

Olav Stokke

SVERIGES UTVECKLINGS- BISTÅND OCH BISTÅNDS- POLITIK

Not-diska afrikainstitutet, Uppsala

Sveriges utvecklingsbistånd och biståndspolitik

a

Till Eirik

Sveriges utvecklingsbistånd och biståndspolitik

Olav Stokke

Nordiska afrikainstitutet
Uppsala 1978

Nordiska afrikainstitutets biståndsstudier:

1. **Olav Stokke, *Norsk utviklingsbistand*, 1975**
2. **Olav Stokke, *Sveriges utvecklingsbistånd och biståndspolitik*, 1978**

Denna bok ingår även som nr. 25 i skriftserien

Norwegian Foreign Policy Studies, **Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Oslo**

© **Olav Stokke och Nordiska afrikainstitutet**

ISBN 91-7106-142-8

Borgströms Tryckeri AB, Motala 1978

Innehåll

Förord	ix
Introduktion	xiii
1. Motivering och mål	1
Den officiella motiveringen för biståndsverksamheten 1 Statsmakternas överordnade mål 4 Social och ekonomisk tillväxt 7 Demokratisk samhällsutveckling 11 Oberoende 12 Stöd till befrielseströrelser 15 Volym-målet 21 Allmänna mål 24	
2. Multilateralt bistånd	31
Motivering för multilateralt och bilateralt bistånd 31 Fördelning mellan multilateralt och bilateralt bistånd 35 Multilateralt bistånd och biståndspolitik 36 Värdering av det multilaterala biståndet 53	
3. Koncentrationsprincipen och val av mottagarländer	58
De första biståndsbindelserna 58 Utformningen av koncentrationsprincipen och val av samarbetsländer på 1960-talet 61 Statsmakternas kriterier för val av mottagarländer 68 Val av huvudmottagarländer och prioriteringar på 1970-talet 77 Några utdrag ur debatten 1968/70 om valet av mottagarländer 101	
4. Det bilaterala biståndet	109
Ett bistånd i tillväxt 110 En ökande andel till programländerna 113 Prioriteringen av prioritetländerna 123 Sektorfördelningen av de enskilda prioritetländernas bistånd 139 Övriga mottagare 168 Stöd till befrielseströrelser 178 Bistånd genom svenska enskilda organisationer 179 Personalbiståndet 186	
5. Fördelningen på sektorer	197
Programförklaringar 197 Fördelningen på sektorer 219 Sammanfattning 228	
6. Biståndsforvaltning	235
Principen om mottagarcentrering 235 Förvaltningsstrukturen 237 Planeringsramar och landerprogrammering 242 Spänningar mellan samarbetsprinciper och biståndsmål 248	
Svensk biståndspolitik – inriktning och problemområden	255
Motivering och mål 256 Det multilaterala biståndet och biståndspolitik 268 Val av mottagare 272 Det bilaterala biståndet 280 Biståndets fördelning på sektorer 285 Biståndsforvaltning och samarbetsprinciper 291 Nya perspektiv i samarbetet med länderna i den tredje världen 294	

Noter

1. Motivering och mål 300
2. Multilateralt bistånd 327
3. Koncentrationsprincipen och val av mottagarländer 344
4. Det bilaterala biståndet 371
5. Fördelningen på sektorer 390
6. Biståndsförvaltning 404
- Svensk biståndspolitik – inriktning och problemområden 416

Kallor och litteratur 421

Förkortningar 437

Index 440

Tabeller

- 2.1. Svenskt utvecklingsbistånd 1967/68–1976/77. Fördelning mellan multilateralt och bilateralt bistånd, samt fördelning av det multilaterala biståndet på huvudmottagare 37
- 4.1. Svenskt utvecklingsbistånd, anslag 1967/68–1976/77, utbetalningar 1969/70–1975/76, förslag 1977/78 och planeringsram 1978/79–1979/80 110
- 4.2. Bistånd genom SIDA, gåvor och krediter, fördelat på land 118
- 4.3. Gåvobistånd genom SIDA, fördelat på länder 122
- 4.4. Kreditbistånd genom SIDA, fördelat på länder 124
- 4.5. Bistånd genom svenska enskilda organisationer, 1962/63–1975/76 180
- 4.6. Stöd till enskilda organisationers informationsverksamhet, 1970/71–1977/78 185
- 4.7. Bilateral fältpersonal i tjänst i utvecklingsländerna, 1970/71–1975/76 188
- 4.8. Bilaterala stipendiater och kursdeltagare fördelade på mottagarländer, 1970/71–1972/73 och 1974/75 194
- 5.1. Bistånd genom SIDA fördelat på sektorer t o m 1975/76 220

Figurer

- 2.1 Bilateralt resp multilateralt bistånd 1962–1975. Utbetalningar i mkr, löpande priser. 38
- 2.2 Bidrag till internationella organisationers biståndsprogram 1964/65–1976/77. Anslag i mkr, löpande priser. 39
- 4.1 Biståndsanslag och faktiska utbetalningar 1962/63–1976/77. Mkr i löpande priser. 112
- 4.2 Biståndsanslaget 1967/68–1977/78 relaterat till enprocentmålet och i mkr (löpande priser). 113
- 4.3 Biståndsanslagen 1972/73–1977/78 i löpande och fasta "svenska" priser samt i fasta biståndspriser enligt av SIDA gjorda beräkningar, 114
- 4.4 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Tanzania 1966/67–1977/78. 126
- 4.5 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Indien 1966/67–1977/78. 127

- 4.6 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Vietnam – inklusive stöd till PRR i Sydvietnam – 1966/67–1977/78. 128
- 4.7 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Bangladesh – exklusive stöd till Östpakistan – 1966/67–1977/78. 129
- 4.8 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Kenya 1966/67–1977/78. 130
- 4.9 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Etiopien 1966/67–1977/78. 131
- 4.10 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Tunisien 1966/67–1977/78. 132
- 4.11 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Cuba 1966/67–1977/78. 133
- 4.12 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Zambia 1966/67–1977/78. 134
- 4.13 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Botswana 1966/67–1977/78. 135
- 4.14 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Sri Lanka 1966/67–1977/78. 136
- 4.15 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Guinea-Bissau – inklusive stöd till befrielseströrelsen PAIGC – 1966/67–1977/78. 137
- 4.16 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Moçambique – inklusive biståndet till befrielseströrelsen FRELIMO – 1966/67–1977/78. 138
- 4.17 Anvisad medelsram (t o m 1972/73 beräknat per projekt, ej ram) och faktiska utbetalningar till Pakistan 1966/67–1977/78. 139
- 4.18 Anvisad medelsram (t o m 1972/73 beräknat per projekt, ej medelsram) och faktiska utbetalningar till Lesotho 1966/67–1977/78. 171
- 4.19 Anvisad medelsram (t o m 1972/73 beräknat per projekt, ej medelsram) och faktiska utbetalningar till Swaziland 1966/67–1977/78. 172
- 4.20 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar – exklusive katastrofbistånd till Indokina 1971/72–1973/74 – till Laos 1966/67–1977/78. 175
- 4.21 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Angola – inklusive stöd till befrielseströrelsen MPLA – 1966/67–1977/78. 176
- 4.22 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Kap Verde 1966/67–1977/78. 177
- 4.23 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Portugal 1966/67–1977/78. 178
- 4.24 Bidrag till enskilda organisationers utvecklingsprojekt i u-länder 1970/71–1977/78 (mkr). 183

FÖRORD

Avsikten med denna bok är att ge en översikt över några centrala sidor av svenskt utvecklingsbistånd och biståndspolitik: målen för biståndet såsom statsmakterna har utformat dem; riktlinjerna för kanaliseringen av biståndet – fördelningen mellan bilateralt och multilateralt bistånd och koncentrationen av det bilaterala biståndet till ett begränsat antal länder samt kriterierna för valet av dessa; fördelningen av det multilaterala biståndet och svensk politik inom de internationella organisationerna; den bilaterala biståndsstrukturen – den faktiska fördelningen av biståndet mellan huvudmottagarlanderna och andra, och mellan de olika sektorerna inom dessa; statsmakternas prioritering av olika sektorer och verksamhetsområden och biståndets faktiska fördelning på dessa; samt biståndets förvaltning – riktlinjerna för utvecklingssamarbetet och förvaltnings struktur. Den primära avsikten är att kartlägga och beskriva dessa förhållanden. Detta innebär emellertid inte att boken är fri från värderingar.

Med denna uppläggning vill jag nå olika målgrupper samtidigt: ytterst alla som är intresserade av svensk biståndspolitik och som vill skaffa sig en översikt över denna. Boken tar sikte på att ge en saklig beskrivning av hur verksamheten har sett ut. Jag hoppas att den kommer att bli till nytta i utbildningssammanhang – bl a av dem som Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) sänder ut – och att den gör följa med i kofferten att användas både av experten och hans familj. Jag hoppas också att ungdom under utbildning kommer att finna översikten – eller delar av den – nyttig för sina syften, och att den kan komma till användning i kursverksamhet och studiecirkelarbete om biståndsfrågor.

Det tema som boken tar upp, genomgår en kontinuerlig förändring. Uppfattningarna om vad underutveckling och utveckling består i, och vad som fordras för att få igång en önskad utvecklingsprocess, har förändrats under loppet av de 25 år som organiserad biståndsverksamhet har funnits och kommer sannolikt att förändras ytterligare i förhållande till dagens uppfattningar. Modet skiftar inom biståndspolitik. Detta galler också betoningen av mål och medel. Den parlamentariskt sammansatta biståndspolitiska utredningen framlade våren 1977 sitt huvudbetänkande, och statsmakterna kommer under loppet av 1978 att ta ställning till utredningens förslag, efter det att betänkandet gått igenom remissprocessen. I huvudsak kan biståndspolitiska utredningen sagas ha fort à jour partiernas ståndpunkter under 1970-talet fram till våren 1977, och i stort sett sluter utredningen upp bakom den politiken som förts.

Någonstans måste man emellertid sätta punkt. Jag har fort denna kartläggning fram till våren 1976. De senaste av de mest betydelsefulla källor från SIDA, regeringen och riksdagen som jag använt mig av är därför SIDA om u-samarbetet, 1975 (verksamhetsberättelse samt anslagsframställning 1976/77),

regeringens budgetproposition 1976 (*Prop. 1975/76:100*) resp utrikesutskottets utlåtande samma vår (*UU 1975/76:14*). Då det galler kartläggningen av biståndets fördelning på mottagarländer och verksamhetsområden (i kap 4 och 5) är utgångspunkten de faktiska utbetalningarna av biståndet genom SIDA fram till budgetåret 1975/76. I dessa kapitel har biståndets vidare finansiella utveckling och inriktning skisserats med utgångspunkt i anslaget för 1976/77 samt regeringens förslag för 1977/78 och planeringsramar för de följande två budgetåren. Detta är gjort på grundval av SIDA om u-samarbetet, 1976, samt regeringen Fälldins budgetproposition 1977 (*Prop 1976/77:100*). Dessa källor har också utnyttjats i kap 6 om biståndsförvaltningen.

Avslutandet av denna kartläggning sammanfaller således ungefär med den tidpunkt då Sverige fick en regering med en ny partipolitisk sammansättning – och en till Övervägande delen ny opposition i riksdagen. Framställningen omfattar därför i första hand de socialdemokratiska regeringarnas biståndspolitik och deras gensvar på olika utspel och krav från de partier som just nu sitter med regeringsansvaret samt från vänsterpartiet Kommunisterna. Genom kartläggningen av de tidigare oppositionspartiernas olika ställningstaganden bildar den samtidigt en utgångspunkt för förväntningar om vilken biståndspolitik den sittande regeringen kommer att föra – i den mån man kan förvänta sig en överensstämmelse mellan ståndpunkterna i oppositions- resp regeringsställning.

I det avslutande kapitlet har jag kommit in på de relevanta huvudpunkterna i biståndspolitiska utredningens huvudbetänkande, De slutsatser som dragits i detta kapitel innefattar därför både den politik som förts och de perspektiv som den parlamentariskt sammansatta biståndspolitiska utredningen skisserat för det framtida svenska biståndet.

Detta arbete påbörjades hösten 1971, då jag var knuten till Nordiska afrikainstitutet, Uppsala. Avsikten var ursprungligen att företa en jämförande kartläggning av de skandinaviska ländernas biståndspolitik och biståndsstruktur. I stället kommer det en serie på tre böcker om danskt, norskt resp svenskt utvecklingsbistånd, varav detta är den andra. Alla tre publiceras av Nordiska afrikainstitutet. Denna bok har fullföljts efter det att jag hösten 1972 vände tillbaka till min utgångspunkt: Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Oslo.

Många har givit mig värdefull stimulans under arbetet med denna bok. Detta galler i första hand Nordiska afrikainstitutets chef, Carl Gösta Widstrand, under inledningsfasen. Jag har fått goda råd från kollegor vid Norsk Utenrikspolitisk Institutt – Erik Nord, Eilert Struksnes och Martin Sæter. Värdefulla kommentarer har jag också fått av bl a Bo Karre, Bertil Odén, Torgil Ringmar och Bengt Svensson, SIDA. Jag vill speciellt tacka Bo Karre för hans noggranna granskning – också rent språkligt – av hela det fardiga manuskriptet. Andra på SIDA har varit till stor hjälp genom att ta fram material. SIDAS informationsbyrå har både gett råd om illustrationerna och ställt dessa till förfogande. På Nordiska afrikainstitutet har Karl-Eric Ericson varit till ovärderligt stöd under hela den långa produktionsprocessen. Ett särskilt tack är jag skyldig Anette Rydström som har översatt manuskriptet

från norska till svenska, och Margareta Hornwall, f d första bibliotekarie vid Uppsala Universitetsbibliotek, for arbetet med bokens index. Ansvar for den fardiga produkten vilar självklart uteslutande på författaren.

Jag vill tacka de skandinaviska ländernas biståndsorgan – DANIDA, NO-RAD och SIDA – och Norsk Utenrikspolitisk Institutt for ekonomiskt stöd till utgivningen av dessa böcker.

Oslo i juni 1977

Olav Stokke

Introduktion

Avsikten med denna bok är att ge en beskrivning av de mål som de svenska statsmakterna har utformat för utvecklingsbiståndet och att kartlägga de riktlinjer som dragits upp för kanaliseringen av detta – fördelningen mellan multilateralt och bilateralt bistånd, principen om geografisk koncentration av det bilaterala biståndet och kriterierna för val av svenska prioritetsländer. Vidare att ge en översikt över biståndsstrukturen såsom den framgår ur resursfördelningen – fördelningen på mottagare och verksamhetsområden. Den svenska förvaltningsstrukturen och riktlinjerna för biståndssamarbetet kommer att skisseras. I viss mån kommer försök att göras att värdera i vilken utsträckning biståndets sammansättning och fördelning står i överensstämmelse med de mål och riktlinjer som dragits upp.

Motivering och mål

Det kan vara klagörande att skilja mellan en regerings motivering och dess motiv för att ge utvecklingsbistånd. Motiveringen fyller en kommunikationsfunktion. Den kan ha adress både inåt inom givarlandet, till opinionen rent generellt eller till nyckelgrupper – till exempel näringsidkare eller regeringspartiets ungdomsrörelse – och utåt till statsmakterna och myndigheterna i mottagarländerna och andra aktörer på den internationella scenen.

Motiven kan vara ideella eller förankrade i givarlandets egenintressen av olika slag – säkerhetspolitiska intressen av global eller regional karaktär, allmänna eller specifika, ekonomiska intressen i anslutning till export, investeringar, eller försök att tillförsäkra sig tillgång till råvaror, också dessa kan vara generella eller specifika – och kombinationer av dessa. Motiveringen kan variera över samma breda spektrum. Motiv och motivering sammanfaller inte nödvändigtvis. Ofta kan en givarregering ge sin politik en ideell motivering även då dess grundläggande motiv är egenintressen av ekonomisk eller politisk karaktär. I denna framställning är avsikten att kartlägga de svenska statsmakternas motivering för svenskt utvecklingsbistånd i inledningsfasen.

De uttalade motiven för att ge bistånd – statsmakternas motivering – verkar styrande på målformuleringen. De vill vara överordnade även generella målsättningar, som härleder sig ur dessa motiv. Om några motiv överordnas andra kan detta få *spill-over* effekt på de mål som härleds ur dem. Det kan därför vara svårt att skilja alltför skarpt mellan motiv och mål – på samma sätt som det kan vara svårt att skilja mellan mål och medel.

Då givarländer formulerar sina biståndsmål kan utgångspunkten variera från land till land eftersom deras egna Förutsättningar, intressen och normer kan vara olika. Inom den ram som landets förutsättningar, förhärskande intressen, värden och normer bildar, kan regeringen så välja att betona olika aspekter. Dessa aspekter – och målformuleringar med utgångspunkt från dessa – kan komplettera varandra i större eller mindre grad, men de kan också vara inbördes motstridande. De kan också vara helt eller delvis oberoende av varandra.

Som utgångspunkt antar vi att statsmakternas motivering och mål kan utläsas av förhärskande svenska värden och intressen av normativ, ekonomisk och utrikespolitisk karaktär.

(a) En referensram är givarlandets egen utvecklingsideologi och egna erfarenheter. I generella termer kommer en sådan utgångspunkt till uttryck genom att regeringen önskar främja en utveckling i mottagarländerna med samma orientering som den har sökt att skapa på hemmaplan. Samhallssolidaritet blir här ett nyckelord då det gäller det grundläggande motivet, och välfärdspolitiken en gemensam nämnare då det gäller ansträngningarnas mål. I den mån regering och riksdag anlägger denna aspekt vid utformningen av biståndsmålen, kommer statsmakterna i motiveringen att betona den internationella solidariteten. Biståndet får som mål att bidra till internationell utjämning mellan rika och fattiga länder, och att inom mottagarländerna bidra till att främja tillväxt och ekonomisk och social rättvisa – ökad jämlikhet. Detta kan dels avse politiska, sociala och ekonomiska strukturer, dels internationella fördelningsmekanismer i världssamhället och fördelningsmekanismer på nationellt och lokalt plan i mottagarlandet. Det kan också ge utslag på ett beslätat område – genom att betona humanitära mål, katastrofhjälp, och annat humanitärt bistånd för att lindra akut nöd.

(b) Förhärskande politiska värden och normer i givarlandet på andra områden utgör en annan referensram. Det kan röra sig om en generell ideologi – regeringen önskar främja det rådande samhällssystemet i givarlandet. Det kan också röra sig om procedurformer och tekniker som används i givarlandet för att förverkliga dessa värden. I den utsträckning detta inverkar på statsmakternas målformuleringar, kan det bli föra till en önskan om att främja ett demokratiskt styrelseskick i mottagarländerna med hjälp av biståndsmedlen, eller styrningstekniker som praktiseras i det egna landet. Det kan också leda till mer specialiserade mål inom detta område – att bidra till främjandet av mänskliga rättigheter, personliga friheter och rättigheter, och andra principiella, ekonomiska och sociala förutsättningar för att en demokrati skall kunna fungera, såsom organisations- och föreningsrätt, självständiga massmedier, alfabetism etc. Både tidsperspektivet och toleransgränsen blir intressanta dimensioner i detta sammanhang.

(c) En vidareutveckling av detta – på det sociala området, och i linje med svensk tradition – ligger i gränslandet mellan dessa två referensramar: en målformulering inriktad på att tillfredsställa människornas grundläggande behov – i fråga om mat, bostäder, hälsa, utbildning och möjligheter till menings-

fullt arbete. De synliga målgrupperna har som under (a) blir främst de mest eftersatta regionerna och grupperna i mottagarländerna.

(d) Samma grundläggande varden kan också slå igenom på det nationella planet – i form av målformuleringar om att stödja utvecklingsländernas nyförvarvade politiska och ekonomiska självstyre och oberoende, genom att starka deras förutsättningar till detta. Detta kan ta sig olika uttryck. Rent generellt kan det ekonomiska beroendet – till den tidigare kolonialmakten eller andra industriländer, ekonomiska strukturer i dessa och transnationella företag (och i någon utsträckning också internationella organisationer) – undergräva det politiska oberoendet och utveckla sig till ett långt allvarigare beroende. Målet kan vara att möta denna utmaning. Några länder hade inte ens uppnått formellt politiskt oberoende – i första hand de portugisiska kolonierna och länderna med rasistregimer i södra Afrika, inklusive Namibia. Målet kan vara att stödja befrielsesträngningarna i dessa områden. En del länder kan vara hotade av mäktiga grannar – bl a i södra Afrika där den vita apartheidregeringen har varit, och fortfarande är, det politiska, ekonomiska och militära kraftcentret, fram till mitten av 1970-talet tillsammans med den portugisiska kolonialmakten. Målet kan vara att stödja de utsatta och beroende grannstaterna för att öka deras oberoende. Också på detta område är humanitära mål besläktade: att stödja offren för kolonialism och rasism.

Dessa målformuleringar har primärt ursprung i grundläggande varden i givarlandet, där de uppfattas som förmåner som också utvecklingsländerna bör få del av. Även om utgångspunkten är etnocentrisk, är målet primärt idealistiskt. Andra mål kan däremot vara starkare förankrade i svenska egenintressen. Också de skisserade målen kan sättas in i ett dylikt sammanhang, även om det kan verka indirekt och abstrakt.

(e) Säkerhetspolitiska mål hör till den sistnämnda kategorin. Med utgångspunkt från föreställningen om att en internationell ojämlikhet som hela tiden växer kommer att föra till konflikt, kan statsmakterna se internationell utjämning – via bistånd till fattiga länder – som ett medel att nå ett överordnat fredsmål, i linje med Sveriges utrikespolitiska intressen. Bistånd genom Förenta Nationerna (FN) kan i detta sammanhang framstå som ett medel att starka organisationens roll generellt – också som ett fredsinstrument. De flesta utvecklingsländer har – i likhet med Sverige – valt en alliansfri kurs i förhållande till de blockbildningar där supermakterna Amerikas Förenta Stater (USA) och Sovjetunionen utgör kärnorna. Att starka deras oberoende kan således framstå både som ett svenskt utrikespolitiskt mål – och ett mål i sig.

(f) Något liknande galler svenska ekonomiska intressen – i den mån dessa utgör en referensram för statsmakternas målformuleringar vad gäller biståndspolitik. Dessa intressen kan göra sig gällande både på systemplanet – bl a genom att bidra till att knyta u-länderna till det marknadssystem Sverige ingår i; och mer direkt för svensk ekonomi och näringsliv. Bistånd kan användas som ett redskap för att säkra och vidareutveckla marknader för svensk export, säkra och stödja svenska investeringar i u-länder, och öppna nya möjligheter på dessa områden.

En central uppgift har blir att undersöka i vilken utsträckning de svenska biståndspolitiska målen, såsom statsmakterna har formulerat dem, kan härledas ur sådana etnocentriska värde- och intresseutgångspunkter. Med detta som riktpunkt skall statsmakternas målformuleringar kartläggas. En målformulering har emellertid som primär funktion att styra en verksamhet. Man behöver därför också betrakta statsmakternas mål ur denna synvinkel och vardera hur funktionella de är i sådana sammanhang. Eftersom olika målsättningar inte nödvändigtvis är sammanfallande, eller i harmoni med varandra, är statsmakternas prioritering av olika mål av stort intresse. En sådan prioritering är också en förutsättning för möjligheten att bedöma om överensstämmelse råder mellan statsmakternas mål och biståndets utformning och kanalisering.

Ett ytterligare mål tillkommer utöver dessa kvalitativa mål, volymmålet för de totala svenska biståndsoverföringarna. En redogörelse för statsmakternas målformulering också på detta område kommer att ges – som ju får avgörande inverkan på möjligheterna att realisera de övriga – och vägen fram till en procentmålet.

De svenska motiveringarna och målen kommer att kartläggas och diskuteras i kapitel 1.

*

Olika mål förutsätter olika slags bistånd, olika kanaliseringsformer och olika mottagare. Samma mål kan emellertid förverkligas genom olika sammansättning av biståndet, olika kanaliseringsformer och olika mottagare. Några kombinationer är emellertid mer effektiva i förhållande till målrealiseringen än andra. Detta gör principerna för kanaliseringen av biståndet av speciellt intresse.

Fördelningen bilateralt-multilateralt och det multilaterala svenska biståndet

Biståndsdebatten i Sverige på 1950-talet och i början av 1960-talet kom i stor utsträckning att röra sig om huruvida biståndet skulle ges på bilateral basis eller genom de mellanstatliga organisationerna samt om fördelningsnyckeln i detta sammanhang. Statsmakternas motivering för bilateral resp multilateral kanalisering av biståndet i början av 1960-talet, och riktlinjerna som drogs upp för denna fördelning, kartläggs i kapitel 2.

I takt med ökande anslag på 1960- och 1970-talen, ökade också volymen på det multilaterala biståndet. Samtidigt ändrade sig flera av förutsättningarna för en multilateral kanalisering av biståndet – i takt med ökad erfarenhet och ökad kapacitet till att förmedla bilateralt bistånd.

Multilateralt bistånd är emellertid inte något entydigt, utöver det att det vidarebefordras av ett eller annat internationellt organ. Samarbetsformerna varierar från ett internationellt organ till ett annat, u-ländernas formella och reella inflytande på biståndets fördelning, sammansättning, inriktning och

villkor varierar – t ex från Världsbanken (IBRD) till FNs utvecklingsprogram (UNDP). Riktlinjerna för biståndets fördelning och inriktning varierar också. Vissa av FN-organen är dessutom sektorspecialiserade – t ex FNs organisation för undervisning, vetenskap och kultur (UNESCO), Världshälsoorganisationen (WHO), FNs livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO), FNs befolkningsfond (UNFPA), Internationella arbetsorganisationen (ILO), etc. Det är därför inte likgiltigt till vilken av dessa organisationer biståndet går, i den utsträckning de svenska statsmakterna har uppställt sektormål eller prioriterat några sektorer eller verksamheter framför andra. Organisationernas effektivitet som biståndsförmedlare i förhållande till de svenska biståndsmålen måste också antas variera, samtidigt som dessa förhållanden också måste antas variera med tiden – FN-organens riktlinjer och orientering är inte nödvändigtvis statiska.

Detta gör att fördelningen av den multilaterala biståndskomponenten blir av intresse. Tre förhållanden är av särskilt intresse i detta sammanhang: (a) I vilken utsträckning avser de biståndsmål som statsmakterna har utformat för biståndsverksamheten omfatta också den multilaterala biståndskomponenten, även om möjligheterna till direkt inflytande över användningen är begränsade i förhållande till det bilaterala biståndet? (b) I vilken utsträckning har Sverige försökt påverka de multilaterala organens biståndspolitik i linje med svenska biståndsmål? (c) I vilken utsträckning har överensstämmelse – eller brist på överensstämmelse – mellan de svenska biståndsmålen och de internationella organens biståndsorientering påverkat biståndsflödet från Sverige till de olika FN-organen?

Fördelningen av det multilaterala svenska biståndet på de olika internationella organisationerna, och svensk politik inom dessa, kartläggs i kapitel 2.

Koncentrationsprincipen och kriterierna för val av länder för det bilaterala biståndet

Samtliga nordiska länder har valt att koncentrera sitt bilaterala bistånd till ett fatal mottagarländer, och i någon utsträckning också regionalt. Denna koncentration är emellertid inte lika stramt utformad av alla nordiska länder och omfattar inte samma verksamhetsområden. I kapitel 3 kartläggs statsmaktens utformning av den svenska koncentrationsprincipen.

Koncentrationsprincipen – tillsammans med övergången till flerårig länderplanering – har gjort ländervalet till den mest centrala frågan i svensk biståndspolitik. Biståndsmålen utgör en naturlig utgångspunkt för kanaliseringen av det bilaterala biståndet. Olika mål kan innebära olika val av samarbetsländer. Detta kan i grova termer illustreras utifrån de målkategorier som redovisats ovan – även om det redan från början måste understrykas att det inte endast är ländervalet som är avgörande för målrealiseringen. Samarbetsformerna och biståndets amnesinriktning och villkor kommer också in i bilden i detta sammanhang, vilket vi senare speciellt kommer tillbaka till.

Om man tar sikte på att främja mål av kategori (a) – *ökad ekonomisk och social rättvisa, internationell utjämning* – framstår de allra fattigaste länderna som mottagare. Detta gäller definitivt om utjämningsmålet är begränsat till nationalstatsnivån, med de förbehåll som man gärna lägger till de traditionella ekonomiska framställningarna av u-ländernas relativa fattigdom (bruttonationalprodukt (BNP) per capita) och att vissa fattiga länder av olika orsaker mottar större överföringar utifrån (inkl bistånd) än andra.

Problemet blir strax mer komplext om målet går ut på att främja utjämning på det nationella planet i mottagarlandet – att biståndet skall komma fram till de fattigaste människorna i de fattigaste länderna, vilket också målkategori (c) siktar mot. De allra fattigaste länderna kan ur en synvinkel då ligga dåligt till – eftersom både förvaltningen och fördelningsmekanismerna är föga eller inte alls utvecklade till att effektivt förverkliga ett sådant biståndsmål. Deras svagt utbyggda förvaltningsapparat kan å andra sidan ge biståndsgivaren stort inflytande på biståndets inriktning – i den utsträckning givaren också medverkar i planering och genomförande. Sådant projektbistånd har emellertid av flera orsaker efter hand blivit mindre aktuellt. De alternativ som återstår blir att satsa biståndsmedlen antingen med eller mot mottagarregeringarnas egna prioriteringar. Dessa alternativ representerar ytterlighetspunkter på en skala där likgiltighet till inriktningen från mottagarregeringens sida utgör mittpunkten. Det framstår som mest effektivt att utnyttja biståndsmedlen i ett land där regeringen har en fördelningsideologi med prioritering av de mest eftersatta grupperna och regionerna, och följer upp sådana intentioner i sin resursfördelning – förhållanden som dock kan vara flertydiga och svåra att beskriva – om biståndsmål som strävanden efter social utjämning skall förverkligas.

Humanztara mål – i anslutning till akut nöd som är situationsbetingad – gör ländervalet enklare. Katastrofen – antingen orsaken är Översvämning, torka eller andra naturkatastrofer; krig, förtryck eller andra förhållanden skapade av människor – bildar den naturliga utgångspunkten. Den praktiska utformningen av biståndet för att göra det effektivt i förhållande till målet – så att det bli a när fram till de grupper och ändamål som det är avsett för – slutar emellertid inte vid ländervalet. Särskilt inte för katastrofbistånd.

Ländervalet blir mer komplicerat om man skall förverkliga mål av kategori (b) – *främja en demokratisk samhällsordning*, med ökande folkligt deltagande i beslutsprocessen, personliga fri- och rättigheter och andra förutsättningar för detta. Några regimer är uteslagna som potentiella mottagare, men huvudavvägandet blir detsamma som ovan: om man skall arbeta med eller mot mottagarregeringens prioritering. Också här ter sig det förstås som mest effektivt, men flera strategier är tänkbara och möjliga och kan påverka ländervalet. Val på denna grundval sammanfaller emellertid inte nödvändigtvis med val på grundval av målkategorierna (a) och (c).

Förverkligandet av mål under kategori (d) kan förutsätta val av andra mottagare. Den vidaste möjligheten ger det generella målet – *att stödja u-ländernas oavhängighet* i förhållande till nykolonialism på det ekonomiska planet. Också här kan emellertid avvägningar och värderingar av hur stort hotet är

påverka valet. Valet i detta sammanhang kan också komma att stå mellan stöd till enskilda länder och stöd till sammanslutningar av u-länder, internationella organisationer och speciella program. För det mer specialiserade målet – att stödja befrielsesträvandena i länder som inte har uppnått politisk självständighet – begränsas mottagarländerna däremot starkt – till de portugisiska kolonierna och länderna under vitt minoritetsstyre i södra Afrika i första hand. Också här kan emellertid internationella och regionala organisationer och program framträda som en alternativ kanal till ett direkt stöd till befrielseströrelserna. Antalet potentiella mottagare ökar något, om man avser att realisera målet att bistå stater vars oavhängighet är hotad. De stater i södra Afrika som gränsar till de oberoende områdena, och som stödjer befrielseströrelserna, utgör en grupp, Cuba och Demokratiska Republiken Vietnam (DRV) har utgjort en annan. Det finns flera. I de flesta fall kan uppfattningen om hotets innehåll och inriktning variera.

Säkerhetspolitiska mål – som redovisats under (e) – talar däremot för att biståndet främst skulle kanaliseras genom FN-systemet, för att *faspill-over* effekt på organisationens fredsbevarande förmåga. De kan också förverkligas genom att kanalisera biståndet bilateralt till utsatta alliansfria stater.

Om mål av kategori (f) skulle styra ländervalet, skulle andra hänsyn bli vägledande. Om det i första hand rörde sig om att säkra råvarutillgången till Sverige – inklusive energi – skulle råvaru- och energiproducerande u-länder, på kort sikt anpassade till existerande svenska behov, framstå som givna. Om i första hand hänsyn till svenska exportintressen skulle styra ländervalet måste man lägga till grund värderingar av dels vilka marknader som på kort och lång sikt kunde bli de mest attraktiva – sett ur svenskt näringslivs synvinkel, dels vilka länder som är potentiella avnämare av produkter från utsatta svenska näringar – t ex varvsindustrin under 1970-talet. Också u-länder av intresse för svenska investeringar skulle avteckna sig klart – biståndet kunde t ex inriktas på att bygga ut infrastrukturer – som kommunikationer – och utbildning i anslutning till sådana investeringar. Också multilateral – och regional, via regionala banker och utvecklingsfonder – kanalisering av biståndet kunde bli aktuell i den mån detta vore till fördel för svenskt näringsliv, som t ex bidrag till den latinamerikanska utvecklingsbanken. Dessa mål kan emellertid också förverkligas genom biståndets utformning och sammansättning.

De olika mål som här är antydda, förutsätter delvis olika samarbetspartner på mottagarsidan. En hierarkisering av de olika målen måste förutsättas få konsekvenser för den avvägning som företas vid ländervalet – även om samma mål kan främjas oberoende av ländervalet. Kriterierna för val av mottagarländer och för justeringar av biståndet till programländerna – samt grunderna för att avsluta biståndet – blir därför av grundläggande betydelse. Olika kriterier kommer uttryckligen att vara relaterade till olika mål – eller kan relateras till sådana.

Också andra faktorer kan påverka ländervalet. Detta gäller först och främst de principer som statsmakterna uppställer för utvecklingssamarbetet. Konvergensprincipen blir central i detta sammanhang – att det i vidaste mening råder

överensstammelse mellan givar- och mottagarregering vad gäller grundläggande varden och utvecklingsmål. En sådan princip framstår som en utvidgning av den typ utvecklingsmål som vi har redogjort för ovan. Utformningen av utvecklingssamarbetet – och de principer detta bygger på – spelar också in vid ländervalet: om det skall baseras på mottagarlandets prioritering eller styras av givarlandet, om biståndet skall ges som programbistånd, sektorbistånd eller projektbistånd.

Dessa förhållanden kartläggs och diskuteras i kapitel 3. Statsmakternas kriterier för val av länder – och motiveringen för dessa – kartläggs. Också statsmakternas faktiska val av prioritetsländer – och motiveringen för dessa val – kartläggs. En del av den tidigare principdiskussionen rörande utformningen av kriterierna för ländervalet förs dessutom in i ett eget avsnitt i detta kapitel.

Det bilaterala biståndet

Det bör helst finnas ett nära förhållande mellan statsmakternas uppställda mål – om de är utformade i kvantitativa termer eller på annat sätt har givits ett entydigt och lätt observerbart innehåll – och den politik, inbegripet resursfördelningen, som tillämpas i praktiken. Om det uppstår en klar diskrepans måste antingen målen justeras till vedertagen praxis eller praxis till målen – eller en kombination av dessa. Alla mål som formuleras är emellertid inte entydiga – eller formulerade i kvantitativa termer. Oavsett överensstammelsen mellan mål och praktik – om det är möjligt att fastställa huruvida det finns någon sådan överensstammelse på grundval av de formulerade målen – är biståndets faktiska utformning av intresse. Centrala aspekter av det tvåsidiga biståndet kartläggs i kapitel 4.

Volymmålet utformades efterhand i kvantitativa termer och knöts till statliga överföringar. I ett avsnitt kartläggs hur statsmakterna har genomfört detta målet.

Koncentrationsprincipens utformning beskrivs i kapitel 3. Dess utformning gör det möjligt att undersöka överensstammelsen mellan princip och praktisk politik – i vilken utsträckning det bilaterala biståndet faktiskt har gått till prioritetsländerna. Detta görs i ett avsnitt av kapitel 4 för tidsperioden fram till den 1 juli 1976 med utgångspunkt från det totala biståndet – samtidigt som åtskillnad görs mellan gåvo- och kreditbistånd.

Prioritering av prioritetsländerna är också av intresse med utgångspunkt från målformuleringarna och kriterierna för val av mottagarländer och fortsatt utvecklingssamarbete. Den faktiska prioriteringen – matt på grundval av ländernas andel av det bilaterala svenska biståndet – kan betraktas som en konkretisering av kriteriernas innehåll från statsmakternas sida. Den kan emellertid också bilda utgångspunkt för att utvärdera överensstammelsen mellan de

utformade kriterierna och den tillämpade politiken – och statsmakternas faktiska prioritering av olika mål, kriterier för val av biståndspartner och samarbetsprinciper. Statsmakternas faktiska prioritering av huvudmottagarländerna – med utgångspunkt i resursfördelningen – för tidsperioden fram till den 1 juli 1976 kartläggs i ett avsnitt i kapitel 4. I ett annat avsnitt kartläggs biståndets sektorfördelning i de enskilda huvudmottagarländerna under samma tidsperiod. Biståndet till länder utanför huvudmottagarländerna kartläggs också i ett eget avsnitt.

Bistånd genom enskilda svenska organisationer har sin egen problematik. I varje givarland finns det intressegrupper som är intresserade av att utnyttja tillgängliga statliga medel, om detta inte lägger för stränga restriktioner på deras primära verksamhet och om medlen kan stödja denna. De stora landsomfattande enskilda organisationerna är normalt väl integrerade i de politiska partierna, och utgör påtryckningsgrupper inom dessa. Omfattningen av det bistånd som ges via enskilda svenska organisationer kan därför ses som ett uttryck för statsmakternas eftergivenhet inför dessa påtryckningar. Graden av eftergivenhet visar sig emellertid först och främst genom de villkor detta stöd ges på – i vilken grad det förmedlas för att främja samma mål som det övriga biståndet och förutsättes följa samma riktlinjer som detta, om det i ex inordnas under koncentrationsprincipen och principen om mottagarcentrerat bistånd. Stödet kan också ses som en önskan från statsmakternas sida om att integrera organisationssverige i biståndsverksamheten. I detta fall blir biståndets fördelning mellan de olika typerna av organisationer av intresse. Dessa förhållanden kartläggs i ett avsnitt i kapitel 4.

Personalbiståndet är av speciellt intresse, eftersom det är mycket resurskrävande för givarlandet. Dess länderfördelning är av intresse både som ett uttryck för givarlandets prioritering av mottagarländerna – även om flera förhållanden gör det foga lämpligt som den enda måttstocken att beskriva detta efter – och för den sociala kontaktytan mellan givar- och mottagarlandet. Personalbiståndets – och stipendiatstödet – länderfördelning kartläggs i ett avsnitt i kapitel 4.

Biståndets sektorfördelning

Också biståndets inriktning på ämnesområden kan ha som funktion att förverkliga givarlandets biståndsmål – i ex de mål som redovisats ovan ((a)–(f)). Biståndets fördelning på verksamhetsområden och sektorer är därför av intresse. Biståndets sektorindelning är emellertid inte utan vidare något särskilt bra mätinstrument för detta, eftersom de enskilda sektorerna inrymmer ett för vitt falt av aktiviteter. Förutsättningarna i mottagarländerna är dessutom olika – och därmed de existerande behoven i förhållande till målen. Resursernas fördelning inom de enskilda sektorerna kan faktiskt vara av ännu större intresse i detta sammanhang än sektorfördelningen. Med utgångspunkt från biståndets

mål om social rättvisa och utjämning vore det av större intresse att t ex se på om biståndet gick till specialiserade centralsjukhus för kurativ behandling i huvudstaden, eller till förebyggande hälsovård på landsbygden, an om den slussades till halsosektorn; och det vore mer relevant att undersöka om biståndet t ex gick till utbyggnad av bevattningsanläggningar som bara kom några få, relativt avancerade bönder (eller ett multinationellt företag, för att sätta det på sin spets) till godo, eller till bevattningssystem (eller andra projekt) som tillgodosåg de vanliga småböndernas behov, an om det gick till landsbygdsutveckling. Detsamma galler för andra biståndsmål. Detta innebar emellertid inte nödvändigtvis att biståndets sektorfordelning blir utan varje intresse i detta sammanhang, men det är nödvändigt att gå närmare in på de enskilda projekten och programmen för att kunna göra en fullständig bedömning av måluppfyllelsen.

I samma riktning verkar också klassificeringen av biståndet i förhållande till sektorerna. Definitionerna av sektorgränserna blir lätt godtyckliga. Samma bistånd kan t ex klassificeras som importstöd, bistånd till transportsektorn, landsbygdsutveckling, halsosektorn eller familjeplaneringen, om det rör sig om fordon att användas vid mobila hälsostationer för mor och barn på landsbygden, beroende på vilken av dess olika funktioner man betonar. Detta gör det samtidigt möjligt att omdefiniera biståndets sammansättning i linje med skiftande sektorprioriteringar.

De biståndsmål som redovisas under ((a)–(f)) kan förverkligas genom bistånd inom flera olika sektorer, några enklare än andra. Givaren kan t ex förverkliga mål av kategori (f) med hänsyn till det egna näringslivet genom att leverera produkter och tjänster inom alla sektorer. Något problematiskt kan det bli om det är en speciell näring i givarlandet som är hotad, utan att detta skapar några oöverstigliga hinder: att exportera sand även till Sahara låter sig uppenbart göras!

Det faller utanför ramen för denna undersökning att systematiskt gå in på alla de projekt och program som SIDA har stött, för att vardera sådana relationer och stödets effekt i förhållande till uppställda generella mål – uttalande eller härledda. Statsmakternas sektormål och prioriteringar av de olika sektorerna eller verksamheterna – och motiveringen för denna prioritering – är också av intresse i detta sammanhang, och kartläggs. En undersökning görs av i vilken utsträckning statsmakternas sektormål och prioriteringar är agnade att styra utformningen av biståndets sektorinriktning. Med utgångspunkt i svensk biståndsstatistik kartläggs också det bilaterala biståndets fördelning på sektorer. På grundval av detta undersöks om överensstämmelse råder mellan sektormål och biståndets faktiska sektorinriktning – i den utsträckning målutformningen gör detta möjligt. Detta undersöks i kapitel 5.

Samarbetsprinciper och förvaltning

Vissa mål och riktlinjer för biståndets fördelning, inriktning och utformning – och den inbördes prioriteringen av dessa – kan ha en direkt inverkan på principerna för utvecklingssamarbetet och dess organisation. Målsättningen kan t ex vara begränsad till att tillfredsställa existerande materiella behov och brister. Detta kan i flera fall uppfyllas genom leveranser från givarlandet, och förvaltningen där struktureras för sådana beställningsändamål. Ett principiellt annorlunda tillvägagångssätt vore att bygga ut mottagarlandets egen kapacitet till att producera dessa varor – och göra det självhjälpande.

För detta krävs det andra former av bistånd – och en annan inriktning hos givarlandets biståndsförvaltning. De två extremfallen bygger på olika slags filosofi med hänsyn till biståndsgivarens och biståndets roll: för att renodla exemplet – det ena förutsätter att biståndsgivaren identifierar behov, ställer upp mål, planerar och implementerar biståndet huvudsakligen genom att införa teknologi och utrustning (varor) utifrån; den andra förutsätter att statsmakterna och myndigheterna i mottagarlandet identifierar behoven, prioriterar, planerar och genomför biståndet så långt möjligt med utgångspunkt i landets egna förutsättningar och resurser.

Biståndsgivarens roll varierar – och förutsätter olika samarbetsprocedurer och tillvarataganden av olika funktioner från biståndsförvaltningens sida – beroende på dessa utgångspunkter. De praktiska och politiska förutsättningarna – både i givar- och mottagarlandet – varierar emellertid och inverkar på vilka samarbetsformer som är möjliga och ändamålsenliga.

De principer som präglar biståndets utformning, kan således få stark inverkan på utformningen av dess innehåll. I kapitel 6 kartläggs de principer och riktlinjer som statsmakterna har dragit upp för utvecklingssamarbetet. I detta sammanhang görs en bedömning av i vilken utsträckning dessa principer står i överensstämmelse med statsmakternas generella biståndsmål – och i vilken utsträckning de är funktionella i förhållande till de olika målen. Förvaltningsstrukturen kartläggs med sikte på att undersöka i vilken grad den står i överensstämmelse med dessa – och om den är funktionell för förverkligandet av de biståndspolitiska målen och principerna.

Med den inriktning denna undersökning har, faller många sidor – en del viktiga – av Sveriges förhållande till tredje världen och svenskt bistånd och biståndspolitik utanför bokens ram, eller blir något perifer. Detta gäller t ex de privata Överföringarna till u-länderna, som fortfarande ingår i det internationella volymmålet och från mitten av 1970-talet har fått ökad uppmärksamhet i anslutning till debatten om en ny ekonomisk världsordning. Andra sidor har bara berörts perifert och behandlas inte för sig – även om de både är av stort principiellt intresse och har stor betydelse för biståndets kvantitet och kvalitet. Detta gäller bl a frågor som har samband med statligt stöd till det privata näringslivet samt principen om obundet bistånd och genomförandet av detta,

inklusive varubiståndet. Hänvisningar till enskilda utvärderingsrapporter görs, men någon systematisk behandling av utvärderingsproblematiken sker inte, inte heller utvärderas isolerade projekt. Denna lista kan förlängas. Det torde bli en lång lista över intressanta uppgifter för en framtida systematisk forskning.

Kallor

De primära källorna i denna undersökning har varit det material statsmakterna och biståndsmyndigheten själva har publicerat angående svensk biståndsverksamhet: statsverkspropositioner och andra propositioner om biståndsverksamheten från regeringen; statsutskottets och utrikesutskottets behandling av dessa propositioner och av motioner till riksdagen; SIDA:s anslagsframställningar och verksamhetsberättelser och utredningar. För den tidsperiod denna undersökning täcker utgör detta ett ganska omfattande material, vilket framgår av noterna och listan över referenser av denna kategori. Detta material bildar underlaget för framställningen. Statsmakternas biståndspolitik och bistånd framställs därmed i stor utsträckning med utgångspunkt i deras egna förutsättningar och premisser. En kritisk granskning måste förmodligen bygga på samma material, men bör inte vara begränsad till givarsidan i samma utsträckning som här. Om den skulle gå på djupet måste den dock begränsas till vissa sidor av verksamheten eller till delar av den.

Andra kallor har emellertid också använts, både primärkällor och sekundärkällor, som framgår av notapparaten och referenslistan: revisionsrapporter från Riksrevisionsverket, analyser och debattinlägg i forskningsrapporter, avhandlingar, debattböcker och tidsskrifter, i någon utsträckning också dagspressen. Detta material har använts som supplement till de förut nämnda källorna, dels för att återge beskrivningar som kompletterar, vederlägger eller kritiserar statsmakternas verklighetsbeskrivning, dels för att föra fram värderingar som är av intresse i sammanhanget. Det är självklart selektivt, det är författarens egen uppfattning av vad som är av intresse som blivit utslagsgivande för urvalet.

Detta är en bok med en uttalad etnocentrisk utgångspunkt: det är de svenska motiveringarna och målen för utvecklingsbiståndet; de svenska riktlinjerna för val av biståndskanaler och mottagare, och motiveringen och förutsättningarna för dessa val; den svenska utformningen av biståndet; och de svenska principerna för utvecklingssamarbete och biståndsförvaltning som kartläggs och diskuteras – i stort sett på givarlandets egna premisser. Utgångspunkten är inte de skilda utvecklingsländernas sammanfallande och sinsemellan olikartade situationer, förutsättningar och behov. Egentligen vore det nödvändigt att skildra biståndet i båda perspektiven – på samma sätt som det är nödvändigt att peka på att framställningen här ser saken nästan uteslutande ur ett svenskt perspektiv.

1. Motivering och mål

Den officiella motiveringen för biståndsverksamheten i inledningsfasen

Den officiella svenska motiveringen för statligt utvecklingsbistånd har till en del förändrat sig i takt med förändringarna i den internationella och nationella biståndsdebatten – och i takt med ökade insikter i utvecklingsproblemen, delvis som resultat av egna erfarenheter. I stort sett rör det sig emellertid bara om mindre justeringar av motiveringen, målsättningarna och principerna sådana de utformades i Kungl. Maj:ts proposition nr 100 år 1962.

I prop. 1962:100 sägs i allmänna ordalag att politiska, moraliska och ekonomiska skal, kombinerat med den tekniska och ekonomiska utvecklingen, hade bidragit till att skapa förutsättningar för en omfattande biståndsverksamhet.¹

Ideella motiv, solidaritet

Den tidiga svenska hjälpverksamheten dikterades, enligt prop. 1962:100, i stor utsträckning av ideella och religiösa motiv – avsikten med det humanitära biståndet var att hjälpa människor i akut nöd. Men också senare biståndsverksamhet med sikte på att främja ekonomisk utveckling på längre sikt, hade till stor del sitt ursprung i en känsla av moralisk plikt och internationell solidaritet.²

Den uppfattning om inrättningen och de sociala jämlikhetskrav som kommit att prägla utvecklingen i flertalet västerländska stater under det senaste seklet gör inte längre halt vid nations- och rasgränserna. Detta är lika glädjande som det är naturligt i en värld där dessa gränser förlorat sin förmåga att avskärma och skydda. Den växande känslan av solidaritet och ansvar över gränserna är ett uttryck för en fördjupad insikt om att fred, frihet och välfärd inte är exklusivt nationella angelägenheter utan något allmänt universellt och odelbart. De ideella motiven för biståndsgivningen är alltså samtidigt i hög grad realistiska.

Det svenska utvecklingsbiståndet kräver inte någon annan motivering än den här anförda.³

Utrikespolitiska hänsyn

Det framhölls också rent allmänt, att mycket av det bistånd som olika länder givit, måste ses mot bakgrund av det kalla kriget:

Hjälpens mer eller mindre klart angivna syfte har varit att i de mottagande länderna främja en utveckling som stämmer överens med givarlandets politiska och strategiska strävanden. Erfarenheten har emellertid visat att biståndsgivningen inte varit effektiv när det gällt att nå sådana syften, och det verkar som om detta motiv skulle förlora i styrka. Detta hindrar givetvis inte att olika länders och ländrgruppers villighet och förmåga att lämna bistånd, likväl som deras biståndsmetoder, kan påverka inte endast utvecklingen i länderna utan även deras politiska utveckling och därmed den allmänna internationella utvecklingen.⁴

I propositionen underströks att svenskt bistånd inte var dikterat av strategiska motiv, men att det likafullt utgjorde en del av svensk utrikespolitik.

Ett viktigt syfte för denna är att bidra till utjamning och större förståelse mellan folken och därigenom främja internationell solidaritet och en fredlig utveckling i världen. Vårt aktiva stöd åt FN är ett led i denna politik. Det svenska utvecklingsbiståndet bör stå i samklang med dessa strävanden.⁵

Bistånd sågs också som ett medel att uppnå den överordnade fredsmålsättningen. Det heter således att:

En ekonomisk utjamning mellan fattiga och rika folk kan på längre sikt bli ett villkor för fredliga internationella relationer.⁶

Ytterligare ett motiv var att regeringen önskade stödja de nya staternas självständighet, med utgångspunkt i en klar prioritering av svenska värden:

Ur svensk synvinkel är det naturligt och önskvärt att det av flertalet u-lander nyförvarvade politiska oberoendet ges det ekonomiska underlag och sociala innehåll, som är en förutsättning för en demokratisk samhällsutveckling och för verklig nationell oavhängighet.⁷

Utrikesekonomiska skal

Också utrikesekonomiska motiv redovisades öppet i prop. 1962:100. Det heter rent generellt att:

Underutvecklade länder och industriländer har ett gemensamt intresse av en expanderande världsekonomi och en ökad internationell arbetsfördelning. Ekonomisk utveckling innebar ökad efterfrågan och skapar nya marknader. De utvecklade landernas exportindustrier, entreprenadföretag och konsultfirmor har genom sin verksamhet sedan länge bidragit till u-landernas ekonomiska utveckling. De har ett fortsatt och växande intresse av att verka i dessa länder och deltaga i den ökade handel som denna utveckling för med sig. Sådana kommersiella intressen är en viktig drivkraft för näringslivets insatser i underutvecklade länder. De har också betydelse för vissa statliga åtgärder av värde för u-landerna.⁸

På grundval av denna verklighetsbeskrivning betonades svenska kommersiella intressen:

Också för svenskt vidkommande finnes det anledning att uppmärksamma handelsförbindelsernas centrala betydelse för u-landernas ekonomiska framåtskridande och deras viktiga roll som förmedlare av kapital och kunskaper till dessa länder. Att sådana förbindelser också kan gagna det egna landet och dess näringsliv gör dem inte mindre värdefulla från utvecklingssynpunkt. De bör ingå som ett led i ett allmant biståndsprogram.⁹

Till grund för det lagstiftningsarbete om biståndsverksamheten som ägde rum 1962, låg en "Rapport rörande det svenska utvecklingsbiståndet", som hade utarbetats av en arbetsgrupp med representanter från flera departement under ledning av dåvarande byråchefen Olof Palme. Bland gruppens medlemmar fanns flera av dem som senare skulle få en väsentlig del av ansvaret också för den praktiska utformningen av svensk biståndsverksamhet, bl a Ernst Mi-

chanek, som då var statssekreterare i socialdepartementet, och Lennart Klacken-berg, som då var budgetsekreterare i finansdepartementet.¹⁰ I ett avsnitt i denna rapport ges en komprimerad bild av "Det svenska biståndet ur utrikespolitisk synvinkel". Där betonades att det svenska biståndet till underutvecklade länder var en del av den svenska utrikespolitiken, och måste bedömas mot bakgrund av dennas mål och medel.¹² Den svenska neutralitetspolitiken gavs inte enbart en passiv definition – "alliansfrihet i fred syftande till att bevara vår neutralitet i krig" – utan också en aktiv:

Det syftar i lika hög grad till att redan under fred tillvarata våra nationella intressen under starkt hansynstagande till den internationella solidariteten och att darutover satta oss i stånd att lamna bidrag till en fredlig utveckling i världen, bl a. genom insatser i FN. Vi vill om möjligt bidra till utjamning och storre forståelse mellan folken och i varje fall undvika, att vår hållning okar misstron och spanningen mellan stora eller små makter."

Stormakterna hade, enligt denna rapport, efterhand fått ökad respekt for den svenska neutralitetspolitiken, dels p g a Sveriges stabiliserande roll i Nordeuropa, och dels p g a att de hade ett visst intresse av att utnyttja de tjänster som en neutral stat som Sverige kunde erbjuda inom FN och i andra sammanhang. Många nya stater önskade fora en neutralitetspolitik, som visserligen i ursprung och utformning skiljde sig från den svenska versionen, men som i alla fall hade så mycket gemensamt med denna, att, ömsesidigt, ett intresse av och en vilja till samarbete kunde växa fram. Sverige bildade dessutom mönster for många utvecklingsländer vad gäller den politiska, sociala och ekonomiska utvecklingen. "Att de känner förtroende for Sverige och vill tillägna sig svenska erfarenheter beror uppenbarligen delvis på vår avsaknad av kolonial belastning men förklaras säkert också av parallelliteten i de utrikespolitiska strävandena."¹⁴

Mot bakgrund av denna verklighetsbeskrivning betonades det att:

Det måste anses vara ett icke obetydligt svenskt intresse att hos de nya staterna i Asien och Afrika, vilka trots sin ekonoiniska och militara svaghet utovar ett vaxande politiskt inflytande, soka bevara och befasta uppfattningen om Sverige som ett neutralt och progressivt land, som ar villigt och i stånd att gora insatser till stod för fredligt samarbete mellan folken ¹⁵

Med utgångspunkt i det sammanhang som svensk biståndspolitik här placeras i, finns det grund for slutsatsen att biståndspolitik ses som ett medel att befästa den angivna uppfattningen om Sveriges utrikespolitiska hållning och svensk neutralitetspolitik.

Detta underströks senare i samma framställning, där det framhölls, att den oavhängiga utrikespolitiken gav Sverige speciella möjligheter, men också speciella skyldigheter att befrämja utrikespolitiska målsättningar såsom

(i) "bidra till att utvecklingen kommer att präglas av den internationella solidaritet ... och av strävandena mot en enad värld. Vi vill undvika uppkomsten av ett internationellt klassystem med de oundvikliga motsättningar som på längre sikt måste uppstå mellan rika och fattiga länder och som kan sätta freden i fara. Vi konstaterar, att om detta synsätt blir allmänt accepterat, man bör kunna tala om rätt for u-länderna till ekonomisk utveckling och om de

rikare nationernas biståndsgivning som en form av internationell inkomstutjämning".¹⁶

(ii) "i den mån våra bidrag till u-länderna kan stärka FN:s prestige, tjänar de ett långsiktigt svenskt intresse" (Det heter också att "Vi ser i FN-symbolen ... tanken på en enad värld");¹⁷

(iii) "vi har intresse av ... att efter måttet av våra krafter hjälpa de nya länderna att skapa en ekonomisk grundval för sin politiska självständighet.";¹⁸

(iv) "i någon mån skulle [vi] kunna underlätta u-landernas strävanden att politiskt och ekonomiskt hålla sig utanför stormaktsblockens inflytande och att inte bli brickor i maktspelet."¹⁹

Samtidigt underströks "att vi uppenbarligen inte skulle kunna ställa oss vid sidan av hela den övriga civiliserade världens hjälpansträngningar eller visa en njugghet, som skulle internationellt uppmärksammas. En sådan attityd skulle direkt strida mot flera väsentliga drag i vår totala utrikespolitiska målsättning."²⁰

Statsmakternas överordnade mål

Statsmakternas överordnade mål för biståndsverksamheten, såsom de framträder i nyckeldokumentet, har naturligt nog sitt ursprung i deras motivering för att ge bistånd. Den svenska biståndspolitikens mål utformades första gången på ett systematiskt och uttömmande sätt i prop. 1962:100. Dessa mål utvidgades senare i en växelverkan mellan SIDA, regeringen och riksdagen. SIDAs bidrag i detta sammanhang gavs i första hand i de årliga anslagsframställningarna. Regeringens ståndpunkt kom framför allt till uttryck i de årliga statsverks- resp budgetpropositionerna – vid sidan av prop. 1962:100 är i synnerhet prop. 1968:101 betydelsefull. Riksdagens insats avtecknade sig i statsutskottets – senare utrikesutskottets – betänkanden med anledning av regeringens statsverkspropositioner och de motioner som olika riksdagsledamöter hade lagt fram i detta sammanhang.

Det överordnade målet för svensk biståndsverksamhet är att nå fram till en mer jämlik och rättfärdig fördelning av världens resurser. Detta har sitt ursprung i erkännandet av solidaritet med världens fattiga folk, främst i de fattigaste länderna. Detta framställdes i början i ekonomiska termer – biståndet skulle bidra till att höja levnadsstandarden för de fattigaste folken och öka den ekonomiska tillväxten i mottagarländerna. Ekonomisk tillväxt var i inledningsfasen ett överordnat mål, men blev efterhand framställt inte som ett mål i sig, utan mer som ett medel att främja en social utveckling och utjämning. Dessa mål betonades starkt redan från början. Samtidigt skulle biståndet bidra till en samhällsutveckling i demokratisk riktning. Biståndsverksamheten skulle efterhand också bidra till att främja u-landernas politiska och ekonomiska oberoende. Stödet till befrielserörelserna i södra Afrika och till regeringarna i Sydafrikas gränsländer är bara en sida av denna målsättning.

En grundläggande princip för utformningen av biståndet – besläktad med

sistnämnda målsättning, och närmast ett mål i sig – är, att biståndet skall underordnas mottagarländernas behov och prioriteringar, och utgöra en integrerad del av deras planering och förvaltning. Denna norm kom tidigt in vid utformningen av den svenska biståndsverksamheten, men principen har under de senaste 10 åren fördjupats och förstärkts.

Dessa överordnade mål för svensk biståndsverksamhet går igen i de flesta centrala dokument – både i beskrivningen av statsmakternas generella biståndspolitik, och av delar av denna. Ett uttalande som riksdagen gav sitt bifall till i samband med behandlingen av prop. 1968:101, fångar in både statsmakternas motiv och mål med utvecklingsbiståndet:

I propositionen ennras om de motiv och mål för utvecklingssamarbetet och biståndsverksamheten som fastslagits genom 1962 års beslut om riktlinjerna för det svenska utvecklingsbiståndet och genom statsmakternas senare uttalanden om utvecklingssamarbetets inriktning och utformning. Kravet på en internationell politik, som präglas av solidaritet med de fattiga folken, grundas på uppfattningen att de bättre ställda har en moralisk plikt att bistå de sämre ställda. Orattvisor i fördelningen av världens tillgångar ger upphov till spänningar och konflikter inom och mellan länderna. Ett viktigt syfte för svensk utrikespolitik är att bidra till utjämning och större förståelse mellan folken och att därigenom främja internationell solidaritet och en fredlig utveckling i världen. Vårt aktiva stöd åt förutsatta nationerna är ett led i denna politik. Det svenska utvecklingsbiståndet, som är en del av utrikespolitiken, står i samklang med dessa strävanden. Målet för utvecklingssamarbetet och biståndsgivningen är en höjning av de fattiga folkens levnadsnivå. Därav följer att åtgärder från svensk sida liksom hittills skall sättas in i syfte att motverka svalt och massfattigdomen, begränsa befolkningstillväxten, förbättra utbildningen och påskynda den ekonomiska utvecklingen. Samarbetet syftar till att genom impulser och bistånd utifrån stimulera de fattiga ländernas egna utvecklingsansträngningar. De skall bidra till social och ekonomisk utjämning och medverka till en samhällsutveckling i demokratisk riktning. De uttalanden av denna och liknande innebörd som tidigare gjorts bör enligt utrikesministern äga fortsatt giltighet.

Till de uttalanden rörande det svenska biståndsprogrammets motiv och mål som gjorts i långtidsplanens inledning ansluter sig utskottet. Allmänt sett innebär det en bekräftelse av 1962 års beslut om riktlinjerna för det svenska utvecklingsbiståndet.²¹

Komponenterna i detta överordnade mål har i stort sett legat fast, men betoningen av ekonomiskt och politiskt oberoende kom först under sista delen av 1960-talet, tillsammans med målsättningen att bidra till social utveckling och utjämning, att utgöra de viktigaste svenska biståndsmålen. Synen på underutvecklingens orsaker och på vilka åtgärder som bäst var ägnade att bryta denna, har däremot ändrat sig med tiden. I 1970 års statsverksproposition tillskrevs orsakerna till underutveckling i första hand förhållandena inom varje enskilt u-land. Botemedlen anpassades till denna uppfattning. Det hette bl a att ökade kunskaper om utvecklingsprocessen hade gett ett bättre underlag för utvecklingsansträngningarna:

Utvecklingen i u-landerna betraktas alltmer som en mångfasetterad process, vilken omfattar ekonomiska, sociala, politiska och administrativa förändringar, där inbegripet såväl strukturomvandling som social och ekonomisk tillväxt och utjämning. Den sociala, ekonomiska och politiska strukturen i u-landerna satts i centrum bland orsakerna till underutvecklingen. En ojämn inkomstfördelning, som lämnar folkets flertalet utanför den materiella standardstegringen, gör många likgiltiga för ekonomiska framsteg, vilket har negativ effekt på den långsiktiga utvecklingen. Sociala tillväxteffekter – bättre utbildning, hälsovård och bostäder samt minskad arbetslöshet – måste betraktas som en förutsättning för och ej enbart som ett resultat av långsiktig ekonomisk tillväxt.²²

Denna verklighetsuppfattning bildade utgångspunkt för utformningen av det svenska utvecklingssamarbetet. Detta hade som mål

att stödja de ansträngningar, som görs i u-landerna för att åstadkomma en utveckling där ekonomiska och sociala förändringar – där inbegripet såväl strukturomvandling som social och ekonomisk tillväxt – leder till en höjning av de fattiga folkens levnadsnivå, ytterst syftande till en rättvis fördelning av världens resurser. I en värld av växande orättvisor är det särskilt angeläget att stödja de ansträngningar som görs att leda utvecklingen mot social och ekonomisk utjämning. I en tid då folkmajoriteten i många länder har små möjligheter att påverka utvecklingen är det väsentligt att det internationella biståndet och enhetligen det svenska medverkar till en samhällsutveckling i demokratisk riktning.²³

Allteftersom den internationella debatten om utvecklingsfrågor förändrade fokus – något som utvecklingsländerna själva bidrog mest till – kom emellertid de strukturella relationerna mellan i-länder och u-länder mer i brännpunkten, både som förklaring till att u-länderna inte hade förmått vända utvecklingen till sin egen fördel, och som ett primärt objekt för förändring. Utvecklingsländernas krav i detta sammanhang framgår av deras ståndpunkter vid en rad internationella konferenser i regi av FN och dess fackorgan under 1974 och de följande åren – däribland befolkningskonferensen i Bukarest, livsmedelskonferensen i Rom, Lima-konferensen organiserad av FNs organisation för industriell utveckling (UNIDO), kvinnokonferensen i Mexico, FNs konferens för handel och utveckling (UNCTAD) i Nairobi – förutom vid en rad samordningskonferenser, som länderna i tredje världen själva höll i detta sammanhang. Dessa krav framkommer kanske klarast i principdeklarationen och handlingsprogrammet för en ny ekonomisk världsordning, som antogs på FNs 6:e extra generalförsamling 1974.

Enligt denna deklaration bör samarbetet mellan världens stater baseras på deras suveränitet och jämställdhet, på alla folks rätt till självbestämmande, deras rätt till att förfoga över sina egna naturresurser och att styra sina egna verksamheter – inbegripet rätten att nationalisera utländsk egendom och att kontrollera de transnationella företagens verksamhet. Besluten tar sikte på att omstrukturera de politiska och ekonomiska maktförhållandena i världen till u-ländernas förmån. Även om Sverige reserverade sig mot några av åtgärderna – tex förslaget om indexerings, som skulle knyta u-ländernas exportpriser till prisutvecklingen på de främsta av deras importvaror från i-länderna – stödde Sverige aktivt besluten på FNs 6:e extra generalförsamling som "uttryck för en strävan mot en rättvisare och mer demokratisk världsordning".²⁴

Med kravet om en ny ekonomisk världsordning riktade utvecklingsländerna uppmärksamheten mot den existerande skeva internationella fördelningen av den politiska och ekonomiska makten, och motsvarande skevhet i fördelningen av de sociala och ekonomiska resurserna, och mot de mekanismer som upprätthöll och förstärkte denna skeva fördelning. De pekade också på olika tillvägagångssätt för att bryta denna utveckling. Däremot tog principdeklarationen och handlingsprogrammet bara i begränsad utsträckning upp den skeva fördelningen inom de enskilda länderna och utvecklingsproblematiken i samband med detta. Dessa aspekter har emellertid den svenska regeringen hållit fast vid

både i sin verklighetsbeskrivning, och när den utformat mål och strategier för sitt utvecklingssamarbete. I budgetpropositionen 1975:176 framhöll regeringen t ex, att den s k oljekrisen och konjunkturnedgången i länderna inom Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) innebar en radikal försämring av den ekonomiska situationen i de flesta icke oljeproducerande u-länder. Två tendenser har under de sista åren blivit mer och mer uppenbara: "Tillväxten har endast i ett fåtal u-länder kombinerats med en politik för att fördela resurserna jämnare. De fattiga grupperna har därför inte blivit delaktiga av den utveckling som skett. Det är vidare framför allt de rikare u-länderna som nått en snabb ekonomisk tillväxt. I de fattigaste u-länderna har produktionsökningen under de senaste 10–15 åren endast obetydligt överstigit befolkningstillväxten. Det är också dessa länder som drabbats hårdast av den internationella lågkonjunkturen."²⁵

Regeringen konstaterade att en ny ekonomisk världsordning forutsatte internationella överenskommelser för att förverkligas – och flera åtgärder på t ex handelsområdet kräver normalt en bred anslutning från i-länderna för att komma till stånd. Sverige hade för avsikt att bidra till detta, men regeringen framhöll samtidigt, att många av de åtgärder som kommit i förgrunden i samband med en ny ekonomisk världsordning i första hand gynnade de mer utvecklade u-länderna, medan de för de fattigaste skulle få begränsad betydelse. Generella åtgärder kunde därför bidra till att fördjupa klyftan mellan olika u-länder. För Sveriges del måste biståndet därför, enligt regeringen, gå till de fattigaste u-länderna – enligt budgetpropositionen skulle 85 procent av det direkta biståndet gå till dessa länder. Detta är emellertid inte tillräckligt för att förverkliga de svenska biståndspolitiska målen – biståndet måste också gå till de fattigaste folkgrupperna, något som forutsatte ett samarbete med länder, som själva aktivt försöker åstadkomma en jämnare fördelning av resurserna.²⁶

Huvudmålen framträder ofta tillsammans och staplas på varandra. Dessutom integrerar statsmakterna gärna de överordnade målen i varandra – de framträder som inbördes beroende och ömsesidigt förstärkande. Möjligheten att de kan vara motstridande antyds inte någonstans. Harmoniseringen av målen framgår bl a av prop. 1974:1:

I olika länder liksom i den internationella utvecklingsdebatten understryks att en långsiktig strategi för ökat ekonomiskt oberoende måste forankras i en bred social och ekonomisk utveckling. De stora folkgrupperna måste engageras i produktionen och bli delaktiga av dess resultat. En förbättrad sysselsättning ger en jämnare inkomstfördelning och ökar den inhemska efterfrågan. I länder som har små möjligheter att på annat sätt – t. ex. genom beskattning – påverka inkomstfördelningen, är det endast genom att direkt inrikta varu- och tjänsteproduktionen på de stora folkgruppernas behov som en utveckling mot social rättvisa kan åstadkommas.²⁷

Social och ekonomisk växt

Målet för biståndet, på den höga generaliseringsnivå som prop. 1962:100 rör sig på, är att höja de fattiga folkens levnadsstandard. "Konkret innebär detta att avskaffa svälten och massfattigdomen, att eliminera de epidemiska sjukdo-

marna, att minska barnadödligheten och över huvud skapa möjligheter till drägliga levnadsvillkor."²⁸

Tre förutsättningar uppställdes för att uppnå dessa konkretiserade mål:²⁹ utökade investeringar (i) i människor, för att höja kunskapsnivån (utbildning), och (ii) i produktionsutrustning (kapitalbildning) på ett sätt som utlöser en självbärande utvecklingsprocess. Den tredje förutsättningen (iii) – en utökad produktion – kan val närmast betraktas som en funktion av de två första.

De svenska statsmakterna fann det svårt att 1962 ange sociala och politiska mål för biståndsverksamheten. På flera ställen i propositionen betonades att man inte fick vara etnocentrisk i förhållandet till utvecklingsländerna.³⁰ Detta gällde också vid utformningen av de sociala och politiska målen för biståndsverksamheten.

Det är inte givet att de sociala och politiska system och principer till vilka vi ansluter oss är för alla u-länder andamålsenliga eller uppnåeliga. Trots detta kan det vara rimligt att söka inriktat biståndsgivningen så att den, så långt man kan bedoma, medverkar till en samhällsutveckling i politiskt demokratisk och socialt utjämnande riktning. Det är inte i överensstämmelse vare sig med det svenska biståndets motiv eller med dess mål att det bidrar till att konservera en framstegsfientlig samhällsstruktur.³¹

I prop. 1962:100 formulerades sociala och ekonomiska utjämningsmål endast försiktigt och indirekt, på ett makroplan: "att höja de fattiga folkens levnadsnivå".³² Tyngdpunkten lades på att uppnå en så effektiv ekonomisk tillväxt som möjligt. Biståndet skulle utformas med sikte på att främja både en total produktionsökning och en produktionsökning per invånare.³³ Utjämnning – genom jord- och skattereformer – motiverades med utgångspunkt i sådana överordnade tillväxtmålsättningar.³⁴ Samtidigt betonades det som nämnts i allmänna ordalag, att biståndet skulle utformas på så sätt att det medverkade till en samhällsutveckling "i politisk, demokratisk och socialt utjämnande riktning".³⁵ Målsättningen att skapa största möjliga ekonomiska tillväxt fortast möjligt var emellertid den klart överordnade målsättningen, som skulle styra fördelningen av biståndet. Palme-gruppen betonade detta, både i fråga om valet av mottagarländer för bilateralt bistånd, och när det gällde fördelningen av finansiellt, kommersiellt och tekniskt bistånd rent allmänt.³⁶ Arbetsgruppen gjorde ett undantag från denna huvudregel. För det humanitära biståndets vidkommande utgjorde "behovets storlek, vilket avspeglas i nationalinkomsten per capita" en rimlig utgångspunkt.³⁷ Palme-gruppen betonade också att det överordnade målet för svenskt bistånd var "att i vidaste bemärkelse förbättra levnadsvillkoren för mottagarländernas invånare".³⁸ Den ekonomiska och sociala utvecklingen som det svenska biståndet bidrog till att främja, borde resultera i "högre levnadsstandard, större trygghet och ökad frihet för hela befolkningen".³⁹

Målen så som de här har beskrivits förändrades inte särskilt mycket under de följande åren. Detta framgår bl a av prop. 1968:101, där den offentliga debatten om biståndsfrågorna på 1960-talet beskrevs som följer:

Denna debatt har, i varje fall såvitt den forts i riksdagen, inte bragt i dagen större meningsmotsättningar i fråga om biståndsgivningens motiv och mål eller riktningarna för verksamhetens bedrivning.

de. I anslutning till de årliga forslagen och besluten rörande biståndsanslagen har de uppdragna riktlinjerna bekräftats och preciserats på grundval av vunna erfarenheter. Förre årets riksdag uttalade (SU 1967:53, rskr 151) att 1962 års beslut visat sig vald att utgöra grundval för den fortsatta planeringen av biståndets utbyggnad" ⁴⁰

De tidigare formulerade ekonomiska och sociala målen bekräftades i prop. 1968:101 utan att de utvidgades eller formulerades mer stringent. Departementschefen betonade att "Social rättvisa och utjämning krävs inom nationerna och samma krav måste uppställas för förhållandet mellan nationerna".⁴¹ Såsom dessa målsättningar formulerades framträdde de som medel för att uppnå den överordnade målsättningen: att undvika konflikter inom enskilda länder och mellan nationer; ett medel i kampen för fred.⁴²

På denna höga generaliseringsnivå betonades emellertid också att verksamheten avsåg "att genom impulser och bistånd utifrån stimulera de fattiga ländernas egna utvecklingsansträngningar. De skall bidra till social och ekonomisk utjämning och medverka till en samhällsutveckling i demokratisk riktning."⁴³

Mot slutet av 1960-talet skärptes utjämningskraven, inte minst inom regeringspartiet. Kravet om bättre fördelning – jämlikhet – utkristalliserade sig i argumentationen för att biståndet skulle kanaliseras till länder, där statsmakterna energiskt arbetade för en snabb ekonomisk utveckling, samtidigt som de sökte uppnå en rättvis fördelning av de gemensamma resurserna.⁴⁴ Samma värderingar låg också till grund för den konkurrerande urvalsstrategin: att lägga det existerande behovet till grund för val av huvudmottagarländer, samt att inrikta biståndet på sektorer som direkt kunde komma folkets breda lager till godo – såsom landsbygdsutveckling, stöd till primärnäringsarna, vattenförsörjning, hälsovård och familjeplanering.

Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) gick i sin anslagsframställning för 1970/71 in för denna alternativa strategi med motiveringen att man fann den bättre ägnad att befärja utvecklingsmålet.⁴⁵ I statsverkspropositionen år 1970 betonade regeringen betydelsen av den förstnämnda strategin: att Sverige i första hand "söker samarbete med länder, vilkas regeringar i sin ekonomiska och sociala politik strävar efter att genomföra sådana strukturförändringar som skapar förutsättningar för en utveckling präglad av ekonomisk och social utjämning". I den debatt om dessa två strategier som följde, tog de flesta som utgångspunkt det angelägna i att snabbt uppnå både ekonomisk tillväxt och social utjämning.⁴⁶

Tyngdpunkten mellan de båda komponenterna i denna målsättning har förskjutits med tiden. Medan "ekonomisk tillväxt" var det överordnade målet under större delen av 1960-talet, blev det under 1970-talet ett medel för att främja social utveckling och jämlikhet,

Utgångspunkten för uppställandet av det multilaterala och det direkta biståndet. Vad gäller det multilaterala biståndet betonade regeringen – i samband med antagandet av utvecklingsstrategin för FN:s andra utvecklingsårionde – att målsättningen med tiden hade kommit mer i linje med den svenska orienteringen av biståndet. Medan strategin för det första utvecklingsåriondet

hade opererat med en enkel tillväxtmålsättning, angav utvecklingsstrategin för det andra utvecklingsårtiondet, att målsättningen för utvecklingssamarbetet är förbättrade levnadsvillkor för människor i u-länderna.⁴⁷

Den svenska utvecklingsstrategin tar sikte på att främja utjämningsmålet, både mellan stater och inom de enskilda staterna. Vid val av programländer kommer detta till uttryck genom en prioritering av de fattigaste länderna, även om graden av fattigdom, som nämns, inte är det enda kriteriet för detta val. Sverige har också arbetat för att de internationella organisationernas bistånd skall fördelas efter behovskriteriet, och denna syn har efterhand vunnit insteg – UNDP är t ex i fard med att prioritera de fattigaste u-länderna.⁴⁸ Också inom de enskilda u-länderna har Sverige försökt att främja fördelningsmålet. Kriterierna för val av nya samarbetsländer för det direkta biståndet förutsätter, att mottagarregeringen eftersträvar utjämning och för en socialt rättfärdig politik. Detta är också ett framträdande motiv för inriktningen av biståndet, med betoning av insatser inom områden som kommer de stora, fattiga grupperna tillgodo – t ex genom prioritering av landsbygdsutveckling i vid mening, utbyggnad av dricksvattenförsörjningen, etc. Under första hälften av 1970-talet blev det allt vanligare att fördelningsmålet främst uttrycktes på så sätt att biståndet skulle inriktas mot "u-ländernas mest eftersatta grupper".

Detta framkommer bl a av SIDA:s anslagsframställning 1976/77,⁴⁹ där det bl a heter att kravet på "jämlighet, inkomstutjämning och trygghet åt alla medborgare dominerar den svenska samhällssynen. Det är därför ett naturligt önskemål att det svenska biståndet skall bidra till att förbättra levnadsförhållandena för just de fattigaste och mest missgynnade människorna i u-länderna." I de flesta u-länder lever de mest eftersatta nära – eller t o m under – existensminimum. "Medan den ekonomiska utvecklingen oftast gynnar förhållandevis resursstarka grupper får delar av befolkningen oförändrade eller försämrade levnadsförhållanden. De lämnas utanför den ekonomiska utvecklingen och har också svårt att få del av den växande samhällsservicen, t ex undervisning, hälsovård, arbetsmarknadsåtgärder o s v." De mest eftersatta grupperna är t ex nomader, jordlösa lantarbetare och arrendatorer, storstädernas sluminvånare, flyktingar och utstötta minoriteter – och inom grupperna är ofta kvinnorna och barnen värst utsatta och deras situation bara förvärras av utvecklingen.

SIDA betonade i detta sammanhang att det är mycket svårt att utforma utvecklingssamarbete på så sätt, att det verkligen når de allra sämst ställda i mottagarländerna på grund av att biståndet inordnas i u-ländernas egen utvecklingsplanering och styrs av deras önskningsar.⁵⁰

På denna höga generaliseringsnivå har social och ekonomisk utjämning med tiden blivit en fast förankrad målsättning för svensk biståndspolitik. Denna målsättning står nu troligen över den dagsaktuella politiska striden. Det bekräftades bl a i SIDA:s anslagsframställning för 1974/75.⁵¹ Det gjordes också till en central utgångspunkt för Biståndspolitiska utredningen som regeringen tillsatte 1972.⁵² Däremot kommer sannolikt inte frågan om hur utjämningsmålet skall nås att stå över den dagsaktuella politiska striden. I SIDA:s anslagsframställ-

ning för 1974¹⁷⁵ antyddes en rad problem som sammanhänger med utformningen av en strategi för att nå målet.⁵³ Följande citat ur framställningen kan sagas vara ett realistiskt erkännande av att problemet är både omfattande och komplicerat:

Klyftan mellan å ena sidan vår kunskap om de verkliga förhållandena och å andra sidan målet att svenskt bistånd skall bidra till ekonomisk och social utjämning är fortfarande stor. Det är angeläget att intensifiera forskningen i ämnet för att få ett bättre underlag för planering och genomförande av insatser som syftar till att höja de eftersatta gruppernas levnadsnivå.

I SIDA:s arbete med landanalyser och biståndsprogram agnas de eftersatta gruppernas problem ökad uppmärksamhet, och i takt med nya forskningsresultat kan SIDA i samarbete med mottagarländerna och frivilliga organisationer medverka till en sådan utformning av konkreta program och projekt att det utländska biståndet verkligen når de fattigaste fattiga.⁵⁴

Demokratisk samhällsutveckling

Ända från början har ett framträdande mål för svensk biståndsverksamhet varit att bidra till en samhällsutveckling i demokratisk riktning. Detta mål har ingått i raden av huvudmål – tillsammans med ekonomisk och social utveckling, jämlikhet och fördelning, och med tiden också oberoende – något som klart framgår av föregående avsnitt.⁵⁵

Det karakteristiska med detta mål är att det varken har blivit konkretiserat eller diskuterat, trots att det finns goda grunder både till att definiera innehållet och till att diskutera hur biståndet skall utformas för att ett sådant mål skall kunna nås. Detta har inte skett, och inte heller har någon diskussion ägt rum om hur de enskilda länderna, som är huvudmottagare av svenskt bistånd, förhåller sig till målet, eller vilka åtgärder som Sverige speciellt har stött med detta mål i sikte, och resultaten av dessa åtgärder. Endast undantagsvis har målet blivit närmare preciserat, utöver hänvisningar till "demokrati" eller "demokratisk samhällsutveckling", eller har det knutits till ett konkret sammanhang som kan ge det ett vidare innehåll. I ett fall har det knutits till frihetsbegreppet – biståndet borde bidra till ökad frihet för hela befolkningen.⁵⁶ I ett annat sammanhang framgår det av premisserna för målet att önskan är att ge folkmajoriteten möjligheter att påverka utvecklingen.⁵⁷ I ett tredje fall har det knutits till det internationella samarbetet – med hänvisning till en "demokratisk världsordning".⁵⁸ Dessutom har det knutits till samhällsutvecklingen i Portugal och Moçambique.⁵⁹ Och slutligen har det i ett sammanhang talats om åtgärder för att nå målet – det "befordras genom att möjligheter skapas till utveckling och arbete och genom att befolkningstillväxten hålls tillbaka så att en snabbare standardhöjning möjliggörs".⁶⁰ Utöver detta finns det litet eller intet som är ägnat att kasta ljus över mål, åtgärder för att nå målet, svenska insatser i sammanhanget, eller resultat av svenska insatser. Detta kan bero på att statsmakterna – i sin egen omgivning – finner målet så självklart, att någon ytterligare definition eller förklaring inte betraktas som nödvändig. Det kan också bero på att målet ingår i en ritual som de svenska statsmakterna har då de utformar sin politik – utan att man lägger någon särskild vikt vid det utöver

programförklaringarna. Någon motsättning mellan dessa förklaringsmönster behöver inte heller nödvändigtvis finnas.

Oberoende

Svenskt utvecklingsbistånd skall bidra till att främja oberoende i den tredje världen. Detta har efter hand inkluderats bland huvudmålen för svensk biståndsverksamhet, något som framgått av föregående avsnitt. I mitten av 1970-talet framstod oberoende och social fördelning som de två allra främsta biståndsmålen.⁶¹

Man refererar till "oberoende" på samma höga generaliseringsnivå som till "samhällsutveckling i demokratisk riktning", men i motsats till demokratimålet ingår oberoendemålet i mer konkreta sammanhang. På en hög generaliseringsnivå är det knutet till sådana övriga mål som demokrati, politisk och ekonomisk frihet och självständighet, och sociala och ekonomiska utjämningsmål. Det är emellertid också knutet till konkreta multilaterala och bilaterala hjälpinsatser och stödbjekt. Målet har också knutits till stödet av befrielseströrelserna, först och främst i södra Afrika.⁶² Detta stöd kommer emellertid att behandlas i ett separat avsnitt eftersom det har sin egen problematik, medan däremot stödet till Sydafrikas randstater tas med i detta avsnitt.

Redan i prop. 1962:100 slogs det fast att Sverige genom sin biståndspolitik ville stödja de nya nationernas självständighet.⁶³ Målet upprepades och precisades ytterligare i prop. 1968:101, där det bl a framhölls att "vi med all kraft vill befordra" politisk oavhängighet "för de allttjämt undertryckta folken".⁶⁴ Detta mål belystes – och konkretiserades – bl a genom urvalet av aktiviteter som inte skulle falla under koncentrationsprincipen för det bilaterala svenska utvecklingsbiståndet. Stödet till Sydafrikas randstater och till flyktingar från de vita minoritetsstaterna i södra Afrika utgör här prioriterade uppgifter tillsammans med stöd till offren för kriget i Vietnam.⁶⁵ Först på 1970-talet fick emellertid detta biståndsmål ett vidgat innehåll.

I statsverkspropositionen 1972 framhölls således att de flesta u-landsregeringar uppfattade strävandena att påskynda utvecklingsarbetet som "en både ekonomisk och politisk nödvändighet. Endast genom social frigörelse internt och ekonomisk självständighet utåt kan en fast grund läggas för politiskt oberoende".⁶⁶ Regeringen förutsåg att u-länderna skulle komma att betona denna dimension av utvecklingen ännu starkare – något som slog val in efter hand som kraven på en ny ekonomisk världsordning kom i fokus under de följande åren. I prop. 1972:1 pekades det på någon av grunderna till dessa krav. Man hänvisade till att FNs ekonomiska kommission för Afrika (ECA) hade beräknat, att den utländska sektorn i de afrikanska u-länderna svarade för mer än 1/3 av bruttoinkomsterna; att den snabbt ökande skuldbördan och därtill hörande krav på rantor och amorteringar innebar allt mer kännbara restriktioner för den ekonomiska politiken i u-länderna; att många u-länder tvingades av de ekonomiska relationerna till i-länderna att bygga sina samhällen mera i

enlighet med i-ländernas intressen an efter egna nationella önskemål. Regeringen framhöll vidare, att de u-länder som söker bryta sig ur detta beroendeförhållande utsätts för svårigheter i sina utvecklingsansträngningar. Detta är bakgrunden till att vissa u-länder de sista åren har vidtagit en rad åtgärder för att stärka de ekonomiska och politiska styr- och planeringsinstrumenten, för att få större inflytande över de egna naturtillgångarna, vidgad kontroll över den utlandsägda sektorn, m m. U-landernas fortsatta ansträngningar att frigöra sig från ekonomiska bindningar, kommer att medföra krav på en förändring av den rådande internationella maktstrukturen, framhöll regeringen, och hänvisade till att stöd "åt u-landernas oberoende och frigörelse utgör ett väsentligt led i svensk utrikespolitik".⁶⁷

Regeringen framhöll vidare att politiskt oberoende och frihet från inblandning från de rika ländernas sida återstår ännu att uppnå för många av de fattiga folken. "Denna frigörelseprocess måste följas av ökat ekonomiskt oberoende och det är naturligt att Sverige utformar sin u-landspolitik som ett stöd för denna utveckling. Svenskt utvecklingsbistånd kan i ökad utsträckning bidra till u-landernas strävanden att utforma samhallsbyggandet på egna villkor."⁶⁸

Dessa teman kom regeringen tillbaka till i senare statsverkspropositioner. I prop. 1974:1 heter det bl a att inom det internationella utvecklingsarbetet "fullföljs den svenska politiken till förmån för ett ökat u-landsinflytande. Detta galler såväl Sveriges politik i mellanstatliga organisationer som i vårt direkta samarbete med enskilda u-länder. Sverige stöder u-landernas uppfattning att varje stat har rätt att fritt förfoga över de egna naturresurserna. Med skarpa har Sverige vant sig mot att internationellt utvecklingsbistånd, i synnerhet sådant som förmedlats av de multilaterala organisationerna, undanhålls länder som sökt uppnå ett minskat beroende av utländska ekonomiska intressen."⁶⁹ Samtidigt betonades det att Sveriges direkta samarbete med enskilda u-länder "utformas så att mottagarländerna får ett vidgat reellt inflytande över de resurser som ställs till förfogande. Genom länderprogrammeringen har samarbetsformer utvecklats med sikte på att möjliggöra för mottagarlandet att ange inriktningen av samarbetet inom givna finansiella ramar."⁷⁰ U-landernas ansträngningar till oberoende – och större social rättvisa – möter starkt motstånd både inom det enskilda landet och utifrån, och ibland samarbetar utländska intressen med privilegierade grupper i u-landet.⁷¹ Mot denna bakgrund har innehållet i den svenska biståndspolitikens preciserats så, att Sverige i det bilaterala utvecklingsprogrammet i första hand samarbetar med länder "vilkas utvecklingsansträngningar är inriktade på oberoende och social och ekonomisk rättvisa. I det multilaterala arbetet verkar Sverige för att FN-strategin på motsvarande sätt skall få praktiska uttryck i de internationella organisationernas bistånd."⁷²

Oberoendemålet har knutits till de fattiga länderna i allmänhet,⁷³ men uppmärksamheten har i Övervägande grad riktats mot utvecklingen i södra Afrika, med sikte på att bistå Sydafrikas randstater att uppnå större oavhängighet av apartheidregimen – eller mer generellt av de vita minoritets- och kolonialregimerna i denna region. Det har också knutits till stödaktioner inom

speciella sektorer med ett både generellt och geografiskt avgränsat mål i sikte.

I flera sammanhang uppträder oberoendemålet i anslutning till bistånd inom industrisektorn – industriutbyggnad och överföring av teknologi – där avsikten är att göra u-landerna oberoende av tidigare ekonomiska bindningar från kolonialtiden. Detta har framhållits som en målsättning från regeringens sida, men också från Folkpartiet och Moderata Samlingspartiet.⁷⁴ Regeringen har också kopplat ihop det med problemet med u-ländernas ökande skuldbörda – som "har blivit ett allvarligt hinder för åtskilliga u-länders utveckling och strävan efter oberoende".⁷⁵ Regeringspartiet har framhållt bl a nationalisering av strategiskt viktiga företag i u-landerna som en föredömlig politik för att uppnå oberoende.⁷⁶ Humanitärt bistånd till Angola har också motiverats utifrån oberoendemålet⁷⁷ och detsamma gäller utbildningsstödet till Botswana.⁷⁸

Statsmakterna har som nämnts också knutit oberoendemålet till det stöd som utgått till olika regeringar i södra Afrika – Zambia, Botswana, Lesotho och Swaziland. Uttalandena har varit direkta, utan den bomull som gärna lindas kring beskrivningar av relationer till andra stater i officiella dokument. Zambias situation har ägnats särskild uppmärksamhet. I prop. 1974:1 framhöll regeringen att "Zambias utsatta och strategiska läge i södra Afrika har motiverat en utbyggnad av det svenska stödet till landets ansträngningar att öka sitt ekonomiska oberoende".⁷⁹ Innan Angola och Moçambique blev suveräna stater, var det i synnerhet Smith-regimen i Rhodesia och det portugisiska kolonialstyret som hotade Zambias oberoende, enligt de svenska statsmakternas bedömning av situationen.⁸⁰ Mittenpartierna hade tidigare pressat på för att öka biståndet till Zambia med just den motiveringen.⁸¹ Liknande motiveringar har också givits för biståndet till enklavstaterna Botswana, Lesotho och Swaziland. Regeringen framhöll i prop. 1975:1 att den gjorde en väsentlig insats för att stödja Botswanas "strävanden till ökat ekonomiskt och politiskt oberoende, i första hand i förhållande till Sydafrika och Sydrhodesia".⁸² Också i detta fall stödde mittenpartierna förslag om ökat svenskt bistånd med samma motivering.⁸³ Lesothos och Swazilands speciella situation i södra Afrika har utgjort ett viktigt motiv för svenskt bistånd också till dessa länder.⁸⁴ År 1973 gjorde mittenpartierna en framstöt för att göra Lesotho och Swaziland till svenska programländer, bl a med den motiveringen att detta skulle "bidra till att öka förutsättningarna för större självständighet gentemot Sydafrika och dess apartheidpolitik".⁸⁵ Också stöd till Moçambique och Angola har motiverats med utgångspunkt från oberoendemålet.⁸⁶ Biståndet till Moçambique blev i prop. 1975/76:100 bl a motiverat utifrån landets situation – det "står nu inför uppgiften att befästa sin självständighet, Man strävar till att befria landet från dess koloniala struktur ...".⁸⁷ Bakgrunden till det svenska stödet i södra Afrika framgår klart av följande korta formulering i inledningen till SIDA:s anslagsframställning för 1974/75:

Raspolitiken i södra Afrika och Portugals kolonialkrig skapar en ökad förbittring, som leder till krav på större ansträngningar från de svenska statsmakterna att söka mildra de groteska orättvisorna och få ett slut på våldet.⁸⁸

Stöd till befrielseströrelser

Det direkta svenska stödet till befrielseströrelser i södra Afrika och Guinea-Bissau var en vidareutveckling av svenskt humanitärt stöd till människor som var offer för – och kämpade mot – kolonialt förtryck och rasförtryck. Detta stöd påbörjades 1964¹⁶⁵ och kanaliserades under de följande åren främst genom internationella organisationer. Det direkta svenska stödet till befrielseströrelserna i södra Afrika bestod i inledningsfasen av flyktingstöd. Det påbörjades 1968 genom ett bidrag till Nationella fronten för Moçambiques befrielse (FRELIMO) för Moçambique Institute i Tanzania. Året därefter vidgade statsmakterna möjligheterna att ge sådant stöd och drog upp riktlinjer för biståndet. Sverige kan betraktas som ett föregångsland i den västliga världen på detta område (direkt statligt stöd till befrielseströrelser har också utgått från flera regeringar i Afrika och den tredje världen i övrigt, samt från socialistiska länder). Detta stöd utgör därför en viktig del av Sveriges biståndspolitiska profil.⁸⁹

Riktlinjerna för stödet drogs upp i statsutskottets utlåtande i anslutning till statsverkspropositionen 1969, med utgångspunkt i flera motioner om stöd till befrielseströrelser.⁹⁰ Utskottet kunde i princip tillstyrka ytterligare insatser till detta ändamål, med beaktande av att utformningen av svenskt statligt bistånd icke kunde tillåtas komma i konflikt med den folkrättsliga regeln att ingen stat har rätt till att ingripa i en annan stats inre angelägenheter. Det heter vidare att Vad avser befrielseströrelser i Afrika torde humanitärt bistånd och utbildningsstöd inte behöva komma i konflikt med den nämnda folkrättsliga regeln i de fall då FN entydigt tagit ställning mot förtryck av folk, som eftersträvar nationell frihet. Detta kan anses vara fallet beträffande Sydvästafrika, Rhodesia och de under Portugals överhöghet stående områdena i Afrika. Vad avser hjälp till apartheidpolitikens offer kan sådan hjälp motiveras bl a med FN:s uttryckliga fördömande av den sydafrikanska apartheidpolitiken

Det kan vidare framhållas att statligt finansierat humanitärt bistånd, som genom Röda korset och därmed jämförbara hjälporganisationer formidlas till olika befolkningsgrupper i länder vilka befinner sig i inbördeskrig, inte syns mota betänkligheter från folkrättslig synpunkt. Detta påpekande har även tillämpning i fråga om den pågående svenska humanitära biståndsverksamheten i Vietnam och Nigeria

Enligt vad utskottet erfarit pågår undersökningar av de praktiska möjligheterna att bringa humanitärt och utbildningsmassigt bistånd till offren för den kamp som under ledning av Partido Africano da Independencia da Guiné e Cabo Verde (*siu*) (PAIGC) bedrivs i syfte att befria Portugisiska Guinea från portugisiskt övervalde. Utskottet ställer sig – med hänvisning bl. a. till det stod som redan utgår till Moçambique Institute – positivt till dylikt stöd, i den mån de praktiska problemen går att lösa, och förutsätter att Kungl. Maj:t skall utnyttja de möjligheter som harvidlag kan uppstå.⁹¹

Utskottet erinrade vidare om att en grundläggande förutsättning för de statliga svenska insatserna i u-länderna var, att dessa godkändes och välkomnades av mottagarlandets centrala myndigheter.

Statliga insatser med syfte att stödja oppositionsströrelser, som vill stötta landets regering, skulle komma i konflikt med den förut nämnda folkrättsliga princip, som förbjuder inblandning i ett annat lands inre angelägenheter. Utskottets påpekande om de speciella förutsättningarna för stöd åt vissa befrielseströrelser i Afrika ger inte underlag för generella krav på statliga stödåtgärder till rörelser och organisationer, som betecknas som nationella eller sociala befrielseströrelser.⁹²

Dessa riktlinjer antogs av riksdagen, och användes under de följande åren som underlag först av statsutskottet och senare av utrikesutskottet vid behandlingen av motioner, som tog upp stödet till befrielseströrelserna i de portugisiska kolonierna i Afrika och södra Afrika i övrigt – och också vid behandlingen av befrielseströrelser i andra delar av Afrika och på andra kontinenter.⁹³ Frågan aktualiserades året därpå genom två likalydande motioner, som hemställde om att riksdagen skulle uttala sig för ett vidgat stöd till motståndsrörelser i framför allt södra Afrika, och att ge sitt stöd för de riktlinjer och principer som motionerna angav för detta stöd, samt anmodade regeringen om att tillsätta en särskild beredning, med representanter för de demokratiska partierna, med uppgift att bereda och fatta beslut om stöd till motståndsrörelser.⁹⁴ Utrikesutskottet hänvisade i detta sammanhang till statsutskottets utlåtande (SU 1969:82), och redogjorde för övrigt för svenskt bistånd på detta område. Utskottet konstaterade bl a att Sverige i FN "ansett sig kunna rösta för uppmaningar till staterna att ge moraliskt och materiellt stöd åt befrielseströrelser, dock endast om med begreppet materiellt stöd avses bistånd som ges i överensstämmelse med FN-stadgan och folkrättens principer".⁹⁵ Man stödde statsutskottets utlåtande och framhöll bl a att det "bör enligt utskottet vara möjligt att inom ramen för det ... växande utvecklingsbiståndet agna stor uppmärksamhet åt bistånd av det slag som nämns i första att-satsen i motionärernas hemställan, dvs stöd till motståndsrörelser av den typ som ovan beskrivits".⁹⁶ Däremot avvisade majoriteten hemställan om en beredning med brett politiskt deltagande.⁹⁷ Folkpartiets medlemmar i utskottet avgav en reservation, där villkoren för stöd och stödets innehåll blev noggrannare avgränsat.⁹⁸

Därmed hade statsmakterna lagt den politiska grundvalen för ett gradvis ökande stöd till befrielseströrelserna. I riksdagen har det hela tiden varit stor uppslutning kring detta bistånd och dess riktlinjer. Det har dock stått strid både om stödets omfattning, vilka rörelser som skulle få bistånd, och prioriteringen av de olika befrielseströrelserna, och i någon utsträckning också om villkoren för stödet. 1972 hade emellertid Moderata Samlingspartiet utformat sin politiska profil i denna fråga. Denna profil avvek markant från de övriga riksdagspartiernas.

Moderata Samlingspartiets hållning framträder av ett särskilt yttrande 1972 av partiets medlem i utrikesutskottet – och detta upprepades i nästan likalydande termer året därefter.⁹⁹ Det framhölls där, att det föreligger mycket stor internationell enighet om nödvändigheten av att förmå de vita minoritetsregeringarna i Afrika att ändra sin politik på sådant sätt, att en utveckling kan inledas som snarast möjligt leder till att de afrikanska folken kan komma i åtnjutande av fulla politiska rättigheter i enlighet med FN:s stadga. Olika internationella program tar sikte på att ge afrikanska medborgare humanitärt bistånd och utbildningsbistånd som kan förbereda dem för en aktiv politisk roll. Detta stödjer Sverige. Avsikten med den svenska politiken måste vara, dels att stödja de internationella ansträngningarna för att påverka de vita minoritetsregimerna, dels att bidra till humanitära hjälpprogram för befolkningen i dessa områden.

Att aktivt stödja revolutionära rörelser som sådana överensstämmer inte med den folkrättsliga noninterventionsprincipen och den svenska neutralitetspolitiken. Om ett givarland utväljer mottagare av humanitär hjälp på grundval av en bedömning huruvida mottagaren kan effektivt fördriva gerillakrig, så riskerar hjälpens humanitära karaktär att försvinna. Omvärlden kan då få uppfattningen att givarlandet ger materiellt bistånd till en gerillarörelse och därmed är inblandad i ifrågavarande konflikt. Betydande internationell tveksamhet råder därför inför tanken att utforma hjälpen till den afrikanska befolkningen som ett stöd till vissa befrielseörelser. Särskilt en stat, som önskar fördriva en trovärdig neutralitetspolitik, bör undvika att utforma sin hjälp på detta sätt.¹⁰⁰

Man framhävde att det för utomstående knappast var möjligt att bedöma vilken anslutning olika afrikanska exilorganisationer har hos sina egna befolkningar, en ovisshet som förstärktes av rapporter om befrielseörelsernas inbördes stridigheter. I Afrika förekommer olika uppfattningar om de metoder som bäst är lämpliga att åstadkomma de eftersträfvade politiska förändringarna. "Mot denna bakgrund ger det anledning till oro att, som framgår av inte minst föredragningar inför utrikesutskottet, regeringen synes vara benägen att anlägga politiska synpunkter på det neutrala stöd, som kanaliseras genom befrielseörelser. Principen bör vara att svenskt humanitärt stöd och utbildningsstöd till befolkningen i de av vita minoritetsregimer styrda områdena, eller till flyktingar från dessa områden, i första hand lämnas genom internationella kanaler, såsom FN och dess fackorgan eller humanitära organisationer. Stöd genom befrielseörelser bör endast komma i fråga när befolkningsgrupper bevisligen inte kan nås av hjälpen på annat sätt. I dessa fall bör det klart framgå att stödet inte är politiskt utan humanitärt. Att utdöma vissa mottagare under hänvisning till att de ej är tillräckligt militanta bör inte ifrågakomma."¹⁰¹

Av regeringens olika utsagor framgår det däremot klart, att stödet ges just på politisk grundval och utifrån en politisk motivering. Rekommendationer från FN utgör ett viktigt led i motiveringen – som t ex i prop. 1973:1, där det heter att "I en rad resolutioner, som fördömer Portugals kolonialism, rasåtskillnadspolitik i Sydafrika och Rhodesias olagliga självständighetsförklaring samt fränkänner Sydafrika överhöghet över Namibia, har FN uppmanat medlemsstaterna och internationella biståndsorganisationer att lämna materiellt och moraliskt stöd till befolkningen och nationella befrielseörelser i södra Afrika."¹⁰² Äret därpå tillfogade regeringen att i "Sydafrika, Sydrhodesia och Namibia råder omänskliga förhållanden för folkmajoriteten till följd av det ekonomiska förtrycket och raspolitiken ...".¹⁰³ Mittenpartierna var om möjligt ännu mer direkta i sin politiska motivering för stöd till befrielseörelserna.¹⁰⁴

Biståndet till befrielseörelserna har kanaliserats direkt och genom internationella och multilaterala organisationer. Det direkta biståndet har inte haft någon egen anslagsrubrik, utan har utgjort en del av det humanitära biståndet.¹⁰⁵ Frågan om stöd har behandlats av ett rådgivande organ som tillsattes av regeringen den 27 juni 1969 – beredningen för studiestöd och humanitärt bistånd till afrikanska flyktingar och nationella befrielseörelser. Redan från början ingick i beredningen representanter för organisationer som var aktiva inom denna verksamhet. 1970 framlades som nämnts förslag om ett parlamentariskt inslag i denna beredning – "representanter för de demokratiska partierna i riksdagen" – och detta höll mittenpartierna fast vid de följande åren.¹⁰⁶

År 1974 förde detta fram till ett parlamentariskt inlägg i beredningen.¹⁰⁷

Statsmakternas behandling av frågan om stöd till befrielseströrelser har till största delen rört sig om det stöd som har förmedlats direkt till dessa rörelser – och huvudsakligen till befrielseströrelserna i södra Afrika och Guinea-Bissau, knutet till ett inlägg till flyktingar och befrielseströrelser i södra Afrika.

Svenskt stöd har som nämnts också givits indirekt – genom internationella program som först och främst organiserats av olika FN-organisationer, bl a FNs barnfond (UNICEF) och FNs flyktingkommissariat (UNHCR), men också genom enskilda organisationer, i första hand Röda Korset, det internationella Röda Korsförbundet samt kyrkliga organisationer.

Det har som nämnts stått politisk strid om kanaliseringsformerna. Moderata Samlingspartiet har föredragit att till Övervägande delen kanalisera detta bistånd genom internationella organisationer. Biståndet till motståndsrörelserna i Indokina – Sydvietnam, Laos och Kambodja – har huvudsakligen kanaliserats indirekt, även om delar av det underhand gått direkt till några av dessa rörelserregeringar. Detta skedde först vid en sen tidpunkt, och stödet till dessa motståndsrörelser har därför befunnit sig i utkanterna av statsmakternas principdiskussion om stöd till befrielseströrelser. Det har ofta hänvisats till som humanitärt stöd till *befolkningen* i de områden som rörelsen behärskat.

Det svenska stödet till befrielseströrelserna har gradvis ökat under tiden efter 1970 då utrikesutskottet, med riksdagens godkännande, gav grönt ljus för detta. Under alla åren har emellertid regeringen varit under press både från Vänsterpartiet Kommunisterna och mittenpartierna för att ge högre anslag till detta ändamål. Regeringen har varje år hänvisat till ökningstakten i anslagen. I prop. 1974:1 framhöll man bl a att "Det svenska stödet till befrielseströrelserna växer i takt med dess möjligheter att organisera civil verksamhet i befriade områden och i fria grannstater."¹⁰⁸ Anslaget för 1974/75 var 50 mkr till flyktingar och befrielseströrelser i södra Afrika, under de följande två åren – då först Guinea-Bissau, senare Mocambique och så småningom Angola blev självständiga stater, och de två förstnämnda blev svenska programländer – utgjorde anslaget till de återstående befrielseströrelserna och flyktingarna 30 mkr. PAIGC i Guinea-Bissau och FRELIMO i Mocambique hade tillsammans med Folkfronten för Angolas befrielse (MPLA) i Angola mottagit merparten av det tidigare svenska stödet till befrielseströrelserna i Afrika.¹⁰⁹

Mittenpartierna slöt aktivt upp kring regeringens stöd till befrielseströrelserna i Guinea-Bissau, Angola och Mocambique – PAIGC, MPLA och FRELIMO – och kom till en del med förslag om ökat stöd till dem.¹¹⁰ Detsamma gjorde vänsterpartiet Kommunisterna i upprepade motioner.¹¹¹ Mittenpartierna engagerade sig också starkt för stöd till Angolas nationella befrielsefront (FNLA).¹¹² Detta motsatte sig emellertid regeringspartiet, men gav delvis upp motståndet 1974.¹¹³ Inbördeskriget medförde emellertid att det aldrig kom att utgå direkt svenskt stöd till FNLA. I denna situation framhöll utrikesutskottet att "det vore synnerligen olämpligt om Sverige till en av parterna i Angola lämnade ett stöd som kunde uppfattas som ett svenskt ställningstagande i en intern angolesisk angelägenhet".¹¹⁴ Efter det att MPLA-regeringen senare

under 1976 hade konsoliderat sin stallning – och blivit erkänd av Sverige – gavs humanitärt stöd till denna, samtidigt som man ställde i utsikt fortsatt utvecklingssamarbete på statsplanet på samma sätt som skett i Guinea-Bissau och Moçambique.¹¹⁵

Stödet till de övriga befrielseströrelserna i södra Afrika har varit mer blygsamt. Mittenpartierna har varit pådrivare. I en gemensam motion 1972 framhöll ledarna för Folkpartiet och Centerpartiet att också Zimbabwes afrikanska nationalunion (ZANU) och Zimbabwes afrikanska folkunion (ZAPU) – befrielseströrelserna i Zimbabwe – och Sydvestafrikanska folkets organisation (SWAPO) i Namibia borde få direkt svenskt stöd. Motionen följdes upp av en reservation från mittenpartiernas medlemmar i utrikesutskottet.¹¹⁶ I den följande statsverkspropositionen redogjordes för ett blygsamt direkt stöd till ZANU samt upplyste man om att stöd till SWAPO och African National Congress (ANC) i Sydafrika var under beredning.¹¹⁷ Ledarna för mittenpartierna kom med kritik mot regeringen för att ANC till dess inte hade fått stöd och att stödet till befrielseströrelserna i Rhodesia och Namibia hade varit så litet. I en reservation krävde mittenpartiernas medlemmar i utrikesutskottet att sådant stöd skulle utgå i betydligt större omfattning i framtiden.¹¹⁸ Mittenpartierna upprepade sina påtryckningar de följande åren.¹¹⁹ 1975 motionerade också Vänsterpartiet Kommunisterna till förmån för stöd till ANC i Sydafrika.¹²⁰ Regeringen fördubblade 1975 anslaget till de återstående befrielseströrelserna i södra Afrika och afrikanska flyktingar för budgetåret 1975/76, och framhöll i budgetpropositionen för det följande året bl a att "Sedan de portugisiska kolonierna blivit självständiga kommer avkoloniseringen i Namibia och Sydrhodesia ytterligare i förgrunden. Situationen inom Sydafrika ställer vidare fortsatta anspråk på aktiv solidaritet med apartheidspolitikens motståndare och offer."¹²¹ Utrikesutskottet slöt upp kring detta.¹²²

Direkt bistånd till befrielseströrelser utanför södra Afrika och Guinea-Bissau gavs, som nämnts, först vid en sen tidpunkt. Flera motioner hade emellertid uppmanat till sådant stöd. Vänsterpartiet Kommunisterna lade 1974 fram förslag om stöd till den eritreanska befrielseströrelsen ELF, och följde åren efter upp detta förslag,¹²³ vilket emellertid avvisades av utrikesutskottet med motiveringen att ELF inte infriade förutsättningarna för svenskt stöd, eftersom någon rekommendation om detta inte förelåg från FN.¹²⁴

Utanför Afrika är det befrielseströrelserna i Indokina man riktat uppmärksamheten mot. Också här är det vänsterpartiet Kommunisterna som har gått ut starkast med förslag om stöd till Sydvietnams nationella befrielsefront (FNL), senare till den provisoriska revolutionära regeringen (PRR) i Syd-vietnam; till Kambodjas nationella befrielseströrelse (FUNK), senare till Kambodjas nationella enhetsregering (GRUNK); samt till den patriotiska fronten i Laos.¹²⁵ Också socialdemokratiska riksdagsledamöter har motionerat till förmån för utvidgat stöd till dessa motståndsrörelser – och senare till de regeringar som dessa bildat, eller ingått i, efter maktovertagandet i de tre länderna.¹²⁶ Det humanitära bistånd som utgått, kanaliserades som nämnts från början indirekt – bl a genom svenska Röda Korset och internationella organisationers pro-

gram.¹²⁷ Mittenpartierna har avstått från att motionera för ökat stöd till dessa motståndsrörelser, men Moderata Samlingspartiet har till en del mycket starkt motsatt sig stöd till en av de regimer, som hade sitt ursprung i en av befrielseörelserna, och har kritiserat regeringen för bristande balans vad avser stödet till Vietnam, bl a i motioner och reservationer i utrikesutskottet.¹²⁸

Det humanitära biståndet till befrielseörelserna har i någon grad varit anpassat till olika prioriteringar och behov hos de olika rörelserna, men har till största delen bestått av varuleveranser för befrielseörelsernas civila verksamhet – utpräglat humanitärt bistånd, såsom medicinsk utrustning, livsmedel och filter, men också stöd inom utbildningssektorn, lantbrukssektorn och till varudistribution i form av materiel och utrustning.¹²⁹ Det har rått bred enighet om denna form av stöd i riksdagen. vänsterpartiet Kommunisterna har emellertid karakteriserat den som förmyndaraktig och argumenterat för att stödet till befrielseörelserna skulle ges utan villkor beträffande användningen.¹³⁰ De övriga partierna i riksdagen har tagit skarpt avstånd från denna beskrivning av biståndsvillkoren.¹³¹

En del av det svenska biståndet till befrielseörelser och flyktingar undan rasförtryck i södra Afrika har, som nämnts, kanaliserats genom internationella och mellanstatliga organisationer. Från svensk sida har man också tagit initiativ i FN-sammanhang, för att engagera världsorganisationen och dess fackorgan starkare för ett direkt stöd till befrielseörelserna i södra Afrika. Sådana initiativ har också i någon liten utsträckning fått resultat.¹³² Också i detta sammanhang var det mittenpartierna som pressade på regeringen.¹³³ Sverige har bl a gett bidrag till FN-organisationernas verksamhet till detta ändamål.¹³⁴

Den formella grunden för att ge bidrag till befrielseörelserna har hela tiden varit resolutioner i FN som Sverige har kunnat stödja. Detta har varit utslagsgivande för vilka organisationer som kunnat få motta stöd – motioner om stöd till ELF avvisades t ex med den motiveringen att denna grund saknades. Däremot är det svårt att se att FN-rekommendationerna kan ha påverkat prioriteringen av de olika befrielseörelserna. Grunderna till prioriteringen framgår inte heller av regeringens propositioner, eller utrikesutskottets utlåtande i detta sammanhang. Här har endast begränsningar dragits fram – t ex att de organisatoriska förutsättningarna för en tillfredsställande användning av biståndsmedlen måste föreligga.¹³⁵ Afrikanska enhetsorganisationen (OAU) och dess kommitté för befrielseörelser har nästan inte alls dragits in i det hela i samband med svenskt bistånd till befrielseörelserna – varken som formidlare av bistånd, som ett organ som legitimerar biståndet, eller som normgivare för prioriteringen av detta.¹³⁶ På denna punkt skiljer sig de svenska riklinjerna från de norska, som förutsätter att en befrielseörelse ska vara godkänd av OAU för att motta bistånd, och som också ger tillfälle till att kanalisera biståndet genom OAU.¹³⁷

Volymmålet

Den svenska biståndsdebatten kom under första delen av 1960-talet till stor del att röra sig om målet för biståndets storlek. I prop. 1962:100 bekräftade regeringen den svenska anslutningen i princip till det mål som FNs generalförsamling hade antagit hösten 1961 – en årlig kapitalöverföring till utvecklingsländerna på ca 1 procent av nationalprodukten.¹³⁸ Man ställde sig tveksam till huruvida allt det som internationellt registrerades som kapitalöverföringar, borde registreras som bistånd till utvecklingsländerna.¹³⁹ Propositionen kom till den slutsatsen att Sverige på grundval av sin egen definition av bistånd – offentliga gåvor, långsiktiga bilaterala lån (minimum fem år) och bidrag till internationella organisationers biståndsverksamhet¹⁴⁰ – borde ha 1 procent av BNP som mål. I detta sammanhang varnade man emellertid för att ge biståndet en automatisk årlig ökning – dess storlek borde fastställas varje år på grundval av "det samhällsekonomiska laget, varvid särskild betydelse måste tillmätas bytesbalansens utveckling".¹⁴¹ På annan plats i propositionen betonades det att "En biståndsnivå om 1 procent av nationalprodukten har ... sitt främsta värde som allmän riktpunkt ...".¹⁴² Någon tidsfrist eller upptrappingsplan för när enprocentmålet skulle uppnås fastställdes inte i prop. 1962:100.

År 1967 begärde riksdagen att en långtidsplan med sikte på att uppnå enprocentmålet skulle utarbetas. Regeringen efterkom denna anmodan i prop. 1968:101. I den drogs en plan upp för att öka de statliga anslagen till bistånd till 1 procent av bruttonationalprodukten över en sjuårsperiod, och förslag framlades till principbeslut om att detta mål skulle uppnås under budgetåret 1974/75.¹⁴³

Pressen på den svenska ekonomin i början av 1970-talet förde med sig att volymmålet – med den ökningsplan som fastställts började ifrågasättas. I januari 1972 antydde finansminister Gunnar Sträng att tidpunkten för införandet av enprocentmålet måste flyttas fram.¹⁴⁴ Denna antydan framkallade starka protester och förde med sig en förnyad uppslutning kring – och politisk prioritering av – det antagna målet.¹⁴⁵ Detta återspeglades i SIDA:s anslagsframställning för 1974/75, där det bl a heter:

Den av statsinakterna beslutade, år efter år snabba ökningen av våra biståndsanslag har mott en så hög grad av anslutning att man kan konstatera politisk enighet därom. Från inget ansvarigt håll har föreslagits, att den av statsmakterna år 1968 antagna planen för biståndsanslagens tillväxt till om budgetåret 1974/75 skulle frångås. Denna den s k enprocentplanen utgjorde senast grundvalen för 1973 års riksdags beslut i biståndsfrågorna, som trots de inrikespolitiska problemens tyngd gav biståndet fortsatt prioritet i anslagsgivningen. Samtidigt omvittnades att planens fullföljande ställer stora krav på statens budget och därmed på svenska folkets vilja att bevisa sin solidaritet med de fattiga folken och avsätta annu en del av sin inkomstökning via statsbudgeten till internationellt utvecklingssamarbete

Styrelsen utgår ifrån att biståndsanslagen för budgetåret 1974/75 skall bringas att motsvara en procent av bruttonationalprodukten. Med hänsyn till att anslagen leder till utbetalningar med en viss eftersläpning är detta en av förutsättningarna för att Sverige skall kunna motsvara sina åtaganden i FN att vid 1970-talets mitt uppnå biståndsutbetalningar motsvarande 0,70 % av bruttonationalprodukten. Den förutsatta anslagshöjningen för nästa budgetår är avsevärt större än

någon tidigare under det svenska biståndets uppbyggnadsperiod – ökningen skulle troligen behöva bli drygt en miljard kronor¹⁴⁶

Volymmålet och ökningsplanen fram till enprocentmålet uppnående har emellertid inte helt stått över den partipolitiska striden i Sverige. Det principbeslut riksdagen fattade 1968, om att anslagen till utvecklingsbiståndet skulle komma upp i 1 procent av bruttonationalprodukten budgetåret 1974/75, bekräftades upprepade gånger under de följande åren. 1971 föreslog emellertid ledarna för mittenpartierna – Gunnar Helén och Gunnar Hedlund – att anslagen borde trappas upp utöver den etablerade ökningen på 25 procent årligen, så att man fick en jämnare stigningstakt fram till infriandet av enprocentmålet.¹⁴⁷ Även om utrikesutskottets flertal – regeringspartiets representanter – avvisade motionens operativa slutsats, gav emellertid också utskottet uttryck för att en jämnare stigningstakt var önskvärd.¹⁴⁸ Diskussionen om stigningstakten blev häftigare under de följande åren.¹⁴⁹ Ingen av de politiska partierna ville emellertid rucka på enprocentmålet. Moderata Samlingspartiet stod dock splittrat i frågan och en av riksdagsgruppens medlemmar motionerade för att hejda biståndets tillväxt.¹⁵⁰

Frukten för att det skulle komma att uppstå problem med att infria enprocentmålet under 1974/75, något som främst mittenpartierna hade gett uttryck åt, skulle visa sig vara välgrundad. I statsverkspropositionen för 1974 föreslog regeringen en kraftigare ökning i procent av biståndsanslaget än föregående år – 35 procent – men detta var inte tillräckligt för att infria enprocentmålet. Regeringen lovade emellertid att återkomma till hur målet skulle infrias i vårens kompletteringsproposition.¹⁵¹ Detta var majoriteten i utrikesutskottet nöjd med, och den avvisade motionen om enprocentmålet infriande.¹⁵² Folkpartiets representanter framlade emellertid en reservation.¹⁵³ Men inte heller i regeringens kompletteringsproposition infriades målet – regeringen förpliktade sig i stället att uppnå enprocentmålet i 1975 års budgetproposition.¹⁵⁴ I denna ökades anslaget för 1975/76 med 36 procent i förhållande till föregående budgetår, ett belopp som enligt beräkningarna skulle utgöra 1 procent av bruttonationalprodukten i marknadspris.¹⁵⁵

Äret dessförinnan – 1974 – hade Sverige som det första industrialiserade landet i världen infriat målet för FN:s andra utvecklingsårtionde vad gäller de statliga faktiska utbetalningarna – 0,7 procent vid mitten av årtiondet.¹⁵⁶

Redan innan enprocentmålet hade infriats började den politiska striden om framtida biståndsmål. Enprocentmålet har inte ansetts som den slutliga gränsen för det svenska biståndet. Detta fastslogs av riksdagen redan 1968 då enprocentmålet antogs. Statsutskottet sade den gången bl a att "en vidareutveckling av biståndsprogrammet utöver långtidsplanens ram bör hela tiden ha i åtanke. Utskottet vill också uttala sig för att det nya etappmålet fastställs innan det nuvarande 1 %-målet uppnått".¹⁵⁷ Utrikesutskottet kom tillbaka till detta 1974, och framhöll att biståndsanslaget borde ökas i takt med Sveriges ekonomiska möjligheter.¹⁵⁸

Problemställningar i anslutning till en ny ekonomisk världsordning – som senare samma år avsatte sig i resolutionerna på FN:s 6:e extra generalförsam-

ling – hade då redan kommit i förgrunden. Utrikesutskottet knöt i sitt uttalande om ökning av biståndsanslaget an till krav från u-länderna, om att i-landerna måste anlägga ett vidare perspektiv på förbindelserna, än endast överföringar av bistånd som en procentandel av bruttonationalprodukten – deras krav "har i allt större utsträckning kommit att koncentreras till de handelspolitiska och monetära områdena, där de ansett att i-ländernas större ekonomiska makt har påverkat resultatet av hittills genomförda internationella förhandlingar."¹⁵⁹

I anslutning till de planeringsramar som regeringen angett i budgetpropositionerna för det kommande och de två därpå följande budgetåren, restes emellertid krav om ett nytt volymmål. Det är i synnerhet Folkpartiet som har pressat på.¹⁶⁰ I regeringens kompletteringsproposition 1974 och det följande årets budgetproposition framlades inte någon ny målsättning som gick utöver enprocentmålet – och anslagen till utvecklingsbiståndet låg kvar vid ca 1 procent av BNP, även om beloppet uttrycktes så att det skulle hålla jämna steg med tillväxttakten för bruttonationalprodukten. I budgetpropositionen 1976 byggde emellertid planeringsramarna för 1977¹⁷⁸ och 1978¹⁷⁹ på en schablonmässig ökning med 3 procent årligen.¹⁶¹ Tidigare hade SIDA i sin anslagsframställning 1976¹⁷⁷ argumenterat starkt för att öka biståndsanslaget till 1,1 procent av BNP 1976 för budgetåret 1976/77.¹⁶²

Redan 1975 hade striden om anslagets storlek och planeringsramarna för de följande åren kommit igång på allvar. Folkpartiet önskade då på nytt högre anslag i förhållande till BNP,¹⁶³ vilket också denna gång avvisades av utrikesutskottet. Men utskottet betonade att planeringsramarna måste uppfattas som minimiramar och att ytterligare anslag kunde bli aktuella.¹⁶⁴ I sin anslagsframställning 1976¹⁷⁷ tog SIDA fasta på detta och betonade det angelägna i att statsmakterna uppställer nya mål för utvecklingssamarbetet.¹⁶⁵ Också 1976 följde Folkpartiet upp med förslag om högre anslag och kritiserade regeringen för att reducera utvecklingsbiståndets relativa omfattning.¹⁶⁶

Regeringen har, som nämnts, inte velat ställa upp ett nytt volymmål för utvecklingsbiståndet, knutet till en bestämd procentandel av BNP och fastställt i tiden, kombinerat med en fastlagd upptrappingsplan. En sådan plan har utrikesutskottet knutit till det underlag som biståndspolitiska utredningen förväntades framlägga om Sveriges samlade politik gentemot tredje världen. Om den nyorientering av biståndspolitiken, som regeringarna i Nederländerna och Norge har dragit upp för sin egen del, också blir riktgivande för den framtida svenska biståndspolitiken, kommer det eventuella nya volymmålet att knytas till många olika former av verksamhet, av vilka en del ligger i gränslandet till det som de svenska statsmakterna tidigare har definierat som bistånd.¹⁶⁷ Flera av dessa verksamheter kommer då i första hand att inriktas på svenskt näringsliv – tex statlig finansiering av omstruktureringsåtgärder som en följd av konkurrensen från import från u-länder, offentliga fonder för finansiering av svensk export och enskild företagsamhet i den tredje världen som ett led i teknologiöverföringen, m m.¹⁶⁸ Sådana åtgärder ingår i u-ländernas krav gentemot i-landerna i anslutning till genomförandet av en ny ekonomisk världsordning. Detta kan fora till under loppet av en kort tid ett volymmål som långt

överskrider enprocentmålet – utan att de egentliga biståndsöverföringarna i traditionell svensk mening nödvändigtvis behöver öka.

Allmänna mål

Framställningen i detta kapitel är koncentrerad till statsmakternas motivering för svenskt utvecklingsbistånd i inledningsfasen och till deras biståndsmål. Den baserar sig på främst regeringens propositioner genom åren och statsutskottets och utrikesutskottets utlåtanden i anslutning till dessa propositioner och motioner i riksdagen. Framställningen omfattar inte biståndsmyndighetens (SIDAs) och Utrikesdepartementets tillämpning av dessa målsättningar, och deras målformuleringar på lägre nivåer i anslutning till biståndsverksamheten, bl a i de enskilda landprogrammen, eller i avtal inom det direkta biståndet om stöd till sektorprogram eller enskilda projekt. Den har begränsats till att beskriva huvudmålen.

I detta kapitel har vi heller inte haft för avsikt att ge en utförlig beskrivning av de principer och riktlinjer, som statsmakterna har fastslagit för utformningen och kanaliseringen av det svenska biståndet, även om medlen är nära knutna till målen, och kan innebära begränsningar av kvalitativ eller kvantitativ art. Vi har heller inte satt oss före att undersöka i vilken utsträckning biståndsmålen har förverkligats. Man måste utgå från att det också existerar ett nära samband mellan statsmakternas verklighetsuppfattning av situationen i den tredje världen och de förändringsprocesser som äger rum, och de mål de ställer upp för svensk biståndspolitik – och för svensk u-landspolitik i vidaste mening. Också statsmakternas syn på vad som är en önskvärd utveckling i tredje världen, och deras grundläggande teori om utveckling och vad som främjar en förändring i önskad riktning – och biståndets roll i detta sammanhang – måste antas komma att påverka utformningen av biståndsmålen. Normer och värderingar som återfinns i statsmakternas omgivning har sannolikt också betydelse. Dessa förhållanden har emellertid endast i ytterst begränsad utsträckning tagits med i denna framställning – och då på ett osystematiskt sätt. Också i det material som bildar underlag för framställningen, har dessa förhållanden behandlats osystematiskt och flyktigt – det sker ofta antingen på en mycket hög generaliseringsnivå, eller i anslutning till några få konkreta åtgärder.

Det är, som nämnts, statsmakternas huvudmål vi har koncentrerat oss på – de värden dessa önskar förverkligade och maximerade i den tredje världen i allmänhet och hos mottagare av svenskt bistånd i synnerhet: ekonomisk och social växt, utjämning och ökad jämlikhet, en demokratisk samhällsutveckling, politiskt och ekonomiskt oberoende. Det rör sig om delvis olika mål. Både sådana mål som statsmakterna önskar förverkligade i mottagarländerna, och de volymmål som de har uppställt för sin egen resursöverföring har tagits med. Vad gäller stödet till befrielseströrelserna har vi dessutom funnit det ändamålsenligt att fylla ut beskrivningen av statsmakternas mål med en kartläggning av

de principer som har ställts upp för utformningen och kanaliseringen av detta bistånd.

Någon motsvarande framställning har inte givits för de övriga biståndsmålen. Åtgärder för att uppnå målen har, som nämnts, endast berörts i begränsad utsträckning: de principer statsmakterna har dragit upp för utformningen och kanaliseringen av biståndet. På samma sätt som det kan vara svårt att skilja mellan statsmakternas motivering för biståndet och deras mål – bl a på grund av att motiveringen kan framstå som ett mål i sig i ett annat sammanhang, t ex i förhållande till den breda hemmaopinionen, eller till strategiska grupper inom denna – kan det vara problematiskt att dra en skarp skiljelinje mellan mål och medel. Principerna för utformningen och kanaliseringen av biståndet kan framstå som mål i sig. Detta gäller flera av de principer som har dragits upp för svensk biståndsverksamhet. Dessa principer kan ibland tillmätas lika stor vikt som själva biståndsmålen.

Vi har presenterat (a) den huvudprincip som har gjorts gällande för utformningen av svensk biståndsverksamhet – att biståndet skall vara mottagarcentrerat och underordnas mottagarlandets egen behovsuppfattning, dess politiska prioriteringar och förvaltning, samt ingå i mottagarlandets egen utvecklingsplanering. Denna huvudprincip återkommer vi närmare till i ett senare kapitel om svensk biståndsforvaltning. Den hör emellertid också hemma här, bl a eftersom den kan ses som en sida av oberoendemålet – eller åtminstone som en konsekvens av detta. Den har också helt grundläggande konsekvenser för möjligheten att genomföra andra biståndsmål som de svenska statsmakterna har utformat, något som vi skall återkomma till. Vi återkommer också till principerna för kanaliseringen av svenskt bistånd i de följande kapitlen. Detta gäller (b) biståndets fördelning mellan bilateral och multilateral verksamhet, där en stor multilateral komponent i början av 1960-talet på satt och vis kunde ses som ett mål i sig. Den ansågs i varje fall som ett sätt att främja ett överordnat fredsmål. Detta förhållande har emellertid så småningom förändrats. Det gäller (c) principen om att koncentrera det direkta biståndet till ett fåtal länder, och i ännu högre grad de kriterier som statsmakterna har fastlagt för val av huvudmottagarländer. Riktlinjerna för kanaliseringen av biståndet har avgörande betydelse för biståndets utformning – i synnerhet i kombination med (a) – och de har delvis haft en framskjuten plats i den svenska biståndsdebatten. Kriterierna för val av huvudmottagarländer har varit nära knutna till de övriga målen – i synnerhet målet om social växt och utjämning – och även om ländervälet klart har framstått som ett medel i detta hänseende, har det i någon mån haft övertoner av att vara ett mål i sig. Dessa förhållanden kommer att diskuteras i ett senare kapitel. Detsamma gäller (d) riktlinjerna för biståndets fördelning på sektorer, som vi bara perifert har berört här. Riktlinjer för biståndets fördelning på verksamhetsområden har framträtt som medel för att uppnå de överordnade målen – åter i första hand målet om social växt och jämlikhet. Men de har också karaktär av att vara delmål i detta sammanhang – detta gäller inte minst avsättningen av medel till de mest eftersatta länderna och de mest eftersatta sociala grupperna, såsom kvinnorna. Också (e) bistånds-

formerna, kommer in i detta sammanhang – biståndsvillkoren, om och i vilken utsträckning biståndet skall ges på gåvo- eller kreditbasis, om biståndet skall ges i form av varor, personal eller kapital, och kombinationer av dessa former, om det skall ges i form av projektstöd, sektorstöd eller programbistånd. Några av dessa biståndsvillkor har delvis framstått som mål i sig – tex obundet kreditbistånd och en hög gåvoandel.

De mål som statsmakterna har formulerat för svensk biståndsverksamhet, ligger på en hög generaliseringsnivå. Endast undantagsvis har de formulerats i kvantitativa termer. Detta gäller dock inte volymmålet. Men det är bara de totala resursöverföringarna och tidpunkten för infriandet av volymmålet som fått en kvantitativ målformulering. Volymmålet splittrades, med några få undantag, inte upp i delmål för de olika sektorerna.¹⁶⁹ Trots att det har gått flera år sedan enprocentmålet infriades, har regeringen fortfarande inte ställt upp något motsvarande volymmål för de framtida svenska resursöverföringarna.

De övriga huvudmålen – ekonomisk och social växt, utjämning, demokratisk samhällsutveckling, och politiskt och ekonomiskt oberoende – har tillmätts olika stor betydelse vid olika tillfällen, och tyngdpunkten har förskjutits. I början av 1960-talet lade de svenska statsmakterna största vikten på ekonomisk tillväxt, på samma sätt som andra industrialiserade länder gjorde. Social växt var underordnad och instrumentell i förhållande till detta överordnade mål.

Under senare hälften av 1960-talet skedde en omprioritering, då man erkände att ekonomisk tillväxt utan utveckling var möjlig. Avgörande vikt lades då vid social växt och utjämning med sikte på att förbättra villkoren för alla grupper, och med särskild betoning på de mest eftersatta. Detta visade sig också i riktlinjerna för val av mottagare: fattiga länder med regeringar som förde en utvecklingsinriktad politik och som prioriterade de eftersatta grupperna. Det kom också till uttryck i riktlinjerna för sektorprioritering, bl a genom den vikt man faste vid landsbygdsutveckling i bred mening. Det medförde också att speciella program upprättades, som var inriktade på de fattigaste länderna och de eftersatta grupperna.

Under 1970-talet har oberoendemålet fått allt större betydelse. Detta har kommit till uttryck i den svenska anslutningen till de flesta av u-ländernas huvudkrav i samband med den gradvisa utformningen av en ny ekonomisk världsordning. Speciellt starkt har det visat sig i samband med det svenska stödet till Sydafrikas randstater, för att öka deras politiska och ekonomiska oberoende av apartheidregimen – trots att regeringarna i de berörda länderna knappast i någon särskild utsträckning infriade de kriterier som hade ställts upp för länderval. Oberoendemålet har också haft stor betydelse som utgångspunkt för det svenska stödet till befrielserörelser, främst de i södra Afrika.

I mitten av 1970-talet framstår social växt och utjämning samt politiskt och ekonomiskt oberoende som de viktigaste svenska biståndsmålen. Huvudmålet om en demokratisk samhällsutveckling har väl hela tiden främst haft en rituell funktion – det har funnits med därför att det utgör ett centralt svenskt värde. Statsmakterna har inte ansträngt sig speciellt för att ge målet ett konkret innehåll.

Gemensamt för samtliga dessa biståndsmål – som tar sikte på att förverkliga svenska värden i mottagarländerna – är, som nämnts, att de har utformats på en hög generaliseringsnivå. De är därför inte särskilt lämpliga som styrinstrument för utformningen av den svenska biståndsverksamheten, i den verklighet de verkställande biståndsmyndigheterna befinner sig. Detta gäller också i stor utsträckning de principer och riktlinjer som statsmakterna dragit upp för utformningen och kanaliseringen av biståndet.

Statsmakternas generella mål och riktlinjer kan tolkas på många olika sätt då biståndet skall utformas i praktiken. Detta har givit förvaltningen stor frihet att utforma sammansättningen av biståndet, och fördela det på mottagare och sektorer. Detta gäller i första hand SIDA som beredningsorgan för det direkta biståndet, även om beslut om insatser över en viss nivå måste föreläggas regeringen. Det gäller också utrikesdepartementet för det bistånd som beredes där, dvs den multilaterala komponenten av biståndsprogrammet. För det multilaterala biståndet är emellertid möjligheterna till att föra en aktivt styrande politik – om detta önskas – mer begränsade, även om det också där är möjligt att inverka på de olika organisationernas politik och prioriteringar, och att skilja mellan de olika organisationerna som förmedlare av bistånd med utgångspunkt i de svenska målen för biståndsverksamheten. I någon utsträckning har detta också skett.

Biståndsmyndigheten SIDA har strävat efter att ge statsmakternas generella målformuleringar ett mer konkret innehåll genom att utforma målen på en något lägre generaliseringsnivå. Så har skett bl a vid utarbetandet av land- och sektorprogrammen. År 1973 utarbetades en serie – *Svensk biståndspolitik* – med sikte på att precisera och tolka statsmakternas generella mål inom de olika sektorerna och utforma sektorstrategier för det direkta svenska biståndet. Liknande strategier utarbetades för särskilda frågor som skar rakt igenom sektorgränserna och berörde flera sektorer samtidigt.¹⁷⁰ En del av strategierna utgjordes av så kallade "kompetensprofiler" – dvs analyser av det svenska samhällets kompetens och kapacitet inom respektive sektorer.¹⁷¹

Den relativa frihet statsmakterna har givit de beredande myndigheterna vid utformandet av svenskt bistånd, genom de generellt utformade målen och riktlinjerna, innebär inte att biståndsmyndigheten utan vidare kan utforma ett bistånd, som avviker från statsmakternas intentioner. Formellt torde det svenska biståndet nästan definitionsmassigt vara i samklang med statsmakternas intentioner genom den fastlagda förvaltningsproceduren: I den årliga budgetproceduren utgör SIDA:s anslagsframställning endast utgångspunkten för regeringens proposition, som sedan behandlas av utrikesutskottet, innan anslaget godkänns av riksdagen. Statsmakternas styrning av SIDA:s verksamhet sker således inte uteslutande genom utformandet av mål och riktlinjer för biståndet. Alla större insatsförslag måste också prövas och godkännas av regeringen, då det rör sig om insatser utanför programländerna. Och även om SIDA sedan 1973/74 har haft rätt att själv fatta beslut angående de olika insatserna inom ramen för årsavtalen med programländerna, deltar UD i de större besluten också här. Systemet med landprogrammering ger statsmakterna översyn över

huvudlinjerna i utformningen av biståndsverksamheten. Likväl är det SIDA som till stor del faktiskt utformar det direkta biståndet, inte minst på grund av att initiativet till Övervägande delen ligger hos verket. Det urval av särskilda insatser som UD – och statsmakterna – senare tar ställning till torde i stor utsträckning vara avhängiga den policy och den måltolkning som verket arbetar efter.

Många av de huvudmål som statsmakterna har formulerat, kan vara inbördes motstridande, även om både statsmakterna och SIDA gärna framställer dem som självklart harmonierande, utan att detta närmare underbyggs. Men det är inte utan vidare givet att man kan maximera ett mål om ekonomisk tillväxt och samtidigt maximera mål om social utjämning eller oberoende. Inte heller är det utan vidare givet att man under alla omständigheter kan maximera målet om att biståndet skall bidra till social utjämning, genom bistånd som siktar till att maximera särskilda oberoendemål. Detta innebär självfallet inte att det inte går att främja olika mål samtidigt. Det ställer emellertid krav på en prioritering av de olika målen. Någon sådan diskussion kan man knappast finna spår av i statsmakternas policydokument, inte heller finner man någon klar prioritering av de olika biståndsmålen på den höga generaliseringsnivå som dessa är utformade på.

Än mer komplicerat blir mönstret då mål och medel skall kombineras. En del av medlen – principerna och riktlinjerna för verksamheten – kan vara inbördes motstridande, och flera av dem kan vara dysfunktionella i förhållande till en del av de uppställda biståndsmålen. Detta gäller t ex de restriktioner som lagts på biståndet till befrielseörelserna i förhållande till frigörelsemålet, och det kan gälla flera andra områden – i någon grad avhängigt av hur biståndet faktiskt blir utformat. Vi skall emellertid inte här belysa hela spektret av faktiska och potentiella konflikter mellan mål och medel, utan koncentrera uppmärksamheten på den mest grundläggande motsättningen i detta sammanhang: de svenska huvudmålen och principen om mottagarcentrerat bistånd – att biståndet skall underordnas mottagarregeringarnas utvecklingsmål och prioriteringar.

Statsmakterna har klart gått in för principen om att biståndet skall vara mottagarcentrerat. I vilken utsträckning denna huvudprincip kommer att inverka på möjligheterna att förverkliga de huvudmål som har uppställts för biståndsverksamheten, har endast diskuterats i begränsad utsträckning. Har kan uppstå klara konfliktförhållanden, även om förvaltningsapparaten på båda sidor anstränger sig för att finna lösningar som kombinerar motsättningsfyllda hänsyn – och inom en så asymmetrisk samarbetsrelation som biståndsverksamheten också i praktiken ofta lyckas med detta. Om vi i stället som utgångspunkt tar en renodlad modell och förutsätter att principen om mottagarcentrering skall vara förhärskande, skulle situationen däremot bli en annan. En sådan utgångspunkt kan försvaras i en principdiskussion. SIDA:s starka betoning av att denna princip bildar den huvudsakliga normen för biståndets utformning¹⁷² gör dessutom en sådan utgångspunkt än mer relevant.

Om principen om mottagarcentrering skulle vara allena rådande för utformningen av svenskt bistånd, kunde en svensk medverkan begränsas till att

fastställa de årliga och de mer långsiktiga ramarna för biståndets finansiella omfattning till de olika länderna, samt till att förmedla den form av bistånd som mottagarregeringarna bad om – vilket troligen till övervägande del skulle bestå av finansiella överföringar i konvertibel valuta, om man förutsätter att biståndet också skulle vara fritt från andra restriktioner. I en sådan situation skulle det knappast vara möjligt att från givarlandet verka för andra mål. Till viss del blir detta möjligt genom givarlandets möjlighet att välja mottagare. Vid en renodlad form av mottagarcentrering skulle emellertid en sådan möjlighet bryta med förutsättningarna, eftersom den skulle göra det möjligt för givarregeringen att uppställa förväntningar om en bestämd effekt som förutsättning för att ge bistånd. Man kan utgå ifrån att sådana förväntningar i någon utsträckning kan verka styrande på mottagarregeringens användning av biståndet och ytterst på dess prioriteringar. Därmed närmar vi oss också den verklighet, som det svenska biståndet opererar inom.

Det finns således en uppenbar möjlighet att påverka en mottagarregerings användande av biståndsmedlen genom att givarregeringen kan välja mottagarregering. Och det går att gradvis skifta tyngdpunkt i detta avseende, även med tillämpning av principen om mottagarcentrering. Systemet med långsiktig planering av biståndet och tillämpningen av principen om att biståndet skall ha en viss grad av permanens, kan dock verka begränsande i detta hänseende. I praktiken förekommer också andra procedurer som ökar möjligheterna till påverkan. Detta gäller bl a det klargörande av de generella svenska biståndsmålen som äger rum, och de diskussioner som årligen äger rum med huvudmottagarländernas myndigheter, om vilka verksamheter som skall stödjas. Man kan anta att avsikten är att påverka både mottagarregeringarnas politik i stort, deras prioriteringar och deras begäran om bistånd, vilket man troligen också i viss utsträckning gör. Val av biståndsformer – bl a projektorienterat bistånd framför obundet programbistånd – verkar i samma riktning, och möjliggör en styrning av det svenska biståndet, även om utgångspunkten är principen om mottagarcentrering. Det mesta av detta representerar emellertid restriktioner på en renodlad form av mottagarcentrering.

Aven inom en sådan ram utgör principen om mottagarcentrering en begränsning av möjligheterna att infria de biståndsmål som statsmakterna ställer upp. Den torde t ex göra det svårt att infria kvantitativa sektormål, om statsmakterna skulle välja att utforma sådana operationella mål. Förverkligandet av mål som t ex tar sikte på att förbättra eftersatta gruppers situation, skulle i likhet med förverkligandet av andra mål, vara beroende av att mottagarregeringen begärde just detta. Att stimulera fram en sådan begäran torde sannolikt inte vara någon oöverkomlig uppgift vid denna form av samarbete, och många väl prövade tekniker står till disposition för att uppnå detta. Från principiell utgångspunkt skulle detta egentligen vara att spela med märkta kort, för att upprätthålla myten om ett mottagarcentrerat bistånd. Men troligen är detta det enda sätt på vilket man kan kombinera en maximering av de generella biståndsmålen med principen om mottagarcentrering. Principen kan också användas till att utforma biståndet oberoende av huvudmålen.

Statsmakternas mål för biståndsverksamheten är, som nämnts, inte formulerade med någon exakthet, som gör dem lämpliga att styra utformningen av det svenska biståndet. Det är nödvändigt med en målprecisering, både därför att målet bör bilda den naturliga utgångspunkten för varje utformning av denna – såväl som all annan – verksamhet, och därför att den är nödvändig för varje utvärdering av biståndets effekt. Målutformning och utvärdering utgör ytterpunkterna i en naturlig cykel. utvärderingen kan dels granska i vilken utsträckning verksamheten har varit i samklang med målen, dels i vilken utsträckning riktlinjerna – och medlen – har varit funktionella i förhållande till målen. Den kan också rikta sökarljuset mot resultaten för att utröna i vilken utsträckning de blivit de avsedda, eller om det mål som var utgångspunkten är ändamålsenligt i det (eventuellt förändrade) politiska, ekonomiska, kulturella och sociala sammanhang som biståndet satts in i. Målprecisering är således en process i sig själv och bör ingå som ett viktigt led i den process som biståndsverksamheten utgör.

De mål som de svenska statsmakterna har uppställt är foga funktionella i ett sådant sammanhang. En målprecisering bör vara nära knuten till en diskussion om biståndets riktlinjer och metoder. Just på detta område hade biståndspolitiska utredningen – och har statsmakterna fortfarande – en betydande uppgift. Men att utforma biståndsmål, principer och riktlinjer för biståndsverksamheten, inklusive val av metoder, är inte något som kan göras en gång för alla.

2. Multilateralt bistånd

Tillväxten i de skandinaviska ländernas offentliga bistånd stimulerades redan från början av de förpliktelser regeringarna hade påtagit sig som medlemmar av FN. Den största delen kanaliseras genom FN-familjens olika organ. Under 1950-talet var emellertid biståndet av mycket blygsam storlek jämfört med 1970-talets överföringar.

Motivering för multilateralt och bilateralt bistånd

Kanalisering av bistånd genom FN och dess olika organ betraktades genomgående som ett sätt att fullgöra uppgifter också på andra områden – kanske först och främst i frågor som angick krig och fred.¹ Den stora vikt som de skandinaviska regeringarna faste vid att lämna multilateralt bistånd, baserades därför på högt prioriterade utrikespolitiska värden och mål. Deras främsta syfte med att kanalisera biståndet genom FN, var att främja det överordnade målet att stärka FN.² En rad andra argument för att kanalisera biståndet på detta sätt tillkom dessutom. De viktigaste var kanske att multilateralt bistånd skulle vara fritt från politiska villkor, i motsats till vad som var fallet med bilateralt bistånd, samt att utvecklingsländernas regeringar föredrog multilateralt bistånd framför bilateralt.³ Det har efterhand satts allt fler och större frågetecken för om dessa argument har allmän giltighet.

Debatten om huruvida biståndet skulle kanaliseras genom de mellanstatliga organisationerna eller på bilateral basis – och fördelningen mellan dessa kanaliseringsformer – ägde först och främst rum på 1950- och 1960-talen. Det kan därför vara nyttigt att se på argumentationen i några av nyckeldokumenterna från 1960-talet.

I den rapport som 1962, utarbetades av en interdepartemental arbetsgrupp under Olof Palmes ledning togs som utgångspunkt följande formulering från generalsekreterare Dag Hammarskjölds inledning till FN:s årsrapport för 1961:

det väsentliga draget i FN:s upplagning av det ekonomiska och tekniska biståndet är principen, att ehuru organisationen måste följa sina egna regler och vidhålla sin oavhängighet, dess tjänster alltid och uteslutande är avsedda att tillfredsställa mottagarländernas egna önskemål, utan andra, längre gående motiv och utan någon risk för inflytande på dessa länders inre eller yttre politik ⁴

Fördelarna med multilateralt bistånd var enligt arbetsgruppen bl a att

- (i) det var anonymt,
- (ii) det inte medförde några politiska bindningar till någon enskild makt,
- (iii) det erbjöd ett alternativ till biståndet från stormakterna "och, om det är

av tillräcklig omfattning, ger mottagarländerna en ökad utrikespolitisk rörelsefrihet och större möjligheter att driva neutralitetspolitik".

(iv) det gav mottagarländerna större möjligheter till att, gemensamt eller var för sig, delta aktivt i de organ som fördelade, planlade och administrerade biståndet.

Vidare framhävdes att

(v) de internationella organisationerna hade större förmåga än ett enskilt land till utvecklingsplanering och biståndssamordning,

(vi) multilateralt bistånd medförde en mer rationell fördelning mellan olika länder och projekt än bilateralt bistånd,

(vii) sådant bistånd var mer effektivt och gav bättre möjligheter till kontroll och påverkan, samt

(viii) det gav bättre möjligheter till rekrytering av experter.⁵

Rent generellt betonades att bilateralt bistånd blev mer effektivt om det så mycket som möjligt samordnades med det multilaterala och drog fördel av de mellanstatliga biståndsorganens planeringsmöjligheter.⁶

I ett sammanfattande avsnitt angående multilateralt och bilateralt bistånd uttalade Palmegruppen:

När det gäller awagningen mellan multilaterala och bilaterala biståndsinsatser forefaller det, tamligen klart, att Sveriges utrikespolitiska intressen talar för att tyngdpunkten i vårt bistånd laggs på den multilaterala verksamheten. Härefter skulle kunna anföras, att vi genom bilaterala projekt kan förvärva en särskild good-will just i mottagarlandet, vilken på olika sätt kan vara oss till nytta. Detta är emellertid en anmärkning med en begränsad giltighet. Under vissa gynnsamma omständigheter kan visserligen ett bilateralt projekt göra våra förbindelser med landet i fråga hjärtligare, och detta kan bli av betydelse vid behandlingen av svenska intressen av t. ex. kommersiell natur. Men det kan också inträffa, att förberedelserna för och genomförandet av ett bilateralt projekt leder till missförstånd och irritation i förhållandet mellan de båda länderna, bli till följd av de krav på vissa finansiella och andra insatser från mottagarlandets sida, som helt naturligt måste uppställas. Härtill kommer, att om Sverige satsar på mera betydande bilaterala projekt i visst land, det kan bli svårt att undvika misstänning i andra länder, som anser sig vara i lika stort behov av bistånd.

Emellertid är det uppenbart, att även bilaterala projekt bör ha en plats i det svenska biståndsprogrammet som komplement till de multilaterala insatserna. De svenska bidragen till de internationella biståndsorganen bör skäligen inte höjas över en viss nivå, som garna kan innebära en tatplats men som inte bör ligga oproportionellt högt i förhållande till andra länders insatser. Om vi vill öka vårt utvecklingsbistånd med mera betydande belopp, kommer vi alltså att behöva tillgripa olika former av bilateralt bistånd.⁷

Som motivering för bilateralt bistånd användes bl. a. följande argument:

(i) Sverige kunde på vissa områden, "framförallt på det betydelsefulla familjeplaneringsområdet", göra en insats som av politiska, etiska eller religiösa skäl inte kunde utföras av de flesta övriga stater – och följaktligen inte heller av FN.

(ii) Sverige kunde komplettera och utföra rådgivningsuppdrag som FN och dess fackorgan hade ombesörjt,

(iii) bilateral kanalisering av biståndet innebar fördelar för näringslivet i den utsträckning detta medförde ökad export av svenska varor,

(iv) kommersiellt bistånd möjliggjorde samarbete med det egna näringslivet,

(v) en del tekniska projekt medförde ett direkt engagemang och kontakter, och därvid större möjligheter att rekrytera personal,

samt

(vi) bilateralt bistånd kunde göra det möjligt att binda finansiellt bistånd till export av varor och tjänster eller till direkta investeringar (utan att gruppen framhöll detta som Önskvärt).⁸

I prop. 1962:100 drogs följande fördelar med multilateralt bistånd fram av regeringen:⁹

(i) biståndet förlorade sin nationella identitet,

(ii) "varje form av nationellt beroendeförhållande uteslutes",

(iii) biståndet blev mer effektivt genom de internationella organisationernas koordinering, erfarenhet, utformning och vägledning,

Samtidigt framhölls att vissa uppgifter inte fick tillräckligt utrymme i de multilaterala programmen. Detta gällde bl a familjeplaneringen. Bilateral kanalisering möjliggjorde utökat bistånd inom denna sektor. Övriga fördelar med bilateralt bistånd var att

(ii) det kunde innebära direkta kontakter,

(iii) det kunde bidra till "en för givarlandet värdefull konkretisering av biståndsarbetet och stimulera till . . . personella insatser".

samt

(iv) "Slutligen nödvändiggöres en bilateral biståndsgivning av den omständigheten, att flertalet givarländer lämnar den Övervägande delen av sitt bistånd i denna form".

Sex år senare hade det i viss utsträckning tillkommit nya argument. I prop. 1968:101 framhölls först och främst argument till fördel för multilateralt bistånd. Det heter bl a att "Sveriges betydande ekonomiska medverkan i de mellanstatliga biståndsprogrammen har motiverat ett aktivt svenskt deltagande i utformningen av den mellanstatliga biståndsverksamheten."¹⁰

I propositionen redogjordes för svenska initiativ inom FN-familjens olika organ. Sverige hade bl a varit talesman för att öka de finansiella Överföringarna inom de beslutande organen för FNs och Världsbankens utvecklingsprogram, och hade som enda stat ställt frivilliga bidrag till förfogande för Internationella utvecklingsfonden (IDA) utöver de reguljära bidragen. Sverige hade också lämnat flerårsutfastelser om bidrag till UNDP för att möjliggöra en långsiktig planläggning – också på detta område som föregångsland. Dessutom gjordes ansträngningar att sätta FN bättre i stånd till att samordna allt internationellt bistånd och att få igång systematisk resultatvärdering av verksamheten. Inom familjeplaneringen hade Sverige – med framgång – pressat på för ett starkare engagemang från FNs sida och landet hade också tagit aktiv del i upprättandet av FNs organisation för industriell utveckling (UNIDO), enligt propositionen.¹¹

Också i prop. 1968:101 anknöts Sveriges omfattande medverkan i de internationella organisationernas biståndsprogram till " . . . vår traditionellt starka uppslutning kring FN. Den markerar vår vilja att stärka FN som ett instrument till värn för freden och bistånd till utvecklingsländerna."¹²

Många av argumenten i prop. 1962:100 upprepades i prop. 1968:101. Enligt propositionen hade multilateralt bistånd följande fördelar:¹³

(i) biståndet "handhas av organisationer inom vilka givar- och mottagarländer samarbetar på jämställd fot",

(ii) biståndet "står ofta friare gentemot politiska och kommersiella biavsikter än många bilaterala insatser",

(iii) "Multilaterala organ som UNDP och IDA tillämpar principer som i stor utsträckning sammanfaller med våra egna, t. ex. biståndets obundenhet i fråga om leveranskallor och biståndsvillkorens benefika karaktär",

(iv) biståndet "kommer flertalet u-länder till godo" (argumentet användes omedelbart till fördel för den motsatta kanaliseringen: det heter att detta "gör det . . . godtagbart för enskilda givarländer att av effektivitetsskäl koncentrera sina biståndsresurser på ett mindre antal länder"),

(v) de mellanstatliga organen hade "vunnit en betydande erfarenhet av utvecklingsarbete i de fattiga länderna och en värdefull överblick över biståndsbehoven. De förfogar också över en utredningskapacitet och personella resurser, som ger dem möjlighet bl. a. till mera omfattande biståndsinsatser än ett förhållandevis litet givarland som Sverige kan engagera sig i".

På grundval av detta argumenterades för ett fortsatt "starkt stöd till de internationella programmen genom växande finansiella bidrag och ökad rekrytering av personal."¹⁴

Samtidigt påpekades att Sverige parallellt med att öka sitt multilaterala bistånd också hade byggt ut det direkta utvecklingsbiståndet. Även i fortsättningen "kan och bör vårt land bedriva en sådan verksamhet i syfte att komplettera och förstärka insatserna genom internationella organ. Av största vikt är därvid att söka inordna vårt arbete i ett internationellt utvecklingssamarbete."¹⁵ Det påpekades att möjligheterna till internationell samordning av de många olika biståndsprogrammen hade förbättrats, vilket i viss utsträckning neutraliserade många av olägenheterna med att biståndsgivningen var uppsplittrad på många nationella program.¹⁶ Angående det direkta biståndet hette det bl a att den svenska regeringen

allt oftare har funnit möjligt stödja angelägna biståndsandamål genom att kanalisera pengar till bestämda projekt eller andamål genom internationella organisationer utöver våra allmänna bidrag till dessa organisationer. Åtgärder av FN-organ på familjeplaneringens, kvinnoutbildningens och flyktinghjälps områden m. m. har möjliggjorts genom särskilda svenska bidrag. Angelägna utvecklingsprojekt exempelvis på spannmålslagringens, vattenförsörjningens och industrialiseringens områden finansieras genom trepartssamarbete mellan Världsbanken, Sverige och enskilda mottagarländer.¹⁷

Rent allmänt hette det att skilljelinjerna mellan multilateralt och bilateralt bistånd hade blivit mindre skarpa, eftersom en betydande del av Sveriges biståndsprogram genomfördes i intimt samarbete med internationella biståndsorganisationer.

Valet mellan de biståndsvagar som står till buds bör ske med utgångspunkt i vad som bäst tillgodoser biståndets syfte att effektivt medverka till u-landernas utveckling. Samtidigt som vårt land fortsätter att öka sina bidrag till de mellanstatliga biståndsprogrammen bör möjligheterna till en samordnad biståndsgivning även i andra former tillvaratas.¹⁸

Fördelningen mellan multilateralt och bilateralt bistånd

Den multilaterala komponenten utgjorde merparten av svenskt utvecklingsbistånd på 1950-talet och under början av 1960-talet. Under dessa år var emellertid de totala biståndsöverföringarna blygsamma mätt med 1970-talets mått. Det multilaterala biståndet inleddes 1949, medan det bilaterala biståndet startade först 1952.

I takt med ökande bistånd har biståndsstrukturen – fördelningen mellan multilateralt och bilateralt bistånd – gradvis förändrat sig i Sverige liksom i de övriga skandinaviska länderna. Förvaltningsorganen har byggts ut. Detta skedde i Sverige både snabbare och i större omfattning än i något av de andra skandinaviska länderna. I takt med denna ökande planerings- och förvaltningskapacitet har den bilaterala andelen av biståndet ökat. Medan den multilaterala andelen så sent som 1962/63 utgjorde 68 procent, gick den under de följande fem åren ner till 51, 51, 46, 44 resp 42 procent. Multibi-bistånd – extraordinära bidrag Öronmärkta för speciella ändamål, som administreras av de multilaterala organisationerna – registreras emellertid som bilateralt (direkt) bistånd. Det svenska multibi-biståndet var redan på 1960-talet av betydande omfattning.¹⁹

De skandinaviska regeringarna har haft som rättesnöre att en väsentlig del av biståndet skulle kanaliseras på multilateral basis. Danmark och Norge har efterhand etablerat en fördelningsnorm på 50:50.²⁰ Den svenska regeringen har inte formulerat någon motsvarande fördelningsprincip på 50:50. Formuleringarna har varit mer elastiska och foga förpliktigande. På 1960-talet betonades värdet av multilateralt bistånd starkt i de viktigaste policydokumenten. Det framhölls till exempel att multilateralt bistånd borde ges "företräde", utan att det bands till en bestämd procentsats.²¹ Detta skedde under en period då den bilaterala komponenten ökade. Under större delen av 1960-talet kom likväl fördelningen i praktiken att bli omkring 50:50, om multibi-biståndet – som i statistiskt hänseende betraktas som bilateralt – räknas in i det multilaterala biståndet.

De många mellanformerna, inklusive multibi-biståndet, har bidragit till att sudda ut skillnaden mellan bilateralt och multilateralt bistånd. Den svenska regeringen har som nämnts fort en aktiv biståndspolitik i de mellanstatliga organen också genom att Öronmärka extraordinära bidrag till aktiviteter som den har velat prioritera i de mellanstatliga organisationernas utvecklingsprogram.²²

I takt med det expanderande biståndet utformades i början av 1970-talet en "tumregel" som innebar att 40 procent skulle kanaliseras via de mellanstatliga programmen.²³ Redan i SIDA:s anslagsframställning för 1972/73 påpekades emellertid att det kunde uppstå problem med att praktisera denna "tumregel" på grund av den kraftiga ökningen av biståndet, och att SIDA fann den "mindre väl motiverad just nu".²⁴

Biståndets faktiska fördelning mellan bilateralt och multilateralt under perioden 1967/68–1976/77 framgår av tabell 2.1. Där framgår att den multilaterala

la komponenten utgjorde 45,4, 43,2, 43,5, 38,2, 42,7, 39,3, 35,2, 35,7, 36,7 resp 33,6 procent under de olika åren. Statsmakternas intentioner – och egentliga prioritering – framträder ännu klarare av den fördelning som finns i regeringens anslagsforslag för det närmaste året och planeringsramarna för de följande två budgetåren, samt utrikeutskottets utlåtande i detta sammanhang. Redan i prop. 1970:1 siktade regeringen in sig på en fördelning där den multilaterala komponenten utgjorde ca 36 procent, och denna gick efterhand ned till omkring 1/3 av biståndsanslaget.²⁵ Under denna period, från budgetåret 1973/74 och framöver, överfördes dessutom finansieringen av en del verksamheter från det bilaterala till det multilaterala anslaget. Regeringen uttalade upprepade gånger att andelen multilaterala bidrag belyste den vikt man tillmätte denna väg för kanalisering av svenskt bistånd,²⁶ och motiverade detta bl a med att det medförde inflytande över de övriga biståndsgivarna och u-länderna.²⁷

Både i prop. 1970:1 och i de senare statsverkspropositionerna underströk regeringen, att den föreslagna fördelningen mellan multilateralt och bilateralt bistånd var preliminär, och att det kunde ske förskjutningar i den ena eller andra riktningen. Intresset för denna fördelning var inte påtaglig i riksdagen under första hälften av 1970-talet. År 1970 tillstyrkte statsutskottet regeringens anslags- och planeringsram, samtidigt som man betonade att den var flexibel och att en förskjutning till fördel för en större multilateral andel raskt kunde ske.²⁸ Under de följande fem åren berörde inte en enda av motionerna i anslutning till statsverkspropositionen denna fördelning, och utrikesutskottet kom överhuvud inte in på frågan på eget initiativ. I anslutning till prop. 1975/76:100 motionerade Centerpartiet för en ökad multilateral andel på längre sikt utan att ange någon fördelningsnyckel.²⁹ Utrikesutskottet hänvisade på nytt till att den föreslagna fördelningen för de kommande åren var preliminär och att förskjutningar kunde förekomma. Man hänvisade också till att biståndspolitiska utredningen hade fått i uppdrag att bedöma frågan från principiella utgångspunkter.³⁰

Multilateralt bistånd och biståndspolitik

Multilateralt svenskt bistånd inleddes som nämnts 1949 då FN:s så kallade utvidgade program för tekniskt bistånd till underutvecklade länder (EPTA) etablerades. Under 1950 bidrog Sverige med 0,5 mkr till programmet och tio år senare hade bidraget till detta och till den senare upprättade Särskilda Fonden ökat till ca 15 mkr årligen. År 1960 anslöt sig Sverige till IDA, som året därpå började sitt utlåningsprogram. Sverige bidrog med 15 mkr det första året.³¹

Större delen av det multilaterala svenska biståndet³² har senare kanaliserats genom i första hand IDA och UNDP. Fördelningen på de främsta huvudmottagarna under tidsperioden 1967/168–1976/177 framgår av tabell 2.1. Utbetalningar till bilateralt och multilateralt bistånd 1962–1975 framgår av fig 2.1 och bidragen till internationella organisationers biståndsprogram 1964/65–1976/177 av fig 2.2.

Tabell 2.1. *Svenskt utvecklingsbistånd 1967/68 – 1976/77. Fördelningen mellan multilateralt och bilateralt bistånd, samt fördelningen av det multilaterala biståndet på huvudmottagare (mkr, anvisat – 1976/77 förslag).*

	1967/68	1968/69	1969/70	1970/71	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76	1976/77
UNDP	80,9	80,9	96,2	109,2	119,6	128,0	157,4	175,0	225,0	255,0
IDA	51,8	72,4	87,9	103,5	175,9	177,7	177,7	274,8	252,1	252,1
UNICEF	8,8	9,0	15,0	20,0	30,0	40,0	45,0	50,0	65,0	75,0
Regionala utv banker	2,6	2,6	18,2	2,6	—	—	7,4	5,0	32,5	40,4
WFP/FAC, int livsm bistånd	15,6	37,7	42,9	42,9	42,9	50,0	56,0	85,0	136,5	136,5
U-forskn ¹									75,0	85,0 ²
Övr int org ¹									115,0	129,4 ³
Övr multilat bidrag	24,0	15,0	15,6	27,5	58,8	97,0	106,5	160,2	148,9	76,6
Multilat bist , kr	183,7	217,6	275,8	305,7	427,2	493,7	550,0	750,0	1050,0	1050,0
Andel av totala bist	45,4	43,2	43,5	38,2	42,7	39,3	35,2	35,7	36,7	33,6
Direkt bistånd	210,1	272,6	337,5	466,5	541,0	707,0	960,0	1297,8	1736,3	1987,0
Adm , rekryt , inf , ut- redn , m m	10,3	13,6	20,5	28,5	31,8	49,3	52,5	52,2	73,7	85,0
Totalt	404,3	503,7	633,6	800,7	1000,0	1250,0	1562,5	2100,0	2860,0	3122,0

Kalla *Prop.* 1971 I, Bilaga 5, s 2 (for 1967/68–1969/70), *Prop.* 1973 I, Bilaga 5, s 2 (for 1970/71–1972/73), och *Prop.* 1975/76 100, Bilaga 5, s 2 (for 1973/74–1976/77) Det finns vissa avvikelser mellan de olika källorna beträffande huvudfördelningen mellan direkt och multilateralt bistånd, men dessa förändrar inte bilden i namnvard grad.

1 Bidrag till u-landsforskning har tidigare år medtagits dels under "Övriga multilaterala bidrag", dels under "Direkt bistånd", medan bidragen till "Övriga internationella organisationer" tidigare tagits med under "Övriga multilaterala bidrag"

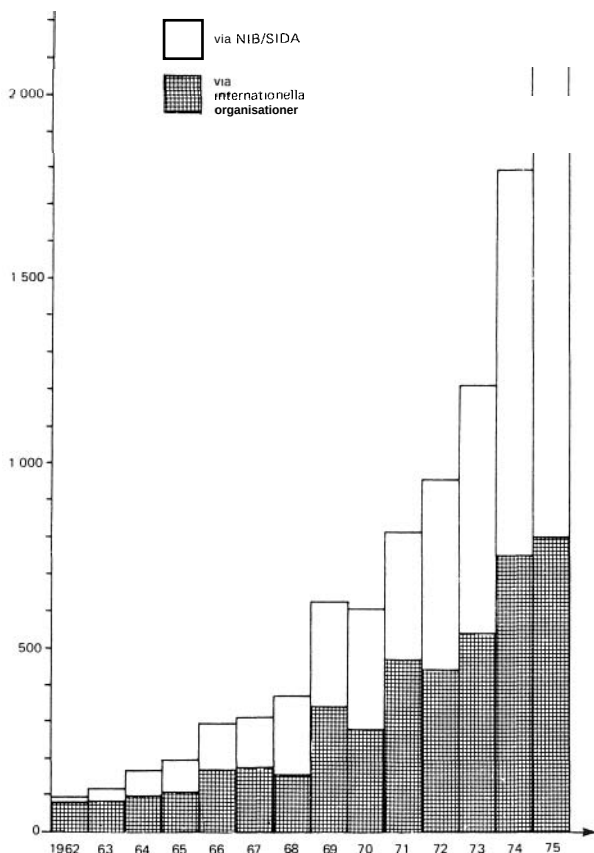
2 Anslaget till u-landsforskning fordelade sig som följer (i mkr) WHO-forskning om fortplantning 30, WHO-forskning om parasitara sjukdomar 5, Konsultativa gruppen for jordbruksforskning 10, ILOs världssysselsättningsprogram (WEP) 4, FN's forskningsinstitut for social utveckling (UNRISD) 1,3, FN's institut for utbildning och forskning (UNITAR) 0,4 och Varldsbanksstudie om arbetsintensiva metoder 0,1

3 Förslaget forutsatte följande fördelning (i mkr). Katastrofresen. 50, UNFPA 30, FN's biståndsorgan for palestinaflyktingar i Mellersta Östern (UNRMA) 25, UNHCR 15, ITC 7, Importkontoret for u-landsprodukter (IKU) 2,4

Politik och inflytande

Genomgående har det varit en bred uppslutning i riksdagen kring det multilaterala biståndet och regeringens politik i de mellanstatliga organisationerna. Då och då har de tre stora oppositionspartierna – var för sig eller tillsammans – krävt ökad svensk aktivitet och ökat svenskt bistånd till den multilaterala verksamheten generellt, eller till bestämda organisationer.³³ De har också vid flera tillfällen krävt att riksdagen måste få möjlighet till ökad insyn i de

Fig 2.1. Bi-
lateralt resp
multi-
lateralt bistånd
1962–1975.
Utbetalningar i
mkr, löpande
priser.

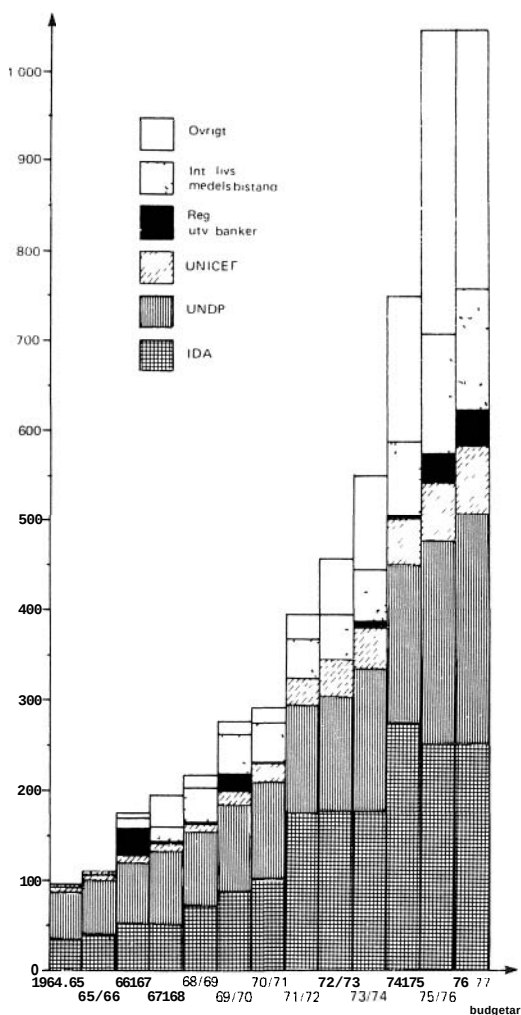

multilaterala organisationernas verksamhet.³⁴ Den mest omfattande politiska striden i samband med det multilaterala biståndet ägde rum i anslutning till biståndet genom världsbanksgruppen.

Statsmakterna har konsekvent hävdat att de har fort en aktiv politik i de mellanstatliga organisationerna, för att öva inflytande på verksamheten i riktning mot de mål och principer som har dragits upp för svenskt bistånd och att de har använt de svenska bidragen till detta ändamål. Man har också konstaterat att vissa internationella organisationers verksamhet med tiden har kommit att Överensstämma med dessa mål och riktlinjer. Man har också framhållt som en uppgift för svensk politik att effektivisera de mellanstatliga organisationernas verksamhet.

Varken regeringen eller utrikesutskottet har funnit någon anledning till att ge en uttömmande motivering för att ge multilateralt bistånd, såsom i prop. 1962:100, i de följande årliga statsverkspropositionerna och utlåtandena i detta

Fig 2.2 *Bidrag till internationella organisationers biståndsprogram 1964/65–1976/77. Anslag i mkr, löpande priser.*

sammanhang. En relativt omfattande redogörelse för verksamheten i de mellanstatliga organisationerna gavs emellertid 1971.³⁵ Både i denna och i de årliga budgetpropositionerna har det understrukits att detta bistånd utgör en del av Sveriges allmänna utrikes- och FN-politik, och att u-länderna rent allmänt önskar denna form av utvecklingssamarbete.³⁶

Statsmakterna har upprepade gånger understrukt att också det multilaterala svenska biståndet styrs av de grundläggande målen för svenskt utvecklingsarbete.³⁷ Regeringen framhöll i prop. 1975:1 bl a att "De svenska åtagandena inom de olika institutionerna utgår från en värdering av i vilken utsträckning verksamheten Överensstämmer med de grundläggande målen för den svenska

biståndspolitikerna",³⁸ men man påpekade att också andra hänsyn spelade in – andra länders beredvillighet att öka sina bidrag till organisationen enligt principen att det bör finnas en rimlig balans mellan de olika givarländernas insatser. I dagens läge, med stora biståndsbehov och en återhållsamhet hos flera i-länder när det gäller att öka de multilaterala bidragen, fann regeringen mindre grund till att strikt upprätthålla denna princip: "Sverige bör ... vara berett att öka sin andel av bidragen till de organisationer som framjar mål som ligger i linje med den svenska biståndspolitikerna. Beträffande bidragsgivning till organisationer som i mindre utsträckning framjar dylika mål är en mer avvaktande hållning motiverad."³⁹ Det kommer därför att uppstå ett klart behov för regeringen att legitimera frivilliga bidrag till de internationella organisationer som mottar merparten av svenskt multilateralt bistånd inom denna referensram. Detta förhållande kan påverka statsmakternas beskrivning av de internationella organisationernas mål och verksamhet.

Genomgående understryks det svenska inflytandet över de multilaterala organisationernas mål, inriktning, principer och verksamhet av de svenska statsmakterna. Detta sker både rent allmänt och i anslutning till verksamheten inom de enskilda organen. Påståendena verkar först och främst troliga genom bidragens storlek: Sverige har under en rad år varit den näst största bidragsgivaren till flera internationella organisationer – andelen i UNDP har varit 10-12 procent, UNICEF upp till 20 procent, IDA och UNRWA 4 procent, UNFPA 8 procent och ITC upp till 30 procent.⁴⁰ Denna bas för inflytande förstärks genom det nordiska samarbetet inom de mellanstatliga organisationerna – regeringen framhävde bl a 1976 att de nordiska ländernas andel av bidragen till UNDP utgjorde 28 procent 1975.⁴¹ Sedan hänvisar man också gärna till hur Sverige har medverkat till att ändra inriktningen av vissa biståndsprogram. I prop. 1970:1 hävdade utrikesministern bl a följande:

Jag vill här framhålla de indirekta, positiva effekter, som kan uppnås genom svenska bidrag till de mellanfolkliga organisationernas bistånd. Genom dessa bidrag och genom våra deklarationer och inlägg vid diskussioner och överläggningar i dessa organisationer, utformade i enlighet med målen för det svenska biståndet, kan vi utöva ett inflytande på övriga biståndsgivare och på u-landerna. Genom att verka för ett ökat bistånd från övriga biståndsgivare, en ökad multilateralisering av andra länders bistånd och en ut-u-landernas synpunkt fördelaktigare utformning av det internationella biståndet samt genom att lämna bidrag till u-landernas analys av de sociala problem, som nu hindrar utvecklingen, kan vi bidra till måluppfyllelsen av det svenska biståndet utöver vad som sker genom själva insatserna. De vid en internationell jämförelse stora svenska bidragen till IDA och UNDP skall ses mot denna bakgrund.⁴²

I detta sammanhang hävdades också bl a att "Sverige var en av initiativtagarna till tanken om att dra upp nya och mer effektiva riktlinjer för det internationella utvecklingssamarbetet under 1970-talet", att Sverige dessutom var med i den förberedande kommitté som FN:s generalförsamling tillsatte för att utarbeta riktlinjer för det andra utvecklingsårteriondet. Sverige hade utformat förslag till FN:s generalsekreterare om hur strategin enligt svensk syn borde utformas. Denna grundsyn drevs också aktivt inom UNCTAD där Sverige hade påtagit sig rollen som brobyggare mellan u- och i-länderna. Rent generellt hade Sverige verkat för en mer långsiktig planering av FN-organens verksam-

het och inledde en praxis med flerårsutfastelser beträffande svenska bidrag till FN:s utvecklingsprogram, barnfonden och flyktingkommissariatet för att främja en utveckling i denna riktning.⁴³ Svenska initiativ för att effektivisera biståndet i förhållande till de svenska huvudmålen har framhåvats också i senare propositioner – bl a i prop. 1973:1 i anslutning till en översyn av resursernas länderfördelning i UNDP.⁴⁴

I den följande statsverkspropositionen gällde detta initiativ hela FN-familjen. Där tillfogades emellertid att bedömningen av de mellanstatliga organens verksamhet inte kunde begränsas till de administrativa effektivitetsproblemen – innehållet i organisationernas politik på utvecklingssamarbetets område måste stå i förgrunden. "Från svensk sida söker vi aktivt påverka utformningen av denna politik."⁴⁵

Denna vilja att påverka de mellanstatliga organisationernas politik och biståndsverksamhet i riktning mot de svenska biståndsmålen framträder också av det direktiv regeringen gav biståndspolitiska utredningen. Där heter det bl a följande:

Sverige har traditionellt gett hög prioritet åt den multilaterala biståndsformen och sökt förstärka de mellanfolkliga organens ställning i utvecklingssamarbetet mellan i-länder och u-länder. Sverige har spelat en aktiv roll i den internationella debatten på utvecklingsområdet, framför allt i anknytning till utarbetandet av FN:s utvecklingsstrategi. Utredningen bör mot bakgrund av hittillsvarande erfarenheter undersöka olika sätt, varigenom Sverige inom de normgivande organisationerna främst FN:s generalförsamling, ECOSOC och UNCTAD an starkare kan verka för en utvecklings-syn som överensstämmer med de grundläggande värderingarna för den svenska biståndspolitiken och för en utveckling mot en rättvisare fördelning av jordens resurser.

Utredningen bör prova de internationella biståndsorganens verksamhet utifrån u-landernas behov och de värderingar som vägleder den svenska biståndspolitiken. Utredningen har därvid stöd i den stravan till helhetssyn som kännetecknar FN-strategins behandling av utvecklingsfrågorna och bör i detta sammanhang även överväga olika möjligheter att effektivisera samordningen av de olika FN-organens verksamhet.

Utredningens värdering av de internationella biståndsorganen och av Sveriges roll i dessa bör innefatta även en granskning av omfattningen av Sveriges finansiella bidrag, speciellt avseende UNDP och IDA.⁴⁶

En liknande uppfattning framförs också i SIDA:s framställning av den svenska politiken i de mellanstatliga organisationerna. I SIDA *om u-samarbetet* hösten 1975 framhölls bl a att "Storleken av de svenska finansiella bidragen till de internationella organisationerna ger ansenlig tyngd åt svenska ståndpunktstaganden i organisationernas beslutande församlingar ... Sverige ges härigenom särskilda möjligheter att påverka det internationella biståndet i en för u-länderna gynnsam riktning. Detta innebär ett särskilt ansvar att arbeta för en effektivisering av de internationella organisationernas arbete. Sverige verkar också för att samarbetet mellan i- och u-länder i de internationella programmen i högre grad än hittills sker på likställighetens grund."⁴⁷

Styrelsen var övertygad om att Sverige haft mycket att bidra med på detta område, både genom det direkta och det multilaterala biståndet. I anslutning till de särskilda programmen framhölls att även om biståndet var mottagarcentrerat, innebär detta inte att Sverige intar en passiv hållning. "Det har från

början funnits inslag i det svenska biståndet, som givit detta en markerad 'utbudsprofil'. Klarast och tidigast framträdde detta på familjeplaneringsområdet. Där bidrog Sverige med konkreta biståndsinsatser vid en tid då FN-systemet och de allra flesta stater intog en tveksam eller rentav fientlig attityd."⁴⁸ Denna form av pionjärverksamhet från svensk sida har i viss utsträckning blivit mönsterbildande. "Kvinnan och andra eftersatta gruppers stallning, exportfrämjande åtgärder, katastrofberedskap, utbildning för internationell upphandling är några exempel på andra specialområden där behovet av svenska insatser framträder allt tydligare, även utanför programländerna. På en rad områden har Sverige stött FN-organ finansiellt för verksamhet som deras ordinarie inkomster inte räckt till för: utbildningsplanering, metodutveckling inom jordbruket är exempel. Gemensamt för insatser på sådana områden är att de innebar initiativ och nyskapande inom utvecklingssamarbetet. De möjliggör också för SIDA att medverka till att öka de internationella kunskapsresurserna och stärka den svenska resursbasen."⁴⁹

Världsbanksgruppen – IDA

Genomgående har drygt en fjärdel av det multilaterala svenska biståndet kanaliserats genom IDA, och den häftigaste debatten har handlat om just detta bistånd. I en serie motioner i riksdagen har vänsterpartiet Kommunisterna krävt att Sverige skulle dra sig ur världsbanksgruppen – som bl a karakteriserades som ett verksamt redskap åt imperialistiska stormakter och "en alltmer lysande affär på u-ländernas bekostnad" – samtidigt som partiet gick emot bidrag till IDA.⁵⁰

Både motionerna och karaktäristiken har avvisats var gång av utrikesutskottet. År 1971 framhävde utrikesutskottet att svenska biståndsmedel till världsbanksgruppen uteslutande kanaliserades genom IDA, och att denna lånegivning koncentrerades till de fattigaste länderna med sikte på infrastrukturella investeringar. En växande del "avser socialt betydelsefulla projekt inom t. ex. utbildning, landsbygdsutveckling och urbanisering".⁵¹ Utskottet påminde om att u-länderna även i fortsättningen fick 37,6 procent av alla röster i IDAs styrelse, samtidigt som styrelsen hade fått i uppdrag att studera frågan om röstfördelningen. På svensk begäran påpekades i detta sammanhang att en stadgeändring med bättre balans mellan i- och u-länder var en möjlig utväg. Även om det fanns god anledning till att noga följa verksamheten i världsbanksgruppen, hade den efterhand orienterat sig åt rätt håll – tidigare hade banken ställt sig avvisande till medverkan i statsägd företagsamhet i u-länderna och visat en snäv hållning till vissa sociala utvecklingsmål. Utskottet fann att "Riktlinjerna för IDA:s verksamhet och principerna för svensk biståndspolitik Överensstämmer allt bättre med varandra."⁵²

Det har emellertid rätt oenighet också mellan de stora riksdagspartierna om IDAs verksamhet och de svenska bidragen. Regeringen framhöll 1972 att den i IDAs styrelse hade tagit upp de latinamerikanska staternas kritik av världsbanksgruppens restriktiva lånepolitik visavi länder som genomför nationalise-

ringar av utländska företag. Regeringen uttalade att: "Det borde inte finnas anledning för IDA, vars verksamhet baseras på statliga bidrag, att göra sin kreditgivning avhängig av ersättningar för nationaliserad egendom till privata företag i enskilda länder."⁵³ Detta motsatte sig en moderat riksdagsman – i motion 1972:436 – men utrikesutskottet slöt upp kring regeringens ståndpunkt.⁵⁴ Folkpartiet och Centerpartiet har starkt stött ökat bistånd genom IDA – och de övriga mellanstatliga organisationerna.⁵⁵ Deras inställning har delats av Moderata Samlingspartiet, som senare på 1970-talet framhållit IDA som en lämplig kanal för svenskt bistånd.⁵⁶

Då varldsbanksgruppen Övervägde bistånd till Saigonregimen i Sydvietnam, skapade detta ny strid om bidragen till IDA. I ett svar på en enkel fråga i riksdagen 14 februari 1974 formulerade statsrådet Gertrud Sigurdsen statsmakternas inställning till det svenska medlemskapet i Varldsbanken. Hon framhöll att även om banken med fog hade kritiserats, så var det uppenbart att den hade stöd bland u-länderna som en viktig källa för obundna internationella krediter till utvecklingsändamål. Sveriges möjligheter att påverka varldsbanksgruppen, så att den bättre skulle tillgodose de fattiga folkens behov och krav, kunde endast tillvaratas genom att man stannade kvar inom organisationen.⁵⁷ I prop. 1975:1 framhölls att det bl a från svensk och de övriga nordiska ländernas sida riktats stark kritik mot ett eventuellt engagemang från varldsbanksgruppen till fördel för Saigonregeringen och mot ett utnyttjande av IDA-medel till detta

Riksdagsledamöter från Centerpartiet motionerade 1975 bl a med sikte på att göra utbetalningarna till IDA beroende av att varldsbanksgruppen garanterade att den icke skulle komma att ge lån till Chile eller till Saigonregimen i Sydvietnam.⁵⁹ Detta avvisades av utrikesutskottet, som framhöll att ett sådant handlingssätt skulle innebära att Sverige bröt en internationell övenskommelse. Man tillfogade att "Sverige har konsekvent drivit en negativ inställning till långivning från Varldsbanksgruppen till Chile efter Allenderegimens fall eller till Saigon-regimen".⁶⁰

En grundläggande positiv inställning till Varldsbanken, parad med en kritisk hållning till viktiga sidor av dess verksamhet och inriktning, framträder av följande omdöme i SIDA:s anslagsframställning som utrikesutskottet återgav:

I teknisk och administrativ mening är Varldsbanken/IDA en effektiv biståndsorganisation med stor auktoritet och ett betydande inflytande. Bland dess personal finns en stor fond av kunskap och erfarenhet. En källa till kritik har emellertid varit IDA:s benägenhet att föregripa mottagarländernas initiativ i utvecklingssamarbetet, både vad gäller planering och projektgenomförande. Vidare sätter IDA inte sällan långtgående villkor för lånen.

I projektbedomningen, som är utslagsgivande för bankens/fondens lånebeslut, ingår delvis andra värderingar än de som de svenska statsmakterna omfattar. Inte sällan förefaller sådana mål – som politisk stabilitet, total tillväxt av landets bruttonationalprodukt och företagsekonomisk lönsamhet – vara tyngre i fondens värderingar än i svenska biståndsmålsattningar. Politiskt och ekonomiskt oberoende, social utveckling, inkomstutjämning och stöd till eftersatta grupper betyder å andra sidan mer för projektbedomningen inom det svenska direkta biståndet.

IDA synes föredra långivning till enskilda projekt framför stöd till större sektorer. Detta förhållande kan tillsammans med Varldsbanks/IDA detaljerade kriterier för projektbedomning som

ursprunglingen tillkom för bedomning av stora infrastrukturprojekt försvåra lån för exempelvis landsbygdsvagnar, hälso- och sjukvårdsprogram, insatser till förmån för eftersatta grupper etc.

Bankens president har uttalat sig för en satsning på de 40 procent fattigaste av befolkningen i olika u-lander. Man kan dock förmarka en viss diskrepans mellan å ena sidan uttalanden och de dokument av policynatur som har publicerats av banken för olika biståndssektorer, och å andra sidan de kriterier för projektbedomning som i praktiken tillämpas vid projektplanering och granskning på fältet.⁶¹

I prop. 1975/76:100 tog regeringen på nytt upp frågan om röstfördelningen i IDA – i tidigare propositioner hade regeringen betonat de svenska ansträngningarna att öka u-ländernas relativa andel⁶² – och framhävde de stora i-landernas dominerande del av röststyrkan genom sina kapitalinsatser. Sveriges andel utgjorde 4 procent – fyra gånger högre än en normal fördelning skulle föranleda. Detta var en följd av svenska extrabidrag under 1960-talet då IDA var en av de få utbyggda multilaterala kanalerna med hög biståndskapacitet. Regeringen antydde möjligheten av en förändring i förhållandet till IDA. Man framhöll att ”IDA:s verksamhet har på vissa områden gett goda resultat. Vårt fortsatta bidrag till IDA måste emellertid avvägas mot andra biståndsinsatser. En sådan prövning bör . . . naturligen ta hänsyn till hur målen för den svenska biståndspolitikens bäst främjas.”⁶³

Det är emellertid inte särskilt troligt att någon väsentlig förändring kommer att äga rum. Regeringen har senare bekräftat sin positiva inställning till IDA. Man underströk att den klandervärda utlåningspolitiken gentemot Chile demonstrerade nödvändigheten av att delta i diskussionerna inom världsbanksgruppen, endast genom att delta hade Sverige möjlighet att utöva inflytande. Man hänvisade också till att u-länderna ansåg det viktigt att öka världsbanksgruppens kapital, senast i en resolution på FN:s 7:e extra generalförsamling.⁶⁴ Dessutom har både Folkpartiet och Moderata Samlingspartiet starkt förespråkade ökade anslag till IDA.⁶⁵

FNs utvecklingsprogram

Under slutet av 1960-talet kanaliserades mellan hälften och en tredjedel av allt multilateralt svenskt bistånd genom UNDP, på 1970-talet drygt en fjärdedel. UNDPs verksamhet har varit projektorienterad och bygger på frivilliga bidrag. Den svenska andelen har utgjort drygt 10 procent – under 1975 utgjorde den 12 procent – och de nordiska ländernas sammanlagda bidrag utgjorde 28 procent, långt mer än den största enskilda bidragsgivaren, USA, som då bidrog med 19 procent av programmet.⁶⁶ Detta har givit Sverige – tillsammans med de övriga nordiska länderna – en mycket starkare grund för att kunna utöva inflytande över UNDPs mål och principer och biståndets inriktning än det har i ex inom IDA.

UNDP upprättades 1965. Två år senare satte styrelsen igång med en utredning av det framtida behovet av medel och 1968 fick kommittén, bl a på svenskt initiativ, mandatet utvidgat till att värdera UNDPs kapacitet för att förmedla bistånd. Jacksonstudien,⁶⁷ som bl a betonade behovet av bistånd och pekade på svagheter i den existerande organisationen av biståndsformedling, fick

svenskt stöd. I motiveringen för stödet hette det bl a att förslagen till förbättring av FN-familjens biståndssystem

bars upp av tanken att man mera direkt an som nu ar fallet måste anknyta verksamheten till mottagarlandernas verkliga behov och egna prioriteringar och att arbeta sig bort ifrån den nuvarande sektorala uppsplittringen av verksamheten som i hog grad får ses som en historiskt betingad följd av den autonomi som fackorganen åtnjutit även på detta område. De sektoralas intressenas nuvarande starka styrning av biståndet bör därför bringas att upphöra och en reell landerprogrammering genomföras, vilket bl a. forutsätter att mottagarlandernas utvecklingsplaner och egna prioriteringar otvetydigt utgör utgångspunkten för FN-systemets biståndsinsatser.⁶⁸

Både i 1970 och 1971 års statsverkspropositioner gjordes ökade bidrag avhängiga av att de föreslagna reformerna genomfördes.⁶⁹ Bidragen ökade från år till år, och 1972 konstaterade regeringen att UNDP gjorde påtagliga ansträngningar för att genomföra reformprogrammet, att en administrativ omstrukturering hade ägt rum, att styrelsen hade antagit ett program för länderfördelning av de närmaste årens resurser, och att ett fyrtiotal u-länder redan samma år skulle övergå till det nya landprogrammeringssystemet.⁷⁰ Vid den årliga bidragskonferensen 1972 faste Sverige uppmärksamheten på UNDPs speciella ansvar för de minst utvecklade u-landerna och menade att detta mer konkret måste avspglas i fördelningen av programmets resurser.⁷¹

Året därpå följde regeringen upp detta. Man konstaterade att en översyn av resursernas länderfördelning hade inletts bl a på svenskt förslag. "F. n. fördelas UNDP-resurserna efter mycket allmänna kriterier som bl. a. medfört att relativt utvecklade länder t. ex. i Öst- och Sydeuropa erhåller inte oväsentliga belopp från UNDP. Den nu inledda översynen bör enligt svensk uppfattning syfta till att UNDP-resurserna omfördelas till u-länder i egentlig mening och då särskilt till de minst utvecklade."⁷² Man hänvisade i detta sammanhang till att UNDP hade beslutat om ett eget program för de minst utvecklade u-landerna – som Sverige hade anmält ett särskilt bidrag till.⁷³ Utrikesutskottet underströk i sin tur vikten av att en omfördelning av UNDP-resurserna kom till stånd, och hänvisade i detta sammanhang till de direktiv som biståndspolitiska utredningen hade fått.⁷⁴

I prop. 1974:1 konstaterade regeringen att reformprogrammet, som bl a syftade till att sätta mottagarlandets egna prioriteringar i centrum för utvecklingssamarbetet, hade inneburit en påtaglig effektivisering av FN-biståndet. De olika FN-organ som i samarbete med mottagarlandet stod för igångsättandet av de flesta UNDP-insatser, hade – "inte minst på svensk tillskyndan" – inlett åtgärder med sikte på att förbättra sin medverkan i länderprogrammeringen.⁷⁵ Man hänvisade till att översynen av kriterierna för länderfördelningen av UNDPs resurser för programperioden 1977–81 hade inletts och att UNDP-ledningen 1973 hade utarbetat riktlinjer för en omfördelning till fördel för de fattigaste mottagarländerna. "I detta sammanhang har för första gången ett principbeslut fattats om att vid fördelningen av FN-biståndet särskilt beakta de länder, som inriktar sin utvecklingspolitik mot ökad social och ekonomisk utjämning"⁷⁶ – m a o en fördelning efter liknande riktlinjer som Sverige antog 1970. Regeringen framhöll också att man hade rest frågan om UNDP-stöd till

befrielseerörelserna i södra Afrika, och ställt i utsikt ett särskilt bidrag till detta ändamål för att underlätta för UNDP att följa upp FN-rekommendationerna om stöd till befrielseerörelserna.⁷⁷

Dessa teman belystes också i de två följande budgetpropositionerna. Här betonades dessutom behovet av ett snabbare och effektivare projektgenomförande.⁷⁸ I januari 1974 beslutade UNDPs styrelse att lägga större vikt vid stödet till de fattigaste u-landerna under programperioden 1977–81. Huvudkriterierna för fördelningen skulle vara u-landets BNP per invånare samt befolkningens storlek. De länder som förde en utvecklingspolitik inriktad på ekonomisk och social utjämning skulle erhålla extra resurser.⁷⁹ Regeringen betonade att "Med hänsyn till UNDP:s vidgade biståndskapacitet, omfördelningen av programmets resurser till förmån för de fattigare, befolkningsrika u-landerna och u-länder som strävar mot sociala strukturförändringar kommer Sverige att arbeta för en fortsatt ökning av programmets resurser."⁸⁰ Man förväntade sig att en betydande omfördelning under den nya femårsperioden skulle komma att ske till förmån för de fattigaste länderna. Samtidigt faste regeringen uppmärksamheten på att UNDPs stöd till befrielseerörelserna och de nya självständiga staterna i Afrika hade blivit aktivare under 1975.⁸¹

FNs kapitalutvecklingsfond är underställd UNDPs styrelse. Fondens syfte har varit att finansiera investeringsprojekt i u-landerna på förmånliga villkor eller på gåvobasis. Det erhöll endast begränsade resurser – huvudsakligen i icke-konvertibel valuta. FN:s generalförsamling beslutade hösten 1973 att andra fondens inriktning – den skulle i framtiden inriktas främst på insatser i de minst utvecklade u-landerna, som direkt kom majoriteten av folket till del. Fonden skall finansiera sådana projekt som de övriga multilaterala finansieringskällorna normalt inte tar sig an – och i första hand vara inriktad på landsbygdsutveckling och småindustri. Fonden liar haft mycket begränsade resurser till sitt förfogande. Den nya inriktningen fick Sverige att ställa medel till disposition från och med 1975.⁸²

FNs barnfond

UNICEF har verksamheten huvudsakligen inriktad på långsiktigt utvecklings-samarbete för barn och mödrar i u-landerna – sjukdomsbekämpning, dricks-vattenprogram, utbildning och åtgärder för att förbättra barns och mödrars näringsstandard. Familjeplaneringsinsatser är infogade i hälsovårdsprogrammen. Dessutom förmedlar UNICEF katastrofbistånd – omkring en femtedel av verksamheten har bestått av sådant bistånd. UNICEF har i ökande utsträckning deltagit i UNDPs länderplanering. 1975 hade verksamheten en kostnad av 100 milj. dollar – därav nästan 70 procent i frivilliga bidrag från medlemsregeringarna, resten från nationalkommittéer och andra enskilda bidragsgivare. Förutom den reguljära verksamheten har UNICEF dessutom planlagt och genomfört särskilda hjälpinsatser och projekt. Denna verksamhet hade 1975 en kostnad av 30 milj. dollar. Katastrofhjälp och stöd till återuppbyggnad av de krigshärjade länderna i Indokina är exempel på sådana insatser.

Sverige hör till UNICEFs allra största bidragsgivare – bidragen har ökat kraftigt på 1970-talet, som framgår av tabell 2.1. År 1975 utgjorde det svenska bidraget 20 procent, endast USAs andel var större. De nordiska ländernas sammanlagda bidrag utgjorde 30 % av organisationens totala budget. Sverige har dessutom givit extra bidrag till UNICEFs katastrofinsats i Sydvietnam.⁸³

Regionala utvecklingsbanker

De svenska statsmakterna har däremot intagit en mer ambivalent hållning till de regionala utvecklingsbankerna. Utrikesutskottet konstaterade 1974 att Sverige i olika sammanhang internationellt hade tillkännagivit en mycket positiv inställning till regionalt samarbete mellan u-länderna och ett inte obetydligt svenskt stöd hade lamnats till detta samarbete. De regionala utvecklingsbankerna utgör endast en del av detta samarbete. Utskottet framhöll att dessa banker visade väsentliga skillnader beträffande uppbyggnad och verksamhetsinriktning, och de hade därmed olika värde som förmedlare av svenskt bistånd.⁸⁴

Den interamerikanska utvecklingsbanken (IDB) var först ute som förmedlare av svenskt kreditbistånd – ett bidrag på 5 milj. dollar 1966 till samfinansiering av ett stort vattenförsörjningsprojekt i Brasilien. Utbetalningarna påbörjades 1968/69. Banken frångick emellertid principen om fri upphandling till de projekt banken finansierade, något man från svensk sida reste kraftiga invändningar mot. Redan i prop. 1970:1 fastslogs därför att det inte var aktuellt med något nytt offentligt svenskt bidrag till IDB.⁸⁵ Ytterligare bidrag har inte lamnats. Statsmakternas motivering för detta var dels att bankens upphandlingspolitik varit mycket restriktiv, dels att banken inriktat sin utlåning på de relativt utvecklade länderna; därtill kommer bankens struktur – USA hade veto i alla lånebeslut. Också bankens roll i förhållande till strävandena efter sociala och strukturella reformer i Latinamerika har använts som argument vid bedömningen av frågan om svenska bidrag och svenskt deltagande i bankens verksamhet. Den socialdemokratiska regeringen har funnit det oförenligt med de svenska målen och principerna för utvecklingsbistånd att engagera svenska biståndsmedel i bankens verksamhet genom medlemskap i banken.⁸⁶

Inte heller Asiatiska utvecklingsbanken (AsDB) har denna svenska regering under första hälften av 1970-talet funnit acceptabel som förmedlare av svenskt bistånd. I anslutning till förhandlingarna om en påfyllnad av bankens resurser 1972 – efter att fem årliga inbetalningar på 2,6 mkr avslutades 1971 – framhöll regeringen att den inte ville delta bl a på grund av att banken endast i begränsad omfattning tagit hänsyn till den syn på utvecklingsproblemen som redovisas i FN:s utvecklingsstrategi.⁸⁷ Statsmakterna höll senare fast vid denna uppfattning av AsDB. Utrikesutskottet framhöll således 1976 att

Sverige har länge kritiserat banken för att den koncentrerat huvuddelen av sin utlåning till relativt valutvecklade länder i Asien och till traditionella tillväxtcenterade och kapitalintensiva projekt. Under perioden 1968–1975 gick huvuddelen av utlåningen till Sydkorea (ca 17 %), Filippinerna och Pakistan (ca 13 % vardera), Indonesien, Malaysia och Thailand (ca 10 % vardera). Från svensk sida har också rests invändningar mot bankens engagemang i Indokina under det långvari-

ga kriget dar. Saigonregeringen var under år 1974 en av de största mottagarna av den asiatiska utvecklingsbankens specialfondsmedel. Mot denna bakgrund har en breddad svensk insats i bankens verksamhet hittills inte framstått som motiverad. Bankens i nuvarande verksamhet följande nära av Sverige, som aktivt arbetar för att banken skall inrikta sin verksamhet på stöd till insatser mot massfattigdomen i Asien och för social rättvisa. Ett annat svenskt önskemål är att banken skall ge sin medverkan till återuppbbyggnadsanstängningarna i de indokinesiska landerna.⁸⁸

Däremot har regeringen ställt sig mer positiv till Afrikanska utvecklingsbanken (ADB). Dess verksamhet finansierades från början genom de afrikanska medlemsländernas kapitalinsatser i konvertibel valuta, och bankens utlåning skedde i stort sett på marknadsmässiga villkor. I slutet av 1960-talet inleddes förhandlingar om att knyta en multilateral utvecklingsfond för långivning på mjuka villkor till banken – något som de nordiska länderna i ett gemensamt memorandum sade sig vara intresserade av att delta i. I den svenska regeringens motivering för detta deltagande hette det, i prop. 1971:1, bl a att bankens medlemskrets, som var begränsad till Afrika, nästan uteslutande omfattade länder som bara med svårighet kunde förränta lån på kommersiella villkor och att det därför fanns ett stort behov av en sådan fond. Först 1972 slutfördes förhandlingarna.

Den afrikanska utvecklingsfonden (ADF) skulle vara en självständig internationell organisation, knuten till ADB på ett liknande sätt som IDA till Världsbanken. I styrelsen skulle mottagarländerna representeras genom ADB, och de icke-regionala givarländerna numerärt ha samma representation.⁸⁹ I motiveringen för det svenska stödet hette det bl a att vidareutlåningen skulle ske på IDA-villkor, med tonvikt på de, enligt FN-definitionen, minst utvecklade medlemsländerna "och framför allt på de länder söder om Sahara som drabbats av den svåra torkan. Jordbrukssektorn och offentliga nyttigheter såsom vatten och avlopp, transporter och kommunikationer avses stå i förgrunden för kreditgivningen. Vidare torde projekt inom utbildningssektorn komma att bli aktuella."⁹⁰ ADFs verksamhet kom snabbt igång och dess kapacitet översteg tillgängliga finansiella resurser. Årsmötet 1974 beslutade därför att utvidga bidragen till fonden från de ursprungliga 100 milj. dollarna till 150 milj. dollar redan under den första verksamhetsperioden 1973–75. De svenska bidragen ökade från 25 till 45,6 mkr. Under slutet av 1975 nåddes en principöverenskommelse om ca 242 milj. dollar för perioden 1976–78. Sverige deltog aktivt i dessa förhandlingar och utlovade ett bidrag på 91,2 mkr för treårsperioden.⁹¹ Under 1975 inledde Sverige dessutom en kreditgivning också till ADB på IDA-villkor.⁹²

Internationellt livsmedelsbistånd

Bidragen till Internationella livsmedelsprogrammet (WFP) och Konventionen om livsmedelshjälp (FAC) (av 1967 och 1971) har utgjort en betydande del av svenskt multilateralt bistånd, något som framgår av tabell 2.1. Senare har multilateralt livsmedelsbistånd också kanaliserats i andra former. Två tredjedelar av biståndet genom WFP och FAC har bestått av svenska livsmedelsprodukter, främst vete. Sverige har valt att låta WFP administrera veteleveranser-

na inom FAC för att integrera dem i WFPs normala verksamhet. Dessutom har statsmakterna åtagit sig att bestrida frakt- och administrationskostnader i förbindelse med detta – vilket har utgjort 20–25 procent av Sveriges åtagande i anslutning till konventionen. Under förhandlingarna om 1971 års konvention arbetade Sverige för att en ökande del av bidragen skulle administreras av WFP och att de bidragsgivande regeringarna skulle täcka fraktkostnaderna, men de flesta andra bidragsgivare anslöt sig inte till detta.⁹³

I övrigt har Sverige inte markerat någon särpräglad profil i fråga om dessa program.⁹⁴ Någon omfattande principdebatt om livsmedelsprogrammen har inte ägt rum, även om de centrala problemställningarna har berörts. Förutsättningarna för en sådan debatt var störst då den svenska veteproduktionen var stor och avsättningsmöjligheterna mer begränsade – såsom situationen var på 1960-talet. Situationen förändrade sig på 1970-talet då fälsagna skördar i både i- och u-länder förde med sig en ökad efterfrågan och stigande priser – och u-landernas behov av livsmedelsbistånd ökade, samtidigt som biståndet minskade och deras förmåga att själva finansiera livsmedelsimporten reducerades.

I prop. 1972:1 berördes en central aspekt i regeringens motivering för en fortsatt satsning på WFP och FAC. Man framhöll att även om den gröna revolutionen under de senaste åren hade förändrat u-landernas livsmedelsproduktion, var den inte jämnt spridd bland u-landerna och omfattade i första hand spannmålsproduktionen.

Bl a på grund av befolkningsökningen har försörjningsläget inte på något avgorande sätt förbättrats. Flertalet u-lander är därför alltyamt beroende av import av – i synnerhet proteinrika – livsmedel för sin försörjning. Behov av fortsatt livsmedelsbistånd föreligger således fortfarande. Det är dock angeläget att detta länas i former som stödjer u-landernas ansträngningar att öka sin egen livsmedelsproduktion och ges en varusammansättning som motsvarar u-landernas behov. Det bistånd som formelbas genom WFP synes till stor del uppfylla dessa önskemål.⁹⁵

Liknande synpunkter tillkännagavs 1975. I en motion framhöll Folkpartiet att det måste ske en avvägning mellan de långsiktiga insatserna för att klara u-landernas livsmedelsförsörjning och de mer kortsiktiga insatserna i form av livsmedelsbistånd och katastrofinsatser. Utrikesutskottet uttalade i detta sammanhang att det inte existerade någon oenighet om saken i Sverige, och hänvisade till regeringens prioritering av bistånd till u-landerna inom sektorerna jordbruk och landsbygdsutveckling.⁹⁶

Hösten 1974, då Världslivsmedelskonferensen ägde rum, var behovet av livsmedelshjälp större än på länge. Efterfrågan på spannmål var stor, priserna höga och biståndsvolymen hade från 1973 reducerats till hälften av genomsnittet för de 10 föregående åren. Samtidigt hade priserna på handelsgödsel stigit, något som reducerade u-landernas möjligheter till att upprätthålla och öka sin egen jordbruksproduktion. Bl a som en följd av ökade oljepriser ökade priserna på importerade industrivaror och de försämrade bytesförhållandena (terms of trade) reducerade dessutom u-landernas förmåga att betala sin livsmedelsimport. En av konferensens viktigaste slutsatser var att en tillfredsställande livsmedelsförsörjning på längre sikt endast kunde uppnås genom att öka u-landernas egen livsmedelsproduktion. Denna måste tillgodose de stora

befolkningsmassornas behov av föda och förbättrad näringsstandard, samtidigt som grupper som hittills inte varit engagerade i utvecklingsarbetet fick sysselsättning. Regeringen drog den slutsatsen att långtgående ekonomiska och sociala reformer för utveckling av landsbygden var erforderliga, och att många u-länder under överskådlig tid skulle fortsätta att vara beroende av omfattande livsmedelsbistånd för att kunna upprätthålla en någorlunda tillfredsställande livsmedelsförsörjning.⁹⁷

Sverige var ett av de få industrialiserade länder som var villiga att tillgodose u-ländernas krav om att i ökande utsträckning göra både fleråriga och volymmässiga utfastelser av livsmedelsbistånd. Av dessa länder var det bara Norge och Sverige som under konferensen var beredda att utlova bidrag till uppbygandet av en internationell spannmålsreserv för katastrofandamål. Den svenska regeringen beslöt 1975 att bygga upp ett lager för detta ändamål på 40 000 ton vete och vissa kvantiteter andra svenska livsmedelsprodukter – något som förutsatte årliga anslag på drygt 50 mkr till inköp, lagring och transport.⁹⁸ Detta motsvarade 8 procent av den katastrofreserv på 500 000 ton vete som u-landerna på Varldslivsmedelskonferensen krävde skulle upprättas.

Sverige har stött en rad långsiktiga insatser för jordbruks- och landsbygdsutveckling i u-landerna. Detta har skett genom bidrag till IDA och UNDP, men också inom det direkta biståndet. Sammanlagt har 30 procent av de svenska biståndsresurserna gått till detta ändamål. Dessutom tillkommer ett omfattande livsmedelsbistånd – direkt och multilateralt. Det sammanlagda värdet av livsmedelsbiståndet utgjorde budgetåret 1973/74 ca 115 mkr och 245 resp 360 mkr de följande två budgetåren.⁹⁹

Oppositionspartierna har emellertid krävt ytterligare insatser på detta område. År 1975 motionerade Moderata Samlingspartiet, Centerpartiet och Folkpartiet om ökade anslag till livsmedelsleveranser.¹⁰⁰ Året därpå följde mittenpartierna upp med bl a förslag om ökat stöd till FN:s jordbruksutvecklingsfond (IFAD).¹⁰¹

Övriga internationella organisationer och verksamhetsområden

Flera andra internationella organisationer har mottagit svenskt stöd till sina humanitära program eller utvecklingsprogram. Detta gäller i första hand FN:s flyktingkommissariat (UNHCR), FN:s hjälpprogram för Palestinaflyktingar (UNRWA), FN:s befolkningsfond (UNFPA) och UNCTAD/GATT:s Internationella handelscentrum (ITC). Sverige har också stött forskning om u-landsproblem, främst genom WHO, och lämnat katastrofbistånd genom FN-organen. Det rör sig till större delen om finansiering av verksamheter baserade på frivilliga bidrag.

UNHCR:s verksamhet skiftade geografisk tyngdpunkt på 1960-talet – från Europa till Afrika och Asien. Organisationens uppgift består i att underlätta flyktingarnas bosättning och anpassning i asylländerna, eller medverka till frivillig repatriering i samverkan med andra FN-organ, som t ex UNDP. Verksamheten i mottagarländerna förutsättes anpassad till UNDP:s länderpro-

grammering. Budgeten för organisationens reguljära program har ökat från 8 milj. dollar 1971 till ca 14 milj. dollar 1976. Förutom detta har UNHCR påtagit sig flera speciella uppgifter, såsom katastrof- och flyktinghjälp på den indiska halvön i samband med Bangladeshs frigörelse från Pakistan och senare repatrieringen av 200 000 flyktingar i de två länderna; repatriering av flyktingar i södra Sudan, och senare också på Cypern och i Indokina, i Guinea-Bissau och Moçambique. Efterhand har dessa hjälpaktioner fått en långt större omfattning än den ordinarie verksamheten. Sverige har lämnat bidrag både till den ordinarie och den extraordinära verksamheten – anslaget ökade från 5,2 mkr 1970 till 15 mkr 1976/77.¹⁰²

Också UNWRAs verksamhet – som till större delen är inriktad på livsmedelshjälp, hälsovård och utbildning – är baserad på frivilliga bidrag. Programmet fördubblades under 1974/75, huvudsakligen på grund av de ökade livsmedelspriserna, och utgjorde sistnämnda år 122 milj. dollar. Programmet råkade i finansiella svårigheter som krävde extraordinära bidrag. Sveriges bidrag utgjorde omkring 4 procent av det totala programmet.¹⁰³

UNFPAs verksamhet är baserad på frivilliga bidrag från i- och u-länder och finansierar FN-systemets medverkan på befolkningsområdet. Omkring hälften av programmet består av familjeplaneringsprojekt i egentlig bemärkelse. Verksamheten fick först 1971 en mer betydande omfattning. 1973 flyttades ansvaret från generalsekreteraren till UNDPs styrelse. De svenska statsmakterna hade ställt sig kritiska till UNFPAs effektivitet och hälsade omläggningen med tillfredsställelse. Verksamheten har senare fått ökad omfattning – 1975 godkände UNFPAs styrelse ett program som kostnadsberäknades till 80 milj. dollar, en tredjedel av allt bistånd inom befolkningssektorn. De frivilliga bidragen utgjorde 60 milj. dollar. Också de svenska bidragen har ökat och utgjorde 1975 25 mkr – 8 procent av de sammanlagda bidragen.¹⁰⁴ Under en följd av år på 1970-talet har en gradvis förskjutning av det svenska familjeplaneringsbiståndet ägt rum till förmån för internationella program. Budgetåret 1975/76 förutsattes att två tredjedelar av anslaget på 145 mkr skulle gå till internationella organisationer, främst till UNFPA och Världsfederationen för familjeplanering (IPPF), förutom forskningsstödet till WHO.¹⁰⁵

ITC har till uppgift att bistå u-landerna i dess strävanden att öka exporten. Sverige började 1967 finansiera exportfrämjande bistånd genom ITC, och har under 1970-talet utgjort centrets största enskilda bidragsgivare – 1975 svarade Sverige för 30 procent av de totala resurserna.¹⁰⁶ 1974 upprättade dessutom riksdagen Importkontoret för u-landsprodukter (IKU) med uppgift att främja importen från u-landerna till Sverige. Importkontoret finansieras via det multilateralaste biståndsanslaget.¹⁰⁷

Inom ramen för det svenska stödet till den internationella forskningen rörande u-landsproblemen har flera organisationer fått stöd. Det mest omfattande stödet har gått till WHO, för forskning på den mänskliga fortplantningens område. Detta program har dels varit knutet till Karolinska institutet i Stockholm, dels till institut i Moskva, New Delhi och Buenos Aires. Dessutom har projekt i u-landerna varit knutna till programmet. Programmets kostnader

under perioden 1972–76 uppgick till 40 milj. dollar, och Sverige har bidragit med drygt hälften. Dessutom har Sverige från och med 1974/75 bidragit med 5 mkr årligen till WHO:s program inom områdena näringsforskning, parasitära sjukdomar samt utveckling av hälso- och sjukvårdssystem i u-länderna.¹⁰⁸

Den konsultativa gruppen för internationell jordbruksforskning tillkom 1971 på initiativ av UNDP, FAO och Världsbanken med sikte på en långsiktig prioritering av forskningsinsatser och rationellt utnyttjande av tillgängliga finansieringskällor. Verksamheten har huvudsakligen varit inriktad på växtförädling av vete, ris, majs, baljväxter och potatis. Den finansiella ramen har ökat från 10 milj. dollar 1971 till 40 milj. dollar 1975. Svenskt multilateralt stöd inleddes 1973 – 10 mkr årligen. Detta har gått till baljväxtinstitutet ICRISAT i Indien, forskningsinstitutet CIP i Peru (potatisförädling), husdjursinstitutet ILCA i Etiopien och till internationella styrelsen för genetiska resurser.¹⁰⁹

ILO:s världssysselsättningsprogram (WEP) omfattar både forskningsverksamhet och bistånd. Det har mottagit svenskt stöd både i form av finansiella resurser och experter. Det svenska stödet har gått till ett program avseende sambandet mellan sysselsättning och teknologi och mellan sysselsättning och inkomstfördelning – senare också till ett projekt angående sysselsättningen på landsbygden.¹¹⁰

Också FN:s forskningsinstitut för social utveckling (UNRISD) – som är inriktat på att kartlägga samspelet mellan ekonomiska, sociala och andra faktorer i utvecklingsprocessen och på att uppnå en enhetlig metodik och begreppsapparat på detta område – har fått svenskt stöd. "Detsamma gäller FN:s utbildnings- och forskningsinstitut (UNITAR), som bl a bedriver forskning om opinionsbildningsproblem och om utvärdering av bistånd samt om de små staternas speciella situation i det internationella samarbetet. UNITAR förestår dessutom utbildningsprojekt för personal från u-länderna." Också FN:s forskningsinstitut för socialskydd fick smärre anslag i början av 1970-talet.¹¹³

Större delen av det svenska stödet till u-landsforskning har kanaliserats till de internationella organisationernas forskningsprogram. Bilateralt stöd till forskning utanför länderprogrammen har emellertid också utgått i ökad utsträckning, i synnerhet till insatser inom hälsovård, jordbruk och undervisning – flera av dessa i samarbete med internationella organisationer. Detta forskningsstöd har från och med 1975/76 sammanförts till en egen anslagspost – 75 resp 85 mkr detta och det följande budgetåret. På grundval av en omfattande utredning om forskningsstödet inriktning och organisation beslutades om riktlinjer för denna verksamhet 1975. Beredningen för u-landsforskning (SAREC) tillsattes den 1 juli 1975 med uppdrag i rådgivande och initierande kapacitet att verka för en aktiv och samordnad politik på detta område.¹¹⁴

Sverige har givit omfattande katastrofbistånd på 1970-talet, både bilateralt och multilateralt. Budgetåret 1973/74 anslogs 180,4 mkr till detta ändamål och 240 mkr det följande året. Regeringen anslöt sig året därpå till ett förslag från SIDA om 200 mkr för 1975/76 och framhöll att katastrofreserven borde utnyttjas med flexibilitet och inte vara förbehållen "åtgärder för att lindra akut nöd

orsakat av krigshändelser eller naturkatastrofer, utan bör också kunna utnyttjas som extra bistånd till länder med vilka Sverige har utvecklingssamarbete när dessa länders försörjning och utveckling hotas av oförutsedda händelser".¹¹⁵ Inom FN har Sverige engagerat sig på i synnerhet två områden: att öka FN-organens katastrofberedskap, främst genom att stärka den internationella beredskapen i fråga om livsmedelsförsörjning, och att öka FN:s medverkan i katastrofförebyggande verksamhet, bl a genom att tillföra FN:s katastrofhjälpsorganisation (UNDRO) ökade resurser. I förbindelse med detta har Sverige också givit särskilda bidrag till UNDRO:s verksamhet. Det multilaterala biståndet och det bistånd som samordnades av multilaterala organ utgjorde 30 mkr budgetåret 1974/75 och 50 mkr de följande två budgetåren. 1976/77 tillkom så det särskilda katastroflaget för livsmedel.¹¹⁶

I samband med den internationella ekonomiska kris som utvecklades 1973/74 och som i sin tur drabbade de icke-oljeexporterande u-länderna speciellt hårt, initierade FN ett program för de hårdast drabbade u-länderna. Som en följd av deras försämrade bytesförhållanden uppgick 1974–75 det beräknade hjälpbehovet för 32 namngivna u-länder till ca 21 miljarder dollar. Insatser inom ramen för en internationell katastrofaktion gjordes både bilateralt och multilateralt, bl a i form av bidrag till ett särskilt FN-konto. Sverige bidrog med sammanlagt 235 mkr – omkring en fjärdedel multilateralt – och var det första land som gav ett positivt svar på FN:s generalsekreterares vädjan om bistånd. De mer långsiktiga insatserna till dessa länder skulle ske genom den särskilda fonden som upprättats, men villkoret om betydande bidrag också från de stora i-länderna uppfylldes inte.¹¹⁷

Regeringen har emellertid hållit medel i beredskap – både 1975 och 1976 – bl a för att fullgöra åtaganden för de u-länder som blivit hårdast drabbade av den ekonomiska krisen. Dessa medel har bl a reserverats för den särskilda fond som upprättades av FN:s 6:e extra generalförsamling, för jordbruksutvecklingsfonden som i princip upprättades av FN:s världslivsmedelskonferens 1974, samt för åtaganden i anslutning till ett globalt system för stabilisering av u-ländernas exportinkomster från råvaror.¹¹⁸

Också viss annan verksamhet har fått stöd genom anslaget för multilateralt bistånd. Som exempel kan nämnas FN:s generalsekreterares åtgärder för en uppföljning av FN-strategin och FN:s enhet för ekonomisk och social information (CESI). Det senare organet upprättades 1968 för att sprida kunskap om det arbete världsorganisationen utför på det sociala och ekonomiska området. Sedan 1972 har CESI årligen erhållit frivilligt bidrag från Sverige.¹¹⁹

Värdering av det multilaterala biståndet

Det är utrikesdepartementet som utarbetar budgetpropositionens avsnitt om utvecklingsbiståndet och som har beredningsansvaret för det multilaterala biståndet. Både diplomatisk tradition och hänsyn till löpande samarbetsrelationer kan leda till att eventuell kritik av olika internationella samarbetspartner

blir något nedtonad. Som framgår av föregående avsnitt har detta emellertid inte hindrat att vissa FN-organs brist på effektivitet vid ett par tillfällen direkt har nämnts. Man har också i klartext uttalat att det brister i överensstämmelse mellan de mål och principer som vissa FN-organ arbetar efter och dem som har varit normgivande för svensk biståndsverksamhet.

Också SIDA konsulteras under beredningen av det multilaterala biståndet och avger yttranden i detta sammanhang.¹²⁰ Styrelsen diskuterade 1973 de svenska bidragen till de multilaterala programmen rent allmänt i anslutning till fördelningen av det totala svenska utvecklingsbiståndet. Denna diskussion i SIDA:s anslagsframställning för 1974/75 är av speciellt intresse, därför att den troligen mer direkt och utan omsvep återger uppfattningar om de multilaterala biståndsformdelarna som finns i den svenska biståndsmiljön, utan den hänsyn till samarbetsrelationer som det är naturligt för utrikesdepartementet att visa.¹²¹ En utgångspunkt för Styrelsens diskussion var de stora ökningsar av biståndsanslagen som förestod och frånvaron av någon "tumregel" för fördelningen mellan direkt bistånd genom SIDA och multilateralt bistånd genom de mellanstatliga organisationerna.¹²²

Styrelsen betonade värdet av FN-organens normskapande verksamhet, och pekade på att Sverige stött detta arbete genom tillskott till de ordinära programmen och finansiellt bidrag till speciella forskningsprogram m m.¹²³ Också genom förmedlingen av bistånd hade FN-organen utfört ett pionjärbete, men på detta område hade svagheterna efterhand blivit alltmer uppenbara. FN-organen var inte uppbyggda med tanke på att utföra sådana uppgifter i den omfattning denna verksamhet hade fått, och deras kapacitet var inte tillräcklig.¹²⁴

Även om SIDA hade många positiva erfarenheter från sitt samarbete med olika FN-organ, hade kontakterna samtidigt avslöjat FN-organens interna svårigheter. Dessa var många och stora och fick konsekvenser för organens effektivitet.¹²⁵ Styrelsen framhöll att utvecklingsländerna själva därför ofta föredrog direkt bistånd från SIDA.¹²⁶

I umgänget med s k mottagarlanders politiker och ambetsmän moter SIDA ofta en stark och väl belagd kritik mot FN-organs biståndsarbete. Då u-landers regeringsorgan ställs inför svenska rekommendationer att söka bistånd direkt hos FN-organ eller att låta svenskt bistånd formidlas genom FN-organ, framkommer det numera nästan undantagslöst att de, om de ställdes inför ett fritt val, skulle föredra att få stöd i sitt utvecklingsarbete direkt från Sverige. Sådana uttalanden kan påverkas av önskan att vara alskvad mot Sveriges företrädare, och om SIDA skulle ta på sig alltför många uppgifter, skulle dess egna brister i erfarenhet och förmåga snart framträda. Kvar står, att en ökad lyhordhet för u-landers önskemål, sådana de moter vid direkt kontakt med SIDA, leder till slutsatsen att bistånd i multilaterala former inte föredras framför bistånd från Sverige i den omfattning som man gärna foreställer sig. Att ett u-land skall föredra bilateralt samarbete med Sverige torde dock förutsätta, att biståndet lämnas på villkor som endast FN ansetts kunna garantera, nämligen utan sådana bindningar till givaren som minskar både biståndets effektivitet och mottagarlandets självständiga agerande. Detta har varit utmärkande för svenskt bistånd.

Attityden hos en del u-länder har kommit till synes inte minst då den svenska biståndsmyndigheten alltmer börjat tillämpa den nyss nämnda s k landerprogrammeringens princip, som sätter det biståndsmottagande landets egna planer och prioriteter i centrum för biståndsplaneringen och utgår ifrån att dess egna organ skall ta ansvaret för genomförandet av de utvecklingsprojekt som stöds genom bistånd.

Enligt Styrelsen fanns fortfarande utslag av formyndarinställning kvar, och FN-organen hade inte frigjort sig från "en strävan att kvarstå som närmast monopolistiska verkställighetsorgan för de utvecklingsprojekt som de stöder". De hade uppenbara svårigheter med att samordna verksamheten sig emellan. "Uppgiften att verksamt bidra till eller t o m leda samordningen mellan alla biståndsgivare till ett land, har de hittills sällan lyckats vinna förtroende att fullgöra."¹²⁷

Styrelsen menade att Sverige borde engagera sig i att försöka öka FN-organens effektivitet. Deras svaghet berodde på deras internationella karaktär.¹²⁸ Från svensk sida hade man redan tagit många steg i riktning mot "ett mer enhetligt och konsekvent och därmed effektivt uppträdande i förhållande till FN-familjens organ."¹²⁹

Det heter vidare att

Utrikes- och biståndsforvaltningen har förstärkts kvantitativt och kvalitativt. Bevakningen av biståndsärendena i FN-organen och samordningen av det svenska uppträdandet har förbättrats. Ett erfarenhetsgrundat och långsiktigt program för Sveriges agerande i FNs biståndsarbete behöver nu utarbetas. Metoderna och redskapen för att ge uttryck för vår vilja bör ses över, och vi bör prova hur vi i u-landernas intresse skall så effektivt som möjligt påverka arbetet med hjälp av de stora bidrag Sverige lämnar till FN-familjens olika biståndsprogram – bidrag som under innevarande budgetår uppgår till över en halv miljard kronor och nästa år kan förväntas öka med hundratals miljoner kronor. SIDA:s personal, som numera representerar den största samlade erfarenhetsmängden i vårt land från praktiskt arbete med och inom FN-organen torde kunna ytterligare nyttiggöras i sammanhanget genom utredningar, medverkan i moten med mellanstatliga organisationers styrande organ och i utformningen av svenska ståndpunkter. Styrelsen är beredd att i särskild ordning lämna exempel på frågor som bör behandlas och åtgärder som bör vidtas. På biståndspolitiska utredningen ankommer att prova också den större frågan hur riksdagen och allmänheten skall binnas i närmare kontakt med den del av FN-arbetet vartill de största bidragen av statsmedel lämnas.

I Styrelsens sammanfattning framhölls rent generellt att

I fråga om de finansiella bidragen från Sverige för 1974/75 har styrelsen förutsatt dels att vårt land utan tveksamhet bidrar med sin genom bidragsgivarnas överenskommelse fastställda andel till IDA, dels att en positiv försiktighet präglar de svenska ställningstagandena till FN-program som befinner sig i ett omställningsskede i det att ökningarna i huvudsak uppgår till vad som redan utfästs. Om undersökningar, som företas inom ramen för biståndspolitiska utredningens arbete eller på annat sätt, skulle visa att ansträngningarna att öka FN-organens effektivitet i samarbetet med u-landerna och med varandra snabbt ger resultat, bör större bidragshöjningar komma ifråga. En metod att utnyttja en växande kapacitet, som provats i flera fall och med framgång, är att genom särskilda bidrag från medel under SIDA:s förvaltning möjliggöra en utvidgad FN-verksamhet på något område som man från svensk sida vill särskilt befördra och nara följa.¹³⁰

Regeringen i sin tur satte in det multilaterala svenska biståndet i ett bredare sammanhang – FNs verksamhet med att främja fred och internationell samverkan – och pekade på att u-länderna hade tillkännagivit att de föredrog multilateralt bistånd. Sveriges stora multilaterala bidrag hade förstärkt möjligheterna att verka för u-landernas önskemål gentemot andra i-länder. De grundläggande målen för Sveriges utvecklingssamarbete styrde Sveriges handlande i de internationella biståndsorganisationerna, och FNs utvecklingsstrategi, som präglades

av ett socialt utjämnings- och rättvisetänkande och en betoning av u-ländernas strävan mot oberoende, utgjorde en naturlig ram i detta sammanhang.¹³¹

Efter en tid anslöt sig emellertid regeringen till SIDA:s värdering, även om man lade större vikt vid att framhäva positiva utvecklingsdrag hos det multilaterala biståndet. Man framhöll bl a att "man knappast kan förvänta att det multilaterala biståndet uppnår samma administrativa effektivitet som kan förekomma inom det direkta utvecklingssamarbetet. Det finns flera orsaker här till. Personalen rekryteras på världsvid basis, vilket självfallet resulterar i samarbetsproblem inom sekretariaten. Verksamhetens karaktär av kunskapsöverföring från i första hand en rad i-länder till u-länder med vitt skilda förutsättningar att motta dessa kunskaper skapar problem som inte möter ett enskilt i-land. Därtill kommer en långsamhet i beslutsfattandet, som naturligt präglar mellanstatligt samarbete."¹³²

Regeringen hänvisade vidare till att det på svenskt initiativ hade genomförts en reform av FN-familjens biståndsverksamhet, med sikte på att basera biståndet på mottagarländernas prioriteringar och deras engagement under genomförandet. FN:s nya länderprogrammeringssystem hade fungerat på ett ändamålsenligt sätt i detta avseende. Men det återstod ännu mycket innan reformprogrammets alla syften nåtts.¹³³ Regeringen betonade att de mellanstatliga organens verksamhet inte kunde värderas endast på grundval av deras effektivitet – innehållet i deras politik borde stå i förgrunden. "Från svensk sida söker vi aktivt påverka utformningen av denna politik."¹³⁴

I detta sammanhang betonade regeringen att de svenska insatserna inom de mellanstatliga organen förbereddes i nära samråd med de berörda svenska myndigheterna, bl a inom ramen för den sk multilaterala samrådsgruppen. Detta hade möjliggjort ett enhetligt uppträdande i de olika organisationerna och en närmare samordning med det direkta svenska utvecklingssamarbetet.¹³⁵

Uppbyggnaden av det multilaterala biståndet har under årens lopp genomgått en del förändringar, även om huvudmönstret legat ganska fast. Förändringar vad gäller målsättningarna och inriktningen av biståndet har emellertid skett – bl a genom strategin för FN:s andra utvecklingsårtionde, systemet med landprogrammering och den koordinering av de olika FN-organens biståndsverksamhet som man försökt tillämpa. 1975 utarbetades ett förslag till en ny FN-struktur för ett globalt ekonomiskt samarbete, på uppmaning av FN:s generalförsamling. Man föreslog bl a att FN:s ekonomiska och sociala råd (ECOSOC) skulle få en starkare ställning som policyskapande organ, och att FN:s olika fonder för utveckling skulle få en gemensam styrelse, United Nations Development Authority (UNDA), för att uppnå större effektivitet och enhetlighet i utvecklingsarbetet.

Om en värdering av hur de olika FN-organen fungerar läggs till grund för fördelningen av det multilaterala biståndet och storleken av den multilaterala komponenten, kan det sista ordet aldrig sagas, oavsett hur lång tid det tar att finna en ståndpunkt. De svenska statsmakterna måste såsom hittills skett kontinuerligt pröva i vilken utsträckning de mellanstatliga organen är lämpliga som förmedlare av svenskt bistånd, med utgångspunkt i de mål som utformats

för svensk biståndspolitik – och andra utrikespolitiska mål – och alternativa kanaliseringsformer som finns. Ställt inför påtryckningar om större förändringar i det etablerade mönstret har statsmakterna emellertid upprepade gånger skjutit biståndspolitiska utredningen framför sig, och hänvisat till att det ingick i dess mandat både att värdera frågan om fördelningen av biståndet multilateralt-bilateralt, och hur ändamålsenligt det är att kanalisera svenskt bistånd genom de olika FN-organen, främst UNDP och IDA. Utrikesutskottet underströk i detta sammanhang, 1976, att det skulle tas hänsyn både till "Sveriges kapacitet att bilateralt administrera en växande biståndsvolym och till hur olika internationella organisationers arbete kan förenas med vår målsättning och allmänna syn på utvecklingsproblematiken."¹³⁶

3. Koncentrationsprincipen och val av mottagarländer

De första biståndsforbindelserna

Bortsett från en kort period i början av 1960-talet har bilateralt svenskt bistånd koncentrerats till ett fåtal länder. Även om flera sidor av koncentrationsprincipen dryftades i början av 1960-talet – i synnerhet inom Palmes arbetsgrupp – fastställdes den först 1966 av de politiska myndigheterna, riksdagen och regeringen. Då valdes sex länder ut som prioritetländer*: Etiopien, Indien, Kenya, Pakistan, Tanzania och Tunisien.

Det bilaterala svenska biståndet inleddes emellertid som nämnts i blygsam omfattning redan 1952. Fram till 1962 rörde det sig om projekt i ett fåtal länder. De första startades i Etiopien och Pakistan – det första avtalet ingicks 1954 med Etiopien och gällde ett byggnadstekniskt institut. Projekt inleddes också i Ceylon (Sri Lanka), Ghana, Liberia och Tunisien och Sverige deltog dessutom i det skandinaviska sjukhusprojektet i Sydkorea.¹

Det framgår inte klart av de svenska nyckeldokumenterna för biståndsverksamheten om man redan från början hade för avsikt att koncentrera biståndet till ett fåtal länder – utan att detta var uppställt som riktlinje – och vilka motiven i så fall var. Det framgår inte heller klart på vilka grunder det faktiska urvalet skedde. I viss utsträckning påverkade lokaliseringen av de första svenska projekten urvalet av de svenska prioritetländerna, då detta gjordes i mitten av 1960-talet.

Traditionella förbindelser och biståndslokalisering. Det finns flera faktorer som kan ha inverkat på urvalet. Det är naturligt att anta att traditionella förbindelser inverkar både vid valet av sektorer för de första biståndsprojekten och vid valet av prioritetländer. Inget av de skandinaviska länderna hade emellertid utvecklat några särskilt omfattande ekonomiska förbindelser med länderna i den tredje världen, i form av handel och investeringar. De kulturella förbindelserna har främst bestått i missionsverksamhet. Allmänna politiska förbindelser av

* I denna framställning har termerna "prioritetländer", "huvudmottagarländer" och "programländer" genomgående använts synonymt. Termerna tillhör olika tidsperioder – "prioritetländer" fram till 1969/70, "huvudmottagarländer" fram till 1971/72, och "programländer" efter införandet av landprogrammen. Beteckningen programland används för de länder (och befrielserområden) som ingår i denna långsiktiga planering. De svenska statsmakterna har velat komma bort från beteckningarna "prioritetländer" och "huvudmottagarländer". Se t.ex. *SU* 1970.84, s. 20, där statsutskottet "finner det . . . önskvärt att denna beteckning [huvudmottagarländer], liksom varianten "prioritetländer", såvitt möjligt undviks, eftersom dylika uttryck lätt kan skapa föreställningar om en sådan fastlåsning till en viss landerkrets som inte varit åsyftad". Se för övrigt nedan, not 56.

äldre eller senare datum – gemensam ideologisk plattform etc. – har inte heller varit särskilt omfattande.

På dessa områden fanns det emellertid vissa olikheter mellan de skandinaviska länderna. Medan det svenska näringslivet, och delvis också det danska, på ett relativt tidigt stadium etablerade vissa kommersiella förbindelser med flera länder i den tredje världen och också engagerade sig i form av investeringar och entreprenadverksamhet, engagerade sig det norska näringslivet bara i blygsam omfattning i sådana förbindelser fram till slutet av 1960-talet.² Dessa olikheter hängde samman med skillnader i näringslivets struktur i de skandinaviska länderna. I det norska näringslivet gjorde sig tidigare gällande en skarp skillnad mellan exportorienterad och hemmamarknadsorienterad industri, och den förstnämnda framställde till stor del halvfabrikat och något förädlade produkter av norska råvaror. Också Sverige har traditionellt haft en stor export av råvaror och halvfabrikat, men färdigvaror och särskilt investeringsvaror har också utgjort en betydande del av exporten. Detta har medverkat till relativt omfattande investeringar i utlandet. En önskan om att bevara marknader för färdigvaror i utvecklingsländerna har varit ett framträdande motiv för svenska investeringar i den tredje världen.³

Inom den kulturella sektorn var det först och främst de nordiska missions-sällskapen som både var först ute och hade etablerat de mest omfattande förbindelserna med dagens utvecklingsländer. Även om det existerade en viss nordisk samordning, låg tyngdpunkterna för de tre skandinaviska ländernas missionsverksamhet på olika platser. Svensk mission i Afrika hade sin tyngdpunkt i Etiopien och nedre Kongo, dansk mission i Zaire och Nigeria medan norsk mission koncentrerade en stor del av verksamheten till Madagaskar, Etiopien, Zaire och Indien.⁴

Politiskt engagemang – utöver en allmän anslutning till avkoloniseringssträvandena i senare tid, först och främst i FN – existerade i det närmaste inte alls i de nordiska länderna då biståndsverksamheten inleddes. Danska och svenska erfarenheter som kolonialmakter i Västafrika – i första hand i Ghana – var kortvariga och ligger långt tillbaka i tiden. Deras inverkan på politiska beslut i vårt århundrade har sannolikt varit marginella. Attityder som skapades i samband med Mussolini-regimens överfall på Etiopien – och Svenska Röda Korsinsatser i detta sammanhang – ligger däremot närmare i tiden. Denna anknytning fick därför troligen en större inverkan på de beslut under 1950- och 1960-talen, som hade betydelse för valet av biståndspartner.

Det är svårt att se om eller i vilken utsträckning sådana "traditionella" förbindelser har inverkat på valet av de nordiska prioritetsländerna. Det verkar foga troligt – mot bakgrund av det faktiska valet – att traditionella förbindelser har varit utslagsgivande. Deras relativt blygsamma omfattning – mätt i personer och intressegrupper, samhandels volym och värde, investeringarnas storlek etc – ger troligen en stor del av förklaringen till att de nordiska länderna i inledningsfasen föredrog att kanalisera merparten av sitt bistånd genom FN, och att de försiktigt utvecklade de bilaterala insatserna först sedan statliga biståndsapparater hade byggts upp. Dessa organ lade i sin tur inte nödvändigt-

vis avgörande vikt vid traditionella förbindelser vid valet av biståndspartner. De var inte avhängiga av den expertis som hade etablerats genom de tidigare förbindelserna, eftersom det efterhand växte fram en expertis på bistånd som var väl rustad att konkurrera med "traditionella" experter.

Traditionella förbindelser av olika slag har emellertid knappast varit helt utan betydelse för kanaliseringen av biståndet. Som nämnts var Danmark under en kort period kolonialmakt i Ghana, och danskt näringsliv har senare i viss utsträckning engagerat sig där. Landet blev med tiden danskt prioritetsland – visserligen först 1968–69.⁵ Före inbördeskriget 1967–70, utgjorde Nigeria en viktig marknad för norsk export av torkad fisk – viktig därför att landet hade en stor marknadsandel av en utsatt näring.⁶ Att Nigeria integrerades i den norska långtidsplanen med ett ganska betydande bidrag över en treårsperiod – även om detta var en engångsföreteelse inom en sektor som speciellt är undantagen från koncentrationsprincipen – kan knappast betraktas som helt oberoende av dessa exportintressen. Andra hänsyn har säkert också inverkat, bl a den närhet som inbördeskriget skapade.⁷ Också andra "traditionella" norska intressen har inverkat på biståndets inriktning. Dessa har främst inverkat på fördelningen av de statliga bidrag till enskilda organisationers verksamhet, men också på det direkta statliga engagemanget.⁸

För Sveriges del har omfattande "traditionella" intressen i Etiopien – svenska missionsintressen, den politiska solidariteten med regimen som växte fram då Italien ockuperade landet i mitten av 1930-talet, och svenskt stöd till uppbyggnaden av den etiopiska armén och flygvapnet under 1950-talet – uppenbart bidragit till att inkludera Etiopien bland de svenska prioritetsländerna.⁹ Det svenska näringslivets engagemang i Liberia (LAMCO) var den direkta anledningen till att en svensk biståndsinsats initierades i detta land. Liberia blev emellertid inte ett prioritetsland för Sverige. Däremot medverkade sannolikt den svenska missionens engagemang i Tanzania till att det första nordiska samprojektet lokaliserades dit, och till att Tanzania senare blev både danskt, norskt och svenskt prioritetsland.¹⁰

Nordiskt samarbete och utvecklingssamarbete. Vilka andra urvalskriterier som har legat till grund för de faktiska valen, är däremot svårare att fastslå. Den "nordiska" aspekten har sannolikt spelat roll – att ett nordiskt land av olika skäl har bestämt sig för att koncentrera sin verksamhet till ett land eller en region, har troligen medverkat till att också andra nordiska länder har följt efter. Det nordiska samarbetet – som inverkade mycket starkt på de bilaterala biståndsförbindelser som etablerades på 1960-talet – institutionaliserades, då det under Nordiska Rådets nionde session beslutades att en ministerkommitté skulle bildas för att utreda möjligheterna för ett närmare nordiskt samarbete vid igångsättandet av nya biståndsprojekt.¹¹

Samnordiska biståndsprojekt – i Kenya och Tanzania – har troligen medverkat till att fördjupa det bilaterala samarbetet. Det tidigare biståndet till Sydkorea uppstod som en skandinavisk humanitär insats och följde i Koreakrigets spår. Under kriget bidrog de skandinaviska länderna med ett fältsjukhus. Avtalet om det skandinaviska undervisningssjukhuset hade tre parter: FN:s

återuppbyggnadsorganisation för Korea, de tre skandinaviska regeringarna och den sydkoreanska regeringen. Detta engagemang resulterade emellertid inte i att Sydkorea blev svenskt prioritetsland.

*

Det är svårt att fastslå varför projekt blev igångsatta i de övriga länderna på 1950- och 1960-talen. På 1950-talet fanns det emellertid inte ett lika stort antal länder att välja mellan som under decenniet efter, färre länder var formellt självständiga. Dessutom kan rent praktiska hänsyn ha medverkat till en regional koncentration till engelskspråkiga länder. Under 1960-talets första hälft stod valet troligen mellan Västafrika och Östafrika. Det redan etablerade regionala samarbetet mellan de östafrikanska länderna kan ha bidragit till att denna region valdes.¹²

Det rent bilaterala samarbetet med enskilda länder som sedan prioriterades, kom igång vid olika tidpunkter. Medan det inom området tekniskt bistånd igångsattes yrkesutbildningsprojekt i Etiopien 1954 och Pakistan 1955, kom sådana projekt först igång 1962 i andra länder, som senare blev prioritetsländer – i Indien, Tanzania och Tunisien (samt i Liberia). Inom den andra huvudsektorn för svensk biståndsverksamhet under de första åren, familjeplanering, avtalades den första insatsen med Ceylon (Sri Lanka) 1958 och med Pakistan 1962. Inom den östafrikanska regionen var som nämnts Tanzania det land som först mottog bistånd. På nordisk basis sattes det kombinerade Kibaha-projektet igång 1963. Från början var avsikten att biståndet till Tanzania skulle ske i nordisk regi, men Sverige inledde i slutet av 1960-talet rent bilateralt bistånd, och de övriga nordiska länderna följde efter. Senare blev Kenya mottagarland, ett nordiskt kooperativt projekt påbörjades 1965. Zambia och Botswana blev prioritetsländer 1969–70, och lades då till de sex prioritetsländerna från 1966: Etiopien, Indien, Kenya, Pakistan, Tanzania och Tunisien. Sudan spelade en gästroll som prioritetsland under 1968. Statsmakterna antog 1970 riktlinjer för val av mottagarländer, och på 1970-talet tillkom en rad nya länder. Cuba blev prioritetsland 1971, Bangladesh, Chile och Nordvietnam 1972. Pakistan utgick ur kretsen 1971 under inbördeskriget med Östpakistan (Bangladesh) och Chile 1973. Sri Lanka och Guinea-Bissau blev prioritetsländer 1975 och Moçambique 1976. Enklavstaterna Lesotho och Swaziland har intagit en mellanposition under flera år.

Utformningen av koncentrationsprincipen och val av samarbetsländer på 1960-talet

I prop. 1962:100 fastslogs tre principer som skulle vara vägledande för inriktningen av bilateralt svenskt bistånd.

(i) Biståndet måste bli effektivt utnyttjat. Det påpekades särskilt att detta krav var grundläggande.¹³ Också de två övriga principerna hade detta som ett överordnat krav.

(ii) Biståndet skulle sättas in på områden där Sverige hade särskilda förutsättningar att ge bistånd i förhållande till andra biståndsgivare, på grund av det svenska utbildningsväsendet, eller den svenska industrins nivå eller inriktning, i förhållande till utvecklingsländernas behov.¹⁴

(iii) Biståndet borde ha en kumulativ effekt.¹⁵ Detta måste ge utslag i val av sektorer – det borde satsas på yrkesutbildning och utbildning av lärare och instruktörer – men detta krav förutsatte också kontinuitet när det gällde de samarbetspartner på mottagarsidan som biståndet skulle lämnas till.

Propositionen förordade en kombination av effektivitetskriterier – att biståndet utnyttjades i förhållande till målsättningen – och behovskriterier – mottagarländernas relativa fattigdom – som grund för valet av svenska biståndspartner. Fördelningen av biståndet på mottagarländer var enligt propositionen en konsekvens av de målsättningar som uppställdes. Det hette vidare att

En allmän regel bör vara att bistånd i första hand ges till u-lander som förmår effektivt tillgodogöra sig det. Det är framför allt i den tekniska och finansiella biståndsgivningen som avgörande betydelse måste tillmätas den sannolika utvecklingseffekten. Vid det humanitära biståndets fördelning är det rimligt att större hänsyn tas till de akuta behovens storlek. Ofta, men inte alltid, blir effekten kraftigast där behoven är störst. Kan utvecklingseffekten av en viss biståndsinsats väntas bli ungefär lika stor i två u-lander, bör företräde ges det av dem som mottager minst bistånd från andra håll. Här är skillnaderna betydande, beroende på att en del u-lander för vissa givarländer ter sig kommersiellt, politiskt eller militärt intressantare än andra.¹⁶

Palmes arbetsgrupp fördjupade dessa synpunkter och skilde mellan humanitärt bistånd – där det borde laggas avgörande vikt vid behov – och andra biståndsformer – finansiellt, tekniskt och kommersiellt – där det borde läggas avgörande vikt vid biståndets effekt: dess betydelse för "att sätta igång, vidmakthålla eller påskynda en kumulativ ekonomisk utvecklingsprocess".¹⁷ På dessa grunder kombinerade arbetsgruppen en rekommendation om att välja mottagarland på grundval av "effektivitets"-kriterier – vikt lades vid mottagarlandets förvaltningskapacitet – med argumentation för förvaltningsbistånd till fattiga länder där förvaltningen var svagt utvecklad.¹⁸ Det hette bl a i detta sammanhang att

... det kan vara motiverat att satsa på ett land där en viss grund för ekonomisk utveckling redan foreligger – speciellt i form av en någotsådan effektiv och stabil förvaltning – snarare än på ett land där behoven i och för sig kan vara mera trangande men vars förutsättningar att dra full fördel av utvecklingsbistånd är mindre. I sistnämnda land skulle å andra sidan vissa biståndsinsatser på den ekonomiska planeringens och investeringsförberedelsernas område antagligen kunna göras med god effekt.

Det heter vidare att om två länder i stort sett har samma levnadsstandard och samma förmåga att tillgodogöra sig bistånd bör det land som mottar minst bistånd från andra håll ges företräde.¹⁹

Palmes arbetsgrupp diskuterade i vilken utsträckning politiska hänsyn skulle spela in vid valet av mottagarländer. Arbetsgruppen fann å ena sidan att det var "uteslutet" att Sverige skulle knyta politiska villkor till biståndet. Endast behovet borde vara avgörande och bistånd borde ges oberoende av de politiska

förhållandena i mottagarlandet. Å andra sidan framhöll man att avgörandena i de konkreta valsituationerna skulle präglas av att biståndet från svensk sida skulle främja målsättningar om ekonomisk och social utveckling, och därför borde resultera i "högre levnadsstandard, större trygghet och frihet för hela befolkningen".²⁰

Principen om att bilateralt svenskt bistånd skulle koncentreras till ett fåtal mottagarländer, berördes bara flyktigt i prop. 1962:100. Palmes arbetsgrupp konstaterade att det fanns argument både emot och för en sådan koncentration:

Genom att fördela insatserna på ett stort antal länder reducerar man risken för att en betydande del av det svenska utvecklingsbiståndet förfelar sitt syfte på grund av oforutsedda handlingar i ett enskilt land. Genom att koncentrera insatserna till ett litet antal länder uppnår man administrativa och andra fördelar som kan öka biståndets effektivitet. Här synes i princip risksynpunkten bora tillmatas mindre vikt än effektivitetssynpunkten. I praktiken torde emellertid en rätt betydande spridning varken kunna eller böra undvikas. Vissa tillgängliga svenska biståndsresurser kan i exempelvis komma till bäst utnyttjande i ett u-land som inte tidigare varit föremål för offentliga svenska insatser; svenska biståndsprojekt i sådana "nya" u-lander kan underlätas av tidigare eller planerade engagemang av annan art (missionen, de kommersiella förbindelserna), eller det kan befinnas rationellt att inrikta biståndet på en viss typ av projekt i ett flertal länder snarare än på olika typer i ett fåtal länder.²¹

Under de följande åren påbörjades bilaterala svenska biståndsinsatser i ett stort antal länder. Riksdagen tog så 1964 ett avgörande steg i riktning mot att fastställa en formel för en koncentrationsprincip för det bilaterala biståndet, efter det att krav om detta hade rests i flera motioner.²² Statsutskottet konstaterade i detta sammanhang "att våra biståndsinsatser icke böra splittras på alltför många länder och ämnesområden är uppenbart. Det synes utskottet alltså betydelsefullt, att den av statsmakterna i olika sammanhang fastslagna riktningen om en viss koncentration av dessa insatser fasthålls".²³ Utskottet fann att det var speciellt viktigt att få klarlagt, om det skulle vara fördelaktigt med en ytterligare koncentration av biståndsverksamheten, och om en omprövning av den geografiska inriktningen var önskvärd. "De medel, vårt land kan ställa till de underutvecklade ländernas förfogande, äro, icke minst mot bakgrunden av de föreliggande behoven, starkt begränsade. Det är självfallet därför angeläget, att till förfogande ställda resurser givas största möjliga effekt."²⁴

I SIDA:s första anslagsframställning efter dess bildande 1 juli 1965 följdes riksdagens hemställan upp. Styrelsen framhöll att man önskade en koncentration av biståndsanslagningarna såväl geografiskt som beträffande ämnesområden. Detta motiverades utifrån effektivitetshänsyn – en ytterligare geografisk spridning skulle inte vara förenlig med den primära målsättningen för svenskt bistånd, nämligen att så effektivt som möjligt främja ekonomisk och social utveckling i u-länderna. En koncentration till ett mindre antal länder borde eftersträvas, och endast i dessa borde nya bilaterala svenska projekt eller en utvidgning av tidigare igångsatta projekt ifrågakomma. Även sådana svenska insatser som helt eller delvis administrerades av FN-organ, enskilda svenska organisationer eller företag borde i första hand förbehållas denna trängre krets av länder. Enligt SIDA borde biståndet i huvudsak koncentreras till

länder där svensk biståndsverksamhet i betydande omfattning redan var etablerad. Detta skulle innebära att huvuddelen av den tekniska biståndsverksamheten tills vidare skulle koncentreras till Etiopien, Kenya, Tanzania och Tunisien i Afrika, och till Indien och Pakistan i Asien. SIDA föreslog vidare att svenskt tekniskt bistånd skulle fortsätta, men inte nämnvärt öka i omfattning, till en yttre krets av länder och områden: Algeriet, Gaza-området och Libanon för UNRWAs verksamhet, Ghana, Liberia, Sierra Leone, Zambia, Burma, Ceylon, Korea och Nepal. Katastrofnjalpen skulle undantagas från koncentrationsprincipen – sådant bistånd skulle kunna sättas in överallt där behov fanns och Sverige på ett effektivt sätt kunde medverka.²⁵

Biståndet borde enligt SIDA i huvudsak koncentreras till ämnesområdena lärar- och yrkesutbildning, livsmedelsförsörjning i vid mening, s k community development-verksamhet samt hälsovård inklusive familjeplanering. Inom andra områden borde tekniskt bistånd främst utgå i form av personalrekrytering för FN-organens biståndsverksamhet. Familjeplaneringen intog en särställning. SIDA framhöll att även om otillräckliga personalresurser talade för att man måste pröva till vilka länder biståndet skulle lämnas för att ge största möjliga effekt, så motiverade Sveriges traditionella ställning som bidragsgivare till familjeplanering att länderkoncentrationen inte upprätthölls lika strikt som för annat tekniskt bistånd. Av praktiska skal måste visserligen större bilaterala faltinsatser begränsas till ett mindre antal länder, men det fanns möjligheter att stödja olika FN-organ när dessa blivit i stånd att inleda biståndsverksamhet på familjeplaneringens område.²⁶

Regeringen fann SIDA:s målsättning i detta hänseende "i allt väsentligt . . . val övervägd". Koncentrationen till sex länder samt en yttre krets på 9 länder, där biståndsverksamheten skulle fullföljas men inte ökas, fann regeringen vara "en strävan i effektivitetens intresse. Våra begränsade resurser gör koncentration nödvändig, om vi skall kunna göra någon strategisk insats för de fattiga ländernas utveckling. Koncentration är vidare betingad av det praktiska önskemålet att göra den centrala biståndsadministrationen så enkel som möjligt. Ett befogat undatag görs för katastrofhjälp och familjeplanering . . .".²⁷

Regeringen fann emellertid att länderkoncentrationen kunde komma i konflikt med kravet på utvecklingseffekt och att "politiska händelser, ekonomiska kriser, ändrade samhällsförhållanden och personkonstellationer i mottagarlandets förvaltning kan minska förutsättningarna för en lyckad svensk hjälpsats och göra det utvalda mottagarlandet mindre lämpligt eller direkt olämpligt för fortsatt bistånd enligt koncentrationsprincipen".²⁸ Dessutom kunde också en oförutsedd utveckling i ett land utanför kretsen av mottagarländer "ha en sådan utrikespolitisk betydelse, att det kan bli ett svenskt intresse att landet i fråga omgående får social och ekonomisk utvecklingshjälp".²⁹ Man konstaterade att några av de viktigaste afrikanska länderna redan befann sig inom den krets SIDA ville prioritera, medan andra "som f. n. står i värdspolitikens brännpunkt, befinner sig utanför men kan komma att aktualiseras för svenskt utvecklingsbistånd, när de förvärvat politisk oavhängighet eller uppnått en inre demokrati utan rassegregation".³⁰

Regeringen konstaterade vidare att det borde bli lättare att praktisera en ämneskoncentration, eftersom denna inte torde väcka samma politiska missstämning som länderkoncentrationen kunde förorsaka. Man anslöt sig till SIDA:s prioritering och betonade samtidigt att riksdagen tidigare hade framhållit, att det tekniska biståndet borde inriktas på områden där Sverige hade speciella förutsättningar för att ge ett verksamt stöd och på uppgifter som var eftersatta i den internationella biståndsgivningen. Därvid skulle familjeplanering och den praktiska yrkesundervisningen, "där Sverige har erkänt effektiva metoder att lära ut, ges en superprioritering".³¹ Regeringen uppmanade SIDA till att fortsätta dessa principdiskussioner "efter undersökningar av mottagarländernas behov och på grundval av resultatbedömningar av pågående verk-

Statsutskottet anslöt sig till SIDA:s – och regeringens – utformning av koncentrationsprincipen och motiveringen för denna. Man framhöll bl a att en koncentration till ett fåtal länder och ämnesområden var nödvändig och "möjliggör en kraftsamling av biståndsinsatserna. Effekten av dessa insatser ökas, därest de kunna geografiskt, ämnesmässigt och organisatoriskt sammanfalla."³² Detta var enligt utskottet i överensstämmelse med de allmänna riktlinjer som antogs 1962 och med de synpunkter som statsmakterna senare hade utvecklat. Också statsutskottet fann att katastrofhjälp och familjeplanering borde hållas utanför koncentrationsprincipen.³⁴

Redan 1966 restes krav om undantag från koncentrationsprincipen, och dessa krav återkom under senare riksdagar. De formulerades i två sammanfallande motioner av mittenpartiernas ledare som framhöll att Sverige bör kunna bidra till arbetet som utförs av FN-organ, svensk mission och svensk exportindustri liksom bilateralt finansiellt bistånd i länder utanför det geografiska koncentrationsområdet.

Statsutskottet betonade i detta sammanhang att den föreslagna koncentrationen inte innebar någon förändring av biståndet genom olika FN-organ, som fortfarande skulle utgå till alla u-länder och omfatta praktiskt taget alla ämnesområden. För det bilaterala biståndet borde ländervalsprincipen inte ges en förstäl tillämpning – "avsteg bör kunna ske om särskilda skäl talar härför, framför allt om svenskt administrativt och personellt engagement icke härvid låses i någon mer betydande utsträckning. Samma synpunkter göra sig gällande då Sverige bekostar insatser i ett område men då verksamheten utföres av ett FN-organ. Utskottet delar alltså statsrådets uppfattning, att, även om man accepterar SIDA:s länderval, utrymme kan finnas för en diskussion om de insatser, som icke kräva vidlyftig administration i Sverige eller på fältet."³⁵ Utskottet fann att enskilda humanitära organisationer, t ex missionen, och den statliga biståndsverksamheten kompletterade varandra på ett värdefullt sätt, och ansökningar om bidrag från dessa organisationer för lämpliga projekt borde därför prövas av SIDA i en positiv anda.³⁶

Också finansiellt bistånd skulle föras in under koncentrationsprincipen. Det skulle huvudsakligen koncentreras till de länder som tidigare hade mottagit sådant bistånd, med tillägget att länderkretsen borde utvidgas till något eller

några av de övriga länder som 1966 var förordad som mottagare av tekniskt bistånd, men som tidigare inte hade mottagit finansiellt bistånd från Sverige.³⁷

1968 upprättades ett investeringsgarantisystem. Från början var det begränsat till de länder som var huvudmottagare av svenskt bistånd. Men redan i startfasen stod det strid om denna länderbegränsning,³⁸ och striden fortsatte under de följande åren. Antalet länder som garantisystemet omfattade ökade i takt med utvidgningen av kretsen av svenska huvudmottagarländer.³⁹ Representanter för oppositionspartierna Moderata Samlingspartiet, Centerpartiet och Folkpartiet – i de flesta fall partiledarna – motionerade upprepade gånger för att utvidga garantisystemet till att gälla för i princip alla u-länder, och partiernas representanter i stats- och utrikesutskotten markerade denna ståndpunkt genom reservationer då utskottens flertal avstyrkte motionerna. 1972 överlämnade den av Kungl. Maj:t tillsatta industribiståndsutredningen sitt betänkande och förordade en utvidgning av garantisystemet till alla u-länder. De tre oppositionspartierna som yrkade för en sådan utvidgning har betonat att man i varje enskilt fall måste pröva om projektet kommer att få utvecklingseffekt, och Centerpartiet har krävt garantier för att målsättningarna för den svenska biståndsverksamheten inte äventyras genom en utvidgning av länderkretsen.⁴⁰ Detta är ett av de få områden där regeringen inte har följt upp ett långvarigt förenat tryck från oppositionspartierna vad gäller biståndsverksamheten. Man sköt upp hela frågan om en omläggning av systemet i väntan på biståndspolitiska utredningen.⁴¹

Stödet till de enskilda organisationernas utvecklingsprojekt har tillhört en grå zon i förhållande till koncentrationsprincipen. Regeringen har flera gånger framhållit att huvudregeln var att biståndet i första hand skulle gå till verksamhet i huvudmottagarländerna, men att också verksamhet utanför denna krets kunde stödjas.⁴² I synnerhet mittenpartierna har tryckt på för att koncentrationsprincipen inte skulle tillämpas rigoriöst i detta fall.⁴³

Familjeplanering hölls från början uttryckligen utanför koncentrationsprincipen och statsmakterna har upprepat detta flera gånger senare.⁴⁴ Allt eftersom en ökande andel av detta bistånd börjat förmedlas genom enskilda och internationella organisationer, har Folkpartiet, Centerpartiet och Moderata Samlingspartiet tillsammans eller var för sig uttalat att familjeplaneringsbistånd enligt deras uppfattning bör kunna gå till alla länder.⁴⁵

Också multibi-biståndet har befunnit sig i en grå zon i förhållande till koncentrationsprincipen. Det undantogs som nämnts då principen utformades. Stöd till familjeplanering har utgjort en stor andel av detta bistånd. Sedan landprogrammeringen infördes har multibi-verksamheten fått minskad omfattning, medan samarbetet med FNs fackorgan har fortsatt och även ökat på andra områden.⁴⁶

Statsmakterna har i ökad omfattning avsatt medel till sådana områden som bedömts vara av särskild betydelse för utvecklingsländernas utveckling – förutom familjeplanering också hälsovård, utbildning, Kooperation och facklig verksamhet. Denna verksamhet hade budgetåret 1976/77 ett anslag på nästan 170 mkr till särskilda program – därav 43 mkr till enskilda internationella och

regionala organisationers familjeplaneringsverksamhet och bilaterala insatser utanför programländerna, 50 mkr till enskilda svenska organisationers insatser utöver deras katastrofbistånd, 24 mkr till kursverksamhet, 17 mkr till biträdande FN-expert, 15 mkr till att stärka FN:s fackorgan på vissa områden, och 13 mkr till övrig utbildningsverksamhet.⁴⁷ Detta bistånd faller inte under koncentrationsprincipen. Huvuddelen av verksamheten genomförs av internationella och svenska organisationer – SIDA begränsar vanligen sin medverkan till projektbedömning och finansiering.⁴⁸

Några omfattande förändringar i Överföringarnas relativa fördelning på respektive land ägde inte rum under de närmaste åren efter koncentrationsprincipens utformning. Enligt prop. 1968:101 hängde detta samman med att de svenska verksamheterna utanför de länder som 1966 utsågs till huvudmottagarländerna hade en blygsam finansiell omfattning under budgetåret 1965/1966, och att huvudmottagarländerna faktiskt valdes ut med utgångspunkt i en bedömning av till vilka länder som biståndet allaredan var och kunde förväntas bli koncentrerat. Det hängde också samman med att det i många fall inte hade varit möjligt att avsluta engagemangen omgående på ett tillfredsställande sätt. Medan biståndet till Algeriet hade avslutats, visade det sig exempelvis lämpligt att förlänga avtalet om yrkesskolan i Liberia i ytterligare tre år, för att sätta mottagarlandet i stånd till att överta institutionen på ett tillfredsställande sätt.⁴⁹

Den öppning statsverkspropositionen 1966:1 gav till att av utrikespolitiska skäl utvidga kretsen av mottagarländer, användes som tidigare namnts till att påbörja bistånd till Botswana, Lesotho och Swaziland, vilka är omgivna av Sydafrika. Detta motiverades med att Sverige var redo att ge bistånd till sådana länder som befann sig i ett speciellt utsatt läge. Samtidigt påpekades att Sverige skulle påta sig speciella förpliktelser mot flyktingar undan rasförtryck, och att Sverige gav bistånd till flyktingar från Sydafrika, Namibia, Rhodesia och de områden som behärskades av Portugal i södra Afrika, och rättshjälp och annat bistånd till offren för den sydafrikanska apartheidpolitiken.⁵⁰ Vidare framhölls att Zambia gradvis kommit med i bilden genom att de svenska fredskårsinsatserna i landet hade utvidgats. Detta stöd förmedlades i nära samarbete med olika FN-organ.⁵¹

Det finansiella biståndet anpassades som namnts på kort tid till koncentrationsprincipen, och inriktades samtidigt på de sex länder som var uttagna som huvudmottagarländer för tekniskt bistånd. Förutom till dessa hade det som nämnts utgått utvecklingskrediter till Turkiet, inom ramen för OECD-konsortiet, och till Sudan.⁵² I prop. 1968:101 hade Sudan inkluderats bland huvudmottagarländerna, men kom bara att spela en gästroll.⁵³ I prop. 1968:101 framhölls också att biståndet till Zambia var på väg att få en så stor omfattning att landet kunde jämföras med huvudmottagarländerna. Samtidigt antydde det, att det i samband med den svenska medverkan i Världsbankens konsultativa grupp för Östafrika, "kan bli aktuellt att överväga bistånd till Uganda inom ramen för vårt samarbete med Östafrika."⁵⁴

Kretsen av huvudmottagarländer har som namnts utvidgats under tiden

efter koncentrationsprincipens utformning. Denna ökning ägde emellertid huvudsakligen rum under 1970-talet, efter det att statsmakterna 1970 dragit upp riktlinjerna för val av samarbetspartner.

Statsmakternas kriterier för val av mottagarländer

Mot slutet av 1960-talet pågick en livlig debatt om kriterierna för val av mottagarländer för svensk biståndsverksamhet. Debatten inom regeringspartiet är av speciellt intresse. Den föregick statsmakternas utformning av riktlinjerna för val av mottagarländer, och ägde bl a rum i Tiden 1968–69. Vi återkommer till denna del av debatten i det sista avsnittet i detta kapitel. SIDA och utrikesdepartementet intog avvikande ståndpunkter i denna fråga. SIDA:s inställning kom bl a till uttryck i styrelsens anslagsframställning, utrikesdepartementets i regeringens statsverksproposition. I detta avsnitt kommer framställningen att begränsas till statsmakternas behandling av ländervälsfrågan. Det grundläggande dokumentet i detta sammanhang är statsutskottets uttalande, som utformades på grundval av de synpunkter SIDA hade offentliggjort i sin anslagsframställning för 1970/71, och regeringens ståndpunkt i prop. 1970:1, förutom motioner som framlades i detta sammanhang.⁵⁵ Riksdagen anslöt sig till utskottets utlåtande.

Begränsade resurser och effektivitetshänsyn var huvudmotiveringen för att koncentrera biståndet till ett fåtal länder. Detta underströks på nytt i prop. 1970:1, där man samtidigt hänvisade till riksdagens uttalande våren 1969 om att ett "fasthållande vid koncentrationsprincipen vore dock . . . inte liktydigt med en obetingad fastslåsning vid nuvarande ämnes- och länderkrets för det direkta biståndet".⁵⁶

I prop. 1970:1 framhöll regeringen att den ledande principen, då tillfälle ges till en utvidgning eller förnyelse av den länderkrets som biståndet var koncentrerat till, och vid fördelningen av biståndet mellan dessa länder, "bör vara att främja uppnåendet av det dubbla mål som uppställs för vårt utvecklingssamarbete med utländerna".

Det är därför naturligt att Sverige i första hand söker samarbeta med länder, vilkas regeringar i sin ekonomiska och sociala politik strävar efter att genomföra sådana strukturförändringar som skapar förutsättningar för en utveckling präglad av ekonomisk och social utjämning. Vid utbyggandet av vårt direkta bistånd bör vi därför gradvis åstadkomma en forskjutning, så att nya insatser i första hand kommer i fråga i sådana länder.⁵⁷

Statsutskottet sökte sig fram till ett slags kompromiss mellan de delvis motstridande uppfattningarna i denna fråga, som framkom i regeringens statsverksproposition och SIDA:s anslagsframställning. Man framhöll att

Utskottet är medvetet om att såväl landervälet som utformningen av de enskilda biståndsinsatserna har betydelse för möjligheterna att förverkliga de uppställda målen för svensk biståndspolitik och att erhålla största möjliga effekt av de enskilda insatserna. En långsiktig planering av biståndsinsatserna är under alla förhållanden nödvändig. Vad som i propositionen särskilt anföras om landervälet innebar inte heller ett övergivande av principen om en långsiktig planering av det

bilateral biståndet. Som konsekvens härav kan det i praktiken endast bli fråga om en gradvis förskjutning av biståndsinsatsernas fördelning mellan mottagarländerna. Propositionen aktualiserar inte heller ett avbrytande av biståndssamarbetet med något av de nuvarande mottagarländerna. Utskottet utgår från att den svenska biståndspolitikens målsättningar är möjliga att uppnå i länder med olika politiska och ekonomiska system. Utskottet kan mot bakgrund härav och med beaktande av de synpunkter som utskottet anfört ge sin anslutning till propositionens uttalande vad avser landerval och förskjutning vid utbyggandet av Sveriges direkta bistånd. Utskottet kan i detta sammanhang även ansluta sig till SIDA:s bedömning av hur bistånd från Sverige skall komma de breda befolkningslagren i de fattiga länderna till godo och medverka till social och ekonomisk utjämning i mottagarländerna. Biståndsinsatser inom jordbruk, vattenförsörjning, hälsovård och familjeplanering, skolbyggande och yrkesutbildning bör, såsom styrelsen framhåller i sin senaste anslagsframställning, utformas så att de direkt når gemene man i samhället.⁵⁸

Utskottet konstaterade att ställningstagandet Överensstämmelse med uttalandet i två likalydande motioner från mittenpartierna om att projekten måste få en inriktning som gör att insatsen bidrar till en bred ekonomisk och social utveckling till gagn för den stora massan av folket.⁵⁹

Utskottet nöjde sig emellertid inte med denna sektororienterade inriktning av biståndet utan lade också vikt vid förekomsten av bestämda politiska kvaliteter hos mottagarmyndigheterna. I kommentarerna till de två likalydande motionerna från mittenpartierna framhöll utskottet bl a att

Det är också klart att utsikterna till goda resultat kan vara beroende av i vilket land insatsen görs. Det finns länder vilkas regimer inte i första hand är inriktade på att utnyttja biståndssamarbetet för att höja folkets sociala och ekonomiska standard. I andra fall kan en bristfällig förvaltning göra att mottagarlandet inte uppfyller sin del av ett ingånget avtal och att insatsen av det skälet inte når avsett resultat. Återigen i andra fall kan regimen ha en klart uttalad vilja att åstadkomma sociala effekter, men svårigheter av annan art gör att resultaten ändå blir dåliga. Exempel på länder, där det råder i alla avseenden ideala förhållanden, finns knappast. Utskottet kan på samtliga ovan angivna punkter instämma i motionernas uttalanden.⁶⁰

Utskottet tillade att omfattningen av och varaktigheten hos det svenska bilaterala utvecklingsbiståndet måste vara avhängigt av, i vilken utsträckning biståndet kan förväntas bidra till att förverkliga de uppställda målsättningarna. Detta gick knappast att förutse på ett tidigt stadium:

U-landsregimer som betecknar sig själva som progressiva och inleder ambitiösa utvecklingsprogram kan drivas att revidera sin politik eller stortas av grupper med mindre tilltalande målsättningar. Eftersom biståndspolitikerna måste arbeta på lång sikt, kan ett projekt inte lampligen avbrytas på grund av sådana förändringar. Omvänt kan regimer, som framstår som foga framstegsvänliga, genom kontakt med olika biståndsgivare förmås att inleda program som på lång sikt kan ha positiva effekter. En schematisk uppdelning av u-landerna under olika etiketter är sålunda vanskelig.

Aven om man beaktar ovan anförda reservationer och nyanseringar, synes det dock möjligt att uppställa vissa principer för ett lämpligt landerval, då en utvidgning av mottagarkretsen blir aktuell. I de fall då ett u-land sedan länge har behärskats av en regim som har visat sig ointresserad av en både ekonomisk och social utveckling finns det skäl att visa återhållsamhet i fråga om nya svenska biståndsinsatser. I de fall då starka indicier talar för att en u-landsregim allvarligt stravar till ekonomisk och social utjämning och har realistiska förutsättningar att samtidigt öka den allmänna utvecklingstakten, om den får bistånd utifrån, kan det vara särskilt befogat för vårt land att underlätta dess strävanden.

Sammanfattningsvis vill utskottet betona riskerna med att doma u-landernas interna politik efter dagslagets vaxlingar. Det svenska utvecklingsamarbetet skall syfta till reformer på lång sikt i en

riktning, som är förenlig med våra ideal om social och ekonomisk rättvisa och om allas delaktighet i kulturen och i samhällets styrelse. När statsmakterna har att ta ställning till en utvidgning av mottagarkretsen för bilateralt bistånd, bör de främst välja länder som förenar fattigdomens och underutvecklingens behov med framstegsvilja och utvecklingskraft. Från allmän utjämnings-synpunkt ställer det sig naturligt att utvalja särskilt fattiga länder som mottagare av svenskt bistånd, men detta innebär inte att sådant bistånd endast skall vara förbehållet de allra fattigaste länderna. En liknande tankegång synes SIDA:s styrelse i sin anslagsframställning ha velat ge uttryck åt.⁶¹

De avvägningar statsutskottet gjorde i ländervalsfrågan – och som riksdagen anslöt sig till – kan sägas innebära en kombination av politiska kriterier – att regeringen i mottagarländerna förde en utvecklingsvänlig politik med social och ekonomisk utjämning på programmet – och behovskriterier. Samtidigt skulle de projekt som fick stöd ha en orientering som kom de breda lagren av befolkningen till godo. Biståndsverksamheten uppfattades som en långsiktig uppgift, något som talade för gradvisa förändringar i överensstämmelse med ändrade förutsättningar, inte tvära omkastningar.

Det rådde inte full uppslutning kring de urvalskriterier som här beskrivits. Redan 1970 framlade Moderata Samlingspartiet två likalydande motioner, där man framhöll att hjälpbehovet och möjligheterna till att uppnå en god utvecklingseffekt – och inte politiska värderingar – borde vara avgörande vid valet av mottagarländer för den svenska u-hjälpen.⁶² Statsutskottet fann inte motionerna motiverade mot bakgrund av de riktlinjer som dragits upp.⁶³ I en reservation gav emellertid partiets utskottsmedlemmar uttryck för att de yrkande som framförts i motionerna "torde få anses tillgodosett" genom riktlinjerna.⁶⁴

Moderata Samlingspartiet återkom till denna fråga upprepade gånger följande år. Den väcktes både som en allmän principfråga och togs upp i anslutning till konkreta val av länder, eller i samband med behandling av anslag till enskilda länder – i första hand Cuba. Dessa framstötter gav utrikesutskottet anledning att bekräfta de riktlinjer statsutskottet drog upp 1970. Just denna fråga framträder som den mest centrala vid ländervalet. Partierna differentierade efterhand sina ståndpunkter på 1970-talet. Moderata Samlingspartiet har emellertid konsekvent hållit fast vid sin ståndpunkt, även om argumentationen varierat något.

Partiet följde upp sin ståndpunkt redan 1971, med en motion där man framhöll att svenskt bistånd framför allt borde inrikta sig på de särskilt fattiga u-länderna. Bistånd till Cuba borde därför inte förekomma.⁶⁵ Utrikesutskottet betonade i detta sammanhang – och senare då liknande motioner avstyrktes – att riktlinjerna lade vikt vid att särskilt fattiga länder skulle väljas som mottagare för svenskt bistånd, men detta innebär inte att biståndet uteslutande skulle gå till dessa.⁶⁶ Följande år framhöll utrikesutskottet – som svar på liknande yrkanden – att fördelningen av det svenska bilaterala biståndet i högre grad än något annat lands bistånd just var inriktat på de fattigaste länderna och att en ökande andel av det svenska biståndet gick till dessa.⁶⁷

Moderata Samlingspartiet fördjupade sin ståndpunkt i reservationer från partiets medlemmar i utrikesutskottet. 1971 framhöll dessa att en allvarlig brist förelåg i statsverkspropositionens ländervalsdiskussion, "att där helt saknas den princip som enligt vår mening bör vara ledmotiv för den svenska utveck-

lingsansträngningen: att hjälpa där hjälpbehovet är störst, att bistå de särskilt fattiga u-länderna".⁶⁸ Man fann detta anmärkningsvärt eftersom FN-strategin fordrade särskilda åtgärder till förmån för de fattigaste u-länderna. Året efter framhöll partiets utskottsrepresentanter bl a:

Avgorandet vid Sveriges val av mottagarland bör icke vara politiska bedomningar utan hjälpbehovet och möjligheten att uppnå god utvecklingseffekt. Det väsentliga måste vara att biståndet i varje enskilt land utformas på ett utvecklingsbeframjande sätt så att det kommer den fattiga befolkningen till godo. En politisering av det svenska biståndet på så sätt att inhemska politiska värderingar påverkar valet av mottagarländer kan icke accepteras. En sådan utveckling äventyrar den breda uppslutning bakom den svenska u-hjälpen som är önskvärd.

FN förordar i sin strategi att i-länderna vidtager särskilda åtgärder till förmån för de fattigaste u-länderna. Hjälpbehovet har tidigare varit ett ledmotiv i svenskt biståndsarbete. Utskottet anser att det återigen är tid att slå fast denna princip och att riksdagen bör uttala att svenskt biståndsarbete framför allt bör inrikta sig på de fattigaste u-länderna.⁶⁹

I ett särskilt yttrande 1974 framhöll partiets medlemmar av utrikesutskottet betydelsen av att biståndspolitiken var förankrad hos medborgarna. Man konstaterade att det i stort sett rått enighet om biståndspolitikens mål och medel.

Emellertid har under senaste tid en tendens till obalans kunnat markas i fråga om det bilaterala biståndet och landerurvalet. Vad som borde stå i förgrunden, nämligen folkens och landets behov, synes ibland ha trängts undan av värderingar som mera speglar den svenska regeringens bedomning av rådande regim än landets fattigdom i vid mening. Självfallet kan det inte få bli fråga om hjälpsatser i länder, där regimen kan befaras använda medlen för berikande av närstående grupper eller för upprätthållande av ett orättfärdigt samhälle. Å andra sidan är det förkastligt om regimen mer eller mindre socialistiska karaktär blir utslagsgivande vid urval och fördelning.

De i statsverkspropositionen angivna landerramarna synes ge upphov till vissa farhågor i denna riktning. Det ökade anslaget har icke fördelats proportionellt i förhållande till tidigare tillämpade principer utan har i några fall genom avsteg från av vederborande ambetsverk föreslagen fördelning kommit till en användning som förstärker intrycket av obalans. I något fall har ett icke-socialistiskt land kommit att föras åt sidan även sedan det härfor en gång återopade krigstillståndet upphört. Valet av mottagarland är i ett annat fall såsom i fråga om Cuba, vilket påtalas i en särskild reservation, svårförståeligt med hänsyn till naturtillgångar, nationalinkomst och annat bistånd.

Vid uppdraget av planeringsramar för framtiden är det nödvändigt att tillse att denna obalans undanröjs eller forminskas. Det är viktigare att, som i debatten framhållits, se mera till människorna än till regeringarna. Det är framför allt viktigt om den förda biståndspolitiken skall vinna det önskvärda gensvaret i en bred folkopinion.⁷⁰

Liknande synpunkter framfördes året därpå. Partiets medlemmar av utrikesutskottet tog bl a avstånd från synsättet "att om bara 'rätt' regim väljs så kan biståndspengar överlämnas utan vidare ansvarstagande från svensk sida". Man framhöll att

En biståndspolitik som grundar sig på samarbete med utvalda regimer innebar en betygssättning av landernas regeringar. Den innebar också att när ett regimenskifte inträffar som inte anses bra skall den svenska hjälpen upphöra. Fattiga människor som drabbas av en olämplig regering (*sic*) skulle alltså dessutom straffas med uteblivet utvecklingsbistånd. En politisering av den svenska u-hjälpen äventyrar inte bara en nödvändig kontinuitet i utvecklingsarbetet utan även en bred

uppslutning bakom de svenska insatserna. Det är för övrigt förvånande att regeringen med "ratta" regeringar synes mena framför allt dikturstater.

Hjälpsbehovet har tidigare varit bestämmande för svenskt biståndsarbete och bör återigen så vara. Svenskt bistånd bör i första hand gå till de fattigaste och de särskilt hårt drabbade u-landerna.⁷¹

Moderata Samlingspartiet har således hållit fast vid sin principiella argumentation från 1970 – biståndet skulle gå till de fattigaste länderna, utan någon politisk bedömning av regimen. Denna principiella ståndpunkt har först och främst varit utgångspunkten för kravet om att avbryta biståndet till Cuba – 1972 också om biståndet till Chile. Argumentationen har efterhand skärpts kraftigt, så att den 1975 blev till ett brett anlagt angrepp på regeringens länderfördelning av biståndet – partiet hävdade att det framför allt gick till dikturstater. Helt konsekvent har emellertid inte argumentationen om att inte lägga politiska kriterier till grund för utvecklingssamarbetet varit. Uppnåendet av mer omedelbara mål kan komma att överskugga den principiella argumentationen. Detta skedde också då Moderata Samlingspartiet 1976 argumenterade för att biståndet till Cuba måste avbrytas efter det att Cuba hade givit militärt stöd till MPLA-regeringen i Angola. Partiets medlemmar i utrikesutskottet framhöll bl a att "Dessutom måste självklart vid bedömningen i Sverige av fortsatta biståndsinsatser hänsyn tas till de förändringar i in- och utrikespolitiskt hänseende som kan vara för handen. Vi erinrar i detta sammanhang om att enligt en enig svensk opinion biståndet till Chile avslutades med hänsyn till händelserna där för några år sedan."⁷²

1975 tog också Centerpartiet upp diskussionen om att Sverige borde koncentrera biståndet till de länder som hade störst behov av hjälp, oberoende av deras styrelseskick. Partiet drev emellertid inte frågan hårdare.⁷³ Året därpå anslöt sig också Folkpartiet. I en gemensam reservation – beträffande biståndsanslaget till Cuba – framhöll mittenpartiernas representanter i utrikesutskottet att upprepade beslut i FN slagit fast att de rika länderna bör prioritera de minst utvecklade staterna. Mot denna bakgrund fann de det "anmärkningsvärt att flera av de länder som tillhör denna kategori i regerings proposition föreslagits få oförändrade anslag medan Cuba, som tillhör de mest utvecklade länderna inom u-landsgruppen, föreslås få ett . . . förhöjt bidrag".⁷⁴

Också vänsterpartiet Kommunisterna önskade en annan prioritering av biståndet genom SIDA. I en rad motioner har sedan 1972 partiets riksdagsrepresentanter krävt en omfördelning av biståndet så att stödet till reaktionära regimer helt upphör och de resurser som därigenom frigörs kan gå till progressiva stater och nationella och sociala befrielserörelser.⁷⁵ Dessa motioner avvisades i tur och ordning av utrikesutskottet, som framhöll att de var oförenliga med riktlinjerna för svensk biståndsverksamhet. 1976 tillfogade utskottet att det val av mottagarländer, som de svenska statsmakterna tills dess hade enats om, inte hade skett utifrån de förenklade värdepremisser som motionen utgick från eller med bruk av de termer som den använde.⁷⁶

Vid val av nya mottagarländer för svensk biståndsverksamhet har urvalskriterierna stått i centrum. Proceduren vid dessa val har emellertid också tilldragit

sig intresse. Koncentrationsprincipen har inte betraktats som ett hinder vare sig för en begränsning eller en utvidgning av ämnes- eller länderkoncentrationen för det direkta biståndet, men på 1960-talet rekommenderade statsutskottet att man skulle gå försiktigt fram.⁷⁷ 1969 formaliserade utskottet den praxis som redan följdes vid valet av nya samarbetsländer. Man framhöll att beslut om upptagande av nya huvudsamarbetsländer måste föregås av grundliga analyser som klarlade förutsättningarna för svenskt bistånd i större omfattning, och dessa kunde i praktiken endast utföras av statliga myndigheter. Genom att biståndsmyndigheten på försök engagerade sig i delprojekt i nya länder och genom samarbete med FN-organ som redan var verksamma där, kunde man successivt vinna erfarenheter av lämpligheten av direkta svenska biståndsinsatser i större skala, utan att väcka förväntningar hos den aktuella regeringen om att Sverige tänkte binda sig för ett omfattande, långsiktigt bistånd. Utskottet förordade "en sådan mera pragmatisk handlingslinje framför formliga beslut om att ett visst land skall betecknas som huvudmottagarland".⁷⁸

Utrikesutskottet anslöt sig senare till detta.⁷⁹ 1971 betonade utskottet dessutom att det var "angeläget att riksdagen i lämpliga former delges en helhetsbild av den planering som pågår för att, med tillämpning av de tidigare fastställda principerna, utvidga kretsen av länder som mottar svenskt bistånd".⁸⁰ I samband med att regeringen året efter tillkännagav att den prövade möjligheterna till att utvidga länderkretsen med två nya länder – Chile och Sri Lanka – krävde mittenpartierna att beslut om en utökning av kretsen av länder först skulle ske efter det att "en helhetsbild" av planeringen hade presenterats för riksdagen.⁸¹ Utrikesutskottet avstyrkte detta bl a på grund av att det skulle hindra den aktuella utvidgningen av kretsen av länder – som efter hand också inkluderade Bangladesh.⁸² I en reservation anförde mittenpartiernas representanter i utskottet att de icke ville motsätta sig prövningen av de aktuella möjligheterna men förutsatte "en helhetsbild", innan Sverige engagerade sig i nya programländer. Detta betydde att man också måste pröva alternativa förslag till mottagarländer i Latinamerika och andra delar av världen, t ex Västafrika, Nordafrika eller Asien. Man tillfogade att olika faktorer av betydelse för en ökning av antalet länder måste belysas, "t. ex. huruvida en övergång till programbistånd väsentligt ökar våra möjligheter att vidga länderkretsen, vilken vikt vi bör tillmätta svårigheterna att rekrytera fransk- eller spansktalande biståndsarbetare, vilken tyngd kraven på att utvidga det icke landerbundna biståndet bör ges. I den samlade redovisningen bör även ingå en redogörelse för skälen till väsentliga förändringar i anslagsnivån för pågående landerprogram liksom planerna härvidlag för de närmaste åren framöver."⁸³

Detta ställningstagande hindrade inte samma partier från att året därpå framlägga förslag om att Sri Lanka, Lesotho och Swaziland skulle bli programländer – utan att någon sådan fullständig översikt förelåg. Man framhöll vidare att det ur biståndssynvinkel var en fördel att få erfarenhet av utvecklingssamarbete med länder som har olika politiska förhållanden och olika ekonomiska system, och föreslog därför att Sverige skulle inleda programbistånd till ytterligare ett land i Latinamerika.⁸⁴ I en reservation från mittenpartiernas medlem-

mar av utrikesutskottet preciserades urvalskriterierna i detta sammanhang: "Det utslagsgivande bör ... vara biståndsbehoven, den politiska viljan och förmågan att nyttiggöra sig hjälpen samt storleken på det bistånd som kommer från annat håll. Om ett u-land utsatts för yttre tryck, är detta också ett skäl för svenskt bistånd."⁸⁵

Också tidigare hade mittenpartierna försökt att precisera riktlinjerna för val av mottagarländer. I en motion 1971 framhöll ledarna för Folkpartiet och Centern att det inte fanns motiv för någon systematisk nedtrappning av de svenska biståndsinsatserna i de existerande mottagarländerna. Detta skulle innebära ett svek mot de människor som tack vare svenska insatser började uppnå drägligare levnadsbetingelser, och mot framstegsvänliga krafter för vilka de svenska insatserna inneburit stöd och inspiration. Sverige borde därför inte avbryta samarbetet med något av de etablerade mottagarländerna, framhöll motionärerna.⁸⁶ Utrikesutskottet fann emellertid ingen anledning till att anta detta uttalande, med hänvisning till de principer som fastslagits.⁸⁷

I en annan motion 1971 som framlades av riksdagsman från Moderata Samlingspartiet, Centern och Socialdemokratiska arbetarepartiet betonades att förutsättningarna var gynnsamma för att uppnå goda resultat av biståndsinsatserna i länder, där Sverige redan var känt bland befolkningen och hos myndigheterna.⁸⁸ Detta föranledde en intressant precisering från utrikesutskottet. Man fann det självklart att biståndsinsatser underlättas av att nära och vänskapliga förbindelser rådde mellan Sverige och mottagarlandet. Det var emellertid

inte forenligt med de av riksdagen fastställda kriterierna för valet av mottagarländer att fasta avgorande vikt vid existensen av bilaterala vanskapsband, de må sammanhang med traditionella handelsförbindelser, turism eller andra gemensamma intressen. Inte heller skulle en sådan praxis ligga i linje med FN:s strategi för det andra utvecklingsåriondet, vilket betonar utvecklingssamarbetets globala aspekter och syftar till att nå fram till ett rationellt system för internationell arbetsfordelning. Det får dessutom forutsattas, att biståndsinsatser i mdnga fall är sarskilt agnade att framja vanskapliga forbindelser mellan givare och mottagare samt att åstadkomma ett narmande dem emellan i fråga om varderingar och målsättning.⁸⁹

Också då det gäller att avsluta biståndsrelationer har man som nämnts gjort flera försök till att dra upp riktlinjer. Moderata Samlingspartiet har konsekvent argumenterat för att behovskriteriet måste uppfyllas för att fortsatt bistånd skall utgå. Fram till 1975 stod partiet ensamt om detta krav – utrikesutskottet upprepade som nämnts att biståndet inte nödvändigtvis uteslutande skulle gå till de allra fattigaste länderna. 1975 och 1976 gled emellertid också mittenpartierna över mot denna position – och för samtliga tre partier utgjorde Cuba den konkreta utgångspunkten.

Också politiska kriterier har lagts till grund för att avbryta biståndsrelationer. Regeringen gjorde detta då biståndet till Chile avbröts efter militärkuppen 1973. Motiveringen som gavs var att den nya regimen inte avsåg genomföra det utvecklingsprogram som var basen för den svensk-chilenska överenskommelsen om samarbete. Moderata Samlingspartiet har också lagt politiska kriterier till grund för sitt krav på att biståndet till Cuba skall avbrytas. Argumentationen

hängdes i det fallet inte upp på den kubanska regeringens genomförande av det utvecklingsprogram som fick svenskt stöd, utan man hänvisade till Cubas utrikespolitik, dvs det omfattande militära engagemanget på MPLA-regeringens sida under inbördeskriget i Angola, där motparten fick stöd av Sydafrika. Också vänsterpartiet Kommunisternas krav att biståndet till reaktionära regimer skulle slopas har avvisats av utskott och riksdag.

Inrikespolitiska åtgärder, som mottagarregeringarna kan ha vidtagit och som inte har direkt anknytning till landets utvecklingsprogram, har också åberopats som skäl för ett avbrytande av biståndsrelationerna. 1972 anmodades regeringen att granska de östafrikanska staternas behandling av den asiatiska minoriteten. Utgångspunkten var att detta hade betydelse för biståndets inriktning.⁹⁰ Utrikesutskottet gjorde då en precisering av stor principiell betydelse, i det man konstaterade att "vederbörande länders politik i berörda avseenden inte inverkar på möjligheten av ett fortsatt konstruktivt utvecklingssamarbete mellan Sverige och länderna i fråga".⁹¹

I riksdagen har alla de stora partierna understrukit betydelsen av varaktighet i biståndsförbindelserna. Riksdagen uttalade sig i den riktningen 1970 och mittenpartierna betonade som nämnts detta ännu starkare 1971. Allteftersom kravet på att hela biståndet skulle inriktas på de fattigaste länderna ökade i styrka på 1970-talet, aktualiserades frågan om att avveckla bistånd till länder som kunde uppvisa en bestående förbättring av sin utvecklingssituation. I tiden sammanföll detta med att länderna i tredje världen krävde att i-länderna skulle anlägga ett vidare perspektiv på samarbetet med u-länderna – utöver biståndsförbindelserna – bl a på FN:s 6:e och 7:e extraordinarie sessioner. Utöver biståndsoverföringar i traditionell betydelse utgjorde handel och annat ekonomiskt samarbete, kulturutbyte, etc – där kunskapsöverföring i bred mening, inklusive teknologi, intog en central position – viktiga komponenter i det program för en ny ekonomisk världsordning som länderna i tredje världen stakat ut.

Med utgångspunkt i två motioner från Centern och Folkpartiet konstaterade utrikesutskottet 1975 bl a att då enskilda mottagarländers utvecklingssituation visade upp en bestående förbättring, borde regeringen vara redo att inleda samtal om vad man kallade ett bredare samarbete, och inte utan riksdagens hörande utvidga biståndet till nya områden. Man fann att visst samarbete i form av kunskapsöverföring också kunde Övervägas med länder i tredje världen som inte kom i fråga för egentligt bistånd.⁹²

Regeringspartiets medlemmar i utskottet konstaterade i detta sammanhang att bistånd är en fråga om långsiktigt samarbete och måste planläggas för flera år framåt. Detta innebar att Sverige skulle vara bundet under en period av 3–5 år med nuvarande regler för biståndsutfastelser. Man framhöll vidare att sådana Överväganden inte kunde baseras uteslutande på landets ekonomiska nivå mätt i BNP per invånare, utan också "avse landets politik för att förbättra de fattigaste folkgruppernas situation eller för att stärka det ekonomiska oberoendet".⁹³

1975 konstaterade SIDA att Tunisien hade haft en snabb ekonomisk tillväxt

som bl a baserats på höjda priser på landets exportvaror – petroleum, fosfat och olivolja. Detta gjorde det önskvärt att infoga biståndet i ett bredare svensk-tunisiskt samarbete som omfattade bistånd, där kunskapsöverföring utgjorde en stor komponent, kulturutbyte, institutionssamarbete, handel m m. Regeringen anslöt sig till SIDA:s syn och antydde att man skulle ta upp diskussioner med den tunisiska regeringen om en sådan utveckling av relationerna.⁹⁴ Följande år framhöll regeringen att dessa diskussioner har inletts med sikte på en gradvis minskning av biståndsinslaget. Biståndet skulle vara avslutat 1980. I samband med avvecklingen av det reguljära biståndet fanns planer på att dels upprätta en fond finansierad av Sverige för att underlätta för Tunisien att utnyttja svenska konsulttjänster, dels få igång ett samarbete mellan utbildnings- och forskningsinstitutioner i de två länderna. Som ett led i det bredare samarbete som båda länderna eftersträfvade hade ett avtal ingåtts mellan Importkontoret för u-landsprodukter, Stockholm, och det tunisiska exportinstitutet om marknadsföring i Sverige av vissa tunisiska exportvaror.⁹⁵

1976 tog Centern och Folkpartiet fasta på detta och argumenterade för en omläggning av biståndet inte bara till Tunisien utan också till Cuba. Centern framhöll att Överläggningar borde tas upp med den kubanska regeringen med sikte på en successiv nedtrappning av biståndsinsatserna utifrån den utgångspunkten att ingångna avtal skulle hållas och påbörjade projekt fullföljas.⁹⁶

Folkpartiet fann tidpunkten inne att pröva frågan om inte samarbetet med Cuba borde ges en väsentligt annan inriktning än den som bistånd i gängse mening innebar. I anslutning till den förutskickade gradvisa minskningen av biståndsinslaget i det svensk-tunisiska samarbetet framhöll partiet, att avvecklingen inte borde äga rum innan innebörden i det bredare samarbete som Sverige erbjöd hade blivit fullt klarlagd. Om avvecklingen skedde abrupt och genom ensidiga diktat, skulle det positiva värdet till stor del gå förlorat.⁹⁷ Utrikesutskottet anslöt sig till dessa principiella synpunkter.⁹⁸

De riktlinjer för val av mottagarländer och fördelningen av det bilaterala biståndet mellan dessa, som antogs av riksdagen 1970, har senare upprepade gånger bekräftats.⁹⁹ De utgjorde en logisk konsekvens av den princip om samstämmighet mellan givare och mottagare (konvergensprincipen) som statsmakterna har dragit upp för utvecklingssamarbetet. I 1971 års statsverksproposition formulerade regeringen denna konvergensprincip på följande sätt:

Det måste anses väsentligt att samarbetet mellan givare och mottagare på utvecklingsområdet kan baseras på en grundläggande samstämmighet i fråga om värderingar och målsättning. Rena effektivitetsskal talar för detta. När givarlandets mål för utvecklingssamarbetet står i samklang med de resultat mottagarlandet eftersträvar i sin praktiska politik ökar förutsättningarna för att de enskilda biståndsinsatserna skall bli meningsfulla delar av en sammanhållen utveckling.¹⁰⁰

Mot denna bakgrund kunde man enligt regeringen se frågan om de svenska utvecklingsinsatsernas inriktning på såväl ämnesområden som länder. Man framhöll att för "att pröva i vilken utsträckning våra insatser stimulerar mottagarländernas egna utvecklingsansträngningar och bidrar till ekonomisk och social utjämning fordras en bedömning av dessa länders utvecklingspolitik",

något som låg till grund för preciseringen av principerna för ländervalet i 1970 års statsverksproposition.¹⁰¹

Dessa riktlinjer var ursprungligen i första hand inriktade på det direkta biståndet. I prop. 1973:1 utvidgades de emellertid uttryckligen till att gälla också för det multilaterala biståndet. Man hänvisade till att den grupp som FN hade definierat som de 25 minst utvecklade länderna omfattade länder med helt olika social och ekonomisk politik – både länder vars utvecklingspolitik klart var inriktad på social och ekonomisk utjämning och länder där sådana strävanden helt saknades. "I linje med de allmänna principerna för Sveriges bilaterala utvecklingssamarbete med u-landerna har vårt direkta bistånd också till gruppen minst utvecklade u-länder i första hand inriktats på länder vilkas regeringar för en ekonomisk och social utvecklingspolitik präglad av utjämningssträvanden."¹⁰² 1975 konstaterade regeringen beträffande det bilaterala biståndet att frågan om långsiktigt utvecklingssamarbete med nya länder hade prövats mot de riktlinjer som var fastställda av riksdagen. "Utvecklingssamarbete bör således sökas med fattiga länder som arbetar för ekonomiskt oberoende och som själva för en aktiv utvecklingspolitik inriktad på ekonomisk och social rättvisa."¹⁰³ Året därpå preciserade regeringen att en koncentration av svenskt bistånd till de fattigaste u-landerna i sig själv inte var tillräcklig för att de biståndspolitiska målen skulle nås. "För att medverka till en internationell resursomfördelning måste biståndet också nå ut till de fattigaste folkgrupperna. Detta förutsätter ett samarbete med länder som själva aktivt försöker åstadkomma en jämnare fördelning av resurserna."¹⁰⁴

Det sätt på vilket riktlinjerna tillämpades på 1970-talet, gav ett gott underlag för utrikesutskottets konstaterande 1976 om att kretsen av svenska programländer uppvisade "en betydande spännvidd om enbart deras fattigdom eller bruttonationalprodukt per capita används som mätare. Tyngdpunkten ligger dock avgjort på de fattigare u-landerna. Spännvidden är också betydande när det gäller deras regimer eller samhällssystem."¹⁰⁵

Val av huvudmottagarländer och prioriteringar under 1970-talet

Principer och riktlinjer Gr innehåll först i och med att de tillämpas. Hur statsmakterna begagnat koncentrationsprincipen och riktlinjerna för val av nya mottagarländer för bilateralt svenskt bistånd och för fördelningen av biståndet på huvudmottagarländerna kartläggs i följande kapitel. I detta avsnitt är avsikten att kartlägga dels hur statsmakterna motiverat val av nya programländer på 1970-talet, dels hur de politiska partierna har ställt sig till de olika valen och till fördelningen av det bilaterala biståndet på gamla och nya programländer. uppmärksamheten har inte varit jämnt fördelad på de olika länderna – biståndet till några länder har varit partipolitiskt omstritt, medan biståndet till andra länder knappast orsakat någon diskussion.

Redan på 1960-talet kom som nämnts några ytterligare länder med bland

huvudmottagarländerna, förutom de sex ursprungliga. Detta skedde gradvis. Nya samarbetsländer kom också med i kretsen på 1970-talet efter det att samarbete i mindre omfattning hade inletts på 1960-talet antingen inom sektorer som inte föll under koncentrationsprincipen – i första hand katastrofbistånd och familjeplaneringsbistånd – eller i form av extraordinärt stöd till bistånd i de internationella organisationernas regi. Vi ser först på de nya programländerna i tur och ordning, och återvänder sedan till de sex ursprungliga huvudmottagarländerna. Regeringens prioritering av programländerna, såsom denna framgår av de årliga anslagsforslagen, bildar utgångspunkt för partiernas reaktioner. Regeringens prioritering har med några få undantag slagit igenom.

Zambia

Det är mittenpartierna – först och främst Folkpartiet – som starkast har argumenterat för att Zambia skulle inkluderas i huvudmottagarkretsen och senare för att det skulle prioriteras högre bland mottagarländerna. I två likalydande motioner 1968 hemställde mittenpartiernas ledare om att Zambia skulle bli ett prioriterat land. Dessutom krävde två av Folkpartiets yngre riksdagsledamöter i två likalydande motioner att Zambia skulle bli huvudsamarbetsland och att den svenska regeringen omedelbart skulle ta kontakt med regeringen i Zambia för en snabb utbyggnad av det svenska biståndet till landet.¹⁰⁶ Statsutskottet konstaterade i detta sammanhang att Zambias biståndsbehov först och främst avsåg utländsk personal, eftersom landet både hade eftersökta råvarutillgångar och en gynnsam betalningsbalans. Det svenska personalbiståndet var på väg att få en så stor omfattning att Zambia i detta avseende "är väl jämförbart med huvudmottagarländerna".¹⁰⁷ Året därpå lades liknande motioner fram.¹⁰⁸ Statsutskottet anslöt sig då till två likalydande motioner från mittenpartiernas ledare om en ökning av biståndet till Zambia. Man noterade "med tillfredsställelse den alltmer ökande hjälpen till Zambia. En fortsatt utveckling av insatserna får anses önskvärd."¹⁰⁹ Men utskottet avstyrkte kravet om att göra Zambia till huvudmottagarland med hänvisning bl a till behovet av en utredning och ett klargörande av kriterierna för val av huvudmottagarländer.¹¹⁰

1970 hade emellertid Zambia blivit huvudmottagarland.¹¹¹ Två likalydande motioner krävde att biståndet skulle utvidgas till krediter på mjuka villkor, avsedda för infrastrukturella projekt, och motiverade detta dels med Zambias trängda belägenhet i politiskt och ekonomiskt hänseende, dels med Rhodesiablockaden som innebar en kostsam omorientering av landets import- och exportekonomi mot Östafrika. Den rådande situationen medförde stora investeringskostnader för byggandet av vägar, järnvägar, kraftverk och oljeledningar.¹¹² Även statsutskottet framhöll Zambias utsatta läge, och konstaterade att "Zambia har snabbt kommit att inta en plats bland de länder till vilka Sverige koncentrerar sina bilaterala biståndsinsatser".¹¹³ Motiveringen för en utvidgning var klart politisk – utskottet konstaterade att Zambia med hänsyn till

bruttonationalprodukt, naturresurser, exportintäkter, skuldsättning och tillflöde av utländskt offentligt kapital hade det bättre ställt an andra länder t ex i Östafrika, men landets utsatta läge talade för att eventuella ansökningar om svenskt kreditbistånd för infrastrukturella ändamål borde prövas i en positiv anda.¹¹⁴

Under de följande åren har Folkpartiet, med stöd från Centern, tryckt på för att öka Zambias andel av det bilaterala biståndsprogrammet. Motiveringen har varit uttalat politisk. 1971 motiverades en hemställan om "väsentligt ökat" bistånd utöver planeringsramen (regeringens förslag för det följande budgetåret samt preliminära uppgifter för de följande två budgetåren) med hänvisning till följderna av Rhodesia-blockaden och närheten till apartheidregimerna i södra Afrika.¹¹⁵ Mittenpartiernas medlemmar av utrikesutskottet framhöll dessutom i en reservation samma år att Zambia väl svarade mot de vedertagna kriterierna för val av huvudmottagarländer – landet hade en regering som allvarligt strävade efter ekonomisk och social utjämning och hade realistiska förutsättningar för att öka den allmänna utvecklingstakten om man fick bistånd utifrån. De framförde kritik mot att riksdagens uttalande om beredvillighet att ge kreditbistånd till Zambia inte hade följts upp.¹¹⁶

Pressen fortsatte 1972 – bl a med krav om att biståndsvolymen skulle föras upp på samma nivå som biståndet till de östafrikanska länderna.¹¹⁷ Man fann det inte tillräckligt att utrikesutskottet hänvisade till en successiv och betydande ökning av biståndet till Zambia,¹¹⁸ mittenpartierna ansåg att ökningen skedde alltför långsamt, och refererade också till Zambias ekonomiska sårbarhet som en följd av de fallande kopparpriserna.¹¹⁹

Regeringen fångade upp denna utveckling året därpå, då den förordade finansiellt bistånd till Zambia, och tog i övrigt fasta på landets utvecklingsplan, som betonade landsbygdsutveckling och undervisning.¹²⁰ Pressen från mittenpartierna om kraftigt ökad biståndsvolym i relation till regeringens förslag fortsatte emellertid både 1973 och de följande åren.¹²¹ Som komplement till tidigare motivering framhöll mittenpartierna 1973 att Zambia konsekvent hade stött afrikanernas krav på lika behandling och likaberättigande i hela södra Afrika och vägrat böja sig för de ekonomiska påfrestningar som Rhodesia-konflikten och FN-sanktionerna medfört.¹²² 1974 motiverade regeringen ökat bistånd till Zambia bl a med landets utsatta och strategiska läge i södra Afrika, och sade sig vilja bidra till landets ansträngningar att öka sitt ekonomiska oberoende.¹²³ Här återfinns huvudargumentet för ett växande svenskt bistånd till Zambia. Upprepade gånger har man understrukt att landet har stora naturtillgångar och en relativt god ekonomi, men att det var ett svenskt mål att stödja landets politiska och ekonomiska oberoende av de vita regimerna i regionen.¹²⁴

Det har emellertid inte hela tiden rått total uppslutning kring denna ståndpunkt. 1975 framlade Moderata Samlingspartiet en motion med förslag om en nedskärning på 10 mkr i förhållande till regeringens förslag. Partiet framhöll att Zambias exportinkomster motiverade en nedtrappning av det finansiella biståndet till förmån för mer behövande länder.¹²⁵

Botswana

Biståndet till Botswana inleddes med stöd av "undantagsklausulen" i koncentrationsprincipen från 1966 – att länder utanför prioritetsländerna kunde motta bilateralt bistånd då detta stod i överensstämmelse med svenska utrikespolitiska intressen. Biståndet till Botswana – och till Lesotho och Swaziland – har genomgående motiverats med att man ville bidra till att förbättra landets möjligheter att frigöra sig politiskt och ekonomiskt från den sydafrikanska apartheidregimen. Botswana inkluderades på en lista över 11 koncentrationsländer i statsverkspropositionen 1970.¹²⁶

Som kommer att framgå av följande kapitel var biståndet till Botswana ytterst blygsamt på 1960-talet och i början av 1970-talet. Också vad gäller Botswana var det i första hand mittenpartierna som tryckte på för att öka biståndsvolymen. I två motioner hemställdes 1971 om ökade belopp för Botswana, och motiveringen var uttryckligen politisk: följdverkningarna av Rhodesia-konflikten, närheten till apartheidregimen i södra Afrika och landets beroende av Sydafrika.¹²⁷ Trots att utrikesutskottet konstaterade att biståndet till Botswana skulle få en betydande ökning,¹²⁸ framhöll mittenpartiernas medlemmar i en reservation att ett betydligt större bistånd än det som angivits av SIDA borde lämnas till Botswana.¹²⁹ Folkpartiet och Centern återkom till saken de följande åren – 1975 tillsammans med Moderata Samlingspartiet.¹³⁰

Biståndsvolymen ökade också, så att regeringen 1976 kunde konstatera att Sverige var Botswanas största biståndsgivare och att Botswana var det land som per capita mottog mest svenskt bistånd – med tonvikt på undervisning, vattenförsörjning, vägbyggnad, byutveckling och boskapsskötsel. Motiveringen för biståndet var bl a att stödja landets strävan till ekonomiskt och politiskt oberoende, främst från Sydafrika och Rhodesia.¹³¹

Cuba

Vänsterpartiet Kommunisterna tog 1969 initiativet till att Cuba skulle bli nytt svenskt huvudmottagarland¹³² och återkom året därpå med ett förslag om 22,5 mkr till Cuba.¹³³ 1970 motionerade också socialdemokratiska riksdagsledamöter för att det svenska utvecklingssamarbetet med Cuba under de följande åren successivt borde ges en väsentligt större omfattning.¹³⁴ Statsutskottet framhöll att erfarenheterna från de multibi-insatser på Cuba som hade igångsatts eller var under planering skulle bilda grundvalen för en bedömning av lämpligheten av direkta eller indirekta insatser i större skala. Man fann att Cubas behov av tekniskt bistånd var stort och detta till en del på ämnesområden som låg väl till för svenska insatser. Utskottet konstaterade att sådana insatser kunde ha sociala utjämnings effekter i linje med en av huvudmålsättningarna för svensk biståndspolitik. Man framhöll vidare att Cuba lidit stora avbräck på grund av den ekonomiska isolering landet hade utsatts för, och att FN-organens biståndsinsatser i landet var ringa. Biståndet från andra länder, främst Sovjetunionen,

syntes dock vara betydande. Utskottet ställde sig generellt positivt till motionerna, även om man av principiella skäl inte kunde uttala sig.¹³⁵

Redan vid denna tidpunkt var Moderata Samlingspartiet negativt till bistånd till Cuba. Partiet erkände att Cuba hade lidit avbräck på grund av den ekonomiska isoleringen. Man betonade emellertid att landet hade mottagit mycket betydande bistånd från andra länder, och jämfört med andra u-länder kunde uppvisa en avsevärt högre BNP per capita.¹³⁶ I en serie motioner och reservationer i utrikesutskottet under de följande åren gick partiet emot bistånd till Cuba, i första hand utifrån den principiella motiveringen att svenskt bistånd främst borde gå till de fattigaste u-länderna och att andra u-länder hade större behov av svenskt bistånd än Cuba.¹³⁷

Under flera år avvisade utrikesutskottet denna argumentation från Moderata Samlingspartiet.¹³⁸ Biståndet ökade från år till år – även om det från början inte skedde i samma takt som Vänsterpartiet Kommunisterna yrkade.¹³⁹ Biståndet påbörjades 1969/70 och utbetalningarna belöpte sig till 2,2 resp 5,5 mkr de följande två budgetåren, för de därpå följande åren avsattes 20, 35, 45 resp 60 mkr.¹⁴⁰

Regeringen konstaterade 1974 att Cubas brist på konvertibel valuta utgjorde ett allvarligt hinder för landets utvecklingsansträngningar. Därför gavs det svenska biståndet som importstöd, främst till undervisnings- och hälsovårdsektorer.¹⁴¹ Industriutveckling blev ett nytt område året därpå,¹⁴² men detta motsatte sig Centern.¹⁴³

1976 föreslog regeringen att biståndet till Cuba skulle öka till 70 mkr,¹⁴⁴ men blev ensamma om detta i utrikesutskottet. Moderata Samlingspartiet önskade avveckla biståndet till Cuba, Centern ville reducera bidraget med 30 mkr och ville också avveckla biståndsrelationerna så snart ingångna avtal hade fullföljts, medan Folkpartiet fann förslaget om ökning omotiverat och menade att samarbetet efterhand borde ges ett annat innehåll än bara bistånd.¹⁴⁵ I en gemensam reservation gick mittenpartierna in för en minskning av anslaget för 1976/77 till 40 mkr. Därvid framhöll de att de fattigaste u-länderna borde ges förtur, och Cuba tillhörde de mest utvecklade u-länderna. De fann att en successiv avveckling av biståndet till Cuba borde ske samtidigt som innebörden av ett bredare kulturellt och handelspolitiskt samarbete klargjordes i samråd mellan de två ländernas myndigheter.¹⁴⁶

Utrikesutskottet – dock begränsat till dess socialdemokratiska medlemmar – konstaterade 1976 att då Cuba hade valts till svenskt programland hade detta skett med tillämpning av de riktlinjer för länderval som riksdagen hade antagit och som fortfarande gällde. "Biståndet till Cuba har bidragit till landets egna ansträngningar att åstadkomma social och ekonomisk utveckling och utjämning. Det har vidare bidragit till att minska den ekonomiska isolering som Cuba i viss utsträckning fortfarande är utsatt för."¹⁴⁷ Man medgav att de indikativa planeringsramarna förutsatte riksdagens godkännande från år till år men framhöll, att även om det inte rörde sig om folkrättsligt bindande utfästelser, borde den ömsesidiga planeringen icke frångås utan att utomordentligt starka skäl förelåg. Utskottet underströk att utvecklingssamarbetet måste be-

drivas på lång sikt. Man hänvisade till att regeringen hade tagit avstånd från all utländsk inblandning i Angola, men inte funnit någon grund till att fråga de föreliggande planerna för utvecklingssamarbetet med Cuba. Utrikesministern hade framhållit i riksdagen att det svenska biståndet inte får göras beroende av ett lands utrikespolitiska ställningstagande eller åtgärder, eller bli ett påtryckningsmedel för att påverka u-ländernas utrikespolitik.¹⁴⁸

Utrikesutskottet ansåg emellertid att det fanns anledning att se det svenska utvecklingssamarbetet med Cuba inom ramen för det bredare samarbete mellan de båda länderna som höll på att växa fram. Biståndet hade bidragit till att intensifiera handelsförbindelserna och de svensk-kubanska kontakterna hade ökat på en rad områden. "Det finns därför goda förutsättningar för att den dag en nedtrappning av biståndet till Cuba blir aktuell – något som bör ske först sedan en varaktig förbättring i landets utvecklingssituation har kunnat konstateras – låta detta successivt avlösas av ett vidgat samarbete i andra former."¹⁴⁹ I riksdagen gick emellertid lotten regeringen emot i fråga om biståndet till Cuba.

Bangladesh

Inbördeskriget i samband med att det tidigare Östpakistan önskade bilda en egen stat medförde ett avbrott i de etablerade biståndsförbindelserna med Pakistan. Sverige lämnade katastrofbistånd, och denna nödhjälp gled över i återuppbyggnadsstöd och utvecklingsbistånd till den nya staten Bangladesh. Före delningen gick en betydande del av det svenska biståndet till Pakistan till projekt i Östpakistan. Bangladesh blev svenskt programland 1972. Landet var inte medtaget i 1972 års statsverkspropositionens översikt över möjliga nya programländer, men utrikesutskottet fogade det till listan.¹⁵⁰ Men redan innan dess hade biståndet varit omfattande – ca 22 procent av det bilaterala biståndsflödet 1971/72 (105 mkr) – och biståndet de närmast följande åren låg också på en hög nivå. 1972/73 och 1973/74 uppgick det till 75,6 resp 75 mkr, och regeringen föreslog en planeringsram för 1974/75 på 80 mkr.¹⁵¹

Folkpartiet önskade 1974 öka denna planeringsram med 20 mkr.¹⁵² Utrikesutskottet konstaterade i detta sammanhang att Bangladesh mottog långsiktigt svenskt utvecklingsbistånd av omkring samma storlek som det katastrofbistånd som hade utgått tidigare budgetår, och att Sverige stod för drygt 5 procent av landets samlade bistånd. Utskottet förutsatte att regeringen skulle lägga fram förslag om en ytterligare höjning av biståndet, såvida erfarenheterna från det praktiska samarbetet motiverade detta.¹⁵³ 1975 ökade regeringen planeringsramen till 100 mkr, samtidigt som man framhöll att det kunde bli nödvändigt att därutöver ta katastrofmedel i anspråk. I utrikesutskottet fick regeringspartiet stöd av Moderata Samlingspartiet,¹⁵⁴ men mittenpartierna önskade höja biståndsvolymen med 25 mkr.¹⁵⁵ 1976 föreslog regeringen en oförändrad biståndsvolym, men tillfogade att "Situationen i Bangladesh gör dock förutsättningarna för ett utvecklingssamarbete av denna omfattning osäkra."¹⁵⁶ Folk-

partiet anslöt sig till SIDA:s anslagsframställning som innebar en ökning med 12 mkr.¹⁵⁷

Vietnam

Också biståndet till Vietnam inleddes som katastrofhjälp. I prop. 1968:101 konstaterades att ett visst humanitärt bistånd utgått via Röda korset till offren för kriget i Vietnam, och vid krigets slut "bör vi vara beredda att effektivt bistå Vietnams folk i dess återuppbyggnadsarbete".¹⁵⁸ Följande år framhöll regeringen att biståndsinsatser på många områden borde bli aktuella efter fientligheternas upphörande i Vietnam.¹⁵⁹ vänsterpartiet Kommunisterna föreslog då att Vietnam skulle bli huvudmottagarland,¹⁶⁰ men detta avstyrktes av statsutskottet med hänvisning dels till behovet av utredningar och ett klagörande av kriterierna för val av mottagarländer, dels till vad regeringen hade uttalat om framtida bistånd till Vietnam i statsverkpropositionen, och dels till att dessa insatser förutsattes ingå i en samlad nordisk eller internationell aktion.¹⁶¹ Utskottet gav uttryck för sin tillfredsställelse över regeringens uttalande om framtida biståndsinsatser efter fientligheternas upphörande och förutsatte, att de skulle komma att bli av betydande storleksordning utan att detta skulle behöva gå ut över planerade insatser i andra länder.¹⁶²

På 1970-talet uppstod emellertid raskt en polarisering, dels i anslutning till biståndets fördelning mellan Nord- och Sydvietnam, dels i anslutning till fördelningen mellan saigonregeringen i Sydvietnam och Sydvietnams provisoriska revolutionära regering (PRR). vänsterpartiet Kommunisterna motionerade för ökade anslag till DRV och PRR. Moderata Samlingspartiet argumenterade för en gemensam fördelning av biståndet mellan nord och syd, och mellan Saigonregeringen och PRR, med udden riktad mot den faktiska fördelningen.

Utbetalningarna av svenskt bistånd till Vietnam utgjorde budgetåret 1969/70 17 mkr – ca 6 procent av det bilaterala biståndet. Humanitärt bistånd till Demokratiska Republiken Vietnam inleddes 1965, och hade sammanlagt kommit upp i 20 mkr fram till den 1 juli 1970. Våren 1970 antogs en finansiell ram på 225 mkr för den följande treårsperioden, varav 25 mkr skulle utgå årligen i humanitärt bistånd och 50 mkr årligen till återuppbyggnadsbistånd vid krigets slut. Ett avtal ingicks med DRV:s Rödakorsorganisation om användningen av det humanitära biståndet för 1969/70 och det följande budgetåret – varuleveranser på gäfv villkor. Återuppbyggnadsbiståndet skulle utgå i form av krediter på mjuka villkor. I Sydvietnam begränsades enligt regeringen möjligheterna att förmedla humanitärt bistånd av det rådande stridsläget – 3 mkr i form av medicinsk utrustning hade förmedlats genom Svenska Röda korset och Rödakorsföreningarnas förbund i Genève.¹⁶³

Någon omfattande strid om själva biståndsvolymen till Vietnam har inte ägt rum, även om det inte har rätt full uppslutning kring regeringens förslag hela tiden. vänsterpartiet Kommunisterna har tryckt på för en ökning av anslagen till DRV och PRR.¹⁶⁴ Också socialdemokratiska riksdagsledamöter har motio-

nerat om en snabbare ökning av biståndet både till DRV och PRR.¹⁶⁵ Både utrikesutskottet och regeringen har i stort sett ställt sig positiva till dessa motioner, och biståndet ökade – de första åren särskilt till DRV, men efterhand också till PRR.¹⁶⁶ 1970 framlades förslag från en moderat riksdagsledamot om avslag för regeringens förslag om bistånd till DRV och två år senare framlades ett förslag om att ökningen av biståndet till Vietnam skulle hejdas till dess sakkunniga hade prövat frågan.¹⁶⁷ 1974 motionerade en av partiets riksdagsledamöter om att biståndet till DRV skulle överföras till krisdrabbade länder i Västafrika.¹⁶⁸ 1975 gick partierna ut med större tyngd – både Moderata Samlingspartiet och Centern önskade reducera regeringens anslagsförslag vad gällde DRV med 15 mkr, dvs till det belopp SIDA hade föreslagit.¹⁶⁹

Det största enskilda projekt som svensk biståndsforvaltning har givit sig i kast med – skogsindustriprojektet Bai Bang – planerades i Nordvietnam. De preliminära kalkyler som regeringen lade fram 1974, gick ut på att utgifterna troligen skulle komma att överstiga 500 mkr. Sverige skulle bestrida den Övervägande delen av kostnaderna.¹⁷⁰ Året därpå beräknades skogsindustriprojektet till 770 mkr, varav 150 mkr som reserv för prisökningar. Det skulle genomföras under loppet av fem år, och vara avslutat 1978/79.¹⁷¹

Redan 1974 uppstod det ansatser till partipolitisk strid om skogsindustriprojektet. I ett särskilt yttrande framhöll Moderata Samlingspartiets medlemmar av utrikesutskottet att ett definitivt ställningstagande till projektet borde uppskjutas till dess tillfredsställande garantier att det skulle komma att fungera bra förelåg.¹⁷² Partiet återkom 1975 med förslag om att förhandlingar skulle inledas med den nordvietnamesiska regeringen för att få denna att snarast möjligt överta ansvaret för genomförandet av projektet, bl a för att minska riskerna för en icke överskådlig prisstegring.¹⁷³ Också Centern ställde sig skeptisk till projektet, som man menade stod i strid med de målsättningar som borde vara vägledande för det svenska biståndet. Tusentals människor som tidigare hade utnyttjat projektområdena drevs bort och det hade negativa ekologiska, regionalpolitiska och sociala konsekvenser. Allt borde göras för att motverka sådana följder.¹⁷⁴ Utrikesutskottet tillbakavisade dessa tankar med hänvisning till en promemoria som SIDA hade utarbetat.¹⁷⁵

Fördelningen av biståndet mellan DRV och Sydvietnam, och inom Sydvietnam mellan områden under PRRs resp Saigonregeringens kontroll, utsattes som nämnts för stark kritik från Moderata Samlingspartiet. 1969 stödde statsutskottet ett uttalande från utrikesministern om att Sverige skulle försöka genomföra biståndsinsatser av betydelse för landets försörjning både i Nord- och Sydvietnam, så snart striderna i stort sett hade upphört.¹⁷⁶ 1970 motionerade flera av Moderata Samlingspartiets riksdagsledamöter om att biståndet till Vietnam skulle omfatta både Nord- och Sydvietnam – några ville dessutom att de svenska medlen skulle delas lika mellan regeringarna i de båda länderna.¹⁷⁷ Också Folkpartiet och Centern framhöll samma år att den svenska Vietnamhjälpen skulle omfatta såväl Nord- som Sydvietnam.¹⁷⁸ Statsutskottet konstaterade 1970 att humanitärt bistånd hade förmedlats till den nödlidande befolkningen i både Nord- och Sydvietnam, och i Sydvietnam både till de

territorier som kontrollerades av FNL och till dem som kontrollerades av Saigonregeringen. All denna hjälp skulle fortsätta. Utskottet hänvisade till riksdagens utlåtande 1969 att återuppbyggnadsbiståndet efter krigets slut borde gå till hela Vietnam, och man förutsatte att regeringen försökte inleda planering av återuppbyggnadsbistånd även till Sydvietnam, så snart realistiska förutsättningar för detta förelåg.¹⁷⁹ I en reservation underströk Moderata Samlingspartiets medlemmar av statsutskottet på nytt att hjälpen skulle omfatta hela Vietnam, men avstyrkte motionen om att avvisa biståndet till DRV och av praktiska skäl också motionerna om att dela biståndet exakt lika mellan DRV och Saigonregeringen.¹⁸⁰

Under de följande åren upprepade Moderata Samlingspartiet kravet om att det föreslagna biståndet skulle omfatta både Nord- och Sydvietnam och bli mer rättvist fördelat mellan DRV och Sydvietnam.¹⁸¹ 1975 krävde partiet dessutom en rättvisare fördelning av det svenska biståndet mellan de områden som kontrollerades av Saigonregeringen och dem som kontrollerades av PRR. Under de rådande förhållandena, stridshandlingarna hade ånyo ökat, fann partiet ingen anledning till att utvidga biståndet till PRR, såsom regeringen hade föreslagit. Obalansen till fördel för DRV och PRR var påtaglig. Också i Sydvietnam var hjälpbehovet stort. Av de hundratusentals människor, som hade flytt undan kriget, hade de flesta sökt sig till områden som kontrollerades av den sydvietnamesiska regeringen. Det krävdes enorma belopp för att lindra nöden. Dessa borde icke fördelas efter politiska principer, utan komma människor i nöd till nytta, oavsett om de befann sig på den ena eller andra sidan av stridslinjen. Enligt partiet borde biståndet i första hand kanaliseras genom Röda korset.¹⁸²

Regeringen har genomgående motiverat biståndet till Vietnam med humanitära skäl. Man har motiverat biståndet till DRV med den stora Ödeläggelse som var en följd av de amerikanska bombningarna.¹⁸³ Man har upprepade gånger framhållit att biståndet skulle gå till bägge parter, men att stridshandlingarna gjorde det svårt att ge bistånd till områden som behärskades av Saigonregeringen.¹⁸⁴ Samtidigt har utrikesutskottet upprepade gånger framhållit att det akuta hjälpbehovet och det bistånd andra länder gav till de olika områdena måste vara vägledande för fördelningen av det svenska biståndet. Biståndet från andra länder gick till Övervägande delen till de områden som Saigonregeringen behärskade.¹⁸⁵

Det ökande biståndet till PRR motiverades 1975 med att PRR i sin utvecklingsplanering lade avgörande vikt vid självförsörjning i fråga om livsmedel. Vidare hade stora samhällsinvesteringar planerats trots begränsade resurser, bl a vägar, broar, skolor och hälsovårdscentraler. Det svenska biståndet skulle så långt möjligt utformas som ett långsiktigt utvecklingssamarbete.¹⁸⁶

1976 konstaterade regeringen att Vietnam hade fått fred efter 30 års krig. Diskussioner om landets återförening hade ägt rum mellan delegationer från DRV och Sydvietnam, och en överenskommelse hade träffats om val av en gemensam nationalförsamling, som senare skulle komma till beslut i återföreningsfrågan. Därför skulle det redan från budgetåret 1976/77 kunna bli aktuellt

att slå samman biståndsprogrammen för Nord- och Sydvietnam. Regeringen framhöll att det i detta perspektiv inte var motiverat att ta upp frågan om att göra Sydvietnam till ett eget programland.¹⁸⁷ Regeringen föreslog en oförändrad planeringsram för biståndet till Vietnam för 1976/77 – 225 mkr. Denna omfattade i första hand skogsindustriprojektet som hade förlagts till Bai Bang, ett barnsjukhus i Hanoi, ett allmänsjukhus norr om Haiphong, ett familjeplaneringsprogram – förutom importstöd.¹⁸⁸

Biståndet till Sydvietnam hade ökat snabbt. Utbetalningarna utgjorde 31 mkr budgetåret 1974/75, förutom 24 mkr i särskilda bidrag – därav 12 till PRR, 10 genom UNICEF och UNHCR, och 1 mkr var genom Svenska Röda korset och Frikyrkan Hjälp. Anslaget för det följande året ökade till 125 mkr, därav 75 mkr i katastrofhjälp, och regeringen föreslog 100 mkr för budgetåret 1976/77, därav 25 mkr i katastrofbistånd. I motiveringen framhölls att den ekonomiska planeringen i Sydvietnam tog sikte på att återställa landets infrastruktur samt att skapa självförsörjning på livsmedelsområdet. Stora delar av landets kommunikationer, näringsliv, skolor och hälsovård hade blivit svårt skadade av kriget, och behovet av återuppbyggnadsinsatser var stort.¹⁸⁹

vänsterpartiet Kommunisterna föreslog en ökning av dessa belopp – till 300 mkr för DRV resp 150 mkr för Sydvietnam¹⁹⁰ – men utrikesutskottet fann propositionens förslag väl avpassat.¹⁹¹ I en reservation framhöll Moderata Samlingspartiets medlemmar av utskottet att biståndet till de båda Vietnam efter den senaste utvecklingen borde räknas som en anslagspost. Vietnam hade därmed blivit det största huvudmottagarlandet för svenskt bistånd. "En sådan prioritering av biståndsanslagen kan vi på sikt inte acceptera."¹⁹²

Chile

Chile kom endast att göra ett kort mellanspel som svenskt programland. Samarbetet upphörde som en följd av militärkuppen mot Allendes regering hösten 1973, nästan innan några biståndsinsatser av betydelse hade igångsatts.

År 1970 – dvs innan president Salvador Allende bildade regering – framlade en moderat riksdagsman en motion med förslag om att Chile skulle bli svenskt huvudmottagarland.¹⁹³ Statsutskottet avstyrkte motionen eftersom man fann det omöjligt att på egen hand göra de nödvändiga analyserna och prövningen av det aktuella landet.¹⁹⁴ Två år senare fann emellertid regeringen det motiverat att utvidga det samarbete som redan påbörjats. I motiveringen hette det att den "chilenska utvecklingspolitiken har inriktats på att åstadkomma vittgående förändringar av samhällsstrukturen genom bl. a. påskyndad jordreform, jämnare inkomstfördelning och förbättrad sysselsättning. Utvecklingsplanen för perioden 1971–76 ... ställer vidgad livsmedelsproduktion och bostadsbyggande i förgrunden. ... Reformpolitiken har föranlett en begränsning av kapital- och biståndsflödet till landet, vilket kan skapa svårigheter att genomföra det planerade utvecklingsarbetet. ... utvecklingspolitiken har Ett en klar inriktning på sociala och ekonomiska förbättringar för de breda folkgrupper-

na.”¹⁹⁵ Utrikesutskottet ville inte lagga hinder i vägen för denna utvidgning av landerkretsen, och avvisade därför ett krav från mittenpartierna om att en sådan först borde ske efter en samlad bedömning av de alternativ som finns.¹⁹⁶

Biståndet till Chile inleddes budgetåret 1970/71 med en familjeplaneringsinsats, och året därpå utgick 2,5 mkr i katastrofhjälp. Budgetåret 1972/73 ingicks avtal om bistånd på 25 mkr och regeringen föreslog en planeringsram på 30 mkr för det följande budgetåret, till Övervägande delen utvecklingskrediter.¹⁹⁷ Detta motsatte sig Moderata Samlingspartiet. Partiet fann att dessa medel snarast möjligt borde överföras till verkligt behövande länder. Svenskt bistånd borde framför allt inriktas på de fattigaste u-länderna, och därför var Chile mindre lämpligt som mottagarland för större svenska insatser av länderkoncentrerad natur.¹⁹⁸

Strax innan Allenderegeringen störtades ingicks ett avtal om bistånd på 40 mkr – 10 mkr utöver den beslutade ramen. Detta verkställdes emellertid aldrig. I prop. 1974:1 framhöll regeringen att biståndet varit avsett som ett stöd till landets utvecklingspolitik såsom den hade utformats i utvecklingsplanen, och planen var inriktad på att skapa vittgående förändringar av samhällsstrukturen och bereda vägen för sociala förbättringar för Chiles underprivilegierade folkgrupper. Militärregeringen hade emellertid efter statskuppen gjort klart att den inte hade för avsikt att fullfölja den tidigare regeringens utvecklingspolitik. Därmed hade förutsättningarna för utvecklingssamarbetet försvunnit och samarbetet avbröts.¹⁹⁹ Både under detta och de följande åren utgick i stället bistånd till människor som drabbats av militärkuppen – i första hand i form av humanitärt bistånd till flyktingar.²⁰⁰

Sri Lanka

Biståndet till Sri Lanka har växt fram gradvis. Ceylon var ett av de första länder som Sverige inledde bilateralt samarbete med – ett familjeplaneringsprogram har fått stöd sedan 1958. Budgetåret 1971/72 erhöll landet varubistånd – handelsgödselleveranser för 8 mkr. Och 1972 aviserade den svenska regeringen att insatser avseende fiske, Kooperation och exportfrämjande åtgärder i samarbete med FAO, ILO och ITC kunde bli föremål för beslut under det pågående budgetåret och att direkt utvecklingssamarbete mellan Sverige och Sri Lanka utöver detta kunde komma att bli aktuellt fr o in budgetåret 1972/73.²⁰¹ Utrikesutskottet ville inte lagga hinder i vägen för detta, och avvisade därför mittenpartiernas krav om en samlad prövning innan landerkretsen utvidgades.²⁰²

Året därpå framlade regeringen förslag om en ytterligare utvidgning av biståndet. Nu framlade mittenpartierna förslag om att Sri Lanka skulle bli svenskt programland.²⁰³ Detta avvisades av utrikesutskottet, som fann att visserligen hade biståndet utvidgats, men det var inte så omfattande att det var motiverat med ett särskilt landprogram.²⁰⁴ 1974 föreslog Folkpartiet på nytt att Sri Lanka skulle bli svenskt programland,²⁰⁵ men förslaget avstyrktes också denna gång.²⁰⁶

Året därpå tog emellertid regeringen upp SIDA:s förslag om att Sri Lanka skulle bli svenskt programland, frågan hade prövats mot bakgrund av de riktlinjer riksdagen hade dragit upp.²⁰⁷ Biståndsvolymen hade då ökat successivt. 1973/74 utbetalades 14,2 mkr, året därpå 18 mkr – förutom katastrofbistånd i form av svenskt vete för 7 mkr och ett särskilt bidrag på 10 mkr för import av handelsgödsel – och regeringen föreslog en planeringsram för 1975/76 på 35 mkr.²⁰⁸ I regeringens motivering för att göra Sri Lanka till programland, hänvisades bl a till positiva erfarenheter av det växande biståndet. Dessutom hade den internationella prisutvecklingen försämrat landets betalningsbalans och begränsat regeringens möjligheter att fullfölja sina utvecklingsansträngningar. Dessa tog sikte på att åstadkomma en ökad produktion, särskilt inom jordbruket, ökad sysselsättning och jämnare inkomstfördelning.²⁰⁹ Planeringsramen för det följande budgetåret ökades till 50 mkr, varav huvuddelen skulle gå till importfinansiering.²¹⁰

Guinea-Bissau

Som en fortsättning på det mångåriga biståndet till PAIGC inleddes Guinea-Bissau 1975 i kretsen av programländer, efter det att PAIGC hade bildat regering i den nya självständiga staten. Den svenska regeringen framhävde att valet skedde med utgångspunkt i de riktlinjer riksdagen hade fastställt – att utvecklingssamarbete borde sökas med fattiga länder som arbetade för ekonomiskt oberoende och som själva förde en aktiv utvecklingspolitik inriktad på ekonomisk och social rättvisa.²¹¹ Stödet till PAIGC under budgetåren 1969/70–1973/74 uppgick till drygt 30 mkr, och de svenska åtagandena 1974/75 utgjorde 22 mkr. Samarbetet hade efterhand fått karaktären av ett reguljärt utvecklingssamarbete, där parterna vid gemensamma årliga överläggningar enades om hur den finansiella ramen för samarbetet skulle utnyttjas i rörelsens civila verksamhet. Efter det att PAIGC hade slutfört befrielsekampen och blivit det statsbärande partiet i den nya självständiga staten var det enligt regeringen naturligt att Sverige utvidgade sitt stöd "för att bidra till en konsolidering och utveckling av det samhälle som PAIGC under befrielsekampen började bygga".²¹²

Det svenska stödet till PAIGC bestod huvudsakligen av varor till de sjukstugor, skolor och s k folkaffärer som PAIGC byggde upp inom de befriade områdena. Efter befrielsen hade partiet förklarat att utvecklingsansträngningarna även i fortsättningen i första hand skulle inriktas på att höja levnadsstandarden på landsbygden.²¹³ Regeringen föreslog en årlig planeringsram på 40 mkr för 1975/76 och 1976/77 – sistnämnda år med tillägg av 10 mkr till Kap Verde, förutom katastrofinsatser.²¹⁴

1975 föreslog Moderata Samlingspartiet att anslaget till Guinea-Bissau skulle reduceras med 5 mkr, med motiveringen att hållbara skäl till att frånga SIDA:s bedömning av biståndets omfattning inte framkommit.²¹⁵ Utrikesutskottet avstyrkte motionen och hänvisade till de goda erfarenheterna från

utvecklingssamarbetet med PAIGC och till de stora behov som uppenbart förelåg i den nya staten.²¹⁶

Mocambique.

Svenskt stöd till FRELIMO inleddes 1964, men på 1960-talet var biståndets omfattning ytterst blygsam. Mocambique blev självständigt först i juni 1975, men redan i prop. 1975:1 aviserade regeringen en betydande ökning av biståndet jämfört med den volym FRELIMO tidigare hade mottagit.²¹⁷ Det ökande stödet till övergångsregeringen i Lourenço Marques, som FRELIMO dominerade, motiverades med att FRELIMO hade deklarerat sin avsikt att fullfölja mobiliseringen av befolkningen och att främst inrikta sig på landsbygdens utveckling.²¹⁸ Ursprungligen hade den finansiella ramen för biståndet till FRELIMO budgetåret 1974/75 fastställts till 15 mkr, men försörjningssituationen och behoven i övrigt ansågs motivera att den utvidgades till drygt 40 mkr. För det följande budgetåret fastställdes planeringsramen till 50 mkr, och för 1976/77 föreslog regeringen 70 mkr.²¹⁹

1976 framlade regeringen förslag om att Mocambique skulle bli svenskt programland. I motiveringen framhölls att landet stod ”inför uppgiften att befästa sin självständighet. Man strävar till att befria landet från dess koloniala struktur, öka och bredda produktionen för att garantera försörjningen och skapa fler arbetstillfällen samt bygga ut samhällsservicen avseende bl. a. utbildning och hälsovård. I linje med FRELIMO:s tidigare politik är målsättningen en utveckling mot ekonomisk och social jämlikhet. Dessa mål stämmer väl överens med riktlinjerna för Sveriges bistånd.”²²⁰ Regeringen framhöll vidare att medel inom den angivna ramen också kunde utnyttjas för en samordnad nordisk insats om regeringen i Mocambique så önskade.²²¹ Året dessförinnan hade Moderata Samlingspartiet slutit upp kring regeringens förslag och förordat att förhandlingar upptas med den nya angolanska regeringen om framtida svenska biståndsinsatser ägnade att stimulera och understödja en utveckling i riktning mot demokrati och ekonomiska framsteg.²²² Utrikesutskottet fann detta förslag stå i överensstämmelse med de gällande biståndspolitiska riktlinjerna.²²³

Flera länder har inte inkluderats bland programländerna efter det att riksdagen 1970 drog upp riktlinjerna för val av sådana länder. Andra länder har emellertid figurerat i bilden under dessa år. Två länder av speciellt intresse i detta sammanhang är Pakistan och Sudan. Pakistan var ett av de sex ursprungliga prioritetsländerna, men biståndsrelationerna avbröts under inbördeskriget, och Bangladesh blev programland efter delningen. Också Sudan var svenskt prioritetsland under en kort period till dess inbördeskriget bidrog till att biståndsrelationerna inte fortsatte. Två andra länder – Lesotho och Swaziland – har

sedan slutet av 1960-talet stått i en slags mellanställning utan att bli programländer. Dessutom intar Angola en speciell position på grund av biståndet till MPLA i frigörelsefasen. Konflikterna i Indokina bidrog till att aktualisera Laos och Kambodja som eventuella programländer, Förslag har också framlagts i riksdagen om att en rad andra länder skulle bli svenska huvudmottagarländer – bl a Algeriet, Peru, Somalia, Uganda och Jemen. Dessutom har Portugal mottagit bistånd av viss omfattning från mitten av 1970-talet.

Pakistan

Biståndet till Pakistan utgjorde ca 17 procent av det bilaterala svenska biståndsprogrammet budgetåret 1969/70, men minskade till 10 procent det följande budgetåret. 1972 konstaterade regeringen att nya avtal om utvecklings-samarbete med Pakistan "Övervägs f. n. inte".²²⁴ Året därpå framhöll emellertid utrikesministern att han under budgetåret 1973/74 skulle pröva förutsättningarna för nya biståndsinsatser i Pakistan.²²⁵

Sedan 1973 har mittenpartierna pressat på för ett återupptagande av utvecklings-samarbetet med Pakistan. I en gemensam reservation 1973 framhöll Centern och Folkpartiets representanter i utrikesutskottet att de fann det naturligt, om den fortsatta prövningen av förutsättningarna för nya hjälpinsatser i Pakistan skulle leda till att landet skulle förbli mottagare av svenskt bistånd.²²⁶ I en motion året därpå återkom Folkpartiet till saken.²²⁷ Utrikesutskottet hänvisade i detta sammanhang till att SIDA hade upprätthållit en beredskap för fortsatt bistånd till Pakistan så snart betingelserna för detta förelåg, och att en förnyad planering av svenskt bistånd sannolikt skulle komma att ske budgetåret 1973/74. Biståndsbehovet var påtagligt. Utskottet fann, mot bakgrund av Sveriges tidigare erfarenheter av insatser i Pakistan och den planeringsberedskap som existerade, att förutsättningarna för en utbyggnad av utvecklingssamarbetet förelåg.²²⁸

1975 föreslog regeringen att anslaget till Pakistan nästan skulle fördubblas – till 20 mkr.²²⁹ Både Moderata Samlingspartiet, Centern och Folkpartiet önskade emellertid en ytterligare ökning. Centern framhöll att biståndet till Pakistan hade skurits ned i ett läge där inre oroligheter hade gjort praktiskt biståndsarbete omöjligt; nu då tillståndet var mer stabilt fanns det goda skal att återuppta det tidigare samarbetet.²³⁰ Utrikesutskottet tillstyrkte en ökning av anslaget med 10 mkr, bl a med hänvisning till tidigare uttalanden och till de ekonomiska bakslag Pakistan hade lidit genom den förödande översvämningen under sensommaren 1973 och genom verkningarna av de höjda priserna på petroleumprodukter, handelsgödsel, vete och industriprodukter.²³¹

Ramen för 1975/76 blev till sist den som regeringen hade föreslagit, och en oförändrad ram föreslogs också för det följande budgetåret.²³² Folkpartiet tog åter upp förslaget om att undersöka möjligheterna att upprätta ett långsiktigt samarbetsprogram med Pakistan,²³³ något som utrikesutskottet överlät till regeringen att pröva lämpligheten av.²³⁴

Sudan

I slutet av 1960-talet figurerade Sudan som svenskt huvudmottagarland, även om samarbetet i stort sett begränsade sig till två krediter till landets vattenförsörjningsprogram, och kriterierna för valet verkade vara oklara.²³⁵ 1969 föreslogs dessutom i två likalydande motioner att lämpligheten och möjligheten av bistånd i någon form till södra Sudan skulle övervägas.²³⁶ Statsutskottet framhöll att SIDA bevakade möjligheterna att medverka till att bistånd kom de områden och folkgrupper tillgodo, som hade drabbats av de konflikter som hade rått i södra Sudan under flera generationer.²³⁷

I prop. 1974:1 konstaterade regeringen att 6,2 mkr av de två tidigare beviljade utvecklingskrediterna, hade utbetalats 1972/73, förutom 7 mkr till FN:s hjälpprogram för flyktingar och hemlösa i södra Sudan. En fortsättning av det humanitära programmet kunde bli aktuell.²³⁸ Folkpartiet framlade förslag om att möjligheterna till nya hjälpinsatser i Sudan skulle prövas,²³⁹ och utrikesutskottet förutsatte att en aktiv prövning av möjligheten till fortsatta insatser skulle äga rum.²⁴⁰ Året därefter hänvisade regeringen till att SIDA i sin anslagsframställning hade angivit, att analyser som underlag för ett ställningstagande till ett eventuellt svenskt engagemang i Sudan skulle utarbetas.²⁴¹ För övrigt hade 10 mkr anvisats till humanitärt bistånd i södra Sudan 1974/75 och regeringen förutsatte att det kunde bli aktuellt med ytterligare medel för det följande budgetåret.²⁴²

Såväl Moderata Samlingspartiet som Centern och Folkpartiet gick in för att utvidga samarbetet. Moderata Samlingspartiet ville öka insatserna till 20 mkr.²⁴³ Centern framhöll att biståndet till Sudan skurits ned som en följd av inre oroligheter vilka gjort praktiskt biståndsarbete omöjligt. Eftersom det nu rådde stabila politiska förhållanden fanns det goda skäl till att återuppta det tidigare biståndet.²⁴⁴ Folkpartiet föreslog att förutsättningarna för ökat bistånd till Sudan skulle undersökas.²⁴⁵ Utrikesutskottet drog den slutsatsen av budgetpropositionen att det var nödvändigt med ytterligare utredningar innan konkreta förslag kunde framläggas om ökat bistånd till Sudan, där dock behovet av bistånd uppenbart var betydande.²⁴⁶

Regeringen återkom emellertid inte det följande året med förslag om någon fortsatt utbyggnad av biståndet.²⁴⁷ Folkpartiet efterlyste resultatet av den prövning som skulle göras.²⁴⁸ Utrikesutskottet inhämtade upplysningar om att regeringen hade funnit flera omständigheter vilka för tillfället talade emot en planering av ett utvidgat samarbete, bl a det mycket betydande bistånd som Sudan mottog från andra länder.²⁴⁹

Lesotho och Swaziland

Då koncentrationsprincipen utformades höll statsmakterna en möjlighet öppen att ge bistånd utanför kretsen av huvudmottagarländer, nämligen då utrikespolitiska hänsyn talade för detta. Här låg grunden till det samarbete som inleddes med de självständiga staterna i södra Afrika – inklusive Lesotho och Swaziland.

Den främsta motiveringen har hela tiden varit att stärka deras möjligheter till större ekonomiskt och politiskt oberoende av apartheidregimen i Sydafrika. Biståndet till de båda länderna låg på en blygsam nivå på 1960-talet, först budgetåret 1970/71 kom de årliga utbetalningarna upp i 1 mkr.²⁵⁰

1973 föreslog mittenpartierna att Lesotho och Swaziland skulle bli svenska programländer. De motiverade ett ökat bistånd till dessa länder dels med de väsentliga ekonomiska och sociala behov som existerade, dels med att man ville bidra till att öka förutsättningarna för en större självständighet gentemot Sydafrika.²⁵¹ Utrikesutskottet konstaterade att biståndet till dessa länder gradvis hade utvidgats men att det inte ännu hade nått en sådan omfattning att särskilda landprogram kunde anses vara motiverade.²⁵² Året därpå upprepade Folkpartiet samma krav.²⁵³ Utrikesutskottet framhöll att något beslutsunderlag inte förelåg för att utvidga länderkretsen.²⁵⁴

1975 hänvisade regeringen till SIDA:s yttrande att samarbetet med Lesotho och Swaziland redan pågått under flera år, och att förutsättningarna för ett utvidgat utvecklingssamarbete enligt landprogrammeringsprincipen förelåg. Regeringen fann det för sin del angeläget att biståndet fortfarande sågs som ett stöd till FN:s insatser i de två länderna och planerades i anslutning till FN:s länderprogram. Därmed var särskilda svenska landprogram obehövliga. Omfattningen av det svenska biståndet till de två länderna motiverade heller inte enligt regeringen att Lesotho och Swaziland blev programländer.²⁵⁵ Moderata Samlingspartiet tillstyrkte regeringens planeringsram för budgetåret 1975/76 – 8 mkr till vart och ett av länderna²⁵⁶ – och utrikesutskottet tillstyrkte regeringens förslag.²⁵⁷ Folkpartiet upprepade kravet om att Lesotho och Swaziland skulle ingå bland programländerna.²⁵⁸

1976 meddelade regeringen att man – vid sidan av multibi-projekten – hade ingått avtal om direkt bistånd till Lesotho.²⁵⁹ Beträffande Swaziland framhöll regeringen att tillväxten under de senaste åren hade varit snabb och att medelinkomsten hörde till de högsta i Afrika. Tillväxten hade till Övervägande delen skett inom den moderna exportinriktade sektorn av ekonomin, som i stor utsträckning dominerades av sydafrikanskt kapital. Landets speciella situation i södra Afrika, som hade varit ett viktigt motiv för det svenska biståndet, hade förändrats genom Moçambiques självständighet. Dessa omständigheter kunde enligt regeringen med tiden föranleda en omprövning av biståndet.²⁶⁰ Folkpartiet upprepade inte kravet om att de två länderna skulle ingå i kretsen av programländer, men önskade öka planeringsramen för båda.²⁶¹

Angola

Angola blev formellt självständigt först den 11 november 1975. Efter några månaders inbördeskrig i landet – med intervention utifrån – fick MPLA-regeringen i stort sett kontroll över situationen tidigt på våren 1976. Sverige erkände regeringen den 18 februari 1976. Innan dess hade Sverige under flera år stött MPLAs frigörelsekamp.

Inbördeskriget bidrog till att stödet till MPLA inte automatiskt kom att följas av utvecklingsbistånd till den nya regeringen – enligt mönstret från Guinea-Bissau och Moçambique. 1975 hänvisade regeringen till att SIDA räknade med att ett utvecklingssamarbete med Angola skulle komma till stånd så snart landet blivit självständigt.²⁶² Man fann det emellertid svårt att bedöma situationen och möjligheterna för framtida svenska insatser i Angola, men man var beredd att stödja en utveckling som främjade oberoende och social och ekonomisk rättvisa för det angolesiska folket.²⁶³

Samtliga politiska partier i riksdagen önskade stödja Angola då landet blivit självständigt. Moderata Samlingspartiet och Folkpartiet betonade att ett ensidigt stöd till MPLA inte borde förekomma. Folkpartiet föreslog dessutom att landet efter självständigheten skulle bli svenskt programland.²⁶⁴ Utrikesutskottet framhöll att nya politiska spänningar mellan olika politiska rörelser inte kunde uteslutas och fann det synnerligen olämpligt, om Sverige stödde en av parterna på ett sådant sätt att det kunde uppfattas som ett ställningstagande i en inre angolesisk angelägenhet, Möjligheterna för framtida svenska insatser fick bedömas då landet blivit självständigt.²⁶⁵ Mittenpartierna framhöll emellertid att utvecklingssamarbetet med Angola borde startas så snart landet blivit självständigt, och planeringen borde komma igång snarast på basis av en planeringsram om 5 mkr.²⁶⁶

I prop. 1975/76:100 upprepade regeringen att den var villig att ge utvecklingsbistånd till Angola, men konstaterade att förutsättningarna för en planering av ett långsiktigt samarbete inte förelåg så länge som krigshandlingar pågick. I denna situation undersökte man möjligheterna att öka det humanitära biståndet.²⁶⁷ Flera motioner framlade förslag om humanitärt stöd – Vänssterpartiet Kommunisterna upprepade sitt förslag från föregående år om 25 mkr till MPLA.²⁶⁸ Utrikesutskottet kunde i sin tur konstatera att situationen under mellantiden hade förändrats genom att MPLA-regeringen hade fått kontroll över hela Angola. Regeringen hade i mars beslutat lämna 11 mkr i humanitärt bistånd för att lindra den akuta nöden. Därefter kunde det bli aktuellt att inleda diskussioner om ett fastare samarbete syftande till ekonomisk och social utveckling. Både i budgetpropositionen och i utrikesdeklarationen den 31 mars 1976 bekräftade regeringen denna beredskap.²⁶⁹

Laos

Ett mer långsiktigt utvecklingssamarbete med Laos har betraktats som ett tänkbart resultat av det intresse för Indokina som följde i Vietnamkrigets kölvatten och den nödsituation kriget hade skapat. 1974 framhöll regeringen att i den nya situation som uppstått i Laos, där de stridande parterna hade ingått avtal om en koalitionsregering, var den beredd "att inleda biståndsdiskussioner med denna regering när den har bildats i överensstämmelse med det ingångna avtalet och praktiska förutsättningar i övrigt bedöms föreligga för ett bistånd som når fram till de folkgrupper som hårdast drabbats av kriget".²⁷⁰ Aret

därpå hänvisade regeringen till att SIDA i sin anslagsframställning hade tillkännagivit att undersökningar pågick beträffande biståndet till Laos.²⁷¹ Man hänvisade till att samarbete hade inletts med den nya unionsregeringen i Laos – 10 mkr i humanitärt bistånd till de grupper och områden som hårdast drabbats av kriget – och framhöll att man skulle överväga en utvidgning av biståndet på grundval av erfarenheterna från samarbetet.²⁷² vänsterpartiet Kommunisterna föreslog ett anslag på 50 mkr till koalitionsregeringen med inriktning på de grupper och områden som drabbats hårdast av kriget, men detta avstyrktes av utrikesutskottet.²⁷³

1976 framhöll regeringen att landets fattigdom, de svåra krigsskadorna och de stora återuppbyggnadsbehoven motiverade ökat bistånd. En ökning av anslaget från 20 till 30 mkr föreslogs för budgetåret 1976/77.²⁷⁴ vänsterpartiet Kommunisterna upprepade sitt förslag om ett anslag på 50 mkr och Moderata Samlingspartiet önskade att uteslutande humanitärt bistånd skulle utgå till Laos.²⁷⁵ Utrikesutskottet konstaterade i detta sammanhang att biståndet för 1976/77 i huvudsak skulle komma att följa samma mönster som de föregående åren – finansiering av import av utrustning och verktyg för husbyggnad och jordbruk. Därtill kom utrustning för avminering av jorden, som i stora delar av Laos var bemängd med minor och antipersonella bomber.²⁷⁶

Kambodja

Det humanitära svenska biståndet till Kambodja har haft en blygsam omfattning. Regeringen framhöll 1974 att möjligheterna till biståndsinsatser prövades fortlöpande av regeringen, på grundval av de akuta biståndsbehoven och andra staters insatser. Kriget pågick och det fanns inte praktiska möjligheter för ett direkt humanitärt bistånd till huvuddelen av befolkningen i landet. Regeringen var emellertid beredd att lamna sådant bistånd då förutsättningar härför hade skapats.²⁷⁷ Ett motsvarande löfte gavs följande år,²⁷⁸ och också då framlade vänsterpartiet Kommunisterna förslag om ett anslag på 50 mkr till Kambodjas nationella enhetsregering (GRUNK).²⁷⁹ 1976 uttalade regeringen på nytt sin beredskap att inleda humanitärt bistånd till landet från katastrofreserven, men framhöll att konkreta diskussioner inte hade kommit igång.²⁸⁰

Detta motsatte sig Moderata Samlingspartiet starkt. Man framhöll att svenskt bistånd till Kambodja tills vidare ej borde komma ifråga, med hänvisning till den brutalitet den nya regeringen hade utvecklat. Det svenska biståndet skulle inte komma de nödlidande människorna tillgodo. Partiet framhöll att "Så länge denna omänskliga regim sitter vid makten . . . är konkreta diskussioner om svenskt bistånd meningslösa."²⁸¹

Utrikesutskottet uttalade att det var medvetet om att exceptionella förhållanden fanns i Kambodja och att landet i hög grad hade avskärmat sig från omvärlden – något som försvårar eller omöjliggör en humanitär biståndsinsats. Om sådana kanaler öppnas som gör det möjligt att effektivt bispringa nödlidande människor i Kambodja, bör Sverige enligt utskottet stå fast vid sin uttalade beredvillighet att lamna humanitärt bistånd.²⁸²

Andra förslag till prioritetlander

En del andra länder har också varit på förslag att inlemmas bland huvudmottagarländerna. Några av dessa förslag framlades 1968–69, innan riktlinjerna för val av programländer hade fastställts. Andra förslag kom först 1975.

1968 framhöll regeringen att det i samband med den svenska medverkan i Världsbankens konsultativa grupp för Ostafrika, kunde bli aktuellt att överväga bistånd till *Uganda* inom ramen för samarbetet med *Östafrika*.²⁸³ Uganda kom efterhand med i den svenska biståndsplaneringen, utan att något nämnvärt bistånd hunnit utgå före statskuppen i januari 1971. Förutsättningarna för svenska biståndsinsatser försvann då, och situationen har inte förändrats till det bättre under de följande åren.²⁸⁴

1969 framlades två likalydande motioner om att *Algeriet* skulle bli huvudmottagarland för svenskt bistånd.²⁸⁵ Statsutskottet avstyrkte förslaget med hänvisning till behovet av en utredning och oklarheter vad gällde kriterierna för länderval.²⁸⁶ Samma år framlades också förslag om att Överväga lämpligheten och möjligheterna av att något eller några länder i *Latinamerika* blev huvudmottagarländer för svenskt bistånd. Också detta avstyrktes av statsutskottet med en liknande motivering.²⁸⁷ Då mittenpartierna 1972 krävde att få en presentation av hela ländervalkomplexet innan beslut om något ytterligare mottagarland fattades, framhöll de rent allmänt att alternativa förslag till mottagarländer i *Latinamerika* måste prövas lika val som frågan om nya insatser i nya programländer i andra delar av världen – t ex *Västafrika*, *Nordafrika* eller *Asien*.²⁸⁸ 1973 framhöll mittenpartierna att det skulle vara en fördel att få erfarenheter från biståndssamarbete med ytterligare ett mottagarland i *Latinamerika* – *Peru*, *Colombia* eller *Costa Rica*.²⁸⁹

1975 framlade två socialdemokratiska riksdagsmän ett förslag om att *Peru* borde få svenskt bistånd då en utvidgning av länderkretsen blev aktuell, med den motiveringen att den peruanska utvecklingspolitiken och landets behov stämde väl överens med målsättningarna för svenskt bistånd.²⁹⁰ I ett särskilt yttrande slöt regeringspartiets representanter i utrikesutskottet upp kring denna motion. De konstaterade bl a att den peruanska regeringens strävan till nationellt oberoende har lett till en kritisk inställning gentemot supermakterna, vilket i sin tur bidragit till att Peru i mindre grad torde få del av bistånd från supermakterna och deras allierade än många andra u-länder. Dessutom tillhörde Peru de fattigaste länderna på den latinamerikanska kontinenten. Den peruanska regeringens politik syftade till att de stora fattiga folkgrupperna skulle få del av framstegen. En genomgripande jordreform genomfördes med sikte på att överföra de stora godsen till lantarbetare och andra grupper med anspråk på jorden. Politiken syftade också till att ge de arbetande ett inflytande över sina egna arbetsplatser.²⁹¹

Utrikesutskottet konstaterade att inga svenska insatser hade varit aktuella i Peru tidigare, och påminde om att kriterierna för val av nya mottagarländer var under utredning inom biståndspolitiska utredningen. Därför avstyrktes motionen.²⁹²

Somalia erhöill omfattande bistånd 1974/75 i samband med den försörjningskatastrof som hotade som en följd av torkan – matvaror m m till ett värde av 16,7 mkr. Följande år bidrog Sverige med 15 mkr till den somaliska regeringens program för sysselsättning och försörjning av den del av befolkningen som av ekologiska och ekonomiska skäl inte kunde fortsätta som boskapsuppfödande nomader. Regeringen räknade med att använda ytterligare katastrofmedel för detta rehabiliteringsprogram.²⁹³ Folkpartiet framlade 1976 förslag om att undersöka möjligheterna att upprätta ett långsiktigt samarbetsprogram med Somalia.²⁹⁴ Utrikesutskottet ville överlåta prövningen av det lämpliga i detta till regeringen.²⁹⁵

1975 framlade vänsterpartiet Kommunisterna förslag om att Demokratiska folkrepubliken Jemen skulle tas upp som nytt programland för svenskt bistånd och att anslag på 20 mkr skulle beviljas för budgetåret 1975/76.²⁹⁶ Motionen avstyrktes av utrikesutskottet med hänvisning till att kriterierna för ländervalet var under utredning inom biståndspolitiska utredningen.²⁹⁷

Till slut har *Portugal* blivit en betydande mottagare av medel från det svenska biståndsanslaget. I regeringens motivering för detta hette det bl a att förutsättningar för en utveckling mot en modern demokratisk stat uppstod då den fascistiska diktaturen föll 1974. Denna utveckling krävde en omfattande omvandling av det portugisiska samhället och betydande sociala reformer. Regeringen hade ställt sig positiv till Portugals vädjan om internationellt stöd. I mars 1975 undertecknades en gemensam deklaration om svensk-portugisiskt samarbete. I budgetpropositionen 1976 framhöll regeringen att den dittills hade ställt omkring 10 mkr till förfogande att användas för flyktingar från Angola budgetåret 1975/76.²⁹⁸

Svenskt utvecklingssamarbete med Portugal diskuterades dels inom Europeiska frihandelsorganisationen (EFTA) dels direkt med den portugisiska regeringen. Inom EFTA träffades en principöverenskommelse om en fond på ca 450 mkr, varav Sverige skulle finansiera 30 procent – 140 mkr – över en femårsperiod. Dessutom önskade Portugal direkt stöd till yrkes- och vuxenutbildning, bostadskooperation, planering av bostadsområden och konsumentkooperation. Till dessa ändamål föreslog regeringen totalt 40 mkr för 1976/77 – därav 30 mkr till EFTAs industrialiseringsfond.²⁹⁹

De riktlinjer som riksdagen antog 1970 gällde både för val av nya huvudmottagarländer och för fördelningen av det bilaterala biståndet inom denna krets. Av de ursprungliga sex prioritetslanderna föll som nämnts Pakistan bort 1971. De politiska partiernas tillämpning av riktlinjerna kommer till uttryck genom deras ståndpunkter vad gäller fördelningen av det bilaterala biståndet på programländerna, något de tar ställning till årligen. Regeringens – och regeringspartiets – ståndpunkter framgår av de årliga anslagsbeloppen, vilka framgår av följande kapitel. I den utsträckning oppositionspartierna önskat följa upp riktlinjerna på något annat sätt, skulle det framgå av motiverade ändringsförslag i form av motioner.

Vi har sett att oppositionspartierna endast i begränsad utsträckning har dragit upp alternativa finansiella fördelningsramar vad gäller de nya programländerna. Detsamma gäller i stort sett också de fem som fortfarande återstår av de sex ursprungliga programländerna. 1975 framlade emellertid Moderata Samlingspartiet i det närmaste en alternativ fördelningsram. Denna sammanföll på de flesta punkter med SIDA:s anslagsframställning. Också Centern och Folkpartiet kom med flera alternativa förslag det året. För övrigt har det rått stor samstämmighet mellan regeringen och de tre stora oppositionspartierna fram till 1976. Av de ursprungliga prioritetsländerna har största uppmärksamheten ägnats Etiopien. Biståndet till de andra har nästan inte ägnats någon uppmärksamhet – i form av alternativa förslag till anslagsbelopp eller utformning av biståndet.

Etiopien

I statsverkspropositionen 1973 föreslog regeringen en planeringsram på 30 mkr för budgetåret 1973/74 – samma belopp som för 1972/73. I sin anslagsframställning hade SIDA beräknat ett behov om 33 mkr. Moderata Samlingspartiet och de två mittenpartierna framlade förslag om högre belopp – det förstnämnda partiet önskade öka volymen med 10 mkr, de två andra med 3 mkr. I båda motionerna motiverades detta med att biståndet till Etiopien inte fick eftersättas, därför att landet var ett av jordens fattigaste och tillhörde de länder som fick minst bistånd per invånare. Man betonade samtidigt att de svenska insatserna hade stor betydelse för Etiopiens utvecklingsansträngningar och att de verksamt kunde bidra till att förbättra läget särskilt för de fattiga befolknings-skikten.³⁰⁰ Utrikesutskottet konstaterade att någon större utvidgning av den totala biståndsvolymen ej syntes befogad, inte heller hade något avgörande inträffat som motiverade en minskning av biståndet till Etiopien. Därför avstyrktes motionerna.³⁰¹ I en reservation uttalade mittenpartiernas representanter i utskottet bl a att det var anmärkningsvärt att departementschefen utan någon motivering kunde sänka anslagsramen, och de avslutade med att begära en ökning på 5 mkr. I motiveringen hänvisade de till SIDA:s argument för en ökning av biståndet till Etiopien – bl a att svenskt bistånd troligen inte hade saknat betydelse för den politiska utvecklingen på sikt.³⁰²

Året därpå ökade regeringen planeringsramen till 40 mkr, av hänsyn till behovet av särskilda insatser i de områden som drabbats av torkan.³⁰³ Moderata Samlingspartiet föreslog att ramen skulle höjas med ytterligare 10 mkr. I motiveringen hette det bl a att Etiopien hade ett stort behov av bistånd – fattigdomen var skrämmande och medelinkomsten per capita den lägsta i världen. Även till följd av tradition och tidigare insatser hade Sverige mycket stor anledning att ge bistånd åt detta land och folk. De pågående inre störningarna hade snarare ökat än minskat hjälpbehovet.³⁰⁴ Utrikesutskottet pekade på att 9,1 mkr hade lämnats innevarande budgetår utöver planeringsramen, och att det fanns möjligheter till ytterligare humanitära insatser under det kom-

mande budgetåret om utvecklingen skulle motivera detta. Däremot fann utskottet det svårt att överblicka möjligheterna för en ökning av det reguljära utvecklingssamarbetet med Etiopien.³⁰⁵

1975 ökade så regeringen planeringsramen till 50 mkr, men konstaterade att utvecklingen i Etiopien gjorde förutsättningarna för ett utvecklingssamarbete av denna omfattning osäkra. Man hänvisade till att SIDA hade visat på svårigheterna att mer i detalj fastställa samarbetets utformning på grund av den ekonomiska och politiska situationen i landet. Flera projekt som Sverige medverkade i skulle troligen bli fördröjda, och de etiopiska myndigheterna kunde också besluta att företa sådana omprioriteringar som skulle påverka samarbetets villkor och innehåll.³⁰⁶ Denna gång föreslog Moderata Samlingspartiet samma planeringsram som regeringen men förordade att samarbetet med Etiopien skulle byggas ut väsentligt så snart läget blivit stabilt.³⁰⁷ Utrikesutskottet fann det däremot svårt att bedöma förutsättningarna för det fortsatta utvecklingssamarbetet med Etiopien.³⁰⁸

Året därpå ökade regeringen planeringsramen ytterligare – till 70 mkr – med hänvisning till de stora förändringar som påbörjats i det etiopiska samhället, jordreformen och nationaliseringen av banker, större industrier och fast egendom i städerna. Reformerna var enligt regeringen inriktade på att förbättra de sociala och ekonomiska förhållandena för de stora, fattiga folkgrupperna på landsbygden. Det var emellertid för tidigt att bedöma de långsiktiga resultaten av reformerna, och motsättningarna mellan olika krafter i det etiopiska samhället skapade osäkerhet om den framtida utvecklingen. Detta kunde påverka förutsättningarna för ett utvecklingssamarbete av den omfattning som regeringen föreslagit.³⁰⁹

Indien

I prop. 1975:1 föreslog regeringen en betydande ökning av planeringsramen för Indien – från 175 till 230 mkr. I motiveringen hänvisades bl a till att Indien tillhörde de länder som hårdast drabbats av den internationella prisutvecklingen och därtill tvingade felslagna skördar Indien att importera stora mängder spannmål. Därför kunde det bli aktuellt med extra insatser, varvid katastrofmedel skulle utnyttjas. Det dominerande inslaget i det svenska biståndet skulle bli importstöd, i form av långsiktiga räntefria krediter och svenska varuleveranser.³¹⁰

Moderata Samlingspartiet anslöt sig till regeringens förslag,³¹¹ medan mittenpartierna efterhand enades om ett förslag som låg 25 mkr högre.³¹² Utrikesutskottet tillstyrkte budgetpropositionens förslag med motiveringen att regeringen vid behov skulle ge katastrofhjälp utöver planeringsramen.³¹³ Mittenpartiernas motivering för en höjd planeringsram sammanföll med regeringens. Man framhöll emellertid att planeringsramarna för programländerna borde vara så realistiska, att anslaget till katastrofbistånd inte på förhand skulle behöva specialdestineras till vissa programländer för att möta behoven där.³¹⁴

Centern ansåg att Indien befann sig i en permanent katastrofsituation som gjorde det befogat att höja planeringsramen för landet.³¹⁵ Inget av partierna lade emellertid fram något ändringsförslag då regeringen i den följande budgetpropositionen föreslog en oförändrad planeringsram.³¹⁶

Kenya

Planeringsramen för biståndet till Kenya var 60 mkr budgetåren 1973/74 och 1974/75 och regeringen föreslog en ökning till 65 mkr för det följande budgetåret – 5 mkr lägre än i SIDA:s anslagsframställning. Regeringen framhöll bl a i detta sammanhang att den kenyanska regeringen hade tillkännagivit att man i det fortsatta utvecklingssamarbetet med Sverige önskade att ge ökad tyngd åt insatser för utveckling av landsbygden.³¹⁷ Moderata Samlingspartiet ville att planeringsramen skulle ökas till 70 mkr med den motiveringen att inga bärande skäl för att frånga SIDA:s bedömning hade lagts fram.³¹⁸ Utrikesutskottet avstyrkte denna motion.³¹⁹ Inget parti lade fram något ändringsförslag då regeringen året därpå ökade planeringsramen till 70 mkr – även om också detta innebar en relativ nedtrappning av biståndet.³²⁰

Tanzania

Biståndet till Tanzania ökade raskt på 1970-talet. Planeringsramen för 1973/74 uppgick till 120 mkr och utbetalningarna till 132 mkr. Året därpå träffades avtal om 145 mkr i ordinarie utvecklingsbistånd och dessutom lämnades särskilda bidrag till finansiering av Tanzanias kraftigt ökade livsmedelsimport – 40 mkr samt 15 000 ton svenskt vete. Importökningen var en följd av de kraftiga internationella prisstegringarna och den brist på livsmedel, som i sin tur förorsakades av torkan. För 1975/76 föreslog regeringen en ökning av planeringsramen till 250 mkr.³²¹

Både Moderata Samlingspartiet och Centern gick emot denna höjning. Moderata Samlingspartiet ville reducera planeringsramen med 50 mkr och få den i linje med SIDA:s anslagsförslag.³²² Centern föreslog att ramen för det ordinarie biståndet skulle reduceras med 40 mkr, men föreslog samtidigt att extra bidrag i form av katastrofbistånd skulle Övervägas, om livsmedelsläget i landet förvärrades eller om det uppstod risk för att utvecklingsplanen varaktigt skulle försenas.³²³ Utrikesutskottet tillstyrkte budgetpropositionens förslag och instämde i regeringens motivering. Man framhöll att Tanzania befann sig i en svår ekonomisk kris som huvudsakligen berodde på den kraftiga internationella prisstegringen och den svåra torka som drabbat landet, förutom strukturella problem i samband med den snabbt genomförda reformpolitiken. Dessutom hade Sverige blivit en ännu viktigare biståndsgivare sedan biståndet från Kina börjat skaras ned.³²⁴ Året därpå föreslog regeringen en oförändrad planeringsram för budgetåret 1976/77, utan att några ändringsförslag lades fram av de politiska partierna.³²⁵

Tunisien

Det svenska biståndet till Tunisien hade en planeringsram på 35 mkr budgetåret 1973/74, 40 mkr 1974/75, och 1975 föreslog regeringen en oförändrad ram för 1975/76. Samtidigt aviserade regeringen att man skulle inleda diskussioner med den tunisiska regeringen om ett bredare samarbete som skulle omfatta dels ett visst bistånd – där kunskapsöverföring skulle spela en stor roll – dels kulturutbyte, institutionssamarbete, handel m m. Bakgrunden till denna nya vändning var bl a Tunisiens snabba ekonomiska tillväxt som en följd av höjda priser på landets exportråvaror petroleum, fosfat och olivolja.³²⁶

Moderata Samlingspartiet anslöt sig till regeringens finansiella ram.³²⁷ Utrikesutskottet i sin tur anslöt sig till de allmänna synpunkter på det framtida utvecklingssamarbetet som framfördes i två motioner från Centern och Folkpartiet, bl a med hänvisning till de synsätt som u-länderna hade tillkännagivit under diskussionen av en ny ekonomisk världsordning. I generella termer framhöll utskottet att nya former för samarbete kunde bli aktuellt – dels bistånd med tonvikt på kunskapsöverföring, dels kulturutbyte, institutionssamarbete, handel m m. En bestående förbättring kunde vara på väg beträffande några länders utvecklingssituation. Regeringen borde då vara beredd till att inleda samtal med vederbörande regeringar om ett bredare samarbete.³²⁸ I en reservation framhöll regeringspartiets medlemmar av utskottet att en sådan omläggning måste ske med beaktande av att biståndet innebar ett långsiktigt samarbete, och att Övervägandena inte bara kunde röra sig om traditionella mått såsom BNP per invånare, utan också måste avse landets strävan att förbättra de fattigaste folkgruppernas situation eller att stärka det ekonomiska oberoendet.³²⁹

I den följande budgetpropositionen föreslog regeringen en oförändrad planeringsram för 1976/77. Man framhöll att diskussioner hade inletts med den tunisiska regeringen med sikte på en gradvis minskning av biståndet fram till 1980 då det antagligen skulle upphöra. I samband med avvecklingen av det reguljära biståndet planerades en fond, finansierad av Sverige, avsedd att underlätta för Tunisien att utnyttja svenska konsulttjänster, samt att få till stånd ett samarbete mellan utbildnings- och forskningsinstitutioner i de två

Denna gång var det Folkpartiet och Centern som underströk att utvecklingssamarbetet var långsiktigt och inte fick avbrytas abrupt eller genom ensidiga diktat. Folkpartiet framhöll att avvecklingen av biståndet inte fick ske, förrän den fulla innebörden av det bredare samarbete som Sverige hade erbjudit hade klarlagts. Förändringar inom samarbetet måste ske i samråd mellan Sverige och de tunisiska myndigheterna.³³¹ Utrikesutskottet konstaterade att hänsyn till dessa principer hade tagits genom den långsiktiga avvecklingen av det reguljära biståndet till Tunisien. Man hade inhämtat upplysningar om att frågan varit föremål för ingående Överläggningar mellan biståndsmyndigheterna i Tunisien och Sverige. Dessa hade lett till samförstånd både om hur biståndet skulle avvecklas och om hur det skulle avlösas av samarbete i andra former.³³²

Övriga mottagarländer

Ytterligare några länder har mottagit bilateralt svenskt utvecklingsbistånd av viss omfattning. Detta gäller i första hand Afghanistan och dessutom Burma, Liberia, Nepal, Sierra Leone, Sydkorea och Turkiet. Biståndet till dessa har varierat. Efter det att det skandinaviska undervisningssjukhuset övertogs av den sydkoreanska staten 1970, har biståndet till Sydkorea varit begränsat till familjeplanering – som faller utanför koncentrationsprincipen. Biståndet till Turkiet har till Övervägande delen bestått av kreditbistånd, den sista krediten beviljades 1970/71. De biståndsavtal som ingicks med Burma, Nepal och Sierra Leone utvecklade sig inte till något mer omfattande samarbete och kan betraktas som enskilda insatser. Biståndet till Liberia, som inleddes på ett tidigt stadium, kom aldrig upp till någon hög nivå och blev med tiden ganska blygsamt. Inte heller biståndet till Afghanistan blev speciellt omfattande.

Den etablerade programlandstrukturen har uppstått som ett resultat av en politisk process, i vilken både regeringen och oppositionen har deltagit under flera år. Det är därför knappast troligt att det nya mönster, som kommer att framträda om några år, kommer att skilja sig speciellt mycket från det etablerade.

Några utdrag ur debatten 1968–70 om valet av mottagarländer

Debatten om kriterierna för urvalet av programländer var som häftigast och mest omfattande under 1968–70, men har mer sporadiskt dykt upp också senare på 1970-talet, efter det att riktlinjerna 1970 blev beslutade av de politiska myndigheterna – regering och riksdag. De främsta aktörerna under 1969–70 var samtidigt framträdande politiker inom regeringspartiet och biståndsadministratörer. Den gången stod den högsta ledningen inom SIDA och inom utrikesdepartementet på olika ståndpunkter, och dialogen ägde rum både i SIDA:s anslagsframställning och i statsverkspropositionen, som framgår ovan, och utanför dessa – främst i Tzden. Senare är det i första hand oppositionspolitikerna – främst moderaterna – som har kritiserat valet av mottagarländer och de premisser som valet har skett utifrån. Det kan vara av intresse att också se på den debatt som utspann sig under 1968–70 och därvid särskilt fasta uppmärksamheten vid hur de som då var bland de främsta aktörerna inom svensk biståndspolitik argumenterade.

Denna debatt låg dels på det principiella planet, dels rörde den sig om kriterierna för val av nya samarbetspartner, och dels skedde den i samband med kritiken av etablerade förbindelser eller projekt som uppfattats som misslyckade. Ofta har emellertid både tema och argument i denna debatt varit sammanflätade – med inslag av flera av dessa förhållanden. Kritiken mot fortsatt samarbete med Etiopien bildade ofta den konkreta utgångspunkten för

debatten. Vi har konstruerat vårt urval också med sikte på att belysa komponenterna i den strategi som tillämpades för att försvara fortsatt bistånd till ett etablerat prioriteratsland, mot ett krav om att bryta utvecklingssamarbetet med Etiopien på grund av brist på politisk överensstämmelse om utvecklingsmålen mellan myndigheterna i givar- och mottagarlandet.

Kritiken av den svenska biståndsverksamheten i slutet av 1960-talet rörde sig som nämnts i huvudsak om biståndet till Etiopien. Det uppfattades som stöd till en regim som var "feodal", "reaktionär", "status quo-orienterad", en regim som hade för avsikt att bevara makten för en liten ekonomisk, administrativ, religiös och/eller traditionell elit, och som motarbetade reformer som kunde sätta denna elits politiska eller ekonomiska maktpositioner på spel. Regimen var därför inte särskilt väl lämpad att åstadkomma en utveckling i riktning mot målen för det svenska biståndet, som till exempel social och ekonomisk utjämning eller ett bredare politiskt deltagande. Det är på grundval av en sådan verklighetsuppfattning som biståndet till Etiopien har angripits.

Dessa angrepp var mer eller mindre nyanserade och mer eller mindre direkta.³³³ I boken *U-hjälp* och imperialism riktade författarna Lennart Berntson och Gunnar Persson 1968 ett skarpt angrepp som gick direkt på kärnan i detta konvergensproblem:

Frånsett projektet i Tanzania går huvuddelen av det svenska biståndet till länder med utvecklingsframmande oligarkier och militardiktaturer. Speciellt favoriserade är de reaktionära överklasserna i Etiopien och Pakistan. I båda länderna skall insatserna utökas genom brett upplagda community development-program. I Etiopien har Sverige tillsammans med Förenta Staterna spelat en ledande roll i upprustningen av den etiopiska armén som nu uppgår till 35 000 man. För närvarande får Etiopien mer militär "hjälp" av USA än alla övriga afrikanska stater tillsammans.⁵ Lagg därtill att bönderna äger kanske 10 % av jorden och att staten, kyrkan och överklassen innehar resten och man får en uppfattning om vilka gruppers utveckling som USA och Sverige söker främja. Den valtranade armén har för övrigt redan en gång slagit ned en folklig revolt och är sedan sex år inblandad i ett blodigt inbördeskrig.^{6"}³³⁴

Den kritik som fick mer resonans framfördes i tidskriften *Tiden* under 1968–69. Birgitta Dahl öppnade med artikeln "välgörenhet eller samhällsomdanning?"³³⁵ Hennes kritik var försiktig, nyanserad och sökande, utan att udden därmed bröts av. Den drabbade inte enbart biståndet till Etiopien, men adressen var klar när hon framhöll att:

om projektet inte är valintegrerat i mottagarlandet och inte är uttryck för klart uttalade avsikter i landets egen utvecklingsplan, är det meningslöst. Vi riskerar då att skapa perfekta och isolerade valståndsoar i stagnerade och feodala samhällen. Under sådana förhållanden kan projektet inte få någon spridningseffekt.

Man måste till exempel fråga sig om det är rimligt att starta storjordbruksutvecklingsprojekt inom val begränsade landområden i länder där det inte finns realistiska politiska förutsättningar för en jordreform eller en utveckling också utanför forsoksområdets gränser av kooperationen, vuxenutbildning, fackföreningsrörelse och fungerande kommunal självstyrelse.

Man kan kanske, som vi har (*sic*) gjort i Etiopien, starta ett sådant projekt som ett försök att driva på samhällsutvecklingen i progressiv riktning. Men skall vi fortsätta att öka stödet till Etiopien, innan vi vet om vi skall lyckas föra ut intentionerna bakom projektet och i en situation där utsikterna för en sådan utveckling förefaller vara små?

Man kan fortsätta exemplifieringen. Är det, bortsett från den humanitära aspekten, någon mening med att satsa på hälsovård och näringsupplysning, när vi inte får göra något åt det system,

som skapar den skamliga och förnedrande slummen? De barn, som botas på sjukhuset, skickas ju tillbaka till eländet och är snart nedsmittade med nya sjukdomar och förstörda av **undernäring**.³³⁶

Flera ledande personer inom svensk biståndspolitik och -förvaltning kastade sig in i debatten. Detta gällde i första hand Lennart Klackenberg, som något senare blev statssekreterare i utrikesdepartementet med biståndspolitikern som särskilt arbetsfält, SIDA:s generaldirektör och styrelseordförande, Ernst Michanek, och Aftonbladets chefredaktör Gunnar Fredriksson.³³⁷

Den artikel som Ernst Michanek skrev i **Tiden**, ger ett representativt uttryck för det försvar som sattes in för fortsatt svenskt engagemang i Etiopien.³³⁸ Med temperament avvisade han inledningsvis tanken på att en sådan kritik på det hela taget var berättigad:

De som vill gora det till en huvudfråga om vi ska samarbeta med folket X eller folket Y tar inte ens ett litet steg från en procentdebattens sterilitet till ett fruktbart tankeutbyte – de ersätter en schablon med en annan – ett årtal med ett vaderstreck.³³⁹

Detta kom också som ett svar på Lennart Klackenbergs artikel i det föregående numret av **Tiden**. Klackenberg hade framhållit att valet av mottagarländer inte bara var en av de svåraste frågorna vid utformningen av biståndspolitikern, utan också en av de väsentligaste. Han framhöll bl a att:

Utvecklingsbiståndet bör styras av politiska värderingar av olika slag. En viktig sådan värdering måste rimligen avse de politiska förhållandena i mottagarlandet. Hur skall man annars kunna fördela insatserna så att de bäst bidrar till höjning av de fattiga folkens levnadsnivå och till social och ekonomisk utjämning, vilket är de uttalade huvudmålen för verksamheten?

Valet av mottagare av svenskt utvecklingsbistånd måste ses mot denna bakgrund. Det brukar ibland sägas att våra insatser siktar till att hjälpa de enskilda människorna i de fattiga länderna, inte nödvändigtvis till att stödja regimerna i dessa länder. Man skulle således kunna undgå att ta ställning till 'goda' respektive 'dåliga' regimer. Det är här fråga om uppfattningar av samma slag som 'man skall skilja mellan idrott och politik'.

Resonemanget är lika ihålligt i fråga om bistånd som om idrott. Bortsett från framför allt en del humanitära insatser (typ katastrofhjälp) avser överföringen av kapital och kunskaper att underlätta genomförandet av projekt och planer, som mottagarlandet ger prioritet i sitt utvecklingsprogram.³⁴⁰

Strukturen i försvaret för den svenska biståndsinsatsen i Etiopien framträder som nämnts klart i Michaneks artikel i det följande numret av **Tiden**, även om inte alla argument utvecklades och några argument inte kom till användning.

Michanek betonade att det tar tid att bygga upp ett utvecklingssamarbete. När så detta samarbete sker på ett riktigt sätt "med finansiella och personella resurser engagerade i av mottagarlandet högt prioriterad verksamhet, som landet verkligen självt satsar på, är det varken lätt eller rätt att dra sig ur".³⁴¹

Detta tema kom Michanek tillbaka till i artikelns sista och avslutande avsnitt:

Effektivt bistånd, som påverkar utvecklingen, kräver dimension, hänsyn och uthållighet. Biståndssamarbetet kan inte följa opinionernas vindkast i vårt land. Om vi, genom att satsa på större sammanhållna insatser, är på väg att gora oss av med strilkannen som biståndets symbol, får vi se till att inte valja vindflojen till vår vagvisare.³⁴²

Frågan om huruvida den etiopiska regimen var status quo-orienterad, eller endast foga utvecklingsorienterad, togs också upp. Det hette att alla regeringar Sverige samarbetade med "visar påtaglig utvecklingsambition och driver en utvecklingsplanering som motsvarar rimliga anspråk".³⁴³

Indirekt gick SIDA-chefen så långt att han förnekade existensen av ett konvergensproblem. Han framhöll att det mångåriga samarbetet med Etiopien var

påfallande uppskattat av de deltagande organen och medarbetarna på omse håll. Natan alla de många företrädare för riksdag, press och folkliga organisationer, som studerat det etiopisk-svenska samarbetet på platsen, har återvänt med en positiv bedömning av både förutsättningar och framsteg.³⁴⁴

Ett annat tema i försvaret för den verksamhet som bedrivits har varit att samarbetet gav möjligheter att påverka de etiopiska myndigheternas politik. I en försiktig tappning användes detta argument också av Michanek. Han framhöll bl a att

Med en ofta frapperande öppenhet och en påtaglig önskan att utsätta sig för inflytande utifrån tar framstående etiopiska personligheter upp landets interna problem till diskussion med svenskar – dvs de diskuterar hur landet ska kunna moderniseras på olika områden från kommunalförvaltning och fackföreningsrörelse till central administration och regeringsmakt. En långt slutet kultur börjar öppna sig, en snabbt växande grupp av utbildade börjar göra sig gällande.³⁴⁵

Han uppehöll sig vid detta också senare i artikeln, där han med hänvisning till det svenska biståndet till Indien framhöll att man inte kunde utöva något särskilt stort inflytande med utgångspunkt i fem eller tio öre per indier

men när vi uttrattar mer i pengar och personer kommer vi också att automatiskt utöva mer ideologisk påverkan. Vad vi i dessa avseenden redan sett och ser i Östra Afrika ger hopp om – och därmed anknyter jag till rubriken på Birgitta Dahls resonemang – att en insats, som till sin storlek annu ligger på valgorenhetens nivå, kan visa sig verksamt bidra till en samhällsomdaning.³⁴⁶

Rutinerat tillfogade Michanek omedelbart en reservation:

Innkningen på den samhällsomdaningen kan vi inte bestämma. Och valgorenhetens traditionella följeslagare – den fattigvårdsanda och det översitteri som grundar sig på förakt för den mottagande parten – måste vi ständigt vara på vakt emot.³⁴⁷

Samarbetet öppnar inte bara kommunikationskanaler för påverkan genom meningsutbyte i sådana former som Michanek visade på. Det kan också ge möjlighet till en systematisk påverkan och till att utöva direkta påtryckningar på mottagarregeringen att genomföra reformer, genom att göra biståndet beroende av politiska och ekonomiska reformer – så som jordreformer. Detta talade Michanek lågmält om, även om han inte underlät att peka på det.³⁴⁸ Han framhöll bl a att det i biståndsavtalet med Etiopien

. anges bl a att Etiopien, som betalar en tredjedel av projektets kostnader, åtar sig att eftersträva förverkligandet av sådana jordreformer och andra reformer i området ifråga, att de uppställda utvecklingsmålen kan nås. Då avtalsförhandling eller projektutvidgning förs på tal av etiopierna bringas denna klausul i erinran av svenskarna. Det provas om regeringen i Etiopien gjort

vad som rimligen kan begäras för att föra jordreformer igenom en riksdag, som till äventyrs visat sig motspänstig.³⁴⁹

Andra, som inte befann sig i samma utsatta ställning som SIDA-chefen i sitt förhållande till mottagarländerna, har inte pålagt sig motsvarande restriktioner, och har betonat att dessa möjligheter till påverkan existerade och att påtryckningar av denna karaktär också hade skett. Bengt Nekby framhöll två år senare i boken *CADU-etiotisk utmaning*, att det från svensk sida hade utövats press för att genomföra jordreformer i samband med det integrerade landsbygdsutvecklingsprojektet (CADU).³⁵⁰ Denna press utövades både på det lokala planet gentemot jordägarna,³⁵¹ och centralt gentemot den etiopiska regeringen.³⁵² Nekby framhöll bl a att

Min slutsats är att det har tagit mycket lång tid att bygga upp det unika förtroende och den popularitet som Sverige idag åtnjuter i Etiopien. Låt oss inte förstöra denna tillgång. Genom att utnyttja goodwill och möjligheter till framtida bistånd bör man söka pressa fram reformer som har avgorande betydelse för den fortsatta utvecklingen. En realistisk bedömning av möjligheterna måste göras innan dylika krav reses. Detta är också den linje som Sverige har sökt följa, när man kopplat ihop undertecknadet av ett nytt CADU-avtal med framlagandet av en ny arrendelagstiftning för parlamentet. Det är angeläget att man håller fast vid denna linje och, om villkoren uppfylls, att man genomför insatsen enligt planerna.³⁵³

Också Marian Radetzki har betonat betydelsen av det svenska inflytandet på utvecklingen i Etiopien i ett bidrag till boken U-debatt. *Om mål och metoder i biståndsarbetet*.³⁵⁴ Har bemötte han de flesta argument mot svenskt bistånd till Etiopien i ett komprimerat avsnitt med följande avslutning:

Med tanke på Etiopiens extrema fattigdom vore det skada om Sveriges inflytande i landet försvann genom att biståndet skars av eller väsentligt minskades. Detta betyder givetvis inte att det inte skulle gå att förbättra innehållet i det svenska biståndet.³⁵⁵

Radetzki's utgångspunkt för att rekommendera fortsatt svenskt engagemang i Etiopien verkade emellertid – i motsats till Michaneks – vara att den politiska eliten där var status quo-orienterad, även om den inte var homogen i detta.

De socialpolitiska dragen framstår tillsammans med ett underutvecklat administrativt och finansiellt system som en avgjord nackdel för finansiell hjälp i form av programbistånd. Det är osannolikt att den rudimentära administrativa strukturen har möjlighet att formulera och genomföra en konsekvent utvecklingsplan på egen hand, och den ledande klassens antisociala attityder gör det sannolikt att en väsentlig del av de utländska resurserna hamnar i de redan formögnas fickor.³⁵⁶

Han gjorde i detta sammanhang en viktig uppdelning mellan finansiellt programbistånd och projekt- och förvaltningsbistånd. Projektbistånd och förvaltningsbistånd hade en annan ställning enligt Radetzki:

Ett inslag i det svenska bilaterala biståndet har formen av personellt stöd till mottagarlandets regeringsadministration. Svenskar utses till att arbeta inom olika ministerier i mottagarlandet. A priori förefaller detta vara en form av bistånd som passar Etiopien särskilt väl genom de möjligheter man på detta sätt får att påverka den etiopiska administrationen inifrån till att anta attityder som bättre gynnar den ekonomiska och sociala utvecklingen. Det skulle vara mycket intressant att

genom en empirisk studie försöka utröna i vilken utsträckning denna förmodan också gäller i verkligheten.³⁵⁷

Radetzki framhöll emellertid också att "Även i detta lands regering finns progressiva tendenser. En förstärkning av dessa borde vara ett av målen för svensk biståndspolitik."³⁵⁸ Så länge givar- och mottagarregeringarna kan enas om innehållet i de hjälpprojekt som planeras, bör därför inte det politiska kriteriet bli avgörande framhöll Radetzki:

Valet av biståndets former blir svårare i länder vilkas politiska ledare har en sval inställning till utveckling och sociala gruppintressen att försvara. Ett av huvudmotiven för bistånd till länder av detta slag borde vara att åstadkomma en politisk utveckling genom att andra ledarskiktets attityder, genom att ingjuta en mer positiv inställning till utveckling inom administrationen och genom att bredda det folkliga deltagandet i utvecklingsprocessen.³⁵⁹

En politik bedöms inte så mycket efter de potentiella möjligheter den öppnar som efter de frukter den bär. De argument som torde väga tyngst i detta sammanhang, är därför inte de möjligheter till påverkan i syfte att främja ekonomiska och politiska reformer som biståndet ger, utan att reformer faktiskt äger rum som resultat av en sådan påverkan. Som vi har visat förut har ett led i försvarsstrategin bestått av postulat om att sådana resultat har uppnåtts – eller antydningar om detta.³⁶⁰ Den mer fundamentala frågan – om biståndsgivaren bör utöva sådant inflytande – togs den gången för given, eller berördes inte alls, i detta sammanhang.

En annan central del av argumentationen, som också Michanek betonade, var att Etiopien tillhörde de länder som hade den lägsta per capitainkomsten i världen, och dessutom var ett av de länder som mottog minst utvecklingsbistånd per invånare.³⁶¹ Det underströks att Etiopien i det fallet befann sig i samma situation som Tanzania.³⁶² Det är knappast bara en tillfällighet att man drog en parallell med ett land, vars regering Sverige sannolikt hade den största sympatin för bland huvudmottagarländerna. Denna sympati har sin grund i den stora grad av överensstämmelse som anses existera mellan de två regeringarna i synen på politiska mål och värderingar,

I linje med denna argumentation har det också betonats att svenskt bistånd har utformats så att det ska komma de fattigaste grupperna i de fattiga länderna tillgodo.³⁶³ En sådan argumentation fyller den dubbla funktionen att avvisa påståendena om att biståndet går i fickorna på en liten överklass i Etiopien, samtidigt som den sätter in biståndet till Etiopien i en generell referensram, som är allmant accepterad i den svenska biståndsdebatten. Stöd till landsbygdsutveckling har allmant godtagits som värdefull, bl a därför att den ansetts komma den fattigaste delen av befolkningen tillgodo. Det har understrukits att landsbygdsutvecklingsprojekt bidrar till att höja levnadsvillkoren för den största och mest försummade gruppen, inte bara i Etiopien, utan i utvecklingsländerna i allmänhet.³⁶⁴ Marian Radetzki framhöll, med hänvisning till tekniskt bistånd som tog sikte på att förbättra villkoren för "de sämst ställda etiopierna", att

Om biståndsprojekten avser att gynna de fattiga, om de administreras av personer från givarlandet och avser områden som grundläggande undervisning, utveckling av förbättrade jordbruksmetoder för mindre ägor eller en aktivering av landsbygdsbefolkningen i kooperativa eller andra organisationer för självhjälp och om mottagarlandets myndigheter inte aktivt förhindrar sådana biståndsstödda program, finns det inget skal att tro att landets politiska struktur omöjliggör ett effektivt utnyttjande av hjälpen.³⁶⁵

Ett annat tema i denna argumentation, var att sådana projekt som SIDA stödde i Etiopien, hade en utvecklingseffekt oavsett regimen i mottagarlandet, på grund av de sektorer biståndet sattes in i. Detta gällde landsbygdsutvecklingsprogrammet. Det gällde också i hög grad verksamheten inom undervisningen, men också förvaltningsbiståndet och biståndet inom hälsosektorn.³⁶⁶

Den alternativa strategi, som denna argumentation var riktad emot, bifölls som namnts av den svenska regeringen i statsverkspropositionen 1970. Den gick ut på att Sverige vid val av biståndspartner skulle lagga sig vinn om att finna länder med regeringar som förde en politik i linje med svenska "jämlikhets"-normer. Denna strategi har senare i stort sett följts vid val av nya huvudmottagarländer, även om biståndet till etablerade samarbetspartner som t ex Etiopien och Kenya inte har avslutats. Det har emellertid inte expanderat på samma sätt som biståndet till länder med mer progressiva regimer, som t ex Tanzania. År 1969 formulerade Lennart Klackenberg, som kanske var den främsta företrädaren för denna strategi, problemställningen så här:

Det är ... framför allt de få socialistiska u-länderna som satsar på en utveckling mot ekonomisk och social rättvisa. Ett sådant land, Tanzania, ingår som nämnts i huvudmottagarkretsen. Några insatser att tala om i länder som Kuba och Nordvietnam, som inte har tillgång till multilateralt stöd men vilkas utvecklingsansträngningar står i ovanligt god samklang med målen för svensk biståndsverksamhet, har däremot hittills inte gjorts från svensk sida; genom vårt kommande engagemang i återuppbyggnadsarbetet i Vietnam andras dock denna politik i viss mån. Dahls fråga, om det inte skulle vara naturligt för Sverige att satsa en större del av biståndet på sådana länder, är mycket befogad.³⁶⁷

Ett konvergensproblem mellan biståndsgivare och biståndsmottagare i anslutning till centrala målsättningar och prioriteringar, främst vad gäller fördelnings- och frihetsvarden, kommer för givarsidan att i stort sätt begränsas till huruvida en biståndsförbindelse skall upprätthållas, ges ett nytt innehåll eller form, stabiliseras på den existerande nivån, nedtrappas eller avbrytas.

För givarsidan kommer den viktigaste principiella frågan, som dyker upp i anslutning till ett konkret konvergensproblem, att vara på vilket sätt den skall påverka utvecklingen i mottagarlandet: i linje med mål och prioriteringar hos statsmakterna i mottagarlandet, eller tvärt emot dessa; i den mest extrema formen: ska man arbeta med statsmakterna i mottagarlandet eller mot dem. I båda fallen kan givarlandets mål tas för given – även om den yttersta konsekvensen av problemställningen kan föranleda anpassning av givarlandets målsättning till mottagarlandets mål om det första alternativet föredras. Frågan kan emellertid begränsas till hur de mål som givarlandet har fastställt bast kan uppnås. Detta kommer att sätta kravet på biståndets effekt i fokus. Ett annat

viktigt hänsyn för statsmakterna i givarlandet galler opinionen i det egna landet.

En biståndsförbindelse som innehåller stora skillnader mellan statsmakterna på givar- och mottagarsidan vad galler centrala värderingar, kan bli en belastning för givarregeringen – med de restriktioner ett fortsatt samarbete pålägger den – i förhållande till opinionen i hemlandet. Att ge stöd till en regering som för en politik som bryter med de förhärskande normerna i givarlandet kan också bli en belastning för hela biståndsprogrammet.

I en sådan situation kommer också hänsyn till vilken strategi som är mest effektiv i förhållande till målen att spela in. I det verkliga livet kommer det sällan att röra sig om fundamentala skillnader, utan om gradskillnader. Ett givarland vill kunna uppnå avtal om biståndsinsatser som är i linje med de mål som är fastställda för biståndet även om det finns bristande konvergens mellan de två parternas utvecklingsmål. Detta har till exempel Sverige i någon utsträckning uppnått i Etiopien, genom att välja sektorer och projekt som gjorde att biståndet kom den vanliga befolkningen tillgodo. Den avgörande frågan är emellertid om det inte var möjligt att infria dessa mål än mer effektivt genom att samarbeta med regeringar som själva är orienterade i samma riktning.

Biståndsformerna spelar in i detta sammanhang. I de skandinaviska länderna har en utveckling bort från projektbistånd i riktning mot mer programbistånd ägt rum. Kontrollmöjligheterna blir mindre vid programbistånd, och prioriteringar och förvaltning överläts på mottagarlandets myndigheter i långt större utsträckning än vid projektbistånd. Biståndssamarbete av denna typ fordrar långt större tillit till mottagarmyndigheterna från givarlandets sida. Det måste då i större utsträckning än vid projektbistånd vara möjligt för statsmakterna i givarlandet att kunna identifiera sig med mottagarregeringarnas samlade utvecklingspolitik – och deras politik över huvud taget – på grund av att biståndet inte så lätt kan identifieras. I en situation där biståndspolitikerna inte har lyfts ovanför partigränserna, men i ökande utsträckning ingår i inrikespolitiken, och där den svenska regeringen – i likhet med de övriga skandinaviska regeringarna – har förpliktat sig till ett biståndsprogram av betydande storleksordning, förutsätter detta att val av biståndspartner sker på grundval av en stor grad av överensstämmelse mellan givare och mottagare vad gäller centrala värden och mål.

Även om givarregeringen skulle ha detta som rättesnöre vid val av biståndspartner, har den inte därmed löst alla problem. Ingen givarregering kan vara fullständig herre över vilka samarbetspartner på detta område den kommer att ha vid alla tidpunkter – utöver i inledningsfasen. Avvägningsproblem och anpassning till ändrade förutsättningar måste emellertid en regering handskas med på de flesta områden – inte bara på detta.

4. Det bilaterala biståndet

År 1968 fastställde riksdagen 1 procent av bruttonationalprodukten 1974/75 som volymmål för det svenska anslaget till utvecklingsbistånd, och beslutade om en upptrappningsplan för att nå målet. Sedan dess har anslagen ökat, både vad gäller beviljade belopp och relativt i förhållande till en ökande bruttonationalprodukt. Denna ökning av det totala biståndet kommer att skisseras i det följande.

År 1966 beslutade riksdagen att koncentrera det bilaterala biståndet till några få länder, och valde ut de sex första prioritetsländerna. Kretsen av prioritetsländer har senare utvidgats, och några har också fallit bort. Det bilaterala biståndets fördelning på mottagarländerna under tiden efter beslutet om koncentrationsprincipen kommer att kartläggas. Atskillnad kommer att göras mellan biståndet till de svenska huvudmottagarländerna och andra länder och verksamhetsområden. Syftet är därvid att ge en bild av i vilken utsträckning statsmakterna har genomfört koncentrationsprincipen i praktiken.

Några av huvudmottagarländerna har mottagit mer svenskt bistånd än andra. Den faktiska prioriteringen av prioritetsländerna framgår av resursöverföringarnas omfattning. Denna har förändrat sig med tiden. En bild av länderprioriteringen under åren efter valet av prioritetsländer kommer att skisseras.

Redan 1962 underströk statsmakterna att svenskt bistånd skulle vara mottagarcentrerat. Denna term har gradvis förändrat sitt innehåll, och statsmakterna har efterhand lagt allt större vikt vid denna princip. I början av 1970-talet anpassades också samarbetsformerna till principen i och med att ett system med landerprogrammering genomfördes. Principen förutsätter att mottagarlandets myndigheter får avgörande inflytande över biståndets utformning. Förhållandena i de enskilda huvudmottagarländerna varierar, och deras behov och prioriteringar kan vara olika. Detta skulle garantera att sammansättningen av biståndet till de enskilda programländerna skulle bli olika. En bild av biståndsstrukturen i de olika huvudmottagarländerna kommer att tecknas.

Vid sidan av programländerna har några andra länder också mottagit svenskt bilateralt bistånd. Några av dessa har fått bistånd inom ett enda område – t ex till familjeplanering eller katastrofhjälp, som båda faller utanför koncentrationsprincipen – andra har fått bistånd inom flera sektorer. De sistnämnda befinner sig ofta i en gränszon i förhållande till programländerna, vid flera tillfällen har de med tiden inkluderats i kretsen av huvudmottagarländer. Biståndet till dessa länder kommer att kartläggas.

Biståndet genom enskilda svenska organisationer kommer att kartläggas. Detta bistånd är av särskilt intresse i Sverige. Det är av intresse att kartlägga vilka organisationer som får stöd till sina engagemang i tredje världen och de

Tabell 4.1. *Svenskt utvecklingsbistånd, anslag 1967/68 – 1976/77, utbetalningar 1969/70 – 1975/76, förslag 1977/78 och planeringsram 1978/79 – 1979/80 (i mkr).*

	1967168 Anvisat	1968169 Anvisat	1969170 Anv	Utbet	1970171 Anv	Utbet	1971172 Anv	Utt
Bidrag till internationella program	183,7	217,6	275,8	265,1	295,9	308,1	395,9	228
Bilateralt bistånd	210,1	272,6	337,5	296,6	476,3	387,7	572,2	478
Rekrytering, utbildning, SIDA, BUN, etc ¹	10,3	13,6	20,5	20,1	28,5	24,9	31,8	29
Summa	404,1	503,8	633,8	581,8	800,7	720,7	1000,0	735

Källa:

For anvisat bistånd 1967168, *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 2, for 1968/69–1971/72, *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 2, for 1972/73–1975/76, *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 2, för 1976/77–1977/78 och planeringsram for de följande två åren, *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 2 og 26 For utbetalt bistånd 1969170, *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 23, 31 och 45, for 1970171, *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 23, 55 och 58, for 1971172, *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 21, 30 och 45, för 1972173, *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 24, 41, 60 och 63, for 1973/74, *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 40, 52, 73, 76 och 79, for 1974/75, *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 18, 34, 63, 65 och 69, samt for 1975176, *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 27, 86, 88 och 91

Noter.

1 Omfattar information, Styrelsen for internationell utveckling (SIDA), inklusive rekrytering och utbildning av fältpersonal, for några år Biståndsutbildningsnamnden (BUN), Biståndsforvaltningens lånefond, en viss utredningsverksamhet, samt fr o m 1972/73 ett beräknat belopp for utrikesdepartementets avdelning for internationellt utvecklingssamarbete m m

2. I detta belopp ar medtaget ett beräknat belopp for UD:s biståndsavdelning. Detta uppgick till 5,0, 5,7, 6,2, 7,1, 8,7, resp 10,3 mkr budgetåren 1972/73–1977/78 Dessa belopp ar inarbetade i uppgifterna for respektive år och kommer i tillägg till uppgifterna i källorna, något som också galler for uppgifterna over samlat bistånd dessa år.

villkor och riktlinjer statsmakterna har dragit upp for detta bistånd. Det är också av intresse att se i vilken utsträckning statsmakterna har engagerat organisationssverige i informationsverksamheten om biståndet.

Biståndet till befrielseörelserna – statsmakternas riktlinjer for detta stöd och deras programförklaringar – behandlas i kapitel 1. I kapitel 4 ges en översikt över biståndets volym och fördelning på de olika befrielseörelserna.

Slutligen kommer personalbiståndets länderfördelning att skisseras. Denna biståndsform ar speciellt resurskrävande for givarlandet, och ger därför en extra infallsvinkel på länderprioriteringen och på hur intensiva de ömsesidiga kontakterna varit.

Ett bistånd i tillväxt

De svenska anslagen till utvecklingsbistånd – och de faktiska Överföringarna – har ökat betydligt efter 1960. Utvecklingen efter den 1 juli 1967 framgår av

3	1973174		1974175		1975176		1976177	1977178	1978/79	1979180	
	Utbet	Anv	Utbet	Anv	Utbet	Anv	Anvisat	Forslag	Planeringsram		
	292,2	550,0	408,0	750,0	815,3	1050,0	824,8	1050,0	1190,0	1225,0	1260,0
	575,0	960,0	848,7	1297,8	1460,4	1736,3	1581,7	1987,0	2268,1	2332,0	2400,0
	41,7 ²	52,5 ²	58,2 ²	52,2 ²	66,4 ²	73,7 ²	73,5 ²	85,0 ²	91,9 ²	98,0	105,0
	908,9	1562,5	1314,9	2100,0	2342,1	2860,0	2480,0	3122,0	3550,0	3655,0	3765,0

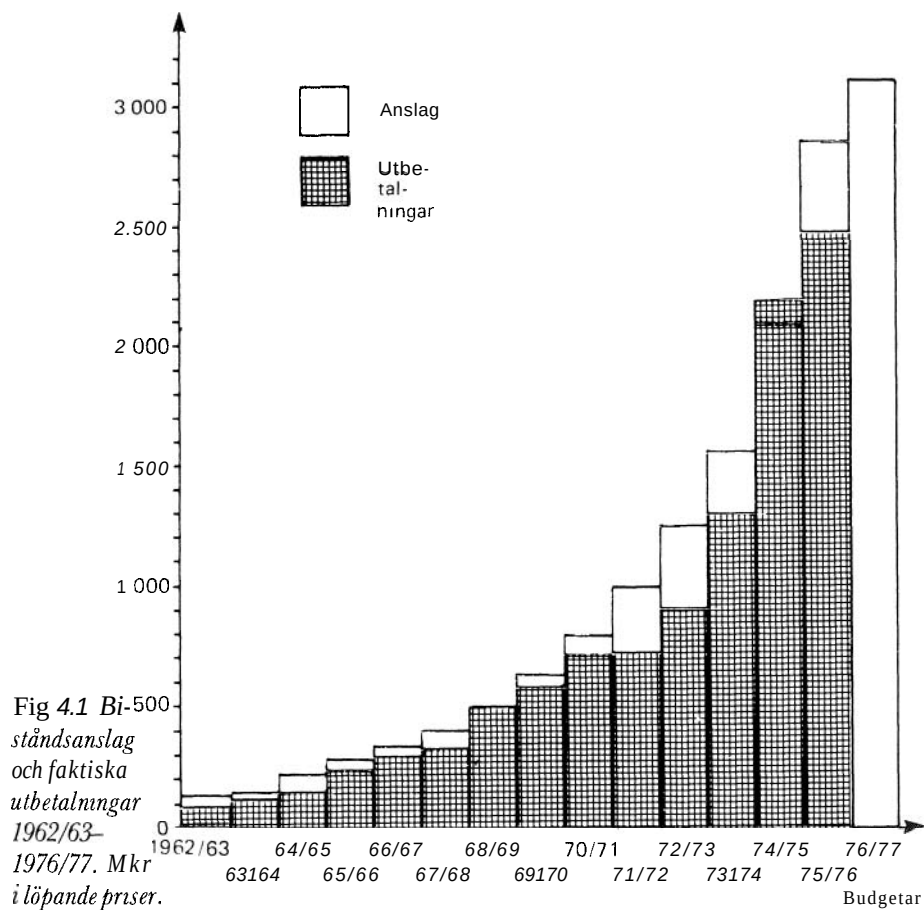
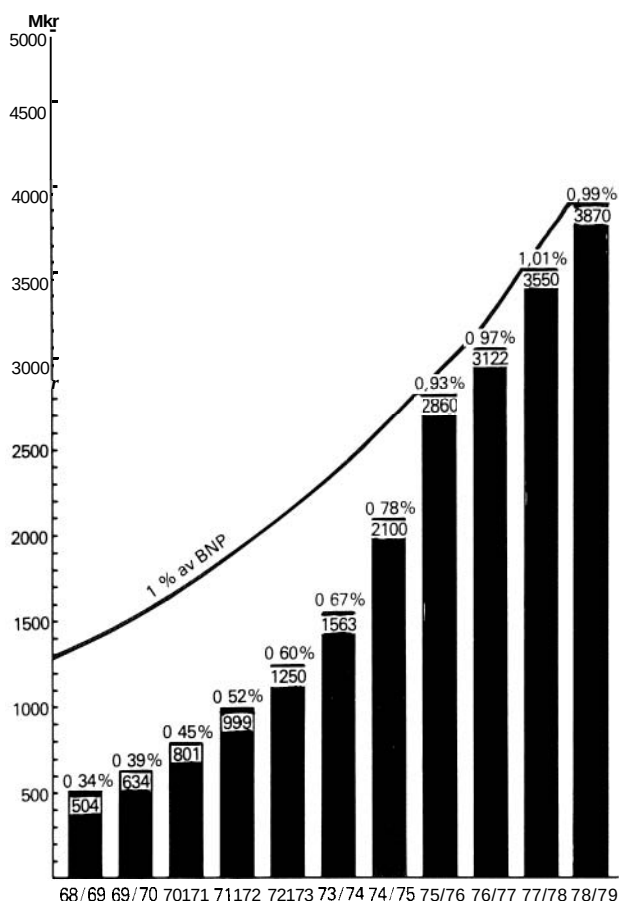

Fig 4.2 Bi-
ståndsanslaget
1968/69–
1978/79 rela-
terat till enpro-
centmålet och i
mkr (löpande
priser).

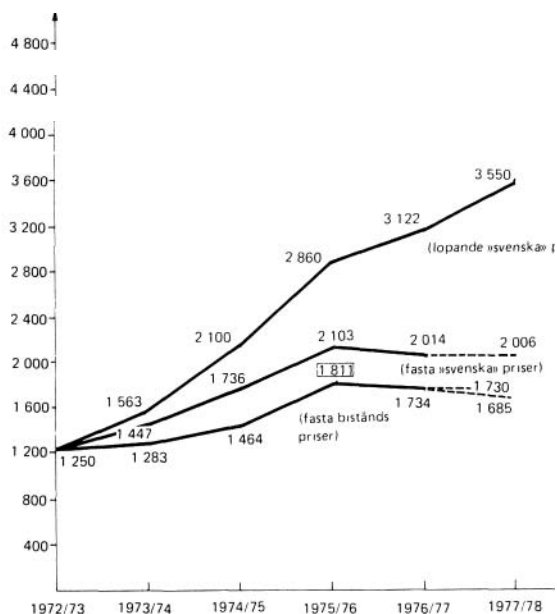

tabell 4.1. I tabellen anges nominella belopp, som inte tar hänsyn till förändringar i kronans köpkraft. Trots detta ger den en viss bild av tillväxttakten, i det att regeringens förslag för 1977/78 nästan innebar en niodubbling av anslaget 10 år tidigare, och utgör drygt hälften (57 %) av de totala utbetalningarna till bilateralt bistånd för 10-årsperioden 1966/67–1975/76. Med undantag av budgetåret 1974/75 har utbetalningarna legat något lägre än anslaget.

Riksdagens volymmål från 1968 om 1 procent av bruttonationalprodukten i statliga anslag budgetåret 1974/75 och den ökningsplan som samtidigt linjerades upp bestämde takten i anslagshöjningarna de följande åren. Målet uppnåddes ett år senare än förutsatt. Statsmakterna har inte konkretiserat något motsvarande volymmål efter detta.

Anslaget har i stort sett legat strax över 1 procent av den antagna bruttonationalprodukten åren efter den 1 juli 1976. Utvecklingen fram till infriandet av enprocentmålet och de följande åren framgår också av figurerna 4.1–4.3. I fig.

Fig 4.3 Bi-
ståndsamlagen
1972/73–
1977/78 i
löpande och
fasta "svenska"
priser samt i
fasta bistånds-
priser enligt au
SIDA gjorda
beräkningar.

4.1 ges en översikt över biståndsanslag och faktiska utbetalningar under perioden 1962/63–1976/77 i löpande priser. Fig. 4.2 illustrerar biståndsanslaget i förhållande till enprocentmålet under tiden 1968/69–1978/79. Av figuren framgår att enprocentmålet endast infriades 1977/78 under denna tid, även om detta varit statsmakternas intention – något som kan förklaras av att anslaget storlek fastställes på grundval av förhandsberäkningar av bruttonationalprodukten. De senaste åren har prisstegringen varit större än vad regeringen beräknat i början av varje år, och detta har ökat bruttonationalprodukten. Fig. 4.3 illustrerar sambandet mellan löpande och fasta "svenska" priser rörande biståndsanslagen 1972/73–1977/78 samt utvecklingen av biståndsanslagen i fasta biståndspriser. Statsmakterna har varje år angett en treårig planeringsram, vilken omfattar anslaget för det närmaste budgetåret och preliminära belopp för de följande två åren.

En ökande andel till programländerna

I tabell 4.1. ges en översikt över det totala svenska utvecklingsbiståndet och dess fördelning på huvudkategorierna bilateralt och multilateralt bistånd. Tabellerna 4.2.–4.4. tar som utgångspunkt det bilaterala biståndet och fördelar

Tabell 4.2. Bistånd genom SIDA, gåvor och krediter, fördelat på land.
Nettoutgifter i mkr och procent.

Mottagare	T o n i 1965/66		1966/67		1967/68		1968/69		1969/70		1970/71		Totalt – 1970/71
	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr
Bangladesh*	—		—		—		—		—		—		—
Botswana*	—		0,6	0,5	1,8	1,2	2,7	1,0	1,1	0,3	3,0	0,8	9,2 ⁵
Chile*	—		—		—		—		—		—		0,2 ⁶
Cuba*	—		—		—		—		0,1	0,0	2,6	0,6	2,7
DRV*	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1	2,0	0,8	17,0	5,5	27,8	6,9	47,0
Etiopien	22,0	12,9	14,6	11,4	20,0	13,4	36,5	13,8	43,4	14,1	36,8	9,2	151,3
Guinea-Bissau*	—		—		—		—		—		—		—
Indien	17,6 ¹	10,4	22,4	17,4	11,9	8,0	31,1	11,8	38,0	12,4	80,9	20,2	184,3
Kenya	3,7	2,2	13,5	10,5	6,2	4,2	14,8	5,6	15,4	5,0	18,9	4,7	68,8
Moçambique	—		—		—		—		—		—		—
Pakistan*	29,4	17,3	17,3	13,5	29,4	19,8	52,6	19,9	42,7	13,9	38,8	9,7	180,8
Sri Lanka*	3,2	1,9	1,7	1,4	1,0	0,7	0,7	0,3	0,7	0,2	1,1	0,3	5,2
Sudan*	2,2	1,3	7,3	5,7	16,1	10,9	2,3	0,9	0,5	0,2	5,4	1,4	31,6
Tanzania	19,5	11,5	14,0	10,9	10,1	6,8	31,4	11,9	44,9	14,6	51,9	13,0	152,3
Tunisien	10,1 ²	5,9	4,0	3,1	2,0	1,3	6,4	2,4	23,0	7,5	19,6	4,9	55,0
Zambia*	0,5	0,3	0,7	0,5	1,1	0,7	1,7	0,6	2,3	0,8	3,9	1,0	9,7
Summa prioritetsländer*			85,8	66,8	79,6	53,6	175,1	66,3	209,7	68,3	253,8	63,4	804,0
Afghanistan	0,1	0,1	1,2	0,9	—		2,9	1,1	2,7	0,9	1,0	0,3	7,8
Angola	—		—		—		—		—		—		—
Brasilien	—		—		—		7,8	2,9	—		7,7	1,9	15,5
Kap Verde	—		—		—		—		—		—		—
Laos	—		—		—		—		—		—		—
Lesotho	—		0,1	0,1	1,3	0,8	1,6	0,6	0,4	0,1	0,8	0,2	4,2 ⁵
Liberia	6,5	3,8	1,0	0,8	0,9	0,6	0,9	0,3	0,9	0,3	0,9	0,2	4,6
Malaysia	—		—		0,6	0,4	0,5	0,2	0,4	0,1	1,8	0,4	3,3
Peru	—		—		—		—		—		6,6	1,6	6,6
Portugal	—		—		—		—		—		—		—
Somalia	—		—		—		—		—		—		—
Swaziland	—		0,6	0,4	0,2	0,1	0,5	0,2	0,1	0,0	1,2	0,3	2,6 ⁵
Sydkorea	—		1,9	1,5	4,2	2,9	1,4	0,5	2,9	1,0	2,6	0,6	13,0
Sydvietnam	—		—		—		—		—		—		—
Turkiet	4,4 ³	2,6	5,3	4,1	5,7	3,8	0,1	0,0	1,9	0,6	6,6	1,6	19,6
Latinamerika	0,1	0,1	—		—		0,5	0,2	0,4	0,1	0,6	0,1	1,5
EAC	—		—		—		0,4	0,2	—		5,3	1,3	5,7
Övriga länder	5,9	3,5	1,8	1,4	2,7	1,8	14,8	5,6	10,6	3,4	5,5	1,4	35,4 ⁶
Ej länderfördelat	44,6	26,2	20,4	15,9	33,2	22,4	50,5	19,1	58,2	18,9	69,0	17,2	231,3
Summa ¹⁰	170,0	100	128,4	100	148,5	100	264,1 ¹⁰	100	307,2 ¹⁰	100	400,4	100	1248,6

Källor.

Uppgifterna för 1970/71 är hämtade ur *Bistånd genom SIDA 1970/71*, Bilaga 2, 3 och 5, s 134–38 och 141–43 (kompletterade med uppgifter ur *Bistånd genom SIDA 1971/72*, Bilaga 2 och 5). Uppgifterna för 1971/72 och 1972/73 är hämtade ur *Bistånd genom SIDA 1972/73*, Bilaga 3 och 5, s 152–53 och 156–161. Uppgifterna för 1973/74 är hämtade ur *Bistånd genom SIDA 1973/74*, Bilaga 3, 5 och 6, s 152–53 och 156–64. Kallorna till uppgifterna för 1974/75 och 1975/76 framgår av tabellens noter 11 resp 15, och för 1976/77 och 1977/78 av *Prop 1976/77 100* Bilaga 6, s 51. Data från dessa källor bildar underlag för de procentberäkningar som har gjorts i tabell 4.2. Tabellen är vertikalt inriktad.

*) De belopp som inkluderats i "Prioritetsländer" – och procentberäkningen på grundval av dessa – omfattar uteslutande programländerna under den tidsperiod som de har varit programländer. Detta

1971/72		1972/73		1973/74		1974/75 ¹¹		1975/76 ¹⁵		Totalt 1966/67 – 1975/76		Anslog 1976/77		Forslag 1977/78	
kr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%
73,1	15,3	75,6	13,1	57,6	6,8	149,5	10,2	79,7	5,0	435,5	7,0	100,0	5,0	110,0	4,8
3,4	0,7	15,6	2,7	21,6	2,6	32,4	2,2	43,1	2,7	125,3	2,0	45,0	2,3	50,0	2,2
1,6	0,3	16,5	2,9	7,0	0,8	0,6	0,0	–1,1	–0,1	24,8	0,4	—	—	—	—
4,3	0,9	6,3	1,1	19,1	2,3	70,2	4,8	58,0	3,7	160,6	2,6	40,0	2,0	35,0	1,5
30,6	6,4	38,0	6,6	78,3	9,2	123,6	8,5	182,8	11,6	500,3	8,1	325,0 ¹⁹	16,4	350,0 ¹⁹	15,4
33,5	7,0	38,5	6,7	37,9	4,5	46,9	3,2	55,3	3,5	363,4	5,9	70,0	3,5	70,0	3,1
—	—	—	—	—	—	16,1	1,1	34,7	2,2	50,8	0,8	40,0	2,0	50,0	2,2
69,7	14,6	44,8	7,8	130,0	15,3	304,5	20,9	266,4	16,9	999,7	16,2	230,0	11,6	240,0	10,6
24,9	5,2	36,5	6,4	74,5	8,8	79,7	5,5	84,5	5,4	368,9	6,0	70,0	3,5	80,0	3,5
—	—	—	—	—	—	29,4	2,0	54,5	3,5	83,9	1,4	70,0	3,5	100,0	4,4
5,7	1,2	1,5	0,3	0,5	0,1	23,6	1,6	0,1	0,0	212,2	3,4	20,0	1,0	30,0	1,3
9,1	1,9	5,9	1,0	14,3	1,7	42,6 ¹²	2,9	30,2	1,9	107,3	1,7	50,0	2,5	70,0	3,1
6,8	1,4	6,7	1,2	0,1	0,0	2,7	0,2	11,3	0,7	59,2	1,0	—	—	—	—
67,8	14,2	97,2	16,9	132,4	15,6	214,6	14,7	228,2	14,5	892,5	14,4	250,0	12,6	270,0	11,9
17,6	3,7	26,4	4,6	53,7	6,3	46,8	3,2	46,1	2,9	245,6	4,0	40,0	2,0	40,0	1,8
5,3	1,1	8,9	1,5	21,1	2,5	31,5	2,2	51,7	3,3	128,2	2,1	62,0	3,1	80,0	3,5
26,5	47,4	404,3	70,3	626,2	73,8	1099,7	75,3	1160,7	73,5	4321,4	69,8	1392,0	70,0	1545,0	68,1
3,9	0,8	5,1	0,9	3,8	0,5	3,3	0,2	3,3	0,2	27,2	0,4	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	0,8	0,1	12,3	0,8	13,1	0,2	40,0 ²⁰	2,0	50,0	2,2
5,1	1,1	4,7	0,8	—	—	—	—	—	—	25,3	0,4	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	2,1	0,1	3,2	0,2	5,3	0,1	10,0	0,5	20,0	0,9
—	—	—	—	—	—	0,6	0,0	17,8	1,1	18,4	0,3	30,0	1,5	35,0	1,5
0,8	0,2	1,0	0,2	0,5	0,1	5,9	0,4	7,2	0,5	19,6	0,3	8,0	0,4	10,0	0,4
0,8	0,2	0,9	0,2	—	—	—	—	—	—	6,3	0,1	—	—	—	—
0,6	0,1	1,3	0,2	1,1	0,1	—	—	—	—	6,3	0,1	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,6	0,1	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	6,2 ¹⁶	0,4	6,2	0,1	40,0	2,0	40,0	1,8
—	—	—	—	—	—	11,8	0,8	15,2	1,0	27,0	0,4	15,0 ²⁰	0,8	15,0	0,7
4,0	0,8	3,0	0,5	3,1	0,4	10,6	0,7	5,0	0,3	28,3	0,5	8,0	0,4	10,0	0,4
2,1	0,4	3,1	0,5	3,8	0,5	—	—	—	—	22,0	0,4	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	36,5	2,5	88,5	5,6	125,0	2,0	— ¹⁹	— ¹⁹	— ¹⁹	— ¹⁹
10,3	2,2	—	—	0,2	0,0	—	—	0,2	0,0	30,3	0,5	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	3,6	0,2	5,1	0,1	12,0	0,6	18,0	0,8
1,0	0,2	18,6	3,2	17,0	2,0	2,2	0,2	20,5	1,3	65,0	1,1	15,0	0,8	15,0	0,7
2,2	0,5	2,3	0,4	–0,1 ⁸	0,0	29,9 ¹³	2,0	6,1 ¹⁷	0,4	75,8	1,2	15,0	0,8	— ²²	— ²²
94,0	19,6	116,7 ⁷	20,3	171,4 ⁹	20,2	141,8 ¹⁴	9,7	163,8 ¹⁸	10,3	919,0	14,8	382,0 ²¹	19,2	480,1 ²³	21,2
478,0	100	575,0	100	848,7 ¹⁰	100	1460,2	100	1578,4	100	6188,9 ¹⁰	100	1987,0	100	2268,1	100

innebar att uppgifterna inte framstår som en summering av talen i de enskilda kolumnerna. Av de sex ursprungliga prioritetsländerna från 1966 ingår Etiopien, Indien, Kenya och Tanzania för hela perioden, medan Pakistan bara ingår till 1970/71. Landet upphörde som prioritetsland 1971. Bangladesh blev prioritetsland 1972 och ingår till 1972/73 och framåt. Biståndet till Östpakistan fram till 1970/71 utgjorde omkring halften av biståndet till Pakistan. Detta har inte överfört till Bangladesh, utan inkluderats i Pakistans bistånd. Zambia ingår från 1969/70. Botswana ingår från 1970/71. Chile blev programland 1972 och utslöts året efter, och är därför endast inkluderat året 1972/73. Cuba ingår från 1972/72, DRV från 1972/73, Guinea-Bissau och Sri Lanka från 1975/76, medan Moçambique blev programland först 1976 och ingår från 1976/77. Sudan ingår endast året 1968/69.

–) Inget bistånd, eller biståndet ingår i "Övriga länder" eller "Ej landerfördelat". Det sista galler speciellt för Guinea-Bissau, Moçambique och Angola där biståndet kanaliseras till befrielseorerlserna innan länderna blev självständiga, och för Sydvietnam där biståndet registrerades som katastrofbistånd. För Bangladesh, se *).

Noter

- 1 Dessutom utbetalades 29,2 mkr av finansdepartementet för 1965/66 som gåvobistånd och 24 mkr som kreditbistånd
2. Dessutom utbetalades 5,8 mkr av finansdepartementet som kreditbistånd under loppet av året
3. Dessutom utbetalades 11,2 mkr genom finansdepartementet.
4. Uppgifterna i denna kolumn är summan av de föregående kolumnerna. De avviker något från uppgifterna i de källor som bildar underlag för tabell 4 2., t ex *Bistånd genom SIDA 1972/73*
5. Fram till 1971/72 fördelades stödet till gemensamma projekt för Botswana, Lesotho och Swaziland på varje enskilt land, och uppgifterna har inkluderat stödet till dessa gemensamma projekt. Stödet till sådana gemensamma projekt under 1972/73 och 1973/74 har tagits med under "Övriga länder". Det utgjorde 0,5 resp 0,2 mkr
6. Uppgiften för Chile har hämtats ur *Bistånd genom SIDA 1972/73*, Bilaga 5, s 178, och är frådragen uppgiften över stödet till "övriga länder", såsom det framgår av föregående kolumner i tabell 4 2
7. I detta belopp ingick utbetalningar av UD (4,3 mkr), "samt utbetalade, ännu ej redovisade forskott, 1 038 tkr"
8. Beloppet inkluderar 0,2 mkr till Botswana – Lesotho – Swaziland och –0,3 mkr i distributivt bistånd till andra länder.
9. Beloppet fördelar sig med 5,4 mkr till forskning, framt i internationella organisationers regi, 29,1 mkr i bistånd genom internationella organisationer, 10,0 mkr i bistånd genom svenska enskilda organisationer, 26,5 mkr i stöd till flyktingar och befrielseorerlser, 17,9 mkr till kurser, stipendier och seminarier, 45,6 mkr i katastrofbistånd, 2,4 mkr i övrigt bistånd och 9,7 mkr till biståndskontor. Dessutom ingår 10,6 mkr landerfördelat övrigt bistånd, 5,1 mkr i bidragsförskott till biståndskontoren, samt 9,1 mkr i betalningar gjorda av UD
10. Tabellen är vertikalt inriktad, så att summan inte framgår av en horisontal summering av kolumnerna. De tal som uppges i "Summa" är de faktiska överföringarna. Avvikelsen på grund av avrundningar är för de olika åren från 1965/66 följande (i mkr) –0,1, +0,1, –, +, 0,4, –0,1, +0,2, +0,1, +0,2, –, -. För 10-årsperioden är det +0,9
11. Beloppen för de enskilda länderna i denna kolumn frakommer genom att bistånd inom landerramen slagits samman med katastrofbiståndet. Uppgifterna är hämtade ur tabellerna 3 1.5 och 3 1.6 i *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, och tabellerna 2 1.7 och 2.1 8 i *SIDA om u-samarbetet*, 1975, Bilagor. Utbetalningar från anslaget "Bidrag till internationella biståndsprogram" är inte medtagna här
12. Bistånd inom landerramen samt 17,4 mkr (inte 21,4 mkr som i källan) i katastrofbidrag. De 4 mkr som refereras till i källans not 4 gick till Sri Lanka enligt muntlig redogörelse från SIDA
13. Omfattar (i mkr) Algeriet 2,0, Egypten 12,7, Sahel-länderna 10,2, övriga länder i Indokina 2,0, övriga länder 3,0.
14. Omfattar särskilda program 131,5 mkr, befrielseorerlser och flyktingar 10,1 mkr och övrigt katastrofbistånd 0,2 mkr som stöd till flyktingar från Angola
15. Beloppen är hämtade ur *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabellerna 3 1 5, 3 1 6, 3 1 7, 3 1 10, 3.1.12 och 5 1.2. Katastrofbiståndet har slagits samman med biståndet inom landerramen. Uppställningarna och de angivna beloppen varierar kraftigt från år till år för dessa budgetår, något som speciellt framgår av uppgifterna över "Särskilda program" i tabell 2 8.1 resp 3 1 10
16. Omfattar stöd till flyktingar från Angola
17. Omfattar (i mkr) Västra Sahara 1,5, Jemen, 3,0, Libanon 0,3, Port Timor 0,2 och Guatemala 1,1
18. Omfattar stöd (i mkr) till befrielseorerlser och flyktingar 14,7, katastrofbistånd 4,6, särskilda program 95,1, enskilda organisationer 37,9 och biståndskontor 11,5
19. Biståndet till Vietnam är rubricerat under DRV.

20. Anslagen till Angola och Somalia, 40 resp 15 mkr, bekostas med medel ur katastrofreserven.
21. Omfattar stöd (i mkr) till flyktingar och befrielseörelser 30,0, katastrofer 157,7 (jfr not 20), enskilda organisationer 50,0, särskilda program 129,3, och biståndskontor 15,0.
22. Ingår i särskilda program detta budgetår
23. Omfattar stöd (i mkr) till flyktingar och befrielseörelser 35,0, katastrofer 172,6, enskilda organisationer 70,0, särskilda program 185,0, och biståndskontor 17,5.

detta på de olika länderna. Tabell 4.2. ger en översikt över hur det totala biståndet genom SIDA fördelar sig på mottagarländerna, tabell 4.3. ger en motsvarande översikt över det bilaterala gåvobiståndet, och tabell 4.4. ger en översikt över det bilaterala kreditbiståndets länderfördelning.

Riksdagen beslutade 1966 att koncentrera det bilaterala biståndet geografiskt till några få länder och valde ut de sex första prioritetsländerna. Några få verksamheter var undantagna från koncentrationsprincipen – i första hand humanitärt bistånd och familjeplanering. Kretsen av huvudmottagarländer har ökat med tiden. Nya länder har kommit till, och några har fallit bort. I tabellerna 4.2–4.4. har det bilaterala biståndet till prioritetsländerna skilt ut. De ger därför en bild av i vilken utsträckning koncentrationsprincipen har följts upp i praktiken. Tabell 4.2. ger denna bild för det totala bilaterala biståndet, tabell 4.3. ger detsamma för gåvobiståndet och tabell 4.4. för kreditbiståndets vidkommande.

Dessa tabeller visar att biståndet genom SIDA är starkt koncentrerat till huvudmottagarländerna. Redan innan beslutet om koncentrationsprincipen togs gick den Övervägande delen av det bilaterala biståndet till de sex länder som först valdes ut som prioritetländer. Deras andel utgjorde 60,2 procent av det totala biståndet till 1965/66, medan 13,6 procent gick till andra länder och 26,2 procent ej var länderfördelat. Ländervalet speglade således biståndets etablerade länderinriktning 1966. Några länder som vid denna tidpunkt hade mottagit bilateralt bistånd inkluderades emellertid inte bland prioritetsländerna. Inget av dessa länder hade mottagit någon särskilt stor andel – mest hade Liberia (3,8 %), Turkiet (2,6 %), Sri Lanka (1,9 %) och Sudan (1,3 %) fått. Vid denna tidpunkt gavs biståndet till Övervägande delen på gåvovillkor – kreditbiståndets andel utgjorde ca 10 procent och omfattade en handfull länder, därav tre av prioritetsländerna.

Av översikten över det totala bilaterala biståndet i tabell 4.2. framgår att prioritetsländernas andel ökade de följande åren. Under perioden fram till den 1 juli 1971 utgjorde deras andel 64,4 procent – och 66,8, 53,6, 66,3, 68,3 resp 63,4 procent de olika budgetåren. En stor del av biståndet dessa år var inte länderfördelat – 18,5 procent för perioden som helhet. Den andel som gick till länder utanför prioritetsländerna var därför relativt blygsam, ca 17 procent. Budgetåret 1967/68 framstår som speciellt i detta sammanhang med sin låga andel – 53,6 procent. Om Sudan hade räknats in bland prioritetsländerna redan detta år istället för följande, skulle andelen ha varit 64,5 procent. Sudans höga andel detta och det föregående budgetåret medverkade troligen till att

Tabell 4.3. *Gåvobistånd genom SIDA, fördelat på länder*
Utbetalningar i mkr och procent

Mottagare	t o m 1965/66		1966/67		1967/68		1968/69		1969/70		1970/71	
	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%
Bangladesh*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Botswana*	—	—	0,6	0,6	1,8	1,6	2,7	1,5	1,1	0,5	3,0	1,2
Chile*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cuba*	—	—	—	—	—	—	—	—	0,1	0,1	2,6	1,0
DRV*	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	2,0	1,1	17,0	7,8	27,8	10,7
Etiopien	22,0	14,4	14,6	13,3	20,0	18,2	31,2	17,3	28,4	13,1	27,2	10,5
Guinea-Bissau*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Indien	17,6	11,5	21,1	19,3	8,1	7,4	24,0	13,3	18,6	8,6	26,3	10,1
Kenya	3,7	2,4	13,5	12,3	6,2	5,7	10,8	6,0	14,7	6,8	16,3	6,3
Moçambique*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pakistan	28,2	18,5	16,5	15,1	17,1	15,6	21,6	12,0	28,0	12,9	33,8	13,0
Sri Lanka*	3,2	2,1	1,7	1,6	1,0	0,9	0,7	0,4	0,7	0,3	1,1	0,4
Sudan*	0,2	0,1	—	—	—	—	0,3	0,2	0,5	0,2	—	—
Tanzania	13,6	8,9	9,8	8,9	8,7	7,9	9,3	5,2	17,2	7,9	14,6	5,6
Tunisien	6,3	4,1	4,0	3,7	2,0	1,8	1,6	0,9	10,9	5,0	11,6	4,5
Zambia*	0,5	0,3	0,7	0,6	1,1	1,0	1,7	0,9	2,3	1,1	3,9	1,5
Prioritetsland*	—	—	79,5	72,5	62,1	56,6	98,8	54,9	120,1	55,2	136,5	52,6
Afghanistan	0,1	0,1	1,2	1,1	—	—	2,9	1,6	2,7	1,2	1,0	0,4
Angola	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kap Verde	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Laos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lesotho	—	—	0,1	0,1	1,3	1,2	1,6	0,9	0,4	0,2	0,8	0,3
Liberia	6,5	4,3	1,0	0,9	0,9	0,8	0,9	0,5	0,9	0,4	0,9	0,4
Malaysia	—	—	—	—	0,6	0,6	0,5	0,3	0,4	0,2	1,8	0,7
Peru	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,6	2,5
Portugal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Somalia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Swaziland	—	—	0,6	0,6	0,2	0,2	0,5	0,3	0,1	0,1	1,2	0,5
Sydkorea	—	—	1,9	1,7	4,2	3,8	1,4	0,8	2,9	1,3	2,6	1,0
Sydvietnam	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Turkiet	—	—	0,1	0,1	0,5	0,5	0,1	0,1	1,9	0,9	1,4	0,5
Latinamerika	0,1	0,1	—	—	—	—	0,5	0,3	0,4	0,2	0,6	0,2
EAC	—	—	—	—	—	—	0,4	0,2	—	—	0,3	0,1
Övriga länder	5,9	3,9	1,8	1,6	2,7	2,5	14,8	8,2	10,6	4,9	5,5	2,1
Ej länderfördelat	44,6	29,2	20,4	18,6	33,2	30,3	50,5	28,0	58,2	26,8	69,0	26,6
Summa ¹	152,7	100	109,6	100	109,7	100	180,1	100	217,6	100	259,7	100

Källor.

Tabell 4 3.. ar konstruerad på grundval av tabell 4.2. och 4.4 så att det sammanlagda gåvobiståndet framträder med kreditbiståndet frändraget För specifikationer hänvisas därför till noterna till dessa tabeller.

*) Programländerna ar inkluderade under "Prioritetsländer" uteslutande under de år de har varit programländer. Detta innebar att beloppen för de olika budgetåren inte framstår som en summering av talen i kolumnen ovanför Av de sex ursprungliga prioritetsländerna ingår Etiopien, Indien, Kenya och Tanzania bland prioritetsländerna för hela perioden, medan Pakistan endast ar inkluderat t o m 1970/71, eftersom landet upphörde att vara prioritetsland 1971 Bangladesh blev prioritetsland 1972 och ingår fr o m 1972/73. Biståndet till Östpakistan fram t o m 1970/71 utgjorde 75,7 mkr av det totala biståndet till Pakistan på 180,0 mkr. Det har tagits med under Pakistan och ar inte överfört till Bangladesh i denna översikt. Zambia ar inkluderat fr o m 1969/70,

1967- 1971		1971/72		1972/73		1973/74		1974/75		1975/76		1966/67- 1975/76	
kr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%
—		73,1	19,2	79,2	18,3	57,0	10,1	143,0	11,6	69,0	5,0	421,3	8,6
9,2	1,1	3,4	0,9	13,1	3,0	12,7	2,2	21,4	1,7	41,0	2,9	100,8	2,1
0,2	0,0	1,6	0,4	1,7	0,4	2,3	0,4	1,8	0,2	0,5	0,0	8,1	0,2
2,7	0,3	4,3	1,1	6,3	1,5	19,1	3,4	70,2	5,7	38,0	2,7	140,6	2,9
17,0	5,4	30,6	8,1	38,0	8,8	78,3	13,8	123,6	10,1	182,8	13,1	500,3	10,3
1,4	13,9	33,1	8,7	33,2	7,7	31,8	5,6	43,7	3,6	51,6	3,7	314,8	6,5
—		—		—		—		16,1	1,3	34,7	2,5	50,8	1,0
38,1	11,2	44,2	11,6	27,4	6,3	25,5	4,5	159,6	13,0	168,3	12,0	523,1	10,7
11,5	7,0	16,4	4,3	16,7	3,9	10,1	1,8	59,6	4,9	79,9	5,7	244,2	5,0
—		—		—		—		29,4	2,4	54,5	3,9	83,9	1,7
7,0	13,4	5,7	1,5	1,5	0,4	0,6	0,1	23,6	1,9	0,1	0,0	148,5	3,0
5,2	0,6	9,1	2,4	5,9	1,4	14,3	2,5	42,6	3,5	30,2	2,2	107,3	2,2
0,8	0,1	—		0,5	0,1	—		0,1	0,0	10,9	0,8	12,3	0,3
9,6	6,8	31,1	8,2	57,0	13,2	97,3	17,2	199,3	16,2	227,6	16,3	671,9	13,8
10,1	3,4	12,7	3,3	8,1	1,9	18,2	3,2	29,9	2,4	28,0	2,0	127,0	2,6
9,7	1,1	5,3	1,4	8,9	2,1	15,2	2,7	20,1	1,6	39,7	2,8	98,9	2,0
17,0	56,7	150,5	39,6	289,6	67,0	365,2	64,4	870,4	70,9	990,8	70,9	3163,5	64,8
7,8	0,9	3,9	1,0	5,1	1,2	3,8	0,7	3,3	0,3	3,3	0,2	27,2	0,6
—		—		—		—		0,8	0,1	12,3	0,9	13,1	0,3
—		—		—		—		2,1	0,2	3,2	0,2	5,3	0,1
—		—		—		—		0,6	0,1	17,8	1,3	18,4	0,4
4,2	0,5	0,8	0,2	1,0	0,2	0,5	0,1	5,9	0,5	7,2	0,5	19,6	0,4
4,6	0,5	0,8	0,2	0,9	0,2	—		—		—		6,3	0,1
3,3	0,4	0,6	0,2	1,3	0,3	1,1	0,2	—		—		6,3	0,1
6,6	0,8	—		—		—		—		—		6,6	0,1
—		—		—		—		—		6,2	0,4	6,2	0,1
—		—		—		—		11,8	1,0	15,2	1,1	27,0	0,6
2,6	0,3	4,0	1,1	3,0	0,7	3,1	0,6	10,6	0,9	5,0	0,4	28,3	0,6
3,0	1,5	2,1	0,6	3,1	0,7	3,8	0,7	—		—		22,0	0,5
—		—		—		—		36,5	3,0	88,5	6,3	125,0	2,6
4,0	0,5	0,1	0,0	—		—		—		0,2	0,0	4,3	0,1
1,5	0,2	—		—		—		—		3,6	0,3	5,1	0,1
0,7	0,1	1,0	0,3	1,3	0,3	0,9	0,2	0,9	0,1	8,8	0,6	13,6	0,3
15,4	4,0	2,2	0,6	2,3	0,5	-0,1	0,0	29,9	2,4	6,1	0,4	75,8	1,6
1,3	26,4	94,0	24,7	116,7	27,0	171,4	30,3	141,8	11,6	163,8	11,7	919,0	18,8
16,7	100	379,9	100	432,0	100	566,7	100	1228,2	100	1398,0	100	4881,5	100

Botswana fr o m 1970/71, Cuba fr o m 1971/72, DRV fr o m 1972/73, Guinea-Bissau och Sri Lanka fr o m 1975/76 Sudan ingår endast 1968/69 och Chile endast 1972/73. Moçambique blev programland först 1976, och är inte medtaget bland prioriteratslanderna här.

– Inget bistånd, eller biståndet ingår i "Övriga länder" eller "Ej länderfordelat". Det sista gäller speciellt för Guinea-Bissau, Moçambique och Angola, där biståndet kanaliseras till befrielseorganisationerna innan länderna blev självständiga, och för Sydvietnam, där biståndet registrerades som katastrofbistånd (För Bangladesh, se*) ovan

Noter

1 Denna översikt avviker delvis betydande från översikten över gävbiståndet i *SIDA om u-samarbetet, Anslagsframställning 1977/78*, Bilagor, tabell 3.1 14. Där uppges gävbiståndet för budgetåren 1965/66–1975/76 till 57, 84, 99, 160, 217, 259, 379, 432, 581, 1 187 resp 1 381 mkr.

Tabell 4.4. *Kreditbistånd genom SIDA, fördelat på länder*
Utbetalningar i mkr och procent

Mottagare	1965/66		1966/67		1967/68		1968/69		1969/70		1970/71		1966/67	
	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%
Bangladesh*			—											
Botswana			—		—		—		—		—		—	
Chile*			—		—		—		—		—		—	
Cuba			—		—		—		—		—		—	
Etiopien	—		—		—		5,3	6,3	15,0	16,7	9,6	6,8	29,9	8,0
Indien	— ²		1,3	6,9	3,8	9,8	7,1	8,5	19,4	21,7	54,6	38,8	86,2	23,2
Kenya	—		—		—		4,0	4,8	0,7	0,8	2,6	1,8	7,3	2,0
Pakistan*	1,2	6,9	0,8	4,3	12,3	31,7	31,0	36,9	14,7	16,4	5,0	3,6	63,8	17,2
Sudan*	2,0	11,6	7,3	38,8	16,1	41,5	2,0	2,4	—	—	5,4	3,8	30,8	8,3
Tanzania	5,9	34,1	4,2	22,3	1,4	3,6	22,1	26,3	27,6	30,8	37,4	26,6	92,7	24,9
Tunisien	3,8 ³	22,0	—		—		4,8	5,7	12,1	13,5	8,0	5,7	24,9	6,7
Zambia														
Prioritetsländer*			6,3	33,5	17,5	45,1	76,3	90,8	89,6	100	117,3	83,4	307,0	82,5
Turkiet ⁴	4,4 ⁴	25,4	5,2	27,7	5,2	13,4	—		—		5,2	3,7	15,6	4,2
EAC ⁵	—		—		—		—		—		5,0	3,6	5,0	1,3
Brasilien ⁶	—		—		—		7,7	9,2	—		7,8	5,5	15,5	4,2
Summa ⁷	17,3	100	18,8	100	38,8	100	84,0	100	89,6	100	140,7	100	371,9	100

Källor

Uppgifterna i tabell 4.4 t o m 1970/71 är hämtade ur *Bstånd genom SIDA 1971/72*, Bilaga 2, s 134, för 1971/72 och 1972/73 ur *Bstånd genom SIDA 1972/73*, Bilaga 3, s 152–53, och för 1973/74 ur *Bstånd genom SIDA 1973/74*, tabellbilaga 3, s 152–53. Uppgifterna för 1974/75 och 1975/76 är beräknade på grundval av differensen i totala utbetalningar från år till år i *Bstånd genom SIDA 1973/74*, Bilaga 4, och *SIDA om u-samarbetet* 1975 och 1976, Bilagor, tabellerna 2.1.13 och 3 l 15. Uppgifterna i de två sista kolumnerna är beräknade på sistnämnda tabell, för Brasiliens vidkommande på den näst sista. Procentberäkningarna har gjorts på denna grundval. På flera ställen brister källorna i överensstämmelse sinsemellan.

*) De belopp som är inkluderade i "Prioritetsländer" – och procentberäkningen på denna grundval – omfattar uteslutande programländerna under den tidsperiod de har varit programländer. Flera av programländerna har inte mottagit utvecklingskrediter, och är därför inte medtagna i tabell 4.4. Detta gäller DRV, Guinea-Bissau, Moçambique och Sri Lanka. Bangladesh är inkluderat fr o m 1972/73, Chile ingår endast året 1972/73, Pakistan är inkluderat t o m 1970/71, och Sudan endast året 1968/69. De övriga prioritetsländerna har inte mottagit utvecklingskrediter utöver den period som de har varit prioritetsländer. Biståndet till Östpakistan togs över av Bangladesh efter delningen. Detta är inte medtaget i översikten för de olika åren, men framgår av de två sista kolumnerna av tabell 4.4.

Noter.

1 Fördelningen av utvecklingskrediterna på Sudan, Turkiet, Brasilien och EAC har förutom de angivna källorna skett med utgångspunkt från *Bstånd genom SIDA 1970/71*, Bilaga 3 (vatten och kraftförsörjning m m, för Sudans vidkommande) och 4, och Bilaga 4 av de följande års utgåvor av *Bstånd genom SIDA*.

2 Dessutom utbetalades 24 mkr av finansdepartementet före 1965/66

3 Dessutom utbetalades 5,8 mkr av finansdepartementet 1965/66

4 Dessutom hade 11,2 mkr utbetalats av finansdepartementet.

5 Pakistans utvecklingskrediter delades genom ett avtal med Bangladesh, därav det andrade

											1966167– 1975176		Utbetalt totalt per 30 6 1976		Ataganden pr 30 6 1976	
171/72 %	1972173 mkr %		1973174 mkr %		1974175 mkr %		1975/76 ⁶ mkr %		mkr %		mkr %		mkr %		mkr %	
		−3,6	−2,5	0,6	0,2	6,5	2,8	10,7 ⁶	5,9	14,2	1,1	44,2	3,2	54,6	3,3	
		2,5	1,7	8,9	3,2	11,0	4,7	2,1	1,2	24,5	1,9	24,4	1,8	28,5	1,7	
		14,8	10,3	4,7	1,7	−1,2	−0,5	−1,6	−0,9	16,7	1,3	16,7	1,2	24,2	1,5	
				—				20,0	11,1	20,0	1,5	20,0	1,5	20,0	1,2	
4	0,4	5,3	3,7	6,1	2,2	3,2	1,4	3,7	2,1	48,6	3,7	48,6	3,6	53,5	3,3	
5	26,0	17,4	12,1	104,5	37,1	144,9	62,3	98,1	54,4	476,6	36,5	500,4	36,6	644,0	39,5	
5	8,7	19,8	13,8	64,4	22,9	20,1	8,7	4,6 ⁶	2,5	124,7	9,5	124,8	9,1	154,8	9,5	
i		—		−0,1	0,0	—		—		63,7	4,9	35,0	2,6	35,1	2,2	
8	6Y	6,2	4,3	0,1	0,0	2,6	1,1	0,4 ⁶	0,2	46,9	3,6	48,9	3,6	50,0	3,1	
7	37,4	40,2	28,1	35,1	12,5	15,3	6,6	0,6 ⁶	0,3	220,6	16,9	226,6	16,6	229,0	14,0	
9	5,0	18,3	12,8	35,5	12,6	16,9	7,3	18,1 ⁶	10,0	118,6	9,1	128,3	9,4	154,5	9,5	
		—		5,9	2,1	11,4	4,9	12,0	6,7	29,3	2,2	29,3	2,1	34,0	2,1	
0	77,5	114,7	82,7	261,0	92,6	229,3	98,8	169,9	94,2	1157,9	88,6					
2	10,4	—		0,2	0,1	—				26,0	2,0	41,6	3,0	41,6	2,5	
		17,3	12,1	16,1	5,7	1,3	0,6	11,7 ⁶	6,5	51,4	3,9	51,4	3,8	82,0	5,0	
1	5,2	4,8	3,4	—		—		—		25,4	1,9	25,3	1,9	26,0	1,6	
1	100	143,0	100	282,0	100	232,0	100	180,4	100	1307,4	100	1365,5	100	1631,8	100	

beloppet för Pakistan i de två sista kolumnerna. Enligt *Bistånd genom SIDA 1972/73*, Bilaga 3, fördelade sig kreditbiståndet på de två staterna per den 1 juli 1971 med 30,0 mkr på Bangladesh och 35,1 mkr på Pakistan

6. Uppgifterna har avviker från uppgifterna i tabell 3.1 14, not 2 (*SIDA om utvecklingssamarbetet 1976, Bilagor*) Dar uppges ett totalt kreditbistånd på 185,6 mkr – med följande andra avvikelser Bangladesh 10,8, Kenya 9,6, Sudan 0,3, Tanzania 0,7, Tunisien 18,3 och EAC 11,6. I kolumnerna för uppgiften över totala utbetalningar per den 30 6 1975 (tabell 2.1.13), och 30 6 1976 (tabell 3.1 15) finns det intressanta brister i överensstämelsen: sistnamnda år hade 5 mkr mindre utbetalts över landramen 1974/75 än vad som uppgivits året före, för Kenyas vidkommande, detsamma gäller för ett lån från 1965/66 till Tunisien där skillnaden var 0,3 mkr.

7 Dessa summor avviker delvis betydande från uppgifterna över kreditbiståndet genom SIDA, utbetalningar 1965/66–1975/76 i tabell 3.1 14 (*op cit.*) De belopp som där uppges för de olika åren är (i mkr) 30, 44, 52, 105, 90, 141, 99, 143, 268, 252 resp 186

statsmakterna 1968 inkluderade landet bland de svenska prioritetsländerna. Landets andel de följande åren var emellertid blygsam. För perioden som helhet var det få länder utanför prioritetsländerna som mottog bistånd av någon större omfattning – med ett undantag, DRV, som senare blev programland.

På 1970-talet ökade prioritetsländernas andel ytterligare. Den utgjorde 47,4 procent 1971/72 och 70,3, 73,8, 75,3 resp 73,5 de följande fyra budgetåren. Den exceptionellt låga andelen 1971/72 hänger samman med att det omfattande biståndet till Bangladesh och DRV – som blev programländer följande år – inte är inkluderat. Deras andel utgjorde 21,7 procent och skulle ha ökat prioritetsländernas andel till 69,1 procent om den hade tagits med. Också de sista åren av perioden skulle andelen ha ökat om biståndet till länder som senare formellt

togs ut som programländer hade inkluderats. För övrigt var den andel som fördelades mellan länder utanför kretsen av programländer ytterst liten dessa år.

För 10-årsperioden 1966/67 – 1975/76 gick 69,8 procent av det totala biståndet genom SIDA till prioritetslanderna under den period som de formellt var prioritetsländer. Bara 15,3 procent gick till andra länder, medan 14,8 procent ej var landerfordelat. Som redan antytts utgör bistånd till länder som ett eller två år senare valts ut till prioritetsländer en betydande del av de 15,3 procent, som har gått till länder utanför programländerkretsen. Också biståndet till den Ostafrikanska gemenskapen (EAC) – 1,1 procent – har hållits utanför. Reellt – och kanske också formellt, eftersom den utgör en enhet under länderprogrammeringen – kan gemenskapen jämföras med prioritetslanderna, men har den hållits utanför, eftersom alla medlemmar av EAC inte har varit programländer.

Endast få länder utanför prioritetslanderna har mottagit bistånd av någon betydande omfattning. För perioden som helhet gäller detta i första hand de tidigare prioritetslanderna Pakistan (3,4 %) och Sudan (1 %), samt Moçambique, som blev programland 1976, (1,4 %) och Sydvietnam (2,0 %), tills dess landet gick samman med programlandet DRV. I övrigt har endast Swaziland och Turkiet mottagit en andel på 0,5 procent eller mer. Anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 tyder på, att programländernas andel av biståndet genom SIDA också de följande åren kommer att ligga på omkring 70 procent, samtidigt som andelen ej landerfordelat bistånd kommer att öka.

Både gåvobiståndet och kreditbiståndet har varit starkt koncentrerade till prioritetslanderna – kreditbiståndet allra starkast. Av tabell 4.3. framgår att 64,8 procent av det totala bilaterala gåvobiståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 har lämnats till prioritetslanderna under den tid de varit prioritetsländer, medan 16,4 procent har gått till länder utanför programländerkretsen, eller till programländer innan de inkluderats i kretsen eller efter det att de utgått ur den. Tabell 4.4. visar att 88,6 procent av det totala kreditbiståndet genom SIDA har gått till prioritetslanderna under samma tidsperiod. Om biståndet till EAC tas med stiger andelen till 92,5 procent. Endast några få länder utanför programländerna har fått bilateralt kreditbistånd – Turkiet, Sudan, Brasilien.

Under tidsperioden fram till den 1 juli 1972 fördelades en ökande andel av gåvobiståndet mellan länder utanför kretsen av prioritetsländer. Andelen ökade från 8,9 procent 1966/67 till 13,1, 17,1, 18,0, 20,8 resp 35,7 procent de följande åren. Därefter gick den starkt ned – till 6,0 procent 1972/73 och 5,3, 17,5 resp 17,4 procent de följande budgetåren. Andelen för den första femårsperioden, 16,9 procent, låg emellertid i stort sett på samma nivå som för 10-årsperioden sammanlagt. En betydande del av detta gåvobistånd gick till länder som senare blev prioritetsländer – speciellt galler detta DRV och Bangladesh i början av 1970-talet.

Kreditbiståndet har varierat ännu kraftigare. De två första budgetåren av 10-årsperioden gick en Övervägande del till andra länder än prioritetslanderna

– 66,5 resp 54,9 procent. Senare har denna andel genomgående haft en blygsam omfattning, även om den har växlat – 9,2 procent 1968/69 och 0,0, 16,6, 22,5, 17,3, 7,4, 1,2 resp 0,8 procent. Sedan 1970/71 – då den sista krediten till Turkiet avtalades – har inga avtal ingåtts om nya krediter med länder utanför programländerkretsen. Undantaget är Östafrikanska gemenskapen (EAC), som praktiskt taget har jämställts med programländerna.

Prioriteringen av prioritetsländerna

Om man som utgångspunkt tar biståndets faktiska fördelning mellan de olika huvudmottagarländerna, har några av dem prioriterats mer än andra. Denna relativa prioritering har också varierat med tiden. De länder som mottog mest bilateralt svenskt bistånd tiden efter beslutet om koncentrationsprincipen fram till den 1 juli 1971 var Indien, Pakistan, Tanzania och Etiopien. Dessa fyra länder, i nämnd ordning, mottog 14,8, 14,5, 12,2 resp 12,1 procent och låg på omkring samma nivå. De övriga prioritetsländerna mottog en mer blygsam andel – Kenya och Tunisien 5,5 resp 4,4 procent, medan nykomlingarna Zambia och Botswana mottog 0,8 resp 0,7 procent av det sammanlagda biståndet under denna period, inklusive det bistånd de mottog innan de blev prioritetsländer. Biståndet till Pakistan fördelade sig nästan jämnt mellan Västpakistan och Östpakistan under perioden fram till inbördeskriget och Östpakistans frigörelse som staten Bangladesh. De övriga länder som under loppet av de följande åren blev svenska prioritetsländer – Cuba, Chile och DRV – mottog en blygsam andel av det sammanlagda biståndet under denna period, 0,2, 0 resp 3,8 procent. Det humanitära biståndet till DRV utgjorde emellertid en relativt hög andel de två sista budgetåren av perioden.

Under första hälften av 1970-talet förändrade sig denna bild ganska avsevärt. Med utgångspunkt i det totala biståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 framträder Indien och Tanzania i en kategori för sig som huvudmottagare av svenskt bistånd – med en andel på 16,2 resp 14,4 procent. Anslaget för budgetåret 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 antyder emellertid en något lägre andel i fortsättningen, Tanzania med omkring en procent mer än Indien. Efter dessa två följde DRV, Bangladesh (exklusive biståndet till Östpakistan), Kenya och Etiopien med en andel på 8,1, 7,0, 6,0 resp 5,9 procent. Med utgångspunkt från anslaget och regeringens förslag för de följande åren, kommer Vietnam att bli Sveriges i särklass största huvudmottagare de närmaste åren, med en andel på 16,4 resp 15,4 procent. Biståndet till Bangladesh, Kenya och Etiopien kommer däremot att fortsätta på en lägre nivå – mellan 5,0 och 3,1 procent – med samma inbördes prioritering.

De övriga prioritetsländerna har mottagit en ganska blygsam andel av biståndet under denna 10-årsperiod. Störst andel fick Tunisien som hörde till de sex ursprungliga prioritetsländerna, med 4,0 procent. Landets andel de följande två åren kommer emellertid att utgöra mindre än hälften av detta. Därefter följer Cuba, Zambia och Botswana med 2,6, 2,1 resp 2,0 procent. De

följande åren kommer biståndet till Cuba att avta i förhållande till detta. Biståndet till de övriga två länderna kommer att öka – Zambias mest, till över 3 procent. Nykomlingarna Sri Lanka och Guinea-Bissau följer därefter med en andel på 1,7 resp 0,8 procent – de följande åren kommer andelen att öka till 3 resp 2 procent. Moçambique, som inte varit prioritetsland under denna period, har trots detta en andel på 1,4 procent, som de följande åren – efter det att landet har inkluderats i kretsen – kommer att öka till 3,5 resp 4,4 procent.

Det tidigare prioritetslandet Pakistan har en andel på 3,4 procent, inklusive biståndet till Östpakistan före delningen. Ett visst bistånd kommer också att utgå de närmaste åren efter denna 10-årsperiod, drygt 1 procent årligen. Sudans andel utgör 1,0 procent och Chiles andel 0,4 procent. Dessa två länder spelade endast korta gästroller bland prioritetsländerna.

I den redovisning som följer i detta och nästa avsnitt över prioriteringen av prioritetsländerna och biståndets sektorfördelning inom dessa, kommer de nuvarande programländerna först i den ordning de är prioriterade under 10-årsperioden 1966/67–1975/76 – med ett undantag, Tanzania kommer före Indien. Därefter följer tidigare prioritetsländer efter samma mönster.

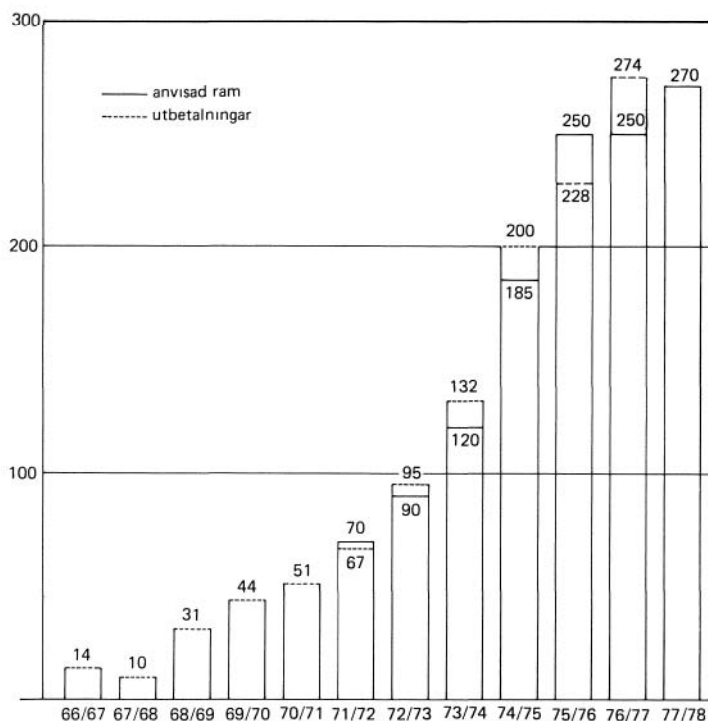
Tanzania

Biståndet till Tanzania har i stort sett legat på en relativt hög nivå under hela 10-årsperioden fram till 1 juli 1976 och andelen har ökat successivt. Den utgjorde 11,5 procent av det totala biståndet genom SIDA fram till den 1 juli 1966, och med undantag för ett enskilt år varierade den mellan 10,9 och 14,6 procent fram till 1971/72. De två följande åren ökade den till 16,9 resp 15,7 procent, för att sedan gå ned till 14,5 resp 14,4 procent de följande två budgetåren. Enligt anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 kommer Tanzanias andel fortfarande att vara hög – 12,6 resp 11,9 procent. Endast Vietnams andel kommer att bli högre.

Gåvobiståndet till Tanzania låg på en relativt låg nivå i förhållande till kreditbiståndet på 1960-talet. Tanzanias andel av det totala direkta gåvobiståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 var emellertid 13,8 procent, den högsta andelen av samtliga mottagarländer. För de enskilda åren under perioden fram till 1971/72 varierade Tanzanias andel av gåvobiståndet mellan 5,2 och 8,9 procent. Under de fyra följande åren ökade den till 13,2, 17,2, 16,2 resp 16,3 procent. Detta placerade Tanzania som den näst största mottagaren av svenskt direkt gåvobistånd det första, och som den största de följande tre budgetåren.

Tanzanias andel av kreditbiståndet var genomgående mycket hög fram till 1972/73. Den utgjorde 23,1 procent av det totala svenska kreditbiståndet fram till den 1 juli 1974 och 17,4 procent av de krediter som hade beviljats fram till den tidpunkten. Endast Indien kom före. Med undantag av fyra år – bl a de två senaste – har Tanzanias andel av kreditbiståndet legat på en hög nivå under hela den period som täcks av tabell 4.4. Den utgjorde 34,1 procent av kreditbiståndet fram till 1965/66, och var de följande sju åren 22,3, 3,6, 26,3, 30,8,

Fig 4.4 *Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Tanzania 1966/67–1977/78.*

26,6, 37,4 resp 28,1 procent. Därefter gick den ned till 12,5, 6,6 resp 0,3 procent. För 10-årsperioden fram till 1 juli 1976 utgjorde den 16,9 procent. Endast Indien hade en större andel.

Fram till den 1 juli 1971 hade Tanzania mottagit mer kreditbistånd än gåvobistånd från Sverige – 98,6 resp 73,2 mkr. Detta förhållande förändrades under de fem följande åren, trots Tanzanias relativt höga andel av kreditbiståndet också då. För 10-årsperioden som helhet var gåvobiståndet tre gånger så stort som kreditbiståndet – 671,9 resp 220,6 mkr.

Indien

Biståndet till Indien har varierat något i omfång från år till år. Fram till 1965/66 utgjorde det 10,4 procent av biståndet genom SIDA, och under de följande budgetåren var andelen 17,4, 8,0, 11,8, 12,4, 20,2, 14,6, 7,8, 15,3, 20,9 resp 16,9 procent. Under fyra budgetår – 1966/67, 1970/71, 1974/75 och 1975/76 – var Indien det land som mottog mest svenskt bilateralt bistånd. För 10-årsperioden fram till 1 juli 1976 är Indien Sveriges största mottagare – 16,2 procent. Också de följande två budgetåren kommer landet att höra till de tre länder som mottar mest, enligt anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 – men Vietnam och Tanzania kommer att motta mer.

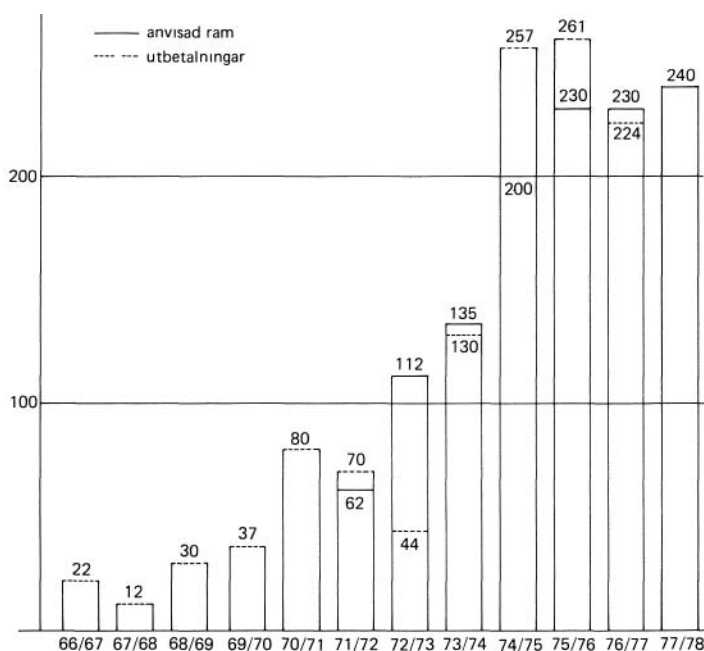

Fig 4.5 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Indien 1966/67–1977/78.

Beträffande biståndets fördelning på gåvo- resp kreditbistånd, har det under 10-årsperioden skett strukturella förändringar. Gåvoandelen var stor under de första åren av perioden, men har sedan sjunkit med undantag för de två sista åren, medan kreditbiståndet har utvecklats åt motsatt håll.

Indiens andel av det totala gåvobiståndet t o m 1970/71 var 11,2 procent. Endast Etiopien och Pakistan hade då mottagit mer gåvobistånd. Under de tre följande åren förändrade sig bilden på så sätt att Indiens andel endast utgjorde 8,8 procent av det totala gåvobiståndet. Såväl Bangladesh som Tanzania och Etiopien mottog mer. Indiens andel den 1 juli 1966 utgjorde 11,5 procent, och de följande sex budgetåren var den 19,3, 7,4, 13,3, 8,6, 10,1 resp 11,6 procent, för att därefter gå ned till 6,3 resp 4,5 procent under 1972/73 och 1973/74. Andelen ökade så på nytt – till 13,0 resp 12,0 procent och Indien mottog 10,7 procent av gåvobiståndet för 10-perioden fram till 1 juli 1976.

Indiens andel av kreditbiståndet fram till den 1 juli 1971 var 22,1 procent. Endast Tanzania hade då mottagit en större andel. Under de följande åren ökade kreditbiståndet till Indien så att dess andel av det totala kreditbiståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 var 36,5 procent. Kreditbiståndet till Indien påbörjades 1966/67, då det utgjorde en andel på 6,7 procent. Under de följande nio budgetåren var den 9,8, 8,5, 21,7, 38,8, 26,0, 12,1, 37,1, 62,3 resp 54,4 procent.

miljoner kronor

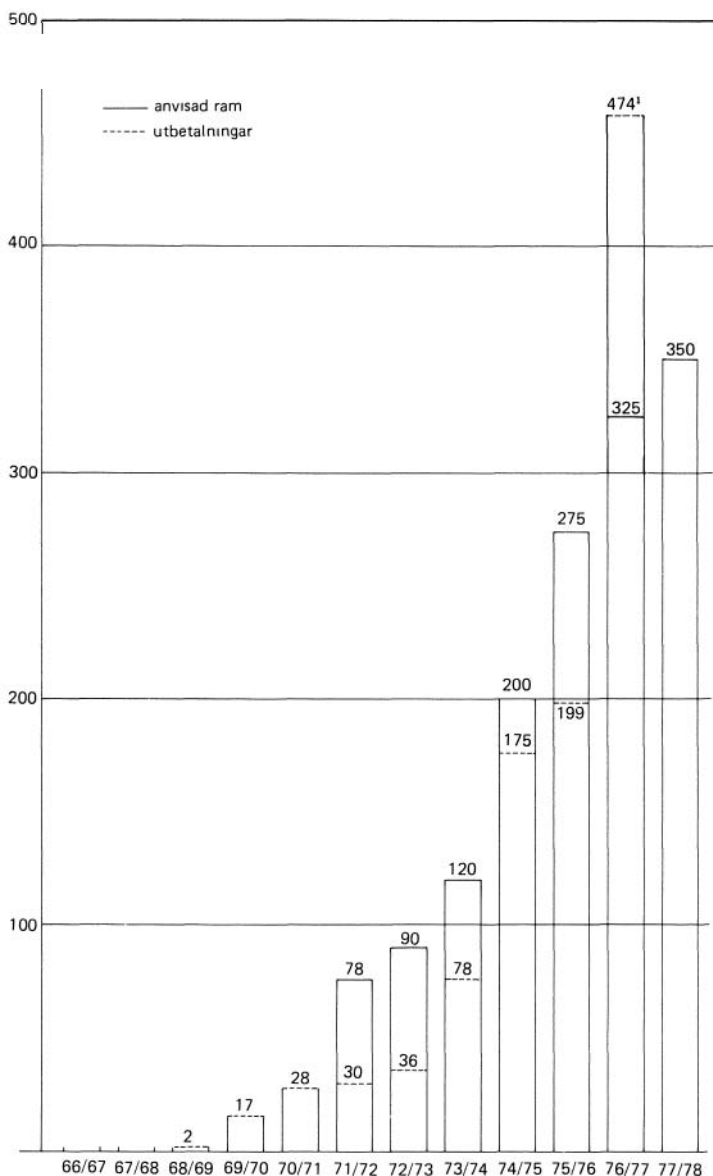
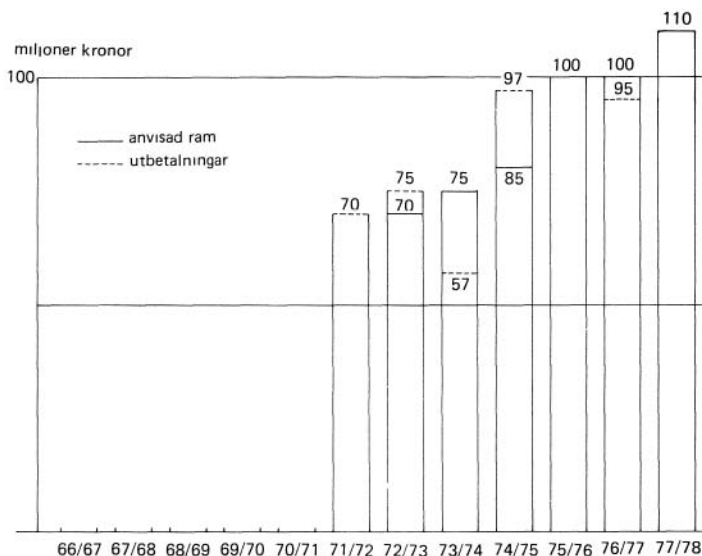

Fig 4.6 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Vietnam – inklusive stöd till PRR i Sydvietnam – 1966/67–1977/78.

Kreditbiståndskomponenten var nästan lika stor som gåvokomponenten. Under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 hade det utgått 523,1 mkr i gåvobistånd och 500,4 mkr i kreditbistånd, kreditåtagandena utgjorde totalt 644 mkr per den 1 juli 1976.

Fig 4.7 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Bangladesh – exklusive stöd till Öst-Pakistan – 1966/67–1977/78.

Demokratiska Republiken Vietnam

Demokratiska Republiken Vietnam blev prioriteratsland först 1972, men hade trots det mottagit 8,1 procent av det totala bilaterala svenska biståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976. Landets andel den första 5-årsperioden utgjorde 3,8 procent. Därefter ökade den till 6,4, 6,6, 9,2, 8,5 resp 11,6 procent under de följande fem budgetåren. Biståndet har uteslutande bestått av gåvor. DRV:s andel av gåvobiståndet för 5-årsperioden fram till den 1 juli 1971 var 5,4 procent. Under de följande fem åren utgjorde den 8,1, 8,8, 13,8, 10,1 resp 13,1 procent – och 10,3 procent av det totala gåvobiståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976. Endast Tanzania och Indien hade en större andel. De följande budgetåren kommer det förenade Vietnam att bli den största mottagaren av bistånd genom SIDA – andelen kommer att bli 16,4 resp 15,4 procent.

Bangladesh

I tabellerna 4.2.–4.4. har inte biståndet till Pakistan fram till den 1 juli 1971 fördelats mellan Bangladesh och Pakistan på grundval av lokaliseringen av stödet till Öst- resp Västpakistan. Biståndet fördelade sig ungefär jämnt mellan de två delarna av Pakistan. Efter delningen har Bangladesh blivit en av de största mottagarna av bilateralt svenskt bistånd. Östpakistanets andel fram till 1970/71 utgjorde 7,5 procent och Bangladeshs andel var under de följande åren 15,3, 13,1, 6,8, 10,2 resp 5,0 procent. Bangladesh var 1971/72 det land som mottog mest bilateralt svenskt bistånd, året därpå var det endast Tanzania som mottog mer, medan Indien och Tanzania mottog mer under 1974/75.

miljoner kronor

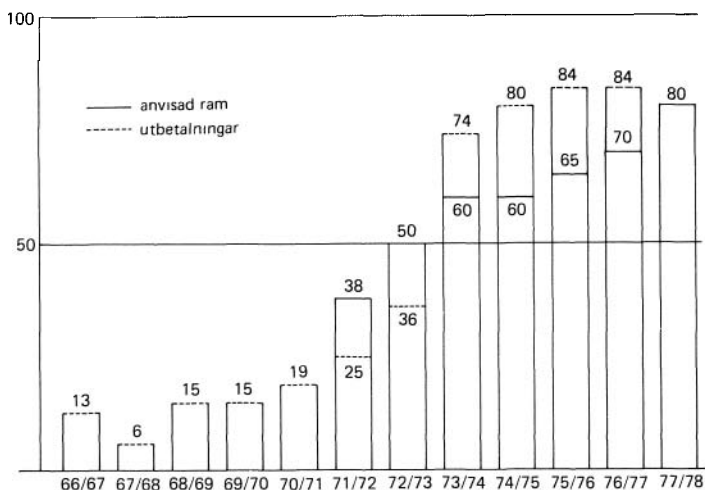

Fig 4.8 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Kenya 1966/67–1977/78.

Den största delen av biståndet till Bangladesh har givits på gåvovillkor – kreditbiståndet som är upptaget i tabell 4.4. hänför sig huvudsakligen till tiden innan Bangladesh blev en egen stat. Östpakistan's andel av gåvobiståndet fram till den 1 juli 1971 var 7,4 procent. Under de närmast följande åren ökade Bangladesh's andel kraftigt, till 19,2, 18,3, 10,1, 11,6 resp 5,0 procent. Både 1971/72 och 1972/73 mottog Bangladesh mest bilateralt svenskt gåvobistånd av samtliga länder, under 1973/74 låg både Tanzania och DRV före, och under 1974/75 mottog Tanzania och Indien mer. För 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 är det endast Tanzania, Indien och DRV som har mottagit mer svenskt gåvobistånd.

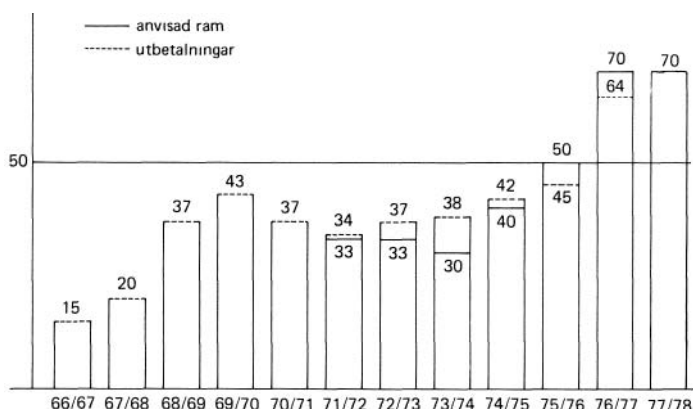
Gåvobiståndet dominerar. Kreditbiståndet fram till den 1 juli 1976 utgjorde 44,2 mkr – inklusive Bangladesh's del av Pakistan's utvecklingskrediter före 1971. Det hade beviljats 54,6 mkr i kreditbistånd. Gåvobiståndet utgjorde vid samma tidpunkt 421,3 mkr – exklusive biståndet till Östpakistan före delningen.

Anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 tyder på att Bangladesh också de närmaste åren kommer att motta betydande svenskt bistånd, även om DRV, Indien och Tanzania dessa år kommer att få mer än dubbelt så stort bistånd som Bangladesh.

Kenya

Kenyas andel av det svenska bilaterala biståndet har genomgående legat vid omkring 5 procent, med ett par större avvikelser i vardera riktningen. Den 1 juli

Fig 4.9 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Etiopien 1966/67–1977/78.

1966 utgjorde andelen 2,2 procent, och var under de följande tio budgetåren 10,5, 4,2, 5,6, 5,0, 4,7, 5,2, 6,4, 8,8, 5,5, resp 5,4 procent. Kenyas andel den första 5-årsperioden var 5,5 procent, för 10-årsperioden var den 6,0 procent. Landets andel av gåvobiståndet låg under de första åren på en något högre nivå, men avtog senare. Den utgjorde 2,4 procent den 1 juli 1966, och var under de följande tio budgetåren 12,3, 5,7, 6,0, 6,8, 6,3, 4,3, 3,9, 1,8, 4,9 resp 5,7 procent – och utgjorde 4,5 procent av det totala gåvobiståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976. Kreditbiståndet till Kenya påbörjades 1968/69. Det året utgjorde landets andel 4,8 procent. Också under de följande två åren låg den på en blygsam nivå – 0,8 resp 1,9 procent – men ökade så till 8,7, 13,8 resp 22,9 procent de följande tre budgetåren, för att sedan ånyo sjunka – till 8,7 resp 2,5 procent. Kenyas andel av det totala kreditbiståndet för 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 var 9,1 procent.

Bistandsöverföringarna till Kenya under 10-årsperioden som helhet hade sin tyngdpunkt på gåvosidan – gåvor och krediter utgjorde 244,2 resp 124,7 mkr. Kreditandelen blir 154,8 mkr per den 1 juli 1976 om man tar med beviljade krediter. Enligt anslagen för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 kommer överföringarna att ligga på en något lägre nivå än tidigare, samtidigt som Kenyas andel avtar till 3,5 procent.

Etiopien

Etiopiens andel av det bilaterala svenska biståndet var relativt stor på 1960-talet. Andelen för 5-årsperioden fram till den 1 juli 1971 utgjorde 12,1 procent; endast Indien hade mottagit mer. Under de följande åren var biståndsvolymen till Etiopien någorlunda konstant, följaktligen sjönk dess relativa andel. Den utgjorde 5,9 procent av biståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976.

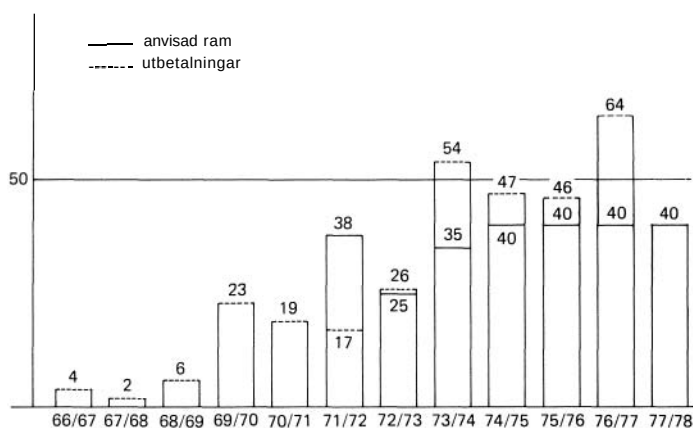

Fig 4.10 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Tunisien 1966/67–1977/78.

Andelen var 12,9 procent den 1 juli 1966, och under de följande fyra åren utgjorde den 11,4, 13,4, 13,8 resp 14,1 procent. Därefter sjönk den till 9,2, 7,0, 6,7, 4,5, 3,2 resp 3,5 procent.

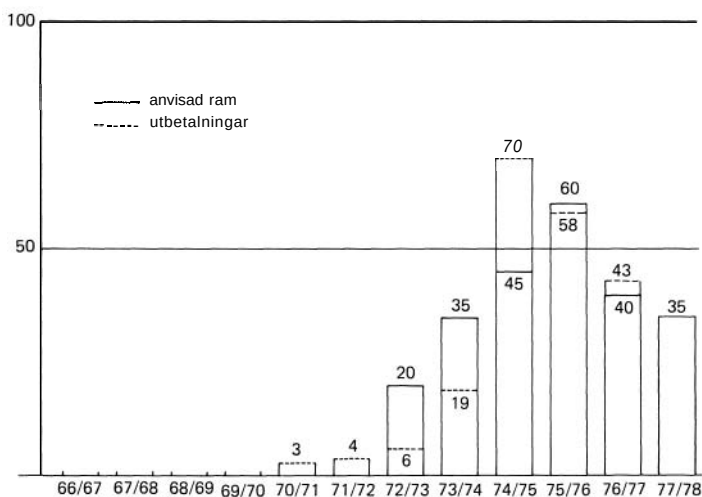
Den Övervägande delen av biståndet till Etiopien har utgått som gåvobistånd. Landets andel av gåvobiståndet under 5-årsperioden fram till den 1 juli 1971 var 13,9 procent och fem år senare 6,5 procent. Den utgjorde 14,4 procent av biståndet genom SIDA fram till den 1 juli 1966, och 13,3, 18,2, 17,3, 13,1, 10,5, 8,7, 7,7, 5,6, 3,6 resp 3,7 procent under de följande tio budgetåren.

Kreditbiståndet till Etiopien påbörjades 1968/69. Det året utgjorde det 6,3 procent av kreditbiståndet. De följande budgetåren var andelen 16,7, 6,8, 0,4, 3,7, 2,2, 1,4 resp 2,1 procent. Fram till den 1 juli 1976 hade Etiopien mottagit 3,7 procent av det totala kreditbiståndet. Gåvokomponenten var betydligt större än kreditkomponenten – 314,8 resp 48,6 mkr. Enligt anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 kommer överföringarna till Etiopien att öka något, samtidigt som landets andel avtar – till 3,5 resp 3,1 procent.

Tunisien

Tunisien har redan från början varit prioritetsland, utan att biståndets omfång någon gång nått särskilt högt. Landets andel utgjorde 5,9 procent av biståndet genom SIDA fram till den 1 juli 1966, under den följande 5-årsperioden var den 4,4 procent och för 10-årsperioden fram till 1 juli 1976 var den 4,0 procent. Tunisien's andel av kreditbiståndet har ökat och varit något större än andelen av gåvobiståndet, som å sin sida har minskat något. Landets andel av gåvobiståndets genom SIDA var 4,1 procent den 1 juli 1966, och den utgjorde 3,7, 1,8, 0,9, 5,0, 4,5, 3,3, 1,9, 3,2, 2,4, resp 2,0 procent under de följande tio budgetåren. Andelen av det totala gåvobiståndet för 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976

Fig 4.11 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Cuba 1966/67–1977/78.

var 2,6 procent. Andelen av kreditbiståndet den 1 juli 1966 var 22,0 procent och utgjorde 0,0, 0,0, 5,7, 13,5, 5,7, 5,0, 12,8, 12,6, 7,3 resp 10,0 procent under de följande tio budgetåren. Tuni-siens andel av det totala kreditbiståndet fram till den 1 juli 1976 var 9,1 procent.

Kreditbiståndet och gåvobiståndet fördelade sig någorlunda jamnt under 10-årsperioden som helhet – 118,6 resp 127,0 mkr. Om beviljade krediter tas med utgjorde kreditandelen 154,5 mkr den 1 juli 1976. Samarbetet med Tuni-sien skall gradvis gå över till nya former och biståndet trappas ned. Anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 visar detta – Tuni-siens andel utgör 2,0 resp 1,8 procent.

Cuba

Cuba blev svenskt prioritetsland 1971. Landets andel av biståndet genom SIDA fram till den 1 juli 1971 var 0,2 procent. Under de följande fem budget-åren utgjorde denna andel 0,9, 1,1, 2,3, 4,8 resp. 3,7 procent. Cubas andel av det totala gåvobiståndet den 1 juli 1971 var 0,3 procent och 1,1, 1,5, 3,4, 5,7 resp 2,7 procent under de följande fem budgetåren. Den utgjorde 2,9 procent av det totala gåvobiståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976. Under 1975/76 gavs en utvecklingskredit på 20 mkr. Gåvobiståndet uppgick till 140,6 mkr och kreditbiståndet till 20,0 mkr under 10-årsperioden. Biståndet till Cuba håller på att trappas ned.

Zambia

Zambia blev prioritetsland 1969. Biståndet har fördelat sig jamnt över 10-års-perioden som helhet, även om det har uppvisat en svag ökning under första

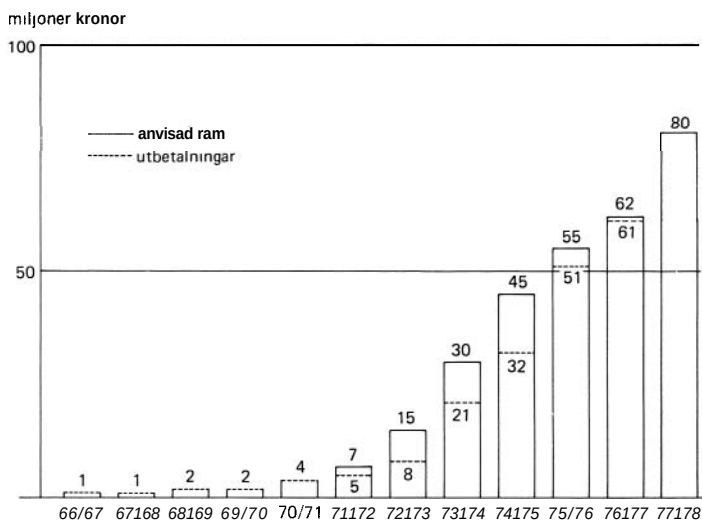

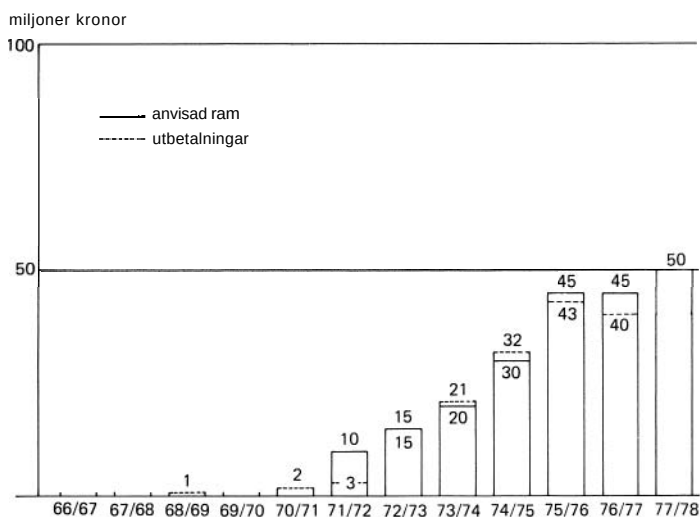
Fig 4.12 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Zambia 1966/67–1977/78.

hälften av 1970-talet. Landets andel av biståndet under 5-årsperioden fram till den 1 juli 1971 var 0,8 procent och utgjorde 1,1, 1,5, 2,5, 2,2 resp 3,3 procent under de följande fem budgetåren. Zambias andel av gåvobiståndet under 5-årsperioden fram till den 1 juli 1971 var 1,1 procent och utgjorde 1,4, 2,1, 2,7, 1,6, resp 2,8 procent under de följande fem budgetåren – och 2,0 procent av det totala gåvobiståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976. Kreditbiståndet påbörjades 1973/74. Det året utgjorde det 2,1 procent, och de följande två åren 4,9 resp 6,7 procent. Zambias andel av det totala kreditbiståndet den 1 juli 1976 var 2,2 procent. Gåvo- resp kreditbiståndet uppgick till 98,9 resp 29,3 mkr under denna 10-årsperiod. Enligt anslagen för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 – 62 resp 80 mkr – kommer Zambias andel att öka till 3,1 resp 3,5 procent.

Botswana

Botswana blev prioritetsland först under 1970. Landets andel av biståndet genom SIDA under 5-årsperioden fram till den 1 juli 1971 var 0,7 procent och utgjorde 0,7, 2,7, 2,6, 2,2 resp 2,7 procent under de följande fem budgetåren. Landets andel av gåvobiståndet under 5-årsperioden fram till den 1 juli 1971 var 1,1 procent och utgjorde 0,9, 3,0, 2,2, 1,7 resp 2,9 procent under de följande fem budgetåren – och 2,1 procent av gåvobiståndet genom SIDA under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976. Kreditbiståndet till Botswana påbörjades 1972/73, och utgjorde detta år och de följande tre åren 1,7, 3,2, 4,7 resp 1,2 procent. Botswana mottog 1,9 procent av det totala svenska kreditbiståndet under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976. Gåvo- och kreditbiståndet uppgick till 100,8 resp 24,5 mkr under denna period. Den kommer att öka

Fig 4.13 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Botswana 1966/67–1977/78.

något enligt anslagen för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 – till 2,3 resp 2,2 procent.

Sri Lanka

Ceylon var ett av de länder som tidigast mottog bilateralt bistånd, men först 1975 blev det svenskt programland. Tills dess hade biståndet huvudsakligen bestått av stöd till familjeplanering. Under femårsperioden fram till den 1 juli 1971 mottog Sri Lanka 0,4 procent av bilateralt svenskt bistånd, under de följande fem åren var andelen något högre – 1,9, 1,0, 1,7, 2,9 resp 1,9 procent. För 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 uppgick biståndet till 107,3 mkr – en andel på 1,7 procent. Det har uteslutande bestått av gåvor. Sri Lankas andel av gåvobiståndet under femårsperioden fram till den 1 juli 1971 var 0,6 procent – och de följande budgetåren 2,4, 1,4, 2,5, 3,5 resp 2,2 procent. Biståndet till Sri Lanka kommer att öka under de följande åren – anslaget för 1976/77 var 50 mkr och regeringens förslag för 1977/78 70 mkr – en andel på 2,5 resp 3,1 procent.

Guinea-Bissau

Guinea-Bissau blev svenskt programland 1975. Tidigare utgick stöd till PAIGC, men detta är inte medtaget i denna översikt. Svenskt stöd till den nya staten Guinea-Bissau påbörjades 1974/75 och landets andel av biståndet genom SIDA utgjorde 1,1 resp 2,2 procent detta och det följande året. Landets bistånd under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 var 50,8 mkr – en andel på 0,8 procent. Det gavs på gåvovillkor och utgjorde 1,0 procent av gåvobiståndet under denna period. Under de följande två budgetåren kommer det att

Fig 4.14 An-
visad medels-
ram och fak-
tiska utbetal-
ningar till Srz
Lanka 1966/
67–1977/78.

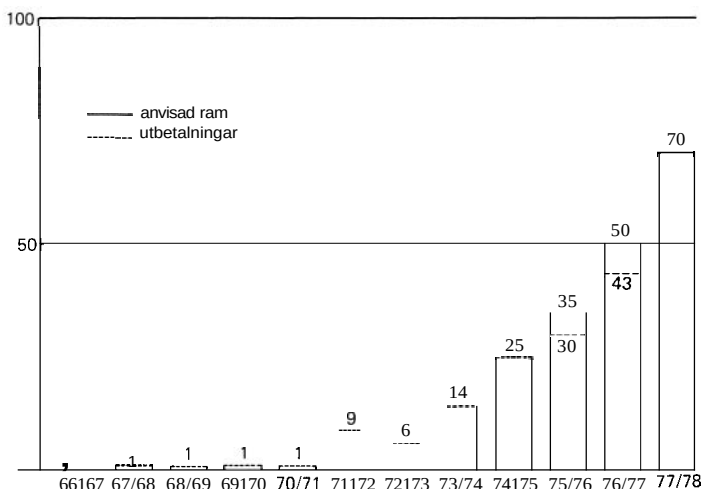
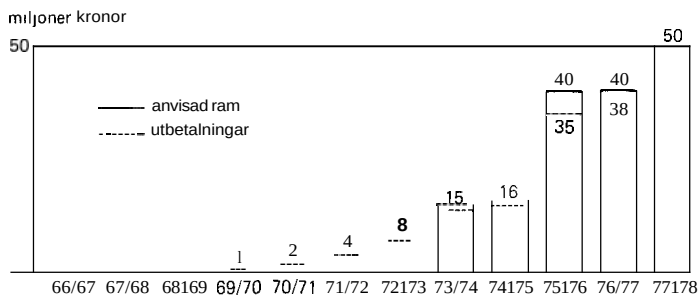

Fig 4.15 An-
visad medels-
ram och fak-
tiska utbetal-
ningar till
Guinea-Bissau
– inklusive stöd
till befrielse-
rörelsen
PAIGC –
1966/67–
1977/78.

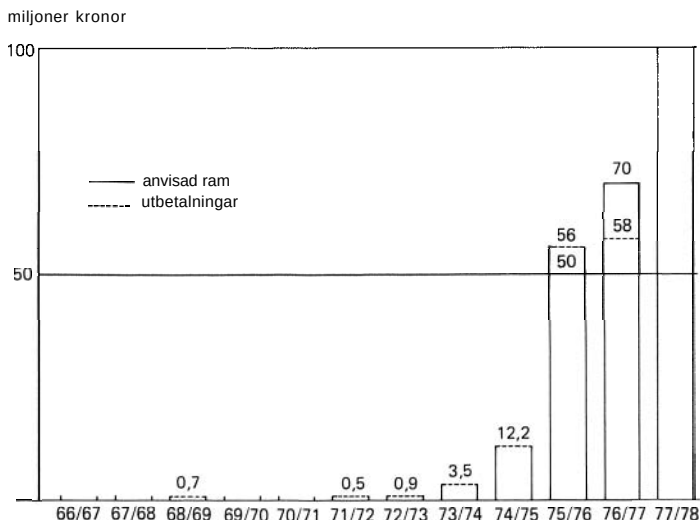

öka till 40 resp 50 mkr enligt anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 – en andel på 2,0 resp 2,2 procent.

Moçambique

Mocambique blev svenskt programland 1976. Tidigare utgick stöd till FRELIMO, men detta är inte inkluderat i denna översikt. Svenskt bistånd till den nya staten Mocambique inleddes omedelbart efter självständigheten. Under 1975/76 var stödet 29,4 och året efter 54,5 mkr – en andel på 2,0 resp 3,5 procent. För 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 utgjorde biståndet – exklusive stödet till FRELIMO – 83,9 mkr, en andel på 1,4 procent. Det utgick på gåvobasis, och landets andel av gåvobiståndet utgjorde 1,7 procent under samma period. De följande två budgetåren kommer biståndet till Moçambi-

Fig 4.16 *Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Moçambique – inklusive biståndet till befrielse rörelsen FRELIMO – 1966/67–1977/78.*

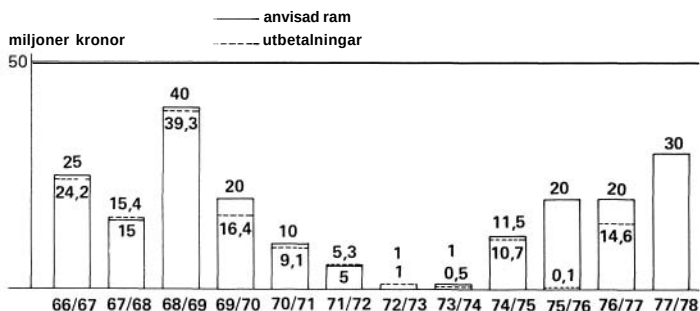
que att öka – enligt anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78 till 70 resp 100 mkr. Detta kommer att utgöra en andel på 3,5 resp 4,4 procent av bilateralt svenskt bistånd.

Pakistan

Pakistan upphörde att vara svenskt prioritetsland 1971. Fram till den 1 juli 1971 hade Pakistan varit den största mottagaren av biståndet genom SIDA. Andelen var 14,8 procent. Den 1 juli 1966 var andelen 17,3 procent och utgjorde 13,5, 19,8, 19,9, 13,9 resp 9,7 procent under de följande fem budgetåren. Pakistans andel av gåvobiståndet var 18,5 procent den 1 juli 1966 och utgjorde 15,1, 15,6, 12,0, 12,9 resp 13,0 procent under de följande fem budgetåren. Landets andel av kreditbiståndet varierade kraftigt från år till år. Två år – 1967/68 och 1968/69 – mottog Pakistan mest kreditbistånd av alla länder. Andelen utgjorde 6,9 procent den 1 juli 1966 och var under de följande fem budgetåren 4,3, 31,7, 36,9, 16,4 resp 3,6 procent.

Ansvaret för kreditbiståndet till det tidigare Pakistan har efter delningen fördelats på Pakistan och Bangladesh. Västpaki stans andel av det totala biståndet genom SIDA fram till 1 juli 1971 utgjorde 7,4 procent och 6,8 resp 9,0 procent av gåvo- resp kreditbiståndet. Gåvobiståndet uppgick till 69,5 mkr och kreditbiståndet utgjorde 35,1 mkr. De följande fem budgetåren var Pakistans andel av svenskt bistånd helt obetydlig – 1,2, 0,3, 0,1, 1,6 resp 0,0 procent. Den kommer att öka något de följande två åren – till 1,0 resp 1,3 procent – enligt anslaget för 1976/77 och regeringens förslag för 1977/78.

Fig 4.17 An-
visad medels-
ram (t o m
1972/73 beräk-
nat per projekt,
ej ram) och fak-
tiska utbetal-
ningar till
Pakistan
1966/67-
1977/78.

Sudan

Sudan blev prioritetsland 1968 men togs raskt bort ur kretsen. Efter inbördeskrigets slut i södra Sudan på 1970-talet gjordes framstötter för att återuppta biståndsförbindelserna men utan resultat. Biståndet har till Övervägande delen bestått av två utvecklingskrediter på tillsammans 50 mkr från 1960-talet. Sudans andel av bistånd genom SIDA fram till den 1 juli 1966 var 1,3 procent. De olika åren under den följande femårsperioden var andelen 5,7, 10,9, 0,9, 0,2 resp 1,4 procent – och 2,5 procent för perioden som helhet. Under de följande fem budgetåren utgjorde Sudans andel 1,4, 1,2, 0, 0,2 resp 0,7 procent. Det uppgick till 59,2 mkr för 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 – en andel på 1,0 procent. Av detta var 46,9 mkr kreditbistånd – och Sudans andel av kreditbiståndet för perioden var 3,6 procent. På 1960-talet mottog Sudan en betydande andel av svenskt bilateralt kreditbistånd – 11,6 procent fram till den 1 juli 1966, och 38,8, 41,5, 2,4 resp 3,8 procent de följande fem budgetåren. För femårsperioden var andelen 8,3 procent. De följande fem budgetåren var andelen lägre – 6,9, 4,3, 0, 1,1 resp 0,2 procent – och för 10-årsperioden 3,6 procent.

Chile

Chile hann knappt bli svenskt programland förrän regeringen Allende störtades genom en statskupp och landet försvann ur kretsen. Biståndet bestod till största delen av en importkredit på 14,8 mkr 1972/73 och 4,7 mkr det följande året. Detta utgjorde 10,3 resp 1,7 procent av kreditbiståndet dessa budgetår. Senare år har det utgått humanitärt bistånd till offren för chilejuntan och till flyktingar från Chile.

Biståndets villkor

En viktig sida av givarlandets prioritering av de olika länderna är de villkor som det faster vid biståndet. En väsentlig skillnad är därvid biståndets fördelning på gåvor respektive utvecklingskrediter – även om denna skillnad efter hand har börjat utjämnas, dels genom att löptiden för många krediter satts till 50 år och räntefoten har reducerats till 0, något som gäller för de flesta av de senaste utvecklingskrediterna, och dels genom att amorteringarna avskrivs vartefter de förfaller. Denna sistnämnda praxis påbörjades emellertid först vid mitten av 1970-talet och avspeglar inte statsmakternas intentioner vid den tid då de flesta krediter beviljades.

Stora olikheter förekommer vad gäller biståndets fördelning mellan gåvor och krediter för de olika länderna, och detta förhållande har också varierat med tiden. Några av prioritetsländerna har mottagit allt sitt bistånd under 10-årsperioden fram till den 1 juli 1976 på gåvovillkor. Detta gäller DRV, Guinea-Bissau, Moçambique och Sri Lanka. Fyra av de övriga programländerna mottog över 80 procent av sitt bistånd på gåvovillkor – Bangladesh (exklusive kreditbistånd till Östpakistan) 96,7, Cuba 87,6, Etiopien 86,6 och Botswana 80,4 procent. Därefter följde Zambia med 77,2, Tanzania med 73,3 och Pakistan med 70,0 procent. Kenya hade en gåvoandel på 66,2 procent, medan biståndet till Indien och Tunisien fördelade sig nästan jämnt mellan gåvor och krediter – med en övervikt på gåvor, 52,3 resp 51,7 procent. För två länder inom programlandskretsen dominerade kreditbiståndet. För Chiles vidkommande utgjorde gåvobiståndet 32,7 procent och för Sudan 20,8 procent.

De övriga länder som har mottagit bistånd genom SIDA, har uteslutande mottagit gåvobistånd. Det finns tre undantag från detta – den Östafrikanska gemenskapen, Turkiet och Brasilien. Allt bistånd till Brasilien har bestått av kreditbistånd – det består nämligen av en enda kredit vilken förmedlades via den Latinamerikanska utvecklingsbanken. För Turkiets del har kreditandelen varit 86,1 procent och för EAC har den varit 79,1 procent.

Flera faktorer kan ha inverkat på den prioritering som framgår av denna uppräknings – och inte uteslutande rent politiska. Politiska värderingar har medverkat – bl a hänsyn till mottagarlandets grad av fattigdom. Med utgångspunkt från mottagarländernas per capitainkomst innebär detta så tillvida en extra prioritering av Cuba, som först vid en sen tidpunkt fick bistånd i form av utvecklingskrediter. Detta skedde i en situation då biståndet till Cuba ifrågasattes bl a med hänvisning till att landet relativt sett var lyckligt lottat. Också Zambias höga gåvoandel innebar en extra prioritering i detta avseende. Detta förhållande bidrar dessutom till att förklara att Tunisien och Chile har en relativt låg gåvoandel. Men det förklarar inte att Tanzanias gåvoandel är så pass låg – relativt sett – eller Sudans höga kreditandel. Detta kan delvis förklaras av förvaltningstekniska orsaker – som kan verka förunderliga, och nog i dessa fall har åstadkommit oönskade konsekvenser. Under hela 1960-talet finansierades vissa verksamhetsområden genom kreditbistånd, andra på gåvovillkor. Förvaltningen var indelad på denna grundval. Utbyggnad av vatten

och kraftförsörjning skulle finansieras genom kreditbistånd – oavsett mottagarens ekonomiska position. Det var på dessa områden Sudan – och också i stor utsträckning Tanzania – mottog svenskt bistånd på 1960-talet.

Sektorfordelningen av de enskilda prioritetsländernas bistånd

sammansättningen av biståndet till de olika prioritetsländerna har varierat. Tyngdpunkten i biståndet har legat på olika sektorer i olika länder. Dessutom har strukturen på biståndet till det enskilda landet genomgått förändringar under årens lopp, så att tyngdpunkten legat på olika sektorer vid olika tidpunkter inom den period som täcks av denna genomgång.¹

Tanzania

Svenskt bistånd till Tanzania påbörjades under 1963 genom ett nordiskt projekt inom undervisningssektorn – Kibaha Education Center. Med åren har Tanzania blivit det svenska – och nordiska – huvudmottagarland som genomgående omfattats av störst intresse och sympati.

Två femtedelar av det svenska biståndet till Tanzania fram till den 1 juli 1976 – 40,7 % – har gått till sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet, i första hand till utbyggnaden av vatten- och kraftförsörjningen och vägar. En stor del av biståndet har också gått till landsbygdsutveckling – 18,8 %, till undervisning – 15,4 %, och till importstöd – 14,0 %. Resten fördelade sig på sektorerna industri (5,9 %), förvaltning (2,1 %), hälsovård och näringsfrågor (3,1 %).²

Fördelningen av biståndet på de olika sektorerna har förändrat sig väsentligt under 1970-talet. De tre sektorerna byggnads- och anläggningsverksamhet, undervisning, och förvaltning har fått sina andelar reducerade. Fram till den 1 juli 1971 utgjorde biståndet till byggnads- och anläggningsverksamhet hela 61,5 % av biståndet till Tanzania och undervisningsbiståndet 22,2 %, medan förvaltningsbiståndets andel var 4,6 %. Biståndet som gick till landsbygdsutveckling och industri ökade kraftigt – det utgjorde 7,2 resp 3,9 % den 1 juli 1971. Importstödet påbörjades 1972/73 och dess andel var 31,3 och 23,5 % budgetåren 1974/75 och 1975/76.³

Byggnads- och anläggningsverksamhet

Tanzania är det mottagarland som erhållit mest av det totala direkta svenska biståndet inom sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet. Fram till den 1 juli 1976 uppgick det svenska biståndet till Tanzania inom denna sektor till 360,0 mkr. Fem år tidigare uppgick det till 61,5 mkr och de följande åren var

det 36,8, 39,6, 51,4, 57,4 resp 75,1 mkr. De två sista av dessa år hade andelen emellertid sjunkit till 28,7 resp 32,9 %.⁴

Av detta bistånd gick merparten till det tanzaniska vattenförsörjningsprogrammet, mestadels i form av kreditbistånd, 197,6 mkr – förutom gåvobistånd och ett omfattande personalbistånd innefattande både kontraktsanställda och fredskårister (17,7 mkr). Programmets målsättning är att inom 20-årsperioden fram till år 1991, förse samtliga Tanzanias invånare med rent och friskt dricksvatten inom rimligt avstånd. Tyngdpunkten ligger på att ge landsbygden tillgång till dricksvatten.⁵ Under de kommande åren kommer detta program att få motta ett omfattande svenskt stöd. Regeringen konstaterade 1977 att 2,7 miljoner människor hade ett tillgång till dricksvatten genom programmet. I juli 1976 avtalades om fortsatt svenskt stöd till verksamheten med 120 mkr under budgetåren 1976/77 – 1978/79.⁶

Ett kraftförsörjningsprojekt har också fått motta ett omfattande svenskt stöd – 80,1 mkr fram till den 1 juli 1976. Biståndet har till större delen utgått i form av krediter till det statliga elektricitetsverket i Tanzania – i samfinansiering med Världsbanken – för att uppföra en vattenkraftstation i Kidatu och konstruera en 306 km lång kraftledning och en transformatorstation.' Vidare har det utgått ett betydande stöd till anläggandet av Tan-Zam-vägen – ett kreditbistånd på 39 mkr under 1970/71.⁸ Ett avtal om svensk finansiering av en kompletterings- och avlastningsväg för Tan-Zam-vägen i de sydligare regionerna ingicks 1973/74.⁹ Ett projekt med sikte på att uppföra bostäder för utländska experter har också fått ett svenskt kreditstöd – 4 mkr under 1967.¹⁰ Finansiellt stöd till Tanzania Housing Bank, som bildades i januari 1973, har också överenskommits, med avsikt att finansiera bankens utlåningsverksamhet till låginkomsttagare. Fram till 1975/76 har 8,7 mkr överförts till detta ändamål.¹¹

Landsbygdsutveckling

Det svenska biståndet till landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning i Tanzania låg på en relativt blygsam nivå under åren fram till den 1 juli 1971. Det utgjorde då tillsammans 11,6 mkr – 7,2 % av det totala svenska biståndet till Tanzania. Under de följande fem åren uppgick biståndet inom denna sektor till 12,2, 28,4, 34,3, 34,7 resp 44,7 mkr – totalt 166,0 mkr fram till den 1 juli 1976. Under dessa år ökade andelen – till 18,5, 29,7, 25,9, 17,4 resp 19,6 % – och det utgjorde 18,8 % av det totala biståndet till Tanzania genom SIDA fram till den 1 juli 1976.¹²

Detta bistånd har fördelats på flera insatser. Det svenska stödet har delvis kanaliserats genom Regional Development Fund (RDF) – som finansierar små självhjälpsprojekt för att öka produktionen av jordbruksprodukter – och genom Tanzania Rural Development Bank (TRDB), som finansierar lönsamma produktionsorienterade projekt. Det mest omfattande stödet har lämnats till två skogsutvecklingsprogram – 37,0 resp 19,2 mkr. Därefter kommer stödet till det nordiska jordbruksutbildningsprojektet i Mbeya – 25,6 mkr; det finansiella stödet genom TRDB – 25,0 mkr; stödet till spannmålslagring – det mesta i form

av krediter, men också personalbistånd – 19,2 mkr; stödet till det nordiska kooperationsprojektet – 12,9 mkr; finansiellt stöd via RDF – 12,0 mkr; stödet till ett husdjursförädlingsprojekt – 7,7 mkr; samt stödet till en lantbruksskola i samarbete med FAO – 2,4 mkr. Dessutom har utgått personalbistånd inom denna sektor på 2,7 mkr samt ett stöd till regionplanering i Mwanza, Arusha, på 2,0 mkr.¹³

Undervisning

Det svenska biståndet till Tanzania inom undervisningssektorn påbörjades tidigt. Det uppgick till 36,0 mkr – en andel på 22,2 % – fram till den 1 juli 1971. De följande åren var det 12,6, 14,0, 17,7, 21,1 resp 35,1 mkr – och uppgick till 136,5 mkr fram till den 1 juli 1976, då andelen utgjorde 15,4 %. Andelen av biståndet till Tanzania dessa år var 19,1, 14,7, 13,4, 10,6 resp 15,4 %.¹⁴

Det enskilda projekt som fått motta det största stödet – 33,6 mkr – är det samnordiska Kibaha Education Center, som innehåller en jordbruksskola, ett sexårigt gymnasium, ett hälso- och utbildningscenter, och en enhet för landsbygdsutveckling. Från nordisk sida var detta projekt administrerat av SIDA fram till 1970, då det hela övertogs av Tanzania. Kibaha har fått fortsatt stöd också efter överlämnandet.¹⁵ Efter 1970 har ett omfattande stöd utgått till vuxenundervisningen i Tanzania, som givits hög prioritet av landets myndigheter – 62,3 mkr, inklusive 2,6 mkr till Institute of Adult Education. I övrigt har det svenska biståndet inom denna sektor gått till en sekreterarskola i Tabora – 9,7 mkr; National Correspondence Institute – 6,9 mkr; och ett projekt för yrkesutbildning i Kidatu – 4,1 mkr; en yrkesskola – 3,6 mkr; och Folk Development Colleges – 9,0 mkr; dessutom personalbistånd i form av kontraktsanställda och fredskårister – 7,3 mkr.¹⁶

Industri

Fram till den 1 juli 1971 uppgick det svenska biståndet inom industrisektorn till 6,3 mkr – en andel på 3,9 %. Under de följande fem åren uppgick det till 2,2, 3,5, 19,4, 11,9 resp 8,4 mkr – det var totalt 51,7 mkr den 1 juli 1976 – en andel på 5,9 %. Andelen dessa budgetår var 3,4, 3,7, 14,7, 5,9 resp 3,7 %.¹⁷

Det svenska biståndet inom industrisektorn började med en kredit till National Development Corporation (NDC) år 1969 – 15,0 mkr – som skulle gå till olika industriprojekt. Denna kredit var helt utbetald 1973. Vidare har det utgått finansiellt stöd till Tanzania Investment Bank – 31,7 mkr – för industriutvecklingsändamål; och bistånd till exportfrämjande åtgärder – 5,0 mkr.¹⁸

Förvaltning

Det svenska förvaltningsbiståndet till Tanzania upptog visserligen endast en liten del av det totala svenska biståndet till landet, men utgjorde ändå i det närmaste hälften av det totala svenska förvaltningsbiståndet fram till den 1 juli 1974. Förvaltningsstödet till Tanzania påbörjades 1966/1967 och den 1 juli 1971 utgjorde det 7,4 mkr – 4,6 % av det svenska biståndet till Tanzania. Under de fem följande åren uppgick det till 1,8, 1,8, 2,4, 2,2 resp 2,9 mkr – och utgjorde

2,8, 1,9, 1,8, 1,1 resp 1,3 % av biståndet till Tanzania. Totalt uppgick förvaltningsbiståndet till 18,4 mkr den 1 juli 1976 – en andel på 2,1 %.¹⁹ Till största delen har stödet bestått av personalbistånd.

Hälso- och näringsfrågor

Inom sektorn hälsovård och näringsfrågor har svenskt bistånd till Tanzania genomgående legat på en låg nivå men har dock ökat på 1970-talet. Biståndet uppgick den 1 juli 1971 till 1,2 mkr – en andel på 0,7 %. Under de följande fem åren uppgick biståndet till 0,3, 4,2, 3,4, 10,1 resp 8,3 mkr och procentandelen dessa år utgjorde 0,4, 4,4, 2,5, 5,1 resp 3,6 %. Fram till den 1 juli 1976 hade Tanzania erhållit 27,4 mkr i bistånd inom denna sektor – vilket motsvarar 3,1 % av det totala svenska biståndet till Tanzania.²⁰

Största delen av det svenska biståndet har gått till att finansiera uppförande och utrustning av 90 hälsocentraler och fyra elevhem, anskaffande av läromedel och anordnande av seminarier. Detta ingår i den perspektivplan för hälsovården fram till 1980 som antogs i juli 1972. Planen hade en stark inriktning på förebyggande hälsovård, särskilt på landsbygden. Hälsovårdskampanjer har fått stöd, liksom ett nutritions- och livsmedelscentrum, som planerades som ett led i ett nationellt nutritionsprogram för Tanzania.²¹

Importstöd

Importstödet påbörjades 1972/73. Det ökade snabbt – från 4,0 mkr detta år till 3,9, 62,5 resp 53,7 mkr de tre följande åren. De två senaste budgetåren uppgick sektorns andel till 31,3 resp 23,5 %. Det totala importstödet fram till den 1 juli 1976 uppgick till 124,2 mkr – en andel på 14,0 %.²²

Det svenska biståndet till Tanzania har dominerats av insatser för utveckling av landsbygden i vid mening. Många av de insatser som är rubricerade under andra sektorer – t ex stödet till dricksvattenförsörjning och projekt inom perspektivplanen för hälsovården – angår landsbygdsutvecklingen i samma mån som de projekt som är rubricerade under sektorn landsbygdsutveckling. Tanzania har emellertid begärt att huvuddelen av det framtida biståndet skall koncentreras till industri- och undervisningssektorerna. Detta vill sannolikt styra sektorinriktningen av det framtida svenska biståndet. Vid årsförhandlingarna i april 1976 avsattes 200 mkr till industrisektorn under budgetåren 1976/77–1978/79 – därav 30 mkr till det tanzaniska småindustriorganet (Small Industries Development Organization), 24 mkr till utredning och personalbistånd, samt återstoden till insatser via den tanzaniska utvecklingsbanken. Samtidigt avdelades 115 mkr till undervisningssektorn för samma budgetår.²³

Indien

Biståndet till Indien har dominerats av importstöd. Detta uppgick till hela 44,2 % fram till den 1 juli 1971, och fem år senare hade andelen ökat till 70,2 %

av det totala biståndet till Indien. En betydande del av det övriga biståndet till Indien som i biståndsstatistiken är rubricerad under övriga sektorer, är i grund och botten importstöd – t ex preventivmedel (befolkningsfrågor), handelsgödsel (landsbygdsutveckling) och skolebokspapper (undervisning) m m. I tidigare svensk biståndsstatistik rubricerades en stor del av importstödet som industri-bistånd. De tre budgetåren 1973/74–1975/76 uppgick importstödet till mer än 80 %. Sektorfördelningen i övrigt uppvisar stora variationer under perioden. Biståndet inom sektorn landsbygdsutveckling minskades från 29,0 % den 1 juli 1971 till 7,0 % fem år efter, undervisningsbiståndet från 14,1 till 6,0 %, medan stödet inom befolkningssektorn höll sig på samma nivå – 6,9 resp 7,4 % – och undervisningssektorns andel ökade – från 0,0 till 4,0 %.²⁴

Importstöd

Importstödet till Indien dominerade redan under 1960-talet. Fram till den 1 juli 1971 uppgick det till 86,1 mkr och utgjorde 25,5, 19,1, 115,6, 215,5 resp 210,7 mkr de följande fem budgetåren. Den 1 juli 1976 hade Indien erhållit 672,4 mkr i importstöd – en andel på 70,2 % av allt bilateralt svenskt bistånd till Indien. Andelen de fem sista budgetåren var 37,1, 43,8, 88,9, 83,7 resp 80,0 %. Största delen av detta bistånd har varit obundet – 519,7 mkr. Varubiståndet ökades emellertid kraftigt fr o m 1973/74 – bundet importstöd uppgick till 11,2 mkr detta budgetår och 71,0 resp 70,6 mkr de följande två budgetåren.²⁵

Befolkningsfrågor

Det svenska biståndet inom befolkningssektorn uppgick till 13,5 mkr den 1 juli 1971 och utgjorde 1,4, 6,7, 12,7, 16,4 resp 19,9 mkr de följande fem åren. Sektorns andel var 6,9 % av det totala biståndet genom SIDA fram t o m 1970/71 och 2,0, 15,3, 9,8, 6,4 resp 7,6 de följande fem åren. Den 1 juli 1976 uppgick det till 70,5 mkr – en andel på 7,4 %.²⁶

Biståndet har nästan helt och hållet avsett familjeplanering. Stödet började få en omfattning av betydelse först 1968. Det gick först till det indiska familjeplaneringsprogrammet, i form av varuleveranser och indirekta bidrag till undervisnings- och informationsverksamheten. Senare dominerade preventivmedelsleveranser – 35,0 mkr under budgetåren 1972/73–1975/76. Befolkningsprojektet i samarbete med IDA hade den 1 juli 1971 erhållit 11,1 mkr i stöd, fem år senare 29,9 mkr.²⁷

Landsbygdsutveckling

Sektorn landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning hade erhållit en betydande del av det svenska biståndet fram till den 1 juli 1971 – 56,5 mkr, en andel på 29,0 %.²⁸ De följande budgetåren var biståndet blygsamt – 0,4 mkr 1972/73 och 1973/74 och 1,3 resp 8,3 mkr 1974/75 och 1975/76. Den 1 juli 1976 uppgick det till 66,8 mkr – en andel på 7,0 %.²⁹

Större delen av detta bistånd – 44,2 mkr – har bestått av handelsgödsel, som utgått som gåvobistånd. Också andra leveranser har varit gåvor – fisketrålare

3,8 mkr; skogsbruksredskap 2,3 mkr; och livsmedel 3,8 mkr. Ett spannmålsslageringsprojekt som omfattade 10 siloanläggningar och 10 lagerbyggnader skulle samfinansierats med IDA. Den svenska andelen skulle utgöra 26 mkr och ett kreditavtal ingicks 1971/72. Fram till den 1 juli 1976 hade 3,4 mkr utbetalats. I övrigt bestod biståndet bl a av stöd för ett grundvattenprojekt (4,4 mkr), samt en fiskhamn i samarbete med FAO (2,3 mkr).³⁰

Undervisning

Biståndet inom sektorns undervisning uppgick den 1 juli 1971 till 27,6 mkr – en andel på 14,1 %. De följande budgetåren utgjorde det 5,8, 17,4, 1,3, 2,1 resp 3,4 mkr. Andelen varierade dessa år – 8,4, 39,9, 1,0, 0,8 resp 1,3 %. Den 1 juli 1976 uppgick undervisningsbiståndet till 57,5 mkr, en andel på 6,0 %.³¹

Det svenska undervisningsstödet har huvudsakligen bestått av pappersleveranser – en gåva på 21,2 mkr i form av papper till skolböcker, och en pappersgåva 1972 på 23,1 mkr. Dessutom har utgått stöd till ett papperstekniskt institut – 5,3 mkr; till ett konsumentkooperationsprojekt i samarbete med ILO – 2,8 mkr; samt till ett yrkesutbildningsinstitut, också det i samarbete med ILO – 4,0 mkr.³²

Humanitärt bistånd

Det humanitära biståndet till Indien uppgick till 46,0 mkr den 1 juli 1976 – 4,8 % av det totala svenska biståndet till Indien fram till denna tidpunkt. Det var koncentrerat till budgetåren 1970/71–1971/72, då det uppgick till 10,5 resp 34,4 mkr – en andel på 13,0 resp 51,5 % av det svenska biståndet. Det bestod huvudsakligen av katastrofhjälp till östpakistanska flyktingar och kanaliserades genom Röda Korset, UNHCR och andra internationella organisationer (45,0 mkr), medan 1 mkr utgick i samband med en Översvämning i Orissa.³³

Hälsovård

Biståndet inom hälsovårdssektorn påbörjades 1974/75. Det uppgick till 20,8 resp 17,6 mkr detta och det följande budgetåret, då dess andel utgjorde 8,1 resp 6,8 % av svenskt bistånd till Indien. Biståndet den 1 juli 1976, 38,5 mkr, utgjorde en andel på 4,0 %. Det hade koncentrerats till smittkoppsbekämpning i WHO-regi (30,2 mkr) och till stöd för All India Institute of Medical Sciences (8,2 mkr).³⁴

Industr

Industribiståndet uppgick till 6,4 mkr den 1 juli 1976, en andel på 0,7 %. Det gick huvudsakligen till International Trade Center (5,9 mkr).³⁵ I tidigare svensk biståndsstatisistik rubricerades en stor del av importstödet som industribistånd, och Indien angavs som den största mottagaren av svenskt bistånd inom industrisektorn.³⁶

*

Huvuddelen av det svenska biståndet till Indien har bestått av importstöd. Detta galler såväl det bistånd som i denna översikt är rubricerat som import-

stöd som biståndet inom övriga sektorer – t ex preventivmedelsleveranser (befolkningsfrågor), handelsgödsel m m (landsbygdsutveckling), pappersleveranser (undervisning) m m. En stor del av biståndet har utgått som kreditbistånd. Fr o m budgetåret 1975/76 lämnas biståndet som gåva.

Årsavtalet for 1975/76 avsåg en ram på 230 mkr, varav planstöd i form av obundet importstöd 115 mkr, bundet importstöd 70 mkr och projektbistånd 45 mkr. Det bundna biståndet användes huvudsakligen for import av maskiner, stål, pappersmassa och handelsgödsel. Projektbiståndet omfattar stöd till befolkningsprogram, hälsovård, utbildning, undersökningar av grundvattentillgångar, fiskehamnsprojektering och exportfrämjande verksamhet – huvuddelen till befolkningsprogram och hälsovård. Den framtida inriktningen av det svensk-indiska utvecklingssamarbetet har diskuterats i dialogen med den indiska regeringen. I SIDA:s anslagsframställning for 1977/78 framhölls att från svensk sida eftersträvas en koncentration av projektstödet till verksamheter, som mer direkt bidrar till att förbättra de fattigaste befolkningsgruppernas villkor. Styrelsen konstaterade att det på indisk sida har visats förståelse for den svenska inställningen, och att enighet råder om att projektstödet bör inriktas mot stora och långsiktiga insatser inom ett begränsat antal sektorer.³⁷

Demokratiska republiken Vietnam

Det svenska biståndet till DRV fram till den 1 juli 1976 fördelades huvudsakligen mellan humanitärt stöd och industriellt bistånd. DRV blev programland 1972. Före det utgick biståndet nästan uteslutande som humanitära insatser. 1974 ingicks avtal om ett skogsindustriprojekt, det största enskilda projekt som Sverige engagerade sig i inom ramen for biståndet i något land. De foljande budgetåren dominerade industribiståndet.

Humanzart bistånd

DRV har mottagit mer humanitärt svenskt bistånd än något annat land. Det påbörjades i större omfattning under 1969/70. Det budgetåret uppgick det till 17,0 mkr och under de foljande sex åren utgick 27,5, 27,6, 26,2, 53,9, 38,5 resp 24,4 mkr. Allt svenskt bistånd fram t o m 1970/71 utgick som humanitärt stöd, de foljande åren utgjorde andelen 92,7, 72,0, 68,9, 31,1 resp 13,4 %. Den 1 juli 1976 hade DRV erhållit 217,4 mkr i humanitärt svenskt stöd – sektorns andel uppgick till 43,7 %. Det humanitära stödet har helt och hållet bestått av varuleveranser på gåvbasis – mediciner, sjukhusutrustning, kondenserad mjölk, papper till skolböcker och textilier.³⁸

Industri

Industribiståndet påbörjades 1973/74 genom ett stöd på 3,5 mkr till förprojektering av skogsindustriprojektet i Bai Bang. De foljande budgetåren uppgick det till 59,6 resp 142,1 mkr – 48,2 resp 77,7 % av totalt svenskt bistånd. Den 1 juli 1976 hade det utgått 205,2 mkr i svenskt industribistånd till DRV – industrisektorns andel utgjorde 41,3 %.

I projektet ingår en massafabrik, ett pappersbruk, ett program för skogsplanering, avverkning och transporter, en hamn samt samhällsinvesteringar som bostäder, sjukstugor, skolor, vägar och järnvägar. Anläggningens kapacitet vid full produktion är beräknad till 50 000 ton skriv- och tryckpapper samt 5 000 ton omslagspapper. Personalbiståndet är omfattande – det kommer att öka från 130 svenskar 1976 till 200 budgetåret 1977 – och vietnamesisk personal utbildas både i Vietnam och utomlands. Då avtalet ingicks hösten 1974 beräknades det svenska bidraget till projektet till 770 mkr. En budgetanalys som gjordes i september 1976, föranledde en uppräkningskostnaden till 1 055 mkr. Om tidplanerna hålls skall anläggningen i sin helhet vara i full drift omkring år 1980.³⁹

Hälsovård

Svenskt bistånd till DRV inom hälsosektorn påbörjades under budgetåret 1972/73. Det uppgick då till 8,8 mkr och ökade under de följande åren till 17,5, 17,9 resp 13,7 mkr. Sektorns andel av det svenska biståndet dessa budgetår utgjorde 24,1, 22,4, 14,5 resp 7,5 %. Den 1 juli 1976 uppgick det till 57,9 mkr och andelen utgjorde 11,6 %. Huvuddelen bestod av sjukhusutrustning, mediciner, kemikalier m m (33,7 mkr). Stöd för planering, uppförande och utrustning av ett barnsjukhus i Hanoi och ett allmänsjukhus i Uong Bi uppgick till 15,2 resp 7,5 mkr – och bostäder i anknytning till barnsjukhuset uppgick till 1,5 mkr. Barnsjukhuset i Hanoi väntas stå klart år 1979 och beräknas kosta över 70 mkr. Allmänsjukhuset i provinshuvudstaden Uong Bi väntas stå klart år 1979, och Sveriges bidrag beräknas uppgå till 55 mkr. Ett omfattande utbildningsprogram för vietnamesisk driftspersonal vid sjukhusen – till en kostnad av ca 6 mkr – ingår i projektet.⁴⁰

Befolkningsfrågor

Biståndet inom sektorn befolkningsfrågor påbörjades under 1971/72, då det uppgick till 2,2 mkr. De följande åren utgick 1,1, 3,1, 7,6 resp 2,6 mkr i familjeplaneringsbistånd, och sektorns andel dessa budgetår utgjorde 7,3, 3,1, 3,9, 6,2 resp 1,4 % av det svenska biståndet. Stödet uppgick till 16,6 mkr den 1 juli 1976 – andelen utgjorde 3,3 %. Stödet till familjeplanerings-, mödra- och barnavårdsprogrammet har bestått av varuleveranser – huvudsakligen preventivmedel, gynekologisk utrustning och sjukvårdsmaterial, audiovisuell utrustning samt utrustning till barnstugor. Ett treårsavtal avseende perioden 1975/76 – 1977/78 omfattar svenskt stöd till ett varde av 15 mkr.⁴¹

*

En betydande del av biståndet till DRV har utgått som importstöd. Såväl skogsindustriprojektet som sjukhusprojektet har emellertid ett rätt omfattande utbildningskomponent och en omfattande personalbiståndskomponent ingår också. Huvuddelen av svenskt bistånd till Vietnam under sista delen av 1970-talet kommer sannolikt att gå till dessa projekt – av vilka skogsindustriprojektet kommer att kräva merparten.

Bangladesh

sammansättningen av det svenska biståndsprogrammet till Bangladesh skiljer sig skarpt från strukturen av det bistånd som tidigare utgick till Östpakistan. I översynen här inkluderas därför – i motsats till tidigare avsnitt – det bistånd som gick till det tidigare Östpakistan i biståndet till Bangladesh. Fram till den 1 juli 1971 gick huvuddelen av biståndet till Östpakistan till landsbygdsutveckling – 60,1 mkr, en andel på 57,2 %. Under de följande fem åren utgick det bara 24,6 mkr i bistånd inom denna sektor och dess andel den 1 juli 1976 utgjorde 17,4 %. Den 1 juli 1971 uppgick biståndet inom undervisningssektorn till 22,7 mkr och stödet inom befolkningssektorn till 18,7 mkr – andelarna utgjorde 21,6 resp 17,8 %. De följande fem åren utgick det inte bistånd inom undervisningssektorn och bara 3,3 mkr inom befolkningssektorn. Sektorernas andelar den 1 juli 1976 utgjorde därför bara 4,7 resp 4,5 %. Däremot ökade det humanitära biståndet starkt – från 2,4 % den 1 juli 1971 till 31,5 % fem år senare. Importstödet ökade även starkare – det påbörjades budgetåret 1973/74 och uppgick den 1 juli 1976 till 191,4 mkr, 39,3 % av totalt svenskt bistånd till Östpakistan och Bangladesh. Biståndet inom övriga sektorer var blygsamt – bistånd inom hälsosektorn påbörjades 1974/75 och hade en andel på 2,2 %, industribiståndets andel utgjorde 0,2 %, detsamma som biståndet inom byggnads- och anläggningsverksamhet (till Östpakistan).⁴²

Importstöd

Importstödet påbörjades under budgetåret 1973/74 då det uppgick till 49,4 mkr. De följande två budgetåren utgick 81,0 resp 61,0 mkr i svenskt importstöd. Dessa år utgjorde det en andel på 85,8, 83,4 resp 76,6 % av svenskt bistånd. Den 1 juli 1976 uppgick stödet till 191,4 mkr och andelen utgjorde 39,3 %. Det mesta var obundet – 108,6 mkr; varubiståndet uppgick till 82,8 mkr. Stödet har utgått för import av livsmedel till det statliga livsmedelsdistributionssystemet, pappersmassa, konstgödning till jordbruket samt utrustning och reservdelar till jordbruk och industri.⁴³

Humanitärt bistånd

Fram till den 1 juli 1971 hade 2,5 mkr utgått till Östpakistan i humanitärt bistånd. De följande tre budgetåren uppgick det svenska biståndet till Bangladesh för humanitära insatser och återuppbyggnadsstöd till 66,3, 77,8 resp 7,1 mkr. Det utgjorde 90,7, 96,4 resp 12,2 %. Den 1 juli 1976 uppgick det till 153,7 mkr och utgjorde 31,5 % av det svenska biståndet. Det hade formen av bidrag till FN-organens och andra internationella organisationers verksamhet i Bangladesh samt av ett direkt import- och valutastöd.⁴⁴

Landsbygdsutveckling

Biståndet till Östpakistan fram till den 1 juli 1971 uppgick till 60 mkr – 23,1 % av det totala svenska biståndet inom denna sektor. Inget annat land hade mottagit en så stor andel. Det utgjorde 57,2 % av svenskt bistånd till Östpakis-

tan. Under de närmast följande åren var nettobiståndet som utgick till Bangladesh inom denna sektorn litet. Det uppgick till 6,3, -3,6, 0,6, 7,8 resp 13,7 mkr, och utgjorde 8,6, -4,8, 1,0, 8,0 resp 17,2 % av svenskt bistånd. Det sammanlagda stödet inom denna sektor den 1 juli 1976 - 84,8 mkr - utgjorde därför bara 17,4 % av det totala svenska biståndet till Östpakistan och Bangladesh.⁴⁵

Biståndet till Östpakistan utgick till tre projekt: Leveranser av handelsgödsel - 30,1 mkr; stöd till ett spannmålslagringsprojekt i IDA-regi - 25,0 mkr; samt kreditstöd till ett rörbrunnsprojekt i samfinansiering med IDA - 5,1 mkr. Stödet till Bangladesh under 1974/75 och 1975/76 utgick i första hand för att genomföra rörbrunnsprojektet, som avbröts av inbördeskriget - 6,4 resp 10,3 mkr. Något stöd utgick även bl a till Institute of Nuclear Agriculture (2,6 mkr) samt för oljeväxtodling (1,2 mkr). Under budgetåret 1971/72 levererades det sista av handelsgödseln (6,3 mkr).⁴⁶

Undervisning

Det svenska stödet inom undervisningssektorn har helt och hållet gått till Östpakistan - efter staten Bangladeshs tillkomst har landet endast mottagit obetydligt undervisningsbistånd. Den 1 juli 1971 hade Östpakistan erhållit 22,7 mkr i bistånd inom denna sektor - 8,1 % av det svenska biståndet till utbildning. Det utgjorde 21,6 % av svenskt stöd till Östpakistan. Det svenska biståndet bestod av leveranser av papper till skolböcker - 9,3 mkr; och stöd till en yrkesskola i Kaptai - 13,4 mkr. På planeringsstadiet fanns förberett stöd till en utbyggnad av Swedish Bangladesh Institute of Technology i Kaptai och stöd till yrkesskoleväsendet i form av utrustning.⁴⁷

Befolkningsfrågor

Östpakistanens andel av det svenska familjeplaneringsprogrammet den 1 juli 1971 - 18,7 mkr - utgjorde 13,0 %. Sektorns andel av det svenska biståndet till Östpakistan utgjorde 17,8 %. Stödet till Bangladesh under de följande fem åren var blygsamt - 3,3 mkr varav 2,0 mkr under 1975/76. Det sammanlagda stödet fram till den 1 juli 1976 - 22,0 mkr - utgjorde därför bara 4,5 % av det svenska biståndet till Östpakistan och Bangladesh. Under en treårsperiod skall Sverige bidra med 15 mkr till ett familjeplaneringsprogram som också stöds av IDA och en rad andra länder. Programmets tyngdpunkt ligger på utbildning av hälsovårdspersonal.⁴⁸

Andra sektorer

Inom sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet har det utgått ett mindre stöd till ett telekommunikationsprojekt i Östpakistan - 1,2 mkr. Inom industri-sektorn utgick ett mindre stöd under 1973/74 och 1974/75 - 0,6 resp 0,4 mkr - genom International Trade Center för att främja exporten. Under 1974/75 påbörjades stöd till ett projekt i WHO-regi inom halsosektorn - för utrotning av smittkoppor. Bidraget var 7,9 resp 3,0 mkr under detta och det följande budgetåret. Biståndet inom dessa tre sektorer den 1 juli 1976 utgjorde 0,2, 0,2 resp 2,2 % av svenskt bistånd till Östpakistan och Bangladesh.⁴⁹

Huvuddelen av svenskt bistånd till Bangladesh har utgjorts av importstöd även om detta i denna översikt är rubricerat under andra sektorer. Detta gäller också större delen av det bistånd som utgick till Östpakistan – t ex leveranser av handelsgödsel (landsbygdsutveckling) och papper (undervisning). Det humanitära stöd som utgick under 1971/72 – 1973/74 var i grund och botten ett bistånd av samma art som det som de följande åren blev rubricerat som importstöd.

Regeringen konstaterade 1976 att situationen i Bangladesh "gör . . . förutsättningarna för ett utvecklingssamarbete av denna omfattning osäkra".⁵⁰ SIDA:s styrelse konstaterade i augusti 1976 att regeringen i Bangladesh prioriterar en ökning av produktionen genom att satsa på de grupper, som bedöms ha störst utvecklingspotential: privata företagare och medelstora bönder. Fördelningen av inkomsterna kommer i andra hand och landsbygdens stora massor berörs endast i ringa omfattning av utvecklingsprogrammen, som snarast bidragit till att vidga inkomstklyftorna mellan olika befolkningsgrupper. Det svenska biståndet till Bangladesh har huvudsakligen bestått av planstöd – importstöd – i bunden och obunden form för import av livsmedel till det statliga livsmedelsdistributionssystemet, pappersmassa, konstgödning, utrustning och reservdelar till jordbruk och industri. Inriktningen är i stort densamma som för landets import i övrigt, "vilket innebar att endast en ringa del kan sagas gå direkt till den fattigaste delen av befolkningen. Bangladesh har ännu begränsad förmåga att planera och genomföra verksamhet av projektkaraktär."⁵¹ Styrelsen betonade att biståndet till Bangladesh "motiveras . . . främst av landets kristillstånd och FN:s rekommendationer om ökad överföring av finansiella resurser till de minst utvecklade länderna."⁵²

Regeringen Fälldin gick inte in på dessa synpunkter i budgetpropositionen 1977. Den framhöll bl a att Bangladesh de senaste budgetåren haft problem med att utnyttja det bundna biståndet – en konsultstudie har därför påbörjats i syfte att få fram förslag om konkurrenskraftiga svenska varor och tjänster som behövs i Bangladesh. Projektbiståndet är främst inriktat på landsbygdens utveckling, hälsovård och yrkesutbildning. Ett avtal om svenskt stöd till utvecklingen av skogssektorn under perioden 1975/76 – 1980/81 med sammanlagt 56 mkr slöts i mars 1976. Två nya insatser – stöd till yrkesutbildningen med ca 38 mkr under fem år och 5 mkr för en siloanläggning i Chittagong – påbörjades under 1976/77. Härutöver planerades att projektbiståndet till Bangladesh under de närmaste åren främst väntas bli begränsat till de områden som redan får eller planeras få svenskt stöd, medan huvuddelen även i fortsättningen kommer att utnyttjas för att finansiera import.⁵³

Kenya

Svenskt bistånd till Kenya inleddes i blygsam omfattning straxt efter det att landet blev självständigt. Den äldsta insatsen av någon betydelse var Kenya Science Teachers College. Avtal om stöd till detta projekt ingicks 1965.

Biståndet till Kenya fram till den 1 juli 1976 var koncentrerat till tre sektorer – byggnads- och anlaggningsverksamhet, landsbygdsutveckling samt undervisning. Tyngdpunkten har varierat under årens lopp. Fram till den 1 juli 1971 utgick biståndet huvudsakligen till de två sektorerna landsbygdsutveckling och undervisning – deras andelar utgjorde 46,7 resp 46,3 %. Dessa sjönk under de följande fem åren, undervisningssektorns mest, och utgjorde den 1 juli 1976 27,0 resp 22,9 %. Stödet inom sektorn byggnads- och anlaggningsverksamhet utgjorde 4,1 % den 1 juli 1971, men ökade starkt de följande fem åren. Den 1 juli 1976 hade 37,5 % av totalt svenskt bistånd till Kenya utgått till denna sektor. Då utgjorde biståndet inom industrisektorn, som påbörjades under 1971/72, 5,4 %; biståndet inom sektorn hälsovård och näringsfrågor 3,4 % – 0,5 % fem år tidigare; stödet inom befolkningsområdet 2,8 % – 1,8 % fem år tidigare; och förvaltningsbiståndet 1,0 % – 0,6 % fem år tidigare.⁵⁴

Byggnads- och anlaggningsverksamhet

Kenya är ett av de länder som har mottagit mest svenskt stöd inom sektorn byggnads- och anlaggningsverksamhet. Det inleddes i blygsam omfattning under 1968/69 och uppgick till 2,9 mkr den 1 juli 1971, en andel på 4,1 % av svenskt bistånd till Kenya. De följande fem åren uppgick det till 10,5, 15,4, 46,6, 27,9 resp 35,4 mkr och det utgjorde 43,3, 42,7, 62,6, 34,8 resp 41,9 % av det svenska biståndet dessa år. Den 1 juli 1976 uppgick stödet inom denna sektor till 138,7 mkr – motsvarande 37,5 % av det svenska biståndet.⁵⁵

Huvuddelen av detta bistånd utgick till ett vattenförsörjningsprogram, till största delen utvecklingskrediter. Det första avtalet om kreditbistånd ingicks 1969/70 – 18,3 mkr – och stödet uppgick den 1 juli 1976 till 76,6 mkr. Omfattande personalbistånd, både kontraktsanställda experter och fredskåriser, har ställts till disposition för detta projekt – denna komponent drog en kostnad av 9,6 mkr och utarbetande av en långtidsplan 3,5 mkr. Programmet skulle förbättra dricksvattenförsörjningen på landsbygden – med tonvikt på de fattiga nordostliga delarna av landet. Omfattande kreditbistånd utgick också till utbyggnaden av ett vattenkraftverk i Kamburu i samfinansiering med Världsbanken – 31,5 mkr – som beviljades 1970/71. Sommaren 1973 ingicks ett avtal om stöd till ett elektrifieringsprogram för landsbygden – tre år senare hade 7,0 mkr överförts. Ett tredje program som har mottagit svenskt kreditbistånd – i samfinansiering med IDA – är utbyggnaden av vägnätet. Under 1971/72 beviljades en kredit på 31 mkr varav 21,4 mkr hade överförts den 1 juli 1976. Under 1975/76 utgick 2,1 mkr till utbildning av vägtekniker.⁵⁶

Landsbygdsutveckling

Biståndet till Kenya inom sektorn landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning påbörjades redan tidigt under 1960-talet. Det uppgick till 1,2 mkr fram till 1 juli 1966, och 2,6, 3,0, 11,0, 6,3 resp 9,0 mkr under de följande fem budgetåren. Den 1 juli 1971 hade 32,9 mkr utgått – motsvarande 46,7 % av svenskt bistånd till Kenya. De följande fem budgetåren uppgick det till 5,4, 12,8, 15,2, 15,6 resp 18,1 mkr – och andelen av svenskt bistånd till Kenya

utgjorde 22,2, 35,4, 20,5, 19,4 resp 21,4 procent. Den 1 juli 1976 hade 100,0 mkr utgått i svenskt stöd till sektorn – 27,0 % av svenskt bistånd till Kenya.⁵⁷

Mest bistånd hade lämnats till ett nordiskt kooperationsprojekt – 24,9 mkr – och till ett program för mjölkproduktionsutveckling genom användning av artificiell insemination – 24,5 mkr. Därefter kom ett mångsidigt projekt för utveckling av boskapssektorn i samfinansiering med IDA, en utvecklingskredit på 19 mkr, som beviljats 1968. Under 1973/74 påbörjades stöd till ett landsomfattande program för bekämpning av boskapssjukdomar, främst mul- och klövsjuka, och 10,4 mkr utgick till detta fram till den 1 juli 1976. Sverige har stött Special Rural Development Programme (SRDP) genom att bidra med sammanlagt 8,2 mkr för ett av försöksområdena, Migori. Under 1975/76 utgick 8,0 mkr till en kooperativ bank, och stöd påbörjades till ett markvårdsprojekt i FAO-regi (0,3 mkr). Svenskt personalbistånd inom denna sektor uppgick till 4,8 mkr.⁵⁸

Undervisning

Också inom undervisningssektorn påbörjades bistånd genom SIDA under 1960-talets mitt. Det uppgick till 2,5 mkr den 1 juli 1966, och 10,9, 3,3, 3,5, 6,5 resp 6,3 mkr de följande fem budgetåren. Den 1 juli 1971 uppgick det till 32,7 mkr, en andel på 46,3 %. De följande fem budgetåren uppgick stödet till 6,8, 5,2, 8,5, 15,6 resp 16,1 mkr och andelen utgjorde 27,9, 14,5, 11,4, 19,4 resp 19,0 %. Den 1 juli 1976 hade 84,7 mkr utgått i svenskt stöd till undervisningssektorn i Kenya – en andel på 22,9 % av det svenska biståndet.⁵⁹

Huvuddelen inom undervisningssektorn – 52,7 mkr – gick till en lärarhögskola i Nairobi, Kenya Science Teachers College, som utbildar lärare till sekundarskolorna (secondary schools) i Kenya i naturvetenskapliga ämnen och i trä- och metallslöjd. Skolan, som är treårig, har plats för 144 elever. SIDA har täckt 90 % av byggkostnaderna, vidare en del av driftskostnaderna enligt en sjunkande skala, och SIDA har dessutom ställt personalbistånd till forfogande. Vidare har det utgått stöd till yrkesutbildning – 23,5 mkr den 1 juli 1976. Av detta utgick 10,9 mkr till två sekreterarskolor; den ena av dessa blev uppförd i Mombasa under 1973/74. Under 1974/75 påbörjades stöd för slöjdverkstader och för teknisk utbildning – och detta uppgick till 4,1 resp 8,4 mkr den 1 juli 1976. Personalbiståndet uppgick till 6,2 mkr och stöd för lokal läromedelsproduktion till 2,1 mkr.⁶⁰

Övriga sektorer

Svenskt bistånd utgick till flera andra sektorer. Inom hälsovårdssektorn uppgick det till 0,4 mkr den 1 juli 1971 och 12,6 mkr fem år senare. Sektorns andel utgjorde då 3,4 % av biståndet. Huvuddelen utgick till medicinsk utbildning – 6,1 mkr – som påbörjades under 1973/74, och landsbygdshälsovård – 4,3 mkr – som påbörjades under 1975/76.⁶¹ Stödet inom befolkningssektorn påbörjades under 1968/69 och uppgick till 1,3 mkr den 1 juli 1971. De följande fem åren utgick 0,6, 1,6, 1,7, 0,7 resp 4,4 mkr i stöd till familjeplanering. Den 1 juli 1976 hade 10,3 mkr utgått i stöd inom befolkningssektorn, andelen utgjorde 2,8 %.

Svenskt förvaltningsbistånd uppgick till 0,4 mkr den 1 juli 1971 och 3,7 mkr fem år senare, då den utgjorde 1,0 % av det totala svenska biståndet till Kenya. Inom industrisektorn påbörjades biståndet under 1971/72, och uppgick 1 juli 1976 till 20,0 mkr – 5,4 % av svenskt bistånd till Kenya. Det bestod av stöd till exportfrämjande åtgärder genom ITC (2,0 mkr), stöd till småindustri (7,8 mkr) samt importfinansiering (10,3 mkr) som påbörjades under 1974/75.⁶²

Det bilaterala svenska biståndet till Kenya har i betydande grad inriktats på landsbygdsutveckling i vid mening. Det som i denna översikt är rubricerat som landsbygdsutveckling utgör över en fjärdedel av biståndet. Men en betydande del av biståndet inom övriga sektorer – till exempel stödet för dricksvattenförsörjning och för landsbygdselektrifiering (byggnads- och anläggningsverksamhet) och landsbygdshälsovård (hälsovård) – är insatser för landsbygdens utveckling. Under perioden 1975–78 skall Sverige bidra med 111 mkr till vattenförsörjningsprogrammet – efter att tidigare ha lämnat nära 40 mkr för detta ändamål. Programmet har redan gett 800 000 och beräknas när det är avslutat ha gett över 2 miljoner människor tillgång till förbättrad vattenförsörjning. Ett belopp om 33 mkr har avtalats för landsbygdshälsovårdens utveckling genom byggandet av hälsocentraler, dispensärer och två distriktsjukhus under perioden 1974/75 – 1977/78. Till stöd för nomadiserande boskapsskötare bidrar Sverige med 43 mkr under perioden 1973–78 till ett program för bekämpning av mul- och klövsjuka. Det svenska biståndets andra huvudkomponent är utbildningsstödet, där tonvikten läggs på yrkesinriktad undervisning i tekniska ämnen. Under perioden 1975–80 bidrar Sverige med 43 mkr till ett program för teknisk utbildning – uppbyggnad och utrustning av verkstäder i ett trettiotal sekundarskolor. Från budgetåret 1975/76 lämnas allt nytt bistånd till Kenya som gåva.⁶³

SIDAs styrelse konstaterade 1976 bland annat några betydande reformer med ekonomisk och social utjämning som syfte inte har tillkännagivits i Kenya. Under den ekonomiska krisen har klyftorna ökat mellan de ekonomiskt välställda och den traditionella sektorn samtidigt som de mindre gynnade grupperna inom den moderna sektorn har ökat. De fattiga har haft svårt att havda sina intressen gentemot andra grupper i samhället. Styrelsen framhöll som en positiv tendens att Kenya har påbörjat en omläggning av utvecklingspolitiken till landsbygdens förmån, även om de projekt där är frågan om mera sällan har som målsättning att enbart nå de mest eftersatta. Styrelsen konstaterade att det svenska biståndet huvudsakligen går till utvecklingsprojekt på landsbygden. De människor som gynnas av det svenska biståndet är till stor del småbönder i de mera bördiga och välutvecklade delarna av Kenya, dvs en mellangrupp vars medlemmar inte är rika men ändå inte tillhör landets fattigaste eller mest eftersatta. Vissa biståndsinsatser gick även till de fattigare områdena. Eftersatta geografiska områden har gynnats genom andra projekt, men sådana insatser kommer dock först dem tillgodo som tillhör de bättre ställda.⁶⁴

Etiopien

Vissa svenska relationer med Etiopien inleddes redan 1866 – genom Evangeliska Fosterlandsstiftelsen. Närmare vår egen tid har svenska intruktörer varit med om uppbyggnaden av det etiopiska flygvapnet, och Sverige har också bidragit till uppbyggnaden av polisväsendet. Biståndet till Etiopien påbörjades redan 1954 genom stöd till ett byggnadstekniskt institut.

Biståndet har koncentrerats till fyra sektorer – undervisning, landsbygdsutveckling, hälsovård och näringsfrågor samt byggnads- och anläggningsverksamhet. Mer än en tredjedel utgick inom undervisningssektorn – 37,0 % den 1 juli 1971 och 38,2 % fem år senare. Biståndet inom sektorn landsbygdsutveckling ökade starkt under 1970-talets första hälft – det utgjorde 20,2 % den 1 juli 1971 och 28,6 % fem år senare. Sektorn hälsovård och näringsfrågor reducerades under perioden – från 23,9 till 17,9 % – och sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet reducerades från 18,1 till 14,2 %.

Undervisning

Etiopien är det land som fram till den 1 juli 1976 mottagit mest svenskt bistånd inom undervisningssektorn – 139,0 mkr, 38,2 % av Sveriges bistånd till landet. Biståndet genom SIDA inom denna sektor uppgick till 12,9 mkr den 1 juli 1966 och 5,6, 8,5, 14,5, 12,4 resp 10,9 mkr de följande fem budgetåren. Den 1 juli 1971 hade stödet uppgått till 62,5 mkr och sektorns andel utgjorde 37,0 % av svenskt bistånd till Etiopien. De följande fem åren uppgick stödet till 13,3, 13,9, 15,2, 17,9 resp 16,1 mkr och sektorns andel utgjorde 40,1, 37,8, 40,2, 42,9 resp 35,8 %.⁶⁵

Huvuddelen av detta bistånd – 73,7 % – har utgått till ett skolbyggnadsprogram – The Elementary School Building Unit (ESBU). Programmet påbörjades 1968. Målet var att bygga och utrusta 7 000 klassrum, först och främst på landsbygden, under en 10-årsperiod. Den 1 juli 1976 hade 102,4 mkr utgått till programmet. Sverige har dessutom lämnat omfattande stöd till ett byggnadstekniskt institut – 24,1 mkr – och personalbiståndet inom sektorn uppgick till 10,5 mkr. Därtill kom en pappersgåva på 2,0 mkr.⁶⁶

Landsbygdsutveckling

Endast Tanzania har mottagit mera bistånd inom sektorn landsbygdsutveckling än Etiopien. Biståndet genom SIDA uppgick till 0,6 mkr den 1 juli 1966 och 2,0, 6,3, 10,0, 6,7 resp 8,9 mkr de följande fem budgetåren. Det hade utgått 34,1 mkr den 1 juli 1971, då sektorns andel utgjorde 20,2 % av det svenska biståndet. Under de följande fem budgetåren uppgick biståndet till 12,7, 12,3, 11,3, 15,4 resp 18,3 mkr och andelen utgjorde 38,2, 33,3, 29,9, 36,9 resp 40,7 %. Den 1 juli 1976 uppgick det till 104,1 mkr – en andel på 28,6 % av det svenska biståndet.⁶⁷

Huvuddelen av detta bistånd – 71,5 mkr – gick till det regionala landsbygdsutvecklingsprojektet i Arussi-provinsen, Chilalo Agricultural Development Unit (CADU). Avtal slöts 1967 och förlängdes på fem år 1970. Detta projekt

omfattar en rad olika aktiviteter, bl a försök med och observationer av olika grödor, kreatursavel, tillverkning av lantbruksredskap, skogsplantering, en generalplan för vattenförsörjning, modelljordbruk, en kurs i hushållsekonomi, jordbrukskooperativa föreningar, 16 handelscentra, jordbrukskrediter och småindustri. Under 1970/71 påbörjades stöd till lantbruksdepartementet – Extension and Project Implementation Department (EPID) – och detta uppgick till 18,1 mkr. Dessutom utgick det under 1975/76 5,0 mkr i stöd till ett skogsprogram samt 3,0 mkr till jordreform. Budgetåret dessförinnan lamnades en handelsgödselgåva på 4,3 mkr. Personalbiståndet inom sektorn uppgick till 2,0 mkr.⁶⁸

Hälsovård och näringsfrågor

Inom sektorn hälsovård och näringsfrågor är Etiopien det land som fram till den 1 juli 1976 mottagit mest svenskt bistånd. Biståndet genom SIDA uppgick den 1 juli 1966 till 8,6 mkr och de följande fem budgetåren utgick 6,9, 5,1, 5,7, 8,7 resp 6,7 mkr i stöd. Det uppgick till 40,3 mkr den 1 juli 1971 och andelen utgjorde 23,9 %. Under de följande fem budgetåren utgick 6,2, 5,1, 4,4, 4,2 resp 4,7 mkr i stöd inom denna sektor och andelen dessa år utgjorde 18,7, 13,9, 11,6, 9,9 resp 10,5 %. Den 1 juli 1976 uppgick det till 64,9 mkr och andelen utgjorde 17,9 %.⁶⁹

Det mesta stödet gick till ett institut för näringsfrågor, Ethiopian Nutrition Institute – 27,1 mkr. Pediatriska avdelningen inom den medicinska fakulteten har mottagit stöd under flera år, sammanlagt 13,8 mkr. Omfattande stöd har också gått till ett hälsocentralprojekt – 13,6 mkr. Detta ingår i en generalplan för utbyggnaden av den grundläggande hälsovården på landsbygden. Under 1975/76 lamnades dessutom 1,2 mkr för landsbygdshälsovård. Det utgick också ett omfattande personalbistånd inom hälso- och nutritionssektorn – 8,9 mkr – och 0,4 mkr gick till bevakning av livsmedelssituationen under 1974/75.⁷⁰

Byggnads- och anlaggningsverksamhet

Svenskt bistånd inom sektorn byggnads- och anlaggningsverksamhet inleddes år 1968 med en utvecklingskredit för ett vägprojekt i samfinansiering med IDA och följdes av en ny kredit året därpå för ett telekommunikationsprojekt i samfinansiering med IBRD – 30,0 resp 23,5 mkr. Den 1 juli 1971 uppgick biståndet till 30,6 mkr – 18,1 % av biståndet genom SIDA – och de följande fem budgetåren utgick 0,6, 5,5, 6,5, 3,5 resp 5,1 mkr i stöd inom sektorn. Andelen dessa år utgjorde 1,7, 14,9, 17,3, 8,4 resp 11,4 %. Den 1 juli 1976 hade 51,8 mkr utgått i stöd inom denna sektor – en andel på 14,2 % av biståndet till Etiopien.⁷¹

Huvuddelen av detta bistånd har gått till de två nämnda projekten – 30,0 mkr till vägprojektet och 18,6 mkr till telekommunikationsprojektet. Dessutom har 0,8 mkr utgått för vattenförsörjning, Asella stad i Chilalo-området, och 1,3 mkr under en rad år på 1970-talet för vägbyggnad. Under 1975/76 gjordes tre mindre insatser – byggnadsmaterial (0,3 mkr), personalbistånd (0,5 mkr) samt vattenförsörjning på landsbygden (0,3 mkr).⁷²

Övriga sektorer

Stödet inom de övriga sektorerna har varit blygsamt. Inom befolkningssektorn uppgick stödet till familjeplanering till 0,4 mkr, en andel på 0,1 %. Förvaltningsstödet uppgick till 3,0 mkr, en andel på 0,8 %, och inom industrisektorn uppgick stödet – via ITC – till 0,4 mkr.⁷³

*

En stor del av biståndet till Etiopien har lämnats för landsbygdens utveckling i vid mening. Den del av biståndet som i denna översikt rubricerats som landsbygdsutveckling och näringsfrågor utgjorde 28,6 %. Till detta kommer en rad av de projekt inom övriga sektorer som mottagit mest stöd – t ex skolbyggnadsprogrammet (undervisning) och hälsocentralprojektet (hälsovård och näringsfrågor).

Under åren 1974–77 med den politiska utvecklingen i Etiopien inleddes stora förändringar i det etiopiska samhället. Jordreformen och nationaliseringen av banker, större industrier och fast egendom i städerna är viktiga delar av denna politik. Den svenska regeringen konstaterade 1976 att reformarbetet är särskilt inriktat på att förbättra de sociala och ekonomiska förhållandena för de stora fattiga folkgrupperna på landsbygden – även om den fann det för tidigt att bedöma vilka långsiktiga resultat reformerna kunde medföra. ”Motsättningarna mellan olika krafter i det etiopiska samhället skapar osäkerhet om den framtida utvecklingen. Detta kan påverka förutsättningarna för ett utvecklings-samarbete av den föreslagna omfattningen.”⁷⁴

SIDAS styrelse framhöll i anslagsframställningen för 1977/78 att det fortsatta svenska biståndet till Etiopien ”inriktas på att stödja ansträngningarna att höja levnadsnivån för de fattiga grupperna på landsbygden. Landets nya utvecklingspolitik har i princip en dylik inriktning. Det kan konstateras att mer än 80 procent av det svenska biståndet till Etiopien fortfarande går till landsbygdsutveckling. Insatser som innefattar kunskapsöverföring eftersträvas.”⁷⁵

Regeringen Fäldin konstaterade 1977 att det framtida utvecklingssamarbetet kommer att omfatta fortsatt stöd till utbyggnaden av sjukstugor och hälsovårdscentraler på landsbygden; fortsatt stöd till skolbyggnadsprogrammet som har fått sitt ansvarsområde vidgat till att omfatta all offentlig byggnadsverksamhet på landsbygden; och fortsatt stöd – inom ramen av ett nytt femårigt avtal – till EPID, som i samband med jordreformen fått sin verksamhet alltmer inriktad på att stödja de nyupprättade bondeföreningarna med rådgivning, utsäde, oxspann, handelsgödsel, lagring och marknadsföring. Stödet till landsbygdsutveckling i Chilaloprovinsen – Arussi Rural Development Unit (ARDU) (tidigare CADU) – skulle också fortsättas med en klarare inriktning på social utveckling och Kooperation, och stöd skulle utgå till ett program inom den etiopiska skogsförvaltningen. Verksamheten hade försenats i samband med de senaste årens omvälvningar. 1976 ingicks avtal om svenskt stöd till Harragheprovinsens vattenmyndighet för att förbättra vattenförsörjningen i den torkdrabbade provinsen.⁷⁶

Tunisien

Det svenska biståndet till Tunisien inleddes år 1963, då avtal ingicks om stöd till Kelibia i Cap Bon-regionen. Avtalet omfattade stöd till en fiskeskola, en barn- och mödravårdscentral samt ett vatten- och avloppsprojekt för att betjäna dessa institutioner.

Huvuddelen av det svenska biståndet till Tunisien har lämnats inom de fyra sektorerna byggnads- och anläggningsverksamhet, industri, undervisning samt landsbygdsutveckling. Tyngdpunkten har varierat under årens lopp. Stödet inom sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet utgjorde 29,8 % den 1 juli 1971 och 31,9 % fem år senare. Industrisektorns andel ökade under 1970-talet – den utgjorde 15,5 % den 1 juli 1971 och 25,1 % fem år senare. Undervisningssektorn fick däremot andelen reducerad under denna period – från 39,7 till 21,3 % – medan landsbygdsutvecklingssektorns andel ökade från 2,1 till 14,1 %. Biståndet inom sektorerna hälsovård och näringsfrågor resp befolkningsfrågor utgjorde 10,8 resp 1,5 % av biståndet den 1 juli 1971, andelarna reducerades till 5,2 resp 0,5 % fem år senare. Den 1 juli 1976 utgjorde biståndet inom förvaltningsektorn 1,1 % och det humanitära biståndet 1,0 % av Tunisien's bistånd genom SIDA.⁷⁷

Byggnads- och anläggningsverksamhet

Stödet inom sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet uppgick till 4,2 mkr den 1 juli 1966, och till 1,3, 0,2, 0,1, 7,6 resp 8,0 mkr de fem följande budgetåren.⁷⁸ Det hade utgått 19,4 mkr i stöd den 1 juli 1971, 29,8 % av biståndet genom SIDA. De följande fem budgetåren utgick 0,0, 5,7, 14,2, 17,5 resp 24,8 mkr och andelen utgjorde 0,0, 22,3, 25,5, 37,4 resp 53,7 %. Biståndet fram till den 1 juli 1976, 81,6 mkr, utgjorde 31,9 % av svenskt bistånd till Tunisien.⁷⁹

Detta bistånd har utgått till en rad projekt. Största delen gick till vattenförsörjning. År 1969 och 1970 beviljades två krediter – 26,0 resp 18,5 mkr – som stöd till ett omfattande vattenförsörjningsprogram via det statliga vattenverket i samfinansiering med IDA och IBRD. Avsikten var att bygga huvudledningar från dammar i de nordvästliga och centrala delarna av Tunisien till centra i de nordliga och östra delarna av landet. Av dessa krediter hade 21,0 resp 12,6 mkr utbetalats. Under åren 1973/74 – 1975/76 utgick 14,5 mkr för vattenförsörjning på landsbygden och under 1975/76 utgick 4,0 mkr till vattenförsörjning i oaser i Kelibiområdet. Stödet för vatten- och avloppsutbyggnad i Kelibia uppgick till 2,2 mkr och avloppsutbyggnad i Sfax, Kairouan och Gabès uppgick till 0,8 mkr. Det utgick 3,2 mkr till rening av Tunisissjön och under 1975/76 2,0 mkr för landsbygdselektrifiering. Ett bostadsbyggnadsprojekt med sikte på att producera billiga bostäder har fått svenskt stöd – 15 mkr, som skulle räcka till 2 000 bostäder. Två krediter – 1963 och 1965 – båda på 6 mkr gick till utbyggnad av fiskehamnen i Kelibia.⁸⁰

Industri

Tunisien är det land som fram till 1975/76 mottagit näst mest svenskt stöd

inom industrisektorn – endast DRV har mottagit mer. Det påbörjades under 1968¹⁶⁹ då det uppgick till 4,8 mkr. De följande två budgetåren utgick 4,9 resp 0,4 mkr i industribistånd. Den 1 juli 1971 uppgick det till 10,1 mkr – en andel på 15,5 % av svenskt bistånd till Tunisien – och de följande fem budgetåren till 5,1, 14,6, 18,7, 10,0 resp 5,8 mkr. Andelen dessa år utgjorde 30,0, 57,4, 33,5, 21,4 resp 12,5 %. Biståndet inom sektorn uppgick den 1 juli 1976 till 64,1 mkr – en andel på 25,1 %.⁸¹

Detta stöd bestod huvudsakligen av tre krediter till industrifinansiering via den statliga investeringsbanken – på 15,0, 30,0 resp 15,0 – beviljade åren 1966, 1970 och 1973. Den 1 juli 1976 hade 59,8 mkr av dessa utnyttjats, först och främst för finansiering av turistframjande åtgärder och industriutbyggnad. Stöd har också utgått till exportfrämjande åtgärder – via ITC – 3,4 mkr.⁸²

Undervisning

Det svenska biståndet inom undervisningssektorn inleddes under 1963. Den 1 juli 1966 uppgick det till 4,9 mkr och under de följande fem budgetåren till 1,4, 0,8, 0,6, 9,0 resp 8,8 mkr. Det hade utgått 25,7 mkr i undervisningsstöd den 1 juli 1971, andelen utgjorde 39,7 %, och de följande fem budgetåren uppgick stödet till 4,2, 2,0, 9,9, 7,9 resp 4,6 mkr. Andelen dessa år utgjorde 24,9, 7,9, 17,7, 16,9 resp 10,1 %. Stödet uppgick till 54,4 mkr den 1 juli 1976 och andelen utgjorde 21,3 % av det svenska biståndet till Tunisien.⁸³

Detta stöd har främst utgått till tre projekt – en fiskeskola i Kelibia, där biståndet påbörjades redan 1963, 11,2 mkr; uppförande och utrustning av tre sekundarskolor i UNESCO-regi – 18,5 mkr; och till tekniska gymnasier – 15,8 mkr. Andra projekt som erhållit stöd inbegriper yrkesutbildning för kvinnor i ILO-regi – 4,0 mkr; ett integrerat projekt – 1,4 mkr; två lärarhögskolor – 1,8 mkr; en teleskola – 0,9 mkr; utrustning för väderstationer – 0,2 mkr; ett skolfartyg – 0,2 mkr; samt en rådgivare i arbetsmarknadsfrågor – 0,5 mkr.⁸⁴

Landsbygdsutveckling

Biståndet för landsbygdsutveckling uppgick till 1,4 mkr den 1 juli 1971 – en andel på 2,1 % – och under de följande fem budgetåren utgick 2,4, 3,0, 11,8, 10,2 resp 7,5 mkr i svenskt stöd inom sektorn. Andelen utgjorde 14,0, 11,6, 21,3, 21,7 resp 16,2 % dessa år. Den 1 juli 1976 hade 36,2 mkr utgått i stöd inom sektorn – en andel på 14,1 %.⁸⁵

Detta stöd fördelade sig på en rad mindre insatser. Två av dessa hade fått stöd under många år – ett skogsodlingsprogram, 10,3 mkr; samt ett projekt med inriktning på odling av oliver och produktion av olivolja – 10,4 mkr. Under 1973¹⁷⁴ påbörjades stöd till flera andra projekt – ett jordbruksfinansieringsprojekt, 2,0 mkr; bevattningsrådgivning, 3,2 mkr; ett boskapsgödningsprojekt, 3,3 mkr; rådgivning och krediter för småbrukare, 3,0 mkr; samt ett mark- och vattenvårdsprojekt, 2,6 mkr. Under 1975¹⁷⁶ stöddes regional landsbygdsutveckling i Sendoubla med 1,0 mkr. Övriga mindre insatser uppgick till 0,5 mkr.⁸⁶

Övriga sektorer

Biståndet inom sektorn hälsovård och näringsfrågor påbörjades redan före den 1 juli 1966, då det uppgick till 0,7 mkr. Fem år senare uppgick det till 7,0 mkr – en andel på 10,8 % – och det fördubblades under de följande fem budgetåren fram till den 1 juli 1976. Då uppgick det till 13,4 mkr och andelen utgjorde 5,2 %. Huvuddelen av detta utgick till en mödra- och barnavårdscentral i Kelibia, 7,3 mkr, och för tillverkning av barnmat, ett projekt administrerat av UNICEF, 5,5 mkr. Det utgick 0,6 mkr i personalbistånd inom sektorn. Stödet inom befolkningssektorn, 1,2 mkr, omfattade en kommunikationsrådgivare under några år samt en cytologiinsats. Förvaltningsbiståndet, 2,7 mkr, utgick för arbetsmarknadsinsatser och sysselsättningsplanering i ILO-regi under 1974/75 – 1975/76. Humanitärt bistånd på 2,4 mkr utgick i samband med Översvämningar under 1969. Det bestod av katastrofhjälp samt återuppbbyggnadsstöd i Sousse.⁸⁷

*

Det svenska biståndet till Tunisien har dominerats av sex insatser inom vattenförsörjning och avlopp, varav en betydande del som kreditbistånd, tre utvecklingskrediter inom industrisektorn, fyra insatser inom jordbrukssektorn, samt två insatser inom undervisningssektorn – tekniska gymnasier och lärarhögskolor. Biståndet har fördelats på många mindre insatser. De flesta av de svenskstödta projekten avslutas under 1977/78 eller tidigare. Detta galler t ex projekten med sikte på jordbruksutveckling, skogsodling och markvård, inkl skogsbyutveckling samt elektrifiering av landsbygden. Det galler också stödet till de två lärarhögskolorna.

Medan biståndet trappas ner, planeras utbyggnaden av ett bredare samarbete inom kultur, vetenskap och teknik som förutsatts komplettera och slutligen ersätta det traditionella biståndet. Under en övergångsperiod förutsatts biståndsförfinansiering och SIDA:s medverkan i detta samarbete. I anslagsframställningen för 1977/78 framhöll SIDA:s styrelse att det är svårt att uppskatta det framtida medelsbehovet för ett bredare samarbete.⁸⁸ Regeringen Fälldin erinrade år 1977 om det samförstånd som nåddes vid 1975 och 1976 års förhandlingar om en gradvis minskning av biståndet samtidigt som ett bredare samarbete av ömsesidigt intresse utvecklades. Under förhandlingarna 1976 överenskomms om en fond för att stimulera kontakter mellan institutioner och organisationer i de två länderna samt för konsultupphandling i Sverige.⁸⁹

Cuba

Svenskt bistånd till Cuba inleddes under 1969/70 och Cuba blev svenskt prioritetsland år 1971. Det samlade biståndet den 1 juli 1971 uppgick till 2,5 mkr. Fem år senare hade det utgått 160,4 mkr i stöd till Cuba. Detta fördelades främst på två sektorer – undervisning 60,2 % och hälsovård 32,6 %. Dessutom utgick 3,3 % inom sektorn landsbygdsutveckling, 3,0 % inom industrisektorn samt 0,8 inom befolkningssektorn.⁹⁰

Undervisning

Biståndet inom undervisningssektorn uppgick till 1,2 mkr den 1 juli 1971 – en andel på 47,6 % av det svenska biståndet. De följande budgetåren utgick 3,6, 1,8, 4,0, 42,6 resp 43,4 mkr i stöd inom sektorn och andelen dessa år utgjorde 84,0, 28,1, 21,0, 60,7 resp 74,9 %. Den 1 juli 1976 uppgick undervisningsbiståndet till 96,6 mkr – 60,2 % av det totala svenska biståndet till Cuba. Endast Etiopien och Tanzania hade mottagit mera svenskt bistånd inom undervisningssektorn.⁹¹

Stödet har till största delen utgjorts av ett importprogram för undervisningsmateriel och av ett skolbokstryckeri – 79,6 mkr under budgetåren 1974/75 – 75/76. Två insatser har gjorts i samarbete med UNESCO – stöd till tekniska institut i Rancho Boyeros och Santa Clara, 9,5 resp 7,6 mkr.⁹²

Hälsovård

Biståndet inom hälsovårdssektorn uppgick till 0,1 mkr den 1 juli 1971. Det följande budgetåret utgick inget stöd, medan det de följande åren uppgick till 3,2, 13,6, 22,6 resp 12,9 mkr. Andelen dessa år utgjorde 51,4, 70,8, 32,2 resp 22,3 mkr. Biståndet uppgick till 52,3 mkr den 1 juli 1976 – en andel på 32,6 %. Det har i första hand bekostat import av utrustning till sjukhus samt spädbarnsvård och förlossningsvård.⁹³

Övriga sektorer

Inom industrisektorn har det utgått 4,8 mkr i stöd. Stödet påbörjades under 1970/71, då det utgjorde 10,7 % av svenskt bistånd, och andelen de följande fem åren utgjorde 15,8, 15,3, 4,8, 1,2 resp 2,0 %. Det har främst utgått som exportfrämjande stöd via ITC – 4,5 mkr. Inom sektorn landsbygdsutveckling har stöd – under 1973/74–1975/76 – utgått till ett köttindustriinstitut i FAO-regi. Det uppgick till 5,3 mkr. Stödet inom befolkningsområdet – en familjeplaneringsinsats – uppgick till 1,3 mkr.⁹⁴

Regeringens förslag till landram för 1976/77 reducerades som nämnts av riksdagen 1976 genom lotten. I samband med detta uttalade riksdagen att en successiv avveckling av biståndet bör ske samtidigt med att innebörden av ett bredare kulturellt och handelspolitiskt samarbete klargörs efter samråd mellan Sverige och Cuba. Vid årsavtalsförhandlingarna i juni 1976 prioriterade de kubanska myndigheterna importstöd till skolbokstryckeriet. Av årsramens 40,0 mkr skulle 34,0 mkr gå till detta, 4,2 mkr till fullföljande av de två tekniska instituten i samarbete med UNESCO, 0,9 mkr till köttinstitutet i samarbete med FAO, samt 0,9 mkr till fortsatt samarbete avseende ett livsmedelsinstitut. Utbetalningar till stöd för sjukhusutrustning – 40,1 mkr – konsultstöd till industrisektorn (2,7 mkr) samt exportfrämjande bistånd via ITC (2,8 mkr), som hade förutsatts i tidigare avtal, "frystes" från 1976/77. Under årsförhandlingarna diskuterades inte hur samarbetet efter 1976/77 skall utformas.

SIDAs styrelse framhöll i anslagsframställningen för 1977/78 att de insatser som tidigare avtalats, men för vilka utbetalningarna "frysas", avser angelägna kubanska behov och inrymmer ett samarbete av intresse för båda länderna på längre sikt. "Sjukhusutrustningen . . . tillgodoser viktiga sociala behov på Cuba, och leveranserna är av ekonomiskt intresse för Sverige."⁹⁵

Regeringen Fälldin uttalade 1977 förhoppningen om att det framtida bredare samarbetet skulle utformas under året i samförstånd med Cuba.⁹⁶

Zambia

Det svenska biståndet till Zambia under tiden fram till den 1 juli 1976 har först och främst utgått inom sektorerna landsbygdsutveckling, transport och kommunikationer, undervisning, byggnads- och anlaggningsverksamhet samt hälsovård och näringsfrågor. Tyngdpunkten har varierat över tiden. Den 1 juli 1971 uppgick biståndet för landsbygdsutveckling till 8,8 mkr, en andel på 88,8 %; fem år senare hade det utgått 52,3 mkr inom sektorn och andelen utgjorde 40,9 %. Stödet inom sektorn transport och kommunikationer påbörjades under 1972/73. Det uppgick till 35,1 mkr, en andel på 27,5 %, den 1 juli 1976. Undervisningsstödet ökade från 0,5 mkr den 1 juli 1971 till 19,2 mkr fem år efter, då andelen utgjorde 15,0 %. Stödet inom sektorn byggnads- och anlaggningsverksamhet inleddes under 1971/72 och uppgick till 10,1 mkr, en andel på 7,9 %, den 1 juli 1976. Då uppgick biståndet inom sektorn hälsovård och näringsfrågor till 8,4 mkr, en andel på 6,6 %, förvaltningsbiståndet uppgick till 2,5 mkr och industribiståndet till 0,2 mkr.⁹⁷

Landsbygdsutveckling

Biståndet inom sektorn landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning uppgick till 0,5 mkr den 1 juli 1966 och 0,6, 1,0, 1,3, 2,3 resp 3,2 mkr de följande fem åren. Den 1 juli 1971 hade 8,8 mkr utgått i stöd inom sektorn – en andel på 88,8 %. Det uppgick till 3,1, 4,4, 7,1, 15,8 resp 13,2 mkr de fem följande budgetåren – andelen utgjorde 60,4, 52,5, 33,3, 50,1 resp 25,5 %. Den 1 juli 1976 uppgick biståndet till 52,3 mkr – andelen utgjorde 40,9 % av det svenska biståndet till Zambia.⁹⁸

En betydande del av detta stöd har varit personalbistånd – 16,7 mkr, till största delen inom jordbrukskooperationen. Ett jordbruksutbildningsprojekt i Luapula i FAO-regi har fått stöd med 9,4 mkr under flera år. Under åren 1973/74 – 1975/76 utgick 11,6 mkr i stöd till ett lantbruksinstitut i Mpika, och under åren 1972/73 – 1975/76 9,4 mkr för jordbrukskooperation samt 5,1 mkr till programmet för integrerad landsbygdsutveckling, de s k intensivutvecklingszonerna.⁹⁹

Transport och kommunikationer

Det svenska stödet inom sektorn transport och kommunikationer inleddes 1972/73 då det uppgick till 1,4 mkr. De följande tre budgetåren uppgick det till

10,0, 7,2 resp 16,5 mkr och andelen utgjorde 16,7, 47,4, 23,0 resp 31,9 %. Den 1 juli 1976 hade 35,1 mkr utgått i stöd inom denna sektor, en andel på 27,5 %.¹⁰⁰

Svenskt stöd till telesektorn lämnas sedan 1972 i form av konsulttjänster och leveranser av telefonstationsutrustning. Ett avtal om stöd till planeringsenheten vid det zambiska post- och telebolaget ingicks i mars 1976. Under 1973/74 ingicks ett avtal om svenskt varubistånd till inköp av 55 Volvo lastbilar i samband med att gränsen till Rhodesia stängdes, vilket medförde en besvärlig transportsituation. Under 1975/76 lämnades ca 16 mkr som bundet bistånd i form av teleutrustning och järnvagsvagnar.¹⁰¹

Undervisning

Biståndet inom undervisningssektorn uppgick till 19,2 mkr – en andel på 15,0 % – den 1 juli 1976. Merparten utgick under budgetåren 1974/75 och 1975/76 – 3,4 resp 14,6 mkr – andelen utgjorde 10,7 resp 28,3 % dessa två budgetår. Det har främst varit fråga om stöd till yrkeslärarutbildning, 10,9 mkr, samt stöd för att finansiera byggandet och utrustningen av en gruvfakultet, 7,1 mkr. Personalbiståndet uppgick till 0,9 mkr och underhåll av transportfordon till 0,3 mkr.¹⁰²

Övriga sektorer

Stödet inom sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet påbörjades under 1971/72. Då utgick 1,4 mkr och de följande fyra budgetåren uppgick stödet till 1,8, 1,8, 2,4 resp 2,7 mkr. Dessa år utgjorde sektorns andel 26,3, 22,0, 8,4, 7,5 resp 5,2 %. Den 1 juli 1976 uppgick stödet till 10,1 mkr – 7,9 procent av det svenska biståndet till Zambia. Personalbiståndet uppgick till 7,6 mkr, medan 2,5 mkr hade lämnats till ett kraftverk i Kafue. Stödet inom sektorn hälsovård och näringsfrågor uppgick till 8,4 mkr – en andel på 6,6 % – den 1 juli 1976. Det mesta fördelade sig på budgetåren 1973/74 – 1975/76 – 1,3, 2,1 resp 4,1 mkr. Sektorns andel dessa år utgjorde 6,1, 6,7 resp 7,9 %. Stödet utgick i form av personalbistånd, 6,6 mkr för mödra- och barnavårdscentraler samt 1,8 mkr för utbildning av sjuksköterskor för sådana befattningar. Förvaltningsstödet uppgick till 2,5 mkr, en andel på 1,9 %, i form av personalbistånd. Industribiståndet uppgick till 0,2 mkr – via ITC.¹⁰³

Också under de närmast följande åren kommer omfattande stöd att utgå för landsbygdsutveckling och Kooperation – Sverige har åtagit sig att lämna 98 mkr till sex sådana insatser under perioden 1973–81. Stöd kommer även i fortsättningen att utgå till gruvfakulteten, yrkesläraraskolan, personal inom hälsovården, telekommunikationer samt för import av järnvagsvagnar och lastbilar. Beredning har dessutom påbörjats av insatser rörande stöd till en skogsfakultet, kvinnoutbildning samt hälsocentraler på landsbygden.¹⁰⁴

Regeringen Fälldin betonade 1977 – liksom regeringen Palme året före – att Sveriges bistånd till Zambia utgör ett bidrag till strävandena att öka landets

politiska och ekonomiska oberoende i förhållande till de minoritetsstyrda länderna i södra Afrika. Den aviserade också stöd genom Zambias utvecklingsbank och framhöll att på grund av Zambias betalningsbalansproblem, kan på begäran, en del av medelsramen avsättas för importfinansiering. En koncentration av detjämforelsevis stora personalbiståndet – som beräknas öka till ca 150 personer – till undervisning, jordbruk och hälsovård eftersträvas enligt regeringen på sikt.¹⁰⁵

Botswana

Botswana blev svenskt prioritetsland år 1970. Något bistånd av betydelse utgick först under de följande åren. Det svenska stödet fördelade sig först och främst på sektorerna byggnads- och anlaggningsverksamhet och undervisning. Biståndet inom den förstnämnda sektorn utgjorde 50,2 % den 1 juli 1971 och 44,0 % fem år senare. Undervisningsstödet andel utgjorde 49,8 % den 1 juli 1971 och 37,9 % fem år senare. Den 1 juli 1976 utgjorde biståndet inom industrisektorn 8,4 %, inom sektorn landsbygdsutveckling 5,0 %, och förvaltningsstödet 4,7 %.¹⁰⁶

Byggnads- och anlaggningsverksamhet

Det svenska stödet inom sektorn byggnads- och anlaggningsverksamhet uppgick till 1,5 mkr den 1 juli 1971 – en andel på 50,2 %. De följande fem åren utgick det 1,9, 8,1, 11,4, 17,2 resp 11,9 mkr inom sektorn och andelen dessa år utgjorde 58,0, 54,2, 52,9, 53,2 resp 27,5 %. Biståndet uppgick till 52,0 mkr den 1 juli 1976 – en andel på 44,0 %.¹⁰⁷

Huvuddelen av detta stöd utgick till ett vattenprogram och ett vägprojekt. Kreditsöd på 20,0 mkr lämnades för att lägga om och bygga ut 8 mil av huvudvägen från Pioneer Gate genom Lobatse och Gaborone till Sebele. Vägen knyter samman de folkrikaste delarna av landet. Projektet samfinansierades med IDA. Ett vattenförsörjningsprojekt i Kanye och ett program för att förbättra vattenförsörjningen i 12 storbyar och ett fyrtiotal mindre byar på landsbygden stöddes med 1,1 resp 15,1 mkr. En hydrologisk undersökning i FAO-regi stöddes under 1968/69 – 1971/72 med 3,0 mkr. Under 1973 fick ett bostadsbyggnadsprogram för statstjänstemän ett stöd på 3,0 mkr. Dessutom utgick 1,4 mkr till utveckling av Okavangodeltat; 2,8 mkr för landsbygdselektrifiering, samt 0,4 mkr för en transportutredning. Personalbiståndet uppgick till 5,2 mkr.¹⁰⁸

Undervisning

Biståndet inom undervisningssektorn uppgick till 1,5 mkr – en andel på 49,8 % – den 1 juli 1971. De följande budgetåren utgick 1,2, 5,4, 8,2, 8,2 resp 20,4 mkr i stöd inom sektorn och andelen dessa år utgjorde 35,4, 36,4, 37,8, 25,4 resp 47,3 %. Den 1 juli 1976 uppgick biståndet till 44,8 mkr – en andel på 37,9 %.¹⁰⁹

År 1974 ingicks avtal om ett femårigt svenskt stöd till undervisningssektorn på 35 mkr – uppbyggnad och upprustning av 800 klassrum och 475 lärarbostäder inom primär- och sekundärskoleundervisningen samt yrkesskoleutbildningen. Av detta hade 27,0 mkr utbetalats. I övrigt stöddes två ILO-projekt – ett kooperativt ledarinstitut och ett yrkesutbildningscentrum – med 1,2 resp 6,3 mkr; två sekundärskolor, i Shashe River och Madiba, med 1,0 resp 3,3 mkr; biblioteksfilialer med 1,8 mkr; och vissa mindre projekt med 0,4 mkr. Personalbiståndet uppgick till 3,8 mkr.¹¹⁰

Övriga sektorer

Under 1971/72 – 1975/76 utgick 10,0 mkr i stöd inom industrisektorn, därav 2,3 resp 7,0 mkr de två sista budgetåren. Detta utgjorde 8,4 procent av svenskt bistånd till Botswana. Det fördelade sig med 3,1 mkr för småindustriutveckling, 0,5 mkr för exportfrämjande verksamhet via ITC samt 6,5 mkr i personalbistånd. Det utgick 5,9 mkr i stöd för landsbygdsutveckling – andelen utgjorde 5,0 % – det mesta kreditstöd till ett boskapsprojekt i samfinansiering med IDA, 4,4 mkr. Dessutom utgick 0,7 mkr för byutveckling i Kalahari och 0,8 mkr i personalstöd. Förvaltningsbiståndet uppgick till 5,5 mkr – en andel på 4,7 %. Av detta utgick 2,6 mkr i form av personalbistånd och 2,9 mkr i form av tredjelandsstipendiering.¹¹¹

*

Det svenska stödet till Botswana har främst inriktats på landsbygdsutveckling – sektorstödet inom undervisning, småindustri och infrastruktur. Dessa områden har enligt SIDA:s styrelse högsta prioritet då det gäller landets utveckling och Botswana ämnar inte föreslå några förändringar i inriktningen under de närmaste åren. Styrelsen betonade år 1976 att det svenska biståndet i första hand skall stödja landets strävanden att uppnå politiskt och ekonomiskt oberoende. Ett relativt sett stort bistånd ansågs motiverat, framför allt beroende på landets utsatta politiska läge.¹¹²

Sri Lanka

Ceylon var bland de länder som först mottog bilateralt svenskt utvecklingsbistånd. Redan 22 maj 1958 undertecknades ett treårigt avtal med Ceylon om ett gemensamt familjeplaneringsprojekt på försöksbasis. Sri Lanka blev svenskt programland år 1975.

Huvuddelen av biståndet genom SIDA fram till den 1 juli 1976 utgick i form av importstöd. Detta inleddes 1972/73 och utgjorde 58,3 % av det svenska stödet. Den 1 juli 1971 utgjorde familjeplaneringsbiståndet 96,1 %, fem år senare hade andelen minskats till 15,9 %. Stödet inom sektorn landsbygdsutveckling utgjorde 14,3 %, undervisningsstödet 6,8 % och industribiståndet 4,8 %.¹¹³

Importstöd

Under 1972/73 inleddes planstöd i form av importstöd, med 2,1 mkr och det uppgick till 11,1, 20,5 resp 20,6 mkr de följande tre budgetåren. Andelen dessa år utgjorde 36,5, 77,7, 81,1 resp 68,0 %. Biståndet uppgick till 54,3 mkr den 1 juli 1976 – en andel på 58,3 %. Det har framför allt lämnats i form av varuleveranser från Sverige, bl a handelsgödsel och kraftpapper. Sri Lanka har mot bakgrund av landets betalningsbalanssituation prioriterat importstöd.¹¹⁴

Befolkningsfrågor

Sedan 1959 har stöd utgått till familjeplanering i Sri Lanka. Biståndet genom SIDA uppgick till 3,2 mkr den 1 juli 1966 och de följande fem budgetåren utgick det 1,7, 1,0, 0,7, 0,7 resp 0,7 mkr i stöd. Den 1 juli 1971 uppgick stödet till 8,1 mkr – en andel på 96,1 % – och de följande åren uppgick det till 0,5, 1,0, 1,7, 1,5 resp 2,0 mkr. Den 1 juli 1976 hade 14,8 mkr utgått i svenskt stöd inom sektorn – en andel på 15,9 %. Sverige har svarat för den större delen av familjeplaneringsprogrammets kostnader i utländsk valuta i form av leveranser av preventivmedel och utrustning. Därtill har svenska rådgivare varit verksamma inom programmet med särskild inriktning på utbildning, information och utvärdering. De svenska biståndsåtagandena under 1958/59 – 1976/77 inom denna sektor uppgick till 26 mkr.¹¹⁵

Landsbygdsutveckling

Svenskt bistånd inom sektorn landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning påbörjades under 1971/72. Det uppgick då till 7,7 mkr, 84,1 % av det svenska stödet. Den 1 juli 1976 hade 13,3 mkr utgått i stöd inom sektorn, andelen utgjorde 14,3 %. Biståndet har utgått i form av handelsgödsel, 7,7 mkr, stöd till två projekt i FAO-regi – ett fiskeriprojekt och ett husdjursprojekt, 0,6 resp 4,8 mkr – samt till marknadsföring av fisk, 0,2 mkr.¹¹⁶

Övriga sektorer

Stödet inom undervisningssektorn under 1972/73 – 1975/76 uppgick till 6,3 mkr, en andel på 6,8 % den 1 juli 1976. Biståndet har utgått till två ILO-projekt – ett kooperativt ledarinstitut och ett yrkesutbildningscentrum, 4,0 resp 2,3 mkr. Industribiståndet uppgick till 4,5 mkr, en andel på 4,8 %. Det har utgått i form av exportfrämjande stöd genom ITC.¹¹⁷

En betydande del av det svenska biståndet till Sri Lanka har utgått i form av importstöd. Detta gäller även det bistånd som i denna översyn har hänförs till andra sektorer, t ex större delen av stödet inom befolkningssektorn (preventivmedelsleveranser) och inom sektorn landsbygdsutveckling (handelsgödsel). Sri Lanka har prioriterat denna inriktning av biståndet.

Sri Lanka anmälde under juni 1976 att man önskade koncentrera det framtida svenska biståndet till jordbruk, yrkesutbildning och planeringsverksamhet.

Regeringen Fälldin konstaterade 1977 att större delen av det svenska biståndet även i fortsättningen kommer att utgå som importstöd.¹¹⁸

Guinea-Bissau

Guinea-Bissau blev oberoende i september 1974 efter mer än tio års befrielsekrig. Kriget efterlämnade ekonomisk kaos, som PAIGC-regeringen var tvungen att komma till rätta med. Ett av de allvarligaste problem som regeringen ärvde från kolonialmakten var importberoendet. Under 1975 var exempelvis importen fem gånger så stor som exporten. Regeringen har på kort sikt prioriterat jordbrukets utveckling. På längre sikt avser man att bygga upp en industri och försöker redan nu att anlägga ett antal små industrier, i huvudsak sådana som skall bearbeta råvaror från jordbruket. Också utbildningen och hälsovården prioriteras.

Under 1974/75 och 1975/76 uppgick det svenska biståndet till 13,8 resp 34,8 mkr – och den 1 juli 1976 till 48,6 mkr. Allt utgick i form av importstöd. SIDA har stått för upphandlingen som har avsett livsmedel och Förnödenheter, transportmedel, energiutrustning, mediciner, läromedel och jordbruksmaskiner. Den största delen av medelsramen för 1976/77 kommer att utnyttjas för import till samma sektorer. Under 1975/76 inleddes stöd till en rad konsultstudier och ett mindre belopp har avdelats för småindustriutveckling. Dessutom har avtal slutits om stöd till utbildningssektorn och till landets flod- och kustfiske samt till uppbyggnaden av en central enhet vid handelsministeriet i Bissau som skall ansvara för internationell upphandling. SIDA:s styrelse konstaterade 1976 att "Landets befolkning är liten men fattigdomen är stor och hjälpbehovet under den första uppbyggnadstiden skriande."¹¹⁹

Moçambique

Då Moçambique i juni 1975 blev självständigt efter ett långt befrielsekrig, fick FRELIMO-regeringen överta en förvaltning och en ekonomi som var präglad av ett kolonialt beroende. Ekonomin var också anpassad till Portugals behov. Den nya regeringen har som program att bryta detta beroende och åstadkomma en struktur som är inriktad på en förbättring av levnadsvillkoren för den fattiga folkmajoriteten. Jorden, sjukvården, undervisningsväsendet och städernas bostadshus har nationaliserats. Landsbygdens utveckling prioriteras, i första hand de fattiga norra provinsernas omstrukturering är en krävande uppgift. Till detta kommer de problem som uppstått i samband med att 170–200 000 portugiser har lämnat landet – större delen av landets tidigare företagsledare, förvaltningstjänstemän, läkare, lärare och teknisk personal på alla nivåer – utan att afrikanerna under kolonialtiden fått stora möjligheter till utbildning. Gränsstängningen mot Rhodesia har dessutom inneburit stora ekonomiska förluster för landet. FN framlade i oktober 1976 en rapport där landets förlust under ett år beräknas uppgå till ca 500 mkr förutom indirekt skadeverkan i form av sänkt sysselsättning och outnyttjad industrikapacitet.

Mocambique blev svenskt prioriteratsland år 1976. Under 1974/75 och 1975/76 uppgick det svenska biståndet till 10,5 resp 54,5 mkr. Den 1 juli 1976 hade det utgått 65,0 mkr i svenskt bistånd. Allt har utgått i form av importstöd. Sverige har sedan 1964 stött befrielseörelsen FRELIMO. Biståndet till FRELIMOs program för utbildning, hälsovård och landsbygdsutveckling övergick under 1974/75 till Mocambique. En del utgick det budgetåret i form av 32 000 ton vete med hänsyn till den allvarliga försörjningssituationen. Huvuddelen av det svenska biståndet under 1975/76 utgjordes av jordbruksutrustning, drivmedel och i Sverige upphandlat vete. Även under budgetåret 1976/77 användes huvuddelen av biståndet för importstöd. De varor som importerades skulle användas inom bl a undervisningen, hälsovården och kommunikationssektorn. Stödet utnyttjades också för konsultstudier avseende pappers- och massaindustri, järnmalmsutvinning, kommunikationer samt damm- och bevattningsanläggningar.

Mocambique har begärt att de nordiska ländernas bistånd till stor del skall användas inom jordbrukssektorn. Det omedelbara problemet är att motverka det förfall som hotar en stor del av det f d portugisiska avsalujordbruket. Ca 2 000 övergivna jordbruksenheter med stor areal måste tas hand om. Mocambique har därför startat ett treårigt utbildnings- och utrustningsprogram, och önskar ett stöd från de nordiska länderna på 200 mkr för att finansiera utländska instruktörer och administratörer samt behövlig import av jordbruksutrustning. Sverige har i avvaktan på ett samnordiskt projekt redan under budgetåret 1976/77 bidragit med 20 mkr till programmet och aviserat ett stöd i samma storleksordning för 1977/78. Regeringen Fälldin konstaterade 1977 att Mocambiques behov av bistånd är stort, och mot bakgrund av detta samt landets utsatta läge i södra Afrika föreslogs utökad medelsram.¹²⁰

Pakistan

Det svenska biståndet till Pakistan inleddes 1955. Ett avtal om upprättandet av en svensk-pakistansk skola för yrkesundervisning undertecknades 4 juni 1955. Den 1 juli 1971 hade Pakistan mottagit mera bistånd genom SIDA än något annat land. Det svenska biståndet fördelades jämnt mellan Västpakistan och Östpakistan. Pakistan upphörde att vara svenskt prioriteratsland under 1971. Det svenska utvecklingssamarbetet återupptogs med Bangladesh (Östpakistan) efter inbördeskrigets avslutande.

I denna översyn är medtaget den del av det svenska biståndet till det samlade Pakistan som lokaliserades till det tidigare Västpakistan fram till den 1 juli 1971. De följande fem budgetåren utgick sammanlagt 17,6 mkr i stöd till Pakistan. Större delen utgick 1971/72, 5,3 mkr till igångvarande projekt, samt 1974/75, 10,2 mkr som humanitärt bistånd i form av vete. Den 1 juli 1976 fördelade biståndet sig ganska jämnt på fyra sektorer: mest till undervisning – 25,2 %, familjeplanering 23,4, landsbygdsutveckling 22,4 samt byggnads- och anläggningsverksamhet 19,2%. Dessutom hade 8,8 % utgått i humanitärt bistånd och 1,0 % i industribistånd.¹²¹

Undervisning

Biståndet inom undervisningssektorn uppgick till 30,8 mkr – 25,2 % av det svenska biståndet till Pakistan den 1 juli 1976. Fem år tidigare uppgick det till 28,0 mkr, en andel på 26,8 %. Biståndet var i första hand koncentrerat till yrkesutbildning: en yrkesskola i Gujrat – 12 mkr, en yrkesskola i Landhi – 5,4 mkr, förutom ett institut för industriteknik i Lahore – 3,7 mkr. Pappersleveranser på gåvobasis för produktion av skolböcker utgjorde också en stor del av detta bistånd – 9,3 mkr, medan 0,3 mkr utgick för mindre insatser.¹²²

Familjeplanering

Pakistan har mottagit 28,6 mkr i svenskt bistånd till familjeplanering fram till den 1 juli 1976. Detta utgör 23,4 % av det svenska biståndet till Pakistan. Fem år tidigare uppgick stödet till 28,0 mkr – en andel på 26,8 %. Endast Indien har mottagit mera svenskt bistånd för familjeplanering. En avsevärd del av stödet har bestått av varubistånd.¹²³

Landsbygdsutveckling

Inom sektorn landsbygdsutveckling hade Pakistan mottagit 27,3 mkr fram till den 1 juli 1976 – 22,4 % av det svenska biståndet. Fem år tidigare uppgick stödet till 26,6 mkr, en andel på 25,5 %. Stödet har huvudsakligen bestått i en ordbrukskredit på 26,0 mkr som beviljades 1967/168 i samfinansiering med IDA.¹²⁴

Byggnads- och anläggningsverksamhet

Den 1 juli 1976 uppgick biståndet inom sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet till 23,4 mkr – 19,2 % av det svenska stödet till Pakistan. Fem år tidigare uppgick det till 20,0 mkr – andelen utgjorde också då 19,2 %. Mest stöd gick till ett vatten- och avloppsprojekt i Lahore – en kredit från 1967 på 9,1 nkr i samfinansiering med IDA. En beryktad gåva i form av begagnade bussar – i översikten värderad till 8,2 mkr – är medtagen under denna sektor. Dessutom erhöll ett telekommunikationsprojekt stöd med 5,8 mkr, medan 0,4 mkr utgick för mindre insatser.¹²⁵

Övriga sektorer

Under 1971/72 och 1974/75 utgick 0,5 resp 10,2 mkr i humanitärt stöd till Pakistan. Den 1 juli 1976 uppgick stödet inom denna sektor till 10,7 mkr, en andel på 8,8 %. Stödet utgick till katastrofhjälp till hemlösa (0,5 mkr) och ipphandling av vete (10,2 mkr). Industribiståndet uppgick till 1,2 mkr – en andel på 1,0 %. Det har utgått för exportfrämjande insatser via ITC.¹²⁶

Under 1975/76 utgick endast 0,1 mkr i bistånd till Pakistan. Atagandena ippgick emellertid till 20,0 mkr, varav 19,3 mkr som importstöd och 0,7 mkr för en insats inom landets televäsande. Medelsramen för 1976/77 uppgick till 20,0 mkr, och denna utgår i form av importstöd – hälften bundet till upphandling i Sverige – utrustning till landets televäsande och järnvägar. Regeringen Fälldin önskade i 1977 års budgetproposition öka biståndet till Pakistan under

de följande tre budgetåren – till 30, 40 resp 50 mkr. Den konstaterade att liksom de övriga länderna i Sydasiien har Pakistan ett stort behov av internationellt bistånd. Därtill har Sverige lång erfarenhet av utvecklingssamarbete med Pakistan.¹²⁷

Sudan

Sudan ingick bland prioritetsländerna under 1968. Biståndet koncentrerades till sektorn bygnads- och anläggningsverksamhet. Dessutom har det utgått humanitärt bistånd. Stödet inom den förstnämnda sektorn uppgick till 48,9 mkr den 1 juli 1976, en andel på 82,1 %. Fem år tidigare uppgick det till 32,8 mkr och andelen utgjorde 99,1 %. Stödet har bestått av två krediter för att finansiera ett omfattande vattenförsörjningsprogram på landsbygden – en från 1965/66 på 35,0 mkr varav 34,0 mkr hade utnyttjats och en från 1969/70 på 15,0 mkr varav 14,9 hade utnyttjats. Det humanitära biståndet uppgick till 10,4 mkr – en andel på 17,5 %. Det utgick under 1972/73, 0,4 mkr i katastrofhjälp, och 1975/76 – 10,0 mkr för återuppbyggnad i södra Sudan, administrerad av UNDP. Några ytterligare insatser planerades inte inom SIDA under 1976.¹²⁸

Chile

Chile blev svenskt programland år 1972 men avtalet om ett bistånd på 40 mkr för 1973/74 upphävdes omedelbart efter militärkuppen hösten 1973 och utbetalningarna från den beviljade krediten stoppades sedan militärregeringen hade klargjort att förutsättningarna för ett svenskt-chilenskt utvecklingssamarbete försvunnit. Det svenska biståndet har i stort sett varit begränsat till budgetåren 1972/73 – 1973/74 – de följande åren återbetalades en del av biståndet. Den 1 juli 1976 uppgick biståndet till 22,5 mkr. Av detta utgick 17,0 mkr inom industrisektorn – en andel på 75,7 %. Huvuddelen av detta bestod av importstöd – 16,7 mkr har dragits av en obunden kredit på 24,2 mkr som beviljats under 1972/73 – medan 0,3 mkr avsåg exportfrämjande åtgärder via ITC. Det humanitära biståndet uppgick till 4,5 mkr – en andel på 20,2 %. Det utgick som katastrof- och flyktinghjälp under 1971/72 – 1973/74. De följande åren utgick stöd åt offren för juntan och åt flyktingar. Dessutom hade 0,7 mkr utgått för ett stipendieprogram (undervisning), samt 0,1 mkr för familjeplanering.¹²⁹

Övriga mottagare

Av tabell 4.2 framgår att flera länder, utöver prioritetsländerna, har mottagit en större eller mindre del av biståndet genom SIDA under ett eller flera år. Några av dessa länder har intagit en mer framträdande position än andra i det bilaterala svenska biståndsprogrammet. Biståndsvolymen till det enskilda lan-

det – och dess relativa andel av biståndet – är ett mått på detta. Utvecklingen under tiden fram till den 1 juli 1976 framgår av tabell 4.2. Förlängningen av dessa utvecklingslinjer för de närmast följande åren framgår av anslaget för 1976/77 och regeringen Fälldins förslag för 1977/78. Ett annat mått på det enskilda landets position är det antal sektorer som biståndet varit spritt över. Några av de länder som ingår i tabell 4.2 har mottagit bistånd endast inom de två sektorer som faller utanför koncentrationsprincipen – humanitärt bistånd eller familjeplanering. Humanitärt stöd kan vara en engångsföreteelse – i samband med en katastrofsituation – men stöd till ett familjeplaneringsprogram är ofta av mer varaktig karaktär.

Kretsen av prioritetsländer har – som framgått av kapitel 3 och i tidigare avsnitt i detta kapitel – sakta men säkert vidgats genom åtaganden som försiktigt har inletts och senare utvidgats genom den kontinuerliga planerings- och budgeteringsproceduren. Andra har dragits in bland prioritetsländerna som en fortsättning av omfattande katastrofinsatser eller befrielsestöd. Några av de länder som började uppmärksammas redan innan 1960-talets utgång på grund av deras politiskt utsatta läge i södra Afrika, har emellertid inte inkluderats bland prioritetsländerna fram till budgetåret 1976/77 – Lesotho och Swaziland. Biståndet som utgått till Östafrikanska Gemenskapen (EAC) kommer i en speciell ställning därför att det närmast kan betraktas som landerprogrammerat bistånd. Biståndet till flera av de länder som upptagits i tabell 4.2 är avslutat eller kommer att falla bort eller fortsätta på en låg nivå – i de fall det inte kommer in på något av de övriga programmen, t ex programmet för katastrofbistånd eller befolkningsprogrammet, eller erhåller bistånd genom enskilda svenska organisationer.

Östafrikanska Gemenskapen

Det svenska biståndet till EAC påbörjades under 1969/70. Det uppgick till 5,4 mkr den 1 juli 1971 och 0,8, 18,5, 17,0, 2,2 resp 20,5 mkr de följande fem budgetåren. Den 1 juli 1976 hade biståndet kommit upp till 64,4 mkr. Större delen av detta utgick som kreditstöd, 51,4 mkr har utnyttjats av tre krediter beviljade under 1969/70, 1971/72 och 1975/76 på 27,0, 25,0 resp 30,0 mkr.¹³⁰

Bortsett från en mindre insats inom undervisningssektorn, 0,2 mkr till University of East Africa, har hela biståndet lämnats inom industrisektorn. Mest stöd har gått genom Östafrikanska Utvecklingsbanken: två krediter på 25 resp 30 mkr, varav 24,2 resp 3,5 har utnyttjats samt ett personalbistånd på 0,6 mkr. Kreditbistånd, 23,7 mkr, har dessutom utgått till ett telekommunikationsprojekt i samfinansiering med Världsbanken, förutom ett personalbistånd på 2,8 mkr. Ett avtal om 5 mkr i stöd till telebolaget i form av personal och utrustning gäller för perioden 1975/76 – 1977/78. Avtal har också träffats om stöd till järnvägsbolaget för perioden 1975/76 – 1976/77: 25 järnvägsvagnar för persontransport till ett belopp av 35 mkr, varav 8,1 utgick under 1975/76.¹³¹

Anslaget för 1976/77 uppgick till 15,0 mkr och regeringen Fälldin har föreslagit en oförändrad medelsram för 1977/78. Det är emellertid osäkert hur det

framtida EAC-samarbetet kommer att gestalta sig mot bakgrund av motsättningarna mellan staterna i gemenskapen, Kenya, Tanzania och Uganda. Förutsättningarna för svenskt bistånd till gemensamma EAC-institutioner kan därför komma att förändras.¹³²

Lesotho och Swaziland

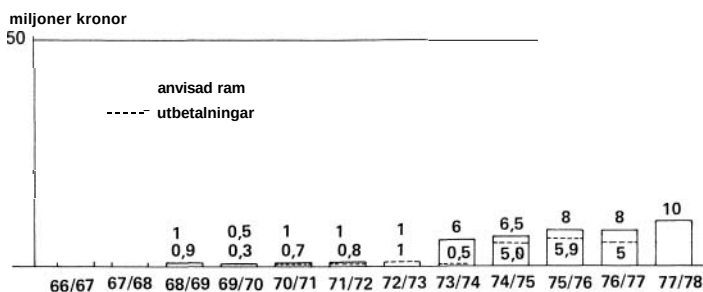
Sverige har stött några samprojekt för Botswana, Lesotho och Swaziland. Större delen hade utgått den 1 juli 1971, 7,9 mkr. Fram till den 1 juli 1976 hade detta stöd kommit upp till 8,8 mkr. Det fördelade sig med 7,0 mkr till undervisningssektorn – därav 1,3 mkr för det universitet länderna fram till år 1975 hade gemensamt – och 1,8 mkr till landsbygdsutveckling, till största delen i form av handelsgödsel.¹³³

Biståndet till Lesotho har huvudsakligen utgått under 1970-talet. Det uppgick till 1,9 mkr den 1 juli 1971 och de följande fem budgetåren utgick 0,8, 1,0, 0,5, 5,9 resp 7,2 mkr i bistånd till Lesotho. Det uppgick till 17,2 mkr den 1 juli 1976. Stödet fördelades på fyra sektorer, landsbygdsutveckling, förvaltning, industri och undervisning. Inom sektorn landsbygdsutveckling lamnades 5,9 mkr – 34,3 % av biståndet. Det utgick till tre projekt i FAO-regi – ett markvårdsprojekt, 5,7 mkr, en lantbruksskola och ett nutritionsprojekt. Personalbiståndet inom förvaltningssektorn uppgick till 1,5 mkr den 1 juli 1971, en andel på 77,9 %. Fem år senare hade 4,9 mkr utgått inom sektorn, en andel på 28,6 %. Industribiståndet inleddes under 1973¹⁷⁴ och uppgick till 3,6 mkr den 1 juli 1976 – en andel på 21,2 %. Större delen utgick till ett telekommunikationsprojekt, 2,5 mkr, medan 0,9 mkr utgick för en kartläggning av vattenresurser och 0,2 mkr för en undersökning inom sektorn. Undervisningsbiståndet – 2,7 mkr, en andel på 15,9 % – gick till ett hantverkscentrum i ILO-regi, 2,3 mkr, samt till Moshoeshoe High School, 0,5 mkr.¹³⁴

Det svenska biståndet till Lesotho lamnas till största delen i samarbete med olika FN-organ – FAO och ILO. Stödet inom förvaltningssektorn har utgått i form av finansiellt stöd till ett program via UNDP. Regeringen Fälldin aviserade 1977 en utbyggnad av detta stöd – för en nyinrättad enhet inom den lesothiska förvaltningen som skall ha till uppgift att utforma arbetsintensiv teknik för vägbygge och markvård. Direkt stöd lamnas med 21,0 mkr under perioden 1974¹⁷⁵ – 1979¹⁸⁰ till en utbyggnad av Lesothos telefonnät och för dess anslutning till det panafrikanska telenätet via Nairobi – finansiering av personal och utrustning. Anslaget för 1976/77 uppgick till 8,0 mkr och regeringen Fälldins förslag för det följande budgetåret uppgick till 10,0 mkr.¹³⁵

Det svenska biståndet till Swaziland uppgick till 1,4 mkr den 1 juli 1971. Det ökades under de följande fem budgetåren, med 4,0, 2,9, 3,1, 10,6 resp 5,0 mkr, och uppgick den 1 juli 1976 till 26,9 mkr. Större delen av detta stöd lamnades inom undervisningssektorn – 15,5 mkr, en andel på 57,5 %. Detta gick till en sekundärskola i Matsapa i UNESCO-regi, 12,6 mkr, samt till ett kooperativt centrum i ILO-regi, 2,8 mkr. Förvaltningsbiståndet uppgick till 5,8 mkr – en andel på 21,6 %; biståndet inom sektorn landsbygdsutveckling uppgick till 3,6

Fig 4.18 An-
visad medels-
ram (t o m
1972/73 be-
räknat per
projekt, ej
medelsram)
och faktiska
utbetalningar
till Lesotho
1966/67–
1977/78.

mkr – en andel på 13,4 % – utgörande stöd till ett FAO-projekt för utbildning i husdjursskötsel; stödet inom sektorn hälsovård och näringsfrågor, 1,8 mkr – en andel på 6,5 % – utgick till ett FAO-projekt för utbildning i huslig ekonomi medan industribiståndet, 0,3 mkr, gick till småföretagsutveckling.¹³⁶

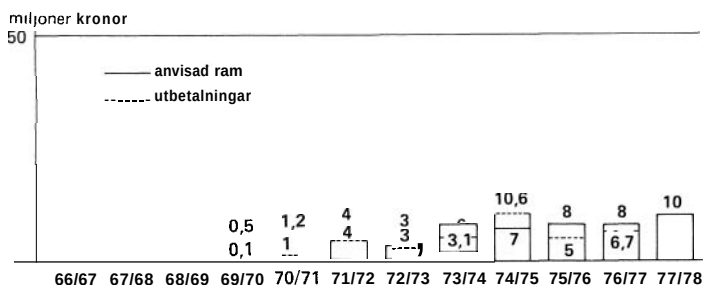
Också biståndet till Swaziland lämnas i nära samarbete med FN-organ. Under 1974/75 ingicks avtal om stöd till ett kooperativt utvecklingscentrum genom ILO och ett program för småindustriutveckling och det följande budgetåret ingicks avtal med UNESCO om förlängt stöd till sekundärskolan i Matsapa. Förvaltningsbiståndet administreras av UNDP. Regeringen Fälldin aviserade 1977 svenskt stöd till ett nationellt byggnadsprogram för primärskolan. Den konstaterade att Swazilands förstärkta ekonomiska ställning i förening med det fortsatta behovet av kvalificerad personal motiverar en successiv förskjutning av biståndet från huvudsakligen investerings- och driftskostnader till FN-personal för förvaltningen och utbildningsinstitutioner. Anslaget för 1976/77 uppgick till 8,0 mkr och regeringen Fälldins förslag för 1977/78 till 10,0 mkr.¹³⁷

Statsmakterna har sedan 1960-talet motiverat svenskt bistånd till Lesotho och Swaziland med deras utsatta läge i södra Afrika och behovet av att stärka deras oberoende gentemot Sydafrika. Den politiska utvecklingen inom de båda länderna har sannolikt medfört att insatserna för större delen har utgått indirekt – via olika FN-organ. I SIDA:s anslagsframställning för 1977/78 underströks den svenska huvudmotiveringen för biståndet – syftet är att främja ländernas ekonomiska och politiska oberoende i förhållande till Sydafrika samt att stödja och stärka deras möjligheter att åstadkomma ekonomisk och social utveckling.¹³⁸

Utvecklingssamarbete under avveckling

Några länder som fick motta ett mer eller mindre omfattande svenskt bistånd under 1960-talet har under första hälften av 1970-talet kommit mer i bakgrun-

Fig 4.19 Anvisad medelsram (t o m 1972/73 beräknat per projekt, ej medelsram) och faktiska utbetalningar till Swaziland 1966/67–1977/78.

den. I några fall är biståndet helt avslutat. Detta gäller Brasilien, Liberia, Malaysia, Turkiet och Sydkorea förutom Peru som endast under 1970/71 fick motta stöd. Biståndet till Afghanistan uppvisar inte en minskning på samma sätt under 1970-talets första hälft, men tillhör ändå samma grupp av mottagarländer. De kommer i fortsättningen endast få motta bistånd under speciella program utanför det länderfördelade biståndet – t ex katastrofbistånd, befolkningsprogrammet och genom svenska enskilda organisationer. Några av dessa länder har tidigare fått motta bistånd inom flera sektorer, andra endast inom en – och då i första hand familjeplaneringsstöd eller katastrofbistånd.

Turkiet

Av dessa länder har Turkiet mottagit mest bistånd under den längsta perioden och inom flest sektorer. Fram till den 1 juli 1976 hade Turkiet mottagit 34,4 mkr i bistånd genom SIDA, merparten i form av kreditbistånd inom ramen för OECD-konsortiet. Under 1963/64 beviljades en importkredit på 26,0 mkr, av vilka 24,0 mkr utnyttjats (varav 11,2 mkr inte ingår i biståndet genom SIDA), och 1970/71 beviljades en importkredit på 15,6 mkr av vilka 15,1 mkr utnyttjats. Biståndet till Turkiet är avslutat – efter den 1 juli 1972 har endast 0,2 mkr utgått i stöd. Mer än hälften av biståndet – 18,0 mkr, 52,2 % – har gått till landsbygdsutveckling, därav merparten, 15,6 mkr, till importstöd och 2,3 mkr i stöd till ett skogsbruksprojekt i FAO-regi. Dessutom gick 43,0 % – 14,8 mkr – till sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet – utrustning till vatten- och kraftförsörjning; 3,1 % – 1,1 mkr – till familjeplanering; och 1,4 % – 0,5 mkr – i humanitärt bistånd.¹³⁹

Afghanistan

Också Afghanistan har mottagit svenskt bistånd inom fyra olika sektorer. Biståndet uppgick till 9,0 mkr den 1 juli 1971 och 3,9, 5,1, 3,8, 3,3 resp 3,3 mkr utgick i stöd de följande fem budgetåren. Den 1 juli 1976 uppgick det till 28,3 mkr. Mer än tre fjärdedelar av detta bistånd – 21,7 mkr, 76,6 % – kanalisera-

des till landsbygdsutveckling. Detta bistånd gick till ett projekt i FAO-regi, administrerat av UNESCO, som startades 1969. Vidare gick 2,4 mkr, 8,4 %, till undervisningssektorn – 1,1 mkr till en alfabetiseringskampanj i FAO/UNESCO-regi som senare integrerades i landsbygdsutvecklingsprojektet, och 1,3 mkr i form av en pappersgåva; 3,9 mkr – 13,7 % – till industrisektorn i form av exportfrämjande bistånd via ITC; och 0,4 mkr – 1,4 % – i humanitärt bistånd.¹⁴⁰

Brasilien

Brasilien har mottagit 25,4 mkr fram till den 1 juli 1976. Biståndet – en kredit via Interamerikanska utvecklingsbanken på 26,0 mkr, som beviljades 1966 – utnyttjades inom sektorn byggnads- och anläggningsverksamhet till att finansiera ett vattenförsörjningsprojekt i Sao Paulo.¹⁴¹ Inget ytterligare bistånd har ställts i utsikt.

Syd Korea

Syd Korea har mottagit 22,7 mkr i bistånd genom SIDA fram till den 1 juli 1976 – allt inom sektorn befolkningsfrågor. Detta stöd följde efter det svenska biståndet till det skandinaviska undervisningssjukhuset i Korea. Biståndet till sjukhusprojektet är inte medtaget i denna översikt, som endast inkluderar stödet till familjeplaneringsprogrammet. Detta inleddes 1967, och två år senare åtog sig SIDA att tacka 90 % av byggnadskostnaderna för ett institut för familjeplanering i Seoul, och har också försett det med kompletterande utrustning. Det har också utgått årliga bidrag till driften av institutet.¹⁴² Biståndet till Syd Korea är avslutat.

Liberia

Biståndet till Liberia inleddes 1962 då det första avtalet om stöd till en yrkesskola i Yekepa ingicks. Fram till den 1 juli 1976 uppgick detta stöd inom undervisningssektorn till 12,2 mkr. Ytterligare bistånd är inte planerat.¹⁴³

Malaysia

Malaysia har sedan 1967 fått stöd till sitt familjeplaneringsprogram – främst i form av varuleveranser. Den 1 juli 1975 uppgick detta stöd till 7,8 mkr – inget stöd utgick under 1975/76.¹⁴⁴

Peru

Biståndet till Peru är både begränsat till en sektor och till ett budgetår. Under 1970/71 mottog landet 6,6 mkr i humanitärt bistånd.¹⁴⁵

Utvecklingssamarbete under utveckling

Först när statsmakterna har tagit ställning till rekommendationerna från biståndspolitiska utredningen rörande ländervalet kommer det framtida samar-

betsmönstret att avteckna sig. Utredningen stöder i huvudsak de etablerade principerna rörande ländervalet. I detta avsnitt skall endast några utvecklingslinjer, baserade på ökade överföringar under 1970-talet, uppmärksammas. Utökat stöd har utgått – eller planeras för de följande åren – till några av de länder som upptagits i tabell 4.2. Detta gäller Angola, Kap Verde, Laos, Portugal, Somalia och Sydvietnam.

Sydvietnam

Sydvietnam har bland de länder som här skall behandlas mottagit det största stödet – 54,7 mkr inom årsramen under perioden 1973/74 – 1975/76. Det fördelade sig med 7,9, 30,8 resp 16,1 mkr dessa tre år. Det hela utgick som importstöd.¹⁴⁶ Därtill kom ett katastrofbistånd – 72 mkr utbetalades under 1975/76. Importstödet för de första tre budgetåren har använts till utrustning för hälsovård och familjeplanering, sjukvårdsundervisningsmaterial, sjukhusutrustning, maskiner för jordförflyttning och vägbyggnad samt byggnadsmaterial. Under 1975/76 har importstödet främst använts till leverans av maskiner för nyodling och återvinning av krigsskadad åkermark. Katastrofbiståndet har främst bestått av vete och mjölkpulver samt råvaror, bl a pappersmassa.¹⁴⁷

PRR övertog den 30 april 1975 kontrollen över hela Sydvietnam. Nord- och Sydvietnam återförenades formellt sommaren 1976. Detta innebär att de reservationer som uppkommit inom det svenska biståndet överfors till en gemensam anslagspost för Vietnam och att biståndet i fortsättningen utgår till ett land.

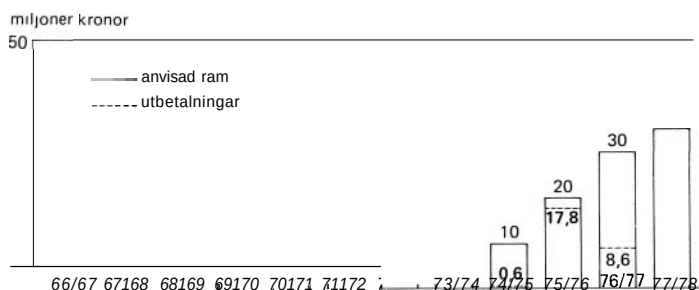
Laos

Efter många år av inbördeskrig avslutades striderna under 1973, då en koalitionsregering bildades. I december 1975 bildades så en regering enbart baserad på den revolutionära rörelsen Neo Lao Hak Sat. Återuppbyggnaden och den ekonomiska utvecklingen i det svårt bombade och fattiga landet hämmas bl a av miljöförstörelsen, det omfattande flyktingproblemet och det bristfalliga transportsystemet.

Det svenska biståndet inleddes 1974/75, då 10,0 mkr anslogs ur katastrofanslaget. För de följande budgetåren anvisades 20,0 resp 30,0 mkr ur katastrofanslaget. Biståndet utformades som ett importstöd. Det bestod av leveranser av mediciner, livsmedel, verktyg, dieseldrivna pumpar, samt mobila sågverk det första året; maskiner och fordon för jordbearbetning, vägbyggnad samt jordbruk det följande året; och utrustning för vägbyggnad och reparationsverkstäder budgetåret 1976/77.¹⁴⁸

Regeringen Fälldin konstaterade 1977 – liksom regeringen Palme året före – att biståndet som har lämnats främst har motiverats av skadegörelse under kriget. Återuppbyggnadsarbetet kommer under lång tid att kräva stora insatser och ett omfattande arbete pågår för flyktingar. Landets fattigdom och behovet av bistånd till den utvecklingsansträngning som har blivit möjlig efter kriget motiverade en övergång till ett planerat samarbete med Laos. Regeringen föreslog en medelsram på 35,0 mkr för budgetåret 1977/78.¹⁴⁹

Fig 4.20 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar – exklusive katastrofbistånd till Indokina 1971/72–1973/74 – till Laos 1966/67–1977/78.

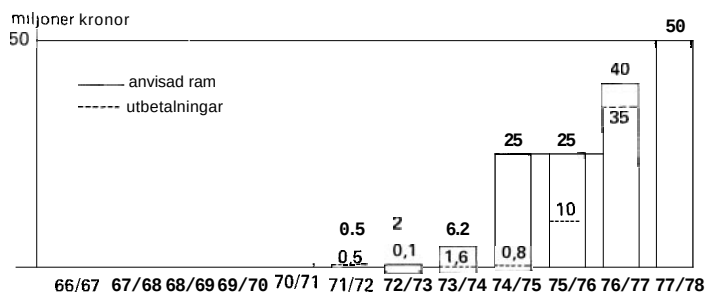
Angola

Angola blev självständigt den 11 november 1975 efter många år av befrielsekrig. Sverige erkände Folkrepubliken Angola den 18 februari 1976 efter det att MPLA-regeringen fått kontroll över landet. Landet står inför ett omfattande återuppbyggnadsarbete. Stora delar av vägnätet och ett hundratal större broar förstördes under kriget; lantbrukets och industrins produktionsstruktur har brutits ner och en stor del av landets kvalificerade arbetskraft har försvunnit. Regeringen har inriktat sig på att reparera de viktigaste delarna av transportnätet, upprätta hälsovårdscentra på landsbygden och leverera livsmedel till de värst drabbade underskottsområdena. Ett mer långsiktigt utvecklingsarbete har som mål att radikalt förändra den koloniala sociala och ekonomiska strukturen i landet.

Under befrielsekampen lämnade Sverige humanitärt stöd till MPLA – sammanlagt 10,5 mkr fram till erkännandet av Angola. Under 1975/76 anvisades 26,0 mkr för humanitärt bistånd. Av detta har 25,0 mkr använts av den angolanska regeringen för inköp av livsmedel, ambulanser och andra fordon, skolutrustning, mediciner, färjor och provisoriska broar. Det följande året uppgick medelsramen till 40,0 mkr. Av detta gick 25,0 mkr direkt till regeringen i Angola i form av importstöd; medan ca 13 mkr gick till ett humanitärt program i UNHCR-regi, där bl a 5 000 ton svenskt vete ingick. Frikyrkan Hjälp lämnades 1,0 resp 2,0 mkr dessa budgetåren för sin hjälpverksamhet i Angola inom bl a jordbruks- och hälsovårdssektorerna.¹⁵⁰

Utrikesutskottet uttalade 1976 att sedan de akuta hjälpbehoven tillgodosetts "kan det dock bli aktuellt att inleda diskussioner om ett fastare samarbete syftande till ekonomisk och social utveckling. Om sådan beredskap från regeringens sida talas i budgetpropositionen. I regeringens utrikesdeklaration den 31 mars i år bekräftades detta."¹⁵¹ Riksdagen godtog detta, och regeringen Fäldin konstaterade 1977 att diskussioner om ett långsiktigt utvecklingssamarbete kommer att inledas. Regeringen förslög en medelsram på 50,0 mkr för budgetåret 1977/78.¹⁵²

Fig 4.21 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Angola – inklusive stöd till befrielse-rörelsen MPLA – 1966/67–1977/78.

Kap Verde

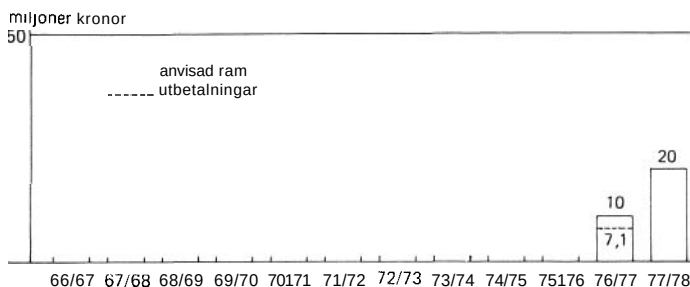
Kap Verde är det fjärde av de tidigare portugisiska koloniområdena som Sverige har inlett utvecklingssamarbete med. Då landet blev självständigt i juli 1975 stod den nya regeringen inför både en svältkatastrof som en följd av sju–åtta års torka och en budgetkris som en följd av sjunkande export. Samtidigt ökade behovet att importera livsmedel – och en betalningsbalanskris blev följden av detta.

Sverige lämnade budgetåret 1975/76 3,0 mkr som stöd till ett katastrofprogram med syfte att hindra jordförstörelse och ta tillvara tillgängliga vattenresurser – huvudsakligen till finansiering av inköp av vägmaskiner. Dessutom erhöll landet 4 000 ton vete och 100 ton fiskkonserver ur det svenska katastroflagret. Dessutom utgick 1 mkr av katastrofmedel till ett program för att ta hand om återvändande kapverdianer från Angola. Efter en ny torka under 1976 som förstörde så gott som hela skörden, ställdes 5 mkr av katastrofmedel till förfogande för Kap Verde i november 1976. Det mer långsiktiga bistånd som inleddes under 1976/77 utgick som importstöd – utrustning för sysselsättnings-skapande offentliga arbeten. Landramen för 1976/77 uppgick till 10 mkr. SIDA föreslog 1976 att samarbetet med Kap Verde skulle utvidgas och få en mer långsiktig karaktär. Regeringen Fäldin delade 1977 denna bedömning och föreslog en medelsram på 20,0 mkr för 1977/78 samt katastrofhjälp om det svåra försörjningsläget fortsätter.¹⁵³

Somalia

Under åren 1973–75 drabbades Somalia av en katastrofal torka som blev särskilt hård för nomadbefolkningen i den nordvästra delen av landet. Regeringen igångsatte ett rehabiliterings- och bosättningsprogram för att ge sysselsättning och försörjning åt den del av befolkningen som av ekologiska och ekonomiska skäl inte längre kan fortsätta som boskapsuppfödande nomader. Tre jordbruksområden i södra Somalia samt ett tiotal fiskestäder längs kusten valdes ut till nya bosättningsområden,

Fig 4.22 An-
visad medels-
ram och fak-
tiska utbetal-
ningar till
Kap Verde
1966/67–
1977/78.

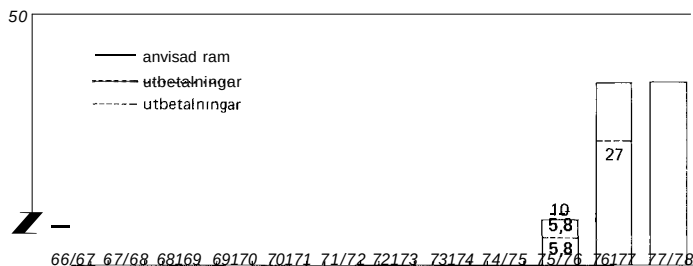
Under 1974/75 fick Somalia katastrofbistånd från Sverige i form av 16 000 ton vete och 500 ton katastrofkost, förutom mindre bidrag via Svenska röda korset och FNs katastrofhjälpskontor – sammanlagt 16,7 mkr. Under vart och ett av de två följande budgetåren utgick 15,0 mkr till den somaliska regeringens rehabiliterings- och sysselsättningsprogram. Dessa medel har använts för inköp av fiskebåtar och av utrustning för fiskebåtstillverkning utanför Mogadiscio. Regeringen Fälldins förslag till medelsram för utvecklingssamarbete med Somalia för budgetåret 1977/78 uppgick till 15,0 mkr.¹⁵⁴

Portugal

Sverige har lämnat bistånd till samtliga av kolonialmakten Portugals tidigare afrikanska kolonier – och innan de blev självständiga nationer till de befrielse-rörelser som efter befrielsen bildade regering, FRELIMO i Moçambique, MPLA i Angola och PAIGC i Guinea-Bissau och Kap Verde. När diktaturen i Portugal föll år 1974, skapades enligt den svenska regeringen förutsättningar för en utveckling mot en modern demokratisk stat även där. Den svenska regeringen fann det angeläget att tills vidare ta i anspråk biståndsmedel för att stödja Portugals utveckling mot demokrati. I mars 1975 undertecknades en gemensam deklaration om svensk-portugisiskt samarbete.¹⁵⁵

Under budgetåret 1975/76 avsattes nära 10 mkr för hjälp i form av kläder, filter och livsmedel till personer som hade återvänt från de tidigare kolonierna, främst Angola. För att förmedla bistånd till samma ändamål har Röda korset erhållit kontantbidrag och katastrofkost.¹⁵⁶ Det direkta samarbetet inleddes under 1975/76 inom bostads- och utbildningssektorerna. Då avsattes 5 mkr för ändamålet, medelsramen för 1976/77 ökades till 10 mkr samtidigt med att samarbetet vidgades till att även omfatta hälsovård och konsumentkooperation. Anslaget för detta år uppgick till 40 mkr, och regeringen Fälldins förslag för 1977/78 uppgick till samma belopp. Av detta beräknades 30 mkr utgå till en fond för industriell utveckling i Portugal – samma belopp som beräknades även för 1976/77. Principbeslut om att upprätta denna fond fattades av EFTAs ministerråd i november 1975. Fondens kapital skall uppgå till ett belopp motsvarande ca 450 mkr, varav Sverige skall bidra med 30 %, ca 140 mkr, över en femårsperiod. Regeringen godkände fonden för Sveriges del i juni 1976.¹⁵⁷

Fig 4.23 Anvisad medelsram och faktiska utbetalningar till Portugal 1966/67–1977/78.

Stöd till befrielseerörelser

Stödet till befrielseerörelserna har ingått i det humanitära biståndet. Statsmakternas riktlinjer och motiveringar för detta stöd kartläggs i kapitel 1. Stödet till befrielseerörelser och apartheidpolitikens offer i södra Afrika inleddes år 1964. I början bestod det av bidrag till utbildning för flyktingar och juridiskt och humanitärt stöd till apartheidpolitikens offer. Det kanaliserades via olika FN-organ och frivilliga organisationer. Det ökade från knappt 1 mkr år 1964/65 till omkring 6 mkr årligen under 1960-talets senare del. FRELIMO var den enda befrielseerörelse som fick direkt stöd under 1960-talet. Detta gick till Moçambique Institute i Tanzania, och kan rubriceras som flyktingstöd.¹⁵⁸

Stödet till befrielseerörelserna under tiden fram till januari 1977 har varit jämförelsevis blygsamt. Det uppgick till 107,5 mkr. Under samma tidsperiod uppgick stödet till flyktingutbildning och offer för apartheidpolitiken till 70,8 mkr.

Merparten av stödet till befrielseerörelserna – 88,8 mkr – gick till de tre främsta befrielseerörelserna i Mocambique, Guinea-Bissau och Angola. Mest har utgått till PAIGC i Guinea-Bissau. Detta stöd inleddes år 1969/70 och uppgick totalt till 54,3 mkr fem budgetår senare. Under dessa sex år uppgick det till 1,0, 1,8, 4,5, 10,0, 15,0 resp 22,0 mkr. Biståndet till FRELIMO i Mocambique inleddes 1964/65 och uppgick till 1,8 mkr den 1 juli 1970. Detta avsåg bidrag till Mocambique Institute. Biståndet återupptogs 1971/72 och uppgick detta och de följande tre åren till 0,8, 2,0, 5,0 resp 15,0 mkr. Biståndet till MPLA i Angola uppgick totalt till 10,0 mkr, som fördelade sig med 0,5, 2,0, 3,5 resp 4,0 mkr på budgetåren 1971/72–1974/75.

Av de övriga befrielseerörelserna i södra Afrika har SWAPO i Namibia mottagit mest – totalt 9,8 mkr. Detta inleddes i blygsam omfattning budgetåret 1970/71 och uppgick till 0,5, 1,2, 3,0 resp 5,0 mkr budgetåren 1973/74–1976/77. Biståndet till ANC i Sydafrika inleddes 1972/73 och uppgick till 7,4 mkr totalt till 1976/77. Det fördelade sig med 0,1, 0,2, 0,3, 1,3 resp 5,5 mkr på dessa budgetår. Stödet till ZANU och ZAPU i Zimbabwe har varit blygsamt, 1,3 resp 0,1 mkr totalt. Till ZANU utgick det budgetåren 1973/74 och 1974/75 (0,3 resp 0,9 mkr) och till ZAPU budgetåren 1972/73 och 1974/75. Dessutom mottog UNESCO/OAU 40 000 kr under 1971/72.

Stödet till flyktingutbildning och offer för apartheidpolitiken uppgick till 8,9 mkr fram till den 1 juli 1970, och utgjorde 5,1, 4,0, 5,9, 6,0, 7,0, 8,0, 11,0 resp 15,0 mkr de följande budgetåren.

Bistånd genom svenska enskilda organisationer

En form av bistånd som alltid fått stor uppmärksamhet från statsmakternas sida är stödet genom de svenska enskilda organisationerna. I prop. 1962:100 konstaterade regeringen att en "nära samverkan med organisationer, institutioner och företag kan i många fall vara av stor vikt både för att nå största möjliga effektivitet i biståndet och för att skapa aktivt intresse för biståndsarbetet."¹⁵⁹ Insamlingar utgör den huvudsakliga finansieringskällan för organisationernas biståndsverksamhet. "Denna är omfattande och välorganiserad och spänner över många biståndsmotiv och biståndstyper."¹⁶⁰

I rapporten rörande det svenska utvecklingsbiståndet från arbetsgruppen under Olof Palmes ledning redovisades vissa organisationers tekniska bistånd. Bland de på det huvudsakligen tekniska biståndets område verksamma organisationerna ingick Landsorganisationen, Tjänstemännens centralorganisation och Kooperativa förbundet. Även missionens verksamhet i u-landerna hade enligt arbetsgruppen delvis karaktären av tekniskt bistånd, "ehuru det är vanskligt att särskilja detta element från evangelisationsverksamheten och de humanitära insatserna, ...".¹⁶¹ Inom den humanitära biståndsverksamheten var flera organisationer verksamma. Under året 1960 lämnade en rad av dessa organisationer humanitärt bistånd för sammanlagt ca 14 mkr, av insamlade medel.¹⁶² Med få undantag hade de enskilda organisationernas verksamhet fram till år 1962 skett helt utan statsmakternas stöd. En arbetsgrupp inom beredningen för internationella biståndsfrågor föreslog 1962 att frivilliga organisationer som visat sin lämplighet skulle kunna få statsbidrag – stöd till specialprojekt eller till att säkra fortsättningen av projekt.¹⁶³ Regeringen godtog detta, men konstaterade att "Politisk eller religiös påverkan bör som regel icke förknippas med humanitära biståndsprojekt. Analogt gäller givetvis det samma beträffande tekniskt bistånd på utbildningsområdet."¹⁶⁴

Stödet till de svenska enskilda organisationernas verksamhet i u-landerna ökade under de följande åren. Bidragen uppgick till 0,9, 1,9, 1,0 resp 3,1 mkr under budgetåren 1962/63 – 1965/66, och under 1966/67 beslutades en åtaganderam för 1966/67 – 1968/69 på 8,4 mkr. Större delen gick till missionssällskapens verksamhet.¹⁶⁵

I 1969 års statsverksproposition konstaterade regeringen att riktlinjerna för bidragsgivningen till enskilda organisationer hade vidareutvecklats. Fortsatt var huvudkriteriet för bidrag insatsens förmåga att åstadkomma utvecklingsfekt i mottagarlandet. I ett förslag till nya riktlinjer öppnades möjligheten att ge startbidrag till vissa slag av driftkostnader i ett inledningsskede och i undantagsfall också för administrationskostnader. I princip galler länderkoncentrationsprincipen "men möjligheter skall finnas att lämna bidrag till insatser

Tabell 4.5 *Bistånd genom svenska enskilda organisationer, 1962/63–1975/76.*

Utbetalningar totalt samt för budgetåren 1973/74–1975/76 (i mkr och procent).

Organisation	Totalt		1973/74		1974/75		1975/76	
	1962/63–1975/76		1973/74		1974/75		1975/76	
	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%
<i>Missionsverksamhet</i>	83,4	68,5	10,8	80,0	19,0	65,7	22,6	59,6
Bibeltrogna vänner	2,6	2,1	0,2		0,3		0,1	
Evangeliska Fosterlandsstiftelsen	4,0	3,3	0,5		0,6		0,9	
Fnbaptistförbundet	2,7	2,2	—		1,3		1,2	
Frikyrkan Hjälp	7,3	6,0	1,2		2,8		3,2	
Frälsningsarmén	1,2	1,0	—		0,6		0,4	
Lutherhjälpen	3,0	2,5	0,4		0,3		1,0	
Pingstmissionens U-landshjälp	23,4	19,2	3,4		5,8		6,4	
Svenska Adventistsamfundet	2,8	2,3	0,2		1,1		0,7	
Svenska Alliansmissionen	1,9	1,6	—		0,2		1,0	
Svenska Baptistsamfundet	13,2	10,9	0,9		2,5		3,9	
Svenska Kyrkans Mission	8,1	6,7	0,2		1,2		1,4	
Svenska Missionsförbundet	2,9	2,4	0,5		—		0,4	
Svenska Missionsförbundets Ungdom	2,6	2,1	1,2		0,4		0,3	
Svenska Missionsrådet		0,9	0,3		0,2		0,6	
Örebromissionen	3,4	2,8	1,4		0,7		0,4	
Övriga missionsorganisationer ¹	3,2	2,6	0,4		1,0		0,7	
<i>Humanitära organisationer</i>	14,8	12,2	1,2	8,9	3,7	12,8	6,6	17,4
De blindas förening	3,0	2,5	—		1,0		1,8	
Radda Barnen	9,3	7,6	0,9		2,0		3,7	
Roda Korset	0,5	0,4	—		0,1		—	
Svenska Hjälp till Amazonassjukhuset	2,0	1,6	0,3		0,6		1,1	
<i>Vanskapsföreningar</i>	3,5	2,9	0,1	0,7	1,3	4,5	1,7	4,5
Aktion Zambia	0,3	0,3	—		0,3		—	
Föreningen Bocker till Hanoi	0,2	0,2	0,1				0,1	
Kenya-Sweden Friendship Association	0,6	0,5					0,6	
Pakistani-Swedish Welfare Association	0,4	0,3	—		—		—	
Svensk-kubanska föreningen	0,1	0,1	—		—		0,1	
Svenska Haifa-kommittin	1,9	1,6	—		1,0		0,9	
<i>Forskning²</i>	0,6	0,5	0,1	0,7	0,1	0,4	0,2	0,5
<i>Kooperation</i>	6,4	5,3	—		1,9	6,6	2,9	7,7
Kooperativa Gillesförbundet	1,6	1,3	—		—		—	
Swedish Cooperative Centre	4,8	3,9	—		1,9		2,9	
<i>Fackliga organisationer</i>	4,0	3,3	0,5	3,7	1,4	4,8	1,5	4,0
Handelsanställdas förbund	0,1	—	—		0,1		—	
Landsorganisationen/TCO	2,0	1,6	—		1,0		1,0	
Svenska Journalistförbundet	0,2	0,2	—		0,1		—	
Svenska Kommunalarbetareförbundet	0,1	0,1	—		0,1		—	
Svenska Lantarbetareförbundet	1,6	1,3	0,5		0,1		0,5	
<i>Politiska organisationer</i>	0,2	0,2	—		—		—	
Centerns Ungdomsförbund	0,2	0,2	—		—		—	

Organisation	Totalt							
	1962163–1975176	%	1973174	%	1974175	%	1975176	%
	mkr		mkr		mkr		mkr	
<i>Volontärorganisationer</i>	2,8	2,3	0,5	3,7	0,6	2,1	0,7	1,9
Utbildning för biståndsverksamhet	1,8	1,5	0,3		0,3		0,6	
Svalorna	1,0	0,8	0,2		0,3		0,1	
<i>Övriga</i>	6,0	4,9	0,3	2,2	0,9	3,1	1,7	4,5
Afro-Art	1,5	1,2	0,1		0,2		0,6	
Backo-kommittén	0,3	0,3	—		—		—	
Socialstyrelsen	0,2	0,2	—		—		0,2	
Svenska FN-forbundet	0,3	0,3	—		0,3		—	
Svenska ORT ³	2,4	2,0	0,2		—		—	
Tyreso u-lands och fredsforcing	0,1	0,1	—		—		0,1	
Ungdomens Nykterhetsförbund	0,5	0,4	—		—		0,5	
Övrigt	0,7	0,6	—		0,4		0,3	
Summa	121.7	100	13.5	100	28.9	100	37.9	100

Källor

SIDA om u-samarbetet. 1975, Bilagor, tabell 2 i 6, samt 1976, Bilagor, tabell 3 i 12 och beräkningar på grundval av uppgifter i dessa källor

Noter

1 Helgelseförbundet 0,6 mkr, KFUK/KFUM 0,4, Maranataforsamlingen, Edsbyn 0,3, Metodistkyrkans Yttre Mission 0,2, Sufielsen Svenskt internationellt hjälparbete 0,1, Svensk Industriell Mission 0,1, Svenska Baptisternas Ungdomsforbund 0,1, Svenska Baptistsamfundets sociala mission 0,5, Svenska Jerusalem församlingen 0,2, Svenska Metodistsamfundet 0,2, Vackelsetaltets Mission 0,5

2 Lunds Botaniska förening 0,2 mkr, Svenska Gynekologisk förening 0,2, Svenska IWGIA-gruppen (International Work-Group for Indigeiious Affairs) 0,2

3 Organization for Rehabilitation through Trainiig (ORT) – en internationell judisk organisation för studiestöd, bl a yrksutbildniig

utanför huvudmottagarlanderna om SIDA har tillfalle att på ett tillfredsställande sätt följa de enskilda organisationernas arbete. Bidrag skall även kunna lämnas till de enskilda organisationernas insatser av fredskårstyp.”¹⁶⁶

Redan året dessförinnan och under de följande åren har främst oppositionspartierna tävlat om att mjuka upp villkoren och utöka anslagen för biståndet genom de enskilda organisationerna.¹⁶⁷ Statsutskottet framhöll år 1968 att då den totala biståndsvolymen vaxer, framstår det som naturligt att också biståndet genom enskilda organisationer får expandera. Organisationernas möjligheter att tillgodogöra sig bidrag kunde ökas genom att kriterierna för SIDA:s bidragsbeslut vidgades till att avse del i driftskostnader. En ändring av bidragsreglerna var av särskilt intresse för de organisationer som bedrev verksamhet av fredskårstyp i egen regi.¹⁶⁸ Året därpå konstaterade statsutskottet att ingen ansökan hade behövt avvisas på grund av medelbrist. Bidrag till enskilda organisationers upplysningsverksamhet i u-landsfrågor, som skulle påbörjas, kunde enligt utskottet förväntas öka förutsättningarna för deras engagemang i biståndsarbetet såväl i hemlandet som i sinom tid i u-länderna.¹⁶⁹

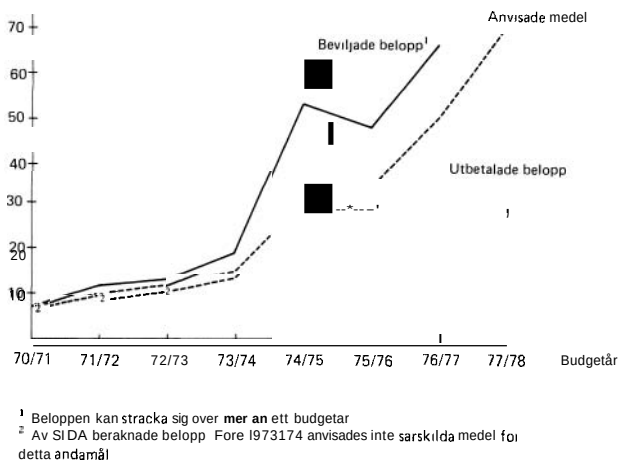
Statsutskottet konstaterade 1970 att bidragsreglernas huvudsyfte var att säkerställa att den verksamhet i frivilligorganisationernas regi som fick stöd från SIDA var väl integrerad med mottagarländernas utvecklingsplanering. Någon övre grans hade inte satts för den del av anslaget som kunde utnyttjas för bistånd genom enskilda organisationer, detta skulle strida mot grundprincipen om största möjliga flexibilitet för utnyttjandet av anslaget. Att fastställa ett minimibelopp skulle bli innebära en anslagsläsning och att införa icke villkorsbundna statsbidrag skulle kunna leda till effektivitetssankning – dessa åtgärder framstod därför som mindre lämpliga. Man kunde heller inte ge avkall på kravet på insyn och kontroll av hur statliga bidragsmedel kommer till användning. "Utgångspunkt för bidragsgivningen bör även i fortsättningen vara att bidragsansökningarna från enskilda organisationer prövas jämsides med och i saklig konkurrens med de övriga biståndssändamål som skall tillgodoses inom faltanslagets ram. Utslagsgivande blir då projektens kvalitet och angelägenhetsgrad och inte ansökningarnas ursprung."¹⁷⁰

Utrikesutskottet konfirmerade 1971 principerna för detta stöd, och konstaterade att i likhet med vad som galler för det statliga biståndet ges prioritet till insatser inom områdena undervisning, landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning, familjeplanering samt sjuk- och hälsovård.¹⁷¹ Regeringen konstaterade 1972 att dessa organisationers humanitära och utvecklingsframjande verksamhet, främst på utbildningens och den förebyggande hälsovårdens områden, utgör ett värdefullt komplement till det offentliga utvecklingsarbetet.¹⁷²

Mittenpartierna förordade 1972 att bidrag via enskilda organisationer borde kunna ges även för insatser i andra länder än programländerna.¹⁷³ Utrikesutskottet konstaterade att regeln är att SIDA främst stöder verksamhet i dessa länder eller där SIDA har möjlighet att följa verksamheten, men att betydande bidrag redan utgick till verksamhet i andra länder.¹⁷⁴ Socialdemokratiska riksdagsledamöter motionerade det följande året för att samma principer som tillämpades för det direkta svenska biståndets inriktning och fördelning skulle tillämpas även för sådant statligt svenskt bistånd som formidlas via frivilliga organisationer eller internationella organ och aktioner,¹⁷⁵ men utrikesutskottet avstyrkte motionen.¹⁷⁶ Regeringen konfirmerade riktlinjerna på denna punkt 1974, och framhöll att stöd utanför de statliga programländernas krets bör kunna ske även för framtiden.¹⁷⁷

Ett krav som statsmakterna tidigt ställde för stöd till verksamhet i de enskilda organisationernas regi var att de själva gav betydande bidrag.¹⁷⁸ 1975 framhöll regeringen att bidragen i första rummet skulle avse stöd till det utvecklingssamarbete som bedrivs av utländernas egna enskilda organisationer.¹⁷⁹ Utrikesutskottet framhöll – som reaktion på ett förslag om utredning av stöd via svenska organisationer till organisationer i andra länder för facklig, politisk, kooperativ, religiös och annan ideell verksamhet – att direkt svenskt stöd till enskilda organisationer i andra länder bör utgå endast i mycket speciella fall, bli därför att det lätt kan uppfattas som otillbörlig inblandning i annat lands inre angelägenheter. En bidragsgivning via svenska systerorganisationer följer å andra sidan den allmänna principen att en insats måste godtas av

Fig 4.24 Bi-
drag till en-
skilda orga-
nisationers ut-
vecklingsprojekt
i u-länder
1970/71–
1977/78 (mkr).

mottagarlandets myndigheter.¹⁸⁰ Under 1974 justerade SIDA:s styrelse riktlinjerna i syfte att medge ökad flexibilitet. Större uppmärksamhet skulle ägnas strävandena att underlätta för organisationerna att planera, genomföra och följa upp sina insatser – bl a med möjlighet för SIDA att ingå långsiktiga samarbetsöverenskommelser med enskilda organisationer för att öka deras planeringstrygghet.¹⁸¹

De enskilda organisationerna har också mottagit betydande stöd för u-landsinformation. I prop. 1973:1 framhölls att informationsverksamhetens utbyggnad i första hand borde ske genom att löntagarorganisationer, studieförbund och andra folkrörelser gavs ökade bidrag för att självständigt informera om u-landsförhållanden, utvecklingsproblem och bistånd.¹⁸² Regeringen betecknade detta som en grundprincip för informationsverksamheten 1974,¹⁸³ vilken statsmakterna senare upprepade gånger konfirmerat.¹⁸⁴

Också inom detta område tävlade partierna om att öka stödet och vidga ramen.¹⁸⁵ Redan år 1975 föreslogs från partipolitiskt skilda läger att ekumeniska nämnden och missionsorganisationer skulle få samma status som studieförbunden och löntagarorganisationerna och 1976 motionerade Moderata Samlingspartiet för att missionen och de humanitära organisationerna beredes möjlighet att få s k generella bidrag från SIDA:s informationsanslag. Partiet framhöll samtidigt att också det humanitära biståndet skulle gå genom dessa kanaler – Röda korset, Rädda Barnen, Lutherhjälpen och missionens organisationer.¹⁸⁶ Detta avstyrktes av utrikesutskottet.¹⁸⁷

Det statliga stödet till enskilda svenska organisationers utvecklingsprojekt har efterhand ökat betydligt – från 1–2 mkr årligen i genomsnitt under 1962–65 till 11,2, 13,5 resp 37,9 mkr under budgetåren 1972/73–1975/76. Anslaget för 1976/77 uppgick till 50 mkr och regeringen Fälldins förslag för det följande

budgetåret uppgick till 70 mkr.¹⁸⁸ Dessutom förmedlas en betydlig del av katastrofbiståndet och stödet till offren för rasförtryck och kolonialism i södra Afrika genom enskilda organisationer.¹⁸⁹ Också det statliga stödet till enskilda svenska organisationers u-landsinformation har ökat starkt under 1970-talet – från sammanlagt 0,9 mkr under 1969/70–1970/71 till 0,6, 2,1, 4,0, 6,0, 8,0, 9,0, resp 9,9 mkr under de följande sju åren.¹⁹⁰

Det statliga stödet till enskilda organisationers utvecklingsprojekt framgår av tabell 4.5, där det är fördelat på organisationerna. Större delen har gått till missionsorganisationers verksamhet – 68,5 procent under åren 1962/63–1975/76. De största mottagarna har varit Pingstmissionens u-landshjälp (19,2 %), Svenska Baptistsamfundet (10,9 %) , Svenska Kyrkans Mission (6,7 %), och Frikyrkan Hjälper (6,0 %). Missionsorganisationernas andel utgjorde 80 procent under 1973/74 och 65,7 resp 59,6 procent under de följande två åren. Humanitära organisationer mottog 12,2 procent av detta stöd under 14-årsperioden, främst Rädda Barnen (7,6 %), vänskapsforeningar 2,9 procent, forskning 0,5 procent, Kooperation 5,3 procent, främst Swedish Cooperative Centre (3,9 %), fackliga organisationer 3,3 procent, politiska organisationer 0,2 procent, volontärorganisationer 2,3 procent och övriga organisationer 4,9 procent.

Större delen av detta bistånd har lämnats för stöd till verksamhet i Sveriges programländer, främst i Afrika.

Under perioden 1962/63–1973/74 gick 60 procent till länder i Afrika, 30 procent till Asien och 10 procent till Latinamerika.¹⁹¹ Under 1974/75 och 1975/76 utgjorde programländernas andel av detta stöd 40,5 resp 40,9 procent – mest gick till Tanzania (7,1 mkr), Bangladesh (5,8 mkr), Kenya (3,2 mkr), Indien (3,0 mkr), Zambia (2,8 mkr), Etiopien (2,6 mkr) och DRV (1,9 mkr) under dessa två år. Det övriga fördelade sig med 32 resp 33 procent på övriga länder i Afrika – därav nästan hälften på Zaire; 4 resp 5 procent på övriga länder i Asien, 7 resp 14 procent på länder i Latinamerika, medan 17 resp 7 procent ej var länderfördelat.¹⁹²

Det ökande stödet till enskilda svenska organisationers informationsverksamhet i Sverige har dels utgått som programstöd eller s k generella bidrag till studieförbund och löntagarorganisationer, dels fördelats till övriga organisationers informationsprojekt efter ansökan. Mest har utgått till studieförbunden – 2,3, 3,5, 4,6, resp 5,2 mkr under budgetåren 1973/74–1976/77 – främst till Arbetarnas Bildningsförbund. Under dessa budgetår mottog löntagarorganisationerna 1,1, 1,7, 2,1, resp 2,4 mkr – Landsorganisationen (LO) mest – medan 0,6, 0,9, 1,3 resp 1,5 mkr fördelades på organisationerna efter ansökan. Fördelningen av informationsstödet på de enskilda organisationerna framgår av tabell 4.6. Löntagarorganisationerna fördelade stödet inbördes efter medlemstal.¹⁹³ Till detta kom även stöd till paraplyorganisationer som samarbetar med SIDA om informationsverksamhet – som t ex Folkbildningsförbundet, Svenska FN-förbundet, Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd och Swedish Cooperative Centre – något under 1 mkr de flesta budgetåren 1974/75–1976/77.¹⁹⁴

Regeringen Fälldin uttalade 1977 att stödet till folkrörelsernas u-landsinformation även i fortsättningen skall utgå som bidrag till självständig verksamhet.

Tabell 4.6 Stöd till enskilda organisationers informationsverksamhet, 1970/71–1977/78 (mkr)

Enskilda organisationer	1970/71	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76*	1976/77*	1977/78*
Bidrag	0,5	0,6	2,1	4,0	6,0	8,0	9,0	10,0
<i>Studieförbund</i>				7,3	3,5	4,6	1,7	
Arbetarnas Bildningsförbund (ABF)					1,4	1,9	2,1	
Folkuniversitetet (FU)					0,2	0,2	0,3	
Frikyrkliga Studieförbundet (FS)					0,2	0,2	0,2	
KFUM/KFUK					0,02	0,03	0,04	
Medborgarskolan					0,3	0,4	0,4	
Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV)					0,2	0,3	0,3	
Studieframjandet					0,1	0,2	0,2	
Studieförbundet Vuxenskolan (SV)					0,5	0,7	0,8	
Sveriges Kyrkliga Studieförbund (SKS)					0,2	0,2	0,3	
Tjänstemannens Bildningsverksamhet (TBV)					0,3	0,4	0,5	
Folkbildningsförbundet					0,05	0,05	0,05	
<i>Löntagarorganisationer</i>				1,1	1,7	2,1	2,4	
LO					1,05	1,3	1,5	
TCO					0,5	0,7	0,7	
SACO/SR					0,1	0,1	0,1	
SAC					0,02	0,02	0,02	
<i>Övriga organisationer¹</i>				0,6	0,9	1,2	1,5	
Övrigt samarbete	0,2	0,3	0,3	0,8	1,1	0,8	0,8	

Källor.

Bistånd genom SIDA 1973/74, s 142, SIDA om u-samarbetet, 1975, s 194–96, samt Bilagor, tabell 3 1, 1976, s 280, samt Bilagor, tabell 4, och Prop 1976/177 100, Bilaga 6, s 87

*) Uppgifterna för 1975/76 och 1976/77 är anslag, 1977/78 regeringens förslag

1 Fordelas två gånger om året till projekt enligt ansökan. För specifikation av fördelningen budgetåret 1975/76, se t ex SIDA om u-samarbetet, 1976, s 284.

De generella bidragen till löntagarorganisationerna och studieförbunden möjliggör enligt regeringen u-landsinformation med god geografisk och befolkningsmässig spridning. Flertalet folkrörelser och organisationer har kontakter med något av studieförbunden och genom dessa eller direkt från SIDA har de möjligheter att söka bidrag för särskilda informationsprojekt.¹⁹⁵

Under 1975/76 uppgick de sammanlagda bidragen till svenska enskilda organisationer till 68,3 mkr, därav 28,3 mkr för katastrofinsatser, stöd till offren för rasförtryck och kolonialism i södra Afrika, humanitära insatser i Latinamerika samt informationsverksamhet i Sverige.

I linje med kraven i de många motionerna tidigare under 1970-talet, förordade regeringen Fälldin 1977 mer stöd till de enskilda organisationernas bi-

ståndsverksamhet. Motiveringen utvidgades – man framhöll att de enskilda organisationerna ofta har goda möjligheter att nå eftersatta grupper. Stödet bidrar också till att i vida befolkningsgrupper öka förståelsen i Sverige för u-ländernas problem och för behovet av bistånd samtidigt med att det utbytte av erfarenheter, som samarbetet ger upphov till, ökar intresset och förståelsen i u-länderna för de svenska folkrörelsernas strävanden. Regeringen var också öppen för mer bistånd utanför programländerna – den konstaterade att någon begränsning till denna länderkrets "bör inte eftersträvas. I stället kan det ses som en fördel att svenska enskilda organisationer kan bidra till utvecklingen i u-länder som – på grund av koncentrationen till ett begränsat antal mottagarländer av det direkta svenska biståndet – inte kan komma i fråga här för."¹⁹⁶

Större delen av detta stöd utnyttjas för bidrag till missionssamfundens verksamhet, främst på sjukvårdens och utbildningens områden. Denna andel uppgick till ca 80 procent under 1973/74, och regeringen Fälldin uttalade 1977 att denna situation kan väntas bestå.¹⁹⁷ Samtidigt har statsmakterna under flera år betonat det angelägna i att den inledda bidragsgivningen till fackligt och kooperativt arbete utvidgas.¹⁹⁸

Personalbiståndet

Personalbiståndet under luppen

Personalbiståndet tilldrar sig speciellt intresse av flera, och delvis sinsemellan olikartade, skal. SIDA påbörjade under 1975/76 en översyn av personalbiståndet i syfte att få till stånd ett handlingsprogram för denna del av utvecklings-samarbetet. I styrelsens anslagsframställning år 1975 och 1976 diskuterades problem och motsägelser i anknytning till personalbiståndet och de vägar SIDA prövar för att komma till rätta med dessa problem.¹⁹⁹

Under SIDA:s första tio år har ca 3 000 svenskar sants ut – 400–500 personer varje år under 1970-talet. Genomsnittstiden är två år. De flesta är anställda på kontrakt (mer än 1 år), några är korttidsanställda (mindre än 1 år), några – en sjunkande andel efter 1971/72 – är fredskårister, några är engagerade vid nordiska projekt, främst i Kenya och Tanzania, och några är personal vid biståndskontoren i programländerna. Personalen vid biståndskontoren ingår inte i personalbiståndet, men har medtagits i denna översyn bl a av det skälet att deras stationering gör dem intressanta i samband med länderfördelningen. Rätt många är rekryterade av SIDA för FN-organens biståndsverksamhet – som experter, biträdande experter och volontärer. Sedan 1969 har även svenska enskilda organisationer rekryterat svenskar för volontärverksamhet i u-länderna – antalet ökade från 85 under 1975/76 till 225 det följande året. Dessa bekostas av SIDA. Därtill har svenska konsultföretag engagerat personal – under 1975/76 uppgick denna till 92 personer endast i DRV. Den 30 juni 1976 var sammanlagt 1 283 svenskar i tjänst som biståndspersonal i vid mening – därav 789 som fältpersonal, 66 som SIDA:s biståndskontorspersonal, 203 som

sekretariatspersonal vid FN-organ och 225 som volontärer i regi av de enskilda organisationerna.²⁰⁰

I styrelsens anslagsframställning för 1976¹⁷⁷ hävdades att framställningar om personalbistånd provas noga: Behöver u-landet verkligen en utlänning för ett visst arbete? Om kompletterande utbildning eller praktik behövs, hemma eller i annat land, kan SIDA bekosta sådan. Därmed besparas u-landet risken att få sin bemanningsstruktur starkt influerad av västerlandets. SIDA kan också finansiera expertis rekryterad i annat land än Sverige. Det är angeläget att ta upp de grundläggande problem som har att göra med begreppet kunskapsöverföring till omprövning. Det är inte längre självklart att en av biståndets väsentliga uppgifter är att göra de fattiga länderna delaktiga av kunnandet i givarländerna – främst genom personalbiståndet. Kunskap är frukten av erfarenheter och villkor i de samhällen där kunskapen vuxit fram. "Förmågan att uppfatta problem, formuleringen av frågor och sättet att besvara dem är betingade av sådant som den kunniges ursprungsmiljö, attityder och värderingar. Mycken skenbar vardeneutral teknik och metodik kan utifrån denna utgångspunkt ifrågasättas. Kunskapsöverföringens givare-mottagarförhållande bör ersättas med en kunskapsutveckling, som utgår från och utnyttjar befintliga erfarenheter och kunskaper i u-landerna. Det traditionella personalbiståndet bör i växande utsträckning kompletteras med andra former som syftar till ett gemensamt utarbetande av problemlösningar."²⁰¹

I SIDA:s anslagsframställning år 1976 återvände styrelsen till frågan om personalbiståndet, och redovisade erfarenheter genom exempel som illustrerade några av de problem u-landerna ställs inför. De kunskaper u-landerna behöver är en resurs som det är ont om och som det kostar pengar att utnyttja. De är oftast bundna till institutioner, organisationer eller enskilda personer. Bundenheten kan ibland ta sig uttryck i att tillverkningsprocesser är skyddade av patent eller att kunskaper görs tillgängliga endast på vissa villkor.²⁰²

Styrelsen formulerade en rad synpunkter med anledning av erfarenheterna, bl a rörande formerna för att få en översikt över var kunskaperna finns, nödvändigheten av god kännedom om den miljö där läromedlen skall användas samt klarhet i rollfördelningen och ömsesidig kännedom om varandras förutsättningar. SIDA kan inte undandra sig ansvaret för hur påverkan genom att använda eller att utveckla kunskaper sker – och den avgörande frågan är vem som har kontrollen av hur kunskaperna skall användas. Att bidra till u-ländernas strävan till självständighet – till att fatta självständiga beslut och att välja mellan olika lösningar – är ett viktigt mål i utvecklingssamarbetet. Det är emellertid alltid en avvägningsfråga i vilken takt ett land skall göra sig oberoende av utländsk personal och hur stor del av den nödvändiga kunskapen om planering och drift av en fabrik som vid olika tidpunkter förvärvats av inhemsk personal och således skulle kunna övertas av denna.

Personalbiståndet kan enligt styrelsen inte ses isolerat. Man måste utgå från en analys av de problem mottagaren önskar lösa. Det traditionella personalbiståndet är otillräckligt för att lösa flera av de problem som har med kunskapsutveckling att göra. Om mottagarlandet behöver hjälp med att lösa större

Tabell 4.7. Bilateral fältpersonal i tjänst i utvecklingsländerna, 1970/71–1975/76 (per den 1 juli)

Mottagare	1970/71						1971/72					
	Kontrakts- anställda		Fredskär- ister		Sammanlagt		Kontrakts- anställda		Fredskär- ister		Sammanlagt	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Bangladesh	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Botswana	0	0,0	0	0,0	0	0,0	3	1,0	0	0,0	3	0,6
DRV	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
Etiopien	90	32,7	41	22,7	131	28,7	83	29,2	39	19,6	122	25,3
Indien	0	0,0	0	0,0	0	0,0	3	1,0	0	0,0	3	0,6
Kenya	63	22,9	29	16,1	92	20,2	68	23,9	36	18,1	104	21,5
Pakistan*	23	8,3	0	0,0	23	5,0	9	3,1	0	0,0	9	1,8
Tanzania	53	19,2	75	41,6	128	28,1	62	21,8	90	45,4	152	31,5
Tunisien	22	8,0	2	1,1	24	5,2	12	4,2	2	1,0	14	2,9
Zambia	17	6,1	33	18,3	50	10,9	32	11,2	31	15,6	63	13,0
Prioritets- länder*	268	97,4	180	100	448	98,4	263	92,6	198	100	461	95,6
Övriga	7	2,5	0	0,0	7 ¹	1,5	12	4,2	0	0,0	12 ³	2,4
Sammanlagt	275	100	180	100	455 ²	100	284	100	198	100	482 ⁴	100

Källa

För 1970/71 liar uppgifterna hamtats ur *Bistånd genom SIDA 1970/71*, bilaga 12 och 13, s 153–55, för 1971/72 ur *Bistånd genom SIDA 1971/72*, bilaga 12 och 13, s 194–97, för 1972/73 ur *Bistånd genom SIDA 1972/73*, bilaga 12 och 14, s 173–76, för 1973/74 ur *Bistånd genom SIDA 1973/74*, bilaga 11, s 174, för 1974/75 ur *SIDA om u-samarbetet*, 1975, Bilagor, tabell 2.2.2, 2 2 4 samt 2.2.6, och för 1975/76 ur *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3 2 2, 3 2 5 samt 3 2 7. Uppgifterna omfattar biståndspersonal som var i tjänst vid utgången av de respektive budgetåren. Kontraktsanställda inkluderar även korttidsanställda och personal vid de svenska biståndskontoren, även om detta rör sig om personal som är direkt knutna till svensk förvaltning. Deras stationering gör dem emellertid intressanta i sammanhang med landerfördelningen. Den 1 och 1976 använde denna personal till 66 program och

fördelade sig på prioritetsländerna enligt följande: Bangladesh 5, Botswana 6, DRV 6, Etiopien 7, Indien 3, Kenya 8, Tanzania 16, Tunisien 3, Zambia 7 och Guinea-Bissau, Moçambique samt Sri Lanka, där biståndskontor inrättades under 1975/76, sammanlagt 5.

Tabellen inkluderar inte personal vid nordiska insatser, svenskar rekryterade för FN-organens biståndsverksamhet, eller personal rekryterad för de enskilda organisationers volontärverksamhet.

*) Pakistan är inkluderat bland programlanderna endast för 1970/71. 1975/76 är biståndskontorspersonal i Guinea-Bissau, Moçambique och Sri Lanka – sammanlagt 5 – samt 1 kontraktsanställd i Guinea-Bissau, alla rubricerade under Etiopien. ¹ 1970/71. ² 1975/76. ³ 1970/71. ⁴ 1975/76.

Mottagare		1972/73		1973/74	
Kontrakts-ansallida	%	Fredskår-ister	%	Fredskår-ister	%
Bangladesh	0	0,0	0	0,0	0
Boiswana	17	5,8	8	10,3	24
DRV	1	0,3	0	0,0	0
Fuopien	66	22,6	35	16,9	32
Indien	3	1,0	0	0,0	0
Kenya	62	21,2	28	21,0	15
Pakistan*	5	1,7	0	0,0	0
Tanzania	67	22,9	70	23,7	62
Tunisien	11	3,7	2	2,2	0
Zambia	49	16,7	19	20,4	19
Program-lander*	276	94,5	162	96,5	152
Qvriga	11	5,4	0	3,4	0
Sammanlagt	292	100	162	100	152
		1974/75		1975/76	
Bangladesh	5	1,4	0	0,0	0
Boiswana	36	10,1	20	14,6	15
DRV	4	1,1	0	0,0	0
Fuopien	51	14,2	25	18,4	19
Indien	4	1,1	0	0,0	0
Kenya	76	21,2	7	2,9	3
Pakistan*	0	0,0	0	0,0	0
Tanzania	85	23,7	47	51,5	53
Tunisien	6	1,7	0	0,0	0
Zambia	85	23,7	16	12,6	13
Program-lander*	352	98,9	110	100	104
Qvriga	6	1,7	0	0,0	0
Sammanlagt	358	100	115	100	103

Bangladesh	5	1,4	0	0,0	0
Boiswana	36	10,1	20	14,6	15
DRV	4	1,1	0	0,0	0
Fuopien	51	14,2	25	18,4	19
Indien	4	1,1	0	0,0	0
Kenya	76	21,2	7	2,9	3
Pakistan*	0	0,0	0	0,0	0
Tanzania	85	23,7	47	51,5	53
Tunisien	6	1,7	0	0,0	0
Zambia	85	23,7	16	12,6	13
Program-lander*	352	98,9	110	100	104
Qvriga	6	1,7	0	0,0	0
Sammanlagt	358	100	115	100	103

Noter till tabell 4.7:

1. Därav Liberia 5, Sri Lanka 1, samt Uganda 1
2. Dessutom tillkommer 42 svenskar som var engagerade i nordiska projekt, samtliga i programlanderna Tanzania (29) och Kenya (13). Samtidigt var 393 svenskar engagerade i FN-organens biståndsverksamhet – 320 experter och 73 bitradande experter. Endast några få av dessa befann sig i programlanderna – 7 i Etiopien, 11 i Kenya, 15 i Zambia, 9 i Tanzania, 3 i Tunisien, 5 i Pakistan. De övriga 343 var engagerade i andra länder.
3. Därav Uganda 6, Liberia 4, Korea 1, samt Sri Lanka 1,
4. Dessutom tillkommer 53 svenskar som var engagerade i nordiska projekt, samtliga i programlanderna Tanzania (36) och Kenya (17). (I källan har Etiopien förväxlat med Kenya.) Dessutom var 419 svenskar engagerade i FN-organens biståndsverksamhet, därav 341 experter, 75 bitradande experter och 3 volontärer. Endast några få av dessa befann sig i programlanderna – 12 i Etiopien, 10 i Kenya, 15 i Zambia, 6 i Tanzania, 2 i Tunisien, 3 i Pakistan. De övriga 371 befann sig i andra länder.
5. Därav EAC 9, Korea 1 och Sri Lanka 1
6. Därtill kommer 35 svenska experter som var engagerade i nordiska projekt – samtliga i programlanderna Kenya (18) och Tanzania (17). Dessutom var 476 svenskar engagerade i FN-organens biståndsverksamhet – därav 381 experter, 88 bitradande experter och 7 fredskårister. Endast några få av dessa var verksamma i programlanderna – 4 i Botswana, 13 i Etiopien, 9 i Indien, 12 i Kenya, 6 i Tanzania, 1 i Tunisien och 5 i Zambia. De övriga 426 befann sig i andra länder.
7. Därtill kommer 36 svenska experter vid nordiska projekt – samtliga i de två programlanderna Tanzania (24) och Kenya (12). Dessutom var 543 svenskar engagerade i FN-organens biståndsverksamhet – därav 425 som experter, 114 som bitradande experter och 4 som volontärer. Endast några få av dessa tjänstgjorde i programlanderna – 5 i Bangladesh, 8 i Botswana, 15 i Etiopien, 10 i Indien, 18 i Kenya, 8 i Tanzania, 2 i Tunisien och 7 i Zambia. De övriga 470 tjänstgjorde i andra länder.
8. Därtill kommer 31 svenska experter vid nordiska projekt – samtliga i de två programlanderna Tanzania (19) och Kenya (12). Dessutom var 460 svenskar engagerade i FN-organens biståndsverksamhet – därav 342 som experter, 115 som bitradande experter och 3 som volontärer. Endast några få av dessa tjänstgjorde i programlanderna – 1 i Bangladesh, 7 i Botswana, 3 i Cuba, 14 i Etiopien, 12 i Indien, 12 i Kenya, 3 i Sri Lanka, 11 i Tanzania, 1 i Tunisien och 3 i Zambia. De övriga 393 tjänstgjorde i andra länder. Därtill kom 85 volontärer genom enskilda organisationers verksamhet – alla inom programlanderna – 19 i Bangladesh, 1 i Botswana, 18 i Etiopien, 4 i Indien, 8 i Kenya, 31 i Tanzania och 4 i Zambia.
9. Därav 5 vid de svenska biståndskontoren i Guinea-Bissau, Moçambique och Sri Lanka, samt 1 kontraktanställd i Guinea-Bissau och 1 korttidsanställd i Portugal.
10. Därtill kommer 28 svenska experter som var engagerade i nordiska projekt – samtliga i programlanderna Kenya (10) och Tanzania (18). Dessutom var 337 svenskar engagerade i FN-organens biståndsverksamhet – därav 240 experter, 94 bitradande experter och 3 volontärer. Endast några få av dessa var verksamma i programlanderna – 6 i Bangladesh, 5 i Botswana, 2 i Cuba, 12 i Etiopien, 2 i Guinea-Bissau, 13 i Indien, 19 i Kenya, 1 i Moçambique, 7 i Sri Lanka, 10 i Tanzania, 1 i Tunisien, 1 i Vietnam och 6 i Zambia. De övriga 252 befann sig i andra länder. Dessutom tillkom 225 utresta svenskar genom de enskilda organisationers volontärverksamhet – och totalt 92 anställda av svenska konsultföretag för sjukhus- och skogsindustriprojektet i DRV.

uppgifter som kräver kunskaper inom ett brett ämnesområde är det lämpligt att utnyttja institutioner, organisationer och konsultföretag. Fördelen är att dessa tillsammans representerar ett större kunnande än de personer som direkt rekryteras för en uppgift, och det gör det lättare att använda olika metoder för kunskapsutveckling. Styrelsen konstaterade att det också finns andra metoder att tillgodose ett u-lands behov av kunnande utifrån än att rekrytera kontraktsanställda och fredskårsdeltagare – ett väl planerat stipendiatprogram i givar-

landet eller tredje land är en möjlighet, samarbete med utländska institutioner och utnyttjande av dokumentation är andra. Kunskaper och fardigheter kan också överföras med hjälp av audio-visuella hjälpmedel. Viktig är också den utbildning och fortbildning inom förvaltningen, institutioner och företag som ett u-land kan stimuleras till att på egen hand anordna.²⁰³

Personalbiståndets länderfördelning

Personalbiståndet utgör kanske den största knapphetsfaktorn i givarlandet. Det kan därför betraktas som ett uttryck för givarlandets prioritering av biståndsresurserna – som ett komplement till den prioritering som framgår av fördelningen av de finansiella resurserna.

Personalbiståndets fördelning på de olika länderna kan emellertid endast i ringa mån tjäna som ett mått på givarlandets prioritering. Förhållanden i mottagarlandet spelar en långt större roll i detta sammanhang, och måste tas i betraktande när detta bistånd används som ett sådant mått. För det första torde givarlandets bedömning av de olika programländernas behov av yrkeskunnande utifrån spela in. Här finns det stora skillnader mellan de olika programländerna. Medan t ex Indien i allmänhet anses vara självförsörjande på detta område, anses de östafrikanska programländerna, Zambia och Botswana fortfarande ha ett stort behov av utländsk expertis – Botswana kanske allra mest. Mottagarlandets intresse av att ta emot yrkesexperter utifrån och dess politik på detta område, torde också spela in. På ett mottagarcentrerat bistånd torde detta slå speciellt starkt. En del länder är mer restriktiva än andra i detta fall – bl a på grund av ett växande medvetande om att det är värdefullt att släppa fram de människor med utbildning som finns inom landet, så att dessa kan erövra den fackkunskap som bara erfarenhet och möjligheten att få pröva sin egen förmåga ger. Också på detta område finns det skillnader mellan de svenska programländerna – Tanzania är väl rent generellt mer återhållsamt än t ex Kenya. En översikt över det bilaterala personalbiståndets fördelning på de olika länderna vid utgången av varje budgetår under tidsperioden 1970/71 – 1975/76 framgår av tabell 4.7.

Det framgår att nästan allt bilateralt personalbistånd som inkluderats i tabellen – kontraktsanställda, korttidsanställda, biståndskontorspersonal samt fredskårister – har varit inriktad på programländerna. Den andel som gick till andra länder under budgetåren 1970/71–1975/76 utgjorde 1,5, 4,4, 3,5, 2,3, 1,3 resp 0,2 procent.

Omfånget av detta svenska personalbiståndet har i stort sett legat på en stabil nivå under denna period, det har varierat mellan 454 och 490 personer under de olika åren. Fredskårens andel har emellertid visat en klart sjunkande tendens de sista åren – 1970/71 var det 180 fredskårister ute, antalet ökade till 198 året efter, för att så avta till 162, 152, 115 resp 103 de följande fyra åren. Antalet kontraktsanställda (inklusive biståndskontorspersonal och korttidsanställda) ökade i motsvarande omfattning under perioden – 275 år 1970/71 och 284, 292, 318, 358 resp 387 de följande åren.

Personalbiståndet har varit koncentrerat till speciellt fyra länder – Etiopien, Kenya, Tanzania och Zambia. Tanzania har mottagit mest personalbistånd – landets andel har varierat mellan 24,9 och 31,5 procent de olika åren under 6-årsperioden. Tanzanias framskjutna plats på denna lista stämmer överens med landets ledande position vad gäller de finansiella överföringarna. Etiopien låg på samma nivå som Tanzania under de första åren av 6-årsperioden, men dess andel minskade i jämn takt under de följande åren till 14,1 procent det sista året. Kenyas andel har utgjort omkring 20 procent, något lägre under de tre sista år av perioden, medan Zambias andel har ökat stadigt – från 11 procent under det första året till drygt 21 procent under periodens sista år. Personalbistånd av någon betydande omfattning inleddes till Botswana först 1972/73, då dess andel utgjorde 5,5 procent. Andelen ökade till ca 12 procent de följande tre åren.

Personalbiståndet till de övriga programländerna har genomgående varit ytterst blygsamt. Detta gäller i synnerhet Chile och Cuba, som överhuvud taget inte har mottagit något sådant bistånd under den tid de har varit programländer. Det gäller i hög grad också Bangladesh, DRV och Indien – de utsända har i stort varit begränsat till de anställda vid biståndskontoret som inte är personalbistånd i egentlig mening. Och Tunisien har reducerats från 5 till 1 procent under loppet av 6-årsperioden.

Fredskårsbiståndet har i stort sett varit begränsat till Tanzania, Etiopien, Zambia, Kenya och Botswana, förutom en blygsam andel till Tunisien. Tanzanias andel har legat på över 40 procent samtliga år av 5-årsperioden, det sista 51,5 procent. Också Etiopiens andel har legat stabilt på en hög nivå – genomgående strax över 20 procent. Zambias andel har varierat mellan 12 och 18 procent, medan Kenyas andel har gått ned från 18 till 3 procent. Botswanas andel har däremot ökat från 5 till 15 procent under de fyra sista åren. De tre första åren av perioden utgjorde Tunisien andel 1 procent.

Förhållandet var i stort sett detsamma vad gäller de kontraktsanställdas fördelning. Tanzanias andel har ökat stadigt från 19 till 24 procent under de första fem åren av perioden, men minskade till 18 procent det följande året. Kenyas andel har utgjort mellan 20 och 24 procent de olika åren. Om vi hade inkluderat de svenskar som var knutna till de nordiska projekten, skulle detta förhållande ytterligare förstärkts; samtliga personer var engagerade i dessa två länder, de flesta i Tanzania. Också vad gäller de kontraktsanställda är utvecklingslinjen klar för Etiopiens vidkommande: landets andel minskade stadigt från år till år under perioden, från 33 till 13 procent. För Zambia var utvecklingen den motsatta. Landets andel ökade stadigt under loppet av perioden från 6 till 30 procent. Också Botswanas andel ökade – de fyra sista åren av perioden – från 6 till 11 procent. Tunisien andel minskade däremot från 8 till 1 procent.

Fördelningen av personalbiståndet har således en något annorlunda struktur än det finansiella biståndet. På lång sikt reflekterar den förändrade prioriteringar, såsom dessa framgår av de finansiella överföringarna, när det gäller de afrikanska programländerna. Indiens framskjutna ställning vad gäller de finansiella överföringarna, och efterhand också Bangladeshs och DRVs – och i

någon utsträckning också Cubas – avspeglar sig däremot inte på något sätt genom fördelningen av personalbiståndet.

Stipendiatstödet

Stipendiatstödet fördelar sig på olika kategorier – enskilda forskare och studiebesökare, flyktingstipendiater och projektstipendiater, förutom kurs- och seminariedeltagare. Stödet har som huvudmål att bidra till att utbilda personer från utvecklingsländerna. Samtidigt kan det emellertid tjäna flera andra syften. Dessa kan vara inbördes motstridande. Stipendiatstödet kan användas till att bygga ut kontaktytorna med utvecklingsländerna – och därmed betraktas som ett uttryck för givarlandets prioritering på detta område. Det kan emellertid också användas som ett erbjudande till andra länder än programländerna – och därmed som ett medel till att utvidga kontaktytan med så många utvecklingsländer som möjligt. I den mån man endast lägger vikt vid det sistnämnda syftet, torde stipendiatbiståndets fördelning på de olika länderna inte alls kunna ses som ett uttryck för givarlandets prioritering av olika mottagarländer. I tabell 4.8 ges en översikt över SIDA-stipendiaternas fördelning på de olika länderna under 1970/71 – 1972/73 och 1974/75.

Ett helt annorlunda mönster ger denna översyn över stipendiatstödet än det som framträder av tabell 4.7 vilken ger en bild av det bilaterala personalbiståndet. För perioden 1970/71 – 1972/73 har vi skiljt mellan "tunga" stipendier – till forskare, studiebesökare och flyktingar – och stipendier till deltagare i kortvariga kurser och seminarier under de olika åren.

Stipendiatstödet är spritt på en lång rad mottagare. Programländerna har mottagit en stor men varierande andel – 58,9 % under 1970/71, 34,7 resp 43,2 % de två följande budgetåren, och 28,8 % under 1974/75 – men de flesta år har större delen gått till andra länder. Stipendierna till forskare, studiebesökare och flyktingar fördelade sig med 54,3, 42,3 resp 61,9 % på programländerna under 3-årsperioden 1970/71 – 1972/73. Dessa stipendier fördelade sig på tre olika kategorier – forskare och studiebesökare, projektstipendiater och flyktingstipendiater. Av dessa kom – man skulle kunna säga per definition – projektstipendiaterna från programländerna samt från länder där biståndet var under utveckling eller avveckling, medan flyktingstipendiaterna kom från andra länder än programländerna. Projektstipendiaternas andel dessa år utgjorde 37,0, 47,4 resp 61,9 %, medan flyktingstipendiaterna utgjorde 18,5, 19,2 resp 17,5 %. Stipendierna till kursdeltagare fördelade sig med 59,3, 34,2 resp 42,4 % till programländerna. Dessa stipendier utgjorde större delen av det totala antalet – 92,3, 95,0 resp 96,0 % under åren 1970/71 – 1972/73.

För programländernas del är det speciellt Etiopien och DRV som har mottagit flest "tunga" stipendier. Etiopiens andel utgjorde 29,4, 26,9 resp 12,6 % under åren 1970/71 – 1972/73, medan DRV:s andel de två sista åren av perioden utgjorde 14,1 resp 38,0 %. Indiens andel utgjorde 7,6, 2,5 resp 1,5 %, Kenyas 6,5, 7,6 resp 3,1 %, Tanzanias 0,0, 5,1 resp 6,3 %, medan Pakistans

Tabell 4.8. Bilateral stipendiater och kursdeltagare fördelade på mottagarländer, 1970/71 – 1972/73 och 1974/75.

Mottagarland	1970/71		Kurs		Totalt		1971/72	
	Stipendiater	%					Stipendiater	%
	Antal		Antal	%	Antal	%	Antal	%
Bangladesh*	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0
Botswana	0	0,0	8	0,7	8	0,6	0	0
Chile*	0	0,0	10	0,9	10	0,8	0	0
Cuba*	1		10	0,9	11	0,9	0	0
DRV*	0	0,0	0	0,0	0	0,0	11	1
Etiopien	27	29,4	24	2,2	51	4,3	21	21
Indien	7	7,6	108	9,8	115	9,6	7	7
Kenya	6	6,5	172	15,6	178	14,9	6	6
Pakistan*	10	10,7	36	3,3	46	3,8	7	7
Tanzania	0	0,0	237	21,5	237	19,8	4	4
Tunisien	0	0,0	19	1,7	19	1,6	0	0
Zambia	0	0,0	52	4,7	52	4,1	0	0
Prioritetsländer*	50	54,3	656	59,3	706	58,9	33	4*
Övriga	41 ¹	44,6	429 ³	38,8	470	39,3	27 ⁴	3*
Sammanlagt	92 ²	100	1105	100	1197	100	78 ⁵	100

Källa

Uppgifterna är hämtade ur *Bistånd genom SIDA 1970/71*, bilaga 8, s 148–49, för 1970/71, *Bistånd genom SIDA 1971/72*, bilaga 8, s 188–90, för 1971/72, *Bistånd genom SIDA 1972/73*, bilaga 8, s 169–70 och *Stipendiatlista 1972/07 01 – 1973/06 30*, SIDA, Undervisningsbyrån, daterad 1973 07 31 (Stencil), för 1972/73, och *Participants in SIDA-supported courses, conferences and fellowship programmes July 1, 1974 – June 10, 1975*, SIDA, Undervisningsbyrån, daterad 1975 07 30 (Stencil), för 1974/75

*) Uppgifterna för programländerna inkluderar endast stipendiater och kursdeltagare från dessa under den tid de var programländer. Pakistan inkluderas endast under 1970/71, Cuba från 1971/72, Bangladesh och DRV från 1972/73, och Chile endast under 1972/73

Noter

1 Av dessa var 17 flyktingstipendiater, 6 från Sydafrika, 4 från Namibia, 2 från Rhodesia och Moçambique, samt 1 från Guinea-Bissau, Angola och Portugal. Av de övriga kom 5 från Nigeria, 3 från Iran och Ugarida, 2 från Argentina och Förenade Arabrepubliken samt 1 från Burma, Irak, Kongo, Malawi, Mexico, Sudan, Sydafrika, Sydkorea och Turkiet.

2 Därav 41 forskare och studiebesökare, 34 projektstipendiater och 17 flyktingstipendiater

3 Av dessa kom 28 från Malaysia, 18 från Sri Lanka, 16 från Thailand, 15 från Singapore, 13 från Sudan, 11 från Ghana, Indonesien och Sierra Leone, 10 från Filippinerna och Iran, 9 från Egypten, 8 från Nepal, 7 från Elfenbenskusten, Lesotho och Nigeria, 6 från Liberia och Sydkorea, samt 5 från Malawi och Mexico. Andra länder med 1–4 kursdeltagare var Afghanistan, Argentina, Barbados, Bolivia, Brasilien, Burma, Colombia, Dominikanska Republiken, Gambia, Guyana, Honduras, Irak, Israel, Jamaica, Japan, Jemen, Jordan, Kongo, Cypern, Libanon, Madagaskar, Mali, Mauritius, Niger, Ruanda, Serigal, Somalia, Swaziland, Sydkorea, Syd-vietnam, Syrien, Togo, Turkiet, Uruguay och Venezuela

4 Därav 5 från Sydafrika, 4 från Namibia och Uganda, 2 från Moçambique, Nigeria och Rhodesia, samt 1 från Afghanistan, Burma, Guayana, Indonesien, Irak, Portugal, Sudan och Turkiet

5 Därav 26 forskare och studiebesökare, 37 projektstipendiater och 15 flyktingstipendiater

6 Därav 105 från Malaysia, 92 från Uganda, 80 från Sri Lanka, 56 från Filippinerna, 48 från Thailand, 44 från Sydkorea, 33 från Indonesien, 29 från Singapore, 19 från Nigeria, 18 från Sudan,

1972/73					1974/75				
%	Totalt Antal	%	Stipendiater Antal	%	Kurs Antal	%	Totalt Antal	%	Totalt Antal
3,8	56	3,6	0	0,0	81	5,3	81	5,0	38
0,2	4	0,2	0	0,0	4	0,2	4	0,2	7
3,5	51	3,3	0	0,0	15	0,9	15	0,9	14
1,0	15	0,9	0	0,0	36	2,3	36	2,2	5
0,0	11	0,7	24	38,0	0	0,0	24	1,5	1
2,7	61	3,9	8	12,6	32	2,0	40	2,5	29
6,2	94	6,0	1	1,5	123	8,0	124	7,7	74
8,5	132	8,5	2	3,1	125	8,1	127	7,9	38
1,0	23	1,4	6	9,5	13	0,9	19	1,2	32
11,0	166	10,7	4	6,3	130	8,5	134	8,4	55
1,1	17	1,1	0	0	5	0,3	5	0,3	36
3,1	46	2,9	0	0	97	6,3	97	6,1	22
34,2	535	34,7	39	61,9	648	42,4	687	43,2	305
57,4	868	56,2	187	38,0	866 ⁹	56,7	884	55,6	707 ¹⁰
100	1544	100	63 ⁸	100	1527	100	1590	100	1058

17 från Ghana, 16 från Iran, 15 från Förenade Arabrepubliken, 13 från Mexiko, 11 från Övre Volta, 10 från Argentina, Irak och Turkiet, 9 från Togo och Västindien, 8 från Elfenbenskusten och Mauritius, 7 från Afghanistan, Brasilien, Colombia, Jordanien och Venezuela; 6 från Lesotho, Malawi, Mali och Syrien, 5 från Sierra Leone, Taiwan och Uruguay, 4 från Centralafrikanska Republiken, Liberia, Nepal, Peru och Senegal, 3 från Barbados, Dahomey, Ecuador, Gambia, Jamaica, Libanon, Madagaskar, Ruanda, Salvador, Swaziland, Trinidad och Zaire, 2 från Australien, Dominikanska Republiken, Jemen, Niger, Saudiarabien och Tchad, och 1 från Algeriet, Kanada, Costa Rica, Curacao, Fidji, Gabon, Guadeloupe, Guatemala, Haiti, Israel, Japan, Kongo, Papua, Paraguay, Puerto Rico, Somalia, St Kitt's, St Vincent och Sydarabiska Federationen, förutom 20 från andra ospecificerade länder

7 Darav 2 från Angola, Guinea, Moçambique, Nigeria, Rhodesia och Sydafrika samt 1 från Indonesien, Korea, Portugal, Sudan, Uganda och SYF.

8 Darav 13 enskilda stipendiater, 11 flyktningstipendiater och 39 projektstipendiater. Därtill kommer 4 stipendiater under United Nations Educational and Training Programme for Southern Africa

9 Av dessa kom 127 från Venezuela, 69 från Uganda, 65 från Nigeria, 55 från Thailand, 52 från Sri Lanka, 40 från Indonesien, 32 från Brasilien och Filippinerna, 26 från Ghana, 25 från Liberia, 21 från Sierra Leone, 18 från Malaysia och Senegal, 15 från Singapore, 14 från Iran och Sydkorea, 12 från Egypten och Sudan, 11 från Argentina, 10 från Colombia och Mexiko, 9 från Afghanistan, Curacao, Mauritius och Nepal, 8 från Irak, 7 från Aruba, 5 från Gambia, Uruguay och Zaire, 4 från Jordanien, Malawi, Mali, Somalia, Togo och Övre Volta, 3 från Algeriet, Bolivia, Kamerun, Centralafrikanska Republiken, Costa Rica, Ecuador, Fidji, Jamaica, Peru, Syrien och Turkiet, 2 från Bahrain, Dahomey, Elfenbenskusten, Lesotho, Nicaragua, Paraguay, Salvador, Saudiarabien, Swaziland, Sydvietnam och Tchad, och 1 från Antigua, Butan, Haiti, Israel, Jemen, Kongo, Kuwait, Laos, Libanon, Libya, Marocko, Niger, Port Guinea, Qatar, Surinam och Trinidad, samt 27 som inte var specificerade

10 Darav 36 från Nigeria, 34 från Ghana, 31 från Sri Lanka, 30 från Thailand, 28 från Brasilien, 26 från Egypten, 21 från Indonesien, 20 från Mexiko, 18 från Filippinerna och Lesotho, 17 från Peru, 16 från Iran, 15 från Irak, Sudan och Swaziland, 14 från Uganda, 13 från Argentina och Malaysia, 11 från Jamaica, Sydkorea, Madagaskar och Singapore, 10 från Venezuela, 9 från Colombia, Ecuador, Malawi, Nepal, Sierra Leone, Somalia och Uruguay, 7 från Bolivia, Burma,

andel utgjorde 10,7 % 1970/71 och 9,0 resp 9,5 % de följande åren då landet inte längre var programland. Inget av de övriga programländerna – Bangladesh, Botswana, Tunisien, Zambia eller Chile – det år landet ingick bland dessa – mottog dylika stipendier under de berörda åren, medan Cuba raknade endast ett, under 1970/71.

Stipendierna för korta kurser fördelades annorlunda på programländerna. Här är det speciellt Tanzania, Kenya, Indien och Zambia som har mottagit de flesta stipendierna under åren 1970/71 – 1972/73. Tanzanias andel dessa år utgjorde 21,5, 11,0 resp 8,5 %, Kenyas 15,6, 8,5 resp 8,1 %, Indiens 9,8, 6,2 resp 8,0 % och Zambias 4,7, 3,1 resp 6,3 %. Etiopiens andel utgjorde 2,2, 2,7 resp 2,0 %, Bangladesh 0,0, 3,8 resp 5,3 % (programland endast det sista året), Pakistans andel 3,3, 1,0 resp 0,9 % (programland endast det första året), Tuniens 1,7, 1,1 resp 0,3 %, och Botswanas 0,7, 0,2 resp 0,2 %. Cubas andel utgjorde 0,9, 1,0 resp 2,3 % (programland de två sista åren), Chiles 0,9, 3,5 resp 0,9 % (programland endast det sista), medan inga alls hade utgått till DRV dessa år.

Stipendiestödet är fördelat på många länder – speciellt galler detta kursstipendierna – och programländerna som grupp framträder inte som speciellt gynnad. Några av programländerna har emellertid en mer framträdande position än andra – Etiopien och DRV när det galler projekt- och forskarstipendierna, Tanzania, Kenya, Indien och Zambia när det galler kursstipendierna. I övrigt är kursstipendierna huvudsakligen nyttjade för att vidga kontaktytan med länderna i tredje världen utanför kretsen av programländer.

Costa Rica, EAC och Honduras, 6 från Afghanistan, Elfenbenskusten, Gambia, Kamerun, Liberia och Senegal, 5 från Jordanien, Libyen, Rauritius och Turkiet, 4 från Algeriet, Cypern, Guatemala, Kongo, Marocko, Panama och Syrien, 3 från Centralafrikanska Republiken, El Salvador, Guinea-Bissau, Guayana, Mali, Paraguay, Sydvietnam, Zaire och Övre Volta, 2 från Burundi, Gabon, Israel, Kuwait, Laos, Libanon, Moçambique, Papua och Seychellerna, och 1 från Angola, Bahamaöarna, Brunei, Caymanöarna, Dahomey, Dominikanska Republiken, Fiji, Hongkong, Nicaragua, Niger, Pacificöarna, Rwanda, Saudiarabien, Tchad, Trinidad och Tobago, Västra Samoa, Nord-Jemen, Syd-Jemen, förutom 28 som ej är specificerade.

5. Fördelningen på sektorer

Statsmakternas sektorprioritering framgår av fördelningsnormerna och programförklaringarna. Normalt ger emellertid den faktiska fördelningen av resurserna på de enskilda sektorerna, såsom den kan utläsas ur budgetförslag och biståndsstatistik, en klarare bild av denna prioritering. Statsmakternas intentioner framträder kanske bäst genom sektorfordelningen av anslaget, men också sektorfordelningen av medlen kommer med tiden ge en bild både av intentionerna och den faktiska prioriteringen. Principen om mottagarcentrering – som har lagts till grund för det svenska utvecklingssamarbetet – kommer dock att ha en störande effekt på detta. Endast en egen analys kan avslöja hur stor inverkan denna princip har på biståndets utformning. Man måste emellertid utgå ifrån att biståndsmyndigheten använder sig av tillgängliga medel för att så långt som möjligt genomföra de prioriteringar statsmakterna har fastställt och de programförklaringar som har gjorts.

Statsmakterna har på grundval av SIDA:s anslagsframställning avgjort anslagens storlek och godkänt verksamhetsberättelser. Att skilja mellan statsmakternas policy-uttalanden och den prioritering som framträder av den faktiska resursfördelningen på de enskilda sektorerna kan därför verka något konstlat.

Programförklaringar

I proposition 1962:100 framhölls yrkesutbildning och familjeplanering som särskilt val ägnade för det svenska bilaterala tekniska biståndet, utan att bistånd inom andra sektorer därmed uteslöts.¹ När det gällde yrkesutbildning hette det bl a att

I Sverige, såsom en tekniskt avancerad nation är den goda yrkesutbildningen högt värderad. Inlärningsmetodikerna för hantverks- och industriyrken såväl med som utan s k vaxelutbildning har förvarvat internationellt anseende. Det är alltså naturligt, att det direkta svenska biståndet till u-landerna från starten fick sin huvudsakliga inriktning på praktisk yrkesundervisning.²

I fråga om bistånd till familjeplanering hette det bl a, att en värdering som hade vägt tungt vid utformningen av det bilaterala svenska biståndet var att

man bör ge företräde åt sådana i och för sig önskvärda biståndsinsatser, som internationella organ, ävensom andra länder, anser sig sakna förutsättningar eller möjlighet att utföra. Av denna anledning har Sverige påbörjat sin försöksverksamhet med familjeplanering.³

Senare kom också andra sektorer starkt in i bilden. Ett förslag från SIDA om att Sveriges tekniska bistånd i stort sett borde begränsas till familjeplanering

och hälsovård, lärar- och yrkesutbildning, livsmedelsförsörjning i vid mening, och *community development*-verksamhet, godkändes 1966.⁴ I prop. 1968:101 hade regeringen som utgångspunkt att livsmedelsbristen och folkökningen tillhörde de allvarligaste utvecklingshindren, och att utvecklingen av handel och export från u-länderna var en förutsättning för en självvalstrande ekonomisk utveckling. En utbyggd infrastruktur och industrialisering var nödvändig, men jordbruksnäringen var av avgörande betydelse både för u-ländernas egen försörjning och för deras exportansträngningar. Kravet på utbildning och kunskapsöverföring kom in på alla nivåer. Regeringen konstaterade att bistånd till livsmedelsförsörjningen i vid mening – innefattande lantbruksutbildning, gåvor av gödningsämnen och andra produktionsmedel för en rationell jordbruksdrift och annan livsmedelsframställning – hade fått ökad vikt inom det internationella biståndet. "De svenska insatserna på livsmedelsförsörjningens område har framför allt syftat till att stödja mottagarlandernas ansträngningar att utveckla de egna produktionsresurserna. Denna prioritering bör gälla även i framtiden. Vid akuta bristsituationer har Sverige också bidragit med leveranser av livsmedel."⁵ Regeringen konstaterade att statsmakterna senast föregående år hade uttalat sig för att hög prioritet skulle ges åtgärder på livsmedelsförsörjningens och familjeplaneringens område. "SIDA har i sin anslagsframställning för budgetåret 1968/69 och i sin planering ytterligare framhävt denna prioritering. Jag förordar att denna inriktning av utvecklingssamarbetet bibehålls."⁶ Statsutskottet slöt upp kring regeringens utgångspunkt och "den allt starkare betoning som laggs vid åtgärder på livsmedelsförsörjningens och familjeplaneringens områden inom det svenska biståndsprogrammet".

Rent generellt framhöll regeringen att ämnesvalet "bestäms i första hand av mottagarlandernas behov och efterfrågan och biståndsgivarnas möjligheter att möta dem. vägledande för vår verksamhet är också planeringen inom de internationella organ vi samarbetar med. Vissa områden, som är eftersatta i andras biståndsarbete men som i vårt land bedöms som strategiska, har särskilt stötts och bör även framgent stödjas av Sverige. Därvid kan det även bli tal om att i viss mån söka påverka prioriteringen på mottagarsidan."⁸ En del prioriterade uppgifter borde stödjas även om de mötte tveksamhet i mottagarlandet eller gick emot majoritetens önskemål i de internationella organisationerna. Detta gällde familjeplanering och andra verksamheter – t ex utbildning och annan aktivitet som syftar till kvinnans frigörelse – där den andra parten eller de internationella organisationerna kunde ha svårt att helt på eget initiativ ge verksamheten högsta prioritet. "Det synes naturligt att man från svensk sida i utvecklingssamarbetet söker befordra jordreformer ... eller kooperativa former för producent- och konsumentssamarbete."⁹

Statsmakterna fortsatte på 1970-talet att betona de två huvudkomponenterna – familjeplanering och livsmedelsförsörjning – samtidigt som dessa efter hand sattes in i ett bredare sammanhang. Familjeplaneringen kopplades samman med det mer omfattande begreppet befolkningsfrågor, inom vilket hälso- och sjukvård och nutritionsinsatser – och de sociala och ekonomiska förhållandena rent allmänt – i högre grad drogs in. Livsmedelsförsörjningen kopplades

efterhand ihop med det bredare begreppet landsbygdsutveckling – som en komponent av denna – samtidigt som den blev ett mål i sig själv med utgångspunkt i mottagarlandets totala försörjningssituation.

Dessutom kom nya sektorer och verksamhetsområden i brännpunkten för statsmakternas intresse. Några av dessa skar rakt igenom den traditionella sektorindelningen – bl a programförklaringarna om stöd till miljöinsatser och insatser för att öka kvinnans deltagande i samhällsutvecklingen samt insatser för att stödja u-landsrelevant forskning, företrädesvis i u-länderna själva. Traditionella sektorer betonades också starkare – såsom sysselsättning, distributionsstånd, utbildning och Kooperation. Under första hälften av 1970-talet fick också åtgärder på handelsområdet en renässans. I mitten av 1960-talet kom en sådan orientering bl a till uttryck genom slagordet "trade not aid". På 1970-talet utgjorde den en integrerad del av programmet för en ny ekonomisk världsordning, och ingick således i ett vidare sammanhang.

SIDA har fångat upp de signaler som regering och riksdag har givit – och själv bidragit till utformandet av dessa signaler. Detta framgår bl a av styrelsens anslagsframställning för 1971/72 och de tre följande budgetåren. I SIDA:s petita för 1972/73 står det bl a att

Styrelsen vill starkare än tidigare betona insatser för industriell och kooperativ uppbyggnad, sysselsättningsskapande verksamhet på olika områden och insatser inom skogshanteringen och skogsindustrin. Miljöfrågorna kräver växande insatser allteftersom de blir mer uppmärksammade och prioriterade i u-lander. Familjeplaneringsprogrammet kan vantast successivt kopplas närmare till hälso- och sjukvården samt nutritionsinsatser, där så är möjligt. Inom alla sektorer bör *forskningsinsatser*, i första hand i internationell regi, ges ökad vikt.¹⁰

I denna anslagsframställning betonades kraftigt att stöd till *forskningsinsatser* inom olika sektorer var av stor betydelse – forskning inom områden som den mänskliga fortplantningen, näring, växtodling, husdjursavel, undervisningsteknologi, upplysnings- och kommunikationsmetodik, samt miljö för människor och djur. Det hette också att *miljövärdsaspekten* beaktades vid värderingen av alla nya SIDA-verksamheter liksom av tidigare insatser, och att den dryftades i de allmänna planeringsdiskussionerna med de olika länderna. Utnyttjandet av jordarealerna och skogsplantering uppmärksammades särskilt i detta sammanhang. Vidare hette det att *sysselsättningsaspekten* framhölls än mer konsekvent när stöd diskuterades, och att styrelsen var inställd på att pröva okonventionella metoder för svenskt stöd till sådana program som utvecklingsländerna ville starta för att öka sysselsättningen i stor skala. Det framhölls också att styrelsen hade stort intresse av att skapa utbildningsmöjligheter och sysselsättning för kvinnor.¹¹

De formuleringar som i detta sammanhang förekom i anslagsframställningen, var en bekräftelse på och en utvidgning av den nya prioritering som drogs upp i SIDA:s petita för 1971/72.¹² Denna bekräftades, utmejslades och vidareutvecklades i SIDA:s anslagsframställning för 1974/75. Där hette det bl a – i ett sammanfattande avsnitt – att

Statsmakterna har vid ett flertal tillfällen uttalat sig om innehållet i det svenska utvecklingssamarbetet. Av sådana uttalanden framgår att tonvikten skall laggas på befolkningspolitiska frågor, modra- och spädbarnsvård, livsmedelskvalitet och -kvantitet, vuxenundervisning, integrerad

landsbygdsutveckling, industrialisering, sysselsättning, miljövård m m, liksom allmant på insatser inriktade på att gynna de samre stallda i u-landssamhallena.

En sådan "utbudsprofil" som har antytts ar det givetvis svårt att klart definiera. Utgångspunkten for en diskussion ar naturligen u-landernas behov. En begransande faktor ar den resurstillgång som Sverige kan ställa till forfogande – finansiellt men också nar det galler direkt kunskapsöverforing.¹³

Valet och prioriteringen av de olika sektorerna drabbas emellertid av vissa begränsningar – dels med utgångspunkt i givarlandets kapacitet och dels med utgångspunkt i principen om mottagarcentrering av biståndet. Detta framgår bl a av prop. 1971:1, där regeringen framhöll att de direkta svenska biståndsin-satserna har koncentrerats till ett begränsat antal huvudsektorer.

I viss mån har denna andamålskoncentration bestämts av våra möjligheter att ge kvalificerat bistånd på olika områden. I första hand ar det emellertid den av mottagarländerna valda kursin-riktningen som varit avgorande. Mot denna bakgrund kan en fortsatt kraftig satsning på utbildning, landsbygdsutveckling och livsmedelsforsörjning forutses. Aven den omständigheten att en del amnesområden inte uppmärksamats av andra givarländer och av internationella organisationer har påverkat sektorinriktningen av det svenska biståndet. Exempel på denna senare typ av biståndsin-satser ar framför allt familjeplaneringen.¹⁴

Enligt SIDA måste biståndet utformas olika från land till land, eftersom principen om mottagarcentrering förutsätter att biståndet skall ske på motta-garländernas premisser och med utgångspunkt i deras prioriteringar.¹⁵ Detta innebär emellertid inte – enligt SIDA:s tolkning – att Sverige skall avstå från allt inflytande över hur samarbetet skall utformas och hur och till vad biståndsmed-len skall användas. SIDA framhöll bl a att

Statsmakternas beslut att materiellt stödja andra länders utvecklingsansträngningar – respektive bidra till mellanstatliga eller andra organisationers utvecklingsarbete – måste anses legitimt forknippat med en forvantan om biståndets effektiva utnyttjande for overenskommet andamål. Legitimt ar aven ett anspråk på rimlig insyn i biståndets utnyttjande. Detta önskemål torde i allmänhet knappast befinnas fullt tillgodosett enbart genom allmant fortroende for en utländsk regerings utvecklingspolitik eller for en mellanstatlig organisation. Överenskommelser om utvecklingssamarbete med utnyttjande av bl a svenska resurser inrymmer därför inte bara mottagarens önskemål, program och avsikter utan också svenska foreställningar om vad ekonomisk och social utveckling bor innebära och vad som framjar sådan utveckling.¹⁶

Statsmakterna har på 1970-talet kommit med flera programuttalanden om biståndets sektorinriktning. Några gånger har detta skett indirekt, genom en beskrivning av biståndets inriktning med en implicit anslutning till denna, t ex genom ett tillkännagivande av att en viss trend förväntas fortsätta. Andra gånger har statsmakterna varit mer direkta och förklarat att biståndet till vissa verksamhetsområden borde ges ökad vikt. Sådana uttalanden har delvis karaktär av en föreskriven prioritering. De flesta uttalandena ar emellertid av mer begränsat värde ur en sådan synvinkel – de pekar på att bistånd inom vissa angivna områden är av betydelse utan att antyda deras relativa betydelse utöver budgetpropositionens faktiska fördelning.

1973 försökte SIDA sammanfatta, tolka och tillämpa statsmakternas policy-uttalanden på detta område i en serie sektorprofiler – *Svensk biståndspolitik profil*,

*Riktlinjer för utvecklingsbistånd.*¹⁷ Deras status är emellertid något oklar¹⁸ – och deras kvalitet i förhållande till intentionerna något ojämn. De är inte förelagda för och godkända av SIDA:s styrelse som normgivande. Själva valet av teman ger likväl en fingervisning om de rådande prioriteringarna inom biståndsförvaltningen. Profiler för sektorerna undervisning, befolkning och familjeplanering, hälso- och näringsfrågor, landsbygdsutveckling, industri, förvaltning, sysselsättning och kvinnan i utvecklingsprocessen utarbetades. Samtidigt hade man planerat profiler också för infrastruktur och bostäder, miljö, forskning och Kooperation, men av dessa har bara profilen om Kooperationen fardigstallts.

Den följande framställningen kommer i första hand att utgå från statsmakternas programförklaringar under första halften av 1970-talet, men kommer också att bygga på SIDA:s biståndsprofiler. En del av de verksamhetsområden som statsmakterna har ägnat stor uppmärksamhet skär rakt igenom de traditionella sektorsgränserna. Vi kommer här att presentera statsmakternas programförklaringar i följande ordning: befolkningsfrågor inklusive familjeplanering, hälso- och näringsfrågor, landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning, Kooperation, industri, sysselsättning, undervisning, forskning, Förvaltning, katastrofbistånd, eftersatta grupper, u-landskvinnan, miljövard och kommersiellt bistånd. Ordningsföljden antyder emellertid ingenting om de olika sektorernas relativa vikt, såsom den framstår av statsmakternas programuttalanden.

Befolkningsfrågan och familjeplanering

Befolkningsfrågan har tidigare framhållits som ett speciellt u-landsproblem. Okade insikter om följderna av miljöförstöring och förbrukande av jordens resurser – som till Övervägande delen sker i de industrialiserade länderna – har emellertid ökat förståelsen av att också i-länderna har ett befolkningsproblem. Förståelsen av omfattningen av de investeringar som krävs för att ge mat, hälsovård, undervisning, sysselsättning osv, till alla nya samhällsmedlemmar i utvecklingsländerna där folkmängden i dag fördubblas under loppet av mellan 20 och 30 år, har medfört att regeringar i ett flertal länder har infört befolkningsprogram för att reducera befolkningstillväxten. Familjeplaneringsprogrammen har emellertid gett blygsamma resultat – man har beräknat att dessa program förhindrat 3 milj. födselar 1970.¹⁹

Tillsammans med yrkesutbildning gavs familjeplanering högsta prioritet av de svenska statsmakterna redan från början, vilket framgår både av prop. 1962:100 och prop. 1968:101 – och av riksdagens behandling av dessa propositioner. Internationellt fick verksamheten ett genombrott 1965–68 och accepterades efter hand som ett viktigt led i utvecklingsansträngningarna i länder med olika samhällssystem. Verksamheten har behållit sin framskjutna position i statsmakternas programförklaringar också under första halften av 1970-talet, och har gradvis satts in i ett bredare sammanhang. Regeringen konstaterade således i prop. 1971:1 att den ökade kapacitet för familjeplaneringsinsatser som mellanstatliga och privata internationella organisationer hade Ett, möjliggjor-

de både en ökning av de svenska bidragen till dessa organisationer och en koncentration av de direkta svenska insatserna till ett mer begränsat antal länder – med en fortsatt betydande satsning på familjeplanering.²⁰ Mittenpartierna lade fram en motion som framhöll att familjeplaneringen under lång tid framöver borde vara ett huvudelement i den svenska biståndspolitik. ²¹ Utrikesutskottet anslöt sig till regeringens disposition. ²²

Regeringen upprepade året därpå att eftersom FN numera oförhindrat kunde engagera sig på familjeplaneringsområdet till ett ökat antal länder med ökade resurser bl a från Sverige, kunde det direkta svenska biståndet på detta område koncentreras till ett mindre antal länder än tidigare, huvudsakligen programländerna, där en fördjupning och breddning av de svenska insatserna inom hälsovårdssektorn kunde äga rum. ²³ I en motion krävde ledarna för mittenpartierna att familjeplaneringshiståndet inte skulle foras in under koncentrationsprincipen, ²⁴ men utrikesutskottet fann ingen anledning att avge ett nytt uttalande om gällande principer för svenska insatser på familjeplaneringsområdet. Samtidigt noterade utskottet med tillfredsställelse att en betydande ökning av anslagen till familjeplanering beräknades. ²⁵ Under de följande åren underströk oppositionspartierna upprepade gånger att familjeplaneringen också i fortsättningen borde ingå i det bilaterala svenska biståndsprogrammet och gå till länder utanför kretsen programländer, samtidigt som Sverige i de internationella organisationerna även i fortsättningen borde axla en pådrivande roll i befolkningsfrågan. ²⁶ Regeringen – och utrikesutskottet – framhöll att Sverige fyllde en sådan pådrivande roll, och bekräftade också att man skulle fortsätta att satsa starkt på detta område, även om en förskjutning till fördel för de internationella programmen skulle äga rum. ²⁷

Regeringen konstaterade 1972 att livsmedelsproduktionen endast i ett fatal u-länder hade ökat märkbart snabbare än befolkningen – en minskning av befolkningsstillväxten framstod som väsentlig även av detta skäl. Dessutom var tillgången till familjeplaneringsservice väsentlig ur bl a hälsovårdssynvinkel och hade fastslagits som en mänsklig rättighet av FN. "Erfarenheten visar emellertid att en sänkning av födelsetalen sällan kan uppnås isolerat utan måste normalt föregås av en förbättring av människornas sociala situation. Befolkningsfrågan aktualiserar därför behovet av såväl sociala reformer som ökad resursöverföring till u-länderna med sikte på en förbättring av folkflertallets levnadsnivå." ²⁸ Året därpå konstaterade regeringen att Sverige under senare år hade engagerat sig för att sätta in befolkningsfrågan i ett större politiskt och Socialt sammanhang. Familjeplaneringen måste inordnas i en allmän och social omvårdnadspolitik. ²⁹

I de riktlinjer som 1973 utarbetades inom SIDA för att verkställa statsmakternas politik inom sektorn befolkning och familjeplanering, hette det bl a i ett sammanfattande avsnitt att "SIDAs funktion bör vara att som finansör, rådgivare och samarbetspartner bidra till en kapacitetshojning inom Fik'-systemet. Växande materiella och personella svenska resurser krävs härför". ³⁰ Också direkta insatser inom denna sektor var viktiga. ³¹ Verksamheten måste även integreras i SIDA:s planering också inom andra sektorer. ³² Betydelsen av forskningens roll

underströks.³³ Det framhölls att målet för det svenska biståndet inom detta område var av både social och ekonomisk natur. "Till de sociala målen hör att förbättra mödrars och barns halsa samt att underlätta kvinnans frigörelse".³⁴

Hälsa- och näringsfrågor

I de riktlinjer som 1973 utarbetades inom SIDA för hälso- och näringssektorn, betonas det att de fattiga ländernas problem och prioriteringar skiljer sig från de rikas. Därför kan inte västländernas högkvalificerade, kapitalintensiva, personalexensiva, sjukvårdsinriktade och sjukhusbaserade teknologiska och operonliga vårdssystem överföras till utvecklingsländerna, dar hälsovård synes vara mer påkallat än sjukvård.³⁵ För SIDA:s del heter det i ett sammanfattande avsnitt att

Sedan mera socialt betonade varderingar trangt fram i utvecklingssamarbetet med u-landerna i slutet av 1960-talet har insatser inom hälso- och näringssektorn, vilka under en mellanperiod betraktats såsom enbart humanitart betingade, ånyo prioriterats. SIDA samarbetar for narvarande i större insatser med Etiopien, Tanzania, Cuba och Vietnam samt forbereder insatser bl a i Kenya och Zambia.³⁶

Det heter vidare bl a att Sverige torde vara val lämpat att överföra materiella resurser så som utrustning och stöd till byggnader, medan personalbiståndet kommer att bli av begränsad omfattning. Personalbistånd torde huvudsakligen vara på sin plats för vissa särskilt högt kvalificerade uppgifter av planerings- och programmeringskaraktär.³⁷

Landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning

Landsbygdsutveckling framträder som ett verksamhetsområde, men omfattar i verkligheten många. Den ar i första hand knuten till utvecklingen av primärnäringsarna jordbruk, husdjursskötsel och skogsbruk och åtgärder i samband med bearbetning och marknadsföring av produkter som dar framställs, inklusive Kooperation. Andra verksamheter kommer också in, såsom utbildningsåtgärder, i första hand med anknytning till primärnäringsarna; utbyggnad av kommunikationerna, inte bara sådana som knyter landsbygdsdistrikten till de centrala kommunikationsledningarna, utan också utbyggnad av små anslutningsvägar som anpassats efter lantbrukets behov; vattenförsörjning och elektricitetsutbyggnad på landsbygden; distriktsplanering m m.

Redan på 1960-talet prioriterades som nämnts livsmedelsförsörjningen starkt av statsmakterna, i första hand med syftet att stödja u-ländernas ansträngningar att utveckla de egna produktionsresurserna. Betydelsen av detta har betonats också på 1970-talet. 1970 framhöll regeringen att huvudvikten vid ämnesinriktningen för kreditbiståndet hade lagts på vatten- och livsmedelsförsörjning för det kommande budgetåret, liksom under de närmast föregående åren.³⁸ Året därpå framhöll utrikesutskottet – i anslutning till en motion som hemställ-

de om planer for vidgade insatser på nutritionsområdet i u-länderna³⁹ – att de svenska insatserna redan var inriktade på detta både inom den bilaterala och multilaterala hjälpverksainheten. Man förutsatte att nutritionsinisatserna "också fortsättningsvis successivt byggs ut".⁴⁰

1974 tog regeringen upp försörjningsläget i u-länderna till behandling. Man hänvisade bl a till att for perioden 1961–71 översteg befolkningstillväxten jordbruksproduktionens ökning i 42 u-länder, bland dessa några av de mest folkrika, enligt en FAO-undersökning. Ar 1972 minskade u-ländernas spannmålsproduktion totalt. Samtidigt ökade efterfrågan på världsmarknaden rekordartat på grund av dåliga skördar bl a i Sovjetunionen – världens överskottslager av vete sjönk till den lägsta nivån på 20 år och världsmarknadspriset fördubblades. Stagnationen i u-ländernas jordbruksproduktion hade gjort dem starkt beroende av en osäker världsmarknad. På lång sikt kunde de enligt regeringen bara trygga sin livsmedelsförsörjning genom att öka sin egen produktion – vilket också skulle stärka deras ekonomiska oberoende. Man framhöll att insatser for att trygga u-ländernas försörjning av livsmedel på såväl kort som lång sikt spelar "en väsentlig roll" i det svenska utvecklingssamarbetet.⁴¹

Regeringen tog året därpå åter upp u-ländernas försörjningsläge till diskussion med utgångspunkt i världslivsmedelskonferensen i Rom hösten 1974. Där fastslogs att en ökning av u-ländernas egen livsmedelsproduktion måste tillgodose de stora massornas behov av föda och förbättrad näringsstandard, samtidigt som grupper som hittills inte engagerats i utvecklingsarbetet skulle få sysselsättning. Regeringen konstaterade att åtgärderna for att öka livsmedelsproduktionen "förutsätter således långtgående ekonomiska och sociala reformer for en utveckling av landsbygden". Man konstaterade samtidigt att under en överskådlig tid kommer många u-länder att vara beroende av omfattande livsmedelsbistånd. Regeringen framhöll att en betydande del av det direkta svenska utvecklingsbiståndet utnyttjades till landsbygdsutveckling och totalt "kan inemot 30 % av de biståndsresurser som Sverige kanaliserar multilateralt och bilateralt beräknas utnyttjas for landsbygdsutveckling i u-länderna".⁴²

De tre stora oppositionspartierna i riksdagen motionerade 1975 om en ökning av det svenska stödet på detta område. Moderata Samlingspartiet ville ha ökat bistånd till u-ländernas jordbrukssektor och fann de resurser som ställts till förfogande for detta helt otillräckliga.⁴³ Centerpartiet önskade insatser for att stimulera sysselsättningen på landsbygden genom en utveckling av jordbruket och en satsning på arbetsintensiv småindustri i decentraliserade former.⁴⁴ Folkpartiet önskade större veteleveranser än regeringen hade föreslagit. Partiet underströk att det inte fanns någon motsättning mellan ett omfattande livsmedelsbistånd och ett omfattande stöd till utvecklingen av u-ländernas eget jord-

Utrikesutskottet uttalade att de tre motionerna innehöll allmänt formulerade synpunkter beträffande önskvärdheten av ökat stöd till landsbygdsutveckling och dessa överensstämde med riktlinjerna for det svenska utvecklingssamarbetet.⁴⁶ 1976 tillfogade utskottet att det torde vara realistiskt att räkna med att u-länderna i fortsättningen kommer att satsa mer på sin egen jordbruksutveck-

ling än hittills. "Om så sker i de svenska programländerna, kommer detta sannolikt även att återspeglas i de biståndsoönskemål de framför."⁴⁷

I de riktlinjer som SIDA utarbetade 1973 tillkännagavs en integrerad syn på landsbygdsutveckling. Det heter bl a att

Huvudmålet är materiell och kulturell standardhöjning (höjd "livskvalitet") för massan av u-ländernas befolkning. Höjd produktivitet inom lantbruket är en förutsättning (delmål) för detta huvudmåls nående men betraktas i detta sammanhang inte som ett huvudmål i sig. Andra delmål är en rättvisare fördelning av tillgångar och inkomster, förbättrade sysselsättningsmöjligheter och förbättringar av undervisningen, hälsovården och kommunikationerna.⁴⁸

Kooperation

Redan på 1960-talet framhävde statsmakterna som nämnts bistånd till kooperationen som en viktig uppgift. Svenskt stöd på detta område inleddes redan 1958 på privat basis genom insamlingen "Utan Gränser" bland den svenska konsumentkooperationens medlemmar. Statligt bistånd inleddes fyra år senare, och har förmedlats i nära samarbete med den svenska kooperationen genom Swedish Cooperative Centre (SCC). 1973 ingicks ett avtal mellan SCC och SIDA där SCC förband sig att bistå SIDA som konsultorgan vid rekryteringen av svensk kooperativ personal för tjänstgöring i u-länder, utbildning av kooperatörer från u-länder samt administration av kooperativa projekt. Dessutom har SCC på egen hand förmedlat bistånd på detta område till flera u-länder.⁴⁹ Det svenska stödet har främst syftat till att konsolidera den kooperativ verksamhet som kommit igång och har därför till Övervägande delen bestått av personalbistånd.⁵⁰

På 1970-talet har flera motioner framlagts med krav om ökade svenska insatser på kooperationens område. 1972 ville en riksdagsledamot från Centerpartiet ha förutsättningarna och formerna för ett ökat svenskt bistånd utredda.⁵¹ Utrikesutskottet reagerade positivt – man var enig om att det var "önskvärt att tillvarata de möjligheter som Sverige har för att tillgodose mottagarländernas önskemål om bistånd på kooperationens område."⁵² Detta krav upprepades av mittenpartierna året därpå,⁵³ och utrikesutskottet anslöt sig på nytt till synpunkterna.⁵⁴ 1975 tog Centerpartiet upp frågan igen – med en hemställan om ökat stöd till att bygga upp kooperativa organisationer i u-länderna och en kraftig höjning av det kooperativa biståndet.⁵⁵ Utrikesutskottet konstaterade i detta sammanhang att det kooperativa biståndet ökat snabbt. Två insatser i Kenya och Zambia var under beredning och om "vederbörande länder prioriterar dylika insatser inom landramarna kan de beräknas snabbt öka". SIDA och SCC arbetade på att höja kapaciteten för att bli i stånd att effektivt möta en ökad efterfrågan på kooperativa insatser.⁵⁶

1973 drog SIDA:s styrelse upp riktlinjer för det kooperativa utvecklingsbiståndet. Det heter bl a i dessa att:

Målet för bistånd på kooperationens område är att stödja de u-länder som önskar skapa en kooperation som kan fungera som en dynamisk utvecklingsfaktor främst inom jordbruk och handel,

men även inom småindustri, bostadsförsörjning och annan tjänsteproduktion och tjänsteförmedling.

Insatserna bör bidra till att göra mottagarlandets kooperativa rörelse självständig och utvecklingsbar med fast förankring bland breda medlemslager. Kooperationen bör sträva att uppnå en ekonomisk och social utveckling i demokratiska former, särskilda ansträngningar bör göras för att nå även den fattigaste delen av befolkningen och för att öka kvinnornas medverkan.⁵⁷

Industri

På 1970-talet gav statsmakterna industribistånd ökad prioritet. 1969 framlade socialdemokratiska riksdagsledamöter två likalydande motioner med hemställan om att ett utvidgat svenskt industribistånd skulle utredas.⁵⁸ Statsutskottet tillstyrkte detta.⁵⁹ Följande år framlade riksdagsledamöter från regeringspartiet två likalydande motioner med förslag om en successiv förskjutning av tyngdpunkten så att bistånd till industriell verksamhet fick samma vikt som övriga prioriterade ändamål.⁶⁰ Statsutskottet konstaterade att detta otvivelaktigt väl svarade mot den rådande internationella trenden i biståndsdebatten, men att något motsatsförhållande inte behöver föreligga mellan de skiftande betoningarna av jordbrukets resp industrins roll. Det viktiga är "att det råder en viss parallellitet i utvecklingen av de olika sektorerna så att en balanserad utveckling kommer till stånd och de båda näringsgrenarna kompletterar och stöder varandra".⁶¹ Utskottet kunde i huvudsak ansluta sig till yrkandets allmänna innebörd vad gällde en successiv förskjutning av tyngdpunkten och en relativ prioritering av bilateralt industribistånd. Samtidigt betonade man att detta bistånd redan förekom i inte obetydlig utsträckning – 25 % av samtliga bruttoåtaganden för de svenska utvecklingskrediterna under perioden 1962/63 – 1968/69 hade gått till industriområdet.⁶² I prop. 1971:1 hänvisade regeringen till riksdagens uttalande att bistånd till u-landernas industrialisering skulle ges ökad vikt och konstaterade att en väsentlig ökning av detta bistånd faktiskt ägt

1971 framlade Moderata Samlingspartiet och mittenpartierna motioner avseende investeringsgarantisystemet, förslag om bildandet av ett utvecklingsbolag och en förinvesteringsfond med sikte på att främja privata investeringar i

Motioner med motsvarande krav framlades också de följande åren av oppositionspartierna – särskilt av Moderata Samlingspartiet och Folkpartiet, men de flesta åren med anslutning också från Centerpartiet. Regeringen och regeringspartiet ställde sig genomgående kallsinniga till dessa förslag. 1971 hänvisade utrikesutskottet – regeringspartiets medlemmar – till statsverkspropositionens uttalande om att industrialiseringen i u-länderna främst hade kommit städerna till del och varit en angelägenhet för utländska företag, vilkas teknik varit anpassad i första hand till marknadsförhållandena i de rika länderna. Detta tillsammans med produktionens inriktning hade medverkat till att industrisektorn endast i begränsad utsträckning hade bidragit till att lösa u-landernas sysselsättningsproblem. Många u-länder utgick nu från att tyngdpunkten för

utvecklingsansträngningarna måste ligga på landsbygden där folkmajoriteten finns. Men en ökning av jordbruksproduktionen var avhängig existensen av en viss kapitalvaruindustri. Industrin måste skaffa flera arbetstillfällen genom arbetsintensiva produktionsmetoder.⁶⁵

Oppositionspartierna har motiverat sina förslag med utgångspunkt i riksdagens uttalande om att industrialiseringsbistånd borde ges ökad vikt.⁶⁶ De framhöll 1973 att u-länderna måste satsa på en snabb utveckling av näringslivet för att bryta sig ur sin roll som framför allt råvaruproducenter. "Genom att stödja dessa strävanden kan vi på ett effektivt sätt stödja u-landernas ekonomiska frigörelse och underlätta för dem att befria sig från gamla band av kolonial karaktär."⁶⁷ Regeringen har å sin sida avvisat förslagen om en liberalisering av investeringsgarantisystemet och upprättandet av ett investeringsbolag med hänvisning till att de främst gick ut på att tillvarata den svenska industrins intressen. Man hänvisade 1974 till att industribiståndsutredningen hade konstaterat att det saknades skäl att upprätta ett svenskt investeringsbolag. "Det huvudsakliga motiv som från industrins sida framförts för ett investeringsbolag anser utredningen oförenliga med Sveriges mål för det internationella utvecklingssamarbetet."⁶⁸ Och en utvidgning av investeringsgarantisystemet "kan . . . inte motiveras från biståndspolitiska utgångspunkter".⁶⁹

Industribiståndsutredningen lämnade 1972 ett omfattande betänkande. De förslag som framlades följde redan upptrampade spår.⁷⁰ Regeringen konstaterade 1974 att de förslag som berörde det bilaterala utvecklingssamarbetet i väsentliga avseenden innebar en ökad satsning på en redan tidigare påbörjad verksamhet. "Som svar på mottagarländernas önskemål om överföring av kunskaper och finansiella resurser för industriutveckling har dessa verksamheter fått ett större utrymme i det svenska biståndsprogrammet. Det sker bl a genom en ökad satsning på småindustri . . . Sveriges kapacitet att kombinera industriinsatser med forskning och produktutveckling byggs ut och inriktas bl a på försök att utveckla s. k. u-landsanpassad teknologi. Stöd till u-ländernas ansträngningar att öka sin export av industrivaror lämnas sedan en lång tid tillbaka genom bidrag till UNCTAD/GATT:s Internationella handelscentrum (ITC)."⁷¹

Utrikesutskottet har anslutit sig till synpunkter från Centerpartiet och Folkpartiet angående utformningen av industribiståndet – stöd till arbetskraftsintensiv småindustri med sikte på oberoende från i-länderna och ökade sysselsättningsmöjligheter med utgångspunkt i u-landernas egna förutsättningar.⁷²

Statsmakternas programförklaringar har fatt gensvar i olika SIDA-dokument. Enligt anslagsframställningen för 1974¹⁷⁵ hade mottagarländernas önskemål om överföring av industriella insikter blivit ännu mer vägledande för SIDA:s verksamhet, men finansiella överföringar inom sektorn utgjorde ett värdefullt och ofta nödvändigt komplement till denna kunskapsöverföring. Vad gäller inriktningen av programmet hette det bl a att

De former för stöd till industrisektorn som SIDA avser att vidareutveckla är framför allt stöd till småindustriprogram med ett stort inslag av teknisk och kommersiell rådgivning, stöd till yrkes- och företagsledarutbildning, utredningar med hjälp av konsulter och experter samt finansiellt och

personellt bistånd till nationella industribanker. Stod till forskning och utveckling av problemlösningar som är anpassade till u-landernas miljö och teknologiska nivå blir ett annat viktigt fält för det framtida industribiståndet.⁷³

sysselsättning

Som framgått tidigare, ingår programuttalandena om bistånd till sysselsättning i ett större sammanhang. Detta bistånd kan skära rakt över den traditionella sektorindelningen, och angå utformningen av biståndet inom olika sektorer. Riksdagen har därför flera gånger betonat betydelsen av åtgärder för sysselsättningen – generellt och i anslutning till landsbygdsutveckling, industriutveckling eller forskning. 1974 framhävde således Centerpartiet att stödet till u-landernas industrialisering måste ges en sådan utformning att man utvecklade en arbetskraftsintensiv småindustri inriktad på hela samhällets utveckling och på oberoende gentemot industriländerna.⁷⁴ Utrikesutskottet konstaterade att detta stod i överensstämmelse med principerna för svenskt utvecklingsbistånd.⁷⁵

Året därpå återkom Centerpartiet med krav om svenska insatser för att stimulera sysselsättningen på landsbygden genom utveckling av jordbruket och åtgärder för att öka sysselsättningen i u-länderna genom en satsning på arbetsintensiv småindustri i decentraliserade former.⁷⁶ Också Folkpartiet anslöt sig till kravet om att det svenska industristödet måste utgå ifrån u-ländernas egna förutsättningar, bidra till deras ekonomiska frigörelse och syfta till att ge maximal sysselsättningseffekt – bli genom en "lagomteknik".⁷⁷ Utrikesutskottet konstaterade att också dessa tankegångar stod i överensstämmelse med de riktlinjer som i praktiken tillämpas för industribiståndet.⁷⁸

I SIDA:s profilhäfte från 1973 refereras, som grundval för prioriteringen av sysselsättningsfrågorna, beräkningar gjorda av ILO, vilka visade att omkring 25 procent av den skickliga befolkningen i u-länderna var arbetslös eller bara delvis sysselsatt. Med utgångspunkt i befolkningsprognoserna för 1970-talet skulle det bli nödvändigt att skaffa arbete till ytterligare 300 milj. människor i utvecklingsländerna. Samtidigt tydde undersökningar på att sysselsättningsfrågorna inte har fått någon framträdande plats i utvecklingsländernas egen planering. Där en sådan planering hade ägt rum, hade den utgått från konventionella antaganden om sambandet mellan investeringar och sysselsättning, vilka hämtats från de industrialiserade länderna. Det hette i SIDA:s anslagsframställning för 1974/75, att det svenska engagemanget på detta område borde ökas. Samtidigt pekades på den insats som gjorts inom denna sektor:

... svenska bidrag till världssysselsättningsprogrammet [möjliggör] forskning avseende sambanden mellan sysselsättning och teknologier anpassade till u-landssituationerna och sambanden mellan sysselsättning och inkomstfördelning Svenska bidrag har utgått till den arbetsmarknadsstudie som utförts i Kenya och som tillsammans med resultaten av liknande studier i Colombia, Iran och Sri Lanka kan ge nya utgångspunkter för handlandet Inom SIDA förbereds svenskt stöd till ett utbildnings-, forsknings- och informationsprogram i arbetsmarknadsfrågor, genomfört av det till ILO anknutna International Institute for Labour Studies (IILS) Huvudsyftet är att vidareutbilda tjänsteman, som utformar u-landernas arbetsmarknadspolitik Inom det etiopiska

landsbygdsutvecklingsprojektet CADU bedrivs sedan sex år en lovande försöksverksamhet med anpassad modernisering av jordbruksredskap "Anpassad teknologi" tillämpas med framgång vid ett vagbygge i ett annat område av Etiopien Svenskt personalbistånd bereds eller lamnas till arbetsmarknadsmyndigheterna i Kenya, Tunisien och Zambia ⁷⁹

Undervisning

På 1960-talet betonades kravet om utbildning och undervisning på alla nivåer. 1962 sattes stöd till yrkesutbildning allra främst. Under första hälften av 1970-talet betonades däremot inte sådana insatser i statsmakternas programförklaringar.

I de riktlinjer som 1973 utformades inom SIDA för biståndet inom undervisningssektorn fastslås att de svenska insatserna borde baseras på en analys av varje lands undervisningssektor, och utformas som stöd till en eller flera delsektorer, eventuellt hela undervisningssektorn. Det heter i ett sammanfattande avsnitt att:

Undervisning bör syfta dels till att jamnare fördela kunskaper, fardigheter och resurser och att främja ekonomisk tillväxt, dels till att förbättra människors möjligheter att försörja sig och påverka sina livsvillkor Av undervisningssystemens mål faster SIDA särskild vikt vid följande att ge yrkesinriktade kunskaper, att ge grunderna för kommunikation och samarbete, samt att bidra till jämlikhet

All utbildningsplanering måste anpassas efter samhällets fysiska, ekonomiska, sociala, kulturella och politiska struktur Planeringen i flertalet u-länder kan utgå ifrån, att jordbruket under lång tid kommer att sysselsätta de flesta människorna Följande delsektorer bör i dagens läge ges prioritet informell undervisning, elementar grundutbildning, yrkesutbildning och yrkesfortbildning inklusive lantbruksutbildning samt utbildning av lärare och administratörer inom dessa områden Andra prioritet får då sekundärutbildning, särskilt med inriktning på naturvetenskap, teknik och lantbruk, utbildning av lärare och administratörer inom sekundarskolan Tredje prioritet ges åt tertiärutbildning ⁸⁰

Forskning

Statsmakterna utformade riktlinjerna för svenskt stöd till utvecklingsforskning under de första 4–5 åren av 1970-talet. 1969 avgav statsutskottet ett enhälligt utlåtande med tillstyrkan av ett krav om utredning av vidgad akademisk forskning och utbildning, vilket riksdagen anslöt sig till. Statsutskottet konstaterade 1970 – med utgångspunkt i motsvarande krav – att man nyligen "haft anledning eftertryckligt understryka den betydelse det anser forskningen ha för utvecklingsbiståndet".⁸¹ Moderata Samlingspartiet återvände till denna fråga de båda följande åren och framhöll att Sverige släpade efter vad gällde utvecklingsforskningen – antalet forskare som arbetade med utvecklingsprogram var otillräckligt. Denna forskning borde enligt partiet inriktas på huvudområdena livsmedelsproduktion, utbildningsmetodik, sysselsättning, miljövårdande åtgärder m m samt metoder för resultatvärdering.⁸²

U-landsforskningsutredningen, som regeringen tillsatte i april 1971, avgav sitt betänkande i september 1973 (SOU 1973:41). Redan under remissbehandlingen föreslog Moderata Samlingspartiet att frågan snarast skulle föreläggas riksdagen samt att i avvaktan på detta 25 mkr skulle anslås för utvecklings-

forskning.⁸³ Utrikesutskottet var enig om "angelägenheten av att utvecklingsforskningen snabbt byggs ut", och "förutsätter att regeringen fortsätter att agna frågorna om utvecklingsforskning stor uppmärksamhet och framlägger ytterligare förslag härom så snart detta är praktiskt möjligt".⁸⁴

1975 framlade regeringen för riksdagen utredningens slutsatser och remissyttrandena i anslutning till dessa samt sitt eget Ställningstagande till de föreslagna principerna och riktlinjerna. Man underströk att u-landerna var beroende av att importera kunskap och teknologi från i-länderna, och för det mesta var denna teknologi inte anpassad till produktionsmöjligheterna i u-landerna. Den var ofta bara tillgänglig på ogynnsamma villkor, vilket kunde medföra ett ökat beroende för u-landet. "Det är u-länder som är inriktade på att öka sitt ekonomiska oberoende som upplever sitt underläge inom forskningen som mest besvärande. Med de mål, som gäller för svensk biståndspolitik blir det därför en angelägen uppgift att stödja u-ländernas åtgärder för att bygga upp en egen forskningskapacitet och en egen teknologisk bas."⁸⁵

Regeringen anslöt sig till vad utredningen sagt om att svenskt stöd för u-landsforskning bör utgå från en genomtänkt syn på utvecklingens natur och orsaker och underordnas allmänna mål för utvecklingssamarbetet. "Forskningsstödet skall vara inriktat på att uppfylla de allmänna målen för Sveriges utvecklingssamarbete. Av effektivitetsskäl bör också Sveriges insatser på u-landsforskningsområdet så långt som möjligt samordnas med vad som görs av andra länder eller av internationella organisationer."⁸⁶ Forskningsbehov som aktualiseras av u-länder som strävar mot ekonomisk och social rättvisa och ökat självbestämmande bör prioriteras, och önskemål från programländerna skall ha en självklar förtur. Däremot tar man inte någon definitiv ställning till vilka sektorer som bör prioriteras. Regeringen framhöll att tyngdpunkten i forskningsstödet ligger på fortplantningsforskning, hälso- och jordbruksforskning, och regeringen fann dessa områden väsentliga, även om också andra områden kan vara angelägna – såsom de probleminventeringar som diskuterades bl a i förbindelse med FN-konferenserna om miljö, befolkning och livsmedel. Detta val var i stor utsträckning beroende av vilka insatser som efterfrågades direkt av u-landerna. Också där svensk forskning engageras gäller kravet om att u-landsforskningen skall vara u-landscentrerad. Åtgärder som bidrar till att höja u-landernas egen forskningskapacitet skall prioriteras.⁸⁷

I riksdagen framlades inga förslag som avvek från regeringens inställning till mål och principer för u-landsforskningen. Däremot framlades vissa förslag om forskningens inriktning, där forskning inom ramen för världssysselsättningsprogrammet (WEP), forskning om jordbruksproblem, stöd till forskningsinstitutioner i u-landerna vid sidan av landramarna, forskning om utveckling av u-landernas energiförsörjning samt en svensk forskningsfond för Vietnam särskilt framhävdes.⁸⁸ Utrikesutskottet konstaterade att den beredning för u-landsforskning som tillsattes för att svara för forskningsstödet utan hinder kunde överväga insatser av denna typ.⁸⁹ Moderata Samlingspartiet – som hela tiden har pressat på för att öka det svenska forskningsstödet – framlade både 1975 och 1976 förslag om ökade anslag till detta område.⁹⁰

Förvaltning

Statsmakterna har varit ytterst sparsamma med programförklaringar rörande förvaltningsbiståndet. I de riktlinjer som 1973 utformades för detta bistånd inom SIDA, heter det i ett sammanfattande avsnitt bl a att

Målet för det svenska förvaltningsbiståndet är att bistå u-landerna i deras strävanden att förbättra och vidareutveckla den offentliga förvaltningen samt att stödja utbildning av förvaltningspersonal och därmed minska beroendet av utländska experter i förvaltningsapparaten

Följande problemområden inom förvaltningssektorn uppmärksammas särskilt

- administrativ kapacitet för planering och genomförande av utvecklingsprojekt eller program
- förvaltningens centrala organisationsfrågor
- de statliga företagens administration
- regional utvecklingsplanering och lokalförvaltning
- sysselsättnings- och arbetsmarknadsplanering
- utbildning av förvaltningspersonal, samt
- statistik och annat planeringsunderlag⁹¹

Katastrofbistånd

Regeringen har upprepade gånger under första hälften av 1970-talet understrukt betydelsen av katastrofbistånd. 1973 konstaterade man att utgifterna för de svenska katastrofinsatserna hade ökat kraftigt under de senaste åren. Detta bistånd förutsatte snabba och smidiga samarbetsformer. Därför hade en katastrofgrupp upprättats inom utrikesdepartementet med företrädare för departementet, SIDA och Röda korset, vilken bl a hade till uppgift att framlägga förslag om svenska insatser, utformningen av dessa, och vilken kanal som var mest ändamålsenlig i olika situationer. Erfarenheterna tydde på att det var nödvändigt med en betydande reserv för detta ändamål.⁹²

Motsvarande synpunkter fördes fram de två följande åren. 1974 framhöll regeringen att en väsentlig del av katastrofbiståndet hade lämnats till internationella aktioner samordnade av FN-organ, samtidigt som enskilda svenska organisationer hade erhållit betydande statligt stöd till sin verksamhet. Katastrofmedel hade också utnyttjats för direkt katastrofbistånd genom SIDA till enskilda mottagarländer, eller för en utökning av det reguljära utvecklingssamarbetet med olika programländer. Samma kanaler skulle även i framtiden stå till buds för svenskt katastrofbistånd och för extra bistånd som finansierades via katastrofreserven. Regeringen betonade

angelagenheten av betydande resurser på biståndsanslagen för insatser som inte i förväg kunnat planeras eller förutses och som kan vidtas utan att medföra långsiktiga förpliktelser för svensk del. Vanligen rör det sig om åtgärder för att lindra akut nöd orsakad av krigshandelser eller naturkatastrofer. I länder med vilka Sverige har utvecklingssamarbete bör medel ur katastrofreserven kunna disponeras också när försörjningen och planeringen hotas till följd av den politiska och ekonomiska utvecklingen.⁹³

1975 stödde regeringen en utredning som SIDA hade företagit, i vilken vikten av åtgärder för att förebygga katastrofer och skapa effektiva katastroforganisationer i u-länderna underströks. Detta Överensstämmende enligt regeringen

val med de ansträngningar som gjordes för att stärka UNDROs verksamhet. Sverige hade också aktivt engagerat sig för att stärka FN-systemets roll beträffande internationell beredskap i fråga om livsmedelsförsörjning.⁹⁴

Svenskt katastrofbistånd ökade kraftigt under första hälften av 1970-talet – från 6 mkr budgetåret 1969/70 till 22, 90 resp 49 mkr de följande budgetåren. Under budgetåret 1973/74 fattades beslut om katastrofbistånd och extraordinära biståndsinsatser på 180,4 mkr och följande budgetår utbetalades 219 mkr av det bilaterala anslaget och 109 mkr av det multilaterala anslaget till katastrofinsatser. För budgetåret 1975/76 avsattes totalt 253 mkr till detta ändamål. Regeringen föreslog 183 mkr i bilateralt bistånd, högst 50,8 mkr för påfyllnad av det svenska katastroflagret av livsmedel och 50 mkr för övrigt multilateralt katastrofbistånd för 1976/77.⁹⁵ Folkpartiet ville öka det bilaterala anslaget ytterligare.⁹⁶ Anslaget för budgetåret 1976/77 uppgick till 313 mkr, varav 212,7 mkr bilateralt och 100,8 multilateralt. Denna höjning är endast skenbart ringa. Föregående budgetårs bilaterala katastrofpost togs i anspråk för hjälp till bl a Sydvietnam, Laos, Portugal och flyktingar i Latinamerika som i budgeten för 1976/77 överflyttats till andra bilaterala poster. Katastrofbiståndet har därför i realiteten fortsatt att öka.

Eftersatta grupper

Vid sidan av oberoendemålet framstår social och ekonomisk utjämning – med sikte på att förbättra de eftersatta gruppernas situation – som den främsta enskilda komponenten av de svenska biståndspolitiska målen. Det har haft en framskjuten position under både 1960- och 1970-talen, och ett viktigt problemområde för svenska biståndsverksamhet har varit att utforma biståndet så att det når fram till de mest försummade grupperna. I SIDA:s anslagsframställning för 1974/75 konstaterades att

Klyftan mellan å ena sidan vår kunskap om de verkliga förhållandena och å andra sidan målet att svenskt bistånd skall bidra till ekonomisk och social utjämning är fortfarande stor. Det är angeläget att intensifiera forskningen i ämnet för att få ett bättre underlag för planering och genomförande av insatser som syftar till att höja de eftersatta gruppernas levnadsnivå.⁹⁷

Detta problem är svårt i alla samhällen, men framstår med speciell skarpa och i konfliktfyllda former i många u-länder, både i länder med svag och de med stark ekonomisk tillväxt.⁹⁸ Utformningen av stödet till de mest eftersatta grupperna bygger på erkännandet att "det är en felaktig teori att positiva effekter av ekonomisk utveckling helt automatiskt sipprar ner till de fattigaste befolkningslagren. På olika specialområden – alfabetisering, familjeplanering, jordbruksrådgivning, kvinnornas utveckling osv – har både u-länders regeringar och biståndsgivare kunnat konstatera att isolerade åtgärder som satts in för eftersatta grupper ofta får ringa eller ingen effekt".⁹⁹ Problemet galler både sociala grupper och geografiska regioner – det finns både valståndsöar och försummade regioner med låg levnadsstandard som kan uppstå av många olika skal: motsättningar mellan etniska grupper och andra konflikter, låg befolk-

ningstathet, underutvecklad infrastruktur där utbildning, hälsovård och sysselsättning blir orimligt dyrt. De fattigaste har heller inte möjligheter att delta i eller tillgocigöra sig utvecklingsinsatser.¹⁰⁰

SIDA pekade på sina egna insatser för att nå dessa målsättningar, i första hand CADU-projektet i Etiopien, stödet till FNs socialforskningsinstitut UNRISD, Institutet för utvecklingsforskning i Nairobi och till annan forskning. På grundval av egna erfarenheter konstaterade SIDA att det var av stor betydelse att CADU-projektet från början fick en egen utvärderingsenhet med tillräckliga resurser att följa utvecklingen och bidra till planeringen av projektet.¹⁰¹ Generellt fann SIDA att

Det behövs en genomtänkt inåtsättning och en intensiv uppföljnings- och forskningsverksamhet, av vilka samarbetsparterna är överens, för att man skall kunna nå längre ner i inkomstskalan med utvecklingsarbetets verkningar än vad som är normalt. Sådana sociala mål är det svårt att nå om inte landets egna politiska instanser är installerade därpå. En biståndsgivare har att finna konkreta vägar för en utjämningsspolitik.¹⁰²

U-landskvinnan

På 1970-talet har statsmakterna flera gånger förordat att biståndet måste inriktas så att det kommer u-landskvinnan tillgodo, där detta är möjligt att uppnå. Flera motioner till riksdagen har tagit upp frågan i generella termer eller kommit med konkreta förslag. I en motion 1971 hemställdes om att SIDA skulle beakta betydelsen för ett lands utveckling av att kvinnor och män gemensamt tar ansvar för produktion och samhällsutveckling, och att SIDA borde se till att kvinnoutbildning ingår som en integrerad del av de svenska biståndsprjekten.¹⁰³ Utrikesutskottet uttalade i detta sammanhang att förslaget var i linje med det svenska utvecklingsbiståndets inriktning. Man framhöll att de utbildningsprojekt Sverige stödjer var öppna för kvinnor och hänvisade till att Sverige sedan 1960-talets början har tagit initiativ till och aktivt stött olika kvinnoutbildningsprojekt i Afrika i samarbete med FAO, ILO och UNESCO, och också var den största bidragsgivaren till det internationella institutet i Haifa för utbildning av kvinnor i "community development"-frågor. Enligt utskottet spelade således Sverige "en aktiv roll i vad avser bistånd som tar sikte på kvinnors roll i samhällsutvecklingen".¹⁰⁴

Då frågan på nytt aktualiserades två år senare gav utskottet på nytt uttryck åt uppfattningen att "arbetet med att stärka kvinnans roll i samhällsutvecklingen intar en viktig plats i det svenska utvecklingssamarbetet", men underströk att utformningen och omfattningen av de svenska insatserna berodde på mottagarländernas planering och önskemål om bistånd.¹⁰⁵ Folkpartiet ville ytterligare prioritera projekt avseende kvinnors skolutbildning och yrkesutbildning. De svenska insatserna borde enligt partiet ingå som delar av en strategi för att göra kvinnorna delaktiga av utvecklingsprocessen i alla dess faser. Sådana svenska insatser borde vidgas till att också omfatta svenska mottagarländer utanför Afrika.¹⁰⁶

I prop. 1975:1 tillkännagav regeringen sitt intresse för de frågor som kvinno-

konferensen i Mexico City det året skulle behandla.¹⁰⁷ I motioner till riksdagen framhöll Centerpartiet att särskild hänsyn måste tas till kvinnornas situation vid utformningen av konkreta biståndsprojekt,¹⁰⁸ och Folkpartiet upprepade sitt krav om att Sverige måste vidga sitt stöd för att stärka kvinnans ställning i u-länderna, bl a genom särskilda utbildningsprogram.¹⁰⁹ Utrikesutskottet upprepade sin försäkran om att detta arbete intog en viktig plats i svensk biståndspolitik.¹¹⁰

1976 framhöll regeringen – i en sammanfattning av Mexico-konferensens resultat – att Sverige skulle verka för att FN-organen inom sina respektive områden arbetade för en förbättring av kvinnans situation. Man framhöll vidare att Sveriges bilaterala bistånd

riktar sig redan i betydande utsträckning till eftersatta grupper, inte minst på landsbygden, där den fattiga kvinnans situation är särskilt svår. Som exempel på insatser som direkt ger lättnad i kvinnans arbete kan nämnas de vattenförsörjningsprogram som med svenskt stöd genomförs i de flesta afrikanska programländerna. Viktiga för en förbättring av kvinnans situation är också de insatser som görs på hälsovårdens område, inte minst mödra- och barnvård. Sveriges omfattande bistånd till familjeplanering har som ett viktigt motiv att stödja kvinnans frigörelse. Likaså tjänar projekt för yrkesutbildning, hantverk och småindustri som får svenskt stöd bl a syftet att förbättra kvinnors möjligheter till yrkesarbete.¹¹¹

Med utgångspunkt i motion 1975/76:1130 uttalade utrikesutskottet 1976 att det visserligen var en huvudprincip för svensk biståndsverksamhet att mottagarlandets egna utvecklingsplaner skulle ligga till grund för biståndets utformning, men att man samtidigt medvetet syftade till att förbättra situationen för de fattigaste och mest eftersatta folkgrupperna i u-länderna. Kvinnorna utgjorde en sådan eftersatt eller missgynnad grupp i många u-länder. I linje med SIDA:s utredning från 1973 – *Utvecklingen och kvinnans ställning i u-land* – hade SIDA:s styrelse dragit upp riktlinjer om hur verket skulle agera för att tillvarata kvinnornas intressen i utvecklingssamarbetet. Dessa riktlinjer förordade att kvinnans situation skulle beaktas vid genomförandet av alla biståndsinsatser. Stöd till eftersatta grupper var bättre än satsningar på speciella kvinnoprojekt som Sverige finansierade på 1960-talet – sådana kunde skapa isolerade kvinno-eliter.¹¹²

Detta var huvudtemat också i de riktlinjer som utarbetades inom SIDA 1973. Även om förhållandena – och därmed metoderna – kunde variera från land till land, syntes en gemensam utgångspunkt vara att:

kvinnans ställning endast synes kunna förbättras i samband med att *situationen för eftersatta grupper förbättras* – grupper i vilka kvinnorna ofta utgör ett dominerande inslag. Åtgärder måste foljaktligen sättas in på många områden – sysselsättning, utbildning, hälsovård m fl – på sådant sätt att kvinnornas situation verkligen förbättras. Specifika kvinnoinsatser har ofta en endast begränsad effekt. På kort sikt och under vissa omständigheter kan dock sådana vara påkallade. Det är väsentligt att tillse att alla de utvecklingsprojekt i vilka Sverige gör insatser och vilka alltså har som huvudmål att bidra till social och ekonomisk utjämning och utveckling inte leder till en försämring av kvinnans situation utan tvärtom där så är möjligt medverkar till en mobilisering av kvinnornas utvecklingspotential.¹¹³

Miljövård

1971 framlade mittenpartierna en motion där man framhävde betydelsen av att man såväl inom forskningen som i biståndsarbetet agnade stort intresse åt de miljöpolitiska aspekterna av omdaningsprocesserna inom både industri och jordbruk. Sverige borde inte inskränka sig till att påpeka risker och anvisa lösningar, utan också vara berett att öka de ekonomiska insatserna med de extra kostnader som hänsyn till miljöfaktorer oftast drar med sig.¹¹⁴ Utrikesutskottet konstaterade i detta sammanhang att SIDA i sin anslagsframställning hade förutskickat att svenska insatser med särskild inriktning på den mänskliga miljöns och naturutnyttjandets områden i u-länderna kunde bli angelägna, och framhöll för egen del att miljövärdaspekterna numera betraktades i växande utsträckning inom ramen för olika biståndsinsatser.¹¹⁵

Mittenpartierna kom tillbaka till frågan året därpå. Sverige borde understödja u-landernas egna miljövärdprogram, och för Sveriges eget biståndsarbete ha som ambition att inte medverka till en förstöring av den miljö i vilken programmen sattes in. Sverige borde bygga upp en beredskap för miljöinsatser även utanför kretsen av programländer och forska kring u-landernas miljöproblematik. Initiativ borde tas till en inventering av hotade miljöer.¹¹⁶ Utrikesutskottet konstaterade på nytt att miljövärdaspekten bevakas av SIDA i samband med alla nya insatser – liksom ofta vid äldre insatser – och beaktas i de allmänna planeringsdokumenten med olika länder. Man konstaterade att "Sveriges framtida roll ... på miljövärdområdet torde få bedömas bl. a. i ljuset av FN-konferensens resultat".¹¹⁷

Utrikesutskottet kom tillbaka till utvecklingsbiståndets miljöaspekter både 1974 och 1975, bl a med utgångspunkt i motioner från Centerpartiet.¹¹⁸ 1974 anslöt sig utskottet till beskrivningen av miljöfrågorna i SIDA:s anslagsframställning för 1974/75.¹¹⁹ I denna framhölls att samarbetet inom de internationella organisationerna – i första hand FNs miljövärdssekretariat i Nairobi och FAO – och med de u-landsregeringar som var närmast berörda, var en viktig infallsvinkel. De internationella organisationernas effektivitet kunde ofta vara hämmad av många orsaker, och därför borde Sverige vara "berett att för miljövärdinsatser liksom för exempelvis befolknings-, sysselsättnings- eller arbetsmiljöfrågor ställa personal och pengar till förfogande inom ramen för biståndet".¹²⁰

De industrialiserade länderna och utvecklingsländerna har olika syn på miljöfrågorna. För de fattiga ländernas regeringar måste en så snabb förbättring som möjligt av levnadsnivån i materiell mening förbli en primär målsättning. FNs miljøråd enades emellertid om att lagga tyngdpunkten på frågor i anslutning till halsa och bostäder, vattenförsörjning och markvård, havens tillstånd och energikrisen. SIDA har, enligt anslagsframställningen, inriktat sina ansträngningar inom denna sektor på att förbättra och utvidga informationen till utvecklingsländernas beslutande organ om miljöaspekterna vid alternativa utvecklingsåtgärder, genom stöd till utbildning och forskning i miljöfrågor med deltagande från utvecklingsländerna. Vid de specifika utvecklings-

projekt där man önskar svensk medverkan försöker SIDA att sätta igång nödvändiga förundersökningar av t ex ekologisk art eller vad gäller arbetsmiljön innan definitiva beslut fattas om projektens genomförande och om svenskt stöd. Detta stöd tar också sikte på att utvidga kunskapsunderlaget i Sverige när det gäller tropiska miljöfrågor, speciellt i de svenska samarbetsländerna. På så sätt kommer SIDA att bättre kunna stödja sig på svensk expertis vid planeringen av biståndet på kort och lång sikt. SIDA tillstyrker dessutom inte svensk medverkan i utvecklingsprogram eller projekt som beräknas få uppenbart miljöskadliga följder. Insatser för markvård och åtgärder som motverkar jordförstöring betonas kraftigt.¹²¹

1975 upprepade utrikesutskottet att enligt gällande riktlinjer skulle de svenska insatserna i u-landerna genomföras på ett sådant sätt att de ekologiska effekterna blev så gynnsamma som möjligt med hänsyn till u-landets förutsättningar och utvecklingspolitik. Man bekräftade de riktlinjer som man året dessförinnan hade anslutit sig till. Samtidigt underströk utskottet att u-ländernas mest pressande miljöproblem ofta låg "i deras fattigdom, i bristen på drickbart vatten, i dålig kost och undermåliga bostäder. Även inom jordbruket är det ofta fattigdomen som leder till miljöproblem. Bönderna tvingas, för att få fram årliga skördar, att bruka jorden på ett sätt som leder till sjunkande avkastning och erosion. Dessa problem kan avhjälpas bara med en förbättrad levnadsstandard för folkflertalet i u-länderna."¹²²

Handel

Svensk politik har genomgående varit ambivalent och omstridd vad gäller att inkludera kommersiella insatser som en del av svenskt bistånd. Redan i prop. 1962:100 underströk regeringen att en "mycket betydande del av det kapital och det kunnande som tillföres u-landerna är en följd av kommersiellt betingade insatser från näringslivet. Det har i industriländerna vuxit fram en rik flora av statliga åtgärder i syfte att stimulera eller gynna sådana insatser. Dessa åtgärder avser huvudsakligen att reducera de risker för det enskilda företaget som är förenade med u-landsinsatser eller att underlätta finansieringen av dem."¹²³ Regeringen fann det emellertid tveksamt i vad mån dessa statliga åtgärder är att betrakta som bistånd, även om de kan ha en positiv effekt på utvecklingsländernas utveckling om de utformas rätt.¹²⁴ Det svenska investeringsgarantisystemet har, som redan påpekats, varit begränsat till programländerna, något det har stått politisk strid om både på 1960-talet och under första hälften av 1970-talet.

I anslutning till regeringens redogörelse 1973 för principbesluten under UNCTAD III, framhöll man att Sveriges stöd till u-ländernas exportfrämjande verksamhet till största delen lämnats i form av bidrag till ITC.¹²⁵ Moderata Samlingspartiet framlade en motion med en hemställan om att Sverige skulle verka för internationella överenskommelser som stödde u-ländernas exportansatser, och mittenpartierna tog upp frågan om svenska insatser för att

främja en supplementär finansiering med sikte på att skydda u-landerna mot oförutsedda och långvariga bortfall av exportintäkter, och att vidta åtgärder för att främja u-landernas export.¹²⁶

Utrikesutskottet hänvisade i detta sammanhang till att större delen av Sveriges import från u-landerna var tullfri. Detta gällde industrivaror förutom vissa textilvaror, skor och lädervaror, och endast livsmedelsprodukter och de jordbruksreglerade varorna inom råvaruområdet belastades med tullar och avgifter. Ytterligare ett antal jordbruksprodukter skulle inkluderas i de svenska tullpreferenserna för u-landerna. Sveriges stöd till u-landernas exportansträngningar, i samarbete med ITC, var under ytterligare utbyggnad, och Sverige hade aktivt drivit frågan om supplementär finansiering bland i-länderna.¹²⁷

De tre stora oppositionspartierna gick samman om en gemensam reservation med stöd för de två motionerna. De framhöll att det var grundläggande att u-landerna – bl a med hjälp av industribistånd – fick en sådan mångsidighet i sin produktion att de kunde exportera mer bearbetade varor och inte vara beroende av några få produkter. Detta räckte emellertid inte – exportinkomsterna

måste dessutom bli sakrare genom internationella råvaruavtal för fler varor och med bredare anslutning, upprättande av buffertlager och inrättande av system med supplementär finansiering. Vidare måste de rika länderna öppna sina marknader för u-landernas produkter. Sverige bör sträva efter att ytterligare vidga och förbättra de generella tullpreferenssystemen för u-landerna – både genom internationella överenskommelser och genom utveckling av vårt eget system. Fortsatt ökat stöd till marknadsföringen av u-landernas produkter är av ytterst stor betydelse.¹²⁸

Då utrikesutskottet 1974 konstaterade att "Sverige strävar efter att liberalisera importen från u-landerna men att marknadspolitiska och beredskapspolitiska hänsyn i vissa fall kan lägga hinder i vägen",¹²⁹ framhöll Folkpartiet i en reservation att man bör ytterligare vidga det tullfria varuområdet och att en betydligt mer restriktiv praxis än hittills bör iakttas när det gäller att införa kvantitativa begränsningar gentemot u-länder.¹³⁰

Denna spänning bestod de följande åren. Regeringen framhöll 1976 att en rättvisare ekonomisk världsordning måste utformas i nära samarbete mellan rika och fattiga länder. Åtgärder på t ex handelsområdet kräver normalt bred anslutning från i-länderna för att få effekt. På detta område skulle Sverige arbeta för att få till stånd gemensamma internationella lösningar som i största möjliga utsträckning tog hänsyn till u-landsgruppens krav på en ökad andel av världens resurser. Man framhöll vidare att åtskilliga u-landspolitiska åtgärder som stod i förgrunden i den internationella debatten i första hand gynnar de mest utvecklade u-landerna.

Det blir sålunda de u-länder som redan byggt upp en industri och nått framgångar på exportmarknaderna som framst drar nytta av generella liberaliseringsåtgärder på handelsområdet. Detsamma gäller verkningarna av vissa system för exportintaktsstabilisering. . . . För de fattigaste u-landerna kommer däremot flertalet u-landspolitiska åtgärder att ha begränsad betydelse. Till en början kan generella åtgärder t o m fördjupa klyftan mellan olika u-länder. För de fattigaste och minst utvecklade länderna kommer biståndet därför att spela en stor roll även i framtiden.¹³¹

Utrikesutskottet hade året dessförinnan gett tillkänna en motsvarande värdering av tullpreferenserna.¹³²

I anslutning till kraven om att skapa bättre möjligheter för u-landernas export på i-landernas – inkl Sveriges – marknader framhöll utrikesutskottet 1975 rent allmänt att ett av de största problemen i handeln mellan i-länder och u-länder är att "den i u-länderna dominerande industriproduktionen konkurrerar med de mest arbetskraftsintensiva branscherna i i-landerna – branscher med dålig lönsamhet som vid alltför starkt importtryck drabbas av omfattande friställningar".¹³³ Sverige har emellertid vid olika internationella konferenser verkat för att i-landerna skall vidta särskilda åtgärder för att öka u-landernas exportintakter och främja deras ekonomiska utveckling. Svenskt stöd till främjandet av u-landernas export har i första hand kanaliserats genom ITC, samtidigt som man 1974 beslutade upprätta importkontoret för u-landsprodukter med uppgift att främja importen till Sverige från u-länderna.¹³⁴ Utskottet erinrade om att Sveriges förhållandevis liberala importpolitik för tekovaror hade lett till att importens andel av konsumtionen var så stor att upprätthållandet av den svenska produktionen hotades. "För vissa produkter har man nu nått den gränsen att importen måste hållas tillbaka för att inte produktionskapaciteten helt skall försvinna."¹³⁵ Sverige ville deltaga aktivt i arbetet för att åstadkomma stabila och ökande exportinkomster för u-länderna.¹³⁶ Utskottet framhöll 1976 att "Sverige har anslutit sig till de allmänna målen för en ny ekonomisk världsordning och företräder i förhandlingarna ståndpunkter som val stämmer överens med flera av u-landernas viktigaste önskemål. Vissa av u-landskraven har Sverige emellertid inte kunnat stödja då de bedömts praktiskt och politiskt ogenomförbara."¹³⁷

Mittenpartierna – speciellt Folkpartiet – ville gå längre på detta område.¹³⁸ I en motion från Folkpartiet – och i en reservation från partiet i utrikesutskottet – upprepades och vidareutvecklades de ståndpunkter och argument som presenterats i reservationen från 1973 från Centerpartiet, Moderata Samlingspartiet och Folkpartiet. I motionen framhölls bl a att i-landernas vilja att stödja import av både råvaror och fardigvaror från u-länderna, utan att begära motsvarande insatser vid u-landernas import av varor från i-landerna, är avgörande för möjligheterna att minska klyftan mellan u-länder och i-länder.

De problem som skulle kunna uppstå i vissa branscher inom i-landerna vid en sådan politik bör vara tämligen lätta att lösa, vilket inte kan sagas om de väldiga svårigheter u-landerna moter, ställda inför behovet att skapa sysselsättning åt stora grupper av arbetslösa eller undersysselsatta människor och samtidigt mota kraven på sysselsättning hos de nya grupper som varje år tullförs arbetskraften.¹³⁹

Från svensk sida var det viktigt att, bl a genom det nyupprättade importkontoret för u-landsprodukter, öka den nu mycket begränsade importen av varor från de minst utvecklade länderna. Partiet höll med om att i händelse särskilda påfrestningar inträffade vid viss import kunde vissa kvantitativa begränsningar införas, men upprepade kravet om att Sverige ytterligare skulle vidga det tullfria varuområdet och iakttä en betydligt mer restriktiv praxis än dittills vad gällde att införa kvantitativa begränsningar gentemot u-länderna.¹⁴⁰

vänsterpartiet Kommunisterna krävde 1976 att målen för handelspolitiken och lagstiftningen gällande u-landsinvesteringar bringades i överensstämmelse med biståndspolitikens mål att främja ekonomisk och social utjämning och utveckling. Partiet framhöll bl a att den s k preferenshandeln, som i princip skulle tillämpas gentemot u-länder, till stor del upphävts genom importkvoter, ringar och andra begränsningar.¹⁴¹

Fördelningen på sektorer

Bilateralt svenskt bistånd inleddes i mitten av 1950-talet. Ända från början satsade man speciellt på två sektorer – utbildnings- och hälsosektorerna. Inom utbildningssektorn lades särskild vikt vid yrkesutbildning och under de första åren prioriterades denna sektor. Redan 1954 startades en yrkesskola i Etiopien och året därefter startades en i Pakistan. Under 1961–62 utgick stöd till uppförandet av nya yrkesskolor i Indien, Liberia, Pakistan och Tunisien. Biståndet inom hälsosektorn har i första hand varit koncentrerat till familjeplanering, men detta stöd kom igång något senare. Det första avtalet ingicks med Ceylon (Sri Lanka) 1958 och det andra med Pakistan 1961. Senare ökade denna verksamhet, och samarbetsavtal om stöd till familjeplanering kom till stånd med bortemot 20 länder under första hälften av 1960-talet. Detta skedde bl a genom att biståndet kanaliserades genom Internationella familjeplaningsfederationen (IPPF).¹⁴²

Den faktiska fördelningen av biståndet genom SIDA på de olika sektorerna fram t o m den 1 juli 1976 framgår av tabell 5.1. Tabellen ger emellertid inte någon fullständig bild av det svenska biståndets fördelning på sektorer och heller inte av de svenska statsmakernas prioritering av de olika sektorerna. För det första omfattar den inte det multilaterala biståndet, vilket innebär en viktig begränsning. För även om Sverige inte har lika stort inflytande över det multilaterala som över det bilaterala biståndet – vare sig det gäller vem som mottar det eller dess amnesinriktning – anger förmedlingen av bistånd till vissa av FN-systemets fackorgan i sig amnesinriktningen. Detta galler speciellt biståndet inom ett av de områden som de svenska statsmakterna har givit hög prioritet – befolkningssektorn. En stor och ökande del av det svenska biståndet på detta område har kanaliserats genom internationella organisationer. Tabell 5.1. måste därför kompletteras med amnesinriktningen av det multilaterala biståndet för att ge en uttömmande bild av sektorfördelningen av svenskt bistånd.

En annan begränsning ligger i översiktens sektorindelning – i urvalet och definitionerna av de olika sektorerna och i definitionen av biståndet i förhållande till dessa. Urvalet och definitionerna ger utrymme för stora variationer. OECD-statistiken rör sig t ex med en grovindelning, medan SIDA har utarbetat en annan för internt bruk. Dessa skiljer sig från varandra, vilket framgår av källorna till tabell 5.1, i vilken uppgifterna är hämtade från båda. Tabellen ger därför bara en ganska grov bild av sektorfördelningen, andra definitioner eller

Tabell 5.1 Bistånd genom SIDA fördelat på sektorer t o m 1975/76 (nettoutgifter, mkr och procent)

Sektor	tom 1968/69		1969/70		1970/71		1971/72		1972/73		1973/74		tom 1973/74		1974/75		1975/76	
	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%	mkr	%
Befolkningsfrågor inkl familjeplanering	73	10,0	26	8,6	32	8,0	49	10,2	60	10,4	41 ¹	4,9	281	8,4	54 ¹	3,7	66	4,2
Hälsövard och näringsfrågor	35	4,8	10	3,2	9	2,2	11	2,4	23	4,0	43	5,0	130	3,9	93	6,4	83	5,3
Landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning	123	17,1	62	20,0	68	17,1	65	13,7	64	11,1	88	10,4	470	14,1	129	8,9	192 ²	12,2
Undervisning	243	33,6	55	17,9	57	14,3	70	14,7	87	15,2	99	11,7	611	18,3	159	11,0	203 ³	12,9
Förvaltning	6	0,8	2	0,7	5	1,3	5	1,1	5	0,9	5	0,6	28	0,8	159	11,0	18 ⁴	1,1
Humantut bistånd ⁵	60	8,3	40	13,2	62	15,6	145	30,4	131	22,8	135	15,9	574	17,2	256	17,6	216 ⁵	13,7
Industri	6	0,8	7	2,2	13	3,2	12	2,5	41	7,1	61	7,1	139	4,2	250	17,2	147	9,3
Byggnads- och anläggningsverksamhet	109	15,0	60	19,5	70	17,5	65	13,5	89	15,5	136	16,0	258	15,8	250	17,2	199 ⁶	12,6
Importstod	12	1,7	19	6,3	55	13,6	26	5,3	40	6,9	192	22,6	343	10,3	473	32,6	402 ⁷	25,5
Bitr experter, biståndskontor, övrigt	57	7,9	26	8,8	30	7,4	30	6,2	35	6,1	50	5,9	267	6,8	37	2,5	53 ⁸	3,4
Totalt	722	100	307	100	400	100	478	100	575	100	849	100	3331	100	1451	100	1579	100

Källa.

För 1968/69 t o m 1973/74 *bsd* 1.3.2.1, daterad 1975-03-11, och beräkningar på grundval av dessa uppgifter; för 1974/75: *SIDA om u-samarbetet*, 1975, Bilagor, tabell 2.1.16, och för 1975/76: *SIDA om u-samarbetet*, 1976 Bilagor, tabell 3.1 16. Det är siffermässigt stora skillnader mellan de tre källorna. Dessutom är sektorsindelingen delvis olik.

Noter:

- 1 Tillkommer 36 resp 45 mkr som utbetalats av utrikesdepartementet från anslaget Bidrag till internationella program, i 1973/74 resp 1974/75
- 2 Bistånd till jordbruk, skogsbruk och fiske
- 3 Avser undervisning och forskning.
- 4 Offentlig förvaltning och andra tjänster, inkl biträdande experter inom FN-organ
- 5 Omfattar stod till befrälsörrelser och flyktungar samt katastrofbistånd. För 1975/76 även biståndskontor
- 6 Omfattar transport och kommunikationer, vatten- och kraftförsörjning, och byggnadsverksamhet.
- 7 Omfattar har importstod som ej kunnat hanföras till viss sektor
- 8 Handel- och finansverksamhet, ej bitr experter, biståndskontor och övrigt.

en mer specialiserad sektorindelning skulle ha gett en annan bild – som följaktligen kunde vara lika riktig eller felaktig som den tabellen visar. Och slutligen måste ytterligare ett förbehåll göras: Principen om mottagarcentrering måste antas påverka biståndets faktiska ämnesinriktning, även om det är svårt att utan vidare fastslå graden av denna påverkan. Tabellen kan därför inte förutsättas ge någon bild av de svenska statsmakternas ursprungliga intentioner vad gäller prioriteringen av de olika sektorerna.

Efter införandet av systemet med landprogrammering 1972–73 måste förutsättningarna för att förverkliga principen om mottagarcentrerat bistånd antas ha blivit väsentligt bättre – även om varje förvaltningssystem borde kunna förverkliga en hög grad av mottagarcentrering, såvida viljan på båda sidor är uttalad och uppriktig. Om man tar hänsyn till den tid som förflyter mellan planering och verkställande kommer det att innebära att utbetalningarnas fördelning på sektorer fram till 1973 i större grad än senare reflekterar den svenska prioriteringen. Framställningen kommer därför här att koncentreras till sektorfordelningen fram till den 1 juli 1974. Sektorfordelningen de båda följande budgetåren kommer emellertid att tas med för att utvecklingslinjerna vidare.¹⁴³

Av tabell 5.1. framgår att fyra sektorer har mottagit merparten av totalt bistånd genom SIDA fram till 1 juli 1974: undervisning 18,3 procent, byggnads- och anläggningsverksamhet 15,8 procent, landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning 14,1 procent och humanitärt bistånd 17,2 procent. Därefter följde importstöd med 10,3 procent, befolkningsfrågor inklusive familjeplanering 8,4 procent, hälsovård och näringsfrågor 3,9 procent och förvaltningsbistånd 0,8 procent. Resten – 6,8 procent – gick till biträdande experter, biståndskontor etc.

Också de två följande budgetåren kanaliserades mer än hälften av det svenska biståndet till de fyra förstnämnda sektorerna, men deras andel var i avtagande. Importstödet fortsatte att öka dessa två år – det utgjorde omkring en tredjedel av biståndet 1974/75 och en fjärdedel det följande året. Sistnämnda är inkluderade denna andel bara sådant importstöd som inte kunde hänföras till någon av de övriga sektorerna.

Det har skett väsentliga förändringar i de enskilda sektorernas relativa betydelse under denna period, vilket antyder ändrade prioriteringar. En del av dessa förändringar är mer framträdande än andra. Det är värt att notera att fa sektorer har fått de årliga beloppen nämnvärt reducerade under periodens lopp.

Undervisning

Den största delen av det totala bilaterala biståndet fram till den 1 juli 1974 – 611,2 mkr, en andel på 18,3 procent – lämnades till undervisningssektorn. Denna sektor har emellertid förlorat terräng under perioden. Andelen utgjorde 33,6 procent av det totala biståndet fram till den 1 juli 1969, och 17,9, 14,3,

14,7, 15,2 resp 11,7 procent de följande budgetåren. Under dessa år reducerades emellertid inte biståndets volym till denna sektor – tvärtom ökade det från 50,0 mkr 1969 till 99,1 mkr fyra år senare. Volymen ökade också de två följande budgetåren – till 159 resp 203 mkr (även om dessa belopp också inkluderade förvaltnings- resp forskningsstöd) – utan att andelen ökade: den utgjorde 11,0 resp 12,9 procent. Undervisningsbiståndets andel var störst på 1960-talet. Fram till budgetåret 1965/66 utgjorde den drygt hälften av det totala bilaterala biståndet – 55,1 procent – och de följande tre budgetåren 46,6, 31,8 resp 18,4 procent.

En betydande del av undervisningsbiståndet har under perioden 1969/70–1973/74 bestått av kontantbidrag – denna komponent utgjorde 67,8, 66,2, 69,3, 64,2 resp 87,6 procent. Personalbiståndet har minskat sin andel – 25,7, 23,4, 18,9, 13,1 resp 10,3 procent. Varubiståndets andel varierade något under dessa budgetår, det utgjorde 6,4, 10,2, 11,7, 22,6 resp 1,4 procent. Nästan allt bistånd inom denna sektor har bestått av gåvor – 1973/74 utgjorde kreditbiståndet 0,5 procent.¹⁴⁴

Undervisningsbiståndet har i första hand gått till Etiopien och Tanzania, som har mottagit 17,1 resp 13,1 procent av det totala undervisningsbiståndet fram till den 1 juli 1974 – Etiopiens andel i stort sett jämnt fördelat över en rad år, Tanzanias andel ökade på 1970-talet. Därefter följde Kenya med 8,6 procent, jämnt fördelat över en rad år; Indien med 8,5 procent, varav omkring hälften före 1 juli 1969 och en tredjedel under 1972/73; Tunisien med 6,8 procent, fördelat över flera år; Pakistan med 5,0 procent, varav två tredjedelar före 1 juli 1969; Bangladesh med 3,7 procent, nästan allt innan Östpakistan separerade från Pakistan; Botswana med 2,6 procent, det allra mesta de två sista budgetåren fram till den 1 juli 1974; Liberia med 1,9 procent, det mesta före den 1 juli 1969; Swaziland med 1,2 procent, jämnt fördelat på budgetåren 1971/72 – 1973/74; gemensamma institutioner för Botswana-Lesotho-Swaziland med 1,1 procent, nästan i sin helhet före 1 juli 1969, samt Sri Lanka med 0,4 procent, allt under budgetåren 1972/73–1973/74.¹⁴⁵

Byggnads- och anlaggningsverksamhet

Inom sektorn byggnads- och anlaggningsverksamhet hade förmedlats 527,8 mkr fram till den 1 juli 1974 – 15,8 procent av det totala bilaterala biståndet. Denna sektors andel av biståndet har hållit sig tämligen konstant – den utgjorde 15,0 procent av det totala bilaterala biståndet fram till den 1 juli 1969 och 19,5, 17,5, 13,5, 15,5 resp 16,0 procent under de följande fem budgetåren. Volymen ökade emellertid under perioden, från 59,9 mkr 1969 till 135,5 mkr fyra år senare. Fram till den 1 juli 1966 hade 9,7 procent av biståndet gått till sektorn vatten- och kraftutbyggnad, och denna andel var 14,5, 20,2 resp 17,5 procent under de följande tre budgetåren. 1974/75 och 1975/76 utgjorde biståndet till transport och kommunikationer 4 resp 3 procent, biståndet till vatten- och kraftförsörjning 6 resp 9 procent och byggnadsverksamhet 1 pro-

cent båda budgetåren. Totalt uppgick detta bistånd till 159 resp 199 mkr dessa två år, och andelen utgjorde 11 resp 13 procent.¹⁴⁶

Biståndet inom denna sektor har huvudsakligen bestått av krediter. Kreditkomponenten utgjorde 91,8 procent budgetåret 1969/70 och 91,0, 83,5, 80,3 resp 71,8 procent de följande budgetåren. Också personalbiståndet var av viss omfattning dessa år, även om andelen var mindre – 6,5, 6,7, 11,1, 10,2 resp 8,2 procent. Varubiståndet var obetydligt – andelen utgjorde 0,6, 0,3 resp 1,7 procent under budgetåren 1969/70–1971/72. Däremot ökade kontantbidragen proportionellt med att kreditandelen minskade. De utgjorde 0,8 procent 1969/70 och 1,9, 3,5, 9,3 resp 19,9 procent de följande fyra budgetåren.¹⁴⁷

Tanzania har mottagit lejonparten av biståndet inom denna sektor fram till den 1 juli 1974 – hela 43,1 procent. Landets andel låg på en genomgående hög nivå under en följd av år. Därefter följde Kenya med 14,2 procent. Biståndet till Kenya påbörjades 1970 och ökade starkt de följande åren – över 60 procent utgick budgetåret 1973/74. Därefter kom Sudan med 8,6 procent, varav nästan 60 procent före 1 juli 1969; Etiopien med 8,1 procent, merparten på 1970-talet; Tunisien med 7,4 procent, också det huvudsakligen under 1970-talet; Brasilien med 4,8 procent, huvudsakligen under åren omkring 1970; Botswana med 4,3 procent, merparten 1972/73–1973/74; Pakistan med 4,3 procent, det mesta på 1960-talet; Turkiet med 2,8 procent, i sin helhet på 1960-talet; Zambia med 1,7 procent, allt under åren 1971/72–1973/74; samt Bangladesh 0,2 procent, allt under 1973/74.¹⁴⁸

Landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning

Allt som allt hade lämnats 470,3 mkr till landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning fram till den 1 juli 1974 – 14,1 procent av det totala bilaterala biståndet. Fem år tidigare utgjorde denna andel 17,1 procent, den ökade till 20,0 procent det följande budgetåret, för att så minska till 17,1, 13,7, 11,1 resp 10,4 procent de följande åren på 1970-talet. Biståndsvolymen höll sig i stort sett på samma nivå under dessa år – det ökade från 61,5 mkr 1969/70 till 88,1 mkr 1973/74. Fram till den 1 juli 1966 utgjorde andelen 8,2 procent av det totala biståndet, för att så öka till 13,9, 15,5 resp 27,3 procent de följande tre budgetåren. 1974/75 och 1975/76 ökade biståndsvolymen – till 129 resp 192 mkr (beloppet för det sistnämnda året omfattade bara stöd till jordbruk, skogsbruk och fiske) – även om sektorns andel inte uppvisade en motsvarande positiv utvecklingslinje: den utgjorde 8,9 resp 12,2 procent, det sistnämnda året inklusive importstödet till denna sektor.

Biståndet inom denna sektor fram till den 1 juli 1974 har i ökande utsträckning bestått av kontantbidrag – dessa utgjorde 31,2 procent 1969/70 och 24,7, 42,1, 73,0 resp 63,5 procent de följande fyra budgetåren. Också personalbiståndet har visat en ökande tendens – andelen var 10,5 procent 1969/70 och 13,6, 16,2, 18,1 resp 14,3 procent under de följande fyra budgetåren. Huvudvikten låg på varor under åren omkring 1970 – 40,2 procent 1969/70 och 42,8 resp

22,8 procent de två följande budgetåren – men därefter har endast små varumängder ingått i biståndet. Kreditbiståndet utgjorde omkring en femtedel av det totala biståndet under de sista fem budgetåren fram till 1 juli 1974 – 18,0, 18,8, 18,7, 8,8 resp 22,1 procent.¹⁴⁹

Också inom denna sektor är det Tanzania som har mottagit den största andelen fram till den 1 juli 1974 – 18,4 procent, merparten på 1970-talet. Landets andel har ökat kraftigt, budgetåret 1973/74 utgjorde den hela 39,0 procent. Därefter följde Etiopien med 14,9 procent och Kenya med 14,0 procent. Biståndet till dessa två länder har i stort sett varit jamnt fördelat över en rad år. Så följde Bangladesh med 13,4 procent, merparten före 1 juli 1972; Indien med 12,1 procent, nästan i sin helhet före 1 juli 1971; Pakistan med 5,8 procent, det allra mesta på 1960-talet; Zambia med 4,9 procent, i stort sett jamnt fördelat på åren efter 1967; Turkiet med 3,8 procent, merparten under 1969/70–1971/72; Afghanistan med 3,5 procent, i stort sett jamnt fördelat över en följd år; samt Tunisien med 3,5 procent, därav nästan 60 procent under 1973/74.¹⁵⁰

Humanitärt bistånd

Något under en femtedel av det totala bilaterala biståndet fram till 1 juli 1974 – 574,4 mkr, som utgjorde 17,2 procent – har gått till humanitärt bistånd. Andelen ökade med åren. Den utgjorde 5,4 procent av det totala biståndet fram till den 1 juli 1966 och var de följande tre åren 1,0, 7,2 resp 11,9 procent. Den 1 juli 1969 utgjorde den 8,3 procent, och var de följande fem budgetåren 13,2, 15,6, 30,4, 22,8 resp 15,9 procent. Under dessa fem år ökade också volymen starkt, från 40,4 mkr 1969/70 till 135,1 mkr 1973/74. 1971/72 uppgick det humanitära biståndet till 145,4 mkr, och andelen var mer än dubbelt så stor som den näst största sektorns. Det humanitära biståndet fortsatte på en hög nivå också 1974/75 och 1975/76 – det uppgick till 256 resp 216 mkr och utgjorde 17,6 resp 13,7 procent av det totala biståndet.¹⁵¹

På 1970-talet har det humanitära biståndet bestått av kontantbidrag och varor – det har varken haft någon personal- eller kreditkomponent. Under 1969/70 och 1970/71 bestod det i sin helhet av kontantbidrag, och de tre följande budgetåren utgjorde kontantbidragen 98, 50 resp 60 procent, och varubiståndet 2, 50 resp 40 procent av biståndet.¹⁵²

Mer än hälften av det totala humanitära biståndet har gått till Demokratiska Republiken Vietnam och Bangladesh – de två ländernas andelar fram till den 1 juli 1974 utgjorde 26,8 resp 26,7 procent. Biståndet till Nordvietnam uppgick till 2,3 mkr den 1 juli 1969 och utgjorde 17,0, 27,5, 27,6, 26,2 resp 53,9 mkr de följande fem budgetåren. Stödet till Bangladesh var huvudsakligen koncentrerat till budgetåren 1971/72–1972/73, då det uppgick till 66,3 resp 77,8 mkr, året därpå var det 7,1 mkr. Dessutom har Indien mottagit 8,0 procent av det humanitära biståndet, koncentrerat till åren 1970/71–1971/72. Också detta bistånd utgick som stöd till flyktingar från det tidigare Pakistan. För övrigt har

Chile mottagit 0,7 procent av det humanitära biståndet, fördelat på åren 1971/72–1973/74; och Tunisien 0,3 procent, 1969/70 och 1971/72. En betydande del av det humanitära biståndet har gått till helt andra ändamål, bl a till flyktstöd och till befrielseföretag i södra Afrika och Guinea-Bissau. Stödet utgjorde 184 mkr – 32 procent av det totala humanitära biståndet fram till den 1 juli 1974. Det ökade från år till år. Fram till den 1 juli 1969 hade det utgått 36,5 mkr i sådant bistånd, de följande åren utgjorde denna komponent 17,5, 20,4, 12,5, 25,0 resp 72,1 mkr.¹⁵³

Befolkningsfrågor inklusive familjeplanering

Fram till den 1 juli 1974 hade 280,8 mkr, 8,4 procent av det totala bilaterala biståndet, kanaliserats till denna sektor. Dess andel har nästan hela tiden legat på strax under 10 procent – den utgjorde 10,0 procent den 1 juli 1969 och 8,6, 8,0, 10,2 resp 10,4 procent de följande fyra budgetåren – men endast 4,9 procent 1973/74. Biståndet låg kvar på i stort sett samma nivå också de följande två åren – det uppgick till 54 resp 66 mkr 1974/75 och 1975/76. Andelen av det totala bilaterala biståndet låg kvar på den reducerade nivå den hade 1973/74 – 3,7 resp 4,2 procent. Till stor del kan denna reducerade andel förklaras med att familjeplaneringsbiståndet till de mellanstatliga organisationerna – som tidigare legat under anslaget för bilateralt utvecklingssamarbete – fr o m 1973/74 överfördes till anslaget för multilateralt bistånd. Fram till 1 juli 1969 uppgick detta stöd till 72,5 mkr, och det ökade från 26,4 mkr 1969/70 till 60,0 mkr 1972/73. Året därpå utgjorde det 41,3 mkr.

Biståndet inom denna sektor har på 1970-talet till Övervägande delen bestått av kontantbidrag och varor, alltsammans på gåvbasis. Personalkomponenten har varit blygsam och i avtagande – den utgjorde 5,4 procent 1969/70 och 3,8, 1,8, 1,0 resp 1,1 procent de följande fyra budgetåren, sistnämnda år hade den underskridit 0,5 mkr. Varukomponenten utgjorde 34,7 procent 1969/70 och 28,2, 10,8, 23,1 resp 50,9 procent de följande budgetåren, och kontantbidragen utgjorde 59,8, 67,8, 87,3, 75,8 resp 47,9 procent under samma år.¹⁵⁴

Nästan hälften av detta bistånd – 49 procent – hade fram till den 1 juli 1974 kanaliserats som extraordinära bidrag till internationella organisationer. Dessa bidrag fördelade sig över en rad år – den 1 juli 1969 utgjorde de 14,9 mkr, men ökade i omfattning på 1970-talet. De var speciellt stora under 1971/72 och 1972/73 då de uppgick till 39,2 resp 43,9 mkr och utgjorde 80,2 resp 73,1 procent av biståndet inom denna sektor. För övrigt var de största mottagarna av svenskt bistånd inom denna sektor Indien med 12,1 procent, fördelat över en följd av år, men starkt ökande 1972/73–1973/74; och Pakistan med 10,1 procent, merparten före den 1 juli 1971. Därefter följde Sydkorea med 7,7 procent, jamnt fördelade över en rad år; Bangladesh med 7,1 procent, den största delen hade gått till Östpakistan före 1 juli 1971; Sri Lanka med 4,0 procent, i stort sett jamnt fördelat över en lång rad år; Nordvietnam med 2,2 procent, koncentrerat till åren 1971/72–1973/74; Malaysia med 2,2 procent, fördelat över en lång rad år; samt Kenya med 1,8 procent, till största delen på 1970-talet.¹⁵⁵

Industri

Inom industrisektorn hade det fram till den 1 juli 1974 utgått 138,5 mkr i bilateralt bistånd – 4,2 procent av det totala biståndet. Merparten hade förmedlats på 1970-talet – sektorns andel av det totala biståndet fram till den 1 juli 1969 utgjorde 0,8 procent, och de följande budgetåren utgjorde andelen 2,2, 3,2, 2,5, 7,1 resp 7,1 procent. Volymen ökade från 6,9 mkr 1969/70 till 60,6 mkr 1973/74.¹⁵⁶

En betydande andel av industribiståndet har bestått av importstöd. Om importstödet inkluderas framträder en annan bild. Industribiståndet utgör då 0,6 procent av det bilaterala biståndet per den 1 juli 1966, och 1,4, 3,1, 5,8, 11,1 resp 17,8 procent de följande budgetåren. Per den 1 juli 1971 utgör det 9,0 procent.¹⁵⁷ Också för 1974/75 och 1975/76 ligger den i så fall på en relativt hög nivå – även om ökningstakten inte fortsatte. Industribiståndet uppgick till 124 resp 147 mkr dessa två år och dess andel utgjorde 8,5 resp 9,3 procent.¹⁵⁸

Industribiståndet – exklusive importstödet – har i Övervägande utsträckning bestått av krediter – kreditkomponenten utgjorde 65,3 procent budgetåret 1969/70 och 74,7, 52,7, 82,2 resp 68,3 procent de följande åren. Det har också utgått betydande kontantbidrag – denna komponent utgjorde 21,5, 23,9, 40,0, 13,8 resp 29,1 procent under samma år. Däremot har personalbiståndet varit av begränsad omfattning – andelen dessa år var 13,1, 1,3, 7,2, 3,9 resp 2,5 procent – och uppgick till 1,6 mkr budgetåret 1973/74.¹⁵⁹

Detta biståndet har nastan i sin helhet – 87,5 procent – gått till Tunisien, Tanzania och Östafrikanska gemenskapen (EAC). Tunisien har mottagit mest – 34,9 procent – varav merparten de två sista budgetåren. Också tidigare gick större delen av industribiståndet till Tunisien. Därefter följde EAC med 29,9 procent, också huvudsakligen under de två sista budgetåren, och Tanzania med 22,7 procent, fördelat över en rad år, men med nastan två tredjedelar 1973/74; Nordvietnam med 2,5 procent, allt under 1973/74; Cuba med 2,0 procent, allt på 1970-talet; samt Sri Lanka med 1,6 och Afghanistan med 1,5 procent, i båda fallen under 1970-talet.¹⁶⁰

Hälsovård och näringsfrågor

Fram till den 1 juli 1974 hade 130,0 mkr kanaliserats till sektorn hälsovård och näringsfrågor – 3,9 procent av det totala biståndet. Den 1 juli 1969 utgjorde denna andel 4,8 procent, och var 3,2, 2,2, 2,4, 4,0 resp 5,0 procent de följande fem budgetåren. Under denna period ökade volymen från 9,7 mkr 1969/70 till 42,6 mkr 1973/74. Det ökade ytterligare de följande två budgetåren – till 93 resp 83 mkr – och dess andel av det totala bilaterala biståndet var något högre än tidigare år, 6,4 resp 5,3 procent 1974/75 och 1975/76.

Detta bistånd ges på gåvbasis. Personalkomponenten har varit stor, men är i avtagande. Den utgjorde 43,8 procent budgetåret 1969/70 och 49,8, 44,5, 15,9 resp 13,9 procent de följande fyra budgetåren. Kontantbidragen utgjorde 30,0, 34,1, 46,9, 45,7 resp 18,1 procent under samma år. Under de två sistnämnda

åren ökade varukomponentens andel starkt – under femårsperioden fram till 1 juli 1974 utgjorde den 26,0, 16,0, 8,5, 38,2 resp 67,9 procent.¹⁶¹

Etiopien har varit den klart största mottagaren av bilateralt svenskt bistånd inom denna sektor, 43,0 procent av det totala biståndet fram till den 1 juli 1974 gick dit. Det har i stort sett varit jämnt fördelat över en rad år, med nästan halften redan på 1960-talet. Också Nordvietnam har mottagit en betydande andel, 20,2 procent fördelat på de två budgetåren 1972/73–1973/74; och Cubas andel, 12,9 procent, fördelade sig nästan i sin helhet på samma år. Därefter följde Tunisien med 9,0 procent, fördelat över en lång rad år, med nästan halften på 1960-talet; Tanzania med 6,9 procent, varav nästan allt på 1970-talet, merparten de två sista budgetåren; Zambia med 1,7 procent, varav drygt halften 1973/74; samt Kenya med 1,4 procent, också där med nästan halften under 1973/74.¹⁶²

Förvaltning

Förvaltningsbiståndet upptar inte någon särskilt stor plats i biståndsstatistiken – 28,1 mkr hade använts inom detta område fram till den 1 juli 1974, 0,8 procent av det totala biståndet. Andelen har i stort sett legat på ca 1 procent under hela perioden – den utgjorde 0,3 procent av det totala biståndet den 1 juli 1966, och 0,3, 0,9, 1,6, 0,7, 1,3, 1,1, 0,9 resp 0,6 procent de följande åtta budgetåren. Volymen ökade från 2,3 mkr 1969/70 till ca 5,0 mkr samtliga följande fyra budgetår.¹⁶³

Förvaltningsbiståndet har till stor del bestått av personalbistånd. Denna komponent utgjorde 97,2, 58,6, 55,1, 54,8 resp 82,7 procent för resp år under perioden 1969/70–1973/74. Det har också utgått betydande kontantbidrag. Under samma period utgjorde dessa 2,7, 41,3, 44,8, 45,1 resp 17,2 procent. Allt förvaltningsbistånd ges på gåvobasis.¹⁶⁴

Nästan halften av förvaltningsbiståndet fram till den 1 juli 1974 har gått till Tanzania – 47,5 procent – fördelat med årliga belopp på omkring 1,8 mkr över en följd av år. Därefter följde Swaziland med 10,0 procent, fördelat på åren 1970/71–1972/73; Lesotho med 9,9 procent, varav merparten under samma period; Botswana med 8,4 procent, fördelat på 1972/73–1973/74; Kenya med 8,2 procent, nästan i sin helhet på 1970-talet; Etiopien med 6,3 procent, fördelat på åren omkring 1970; samt Zambia med 4,2 procent, fördelat på 1970-talet.¹⁶⁵

Importstöd

I den tidigare svenska biståndsstatistiken fördelades importstödet på övriga sektorer alltefter stödets ändamål. På 1960-talet var det emellertid av ganska blygsam omfattning – andelen av det totala bilaterala biståndet den 1 juli 1969 utgjorde 1,7 procent och uppgick till 12,1 mkr. De följande åren ökade detta bistånd raskt, både vad gäller volymen och andelen av det totala biståndet.

Andelen utgjorde 6,3, 13,6, 5,3, 6,9 resp 22,6 procent för resp år under perioden 1969/70–1973/74, och biståndets volym ökade från 19,4 mkr 1969/70 till 191,8 mkr 1973/74. Då hade det kommit upp till 343,4 mkr, som utgjorde 10,3 procent av det totala bilaterala biståndet. Under de två följande budgetåren flerdubblades importstödet. Det utgjorde 473 mkr 1974/75, hela 32,6 procent av det totala bilaterala biståndet. Året därpå fördelades importstödet på nytt på sektorer i SIDA:s statistik. Trots detta återstod 402 mkr som ej kunde hänföras till någon viss sektor, vilket var 25,5 procent av det totala bilaterala biståndet budgetåret 1975/76.

Importstödet bestod i början av 1970-talet till Övervägande delen av kreditbistånd. Kreditkomponenten utgjorde 100 procent under perioden 1969/70–1971/72, och var 80,5 resp 56,9 procent de följande två budgetåren. De två sistnämnda åren kom det in en ökande varukomponent – denna utgjorde 5,2 resp 24,1 procent. Kontantbidragen dessa år utgjorde 14,1 resp 18,9 procent.¹⁶⁶

Merparten av importstödet fram till den 1 juli 1974 gick till Indien – hela 71,7 procent. Fram till den 1 juli 1972 gick detta stöd i sin helhet till Indien, och landets andel de följande två budgetåren utgjorde 47,7 resp 60,2 procent. Också Bangladesh har fått betydande importstöd – landets andel utgjorde 14,3 procent, allt under 1973/74. Dessutom har Chile mottagit 5,6 procent av detta stöd, fördelat på åren 1972/73–1973/74; Sri Lanka 3,8 procent och Tanzania 2,3 procent, för båda länderna var stödet fördelat på samma två budgetår; samt Zambia 2,0 procent, allt under 1973/74.¹⁶⁷

Sammanfattning

I proposition 1962:100 prioriterades först och främst yrkesutbildning och familjeplanering. Tabell 5.1. täcker inte åren närmast efter 1962, och ger därför inte underlag för att bedöma i vilken utsträckning denna prioritering lades till grund för resursfördelningen. Prioriteringen av dessa båda sektorer i proposition 1962:100 fängade emellertid upp den orientering det bilaterala biståndet faktiskt hade fått i slutet av 1950-talet och under de första åren av 1960-talet. Det utgick då relativt omfattande stöd till uppbyggnaden av yrkesskolor. Också stödet till familjeplanering hade kommit igång ordentligt då proposition 1962:100 bekräftade denna prioritering. Stödet utvidgades som nämnts till många länder under de följande åren. Under åren närmast efter 1962 låg huvuddelen av biståndet inom de två sektorer som yrkesutbildning och familjeplanering hörde till – undervisning och hälsovård. Hela 69,4 procent av det totala biståndet fram till den 1 juli 1966 gick faktiskt till dessa två sektorer, därav drygt 55 procent till undervisning. I så måtto Överensstämmelse programförklaringarna och de faktiska överföringarna.

I senare programförklaringar har inte stödet till undervisningssektorn betonats särskilt starkt. Betoningen har snarare formulerats så att biståndet inom samtliga sektorer skulle tillvarata utbildningssyftena. 1966 inkluderades lärarutbildning bland de verksamheter som skulle prioriteras inom det tekniska

biståndet, och på 1970-talet framhölls vuxenundervisningen. I de riktlinjer som 1973 utarbetades inom SIDA betonades åter yrkesinriktad undervisning, samtidigt som grundutbildningen blev högt prioriterad och den högre utbildningen lågt prioriterad.

Undervisningssektorn intog en framträdande position innan biståndsprogrammet också efter mitten av 1960-talet, även om sektorns andel gradvis har minskat. Tabell 5.1. specificerar inte biståndet inom varje särskild sektor, och ger därför inte underlag för någon utsago om i vilken utsträckning fördelningen inom undervisningssektorn har varit i linje med de specificerade prioriteringarna. Däremot ger redogörelserna i kapitel 4 av undervisningsbiståndet till prioritetsländerna och några andra mottagare ett visst underlag för att dra den slutsatsen att det verkar vara god överensstämmelse mellan programförklaringarna och den faktiska inriktningen av stödet. En stor del av undervisningsbiståndet har faktiskt varit inriktad på yrkesutbildning och primärutbildning; bistånd har också lämnats till lärarutbildning, SIDA:s profilhalfte 1973 rörande undervisningsbiståndet bekräftar den inriktning som detta bistånd haft genom åren.

Familjeplanering – och efterhand befolkningsfrågor mer allmänt – fortsatte att inta en framträdande plats i statsmakernas programuttalanden på 1960- och 1970-talen. Denna verksamhet inkluderades 1966 bland de prioriterade områdena för tekniskt bistånd. I proposition 1968:101 hörde den återigen till de två högst prioriterade verksamheterna.

Tabell 5.1. fångar inte in utvecklingen under de närmaste åren efter 1962, men täcker perioden efter det att denna verksamhet blev högprioriterad i proposition 1968:101. Fram till den 1 juli 1969 hade denna sektor mottagit 10,0 procent av det totala biståndet, men andelen minskade de två följande åren, innan den åter kom upp i den tidigare nivån, i första hand på grund av extra stora bidrag till de internationella organisationernas verksamhet. De tre sista år, som tabellen omfattar, var andelen mindre än 5 procent. Denna reducerade andel kan delvis förklaras av en budgetteknisk omläggning som ägde rum från budgetåret 1973/74. Stödet till familjeplanering genom UNFPA och till WHO:s fortplantningsforskning överfördes från det bilaterala till det multilaterala anslaget. Det finns likaväl ett visst gap mellan programformuleringen om "högsta prioritet" och den faktiska tilldelningen till detta verksamhetsområde.

Ett genomgående drag hos biståndet inom denna sektor på 1970-talet, är att det huvudsakligen har bestått av kontantbidrag och varor, medan personalbiståndet har varit litet och i avtagande. Det är i detta sammanhang av intresse att notera att i de riktlinjer som utarbetades 1973 inom SIDA, framhölls det, att biståndet skulle bestå både av finansiellt stöd och rådgivning, och att det skulle ökas både vad gäller personal och material – förutom ökade forskningsinsatser inom områden av betydelse för denna verksamhet.

I programförklaringarna har hälsovård och efterhand också näringsfrågor genomgående framhållits som en viktig verksamhet. Denna verksamhet inkluderades 1966 bland de områden som skulle ges tekniskt bistånd och den betonades i SIDA:s petita för 1971/72 och senare. Den intog emellertid inte

någon framskjuten plats i statsmakternas programförklaringar på 1970-talet. Statsmakterna betonade den beslätade uppgiften att förbättra livsmedelsförsörjningen i anslutning till landsbygdsutvecklingen.

I de riktlinjer som 1973 utarbetades inom SIDA framhölls det att hälso- och näringsfrågor på nytt hade fått hög prioritet efter en mellanperiod då denna verksamhet till stor del hade inordnats i humanitära sammanhang. Mellanperioden är lätt urskiljbar i tabell 5.1. – sektorns andel utgjorde bara 4,8 procent den 1 juli 1969 och sjönk ytterligare under de följande tre åren för att så åter komma upp i den tidigare nivån från 1973/74. Någon särskilt framträdande prioritering har således inte denna sektor fått någon gång, om man lägger den faktiska ämnesfördelningen av biståndet till grund.

Under sista hälften av 1960-talet spelar ett par nya sektorer en växande roll vad gäller de faktiska biståndsoverföringarna. Det var särskilt landsbygdsutveckling och vatten- och kraftutbyggnad som ökade i omfattning. Sektorn landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning sköt fart från mitten av 1960-talet – dess andel utgjorde 8,2 procent av det totala biståndet den 1 juli 1966 och ökade starkt under de följande åren tills den nådde sin topp under 1968/69. Det året utgjorde andelen över en fjärdedel av biståndet. Sektorn vatten- och kraftförsörjning ökade från 9,7 procent av det totala biståndet den 1 juli 1966 till drygt 20 procent budgetåret 1967/68. Andelen höll sig nära denna nivå också under de två följande åren.

1966 och 1968 bekräftades vikten av dessa sektorer genom statsmakternas programförklaringar. Både livsmedelsförsörjning i vid mening och *community development*-verksamhet hörde till de få sektorer som man 1966 beslutade att prioritera vad gäller det tekniska biståndet. I proposition 1968:101 utpekades dessutom livsmedelsförsörjning – tillsammans med familjeplanering – som ett högprioriterat verksamhetsområde. Statsmakterna har också på 1970-talet starkt framhåvt betydelsen av insatser för livsmedelsförsörjningen i u-länderna. Regeringen framhävde landsbygdsutveckling som ett viktigt verksamhetsområde för svenskt bistånd i prop. 1968:101, och också på 1970-talet har statsmakterna upprepade gånger lagt stor vikt vid denna sektor.

Biståndet till landsbygdsutveckling kulminerade 1968/69. Under åren efter 1970 fick landsbygdsutveckling, såsom den har definierats i den svenska biståndsstatistiken, hela tiden sin betydelse reducerad, om man lägger biståndets fördelning på de enskilda sektorerna till grund för bedömningen. Dess andel utgjorde en femtedel av det totala biståndet 1969/70 och varierade mellan 13,7 och 8,9 procent årligen i perioden 1971–76 – trots att volymen ökade de flesta åren. Denna utveckling överensstämmer inte särskilt väl med statsmakternas programförklaringar – speciellt inte med regeringens högprioritering av ett av de områden som tillhör denna sektor i proposition 1968:101.

Det är emellertid möjligt att de definitioner som används för denna sektors vidkommande i biståndsstatistiken bara fångar in delar av det totala verksamhetsområde som statsmakterna har velat innefatta i begreppet. Många av de verksamheter som fått stöd inom andra sektorer – inte minst inom sektorerna byggnads- och anläggningsverksamhet, undervisning och delvis också hälso-

och näringsfrågor – är således högst relevanta också i samband med landsbygdsutveckling i vid mening. Det är möjligt att det är en sådan utvidgad definition som regeringen utgått från då den 1975 framhöll att nästan 30 procent av de totala svenska biståndsresurserna – bilaterala och multilaterala – gick till landsbygdsutveckling.

Också byggnads- och anläggningsverksamhet framhölls som ett viktigt verksamhetsområde för svenskt bistånd i prop. 1968:101. Denna verksamhet sköt som nämnts fart redan från mitten av 1960-talet, och har genomgående legat på en hög nivå också efter 1968, både volymmässigt och som andel av det totala biståndet. Andelen har varierat mellan 15 och 20 procent de olika åren – något lägre under 1974/75 – 1975/76. Trots detta har denna sektor knappast omnämnts i statsmakternas programuttalanden på 1970-talet.

Under början av 1970-talet riktade statsmakterna sin uppmärksamhet mot flera nya verksamheter. Några av dessa hörde hemma inom de fastlagda sektorgränserna – detta gällde bl a industriutbyggnad – men de flesta skar rakt igenom den etablerade sektorindelningen. Det lades ökad vikt vid miljöaspekter, vid kvinnans ställning i utvecklingsprocessen, vid sysselsättningshänsyn, vid forskning och rent allmänt vid de grupper av befolkningen som hade det sämst ställt.

I svensk biståndsstatisik på 1960-talet fördelades importstödet på sektorer efter sin användning. Industribiståndet började skjuta fart 1968/69 – det utgjorde 5,8 procent av det totala tvåsidiga biståndet det budgetåret och 11,1 resp 17,8 procent de följande två budgetåren. Den faktiska trend som kunde urskiljas bekräftades också här av statsmakterna i programuttalanden 1969–70 om att industribistånd skulle ges samma vikt som andra prioriterade områden inom det svenska biståndsprogrammet. I tabell 5.1. har importstödet redovisats för sig och är inte sektorfordelat – med undantag för 1975/76. Industribiståndet – som det framstår i tabellen – utgör bara en blygsam del av det svenska biståndsprogrammet fram till budgetåret 1972/73, då det ökade till 7 procent. Det ökade inte ytterligare – inklusive importstöd utgjorde det 9 procent av det bilaterala biståndsprogrammet både 1974/75 och 1975/76.¹⁶⁸ Detta står knappast i god samklang med statsmakternas prioritering 1970, men avspeglar väl i någon grad den ambivalens och oenighet som gjorde sig gällande avseende industribiståndet och dess former.

Statsmakternas programförklaringar har varit mer lågmälda vad gäller en del andra sektorer. 1973 drog SIDA upp riktlinjer för förvaltningsbiståndet, något som antyder en viss prioritering av denna sektor. Som tabell 5.1. visar, har denna genomgående legat på en nivå strax under 1 procent. Två andra sektorer har däremot antagit betydande dimensioner utan att de har varit speciellt prioriterade i statsmakternas programförklaringar: det humanitära biståndet och importstödet. Båda biståndsformerna har det gemensamt att de är lätta att administrera.

På 1970-talet har statsmakterna upprepade gånger betonat nödvändigheten av att ge katastrofbistånd. Också betydelsen av bistånd till flyktingar och befrielseerörelser i södra Afrika och Guinea-Bissau har understrukits, vilket

också framgår av tidigare kapitel. Sverige har givit betydande bidrag på detta område, både genom de internationella organisationerna och bilateralt. Det bilaterala humanitära biståndet de sista fyra budgetåren fram till den 1 juli 1974 har genomsnittligt utgjort över en femtedel av det totala biståndet – 1971/72 utgjorde det över 30 procent. På 1960-talet låg det på en lägre nivå – det utgjorde 8,3 procent av det totala biståndet fram till den 1 juli 1969 – även om det då visade en starkt ökande tendens. Under tiden efter 1972 har andelen varit i avtagande. Det är speciellt Vietnam och Bangladesh som har mottagit detta stöd. Också biståndet till befrielseströrelserna i södra Afrika och Guinea-Bissau har klassificerats som humanitärt bistånd. Stödet inom denna sektor inkluderar således bistånd till många olika ändamål. Allt detta bistånd har lämnats på gävvillkor.

I mitten av 1970-talet ansträngde sig statsmakterna att göra katastrofbiståndet flexibelt – dels genom att utnyttja det till att avhjälpa akuta, kortsiktiga krisbehov i programländerna, dels genom att inrikta det på förebyggande insatser.

Trots detta är det på sin plats att dra en skiljelinje mellan generell humanitärt bistånd och utvecklingsbistånd, därför att både ändamål och biståndsteknik är helt olika. Bägge ändamålen är viktiga, var och en på sitt sätt. Mycket talar för att det humanitära biståndet borde utskiljas ur utvecklingsbiståndet. Ett sätt som detta kunde ske på vore att upprätta en katastroffond som ackumulerar medel under år utan stora kriser, och som kan användas när stora katastrofer äger rum. Annars kan det bli alltför lätt att tillgripa medel som egentligen är Öronmärkta för utvecklingsändamål – inriktade på långsiktiga strukturella förändringar – för att lindra ögonblicklig nöd, som är något helt annat. Med ett sådant perspektiv finns det god anledning att rikta uppmärksamheten mot den stora omfattning som det humanitära biståndet har fått på 1970-talet. Detta är knappast det bästa sättet att använda medlen på – sett ur utvecklingssynvinkel.

Också importstödet har nått betydande omfattning under 1970-talet. 1973/74 utgjorde det över en femtedel av biståndet – hela 22,6 procent – och den ökade de följande åren, till omkring en tredjedel av allt bistånd genom SIDA 1974/75 och drygt en fjärdedel året därpå. Sistnämnda år låg andelen på denna höga nivå även efter det att man försökt fördela importstödet på de övriga sektorerna. De första åren bestod importstödet till större delen av krediter, de sista fyra åren utgjorde varukomponenten en starkt ökande andel. I statsmakternas motivering för denna form av bistånd har utvecklingsländernas behov av leveranser utifrån framhållits i allmänna termer. Ofta har importstödet framställts som extra högvärdigt – klassificerat som programbistånd, och därmed i linje med mottagarnas egentliga önskningsar. Det primära motivet har emellertid varit – om all fraseologi tas bort – olika behov i givarlandet självt.

Det är mycket svårt att med utgångspunkt från tabell 5.1. dra några slutsatser om i vilken utsträckning en rad av statsmakternas övriga programförklaringar har stått i överensstämmelse med biståndets faktiska inriktning. Detta gäller särskilt de programförklaringar som berör verksamhetsområden vilka

skar över den etablerade sektorindelningen och angår biståndets inriktning inom de olika sektorerna – dess inriktning på eftersatta grupper och regioner inom programländerna, på att främja u-landskvinnans position och utvecklingsmöjligheter, på miljövard, sysselsättning och forskning. Det galler också stödet till Kooperationen och åtgärder för att främja u-ländernas export, som inte har specificerats i tabellen.

Omfattningen av dessa slags stöd presenteras emellertid ibland i anslutning till programförklaringar som görs. Detta galler bl a det stöd som är inriktat på att förbättra u-landskvinnans ställning. Detta har varit ytterst blygsamt. Emellertid har det blivit allt svårare att mata det i och med att det enligt programförklaringarna skall ingå som en integrerad del av stödet till eftersatta grupper, vilket gör det svårt att identifiera. Detsamma galler stödet inom miljövardssektorn – mycket små resurser har ställts till förfogande för denna sektor, även om biståndsmyndigheten vid utformningen av en insats kan ha tagit hänsyn till behovet av miljövard. Det är också svårt att bedöma i vilken grad biståndet har utformats så att statsmakternas programförklaring om att skapa ökad sysselsättning har tillvaratagits – bl a inom sektorerna landsbygdsutveckling och industri. Mer specialinriktade utvärderingar är nödvändiga för att dessa förhållanden skall kunna klargöras. Däremot är det lättare att identifiera bidragen till främjandet av u-ländernas export. Vad galler stöd till marknadsföring i i-länderna har dessa i stort sett begränsats till tillskotten till ITC och Importkontoret för u-landsprodukter – något som bara har utgjort mindre än en tiondels promille av de svenska biståndsresurserna.

Statsmakternas programförklaringar har varit generella. De har inte slagit fast någon relativ prioritering mellan de olika verksamhetsområdena. Förklaringarna har i stället framhållit områden som man har funnit viktiga – efterhand har de blivit ganska många. Inte på något område har någon programförklaring i kvantitativa termer givits. Detta galler också de riktlinjer som 1973 utarbetades inom SIDA just med avsikten att översätta statsmakternas generella målformuleringar i operationella termer.

Det kan finnas flera och goda anledningar till detta. Spanningar kunde uppstå mellan sådana programförklaringar och en genuin mottagarcentrering av biståndet. Det är emellertid inte utan vidare uppenbart att det under alla omständigheter skulle föreligga en konflikt mellan sektormål i kvantitativa termer och principen om mottagarcentrerat bistånd. Flexibiliteten på givarsidan – och för mottagaren – är däremot uppenbart större utan sådana restriktioner, och ännu större om biståndet vore fullständigt fritt från varje restriktion från givarlandets sida. Detta kommer biståndet ytterst sällan att bli. Den grundläggande frågan blir då vad man uppnår med att lagga restriktioner på biståndet – i form av generella eller specificerade målsättningar och riktlinjer – i detta sammanhang avseende biståndets ämnesinriktning; och vad man å andra sidan går miste om. Man kan konstatera att de allmänna riktlinjer som statsmakterna har utforinat för biståndets ämnesinriktning har varit dåligt agnade som grundval både för planeringen av biståndets fördelning på de olika

sektorerna, och för bedömningen av i vilken utsträckning överensstämmelse har rätt mellan programförklaringarna och den faktiska fördelningen. Frånvaron av riktlinjer på en precisionsnivå som kunde bilda underlag för detta har å andra sidan givit biståndsmyndigheten stor flexibilitet i utformningen av biståndet till de olika programländerna. Detta säger emellertid inte nödvändigtvis något om biståndets grad av faktisk mottagarcentrering – om man därmed menar mottagarregeringens möjlighet att fritt välja insats och insatsformer.

6. Biståndsforvaltning

Svensk biståndsförvaltning har genomgått flera strukturella förändringar sedan Sverige inledde sin biståndsverksamhet i början av 1950-talet. Biståndsvolymen har ökat, och de yttre förutsättningarna har efter hand förändrat sig. Regeringarna i den tredje världen har efter hand ställt andra förväntningar och krav på biståndets utformning och samarbetets karaktär. De vill inte längre ha fardigsydda utvecklingsprojekt i givarländernas regi, utan finansiellt och materiellt bistånd till projekt och program utformade och igångsatta i mottagarlandets egen regi – eventuellt med personalbistånd från givarna. En central komponent i deras program för en ny ekonomisk världsordning, som utformas på 1970-talet, var kravet att vara herre över sina egna resurser och sin egen utveckling, främst baserad på en kombination av egna resurser och självtillit. Den ökande svenska biståndsvolymen har, tillsammans med ändrade och nya samarbetsformer, i sin tur fört till nya uppgifter för den svenska biståndsförvaltningen. Också det genomgående kravet att biståndet skall vara effektivt och användas i linje med de svenska målen för biståndsverksamheten – och önskan om insyn i planeringen, igångsättningen och utvärderingen – har bidragit till att öka anspråken på biståndsförvaltningen under de förändrade förutsättningarna.

Principen om mottagarcentrering

Principen om att biståndet skall ske på mottagarens premisser och inordnas i mottagarlandets planering och prioritering, går som en röd tråd genom nyckeldokumenterna för svensk biståndsverksamhet. Betoningen av denna har ökat på 1970-talet. En sådan princip har konsekvenser både för biståndets sammansättning till de enskilda länderna och för biståndsformerna. Den påverkar dessutom biståndsförvaltningens organisation.

Principen etablerades redan i prop. 1962:100, även om uppmärksamheten där i minst lika hög grad var riktad mot andra hänsyn vid utformningen av biståndet, inte minst givarlandets egna förutsättningar och mål. Det framhävdes emellertid att utvecklingsproblemet väsentligen var en uppgift för u-länderna själva, och att biståndet måste inordnas i deras ansträngningar.¹ Biståndets karaktär av ömsesidigt samarbete snarare än ensidig hjälp underströks.² Det bilaterala tekniska biståndet måste främst inriktas på områden inom vilka preciserade önskemål förelåg från mottagarländerna, och inom vilka Sverige hade särskilda förutsättningar för att kunna ge ett verksamt stöd.³

Samma grundtankar återfanns sex år senare, i prop. 1968:101. Där framhölls att det tekniska biståndet efter hand hade ändrat karaktär, och att ansträngningar hade gjorts för att snabbare och mer fullständigt integrera biståndsprojekten i mottagarlandernas förvaltningsmässiga och ekonomisk-sociala struktur. Stor vikt lades vid att den kunskapsöverförande verksamheten från början väl inpassades i mottagarlandet, och att biståndsinsatserna "uppfattas allt mindre som svenska modellprojekt utan som bidrag ... till en verksamhet för vilken u-landets regering alltifrån början har det huvudsakliga ansvaret".⁴ Detta gällde också det multilaterala biståndet. En av fördelarna med multilateralt bistånd var "att det handhas av organisationer inom vilka givar- och mottagarländer samarbetar på jämställd fot. ... Den kanske viktigaste samordningen av internationellt bistånd handhas av u-landerna själva".⁵

På 1970-talet har detta understrukits upprepade gånger, både på principiell grundval och i anslutning till biståndets utformning inom de olika sektorerna. I prop. 1972:1 betonades på nytt att utvecklingsländernas egna planer och förutsättningar måste utgöra en grundval för utvecklingssamarbetet – denna princip hade under de senaste åren blivit grundläggande för både det bilaterala och det multilaterala utvecklingssamarbetet.⁶ Och i prop. 1974:1 underströk regeringen betydelsen av att mottagarlandets egna organ i växande utsträckning tar på sig ansvar för genomförande, kontroll och uppföljning av biståndsfinansierad verksamhet.⁷ I prop. 1971:1 konstaterades att de svenska insatserna var koncentrerade till ett begränsat antal huvudsektorer, och att den av mottagarländerna valda inriktningen i första hand hade varit avgörande.⁸ Året därpå framhöll utrikesutskottet att sektorvalet för det svenska biståndet "stys i första hand av de behov och prioriteringar som mottagarländerna redovisar".⁹

Mottagarorienteringen har understrukits av statsmakterna i anslutning till biståndet inom flera sektorer. Detta gäller bl a biståndet inom kommunikationssektorn,¹⁰ svenskt forskningsstöd,¹¹ industribiståndet,¹² stödet genom de enskilda organisationerna,¹³ livsmedelsbiståndet,¹⁴ samt svenskt katastrofbistånd.¹⁵ Det gäller också investeringsgarantier,¹⁶ och varubistånd. Mittenpartierna ville emellertid hålla varubiståndet utanför landramarna.¹⁷ Också bistånd med sikte på att förbättra kvinnans ställning i u-landerna var underställt denna princip – i detta sammanhang fann utskottet principen utgöra en begränsande faktor.¹⁸

Länderprogrammeringen – sådan den tillämpas både inom det bilaterala svenska biståndet och inom de internationella programmen – har motiverats med att systemet bidrar till att mottagarlandernas egna önskemål och prioriteringar får sätta sin prägel på biståndets utformning.¹⁹ Regeringen har också relaterat länderprogrammeringen av både det bilaterala och det multilaterala biståndet till utvecklingsländernas krav om *self-reliance*.²⁰

Principen om mottagarcentrering av biståndet har också påverkat kriterierna för val av nya mottagarländer och länderinriktningen av biståndet – vilket framgår av kapitel 3. En konsekvens av denna princip är också den grundsyn på samarbetet (som har kallats konvergensprincipen) som regeringen formulerade 1971: "Det måste anses väsentligt att samarbetet mellan givare

och mottagare ... kan baseras på en grundläggande samstämmighet i fråga om värderingar och målsättning. Rena effektivitetsskäl talar för detta. När givarlandets mål för utvecklingssamarbetet står i samklang med de resultat mottagarlandet eftersträvar i sin praktiska politik ökar förutsättningarna för att de enskilda biståndsinsatserna skall bli meningsfulla delar av en sammanhållen utveckling.”²¹ Detta har också medfört att statsmakterna har betonat att en avveckling av biståndet till fördel för andra samarbetsformer måste ske i samråd och samförstånd med mottagarregeringen.²²

Förvaltningsstrukturen

Svenskt utvecklingsbistånd påbörjades i blygsam skala år 1950. FNs utvidgade program för tekniskt bistånd till underutvecklade länder (EPTA) igångsattes år 1949 och Sverige tecknade sig 1950 för 0,5 mkr. Tio år senare hade det svenska biståndet till EPTA och Särskilda Fonden kommit upp i 15 mkr årligen. Sverige anslöt sig till IDA vid dess bildande 1960. IDA började sin utlåningsverksamhet året därpå, och det svenska bidraget första året var på 15 mkr. Svenskt bilateralt bistånd inleddes 1952 – och det första avtalet om tekniskt bistånd ingicks med Etiopien 1954. Det bilaterala svenska biståndet på 1950-talet och i början av 1960-talet var ännu blygsammare än det multilaterala.

Huvuddelen av det multilaterala biståndets svenska administration handlade under åren efter 1952 av Svenska Institutet för kulturellt utbyte med utlandet, vilket inom sitt sekretariat byggde upp en särskild avdelning i detta syfte. Institutet ombesörjde rekryteringen av experter och mottagandet av stipendiater för FNs, UNESCOs och, i stort sett, ILOs räkning och tjänstgjorde dessutom som sekretariat för den svenska UNICEF-kommittén. Ifråga om övriga FN-organ handlades emellertid expert- och stipendiatfrågorna av de ordinarie kontaktorganen inom den svenska förvaltningen – t ex FAO-kommittén, Nämnden för internationella hälsovårdsärenden (WHO), Riksbanken (IBRD), etc – stundom i samråd med Svenska Institutet, som även svarade för stipendiatverksamhetens kurativa sidor. Nämnden för internationella expert- och stipendieärenden tillsattes 1955 av Kungl. Maj:t i rådgivande och samordnande syfte rörande FNs och dess fackorgans verksamhet på det tekniska biståndsområdet.

Den bilaterala svenska hjälpen administrerades av Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd, vilken hade sitt sekretariat förlagt till Svenska Institutets avdelning för tekniskt bistånd. Centralkommittén bildades 1952 och bestod av ett sextiotal representanter för regeringen, riksdagen, näringslivet och folk-rörelserna. Dess administrationskostnader bestreds av statsmedel. Liksom Svenska Institutet var det ett halvstatligt organ.

Samordningen åvilade naturligtvis regeringen. 1961 tillsattes en särskild beredning för internationella biståndsfrågor som skulle stå till regeringens förfogande som ett rådgivande organ rörande frågor av principiell karaktär. Denna hade statsministern till ordförande och bestod i övrigt av finans-

ministern, handelsministern, statsrådet Ulla Lindström (biståndsminister) och 19 representanter för riksdagen, folkrörelserna, olika näringslivsorganisationer m m.

Först i början av 1960-talet blev biståndsverksamheten föremål för någon större politisk uppmärksamhet. Detta fick som följd ett omfattande utredningsarbete vad gällde mål och riktlinjer för svensk biståndsverksamhet, vilket utmynnade i prop. 1962:100. Samtidigt restes krav om en mer effektiv förvaltning av biståndsverksamheten. 1961 beslutade riksdagen att biståndsförvaltningen skulle omorganiseras med detta som mål, och året därpå upprättades Nämnden för internationellt bistånd (NIB).²³ NIB underställdes utrikesdepartementet och ersatte Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd och Nämnden för internationella expert- och stipendiatarenden. NIB skulle ta sig an det bilaterala tekniska biståndet. Samma år som NIB upprättades, tog finansdepartementet initiativ till att starta ett program för finansiellt bistånd. Detta program administrerades av departementets egna tjänstemän.

NIB hamnade raskt i blåsväder.²⁴ Efter en utredning som statskontoret genomförde omorganiserades biståndsförvaltningen 1965.²⁵ Det nya förvaltningsorganet – Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) – fick status som ämbetsverk med egen styrelse och inordnades under utrikesdepartementet. SIDA övertog de uppgifter som NIB hade haft, och övertog dessutom förvaltningen av det finansiella biståndet från finansdepartementet. Också SIDA har genomgått gradvisa strukturella förändringar efter 1966.

Den fastställda strukturen har bidragit till skapandet av spänningsförhållanden inom svensk biståndsförvaltning. Det generella ansvaret för utformningen av den svenska biståndspolitik har nästan hela tiden legat hos utrikesministern, och därmed hos utrikesdepartementet. Detta gäller både det bilaterala och det multilaterala biståndet. Beredningen av det bilaterala biståndet har huvudsakligen SIDA haft ansvaret för, medan utrikesdepartementet har haft beredningsansvaret för biståndet genom de multilaterala organisationerna. Vissa uppgifter har befunnit sig i en grå zon mellan departement och ämbetsverk. Detta gäller i första hand multibi-biståndet och biståndet till vissa internationella organisationer. Någon oklarhet har också rått om var beredningsansvaret för forskningsstödet skall ligga. För att stärka samordningen och den politiska ledningen av biståndsförvaltningen upprättades 1970 en avdelning inom utrikesdepartementet, under ledning av en statssekreterare. Fyra år senare utnämndes ett konsultativt statsråd för biståndsrenden – något man också hade haft i början på 1960-talet.

Fram till 1970 var emellertid det departementala ansvaret för biståndsfrågorna uppdelat mellan huvudsakligen utrikes-, finans- och handelsdepartementen. Ansvaret för tekniskt och humanitärt bistånd låg hos utrikesdepartementet, ansvaret för finansiellt bistånd hos finansdepartementet, medan handelsdepartementet handlade frågor rörande kommersiellt bistånd. Samordningen av biståndspolitik var utrikesdepartementets ansvar. Det hade dessutom inrättats ett särskilt interdepartementalt samrådsorgan med företrädare även för andra departement och SIDA – biståndsberedningen.

1970 tog regeringen initiativ till en förändring av detta mönster för att tillfredsställa de ökade kraven på samordning, som uppstod genom expansionen av biståndsverksamheten och strävandena att överbrygga gränserna mellan de olika biståndsformerna – tekniskt, finansiellt, handelspolitiskt, kommersiellt, såväl som multilateralt och bilateralt. Ansvaret för det finansiella biståndet Överfördes från finans- till utrikesdepartementet. Inom utrikesdepartementet omorganiserades som antytts den tidigare byrån för internationella biståndsärenden och förstärktes med sikte på bl a en förbättrad långsiktig planering av den svenska biståndspolitikens samt uppföljning av budget- och organisationsfrågor.²⁶ Ola Ullsten (fp) m fl föreslog i detta sammanhang att också de frågor rörande handelspolitiskt och kommersiellt bistånd, som handlades av handelsdepartementet, skulle Överföras till det som skulle bli en avdelning för internationellt utvecklingssamarbete inom utrikesdepartementet, och att den nya avdelningen skulle underordnas kabinettsekreteraren. Mittenpartierna i riksdagen anslöt sig till detta förslag som avstyrktes av statsutskottet.²⁷

Också den centrala myndigheten för det bilaterala utvecklingssamarbetet, SIDA, har genomgått organisatoriska förändringar. Verket har emellertid hela tiden letts av en styrelse där verkets generaldirektör varit ordförande. På 1970-talet koncentrerades en Övervägande del av SIDA:s verksamhet kring länderprogram till huvudmottagarländerna, och den dithills rådande administrativa uppdelningen av biståndet i krediter och gåvor upphävdes. Fram till 1972 var SIDA organiserat som en linjeorganisation med en avdelning för ekonomiska och administrativa funktioner, samt två biståndsoperativa avdelningar – en för kreditbistånd och en för gåvoinsatser – förutom en enhet för planerings- och sekretariatsfunktioner, och en byrå för information och dokumentation. En ny instruktion för verket trädde i kraft den 1 september 1973. Denna formaliserade en administrativ struktur som redan hade tillämpats från 1972, som ett resultat av en utredning hösten 1971 – som inom SIDA gick under namnet frälsarkransen – med en direktion i centrum, där de tidigare avdelningscheferna ingick tillsammans med generaldirektören, omgiven av 10 byråer. Den nya organisationen framstod som en kombination av en funktionell struktur, med sektorbyråer för beredning av insatser inom de olika verksamhetsområdena, och en länderorienterad struktur – med en länderbyrå med uppgift att samordna det centrala planeringsarbetet – samt några mer specialiserade byråer – tillsammans 10: länderbyrån, undervisningsbyrån, lantbruksbyrån, industribyrån, befolkningsbyrån – med en sektion för hälso- och näringsfrågor – utredningsbyrån, ekonomibyrån, rekryterings- och utbildningsbyrån, personaladministrativa byrån samt informationsbyrån.²⁸

SIDA har dessutom personal vid ett flertal ambassader. I slutet av 1960-talet upprättades biståndskontor i flera huvudmottagarländer, och i början av 1976 hade SIDA biståndspersonal vid de svenska ambassaderna i elva mottagarländer, förutom ambassadkanslierna i Sri Lanka och Guinea-Bissau och ambassaden i Rom. 1971 fanns det biståndskontor i Etiopien, Kenya, Pakistan, Tanzania, Tunisien och Zambia.²⁹ Regeringens förslag om att upphöja ambassaderna i Hanoi (DRV) och Havanna (Cuba) till självständiga myndigheter, och

dess förslag om att upprätta en ambassad i Gaberone (Botswana) motiverades 1972 bl a med omfattningen av utvecklingssamarbetet.³⁰ Regeringen gav samma motivering året efter för förslaget om att upprätta en ambassad i Dacca (Bangladesh).³¹ 1975/76 upprättades ett biståndskontor i Moçambique och ambassadkanslier i Guinea-Bissau och Sri Lanka.³²

1972 varslade regeringen om nya riktlinjer för organisationen av biståndskontoren med sikte på att integrera dem starkare i utrikesbeskickningarna. De nya riktlinjerna innebar bl a att biståndskontoren gjordes till sektioner inom de berörda beskickningarna – och att personalen underställdes utlandsmyndighetens chef. I frågor inom SIDA:s kompetensområde fick emellertid SIDA instruktionsrätt över kontoren. Avsikten var bl a att markera den svenska representationens enhetliga karaktär gentemot såväl värdlandet som hemmamyndigheterna, och att eliminera oklarheter rörande de olika ansvarsområdena, att förbättra möjligheterna till ett rationellt utnyttjande av personalen. De nya riktlinjerna trädde i kraft i början av 1973 och integreringen genomfördes under 1973/74.³³ Biståndskontoren betraktas alltså som en del av SIDA:s administration.³⁴

SIDA:s nya förvaltningsstruktur, som genomfördes 1971/72, har kritiserats eftersom den inte i tillräcklig utsträckning har anpassats till länderprogrammeringsprincipen. 1974 framhöll således Riksrevisionsverket (RRV), att den "relativt självständiga ställning gentemot länderbyrån som sektorbyråerna erhållit i den nya organisationen syns ... inte skapa tillräckliga förutsättningar för en konsekvent tillämpning av denna princip".³⁵ RRV sammanfattade att länderprogrammeringsprincipen borde komma klarare till uttryck i organisationsstrukturen genom att länderbyrån fick en starkare ställning i förhållande till sektorbyråerna vad gäller vilka länder som skulle få vilket bistånd.³⁶ RRV antydde att den etablerade förvaltningsstrukturen inverkade på biståndsmedlens faktiska fördelning på sektorer,³⁷ och framhöll att "den ämnesvisa fördelningen av biståndsmedlen [medför] risker för att inriktningen av biståndet på mottagarcentrerad länderprogrammering kan motverkas liksom även sektor-koncentrationen och en konsekvent övergång till programbistånd".³⁸ RRV framhöll vidare att biståndskontoren inte hade blivit en sådan avlastning för hemmamyndigheten som man förväntat, eftersom decentraliseringen av arbetsuppgifterna "inte följts av motsvarande delegering av beslutsrätt",³⁹ och anbefallde att en långtgående decentralisering inom biståndskontorens nya arbetsområden skulle övervägas.⁴⁰

I sitt svar på revisionsrapporten framhöll SIDA bl a, att RRV:s undersökning var baserad på de förhållanden som rådde fram till början av 1973 och inte tog hänsyn till den utveckling som skett senare. Det finns enligt SIDA ingen given lösning för hur kombinationen och balanseringen av land- och sektorinriktningen i en flerdimensionell organisation skall se ut. Den organisationen som nu fanns möjliggjorde emellertid den ökande betoning av "ländertankandet" som RRV hade efterlyst. Denna inriktning kunde enligt SIDA starkas bl a genom en ytterligare delegering till biståndskontoren.⁴¹ Denna bedömning har tillmötesgått senare.

En bedömare som kände strukturen val från insidan, Klas Markensten, konstaterade 1976 att SIDA:s nya organisation, liksom den tidigare, dominerades av de fackinriktade sektorbyråerna.⁴² Han framhöll att SIDA, trots den fortsatta utbyggnaden av biståndskontoren under 1970-talet, fortfarande i huvudsak var en hemmacentrerad organisation, med makt och policyutveckling koncentrerad till huvudkontoret. Där fattas de flesta formella besluten och den interna diskussionen på SIDA kretsar kring huvudkontorets verksamhet. Men samtidigt har biståndskontoren den verkliga kontakten med mottagarländerna och biståndet, något som leder till spänningar mellan tjänstemännen vid huvudkontoret – som är valorienterade i svenska problem och resurser – och personalen vid biståndskontoren.⁴³ Författaren hävdade att för att ”mottagarorienteringen skall få större genomslagskraft fordras troligen en genomförd landerindelning av hela huvudkontorets organisation”.⁴⁴

Biståndsforvaltningens struktur- och kapacitetsproblem är en av de frågor biståndspolitiska utredningen fått i uppdrag att gå igenom och yttra sig om. Detta förhållande har emellertid inte hindrat regeringen från att företa förändringar och utvidgningar i linje med förändrade behov. Det har heller inte hindrat oppositionspartierna från att framlägga förslag om ändringar – eller om att starka SIDA:s organisation.⁴⁵ Både regeringen och utrikesutskottet har emellertid understrukt att det inte finns någon proportionalitet mellan biståndsanslagets volym å ena sidan och förvaltningens kostnader och personalens omfattning å den andra.⁴⁶

Beredningsansvaret för det bilaterala biståndet har som nämnts legat hos SIDA, och för det multilaterala biståndet hos biståndsavdelningen inom utrikesdepartementet, som dessutom har ansvaret för samordning och policyfrågor rörande allt bistånd. Vid omorganisationen 1970 löstes SIDA från vissa multilaterala arbetsuppgifter.⁴⁷ Tre år senare överfördes flera insatser av multilateral karaktär från det bilaterala till det multilaterala anslaget – bidragen till UNFPA och WHO:s forskningsinsatser inom familjeplaneringsområdet och stödet till ITC.⁴⁸ Anslagsmässigt delas biståndet upp dels i sådan verksamhet som huvudsakligen styrs av internationella organisationer, där Sverige bara indirekt kan utöva inflytande över användningen av medlen, dels i sådant bistånd som Sverige mer direkt kan påverka användningen av. Det förstnämnda kanaliseras multilateralt och beredes av utrikesdepartementets biståndsavdelning, det sistnämnda av SIDA. Denna indelning kan vara oberoende av biståndsverksamhetens ändamål. Också multibi-biståndet beredes av SIDA.⁴⁹ 1974 fann SIDA denna uppdelning föga ändamålsenlig och föreslog att alla biståndsmedel skulle foras på ett anslag som sedan konsekvent delades upp i anslagsposter efter ändamål. Regeringen ansåg att en allsidig prövning av detta måste anstå tills biståndspolitiska utredningen hade avslutat sitt arbete⁵⁰ och föreslog 1975 endast mindre justeringar av den etablerade indelningen – bl a att överföra forskningsstödet utanför de bilaterala landprogrammen till anslaget för multilateralt bistånd.⁵¹ För beredningen av forskningsstödet skulle i huvudsak det nya organet SAREC svara. SAREC fick lokaler inom SIDA men underställdes utrikesdepartementet.⁵²

Mittenpartierna har dels gått emot förslag om att överföra beredningen av vissa ämnesområden från SIDA till utrikesdepartementet, dels önskat att till SIDA överföra beredningsansvaret för bistånd som utrikesdepartementets biståndsavdelning har haft ansvaret för. 1973 framlade mittenpartierna förslag om att SIDA i fortsättningen skulle bereda frågor rörande Sveriges medverkan i UNFPA och WHO:s familjeplaneringsforskning och stöd till ITC.⁵³ Utrikesutskottet konstaterade i detta sammanhang att förslaget om en förändring av anslagsredovisningen inte innebar någon inskränkning i SIDA:s beredningsansvar på dessa områden.⁵⁴ Året därpå krävde Centerpartiet och Folkpartiet i två separata motioner att SIDA skulle få beredningsansvaret också för det multilaterala biståndet.⁵⁵

Vad gäller beredningsansvaret för forskningsstödet intog de politiska partierna olika hållningar. Moderata Samlingspartiet önskade primärt att ge det nya organet för utvecklingsforskning en självständig ställning med beslutanderätt över tilldelade medel och förslagsrätt angående det fortsatta stödet.⁵⁶ Folkpartiet föreslog att SIDA skulle få beredningsansvaret och detta tillstyrktes av majoriteten i utrikesutskottet.⁵⁷

1975 upprepade Centerpartiet sitt krav från föregående år att SIDA skulle ges beredningsansvaret för programverksamheten och frågor som gällde Sveriges medverkan i de internationella biståndsprogrammen. Partiet önskade dessutom att SIDA gavs bättre möjligheter att aktivt medverka vid beredningen av katastrofbiståndet inom UD:s katastrofgrupp.⁵⁸

I samband med dessa yrkanden betonade utrikesutskottet behovet av en samordning mellan UD och SIDA under beredningen av biståndet genom de internationella organen, forskningsärendena och katastrofbiståndet och nödvändigheten av strukturer för denna samordning.⁵⁹ Man hänvisade också till att ett sådant samarbete och sådana samarbetsstrukturer redan finns – speciellt vid beredningen av katastrofbiståndet⁶⁰ och forskningsstödet. Också regeringen har upprepade gånger understrukit nödvändigheten av en samordning vid beredningen av dessa frågor.⁶¹

Planeringsramar och landerprogrammering

Länderplaneringen som utformades i början av 1970-talet, var en vidareutveckling av den långtidsplanering som kom till stånd under sista hälften av 1960-talet. Fram till 1968 redovisades biståndet för endast ett budgetår framåt. Efter ett beslut i riksdagen 1968 har regeringen i sin årliga budgetproposition, som tillägg till sitt förslag till anslag för det kommande budgetåret, också angivit en indikativ finansiell planeringsram för de därpå följande två budgetåren. Från och med 1971 delades denna planeringsram upp på tre poster – de internationella programmen, bilateralt utvecklingssamarbete samt förvaltning, utbildning, rekrytering, information m m. Tidigare hade den fördelats på anslagen allmänna bidrag till internationella biståndsprogram, faltverksamhet, utvecklingskrediter samt förvaltning, utbildning, rekrytering och information. I 1970

års statsverksproposition framlades således förslag till anslag för budgetåret 1970/71 och angavs indikativa planeringsramar för budgetåren 1971/72 och 1972/73.⁶²

Två viktiga förutsättningar för landerplaneringen fanns – koncentrationsprincipen och valet av huvudmottagarlander för bilateralt svenskt utvecklingsbistånd som statsmakterna beslutade om 1966, och den ökningsplan – med treåriga planeringsramar – fram till uppnåendet av enprocentmålet som statsmakterna beslutade om 1968. Vad gäller det direkta utvecklingsbiståndet utgick planeringen från riksdagens beslut om att anslagsökningen i absoluta tal skulle bli lika stor som under det löpande budgetåret.

1971 framhöll regeringen att den svenska långtidsplanen gav goda möjligheter för utformningen av meningsfulla långtidsprogram för det svenska biståndet, med länderprogram för mottagarländerna. Man underströk att dessa program skulle utformas i anslutning till mottagarlandets egen planering och med hänsyn till varje lands särskilda behov. De skulle också relateras till FN-systemets landerprogrammering och bistånd.⁶³

I prop. 1972:1 kunde så regeringen meddela att riktlinjer hade utarbetats för programmeringsarbetet i samarbete mellan utrikesdepartementet och SIDA, och att SIDA till Kungl. Maj:t ingett förslag till sådana program för de större mottagarna av svenskt bistånd. Förutsättningen var att det inom ramen för de resurser Sverige beräknade ställa till disposition under de närmaste åren utformades en plan över konkreta insatser. Detta skulle ske i nära samarbete med resp mottagarlands regering och insatserna skulle vara baserade på resp mottagarlands behov och prioriteringar. Planen skulle omfatta Sveriges totala bilaterala utvecklingssamarbete med varje berört land, inklusive samfinansiering med IDA och multibiprojekt, men undantaget insatser genom enskilda organisationer. Sverige skulle bidra med resurser till projekt eller program där u-landet själv hade det fulla ansvaret för genomförandet. Sådana samarbetsprogram skulle utarbetas för samtliga huvudmottagarlander och en översyn skulle företas årligen. Regeringen menade att de "regelbundet återkommande diskussionerna med programländerna om programmens vidareutveckling bör möjliggöra en smidig anpassning av verksamheten till dessa länders planering och utvecklingsarbete".⁶⁴

Detta skulle ge ökad långsiktighet åt Sveriges direkta utvecklingssamarbete med en rad länder, och de fasta ramarna och riktlinjerna för samarbetet skulle också skapa förutsättningar för en effektivisering av resursöverföringarna, eftersom många moment i samarbetet kunde standardiseras och förenklas. Regeringen framhöll vidare att samarbetets karaktär gjorde det möjligt och angeläget för biståndsgivaren "att i växande utsträckning lämna den detaljerade kontrollen och uppföljningen av den biståndsfinansierade verksamheten åt mottagarlandets egna organ".⁶⁵

De centrala komponenterna i regeringens motivering för systemet med länderprogrammering upprepades de följande två åren. Det betonades att programmeringen av biståndet – som täcker samma treårsperiod som riksdagens planeringsramar för det internationella utvecklingssamarbetet – hade till syfte

att låta varje mottagarregering avgöra hur de resurser som ställdes till förfogande bast skulle utnyttjas för det landets utveckling. "Därmed kommer biståndets inriktning på sektorer och enskilda projekt att styras av mottagarlandets önskemål och prioriteringar."⁶⁶

Vidare underströks att omläggningen av avtalsformerna och samarbetsrutinerna hade till syfte att effektivisera resursöverföringen till programlanderna. "De resurstillskott i form av finansiella medel, personal, konsulttjänster och varor som det svenska biståndet inbegriper skall så smidigt som möjligt anpassas till mottagarens egen planering."⁶⁷ Den Övergripande planeringen skulle regleras årligen i ett "rullande" treårigt planeringsprotokoll, där parternas långsiktiga intentioner skulle redovisas, medan bindande åtaganden beträffande överföring av resurser kunde ske genom årsavtal för det kommande budgetåret eller genom treåriga avtal.

Genom detta planeringsförfarande uppnådde man enligt regeringen flera fördelar – en minskning av antalet avtal, en förenklad administration, möjlighet till ett snabbare utnyttjande av disponibla resurser, samt en ökad planeringssäkerhet för samarbetsparterna.⁶⁸ Inför budgetåret 1973/74 hade samarbetsprogram i linje med landprogrammeringens principer förhandlats fram med Botswana, DRV, Indien, Kenya, Tanzania och Tunisien. Biståndet till Bangladesh fick en motsvarande uppläggning redan från början, och under loppet av budgetåret 1973/74 genomförde regeringen beredningen av liknande program också för Cuba, Etiopien och Zambia.⁶⁹

Övergången till länderprogrammering förde till att regeringen delegerade en större del av beslutsfattandet till SIDA än tidigare. Medan det tidigare var regeringen som träffade uppgörelser med mottagarlandets myndigheter om utformningen av stödet till enskilda verksamheter i samarbetsprogrammen, överläts detta nu till SIDA.⁷⁰

En huvudmotivering för länderprogrammeringen var således att utvecklings-samarbetet skulle organiseras i linje med principen om mottagarcentrerat bistånd. Denna princip har också inverkat på biståndsformerna – en gradvis övergång från projektbistånd till programbistånd. Grovt skisserat gavs biståndet i början av 1960-talet till Övervägande delen i form av stöd till projekt som både planerades och genomfördes av givarlandet och dess experter, för att så efter en inkörningsperiod överlämnas till regeringen i mottagarlandet. Under mitten och den sista hälften av 1960-talet utformades efter hand projektbiståndet som finansiellt stöd – med eller utan personalkomponent, och med eller utan varukomponent – till projekt som utvaldes, planlades och genomfördes av mottagarlandets egna myndigheter – ett eventuellt svenskt stöd till planering och genomförande försökte man integrera i mottagarlandets egen förvaltning. På 1970-talet lades allt större vikt vid programbistånd.

I regeringens motivering 1972 för ökat programbistånd, framhävde man sambandet mellan de ökade biståndsanslagen och länderprogrammeringen. Inom samarbetsprogrammens ram blev det naturligt att koncentrera huvuddelen av de svenska resurserna till ett fatal omfattande insatser, som under en följd av år stödde prioriterade verksamhetsområden. "En sådan uppläggning

av biståndet förbättrar ... dess möjlighet att totalt integreras i mottagarlandets egen verksamhet. För biståndsgivaren är fördelarna med programbistånd att det har större flexibilitet och kan överföras snabbare än projektbistånd samt att det i regel kräver betydligt mindre administrativa resurser.⁷¹ Övergången till ökat programbistånd kunde emellertid, enligt regeringen, först uppnås på några års sikt. Utrikesutskottet anslöt sig till propositionens uttalande om övergång till ökat programbistånd.⁷² Man framhöll samtidigt att detta förutsatte att riksdagen hölls underrättad om utvecklingen på detta område och fick tillfälle att ta ställning till viktiga frågor som därvid kunde uppkomma.⁷³

Också tidigare hade utrikesutskottet – med riksdagens stöd – tillkännagivit att man önskade få insyn i den planering av utvecklingsbiståndet som ägde rum.⁷⁴ 1973 krävde Moderata Samlingspartiet att den långsiktiga länderprogrammeringen underställdes riksdagen för prövning.⁷⁵ Utrikesutskottet framhöll i förbindelse med detta, att det i statsverkspropositionen redovisades en planeringsram för det bilaterala utvecklingssamarbetet för tre år framöver, och gavs indikativa planeringsbelopp för de olika mottagarländerna för det första av dessa budgetår, förutom en beskrivning av pågående och planlagda utvecklingsinsatser i dessa programländer. Utskottet framhöll vidare att utvecklingssamarbetet utgjorde en viktig del av svensk utrikespolitik, och föreskrifter om riksdagens medverkan vid ingåendet av överenskommelser med främmande makter, och om samråd mellan regering och riksdag i utrikespolitiska angelägenheter, framgick av regeringsformen. Det var regeringen ensam som under konstitutionellt ansvar avgjorde om dessa överenskommelser var av sådan vikt att de enligt regeringsformen skulle underställas riksdagen. "En regel som tvingar regeringen att underställa riksdagen samarbetsavtalen för godkännande skulle ointetgöra en av länderprogrammeringens väsentligaste fördelar, nämligen den frihet som systemet ger avtalsparterna att planera samarbetets innehåll för flera år framåt."⁷⁶

Utrikesutskottet betonade emellertid betydelsen av att ett parlamentariskt deltagande i planeringsprocessen ägde rum på ett tidigt skede, innan regeringen utfärdat direktiv som blev avgörande för resursernas länderfördelning och uppläggningsen av samarbetet med mottagarländerna. Man hänvisade också till att grundlagsberedningen i sitt betänkande (SOU 1972:15) hade föreslagit att riksdagens inflytande i fråga om förhållandet till andra stater ytterligare skulle befastas. Utskottet fann det önskvärt att ett förfarande kom till stånd som gav utskottet kvalificerad insyn i länderplaneringen på ett tidigt stadium utan att samtidigt aktualisera formella ställningstaganden från riksdagens sida.⁷⁷ I prop. 1974:1 tillkännagav regeringen att man skulle ta hänsyn till denna hemställan. Föredragningar skulle äga rum inom utrikesutskottet om biståndsplaneringen för de olika mottagarländerna för att hålla riksdagen informerad om regeringens långsiktiga planering.⁷⁸

1972 bad regeringen om riksdagens fullmakt för att göra åtaganden för de fem framförliggande budgetåren. De totala åtagandena – förutom ingående ointecknad reservation – skulle begränsas till högst fyra gånger anslaget för det löpande budgetåret. Detta bemyndigande skulle gälla för både kredit- och

gåvobiståndet. 1968 hade regeringen fått en liknande, men inte fullt så omfattande, fullmakt för att göra kreditåtaganden – till ett belopp som utgjorde tre och en halv gånger anslaget för det löpande budgetåret fördelat över högst fyra budgetår, inklusive det år kreditavtalet ingicks.⁷⁹ Inga invändningar restes mot den föreslagna fullmakten i utrikesutskottet.⁸⁰

1975 föreslog emellertid Moderata Samlingspartiet att denna fullmakt inte längre skulle gälla. Detta motiverades med att fullmakten enligt motionärerna hade kommit till användning långt utöver vad som åsyftades. Partiet höll emellertid möjligheten öppen för en mer begränsad fullmakt.⁸¹ Utrikesutskottet anslöt sig i detta sammanhang till riksdagens uttalande från 1973 om att kravet om att samarbetsavtal med mottagarländer för svenskt bistånd borde underställas riksdagen skulle kunna omintetgöra en av länderprogrammeringens viktigaste fördelar. Det tillfogade att bemyndigandet inte kunde tillåtas sätta bestämmelserna i regeringsformens 10 kap. 2 § ur kraft. Utskottet preciserade att efter dess uppfattning skulle riksdagens godkännande inhämtas vid en större ökning av planeringsramen för ett land, eller vid en ny insats inom ett land som skulle komma att binda en större del av planeringsramen. Man anmodade regeringen att lägga fram förslag om en ändrad fullmaktslag, med mer begränsade fullmakter.⁸² Regeringspartiets representanter i utskottet framlade emellertid en reservation som slöt upp kring det rådande planeringssystemet och de fullmakter detta byggde på.⁸³ Riksdagen avvisade i sin tur utskottets hemställan till regeringen om att lägga fram förslag om nya, mer begränsade fullmakter.⁸⁴

I följande års budgetproposition tog likafullt regeringen hänsyn till utrikesutskottets hemställan. Man framhöll bl a att regeringens rätt till att göra formella utfastelser borde avse bidrag eller landramar som är oförändrade i förhållande till förslaget för det kommande budgetåret. Man motiverade detta med att biståndsanslagen kunde förutses öka långsammare än tidigare. För programländerna omfattade utfastelserna som regel en treårsperiod, och i de fall regeringen ville föreslå successivt ökande landramar, eller bidrag till ett visst programland eller internationellt biståndsorgan, skulle detta redovisas för riksdagen i varje särskilt fall. Regeringen förbehöll sig emellertid rätten att även i fortsättningen kunna utnyttja katastrofmedel för att lämna extra bistånd under det löpande budgetåret, i enlighet med de av riksdagen fastställda riktlinjerna.⁸⁵

Moderata Samlingspartiet upprepade också 1976 kravet från föregående år att regeringen skulle komma med förslag till en förändring av innehållet i bemyndigandet till att göra bilaterala utfastelser, så att det blev mer begränsat.⁸⁶ Utrikesutskottet konstaterade att regeringen hade begränsat den tidigare fullmakten genom uttalandena i statsverkspropositionen. Det totala beloppet som utfästes gentemot ett programland fick inte, utan riksdagens bemyndigande i varje särskilt fall, överstiga ett belopp som var tre gånger större än den landram statsmakterna gemensamt fastställt för det kommande budgetåret. Det var däremot inte fråga om att begränsa de respektive mottagarländernas möjligheter att vid behov kunna utnyttja delar av det totalbelopp som utfästes

for en treårsperiod under ytterligare två år därefter, i de fall förverkligandet av enskilda projekt etc. skulle kräva detta.⁸⁷

Utrikesutskottet hade erfarit att också i de fall regeringen ville föreslå successivt sjunkande landramar för ett programland under treårsperioden, skulle riksdagen få tillfalle att ta stallning till detta. Detta kunde tankas inträffa i de fall en varaktig förbättring i det berörda landets ekonomiska situation kunde konstateras, och biståndet successivt kunde avlösas av samarbete i andra former eller inom andra områden. Utskottet konstaterade, att regeringen hade förpliktat sig att i fortsättningen ge riksdagen tillfalle att uttryckligen ta stallning till eventuella förslag om successivt stigande eller sjunkande landramar. Man förutsatte att riksdagen även skulle ges tillfalle att ta stallning till nya insatser inom ett land, vilka skulle komma att binda en större del av planerings- eller utfastelseramen för landet ifråga.⁸⁸

Även om Moderata Samlingspartiet inte fann anledning att komma med någon reservation i samband med utskottets behandling av regeringens fullmakt på det generella planet, framstod konflikten om utfastelsernas stallning tydligt i anslutning till en konkret stridsfråga – biståndet till Cuba. 1976 ville partiet stoppa detta bistånd omgående – Sverige hade inte gjort några bindande åtaganden efter den 1 juli 1976, därför hade riksdagen full handlingsfrihet att helt eller delvis avveckla biståndet från och med denna dag. De indikativa planeringsramarna innebar ingen bindning, framhöll partiet.⁸⁹ Både Centerpartiet och Folkpartiet framhöll att ingångna avtal måste hållas. De föreslog att samarbetet med Cuba gavs en annan inriktning än det rent biståndspolitiska, och att diskussioner inleddes om en successiv nedtrappning av biståndet. De slutade emellertid med att föreslå en landram (på 40 mkr) som var långt lägre än den planeringsram som tidigare gällt för Cuba, men tillräckligt stor för att infria gjorda utfastelser, enligt dessa partier.⁹⁰

Utrikesutskottet – dock begränsad till regeringspartiets medlemmar – lade däremot långt större vikt vid betydelsen av de indikativa belopp som framlagts för Cuba i enlighet med landerprogrammeringssystemet. I den konkreta situationen framhöll man att propositionens förslag (på 70 mkr) Överensstämde med den förhandsinformation angående planeringsramarna för programländerna som utskottet hade erhållit året innan, och som därefter också den kubanska regeringen fått del av. Utskottet påpekade att det "visserligen [kan] göras gällande att de indikativa planeringsramarna förutsätter riksdagens godkännande från budgetår till budgetår, när konkret stallning tas till det närmast framförliggande budgetårets biståndsanslag. Riksdagen har då möjlighet att göra såväl upp- som nedjusteringar av tidigare preliminärt beräknade belopp för enskilda länder."⁹¹ Men även om det således inte rörde sig om folkrättsligt bindande utfastelser vad galler de två sista budgetåren av treårsperioden, var det å andra sidan uppenbart att sådana preliminära åtaganden möjliggör en ömsesidig planering "som inte bör frångås utan att utomordentligt starka skal föreligger".⁹² Riksdagen fastställde en medelsram i enlighet med mittenpartiernas förslag.

Spänningar mellan samarbetsprinciper och biståndsmål

Inom den struktur som den svenska biståndsforvaltningen nu har finns det många motsättningar och spänningsfalt. Några av dessa har redan berörts – spänningsförhållandet mellan hemmaorganisationen och uteorganisationen, mellan enheterna inom SIDA – länbyrå och sektorbysråerna, och mellan SIDA och utrikesdepartementets s k u-avdelning. Det kan också diskuteras om den rådande förvaltningsstrukturen är anpassad till den gällande principen om mottagarcentrerat bistånd. I detta avsnitt skall vi begränsa diskussionen till det mest betydelsefulla spänningsfaltet, d v s spänningen mellan principen om mottagarcentrerat bistånd och de mål de svenska statsmakterna har ställt upp för svensk biståndsverksamhet.

Det är helt möjligt att diskutera en princip utifrån principiella grunder – och att isolera den från den omgivning den ingår i och de begränsningar, både de uttalade och de icke uttalade, som omger den. Principer inbjuder till sådana övningar, också principen om mottagarorienterat biståndsverksamhet. Med denna utgångspunkt kunde man fråga: Vilka konsekvenser kommer detta ytterst att få för utformningen av biståndet. Då detta blivit klargjort, kunde en rad andra frågor ställas: I vilken utsträckning kommer givarlandet att kunna ge bistånd på dessa villkor – vilka begränsningar kommer att inställa sig? I vilken utsträckning kommer statsmakterna i givarlandet att vara villiga att ge bistånd på dessa villkor – eller att försvara biståndet inför den egna opinionen? Det är också frestande att granska det faktiska utvecklingssamarbetet noga i sömmarna för att se i vilken utsträckning överensstämmelse råder mellan den uttalade principen och praxis. Vi skall emellertid avstå från den sortens övningar här, bl a eftersom det i verkligheten sällan förekommer ett helt mottagarcentrerat bistånd.

De svenska statsmakternas betoning av att biståndet som utgångspunkt skall ha mottagarländernas egen utvecklingspolitik och prioritering, och integreras i deras egen planering och förvaltning, motiveras bl a av förväntningar och krav från tredje världen rent allmänt om hur utvecklingssamarbetet bör utformas. Betoningen av mottagarorienterat bistånd sker också mot bakgrund av att biståndet i de flesta i-länder i stor utsträckning är givarorienterat. De flesta i-länder har anpassat sitt bistånd till existerande behov i det egna landet, och givarinriktningen framgår av biståndets former och villkor. Sätten att göra bistånden givarorienterat är många – att knyta det till konkreta projekt, eller att binda det till varor och tjänster från givarlandet är bara två av många användbara sätt som utnyttjas i stor utsträckning. Biståndet kan också kombineras med motprestationer på helt andra områden av intresse för givarlandets myndigheter eller ekonomiska intressegrupper i landet, även om sådana kopplingar inte alltid är uttalade.

De sätt som kan användas för att göra biståndet mer mottagarorienterat är också många – bl a länderprogrammering med utgångspunkt i förslag från mottagarlandet, övergång från projekt- till programbistånd och bistånd som är fritt från bindningar till tjänster eller leveranser från givarlandet. Användning-

en av sådana metoder behöver emellertid inte innebära någon långt gående mottagarorientering av biståndet. Även om Sverige – i likhet med flera andra industrialiserade länder och mellanfolkliga organisationer – har uppställt mottagarorientering som norm, innebär inte detta nödvändigtvis att de svenska statsmakterna helt har avlagt sig allt ansvar för biståndets utformning och förmedlar det i form av en check. Endast en konkret studie av samarbetsformerna och biståndet kan ge svar på frågan i vilken grad biståndet faktiskt är mottagarorienterat.

Men även om man i verkligheten kan gå vilse om man försöker föra mottagarorienteringen till sin yttersta logiska konsekvens, kommer det likväl att kunna uppstå spänningar mellan en uttalad princip om mottagarcentrering å ena sidan, och generella mål för utvecklingsbiståndet utformade av statsmakterna, och mer konkreta mål utformade av biståndsmyndigheterna, å den andra. Det är emellertid nödvändigt att skilja mellan själva principen om mottagarcentrerat bistånd, och de metoder som kan tas i bruk för att genomföra det. Vissa av dessa metoder – så som landerprogrammering, programbistånd, bistånd fritt från bindningar till givarlandets varor och tjänster – motiveras klart med att de är väl anpassade att genomföra ett mottagarcentrerat bistånd. Detta torde emellertid inte innebära att givarländer, som i hög grad använder dessa metoder, nödvändigtvis för en konsekvent mottagarcentrerad biståndspolitik. Det är nämligen helt möjligt att tillämpa samtliga dessa metoder på ett sådant sätt att biståndet i praktiken blir givarorienterat – och utgår från behov och intressen i det egna landet, även när detta kan reducera biståndets värde från mottagarens synvinkel, eller gå emot mottagarens preferenser.

Vi har sett att statsmakterna upprepade gånger har understrukt principen om mottagarcentrering. Också SIDA har betonat detta. I verkets svar på RRVs analys av SIDA överordnades principen om mottagarcentrering de svenska målen för biståndsverksamheten: "Enligt styrelsens mening råder ingen tvekan om att statsmakterna angivit mottagarcentreringen som en överordnad handlingsriktlinje."⁹³ En så stark precisering och prioritering av principen skulle normalt verka förpliktande.

Om biståndsmyndigheterna skulle anstränga sig att tillämpa principen, skulle detta knappast kunna kombineras med försök att tvinga igenom ett infriande av de prioriterade svenska biståndsmålen – även det övergripande målet "högsta möjliga utvecklingseffekt, vilket innefattar ekonomisk och social utveckling och utjämning, nationellt oberoende och demokratisk samhällsutveckling".⁹⁴ Detta galler i lika hög grad också mål på lägre nivå – som till exempel att prioritera vissa sektorer och sociala målgrupper, som de svenska statsmakterna och biståndsmyndigheterna anser som speciellt viktiga för att främja de överordnade målen om social utveckling och utjämning, bl a landsbygdsutveckling, eftersatta grupper, u-landskvinnan, sysselsättning och markfördelning. Statsmakterna – och biståndsmyndigheterna – i givarlandet måste med nödvändighet dämpa förväntningen om en maximering av dessa biståndsmål om de lägger avgörande vikt vid principen om mottagarcentrerat bistånd.

På detta område finns ett klart spänningsförhållande, vilket också i någon mån har kommit till uttryck i den svenska biståndsdebatten. I första hand rör det sig om en prioriteringskonflikt mellan olika normer och värderingar, men också om olika bedömningar av ändamålsenligheten och effektiviteten hos olika strategier för att uppnå mål som det råder stor enighet om. I argumentationen mot att utforma principen om mottagarcentrering i riktning mot mottagarens ensidiga bestämmanderätt har bl a framhållits, att biståndet därmed inte skulle få den önskade sociala inriktningen. Få regeringar i utvecklingsländerna prioriterar sina egna fattiga högst – om en regering "inte vill hjälpa sina fattigaste, vad kan då SIDA göra inom ramen för en mottagarstyrd programmering? Ingenting." Dessutom skulle biståndet komma att användas till okontroversiella projekt – verka konserverande i stället för att bidra till förnyelse. Givarsidans initiativ och stimulans anses som nödvändig för att bryta med de etablerade mönstren – utvecklingsarbetet innebar risktagande, något de rika länderna bör ta på sig. Ett annat argument har varit att regeringarna i u-länderna ofta inte planlägger på längre sikt, perspektivet sträcker sig sällan mer än ett halvt år.⁹⁵ I argumentationen för mottagarcentrering har huvudvikten lagts vid att förhållandet mellan givare och mottagare skall vara baserat på att de är två jämställda stater och att varje mottagarland planerar och genomför sin egen utveckling, inklusive den del som stöds utifrån med bistånd.⁹⁶

I förlängningen av problematiken i anslutning till principen om mottagarcentrering – och besläktad, men inte identisk med denna – uppstår frågan huruvida givaren kan eller ska påverka mottagarlandets politik. Också detta är en grundläggande normativ fråga. Allt bistånd utifrån påverkar i någon grad – oftast dock marginellt – politiken och samhällsförhållandena i mottagarlandet. Problemet uppstår därför i tillspetsad form först då frågan ges en tillspetsad formulering: skall biståndet ges med eller mot mottagarregeringens politiska prioritering? Om man formulerar frågan på detta sätt blir släktskapen med mottagarcentrerat bistånd uppenbar. Bistånd givet i enlighet med mottagarregeringens prioriteringar innebar ytterst obundet programbistånd. Bistånd som går rakt emot mottagarregeringens prioriteringar innebär t ex bistånd till projekt och bistånd inriktat direkt på sociala grupper och regioner som mottagarregeringen försummar, såsom t ex fattiga grupper i landets utkanter som inte kan göra sig politiskt gällande. Det är uppenbart att olika hållningar till denna grundfråga kan leda till val av olika strategier.

I verkligheten uppträder sällan denna normativa grundfråga i denna tillspetsade form – inte ens i anslutning till diskussionen om mottagarcentrering. Debatten handlar snarare om formerna för påverkan – om den skall ske direkt eller indirekt – och om hur kraftig denna påverkan skall vara. Även bland dem som starkast har argumenterat för mottagarcentrerat programbistånd, har det legitima i att givarlandet genom diskussioner försöker påverka mottagarlandets prioriteringar och utvecklingspolitik betonats.⁹⁷ Samarbetsproceduren – i första hand tekniken med länderprogrammering – ger utrymme för denna form av påverkan.

I utvecklingssamarbetets vardag framträder inte heller konflikten om motta-

garcentreringen lika skarpt som i principdebatten. Mottagarcentreringen dampas i praktiken redan från början – då mottagarländerna utformar sina förslag till biståndets utformning inom de givna finansiella ramarna. Deras framställningar om bistånd – inom landerprogrammeringssystemet – är ett resultat av en kontinuerlig process. Givarlandets biståndsmål, intressen, behov och önskemål är väl kända av mottagarlandets myndigheter, och inverkar på deras utformning av förslag till biståndsprogram. De anpassar sina förslag till verksamheter som de vet ligger inom ramen för det acceptabla för svenska biståndsmyndigheter med de restriktioner dessa arbetar under – bl a de generella riktlinjerna och målen för den svenska biståndsverksamheten. Framställningarna om bistånd kan också ges motiveringar i linje härmed. När sedan de svenska myndigheterna värderar och tar ställning till en mottagarregerings förslag – först inom biståndssektionen vid den svenska representationen i mottagarlandet, så inom landerbyrå och den berörda sektorbyrå inom SIDA, och därefter av SIDA:s styrelse – kommer man också att ta hänsyn till i vilken utsträckning verksamheten synes Överensstämja med de överordnade svenska biståndsmålen, något som också den svenska regeringen i sista hand vill lägga vikt vid. Under de årliga programdiskussionerna med samarbetsländerna, då de mer långsiktiga perspektiven också dras in centralt i diskussionen, tillkännages från svensk sida vilka utvecklingsmål och verksamhetsområden som Sverige är speciellt intresserat av att stödja. På så sätt kan principen om mottagarcentrering – och landprogrammering – vara ett effektivt instrument med vars hjälp ett givarorienterat bistånd förverkligas!

Även om mottagarcentrering har uppställts som en överordnad princip kan påverkan från givarlandets sida i praktiken också komma in under andra faser – från planeringsfasen via genomförandet till utvärderingen och uppföljningen. Detta är möjligt bl a på grund av att mottagarlandet själv kan be om sådan hjälp och om bistånd i former som ger givaren stora styrningsmöjligheter. Då mottagaren själv begär personalbistånd för att planlägga en verksamhet på grund av att den egna planeringskapaciteten är otillräcklig, då man begär expertis och utrustning under genomförandet på grund av att den egna expertisen och produktionen inte helt är i stånd att utföra de aktuella uppgifterna, och då man begär bistånd till utvärderings- och uppföljningsarbete, uppfylls det formella kriteriet för mottagarcentrering – även om detta ger givaren stora möjligheter att styra utvecklingen. Det råder stora skillnader mellan de svenska programländerna vad gäller den egna kapaciteten på dessa områden.

Praxis skiljer sig förmodligen från ett givarland till ett annat vad gäller att arbeta fram de förslag som passar givarlandet bäst, oavsett biståndsformer och samarbetsprocedurer. Också de svenska myndigheterna försöker troligen styra önskemålen om bistånd så att de kan kombineras med behoven i givarlandet. Det föreligger emellertid få analyser som kan bilda underlag för några säkra slutsatser om detta. Riksrevisionsverket har kritiserat SIDA på grund av att verkets viljeinriktning, som sannolikt inte alltid Överensstämmer med mottagarens önskemål, inte redovisas i de mest "programmatiska" dokumenten som t ex biståndsprogrammen.⁹⁸ Samtidigt konstaterade RRV att det var svårt att

fastslå hur de olika projekten faktiskt kom till.⁹⁹ De restriktioner som statsmakterna har infört – bl a genom att binda en betydande del av biståndet genom SIDA till svenska varor och tjänster, denna andel utgjorde 30 procent i regeringens budgetförslag för 1976/77 – och förekomsten av både dubbel och tredubbel bindning, tyder emellertid på att de svenska statsmakterna och biståndsmyndigheterna inte alltid har intagit en helt likgiltig och passiv roll i detta avseende.¹⁰⁰ Ändamålsbindning har traditionellt varit ett framträdande drag hos bilateralt svenskt bistånd och övergången till olika former av programstöd har tagit sin tid.¹⁰¹ Men också programstöd kan, som nämnts, styras både direkt och indirekt om givaren så önskar.

SIDA har understrukit att verket har till uppgift att inom ramen för en dialog påverka mottagarlandets önskemål om svenska insatser i sådan riktning, att en motsättning till de mål statsmakterna har uppställt för verksamheten undviks.¹⁰² Inom ramarna för en mottagarcentrerad uppläggning är vissa former av inblandning mer legitima än andra. Några av dessa – t ex "påverkan genom dialog" – framstår som legitima i svenskt sammanhang, eftersom de synes ingå i den svenska definitionen av mottagarcentrerat bistånd. De är emellertid ägnade till att effektivt hindra mottagarens valfrihet om givaren så önskar – en valfrihet som är mottagarcentreringens egentliga avsikt, normativt och praktiskt. Andra påverkar inte användningen av biståndet direkt – även om de kan påverka biståndets utformning vid nästa korsväg – men går ut på att skaffa givaren insyn i hur biståndet utnyttjas, och kontroll av att det utnyttjas effektivt i enlighet med förutsättningarna. Detta bryter i sig själv knappast mot principen om mottagarcentrering – även om den direkta kontrollen och resultatvärderingen kan utformas på många sätt, också så att den kränker principen om likvärdiga samarbetspartner. Kontroll och utvärdering bör därför företrädesvis utföras av institutioner i mottagarlandet själv.¹⁰³

Sålunda kommer spänningar att uppträda mellan principen om mottagarcentrering och givarsidans biståndsmål (och andra behov i givarlandet) både på givar- och mottagarsidan. På mottagarsidan kan det som nämnts föras till framställningar om givarorienterat bistånd. En uppenbar orsak till detta är att principdeklarationen om mottagarorienterat bistånd – Sverige är inte ensamt om en sådan deklaration – i verkligheten varken tas helt på allvar eller förs till sin yttersta logiska konsekvens av mottagarländerna, av fruktan för "sanktioner" i form av stagnerande eller minskande bistånd från givaren. Denna fruktan är knappast helt ogrundad. Från svensk sida konstaterar Bertil Odén att erfarenheterna från landprogrammeringen är positiva, men att det för några av mottagarländerna hade tagit några år "att få myndigheterna att förstå att de faktiskt har möjligheter att påverka det svenska biståndets innehåll och inriktning. När detta stått klart har de reagerat mycket positivt."¹⁰⁴

Också på givarsidan finns liknande spänningar – bl a eftersom biståndsmyndigheterna knappast anser det helt passande att marknadsföra principen om mottagarcentrering med motiveringen att denna skulle innebära det mest effektiva sättet att genomföra de svenska statsmakternas mål för biståndet. I givarlandet råder förmodligen en ganska stark tro på att biståndet lättast kan

orienteras mot de svenska biståndsmålen om det ges starkast möjliga ändamålsbindning.¹⁰⁵ Detta gör det dessutom lättare att identifiera biståndet och därmed också att kontrollera det och utvärdera dess verkningar. En sådan kontroll blir svårare vid mottagarcentrerat bistånd som integreras i mottagarlandets totala utvecklingsansträngningar.

En av kärnpunkterna i den debatt som har uppstått kring denna fråga hör som namnts först och främst hemma på det normativa planet: är det givaren eller statsmakterna i mottagarlandet som bör företa den politiska prioriteringen och planläggningen i mottagarlandet? Svaret på denna fråga blir garna: mottagarlandets myndigheter – självklart! Av likartad karaktär är frågan om givarlandets myndigheter skall kunna använda biståndet som hävstång eller inte. Svaret blir garna nej – men inte fullt så övertygande, eftersom frågan mer direkt hänger samman med förverkligandet av de målsättningar för biståndet som de svenska statsmakterna har ställt upp.

En annan kärnpunkt är på vilket sätt de olika samarbetsstrategierna kan förverkliga de mål givaren har uppställt, dvs deras effektivitet. Asikterna går som namnts isär i denna fråga. SIDA har Övervägande positiva erfarenheter av landerprogrammeringstekniken, även om den också inrymmer svårigheter. På den positiva sidan framhålls att den har medfört bättre samordning av biståndet till de olika länderna, ökad långsiktighet i samarbetet, enklare utbetalnings- och omfördelningssystem av budgetmedel. Den bör också kunna leda till en fortsatt förenkling av biståndsadministrationen utan att effektiviteten eftersatts – och den har mött uppskattning hos mottagarländerna. På minussidan anförts bl a att den långsiktiga planläggningen i flera av programländerna är bristfällig och kan skapa osäkerhet i programmeringen – med fördröjningar och förändringar som följd.¹⁰⁶ Länderprogrammeringen förutsatte en någorlunda stabil och effektiv mottagarförvaltning, något som flera av mottagarländerna "ej hunnit bygga upp".¹⁰⁷ SIDA menar emellertid att "den i landprogrammen vanliga bindningen av biståndet till preciserade ändamål" successivt bör kunna avskaffas allt eftersom samarbetet utvecklas, och tillägger att biståndet "grundas på ett stort mått av förtroende för mottagarlandets vilja och förmåga att genomföra planerade program som biståndsgivaren vill stödja".¹⁰⁸ Mycket mer direkt kan väl knappast förutsättningarna uttryckas.

En avgörande fråga vid utformningen av ett genuint mottagarcentrerat svenskt bistånd blir uppenbarligen mottagarregeringens vilja och förmåga till att fora en utvecklingspolitik i linje med de mål som är uppställda för det svenska biståndet. I detta sammanhang blir mottagarregeringens intentioner i detta avseende en nödvändig, men inte tillräcklig förutsättning. Denna förutsättning har emellertid inte funnits i någon övertygande grad hos flera av de svenska programländerna – inte ens inom den rymliga värderingsmarginal som det är naturligt att anlägga i en sådan fråga. Tvivlet delas uppenbarligen också av biståndsmyndigheten.¹⁰⁹ Deklarationerna från mottagarregeringens sida är inte tillräckliga, den faktiska fördelningen av landets sammanlagda resurser ger ett bättre underlag för bedömningen.

Mottagarregeringens förmåga att genomföra sina intentioner är beroende av

flera förhållanden, men är en lika avgörande förutsättning. Också på detta område är det få utvecklingsländer – också bland de svenska programländerna – som kan uppvisa någon övertygande förmåga, i synnerhet inte de allra fattigaste. Detta är en del av underutvecklingens tillstånd. Samtidigt är detta något man delvis kan avhjälpa – om den förstnämnda förutsättningen finns.

De svenska statsmakterna har emellertid i stort sett diskuterat samarbetsprincipen – och de därtill hörande kanaliserings- och biståndsformerna (landprogrammering, programbistånd, obundet bistånd etc) – oberoende av dessa förhållanden, och de rådande olikheterna bland de svenska programländerna i detta sammanhang. På längre sikt kan detta visa sig vara till skada för den princip statsmakterna vill främja. Man kan emellertid knappast uppställa objektiva riktiga lösningar i detta sammanhang – det som kan vara riktigt utifrån en synpunkt, kan vara gålet från en annan. Den avgörande skiljelinjen blir till slut vem som skall avgöra hur resurserna skall användas. Från givarens synvinkel är det inte bara en fråga om ledande samarbetsprinciper och egna mål för biståndsverksamheten, utan också om vilket perspektiv som läggs på utvecklingssamarbetet. Skall det först och främst vara en spridning – på det internationella planet – av de skandinaviska ländernas socialpolitik med tillhörande ändamålsbindning, eller skall målet vara att ge bistånd till utvecklingsländernas utveckling på deras egna premisser? Det slutliga svaret på denna fråga har knappast givits ännu – trots statsmakternas deklarationer till fördel för det sistnämnda i linje med tredje världens program för en ny ekonomisk världsordning. Oberoende av svaret kommer det hela tiden att uppstå nya problem vid genomförandet av biståndet.

Svensk biståndspolitik – inriktning och problemområden

Modet skiftar också inom biståndspolitik. Det har gått i vågor. Dels har nya insikter och erkännanden förorsakat att uppmärksamheten riktats mot nya sidor av utvecklings- och underutvecklingsproblematiken. Dels har uppmärksamheten koncentrerats till olika nivåer under olika perioder – några gånger till mikronivån, en viss landsbygd, en viss verksamhet; andra gånger till den nationella nivån i u-landet; och åter andra gånger till den internationella nivån – relationer mellan bl a fattiga u-länder och rika i-länder, och strukturer i dessa, etc. Alla riktningar har haft sin tid, och kärnpunkterna har med varierande mellanrum återuppstått – ofta i en ny omgivning. Också värderingar har förändrat sig, inte minst som en följd av att länderna i tredje världen själva har börjat identifiera sin situation och sina behov och förutsättningar.

Också i Sverige har biståndsdebatten gått i vågor, stimulerad av den internationella debatten och förändrade nationella och internationella förutsättningar, men också förorsakad av mer specifika svenska förhållanden. Det är fem tidpunkter som har varit särskilt betydelsefulla för utformningen av den svenska biståndspolitik: 1961–62, då de stora riktlinjerna för svensk biståndspolitik stakades ut; 1965, då biståndsforvaltningen omorganiserades; 1966–68, då koncentrationsprincipen för det bilaterala biståndet utformades, volymmålet och en ökningsplan principbeslutades, och det svenska privata näringslivets roll i utvecklingssamarbetet för första gången klarlades; 1968–70, då riktlinjerna för val av mottagarländer för det bilaterala biståndet drogs upp; och 1971–73 då det svenska biståndet fick en bunden varukomponent.

Vi är nu, under 1970-talets andra hälft, inne i en ny aktiv period i biståndsdebatten, som delvis uppstått ur kravet på en ny ekonomisk världsordning med tillhörande omfördelning av politisk och ekonomisk makt – och kontroll över resurserna – till fördel för u-länderna. Detta program har många komponenter – bl a en vidareutveckling av "trade, not aid"-slagordet från mitten av 1960-talet. Det berör alla strukturella förhållanden mellan stater, även om dessa också kommer att få konsekvenser inom olika u-länder. Det är u-landsgruppen själv som starkast har bidragit till att ge denna fråga en framskjuten plats på den internationella dagordningen, och kraven reflekteras och får konsekvenser också i i-ländernas politiska miljöer. Detta har också demonstrerats i den svenska biståndsdebatten åren efter 1974. Betänkandet från biståndspolitiska utredningen, som framlades våren 1977, bör också ge vissa utgångspunkter för en genomgripande debatt både av svensk u-landspolitik och biståndspolitik.

Motivering och mål

Motivering

Statsmakterna har genomgående givit en ideell motivering för svensk biståndsverksamhet. Enligt prop. 1962:100 låg det ideella och religiösa motivet bakom den tidigare svenska humanitära verksamheten, och den senare biståndsverksamheten hade sitt ursprung i moralisk plikt och internationell solidaritet. Det krävdes enligt regeringen inte någon annan motivering för det svenska utvecklingsbiståndet. Med utgångspunkt bl a i denna formulering konstaterade biståndspolitiska utredningen – 15 år senare – att detta motiv – solidaritet med de fattiga länderna – är överordnat andra skäl som kan anföras som argument för Sveriges biståndsinsatser.¹ Detta framstår som en logisk tolkning av de tidigare formuleringarna.

Men regeringen angav också andra motiv för svensk biståndsverksamhet. Denna sades utgöra en del av den svenska utrikespolitiken och skulle ha tjäna det överordnade fredsmålet. En ekonomisk utjämning mellan fattiga och rika folk sågs som en förutsättning för fredliga internationella relationer. Att stärka FN:s position, och att stärka den ekonomiska grundvalen för de nya, neutrala staternas reella självständighet och oavhängighet framhävdes som motiv för svensk biståndsverksamhet – i linje med generella utrikespolitiska och strategiska intressen. Dessa låg emellertid på en mycket generell precisionsnivå i förhållande till direkta svenska säkerhetsintressen. Också utrikesekonomiska motiv angavs på en motsvarande generell nivå – det fanns enligt regeringen ett gemensamt intresse mellan underutvecklade länder och i-länder av en expanderande världsekonomi och ökad ekonomisk arbetsfördelning. Handelsförbindelserna var av central betydelse för u-ländernas utveckling eftersom de förmedlade kapital och kunnande. Att dessa förbindelser också kunde gagna det egna landet och dess näringsliv gjorde dem inte mindre värdefulla från utvecklingssynpunkt, enligt regeringen 1962.

Trots att således motiv baserade på egenintresse har antytts – och avsnitt i de två viktigaste propositionerna på 1960-talet, prop. 1962:100 och prop. 1968:101, behandlade var för sig handelspolitiskt och kommersiellt bistånd, och detta utgjorde faktiskt ett huvudavsnitt i den sistnämnda propositionen – har de intagit en ytterst blygsam plats i statsmakternas motivering för biståndet. Regeringen har också efter hand – i principuttalanden – etablerat en, dock något tänjbar, skillnad mellan rent utvecklingsbistånd och kommersiellt betingade stödåtgärder. Detta skedde gradvis. Ännu 1968 ingick sådana åtgärder i biståndspolitiken – regeringen inordnade dem under samma principer som gällde för det övriga bilaterala biståndet, bl a koncentrationsprincipen. Detta innebar i praktiken en effektiv broms på denna biståndsform, eftersom svenskt näringsliv inte fann de svenska prioritetsländerna tillräckligt intressanta. 1974 fann regeringen att industribiståndsutredningens förslag om att utvidga systemet med investeringsgarantier måste ses från närings- och handelspolitiska

utgångspunkter, något utrikesutskottets flertal anslöt sig till: det uttalade att den föreslagna utvidgningen av systemet saknade biståndspolitiska motiv.

Detta har emellertid varit en omstridd punkt i svensk biståndspolitik – och kommer troligen att fortsätta vara det även i framtiden. De partier som bildade regering 1976 har betonat betydelsen av ett starkare engagemang från det svenska näringslivet. Främst Moderata Samlingspartiet och Folkpartiet har föreslagit statliga stimuleringsåtgärder – bl a upprättandet av ett utvecklingsbolag och en utvidgad ram för garantierna – för att uppnå detta, både under sista delen av 1960-talet och under 1970-talet första hälft, med stigande styrka. Men motiveringen har hela tiden främst varit hänsyn till u-ländernas ekonomiska utveckling – inte hänsyn till svenskt näringsliv. Även om det ena inte utesluter det andra – snarare tvärtom – och egenintressen gärna kamoufleras genom en betoning av osjälviska, ideella motiv, säger detta likväl något om den biståndspolitiska miljön i Sverige. Det är nämligen inte i alla givarländer som det betraktas som dålig ton att framhäva egenintressen som motiv för bistandsverksamhet, varken från regering eller opposition.

Utvecklingsmålen

Statsmakternas utvecklingsmål kan utläsas ur deras motivering för bistandsverksamheten. De avspeglar också i hög grad Sveriges egen utvecklingsfilosofi och -erfarenhet, och förhållande till normer och värden i det svenska samhället. De är endast i ytterst liten grad knutna till svenska egenintressen – och då oftast egenintresse i mer diffus mening, med ett globalt perspektiv.

Social och ekonomisk utveckling – ökad jämlikhet

Under 1960-talets första år framstod ekonomisk tillväxt som det främsta målet för svensk bistandsverksamhet. Fortfarande framstår detta som ett viktigt mål. Efterhand har det underordnats utjämningsmålet, som ett medel att främja social och ekonomisk rättvisa för de fattiga länderna, och för de fattigaste grupperna i de fattiga länderna. Under hela 1970-talet har utjämningsmålet framträtt som statsmakternas högst prioriterade mål – tillsammans med oberoendemålet.

Detta mål sammanfaller i stort sett med det generella mål som har legat till grund för svenska regeringens politik på hemmaplan – i syfte att uppnå ökad jämlikhet. I stora drag speglar det de skandinaviska regeringarnas välfärdspolitik. Målet återspeglar en önskan att projicera egna politiska och sociala värden som norm för den politiska och sociala utvecklingen i mottagarländerna. Bland de skandinaviska länderna var den svenska regeringen först med att deklarerat social och ekonomisk utjämning inom mottagarlandet som mål för bistandsverksamheten. De norska statsmakterna följde efter tidigt på 1970-talet. I FN:s handlingsprogram för 1970-talet fastställdes ett liknande mål. Det hör inte längre till de stora stridsfrågorna, vare sig i svenskt eller nordiskt sammanhang, på den allmänna nivå som det är formulerat.

Målet är emellertid formulerat i så allmänna termer att det bara blir en mycket generell vägvisare vid utformningen av biståndet. Det kan ges högst olika innehåll av olika politiska riktningar, eller av biståndsforvaltningen vid olika tidpunkter. Ensamt är det därför föga funktionellt som styrinstrument vid utformningen av svenskt bistånd. Det kan emellertid inte betraktas isolerat, utan måste ses i samband med de riktlinjer som är utformade för biståndet, inbegripet riktlinjerna för val av mottagare, inriktningen på verksamhetsområden och biståndets villkor. Dessa riktlinjer bestämmer i verkligheten målets innehåll – samtidigt som målet utgör en naturlig utgångspunkt för utformningen av dessa riktlinjer. Vi återkommer till detta.

Även om målet är föga kontroversiellt och utmanande som politisk doktrin i de nordiska länderna – i de allmänna termer som det är formulerat – kan en utformning av biståndet i syfte att maximera detta mål visa sig bli både kontroversiell och utmanande, möjligen också orealistisk, eftersom den kan få konsekvenser som står i strid med både nationella ekonomiska intressen och ekonomiska sektorintressen på lägre plan i givarlandet.

Problemen med kvalitativa mål som detta är många och skiftande. Det existerar ett definitionsproblem: Vad består social rättvisa i? Vilka engagemang leder till social rättvisa? Detta problem kompliceras ytterligare om man inför en gradering av begreppet social rättvisa. Begreppet är knutet till politiska föreställningar, som varierar från en politisk, ekonomisk och kulturell miljö till en annan – även om det inom några stabila nationella, och några regionala, politiska kulturer kan finnas en hög grad av samstämmighet om innehållet i begreppet. Det är inte utan problem att använda föreställningar som är utformade under en politisk, ekonomisk, social och kulturell verklighet, på en verklighet med helt annorlunda politiska, ekonomiska, sociala och kulturella normer. Särskilt besvärligt torde detta bli när föreställningar som utformats i de industrialiserade länderna skall tillämpas på länder i den tredje världen, där t ex avståndet i ekonomisk nivå i grova drag framgår av skillnaden mellan en genomsnittlig per capita-inkomst på 28 900 kr, som den var i Sverige enligt Statistisk Årsbok 1975, och 250–500 kr, som den är i de fattigaste svenska programländerna. Även om man kan hysa starka invändningar mot denna typ av statistik och ifrågasätta hur väl agnad den är att beskriva livssituationen för människor i olika länder, antyder siffrorna ett enormt gap vad gäller den ekonomiska nivån.

Det torde också vara ett problem att fastslå vilka mottagare – oavsett om det gäller socio-ekonomiska grupper inom ett land, eller regeringar – och verksamheter som skall få stöd för att man ska uppnå det önskade generella målet. Vi skall senare beröra denna problematik i samband med diskussionen av koncentrationsprincipen och kriterierna för val av mottagarländer, och i samband med prioriteringen av de olika verksamhetsområdena.

Demokratisk samhällsutveckling

Både i motiveringen för biståndsverksamheten och vid utformningen av biståndsmålen har statsmakterna redan i prop. 1962:100, och upprepade gånger

senare, betonat att biståndet skall främja en demokratisk samhällsutveckling i mottagarländerna. Också detta mål speglar förhärskande politiska värderingar i givarlandet, och syftar till att projicera dessa värden på utvecklingen i mottagarländerna.

Detta har tillhört statsmakternas huvudmål, men har huvudsakligen fyllt en rituell funktion sedan det formulerades. Statsmakterna har inte givit det något innehåll i förhållande till situationen i tredje världen generellt, eller i programländerna speciellt. Det har inte systematiskt knutits till konkretiserade tekniker för folkligt deltagande i samhällsprocesserna på nationell eller lokal nivå. Statsmakterna har heller inte gått in på specialiserade mål inom denna breda ram – främjandet av mänskliga rättigheter, personliga fri- och rättigheter. De har heller inte klart knutit biståndsverksamheten till ansträngningar för att förbättra andra principiella, ekonomiska eller sociala förutsättningar för att en demokrati skall kunna växa fram eller fungera, så som organisations- och föreningsrätt, självständiga massmedier, rättstrygghet, etc. Statsmakterna har heller inte anvisat några åtgärder för att nå målet. De har bl a inte särskilt diskuterat frågan huruvida detta mål bäst uppnås genom att arbeta med eller mot en regering (även om principen om mottagarcentrerat bistånd måste antas gälla generellt, också för detta mål) – eller uppställt som en förutsättning för val av ett mottagarland att regeringen i landet för en politik med sikte på att öka befolkningens deltagande i beslutsprocessen, eller gjort det fortsatta biståndssamarbetet beroende av prestationer på detta område. Regeringen – och de politiska partierna – har uppenbarligen låtit detta mål få vila – upphöjt – i fred.

Detta har däremot inte biståndspolitiska utredningen haft möjlighet att göra. Målet reduceras i utredningen till en förhoppning. Den ekonomiska och sociala situationen i många u-länder gör det enligt utredningen svårt att förverkliga en i västerländsk mening fungerande demokrati. De principiella ekonomiska och sociala förutsättningar som det demokratiska samhällssystemet i Norden bygger på, existerar bara i begränsad utsträckning i de flesta u-länder, där militären spelar en betydelsefull roll, ofta som ett hot mot en demokratisk utveckling. Biståndspolitiska utredningen finner det mot denna bakgrund naturligt att knyta förhoppningarna om en demokratisk samhällsform till utvecklingen på lång sikt och till en relativt vid tolkning av demokratibegreppet. Man borde inte enbart se till de formella ramarna för demokratin. Ett folkligt deltagande i beslutsprocessen kan tex i vissa av de sk enpartistaterna ske genom partiet, där det har karaktären av en nationell folkrörelse med främsta syfte att mobilisera mänskliga och materiella resurser för utvecklingen. Utredningen betonar att en förutsättning för ett brett deltagande i beslutsprocessen är att detta grundas på en dialog där kritik och avvikande meningar kan framföras utan risk för repressalier.² Utredningens bidrag till utformningen av demokratimålet är således ytterst litet – det reduceras till en from förhoppning på riktigt lång sikt och i olika former, men infogas likväl ännu en gång bland de centrala målen. Det var olämpligt som styrinstrument för biståndets utformning såsom det tidigare var formulerat. Detta har utredningen indirekt klargjort. Målet har emellertid inte blivit bättre ägnat som styrinstrument på grund av detta.

Oberoende

Oberoendemålet formulerades redan i prop. 1962:100, och framträdde vid 1970-talets mitt som det främsta svenska biståndsmålet vid sidan av att främja ekonomisk och social rättvisa och jämlikhet. Det har knutits till flera olika målgrupper och begrepp. I prop. 1962:100 var det traditionell suveränitet som var det primära – genom sin biståndspolitik skulle Sverige stödja de nya nationernas självständighet, och detta betonades också i prop. 1968:101. 1968 hade problemen i södra Afrika kommit starkare i brännpunkten, och regeringen betonade att man ville stödja ansträngningarna för att uppnå politisk oavhängighet för de folk som fortfarande var undertryckta. Detta förde fram befrielseerörelserna – särskilt i södra Afrika och Guinea-Bissau – i främsta ledet som målgrupp för stödet. Också Sydafrikas självständiga frontstater kom i ett utsatt läge som en följd av befrielsekampen i de koloniserade områdena i södra Afrika och staterna med vita minoritetsregeringar, Rhodesia och Sydafrika, och de identifierades som en annan målgrupp. Stödet skulle sätta regeringarna i dessa stater bättre i stånd till att föra en oavhängig kurs i förhållande till Sydafrika.

Målet har emellertid inte fått någon generell utformning i detta sammanhang – att stödja stater i tredje världen som är hotade av starka grannar eller av stormakter – utan har begränsats till södra Afrika. Detta stöd fick dessutom en humanitär komponent: också offren för rasism och kolonialism – i första hand flyktingarna – utpekades som målgrupp.

På 1970-talet fick oberoendemålet gradvis ett utvidgat innehåll. 1972 fastslog regeringen att endast genom social frigörelse internt, och ekonomisk självständighet utåt, kunde en fast grund läggas för politiskt oberoende. Redan vid denna tidpunkt betonade regeringen att det var ett väsentligt led i svensk utrikespolitik att stödja u-landernas fortsatta ansträngningar att frigöra sig från ekonomiska bindningar till i-landerna genom ekonomiska relationer som skapar beroendeförhållanden med negativa effekter för deras utvecklingsansträngningar. Detta förutsatte förändringar i den internationella niaktstrukturen, och ett stärkande av u-landernas ekonomiska och politiska styr- och planeringsinstrument, för att dessa skulle få större kontroll över den utlandsägda sektorn och större inflytande över de egna naturtillgångarna. Under de följande åren utvecklades dessa sidor av oberoendemålet vidare i linje med u-landernas krav om en ny ekonomisk världsordning, även om vissa av u-landernas krav inte fick stöd, bl a kravet om indexering – att prisutvecklingen på u-ländernas råvaror skulle bindas till priserna på ett urval bearbetade varor som de importerade från i-landerna. Det underströks också att utländska intressen samarbetade med privilegierade grupper i u-länderna själva för att motarbeta u-landernas ansträngningar att uppnå större oberoende.

Oberoendemålet har i den svenska riksdagen fått bred anslutning. Det har sitt ursprung i förhärskande normer och värden i givarlandet och en önskan om att bidra till att dessa också realiseras i tredje världen.

Statsmakterna liar utformat oberoendenålet i mer operationella termer än t ex demokratimålet. Det har efterhand inriktats på konkreta förhållanden och

målgrupper. Detta gäller t ex befrielseörelserna i vissa beroende områden – nämligen kolonier och länder styrda av vita minoritetsregimer i södra Afrika. Något mer oklart är det i förhållande till andra sociala och nationella befrielseörelser – som opererar i självständiga stater i tredje världen med ett revolutionärt politiskt, socialt och ekonomiskt program i förhållande till landets regering. Oklarheten är troligen avsiktlig, eftersom sådana rörelserns program kan överensstämma med flera av de svenska biståndspolitiska målen, samtidigt som stöd till dem skulle bryta mot den folkrättsliga ickeinterventionsprincipen. I vissa konflikter kan emellertid stöd förmedlas som humanitärt bistånd utan att man bryter med principen – såsom varit fallet i Sydostasien. Också Sydafrikas frontstater framträder som klara stödobjekt.

Målet var långt mer oprecist såsom det först formulerades – stöd till de nya staternas självständighet – både med hänsyn till mottagare och innehåll. Det formulerades i så allmänna termer att det verkar föga användbart som rättsnöre för utformningen av det svenska biståndet – nästan vad som helst kunde falla inom den ramen. Så är också i hög grad fallet med utformningen av oberoendemålet i anslutning till kraven på en ny ekonomisk världsordning – även om det här delvis har knutits till ett program som är konkretiserat i generella termer. Statsmakterna har också i viss utsträckning identifierat medlen, bl a att stärka u-ländernas inflytande på utformningen av de internationella organens utvecklingsprogram och beslut som angår dem själva – och på det bilaterala svenska biståndsprogrammet: förutom lättnader i u-ländernas skuldbörda.

Konkretiseringen av oberoende-målet i anslutning till programmet för en ny ekonomisk världsordning är en svår uppgift, eftersom strategien omfattar insatser på en hel rad områden – och i de flesta fall också förutsätter internationella åtgärder. Då det gäller de internationella organens beslut som också omfattar de ekonomiska stormakterna i världen, kan det uppstå betydande avvikelser mellan önskemål och realiserbara åtgärder – och problemet för Sverige framstår som ett val mellan att delta i en icke fullgod internationell ordning eller att ställa sig utanför, och därmed reducera möjligheterna till önskvärda justeringar efter hand. Detta förklarar svårigheten att uppställa operationella mål som kan styra biståndet på denna nivå. Det gör emellertid inte de formulerade målen bättre ägnade att styra utformningen av biståndet.

Biståndspolitiska utredningens bidrag till ett klargörande av oberoendemålet sträcker sig inte särskilt mycket längre i precision.³ Man pekar på att de enskilda u-länderna tillämpar vitt skilda strategier för att nå målet. Samtidigt anvisar utredningen två viktiga medel för att nå ökat oberoende: att öka självförsörjningsgraden när det gäller livsmedel och andra för folkförsörjningen absolut nödvändiga varor; och att undvika beroende av ett eller ett antal länder i utrikeshandel och bistånd. Med hänvisning till målformuleringen i prop. 1962:100 definieras denna så att den täcker normalfallet: stöd för mottagarlandets långsiktiga ansträngningar att bygga en ekonomisk bas för den politiska självständigheten. En biståndspolitik i detta syfte spänner, enligt utredningen, över ett vitt fält, från stöd till jordbruket, för att minska behovet av att

importera livsviktiga förnödenheter, till insatser för att bygga upp en nationell industri, som minskar ett ensidigt beroende av utländska företag och utländsk teknologi. Någon prioritering mellan de olika åtgärderna görs inte. Oberoendemålet innebär också, enligt utredningen, en beredvillighet från svensk sida att stödja u-länder som utsätts för yttre tryck och vilkas möjligheter att själva bestämma sin utveckling därigenom hotas. Formuleringen är generell, och inte begränsad till Sydafrikas frontstater. Den är också mycket allmän vad gäller hotets innehåll. Den säger heller inte mycket om biståndets substans – eller restriktioner knutna till utformningen av sådant bistånd. En begränsning görs emellertid tydlig: stöd för att stärka sådana länders utveckling mot större självständighet kan bara utgå om de fyller övriga Förutsättningar för att motta svenskt bistånd.

Ekonomisk tillväxt

I prop. 1962:100 framstod ekonomisk tillväxt som det högst prioriterade målet för svensk biståndsverksamhet. Syftet var att främja både en total produktionsökning och en produktionsökning per invånare. Under 1960-talet förändrades prioriteringen – tillvaxtmålet kombinerades med och underordnades efterhand utjamningsmålet.

Också tillvaxtmålet har sitt ursprung i de mål statsmakterna i givarlandet har dragit upp för utvecklingen i det egna landet. Det har emellertid inte annat än i allmänna ordalag konkretiserats vad gäller medlen att uppnå målet. Som styrinstrument för utformningen av svenskt bistånd och svensk biståndspolitik är det foga lämpligt – olika politiska riktningar och ekonomiska skolor kan lägga in olika innehåll i det.

Biståndspolitiska utredningen understryker resurstillväxtmålets grundläggande betydelse. Målet framställs samtidigt som ett medel som underlättar uppnåendet av de övriga målen. Samtidigt ger utredningen tillvaxtmålet en vid tolkning: växten avser inte bara den produktion som registreras i en ökad BNP, utan också ökande möjligheter för människor att påverka och disponera över resurstillväxten. Det bör heller inte begränsas till att enbart avse insatser som på kort sikt ger utslag i ökad produktion. En sådan tolkning ökar inte precis precisionen, snarare tvärtom. Utredningen antyder emellertid också en prioritering: "I den utsträckning tillvaxtmålet bör vara styrande för inriktningen av Sveriges bistånd förefaller det rimligt att ge förtur åt länder som satsar på en varu- och tjänsteproduktion direkt för de breda folklagens behov och beaktar sysselsättningsproblemen."⁴

Grundläggande behov

På 1970-talet betonade de svenska statsmakterna mer och mer att biståndet skulle inriktas så att det kom de allra fattigaste och mest eftersatta grupperna i u-länderna till del. Detta ingick som en komponent i utjamningsmålet. En precisering gjordes i den strategi om grundläggande behov, som bl a ILO antog 1976: att tillfredsställa människors basbehov vad gäller bl a mat, bostäder, hälsa, utbildning, sysselsättning m m. Om biståndet skall utformas så att det

tillfredsställer dessa behov, måste det dels inriktas på att täcka behovet av nödhjälp och katastrofhjälp vid akuta kriser, dels bidra till strukturella lösningar på lång sikt. Att lindra akut nöd utgjorde ett av de främsta motiven för svenskt bistånd från början, dock begränsat till det humanitära biståndet.

Också denna motivering kan härledas ur framträdande värden i givarlandet. Detta gäller både den humanitärt betingade komponenten (katastrofhjälp) och inriktningen av biståndet på strukturella åtgärder för att avhjälpa nöd på lång sikt.

I sin genomgång av olika motiv för biståndspolitik lägger biståndspolitiska utredningen stor vikt vid att världen aldrig har haft så många fel- eller undernärda människor som i dag: "Enligt FAO är en miljard människor drabbade, varav en stor andel barn. Antalet vuxna icke-läskunniga ökade från 700 miljoner 1960 till 760 miljoner 1970. 300 miljoner människor i u-länderna är öppet arbetslösa, säsongvis utan arbete eller har en sysselsättning som inte ger en inkomst svarande mot grundläggande behov. I många u-länder drivs allt större grupper till städerna med en ökande förslumning till följd."⁵ Och i överväganden och förslag angående målen för biståndspolitik framhåller utredningen bl a – också nu knutet till utjämningsmålet – att "Det svenska biståndet måste inriktas på ett samarbete som innebär ett direkt angrepp på fattigdomen och dess orsaker; det skall nå ut till de fattigaste och mest eftersatta grupperna. Motivet för detta är främst att en förbättring av människors grundläggande situation i fråga om bostäder, hälsa, mat, utbildning och möjligheter till meningsfullt arbete är en nödvändig förutsättning för en bredare ekonomisk och social utveckling."⁶

Svenska utrikespolitiska och säkerhetspolitiska mål

Som redan påpekats har statsmakterna upprepade gånger slagit fast att biståndspolitik är en del av den svenska utrikespolitiken. I motiveringen för biståndet har man hänvisat till att detta kan medverka till att uppnå fredsmålet genom ekonomisk utjämning mellan fattiga och rika nationer, ett stärkande av FN och av de neutrala staternas reella oavhängighet. Även om de uttalade motiven och de föreskrivna medlen befinner sig i målformuleringarnas gränsland – eftersom de kan framstå som mål i sig – ingår inte dessa mål explicit bland de biståndspolitiska målen såsom statsmakterna har formulerat dem.

De ingår inte heller bland de mål biståndspolitiska utredningen har föreslagit. Man framhåller emellertid att bidrag till FN-organen får ett värde i sig som ett stöd för Sveriges allmänna FN-politik.⁷ Detta understryks också i utredningens bedömning av motiven för biståndet – betydande bidrag till FN-organens utvecklingsarbete blir indirekt ett stöd för FNs ställning som centralt organ för att främja internationell solidaritet och en fredlig utveckling. Man ansluter sig till flera postulat – som också tidigare har ingått bland motiven:

Att minska ekonomiska och sociala klyftor mellan och inom länder och att verka för att människors grundläggande rättigheter garanteras gör att risken för konflikter minskar. Genom att inleda en utveckling i denna riktning bidrar biståndet således till att främja världsfreden. Dessutom innebär bistånd via FN till att stärka denna organisations ställning på det säkerhetspolitiska

området. Det framstår horutöver (*sic*) som ett säkerhetspolitiskt intresse att bryta länders isolering och öppna vägar för ett vidgat ekonomiskt och politiskt samarbete.⁸

Mål med bas i svenska ekonomiska intressen

Det har redan påpekats att statsmakterna tillkännagivit utrikesekonomiska motiv på en mycket låg precisionsnivå – ett gemensamt intresse bland u- och i-länder av en expanderande världsekonomi och ökad arbetsfördelning. Statsmakterna har emellertid inte formulerat som mål för biståndsverksamheten att den skall bidra till att främja svenska utrikesekonomiska intressen, vare sig på nationsnivån eller i anslutning till speciella svenska handels- eller industriintressen i samband med investeringar i u-landerna.

Det gör inte heller biståndspolitiska utredningen. I sin genomgång av motiven för biståndspolitiken framhåller utredningen emellertid, att med hänsyn till Sveriges stora utrikeshandel ligger det utan tvivel i Sveriges intresse att bistå u-landerna så att dessa länder allt mer aktivt kan delta i den internationella utvecklingen som exportörer och importörer. Däremot tar den klart avstånd från att utforma biståndet så att det direkt gynnar givarlandsanknutna företags intressen. "Nackdelarna för mottagarlandet vid ett sådant bistånd är enligt vår uppfattning så omfattande att denna typ av bistånd inte är forenligt med solidaritetsmotiv som måste utgå från en självklar respekt för mottagarlandets suveränitet och rätt till att själva bestämma sin utveckling. Man kan också göra sannolikt att de kortsiktiga ekonomiska vinster som biståndsbindningen ger är mindre än de ekonomiska fördelar som vinnns på sikt vid en friare och mer u-landsanpassad biståndspolitik."⁹ Utredningen har i detta sammanhang gjort klar boskillnad mellan den svenska biståndspolitiken och en svensk u-landspolitik med sikte på att ta till vara svenska behov och intressen av ekonomisk, kommersiell och kulturell art vid sidan av biståndspolitiken.¹⁰

*

De kvalitativa svenska biståndsmålen är alla formulerade i mycket allmänna termer. De är alla i sig själva dåligt ägnade som styrinstrument vid utformningen av utvecklingsbiståndet. I den utsträckning mottagarna identifieras – t ex i samband med målen om social rättvisa och oberoende – ökar emellertid precisionsnivån något. Biståndspolitiska utredningen har endast i ytterst liten grad bidragit till att öka precisionen.

Huvudmålen såsom statsmakterna har formulerat dem, ingår heller inte i ett hierarkiskt system, där några är överordnade andra. De framställs som om de vore i harmoni med varandra, och ömsesidigt förstärker varandra. Detta behöver i verkligheten inte nödvändigtvis vara fallet. I den utsträckning målen skall vara styrande för resursfördelningen – vilket måste anses vara deras primära funktion – framstår prioritering av målen som helt nödvändig.

Det hör till biståndspolitiska utredningens främsta förtjänster att den företar en viss prioritering av de fyra huvudmålen som statsmakterna tidigare har uppställt och som utredningen har anslutit sig till. Man understryker att en

biståndspolitik som huvudsakligen motiveras av solidaritetskrav, måste ta en markerad inriktning på social rättvisa och ekonomisk utjämning.¹¹ Det allmänna målet är enligt utredningen att åstadkomma eller bidra till en höjning av de fattiga människornas levnadsnivå, genom direkta angrepp på fattigdomen och dess orsaker. "Detta mål är alldeles självklart och bör vara utgångspunkten för biståndspolitiken."¹² Även om utredningen understryker att de fyra målen – ökad resurstillväxt, ekonomisk och social utjämning, ekonomiskt och politiskt oberoende samt demokratisk samhällsutveckling i mottagarländerna – gemensamt syftar till att befrämja social rättvisa för de fattiga människorna,¹³ konstaterar den att om en konflikt uppkommer mellan utjämnings- och tillväxtmålen måste det Förstnämnda målet få överväga.¹⁴

Då man skall vardera hur funktionella biståndsmålen är som styrinstrument för utformningen av biståndet, räcker det emellertid inte att betrakta dem isolerat. De måste också relateras till de riktlinjer statsmakterna har dragit upp för kanaliseringen av biståndet, dess inriktning och sammansättning, förutom till principerna för biståndssamarbetet. Vi återkommer till denna fråga.

De mycket allmant formulerade biståndsmålen gör att också förvaltningsapparaten som skall förverkliga dem blir av intresse. Utformningen av det svenska utvecklingsbiståndet kan i hög grad bero på hur målen uppfattas bland dem som förvaltar biståndet och hur dessa uppfattar u-landsverkligheten. Detta gör att det är av stort intresse att få klarlagt i vilken grad det existerar en informell rangordning av biståndsmålen bland dem som har hand om den faktiska prioriteringen – i första hand hos förvaltningsorganen, inkluderat SIDA:s styrelse. Det är sannolikt att de diffusa officiella målen skapar ett starkt behov av att utveckla en sådan rangordning inom biståndsadministrationen. Att själva behovet finns innebar emellertid inte nödvändigtvis att en rangordning utvecklas, eller att den klart definieras om den utvecklas.

På SIDA har detta uppfattats som ett problem. Man har gjort ansträngningar att konkretisera statsmakternas generella mål och rent allmant arbetat med målproblematiken. Diffusa mål från statsmakternas sida kan å andra sidan också leda till en pragmatisk förvaltning från administrationens sida, där avgöranden som rör resursfördelningen träffas från fall till fall utan stöd i mer systematiserade formella normer i form av överordnade mål för verksamheten.

De förhållanden som här beskrivits gör det till en värdefull forskningsuppgift att rikta sökarmot mot den svenska förvaltningsapparaten, bl a för att ta reda på vilka föreställningar om länder, regeringar och folkgrupper i den tredje världen som är förhärskande på olika nivåer; vilka föreställningar om vad som är viktigt för att skapa utveckling i den tredje världen, som är förhärskande på olika nivåer; och vilka utvecklingsbegrepp som gör sig starkast gällande. Rekryteringsmönstret torde också vara av intresse i detta sammanhang. Insikter om föreställningar och uppfattningar av denna karaktär kommer under alla omständigheter att vara av intresse, eftersom en förvaltningsapparat alltid utövar stort inflytande på biståndets utformning. På grund av olikheterna i förvaltningsordningen i de skandinaviska länderna skulle kanske en jämförande undersökning av detta slag vara av speciellt intresse.

Volymmålet

I givarlandets politiska liv kommer volymmålet lätt i centrum för uppmärksamheten – inte minst därför att det regelmässigt blir föremål för parlamentarisk behandling en gång om året. De internationella mångdmålen har inverkat på utformningen av det svenska – och de övriga skandinaviska ländernas – både på 1960-talet och 1970-talet. Dessa mål har förändrats under perioden. I det handlingsprogram som FNs generalförsamling antog för 1970-talet – det andra utvecklingsårtiondet – uppställdes en kvantitativ målsättning på 1 procent av bruttonationalprodukten i årliga överföringar från de industrialiserade länderna till utvecklingsländerna. Detta mål gällde de sammanlagda privata och offentliga överföringarna, och tidpunkten fastställdes till 1972 – senast 1975. Delmålet för offentliga överföringar sattes till 0,7 procent. Detta infriades vad gäller de industrialiserade länderna endast av Sverige och Holland inom fastställd tid. Tidpunkten för målets infriande har senare uppskjutits till 1980 – och också detta kan visa sig bli svårt att genomföra för flera av de större i-länderna.

Sverige medverkade till utformningen av detta mål och godtog det för egen del. Redan år 1968 hade man emellertid från svensk sida utformat ett mål som gick vidare: 1 procent av BNP i statliga överföringar 1974/75, samt en plan för att öka anslaget över en sjuårsperiod. De privata överföringarna, som bara marginellt kan påverkas genom offentliga beslut, inkluderades inte i detta mål. Målet om 1 procent av bruttonationalprodukten 1974/75 gällde de anslag som *beviljades* inom statsbudgeten till skillnad från de faktiska resursöverföringarna, vilket var målet för det internationella utvecklingsårtiondet. En viss eftersläpning råder emellertid mellan anslag och överföringar. Som framgår av tabell 4.4 gäller detta speciellt för kreditbiståndet.

I stort sett har det varit en bred uppslutning kring enprocentmålet i riksdagen. Redan innan beslutet kom 1968 – och senare – har motioner framlagts med förslag om ett högre volymmål, och om att det skulle infrias snabbare. En enstaka moderat riksdagsledamot har också motionerat om att volymmålet skulle överges, och att man skulle frysa biståndet vid den etablerade nivån.

Den största striden har emellertid stått om ökningstakten. Redan från starten pressade främst mittenpartierna på för ett beslut om en större ökningstakt än 25 procent årligen, för att säkra att målet infriades under den fastställda tiden. Farhågorna om att det kunde uppstå problem mot sjuårsperiodens slut visade sig vara välgrundade. Enprocentmålet infriades ett år för sent – budgetåret 1975/76.¹⁵ Året dessförinnan – 1974 – hade emellertid Sverige som det första i-landet infriat volymmålet för FNs andra utvecklingsårtionde med 0,7 procent i statliga överföringar. Infriandet av enprocentmålet – ett år för sent – genomfördes trots att den svenska ekonomin under de första åren av 1970-talet befann sig i en pressad situation. I en sådan situation blir det mer än någonsin nödvändigt för statsmakterna att hushålla med resurserna. Detta Gr statsmakternas prioriteringar att framträda skarpare. När budgetmässiga besparingar måste ske, är det lättast att skära ner på de verksamheter som uppfattas som minst nödvändiga – eller sådana verksamheter som regeringen antar att den

kan reducera utan alltför stora politiska återverkningar hos landets väljare. I en sådan situation är det ofta lättast att prioritera de näraliggande verksamheterna och skära ned på de mer avlägsna – såsom t ex utvecklingsbiståndet. En del svenska politiker var inte främmande för en sådan prioritering – inklusive landets finansminister. En försöksballong i denna riktning strax efter årsskiftet 1972 framkallade emellertid en starkt negativ reaktion både inom opinionen och i politiska kretsar överhuvud taget. Detta gällde således inte bara mittenpartierna, reaktionen var också stark inom regeringspartiet. Och utspelet ledde till att enprocentmålet prioriterades, i en situation då prioriteringen av utvecklingsbiståndet faktiskt utsattes för en allvarlig omprövning.

Redan innan enprocentmålet infriades, framkom krav om ett nytt volymmål – främst från Folkpartiet. 1975 argumenterade SIDA:s styrelse för en höjning av biståndsanslaget för 1976 till 1,1 procent av BNP 1976. Förslag om ett ökat volymmål knutet till en bestämd procentandel av biståndet och en fastlagd tillväxttakt avvisades av regeringen i avvaktan på biståndspolitiska utredningens betänkande.

På detta område kan Sverige bidra till att flytta fram positionerna. Ett svenskt volymmål kan få en demonstrationseffekt och – i varje fall marginellt – inverka på den takt de internationella biståndsoverföringarna kommer att få.

Biståndspolitiska utredningen har emellertid inte föreslagit något nytt volymmål – vilket inte heller ingick i deras direktiv. Utredningens betraktelser kring volymmålet ger inte heller anledning att förvänta någon ny kraftanstängning som kan få en positiv demonstrationseffekt. Man pekar på att biståndsdebatten under senare år har inriktats på nya områden, vilket har gjort att volymmålet fått mindre betydelse. Man hänvisar till kravet om en ny ekonomisk världsordning (NEV), där intresset i ökad utsträckning knyts till insatser som t ex liberalisering av handeln, bättre villkor på sjöfartsmarknaden och ett förändrat valutasystem. Konkreta åtgärder för att infria Sveriges deklarerade positiva inställning till NEV kommer, enligt utredningen, att medföra kostnader för det svenska samhället, som inte låter sig mätas inom ramen för ett volymmål: minskade statsintäkter som följd av sänkta tullar på u-landsimport; och högre priser för konsumenterna i Sverige som följd av råvaruavtal. Därför vore det, enligt utredningen, olyckligt om intresset skulle koncentreras till frågorna om ett nytt volymmål och om tidpunkten för när detta skulle nås. Ambitionen bör enligt utredningen vara att öka de egentliga biståndsanslagen, varvid 1 procent av BNP bör vara en miniminivå.¹⁶ Folkpartiets representant i utredningen har emellertid följt upp partiets tidigare krav om ett nytt volymmål, och i en reservation föreslagit att en ny plan för biståndets vidare utveckling bör antas – utan att förslaget konkretiseras till en bestämd plan.¹⁷

De argument som framförs av biståndspolitiska utredningen är alla relevanta, men utesluter på intet sätt möjligheten att uppställa ett nytt volymmål och en ny ökningsplan. Detta är speciellt betydelsefullt eftersom samhällets kostnader i samband med förverkligandet av en ny ekonomisk världsordning både är svåra att mäta och kan ligga långt fram i tiden. I förlängningen kan också möjligheten finnas till en ny inriktning av biståndsanslagens användning –

vilka mer skulle inriktas på att genomföra en strukturell omläggning i givarlandet självt, i linje med dess intressen, än på att tillvarata mottagarländernas behov – även om biståndspolitiska argument mycket starkt går emot en sådan utveckling. Möjligheten finns alltså att kraven om en ny ekonomisk världsordning kan bidra till att reducera eller dämpa tillväxten av det egentliga utvecklingsbiståndet från Sverige – och att en viss, icke bestämd ökning av anslaget för u-landssamarbete slussas till andra ändamål. Biståndets omfattning är självklart helt avgörande för möjligheterna att realisera de kvalitativa biståndsmålen. Det kan knappast bidra till att flytta fram positionerna i u-lands-samarbetet om en ökande andel av de svenska resurserna för hithörande ändamål kanaliseras till andra verksamheter än dem som styrs av statsmakternas principer och mål för biståndet, snarare tvärtom.

Det multilaterala biståndet och biståndspolitiken

Under 1950-talet och början av 1960-talet framstod en stor multilateral biståndskomponent som ett medel till att nå högt prioriterade utrikespolitiska svenska mål – främst fredsmålet. Dels stärkte man FN som fredsbevarande organisation, dels avvärjde man internationella konflikter genom att angripa orsakerna. Denna argumentation har övervintrat. Biståndspolitiska utredningen framhäver att "stora multilaterala bidrag är ett viktigt led i Sveriges allmänna stöd till FN".¹⁸ En följd av detta är, enligt utredningen, att Sverige måste bidra till att höja FN-organens administrativa effektivitet – och även i fortsättningen lämna betydande bidrag till dessa.¹⁹

Denna motivering gjorde ingen skillnad mellan de olika FN-organen. Inte heller i anslutning till de övriga argumenten för multilateralt bistånd i prop. 1962:100 skilde man mellan de olika FN-organen (man skilde heller inte särskilt mycket mellan de olika bilaterala biståndsgivarna, även om stormakterna och kolonialmakterna behandlades för sig). Det framhölls bl a att multilateralt bistånd var friare från politiska villkor och att u-länderna föredrog detta bistånd. Dessutom hade de internationella organisationerna större förmåga att planera och samordna biståndet. Biståndet genom FN medförde en mer rationell fördelning mellan olika länder och projekt, var mer effektivt och gav bättre möjligheter till påverkan och kontroll samt till att rekrytera experter. Sex år senare – i prop. 1968:101 – upprepades dessa argument i stort sett, samtidigt som det underströks att betydande svenska bidrag medförde svenskt inflytande över utformningen av det multilaterala biståndet.

Biståndspolitiska utredningen tar upp denna motivering till kritisk granskning, och konstaterar att flera av dessa argument har blivit föråldrade. Samtidigt gör man skillnad mellan olika FN-organ,²⁰ och följer därmed upp en ökande kritisk hållning till flera FN-organ från statsmakternas sida mot mitten av 1970-talet. Därmed har en mer realistisk utgångspunkt fastställts för en diskussion av det multilaterala biståndet.

Den del av motiveringen som går ut på att starka FN-systemet, har i praktiken fört till något som kan betecknas som ett kvantitativt formulerat mål: fördelningsnyckeln mellan bilateralt och multilateralt bistånd. Statsmakterna har inte presenterat detta som ett mål – inte heller som en princip eller en riktlinje. Det har hela tiden betonats att fördelningen kunde andras från år till år. Likväl torde dessa vaga formuleringar i praktiken ha lett till ett av de mest stringenta svenska biståndsmålen. Fördelningen har dock varierat något, från en multilateral andel på 40–50 procent under sista delen av 1960-talet, till ca 33–40 procent under 1970-talet. Med det växande totala biståndsanslaget under denna period kan detta anses vara en god uppföljning av motiveringen – såsom den är formulerad. Huruvida den har haft den önskade effekten – att starka FN som fredsinstrument – hör till de många områden som mer domine-ras av antingen tro eller tvivel än av empiriskt dokumenterat vetande.

De kvalitativa svenska biståndsmålen har också – i princip – varit vägledan-de för det multilaterala biståndet. Möjligheterna att påverka det multilaterala biståndet är emellertid mer begränsade, och statsmakterna har varit försiktiga med att göra alltför eftertryckliga uttalanden om i vilken utsträckning målen också galler för detta. Under 1970-talet klargjorde emellertid statsmakterna mer direkt att målen också gäller det multilaterala biståndet. Biståndspolitiska utredningen är helt tydlig på denna punkt: Målen "får naturligtvis en mera direkt betydelse för Sveriges bilaterala bistånd än för det multilaterala samar-betet. Målen galler emellertid självklart hela utvecklingssamarbetet."²¹

Den svenska politiken i de internationella organisationerna måste därför nödvändigtvis bli ambivalent. En utgångspunkt är att den multilaterala kom-ponenten skall vara betydande, en annan att de svenska biståndsmålen skall styra biståndet, en tredje att möjligheterna till en sådan styrning är begränsa-de. Bilateralt bistånd framstår inte nödvändigtvis som ett alternativ till det multilaterala. Och då en FN-organisation för en politik som inte överensstämmer med de svenska biståndsmålen – eller förlängningar av dessa – kan en situation uppstå där valet står mellan att fortsätta biståndsgivningen och skjuta förhoppningen om att kunna påverka organisationens prioritering på framtiden, och att avsluta (eller skära ner) stödet och därmed ge avkall på en sådan möjlighet till påverkan. Det är särskilt tre förhållanden som uppmärksamheten från svensk sida har riktats mot: (a) U-ländernas inflytande över avgörandena, (b) biståndets orientering i förhållande till de svenska biståndsmålen – främst i vilken grad det är orienterat mot fattiga grupper i fattiga länder, och (c) biståndsförmedlarens administrativa effektivitet.

Matt i resursöverföringarnas storlek har Sverige prioriterat IDA, UNDP och UNICEF – förutom internationella livsmedelsprogram (WFP/FAC). Biståndet genom IDA – drygt en fjärdedel av de multilaterala överföringarna – har varit kontroversiellt, och är det fortfarande. Under 1970-talets första hälft kritiserades Världsbanken/IDA dels för sin utlåningspolitik, dels för u-ländernas blygsamma representation i de beslutande organen. Dessutom stödde banken regimer som Sverige inte önskade stödja (kritiken riktades speciellt mot lån till Saigonregimen och Chilejuntan), medan den var restriktiv med lån till länder

som nationaliserade privata utländska företag. Vidare ingick andra värderingar i projektbedömningen än de svenska biståndsmålen.

Samtidigt med kritiken av dessa förhållanden har Sverige satsat fyra gånger mer bistånd genom IDA än en fördelning av de ordinarie FN-kostnaderna skulle föranleda. Såväl Folkpartiet och Centern som Moderata Samlingspartiet har motionerat om större satsningar, medan Vänsterpartiet Kommunisterna har velat stoppa biståndet genom IDA. I det dilemma regeringen här befinner sig, har den upprätthållit överföringarna på en hög nivå och motiverat detta med att IDA är den främsta finansieringskällan för lån till u-länderna på mjuka villkor. Det var därför viktigt att Sverige arbetade för att inifrån förändra IDA-styrelsens policy till fördel för u-landerna. Reducerade svenska bidrag skulle betyda reducerat inflytande. Samtidigt har Sverige arbetat för att öka u-ländernas representation i de beslutande organen.

Biståndspolitiska utredningen kommer i stort sett till samma slutsats, och understryker det argument som regeringen tidigare har använt: flera u-länder har givit uttryck för en önskan om att Sverige förblir i Världsbanken, som språkrör för u-landerna inom i-landsgruppen i bankens styrelse. Därför bör Sverige, enligt utredningen, fortsätta att lämna bidrag, men storleken av dessa måste bestämmas av i vilken utsträckning IDAs praktiska politik överensstämmer med de svenska biståndsmålen.²² Detta har regeringen uttalat tidigare, utan att det har fått särskilt stora praktiska följder, trots att IDAs kriterier för stöd och samarbetsprinciper inte sammanfaller särskilt nära med svenska biståndsmål och samarbetsprinciper.

UNDP har mottagit mellan en fjärdedel och hälften av det multilaterala svenska biståndet. Detta organ har rollen som samordnare av FN-systemets biståndsverksamhet, medan större delen av programmet genomförs av FAO, FNs reguljära program, UNESCO, ILO, UNIDO, WHO och Världsbanken/IDA. UNDP finansieras av frivilliga bidrag. Den svenska andelen har utgjort drygt 10 procent och de nordiska länderna har tillsammans svarat för 28 procent av budgeten (gäller år 1975). Tillsammans med de övriga nordiska länderna har därför Sverige kunnat utöva ett långt starkare inflytande över UNDPs policy och utformningen av dess bistånd än t ex över IDAs.

Denna möjlighet att utöva inflytande har Sverige utnyttjat, delvis med framgång. Sverige engagerade sig tidigt i arbetet på att öka FN-systemets effektivitet som biståndsförmedlare och i ansträngningarna att reformera detta. UNDP genomförde vissa reformer under 1970-talets första år, som överensstämde med några av de viktigaste riktlinjerna och målen för svenskt bistånd – bl a övergång från en sektor- till en länderorienterad planering, med utgångspunkt i mottagarländernas prioritering. Ett eget program för de minst utvecklade länderna upprättades, och stöd till befrielseströrelser accepterades också som en programpunkt. Sverige arbetade dessutom för en omfördelning av biståndet – mer i linje med de svenska riktlinjerna – också här med en viss framgång: länder som inriktar sin politik mot ökad social och ekonomisk utjämning skulle särskilt beaktas enligt riktlinjer som utarbetades 1973.

Det svenska stödet till UNDP har legat på en hög nivå hela tiden. Med den

förändrade inriktning som FNs kapitalutvecklingsfond (UNCDF) fick efter det att fonden 1973 underställdes UNDPs styrelse – verksamheten inriktades främst på de minst utvecklade u-landerna – ställde Sverige från 1975 ökade medel till disposition också här. Kritiken mot UNDP-systemet – att det är en trög och administrativt dyr biståndskanal – har emellertid fortsatt, och detta upprepas av biståndspolitiska utredningen. Man pekar bl a på att de verkställande fackorganen har egna administrationer, som delvis är parallella med UNDPs organisation – med dubbelarbete som följd.²³ Utredningen fann flera motiv för fortsatta betydande bidrag till UNDP, men invändningarna mot systemets verksamhet – främst den administrativa ineffektiviteten – var enligt utredningen så tungt vägande, att frågan om framtida öknings av bidragen måste bli beroende av organisationens villighet och möjlighet att effektivisera verksamheten.²⁴ Rent principiellt menade emellertid utredningen att mindre vikt borde läggas vid den rent administrativa effektiviteten – det väsentliga var verksamhetens inriktning i förhållande till de svenska biståndsmålen, som i stort sett Överensstämde med målen i FNs utvecklingsstrategi.²⁵ Tidigare har regeringen ställt liknande villkor för fortsatt omfattande stöd. En avgörande fråga blir också för bidragen genom UNDP, om de svenska biståndsmålen kan förverkligas lika bra eller bättre genom bilaterala överföringar. Om svaret på denna fråga blir ja – vilket utredningen antyder²⁶ – står statsmakterna även här inför ett dilemma på grund av den multilaterala preferansen, med ambivalens som följd.

Det svenska stödet till en rad andra FN-organ och regionala utvecklingsbanker har i viss utsträckning varierat med deras inriktning i förhållande till svenska biståndsmål. Detta gäller främst utvecklingsbankerna. UNICEF har mottagit omfattande svenskt stöd på denna grund – både till det långsiktiga utvecklingsarbetet vad gäller barn och mödrars hälsa och näringsstandard, och för extraordinära program, främst i Indokina inklusive Vietnam. I princip har Sverige önskat stödja regionalt samarbete bland u-landerna, men har differentierat stödet till de regionala utvecklingsbankerna på grundval av hur de fungerar i förhållande till svenska biståndsmål och principer. Efter hand är det bara den afrikanska utvecklingsbanken – och efter regeringen Fäldins tillträde – även den asiatiska utvecklingsbanken som fått stöd. Ett omfattande stöd till internationella livsmedelsprogram har inte blivit föremål för någon större principiell debatt från svensk sida, och Sverige har i stort sett begränsat sin insats till betydande leveranser, till Övervägande delen bestående av svenska livsmedelsprodukter, främst vete. Däremot har punktinsatser gjorts på flera andra områden i linje med svenska biståndspolitiska prioriteringar. Detta gäller det humanitära biståndet, forskningsstödet och stödet till UNFPA och ITC – stöd till familjeplanering resp u-ländernas exportansträngningar.

Under 1950-talet och större delen av 1960-talet var det tillräckligt att regeringen hade en stor multilateral biståndskomponent. Detta räcker inte längre – nu ställs frågan vad biståndet går till, om det är effektivt, vem som styr det – och om det är lika effektivt som det bilaterala biståndet i förhållande till de svenska biståndsmålen. En ökande skepsis till FN-organens effektivitet fram-

träder i detta avseende. Biståndspolitiska utredningen gör inte problemet enklare med sitt krav om att just dessa frågor måste ställas: Sveriges multilaterala bistånd i framtiden måste bygga på en prövning av varje organisation. "Det blir då innehållet och inriktningen i de individuella multilaterala organisationernas politik som i första hand får avgöra de svenska bidragens omfattning."²⁷ Man finner samtidigt att en balanserad bedömning inte ger anledning till någon drastisk förändring av den etablerade fördelningen – och inte heller av fördelningen mellan bilateralt och multilateralt bistånd. På båda dessa nivåer kommer emellertid spanningar att uppstå om utredningens intentioner efterlevs mer strikt än liknande tidigare uttalanden från statsmakterna. Om så u-ländernas egna önskemål skall läggas till grund, kan nya spanningar uppstå. I ett sådant sammanhang är det uppenbart att programländerna och övriga u-länder har motstridande intressen.

Val av mottagare

År 1966 beslutade Sverige att koncentrera sitt bilaterala bistånd till ett fatal länder och utpekade sex huvudmottagare. Motiveringen i detta skede var i första hand förvaltningsrässig: att sprida ett blygsamt bistånd på många länder skulle kräva en alltför stor förvaltningsrässig insats eller bli ineffektivt.

Koncentrationsprincipen förutsatte val av mottagarländer och detta val var speciellt viktigt, i synnerhet med de växande biståndsanslag som enprocentmålet medförde. Kriterierna för detta val är av stort intresse. De mål som har formulerats för biståndsverksamheten bildar en naturlig utgångspunkt för de val som träffas: till vilka mottagare skall biståndet gå för att maximera biståndsmålen om ekonomisk tillväxt, social och ekonomisk utjämning, ekonomiskt och politiskt oberoende samt en demokratisk samhällsutveckling.

Mest livlig har debatten varit om valet av strategi för att realisera målet om social rättvisa, ekonomisk och social utjämning. Då statsmakterna slog fast kriterierna för val av nya mottagarländer 1970, stod valet mellan två konkurrerande strategier: (1) att ta som utgångspunkt den utvecklingspolitik en potentiell mottagarregering förde – att den i stort sett var inriktad på att förverkliga de svenska biståndsmålen; och (2) att ta som utgångspunkt biståndets sammansättning att det var inriktat mot de behov och grupper som biståndsmålen identifierade, oberoende av mottagarregeringens politik. Statsmakterna försökte kombinera dessa strategier, men huvudvikten låg på den förstnämnda, och efterhand har den blivit allena rådande. Den har utvidgats till att också styra omfördelningar av tyngdpunkten mellan programländerna och avslutandet av bistånd, något som också angår de biståndsrelationer som hade etablerats före 1970. Statsmakterna har dock upprepade gånger betonat att sådana omfördelningar – och etablerande av nya biståndsförbindelser liksom avslutande av gamla – måste ske försiktigt och gradvis, om inte förutsättningarna för biståndet förändrats dramatiskt. Huvudkriteriet för biståndet var att regeringarna i mottagarländerna förde en politik som tog sikte på social rättvisa och övriga

svenska biståndsmål, och att det rörde sig om fattiga länder. Denna strategi anbefalles även av biståndspolitiska utredningen – även om man delvis mjukar upp detta urvalskriterium.²⁸ Detta huvudkriterium för val av länder är huvudsakligen inriktat på målet om social rättvisa.

Med utgångspunkt i en sådan strategi blir en grundläggande fråga: Hur utformas en politik med sikte på ökad ekonomisk och social rättvisa och utjämning? Det är uppenbart att den kan utformas på många sätt. Direkta åtgärder för de aktuella målgrupperna är lättast att identifiera i detta sammanhang – indirekta åtgärder syns inte lika tydligt. Detta innebär inte nödvändigtvis att indirekta åtgärder är mindre effektiva i förhållande till målsättningen – några kan vara långt mer effektiva än direkta åtgärder, särskilt på längre sikt. Att sätta igång eller stimulera och stödja en påbörjad självvalstrande utvecklingsprocess som kommer ett helt samhälle, region eller område tillgodo, förutsätter att åtgärder sätts in på en rad områden, ofta samtidigt.

De direkta angreppen på fattigdomen syns emellertid bäst. Delar av u-landsdebatten i de skandinaviska länderna avspeglar föreställningen om att man bäst kan främja en målsättning om social rättvisa genom att ge stöd direkt till de samhällen och grupper som är allra fattigast, eller genom att stödja verksamheter som direkt kommer de fattigaste grupperna tillgodo. Med en sådan utgångspunkt kan problemet reduceras till att identifiera de länder eller socio-ekonomiska grupper – den lägsta enheten: de individer – som är allra fattigast, och att kanalisera biståndet till dessa.

Ett sådant resonemang har sina rötter i socialpolitiskt tänkande och praxis i de skandinaviska länderna. Det har också rötter i de impulser som motiverar biståndsverksamheten, och detta bekräftas delvis av motiveringen för att ge bistånd: en solidaritet med världens fattiga folk; en humanism i många skepnader, som mynnar ut i humanitär hjälpverksamhet gentemot dem som drabbats hårt av katastrofer, eller har det dåligt ställt av andra orsaker. Detta har varit det huvudsakliga skälet för den verksamhet som enskilda frivilliga organisationer i de skandinaviska länderna har bedrivit tidigare inom de egna länderna – och i någon utsträckning fortsätter att bedriva också idag; och för den offentliga socialpolitik och sociala omsorgen, som på ett mer systematiskt och omfattande sätt bedrivs i dagens skandinaviska valfardssamhällen. Dessa uppfattningar bildar en väsentlig del av underlaget för biståndsengageinget. Det har i sin tur också varit vägledande för utformningen av principerna för vart och till vem biståndet skall gå.

En grundläggande fråga blir då om en primärt socialpolitisk orientering av biståndet kommer att ge den största effekten i förhållande till målet för mottagarlandet som helhet, eller de socio-ekonomiska grupper som den speciellt är inriktad på, på kort och lång sikt. Det kan vara tveksamt om en sådan orientering av biståndet alltid och under alla omständigheter bast bidrar till att skapa större social rättvisa. Andra egenskaper hos mottagaren – oavsett om det rör sig om en region, ett land eller en socio-ekonomisk grupp – betyder sannolikt mer än graden av fattigdom, mätt i per capita-inkomst.

I vilket fall som helst kommer mottagaren att stå i fokus. uppmärksamheten

kommer dels att riktas mot mottagarlandets deklarerade utvecklingsmål, dels mot dess förmåga och vilja att nå målen. En socialpolitisk orientering från givarens sida vid kanaliseringen av biståndet, direkt till de fattigaste länderna och de fattigaste grupperna, kan vara enklast att förmedla: problemet består då i att identifiera de fattigaste länderna, regionerna och grupperna. Biståndet blir till socialstöd, inte nödvändigtvis utvecklingsstöd. Sådant bistånd kan vara en nödvändig förutsättning för att en utvecklingsprocess skall kunna komma igång, men inte en tillräcklig Förutsättning. Mer komplicerat blir det då landets totala utvecklingspolitik skall bilda utgångspunkt för värderingen, och ekonomisk tillvaxt utgör en förutsättning för ökad social rättvisa – eftersom det då blir mer att fördela. På en hög generaliseringsnivå blir då t ex mottagarlandets förmåga att mobilisera sina egna resurser, och att utnyttja resurser som kommer utifrån, för att nå ekonomiska och sociala tillväxtmål och fördela denna tillvaxt av avgörande betydelse.

Många komponenter kan ingå i – eller verka befordrande för – denna förmåga: Huruvida regering och centralförvaltning – eller myndigheter på en lägre administrativ nivå – har en "moderniseringsideologi"; systemets förvaltnings- och planeringskapacitet – och statsmakternas vilja att bygga ut denna; huruvida det traditionella kulturella systemet har starka barriärer mot förändringar i största allmänhet, eller mot den form av förändring som tillväxtmålet eller social rättvisamålet förutsätter i synnerhet; utbildningsinstitutioner som är inriktade på att tillgodose existerande och framtida behov i det berörda landet – eller statsmakternas vilja att bygga ut institutioner för att utbilda yrkeskunnig personal på olika nivåer, anpassat till landets faktiska behov; etc.

Det finns ingen automatik mellan tillvaxt och ekonomisk och social rättvisa. Därför måste kravet om en rättvis fördelning av sociala och ekonomiska förmåner läggas till. Detta kan begränsa kretsen av möjliga samarbetspartners något. För det är möjligt att föra en politik som kan bilda underlag för en hög teknisk och ekonomisk tillvaxt – på grundval av det traditionella målet för tillvaxt, procentvis ökning av BNP – utan att detta i särskilt hög grad, eller över huvud taget, kommer de sämst ställda till godo. Det är också möjligt att identifiera regeringar i utvecklingsländerna som har fört en sådan politik. Detta sätter åter målet om, och definitionen av, tillvaxt – båda är klart politiskt betingade – i centrum, denna gång i form av frågan: vad för slags tillvaxt och vad slags förändring?

De riktlinjer som statsmakterna antog 1970 för ländervalet, hade som främsta utgångspunkt förverkligandet av målet om social och ekonomisk rättvisa. Först under 1970-talets mitt lades också hänsyn till ekonomiskt och politiskt oberoende till. Samtidigt som statsmakterna förutsatte att biståndet skulle gå till länder där regeringen för en politik med ekonomisk och social rättvisa på programmet – företrädesvis fattiga länder – skulle biståndet ges inom verksamhetsområden där det kommer de breda lagren av befolkningen tillgodo. Detta dels som en återförsäkring i förhållande till biståndsmålet av hänsyn till möjligheten av en systemförändring i mottagarlandet, dels som ett argument för att

säkra fortsatt samarbete med regeringar som inte hade utmärkt sig i förhållande till kriterierna för ländervälet.

En huvudinvändning mot att kanalisera biståndet till länder med utvecklingsorienterade regimer, som samtidigt för en politik med social rättvisa på programmet, har varit att man därmed avstår från att ge stöd till människor som befinner sig i en ännu mer ogynnsam situation: förutom att vara fattiga och ha ett odifferentierat näringsliv, har de också olägenheterna med ett autokratiskt styrelseskick dominerat av en traditionell feodal elit, eller någon annan elit, som av ideologiska eller intressebaserade orsaker och maktpolitiska skäl är intresserade av att bevara status quo i samhället och ekonomin. Det finns också många andra argument mot en sådan kanalisering av biståndet både med utgångspunkt i ideologiska och strategiska Överväganden, och med utgångspunkt i givarlandets intressen av olika slag och givarlandets komparativa fördelar.

I samband med vår diskussion här framstår emellertid den skisserade huvudinvändningen som den mest relevanta. Denna invändning har emellertid bara begränsad giltighet. Svenskt bistånd är av ytterst begränsad omfattning och kan bara komma ett fåtal länder i den tredje världen tillgodo, oavsett hur det kanaliseras. Det kommer alltid att finnas fattiga som inte får bistånd. I en sådan situation är problemet hur man på det mest effektiva sättet kan utnyttja begränsade biståndsanslag så att de ger den största effekten i förhållande till målet om social utjämning. Om man formulerar problemet på detta sätt, kommer svaret med stor sannolikhet att bli, att målet bäst infrias genom att kanalisera biståndet till de fattiga länder som har utvecklingsorienterade statsmakter, som i praktiken för en politik med sikte på att förbättra levnadsvillkoren för de fattigaste grupperna. Det kan också resas många invändningar mot att inrikta biståndet på de allra fattigaste grupperna. Dessa invändningar kan uppstå ur de förhållanden som vi skall återkomma till i anslutning till en diskussion av vilka sektorer som det är mest ändamålsenligt att prioritera för att maximera social och ekonomisk tillväxt. Det är inte utan vidare givet att en överföring av biståndet direkt till de allra fattigaste grupperna i mottagarlandet nödvändigtvis kommer att tjäna utjämningssyftet på det mest effektiva sättet, i synnerhet inte om en sådan överföring sker på bekostnad av stöd till strukturförändrande åtgärder i vederbörande utvecklingsland – t ex utbyggnad av landets centrala undervisningssystem, dess förvaltnings- och planeringskapacitet, dess ekonomiska infrastruktur och dess kommunikationssystem, bara för att peka på några områden. Och rörande ländervälet – bistånd till de fattigaste länderna kommer inte nödvändigtvis de fattigaste människorna till godo. Bistånd kan användas ineffektivt i förhållande till de svenska biståndsmålen i de fall det går till fattiga länder, men inte bidrar till att höja levnadsnivån för hela folket där, utan bara för en politisk och ekonomisk elit inom landet.

Invändningar av denna art innebär bara en nödvändig nyansering av en inriktning av biståndet till länder med utvecklingsorienterade regimer med sikte på att infria ett utjämningsmål. Allt bistånd behöver inte Överföras direkt till målgruppen för att infria målet. I ett dylikt sammanhang kan det emellertid

vara ett bra rättesnöre för utformningen av biståndsprogrammet, att det inriktas på att förbättra levnadsvillkoren för t ex de 10 procent av befolkningen som till envar tid har det sämst ställt.

Det huvudkriterium statsmakterna har antagit för val av mottagarländer – att regeringen i mottagarlandet för en politik som syftar till social rättvisa – anger en allmän inriktning, men är föga precist. Såsom kriteriet är utformat ger det stort utrymme för en vid tolkning för dem som efter förutsättningen skall tolka det: de svenska statsmakterna själva. Sett ur denna synvinkel ger riktlinjerna stor flexibilitet vid ländervalet – dock inom vissa gränser. Klart är att ett flertal av u-länderna kan inrymmas inom de svenska riktlinjerna. Nästan inga försök har gjorts att definiera vad social rättvisa i olika u-länder består i, eller vilka krav på fördelning som måste ställas för att infria förutsättningen. Biståndspolitiska utredningen pekar på svårigheterna med att uppställa sådana kriterier och slutar med att föreslå att FN-strategins "reformavsnitt" bör kunna läggas till grund för samarbetet.²⁹ I praktiken synes urvalskriteriet vara föga lämpat att tjäna sitt syfte.

Tilläggskriteriet om att det huvudsakligen bör vara fattiga u-länder som ingår bland huvudmottagarländerna är däremot enklare att lägga till grund för urvalet, även om de mått som traditionellt används – i första hand BNP per invånare – knappast är något helt pålitligt uttryck för relativ fattigdom.

Hur förhåller sig då det faktiska urvalet till dessa kriterier? I vilken utsträckning har förändringar ägt rum i biståndsprogrammets fördelning mellan mottagarländerna på grundval av deras prestationer i förhållande till urvalskriterierna – såsom statsmakterna förutsatte?

En analys av dessa förhållande måste utgå från en värdering av den utvecklingspolitik som de olika mottagarländerna har fört. En sådan bedömning har vi inte gjort i denna framställning. En systematisk analys både från biståndsförvaltningens sida och från oberoende forskare skulle vara på sin plats. Det vi här kan utgå från är statsmakternas motivering i samband med beslut om val av mottagarländer. De sex ursprungliga prioritetsländerna omfattade regimer med mycket olika politisk ideologi och styrelseskick – och med olika prioritering av social rättvisa och utjämning: Etiopien, Kenya, Tanzania och Tunisien, Indien och Pakistan. Pakistan utgick under inbördeskriget 1971, men samarbetet med de övriga har fortsatt och ökat starkt i absoluta överföringar, även om den relativa andelen har sjunkit för vissa av dem. Tanzania och Indien har fått framskjutna platser, medan biståndet till Tunisien är under avveckling och samarbetet skall övergå till andra former – bl a motiverat med landets ökade relativa välbstånd. Nedtrappningen av biståndet till Cuba motiverades också med landets relativt höga BNP per invånare – även om det kubanska engagemanget i Angola måste ses som en bidragande orsak, särskilt från Moderata Samlingspartiets sida. Förutom de sex ursprungliga prioritetsländerna tillkom Zambia och Botswana innan riktlinjerna för ländervalet var helt klara – men medan de var under utformning – och senare också Cuba, Bangladesh, DRV, Chile, Sri Lanka, Guinea-Bissau och Moçambique. Chile utgick då Allendes regering störtades 1973.

Flera av dessa val motiverades utifrån kriterierna för val av mottagarländer, men inte alla. Möjligheten föreligger självklart att statsmakterna inte har funnit det nödvändigt att uttryckligen motivera ett val, då riktlinjerna förutsatte att vissa kriterier skulle infrias.

Då Zambia gjordes till mottagarland framhölls det endast i andra hand vid motiveringen att landets regering förde en socialt inriktad politik, och valet skedde trots landets rikedom på naturresurser och gynnsamma betalningsbalans. Inte heller motiverades valet av Botswana med landets fattigdom eller regeringens inriktning på social rättvisa. I motiveringen för biståndet till Cuba betonades biståndets sociala utjämningseffekt, men landet hörde å andra sidan inte till världens allra fattigaste länder. Det gjorde däremot Bangladesh, som blev programland såsom en fortsättning på ett humanitärt bistånd – utan att detta motiverades utifrån regeringens utjämningspolitik. Också DRV blev programland som en fortsättning på omfattande humanitärt stöd utan direkt hänvisning till regeringens fördelningspolitik. Däremot utgjorde den chilenska regeringens strävan till social rättvisa den främsta motiveringen för att göra Chile till programland, och utvecklingssamarbetet avbröts med motiveringen att dessa förutsättningar inte längre existerade då Allenderegeringen störtades. Varken DRV eller Chile hörde till världens allra fattigaste länder. Valet av Sri Lanka, Guinea-Bissau och Mocambique hade enligt regeringen prövats mot de riktlinjer riksdagen hade uppställt för val av programländer. Man underströk bl a att regeringen i Sri Lanka siktade mot en jämnare inkomstfördelning, att Guinea-Bissau var fattigt och att PAIGC-regeringen bl a förde en aktiv utvecklingspolitik med sikte på ekonomisk och social rättvisa. Det samma anfördes bland motiveringarna för att Moçambique skulle bli programland. Då de socialdemokratiska ledamöterna av utrikesutskottet 1975 argumenterade för stöd till Peru, motiverades detta bl a med den peruanska regeringens strävan efter social rättvisa.

Liknande synpunkter framfördes också av Moderata Samlingspartiet och mittenpartierna 1973 då de argumenterade för högre anslag till Etiopien – landet var fattigt, mottog lite bistånd per invånare, biståndet skulle bidra till att förbättra situationen för de fattiga befolkningsskikten. Då regeringen motiverade ökade anslag till Etiopien 1976, pekade den bl a på de reformer med sikte på social rättvisa som den nya etiopiska regeringen hade genomfört, bl a jordreformen.

Biståndsmålet om att främja social rättvisa har således bildat utgångspunkt för val av strategi för förmedling av biståndet genom kriterierna för val av mottagarländer. Huvudkriterierna för dessa val – "fattiga länder" och "regeringar som arbetar för social rättvisa" – har också framförts vid statsmakernas val av nya mottagarländer, men inte alltid och inte heller som det enda motivet. Dessutom är speciellt det sista kriteriet så oprecist att det kan användas ganska godtyckligt. Med utgångspunkt från hur dessa riktlinjer har praktiserats är det lätt att instämma i utrikesutskottets konstaterande 1976 om att kretsen av svenska programländer uppvisade en betydande spännvidd vad gäller både deras fattigdom mätt i BNP per capita och deras regimer eller samhällssystem.

Aven om andra kriterier vid val av mottagarländer inte uttryckligen nämnades då statsmakterna 1970 formulerade riktlinjerna för dessa val, påpekades det rent allmänt att biståndsmålen skulle bilda utgångspunkt. Tidigare hade statsmakterna dessutom tillkännagivit att utrikespolitiska hänsyn också kunde komma att spela en avgörande roll vid dessa val, med hänvisning till situationen i södra Afrika. Vid flera tillfällen har *humanitära mil* bestämt ländervalet. Det akuta katastrofbiståndet är relevant i detta sammanhang – i sådana situationer har engångsbistånd utgått till flera länder. Mer intressant är att samma hänsyn också har påverkat valet av programländer. Detta gäller särskilt Bangladesh, i någon grad också DRV. Till bägge dessa länder utgick stödet från början som humanitärt bistånd, och fortsatte som stöd för återuppbyggnaden efter skadegörelse under kriget – även om också andra faktorer spelade in då de inkluderades i kretsen av programländer,

Ländervalet har flera gånger skett med utgångspunkt i *oberoendemilet*. Statsmakterna har motiverat valet av nya länder med att svenskt bistånd skulle bidra till det generella målet att stärka u-ländernas politiska och ekonomiska oberoende. Detta gäller också motiveringen för det multilaterala biståndet och svensk politik i de internationella organisationerna. Vid valet av programländer har flera aspekter av oberoendemålet dragits in i motiveringen – delvis olika i anslutning till mottagarländernas olika situation.

Vid valet av länderna i södra Afrika har denna motivering varit framträdande. Den främsta motiveringen för biståndet till Zambia var landets trängda politiska och ekonomiska läge, inbegripet blockaden från Rhodesia. Huvudavsikten var att stärka landets politiska och ekonomiska oberoende i första hand gentemot de vita minoritetsregimerna i söder. Också valet av Botswana motiverades primärt på samma sätt. Detsamma gäller biståndet till de två övriga enklavstaterna i södra Afrika – Lesotho och Swaziland – även om det till Övervägande delen kanaliserades via FN (multibi). De fick emellertid inte status som programländer, det skedde först efter tillkomsten av regeringen Fälldin, 1977/78.

Samma motivering har öppet angetts för stödet till befrielseströrelserna i södra Afrika. Fram till 1975 koncentrerades detta stöd till Övervägande delen till PAIGC (Guinea-Bissau), FRELIMO (Moçambique) och MPLA (Angola). Då regeringar bildade av PAIGC och FRELIMO tog över i de befriade länderna, blev dessa svenska programländer med motiveringen att Sverige önskade stödja deras ansträngningar att befästa sin självständighet och sitt politiska och ekonomiska oberoende. Samtidigt framhölls de olika regeringarnas ansträngningar för social rättvisa, och man betonade att det rörde sig om mycket fattiga länder.

Också beträffande två andra områden har stöd till ländernas oberoende ingått i motiveringen: Cuba och Vietnam. I motiveringen för stöd till Cuba framhölls trycket utifrån – dvs landets isolering. Den förstörelse som USAs bombningar hade förorsakat var ett av motiven för det svenska återuppbyggnadsstödet till DRV. Biståndet till PRR innan krigshandlingarna upphörde ocli till PRR-regeringen i Sydvietnam efter 1976 motiverades bl a med PRRs an-

strängningar att uppnå självförsörjning inom livsmedelssektorn. Valet av Allendes Chile som programland presenterades som ett stöd till landets oberoende: som en följd av den nya regeringens politik strömmade inte längre kapital och bistånd in utifrån som tidigare. Detta ingick också i motiveringen för att Peru skulle bli programland, enligt förslag av de socialdemokratiska ledamöterna av utrikesutskottet 1975.

Oberoendemålet har således starkt framhävts vid flera av de val som statsmakterna fortagit av nya programländer – men inte vid alla. I sin mest generella form – att skapa ekonomiska fdrutsättningar för ett politiskt oberoende – är målet så allmänt att det knappast kan styra valet av mottagarländer.

Däremot har statsmakterna inte refererat till mottagarländernas ansträngningar att uppnå en mer demokratisk samhällsordning vid motiveringen av dessa val. Denna aspekt återopades visserligen i samband med biståndet till Portugal 1976, men Portugal betraktades inte som ett ordinarie programland. Inte heller har ländernas vilja och förmåga att uppnå ekonomisk tillväxt förts fram i statsmakternas motivering vid de aktuella ländervalen. Detta innebär inte nödvändigtvis att värderingar av länderna på grundval av statsmakternas tillväxt- och demokratimål inte skulle ha förekommit på olika plan i beslutsprocessen. Men de har inte uttryckligen använts som argument – varken för eller emot – vid de val som har gjorts.

Inte heller har svenska säkerhetspolitiska mål tagits upp vid val av programländer. Det är svårt att fastslå om svenska egenintressen av ekonomisk art har varit frånvarande. Sådana argument har emellertid inte tagits upp i statsmakternas motivering för de val som gjorts. De faktiska valen omfattar inte heller länder som framstår som särskilt attraktiva – varken som råvaru- eller energileverantörer, eller som objekt för kommersiella framstötter. Andra länder i tredje världen framstår som bättre lämpade för infriande av sådana avsikter. Däremot kan man inte utan vidare utesluta att de svenska statsmakternas gradering av programländerna i någon utsträckning kan ha påverkats av i vilken utsträckning de lämpade sig för – och var intresserade av – svenskt programbistånd i form av importstöd, svenska varor och tjänster. Dessa hänsyn kan ha spelat stor roll särskilt på 1970-talet, då bundet bistånd infördes. Detta framgår emellertid inte av statsmakternas motivering för de val som träffats.

Egenintressen är framträdande vid alla länders internationella förbindelser. I förhållandet till u-länder – och till andra länder – försöker alla i-länder försäkra sig om de råvaror och den energi de anser sig behöva för den egna konsumtionen och det egna näringslivet. De allra flesta i-länder – om inte alla – använder också utvecklingsbiståndet för att tillvarata sådana intressen, och för att säkra och bygga ut marknader för sin export av varor och tjänster, liksom sina utländska investeringar. För vissa i-länder är biståndet helt sammankopplat med sådana ansträngningar. De flesta u-länder uppfattar detta som en av livets verkliga och hårda realiteter antingen denna sammankoppling görs helt tydlig eller inte – ja, även då givarlandet insisterar på att något sådant samband inte existerar – och handlar i linje med denna verklighetsuppfattning. Det hör till biståndspolitikens utredningens främsta förtjänster att den slår fast skillnaden

mellan utvecklingssamarbete, och å andra sidan samarbete på grundval av svenska egenintressen i förhållande till tredje världen, vilket förutsätter delvis andra samarbetspartner och andra samarbetsformer och åtgärder. Härigenom ges biståndet en mer genuin inriktning på det som är dess egentliga syfte: ett stöd till mottagarländernas egna utvecklingsansträngningar.

Det bilaterala biståndet

Enprocentmålet

Detta infriades 1975/76 – ett år efter den tidsfrist statsmakterna fastställde 1968. Sedan dess har biståndet i stort sett legat på denna nivå, utan att något nytt volymmål har fastställts,

Geografisk koncentration

Koncentrationsprincipen omfattar merparten av det bilaterala biståndet, men inte stödet till familjeplanering och humanitärt bistånd, och heller inte nödvändigtvis biståndet genom enskilda organisationer. Också multibi-biståndet befinner sig i en grå zon i förhållande till denna princip. Sedan den utformades 1966 har större delen av biståndet genom SIDA gått till prioritetländerna, under den tid de var prioritetländer. Denna andel utgjorde 69,8 procent under 10-årsperioden 1966/67 – 1975/76 – bara 15,6 procent gick till andra länder medan 14,5 procent ej var länderfordelat. Andelen har ökat. Den var högre under första halften av 1970-talet än under andra halften av 1960-talet, och högre för kreditbiståndet än för gävbiståndet. Principen om geografisk koncentration har därför i stor utsträckning upprätthållits av statsmakterna. Under loppet av 1970-talet har emellertid den geografiska spridningen utvidgats betydligt genom att flera länder har inkluderats i kretsen av programländer.

Prioriteringen av prioritetländerna. Av de ursprungliga prioritetländerna har Indien och Tanzania mottagit mest bistånd – 16,2 resp 14,4 procent under 10-årsperioden 1966/67 – 1975/76. Därefter följer Demokratiska Republiken Vietnam och Bangladesh – med 8,1 resp 7,0 procent – trots att dessa blev programländer först 1972. Vad gäller Bangladesh är det tidigare biståndet till Östpakistan inte medtaget. Därefter följer tre av de ursprungliga prioritetländerna – Kenya, Etiopien och Tunisien – med 6,0, 5,9 resp 4,0 procent. De övriga programländerna har endast mottagit blygsamma andelar: Cuba, Zambia och Botswana 2,6, 2,1 resp 2,0 procent, och nykomlingarna Sri Lanka och Guinea-Bissau 1,7 resp 0,8 procent. Moçambique blev programland först 1976. Också för de kommande budgetåren ligger anslaget till Indien, Tanzania och Vietnam på en hög nivå – nu i omvänd ordningsföljd – medan biståndet till Cuba och Tunisien är under avveckling.

Med utgångspunkt i statsmakternas motivering för biståndsanslagen till programländerna kan man knappast dra några slutsatser om i vilken grad den

prioritering som gjorts – de enskilda programländernas relativa andelar av biståndsanslagen – speglar statsmakternas bedömning av deras prestationer i förhållande till kriterierna för ländervalet och de svenska biståndsmålen, och av eventuella förändringar i dessa prestationer under den period översikten omfattar. Dessa förhållanden har endast undantagsvis – och osystematiskt – tagits upp i statsmakternas motiveringar, såsom dessa framträder av bl a regeringens budgetpropositioner och utrikesutskottets behandling av dessa. De har också endast undantagsvis tagits upp i motioner till riksdagen. Även om detta är intressant i sig, säger det inte nödvändigtvis något om i vilken utsträckning dessa värderingar faktiskt har legat till grund för prioriteringen. Det material vi har gått igenom, sätter emellertid klara gränser för vår möjlighet att dra några slutsatser om detta.

Problemet är emellertid intressant. Ett annat material och andra tekniker skulle troligen kunna ge bättre insikter. Det är mycket möjligt att t ex en intervjuundersökning omfattande de främsta aktörerna inom svensk biståndsförvaltning och biståndspolitik – t ex SIDA:s styrelse, direktion och byråchefer. UDs biståndsavdelning och ledamöterna av riksdagens utrikesutskott – skulle kunna ge material som underlag för slutsatser om dessa sammanhang. T ex bekräfta eller dementa om det har varit bedömningen av Tanzanias ansträngningar för att uppnå politiskt och ekonomiskt oberoende och social rättvisa som har motiverat den starka ökningen av det svenska biståndet till landet. Om det är en bedömning av Vietnams prestationer på dessa områden – eller humanitära skal – som har fört landet till främsta ledet som svenskt mottagarland efter 1972? Om det är insatser på dessa områden – eller t ex landets förmåga och vilja att utnyttja krediter till import av svenska varor och tjänster – som har gett Indien dess framskjutna position som svenskt huvudmottagarland? Om det är värderingar av Bangladesh' förmåga och vilja att genomföra en politik för social rättvisa – eller andra förhållanden – som har fört med sig att Bangladesh' andel har varierat så starkt – från 15 och 13 procent 1971/72 resp 1972/73 till 5 procent 1975/76 och det följande året? Om det är regeringarnas bristande prestationer i förhållande till svenska biståndsmål som har medfört att svenskt bistånd till Kenya och Etiopien på 1970-talet blev "fruset" på en ganska låg nivå – och inriktat på projekt som skulle komma landsbygdsbefolkningen till godo? Skälet till att biståndet till Chile avbröts och att biståndet till Cuba och Tunisien skurits ned med sikte på ett samarbete i andra former, framträder däremot klarare av statsmakternas motiveringar.

Andra sätt att närma sig problemet kan vara lika fruktbara. Om man försöker rangordna de olika mottagarländernas insatser i perspektivet av de svenska biståndsmålen på grundval av egna analyser av länderna, kan resultatet sedan jämföras med de svenska statsmakternas relativa prioritering. Grundvalen blir då en oberoende värdering av deras prestationer, inte de svenska statsmakternas bedömning. Med utgångspunkt i statsmakternas premisser för utformningen av biståndet kan sådana analyser både vara av intresse och nytta – och kanske föra till större klarhet och öppenhet om själva grundvalen för det viktigaste beslutet inom svensk biståndspolitik.

Sektorfordelningen

Också biståndets sektorfordelning i de olika mottagarländerna kan relateras till kriterierna för val av mottagarländer. I diskussionen av fordelningsstrategien utgjorde biståndets sektorinriktning dels ett alternativ, dels ett supplement till den valda strategien med mottagarregeringarna i centrum. Efterhand som principen om mottagarcentrering slog igenom starkare och snarast överordnades biståndsmålen, har emellertid sektorinriktningen fått reducerad betydelse. Denna kan numer i mindre utsträckning uppfattas som ett uttryck för de svenska statsmakternas – och biståndsmyndigheternas – styrning av biståndet för att förverkliga de svenska biståndsmålen.

Likväl uppvisar de svenska programländerna intressanta olikheter. Biståndets sektorinriktning har varierat under den period vi har undersökt för varje enskilt land – och ett generellt drag i denna utveckling är att importstödet andel har ökat mycket starkt under loppet av 1970-talet. Importstöd är emellertid inte ett entydigt begrepp i samband med sektorfordelningen – det som kallas importstöd kan i sin tur fördelas på många olika verksamhetsområden. Den primära funktionen är att sätta mottagarlandet bättre i stånd att tillfredsställa sina generella importbehov.

Med utgångspunkt i sektorfordelningen för perioden som helhet framträder emellertid ett mönster som till stor del sammanfaller med biståndets regionala fördelning.

Biståndet till programländerna i Asien har till Övervägande delen bestått av importstöd – detta gäller Indien, Bangladesh, Sri Lanka och DRV. En undersökning av det svenska importstödet till Bangladesh har visat att sammansättningen inte skiljer sig väsentligt från sammansättningen av landets totala import. Biståndet till DRV särskiljer sig genom sin betydande personalkomponent och den teknologiöverföring som denna innebär. Också biståndet till Pakistan särskiljer sig – det fördelade sig jämt på flera sektorer: undervisning, familjeplanering, landsbygdsutveckling och byggnads- och anläggningsverksamhet.

Biståndet till de afrikanska programländerna har däremot till Övervägande delen gått till landsbygdsutveckling i vid mening – också en betydande del av biståndet inom de övriga sektorerna som hälsovård, vattenförsörjning och utbildning har varit inriktat på landsbygdsbefolkningen. Detta gäller biståndet till programländerna Tanzania, Kenya, Etiopien och Botswana, och i viss utsträckning också Zambia, även om kommunikationssektorn både i Zambia och Botswana har fått omfattande stöd för att säkra alternativa transportvägar på grund av ländernas utsatta läge i södra Afrika. Personal har utgjort en betydande komponent i detta bistånd, och på 1970-talet har importkomponenten ökat. Biståndet till Guinea-Bissau har däremot till Övervägande delen bestått av importstöd, medan biståndet till Tunisien har varit spritt på flera sektorer utan någon speciell landsbygdsutvecklingsprofil.

Biståndet till Chile inriktades på importstöd, medan biståndet till Cuba till Övervägande delen gick till undervisning och hälsovård – också detta med en stark komponent av importstöd.

Det är svårt att fastslå i vilken utsträckning de svenska statsmakterna aktivt har använt sig av ändamålsbindning av biståndet till de olika programländerna för att kompensera – eller komplettera – mottagarländernas egna svaga prioriteringar och prestationer med hänsyn till de svenska biståndsmålen. Att så vore fallet går endast i begränsad utsträckning att läsa ut av statsmakternas motive-ring, och risk finns här att komma i konflikt med principen om mottagarcentrer-ing av svenskt bistånd. Det framstår som en meningsfull forskningsuppgift att undersöka dessa förhållanden – genom andra tillvägagångssätt och genom användning av andra tekniker än den vi har använt. Den allra viktigaste frågan i detta sammanhang torde vara i vilken utsträckning biståndets omfattning till de enskilda programländerna och dess sektorindelning har påverkats av län-dernas vilja och förmåga att tillgodogöra sig svenska tjänster och produkter. Statsmakternas motivering ger inte insyn i denna fråga.

Övriga mottagare

En rad andra länder har mottagit bistånd genom SIDA. Några av dessa länder har uteslutande mottagit stöd inom de sektorer som faller utanför koncentra-tionsprincipen – humanitärt stöd, familjeplanering, förutom stipendiestöd och bistånd genom enskilda organisationer. För vissa länder har det rört sig om ett engångsstöd. Detta gäller i första hand katastrofbiståndet. Familjeplanerings-stödet har däremot utgått till samma mottagare under en lång rad år. Stats-makterna har också lämnat bistånd till vissa länder via internationella organi-sationer – s k multibi-bistånd. Detta har i några fall utvecklat sig till att omfatta flera sektorer, och mottagarna har efterhand inkluderats bland programlän-derna. Både katastrofstöd och stöd till befrielseströrelser har lett till att några länder har inkluderats bland programländerna vid en senare tidpunkt.

Ostafrikanska gemenskapen (EAC) har intagit en speciell position, närmast i linje med programländerna. Det har också enklavstaterna Lesotho och Swazi-land. Biståndet har gått till flera sektorer under en rad år, men huvudsakligen via internationella organisationer. För en rad mottagare är däremot samarbetet redan avvecklat eller är under avveckling. Detta gäller några länder som har mottagit betydande svenskt bistånd – som Turkiet, Afghanistan, Brasilien, Sydkorea – förutom Liberia, Malaysia och Peru. I andra länder har biståndet utvecklat sig i motsatt riktning. Detta gäller Sydvietnam som nu är inkluderat i Vietnam, Laos, Angola, Kap Verde, Somalia – och Portugal.

Biståndet genom enskilda svenska organisationer

Knappast någon sida av biståndsverksamheten har Ett större uppmärksamhet i riksdagen än stödet till enskilda svenska organisationer. Detta har ökat starkt på 1970-talet. Även om statsmakterna har sträckt sig långt för att tillmötesgå organisationernas ansökningar om sådana bidrag, är denna form av stöd i stort sett underställd de svenska biståndsmålen och samma riktlinjer som det övriga tvåsidiga biståndet – bl a principen om mottagarcentrerung och koncentra-tionsprincipen. Riktlinjerna har emellertid inte upprätthållits särskilt strikt – biståndet har också gått till andra länder än huvudsamarbetsländerna.

I den mån statsmakterna har haft för avsikt att integrera organisationssverige i utvecklingssamarbetet genom denna biståndsform, har de bara lyckats i begränsad utsträckning. Bidragen har till Övervägande delen gått till missionsorganisationerna – som redan tidigare driver organiserad verksamhet i mottagarländerna med ett annat primärmål (evangelisering) – och i någon utsträckning till humanitära organisationer som ingår i internationella moderorganisationer. Övriga svenska organisationer har bara i ytterst blygsam omfattning blivit delaktiga av stödet. Statsmakternas starka betoning av att särskilt den svenska fackföreningsrörelsen och kooperationen måste få ökad betydelse inom detta program kan ses som ett erkännande av den skeva fördelning som stödet hittills haft.

Däremot har organisationssverige dragits in på en bredare basis i informationsarbetet om u-länder och biståndsfrågor. Den största delen av detta stöd slussas via de tio studieförbunden och de fyra centrala löntagarorganisationerna i form av vad som kallas generella bidrag, ett slags programstöd. Övriga enskilda organisationer har möjlighet att söka bidrag till konkreta informationsprojekt. Detta stöd har efterhand fått en betydande omfattning. Förutsättningen är att organisationerna själva skall utforma informationsplanerna i linje med sina egna förutsättningar och tillvägagångssätt. Dessutom går en del av SIDA:s informationsstöd till paraplyorganisationer, där också SIDA medverkar i planeringen. Biståndspolitiska utredningen skall i ett senare betänkande behandla utformningen av informationsstödet bl a på grundval av erfarenheterna från detta samarbete.

Stödet till befrielse- och rörelserna

Detta stöd har utgjort ett karakteristiskt drag i svensk bistånds- och utrikespolitik, särskilt under 1970-talet. De finansiella omkostnaderna för denna profilering har varit mycket blygsamma – 107,5 mkr totalt fram till och med januari 1977, förutom 70,8 mkr till offren för rasåtskillnadspolitik i södra Afrika. Biståndet har haft stort värde som en politisk solidaritetsdeklaration, men sannolikt mindre värde som materiellt och finansiellt stöd. Det har främst utgått till PAIGC, FRELIMO, och MPLA. Först efter befrielsen av Guinea-Bissau, Moçambique och Angola började stöd av någon betydelse att utgå till befrielse- och rörelserna i Namibia (SWAPO) och Sydafrika (ANC), medan stödet till befrielse- och rörelserna i Zimbabwe har varit obetydligt. Både med utgångspunkt i biståndets finansiella omfattning och de restriktioner som lagts på biståndet, framstår det som ett blygsamt bidrag till att förverkliga oberoendemålet.

Personalbiståndet

Personalbiståndet är speciellt resurskrävande från givarlandets sida. Dess primära ändamål är kunskapsöverföring, men det har också andra viktiga aspekter – inte minst kan det bidra till att utvidga kontaktytan mellan parterna i utvecklingssamarbetet.

De olika komponenterna av personalbiståndet fördelar sig olika mellan mottagarländerna. Expertbiståndet går till Övervägande delen till programländer-

na, men med klara regionala olikheter. Medan expertkomponenten har varit nästan frånvarande för de asiatiska programländernas vidkommande – med undantag av Vietnam – har den varit ganska omfattande till de afrikanska programländerna, särskilt till Tanzania, Kenya, Zambia, Etiopien och med tiden också Botswana, mindre till Tunisien. Inte heller Cuba och Chile mottog expertbistånd.

Stipendiatstödet har varit spritt på många länder. Detta gäller i mindre grad de stipendier som fördelat sig på kategorierna forskare och studiebesökare, projektstipendiater och flyktingstipendiater – där projektstipendiaterna kom från programländerna, och flyktingstipendiaterna kom från andra länder. Av programländerna har Etiopien och DRV mottagit det största antalet av dessa "tunga" stipendier, följt av Indien, Kenya och Tanzania. Av stipendierna för korta kurser gick större delen till andra länder än programländerna. Detta bistånd används troligen som ett instrument till att knyta en viss minimikontakt med länder utanför programländerna på biståndsområdet. Av programländerna har Tanzania, Kenya, Indien och Zambia mottagit de flesta.

Personalbiståndet har varit under omprövning utifrån den synpunkten att det är ett led i en kunskapsutveckling, men därför inte nödvändigtvis det bästa sättet att främja en sådan utveckling, eftersom kunskap är frukten av erfarenheter och villkor i de samhällen där kunskapen vuxit fram. Det återstår att se vilka konsekvenser ett sådant erkännande kommer att få för personalbiståndets olika komponenter och kombinationer av dessa.

Biståndets fördelning på sektorer

Vi har redan berört biståndets sektorfördelning inom programländerna – och den roll biståndets verksamhetsinriktning kan spela för uppnåendet av de svenska biståndsmålen. I stället för att (a) rikta uppmärksamheten mot de aktuella och potentiella mottagarländernas förutsättningar, intentioner och prestationer i förhållande till de svenska biståndsmålen – och välja mottagarländer på grundval av en bedömning av detta – kunde biståndsgivaren (b) koncentrera uppmärksamheten mot biståndets verksamhetsinriktning och lokalisering i mottagarlandet. Därigenom kunde de svenska biståndsmålen förverkligas såvida regeringen i mottagarlandet inte direkt motarbetade en viss insats. I förlängningen av ett samarbete på grundval av den förstnämnda strategin (a) – som bygger på konvergensprincipen: en hög grad av överensstämmelse mellan statsmakterna i givar- och mottagarlandet om utvecklingsmål och prioriteringar – ligger övergången till program- och sektorbistånd, och principen om mottagarcentrerat bistånd. I förlängningen av den alternativa strategin (b) ligger ändamålsbundet projektbistånd och specificerade avtal.

Utgångspunkten blir densamma vid bägge strategierna: att maximera de svenska biståndsmålen. Också då biståndets inriktning – inte ländervalet – sätts i centrum blir huvudproblemet att identifiera mottagarna, men nu på lägre nivå än regeringen och centralförvaltningen, med utgångspunkt i målen

om ekonomisk tillväxt, social och ekonomisk rättvisa, politiskt och ekonomiskt oberoende och en demokratisk samhällsutveckling – och eventuellt andra inte uttalade mål. På många sätt blir denna problematik lik den vi har diskuterat i samband med ländervalet.

En fokusering på biståndets innehåll kan emellertid tillföra något kvalitativt nytt. Detta galler samtliga mål. Av särskilt intresse är kanske de generella målen om resurstillväxt och social rättvisa, men ett liknande tillvägagångssätt kan användas i fråga om de övriga målen. Den centrala frågan blir i samtliga fall: vilka verksamheter kommer att bäst bidra till att främja de specifika målen. För biståndsmålen om resurstillväxt och social rättvisa blir frågan: vilka verksamheter bidrar till att maximera dessa mål, eller en kombination av dem. Det faller sig i detta sammanhang naturligt att komma med en reservation, vad gäller bidragsgivarens förutsättningar och förmåga och kapacitet att ge bistånd som får sådana verkningar. Denna reservation är speciellt påkallad när det som har rör sig om ganska begränsade överföringar – även om det svenska biståndet är omfattande i nordiskt sammanhang – som bildar utgångspunkt för den principiella diskussionen. Bistånd utifrån är rent allmänt bara av marginell betydelse i förhållande till utvecklingslandets egna insatser.

När denna nödvändiga reservation har gjorts kan vår generella fråga ges en ständigt högre precisionsnivå. Uppnår man till exempel dessa mål bäst genom att ge stöd inom utbildningssektorn – och i så fall: ska man ge stöd till högre utbildning? högre grundutbildning? yrkesutbildning? lantbruks- eller fiskeriutbildning? utbildning för speciella grupper som till exempel kvinnor? Frågorna på denna nivå speglar det mer generella problemet: Stödet kan komma dem som det primärt är avsett för tillgodo genom flera led. Direkt stöd är inte – på sikt – nödvändigtvis vare sig det mest effektiva, eller i sig tillräckligt. Eller uppnår man det kombinerade målet av resurstillväxt och social rättvisa bättre genom att stödja åtgärder som kan effektivisera förvaltningen – eller, mer preciserat, dess planeringskapacitet? Genom att stödja utbyggnaden av kommunikationerna – och i så fall: huvudtrafiklederna? vägar som sammanbinder byar? hamnanläggningar? Genom att stödja verksamheten inom halsosektorn – och i så fall: ska man bygga universitetskliniker och centralsjukhus? undervisningsanstalter för halsopersonal? mödra- och barnavårdskliniker lokalt, eller andra specialiteter centralt? vaccinationsprogram? familjeplanering? Genom att stödja utveckling av landsbygden i vid mening – från regionalplanering, utbyggnad av vattenförsörjning, kraftförsörjning, kooperativ, lantbruksundervisning, etc? Genom att bistå med industriutbyggnad – och i så fall: inom vilka sektorer och inom vilka regioner? Frågorna skulle kunna mångdubblas.

Problemen skulle inte vara slut även om det funnes goda insikter om vilka sektorer av ekonomin – eller samhällslivet – som det rent allmänt lönar sig bäst att stödja, utifrån målet om att få största möjliga ekonomiska tillväxt på kortast möjliga tid, kombinerat med rättvis fördelning av samhällets resurser, och även om en hög grad av samstämmighet beträffande tillvägagångssätten rådde. Även om problemet med denna samstämmighet var löst, och det dessutom rådde enighet om att denna insikt skulle bli normgivande för resursfördelning-

en, skulle antagligen en "generell" insikt av detta slag vara av begränsat värde. Erfarenheter från ett kulturellt sammanhang om hur olika sektorer reagerar på stimulans utifrån kan knappast utan vidare överföras till ett annat kulturellt sammanhang. Dessutom är vårt eget generella kunnande – med bakgrund i vår egen kulturkrets – begränsat. Det är svårt att uppnå dessa generella insikter. På en mycket lägre nivå kan det vara komplicerat att finna ut vilken verkan stimulans utifrån, i form av bistånd, får när det rör sig om stöd till enstaka konkreta utvecklingsprojekt. Långt mer komplicerat blir det att registrera foljderna av bistånd som ingår i ett större sammanhang – som ett element bland många andra i ett större program, där mottagarlandets egna myndigheter på central och lokal nivå ger bidrag, och också andra biståndsgivare utifrån kan delta. Matproblemen – med utgångspunkt i målsättningarna på den höga generaliseringsnivå vi har rört oss på – kommer att bli stora. I den utsträckning biståndet med tiden i högre grad går över från projektstöd till programstöd, kommer matproblemen att bli större, och det kommer att bli svårt att utvärdera verkningarna av biståndet.

*

De problemområden vi har identifierat och dryftat – definitionen av vad social rättvisa innebär och vilka åtgärder som är bäst anpassade att skapa sådan rättvisa i olika samhällen, vilka mottagare och sektorer som man skall kanalisera biståndet till för att uppnå den största effekten i förhållande till målsättningen och hur man bäst skall försäkra sig om att dessa intentioner följs upp – är ytterst reella. Vår diskussion har antytt att det knappast finns några enkla patentlösningar på något av dem. Det finns all anledning att öka ansträngningarna att uppnå större klarhet och fördjupad insikt i dessa förhållanden. Men samtidigt är det också klart att de avgöranden som måste träffas i detta sammanhang, hör till den politiska sfären, och måste bygga på en hög grad av förståelse av problemen, grundad på både värden och insikter. Större insikter i sammanhang och konsekvenser kan bara skapa större säkerhet för att de uppställda målen är giltiga i den verklighet som existerar i de olika länderna i tredje världen, och att foljderna av olika verksamheter svarar mot intentionerna.

*

1970 kombinerade statsmakterna de två strategierna – biståndet skulle också inriktas på ämnesområden med sikte på att maximera biståndsmålen. Statsmakterna har genom åren kommit med en rad programförklaringar i anslutning till sektorfordelningen med utgångspunkt i biståndsmålen. Fokus har emellertid varierat, och precisionsgraden har inte alltid varit hög.

1962 framhävde regeringen yrkesutbildning och familjeplanering som särskilt väl anpassade för svenskt bistånd. Fyra år senare noterades livsmedelsförsörjning och *community development* som jämställda uppgifter för det tekniska biståndet. 1968 underströk regeringen på nytt familjeplanering och livsmedelsförsörjning som vitala insatsområden, och denna tanke har statsmakterna hållit fast vid också på 1970-talet. Redan 1968 betonade regeringen betydelsen av u-ländernas egna ansträngningar på livsmedelsförsörjningens område. På

1970-talet utvidgades familjeplaneringsbegreppet till befolkningsfrågor, och betoningen av livsmedelsförsörjning utvidgades till att galla landsbygdsutveckling – som omfattade utveckling på många områden. Redan 1968 betonade regeringen att utveckling av handel och export var en viktig förutsättning för en självständigt ekonomisk utveckling för u-länderna. Detta område gavs ökad vikt 6–7 år senare, bl a i anslutning till programmet om en ny ekonomisk världsordning. På 1970-talet togs också andra sektorer upp. Några av dessa nya verksamhetsområden skar rakt igenom sektorgränserna – såsom miljöinsatser, stärkande av kvinnans ställning, sysselsättning, u-landsrelevant forskning. Andra följde traditionella sektorindelningar såsom industriell utveckling, utbildning och Kooperation.

Även om vissa sektorer och verksamhetsområden – och sociala grupper: eftersatta grupper, u-landskvinnan – har framhävts starkare än andra av statsmakterna, särskilt landsbygdsutveckling och familjeplanering, har prioriteringen fått en oprecis och generell form. Sektormål i kvantitativa termer – såsom det norska sektormålet på 10 procent av anslaget till familjeplanering – har inte ställts upp. I prioriteringen har legat en generell inriktning av stödet, men därutöver har den inte varit särskilt väl anpassad som styrinstrument för utformningen av biståndet.

Det är på det hela taget svårt att fastslå i vilken grad biståndets faktiska fördelning på verksamhetsområden har stått i överensstämmelse med programförklaringarna. Också definitionerna av sektorerna gör att detta blir svårt. Det är ofta tillfälligheter som avgör under vilken sektor ett stöd rubriceras, och det förhållandet att flera verksamhetsområden skar rakt igenom de etablerade sektorgränserna verkar i samma riktning. Därtill kommer att några verksamhetsområden har förts över från det bilaterala till det multilaterala anslaget.

Till en viss del kan den faktiska fördelningen av biståndet på de olika sektorerna betraktas som statsmakternas prioritering, särskilt på 1960-talet innan principen om mottagarcentrering hade satts i system. Det har också visat sig att programförklaringarna ofta kommit som en "legalisering" av en redan etablerad utvecklingslinje med utgångspunkt i biståndets faktiska fördelning, och stödet till det aktuella verksamhetsområdet har kulminerat före – eller strax efter – sådana programförklaringar. På 1970-talet kan utvecklingslinjer som går stick i stav mot programförklaringarna förklaras med utgångspunkt i principen om mottagarcentrering – som en brist på överensstämmelse mellan mottagarnas önskemål och de svenska statsmakternas ursprungliga intentioner beträffande biståndets sammansättning.

Fyra sektorer har mottagit merparten av biståndet – undervisning, bygg- och anläggningsverksamhet, landsbygdsutveckling och livsmedelsförsörjning samt humanitärt bistånd. Fram till mitten av 1974 mottog dessa sektorer mellan 18 och 14 procent av biståndet genom SIDA. Därefter följde importstöd och bistånd till befolkningsområdet med 10 resp 8 procent, stödet till hälsovård och näringsfrågor med 4 procent samt förvaltningsbistånd 1 procent. Senare har särskilt importstödet växt kraftigt.

De förhållanden vi har pekat på gör det också svårt att dra några slutsatser

om i vilken grad biståndets inriktning på verksamhetsområden har bidragit till att maximera de olika svenska biståndsmålen. En genomgång av stödobjekten på lägre nivåer tyder emellertid på att det råder en viss överensstämmelse – t ex mellan målet om social rättvisa och biståndets inriktning på sociala grupper och geografiska regioner inom de olika länderna. Särskilt gäller detta för de flesta afrikanska programländerna, inklusive Etiopien. Landsbygdsutveckling i vid mening har prioriterats. Det är svårt att se något sådant samband i biståndet till t ex Indien och Bangladesh.

En övergång till programbistånd gör det rent allmänt svårt att dra några slutsatser om dessa förhållanden. Man kan förmodligen göra sannolika antaganden åt skilda håll. Statsmakterna har t ex motiverat ökat importstöd bl a med att detta (a) är i linje med mottagarländernas prioriterade önskemål och (b) är ett bidrag till att stärka deras oberoende. Båda påståendena kan vara riktiga. Det kan också vara riktigt att ett sådant bistånd är särdeles väl ägnat att tillgodose behov i givarlandet av "export" av varor och tjänster. Detta kan i sin tur göra det speciellt frestande för givaren att öka stödet just på detta område, även då andra mål (t ex social rättvisa, fördelning internt i mottagarlandet) inte uppenbart främjas av denna form av stöd. Också här väntar forskningsuppgifter som kräver såväl andra tekniker som nytt material som komplement till det vi har presenterat.

Varubiståndet utgör ett separat problem inom sektorn importstöd. Det startade år 1962, men utgjorde en blygsam del fram t o m 1971/72 då det sammanlagt uppgick till 203,8 mkr. År 1972 godkände riksdagen ett förslag från regeringen som innebar att större belopp skulle anslås till varubistånd, och de följande åren godkände riksdagen ökande rambelopp för varubistånd. Enligt riksdagsbeslut av år 1973 skulle emellertid s k enkel bindning gälla: mottagarländerna fick välja vilka produkter eller tjänster de ville, bara de köptes i Sverige. Sedan dess har varubiståndet ökat. Det uppgick till ca 100 mkr 1972/73 och riktmärket för de följande åren sattes till 200, 250, 500 resp 600 mkr – de två sista budgetåren inklusive det livsmedelsbistånd och katastrofbistånd som upphandlades i Sverige.

Den omfattande och ökande bindningen av det svenska biståndet under åren efter 1972 är en brytning med den tidigare svenska biståndspolitik. Sverige har varit ett framträdande språkrör bland i-länderna för u-ländernas önskemål om obundet bistånd. Det har stått strid om denna nyorientering – och biståndsmyndigheten SIDA har i stor utsträckning uppträtt som statsmakternas främsta motståndare genom att konsekvent påpeka bindningarnas negativa konsekvenser för biståndet och för svensk biståndspolitik.³⁰ SIDA har bl a framhållit att anpassningskostnaden faller på den svagare parten – och uppskattade den totala upphandlingen i Sverige år 1975/76 för biståndsmedel till ca 990 mkr, dubbelt så mycket som statsmakternas riktmärke för det året. Bindning reducerar enligt SIDA biståndets värde för u-länderna genom en fordyring i förhållande till fri upphandling, högre priser på service och reservdelar, ökad belastning på mottagarlandets administration, negativ inverkan på industrialiseringen i mottagarlandet inom de sektorer varubiståndet går till,

och på handeln mellan u-landerna, snedvridning av den inhemska prisstrukturen och ökat ekonomiskt beroende av givarlandet på sikt.

Trots möjligheterna till sådana negativa verkningar – och negativa reaktioner från u-landerna som en följd av brytningen med den tidigare principiella svenska linjen – valde statsmakterna i en ekonomiskt pressad situation att binda en betydande del av det svenska biståndet. Motiveringen har främst varit att mildra verkningarna på betalningsbalansen, att stimulera svensk sysselsättning, att ta hänsyn till behovet av en svensk produktion av beredskapsskal och att ta tillvara långsiktiga exportfrämjande intressen. Hänsyn till betalningsbalansen och den svenska sysselsättningen var de främsta skälen.

Biståndspolitiska utredningen betonar de negativa verkningarna för u-landerna av en fortsatt bindning av svenskt bistånd och konstaterar, att bindningen bara i ytterst begränsad omfattning har de avsedda verkningarna för svensk sysselsättning och betalningsbalans – men faktiskt kan få negativa verkningar också har. Likväl anbefaller utredningen fortsatt enkel bindning.³¹ Denna fråga kommer sannolikt att stå på den biståndspolitiska dagordningen också under de kommande åren.

På en hög generaliseringsnivå kan man således konstatera att det inte uteslutande är principen om mottagarcentrering som har påverkat möjligheterna att maximera biståndsmålen. Också självpålagda restriktioner har spelat in. Biståndet till befrielseerörelserna kan illustrera detta. Oberoendemålet kan ses som ett av de främsta svenska biståndsmålen på 1970-talet. I förhållande till detta mål kan befrielsekampen främst i de portugisiska kolonierna i början av 1970-talet ses som den viktigaste händelsen. Sverige hade har möjlighet att ge direkt stöd till oberoendeansträngningarna, och detta stöd kunde också få följder av åsyftad karaktär i övriga områden inom regionen eftersom förhållandena i södra Afrika hänger samman. Stöd till befrielseerörelserna ingick också i det svenska biståndsprogrammet. De svenska statsmakterna kunde emellertid ha gjort långt större insatser för att främja oberoendemålet på detta område. Det stöd de gav var viktigt som en legitimering av befrielsekampen, men blygsamt i finansiella termer (även om det var betydligt i jämförelse med bidragen från de övriga skandinaviska länderna). Och det var kringgärdat av restriktioner – vilket dess rubricering "humanitärt bistånd" tyder på. Resurserna kunde inte användas fritt till att skaffa den utrustning – inklusive vapen – som man bast behövde i den direkta befrielsekampen. Sådana självpålagda restriktioner har direkt motverkat det uppställda oberoendemålet. De har gått utöver de hänsyn som det generella svenska förbudet mot vapenexport till konfliktområden sätter. Men de återspeglar å andra sidan kanske utrikespolitiska och inrikespolitiska realiteter sådana som de bedömdes av de svenska statsmakterna – och framstod som en förutsättning för att sådant bistånd skulle utgå.

Principen om mottagarcentrerat bistånd utgör emellertid den största stötestenen för ett uppnående av de svenska sektormålen. Även om det är möjligt att kombinera principen med sådana sektormål, kan det lätt uppstå spänningar under pågående samarbete om ansträngningar görs att pressa fram dessa mål.

Biståndspolitiska utredningen tycks ha tagit konsekvensen av detta, och framhåller att det svenska intresset av att vissa sektorer eller amnesområden agnas större uppmärksamhet i utvecklingsarbetet främst bör drivas i internationella organisationer samt i dialogen med representanter för u-länderna.³² I praktiken innebär detta att utredningen avråder statsmakterna från att uppställa sektormål för det bilaterala biståndet.

Detta torde vara en logisk konsekvens av principen om mottagarcentrerat bistånd. Då politiska aktörer träffar beslut är emellertid inte den logiska konsekvensen alltid den enda utgångspunkten – ibland inte ens den viktigaste. Många hänsyn måste tas på en gång, och dessa kan vara motstridande. Även om statsmakterna skulle ansluta sig till biståndspolitiska utredningen i denna fråga, kommer de troligen även i fortsättningen att ha synpunkter på vilka amnesområden som är de viktigaste i förhållande till biståndsmålen, och försöka vinna gehör för dem samtidigt som de framhäver principen om mottagarcentrering.

Såsom principen har framställts av de svenska statsmakterna – och av biståndspolitiska utredningen – kan detta göras inom ramen för den dialogen som förs med programländerna. Utredningen betonar att det går att tillgodose svenska önskemål om insatser inom familjeplanering, industrialisering, sysselsättning, Kooperation, jordbruk och livsmedelsförsörjning samt forskning i vanlig ordning, eftersom såväl programländerna som de internationella organisationerna har dessa verksamhetsområden på programmet – vissa av dem rentav som prioriterade uppgifter. Utredningen gör emellertid ett undantag då det gäller en annan prioriterad uppgift – kvinnans situation. På detta område har det inte skett något internationellt genombrott. Medan alla övriga sektorer och amnesområden enligt utredningen bör ingå i samarbetsprogrammen i den utsträckning mottagarländerna prioriterar dem, bör "kvinnoutbildningen och andra åtgärder för att förbättra kvinnans situation drivas särskilt hårt i diskussioner som gäller riktlinjer för verksamheten".³³ Var gränsen går mellan påverkan genom dialog och en särskilt hård press torde variera med aktörerna och synsätten.

Biståndsforvaltning och samarbetsprinciper

Vi har redan i flera sammanhang berört principen om mottagarcentrering av det svenska biståndet. Biståndet skall utformas i linje med mottagarlandets behov och prioriteringar.

Koncentrationsprincipen och det val av prioritetsländer som statsmakterna beslutade om 1966, och volymmålet för biståndet och den ökningsplan fram till 1974/75, med treåriga rullande budgetplaner som statsmakterna beslutade om två år senare, utgjorde de viktigaste förutsättningarna för utformningen av landprogrammeringen på 1970-talet. En central motivering för detta system var att det skulle ge ökad långsiktighet åt Sveriges direkta samarbete med en

rad länder och möjliggöra en smidig anpassning av verksamheten till mottagarländernas planering och utvecklingsarbete.

En sådan inriktning av biståndet har konsekvenser för biståndets utformning och givarlandets möjligheter att förverkliga sina egna generella biståndsmål eller sektormål. Detta har vi redan berört.

Det kan uppstå spänningar mellan ett förverkligande av biståndsmålen och ett förverkligande av principen om mottagarcentrerat bistånd. Dessa spänningar kan uppstå inom den miljö i givarlandet där biståndet skall utformas. De kan också uppstå mellan givar- och mottagarlandet – i den utsträckning mottagarlandet tar den deklarerade principen på allvar.

Ländervalet blir därmed – i ännu högre grad än vid andra samarbetsformer – av helt avgörande betydelse för utvecklingssamarbetet. En förutsättning för ett harmoniskt och långsiktigt samarbete som innefattar betydande resursöverföringar, är att det råder en betydande samstämmighet mellan givarlandets och mottagarlandets statsmakter om utvecklingsmål och generella prioriteringar. Om detta inte är fallet, kommer möjligheterna till konflikt att uppstå. En sådan konflikt kan uppstå mellan givare och mottagare på olika plan. Den kan också uppstå mellan olika nivåer inom de två länderna. Det är inte orimligt att det i givarlandet kan uppstå missnöje inom en aktiv opinion med en regering som förmedlar bistånd, vilket inte är inriktat på de överenskomna målen – eller gör detta på ett sådant sätt att det uppstår starka tvivel om målinfriandet. Detta kan föra till en nedskärning av biståndet – eller bli en spik i givarregeringens kista.

I praktiken kan det därför uppstå problem under pågående utvecklingssamarbete. Flera förhållanden gör sannolikheten av att sådana problem uppstår särskilt stora: (1) För det första kan systemskiften äga rum både i givar- och mottagarlandet. Sådana skiften innebar bara mindre förskjutningar och nyanseringar då de äger rum i ett stabilt givarland. I Sverige har det i stort sett rått bred enighet om kriterierna för val av mottagarländer, men regeringsskiftet hösten 1976 innebär bl a att biståndet till Cuba kommer att skaras ned. Andra större förskjutningar framgår inte av den nya regeringens första budgetproposition – vilket inte innebar att andra förskjutningar inte kan ske senare. Ett systemskifte kan bli långt mer dramatiskt och få långt större konsekvenser för landets utvecklingspolitik då det äger rum i tredje världen. Sådana skiften har ägt rum i flera av de svenska programländerna – de mest dramatiska kanske i Chile och Etiopien. Även då de inte blir så dramatiska kan de få konsekvenser för landets utvecklingspolitik – och beröra grundvalen för ländervalet och för utvecklingssamarbetet. En central fråga är om formerna för samarbetet är tillräckligt flexibla att fånga upp sådana förändringar – och om statsmakterna är villiga till att ta konsekvenserna av sådana förändringar. Vid dramatiska förändringar är detta lättare (som i Chile 1973), vid mindre dramatiska eller gradvisa förändringar kan det däremot i praktiken bli mer problematiskt.

(2) För det andra omfattar kretsen av programländer fortfarande fem av de ursprungliga sex prioritetsländerna, valda innan nu gällande kriterier för ländervalet utformades. Samarbetet med dessa länder har fortsatt – och utvidgats i

absoluta om icke i relativa termer – även där den berörda regeringens politik inte har svarat emot de senare uppställda kriterierna för ländervalet.

Biståndspolitiska utredningen föreslår att landprogrammering bör tillämpas för alla programländer, även i samarbetet med länder vilkas utvecklingspolitik inte helt stämmer överens med målen för det svenska biståndet.³⁴ Detta kan – under ogynnsamma förhållanden – komma att diskreditera principen om mottagarcentrerat bistånd rent allmänt, om inte antingen (a) den svenska biståndsmyndigheten genom informella restriktioner sörjer för att biståndet likväl går till verksamheter som ligger i linje med de generella svenska biståndsmålen, eller (b) mottagarlandets myndigheter inpassar det svenska biståndet i verksamheter med en sådan inriktning genom självpålagda restriktioner. I praktiken kommer antingen (a) eller (b) att inträffa – oftast (b) – eftersom detta far, eller förväntas få, inverkan på det fortsatta biståndsflödet. Också på denna punkt är biståndspolitiska utredningen tydlig: "Vi anser att graden av likhet mellan ett mottagarlands utvecklingspolitik och det svenska biståndets övergripande målsättningar bör påverka de finansiella länderramarna."³⁵ Åter blir frågan om huruvida statsmakterna är villiga att leva upp till detta i praktiken, och om systemet faktiskt är flexibelt nog att verka efter förutsättningarna.

Landprogrammeringen är en metod att genomföra principen om mottagarcentrerat bistånd. Andra metoder är besläktade – inriktade på att utforma biståndet så att det i möjligaste mån är fritt från restriktioner. Programbistånd – istället för projektbistånd – är en annan metod med samma mål för ögonen. Projektbistånd är den biståndsform som kan vara starkast andamålsbunden. Detta innebär emellertid inte nödvändigtvis att projektbistånd inte kan vara mottagarcentrerat. Obundet bistånd – i stället för bistånd bundet till givarlandets varor och tjänster – är en tredje metod. De tre metoderna kan användas oberoende av varandra, men det är först då de tillämpas tillsammans som verklig mottagarcentrering kan sägas vara genomförd – de positiva effekterna av enbart en eller två av metoderna kan lätt motverkas av t ex bundet bistånd eller projektbistånd.

Det finns emellertid all anledning att skilja mellan principen om mottagarcentrerat bistånd och de metoder som används för att förverkliga det. Det är nämligen helt möjligt att genomföra en givarstyrd – och givarcentrerad – biståndspolitik genom användning också av dessa metoder, om givarlandet önskar eller har behov av detta. Att sådana möjligheter föreligger innebär emellertid inte nödvändigtvis att de utnyttjas. Det gör emellertid en närmare undersökning av hur biståndet planeras, utformas, styrs och kontrolleras både relevant och intressant – med särskild tonvikt på i vilken grad det inriktas på att infria de svenska biståndsinålen och andra behov och intressen i givarlandet. Speciellt gäller detta det bistånd som marknadsförs som mottagarcentrerat, landerprogrammerat, obundet sektor-, plan- eller programbistånd.

Nya perspektiv i samarbetet med länderna i den tredje världen

I denna bok har vi kartlagt och diskuterat en del centrala aspekter av svensk biståndspolitik i traditionell betydelse. Biståndspolitikerna ingår som en viktig del – med tiden kanske den viktigaste – av Sveriges förhållande till omvärlden i allmänhet och den tredje världen i synnerhet. Men den utgör inte den enda delen, inte heller i förhållandet till tredje världen. Nya problem och samarbetsområden har fått ökad betydelse, särskilt på 1970-talet. Några av dessa hänger samman med tillvaratagandet av svenska behov och intressen, andra är knutna till krav från u-landernas sida i anslutning till programmet för en ny ekonomisk världsordning (NEV).

Kraven rörande NEV har samlat den tredje världen och tillfört den en ny dynamik och ökat självförtroende. De går ut på en strukturell omfördelning av inkomster, resurser – och ytterst politiskt inflytande över beslut som angår u-ländernas egen situation och framtid. I princip har Sverige ställt sig bakom dessa krav – dock inte bakom alla de olika medel och metoder som föreslås för en ökad internationell jämlikhet. Programmet för NEV omfattar alla förbindelser mellan u-länder och i-länder – mellan regeringarna liksom i de mellanstatliga organisationerna och inom den privata sektorn inklusive de transnationella företagen. I förhållandet till den industrialiserade världen generellt kan förändringar av "den gamla världsordningen" därför få långt större betydelse för u-landerna – kvantitativt som kvalitativt – än samarbetet på biståndsområdet. Det är mer tvivelaktigt om en omfördelning av de svenska biståndsresurserna i linje med dessa krav skulle få samma positiva konsekvenser.

Har är det nödvändigt att göra vissa distinktioner. Många av de krav som ingår i programmet för en ny ekonomisk världsordning är i linje med flera av de svenska biståndsmålen – särskilt oberoendemålet – och med den överordnade principen om mottagarcentrering. Detta gäller inte minst u-landernas krav om ett större reellt inflytande över beslut som angår dem i internationella organ och i de enskilda i-länderna, och om rätten till kontroll över de egna resurserna. Å andra sidan kan det svenska biståndet – om statsmakternas deklarerade intentioner följs – på vissa områden ha mer långtgående syften, t ex när det gäller mål om social rättvisa och fördelning, än som ligger i kraven på NEV.

Programmet för NEV stannar nämligen på många sätt vid landgränserna, ILO-konferensens basbehovsstrategi till trots. Inte heller har fördelningen av programmets fördelar mellan u-landerna på nationsnivå någon prägelse av social rättvisa. De flesta åtgärderna – inte minst på handelssidan – gynnar de mest avancerade och resursrika bland u-landerna mest. Ofta rör det sig dessutom om länder där inriktningen på social rättvisa är ganska svag och fördelningseffekterna av de ökade intäkterna kan förväntas bli relativt små. Och det rör sig också ofta om länder där transnationella företag har en solid förankring och stort inflytande.

Detta är inte nödvändigtvis ett argument mot en ny internationell världsordning, och en ny internationell fördelning. Det kan däremot vara ett argument

mot en omfördelning av de svenska resurserna till åtgärder, som har mindre effekt på den sociala rättvisan, än sådana åtgärder som biståndsanslagen hittills finansierat. Programmet för NEV öppnar vägen för en rad aktiviteter på handelssidan, såsom ökade råvarupriser och stabiliseringsåtgärder för dessa, industriöverföringar och andra investeringar i u-landerna, anpassningsåtgärder för det konkurrensdrabbade näringslivet i i-länderna. I den utsträckning sådana åtgärder tär på samma anslag – eller om biståndsanslaget reduceras eller hejdas i sin tillväxt för att ge utrymme för sådana åtgärder – kommer de olika verksamheterna att stå i ett konkurrensförhållande till varandra. Det blir då en fråga om att prioritera svenska resurser. Om det i ett dylikt sammanhang läggs avgörande vikt vid hur de olika åtgärderna verkar i förhållande till de svenska biståndsmålen, kommer traditionella biståndsöverföringar att få bättre effekt – om statsmakternas intentioner följs – än många av de åtgärder som ingår i NEV-programmet. På andra områden behöver de olika slagen av åtgärder inte komma i strid med varandra.

De svenska statsmakterna kan här komma att stå inför prioriteringsproblem. Det kan framstå som ett val mellan åtgärder på olika områden. Det kan också framstå som en fråga om att kombinera olika hänsyn: att bidra till att förverkliga de svenska biståndsmålen och att samtidigt bidra till att hålla NEV-dynamiken vid liv inom ett eller flera strategiska områden – och att om möjligt stimulera de delar av NEV som är inriktade mot ökad social rättvisa.

Sådana avvägningar sker inte i ett politiskt vakuum, utan i en miljö där olika värden och intressen bryts mot varandra. Flera aspekter av NEV-programmet lånar sig till och legitimerar en långt starkare press från ekonomiska intressen i det svenska samhället att använda resurserna på ett sätt som kombinerar egenintressen med de önskade åtgärderna, än vad de svenska biståndsmålen och principen om mottagarcentrerat bistånd inbjuder till. Detta kan på sikt snedvrider det svenska biståndet i linje med svenska intressen. En sådan inriktning kommer inte nödvändigtvis u-landerna mest till godo.

De krav från u-landernas sida som har lett fram till principprogrammet om en ny ekonomisk världsordning, har bidragit till att rikta uppmärksamheten mot samtliga relationer mellan i-länder och u-länder – både inom den statliga och den privata sektorn. Perspektivet har därmed vidgats. Tidigare fanns en tendens till att betrakta biståndssektorn isolerat. Inom detta område rådde en uppsättning normer, till Övervägande delen inriktade på u-landernas behov – även om också egenintressen försökte göra sig gällande och kunde kopplas in. Utanför denna sektor träffades det i i-länderna – och internationellt – beslut om åtgärder som kunde gå stick i stäv mot de mål som uppställts för biståndsverksamheten. Sådana beslut kunde påverka u-landernas situation i långt högre grad än biståndet. Detta gäller särskilt multilaterala åtgärder, t ex beslut om valuta- och handelsregleringar. Bilateralt gäller det särskilt länder som har omfattande ekonomiska relationer med u-landerna utanför biståndet – i mindre grad de skandinaviska länderna där biståndet är jämförelsevis omfattande.

Regeringarna i Nederländerna och Norge har utarbetat ett samlat perspektiv

på de ekonomiska relationerna till den tredje världen.³⁶ Åren 1975 och 1976 bidrog SIDA till ett sådant vidare perspektiv på samarbetet med länderna i tredje världen i sina anslagsframställningar.³⁷ I ett eget kapitel har biståndspolitiska utredningen lagt en grund för statsmakternas diskussion av en sammanhållen svensk u-landspolitik som både omfattar åtgärder med sikte på relationerna till u-landerna, inklusive biståndet, och åtgärder som vidtas utan att avse u-landerna, men likväl får konsekvenser för dem.³⁸

Motiven för en sådan sammanhållen u-landspolitik är enligt utredningen dels desamma som för biståndspolitiken – viljan att bidra till internationell solidaritet, ett gemensamt intresse av att finna internationella lösningar på de globala miljö- och resursfrågorna, en önskan om att ge ett fredsbevarande bidrag genom att minska klyftorna och därmed reducera spänningarna, förutom att skapa goodwill i de u-länder som inte mottar bistånd. Dels är motiven knutna till svenska egenintressen – såsom att tillförsäkra Sverige en stabil tillförsel av vissa råvaror, inklusive olja, och att främja svenska företags intressen på expanderande marknader för investeringar och export.

Många av de åtgärder som ingår i denna politik utgör inslag i programmet för en ny ekonomisk världsordning. Vissa kräver globala lösningar och har med svensk politik i de internationella organisationerna att göra – åtgärder som gäller alla u-länder eller grupper av u-länder, såsom ett generellt preferenssystem, internationella skuldavskrivningar, en "code of conduct" beträffande teknologiöverföringar och ökat inflytande för u-landerna i de internationella organisationernas styrande organ. Andra är bilaterala och har med svenska avtal och mellanhavanden med u-länder att göra, men berör också svenska avtal med länder och organisationer inom i-landsgruppen som får konsekvenser för u-landerna, såsom avtalen med EG, EFTA, GATT etc.

Med utgångspunkt främst i solidaritetsmotivet blir det en uppgift för Sverige att skilja mellan de fattigaste och de relativt sett rika länderna i tredje världen, och att inrikta de generella åtgärderna i det multilaterala samarbetet så att de ger största möjliga fördelar för de fattigaste länderna. Detta är emellertid inte så lätt att genomföra på det handelspolitiska området där det generella preferenssystemet och UNCTADs integrerade råvaruprogram med dess olika komponenter utgör två huvudpunkter. Men också i dessa kan förordningar byggas in som speciellt gynnar de allra fattigaste u-landerna, såsom systemet för stabilisering av exportintäkter (STABEX), utarbetad för ursprungligen 46 u-länders export till Europeiska gemenskapen (EG) av vissa råvaror bl a gör. På valutasamarbetets område är det däremot inte särskilt lätt att diskriminera mellan u-landerna på grundval av detta kriterium. De flesta förbättringar kommer främst de mest avancerade inom u-landsgruppen till godo.

De bilaterala åtgärderna kan lättare differentieras i förhållande till samarbetspartner av olika kategorier. De kan omfatta särskilda avtal om handel och utnyttjande av teknologi, exploatering av naturresurser, konsultverksamhet och specialutbildning – inom de gränser GATT sätter för en sådan åtskillnad. Gentemot vissa partner kan solidaritetsmotiven bilda utgångspunkt – sådana u-länder som fyller kriterierna för svenskt bilateralt utvecklingssamarbete. För

detta samarbete bildar de svenska biståndsmålen en utgångspunkt. Gentemot andra länder i tredje världen, som är kommersiellt intressanta på grund av sina rika resurser, expanderande marknader och investeringsmöjligheter, kan svenska egenintressen utgöra det främsta motivet. Målen framstår då som funktioner av de relevanta egenintressena. Biståndspolitiska utredningen framhåller i detta sammanhang att sådana åtgärder inte Gr motverka Sveriges strävanden på biståndsområdet. Utredningen diskuterar också finansieringen av åtgärder för de olika kategorierna – biståndsanslaget bör fortfarande användas till att finansiera samarbetet med den första gruppen länder, medan den statliga andelen av samarbetet med länder i den andra gruppen bör finansieras över andra anslag.³⁹

Några åtgärder – som biståndspolitiska utredningen rubricerar under kategorin svenska egenintressen, och som den därmed förutsätter finansierade utanför biståndsanslaget – angår det svenska näringslivet på hemmaplan: att på ett tidigt stadium anpassa den svenska ekonomin till en ökande konkurrens från u-länderna – den kan uppskjutas men inte hejdas. Detta inkluderar marknadsreglerande åtgärder där importrestriktioner som inbegriper kvoter, ringar och frivilliga exportbegränsningsavtal kan spela en viktigare roll än tullar. Sådana åtgärder kan ha som syfte att skydda svensk sysselsättning, eller kan vara regionalpolitiskt eller försörjningspolitiskt motiverade. Enligt biståndspolitiska utredningen bör de inte motverka biståndspolitiska mål eller få karaktär av gränsskydd. Det kan också röra sig om produktionsreglerande åtgärder och om en omläggning av svensk produktion.⁴⁰

Andra åtgärder som rubriceras under kategorin svenska egenintressen, angår svenskt näringsliv på bortaplan. Också dessa förutsättes finansierade utanför biståndsanslaget. Detta gäller främst bilateralt statligt samarbete med u-länder utanför programländerna med sikte på att trygga en stabil försörjning av olja och råvaror, samt kommersiella och industriella svenska intressen i u-länder med expanderande marknader och näringsliv. 1974 och 1975 ingicks flera samarbetsavtal av denna kategori med länder i Mellanöstern som främst önskade tillgång till tekniskt kunnande på specialistnivå och industriellt kunnande, och som hade finansiella resurser att betala med på kommersiell basis. Sådana avtal ingicks med Algeriet, Egypten, Irak, Iran och Libyen.⁴¹ Biståndspolitiska utredningen konstaterar att även andra u-länder än exportörer av olja och viktiga råvaror har behov av den typ av kunnande, som i biståndssammanhang går under benämningen tekniskt bistånd, och en del av dem har möjligheter att betala för detta på kommersiella villkor. En sådan efterfrågan på svenska tjänster bör tillgodoses.⁴² Enligt biståndspolitiska utredningen gäller detta också sådant samarbete, som växer fram som en breddning av eller ersättning för existerande biståndssamarbete då programlandet har nått en utvecklingsnivå som motiverar en minskning av biståndet.⁴³ Aktuella länder här är Tunisien och Cuba.

Svenska företags verksamhet i u-landerna hör i detta sammanhang till en grå zon – med något flytande regler beroende på om det berörda u-landet är programland för svenskt bistånd eller inte. I detta sammanhang är det privata

investeringar och kommersiella framstötter i u-landerna det rör sig om, inte leveranser under biståndsavtal, även om konsulttjänster som upphandlas i Sverige – som kan föra med sig svenska leveranser i kölvattnet – befinner sig i en mellanställning. Statsmakterna har försökt att dra upp klara skiljelinjer vad gäller privata investeringar och bistånd, även om det inte har rått full uppslutning kring denna linje i riksdagen och även om linjen inte har genomförts helt konsekvent. Systemet med investeringsgarantier förutsattes således finansierat av biståndsanslaget – men har inte utnyttjats, bl a på grund av att det begränsades till programländerna för svenskt bistånd. Också garantisystemet – administrerat av Exportkreditnämnden – för svenska företags export till u-länder kan i sista hand finansieras av biståndsmedel, även om det primärt är kommersiellt motiverat. Inte heller på detta område har i praktiken biståndsmedel behövt utnyttjas.

Flera av de svenska programländerna har visat ett ökande intresse för svenskt industrikunnande. I SIDAS anslagsframställning för 1977/78 hänvisas till att framförallt Cuba, Guinea-Bissau, Moçambique, Tanzania och Vietnam har uttryckt önskemål om en bred samverkan med svensk industri.⁴⁴ Biståndspolitiska utredningen hänvisar i detta sammanhang till principen om mottagarcentrering av svenskt bistånd och framhåller, att de begränsningar som finns inte hindrar att biståndet inriktas på att finansiera en av mottagarlandets regering klart prioriterad verksamhet. Flera av de aktiviteter som finansieras med biståndsmedel är av direkt kommersiellt intresse för svenska företag. Så länge insatsernas primära syfte är att tillgodose mottagarlandets intressen, uppstår enligt utredningen inte några gransdragningsproblem. Man anser emellertid viktigt att slå fast principen om att biståndsanslagen endast bör utnyttjas för att finansiera verksamheter som klart prioriteras av u-landerna. Vidare framhåller man att i fråga om insatser där det i första hand gäller att tillgodose svenska intressen och där u-landsintresset kommer i andra hand eller enbart är ett svepskäl, får verksamheten finansieras från andra anslag.⁴⁵ Eftersom det blir svenska myndigheter som skall bedöma saken i de enskilda fall som kan aktualiseras, finns möjligheter för det svenska näringslivet att utöva inflytande. Också andra förhållanden, inklusive konjunkturläget, kan spela in på bedömningen.

★

Kontaktytan med programländerna – och med övriga länder i tredje världen – har i stort sett begränsats till biståndsverksamheten, om man bortser från de formella förbindelserna på regeringsplanet och från de relativt sett blygsamma kommersiella förbindelserna. Detta är för övrigt strukturellt betingat, just därför att det rör sig om utvecklingsbistånd som i hög grad måste bli ensidigt orienterat i de former verksamheten hittills har haft. Och Sverige skiljer sig i det stycket på intet sätt från de allra flesta av världens övriga givarländer – landet faller tvärtom in i ett väl etablerat mönster. Man kan invända att statsmakterna har agnat mycket liten uppmärksamhet åt detta problem, och att mycket få ansträngningar har gjorts för att åstadkomma en förändring. T o m då statsmakterna bygger ut den allmänna informationsverksamheten om

den tredje världen, överlåts detta på biståndsforvaltningen. Det föreligger en uppenbar fara för att synen på tredje världen kommer att färgas av behovet av fortsatt uppslutning kring biståndsanslaget i den organisationsform som verksamheten nu har. Endast sparsamma medel har tagits i bruk för att bygga ut ömsesidiga kontakter med programländerna eller för att stimulera fram sådana inom ett bredare område, bl a med sikte på att bygga ut förbindelserna på det kulturella, fackliga eller det rent mänskliga planet. Detta gäller kontakter både mellan enskilda människor, och mellan organisationer i det egna landet och mottagarländerna. Än så länge har i stipendiatstödet funnits ett blygsamt redskap till att bygga ut dessa kontakter på det individuella planet, men inte heller inom detta område synes ansträngningarna ha varit särskilt omfattande eller särskilt konsekventa.

Också på detta område pekar biståndspolitiska utredningen på framtida uppgifter. Även om utredningen har svårt för att konkretisera denna typ av samarbete, framhåller den att kultursektorn bör ingå som en del av den svenska u-landspolitiken.⁴⁶

*

Detta vidare perspektiv på samarbetet med länderna i den tredje världen kommer sannolikt att ägnas ökad uppmärksamhet under de kommande åren. De nya uppgifterna kommer att medföra krav på resurser på olika områden. Några verksamheter kommer att konkurrera om de finansiella resurser som biståndsanslaget gör tillgängliga, andra kommer att finansieras via andra anslag – och kan ändå vara resursskapande för Sverige. I den utsträckning de nya samarbetsområdena leder till verksamheter som konkurrerar om biståndsanslagets resurser – eller bidrar till att dämpa tillväxten i biståndsanslaget – kan de biståndspolitiska målen och principen om mottagarcentrerat bistånd bilda en god utgångspunkt för statsmakternas prioritering om hänsyn till u-ländernas utveckling sätts i högsätet. Men det bör upprepas att dessa målsättningar är alltför allmänt utformade. Det behövs fortfarande en betydande insats för att ge de svenska biståndsmålen en utformning som i större grad gör det möjligt att lägga dem till grund för utformningen och styrningen av det praktiska utvecklingssamarbetet.

Noter

1. Motivering och mål

1. *Kungl Maj:ts proposition nr 100 år 1962* (senare Prop 1962.100), s 3

2. *Ibzd.*, s 5.

3. *Ibzd.*, s 5–6. På samma sätt betonade Gunnar Myrdal de altruistiska motiven för svensk biståndsverksamhet. Han betraktade dessa motiv som i sig själva tillräckliga, då han långt senare framhöll (*The Challenge of World Poverty*, Pantheon, New York, 1970, s 360) att "The Swedes thus find that for them there cannot be any other reason for giving aid than the simple humanitarian impulse to feel solidarity with those who are poor, hungry, diseased, and illiterate, and who meet difficulties in their efforts to rise out of poverty".

Marian Radetzki framhöll i sin doktorsavhandling 1972, *Aid and Development* (Part I Principles and Methods, Part II Problems of Application, Seminar Paper No 13 I och 13 II, Institute of International Economic Studies, University of Stockholm 1972 Stencil. Nedan *Radetzki 1972*), s 139 att

Sweden is a small country, without a colonial past, and with limited international political aspirations. Strategic and political considerations therefore have little influence on the direction and contents of this country's aid. Neither has any explicit expression been given to a desire that aid be used to diffuse Swedish cultural values. The commercial interests of Sweden play but a limited role on the contents of its aid program. The overriding objective tallies fairly well with that of the UN family, e.g. to speed up economic and social development.

Radetzki tillfogade emellertid något senare att detta "obviously does not mean to say that the Swedish goals remain undistorted by the indirect influence exerted by diverse powerful pressure groups outside the government in the country."

Radetzki tillfogade följande motiv (s 45). Det har släktskap med de altruistiska motiven

The Swedish aid policy ... has been strongly influenced by the missionary notion that Sweden's solutions of social or institutional problems possess some kind of superiority, and that therefore it is particularly valuable to give them a wide international spread.

Rolf Ekéus, Ethel Ringborg och Ulf Svensson framhöll 1969 (i "Svenskt bistånd inför 1970-talet", *Tiden*, 1969.9, s 559) att motiven för det svenska biståndet är ideellt grundade "Utformningen av målen för det svenska biståndet har präglats av den vilja till solidaritet med de fattiga folken som varit drivkraften för SÄP:s u-hjälpspolitik. Denna vilja till internationell solidaritet, vilar ytterst på den nationella solidaritet, som under årtionden präglat den svenska samhällsutvecklingen". De motiv som införts i prop 1968 101 – världsfredens upprätthållande, ökad handel till ömsesidig fördel – får snarast ses som argument för ökad u-hjälp gentemot den betydande del av opinionen som är negativ till ett ökat bistånd. "Dessa motiv bör rensas ut. Det bör klart framgå att det svenska biståndets motiv endast är solidariteten med de fattiga, sjuka och hungriga människorna i u-landerna."

För ett betonde av intressemotiv, se bl a Bo Gustafsson, "U-landsbiståndets politiska ekonomi", i *U-hjälp i utveckling? 14 forskare och samhällsvetare om Sveriges u-landspolitik och utvecklingsbistånd*, Wahlström och Widstrand, Stockholm 1969. Gustafsson framhöll att biståndspolitik har tre viktiga element (1) "U-landsbiståndet måste förstås som en intresseangelägenhet för den svenska storindustrin, som för sin existens och utveckling måste konkurrera med andra kapitalistis-

ka naringsliv i u-landerna Detta intresse har den svenska staten att tillvarata", (2)". Biståndet, . . i stor utsträckning visar sig bestå av en mängd beståndsdelar som har mycket litet med egentligt bistånd att göra, om det utsatts för kritikanalys. Ett diskuterat exempel är SIDA's yrkesskola i Yekepa i Liberia Om vi vill kalla det en spade, så bör vi beteckna denna skola inte som ett bistånd till Liberia utan till LAMCO, bekostat av svenska och liberianska skattebetalare.", och (3)"Den bästa effekten av biståndet i det biståndsmottagande landet är vanligen den, att biståndet istället för att komma de fattiga i landet till del, tillfaller de rika Det är de fattiga i de rika länderna, som bistår de rika i de fattiga länderna "

Se också Bo Gustafsson, *Från kolonialism till socialism*, Clarté, Stockholm 1971 (5:e upplagan, utkom 1963), s 116 ff – med tonvikt på Sveriges totala ekonomiska relationer med u-länderna "handeln, de direkta investeringarna och det s k u-landsbiståndet " Rörande de svenska investeringarna framhöll han att 1963 togs 50 ore tillbaka för varje krona i direkta investeringar som gjordes i u-landerna Rörande

det s k u-landsbiståndet bör man till en början ha klart för sig, att dess *existens* väsentligt förklaras av att svenska kapital- och handelsintressen vill bevara och stärka sina positioner i u-länderna i kamp och samverkan med andra länders kapitalister som i sin tur stöds av sina regeringar Om det inte vore så, skulle bistånd ha förekommit innan den nationella frihetsrörelsen vuxit i styrka och inte som nu är fallet öka i takt med att de beroende folken av egen kraft börjar frigöra sig från fattigdomen och beroendet Framför allt bekräftas denna slutsats, om man analyserar biståndets karaktär och verkningar (s 120)

Gösta Edgren ("Bistånd är både inrikes- och utrikespolitik", i *U-debatt*, s 51) har nedtonat de svenska intressemotiven Han framhöll att

Till de inrikespolitiska målen för biståndspolitikén hör också önskemålen att biståndet skall befärja handelsutbytet mellan givare och mottagare Dessa mål har spelat betydligt mindre roll vid utformningen av biståndspolitikén i Sverige jämfört med många andra givarländer – de har snarare funnits med som en önskvärd biprodukt än som distinkt formulerade inläsättningar

Lennart Bernström & Gunnar Persson (*U-hjälp och imperialism*, Aldus/Bonniers, Stockholm 1968, s 13 ff) ger en annan bild av motiven bakom det svenska biståndet. "Antikommunism har spelat och spelar rollen som ett dominerande motiv för svensk biståndspolitik. I den mån antikommunismen inte är klart uttalad sätter den desto tydligare spår i den praktiska politiken .." Ett annat motiv "som har redovisats under praktiskt taget hela den period som man i Sverige har diskuterat u-landsbistånd är, att s k u-hjälp utgör ett slags försäkring för hotade olyckor hungerkatastrofer, befolkningsexplosioner, krig på grund av ökade motsättningar mellan rika och fattiga nationer " (s 14)

Ytterligare ett motiv som figurerat under större delen av det svenska biståndets korta historia är att svenskt bistånd är en ekonomiskt nödvändighet för svenskt näringsliv Socialdemokraten Hefpling angav tonen" . För allt fler står det nämligen klart att biståndet till de underutvecklade länderna samtidigt som det på lång sikt är ett livsvillkor för oss alla också kan innebära direkta ekonomiska fördelar på kort sikt för den givande personen, emedan det erbjuder ökade möjligheter till kontakter med nya marknader." . Ett uppseendeväckande arligt resonemang framträder vid en debatt i riksdagen 1958 när några motionärer, folkpartister och socialdemokrater, kräver bidrag till UNICEF, FN's barnfond Forsvaret för motionen hävdar att vi löper risk att förlora våra affärsförbindelser med u-landerna församrade om vi inte ger dem pengar att köpa varor med Motionen gick igenom trots Statsutskottets avslagsyrkande (s 15)

Författarna framhöll (s 16) att sådana krassa motiv inte hade kunnat vaka till liv den våg av valmenande idealism som kännetecknar den breda u-landsopinionen i Sverige t ex bland politiskt aktiva ungdomar

För dem är u-hjälpen en gest av solidaritet, ett uttryck för medkänsla med de fattiga folken och den officiella retoriken har inte oväntat cirklat kring dessa begrepp ... Men om u-hjälpen skall inte bara diskuteras, det skall också beslutas och verkställas och det i ett korporativt samspel mellan stat, näringsliv och lontagarorganisationer. Vad som slutligen omsatts i praktiken är som vi skall se till sin funktion något helt annat än vad stora grupper idealistisk ungdom tankt sig.

John White (*The Politics of Foreign Aid*, The Bodley Head, London, Sydney, Toronto 1974, s 68 ff) diskuterar givarlandernas motiv för biståndet. Han skiljer bl a mellan utrikespolitiska motiv och utvecklingsmotiv, men betonar att dessa är "closely intertwined" och ger exempel på detta: Sri Lanka, Ghana och Indonesien som mottog utokat bistånd från vastliga och internationella biståndsorgan fr o m 1966 efter det att nya regimer tog över i dessa länder "The aid agencies were supporting both the interests of the West, as they perceived them, and a set of politics which were in accord with their own view of the development process. The two sorts of reasons cannot in practice be separated from each other." White finner (s 75) mer subtila exemplar på detta mellan mottagarländer som favoriserats av givarländer som Sverige, speciellt Tanzania

Sweden, together with several other minor western donors, has made a point of avoiding those recipients whose policies too obviously support western interests. The preferred recipient of the early 1970s was one which adopted policies sufficiently "radical" to be mildly distasteful to the United States and other major western aid agencies, but not so far gone down the revolutionary path as to offend the susceptibilities of liberal intellectuals, the Christian churches, and other useful sources of domestic political support for the aid programme. Here the developmental and non-developmental elements in the character of the preferred aid recipient were virtually identical. In foreign policy terms, support for recipients which proclaimed an independent position from the major donors enabled the small donor to establish an independent role for himself, instead of being dragged along as an appendage of the bigger aid programmes, while at the same time allowing him to argue that what he was supporting was a particularly dynamic and laudable development strategy. Different types of development strategy attract different types of donor agency, but they do so partly for foreign policy reasons.

Sukehiro Hasegawa (i *Japanese Foreign Aid, Policy and Practice*, Praeger, New York, Washington, London 1975, s 1-2) uppställer en jämförelse av givarlandernas *förmål* och motiv för att ge bistånd; i denna ordning: (1) "The national security objectives is generally considered to be the most prominent motivating factor in foreign aid" (2) "Another aid motive is to establish and sustain an influential position in the arena of international parliamentary diplomacy." (3) "... to serve her own economic interests, and particularly to increase her exports, secure adequate supplies of raw materials, and create a favourable climate for private investments in the recipient countries. The economic motive has in fact been given primary importance in many aid programs." (4) "Moral and humanitarian considerations also constitute a powerful motivating factor." Hasegawa hänvisar i detta sammanhang till Pearson-rapporten. Mot denna bakgrund blir Hasegawas uppfattning av de skandinaviska ländernas motiv av intresse. Han anknyter till (4) och framhåller:

Similar in nature, but different in significance, is the objective of Scandinavian aid programs, which is to strengthen international solidarity and to realize equitable sharing of international wealth. The ultimate goal of this program is the creation of a global welfare state.⁴ As Gunnar Myrdal noted, assistance to less-developed countries is in this regard "a collective responsibility for the developed countries, the burden of which should be shared in an agreed fair way, amounting to an approach of a system of international taxation"⁵ Such a goal, however, has yet to be firmly supported by a majority of aid suppliers.

För en jämförelse av olika givarländers biståndsdoktrin, inkl Sveriges, se G. Ohlin, "The Evolution of Aid Doctrine", i *Foreign Aid, Selected Readings*, Edited by Jagdish Bhagwati and Richard S. Eckaus, Penguin Books, 1970, s 21-62, rörande Sverige s 51-53.

4. *Prop* 1962 100, s. 6. Det heter också (s 3) att "I den politiska och ideologiska kampen i världen har deras [u-landernas] roster blivit av betydelse".

5. *Ibid.*, s 6. Att stödja FN framstår som ett självständigt och övergripande mål, där multilateralt bistånd är ett medel. Se således s 19, där det heter att

En multilateral biståndsgivning står i samklang med Sveriges utrikespolitik. Vi har givit vårt stöd till strävandena att av Förenta Nationerna skapa ett effektivt instrument till värn för freden. I en tid då FN genomgår påtagliga svårigheter och utsattes från en onyanserad och ofta grundlös kritik finnes särskild anledning att markera vår uppfattning om Förenta Nationernas uppgifter och möjligheter i en splittrad värld. Detta kan bland annat ske genom ett aktivt engagemang i den för FN och dess fackorgan centrala verksamhet som biståndet till u-landerna utgör

Nils Andrén (*Power-Balance and Non-Aligment. A Perspectzve on Swedzsh Foreign Policy*, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1967, s 153) preciserar i en tolkning att "strategiska motiv" i detta sammanhang bör uppfattas på grundval av "a strictly military and security oriented definition of the word strategic" Andrén uppfattar det svenska biståndet till utvecklingsländerna som "essentially conditioned by general considerations of foreign policy" och som "part of Swedish foreign policy" (s 152–53). Han framhåller att "the Swedish development assistance becomes significant also for its policy of non-alignment. Sweden's assistance can contribute towards improved external conditions for this policy."

Se även en kommentar av Ernst Michanek, "Social rättvisa – fredens grundval", *Rapport*, 1970:11–12, s 2–4 Detta motiv upprepas i Michaneks författarskap – se t ex *Vår insats för u-landerna*, Prisma, Stockholm 1972, s 22 (tal 1965), där han framhåller att "u-hjälpen på sikt hjälper oss alla: om den är en försäkringspremie för freden, så är den en utgift som betalar sig ..

Också Gosta Edgren ("Bistånd är både inrikes- och utrikespolitik", i *U-debatt*, s 50) har understrukit sambandet mellan varderingarna inom biståndspolitik och utrikespolitiken i övrigt

Man kan se den svenska biståndspolitikens tillsammans med neutralitetspolitiken, nedrustningspolitiken och stödet till FN:s fredsbevarande arbete som olika medel för att nå större jämställdhet och solidaritet mellan länderna. På samma sätt kan man se biståndet som ett av flera medel för att nå en jämnare fördelning av valståndet inom länderna. De internationella organisationernas vaktslående kring de mänskliga rättigheterna, flyktingstödet och stödet till befrielseströrelser i vissa länder kan namnas som exempel på andra medel för att nå samma syften. Genom ett direkt ömsesidigt samarbete kan vi också stärka värdegemenskapen med länder som har samma mål som vi själva, och vi kan bidra till att stärka deras oberoende i förhållande till stormakterna.

6. *Prop.* 1962:100, s 6. Se också ovan, not 5.

7. *Idem.* Statsminister Tage Erlanders uttalande i remissdebatten 1961 återges i prop 1962:100, s 4. Han uttryckte där en förhoppning om att svenskt bistånd skulle "bli ett verksamt stöd i de fattiga ländernas strävan till politisk och ekonomisk frigörelse".

8. *Ibid.*, s 6.

9. *Ibid.*, s 7. Samtidigt skiljer man här mellan bistånd och det som framställs som ett ömsesidigt fördelaktigt kommersiellt utbyte

Men då man söker fastställa industriländernas ekonomiska uppföring till förmån för u-landerna är det missvisande att där innefatta enskilda transaktioner som är helt kommersiellt betingade och statliga åtgärder som är förestavade av omsorg om det egna näringslivet och dess möjligheter att hävda sig i konkurrensen om u-landsmarknaderna

För en liknande motivering, se också s 3 och 4.

Palme-gruppen (se *infra*, not 10) uttrycker detta på ett mera direkt sätt (*ibid.*, s 132)

Till våra grundläggande utrikespolitiska intressen hör också en ökande världshandel under friast möjliga villkor. Produktion, sysselsättning och levnadsstandard i Sverige är beroende av att vår utrikeshandel får expandera i skilda riktningar. Det är ett legitimt och viktigt intresse i svensk utrikespolitik att skapa förutsättningar för ökad svensk export. Samtidigt är vi av både ekonomiska och politiska skäl intresserade av att u-landernas export till industriländerna hålls på en så hög och stabil nivå som möjligt. Det är för att skapa förbättrade förutsättningar för en utveckling av nu angivet slag som vi aktivt medverkat i verksamheten inom GATT, ECE, OECD och EFTA.

10. Rapporten medföljer som bilaga till *prop. 1962 100*, s 81–160 (senare Palme-gruppen).
11. Ibzd, s. 130–35.
12. Ibzd., s. 130 Det heter att "Endast om så sker kan man få ett sakrare grepp på de prioritetsfrågor som har uppstaller sig vare sig avvägningeei skall ske mellan kraven på ökat bistånd och andra anslagsbehov, mellan olika former av bistånd eller mellan olika mottagarländer "
13. Ibzd., s 131
14. Idem
15. Idem
16. Ibzd, s 134
17. Idem
18. Idem.
19. Idem.
20. Ibzd., s 133.
21. *SU 1968.128*, s 4.
22. *Statsverkspropositionen 1970*, Bilaga 5, s 12–13
23. Ibzd, s 13–14 I detta sammanhang se också *SU 1970 84*, s 20–21, där det bl a heter att

Utskottet ger sin anslutning till propositionens uttalande om det svenska utvecklingssamarbetets mål att stödja u-landernas egna ansträngningar att åstadkomma en utveckling, där ekonomiska och sociala förändringar – inbegripet såväl strukturuomvandling som social och ekonomisk tillväxt – leder till en höjning av de fattiga folkens levnadsnivå och en rättvis fördelning av världens resurser Utskottet understryker i likhet med propositionen vikten av att det internationella biståndet och enkannerligen det svenska medverkar till en samhällsutveckling i demokratisk riktning

Utskottet hänvisade i detta sammanhang – med kraftigt instämmande – till ett brev från den svenska regeringen till FN:s generalsekreterare av den 24 mars 1969 angående utvecklingsstrategin för FN:s andra utvecklingsårionde, där det bl a heter att varje utvecklingsinsats bör

syfta till en fortgående förbättring av den enskilda individens levnadsförhållanden Överbrygandet av ekonomiska och sociala klyftor är en nödvändig förutsättning för en hög och stabil ekonomisk tillväxt Åtskilliga socialpolitiska reformer kan i själva verket även motiveras med rent ekonomiska överväganden. Detta innebär att ekonomisk utveckling är nära förbunden med social utveckling och att ekonomisk utveckling är av begränsat värde så länge den inte minskar rådande ekonomiska och sociala klyftor. Det är därför väsentligt att de sociala aspekterna inlemmas i alla biståndsinnsatser och att ekonomisk och social utveckling understöds av en fast politik som syftar till att utjämna ekonomiska och sociala olikheter

24 *Prop. 1975 I*, Bilaga 5, s 14

25 *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 11.

26 Ibzd, s 15–16. I detta sammanhang hänvisas också till SIDA om u-samarbetet. 1975, s 22, där det refereras till ett uttalande av statsminister Olof Palme under hans latinamerikanska resa 1975. Palme framhöll att den internationella maktstrukturen måste förändras till förmån för u-landerna, och att frihet från förtryck och hunger i dessa länder kan upplevas som mer nödvändig än t o m avspänning. "En mer rättvis och säker värld kräver därför strukturella förändringar och ett accepterande av behovet av en maktforskjutning till de fattiga ländernas förmån " Se också s 85. där det konstateras att

Sveriges u-landspolitik bygger på solidaritet särskilt med folk i förtryck och nød Vi eftersträvar utjämning mellan folken och inom länderna 1 FN och i vårt eget u-landsarbete stöder vi särskilt de mest eftersatta, de hårdast drabbade. Sveriges representanter talar för en ny ekonomisk världsordning, som skall åstadkomma mer rättvisa relationer mellan fattiga och rika

För en diskussion av de svenska statsmakternas utvecklingsteori, se Jan Rudengren, "Svensk biståndspolitik", i Wohlgemuth, red, 1976, s 20–23, ett avsnitt författat av Rolf Larsson Larsson skiljer mellan gäpteorier och strukturalistiska teorier och hans slutsats är (s 23)

För att anknyta till åtskillnaden mellan gäpteorier och strukturalistiska teorier tycks statsmakterna från början starkt ha lutat åt de förstnämnda, för att under senare år alltmer ha lagt till

synpunkter som ansluter till de sistnämnda. Ser man till resultatet av rekommendationerna för biståndsgivningen är förändringen dock inte särskilt stor. *Biståndets uppgift är allmänt att tillföra u-landerna tillgångar i form av kapital och kunskaper*

27 Prop. 1974 I, Bilaga 5, s 15

28 Prop. 1962 100, s 7.

29. Idem

30. Se bl a zbrd, s 5, där det heter att

Västerländska värderingar och utvecklingsmonster kan inte utan vidare appliceras på u-landerna, som därtill inbördes uppvisar stora olikheter

31. Ibzd., s 7

32. Idem

33 Idem. Den målsättning som gick ut på ekonomisk tillväxt, blev klart prioriterad också av Palirie-gruppen (ibzd, s 158 ff)

Enligt gruppens synsatt borde största avseende fastas vid möjligheten att skapa snabbast möjliga ekonomiska tillväxt – effektivitetssynpunkterna – vid val av bilateral samarbetspartner och vid fördelningen av finansiellt, kommersiellt och tekniskt bistånd

34. Ibzd, s 7.

35 Idem

36. Ibzd, s 158 ff. Det heter (s 159) att "verkningsgraden" var det avgörande kriteriet vid fördelningen av sådant bistånd

Härmed avses biståndets betydelse för att sätta igång, vidmakthålla eller påskynda en kumulativ ekonomisk utvecklingsprocess. Detta innehar att det kan vara motiverat att satsa på ett land där en viss grund för ekonomisk utveckling redan föreligger snarare än på ett land där behoven i och för sig kan vara mera trangande men vars förutsättningar att dra full fördel av utvecklingsbistånd är mindre.

37 Ibzd, s 158

38 Ibzd, s 135. Samtidigt tillfogade gruppen en begränsning för användandet av biståndsmedlen de skulle icke "gynna ett redan privilegierat fatal"

39. Idem

40 Kungl. Maj ts proposition nr 101 år 1968 (senare Prop 1968 101), s 15. Betr utvecklingen efter 1962, se s 7–15

För utformningen av målsättningen, jfr utformningen i prop. 1962 100, återgiven här ovan, med formuleringarna i prop. 1968 101, s 82–83. Målkonkretiseringen i den sistnämnda tar med "begränsa befolkningstillväxten" och "förbättra utbildningen". Den tar inte med eliminering av de epidemiska sjukdomarna och reducerandet av barnadödligheten, mål som båda var medtagna i prop. 1962 100, men bekräftar – ofta i identiska termer – de ovnga målen i denna. Senare propositioners bidrag till målsättningsdebatten har bestått i att ytterligare betona kraven om en rättvis fördelning och demokrati, som formulerades redan 1962 och tidigare, men nu med tonvikt på kriterier för val av biståndspartner. Detta diskuteras separat.

41 Ibzd, s 82

42 Ibzd., s 82–83

43 Ibzd., s 83

44 Kriterierna för val av huvudmottagarländer, och debatten i detta sammanhang, kartlaggs och diskuteras i kapitel 3. Dessa förhållanden berörs därför bara i begränsad utsträckning i detta kapitel.

Också inom Folkpartiet skarpes utjämningskraven och partiet gjorde biståndsfrågan till en högt prioriterad uppgift. Se bl a *Mer åt u-landerna*, Folkpartiets skriftserie 2, Bokförlaget Folk och Samhälle, Stockholm 1968 – utarbetad av en arbetsgrupp inom Folkpartiet – Olle Dahlén (ordf), Sven Gustafson och Ola Ullsten – med Dag Ehrenpreis som sekreterare. Se speciellt s 11–12.

45 Se bl a SIDA:s *Petita 1970/71*, s 14–15. Det argumenterades (s 15) mot att ställa politiska villkor för biståndet (dvs mot den förstnämnda strategin – att ge bistånd till "progressiva" regeringar)

att underlåta att bistå fattiga folk på grund av deras regimers karaktär vore att minska folkens möjligheter att genom utveckling nå bättre politiska och sociala förhållanden.

46. *ISU 1970:84*, s 21, refererades propositionens standpunkt i frågan om val av biståndsmottagare och tolkades uttryckligen som en strategi för att nå det mål som satts upp för biståndet. Utskottet ger målet sitt samtycke, tolkar innehållet i strategin och "utgår från att den svenska biståndspolitikens målsättningar är möjliga att uppnå i länder med olika politiska och ekonomiska system". På grundval av detta ansluter sig utskottet till propositionens uttalande angående val av mottagarländer.

Utgjänningsmållets centrala betydelse i de två olika strategierna framgår också av att utskottet omedelbart (s 21 ff) anslöt sig till SIDA:s strategi för hur utvecklingsbiståndet från Sverige

skall komma de breda befolkningslagren i de fattiga länderna till godo och medverka till social och ekonomisk utjämning i mottagarländerna. Biståndsinsatser inom jordbruk, vattenförsörjning, hälsovård och familjeplanering, skolbyggande och yrkesutbildning bör, såsom styrelsen framhåller i sin senaste anslagsframställning, utformas så att de direkt når gemene man i samhället. Varje överföring av finansiella resurser förutsätter insyn i medlens användning i enlighet med de avtal som överenskommits mellan parterna. Genom en sådan utformning bör även den kulturella och politiska utvecklingen i de fattiga länderna på sikt påverkas på det sätt som är önskvärd. Den samhällsutveckling i demokratisk riktning, som de svenska insatserna inom utvecklingssamarbetet enligt statsmakternas uttalanden skall medverka till, befordras genom att möjligheter skapas till utveckling och arbete och genom att befolkningstillväxten hålls tillbaka så att en snabbare standardhöjning möjliggörs.

Utskottets ställningstagande överensstämmer med uttalandet i motionerna I:450 och II 497 att våra projekt naturligtvis måste få en inriktning, som gör att insatsen bidrar till en bred ekonomisk och social utveckling till gagn för den stora massan av folket. Som framhålls i de nämnda motionerna, varierar möjligheterna att bedöma resultatet beroende på vilken typ av projekt det gäller. Det är också klart att utsikterna till goda resultat kan vara beroende av i vilket land insatsen görs. Det finns länder vilkas regimer inte i första hand är inriktade på att utnyttja biståndssamarbetet för att höja folkets sociala och ekonomiska standard. I andra fall kan en bristfällig förvaltning göra att mottagarlandet inte uppfyller sin del av ett ingånget avtal och att insatsen av det skälet inte når avsett resultat. Återigen i andra fall kan regimen ha en klart uttalad vilja att åstadkomma sociala effekter, men svårigheter av annan art gör att resultaten ändå blir dåliga. Exempel på länder, där det råder i alla avseenden ideala förhållanden finns knappast. Utskottet kan på samtliga ovan angivna punkter instämma i motionernas uttalanden. (s 21–22)

47. Se *Prop. 1971:1*, Bilaga 1, s 16–17. Det framhålls bl a i detta sammanhang att "det internationella arbetet i vissa avseenden lett fram till principer som länge varit vägledande för det svenska utvecklingssamarbetet. Klarast kommer detta till uttryck i den förändrade synen på själva målsättningen...". I anslutning till målsättningen framhålls det bl a, att metoden att uppnå den är ett program som samordnar ekonomiska "och vad som i brist på bättre brukar kallas sociala åtgärder". Det fastslogs att "om orättmätiga privilegier, extrem rikedom och sociala orättvisor består, omintetgors utvecklingens väsentligaste syfte". Man hänvisade också till att "FN:s generalförsamling i anslutning till strategin antog en särskild resolution om behovet av att man integrerar de ekonomiska och sociala åtgärderna inom ramen för olika utvecklingsprogram". Vidare framhävdes krav som utvecklingsstrategin ställer på u-ländernas egna insatser för att andra den ekonomiska och sociala strukturen i u-länderna. "Bl a fastslås behovet av att jämnare fördela inkomst och formogenhet. Endast om så sker kan den ekonomiska tillväxt som äger rum ge upphov till en bred utveckling till folkflertalets förmåga. Struktureller reformer utgör också en väsentlig förutsättning för att resursoverföringar från i-länderna skall bli en havstång i utvecklingsarbetet".

Liknande synpunkter framfördes också senare – t ex i *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 13. I *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 14, heter det i anslutning till ommanandet av en ny ekonomisk världssordning och behandlingen av denna på FN:s sjunde extra generalförsamling bl a att generalförsamlingen fastslog att "ökningar av jordbruksproduktionen i u-länderna måste förenas med ekonomiska och sociala reformer. Denna passus, som kom till på nordiskt initiativ, har särskilt intresse,

eftersom den i en resolution som i övrigt bara handlar om relationerna stater emellan utgör en viktig anknytning till kraven i FN:s utvecklingsstrategi på strukturella reformer i u-länderna för att de fattiga folkgrupperna skall bli delaktiga i utvecklingen". Och året dessförinnan hette det i *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 14–15, i anslutning till FN:s utvecklingsstrategi att

Utveckling måste vara liktydigt med förbättringar för de stora, fattiga och underprivilegierade folkgrupperna. Men sådana förbättringar förutsätter genomgripande reformer av de ekonomiska och sociala strukturerna i de flesta u-landssamhallen. Ekonomisk tillväxt leder inte i sig till utveckling i frånvaro av sådana reformer; dess resultat blir då i stället växande inkomstskillnader och social orättvisa. Därför är åtgärderna för social och ekonomisk utjämning avgörande för u-ländernas framsteg

48. Se t ex *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 19–21. UNDPs finansiella resurser består av frivilliga bidrag från medlemmarna omläggningen "till förmån för de fattigare, befolkningsrika u-länderna och u-länder som strävar mot sociala strukturförändringar" kommer till uttryck i UNDPs planering för perioden 1977–81. Dessutom har UNDP ett eget program för de minst utvecklade länderna. Se t ex också statsrådet Gertrud Sigurdsens motivering för fortsatt bistånd genom Världsbanksgruppen, *UU 1975/76 14*, s 27

49. *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 64. Se också *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5 s 16–17, där det framhålls att

Sveriges bilaterala bistånd riktar sig redan i betydande utsträckning till eftersatta grupper, inte minst på landsbygden, där den fattiga kvinnans situation är särskilt svår. Som exempel på insatser som direkt ger lättnad i kvinnans arbete kan nämnas de vattenförsörjningsprogram som med svenskt stöd genomförs i de flesta afrikanska programländerna. Viktiga för en förbättring av kvinnans situation är också de insatser som görs på hälsovårdens område, inte minst modra- och barnvård. Sveriges omfattande bistånd till familjeplanering har som ett viktigt motiv att stödja kvinnans frigörelse. Likaså tjänar projekt för yrkesutbildning, hantverk och småindustri som för svenskt stöd bl a syftet att förbättra kvinnors möjligheter till yrkesarbete

50. *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 64. Det fastslås i detta sammanhang, att det därför blir utvecklingspolitiken i mottagarländerna som i första hand avgör vilka grupper i landet som gynnas av svenskt bistånd. Det framhålls samtidigt att flera av de länder som Sverige samarbetar med försöker att inrikta sitt utvecklingssamarbete så att man når dessa grupper genom "en målmedveten politisk satsning för att undanröja orsakerna till fattigdom och orättvisa inkomstförhållanden". SIDA å sin sida "bevakar frågor rörande eftersatta grupper och områden i samband med dialogen med mottagarländernas myndigheter och i samband med utarbetande av landanalyser, biståndsprogram och resultatvärderingsrapporter". Det hänvisas i detta sammanhang till en utredning som SIDA gjort och som visade att man inte kan uppnå att samtliga svenska insatser direkt gynnar de mest eftersatta grupperna, men att det var ett rimligt krav att "inga insatser skall göras som bidrar till att förvarra deras situation".

51. *SIDAs Anslagsframställning 1974/75*, s 3, 44 och 50.

52. Se *Biståndspolitiska Utredningen: Direktiv*. (Utdrag, Statsrådprotokoll, UD, Stockholm 1972 12 08), SIDA, Stockholm 1973, s 5, där det bl a heter

Det övergripande målet för det svenska utvecklingsbiståndet har varit att höja de fattiga folks levnadsnivå. Det svenska biståndet skall stödja u-ländernas egna ansträngningar att åstadkomma en utveckling präglad av ekonomisk och social utjämning och en samhällsutveckling i demokratisk riktning. Biståndet skall också stödja strävandena mot nationellt och ekonomiskt oberoende i tredje världen

Den av mig förordade översynen skall ske mot bakgrund av dessa centrala mål och principer för den svenska biståndspolitiken, vilka fastställdes av 1962 års riksdag och vidareutvecklades genom riksdagsbeslut år 1968 liksom av senare riksdagar. Den framtida utformningen av biståndspolitiken skall ha sin utgångspunkt i de grundläggande principerna och beakta vunna erfarenheter om utvecklingsprocessen och utvecklingssamarbetet.

53. Se *SIDAs Anslagsframställning 1974/75*, s 44–53, särskilt s 50–52. Man skiljde (s 51) bl a mellan förfordelade grupper och förfordelade regioner

Det är en komplicerad uppgift att värdera i vilken utsträckning de allmänna biståndsmålen – t ex målet om att biståndet skall bidra till jämlikhet – tillämpas i de enskilda projekten, även om det finns metoder för detta. Uppgiften att resultatvärdera blir ännu svårare vid en övergång till programbistånd. Det är inte många resultatvärderingar som på ett systematiskt sätt har sökt mata sådana verkningar av svensk biståndsverksamhet (Radetzki har gjort ett försök när det gäller biståndet till Kenya och Tanzania – se Radetzki, 1972, s 199 ff). Ett bedomning blir mest en uppskattning. Genom att plocka fram kända drag – på makro och mikronivå – i de enskilda projekten och programmen är det möjligt att påstå att det är sannolikt att biståndet fått en inriktning och effekt i enlighet med de uppställda målen. Frånvaron av systematiska resultatvärderingar med fokus på dessa förhållanden gör det också möjligt att göra ett niotsatt påstående – vilket Goran Djurfeldt och Staffan Lindberg gör i artikeln "Bistånd och jämlikhet. Erfarenheter från byutvecklingsprogrammen", i *U-hjälps utveckling?*, s 74). De framhåller att "Kanske är det svenska biståndet till stora delar en kvalificerad form av kvacksalveri som föga bidrar till att lösa u-landernas verkliga problem."

Se följande bidrag i *Rapport*, 1972 7, bl Per Holmberg, "Kan sociala framsteg matas?", Ingvar Åhman, "Vad gör SIDA:s resultatvärderare?", Johan Sanne, "Grasrotsstudier från tionde våningen", samt Bertil Odén, "Resultatvärdering i praktiken"

För en konimenterande sammanfattning av SIDA:s program för resultatvärdering inom det bilaterala utvecklingssamarbetet, se bl a Birgitta Dahl, *Resultatvärdering – en felande länk i samhallsbyggandet*, PM daterad 23.2.1972 (*Meddelande från utredningshysen*), SIDA Stencil

55 Se bl a citat i texten i anslutning till noterna 7, 21, 23, 24, 31, 35, 39 och 43, förutom citat i noterna 23, 46, 52. Dessa citat är hämtade ur *Prop. 1962:100*, s 6, 7, 83 och 135, *Prop. 1970:1*, Bilaga 5, s 13–14, *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 14, *SU 1968:128*, s 4, *SU 1970:84*, s 20–21, samt *Biståndspolitiska utredningen*, Dsrektsv, s 5.

56 *Prop. 1962:100*, s 135

För en diskussion av demokratimålet, se bl a Gunnar Fredriksson, "U-landsbistånd och demokratis svårigheter", *Tiden*, 1969:4; och R Ekéus, E Ringborg och U Svensson, *Tiden*, 1969:9, s 561–62, där de framhåller att det framstår som "orättfärdigt att begreppet demokrati används om länder där människorna hålls i förnedrande fattigdom, där resultaten av framstegen kommer endast några få tillgodo och där den stora massan ej har några reella möjligheter att utnyttja de mänskliga och demokratiska rättigheter som är tillerkända dem i författningen. I miljöer präglade av analfabetism, undernärning och bristsjukdomar blir den liberala demokratin som förutsätter information, kunskap och arbetsförmåga en chimara. Demokrati i u-lander måste betyda frihet från förnedring i hunger och sjukdom och frihet från ekonomiskt förtryck". Se även s 566

Se också debatten "U-landerna och demokratin" i *Rapport*. Den inleddes av professor Ulf Himmelstrand ("Konserverade debattörer försvarar demokratin i länderna", *Rapport*, 1972 7, s 18–19), som bl a framhåller att det är meningslöst att utvärdera u-landernas demokratiska status med hjälp av de mallar som vi har för vår egen demokrati – den politiska makten måste kontrolleras direkt genom politikens innehåll snarare än genom en indirekt kontroll över eller mellan eliterna. David Wirmark ("Vi bor stödjande länder med olika politiska system", *Rapport* 1973 1, s 30–32) framhåller bl a att man från liberalt håll tycker att u-hjälpen bör kunna ges inom en mycket vid ram – till länder med olika styrelsesätt och med olika politisk inriktning. "Att göra hjälpen beroende av i hur hög grad mottagarlandet är demokratiskt skulle både vara ogörligt och orättvist. Med vilka metoder skulle man mata? Och hur skulle man ta hänsyn till olikheten i förutsättningarna, t ex i fråga om kulturell och historisk bakgrund, utvecklingsnivå och politiska problem, ekonomiska och inansliga resurser? Däremot är det onskvärt att en väsentlig del av det svenska utvecklingsbiståndet agnas åt projekt och områden, som framjar en utveckling i demokratisk riktning i mottagarlandet." Man bör rmligt Wirmark inte intressera sig för u-landernas ekonomiska utveckling – politiskt förtryck och ofrihet är förhatliga företeelser var de dyker upp. Därför kan vi inte stå likgiltiga inför den kamp för större personlig frihet och större respekt för människornas lika värde och likhet för lagen, som bolyr fram och tillbaka i länderna". Se även Anders Björck ("Oinblott viljan finns", *Rapport*, 1973 1, s 31–32), samt Ulf Himmelstrands slutreplik. ("Glöm ej ekonomiskt förtryck", *Rapport*, 1973 1, s 33 och 41)

57 *Prop. 1970:1*, Bilaga 5, s 13–14

Se förtal av dåvarande NIB-chefen Ernst Michanek vid "ungdomsriksdagen" i Stockholm den 6 september 1964 (*Vår insats för u-landerna*, s 48–49), där satsning på folkbildningen motiveras med "att vi på olika sätt, genom kurser och konferenser och ledarutbildning både hemma och ute, bör kunna medverka till att så *några* från av den form av demokrati, i vilken vårt land utvecklat sig till ett socialt och ekonomiskt föregångsland."

58 *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 14.

59 Se *UU 1975 4*, s 26, som ansluter sig till motion 1975 246 av Gosta Bohman m fl (m) där det bl a heter att biståndet skulle "stimulera den nya statens utveckling i riktning mot demokrati". Motionen har en liknande formulering vad gäller svenskt bistånd till Angola I *prop. 1975/76-100*, Bilaga 5, s 56–57, heter det bl a

När den fascistiska diktaturen föll i Portugal år 1974 skapades förutsättningar för en utveckling mot en demokratisk stat. En sådan utveckling ställer krav på en omfattande omvandling av det portugisiska samhället och betydande sociala reformer. Portugal har vadgjat om internationellt stöd och regeringen har besvarat denna begäran positivt. Jag finner det angeläget att tills vidare ta i anspråk biståndsmedel för att stödja Portugals utveckling mot demokrati.

60 *SU 1970 84*, s 22. För en motsvarande precisering, se också ett särskilt yttrande av den socialdemokratiska gruppen i utrikesutskottet i anslutning till behandlingen av *prop. 1975:1, UU 1975 4*, s 136, där det bl a heter, i samband med en rekommendation om stöd till Peru, att regeringen där förde en politik som var överensstämmande med kriterierna för beviljande av svenskt bistånd. "Politiken syftar även till att ge de arbetande ett inflytande över sina egna arbetsplatser, dels genom jordreformen, dels genom att arbetare och tjänstemän i industrin ges inflytande i företagen genom ett system med lönfonder där de arbetande kollektivt ges medbestämmande över företagets skötsel."

61 För allmänna hänvisningar till oberoendemålet, där detta omtalas tillsammans med andra huvudmål för svenskt utvecklingsbistånd, se bl a *ovan*, citat i texten i anslutning till noterna 3 (frihet), 7 (nationell oavhängighet), och 18 (politisk självständighet), och citat i noterna 7 (politisk och ekonomisk frigörelse) och 52 (nationellt och ekonomiskt oberoende i tredje världen). Dessa förekommer i *Prop. 1962 100*, s 4–6 och 134, och i *Biståndspolitiska utredningen: Direktiv*, s 5.

62 Se bl a *Prop 1972 1*, Bilaga 5, s 24, där det framhålls att "Stöd till befrielserörelserna i södra Afrika är en direkt hjälp till politiskt oberoende och en angelägen uppgift för FN:s olika organ." I *Prop 1974 1*, Bilaga 5, är detta samband ännu mer direkt uttalat. Det heter (s 16) att "De nationella befrielserörelser, som aktivt verkar för oberoende och majoritetsstyr i dessa länder, betonar i sina program nödvändigheten av att skapa såväl ett reellt ekonomiskt oberoende som ett politiskt".

63 *Prop 1962 100*, s 6. Se bl a *ovan*, citat i texten i anslutning till not 7, och Erlander-citat i not 7.

64 *Prop 1968.101*, s 83.

65 *Ibzd*, s 94–95.

66 *Prop 1972.1*, Bilaga 5, s 13.

67 *Ibzd*, s 13–14.

68 *Ibzd*, s 14.

69. *Prop 1974 1*, Bilaga 5, s 14. Se också statsrådet Gertrud Sigurdssens motivering för fortsatt bistånd genom Världsbanksgruppen, *UU 1975/76 14*, s 27.

70. *Idem*.

71 *Ibtd.*, s 15. Det heter bl a att

Även i länder där folkmajoritetens krav på förbättringar är grundvalen för utvecklingspolitiken saknar regeringen ofta den makt och de effektiva instrument som den behöver för att genomföra fastställda utvecklingsplaner. Den inhemska överklassen som vanligen motsätter sig åtgärder för en resursomfördelning har ofta en intressegemenskap med utländska kapitalintressen och ser oberoendesträvandena som ett hot mot sina privilegier. Militarkuppen i Chile hade sin utgångspunkt i kapitalintressenas kamp mot den folkvalda regeringens reformsträvanden. Även i en rad andra u-länder baserar små inhemska minoriteter sin maktutövning på stöd av utländska intressen, medan folkmajoriteten förvagar sina politiska, sociala och ekonomiska rättigheter.

De förhållanden som jag har redogjort för har framträtt mycket tydligt under arbetet med att följa upp FN:s utvecklingsstrategi för det andra utvecklingsårstiondet. I en av FN:s ekonomiska

kommission för Latinamerika utarbetad rapport pekar man på de stora svårigheter, som möter de reformaktiva u-landerna. Strukturforändringarna frigör en tidigare uppdämd efterfrågan, som de inhemska resurserna har svårt att tillfredsställa. Situationen förvarras om länderna därtill mots av fientlighet och ekonomisk aggression från utlandet. Detta är, säger rapporten, särskilt allvarligt eftersom länder som söker genomföra strukturreformer i enlighet med FN-strategins åtaganden borde få internationellt stöd för dessa reformer.

72. *Idem*

73. Se bl a *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 36, där det framhålls att en viktig riktlinje för det svenska biståndet är att det skall "starka mottagarlandets oberoende ställning". Se också reservationen (fp och c) i *UU 1975:4*, s 110

74. Detta framgår bl a av regeringens behandling av utredningen angående forskningsstödet (SOU 1973:41), där man bl a framhåller (*Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 31) att

Ibland finns inte kunskap att få därför att frågor som är angelägna för u-landet inte intresserar dem som har kapacitet för forskning och utvecklingsarbete. Den teknik och det kunnande som finns är för det mesta inte anpassade till produktionsmöjligheterna i u-länderna. I de fall den önskade teknologiska kunskapen existerar är den ofta tillgänglig endast på hårda villkor. Säljaren av teknologi kan t ex föreskriva var och till vilket pris ett u-landsföretag får köpa sina råvaror och halvfabrikat och i vilken utsträckning företaget som använder teknologin får tillverka för export. I en del fall görs teknologi tillgänglig bara i samband med utländska investeringar vilket också kan medföra ett ökat beroende för u-landet. U-ländernas svårigheter förstärks av att de saknar kapacitet att tillgodogöra sig också allmant tillgängliga forskningsresultat

Det är u-länder som är inriktade på att öka sitt ekonomiska oberoende som upplever sitt underlag inom forskningen som mest besvarande. Med de mål, som gäller för svensk biståndspolitik blir det därför en angelägen uppgift att stödja u-ländernas åtgärder för att bygga upp en egen forskningskapacitet och en egen teknologisk bas

Regeringen framhåller också att forskningsbehov "som aktualiseras av u-länder som i sin utvecklingspolitik strävar mot ekonomisk och social rättvisa och ökat självbestämmande bör prioriteras" (s 32).

Se också *UU 1975 4*, s 56–57, där utskottets flertal konstaterade att argumentationen i motionerna 729 och 730 – av Thorbjörn Fälldin m fl (c) resp Gunnar Helén m fl (fp) – där det framhölls att svenskt bistånd "bör avse industrialisering som utgår från u-ländernas egna förutsättningar och som bidrar till deras ekonomiska frigörelse . . .", ligger i linje med "de riktlinjer som i praktiken tillämpas för detta bistånd". Folkpartiets och Moderata Samlingspartiets medlemmar av utskottet kom ändå med en reservation (s 129) där de bl a – i anslutning till frågan om investeringsgarantier – framhöll att

För att bryta sig ur rollen som främst råvaruproducenter måste u-länderna skapa ett mer differentierat näringsliv. Därför satsar också u-länderna i dag på att utveckla sin industri – alltifrån hantverk och småindustri till större industriella företag. Genom att stödja en industrialisering, som sker jäsides med landsbygdens och jordbrukets utveckling, kan Sverige främja u-ländernas ekonomiska frigörelse och bidra till att göra dem mindre beroende av ekonomiska bindningar av kolonial karaktär

För liknande synpunkter, se också reservation av samma partiers medlemmar i utskottet året dessförinnan (*UU 1974:3*, s 81).

75. *Prop 1975/76.100*, Bilaga 5, s 37. Regeringen hänvisade i detta sammanhang till att den faktiskt hade avskrivit skulder och att merparten av nytt bistånd ges på gävvillkor, samtidigt som man arbetar för ett internationellt system för att lätta skuldbördan

76. Se reservation, *UU 1975:4*, s 136–37, som motiverade utvidgat stöd till Peru. Regeringspartiets medlemmar i utskottet hänvisade också till "samarbetskontrakt med utländska producenter som ger det peruanska samhället tillgång till tekniskt kunnande och utveckling". De framhöll också att den peruanska regeringens "strävan till nationellt oberoende har lett till en kritisk inställning gentemot supermakterna, vilket i sin tur har bidragit till att Peru i mindre grad torde få del av bistånd från supermakterna och deras allierade än många andra u-länder".

77. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 46.

78. *Ibid.*, s 39, där det refereras till Botswanas "strävanden till ökat ekonomiskt och politiskt oberoende". Se också *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 61, för en identisk formulering.

79. *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 50. Se också *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 45, där det heter att det svenska biståndet till Zambia "utgör ett bidrag till strävandena att öka landets politiska och ekonomiska oberoende i förhållande till i första hand de vita minoritetsregimerna i södra Afrika".

80. Se *ovan*, not 79. Se också *UU 1975.4*, s 30–31, där det bl a heter att det svenska målet med biståndet bl a har varit "att stödja Zambia i försöken att uppnå ett eftersträvat ekonomiskt och politiskt oberoende i förhållande till de portugisiska besittningarna och Sydrhodesia". Det refereras också till "de av vita befolkningsminoriteter styrda grannländerna".

81. Se bl a reservationer från Folkpartiets och Centerpartiets medlemmar i utrikesutskottet 1972 och 1973. Se *UU 1972:6*, s 65, där de kraftigt argumenterade för Zambia som ett lämpligt mottagarland utifrån de kriterier som statsmakterna hade beslutat om för val av mottagarländer, samtidigt som de fann Zambias blygsamma relativa andel av det svenska biståndet "svårförståeligt med hänsyn till att Zambia har det kanske mest utsatta politiska läget i Afrika". Man hänvisade också till de sjunkande kopparpriserna och förordade hög prioritet åt ökad förvaltningshjälp "i syfte att minska det ensidiga beroendet av brittisk expertis . . .". Se också *UU 1973.3*, s 69, där ett kraftigt ökat bistånd till Zambia bl a motiverades med att "Zambia har konsekvent stött afrikanernas krav på lika behandling och likaberättigande i hela södra Afrika och vågrat att boja sig för de ekonomiska påfrestande som Rhodesiakonflikten och FN-sanktionerna medfart".

82. Se *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 61. I samband med detta namns främst utbildningsstöd i anslutning till landets målsättning att tillsätta tjänsterna inom förvaltningen med egna medborgare så snart som möjligt. För en liknande formulering, se också *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 39.

83. Se bl a reservationer av Folkpartiets och Centerpartiets medlemmar av utrikesutskottet 1972 och 1973. De framhöll bl a (*UU 1972:6*, s 65–66) att Botswana "är så gott som helt omgivet av apartheidregimer. Botswanas regering har också vid upprepade tillfällen på ett beundransvärt sätt ådagalagt sin vilja att upprätthålla ett reellt nationellt oberoende. Det bör vara en huvuduppgift för det svenska biståndet till Botswana, som enligt av utskottet erhållna uppgifter förutsatts öka snabbt under de närmaste åren, att medverka till att den ekonomiska basen för en sådan självständig politik stärks". Se också *UU 1973:3*, s 68.

84. Se bl a *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 48, där regeringen konstaterade att den ekonomiska tillväxten i Swaziland hade varit snabb och att medelinkomsten hörde till de högsta i Afrika. Tillväxten hade huvudsakligen skett inom den moderna sektorn som domineras av sydafrikanskt kapital. Swazilands speciella situation hade också förändrats genom Moçambiques självständighet, något som "kan med tiden komma föranleda en omprövning av utvecklingssamarbetet".

85. Se reservation av mittenpartiernas medlemmar i utrikesutskottet, *UU 1973.3*, s 68. De begärde att biståndet till de båda länderna skulle utvidgas väsentligt. Se också *UU 1975.4*, s 123–24, där Folkpartiets medlemmar av utskottet i en reservation framhöll att Lesotho och Swaziland borde inkluderas bland de svenska programländerna. I motiveringen, som var likalydande för båda länderna, heter det att det var av stor vikt för utvecklingen i södra Afrika att Lesotho och Swaziland inte införslivades med Sydafrika "För många afrikaner utgör Lesotho – liksom Swaziland – en politisk oas. Just därför att Sydafrikas inflytande är så starkt bör Lesothos strävan att öka sitt oberoende få ett mera effektivt stöd från Sverige."

86. Vad gäller stödet till Angola, se bl a *Prop. 1975/76:100*, s 46, där målet framställs som oberoende och stöd till det angolanska folkets "strävanden mot fred och självbestämmande". Se också reservation av Folkpartiets och Centerpartiets medlemmar i utrikesutskottet i *UU 1975:4*, s 114.

87. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 43.

88. SIDA:s *Anslagsframställning 1974/75*, SIDA, Stockholm 1973, s 3. Se för övrigt s 38, där det framhålls att "Det är en viktig del av svensk biståndspolitik att stödja de fortryckta folkens strävan till frigörelse och självständighet. Stödet till befrielseströrelserna i Afrika och det humanitära stödet till flyktingar och andra offer för raspolitiken bör ses i detta sammanhang."

89. För en kortfattad översikt över svenskt bistånd till befrielseströrelser i södra Afrika och Guinea-Bissau, se Olav Stokke & Carl Widstrand, eds. *Southern Africa*, Vol 1 & 2, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1973 – se Vol 1 s 214 och 216–17, och Vol 2, s 317–21. Se

också bl a Anders Mollander, *Kamp for oberoende Svenskt stod till afrikanska befrielsesorelser FN:s roll*, SIDA, Stockholm 1974; Knut Andreassen och Birgitta Dahl, *Guinea-Bissau Rapport om ett land och en befrielsesorelse*, Stockholm 1971, Lars Rudebeck, *Guinea-Bissau. A Study of Political Mobilization*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1974; samt Astrid Bergquist, "Svenskt bistånd till offren for kolonialism och apartheid i södra Afrika", *Faktablad* (11.3 f 3–4), februari 1974, SIDA. For Folkpartiets policy i slutet av 1960-talet, se även *Stod åt motståndsorelser* (Rapport från en arbetsgrupp inom Folkpartiet samt partistyrelsens yttrande), Stockholm 1969

Nils Andrén (ovan, s 155–56) framhöll 1967 att detta engagemang till förmån for politisk frigörelse i södra Afrika (och Vietnam) i första hand kom till uttryck i opinionen. Trots debattens intensitet, "the debate has made little impression on Swedish policy on the third level (tangible official measures). This may to some extent be due to the character of the debate. The opinion leaders have on the whole been people outside politics proper, with little knowledge of international affairs. The official Swedish activity in relation to South Africa has primarily consisted in public statements against the apartheid policy and support for the recommendations passed by the United Nations on the subject." Beskrivningen i sist citerade avsnitt är i stort korrekt for svensk politik fram till 1966. Som det framgår av prop. 1968:101 gav emellertid regeringen därefter klart uttryck åt sin inställning med både "intensity" och "emotion". Detta skedde inte enbart i form av deklarationer utan också i praktiken genom statliga anslag. Det kan vara en relevant fråga huruvida anslagens storlek överensstämde med intensiteten i deklarationerna.

90. Se bl a likalydande motioner 1969 I 99 av Lars Werner (vpk) och II 118 av C. H. Hermansson m fl (vpk), som bl a foreslog ett anslag på 50 mkr till Sydvietsnams Nationella Befrielsefront, likalydande motioner 1969 – I 171 och II 182 – av Werner och Hermansson m fl som anmodade regeringen att undersöka de nationella och sociala befrielsesorelsernas mest angelägna behov av stod, samt forslag till riksdagen om sådant stod, likalydande motioner 1969 – I 404 och II 465 – av Werner och Hermansson m fl med forslag om olika former av materiellt stod, 10 mkr till PAIGC och 10 mkr till FRELIMO och andra befrielsesorelser som skulle fördelas genom CONCP; de likalydande motionerna 1969 – I 433 och II 496 – av Lisa Mattson (s) och Mats Hellstrom m fl (s), och motion 1969 II 179 av Per Ahlmark (fp) med anmodan om att regeringen skulle undersöka forutsättningarna for stod till institutioner som hjälpte flyktingar från Guinea-Bissau, och att ett sådant stod skulle utgå genom SIDA. Motionerna I 99 och II 118 besvarades emellertid separat av utskottet, och utgick därmed ur sammanhanget. De uppdragna riktlinjerna begränsades därför av sammanhanget till befrielsesorelserna i södra Afrika och Guinea-Bissau (inklusive Kap Verde), se *SU 1969:82*, s 23.

91. *SU 1969:82*, s 24

92. *Idem*.

93. Se bl a *UU 1970:9*, s 1–3, *UU 1971:2*, s 30 (har och i samtliga följande referenser dock med hänvisning till *SL 1969:62*, också tryckfel håller statsmakterna konsekvent fast vid'), *UU 1972:6*, s 26–27, *UU 1973:3*, s 47, *UU 1974:3*, s 45–46, *UU 1975:4*, s 35, samt *UU 1975/76:14*, s 48.

94. Se motion 1970 I 535 av Jan-Enk Wikström och Hans Lindblad (fp) och motion 1970 II 624 av Per Ahlmark och Ola Ullsten (fp).

95. *UU 1970:9*, s 1–2. Det framhålls att Sverige

sedan länge drivit ett utbildningsprogram for afrikansk flyktingungdom, vilket i väsentliga delar avsett flyktingar från Södra Afrika däri inkluderat de av Portugal behärskade områdena. Vi har vidare under en lång följd av år finansierat juridiskt biträde åt de personer som åtalats for brott mot apartheidlagarna i Sydafrika. Vidare lämnas understöd till anhöriga till personer som fängslats på grund av dessa lagar samt utbildningsstöd till fängslade personer. Därtill kommer aktivt stod till UNTF och for FN:s flyktingutbildningsprogram.

Under år 1969 lämnades bistånd till Moçambique Institute uppgående till 720 000 kronor for humanitär verksamhet och utbildningsverksamhet. Institutet svarar for utbildning och hälsovård bland moçambikaner i Tanzania och de av Frelimo kontrollerade områdena i Moçambique.

Vidare har 1 milj. kronor beräknats for bistånd till PAIGC, Partido Africano da Independência da Guiné e Cabo Verde (*sic*). Detta bistånd skall utgå i form av varor, främst medicin, sjukvårdsutrustning, proteinrika livsmedel och textilier samt, for distribution av varorna, två transportvagnar. En första leverans har mottagits av PAIGC och en andra är under förberedande.

Slutligen har 50 000 kronor utbetalts till Zimbabwe African Welfare Trust för humanitära insatser för personer från Sydrhodesia med anknytning till ZANU. Stodet avser bidrag till skolavgifter för barn och till dödade ZANU-medlemmars familjer.

96. *Ibzd.*, s 3

97. *Idem.* Utskottets flertal hänvisade till den existerande beredningen för studiestöd och humanitär bistånd till afrikanska flyktingar och nationella befrielseorelser, upprättad 1969, som "fungerar på ett tillfredsställande sätt".

98. *Ibzd.*, s 4-5 Folkpartiets utskottsmedlemmar framhöll bl a att redan av SU 1969/82 framgick det att svenskt stöd inte kan ges till varje rörelse som kallar sig motståndsrörelse. De framhöll att

Vid bedomningen av vilka motståndsrörelser som skall stödjas måste hänsyn tas till rörelsens politiska målsättning lika väl som till omfånget av det stöd motståndsrörelsen har från landets egen befolkning.

Sverige måste kraftfullt och långsiktigt verka för respekt för den folkrättsliga noninterventionsprincipen. Varje svenskt stöd till motståndsrörelser måste utformas under iakttagande av denna princip. Stöd i form av vapenhjälp eller pengar till vapenhjälp till motståndsrörelser får därför inte komma i fråga från statens sida och bör inte heller komma i fråga från frivilliga organisationers sida. Inte heller ospecificerade statliga anslag bör ges.

Stöd till motståndsrörelser bör inriktas på humanitär-civila insatser exempelvis i form av stipendiering, undervisningsmaterial, flyktinghjälp, medicin, byggnadshjälp, stöd åt anhängare till dem som är direkt engagerade i motståndskampen, livstörnodenheter. Sverige bör också på ett generöst sätt ge motståndspolitikern politisk asyl i vårt land.

På ett aktivt och konsekvent sätt bör vårt land också utnyttja möjligheten till diplomatiska påtryckningar i olika internationella sammanhang för att ge politiskt och moraliskt stöd åt motståndsrörelser vi sympatiserar med. Avbrytande av diplomatiska förbindelser skall däremot i regel inte betraktas som en lämplig metod för kritik av annat lands regering, eftersom sådana relationer inte i och för sig innebär en manifestation av vanskaper utan i första hand utgör en praktisk kommunikationskanal.

Svenska företag som verkar i länder av det slag som motionen handlar om bör, inom ramen för en normal företagsverksamhet, söka stimulera interdemokratiska processer inom företaget och stödja och uppmuntra initiativ på det fackliga, kooperativa och sociala området.

Folkpartiet kom tillbaka till frågan om sådana riktlinjer året därpå i motion 1971/683 av David Wirmark och Per Ahlmark. Också denna avvisades av utskottet (UU 1971.2, s 30), men fick stöd i en reservation av Folkpartiets och Centerpartiets medlemmar i utskottet (s 65-67).

99. Se UU 1972/6, s 77-78, särskilt yttrande av Bo Turesson (m); och UU 1973/3, s 83-84, särskilt yttrande av samme utskottsmedlem.

100. UU 1972-6, s 77

101. *Ibzd.*, s 77-78 Det framhölls vidare att

Sverige bör vidare verka för att den internationella solidariteten med de afrikanska folken i vederborande områden tar sig uttryck i försök att påverka regimerna i fråga och i effektiva hjälpprogram. Svenska såraktioner riskerar, inte minst när de bottenar i subjektiva bedomningar om olika befrielseorelsernas 'politiska kvalitet', att äventyra vårt lands möjligheter att verksamt delta i det internationella arbetet för att stävja en ras- och kolonialpolitik som vi onskar se avvecklad.

102. *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 38

103. *Prop. 1974/1*, Bilaga 5, s 16.

104. Detta framkommer på många ställen, men kanske klarast i UU 1971.2, s 65-67, i en reservation av Folkpartiets och Centerpartiets medlemmar i utskottet, där dessa som första kompletterande princip till SU 1969/82 ville ha tillfogat "Vid bedomningen av vilka motståndsrörelser som skall stödjas måste hänsyn tas till rörelsens politiska målsättning".

105. Motioner med begäran om anvisning av medel under egen anslagsrubrik till befrielseorelser avvisades av statsutskottet 1970 (SU 1970.84, s 41). I motiveringen heter det att det humanitära stödet till befrielseorelser och flyktingutbildning tillgodosågs inom ramen för anslaget till fältverksamhet, och denna ordning utgjorde en förutsättning för maximal flexibilitet

106. Se motion 1971:472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c), avvisad av utrikesutskottet (UU 1971:2, s 30–31), men med stöd i en reservation från mittenpartierna (s 67), motion 1972-934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c), avvisad av utskottet (UU 1972:6, s 28), men med stöd i en reservation av mittenpartierna (s 69); motion 1973 1101 av Gunnar Helén och Thorbjörn Falldin, avvisad av utskottet (UU 1973 3, s 48), men med stöd i en reservation från både mittenpartierna och Moderata Samlingspartiet (s 78), samt motionerna 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp) och 1974 1271 av Thorbjörn Falldin m fl (c). Motiveringen för parlamentarisk representation var i stort sett oförändrad under dessa år. I 1971 års reservation motiverades den med att resurserna för detta bistånd skulle komma att öka och att denna biståndsverksamhet "ofta inrymmer mycket omtåliga politiska bedomningar". En liknande motivering gavs följande år – genom ökat stöd skulle de politiska avvägningarna bli besvärligare och väsentligare, och det var därför viktigt att göra en så allsidig bedomning som möjligt. Samma inotivering återkom också året därpå.

107. 1974 fann utrikesutskottet att det i samband med behandlingen av dessa frågor "visat sig föreligga ett allt större behov av information om dessa rörelser. Detta motiverar att Kungl Maj t överväger åtgärder för att ge flyktingberedningen ett parlamentariskt inslag." (UU 1974:3, s 47). Riksdagen anslöt sig till detta. Beredningen fick därefter ett parlamentariskt inslag, och inrymmer dessutom representanter för olika organisationer och institutioner, som har ett dokumenterat intresse för och erfarenheter av insatser på detta område (UU 1975 4, s 34).

108 Prop 1974:1, Bilaga 5, s 52

109 Se bl a Prop 1974 1, Bilaga 5, s 51–52, Prop 1975 1, Bilaga 5, s 61–64, samt Prop 1975/76 100, Bilaga 5, s 48–49

110 För mittenpartiernas inställning till bistånd till PAIGC, MPLA, och FRELIMO, se bl a Reservation av Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet, UU 1970:9, s 4. Motionerna 1971 472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c), och 1971:683 av David Wirmark och Per Ahlmark (fp) – i den förstnämnda togs upp möjligheten för Sverige att ta initiativ i FN till ett utvidgat internationellt stöd till motståndsrörelserna i södra Afrika, samt till en kraftig ökning av stödet till motståndsrörelserna i det kolonialt administrerade Afrika. I den sistnämnda motionen föreslogs vidgat bistånd, och att en plan för detta skulle föreläggas nästa års riksdag. Se i detta sammanhang också reservationen av mittenpartiernas medlemmar i utrikesutskottet (UU 1971:2, s 68) med stöd till dessa motioner, de fann där stödet till PAIGC och FRELIMO "blygsamt" och ansåg det vara "angeläget att statsmakterna väsentligt vidgar sitt bistånd" till dessa rörelser, stödet borde närmaste åren uppgå till "belopp av en helt annan storleksordning än f n." Se motion 1972 934 av Gunnar Helén och Gunnar Hedlund, och en reservation från mittenpartierna i utrikesutskottet (UU 1972:6, s 69) som fortfarande menade att stödet borde "väsentligt vidgas". Se också reservation från mittenpartiernas medlemmar i utrikesutskottet året efter (UU 1973 3, s 77–78), med särskild hänvisning till MPLA. Se också, för MPLAs vidkommande, motion 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp).

111 För Vansterpartiet Kommunisternas förslag till stöd till PAIGC, MPLA och FRELIMO, se bl a likalydande motioner år 1970, 1452 av Lars Werner och 11 500 av C H Hermansson m fl, som föreslog 10 mkr till PAIGC och 10 mkr till FRELIMO och andra befrielseströrelser, som skulle fördelas genom de nationella organisationernas sammanslutning i de portugisiska besittningarna i Afrika – CONCP. Året därefter hade de fort fram en liknande motion, och året därpå följde partiet upp med motionen 1971 124 med förslag om 10 mkr till var och en av rörelserna PAIGC, MPLA och FRELIMO. Beloppen fördubblades året därpå i motion 1972:57 – 20 mkr till var och en av de tre rörelserna, ett förslag som man höll fast vid året därpå i motion 1973 278. 1974 ökade förslaget till 25 mkr till var och en av rörelserna i motion 1974 399. Året därpå hade PAIGC och FRELIMO bildat regering i sina länder – Guinea-Bissau blev programland 1975, Moçambique året därpå. I motion 1975 248 föreslog C H Hermansson m fl (vpk) 25 mkr till MPLA, och förslaget upprepades året därpå i motion 1975:176 302.

112. Beträffande mittenpartiernas engagemang för svenskt stöd till FNLA, se bl a motion 1972 934 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c), där man framhöll att tillgängliga upplysningar om MPLAs och FNLA:s aktiviteter borde leda till att bistånd lämnades åt båda – de kunde inte se att en bedomning av rörelsernas politiska inriktning ledde till någon annan slutsats. Se också stödet för motionen i en reservation från mittenpartiernas medlemmar av utrikesutskottet

(UU 1972:6, s 69). Se också motion 1973:1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), och en reservation från mittenpartierna i utrikesutskottet (UU 1973:3, s 77–78), där man bl a framhöll, att tillgängliga upplysningar om FNLA:s verksamhet inom Angola och det faktum att rörelsen behärskade vissa områden av landet talade för svenskt stöd. "FNLA:s aktiviteter i Zaire – sjukhuset Franketti, sjukstationerna på olika platser i landet, skolor med tiotusentals elever – motiverar också sådant stöd. I samma riktning talar att MPLA och FNLA nu ingått en överenskomst om samarbete både på det politiska och militära planet" Se också motion 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp)

113. En rad motioner om stöd till FNLA avvisades av utrikesutskottet (med reservation från mittenpartierna, se *ovan*, not 112) Se bl a avvisandet av motion 1972:934 (UU 1972 6, s 27–28) med motiveringen att "FNLA, enligt de upplysningar som är tillgängliga för biståndsmyndigheterna, endast har begränsad verksamhet i Angola Organisationen behov av förnödenheter för samhälls- uppbyggnaden – sjukvård och undervisning o d – i befriade områden har bedomts som ringa Organisationen framhåller att den representerar stora flyktinggrupper i Zaire Dessa Er emellertid del av svenskt stöd genom flyktingkommissariatet och UNDP, till vilket särskilda bidrag under en rad år lämnats för dessa ändamål" Utskottet gav en liknande motivering för avvisandet av motion 1973:1101 Det tillfogade (UU 1973 3, s 48) att ett samarbete hade inletts mellan FNLA och MPLA, "men det är för tidigt att bedoma vad detta kommer att betyda för möjligheterna att begagna FNLA som kanal för humanitært bistånd till befolkningen i befriade delar av Angola"

1974 andrade emellertid utrikesutskottet ståndpunkt. Det framhölls (UU 1974 3, s 46–47) att "Som kriterium för svenskt humanitært bistånd till befrielseströrelser gäller bl a, att rörelsen bedoms ha möjlighet att effektivt kanalisera hjälpen till offren för kolonialregimens förtryck FNLA bör enligt utskottets mening kunna erhålla svenskt stöd om rörelsen efter sedvanlig prövning anses uppfylla nämnda krav Det ankommer på flyktingberedningen att svara för de bedomningar som krävs för ställningstagande till eventuella ansökningar om bidrag." I *Prop 1975 1*, Bilaga 5, s 64, framhöll regeringen att bistånd till FNLA hade provats, men den fann det inte motiverat med en förändring under de pågående förhandlingarna om Angolas självständighet.

114. UU 1975:4, s 19. Detta uttalande gjordes med utgångspunkt från motionerna 1975 246 av Gösta Bohman m fl (m), 1975:729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp), som förordade stöd till Angola då landet blivit självständigt, men att stöd enbart till MPLA icke borde förekomma Däremot föreslog motion 1975 248 av C H Hermansson m fl (vpk) ett anslag på 25 mkr till MPLA Se också motionerna 1975:176 302 av C H Hermansson m fl (vpk) som föreslog 25 mkr till MPLA, 1975:176 728 av Åke Gustavsson och Birgitta Dahl (s) om prioritering av MPLA vad gällde katastrofbiståndet, 1975/76:2000 av Gösta Bohman m fl (m) som hemställde om att endast humanitært stöd skulle utgå till Angola så länge stridshandlingar pågick, och 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp) med liknande innehåll – biståndet borde kanaliseras genom Frikyrkan Hjälp Dessa motioner utformades under inbördeskriget i Angola – innan MPLA-regeringen hade avgjort konflikten.

115. Se UU 1975/76:14, s 37. Regeringen beviljade i mars 1976 11 mkr i humanitært bistånd – därav 10 mkr direkt till MPLA-regeringen. Utskottet framhöll att "Sedan de akuta hjälpbehoven tillgodosees, kan det dock bli aktuellt att inleda diskussioner om ett fastare samarbete syftande till ekonomisk och social utveckling."

116. Utrikesutskottet tog inte direkt ställning till kraven i motion 1972:934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), och mittenpartiernas medlemmar framhöll i en reservation (UU 1972 6, s 69) att biståndet borde ökas och att "motståndsrörelserna i Namibia, Rhodesia och Sydafrika erhåller ett vidgat svenskt bistånd".

117 Se *Prop. 1973 1*, Bilaga 5, s 38, som klargjorde att ZANU hade tilldelats 70 000 kr och att framställningar från bl a SWAPO och ANC var under beredning

118 Se inotion 1973:1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), och reservation (UU 1973 3, s 77–78) från mittenpartiernas medlemmar i utrikesutskottet, som med tillfredsställelse noterade att ANC nu hade Ett sitt första bidrag och att ZAPU också hade fått stöd, men som "förutsätter att direkta bidrag till befrielseströrelserna i Rhodesia, Namibia och Sydafrika .. kommer att ges i betydligt större omfattning än hittills"

119. Se motion 1974:657 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c) som bl a begärde ökat stöd till ANC, ZAPU, ZANU, och SWAPO. Utrikesutskottet framhöll – med hänvisning till

statsverkspropositionen – att en kraftig ökning av biståndet till dessa rörelser kunde förväntas. Se också motionerna 1975.730 av Gunnar Helén m fl (fp), som krävde större och mer kontinuerliga bidrag till befrielseströrelserna i Rhodesia, Namibia och Sydafrika, och 1975.1165 av Billy Olsson och Per Ahlmark (fp), som begärde att regeringen skulle ta upp förhandlingar med befrielseströrelserna i Rhodesia, Namibia och Sydafrika med sikte på ett långtidsavtal som skulle trygga ett snabbt växande svenskt bistånd. Utrikesutskottet sa i detta sammanhang (*UU 1975 4*, s 34) att de politiska spänningarna i dessa länder fortsatte och att det i dagens läge var "svårt att bedoma vilka möjligheter de olika befrielseströrelserna har att formidla" ett sådant bistånd. Folkpartiets medlemmar av utskottet framhöll i en reservation (s 124), att

Kampen för frigörelse i södra Afrika går nu in i ett avgörande skede. För befrielseströrelserna i södra Afrika ökar hjälpbehoven. Det svenska stödet till frihetskampen bör därför ytterligare öka. Med bifall till motionen 730 anser utskottet det därför viktigt att befrielseströrelserna i södra Afrika får större och mer kontinuerliga bidrag. I Rhodesia bör den fortsatta utvecklingen få avgöra om beloppet skall kanaliseras genom ZANU och ZAPU eller genom ANC. För Namibia bör en stor satsning ske på SWAPO och i Sydafrika bör stödet ökas till nationalistströrelsen ANC.

Se också motion 1975.176.2055 av Per Ahlmark m fl (fp) med förslag om omfördelning av planeringsramarna på så sätt att befrielseströrelserna i södra Afrika skulle få en del (5 mkr) av de medel som Cubas bistånd enligt förslaget skulle reduceras med (30 mkr), samtidigt som förslaget från föregående år om ett långtidsavtal med dessa rörelser upprepades. Se i detta sammanhang också reservationer av Folkpartiets medlemmar i utrikesutskottet (*UU 1975/76.14*, s 113).

120. För Vansterpartiet Kommunisternas förslag om stöd till ANC, se motion 1975.1152 av C H Hermansson m fl (vpk) om 10 mkr, som rörelsen fritt skulle kunna disponera över, upprepade året därpå i motion 1975.176.1134.

121. Se *Prop 1975.1*, Bilaga 5, s 63–64, och *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 49. Där redogjordes för fördelningen av stödet. 11 mkr till studiestöd och bidrag till försvar av politiska fångar i södra Afrika och hjälp till deras familjer, 4 mkr via FN:s flyktingkommissariat till sekundarskolan i Tanzania, 2 mkr till SWAPO, 1 mkr till ANC i Sydafrika, medan medel hölls i beredskap för bistånd till befrielseströrelserna i Zimbabwe – som på grund av problemen i samband med bildandet av African National Council (ANC-Z) hade fått "mycket begränsade bidrag".

122. Se *UU 1975/76.14*, s 47–48. Det heter bl a (s 48) att läget i Rhodesia var mycket spant med möjligheter till en övergång till vapnad konflikt, och att situationen raskt kunde förändras. Se också i Namibia, något som gjorde det angeläget att upprätta beredskap för ett skyndsamt humanitärt bistånd. "Om handelseutvecklingen i södra Afrika som helhet skulle ta en sådan vändning att biståndsinsatser utöver dem som beräknats i propositionen blir påkallade, förutsätter utskottet att även medel från katastrofreserven kan tas i anspråk."

123. Se motion 1974.658 av C H Hermansson m fl (vpk) med förslag om ett anslag på 5 mkr till ELF, och förslag om samma belopp i motionerna 1975.1153 och 1975.176.1138.

124. Se *UU 1974.3*, s 47, *UU 1975.4*, s 35, och *UU 1975/76.14*, s 48–49. I det sistnämnda uttalandet hänvisades också till att inte heller OAU hade rest frågan om materiellt stöd till ELF. Utskottet tillfogade emellertid också att

Utskottet har emellertid erfaren att regeringen uppmärksam följer utvecklingen i Eritrea och aktivt söker att genom olika hjälpkanaler nå den krigsdrabbade befolkningen där med humanitära biståndsinsatser. Den samarbetar därvid med flera enskilda svenska hjälporganisationer som har en insatsberedskap för andamålet. Svenskt bistånd lämnas redan till eritreanska flyktingar i grannländer som Sudan.

125. För Vansterpartiet Kommunisternas förslag om bistånd till motståndsrörelser i Indokina på 1970-talet, se bl a de båda likalydande motionerna år 1970, I 334 av Lars Werner och II 366 av C H Hermansson med förslag om 75 mkr till Republiken Sydvietnams provisoriska revolutionära regering (PRR), motion 1971.671 av C H Hermansson m fl (vpk) med förslag om 10 mkr till Laos' patriotiska front och samma belopp till FUNK i Kambodja, och motion 1971.672, med förslag om 75 mkr till PRR; motion 1972.80, med förslag om 100 mkr till PRR, 50 mkr till FUNK och 50 mkr till Laos' patriotiska front, motion 1973.628 med förslag om 150 mkr till PRR, och motion 1973.1103 med förslag om 50 mkr var till FUNK och Laos' patriotiska front, motion 1974.1272

med förslag om 50 mkr till Kambodjas nationella enhetsregering (GRUNK) (inbodeskriget i Kambodja pågick fortfarande), motion 1974 1273 med förslag om 150 mkr till PRR, och motion 1974 1274 med förslag om 50 mkr till Laos' patriotiska front (destridande parterna hade enats om en koalitionsregering). motion 1975 250, med förslag om 50 mkr till GRUNK, och 1975 251, med förslag om 50 mkr till koalitionsregeringen i Laos med inriktning på de grupper och områden som drabbats hårdast av kriget, samt motionerna 1975/76:1133, med förslaget 150 mkr till Republiken i Sydvietnam efter PRRs maktovertagande, och 1975/76 1136, med förslag om 50 mkr till Laos

126 För förslag om bistånd till motståndsrörelserna i Indokina från socialdemokratiska riksdagsledamöter, se bl a motion 1971 670 av Mats Hellström m fl (s), som begärde större humanitært bistånd till de områden som kontrollerades av PRR (utan att beröra vilken kanal som skulle anlitas), inotion 1972 931 av Birgitta Dahl m fl (s) med anmodan om att det humanitära biståndet till FNL/PRR i Sydvietnam, Neo Lao Haksat i Laos och FUNK i Kambodja snarast möjligt kraftigt skulle utvidgas, motion 1973 1100 av Birgitta Dahl m fl (s) med en liknande hemställan om ökat stöd till PRR och/eller den biståndsmottagare i södra Vietnam, som kunde komma att finnas som ett resultat av en politisk lösning, grundad på principen om nationellt oberoende och fria allmänna val, och att biståndsmedel till Sydvietnam, Kambodja och Laos inte skulle kanaliseras via de dåvarande regeringarna i dessa länder; motion 1974 980 av Birgitta Dahl m fl (s) med krav om att det svenska biståndet till PRR snarast möjligt borde kraftigt ökas

127 Se bl a *Prop 1972 I*, Bilaga 5, s 50–51, och *UU 1972 6*, s 28, där det framhålls att "det svenska stödet till befolkningsgrupper i krigsdrabbade områden i Indokina [kan] formedlas genom Roda korset och därmed jämförbara hjälporganisationer". Det hänvisades också till ett anförande av utrikesministern den 11 mars 1972.

Det humanitära biståndet till FNL har mott vissa problem. Det har tagit tid att bygga upp kanaler för större humanitära insatser. Förra året anslags 3 milj. kr för leveranser till FNL. Sjukvårdsutrustning och mediciner skulle levereras genom Svenska Roda Korset. Hittills har ca 1/3 levererats. En ökning av utbetalningstakten kan emellertid förväntas.

Det humanitära biståndet till befrielseströrelserna i Kambodja och Laos, FUNK och Pathet Lao – inleddes förra året då 1,4 milj. kr. anslags. Dessa medel kanaliseras genom internationella Roda Korskommittén i Genève. Hittills har endast mycket små delar av anslaget kunnat utbetalas. Vi anser att en ökning av det humanitära biståndet till FUNK och Pathet Lao är motiverad.

I ett interpellationssvar den 21 mars 1973 framhöll utrikesministern bl a att "Biståndet till PRR har successivt ökat i omfattning. Hittills under innevarande budgetår har regeringen anslagit 13,5 miljoner kronor för detta ändamål. Beloppet var 3 miljoner kronor under budgetåret 1971/72. Frågan om ytterligare stöd till PRR övervägs.

Utrikesministern framhöll också att "planeringen inriktas främst på direkt bistånd samt, i mindre utsträckning, på eriskilda organisationers verksamhet. Frågan om ytterligare direkt stöd till PRR kommer att kunna tas upp så snart vi vunnit någon erfarenhet av de leveranser som nu planeras". Detta återges i *UU 1973 3*, s 19, och utskottet upplyste också (s 18) om att 1,5 mkr hade anvisats till enskilda organisationers verksamhet i Sydvietnam, och noterade att 1,4 mkr hade anvisats till Kambodja och Laos genom Internationella Rodakorskommittén i Genève, huvudsakligen till de områden som kontrollerades av befrielseströrelserna. Man noterade också att "regeringen följer utvecklingen i ifrågakvarande länder och provar möjligheterna att i den skiftande situationen finna nya och mera effektiva vägar för de svenska insatserna" (s 19). Utskottet uttalade vad gäller tankbara kanaler för biståndet till Laos och Kambodja bl a

Enligt vad riksdagen tidigare uttalat (SU 1969 62) (*sic*) kan statligt bistånd lämnas till befolkningsgrupper i länder, vilka befinner sig i inbördeskrig, genom Roda korset och därmed jämförbara hjälporganisationer. Det framgår av statsverkspropositionen att bistånd har lämnats genom sådana kanaler till befolkningen i de av befrielseströrelserna behärskade områdena i Kambodja och Laos. Utskottet finner att frågan om kanaler för svenska insatser i Laos kommer i ett nytt läge när krigshandlingarna i landet upphör i enlighet med det avtal om vapenvila som ingåtts mellan den laotiska regeringen och Laos' patriotiska front.

Enligt *Prop 1974 I*, Bilaga 5, s 54–55, utgick det 13,5 mkr i humanitært bistånd till PRR budgetåret 1972/73, 1,5 mkr via Frikyrkan Hjälp till de Forenade Buddhistkyrkorna i Sydvietnam

till hjälp för flyktingar, tillsammans 5 mkr till Internationella Röda korsets särskilda program för Indokina och till Världsskyddsrådet för biståndsinsatser i hela Indokina. För 1973/174 anvisades 20 mkr till PRR och 2 mkr till UNICEFs insatser i Indokina. Regeringen ansåg det icke praktiskt möjligt att ge humanitart bistånd till Laos och Kambodja under de rådande förhållandena där, men var beredd att göra detta, när förutsättningarna hade uppfyllts. Man konstaterade att med undantag av UNICEFs insatser hade det inte varit möjligt att organisera något mellanstatligt biståndsprogram med rättvis fördelning mellan de olika parterna. Situationen i Laos bedömdes vara likartad ett år senare, medan 10 mkr anvisades till Laos och 50 mkr föreslogs utgå till Sydvietnams PRR för 1975/176 (se *UU 1975/4*, s 20, 25 och 28–30). Regeringen beslut den 3 april att ställa 12 mkr till PRRs disposition i form av humanitart bistånd, och 10 mkr till verksamheten i Indokina i regi av UNHCR och UNICEF, med sikte på insatser till de olika parterna i Sydvietnam och Kambodja, samt 1 mkr till Svenska Röda korsets insatser i samma område. Utrikesutskottet anbefallde 5 mkr till insatser för flyktingar genom Frikyrkan Hjalper, att förmedlas genom De Förenade Buddhistkyrkorna i Sydvietnam. Utrikesutskottet konstaterade ett år senare (*UU 1975/76.14*, s 38, 41 och 43) bl a att det rädde "exceptionella förhållanden" i Kambodja och att landet var avskärmat från omvärlden, något som omöjliggjorde en humanitär biståndsinsats, men bekräftade att Sverige skulle stå fast vid sin uttalade beredvillighet att lämna humanitart bistånd, om kanaler öppnades som gjorde detta möjligt. Biståndet till Laos fick en ram på 30 mkr, medan biståndet till Sydvietnam fick en ram på 75 mkr för långsiktigt utvecklingssamarbete och 25 mkr i katastrofhjälp för det kommande budgetåret.

128. Folkpartiet har emellertid motionerat för ökad flyktinghjälp till Sydvietnam, se motion 1975/730 av Gunnar Helén m fl (fp), som argumenterade för att stödet genom Frikyrkan Hjalper skulle fortsätta och fick utrikesutskottets bifall till ett förslag på 5 mkr (*UU 1975/4*, s 29–30).

Moderata Samlingspartiet har påtalat den bristande balansen både mellan biståndet till Sydvietnam och Nordvietnam, och mellan biståndet till PRR och övrigt bistånd till Sydvietnam. Se bl a en reservation av partiets medlemmar i utrikesutskottet (*UU 1975/4*, s 123), där de bl a framhöll att det humanitära biståndet inte bör "fördelas efter politiska principer utan komma människor i nöd till nytta oavsett om de befinner sig på den ena eller andra sidan av stridslinjerna. Lämpligt organ för att fördela sådana medel är i första hand Röda korset". Se också motionen 1975/76-2000 av Gösta Bohman m fl (m), med förslag om att bistånd till Kambodja tills vidare ej bör ifrågakomma, och att endast humanitart bistånd borde utgå till Laos. I förbindelse med detta se reservationer av partiets medlemmar i utrikesutskottet (*UU 1975/76-14*, s 108–9 och 112). Angående Kambodja heter det bl a – efter en beskrivning av laget – att "Så länge denna omänskliga regim sitter vid makten . . . är konkreta diskussioner om svenskt bistånd till Kambodja meningslösa."

129. Ramarna för biståndets utformning drogs som namnts upp i SU 1969/82 och *UU 1970/9*. Se för övrigt bl a Prop 1974/1, Bilaga 5, s 52, som ger ett koncentrerat sammandrag av biståndets sammansättning till de olika rörelserna

PAIGC i Guinea-Bissau har med svenskt stöd successivt byggt upp sin transport- och lagringskapacitet och kan nu ta emot avsevärda kvantiteter civila varor. Listor upprättas årligen av PAIGC och varorna, främst undervisningsmaterial och utrustning för hälsovårdssektorn, upphandlas sedan av SIDA. Biståndet inkluderar även vanliga handelsvaror för folkaffärer. PAIGC inrättat i befriade områden. Befolkningen kan där byta till sig bl a tyger och redskap mot jordbruksprodukter. Innevarande budgetår levereras även ris till de områden i befriade delar av Guinea-Bissau som drabbats av torka. Totalt lämnas 15 milj. kr till PAIGC under innevarande budgetår.

Med FRELIMO i Moçambique har på samma sätt nåtts överenskommelse om svenskt stöd till utbildning, hälsovård och produktion, dels i Tanzania, dels i befriade områden i Moçambique. Kontantbidrag lämnas till driften av ett barnlager i södra Tanzania och till Moçambique-institutet i Dar es Salaam, som är huvudkvarter för rörelsens civila verksamhet. För transport och lagring av varor utgår särskilda kontantbidrag. FRELIMO får budgetåret 1973/174 sammanlagt 5 milj. kr.

För MPLA i Angola har beräknats 3,5 milj. kr, varav en del utgör bidrag till en av UNESCO administrerad utbildningsinsats i Kongo. Den namibiska rörelsen SWAPO har börjat bygga upp

bl. a. en egen utbildningsverksamhet bland namibiska flyktingar i Zambia. Till denna har Sverige under budgetåret bidragit med 500 000 kr. ZANU och ZAPU från Sydrhodesia och ANC från Sydafrika får svenskt stöd för liknande verksamhet.

Året därpå preciserades biståndet till ANC något närmare (Prop. 1975.1, Bilaga 5, s 64): "kläder och andra civila fordonenheter för medlemmar i Tanzania och Zambia". Och om biståndet till SWAPO. "stöd för insatser inom utbildning, hälsovård och jordbruk" 1 1973 års statsverksproposition beskrivs biståndet till PAIGC, MPLA och FRELIMO som "varor för hälsovård, undervisning och konsumtion. Enklare redskap ingår också liksom fordon för distribution av varubiståndet samt för sjuktransporter" (Prop. 1973.1, Bilaga 5, s 38)

Vad gäller biståndet till motståndsrörelserna i Indokina. se bl a motion 1972 931 av Birgitta Dahl m fl (s) med hemställan om att biståndet till FNL/PRR, Neo Lao Haksat (Laos) och FUNK (Kambodja) – i likhet med biståndet till de afrikanska befrielseströrelserna – borde omfatta varor för livsmedelsförsörjning, undervisningsväsen och sjukvård. För sammansättningen av det humanitära biståndet till befrielseströrelserna, se för övrigt också SIDA om u-samarbetet, 1975, s 165–66, och Prop. 1975/76. 100, Bilaga 5, s 48–49.

130 Se upprepade motioner av C H Hermansson m fl (vpk) – inledda med motion 1972.57, med hemställan om att riksdagen skulle besluta upphäva förmyndarprincipen om humanitärt bistånd, till förmån för en princip om villkorslöst stöd till befrielseströrelserna, i anslutning till ett förslag om ökat stöd till MPLA, PAIGC och FRELIMO – och dessutom bl a motionerna 1973 278, 1974.399, 1975 1152, 1975.248, samt 1975/76 1134. Några av dessa gällde också stöd till ANC i Sydafrika

131 Utrikesutskottet fann det 1972 tillräckligt att konstatera att yrkandet "strider mot gällande riktlinjer för stöd till afrikanska befrielseströrelser" (UU 1972 6, s 27). Året därefter uttalade utskottet (UU 1973.3, s 48, för fp och c, se också reservationen s 78, för ett liknande uttalande) att motionens "beskrivning av det nuvarande biståndets karaktär saknar grund. Förslaget till ändrade principer för biståndets avstyrkes, då det strider mot gällande, val fungerande riktlinjer" Se också UU 1974.3, s 47.

132. Se bl a UU 1971:2, s 31, där man pekar på Sveriges anslutning till de resolutioner i FN som rekommenderade materiellt stöd till befrielseströrelserna och framhåller att "Sverige är redan nu en av de allra största bidragsgivarna till FN:s båda hjälpprogram avseende södra Afrika". Se också Prop 1972 1, Bilaga 5, s 24, där det bl a konstaterades, att dittills endast UNESCO och FAO hade inlett åtgärder för att församla FN-resolutionerna om moraliskt och materiellt stöd till befrielseströrelserna; medan utrikesutskottet samma år (UU 1972 6, s 26) kunde konstatera att också WHO och UNDP hade beslutat ingå samarbetsavtal med OAU avseende insatser som berörde befrielseströrelserna. Utskottet "noterar med tillfredsställelse att regeringen avser att aktivt verka för att FN-resolutionerna om stöd till befrielseströrelserna förverkligas i vidare omfattning" I Prop 1973 1, Bilaga 5, s 39, konstaterades det att "Sverige har aktivt arbetat för att FN-systemet skall engagera sig för humanitärt bistånd till befrielseströrelserna i södra Afrika. Jag noterar med tillfredsställelse att så börjar ske" – med hänvisning bl a till, att UNESCO hade beslutat om ett antal konkreta utbildningsinsatser och att Sverige hade planer på att ge bistånd genom UNESCO till en skola, som MPLA skulle öppna i Dolisie i Kongo. Se i detta sammanhang också UU 1973 3, s 47, där utrikesutskottet betonade att det var särskilt angeläget att vidga UNDPs verksamhet på detta område. Se också Prop. 1974.1, Bilaga 5, s 16, 28 och 39–40, där det bl a framhålls att Sverige hade ställt i utsikt särskilda bidrag till UNDP under 1974, för att möjliggöra för FN-familjen att öka sitt bistånd till befrielseströrelserna. Se också UU 1974.3, s 45, där utrikesutskottet gav sitt bifall till ansträngningarna för att utvidga FN-organens bistånd till befrielseströrelserna, och fann det "angeläget att Sverige fortsätter att stöja en sådan utveckling och tar lampliga initiativ i detta syfte". Se vidare Prop 1975 1, Bilaga 5, s 42, där det framhålls att UNDPs styrelse 1974 "bl a. på svenskt initiativ" hade beslutat ge bistånd till befrielseströrelserna i södra Afrika, något som innebar att UNDPs reguljära resurser skulle användas till detta ändamål. För att underlätta detta hade ett särskilt svenskt bidrag ställts i utsikt för budgetåret 1974/75, men UNDPs bistånd till befrielseströrelserna hade varit så begränsat att frågan om utbetalning av det svenska bidraget inte hade blivit aktuellt. Se också Prop 1975/76 100, Bilaga 5, s 20 och 33, där det pekas på att Sverige hade lämnat ett extra bidrag på 2 mkr till UNDP för detta ändamål, och s 46, där det hänvisades till att Sverige lämnade 1,5 mkr till MPLA-skolan i Dolisie under budgetåret 1975/76 och enligt avtalet med

UNESCO skulle bidra med ytterligare 1 mkr under det följande budgetåret Dessutom hade 200 000 kr beräknats till det särskilda studiestödprogrammet för angolesiska flyktingar i Zaire i UNDP-regi.

133. Se bl a motion 1971/472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c), som tog upp möjligheterna för Sverige att ta initiativ i FN till ett utvidgat internationellt program för stöd till motståndsrörelserna, främst i södra Afrika; och en reservation av mittenpartiernas medlemmar av utrikesutskottet i detta sammanhang (*UU 1971:2*, s 67), där det bl a heter

Ett sådant internationellt program skulle utgöra ett ytterst vardefullt komplement till de existerande hjälpprogrammen för södra Afrika, förvaltningsfonden för apartheidpolitikens offer och utbildningsprogrammet för södra Afrika. Det föreslagna programmet borde inriktas på stöd till de motståndsrörelser som bedriver en betydande civil förvaltning och avse bl a bidrag till sjukhus, medicin, skolor och annan utbildning Ett sådant stöd måste givetvis lämnas i former som faller inom ramen för den typ av hjälp som enligt folkrättsliga principer kan ges via FN. Beträffande den närmare utformningen och fördelningen av hjälpen bör samarbete sökas dels med rörelsernas företrädare, dels med den afrikanska enhetsorganisationen OAU. I likhet med vad som skett i andra sammanhang bör Sverige förklara sig berett att lämna väsentliga bidrag till ett dylikt internationellt program inom FN med inriktning på att stödja motståndsrörelser i södra Afrika.

134. Se *ovan*, not 132, speciellt det extra bidraget till UNDP.

135. Se bl a *UU 1972:6*, s 27–28, där det framhölls att Kungl Maj t och biståndsmyndigheten bedömde inkomna ansökningar "i enlighet med de av riksdagen uppdragna riktlinjerna för denna form av humanitär bistånd och under hansynstagande till de huvudprinciper som vägleder den svenska utrikespolitiken" Det hette också att "Givetvis måste de organisatoriska förutsättningarna för god användning av biståndet föreligga." Se också *UU 1974:3*, s 46, där det beträffande FNLA hette att "Som kriterium för svenskt humanitär bistånd till befrielseströrelser gäller bl a att rörelsen bedöms ha möjlighet att effektivt kanalisera hjälpen till offren för kolonialregimens förtryck." Se också *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 52.

136. OAU har dragits in en gång i samband med förmedlingen av direkt svenskt bistånd – frånvaron av en rekommendation från OAU användes som ett tilläggsriterium för att avvisa ett förslag om stöd till ELF av utrikesutskottet (*UU 1975/76.100*, s 48–49) OAU har emellertid också dragits in i samband med bistånd genom FNs fackorgan – se bl a *UU 1971:2*, s 31, *UU 1972:6*, s 26, *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 39, *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 16, samt *Prop. 1975/76.100*, Bilaga 5, s 20, där hänvisningen till OAU är indirekt. I den sistnämnda propositionen hänvisades till UNDP-stöd till befrielseströrelser "som erkänts av ... (OAU)".

Mittenpartierna i utrikesutskottet framhöll emellertid i en reservation 1971 (*UU 1971 2*, s 67) bl a att "Beträffande den närmare utformningen och fördelningen av hjälpen bör samarbete sökas dels med rörelsernas företrädare, dels med den afrikanska enhetsorganisationen OAU."

137. För de norska riktlinjerna på detta område, se bl a Olav Stokke, "Norsk støtte til frigjøringsbevegelser", i *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1973*, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, Oslo 1974, speciellt s 56–57. Se för övrigt också Olav Stokke, "Utviklingsbistand og frigjøringsbevegelser", i *Internasjonal Politikk*, 1970 4, samt Olav Stokke, *Norsk Utviklingsbistand*, Nordiska afrikainstitutet, Uppsala 1975, s 28–31. (Stokke, 1975).

138. *Prop. 1962.100*, s 20.

139. *Ibzd.*, 20–22

140. *Ibzd.*, s 21

141. *Ibzd.*, s 24.

142. *Ibzd.*, s 21.

143. *Prop. 1968:101*, bl a s 1 och 96. Samtidigt drogs en treårsplan upp för åren 1968/69–1970/71

Se i detta sammanhang också följande motioner 1968 De likalydande motionerna I 157 av Yngve Holmberg m fl (h) och II 208 av Gosta Bohman m fl (h) med en plan för att uppnå en procentmålet 1974 eller budgetåret 1974/75 för det statliga biståndet, som förutsatte en årlig ökningstakt på ca 25 procent, och dessutom en plan för tillväxten av det privata kapitalflödet som förutsatte en årlig ökningstakt på 20 procent, de likalydande motionerna I 213 av Ulla Lindström och Torsten Hansson (s) och II 271 av Nancy Eriksson och Evert Svensson (s), med förslag om en

anslagsmetodik som inom planens ram satte anslagsökningarna i direkt procentuell relation till bruttonationalprodukten, de likalydande motionerna I 523 av Lars Werner (vpk) och II:563 av C H Hermansson m fl (vpk), med förslag om att enprocentmålet skulle uppnås under loppet av de tre nästföljande budgetåren, de likalydande motionerna I 791 av Joel Sörenson (fp) och II 1025 av Einar Rimmerfors (fp), med hemställan om 2 procent av BNP som riktlinje för det svenska utvecklingsbiståndet på längre sikt, om möjligt på 1970-talet, och de likalydande motionerna I:865 av Olle Dahlén (fp) och Torsten Bengtson (c) och II.1119 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Wedén (fp), med en plan för att uppnå enprocentmålet senast budgetåret 1972/73.

För statsutskottets behandling av regeringens plan och de framlagda motionerna, se *SU 1968:128*, s 19–23. Här påpekades bl a att målet redan i prop. 1962:100 knöts till BNP. Det skulle bara avse statligt bistånd i form av gåvor, lån på minst fem års löptid och bidrag via internationella organisationer. I prop. 1968:101 preciserades detta ytterligare till att gälla BNP till *marknadspris*, enligt *svensk* definition, som var 7–8 procent högre än det BNP som FN tillämpade, och biståndet skulle dessutom beräknas på fullständig nettobasis – dvs med avdrag för amorteringar och rantebetalningar och andra former av återbetalningar.

Statsutskottet avstyrkte de motioner som förordade förslag om en snabbare ökningstakt eller andra biståndsmål än de som regeringen hade föreslagit. Man fann emellertid vissa saker i motionerna I 213 och II 271 tilltalande – bl a det att stegringen i kronor skulle bli mindre brant och tungt att bara mot periodens slut än vid en kumulativ 25-procentig stegring från år till år – och uttryckte önskemålet om att regeringen tog upp detta till prövning följande år.

Folkpartiets och Centerns medlemmar av utskottet anslöt sig i en reservation till motionerna I 865 och II 1119 (*SU 1968:128*, s 71–73). De framhöll bl a att ökningen av biståndsanslagen under 1960-talet hade varit mycket blygsam – 1962 fanns det förhoppningar om att enprocentmålet skulle uppnås under loppet av 1960-talet. Den beräknade stegringstakten i fortsättningen var alltför långsam, de önskade att målet kunde uppnås två år tidigare – senaste 1972/73. De fann också stegringstakten för det statliga biståndet i motionen I 157 och II.208 för långsam, men slot upp kring dess synpunkter om mer energiska och planmassiga åtgärder för att främja och underlätta de privata och långfristiga kapitalrörelserna till u-landerna.

Högerpartiets utskottsmedlemmar anslöt sig i en reservation till motionerna I 157 och II:208 (*SU 1968:128*, s 73–74), vad gällde åtgärder för att öka det privata kapitalflödet, så att Sverige kunde nå det internationellt accepterade enprocentmålet, där både privata och statliga biståndsin-satser ingår, under något av de båda första åren av 1970-talet.

Krav på ett enprocentmål hade rests tidigare. Se bl a de likalydande motionerna 1966, I.368 av Torsten Bengtson (c) och Birger Lundström (fp), och II:450 av Bertil Ohlin (fp) och Gunnar Hedlund (c) med krav om att regeringen till nästa års riksdag skulle utarbeta en plan för biståndets tillväxt fram till i första hand en procent av BNP, de likalydande motionerna I:158 av Lars Werner och Gunnar Adolfsson (k) och II:207 av C H Hermansson m fl (k), med hemställan om att målsättningen en procent av BNP allra senaste skulle uppnås vid slutet av 1960-talet; och II 456 av Georg Bertil Rubin (fp), om att enprocentmålet från 1962 skulle förverkligas senast år 1970.

Se också *Mer åt u-landerna*, s 12–13, där en arbetsgrupp inom Folkpartiet framhöll att man *senast* budgetåret 1972/73 borde vara framme vid etappmålet en procent av BNP.

144 Se *Svenska Dagbladet* (m), Stockholm, 14 januari 1972, referat från ett budgetmöte i ABF-regi i Stockholm. I en ledarartikel två dagar senare framhöll tidningen att finansministern redan vid föregående års remissdebatt hade framfört liknande tankar, som inte funnit genklang i riksdagen. Se också *Arbetarbladet* (s), Gävle, ledarartikel, 14 januari 1972.

145 I svensk press blev uttalandet starkt kritiserat. Se bl a ledarartiklar i *Svenska Dagbladet* (m), 14 och 16 januari, *Aftonbladet* (s), Stockholm, 12 januari, *Gefle Dagblad* (fp), 13 januari, och *Ekstuna Kuriren*, 19 januari.

Möjligheten att utsträcka tidsfristen för enprocentmålets uppnående antydde emellertid inte i statsverkspropositionen. En rad talare i riksdagens allmänpolitiska debatt 1972, betonade att målsättningen var oförändrad. Se bl a inlägg den 2 februari 1972 av Inga Thorsson (s).

Vi har därför i Forenta Nationerna från svensk sida utan reservationer förpliktat oss politiskt och moraliskt till att 1975 i faktiska utbetalningar överföra 0,7 procent av vår bruttonationalprodukt till u-landerna i form av bistånd. Utbyggnaden av våra biståndsanslag fram till det målet, som

nara överensstämmer med riksdagens principbeslut för fyra år sedan att budgetåret 1974/1975 anslagsmassigt uppnå 1 procent av bruttonationalprodukten, fortsattes för budgetåret 1972/1973.

Jag tillät mig att för ett år sedan säga, att biståndsanslagen förlorat det sista inslaget av restpostkaraktär genom vår aktiva medverkan till FN-beslutet hösten 1970. Situationen är självfallet oförändrad i dag. I en kombination av upplyst eggtintresse och moraliskt ansvar – och moral är och förblir en betydelsefull politisk drivkraft – skall måluppfyllelsen fullföljas

Se också inlägg i samma debatt av David Wirmark (fp) den 4 februari. Han argumenterade för mittenpartiernas biståndsmotion, som krävde en ökning av biståndsanslagen med 35 procent årligen för att infria målsättningen av år 1968, och konfronterade finansminister Gunnar Strang med det lofte som dåvarande utrikesminister Torsten Nilsson gav på socialdemokratiens partikongress 1967: "Låt oss säga 1974/75". Strang hade enligt Wirmark den gången stött utrikesministern, och anvant följande argumentation mot dem som krävde att enprocentmålet skulle uppnås ännu tidigare: "Vad blir resultatet om vi misslyckas? Hela vår satsning, hela vår politik blir svikna loften och beskyllningar för misslyckanden."

Enprocentmålet bekräftades också av Lisa Mattson (s) och Sture Korpås (c) i samma debatt, båda den 4 februari 1972.

Finansministerns forsoksbollong passar in i den bild Borje Kragh ("Vår u-hjälp – målkonflikter och måluppfyllelse", i *U-hjälp i utveckling?*, s 157–58) drar upp "U-hjälpen hamnar lätt i den kategori av resursanspråk, som i ökad grad berörs av de anpassningsåtgärder varmed man över budgeten eller annorledes söker mota ekonomiska störningar av olika slag". Daremot innebar reaktionen i den politiska miljön en annorlunda prioritering av volymmålet än den Kragh antydde, i varje fall vad angår anslaget. Den ekonomiska krisen fick emellertid en inverkan på biståndets sammansättning på så sätt att en betydande del av biståndet bands till inköp av svenska varor

Se fö Goran Dahlgren (utredningschef vid SIDA), "Varför bundet bistånd?", *Tzden*, 1973, s 152, som framhåller att "riktpunkten om 200 miljoner i varubistånd – vilket innebar en av de största förändringarna i svensk biståndspolitik sedan 1962 – höftades till när man inom finansdepartementet korrekturläste 1973 års statsverksproposition. . . Var detta Strangs svar på partikongressens krav att partiet skulle stå fast vid 1 %-målet?"

Också *Tzden* ("U-landspolitik är inte bara bistånd", 1973 3, s 129–32) kommenterade redaktionellt regeringens kursomläggning i mycket kritiska termer – regeringens motstånd mot en kommersialisering av biståndet har mjuknat efter partikongressens starka stöd för enprocentmålet år 1974/75. "Vad som nu håller på att ske är att regeringen söker efter vägar att mildra belastningen på den svenska samhällsekonomin av en kraftig ökning av biståndsarslagen. De vägar som regeringen hittills pekat på har varit borgerlighetens gamla karta kapphastar svenska varugåvor, stöd till svenska företags export till och investeringar i u-landerna. Man måste konstatera, att det onekligen skulle vara en olycklig effekt av segern på partikongressen, om denna riskerar att medföra en kvalitetsförsämring av hela biståndet. Sannolikt att, att hade partistyrelsen arligt redovisat sina alternativa avsikter, hade kongressmajoriteten fördragit att skjuta på uppnåendet av målet något år än att tvingas acceptera en genomgripande förändring av biståndspolitik till u-landernas nackdel."

Se även Jan Cedergren ("Korruperat bistånd", *Rapport*, 1973 2, s 26–27) som frågar om svenskt bistånd ska vara ett medel att lösa inhemska konjunkturproblem, som det verkar av statsverkspropositionen "Biståndet får inte blandas ihop med den svenska exportens villkor. Ett något lägre volymmål med rent mjöl i påsen är mer värt för u-landerna än ett enprocentmål med inslag av mer eller mindre bortsett svenskt exportstöd och bindningar."

För en god diskussion av det bundna biståndet, se också *Development Dialogue*, 1973 1, "Three views on Swedish commodity aid", där det ges en översyn av det bundna biståndet fram till 1973 ("Facts about Swedish Commodity Aid"); i tillägg till tre bidrag med olika synpunkter – Marian Radetzki, "The Myth of Commodity Aid", Helge Berg, "Swedish Industry and Tied Aid", samt Bernard Chidzero, "Commodity Aid and Tied Aid"

För en värdering av det svenska volymmålets speciella status, se Lars Kalderén, "Inledning", i *U-debatt*, s 8. Beslut om detta hade "fattats i högtidligare och mer bindande form än när det gäller de flesta andra utgifter – de utgör internationella förpliktelser, flera gånger avgivna i FN, senast

genom Sveriges anslutning till strategin för FN's andra utvecklingsårtionde. Att svika dem vore att svika u-landerna och undergräva vår egen trovärdighet i nationernas krets." Kalderéns konsterande kom omedelbart före finansminister Strangs anförande i januari 1972 (hösten 1971), och bör val inte betraktas isolerad från detta hot mot enprocentmålet. Lars Kalderén var departementsråd på UD

146. *SIDA:s anslagsframställning 1974/75*, s 4–5. Se också s 10–12. Enprocentmålet preciseras (s 11) till att galla *beviljade* medel, till skillnad från de faktiska utbetalningarna. Målsättningen för FN's andra utvecklingsårtionde som Sverige hade anslutit sig till, 0,7 procent i statliga överföringar före 1975, gällde däremot de faktiska utbetalningarna

147. Se motion 1971 472. Se också reservationen i detta sammanhang av den samlade oppositionen i utrikesutskottet, representanterna för Centerpartiet, Folkpartiet och Moderata Samlingspartiet (*UU 1971:2*, s 58–60) Dessa representanter slöt upp kring enprocentmålet och hänvisade till motioner i riksdagen, som hade uttryckt fruktan för att en årlig ökning på 25 procent skulle visa sig vara otillräcklig för att uppnå målet i tid – något riksdagen hade uttryckt oro för redan 1969 (*SU 1969:82*). Den gången fann statsutskottet att det var mycket svårt att bedoma den långsiktiga prisutvecklingen och tillväxttakten, och fann därför ingen anledning att vika från principen om 25 procent i årlig ökning. Långtidsutredningen hade emellertid gjort beräkningar, som tydde på att den ökningstakten var otillräcklig. Oppositionens representanter slot därför upp kring motionen från Helén och Hedlund, och uttalade bl a att

Ett genomförande av denna plan nödvändiggör en sådan anpassning av anslagstilldelningarna under de närmaste åren att den mycket kraftiga höjningen vid periodens slut, som nuvarande ökningstakt leder till, kan undvikas. Risken för att ekonomiska skal kommer att återopas mot en sådan mycket kraftig engångshöjning under planens slutår är överhängande och därför också faran för att 1 %-målet uppnående måste skjutas på framtiden

Se fö o anförande i riksdagen 1 april 1971 av Olle Dahlén (fp) (anförande nr 35) och Sture Korpås (c) (anförande nr 36). Se fö o också anförande av Arne Geijer (s) (anförande nr 38), som betonade att det "ekonomiskt sett naturligtvis kommer att bli mycket besvarligt för vårt land att nå detta mål. Vi vet icke hur den ekonomiska situationen ser ut här i landet när vi kommer fram till 1973/74 och 1974/75" Han hänvisade till de demonstrationer som ägde rum på Sergels torg samma dag, med krav om 5 % av BNP i svensk u-hjälp år 1980 "Då rör man sig med tal som är helt orealistiska. Jag tror att det är lika bra att klart säga ifrån att det skulle ställa den svenska ekonomin fullständigt på huvudet om en sådan plan utarbetades och genomfördes."

Redan 1969 hade Folkpartiets och Centerpartiets representanter i statsutskottet framhållit i en reservation att 1968 års plan "forespråkar en alltför långsam ökningstakt för det statliga utvecklingsbiståndet" (*SU 1969:82*, s 42). Moderata Samlingspartiets medlemmar i utskottet anslöt sig däremot till den beslutade ökningsplanen i en reservation De krävde samtidigt mer målmedvetna åtgärder för att stimulera det svenska näringslivet till att engagera sig i u-landerna, för att uppnå större privata överföringar i linje med det internationella målet på 1 procent i sammanlagda offentliga och privata överföringar (*UU 1969:82*, s 43)

Se för övrigt också motionerna 1970 I 450 av Gunnar Helén (fp) och Torsten Bengtson (c), och II 497 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Gustafsson (fp), med hemställan om att de fyra stora riksdagspartierna skulle traficas för överläggningar om hur man snabbare skulle kunna nå enprocentmålet än för närvarande, med en årlig ökning på i genomsnitt 25 procent som långtidsplanen forutsatte Detta avvisades av statsutskottet (se *SU 1970:84*, s 8). Se också reservationen i detta sammanhang av Folkpartiets och Centerpartiets medlemmar av utskottet (s 62)

148. *UU 1971 2*, s 6–8. Det framhålls emellertid att ingenting talade för att en kraftig höjning mot planperiodens slut skulle sätta genomförandet av enprocentplanen i fara

149. Se bl a motion 1972:934 av mittenpartiernas ledare Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c), med förslag om att planeringsramen för budgetåren 1972/73–1974/75 skulle utgå från en sammanlagd ökning av anslagen på 35 procent för vart och ett av de tre åren – 10 procent högre än den beslutade ökningstakten Detta avvisades av utrikesutskottets flertal, dock med hänvisning till en hemställan om en jämnare ökningstakt i uttalandet från året dessförinnan (se *UU 1972 6*, s 5–6). Mittenpartiernas representanter i utrikesutskottet kom här med en reservation – men denna gång utan att få sällskap av Bo Turesson (m), som året dessförinnan hade anslutit sig till en

liknande reservation – i vilken man uttryckte sitt beklagande över att regeringen inte hade föreslagit sådana biståndsökningar att enprocentmålet kunde uppnås med en jämn okningstakt, vilket bl a SIDA hade uttalat en önskan om, och som också innebar att det totala svenska biståndet under de mellanliggande åren fram till 1974/75 skulle bli mindre än vad en jämn stigningstakt skulle givit. Reservationen anslöt sig till motion 1972:934. Se *UU 1972:6*, s 63–64

Mittenpartiernas ledare Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), följde samma linje det följande året med motionen 1973 1101. Majoriteten i utrikesutskottet avvisade motionen med samma motivering som tidigare år, samtidigt som man konstaterade att biståndsanslaget för 1974/75 troligen måste ökas med 52 procent (se *UU 1973:3*, s 6–7). Återigen kom mittenpartiernas representanter i utskottet med en reservation – också denna gång utan anslutning från Bo Turesson (m) – i vilken man hänvisade till tidigare års förslag om en högre okningstakt. Man beklagade på nytt regeringens låga anslagsförslag och framhöll bl a att "De alltför små årliga höjningarna inte bara försvårar ett uppfyllande av enprocentmålet utan innebar också att den totala svenska insatsen för u-landerna under åren mellan biståndsmålets antaganden och dess uppfyllande får en alltför låg volym." Man framhöll också att det därmed "bl. a. ur planeringssynpunkt [blir] svårare att klara av en sådan kraftig engångshöjning (52 %)." Se *UU 1973:3*, s 65–66.

150. Moderata Samlingspartiets riksdagsgrupp var starkt splittrad i denna fråga. Som vi har sett (*ovan*, not 149) anslöt sig partiets representant i utrikesutskottet till mittenpartiernas reservation 1971, med förslag om en högre okningstakt fram till 1974/75, men detta upprepades inte de följande åren. 1972 och de följande åren framlade ledamoten Allan Åkerlind (m) motioner med en önskan om att frysa biståndsanslaget till det sist beslutade anslaget kronbelopp – som dock ökade år för år. Se motionerna 1971 685, 1972 184, 1973 633 (den sistnämnda sammanlänkade ökningen och BNPs relativa tillväxt), samt 1974 1281. Dessa förslag gick klart emot infriandet av enprocentmålet. Partiets representant i utrikesutskottet kom emellertid inte med någon reservation i linje med dessa motioner, som utskottet avvisade. 1972 framlade två av Åkerlinds partikamrater, Britt Mogård och Anders Wijkman, motion 1972:440, som bekräftade enprocentmålet, och året därpå motion 1973:1107, som foreslog ett ytterligare anslag på 250 mkr till biståndssandamål, vilket man fått fram genom att alla andra belopp i statsverkspropositionen i princip skurits ned med 0,4 procent. Detta avslogs av utrikesutskottet, men följdes inte upp genom någon reservation från partiets representant i utskottet. År 1973 framlade Mårten Werner (m) motion 1973 20, som bekräftade enprocentmålet, och denna motion följde han upp, tillsammans med andra partikamrater, året därpå i motionen 1974 80.

151. *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 1, 23 och 41–42. I motiveringen till detta framhöll regeringen bl a (s 23) att prisstegringstakten hade blivit snabbare än man tidigare haft anledning rakna med, och att energikrisen påverkat den tidigare förutsedda produktionsökningen.

152. *UU 1974:3*, s 3–6. Se motionerna 1974 80 av Mårten Werner m fl (m), och 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp).

153. Se *UU 1974:3*, s 75–77. Där framhålls det bl a (s 76) att energikrisen som regeringen åberopat som grund för att målet inte kunde infrias, måste ses från u-landernas sida. Den hade påfört de icke oljeproducerande u-landerna kraftiga påfrestningar och ökat skuldbördan. "Det svenska bidraget spelar härvid en viktig roll inte bara när det gäller anslagets storlek utan också genom den politiska effekt som ett svenskt uppfyllande av enprocentmålet vid utlovad tidpunkt kan ha på andra biståndsgivare."

154. Se *Prop. 1974:100*, s 24. I motiveringen heter det bl a att

Ett uppnående av enprocentmålet budgetåret 1974/75 skulle kräva att anslagen räknades upp med ytterligare ca 500 milj. kr. till ca 2,6 miljarder kr. En utgiftsökning av denna storleksordning kan inte accepteras utan kompenserande inkomstförstärkning. Av betydelse i sammanhanget är också de valutamässiga aspekterna. De kraftigt ökade oljepriserna innebar en stor belastning på vår utrikesbalans. Som jag tidigare redovisat kommer vår bytesbalans för 1974 åter att redovisa ett inte obetydligt underskott. Risk finns för att bytesbalansen ytterligare försvagas om den inhemska efterfrågan utvecklas starkare. Det kan i sammanhanget erinras om att den redan föreslagna svenska ökningen av biståndet med 35 % vid en internationell jämförelse framstår som mycket betydande.

155. *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 1 och 37.

Per Lundborg ger en uppskattning av biståndets värde i lopande och fasta priser under åren 1972/73–1975/76, se *De svenska biståndsanslagens realvärde 1972/73–1975/76*, i *Meddelande från utredningsbyrå*n, SIDA, juli 1977 (stencil). Anslaget i lopande priser var under dessa budgetår 1250, 1563, 2100 resp 2860, medan anslaget räknat i 1972/73 års priser uppgick till 1250, 1281, 1468 resp 1810 mkr (s 2).

156 *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 17

157 *SU 1968 128*, s 23, Se också s 20

158 *UU 1974.3*, s 4

159 *Ibid.*, s 4–6

160 Se bl a motion 1974.657 av folkpartiledaren Gunnar Helén m fl (fp), som i punkt 3 föreslog att biståndspolitiska utredningen uttryckligen skulle ges i uppdrag att komma med förslag om hur en ökning av BNP-andelen skulle ske efter det att en procentmålet nåtts. Utrikesutskottet avisade detta (se *UU 1974.3*, s 4–6) med hänvisning till de problem som uppstått för svensk biståndspolitik i anslutning till u-landernas krav om en ny ekonomisk världsordning – något som biståndspolitiska utredningen förutsattes vilja ta upp till diskussion. Först då kunde man ta ställning till det förslag som motionen väckte, enligt utskottet. Folkpartiets representanter i utskottet kom med en reservation i linje med motionen. De framhöll bl a (*UU 1974 3*, s 77) att en fortsatt upptrappningsplan borde inordnas i en samlad u-landspolitik. De påpekade bl a att "Detta får konsekvenser på många områden, t ex. när det gäller vår sysselsättnings- och handelspolitik. Åtgärder på det inhemska området som motverkar import av u-landsvaror försvårar t ex. u-landernas möjlighet att skaffa sig de nödvändiga valutainkomsterna och att åstadkomma en produktivitetshöjande struktumvandling."

161 Se *Prop 1974 100*, Bilaga 2, s 28, som förutsatte att biståndet efter en procentmålts infriande 1975/76 skulle ökas i samma takt som den förväntade ökningen av BNP, ca 7 procent i lopande priser. I *Prop 1975 1*, Bilaga 5, s 37–38, sattes beloppen något högre för budgetåret 1976/77, men knöts till 1 procent av den beräknade BNP för 1976. I *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 17–18, ökades anslaget för 1976/77 med 9 procent i förhållande till föregående år, men knöts till 1 procent av BNP 1976. Planeringsramen för kommande budgetår förutsatte en årlig ökning på 3 procent.

162. *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 85–86. I motiveringen heter det bl a att "en höjning av biståndsanslagen, som motsvarar ett års BNP-utveckling i vårt eget land, knappast är tillräcklig för att nu bibehålla biståndsinsatserna vid deras realvärde an mindre för att öka de svenska insatserna darutover såsom statsmakterna förutsatte då en procentmålet uppställdes." Ett anslag på 1,1 % av BNP "skulle möjliggöra för Sverige att höja sina bidrag till olika internationella biståndsprogram liksom till insatser genom SIDA direkt i mottagarländerna så att deras realvärde i stort sett bibehålles. Det skulle möjliggöra utvidgade eller nya insatser för de fattigaste länderna, samtidigt som valbehovliga belopp kunde avsättas för återuppbyggnadsinsatser i Indokina och sådana insatser för folket i Södra Afrika, som nu blivit möjliga eller kan bli möjliga under nästa år."

163 Se motion 1975 730 av folkpartiledaren Gunnar Helén m fl (fp), som framförde kritik mot budgetpropositionens planeringsramar för de följande budgetåren, på grund av att de endast tillät ytterst små öknningar av biståndet, samtidigt som den föreslog att anslagen till u-landsbiståndet borde utgöra en växande andel av Sveriges samlade resurser även efter det budgetår biståndet kommit upp i 1 procent av BNP. Se också motion 1975 1163 av Billy Olsson (fp), som foreslog att riksdagen skulle be regeringen om ett förslag till planeringsramar för den svenska biståndssamheten, som skulle innebära att ett tvåprocentmål skulle uppnås i början av 1980-talet.

164 Se *UU 1975 4*, s 5–6. Man hänvisade bl a till tidigare och kommande internationella moten angående förhållandet mellan i-länder och u-länder, bl a FN:s 7:e extra generalforsamling, som skulle få återverkningar på Sveriges u-landspolitik och bilda utgångspunkt för biståndspolitiska utredningen. Först då den föreligger "kommer tillräckligt underlag att finnas för ställningstaganden till principer för den framtida utvecklingen av biståndsanslagen".

Men samtidigt konstaterade utskottet att propositionens planeringsramar för 1976/77–1977/78 "är att anse som minimiramar". Insatser utöver dessa ramar kan således bli aktuella. Detta Pangade upp en hemställan i motion 1975 729 av centerledaren Thorbjörn Fälldin m fl (c), om att propositionens planeringsramar inte fick utesluta extra insatser såvida ytterligare starka skal harför skulle tillkomma. Detta tillfredsställde emellertid inte Folkpartiets representanter i utskottet, som i en reservation (*UU 1975 4*, s 110) bl a uttalade att

De rika landerna måste radikalt öka sina insatser för att stödja u-landerna i deras kamp mot fattigdom och nöd, för frihet och självständighet. För denna strävan bör Sverige, som ett av jordens rikaste länder i förhållande till befolkningens storlek, gå i spetsen. Enprocentsmålet är bara ett etappmål. Riksdagen bör klart uttala att de statliga anslagen till u-landsbistånd bör utgöra en växande andel av Sveriges samlade resurser även efter det budgetår då vi når upp till en procent av bruttonationalprodukten i bistånd. Ett sådant uttalande ligger i linje med vad som krävs i motionen 1163 av herr Olsson i Kil (fp) och innebär bifall till motionen 730 av herr Helén m fl. (fp)

I likhet med den senare motionen anser utskottet att de planeringsramar som angetts av regeringen för budgetåren 1976/77 och 1977/78 inte kan accepteras som riktningssgivande för biståndets storlek dessa budgetår, då de i realiteten innebär ett minskat svenskt u-landsbistånd i fast penningvärde

Biståndets volym har stor betydelse för u-landernas möjligheter att öka sin egen mobilisering av resurser och att påskynda både ekonomisk utveckling och sociala reformer.

165. *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 87

166. Se *UU 1975/76 14*, s 105–06, där Folkpartiets medlemmar av utskottet i en reservation gav sitt bifall till motion 1975/76 2055 av folkpartiledaren Per Ahlmark m fl (fp) som föreslog att anslaget skulle höjas med 150 mkr. Det framhölls att "det är beklagligt att regeringen inte ansett sig kunna föreslå större anslag". Om hänsyn tas till de kraftiga församringar i u-landernas bytesbalans med industriländerna innebär den föreslagna anslagsvolymen i själva verket en minskning av det svenska biståndets värde i reala termer". Genom att öka anslaget med 150 mkr skulle biståndet fortfarande utgöra 1 procent av den svenska BNP enligt tidigare beräkningsätt, genomsnittet för åren 1976 och 1977. Propositionens förslag skulle bara komma att utgöra 0,95 procent av BNP. Samtidigt begärde man en plan för biståndets vidare utveckling efter enprocentsmålet, och framhöll att "anslagen för offentligt bistånd bör utgöra en växande andel av vårt lands samlade resurser".

Se för övrigt också motionerna 1975/76 350 av C H Hermansson m fl (vpk), som ville utesluta varubiståndet från anslaget, och 1975/76 727 av Thorbjörn Fälldin m fl (c), som begärde att det skulle vara möjligt att göra insatser utover 1 procent av BNP vid kriser och katastrofer och då det gällde de hårdast drabbade länderna

Utskottets flertal framhöll i samband med herakningssättet – övergång till kalenderår i stället för genomsnittet för de två kalenderåren i budgetåret – att detta hade kungjorts i 1975 års budgetproposition utan att riksdagen hade reagerat på det, och förandringen var motiverad av svårigheten att göra säkra prognoser. Samtidigt hänvisades till att det svenska offentliga biståndet hade kommit upp i 0,8 procent av BNP 1975, och att endast Nederländerna och Norge av de övriga DAC-länderna (medlemmar av OECDs kommitté för utvecklingsbistånd) hade nått 0,7-procentmålet (*UU 1975/76 14*, s 16) (Norge infriade målet 1976).

167. För avgränsningar i förhållande till svenskt näringsliv, se bl a *Prop. 1970 I*, Bilaga 5, s 19, samt *SU 1970 84*, s 14–17. I *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 23, hänvisades till den norska *St meld nr 94* (1974–75), som drog upp nya riktlinjer för den norska biståndsverksamheten, såsom efterföljansvärd

168. För en kritisk diskussion av nyorienteringen av norsk biståndsverksamhet, se bl a Olav Stokke, "Norges ekonomiske samkvem med den tredje verden", i *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1975*, NUPU, Oslo 1976.

169. I de fall en sådan uppdelning har agt rum, har inte målsättningen i detalj sprungit fram ur normer fastställda av statsmakterna, utan genom de anslagsframställningar som SIDA har presenterat och som de politiska myndigheterna har accepterat. När det gäller det direkta biståndet genom SIDA, fördelas detta på de enskilda programländerna med undantag av speciella verksamhetsområden – stod till de minst utvecklade länderna, regionala program, varubistånd, enskilda organisationer, flyktingar och befrielseorörelser, forskning, katastrofberedskap och livsmedelsbistånd. Få av dessa verksamhetsområden passar utan vidare in i den indelning i sektorer som vi opererar med i senare kapitel.

170. Se *Svensk biståndspolitisk profil. Riktlinjer för utvecklingsbistånd*, SIDA (Stockholm) september 1973, preliminära utgåvor (Stencil) Haften som behandlar *Undervisning, Befolkning och familjeplane-*

ring, Halso- och naringsfrågor, Landsbygdsutveckling, Industri, Förvaltning, Sysselsättning och Kvinnan i utvecklingsprocessen

Infrastruktur och bostäder, Miljö, Forskning och Kooperation var under utarbetande. Av dessa utkom haftet om Kooperation i juni 1975.

En PM – *Utvärderings- och tillväxtnålen betydelse* Jr *det svenska biståndets inriktning*, (signerad G Edgren/kj, Eksek, SIDA, 6 4 1971) – demonstrerar att man inom SIDA har ansett den allmänna utformningen av riktlinjerna som problematisk. Se s 5, där det framhålls att "de dokument som sammanfattar de politiska beslutsfattarnas mening är formulerade i så allmänna termer, att de kan uttydas på de mest skiftande sätt, beroende på vem som svarar för tolkningen. Inte heller ger de motiv som redovisats någon vägledning för den som vill precisera utvärderingsmålen för praktiskt bruk." Edgren efterlyser en fri debatt om de praktiska slutsatser av "statsmakternas mer eller mindre orakelmässiga uttalanden" därför att "statsmakternas riktlinjer lämnar stor handlingsfrihet åt ambetsmän och myndigheter, vilka genom att utveckla praxis lägger fast den svenska biståndspolitik." Denna PM publicerades senare, bearbetad och på engelska, se Gus Edgren, "Growth and equality – the dual aim of Swedish development aid", i *Development Dialogue*, 1972:1.

Se också Lars Kalderén (*ovan*, not 145), s 12–13. Han framhåller att avsevärd möda inom SIDA lades ned på att med utgångspunkt i prop 1962.100 och senare uttalanden av regering och riksdag söka definiera operativt användbara mål för biståndet. "Svårigheterna visade sig vara flera och till slut oöverstigliga statsmakternas politiska målangivelser för biståndet var alltför allmänna och tekniken för att målsätta och sedan utvärdera samhällsprojekt annu utvecklad."

171 Se SIDA:s svar på Riksrevisionsverkets revisionsrapport "Analys av SIDA", daterad 1975-02-19. För RRV:s uppfattning om i vilken utsträckning SIDA hade lyckats i denna måltolkning och -precisering, se bl a RRV: *Granskning av SIDA:s planerings- och uppföljningsverksamhet*, daterad 1971-03-31 (Dnr 223), där det konstateras att biståndsmyndigheten i alltför hög grad saknar klart utformade mål och kriterier för insatsval, och RRV: *Analys av SIDA – revisionsrapport*, daterad 1974-10-25 (Dnr 1972 18), särskilt kapitlen 3–5 och 7. I denna understryks det i sammanfattningen att statsmakternas generella riktlinjer och målformulering "inte fritar myndigheten från uppgiften att konkret tolka direktiven och redovisa detta i dokumenterad form. Utan en sådan tolkning av statsmakternas intentioner: kan myndigheten inte arbeta rationellt." RRV konstaterar bl a (3:3) att "Någon dokumenterad sådan uttolkning [av biståndspolitiska målet] har inte stått att finna vare sig i offentliga tryck eller internt på SIDA."

172 Se bl a SIDA:s svar på Riksrevisionsverkets genomgång av biståndet till Tanzania 1970, och senare SIDA:s svar på RRV:s "Analys av SIDA". Se fö kap. 6.

2. Multilateralt bistånd

1 För Sveriges vidkommande, se bl a *ovan*, kap 1, not 5.

För en översyn av FN – systemets biståndsverksamhet under 1950- och 1960-talet, på svenska, se bl a Sixten Hepling, *FN och de fattiga länderna*, Prisma, Stockholm 1967, 1970.

2. Se bl a *Prop 1962.100*, s 19, Palmegruppen, *ibid*, s 132–35, särskilt s 134, *Innställning från Utvalget för utredning av frågan om Norges hjälp till utvecklingsländerna*, Oslo 1961, s 13, *Innst. S nr. 75* (1961–62), s 106 och *Innställning om den vidare utbyggnad av Norges bistånd till utvecklingsländerna*, Oslo 1967, (Onarheim-utvalgets inställning), s 25.

3 För de norska statsmakternas motivering för bistånd genom de mellanstatliga organisationerna, se bl a Stokke, 1975, s 37–41, och de källor som det refereras till där. För den danska motiveringen se bl a *Betænkning om Danmarks samarbejde med udviklingslandene afgivet af det af regeringen den 2 april 1969 nedsatte udvalg*, København 1970 (*Betænkning nr 565*), s 54.

4 *Prop 1962 100*, s 132–133

5 *Ibid*, s 133 [pkt (i)-(iv)], s 154 [pkt (v)-(viii)].

6 *Ibid*, s 154–155

7 *Ibid*, s 134–135

8 *Ibid*, s 135 [pkt (i)-(iii)], s 155 [pkt (iv)-(vi)]

9. *Ibzd.*, s 18–19
10. *Prop 1968:101*, s 9.
11. *Ibzd.*, s 9–10 För en presentation av de olika FN-organens verksamhet i denna proposition, se också s 41–59
12. *Ibzd.*, s 84
13. *Idem.*
14. *Idem*
15. *Idem*
16. *Ibid.*, s 85 Det påpekades att biståndsgivarna samarbetade inbordes och med de berörda mottagarna i olika samordningsorgan utanför FN-organen. För Sveriges vidkommande agde ett nära samarbete med de övriga nordiska länderna rum, bl a inom ramen av olika samprojekt, och Sverige deltog också i DAC-samarbetet inom detta område. Detsamma gällde samarbetet inom de konsultativa grupper och konsortier som Världsbanken tagit initiativ till. Ett annat område där internationell samordning agde rum, var inom ramen för konventionen om livsmedelsbistånd, som ingicks 1967. Se också s 136.
17. *Ibzd.*, s 85–86.
18. *Ibzd.*, s 86. Se också s 138, där det påpekas att SIDA i ett uttalande den 6 februari 1967, beträffande en rapport av den 15 december 1966, angående biståndsverksamheten av riksdagens revisorer, framhöll att val av biståndsmetod måste underordnas syftet, att biståndet skulle få så stor effekt i mottagarlandet som möjligt. Detta diskuterades också i SIDA:s petita för 1968:169
19. Se bl a *Prop. 1968:101*, s 134–136.
20. Betr norsk politik, se bl a Stokke, 1975, särskilt s 40–41
21. Se *Prop. 1962:100*, s 18–19, och *Prop 1968:101*, bl a s 9.
22. Detta betonades också i *Prop 1968:101*, s 9 ff. Se vidare avsnittet "Politik och inflytande" senare i detta kapitel.
23. Se bl a SIDA:s *Petita 1972/73*, s 6.
24. *Ibid.*, s 6–7. På s 7 heter det bl a

Styrelsen kvarstår vid den s k multilaterala preferens, som tidigare understrukits av statsmakterna och av styrelsen. Den finner dock, att kraftiga höjningar av Sveriges allmänna bidrag inom den nuvarande totalramen till de berörda internationella programmen utöver de redan beslutade – som uppgår till mindre än 20 milj kr för 1972 – med hänsyn till nu kända faktorer skulle kunna framstå som mindre väl motiverade just nu. Styrelsen anser dock att positiva förändringar i fråga om de internationella biståndsorganens kapacitet bör föranleda en snar omprövning av frågan om ytterligare bidrag till de internationella programmen.

25. Den multilaterala andelen utgjorde 36,2 % för perioden 1970:171 – 1972:173
- 39,6 % för perioden 1971:172 – 1973:174,
- 35,7 % ,, ,, 1972:173 – 1974:175,
- 33,5 % ,, ,, 1973:174 – 1975:176,
- 33,5 % ,, ,, 1974:175 – 1976:177,
- 36,8 % ,, ,, 1975:176 – 1977:178 samt
- 33,6 % ,, ,, 1976:177 – 1978:179.

Dessa andelar är beräknade på grundval av uppgifter i *Prop. 1970:1*, Bilaga 5, s 21, *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 22–23, *Prop 1972:1*, Bilaga 5, s 22, *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 20, *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 24, *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 38, *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 17–18. Se också *SIDA om u-samarbetet 1975*, s 30, där det konstateras att det multilaterala biståndet utgjorde ca 113 av biståndsanslaget, samt s 93, där SIDA i sitt förslag till fördelningen för 1976/77 tog som utgångspunkt 34 % till multilateralt bistånd, samma andel som för det föregående budgetåret

26 Se bl a *Prop. 1970:1*, Bilaga 5, s 14, och *Prop 1975:1*, Bilaga 5, s 40 – den förstnamnda anger en andel på ca 40 %, den sistnamnda på drygt 35 %.

27. *Prop. 1970:1*, Bilaga 5, s 14–15.

28. *SU 1970:84*, s 29.

29. Se motion 1975:176 727 av Thorbjörn Fälldin m fl (c)

30. *UU 1975/76:14*, s 17–18

31. Se bl a *Prop 1968:101*, s 134

32 Indelningei i bilaterala och multilaterala verksamheter, såsom de redovisas i statsmakternas anslag, har förändrat sig med tiden. Verksamheter som tidigare finansierades via det bilaterala anslaget har efterhand överförs till det multilaterala anslaget. Detta gäller bl a bidragen till FN:s befolkningsfond (UNFPA), Världshälsoorganisationens (WHO) forskningsinsatser på familjeplaneringens område, och bidraget till UNCTAD/GATT:s Internationella handelscentrum (ITC) för om budgetåret 1973/74 (se Prop. 1973/1, Bilaga 5, s 2 och 20). Däremot har "multi-bi"-biståndet konsekvent redovisats som direkt bistånd, även om också detta i praktiken förvaltas av en eller flera internationella organisationer. Detsamma gäller stödet till gemensamma nordiska eller skandinaviska projekt.

33 Se bl a motion 1973/1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), och reservationen av Folkpartiets, Centerpartiets och Moderata Samlingspartiets medlemmar av utrikesutskottet (UU 1973/3, s 70–71), där det konstaterades att en gradvis förskjutning hade skett till fördel för bilaterala insatser. Genom ökningen av biståndet "bor alla möjligheter tillvaratas att stödja FN:s olika biståndsprogram." UNDP, de regionala utvecklingsbankerna, IDA och övriga organ inom världsbanksgruppen, FN:s flyktingkommissarie och FN:s befolkningsfond framhölls speciellt. Se också motion 1975/176.727 av Thorbjörn Fälldin m fl (c), som krävde en ökad andel till de multilaterala biståndsinisitierna.

34 Se bl a motion 1971/472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c) med en anmodan till regeringen att lagga fram förslag som kunde öka Sveriges insyn i de internationella biståndssörjanen. De fann den existerande insynen otillfredsställande. Inte minst för riksdagen som anslagsbeviljande myndighet. Utskottet framhöll att Sverige hade goda möjligheter till insyn i organisationer som mottog svenska bidrag (UU 1971.2, s 42–43), men att det var av största betydelse att riksdagen fick ingående redogörelser – och att SIDA och utrikesdepartementet också i fortsättningen tog hansyn till detta. Representanterna för de tre stora oppositionspartierna i riksdagen (fp, c och m) avgav emellertid en gemensam reservation (s 71), där de sa att de fann ytterligare åtgärder motiverade. Se också motion 1974/657 av folkpartiledaren Gunnar Helén m fl som krävde ökad möjligheter till insyn, och motsvarande krav från centerledaren Thorbjörn Fälldin m fl i motion 1974/1271. I detta sammanhang uttalade utrikesutskottet bl a att frågan om ökad parlamentarisk insyn vid olika mellanstatliga organs möten kan behandlas av biståndspolitiska utredningen (UU 1974/3, s 25).

I sina reflexioner inför det andra utvecklingsåriondet 1970 kom SIDA-chefen med en inträngande vädjan om ett större engagemang från statsmakternas – speciellt riksdagens – sida i utformandet av politiken i FN-organen samt ett större samordnande av utrikes- och inrikespolitiken (Ernst Michanek, *Vår insats för u-landerna*, s 146–49, samt de två första punkterna av hans "Nya sju punkter om vår u-landspolitik", s 167–68). Besluten i ILO utgjorde ett undantag – de framlaggs årligen för svenska riksdagen och kommenteras av berörda svenska organisationer och ambetsverk och av regeringen, varigenom olika avsnitt av svensk sociallagstiftning och arbetsmarknadspolitik granskas i ljuset av den internationella diskussionen. Något liknande gäller inte för de andra FN-organen. Vi är ganska vana att tanka nordiskt numera, men inte vana att tanka i internationella termer. "Sådant får skötas eller misskötas underhand av tjänsteman, som i de internationella organen företräderna den svenska politiken." Michanek framhöll vidare att "Vi behöver internationalisera politiken genom att se till att politikerna blir mer engagerade. Frågor om vårt förhållande till världens folkökning eller livsmedelsförsörjning eller kraftfrågor eller miljöproblem etc. kan inte för riksdagen få vara begränsade till en utrikesdebatt eller bli dekorationer i remissdebatten. Vårt internationella engagemang i alla dessa frågor måste bringas att utgöra en växande del av vår jordbruksdebatt, vår socialpolitiska diskussion osv." Med hänvisning till att Sverige var UNDP:s största finansierare näst efter USA framhöll Michanek att Sverige inte bör avstå sitt inflytande åt andra på grund av underlåtenhet. "Vi behöver en starkare representation vid FN, vid Världsbanken osv. och en förbindelselänk med våra anslagsbeviljande myndigheter genom en utbyggd parlamentarisk representation i permanenta organ, som fortlopande följer verksamheten. Och vi behöver en offentlig rapportering från sådana organ."

35 Se UU 1971/15.

36 Se bl a Prop. 1974/1, Bilaga 5, s 24–25, där det bl a heter att

FN:s utvecklingsinriktade verksamhet är ett led i världsorganisationens strävanden att främja

fred och internationell samverkan. De bidrag som Sverige lämnar till FN-systemets utvecklingsarbete utgör därför en viktig del av vår allmänna FN-politik. En annan utgångspunkt för våra multilaterala bidrag är u-landernas uppslutning kring denna form för internationellt utvecklingssamarbete, manifesterad bl a vid de alliansfria staternas möte i Alger. Man har betonat att multilateralt bistånd begränsar möjligheterna till ekonomiska och politiska bindningar till enskilda större industriländer. I det multilaterala utvecklingssamarbetet är u-landets motpart inte ett i-land, som ensidigt beslutar om insatsen skall komma till stånd, utan en organisation där i-länderna själva har sate, och i FN-organens fall, majoritet. Det förhållande att det multilaterala biståndet är direkt knutet till den allmänna debatten inom FN om utvecklingsproblemen betraktas vidare som en av det multilaterala biståndets viktigaste fördelar. Genom denna anknytning har i-ländernas biståndspolitik påverkats i en för u-landerna gynnsam riktning. Sveriges stora multilaterala bidrag har förstärkt möjligheterna att verka för u-landernas önskemål gentemot andra i-länder.

Sista delen av denna motivering är ny i förhållande till tidigare motiveringar för multilateralt bistånd.

37. Se i ex *ibid.*, s 23. Se också Lennart Klackenbergs "Slå vakt om biståndspolitiken", i *Tiden*, 1973 7, s 435–36 (Klackenberg, 1973).

Lennart Klackenbergs framhåll något senare ("Swedish Development Co-operation: Principles and Policies", i *Development Dialogue*, 1974 1, s 16) att

active support for development co-operation through multilateral institutions is not the same as accepting uncritically their policies or pledging funds indiscriminately. For us the over-all objectives – e.g. contributing to social justice and increased economic interdependence – which Parliament has set, cover the whole of our development efforts. It goes without saying that the pursuit of these objectives has to be different from the bilateral activities. We thus participate as intensely as we can with limited resources in the 'normative' work in the relevant forums. The breakthrough of 'the integrated approach to development', i.e. the necessary interaction between social change and economic growth, was strongly supported by the Nordic countries in the work on the UN Development Strategy. The strategy's emphasis on qualitative and structural changes and reduction of existing social and economic disparities is today a point of departure for further conceptual advances in defining the process of real development, such as the work of the Committee for Development Planning.

38. *Prop.* 1975 1, Bilaga 5, s 40.

39. *Idem*. Utrikesutskottet tog inte ställning till denna policy, men avvisade samma år en motion (1975 458 av Åke Gillström m fl (s)), med förslag om ett bidrag till en frivillig UNESCO-fond för specialundervisning med hänvisning till "den svenska principinställningen att de inellanitliga biståndsprogrammens verksamhet i regel bör finansieras med allmänna bidrag. Av principiella och administrativa skäl bör stor återhållsamhet iakttas när det gäller bidrag till sårfonder för olika ändamål" (*UU* 1975 4, s 88).

För ett starkt stöd åt denna politik, se bl a Håkan Nerfving, "Improving the Multilateral System", i *Development Dialogue*, 1974 1, s 83–84. Han framhåller bl a

I would say that it is very important that Sweden, because of its unique policies of independence, should retain a high component of bilateral assistance, because, and thus is not paradoxical, it may thus contribute more to improve the multilateral system. Sweden is in the fortunate situation of having a clear policy on development, and it is therefore essential that it use directly a part of its aid to intervene in order to correct present imbalances and more precisely to help on a priority basis those countries aiming at structural reform, which are so often penalized by other donors.

On the other hand, it is essential that Sweden should maintain and increase its influence on multilateral organizations. It is important that a few countries like Sweden do fight for improvement, do fight for modernization, do fight for better procedures. It is important that Sweden be as critical as necessary in all the governing councils of the UN system. There is a tendency to be complacent. That is why it is useful to all of us that certain countries, because

of their integrity and also because of their contribution, it is clear to say what they have to say. Sweden has also a very important role in supporting special projects in the multilateral system.

40 De flesta av dessa procentangivelser galler år 1975 och är hämtade ur *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 19–33. Se också *Prop 1974 I*, Bilaga 5, s 25, där det hävdades att Sveriges stora multilaterala bidrag "har förstärkt möjligheterna att verka för u-ländernas önskiiga gentemot andra länder".

41 *Ibid*, s 20.

42 *Prop 1970 I*, Bilaga 5, s 11–15.

43 *Ibid*, s 13–37.

Se följande också Inga Thorsson (red.), *U-landernas sociala situation*, Prisma, Stockholm 1972 – Förord av Inga Thorsson, s 7–11, särskilt s 9. Se även R Ekéus, E Ringborg och U Svensson, *Tiden*, 1969 9, s 562, med referens till Gunnar Myrdals och Inga Thorssons insatser.

Se också *U-hjälpen under 70-talet, FN-rapporter om biståndet*, Redigering och inledning av Sixten Heppling, Rabén & Sjögren, Stockholm 1971, för en redigerad presentation i svensk översättning av Tinbergen-rapporten rörande utformningen av de allmänna (ekonomiska) målen för FN:s andra utvecklingsårstionde, Myrdal-rapporten rörande de sociala målen, Jackson-rapporten rörande FN-systemets biståndskapacitet, samt FN:s generalforsamlings beslut om andra utvecklingsårstiondets mål och medel, resolution om en internationell utvecklingsstrategi för FN:s andra utvecklingsårstionde och resolution om FN:s utvecklingssystemets kapacitet. I inledningen framhåller Heppling bl a (s 8) att ett av de dokument som spelade en viktig roll då beslutstexten för utvecklingsårstiondet skulle utformas, var den rapport som utarbetades under ett möte mellan experter på socialpolitik och socialplanering som ägde rum i Stockholm hösten 1969 (Myrdal-rapporten).

Professorn Gunnar Myrdal var mötets ordförande. Den drivande kraften både bakom dess tillkomst och åtskilliga av rekommendationerna var den dåvarande chefen för FN:s byrå för social utveckling, Inga Thorsson. Kostnaderna för mötet bestreds av SIDA, som därmed gjorde en betydelsefull insats för att förutgå internationella jämlikhetskrav i FN-sammanhang.

44 *Prop 1973 I*, Bilaga 5, s 22. Det heter bl a att "FN fördelas UNDP-resurserna efter mycket allmänna kriterier som bl a medfört att relativt utvecklade länder t ex i Ost- och Sydeuropa erhåller inte oavsejliga belopp från UNDP. Den nu inleda översynen bör enligt svensk uppfattning syfta till att UNDP-resurserna omfördelas till länder i egentlig mening och då särskilt till de minst utvecklade".

45 *Prop 1974 I*, Bilaga 5, s 23–26.

46 Här återgett ur *UU 1973 3*, s 27–20.

47 *SIDA om utvecklingsarbetet*, 1975 s 30.

För en redovisning av sanningen av det multilaterala – och det bilaterala – biståndet på global och lokal nivå, samt ett påstående för en mottagarcentrerad styrning av denna sanning, se följande Bertil Odén, "Sverige och biståndets internationella samordning", i *I-debatt*, s 64 ff.

Se följande också Ethel Ringborg, Rolf Ekéus och Ulf Svensson, "Internationellt samarbete för utveckling", i *U-debatt*, s 76 ff för en argumentation mot en internationell sanning av biståndet i syfte att genomföra en på bred internationell bas utformad politisk påverkan på ländernas regeringar – via en internationell förhandling utformad och accepterad utvecklingsstrategi som skall styra utformningen av ländernas utvecklingspolitik, en internationell granskning och värdering av tillämpningen av dessa riktlinjer, och indestämmande för biståndsgivarna när politiken för de 'gemensamma' ansträngningarna skapas. Författarna skepis gentemot detta biståndstänkande bottnade huvudsakligen i en övertygelse av att en utvecklingsstrategi inte kan genomdrivas utifrån utan måste formas inom länderna själva, förhållanden för att det globala påverkans-tänkandet i realiteten kommer att utnyttjas av de parter som har tillgång till maktmedel.

De båda första leden sker inom FN, som saknar maktmedel. Den gemensamma aktionen däremot kommer att ske under Världsbankens ledning. Bankens målsättningar för ländernas utveckling, vilka överensstämmer med Förenta staternas intresser i tredje världet, kommer i första hand att främjas av den globala påverkansaktionen. Det är enligt vår uppfattning angeläget att FN inte genom en sanningkoppling med denna aktion komprometteras.

48 *SIDA om utvecklingsarbetet*, 1975, s 35.

49. *Ibid*, s 35–36.

Lennart Klackenber (*Tzden*, 1973:7, s 434–35) framhöll däremot att avståndet mellan de vackra orden på centralt FN-håll om självtillitsstrategien och de stora i-landernas och organisationernas faktiska agerande är stort "Minskat eller helt indraget bistånd, svårigheter att få handelskrediter, påtryckningar av olika slag har ofta drabbat dem som velat utforma sin utveckling efter folkens egna önskemål och mot ett större oberoende. Men det skärper bara kraven på att länder som Sverige, i den egna biståndsverksamheten *och* i internationella överläggningar, ger särskild vikt åt biståndet till dem, som menar allvar med en social rättvisepolitik."

Thord Palmlund ("Multibi – eller multi och bi", i *U-debatt*, s 105 ff) varnar av principiella skäl mot bruken av multibi-bistånd för att styra inriktningen av de internationella programmen. Han framhöll bl a (s 109–10)

Tänk om Förenta staterna – eller Sovjet – skulle börja lämna stora extrabidrag till enskilda FN-organ och föreskriva vilka projekt i vilka länder som pengarna skall användas på. Tänk om alla skulle börja agna sig åt multibi för att med 'the power of the purse' få FN att syssla med vad just de anser viktigt. Det skulle naturligtvis inte gå, men för t. ex. Förenta staterna – intensivt sysselsatt med att finna biståndsvargar som gör det amerikanska biståndet mindre ostentativt än tidigare – kunde det ligga en lockelse i att använda FN-paraplyen på detta sätt. Vad är det då som ger Sverige rätt att genom specialbidrag dirigera FN-bistånd till vissa projekt och länder?

Multibibiståndet står också i konflikt med en traditionell svensk ståndpunkt i biståndspolitiska frågor. I många sammanhang har Sverige motsatt sig att FN skall ha specialfonder för olika ändamål. Sverige har hävdats att sådana skulle leda till administrativa komplikationer och snedvridningar av centralt fastställda prioriteringar – hos FN och hos biståndsmottagande stater – Samma invändning kan resas mot en betydande del av det multibibistånd som vi bedriver.

Palmunds slutsats på rubrikens fråga var: Multi och bi och multibi endast i undantagsfall. Han framhöll bl a med hänsyn till svenska bidrag till särskilda verksamheter som t. ex. familjeplanering och exportfrämjande insatser (*ITC*) att dessa synes "inte bora förknippas med krav på svensk medverkan i besluten om medlens användning. Organisationerna i fråga bör utan konsultationer med Stockholm ha möjlighet att besluta om medlens användning. Om de inte kan det, får vi försöka stärka deras kompetens. Skulle det inte lyckas, bör bidragsgivningen upphöra."

50. Se bl a motionerna 1971 674, 1972 936, 1973 414, 1973 1104, 1974 61, 1974 398, 1975 731 samt 1975/176 730. Dessa motioner avisades av utrikesutskottet, som också tog avstånd från verklighetsbeskrivningen i motionerna. Se *UU* 1972:6, s 45, och följande års utlåtande i anslutning till budgetpropositionen.

51. *UU* 1971 2, s 43

52. *Ibid.*, s 43–44

53. *Prop* 1972 I, Bilaga 5, s 27

Se också Lennart Klackenber (*Tzden*, 1973 7, s 436) som framhöll att det inte är svårt att ge färska exempel på världsbanksinsatser som är svårforenliga med McNamaras programatiska tal mot massarbetslösheten "De verkligt strida kapitalströmmarna går – liksom när det gäller de regionala utvecklingsbankerna i Asien och Latinamerika – till länder för vilka FN-strategins krav på inkomstutjämning och sociala reformer ofta inte är mer än ord."

Lennart Klackenber framhöll också vid denna tid (*Development Dialogue*, 1974:1, s 16–17), att ... We have strongly supported Mr McNamara's programme statements for new directions in the activities of the World Bank group but have also had to register disappointment with the progress so far towards translating these statements into practical action. We cannot silently accept that, for example, UNDP or the World Bank group and IDA should engage themselves and thereby unilaterally contribute funds in one-sided aid activities in South Viet-Nam, activities that may be an involvement for one of the parties in that war-torn country against the other party. We find it very difficult to accept that a multilateral institution withholds normal aid flows to a poor country because this country has not settled economic disputes with some other country or private interests, for example. Such behaviour is in contradiction with what is labelled the multilateral character of these institutions – it contradicts sometimes, as in the case of

Allende's Chile, the pledge to support development towards both independence and social justice.

54 I motion 1972.436 av Anders Björck (m) hemställdes att riksdagen skulle uttala, att rimlig ersättning skulle ges vid nationalisering av utlandsk egendom och att Kungl Maj:t skulle ges i uppdrag att inom FN:s ram verka för att ett skiljedomsinstitut och klara regler etablerades. Utrikesutskottet var enigt om att nationalisering borde föras till ersättning, och konflikter rörande ersättningen provas först genom nationell jurisdiktion, och efter överenskommelse mellan suveräna stater, eventuellt genom skiljedomsförfarande. De mellanstatliga biståndsorganisationerna var inte platsen att göra upp i sådana tvister. Se *UU* 1972:6, s 44-45. Se för övrigt instruktionerna till biståndspolitiska utredningen (återgivna i *UU* 1973:3, s 29), där det hänvisas till u-landskritik av banken.

55. Se bl a motion 1973 1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c), och reservationen av dessa partiers representanter i utrikesutskottet, med folje av Moderata Samlingspartiet (*UU* 1973:3, s 70-71). Se också motionerna 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp), och 1975/76 2055 av Per Ahlmark m fl (fp)

56 Se bl a motion 1975/76.2000 av Gösta Bohman m fl (m) med hemställan om ökat bistånd genom IDA och särskilt yttrande från partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UD* 1975/76 14, s 119)

57 Refererat – med indirekt anslutning – i *UU* 1974:3, s 21-22

Se också två artiklar av statssekreterare Lennart Klackenborg i *Arbetet* (s) 1 okt. 1974 ("Ersattigt Saigon-stöd skadar Världsbanken") resp 9 april 1975 ("Den som inte är med kan ju inte påverka!")

58. *Prop.* 1975 I, Bilaga 5, s 45

59. Se motion 1975 1154 av Olof Johansson m fl (c), där man också talade för en annullering av överenskommelsen om en fjärde påfyllning till IDA, såvida världsbanksgruppen beslutade ge bistånd till dessa två regeringar före den 1 juli 1976, ifall överenskommelsen vid den tidpunkten hade trätt i kraft. Året dessförinnan hade Olof Johansson m fl (c) motionerat med avsikt att uppdra till biståndspolitiska utredningen att prova de mellanstatliga biståndsorganens verksamhet med förtur, och att inte göra några utbetalningar till IDA tills resultatet av denna provning förelåg (motion 1974.1276).

60 *UU* 1975.4, s 40-41

61 *Ibid*, s 39.

Se också en rad artiklar i *Rapport*, 1974.5 – bl a Ernst Michanek, "Världsbanken – fall för fostrare", Sten Rylander, "Vart går Världsbanken?", Goran Ohlin, "Världsbanken är en bank", Marika Fahlén, "Världsbanken – en sanning i FN-familjen?", Christopher R Willoughby, "Mot nya djärva mål", Henri Labouret, "Landsbygdsutveckling – en ny syn på lönsamhet", Charles Weiss, "Att anpassa teknologi", Carl Gösta Widstrand, "Med Världsbanken på nya äventyr eller om svårigheten att kopa lok", samt Ulla Lindström, "Världsbankens projektmarknad erbjuder svensk industri stora möjligheter".

För en kritisk attityd till Världsbanken som samordnare av det internationella biståndet, se också E Ringborg, R Ekéus och U Svensson, i *U-debatt*, s 76 ff, speciellt s 100-12, där författarna framhåller att

Rollen som samordningsledare förstärks av att bankgruppens biståndsorgan, IDA, genom en fördubbling av bidragen från medlemslanderna från två till fyra miljarder kr. per år blivit världens näst efter USA största bidragsgivare. Detta avspeglar det fortroende de stora biståndsgivande länderna känner för banken, vilket baseras huvudsakligen på tre faktorer. En faktor är den administrativa effektiviteten. En annan är det förhållandet att i-landerna genom rotningsreglerna, till skillnad från i FN-biståndet, har majoritet och kontroll över bankens verksamhet. Slutligen beror det på bankens utvecklingsstrategi, som betonar den privata sektorns roll i u-landerna, och därigenom främjar privata utländska investeringar.

Världsbanken har från början sökt påverka såväl i-landernas biståndspolitik som u-landernas utvecklingspolitik. Detta har skett i första hand indirekt, genom ländergruppernas rapporter och genom den av banken ledda diskussionen i konsortier och konsultativa grupper.

Direkt har banken sökt påverka u-landerna genom kontakter med regeringsmedlemmar och ansvariga gänsteman

De krav på utformningen av utvecklingspolitiken som riktats mot u-landerna är baserade på Världsbankens utvecklingsstrategi. Till skillnad från FN-strategin består denna av reella riktlinjer för utformningen av en utvecklingspolitik. Världsbankens utvecklingsstrategi har sålunda klart tagit ställning för en väg för u-landernas utveckling marknadsekonomi med den avgränsade rollen tilldelad den privata sektorn. De utvecklingsmål som formulerats på grundval av rättvisidealerna riskerar härigenom att komma i andra hand i förhållande till kommersiella u- och i-landsintressen.

Det avgörande inflytandet över bankens verksamhet utövas av Förenta staterna. Detta är delvis en följd av landets ställning som den största bidragsgivaren och den därav följande stora rostandelen – ca 25 % av roststyrkan såväl i Världsbanken som IDA. US:s maktställning är emellertid i första hand avhängig av landets fullständiga kontroll över bankens verkställande ledning. Denna ledning är nämligen helt ansvarig för bankens planering. Landervalet inklusive fördelningen av insatserna mellan mottagarländerna avgörs således av denna instans utan möjligheter till insyn och kontroll. Direktionen i vilken bankens medlemsländer har representanter som genom röstning kan föra fram sina länders inställning i olika frågor har inget inflytande över dessa frågor. Detsamma gäller länderutredningarna och konsortiemotena vilka läggs upp av bankledningen utan att denna konsulterar direktionen.

Förenta staternas syn på utvecklingsprocessen har helt slagit igenom i bankens utvecklingsstrategi. Hartill kommer att bankens landerval på ett iögonfallande sätt kommit att främja USA:s säkerhets- och stormaktspolitiska intressen.

62. Regeringen har upprepade gånger betonat svenska initiativ för att öka u-landernas rostandel i IDAs styrelse och framhåvt detta som en svensk målsättning. Se bl a *Prop. 1971/1*, Bilaga 5, s. 26 (som anger u-landernas rostandel till 37,6 %), *Prop. 1972/1*, Bilaga 5, s. 27, *Prop. 1973/1*, Bilaga 5, s. 24 (dar det bl a också betonades att organisationen måste basera sin verksamhet på låntagarländernas egna utvecklingspolitiska målsättningar, och att IDAs verksamhet bör få en allt starkare anknytning till riktlinjerna i FN:s utvecklingsstrategi), *Prop. 1974/1*, Bilaga 5, s. 31 (dar det bl a konstaterades att strävandena att uppnå detta hade mott liten förstärkning från andra i-lander, och att man från svensk sida har försökt att finna alternativa metoder för att öka u-landernas inflytande, utan att uppge sin principuppfattning), *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s. 23 (dar u-landernas rostandel anges till 31 %, och där regeringen kunde rapportera att Sverige vid FN:s 6:e och 7:e extra generalförsamlingar aktivt hade stött u-landernas krav om ökat inflytande i världsbari-gruppen).

63. *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s. 23.

64. Se bl a *UU 1975/76 14*, s. 27–28, dar det hänvisades till två svar i riksdagen av statsrådet Gertrud Sigurdson, i vilka hon hävdade att bankens lån till Chile utgjorde en allvarlig belastning för förtroendet för Världsbankens verksamhet, men att svenskt medlemskap måste avgöras på grundval av en bred bedömning av organisationens politik och dess stöd bland u-landerna – även om detta stod på långt ifrån okritiskt Världsbankensgruppen är utan jämförelse den viktigaste finansieringskällan för u-landernas utvecklingsanstängningar och kommer troligen att så förbli. Sverige kunde därför inte fränsaga sig möjligheten att försöka påverka och förbättra politiken i detta som i andra FN-organ. "Som medlem av en mellanfolklig organisation får vi emellertid då vara beredda att även goda beslut som vi själva inte kan ställa oss bakom."

Utrikesutskottet slöt upp kring de nya signalerna i propositionen. Det hette bl a (s. 29–30), att provningen bl a måste ta hänsyn till att de totala svenska biståndsanslagen torde komma att växa långsammare under kommande år än hittills, och att de framtida bidragens storlek i viss utsträckning kunde bli avhängiga av de sedan länge hävdade svenska önskemålen om ökad rostandel för u-landerna i IDAs beslutsprocedurer. Andra i-landers förhållande till IDA och de resultat som nord-syddialogen skulle leda till torde också spela in.

SIDA-chefens positiva syn på Världsbanken inför 1970-talet framgår bl a i Ernst Michaneks, *Världsbankens insats för u-landerna*, s. 129–33, dar han speciellt ger beröm åt bankens samordnande verksamhet. Han tillfogade emellertid (s. 130–31)

Man kan dock inte blunda för att samordningsledarens värderingar – som kommer till synes i ex i olika länders situation, utveckling och politik – får en särskild tyngd då de förenas med

hans ställning som finansierar av en viktig del av programmet. Verldsbankens ideologi och dess tillämpning fortjänar därför att ägnas fortlöpande och förstärkt uppmärksamhet av delägarna. Bankens finansierare är huvudsakligen de västliga industriländerna, de kornruuistiska industriländerna är inte med, och u-ländernas ställning i banken är svag.

65 Se motionerna 1975/76 2000 av Gösta Bohman in fl (m) och 1975/76 2053 av Per Ahlmark in fl (fp) och ett särskilt yttrande av Moderata Samlingspartiets utskottsmedlemmar (*UU 1975/76 14*, s 119) som framhåller IDA som en effektiv och kompetent biståndsformidlare. Sverige borde riktligt reservationen gå i spetsen och utlova generösa bidrag till IDA under den förestående förhandlingsomgången.

66 Prop 1975/76 100, Bilaga 5, s 20. USAs andel från SIDA om u-samarbetet. 1975, s 30. På 1960-talet utgjorde USAs bidrag ca 40 procent av programmet (*Prop 1970 1*, Bilaga 5, s 24).

67 Se R. G. Jackson, *A Study of the United Nations' Development System*, Genoa 1969.

For SIDA-chefens kritiska syn på UNDPs roll som biståndssamordnare 1970, se Ernst Michanek, *Vår insats för u-landerna*, s 131–33. Han framhåller (s 131–32) att "UNDP-medlens användning i själva verket [har] i hög grad kunnat dirigeras av de många FN-organers sekretariat som utvecklat sig till stora och tunga, byråkratiska apparater med sammanlagt flera tiotusentals tjänstemän – långt ifrån alltid representerande en kvalitativ nivå som motsvarar uppgiftens svårighetsgrad".

68 *SU 1970.84*, s 31. Se också *Prop. 1971 1*, Bilaga 5, s 23–24.

69 *Prop 1970 1*, Bilaga 5, s 24–25, och *Prop 1971 1*, Bilaga 5, s 24.

70 *Prop 1972 1*, Bilaga 5, s 25.

71 *Ibid.*, s 26.

72 *Prop. 1973 1*, Bilaga 5, s 22.

73 *Idem.*

74 *UU 1973 3*, s 27–28.

75 *Prop 1974 1*, Bilaga 5, s 27.

76 *Idem.*

77 *Ibid.*, s 28. Året därpå konstaterade regeringen att UNDPs insatser för befrielse- och utvecklingsarbete hade varit synnerligen begränsade, varför det särskilda bidraget från svensk sida inte hade aktualiserats (*Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 42).

78 *Prop 1975.1*, Bilaga 5, s 41, och *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 20. Regeringen hänvisade också här till svenska initiativ.

79 *Prop 1975.1*, Bilaga 5, s 18 och 41.

80 *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 19–20.

81 *Ibid.*, s 20. Man hänvisade till att styrelsen hade fastställt årsramar för Angola, Kap Verde, Guinea-Bissau, Moçambique, Namibia samt São Tomé och Príncipe och att programarbetet hade inletts, förutom att beslut fattats eller höll på att beredas om konkreta projekt till ett värde av 5 milj dollar till befrielse- och utvecklingsarbete godkända av OAU. Dessa finansierades dels från den särskilda frivilliga fond som upprättats för ändamålet, dels via den ordinarie budgeten. "Sverige har i UNDP:s styrelse verkat för att UNDP:s stöd åt de afrikanska befrielse- och utvecklingsprogrammen snarast inordnas i programmets ordinarie verksamhet".

Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 32–33, där de reformer som blivit godkända på styrelsemötet i juni 1975, beskrevs som på följande sätt:

huvudsyftet skall vara att stärka u-landernas självtillit genom att särskilt söka utveckla u-landernas egna inansliga och andra resurser. UNDP skall prioritera insatser som avser att förbättra u-landernas utvecklingsplanering och genomföra en nödvändig omstrukturering av olika samhällssektorer. Reglerna för UNDPs insatser har genom de nya besluten mjukats upp avsevärt, och UNDP skall fortsättningsvis kunna finansiera alla slag av insatser i ett utvecklingsprojekt med undantag för rena kapitalinvesteringar. UNDP skall i ökad utsträckning kunna bestrida u-landers lokala kostnader i samband med UNDP-stödda utvecklingsprojekt. UNDP-styrelsen betonar i sitt beslut att det är mottagarländerna själva som skall bestämma inriktningen av UNDP-biståndet i enlighet med lämplig programmeringens principer. U-landerna skall själva kunna verkställa och leda UNDP-stödda projekt. UNDP förutser för sin egen och för u-landernas del ett ökat samarbete med universitet, vetenskapliga institutioner och konsultföretag. Fackor-

ganen inom FN-systemet skulle härigenom inte komma att dominera som hittills vid genomförandet av UNDP-insatser. Sammanfattningsvis framhålls att man söker göra UNDP mer målinriktat i stället för att noja sig med att erbjuda vissa typer av insatser

För eri presentation av UNDPs landerprogrammering och en vardering av det svenska inflytande över systemets utformande och UNDPs politik, se bl a Stig Andersen, "UNDP and Country Programming", i *Development Dialogue*, 1974 1, s 85 ff

82. Se *Prop 1975.1*, Bilaga 5, s 42–43, och *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 21 De svenska bidragen för 1975 och 1976 var på 10 resp 15 mkr De frivilliga bidragen – som framst kom från Danmark, Nederländerna och Norge – utgjorde 7,3 milj dollar 1975 I *prop 1975/76:100* hette det bl a att "Hittills har fonden godkänt ett tjugotal projekt som samtliga har en klart social präge! Flertalet projekt genomförs i samarbete med UNDP."

83. Se bl a *Prop. 1973.1*, Bilaga 5, s 22–23, *Prop 1974.1*, Bilaga 5, s 28–29, *Prop 1973 1*, Bilaga 5, s 43–44, och *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 21–22 På 1970-talet ökade Sveriges andel från 14 procent 1971 till 20 procent 1975. Extrabidraget 1975 var på 3 mkr Därtill kom 2 mkr från den svenska UNICEF-kommittén – framst från julkortsförsäljningen, men också från privata donationer. De extraordinära insatserna omfattade – utöver verksamheten i Indokina – också ett program till förmån för folken i södra Afrika, både de som 1974 nyligen hade uppnått självständighet och de som fortfarande stod under kolonialt styre Den svenska regeringen motiverade den kraftiga ökningen bl a med "det starka stod som UNICEF åtnjuter bland u-landerna" (*Prop 1974 1*), men också med att organisationen hade en administrativ kapacitet som översteg de finansiella resurser UNICEF hade till sin disposition (*Prop 1975 1*).

84. *UU 1974:3*, s 23. Utrikesutskottet bekräftade denna inställning till regionalt samarbete de följande åren. Se *UU 1975.4*, s 36–37, i anslutning till motion 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp), och *UU 1975/76:14*, s 33, i anslutning till motion 1975 176.2055 av Per Ahlmark m fl (fp), vilken anmodade regeringen att utreda möjligheterna till samarbete med de regionala utvecklingsbankerna Se för övrigt också motionerna 1974 278 av Gösta Bohman m fl (m) och 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp), som båda hemställde om utbyggnad av samarbetet med de regionala utvecklingsbankerna, och utskottets behandling av dessa, samt motion 1974.398 av C H Hermansson m fl (vpk) med förslag om att inte ge bistånd genom de regionala utvecklingsbankerna (*UU 1974 3*, s 23–24). Se också *Prop 1975 1*, Bilaga 5, s 25, där det, med hänvisning till beslut på FN:s extra generalförsamling 1974, konstaterades att "Regionalt samarbete som syftar till att stärka de medverkande u-landernas möjligheter att självständigt utforma en utvecklingspolitik till förmån för folken ligger i linje med det svenska utvecklingssamarbetet Utifrån denna grundsyn har svenskt bistånd, efter provning i varje enskilt fall, lämnats till olika ändamål under en följd av år "

85. *Prop. 1970.1*, Bilaga 5, s 34–35.

86. Se bl a *Prop. 1972 1*, Bilaga 5, s 29–30, *Prop 1973.1*, Bilaga 5, s 25, *Prop 1974 1*, Bilaga 5, s 33, och *UU 1974.3*, s 23–24 Under förhandlingarna om utvidgat medlemskap i banken – för Japan och europeiska länder – protesterade i synnerhet Sverige kraftigt mot att USA skulle ha veto i lånebeslut Utrikesutskottet framhöll 1976 (*UU 1975/76:14*, s 33–34) bl a att bankens beslutsstruktur och utlåningspolitik avvек från det som bedomdes förenligt med mål och principer för det svenska utvecklingssamarbetet

Sålunda har under 1970-talet en stor del av bankens utlåning varit koncentrerad till tre av de bäst ställda länderna i Latinamerika, nämligen Argentina, Brasilien och Mexico. Omkring 9 % av bankens utlåning under år 1974 gick till Chile Bankens utlåning till projekt avseende s k social infrastruktur (utbildning, bostäder, vattenförsörjning etc.) har stadigt sjunkit Sverige har vidare haft starka invandringar mot det för en internationell organisation unika förhållandet att ett enda i-land, USA, ensamt kan utöva vetorätt över beslut om utlåning från bankens specialfond.

87. *Prop. 1972 1*, Bilaga 5, s 29, och *Prop. 1971 1*, Bilaga 5, s 28 Regeringen tillfogade emellertid (*Prop 1972 1*) att detta ställningstagande, som hade meddelats banken, var baserat på dess dåvarande verksamhet och karaktär, och att regeringen som medlem (sedan 1966) ville fortsätta följa bankens utveckling, inte minst med hänsyn till den betydelse den kunde få som instrument för de regionala samlarbetssträvandena mellan medlemsländerna

88. *UU 1975/76:14*, s 33. Se också *UU 1974.3*, s 24.

Regeringen Fälldin gav emellertid nya signaler i denna fråga. I *Prop. 1976/77:100* (Bilaga 6, s 38-40) framhålls bl a att en viss omfördelning av resurserna till förmån för regionens fattigare länder har kunnat markas de senaste åren – under 1975 gick mer än en tredjedel av bankens utlåning till regionens fattiga länder som Bangladesh, Pakistan, Sri Lanka, Burma och Nepal. Utlåningen var enligt regeringen främst inriktad på utbyggnad av infrastrukturen och industriutveckling, men på senare år har en påtaglig forskjutning till förmån för jordbrukssektorn ägt rum. Enligt regeringen Fälldin har banken visat en ökad medvetenhet om behovet av att beakta de sociala aspekterna av utvecklingsarbetet. Med utgångspunkt i denna motivering foreslog regeringen att Sverige skulle delta i den beslutade kapitalhöjningen genom att teckna 675 nya kapitalandelar till ett nominellt värde av 10 000 dollar vardera. Regeringen framhöll att ett viktigt skal till att Sverige inte deltog nar bankens kapital ökade första gången 1971 var bankens engagemang i Laos och Sydvietnam under det pågående kriget i Indokina. Sedan det återförenade Vietnam i september 1976 övertagit Sydvietnams medlemskap i banken torde AsDB och i synnerhet Asiatiska utvecklingsfonden (AsDF) nu ha förutsättningar att finansiera utvecklingsinsatser och återuppbyggnadsprojekt i Vietnam, enligt regeringen. Den foreslog 13,9 mkr till AsDF för budgetåret 1977/78. Fonden inledde sin verksamhet 1974. Den är knuten till AsDB, och lånar lån på mjuka villkor till de fattigaste och minst utvecklade av bankens medlemsländer. Regeringen motiverade bidrag till AsDF med denna inriktning av utlåningen och foreslog att Sverige utfäster ett bidrag på sammanlagt 10,6 milj. dollar för budgetåret 1977/78-1979/80 (motsvarande 41,8 mkr).

89. Se bl a *Prop. 1969.1*, Bilaga 5, s 86, *Prop. 1970.1*, Bilaga 5, s 34, *Prop. 1971.1*, Bilaga 5, s 28-29, *Prop. 1972.1*, Bilaga 5, s 28-29, samt *Prop. 1973.1*, Bilaga 5, s 24-25. I ett gemensamt nordiskt memorandum antyddes storleksordningen 10 procent av de sammanlagda bidragen till fonden över en treårsperiod, begränsat till 15 milj. dollar. Sverige avsatte 3 milj. dollar för budgetåret 1969/70, men detta kom först till användning flera år senare. En mindre grupp givarländer, som omfattade de nordiska länderna, Nederländerna och Kanada, tog initiativ till de intensifierade förhandlingar som slutfördes i slutet av 1972. ADBs president skulle ex officio vara president i ADFs styrelse och fonden skulle huvudsakligen utnyttja bankens stab. ADF skulle som grundläggande syfte ha att bistå ADB att i större utsträckning bidra till den ekonomiska och sociala utvecklingen i bankens medlemsländer, samt att främja samarbete, inklusive regionalt samarbete, och ökad internationell handel, genom att ge lån till afrikanska medlemsländer vars ekonomiska situation och framtidsutsikter krävde utvecklingsfinansiering på mjuka villkor. Biståndsutgifter på 86 milj. dollar gavs för en första treårsperiod, därav 5 milj. från Sverige och sammanlagt 17 milj. dollar från de nordiska länderna. I *prop. 1973.1* framhålls bl a att ADBs lånegivning intill dess endast i begränsad utsträckning hade kommit de fattigaste medlemsländerna tillgodo, på grund av att villkoren inte var anpassade till deras ekonomiska situation. Regeringen förväntade sig emellertid att ADFs kreditgivning i stor utsträckning skulle komma att inriktas på de fattigaste länderna. Som ett komplement till bidraget till ADF beviljades i detta sammanhang ett engångsbidrag på 2,5 mkr till förinvesteringsstudier i de minst utvecklade länderna i Afrika för 1973/74. ADFs verksamhet inleddes i augusti 1973 då ADB och nio länder hade ratificerat fondens stadga. Dessa representerade en bidragsvolym på ca 65 milj. dollar (*Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 32-33). Året därpå hade 14 länder, med en bidragsvolym på ca 100 milj. dollar ratificerat fondens stadgar (*Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 46).

90. *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 33. Se också *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 46, där det bl a framhålls att mer än hälften av de länder, som FN hade definierat som hårdast drabbade av den ekonomiska krisen, återfinns i Afrika och att deras behov av finansiella resurser till fördelaktiga villkor hade ökat kraftigt. I motiveringen för ökade bidrag heter det bl a att "De afrikanska staternas allmänna uppslutning kring verksamheten, rostfördelningen i fonden – där jämvikt råder mellan bidragsgivare och låntagare – och verksamhetens allmänna inriktning har utgjort grund för ett aktivt svenskt stöd för fonden. ADFs verksamhet har kommit igång snabbt och dess kapacitet överstiger tillgängliga finansiella resurser". Se också *UU 1975/76:14*, s 33, där mottagarländernas inflytande betonas, det heter också att ADFs utlåning "har i första hand inriktats på de fattigaste länderna i Afrika och på de medlemsländer som under de senaste åren drabbats av svår torka. Drygt hälften av fondens utlåning har avsett sektorer som jordbruk, hälsovård och utbildning".

91. *Prop. 1975/76, 100*, s 25.

92. Se *Prop. 1975 1*, Bilaga 5, s 45, och *Prop 1975/76 100* s 24. Under åren 1974/75 – 1975/76 utbetalades 25 mkr, och för det följande budgetåret anslags 10 mkr

93. Se bl a *Prop 1970 1*, Bilaga 5, s 35, *Prop. 1971 1*, Bilaga 5, s 27, *Prop 1972 1*, Bilaga 5, s 30–31. och *Prop 1973 1*, Bilaga 5, s 26, Se också *UU 1971 2*, s 54–55. Sverige har givit särskilda bidrag (5 mkr det första året) till proteinberikning av veteleveranserna. I *prop 1973 1* karakteriserade regeringen WFP som en effektiv organisation med begränsade administrationsutgifter, och framhöll att "De biståndsmottagande länderna har ett väsentligt inflytande i WFP:s styrelse". Utrikesutskottet konstaterade 1971 att "U-landerna är företrädare i WFP:s styrelse och har därigenom inflytande på biståndets fördelning."

94. Se emellertid bl a *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 25, där regeringen framhöll att Sverige som medlem av styrelsen för WFP hade verkat både för en administrativ och resursmassig förstärkning av WFP:s kapacitet på katastrofområdet. I *Prop 1975 1*, Bilaga 5, s 71, konstaterade regeringen att Sverige var medlem av Världslivsmedelsrådet under tidsperioden 1975–77 och att detta organ skulle samordna debatten om livsmedelsproduktion, lagring och handel.

För en diskussion av livsmedelsbistånd, se bl a Odd Gulbrandsen, "Förvarras livsmedelskrisen?", i *U-hjälpen i utveckling?*, s 100–14. Han framhöll bl a (s 104–5) att livsmedelshjälp kan skada u-land.

Ett bistånd av annu mera tveksamt slag är regelbundna hjälpsändningar av livsmedel. Dessa kommer nämligen att konkurrera med den inhemska produktionen, pressa prisnivån och därmed bromsa den ekonomiska utvecklingen. De amerikanska vetesändningarna till Indien har i viss mån haft sådana verkningar. Den diskussionen som förs i Sverige och en rad andra västeuropeiska länder om att överskotten som regleras fram i dessa länder borde sändas till u-länderna är av dessa skal verklighetsframmanande. Inte ens då den ekonomiska utvecklingen i ett jordbruksbetonat u-land kommit så långt att det finns en stor avsättningsmarknad bland den icke-jordbrukande befolkningen försvinner risker för utvecklingsframmanande verkningar av hjälpsändningar.

... I åtskilliga u-lander växer det fram en stadslum, där befolkningen lever på en utomordentligt låg inkomstnivå. Denna slums existens vilar i viss mån på hjälp av olika slag, inte minst i form av billiga eller gratis livsmedel. Denna stadslum uppkommer i allmänhet genom att folk i jordbruksområdena förlorar sina utkomstmöjligheter eller anser att det är lättare att leva i slummen än i jordbruket med dess hårda och osakra villkor och därför flyttar.

Man kan alltså tanka sig att hjälpsändningar kan medföra dubbla skador på den ekonomiska utvecklingen dels pressa priset på den inhemska produktionen och göra denna mindre lönsam och därigenom hjälpa till att stöta ut befolkningen från jordbruket, dels skapa tillgång till billiga eller gratis livsmedel i slummen, varigenom denna möjliggör en visserligen usel men försörjningsmassigt säkrare levnad än i jordbruket.

Har processen en gång kommit att sättas i gång, blir det av humanitära skal mycket svårt att bryta den och slummen fortsätter att växa allt snabbare.

95. *Prop. 1972 1*, Bilaga 5, s 31.

96. Se motion 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) och utrikesutskottets behandling av denna (*UU 1975 4*, s 70). Se också reservationen från Folkpartiets medlemmar av utskottet (s 133).

97. *Prop 1975 1*, Bilaga 5, s 18–19.

98. *Ibid*, s 19–20 och *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 25–26. År 1976 konstaterade utrikesutskottet – i anslutning till ett förslag om ökade katastroflagar av vete – i motion 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp) – att det var orimligt att binda ökningen till just svenskt vete på gruidval av erfarenheter från det första året. Det var rimligt att vid behov utnyttja de mer flexibla biståndsformer som anslagsposten för katastrofbistånd gjorde möjliga – dvs man blev oberoende av livsmedelstyper (*UU 1975/76 14*, s 63). Se också reservationen av Folkpartiets medlemmar i utrikesutskottet (s 117).

99. Se bl a *Prop 1975 1*, Bilaga 5, s 20, *UU 1973 4*, s 69. Det totala internationella livsmedelsbiståndet utgjorde 136,5 mkr budgetåret 1975/76, ungefär detsamma som under föregående år.

100. Se motion 1975:246 av Gösta Bohman m fl (m) med förslag om ytterligare 28 mkr till inköp av sammanlagt 100 000 ton vete till u-landerna årligen till Världslivsmedelsprogrammet, och 25 mkr till utarbetandet och stödjandet av särskilda fodoamningsprogram för barn och ungdomarna i de minst utvecklade länderna, motion 1975:729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c), med förslag om att

livsniedelsbiståndets andel skulle ökas under de kommande åren, och inotiv 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp), med rekommendation om en flerårig utfastelse på minst 100 000 ton svenskt vete årligen – 50 000 ton till vardera WFP och till internationell katastroflagring under tre år, och ytterligare leveranser om det svenska överskottet gjorde detta möjligt och behov uppstod i u-landerna. Se i detta sammanhang också reservationen av Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet (CC' 1975 4, s 132–133), där det bl a hänvisades till ansefnliga överskott av spannmål i Sverige alltsedan 1960-talets början. Flera andra motioner under 1975 tog dessutom upp sporsmål i samband med livsmedelsbiståndets varusainmansättning och iagrningsrnojiigheter i Sverige.

101. Se motion 1975176.727 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och reservationer av Centerpartiets medlemmar av utrikesutskottet (UU 1975/76 14, s 107), motion 1975176 2055 av Per Ahlmark m fl (fp) och reservationen av Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet (UL' 1975/76:14, s 107–08) i den sistnämnda motionen upprepades dessutom förslaget i motion 1975 730 om veteleveranser.

Regeringen var inte villig att fastställa det svenska bidragets slutliga storlek innan det blivit klart hur mycket de stora bidragsgivarna skulle komma att ge. I budgetpropositionen antyddes emellertid att man skulle bidra med 100 mkr för en treårsperiod. Se också UU 1975/76:14, s 30–31.

102. Se bl a Prop 1971 1, Bilaga 5, s 29, Prop. 1972.1, Bilaga 5, s 31, Prop. 1973 1, Bilaga 5, s 26–27, Prop. 1974 1, Bilaga 5, s 33–36, Prop 1975 1, Bilaga 5, s 48, och Prop. 1975/76 100, Bilaga 5, s 27. Det ordinarie bidraget var på respektive 1,1, 1,2, 1,3 och 1,4 milj. dollar årligen under perioden 1972–74. Sistnämnda år ökade behovet p g a flyktingarna från Chile. Regeringen foreslog 1976 utfastelser på 15 mkr också för åren 1978 och 1979.

103. Se bl a Prop 1970 1, Bilaga 5, s 23, Prop 1971:1, Bilaga 5, s 30, Prop 1972 1, Bilaga 5, s 32, Prop 1973 1, Bilaga 5, s 27, Prop. 1974.1, Bilaga 5, s 36, Prop 1975 1, Bilaga 5, s 48, samt Prop 1975/76:100, Bilaga 5, s 28. Verksamheten hade en sammanlagd omfattning på 50 milj dollar 1972 och ökade till 60 resp 85 milj dollar de följande två åren. De svenska bidragen utgjorde 2,4 milj. dollar 1972, och 14,8 resp 18,5 mkr budgetåren 1973174–1974175, förutom extra bidrag på 1,5 mkr dessa två år. Verksamhetsåret 1975 utgjorde Sveriges ordinarie bidrag 20 mkr, dessutom tillkom ett extra bidrag på 3 mkr. Bidraget foreslogs ökat till 25 mkr för 1976177 på grund av UNRWAs finansiella situation. Regeringen har funnit att orgaiisationen fungerar effektivt och har låga administrationskostnader.

104. Se bl a Prop. 1973 1, Bilaga 5, s 27–28, Prop 1974 1, Bilaga 5, s 37–38, Prop 1975 1, Bilaga 5, s 49, och Prop. 1975/76:100, Bilaga 5, s 28–29. Verksamhetens omfattning var 35 milj dollar 1972 och 42 milj dollar året därpå. Dessa år var det svenska bidraget 15 mkr. De följande åren ökade dessa bidrag till 20, 25 resp 30 mkr – och regeringen foreslog 1976 utfastelser på 30 mkr årligen för 1977 och 1978. Regeringen förpliktade sig till att noggrant följa UNFPAs verksamhet och verka för en höjning av fondens effektivitet, och motiverade ökade anslag (i Prop. 1974 1) med att "Fonden åtnjuter ett brett stöd bland såväl u- som i-lander". Året därpå åberopade regeringen också "den betydelsefulla roll som FN-systemet och UNFPA har tilldelats i befolkningskonferensens handlingsplan". Detta upprepades det följande året, samtidigt som man hänvisade till att u-landernas framställningar oin bistånd från fonden hade ökat så mycket att den, trots den snabba resursökningen, inte längre kunde finansiera alla projekt som uppfyllde de krav fonden ställde. Se emellertid också ett uttalande från utrikesutskottet 1976 i samband med behandlingen av motion 1975/76 2055 av Per Ahlmark m fl (fp) med förslag om ett ökat anslag till befolkningsfonden på 5 mkr. Utskottet konstaterade (UU 1975/76.14, s 32) att UNFPAs styrelse, i vilken Sverige ingick, på grund av brister i riktlinjerna för fondens verksamhet och program- och projektplanering hade givit fondens ledning i uppdrag att utarbeta förslag om hur de framtida resurserna bäst skulle fördelas. Därför borde Sverige inte en avaktande hållning till ytterligare bidrag. Se också reservationen av Folkpartiets medlemmar av utskottet (s 115). För övrigt se också motion 1975-730 av Gunnar Helén m fl (fp) med anmodan om ökat svenskt stöd till familjeplanering i enlighet med rekommendationerna av FN:s befolkningskonferens 1974 och utrikesutskottets uttalande i detta sammanhang (UU 1975 4, s 83). De första åren verkställdes dc projekt som UNFPA finansierade vanligen av FN:s fackorgan. Senare har mottagarlanderna själva genomfört en ökande andel av projekten.

105. Det totala biståndet till taniiljeplanering utgjorde 105 mkr 1974175 och ökade till 145 mkr det följande budgetåret (Prop 1975.1, Bilaga 5, s 24). Bidragen till internationella enskilda organisationer har utgjort en stor andel av detta bistånd, 21 mkr 1973174 resp 30 mkr 1974175. Det rör sig framst om Internationella familjeplanennsforbundet (IPPF) – som förmedlar bistånd till familje-

planeringsinsatser i regi av medlemsorganisationer i u-landerna Bidragen till IPPF ökade från 21 mkr 1973174, till 30 mkr det följande året med utfastelser om 25 mkr årligen för 1975176 och de följande två budgetåren. Också Varldskyrkorådets befolkningsprogram har mottagit svenskt stöd sedan 1969170, 4,5 mkr för 1973174 – 1975176 och 7,2 mkr för det följande treårsprogrammet (utfastelse) Se bl a *Prop 1975 I*, Bilaga 5, s 71, *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 60–61, och *UU 1975/76 14*, s 82–83 Detta var bilateralt bistånd.

106. Se bl a *Prop 1973.1*, Bilaga 5, s 27, *Prop 1974 I*, Bilaga 5, s 37, *Prop 1975 I*, Bilaga 5, s 49, *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 29, och *UU 1972.6*, s 48 ITCs verksamhet – som 1974 hade en budget på 40 milj. dollar – finansieras av bidrag från GATT och UNCTAD, förutom av frivilliga bidrag från enskilda länder. De svenska bidragen finansierades via anslaget för direkt bistånd fram till 1973. Också senare gavs stöd till programländer från anslaget till direkt bistånd. I prop 1974.1 konstaterade regeringen att ITC under det senaste året "vunnit allmant erkännande som det centrala organet för FN:s exportframjande verksamhet". De svenska bidragen till ITC var 300 000 kr 1967168 och ökade till 10 mkr 1973174. Det året (1973174) utgjorde de multilaterala svenska bidragen 5 mkr och de följande åren 7 mkr fram till 1976177 Se för övrigt också Jon O Norbom, "Faglig bistånd til fremme av u-landseksport", i *Forum for utviklingsstudier*, 1976.3, NUPI, Oslo, for en god presentation av ITCs verksamhet.

107. Se bl a *Prop 1975 I*, Bilaga 5, s 49–50, och *Prop. 1975/76.100*, Bilaga 5, s 29. Kontoret startade sin verksamhet i februari 1975 och inledde sin verksamhet med att sluta ett samarbetsavtal med tunisiska statens organ för exportframjande åtgärder. Det hade en budget 1974/75 på 0,7 mkr, det följande året 1 mkr och för 1976177 föreslog regeringen 2,4 mkr.

108 Se bl a *Prop 1973.1*, Bilaga 5, s 28–29, *Prop. 1974. I*, Bilaga 5, s 38, *Prop 1975 I*, Bilaga 5, s 34–35, och *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 30–31. Det svenska bidraget till fortplantningsprogrammet ökades från 25 mkr 1974175 till 30 mkr årligen de följande åren

109. Se bl a *Prop. 1972 I*, Bilaga 5, s 33, *Prop 1973 I*, Bilaga 5, s 29, *Prop 1974 I*, Bilaga 5, s 38–39, *Prop 1975 I*, Bilaga 5, s 35, och *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 31 Det har utgått både bilaterala och multilaterala svenska bidrag till denna verksamhet Regeringen motiverade stödet till ICRISAT och CIP (*Prop 1973.1*, Bilaga 5, s 29) med att "Från svensk sida har särskild vikt lagts vid att forskningsverksamheten vid dessa institut ges en sådan inriktning att de stora folkgrupperna i u-landerna kan tillgodogöra sig resultaten."

110. Se bl a *Prop. 1972 I*, Bilaga 5, s 34, *Prop 1973.1*, Bilaga 5, s 29, *Prop 1974.1*, Bilaga 5, s 39, *Prop 1975.1*, Bilaga 5, s 36, och *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 31. Det svenska histåndet uppgick till 4,6 mkr 1972173 – 1973174, 3 mkr det följande året och 4 mkr årligen därefter. Svenskt stöd 1974 motiverades med att "U-landerna har visat ett växande intresse för bistånd genom WEP:s ram", samt med att programmet befann sig i en vanskelig finansiell situation En liknande motivering gavs följande år.

111 Se bl a *Prop 1971.1*, Bilaga 5, s 30, *Prop. 1972 I*, Bilaga 5, s 32, *Prop. 1973 I*, Bilaga 5, s 29, *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 39, *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 36, och *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 31 Det svenska stödet uppgick till 250 000 kr årligen 1970171 – 1971172, 300 000 resp 800 000 kr de följande två åren, och därefter 1,3 mkr årligen Regeringen konstaterade att ökningen 1973 var "motiverad med hänsyn till institutets värdefulla arbete beträffande utvecklingsprocessens sociala aspekter".

112. Se bl a *Prop 1971.1*, Bilaga 5, s 30, *Prop 1972 I*, Bilaga 5, s 32–33; *Prop 1974. I*, Bilaga 5, s 39, *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 36, och *Prop 1975/76.100*, Bilaga 5, s 31–32. De svenska bidragen uppgick till 250 000 kr årligen 1970/71–1971/72, 300 000 kr årligen de följande två budgetåren och ökade därefter till 400 000 kr årligen, förutom 200 000 kr till UNITARs kommission för framtidsstudier 1974175 – 1975/76.

113. Se bl a *Prop. 1971.1*, Bilaga 5, s 30, och *Prop 1973.1*, Bilaga 5, s 29 Stödet uppgick till 360 000 kr 1970171, och 200 000 resp 100 000 de följande två budgetåren.

114 Se bl a *Prop 1975.1*, Bilaga 5, s 25–34 och 36–37 samt 50, *Prop 1975/76.100*, Bilaga 5, s 30, samt *UU 1974.3*, s 27 och *UU 1975 4*, s 51–53 År 1972173 utgjorde det sammanlagda svenska stödet till u-landsforskning ca 50 mkr (5 % av biståndsutbetalningarna), i 1973174 ca 38 mkr, därav 10 mkr inom ramen för det reguljära samarbetet med programländerna, och året därpå uppgick stödet utanför landerprogrammen till över 60 mkr. Förutom de projekt som beskrivits har ett bidrag på 360 000 kr utgått till ett treårigt projekt i Världsbankens regi om arbetsintensiva metoder vid

anlaggningsarbeten – första bidraget budgetåret 1975/76 – och ett bidrag till FN-universitetets grundfond på 1 mkr (*Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 35–36.) Se också *Forskning för utveckling*, Betänkande av u-landsforskningsutredningen, Stockholm 1973 (SOU 1973:41).

Se i detta sammanhang också motionerna 1975:246 av Gösta Bohman m fl (m) (med förslag om ett självständigt organ för utvecklingsforskning och en utvidgad finansiell ram första året – 85 mkr), 1975:729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) (med förslag om ökat stöd till forskning om arbetsloshet och undersysselsättning inom ramen av WEP, parlamentarisk representation i beredningen, och krav om att omfattningen av stödet till jordbruksforskning inte fick minskas), 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) (bl a med förslag om att SIDA skulle ha beredningsansvaret), 1975:1147 av Arne Fransson m fl (c) (bl a med förslag om prioritering av u-ländernas energiförsörjning), och 1975:1167 av John Takman och C H Hermansson (vpk) (med förslag om en forskningsfond för Vietnam på 5 mkr). Se också utrikesutskottets uttalande beträffande dessa motioner och regeringens proposition (*UU 1973:4*, s 51–53) samt oberoende reservationer i detta sammanhang av Moderata Samlingspartiets, Socialdemokraternas och Folkpartiets medlemmar av utskottet (s 126–28)

Också det följande året följde Moderata Samlingspartiet upp med förslag om ett ökat anslag till u-landsforskning – i motionen 1975:176:2000 av Gösta Bohman m fl (m), 100 mkr en ökning på 15 mkr i förhållande till regeringens förslag. Se utrikesutskottets uttalande i anslutning till propositionen och motionen (*UU 1975:76:14*, s 57–58), och reservation från Moderata Samlingspartiet i detta sammanhang (s 115–16)

115. *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 22.

116. Se hl a *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 29–30, *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 39, *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 22–23 och 50, samt *Prop. 1975:76:100*, Bilaga 5, s 29. Också utrikesutskottet har engagerat sig starkt för att Sverige skulle starka UNDRÖ, i anslutning till behandlingen av motion 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) (*UU 1975:4*, s 75–76). Det heter bl a att utskottet förutsatte att "Sverige genom ökade finansiella bidrag och på annat sätt verkar för en kraftig förstärkning" av UNDRÖ och därmed för en bättre samordning av det internationella katastrofbiståndet.

Flera motioner har föreslagit ökade anslag till katastrofinsatser, speciellt inom det bilaterala anslaget. Se bl a motion 1975:246 av Gösta Bohman m fl (m), med förslag om att öka anslaget för direkta katastrofinsatser från 169 till 210 mkr inom den beviljade ramen, och motion 1975:730 med förslag om extra katastrofinsatser i Sri Lanka och Pakistan. Se utrikesutskottets uttalande i detta sammanhang och separata reservationer från Moderata Samlingspartiets och Folkpartiets utskottsmedlemmar (*UU 1975:4*, s 75–77 och 134–35). Se också motion 1975:76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp) med förslag om ytterligare 25 mkr i bilateralt katastrofbistånd, utskottets behandling av denna, och reservationen från Folkpartiets utskottsmedlemmar (*UU 1975:76:14*, s 66–67 och 118).

Vad gäller kanaliseringen av katastrofbistånd, se bl a motion 1975:176:2000 av Gösta Bohman m fl (in) (ökad slussning genom de humanitära organisationerna) och utrikesutskottets behandling av denna och av motion 1975:76:1137 av C H Hermansson m fl (vpk) (15 mkr till Sydjemen) (*UU 1975:76:14*, s 67–68).

I samband med krav på katastrofbiståndets sammansättning i flera motioner (motioner 1975:730, 738, 739, 1162) uttalade utrikesutskottet bl a att det i katastrofsituationer kan visa sig att behövliga livsmedel kan kopas mer formånligt utanför Sverige – bl a på grund av att de livsmedel Sverige kunde erbjuda passade dåligt till kostvanorna i katastroflandet (*UU 1975:4*, s 76).

117. Se bl a *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 15–16, och *Prop. 1975:76:100*, Bilaga 5, s 32. Sverige sade sig villigt att bidra till denna fond om förutsättningen om en samlad lösning infriades, men regeringen ansåg den möjligheten som mycket liten. Se för övrigt också motionerna 1975:1154 av Olof Johansson m fl (c) och utrikesutskottets uttalande i detta sammanhang (*UU 1975:4*, s 41–42), och motion 1975:76:727 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och utrikesutskottets uttalande i detta sammanhang (*UU 1975:76:14*, s 30), som avvisade förslaget om 30 mkr i ökat anslag. Se också reservationen från Centerpartiets medlemmar av utskottet (s 107).

118. Se *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 50–51, och *Prop. 1975:76:100*, Bilaga 5, s 32–33. 1975 holls 110 nkr i reserv för detta ändamål. Sverige kommer troligen att bidra till IFAD med 100 mkr under den första bidragsperioden på tre år. Se i detta sammanhang också motion 1975:176:2055 av Per Ahlmark m fl (fp) med förslag om 45 mkr i ökat tillskott till IFAD och reservationen från Folkpartiets medlemmar i utrikesutskottet (*UU 1975:76:14*, s 31).

119. Se *Prop. 1972 1*, Bilaga 5, s 33–34, *Prop. 1973.1*, Bilaga 5, s 28, och *Prop. 1974 1*, Bilaga 5, s 38 och 40. FN:s generalsekretariat fick 1 milj. dollar årligen till uppföljning av FN-strategin budgetåren 1971/72 – 1973/74, CESI 50 000 dollar årligen 1971/72 – 1974/75

120. Se bl a *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 31, där Styrelsen påpekade att "SIDA under årens lopp [har] samlat en inte obetydlig erfarenhet av de internationella organen och deras sätt att fungera". Styrelsen framhåller också att "Riksdagen har genom ett uttalande 1975 (CU 3973 4 sid 93) valkoinnat att SIDA i sin årliga anslagsframställning inkommer med synpunkter på Sveriges medverkan i de internationella biståndsprogrammen". För detta utlåtande, se *UU 1974.3*, s 60

121. Från en källkritisk utgångspunkt kan man inte bortse från möjligheten att SIDA:s beskrivning av de multilaterala organisationernas effektivitet som biståndsformidlare i någon grad var påverkad av att detta bistånd bereddes av utrikesdepartementet, med tanke på det spänningsförhållande som har funnits mellan UD och SIDA, och av att SIDA självt har beredningsansvaret för det direkta biståndet

Ett förhållande som inte berörts i SIDA:s anslagsframställningar eller i statsmakternas motive-ringar av det multilaterala biståndets fördelning på de enskilda organisationerna inom FN-familjen, är återflödet till Sverige av de överförda medlen – bl a genom upphandling i Sverige av varor och tjänster. Uppgifter över sådana återföringar framgår bl a i *Uttecklingsbiståndets samhällsekonomiska effekter*, Rapport från utredningen om det svenska utvecklingsbiståndets samhällsekonomiska effekter, Stockholm 1972, SIDA (stencil). Se särskilt kap 4. Det framgår bl a (tabell 4.7) att återflödet varierade. I genomsnitt uppgick det till 36 %, medan det utgjorde 40 % för IDA (1963/64–1970/71), 62 % för WFP (1969/70–1970/71), 82 % för FAC (1968/69–1970/71), 14 % för UNDP (1968–1970), samt 40 % för UNICEF (1967–70). Upphandlingen för Världsbankens räkning har inte medtagits i uppgifterna för IDA.

122. Se *SIDA:s anslagsframställning 1974/75*, s 15 ff. Styrelsen framhåller också att det inte existerade "något fungerande system för styrelsens medverkan i förarbetet för besluten"

123. *Ibid.*, s 16. Det heter bl a att

Den s k normbildande verksamhet, som FN-organen bedriver genom utredningar, resolutioner, rekommendationer och konventioner, påverkar många beslutsfattare och är av stor betydelse för utvecklingen i världen och för utvecklingssamarbetet. Även om man kan beklaga långsamtheten och försiktigheten i många ställningstaganden och ofullkomligheten i många utredningar, finns ingen bättre väg att anvisa än FN:s för att internationellt befördra framsteg i idébildningen för t ex mänskliga rättigheter, bättre förhållanden mellan arbetsmarknadens parter, sociala trygghetsanordningar, bättre hälsovård, utbildning, miljöskydd osv

124. *Idem.* Det heter bl a att

FN-systemets gemensamma organ för bistånd i form av kunskapsöverföring, UNDP, har formidlat så stora bidrag – för närvarande drygt en miljard kronor per år – att programmet finansierar omkring hälften av hela den verksamhet som nu bedrivs av och genom FN:s fackorgan (FAO, UNESCO, ILO, WHO etc). Biståndsarbetet har blivit en huvuduppgift, för vars effektiva bedrivande dessa organ och deras sekretariat i iite från början byggdes upp och till vilken deras organisation och arbetsmetoder inte i tillräcklig mån anpassats. Genom den studie av FS-organens kapacitet för utvecklingsarbete och biståndsoverföring, som på UNDP-ledningens uppdrag – efter initiativ av bl a Sverige – genomfördes för några år sedan under ledning av Sir Robert Jackson (och under betydande medverkan från Sverige) blev de organisatoriska, administrativa och metodologiska svagheter hos dessa organ belysta och bragta till offentlig diskussion. Ytterligare material kommer fortlopande fram genom olika revisionsorgan och utredningar men när sällan offentligheten. På grund av bristande erfarenhet eller engagemang från de officiella bedomarna framföres avses den sparsamma kritiken ofta i så diskreta former och allmänna ordalag, att den i iite uppfattas och i varje fall inte leder till påtagliga förbättringar. UNDP:s styrelse och ledning har de senaste åren gjort aktningssvårda ansträngningar att förbättra sin egen organisation och sina arbetsmetoder och att främja reformer av FN-organen i övrigt som biståndsformidlare, men de uttrycker själva bekymmer för kvarstående svagheter

125. *Ibid.*, s 17. Det framhålls bl a att

Kravet på rätt man eller kvinna på rätt plats kan stundom inte tillgodoses på grund av

rekryteringsregler, som skall tillgodose ca 130 medlemsstaters krav på rättvis representation även i tjänstemannakåren, oberoende av regler förekommer även till expertuppdrag en rekrytering som inte bygger på fri kompetisprövning. Långsamhet och krångel i den administrativa hantveringen, i rekrytering och beslutsfattande återspeglar organisationens karaktär av en blandning av många byråkratier och olika förvaltningssystem. De många framstående specialister på skilda områden, som förvärvat av FN-organen – inte minst på grund av fördelaktiga anställningsvillkor – kommer stundom inte till sin rätt. Initiativkraften försvagas av kravet att inte stöta sig med medlemslandernas regeringstjänsteman eller av den hierarkiska organisationen. Samtidigt ligger en fara där, att personer som länge varit ute i experttjänst för FN får svårigheter att återgå till sina arbetsplatser i hemlandet och kan komma att så lockas av det internationella arbetets förmåner, att de blir allt mindre angelägna att göra sig själva överflödiga i tjänstgöringslandet.

126 *Ibzd.*, s 17–18

127 *Ibzd.*, s 18. Det heter bl a att

Under de senaste åren har en självprövning inom FN-organen framträtt särskilt av valutakursförändringar och av Förenta Staternas önskan att minska den dominerande andel av kostnaderna som detta land hittills burit. Båda förhållandena har gjort det svårt eller omöjligt att i tidigare sedvanlig takt öka budgeterna och tjänstemannakåren. I vissa fall framträtt troligen nedskärningar – och detta bör inte ofreflekterat beklagas. Det kan medföra att man gör en hårdare prioritering och genomför rationaliseringar som befrämjar effektiviteten.

128 *Ibzd.*, s 18–19. Det heter bl a att

Om FN nu snart blir en i verklig mening universell organisation genom att alla länder kommer med, blir det inte lättare än tidigare att uppnå effektivitet i beslutsfattande och verkställighet. Snarare blir det svårare, då man ju i samarbetet mellan suveräna stater måste eftersträva att styra verksamheten genom enhälliga uttalanden – dvs ofta urvattnade kompromisser – och inte genom majoritetsbeslut som inte respekteras. Att genomföra förändringar till det bättre i organisation och metoder är i varje fall en fråga på lång sikt. I all synnerhet gäller detta då man finner att ändringar i FN:s stadga och de olika FN-organens konstitutionella bestämmelser är nödvändiga. En översyn av det stora komplexet av samarbetsavtal och samrådsformer mellan organen på biståndsområdet är på väg, den är en god början.

129 *Ibzd.*, s 19

130 *Ibid.*, s 25

131 *Prop.* 1974:1, Bilaga 5, s 24–25. För andra reaktioner som möjligen kan återföras på SIDA:s utspel, se bl a motionerna 1974:657 av Gunnar Helén m fl (fp), och 1974:1271 av Thorbjörn Fälldin m fl (c), med krav om ökad insyn i de internationella biståndsprogrammen, och motion 1974:1276 av Olof Johansson m fl (c) bl a med krav om tilläggsdirektiv för biståndspolitiska utredningen så att prövningen av de internationella biståndsorganens verksamhet skulle ske med förtur.

132 *Ibzd.*, s 25

133. *Idem.* Det framhålls att "Målet är att få till stånd en snabbare och smidigare resursoverföring, att rationalisera projektarbetet samt att anpassa organisationens struktur till det nya länder-tänkandet."

134 *Ibzd.*, s 26. I detta sammanhang hänvisades bl a till FN-biståndets länderfördelning "dar Sverige ställt sig bakom de fattigare u-ländernas krav på en starkt ökad andel av FN-resurserna", dar UNDP:s styrelse 1973 hade tagit ett första principbeslut i den riktningen. Det hänvisades också till strävandena inom de olika FN-organen att prägla biståndet med FN-strategins sociala rättvisetänkande. Vidare hänvisades till arbetet med att förstärka u-ländernas inflytande inom de multilaterala organisationerna, bl a IDA. Det framhölls också att Sverige hade "vant sig mot att de finansiella organisationerna inskränkt eller inställt sin kreditgivning till länder som genomfört strukturreformer till förmån för befolkningens flertal. Sådana länder bör tvärtom ha särskilt företräde i det multilaterala biståndet."

135. *Idem.* Se för övrigt också presentationen av Sveriges politik i de olika multilaterala organisationerna, *supra*.

136 CC 1975/76 14, s 18

3. Koncentrationsprincipen och val av mottagarländer

I För en översikt över de första bilaterala svenska biståndskontakterna, se *Prop 1962.100*, s 49–59.

2 Detta framgår bl a av den redogörelse som ligger till grund för besluten om bistånd. För Sveriges vidkommande se bl a *Prop 1962 100*, s 4 M Wandel-Petersen (*Dansk erhvervsulv og u-landene*, Mellemfolkeligt Samvirke, København 1969) ger huvuddragen av det danska näringslivets engagemang i utvecklingsländerna av äldre, men speciellt av yngre datum, se i synnerhet s 54–69 I kapitel III (s 14–21) framhåller han emellertid att de kommersiella förbindelserna med utvecklingsländerna före första världskriget var av liten omfattning, men bilden förändrades något under mellankrigstiden, och förbindelserna expanderade i rask takt efter andra världskriget (mellan 1935 och 1950 steg importen med 300 procent och exporten med 1 000 procent – s 15). För Norges vidkommande se t ex *Onarheim-utvalgets innstilling*, s 21, där det heter att ca 85 procent av den norska utrikeshandeln skedde med länderna i Europa och Nordamerika "Da varebvtet med utviklingslandene derfor er meget begrenset, og det er flere grunner til dette, har handelssamkvemmet med disse land heller ikke gitt szrlig grunnlag for eller tilskyndelse til private investeringer i szrlig utstrekning" Se för övrigt en översikt över norska företags verksamhet i utvecklingsländerna, *ibid.*, s 90–92. Se också redogörelsen i *St. meld nr 29 (1971–72)*, i *Norges utviklingshjelp – prinsipper og retningslinjer*, NORAD, Oslo 1972, s 35–41, och Hans H Engebriksen, "Næringslivets engasjement i utviklingsland", *Forum for utviklingsstudier*, 1974 3

3. Se i detta sammanhang t ex *Onarheim-utvalgets innstilling*, s 52–53.

4 Se bl a Carl Costa Widstrand, *African Studzes in Scandinavia*, paper prepared for Joint Annual Meeting of the African Studies Association (USA) and the Committee on African Studies in Canada, Montreal, October 1969, s 3 (Stencil).

5. *Det danske samarbejde med udviklingslandene*, 1969 Beretning fra styrelsen for teknisk samarbejde med udviklingslandene, Udenrigsministeriet, København, s 8.

6 Enligt Statistisk Sentralbyrås utrikesstatistik var vardet av den norska exporten av torkad fisk till Nigeria 1965 75,2 milj. nkr och 1968 33,2 milj nkr Se Olav Stokke, "Utenrikspolitiske virkninger av statlig humanitær hjelp til Nigeria-Biafra", i *Internasjonal Politikk*, 1969 3, s 435, not 6

7 Se Olav Stokke. *Nigeria. An Introduction to the Politics, Economy and Social Setting of Modern Nigeria*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1970, s 105–10

8 Beträffande beviljat stöd till enskilda organisationer under åren 1963–1969 fördelat på resp land, se bilaga II till NORADs SD 77170 (NORADs styredokument för möte 9, 1970, stencil). För fördelningen under 1970, se pressmeddelande från NORAD (PE/IAR/tke, 29/6–70, A/B/C/D) och ((A+C), 2/10 70., PE/IAR/r) Stödet under de följande åren, fördelat på organisationer och länder, framgår av årsrapporterna från NORAD Se bl a *St. meld nr 61 (1971–72)*, s 22–26, och *St. meld nr 60 (1972–73)*, s 25–26

Undervisningscentret i anslutning till Ghana Nautical College och undervisningsverksamheten, i Norge och Ghana, av teknisk personal – avtalet ingicks i januari 1965 – kan betraktas som ett statligt handslag för uppnåendet av ett kontrakt omfattande leverans av sex fisketrålare som Aker-gruppen rodde i land under 1963–64 Det statliga engagemanget på Madagaskar, som NORADs styrelse godkände hösten 1971, kan betraktas som en eftergift till de norska missionsintressena där Projektet (ett lantbruksprojekt i Antsirabé) är relativt omfattande – 20 milj nkr under en femårsperiod. NORADs pressmeddelande om styrelsebeslutet (LV/JR/r, 919.71, Nr. 23 (NTB+C)) betonade sambandet med det norska missionsengagemanget på Madagaskar. Det hette således att "Mens dette ... er NORADs første prosjekt i egen regi på Madagaskar, har en tidligere ytet økonomisk støtte til flere av Det Norske Misjonsselskaps utviklingstiltak på oya, bl a. et helse- og skoleprosjekt som også ligger i Antsirabé. Det Norske Misjonsselskap var forøvrigt også sterkt med i NORAD-prosjektets første planleggingsfase."

9 Se *Prop. 1962.100*, s 50–54, för en redogörelse för den inledande perioden av svenskt bilateralt bistånd, och särskilt beträffande inledningen till aktiviteterna i Etiopien Det framhålls rent allmänt att

svenska insatser inom hälsovård samt inom civil och militär utbildning är av gammalt datum i Etiopien. Teknisk biståndsverksamhet i den mening som här avses, inleddes 1954,

10. För en liknande åsikt se bl a Carl Gösta Widstrand & Zdenek Červenka, *Scandinavian Development Agreements With African Countries*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1971, s 19–20.

11 Se bl a Stokke, 1975, s 43, sarskilt not 4.

12 Bo Karre, informationschef vid SIDA alltså sedan dess tillblivelse, har för författaren berättat om de tidigare valen av mottagarländer för svenskt bistånd under 1950- och 1960-talen på följande sätt

Utvecklingssamarbete inleddes först med *Etiopien* på grund av de nära förbindelser som utvecklats mellan de två länderna – svensk missionsverksamhet sedan 1800-talet, humanitär stöd till landet under Mussolini-regimens ockupation, samt det senare svenska stödet vid uppbyggnaden av det etiopiska flygvapnet och polisväsendet.

Ungefär samtidigt sökte man från svensk sida biståndsrelationer i Asien. Man hörde sig för i FN om lämpliga länder för insatser inom yrkesutbildning och fick förslag om *Pakistan*. Detta råd följdes. Därmed blev det politiskt naturligt att också lämna bistånd till *Indien* – bl a på grund av indiska regeringens utrikespolitiska inriktning (non-alignment) och landets fattigdom.

En nordisk utredningsgrupp prövade olika länder i Väst- och Östafrika som mottagare av en samnordisk insats inom undervisningsområdet. Resultatet blev det nordiska Kibaha-projektet i dåvarande Tanganyika. *Tanzania*, som landet efter unionen med Zanzibar döptrs till, blev snabbt en ledande samarbetspartner för Sverige. Till valet av Tanzania bidrog missionens tidigare engagemang i landet. En viktig roll spelade också Barbro Johansson personligen. Av stor betydelse var det mycket goda anseende Tanzanias president Julius Nyerere åtnjot i Sverige.

Det svenska biståndet fann snart vägen till grannlandet *Kenya*, där president Kenyatta också var en i de nordiska länderna valkand folkledare.

De hittills namnda afrikanska mottagarländerna hade alla engelska som frammande språk. För att skapa balans önskade man också samarbeta med något fransktalande afrikanskt land. Sedan *Tunisien* uppnått självständighet sökte landets regering spontant samarbete med Sverige. Detta berodde till stor del på de kontakter president Bourguiba tidigare hade knutit med svenska socialdemokrater och på det förhållande som den svenska modellen ansågs utgöra för Tunisien.

Något senare tillkom *Sudan* – på förslag av en arbetsgrupp inom kanslihuset under ledning av Alva Myrdal. Detta val var resultatet av en systematisk genomgång av olika tankbara kriterier för val av prioriterat land för svenskt bistånd.

Valet av *Zambia* skedde huvudsakligen på grundval av oberoendekriteriet.

Också Lars Kalderén har kommenterat Alva Myrdals arbetsgrupp. Enligt Kalderén (*C-debatt*, s 17) utgick en tjänstmannagrupp under Alva Myrdals ledning från kriterierna i prop. 1962:100 de svenska biståndsmålen, mottagarlandets förmåga att effektivt tillgodogöra sig biståndet, förutom företräde – om utvecklingseffekten vantas bli ungefär lika stor i två u-länder – till det av dem som mottager minst bistånd från andra håll. Förutom dessa utgicks också från några kriterier som omnämnts i förarbetena till prop. 1962:100, "namligen befolkningsantalet – landet borde vara lagom stort som samarbetspartner för Sverige; biståndsbehovets storlek, återspeglad i bruttonationalprodukt per capita, graden av politisk stabilitet, effektivitet i förvaltningen samt ambition i utvecklingsplaneringen; bildnings- och utbildningsnivå hos befolkningen, samt frihet från starka bindningar till någon viss grupp av stater."

Enligt Klas Markensten (*Svensk u-landshjälps idag*, s 48–50) var de första mottagarländerna för svenskt bilateralt bistånd Etiopien och Pakistan. "Etiopien valdes därför att många svenskar, främst missionärer, tidigare varit verksamma i landet, Pakistan rekommenderades av FN som lämpligt mottagarland. I Centralkommitténs utredning år 1959 förordades en koncentration av nya insatser till fyra regioner: Indien–Pakistan, Östafrika, Västafrika och Iran–Irak." Markensten hänvisade till 1962 års riktlinjer – att bistånd främst borde ges till länder som effektivt kan tillgodogöra sig det – och konstaterade att "Dessa höga principer var inte praktiskt tillämpbara och nya mottagarländer valdes heller inte efter någon samlad bedömning." Då en landerkoncentration infördes valdes i stort sett "de länder där man satsat mest och därför ändå måste fortsätta ett antal år framåt."

Rörande valet av Tunisien framhöll Markensten (s 51–52) att mottagarländerna för svenskt bistånd

Valdes tämligen slumpartat. Personliga faktorer spelade också in, och den svenska hjälpen till Tunisien skulle antagligen inte kommit till stånd utan påtryckningar från inflytelserika personer i båda landerna. Nyckelpersonen tycks vara den näst efter presidenten maktigaste mannen i Tunisien, finansministern Ben Salah. Han har sedan länge varit intresserad av Sverige och ser i viss mån vårt land som ett monster för sitt eget. Sommaren 1961 var statsminister Erlander på officiellt besök i Tunisien, och i september samma år kom minister Ben Salah till Sverige som regeringens gäst. Han foreslog att Sverige skulle göra något i Kelibia-distriktet, . . . Som en följd av Ben Salahs besök inbjöds NIB:s generalsekreterare till Tunisien för att förbereda ett eventuellt svenskt engagemang i landet. Forslaget att acceptera Tunisien som mottagarland tycks sålunda inte mottå något större motstånd, vilket är förvånande. Eftersom franska är det språk som vid sidan av arabiska användes i den tunisiska förvaltningen var landet rent kommunikationsmässigt ovanligt olämpligt för biståndsinSATser från Sverige, där goda kunskaper i franska numera är tämligen sällsynta. . . . Någon grundligare planering foregick sålunda inte valet av land eller region, och samma anmärkning kan riktas mot projektvalet. NIB:s generalsekreterare vistades fem dagar i Tunisien i mars 1962. Ingen kan utträtta sarskilt mycket på så kort tid .

Rorande Sudan framhåll Markensten (s 135–39) att avtalet om en kredit slöts 1966 efter flera års förberedelser. När frågan först kom upp 1963 ansågs Sudan vara ett lampligt mottagarland – då administrerades det finansiella biståndet av finansdepartementet, som bedrev planering av sådana svenska insatser i nya länder. "Av skal som inte kunnat utrönas utvaldes Sudan och under år 1964 granskades olika projektforslag. Man stannade för ett vattenförsörjningsprogram på landsbygden, och i oktober 1964 slöts en preliminar överenskommelse med Sudans regering om svenskt bidrag till detta program. Det inrikespolitiska laget var då förhållandevis stabilt, vilket dock inte innebar att lugn rådde i landet." Markensten pekar kortfattat på konfliktersakerna och konflikterna i landet före denna överenskommelse 1964 – och att dessa inflammerades på nytt innan avtalet ingicks 1966. SIDA övertog arbetet med krediten från finansdepartementet i juli 1965 och fullföljde planeringsarbetet. SIDA ansåg sig emellertid inte ha behörighet att prova Sudans lamplighet som mottagarland.

Enligt Lennart Berntson och Gunnar Persson (*U-hjälp och imperialism*, Aldus/Bonniers, Stockholm 1968, s 12) motiverades valet av Etiopien och Pakistan sålunda

Etiopien valdes efter påtryckningar av missionen som länge verkat där. Sixten Heppling, sekreterare i CK, förklarade i en PM: " . . . Både av politiska och moraliska skal torde det nu anses lampligt att vårt land genom någon form av tekniskt bistånd ådagalagga sin foresats att vidmakthålla de vanskapliga förbindelserna med Etiopien." "4 Valet av Pakistan kan bl a ledas tillbaka på önskemål från FN:s sida. UD:s representant i CK, Gunnar Jarring, förordade också Pakistan mot bakgrund av att svensk industri har erfarenhet av Indien och Pakistan.

Enligt Ernst Michanek (*Vår insats för u-landerna*, s 60) i en framställning vid sandebudsmötet i UD 30–31 augusti 1965, var kretsen av mottagarländer helt bestämd av historiska betingelser. "Urvalet har inte skett i en samlad bedömning av politisk natur. Landerna har inte valts på kommersiella grunder."

Lars Kalderén (U-debatt, s 18) har framhållit att universalitetens princip var vägledande för det svenska biståndet de första åren – "flertalet av de halvdussin länder som samarbetet omfattade hade kommit in i kretsen utan något föregående politiskt beslut. Då samarbetet gick bra fanns det ingen anledning att andra länderkretsen, och inom den var det likgiltigt hur det obetydliga svenska biståndet fordelades."

Marian Radetzki (1972, Vol 2, s 143) framhåll att "The selection did not reflect any political evaluation, nor was it a result of thorough economic analysis. In general, the choice fell on the countries which had up to then been the main beneficiaries of Sweden's bilateral programs."

Radetzki framhåll liknande synpunkter året dessförinnan (*Aims and priorities in the Swedish programme for development cooperation*, Dag Hammarskjöld Foundation, Uppsala 1971 (stencil), s 4). "Looking then at the actual selection of priority countries for Swedish aid, it is difficult to discover any principle whatsoever. The old recipient country group is a result of historical accidents rather than of pursuing consistent policy objectives." Denna framställning publicerades senare, se Marian Radetzki, "How best to achieve the objectives of Swedish bilateral aid?", i *Development Dialogue*, 1972 1.

Redaktör Tom Selander kom i en serie på tre artiklar "under strecket" i *Svenska Dagbladet* (m) – "Perspektiv på u-hjälpen", "SIDAs fögderi" och "Oreda bakom biståndskulisserna" – 5, 7 resp 9 mars 1968, med skarp kritik mot det svenska biståndet, framst för brist på enhetlig planering. 7 mars framhöll han att "Svenska ambassadörer i diverse länder sökte biståndsprojekt som fjädrar i sin hatt och lyckades ibland förverkliga dem. Statsminister Erlander reste till Tunisien, gjorde i den socialistiska förbrodringens tecken utfastelser som NIB, SIDAs föregångare, sedan fick order att materialisera. Man startade på FN:s rekommendation vissa projekt i Pakistan. Därefter kom man underfund med att dess 'arvfäende' Indien rimligen måste kompenseras . . . Den energiska rektor Barbro Johansson sålde med framgång Tanzania som biståndsland. Tillfälligheterna fick driva sitt spel tamligen obehindrade, till dess . . . Michanek slog larm och krävde koncentration . . .". Ernst Michanek argumenterade mot Selanders besknivning ("Tom Selander, SIDA och oredan", *Svenska Dagbladet*, 10 mars 1968). Han framhöll bl a att de omsesidiga statsbesöken föregick planeringen av Tunisienprojektet, men de låg i tiden efter det att Tunisien efter egna sonderingar föreslagits som mottagarland av en utredning i icke-statlig regi. "Statsministerns besök innebar att ländervalet bekräftades, och det valet har därefter aldrig ifrågasatts, . . .". Se också Selanders slutreplik ("Ernst Michanek, SIDA och oredan", *Svenska Dagbladet*, 12 mars 1968).

13. *Prop. 1962:100*, s 15 och Palme-gruppens rapport, s 147.

14. *Ibid.*, s 155–156.

15. *Ibid.*, s 15 och 156

16. *Ibid.*, s 19.

17. *Ibid.*, s 158–59.

18. *Ibid.*, s 159.

19. *Idem* Det framhölls att

Har två länder i stort sett samma levnadsstandard och samma förmåga att tillgodogöra sig utvecklingsbistånd bör företräde i princip ges det land, som mottagar minst bistånd från andra håll och där den marginella biståndseffekten därför kan vantas vara större och samordningsproblemen mindre. Harvidlag finns som bekant betydande olikheter.

20. *Ibid.*, s 135. Avsnittet, som demonstrerar att politik är det möjligas konst genom att kombinera dessa i det närmaste oförenliga principer, förtjänar att citeras i sin helhet

En viktig fråga som uppkommer vid en utvidgad bilateral svensk biståndsverksamhet är i vad mån man vid val av länder och fördelningen av biståndet bör ta hänsyn till de politiska förhållandena i u-länderna. Det är uteslutet att Sverige skulle förknippa sitt bistånd med politiska villkor. Det kan vidare, rent principiellt, havdas att endast behovet bör vara avgörande och att biståndet således bör ges oberoende av de politiska förhållandena i mottagarlandet. Det torde likväl inte kunna undvikas att avgörandena i de konkreta valsituationerna kommer att präglas av att syftet med våra biståndsansträngningar är att i vidaste bemärkelse förbättra levnadsvillkoren för mottagarländernas invånare och inte gynna ett redan privilegierat fåtal. Den ekonomiska och sociala utveckling som vårt bistånd i någon mån kan antas främja, bör sålunda enligt vår uppfattning resultera i högre levnadsstandard, större trygghet och ökad frihet för hela befolkningen.

21. *Ibid.*, s 158

22. Främst de likalydande motionerna 1964 I 465 av Birger Lundström m fl (fp) och II 559 av Bertil Ohlin m fl (fp), där regeringen uppmanades koncentrera det bilaterala biståndet så långt som möjligt till länder och regioner med vilka Sverige, t ex genom industrin eller missionen, redan hade etablerade kontakter, men också de likalydande motionerna 1964 I 470 av Ivar Virgin m fl (h) och II 556 av Gunnar Heckscher m fl (h).

23. *SU* 1964 53, s 18. Utskottet erinrade om att antalet mottagarländer sedan 1962/63 hade ökat från 8 till 14, enligt förslaget i prop. 1964 I, och att antalet fäitprojekt hade ökat från 13 till 23 – även om hälften av projekten var koncentrerade till fyra av länderna. Man konstaterade vidare att biståndets inriktning på de två ursprungliga amnesområdena yrkesutbildning (inklusive lagre teknisk utbildning) och hälsovård (inklusive familjeplanering) fortfarande var mycket markerad, även om en viss differentiering ägt rum.

24. *Ibid.*, s 19. Utskottet framhöll i detta sammanhang att man borde prova "huruvida i länder,

dar svensk mission och svensk exportindustri sedan länge byggt upp kontaktpunkter och förvarvat erfarenheter och kunskaper, samordnade insatser bora vidtagas syftande dels till långsiktigt verkande basinvesteringar, dels till vidareutveckling av de kommersiella åtgarderna. I vad mån sådan koordinerad verksamhet forutsatter etc utbyggt samarbete aven har hemma mellan staten och exportindustrin fortjanar klarlaggas"

25 Se *Prop. 1966.1*, Bilaga 5, s 33–34. Marian Radetzki, (1972, Vol 2, s 143) inkluderade Sudan i den inre kretsen av huvudmottagarlander anda från borjan

Se också en framställning av SIDA-chefen Ernst Michariek i augusti 1965 (*Vår insats for u-landerna*, s 64) dar såsom koncentrationslander vad galler det tekniska biståndet nainiides Kenya, Tanzania, Etiopien, Tunisien samt Pakistan, och beträffande finansiellt bistånd delvis samma lander samt Indien och Sudan "samt eventuellt ytterligare något land."

26. *Prop. 1966.1*, Bilaga 5, s 34.

27. *Ibzd.*, s 55.

Också senare – hl a i *Prop. 1970.1*, Bilaga 5, s 17 – var det främsta motivet for koncentrationsprincipen att "I ett lage med begränsade administrativa resurser ar landerkoncentration en nödvändighet."

28 *Prop. 1966.1*, Bilaga 5, s 55.

29 *Idem.*

30 *Ibzd.*, s 55–56 Regeringen framhöll dessutom att det hade varit vanligt då ett folk blev självständigt och medlem av FN-familjen, "att Sverige uppvaktat på självständighetsdagen eller vid annat tillfälle med ett stipendium, en boksamling eller annan gåva som inledningen till goda kontakter med nykomlingen och till en närmare presentation av vårt land for denna Ett tillfälligt bistånd av detta slag kan ha sin utrikespolitiska motivering och bor inte a priori uteslutas genom en alltför rigorös tillämpning av koncentrationsprincipen" Det borde m a o finnas plats for diskussion av marginella insatser som inte krävde omfattande resurser

31. *Ibzd.*, s 56.

32. *Ibzd.*, s 56–57.

33. *SU 1966.45*, s 18.

34. *Ibzd.*, s 18–19. Se motionerna 1966 I:368 av Torsten Bengtson (c) och Birger Lundström (fp), och II:450 av Bertil Ohlin (fp) och Gunnar Hedlund (c).

35 *SU 1966.45*, s 19.

36. *Ibzd.*, s 19–20 Detta var i linje med regeringens intention i *Prop. 1966.1*, Bilaga 5, s 58–59

Se fo ett anforande av SIDA-chefen Ernst Michanek i augusti 1965 (*Vår insats for u-landerna*, s 61), dar han bl a framhöll att

inte endast FN-organens utan i viss utsträckning aven *frivilliga* svenska och internationella organisations arbete stodjas finansiellt inom ramen for den svenska biståndsverksamheten Aven sådant stod koncentreras i huvudsak till de lander och amnesområden dar statlig verksamhet redan etablerats Bidrag förutsatter fortroende for organisationens kapacitet och mojligheter till kontroll av verksamheten

37 Se summeringen i *Prop. 1968.101*, s 139.

38 Se bl a *ibid.*, s 29–40, och *SU 1968.128*, s 67 Också SIDA ställde sig tveksam till en slik begränsning

39. Se bl a *Prop. 1972.1*, Bilaga 5, s 21, dar man-påminde om att investeringsgarantier endast skulle gå till sådana länder som var huvudmottagare av svenskt bistånd samt till de lander som namndes i statsutskottets utlåtande 1968. Sedan 1968 hade emellertid forändringar agt rum i landerkretsen. "Det ar naturligt att sådana forändringar följs av motsvarande utvidgning eller inskränkning av landerkretsen också nar det galler investeringsgarantiernas tillämpning. Efter samråd med chefen for liandelnsdepartementet föreslår jag att investeringsgarantisystemets landerkrets successivt anpassas i enlighet med forändringarna i svenska biståndsprogrammets inriktning Det hor ankomma på Kungl. Maj t att från fall till fall ta ställning hartill ..

40. Beträffande framstotar från Hogerpartiets – senare Moderata Samlingspartiets – Folkpartiets och Centerpartiets sida for att utvidga investeringsgarantisystemet till i princip alla u-lander, se hl a de likalydande motionerna 1969 I:169 av Holge Ottoson (m) m fl och II:183 av Erik Hovhammar (m) m fl, I:424 av Torsten Bengtson (c) och Olle Dahlén (fp) och II:511 av Sven

Wedén (fp) och Gunnar Hedlund (c); och I:441 av Gunvor Stenberg (m) m fl och II:341 av Ove Nordstrandh och Alf Wennerfors (m). Statsutskottet avstyrkte samtliga (*SU 1969:82*, s 10). Se också den gemensamma reservationen från de tre partiernas medlemmar av utskottet (s 41). Se också de likalydande motionerna 1970 I:450 av Gunnar Helén (fp) och Torsten Bengtson (c) och II:497 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Gustafson (fp); de likalydande motionerna I:560 av Holge Ottoson (m) m fl och II:654 av Erik Hovhammar (m) m fl (med krav om att investeringsgarantisystemet skulle vara oberoende av det bilaterala biståndet); och de likalydande motionerna I:272 av Gösta Bohman m fl (m) och II:309 av Yngve Holmberg m fl (m). Samtliga påtalade att garantisystemets ländebegränsning hade medfört att inte en enda ansökan hade inkommit till exportkreditnamnden. Statsutskottet (*SU 1970:84*, s 18) önskade emellertid invänta ytterligare erfarenheter med systemet. I en gemensam reservation från de tre partiernas medlemmar i utskottet (*ibid.*, s 65–66) mouverade de sitt krav bl a med att flertalet remissorgan 1968 hade rest allvarliga invändningar mot ländebegränsningen, att Prop. 1968:101 förutsatte att begränsningen endast skulle gälla i systemets startfas och att den stred mot den princip om generell och icke-diskriminerande behandling av u-landerna, som Sverige hade anslutit sig till bl a i UNCTAD-sammanhang. För de följande åren se bl a motionerna 1971:472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c) och 1971:175 av Gösta Bohman m fl (m); motion 1972:934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c) – och den gemensamma reservationen från de tre partiernas utskottsmedlemmar efter det att utrikesutskottet hade avstyrkt motionen, *UU 1972:6*, s 68; motion 1973:1101 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c) – efter det att industribiståndsutredningen (*Industriutveckling och utvecklingssamarbete*, Utrikesdepartementet, Allmänna Forlaget, Stockholm 1972–*SOU 1972:90*) hade föreslagit att villkoren för systemet måste omprövas, bl a borde länderkretsens utvidgas till att omfatta alla u-lander – och den gemensamma reservationen från de tre partiernas medlemmar i utrikesutskottet efter det att motionen avstyrkts, *UU 1973:3*, s 71–72, motionerna 1974:278 av Gösta Bohman m fl (m) och 1974:657 av Gunnar Helén m fl (fp) – och den gemensamma reservationen från de två partiernas utskottsmedlemmar efter det att utrikesutskottet avstyrkt motionerna, *UU 1974:3*, s 81, motionerna 1975:246 av Gösta Bohman m fl (m) och 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) – och den gemensamma reservationen från de två partiernas utskottsmedlemmar efter det att utrikesutskottet hade avstyrkt motionerna, *UU 1975:4*, s 129; och motionerna 1975/76:2000 av Gösta Bohman m fl (m) och 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp) – och den gemensamma reservationen från de två partiernas utskottsmedlemmar efter det att utrikesutskottet hade avstyrkt motionerna, *UU 1975/76:14*, s 116.

Flera gånger understroks att systemet förutsatte en prövning av investeringarnas utvecklingseffekt i varje enskilt fall. Se bl a reservationen (fp, m och c), *SU 1970:84*, s 65 (villkor för stod. investeringen måste vara inordnad i mottagarlandets utvecklingsplan och av mottagarlandet själv bedömas främja dess sociala och ekonomiska framtåtskridande), motion 1975:730 och reservationen (fp och m), *UU 1975:4*, s 129. Se också motion 1975:729 av Thorbjörn Falldin m fl (c) där det framhölls att om en utvidgning av länderkretsen skedde, måste sådana garantier finnas att målen för svensk biståndspolitik inte äventyras.

41. Se bl a *UU 1975:4*, s 57 och *UU 1975/76:14*, s 59. För en mer kritisk bedömning, se bl a Peter Svedberg, "Vår nya biståndspolitik", i *Ekonomisk Debatt*, 1973:6, s 404–09.

42. Se bl a Prop. 1974:1, Bilaga 5, s 58–59, där det framhölls att bidraget "utgår främst för verksamhet i länder med vilka Sverige redan har ett omfattande statligt utvecklingssamarbete och avser i första hand insatser inom områdena hälsovård, utbildning, bytutveckling, kooperation och facklig verksamhet. Stod har emellertid lämnats även till verksamhet utanför de s k programlandernas krets och detta bör kunna ske även för framtiden". Se också Prop. 1975:1, Bilaga 5, s 71, där det framhölls att "Huvuddelen av bidragen har lämnats för verksamhet i Sveriges programländer" och att "Liksom hittills skall bidrag även kunna lämnas för verksamhet i länder utanför programlandernas krets". Se vidare *UU 1972:6*, s 42, där det framhölls att "betydande bidrag redan nu utgår" till enskilda organisationers projekt i länder utanför programlanderna. "Regeln är att SIDA framstod stöder verksamhet i länder där Sverige är engagerat genom större biståndsinsatser eller i övrigt har goda möjligheter att följa de enskilda organisationernas utvecklingsarbete".

43. Se bl a motuon 1972:934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c) (som bildade utgångspunkt för utrikesutskottets precisering, refererad ovan, not 42) och den gemensamma reservationen från de två partiernas medlemmar av utrikesutskottet, *UU 1973:3*, s 79, där de

framhöll att "Anslag bör i ökad omfattning ges även för verksamhet utanför kretsen av programländer. Sålunda bör stöd också ges till missionens och andra frivilliga organisationers verksamhet i Rhodesia och Sydafrika när syftet med insatserna är social utveckling och befrielse."

44. Statsutskottet konstaterade 1969 kort och gott att "Länderkoncentrationsprincipen tillämpas ej när det gäller familjeplanering." (SU 1969:82, s 21). I Prop. 1970:1, Bilaga 5, s 28, heter det dock något förbehållsamt att "familjeplaneringsbiståndet [är] inte i samma höga grad som det direkta gåvobiståndet i övrigt bundet av länderkoncentrationsprincipen" (Författarens kursivering) Se vidare Prop. 1975:1, Bilaga 5, s 24 och nedan not 45.

45. Se bl a motion 1972:934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), som framhöll att familjeplaneringsbiståndet bör hållas utanför koncentrationsprincipen och kunna lämnas till alla länder. Utrikesutskottet anslöt sig i detta sammanhang till statsverkspropositionens uttalande om att familjeplaneringsbistånd skulle kunna ges till länder utanför kretsen av huvudmottagarländer (UU 1972:6, s 33) och hänvisade för övrigt till (s 32) SIDA:s petita för 1971/73 där det framhölls att ca 314 av det svenska familjeplaneringsbiståndet på 130 mkr hade gått till de sex länderna Sri Lanka, Indien, Malaysia, Pakistan, Tunisien och Sydkorea. Se också den gemensamma reservationen från de tre partierna representanter i utrikesutskottet året efter (UU 1973:3, s 74). Där tar de samtidigt avstånd från att det bilaterala familjeplaneringsbiståndet till Sri Lanka, Indien, Malaysia, Pakistan, Tunisien och Sydkorea skars ned. I motion 1974:657 av Gunnar Helén m fl (fp) framhålls dessutom som önskvärt att de direkta bilaterala insatserna till länder utanför kretsen av programländer ökade. Utrikesutskottet (UU 1974:3, s 40-41) "konstaterar att dessa synpunkter överensstämmer med de riktlinjer som riksdagen antagit...". Se också motion 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) och UU 1975:4, s 83.

46. Prop. 1975/76:100, Bilaga 5, s 61.

47. Ibzd., s 60-63.

48. Ibzd., s 60.

49. Prop. 1968:101, s 139-40.

50. Ibzd., s 11, 94 och 140.

51. Ibzd., s 11 och 140.

52. Ibzd., s 11

53. Ibzd., s 59 och 94. Sudans status som svenskt huvudmottagarland angavs dessutom i en informationsfolder från SIDA, som utkom i november 1968. Svenskt utvecklingssamarbete med 7 länder.

Marian Radetzki ("Till vilka länder skall Sverige ge bilateralt bistånd?", i Ekonomisk revy, 1970:5, s 272) inkluderade Sudan bland de åtta s k prioritetsländer 1970 förutom de sex ursprungliga samt Zambia. Detsamma gjordes av Ernst Michanek 1965 (ovan, not 25) Se också not 12, ovan, samt nedan, not 235

54. Prop. 1968:101, s 94.

55. Se UU 1970:84, s 19-26.

För en redovisning av riksdagsbehandlingen – och finslipningen av formuleringarna i statsutskottets första avdelning till en text som stöddes av samtliga partier utom Moderata Samlingspartiet – se Bo Karre, "Riksdagen och utvecklingssamarbetet", Rapport 1970:6, s 25-26.

För landervalsdiskussionen vid SAP:s partikongress år 1969, se R. Ekéus, E. Ringborg och U. Svensson, Tiden, 1969:9, s 564-65. Utrikesminister Torsten Nilsson, föredraganden i biståndsfrågor, foreslog bl a att följande huvudprincip, hämtad ur SAP – LO:s utjamningsrapport, skulle vara gällande för landervals- inklusive länderfordelningspolitiken.

Vårt bistånd bör i sin fortsatta utbyggnad gradvis förskjutas så att nya insatser koncentreras till länder som energiskt arbetar för en snabb ekonomisk utveckling och samtidigt stravar efter att åstadkomma en rättvis fördelning av de gemensamma resurserna samt ett ökat samhällsinflytande för medborgarna.

Torsten Nilsson anförde vidare:

Låt mig bara säga att det måste erbjuda svårigheter att kanslomässigt engagera det svenska folket för en omfattande biståndsverksamhet till länder med regimer, som visar klart aggressiva avsikter gentemot sina grannar, som hansynslost undertrycker och förföljer minoriteter inom det egna landet, som lägger större vikt vid militär upprustning än vid ekonomisk och social utveckling eller som eftersätter sociala rättvisekrav till förmån för små, privilegierade minoriteter.

Författarna tillade för egen del att med tillämpning av denna politik kan man identifiera följande två målgrupper för det framtida svenska utvecklingssamarbetet. dels u-lander med ett socialistiskt ekonomiskt system och dels icke-socialistiska u-lander, vars regeringar är benägna att mota ett tryck underifrån med en genomgripande reformpolitik. För deras landervalsdiskussion, se också s 565–68.

Se också Lennart Klackenbergs, statssekreterare i UD (i *Tiden*, 1973.7, 432–33). Han framhåller att riktlinjerna för biståndspolitikens dragits upp med utgångspunkt i följande linjer i SAPs partiprogram 1969 "Socialdemokratin måste i förhållandet mellan rika och fattiga länder ha de idéer om jämlikhet och solidaritet, som alltid präglat dess egen kamp i de utvecklade länderna." Kongressen tog ställning till principerna för valet av mottagarländer och beslutade också om bistånd till Cuba och DRV. I den motion, som blev antagen av kongressen i landervalsfrågan, stod bl a

En av de viktigaste sanningar som efterkrigstidens biståndssamarbete lärt oss är nämligen att det är mottagarlandets insatser som skapar förutsättning för den utveckling som sedan kan påskyndas med utländskt bistånd. Endast tillsammans med en i handling manifesterad vilja till utveckling kan biståndsinsatser åstadkomma väsentliga resultat. . . . Biståndsanslagens storlek är inte den enda viktiga frågan såvida man inte betraktar u-hjälpen som allmosor för att freda sitt samvete. Sverige måste välja att samarbeta med länder som genom egna insatser skapar förutsättningar för en rättvis social och ekonomisk utveckling.

Klackenberg framhåller (s 435) att "1969 års kongressuttalanden om kriterierna för val av mottagarländer avspeglades redan några månader senare i statsverkspropositionen. Sedan riksdagen – efter åtskilligt kompromissbesvar – ställt sig bakom regeringens förslag har detta legat till grund för inriktningen av de nya direkta biståndsinsatserna. I enlighet härmed är det idag Indien, Tanzania och Demokratiska Republiken Vietnam, som mottar det största svenska biståndet. Till listan över huvudmottagare (de s k programländerna) har förutom DRV också fogats Chile, Cuba, Botswana och Zambia, samtliga länder där utvecklingsansträngningarna är intimt förbundna med strävanden till ökat ekonomiskt och politiskt oberoende. Biståndet till de afrikanska befrielseströrelserna har flerdubblats under en fyraårsperiod. . . . Inte oavsettligt humanitärt stöd har lämnats och kommer att lämnas till Sydvietnam genom PRR."

56. *Prop 1970.1*, Bilaga 5, s 17. Se i samband härmed också *Prop 1969:1*, Bilaga 5, s 17, där det påpekas att begreppet huvudmottagarland hade använts på länder som borde få biståndsinsatser av flera slag – krediter, varugåvor, personal – bekostade av Sverige, men också på ett par länder till vilka huvudsakligen kreditbistånd hade utgått. Ordet hade inte givits någon klar definition, utan användes för att ange vilka länder som faktiskt fick eller var i färd med att få omfattande svenskt bistånd uttryckt i personal och kostnader. Se också *SU 1969:82*, s 13, för samma observation, förutom det citerade utdraget. Det heter vidare att "Varken en ytterligare begränsning eller en viss vidgning av verksamhetsområdet beträffande vare sig länder eller ämnen borde på förhand uteslutas, och en försiktig utvidgning av kretsen av huvudmottagarländer kunde bli möjlig, när ökningen av biståndsresurserna efter hand blir så betydande som förutses i den av 1968 års riksdag antagna planen, utan att biståndets effektivitet för den skull eftersatts." Se också *SU 1970:84*, s 20. Utskottet hänvisade bl a till att det tidigare hade understrukits att "länderkoncentrationen – liksom amneskoncentrationen – inte får utgöra något självändamål, utan är en förutsättning för effektiva insatser och planering av långsiktiga åtgärder", Utskottet önskade att varken beteckningen "huvudmottagarländer" eller "prioritetsländer" användes, eftersom detta lätt kunde skapa föreställningar om en fastslåsning till en bestämd landerkrets, något som inte var önskvärdt.

57. *Prop 1970.1*, Bilaga 5, s 17. Regeringen framhåller vidare att det var "väsentligt att genom val och utformning av biståndsinsatser skapa förutsättningar för ett effektivt bistånd, ett bistånd som i hög grad uppfyller de uppställda huvudmålen för det svenska utvecklingssamarbetet med u-länderna"

58. *SU 1970.84*, s 21–22. Det heter att.

Varje överföring av finansiella resurser förutsätter insyn i medlens användning i enlighet med de avtal som överenskommits mellan parterna. Genom en sådan utformning bör även den kulturella och politiska utvecklingen i de fattiga länderna på sikt påverkas på det sätt som är önskvärdt. Den

samhällsutveckling i demokratisk riktning, som de svenska insatserna inom utvecklingssamarbetet enligt statsmakternas uttalanden skall medverka till, befordras genom att inojligheter skapas till utveckling och arbete och genom att befolkningstillvaxten hålls tillbaka så att en snabbare standardhöjning möjliggörs.

59. *Ibzd.*, s 22. Se motionerna 1970 I-450 av Gunnar Helén (fp) och Torsten Bengtson (c) och II 497 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Gustafson (fp)

60. *Idem*

61. *Ibzd.*, s 22–23.

62. Se de likalydande motionerna 1970 I272 av Gösta Bohman m fl (m) och II-309 av Yngve Holmberg m fl (m).

63. *SU 1970:84*, s 23.

64. *Ibzd.*, s 66

65. Se motion 1971-175 av Gösta Bohman m fl (m).

66. Se *UU 1971:2*, s 13–15 och 17. Utskottet tillfogade att inte heller FN-strategin hade en så snäv syftning, något man upprepade de följande två åren. Beträffande argumentationen de följande åren, se *UU 1972:6*, s 20, *UU 1973:3*, s 16, *UU 1974:3*, s 10 och 17–18, *UU 1975:4*, s 15–16, och *UU 1975/76:14*, s 21

67. Se bl a *UU 1973:3*, s 16, där det framhålls att de minst utvecklade ländernas relativa andel av det direkta biståndet var väsentligt större än för i-landsgruppen som helhet. Storleken fastställdes de följande åren till 70 procent 1974 (*UU 1974:3*, s 10), 80 procent 1975/76 (*UU 1975:4*, s 15–16) och 85 procent 1976/77 (*UU 1975/76:14*, s 21–22). I det sistnämnda utlåtandet beskrevs dessa länder som länder med en BNP per invånare på under 200 dollar per år, eller länder som allmänt bedomdes befinna sig i ett särskilt besvarligt ekonomiskt läge. Det framhålls också att "Bland OECD-länderna är Sverige i dag det givarland som uppvisar den klaraste inriktningen av sitt bistånd på de fattigaste u-landerna." År 1973 hänvisades till att Sverige dessutom hade yrkat på mer konkreta åtgärder till förmån för de minst utvecklade länderna i internationella sammanhang, bl a i UNDPs styrelse, och året därpå hänvisades till det särskilda bidraget till UNDPs program för dessa länder.

1974 framhåll utskottet att de antagna riktlinjerna möjliggjorde en fördelning av det bilaterala biståndet som kunde vinna bred anslutning hos den svenska allmänheten och detta upprepades också året därpå, då riksdagen hade givit sin anslutning.

På grundval av detta framhåll utskottet – 1974 och 1975 – att "Den bild som det bilaterala svenska biståndet i dag uppvisar motsvarar alltså i praktiken ganska väl det krav som uppställs" i motionerna från Moderata Samlingspartiet

68. *UU 1971:2*, s 61

69. *UU 1972:6*, s 66–67. Reservationen tillstyrkte motion 1972 438 av Gösta Bohman m fl (m), som utrikesutskottet hade avstyrkt. Man framlade en nästan likalydande reservation året därpå (*UU 1973:3*, s 66–67) efter det att utrikesutskottet hade avstyrkt en liknande motion – 1973 625 av Gösta Bohman m fl (m)

Statssekreterare Lennart Klackenborg framhåll 1973 ("Bistånd till utveckling – en regeringspolitisk vinkling", Rapport, 1973:2, s 8–9) att mot bakgrund av den stora partipolitiska enighet i riksdagen kring länderbesluten framstår olika politikernas påståenden om ensidighet och vänsterslag-sida i länderfördelningen som märkliga, och ännu märkligare blir det när de utformas till krav på att biståndet skall förknippas med politiska villkor. En sådan politisering skulle stå i klar konflikt med svenska utrikespolitiska och biståndspolitiska grundförutsättningar.

Svenskt direkt bistånd utgår och bör även fortsättningsvis utgå efter en provning av mottagarlandets faktiska utvecklingsansträngningar, inte dess politiska system. Finns ingen stravan till sociala och ekonomiska förbättringar för folket så finns heller ingen bas för bistånd som vill bidra till sådana förbättringar.

Han framhåll att

Om vi verkligen menar allvar med de angivna målen för utvecklingssamarbetet och vårt tal om att respektera mottagarländernas prioritetningar blir det ofrånkoinligt att i första hand samarbeta med dem, som själva söker genomföra sociala och ekonomiska reformer till förmån för folkflertalet.

En motsatt politik skulle få asociala verkningar ... Man skulle ... svika ansvaret både gentemot den fattiga världen och mot alla dem, som via skatterna finansierar biståndspolitik.

Jan Erik Larsson, journalist på *Sydsvenska Dagbladet*, framhöll i samma nr av *Rapport* ("En orättvis betraktelse?", s 14–15) bl a att

Om biståndssamarbete är utrikespolitisk och utrikespolitiken ska spegla regeringens politik, får landervalfsfilosofin tolkas som uttryck för en strävan att lämna västvärldens gemenskap och det blandekonomiska systemet till förmån för en socialistisk/kommunistisk samhällsform.

70. *UU* 1974.3, s 86–87. Se också reservationen av Moderata Samlingspartiets utskottsmedlemmar s 79–80, i vilken de slöt upp kring motion 1974.278 av Gösta Bohman m fl (m).

71. *UU* 1975 4, s 113. Reservationen stödde motion 1975.246 av Gösta Bohman m fl (m). En liknande motion framlades året därpå, 1975/76.2000 av Gösta Bohman m fl (m). I denna kombinerades kravet om att biståndet skulle gå till de fattigaste länderna med en hemställan om ökat stöd till landsbygdsprojekt.

Karl-Anders Larsson (*Svensk u-landspolitik. Ett försök till marxistisk analys*, i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA 14 juni 1976, s 63) konstaterade att

Beträffande länderinriktningen av det bilaterala biståndet föreligger en uppenbar motsättning mellan monopolkapitalets intressen och de borgerliga partiernas politik. De borgerliga partierna, och speciellt moderaterna, har ju hårt kritiserat inriktningen på socialistiska länder. För monopolkapitalet har däremot biståndet just till dessa länder visat sig speciellt värdefullt eftersom det öppnat nya, och relativt stora, marknader som annars hade varit svåra att nå för det svenska kapitalet. Genom Sveriges "progressiva" utrikes- och biståndspolitik har det svenska kapitalet fått ett försprång på dessa marknader.

72. Se reservation, *UU* 1975/76 14, s 111.

73. Se motion 1975 729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c). Partiets medlemmar i utrikesutskottet avgav emellertid ingen reservation efter det att utskottet konstaterat att det bilaterala svenska biståndet i praktiken motsvarade de krav som hade uppställts i motionen (*UU* 1975:4, s 15), på det sätt som Moderata Samlingspartiets utskottsmedlemmar gjort i anslutning till en liknande motion.

Rorande Centerpartiets ståndpunkt i landervalfsfrågan i början av 1970-talet, se också partiets informationschef Rolf Örje, "Biståndsdebattens ideimperialister motverkar ett progressivt bistånd", i *Ung Center*, 1972 4, s 10, där debatten om tidpunkten för en procentmållets infriande och landervalfsdebatten karakteriserats "för biståndets nydaning och utveckling" lika ofruktbar; medan Lars Wienehall, CUFs andre vice ordförande, i numret före ("Slå vakt om en progressiv u-hjälp", *Ung Center*; 1972 3, s 10) hade framhållit att det vore cyniskt att minska stödet till de progressiva mottagarna, det borde ökas.

74. Se *UU* 1975/76 14, s 109.

75. Se motion 1972 937 av C H Hermansson m fl (vpk), där de frigjorda resurserna skulle gå till DRV, PRR, Cuba, FUNK, Laos Patriotiska Front, MPLA, FRELIMO och PAIGC, motion 1973 1104, motion 1974 61; motion 1975 734, och motion 1975/76.350, samtliga av C H Hermansson m fl (vpk).

76. Se *UU* 1972.6, s 15 (utskottet erinrade emellertid om att de svenska utvecklingsinsatserna till flera av de länder som motionen nämnde hade ökat, och att detta också gällde stödet till befrielseströrelserna), *UU* 1973:3, s 10–11, *UU* 1974 3, s 8, *UU* 1975:4, s 13, samt *UU* 1975/76.14, s 23, där det samtidigt konstaterades att "en schematisk uppdelning av u-länderna under olika etiketter [är] vanskelig".

77. Se bl a *SU* 1967 53, s 11, *SU* 1968.128, s 15, och *SU* 1969.82, s 13.

78. *SU* 1969 82, s 13.

79. Se bl a *UU* 1971 2, s 16–17, *UU* 1972.6, s 17–18, *UU* 1973 3, s 17, och *UU* 1974.3, s 10–11.

80. *UU* 1971 2, s 17.

81. Motion 1972 934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c).

82. *UU* 1972 6, s 18. Utskottet tillfogade att sådana beslut "utgör viktiga utrikespolitiska ärenden", som riksdagen måste besluta om, något som förutsatte en fyllig och fortloppande information.

83. *UU* 1972 6, s 64–65.

84. Se motion 1973:1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c). De latinamerikanska länder som antydde var Peru, Colombia och Costa Rica. Efter det att utrikesutskottet hade avstyrkt motionen (*UU 1973:3*, s 17) framlade mittenpartiernas utskottsrepresentanter en reservation i vilken de anslöt sig till synpunkterna i motionen (s 67–68)

85. *UU 1973:3*, s 68. Mittenpartiernas utskottsmedlemmar hanvisade i detta sammanhang till statsutskottets uttalande, om att det var möjligt att nå målen för svensk biståndspolitik i länder med olika politiska och ekonomiska system (*SU 1970:84*), vilket man anslöt sig till. Detta innebar, enligt dessa medlemmar, att den svenska biståndsverksamheten inte kunde baseras på en ensidig bedomning av mottagarlandernas regimer.

86. Se motion 1971:472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c).

87. *UU 1971:2*, s 16.

88. Motion 1971:473 av Carl Goran Regnéll m fl (m, s, c).

89. *UU 1971:2*, s 16.

90. Motion 1972:436 av Anders Björck (m).

91. *UU 1972:6*, s 22.

92. *UU 1975:4*, s 12–13. Se också motionerna 1975:729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp)

93. Se reservation, *UU 1975:4*, s 113.

94. *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 55.

95. Se *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 44–45. Denna omlaggnings motiverades med den gynnsamma utvecklingen av den tunisiska ekonomin på 1970-talet. "Jordbruket gav i allmänhet goda skördar. Industrin och handeln prägades av kraftig expansion i kustområdena, medan den ekonomiska tillväxten endast i mindre utsträckning medfört förbättringar för redan eftersatta regioner och befolkningsgrupper. Utlandskt kapital attraherades av fördelaktiga investeringsvillkor och landets behov av finansiella överföringar kom i allt större utsträckning att tillfredsställas genom kommersiella krediter."

96. Se motion 1975/76:727 av Thorbjörn Fälldin m fl (c). Se också nedan, not 97.

97. Se motion 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp). Se också reservationen av Centerns och Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet, *UU 1975/76:14*, s 109–110. De anslöt sig till hemstallan i motion 2055 om att samarbetet borde ges en annan karaktär än den rent biståndspolitiska. Detta motiverades främst av att landets ekonomiska framåtskridande hade varit betydande. Man underströk också i samband med omlaggningen av biståndet till Cuba att en successiv avveckling borde ske samtidigt med att innebörden av ett bredare kulturellt och handelspolitiskt samarbete klargjordes och att detta skedde i samråd mellan svenska och kubanska myndigheter.

98. *UU 1975/76:14*, s 23. Utskottet framhöll att normalt borde inte avvecklingen av samarbetet i fall som Cuba och Tunisien ske abrupt, utan successivt och med vederbörlig hänsyn till svenska åtaganden. Beträffande Cuba framhöll utskottet bl a att biståndet hade bidragit till att öka handelsförbindelserna mellan de två länderna, och de svensk-kubanska kontakterna hade ökat på en rad områden. "Det finns därför goda förutsättningar för att den dag nedtrappning av biståndet till Cuba blir aktuell – något som bör ske först sedan en varaktig förbättring i landets utvecklingssituation har kunnat konstateras – låta detta successivt avlösas av ett vidgat samarbete i andra former." (s 40). Utskottet konstaterade i anslutning till den föreslagna avvecklingen av biståndet till Tunisien att enligt de upplysningar man hade inhämtat, hade frågan varit föremål för ingående överläggningar mellan de två ländernas myndigheter, något som hade lett till samförstånd både om sattet för biståndets avveckling och om dess avlösning av samarbete i andra former (s 42).

Se fö kommentar av Ernst Michanek, "Cuba och konsekvensen", i Rapport, 1976 4, s 1.

99. Se bl a *UU 1971:2*, s 13–16, *UU 1972:6*, s 11–14, *UU 1974:3*, s 10, *UU 1975:4*, s 15–16, och *UU 1975/76:14*, s 21–22

100. *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 17.

101. *Idem*.

102. *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 18.

103. *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 53. På grundval av detta foreslogs Guinea-Bissau och Sri Lanka som nya programländer, och biståndet till Moçambique och PRR foreslogs öka.

104. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 16

105. *UU 1975/76:14*, s 21. Utskottet konstaterade också (s 22), att detta inte stod i strid med de

principer som fastslogs 1970, då riksdagen uttalade att det borde vara möjligt att nå målen för svensk biståndspolitik i länder med olika politiska och ekonomiska system. Statsmakterna har inte hänvisat till några andra urvalskriterier. Däremot har SIDA (*Anslagsframställning 1974/75*, s 31) visat på andra förhållanden som kan ha spelat roll för den faktiska prioriteringen. Utformningen av landerprogrammeringen och fördelningen av det bilaterala biståndet på programländerna – mottagarländernas absorptionsförmåga – SIDA framhöll att

Huruvida ytterligare påslag på enskilda landerprogram skall föreslås blir beroende av hur absorptionsförmågan eller eljest lämpligheten av sådana ökningsbedöms. Absorptionsförmågan beror på programmets utformning och vice versa: anser man att vissa slag av kontroller från givarens sida kan undvaras eller att mottagarens kapacitet att genomföra ett program växer, kan ett landerprogram ändras till sitt innehåll och därmed snabbt få större volym.

Genom att granska det löpande programmet fann SIDA:s styrelse att

några länder i programlandskretsen redan upptagits för sådana ökningsåtgärder 1974/75, att ytterligare påslag dessa år riskerar leda till en ökning av reservationerna snarare än av verksamheten. Detta gäller Botswana, DRV, Kenya och Tanzania. Utrymme för ytterligare höjningar, huvudsakligen inom ramen för importstöd, finns enligt styrelsens bedömning för Bangladesh, Chile, Cuba, Indien och Zambia bland de nuvarande programländerna samt för Pakistan, dit biståndet nu torde återupptas.

För en diskussion av mottagarländernas absorptionskapacitet, se också bl a Marian Radetzki, *Ekonomisk revy*, 1970 5, s 274–75. Hans slutsats är att "Med en volym, fördelning och tillväxt som f n gäller för bistånd tycks den vanliga uppfattningen om absorptionskapacitet knappast ha någon större betydelse och man kan betvivla dess värde som kriterium i valet av biståndsmottagande länder."

106. Se de likalydande motionerna 1968 I:863 av Per Ahlmark (fp) och II:1125 av Ola Ullsten (fp) och de två likalydande motionerna 1968 I:865 av Olle Dahlén (fp) och Torsten Bengtson (c) och II:1119 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Wedén (fp). Se också reservationen av mittenpartiernas medlemmar av statsutskottet (SU 1968:128, s 70–71).

107. SU 1968:128, s 15–16. Utskottet tillfogade att det var en tolkningsfråga vad som avsågs med huvudmottagarland. Det förutsatte också att utvecklingen i Zambia följdes, bl a med hänsyn till den övriga utvecklingen i södra Afrika.

108. Se de likalydande motionerna 1969 I:424 av Torsten Bengtson (c) och Olle Dahlén (fp), och II:511 av Sven Wedén (fp) och Gunnar Hedlund (c), och de likalydande motionerna 1969 I:305 av Hans Lindblad (fp) och II:290 av Per Ahlmark och Ola Ullsten (fp), de sistnämnda med krav om att biståndet till Zambia snabbt ökades även i fortsättningen, och att detta markerades genom att man gjorde landet till huvudmottagarland för svenskt bistånd.

109. SU 1969:82, s 12.

110. Ibzd., s 13–14.

111. Se bl a Prop. 1970:1, Bilaga 5, s 17, där Zambia blivit inkluderat bland "koncentrationsländerna" – förövrigt tillsammans med fyra andra länder, Botswana, Lesotho, Sudan och Swaziland, som tillägg till de sex ursprungliga prioritetssönderna. Tre av dessa har inte haft status som programländer på 1970-talet.

112. Se motionerna 1970 I:566 av Jan-Erik Wikström och Hans Lindblad (fp) och II 646 av Per Ahlmark och Ola Ullsten (fp)

113. SU 1970:84, s 25

114. Ibzd., s 25–26

115. Se motionerna 1971:472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c), och 1971:664 av Per Ahlmark m fl (fp) – den första med krav om en plan för ökat, den sistnämnda för väsentligt ökat, bistånd till Zambia.

116. Se UU 1971:2, s 62–63.

117. Se bl a motionerna 1972:934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c) om ökat bistånd till Zambia, och 1972:215 av Per Ahlmark m fl (fp) om en biståndsvolym på samma nivå som biståndet till de östafrikanska länderna, med speciell tonvikt på utbyggnaden av kommunikationslinjerna mellan Zambia och Östafrika.

119. Ibzd, s 65, reservationen från mittenpartiernas representanter i utrikesutskottet De fann den långsamma ökningen svårförståelig mot bakgrund av Zambias utsatta politiska läge och landets ekonomiska sårbarhet De önskade prioritera förvaltningsbistånd "i syfte att minska det ensidiga beroendet av brittisk expertis", förutom infrastrukturprojekt

120 Prop 1973.1, Bilaga 5, s 36 I denna påpekades att Zambias statsfinansiella läge hade försämrats på grund av att kopparpriserna – som svarade för 90 procent av exportintäkterna hade sjunkit kraftigt

121 Beträffande 1973, se bl a motionerna 1973 1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c) och 1973.275 av Per Ahlmark och Billy Olsson (fp), den sistnämnda med krav om att biståndet snarast skulle komma upp i 60 mkr Utrikesutskottet erinrade i detta sammanhang om att biståndet till Zambia hade ökat från 5 mkr 1971/72 till 15 resp 20 mkr de följande två åren, och att regeringsdeklarationen av den 21 mars 1973 hade, med hänvisning till transitsvårigheterna, utlovat ökat bistånd till Zambia, (*UU* 1973 3, s 20–21). Hittills partiernas representanter i utskottet framlade ändå en reservation som stödde motionernas krav om ökat bistånd (*ibid*, s 68–69). Trots att regnengen året därpå ökade landramen, ville Folkpartiet öka ytterligare – motion 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp) med 15 mkr till 60 mkr, motion 1974 655 av Per Ahlmark och Björn Molin (fp) med ytterligare 10 mkr. Partiets utskottsmedlemmar anslöt sig till den sista med hänvisning till en hemställan från FN:s generalsekreterare om att stödja Zambia (*UU* 1974 3, s 78), trots att utskottet konstaterade att landramen hade ökat, och att Zambias intäkter av kopparexporten hade ökat (*ibid*, s 13) 1973 ville partiet höja anslaget med 10 mkr i förhållande till regeringens förslag – i motion 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp) (och i reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet (CC 1975.4, s 122)), och året därpå med 15 mkr i förhållande till regeringens förslag – i motion 1975/76 2055 av Per Ahlmark m fl [fp], och en reservation från partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU* 1975/76.14, s 113).

122 Se reservationen från Folkpartiets och Centrerns medlemmar i utrikesutskottet, *UU* 1973 3, s 68–69 Man hänvisade i detta sammanhang till att landets utsatta läge klart hade manifesterats då Rhodesia sparrade gransen till Zambia och hotade att avbryta strömleveranserna från kraftverket vid Kariba-dammen "Den omdirigering av import och export som därefter blivit nödvändig kommer att medföra betydligt ökade kostnader för Zambia och motiverar radikalt höjda svenska biståndsinsatser"

123. Prop 1974.1, Bilaga 5, s 50

124 Se bl a Prop. 1975 1, Bilaga 5, s 60, motion 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp) (med förslag om en ökning på 10 mkr i förhållande till regeringens förslag), som framhöll att Zambia spelade en politisk nyckelroll och att Sverige borde stötta de oberoende staterna i södra Afrika, *UU* 1975.4, s 30–31, som framhöll att målet för det svenska biståndet – förutom att stödja landets utveckling i enlighet med dess utvecklingsplan – var att stödja Zambia i försöket att uppnå ekonomiskt och politiskt oberoende i förhållande till de portugisiska besittningarna och Rhodesia, och Prop 1975/76 100, Bilaga 5, s 45, som betonar oberoende i förhållande till de vita minoritetsregimerna i södra Afrika

125. Motion 1975 246 av Gosta Bohman m fl (m). Se också reservationen av partiets medlemmar av utrikesutskottet (11111975 4, s 122)

126 Prop 1971 1, Bilaga 5, s 17 Se vidare *ovan*, not 111

127 Se motionerna 1971 472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c) och 1971 664 av Per Ahlmark m fl (fp)

128 *UU* 1971 2, s 19

129 Ibzd, s 62–63 De underströk speciellt möjligheterna till vidgade insatser "på undervisningsens område, insatser för boskapsskötsel och landsbygdens utveckling, liksom möjligheten att bidra med infrastrukturella investeringar i fråga om kommunikationer med utvärlden"

130 Se bl a motion 1972 215 av Per Ahlmark m fl (fp) med en anmodan om att möjligheterna att stödja infrastrukturella projekt, som kunde underlätta Botswanas förbindelser med Zambia, skulle undersökas Utrikesutskottet konstaterade i detta sammanhang att Botswana inte hade tagit upp detta med Sverige (*UU* 1972 6, s 21) Mittenpartiernas utskottsmedlemmar framhöll i en reservation (*ibid*, s 65–66) bl a att "Botswanas regering har vid upprepade tillfällen på ett beaktansvärt sätt ådagalagt sin vilja att upprätthålla ett reellt nationellt oberoende Det bör vara

en huvuduppgift för det svenska biståndet till Botswana att medverka till att den ekonomiska basen för en sådan självständig politik stärks. I linje med Botswanas självständighetssträvan ligger det ökande samarbetet mellan Botswana och Zambia. Det är därvid angeläget att från svensk sida stödja projekt, som närmar dessa två länder till varandra." I en reservation året därpå noterade mittenpartiernas utskottsmedlemmar med tillfredsställelse att biståndet till Botswana hade vidgats för att öka förutsättningarna för en större självständighet gentemot Sydafrika och dess apartheidpolitik (*UU* 1973 3, s 68).

1975 framlade Gunnar Helén m fl (fp) en motion (1975 730) med förslag om en ökning på 10 mkr i förhållande till regeringens förslag. Samtidigt tog Gosta Bohman m fl (m) upp SIDA:s förslag, en ökning på 5 mkr i förhållande till regeringens förslag (motion 1975 246). Utrikesutskottet tillstyrkte en ökning på 5 mkr (*UU* 1975 4, s 20). Också 1976 ville Folkpartiet öka biståndet i förhållande till regeringens förslag – denna gång med 5 mkr (motion 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp)).

131 Se Prop 1975/76:100, Bilaga 5, s 39. De näst största biståndsgivarna var Verldsbanken och Storbritannien. För en liknande motivering se också Prop 1975.1, Bilaga 5, s 61. Se dessutom *SIDA:s Anslagsframställning 1974/75*, s 57, och *SIDA:s Petita 1973/74*, s 18, där det bl a framhålls att syftet med de svenska insatserna var att minska det direkta beroendet av utlandet, framst Sydafrika och Rhodesia "i fråga om t ex kommunikationer och utbildad arbetskraft. Stödet inriktas på att tillvarata inhemsk arbetskraft och inhemska råvaror samt på verksamheter som höjer kunskapsnivån hos botswanska medborgare, så att de så snart som möjligt kan bli i stånd att ta över skötseln av statsförvaltningen och allra organisationer". Också behovskriteriet har framhållits i detta sammanhang – Botswana tillhörde enligt FN:s definition de 25 minst utvecklade länderna (se bl a *SIDA:s Petita 1973/74*, s 4).

132. Se de likalydande motionerna 1969 I 171 av Lars Werner (vpk) och 11.182 av C H Hermansson m fl (vpk). Statsutskottet avstyrkte motionerna med hänvisning till behovet av en utredning och ett klargörande av kriterierna för val av huvudmottagarländer (*SU* 1969.82, s 13–14), samtidigt som man tillkännagav att familjeplaneringsbistånd och multi-bi-projekt till Cuba övervågades.

133. Se de likalydande motionerna 1970 I 453 av Lars Werner (vpk) och II 499 av C H Hermansson m fl (vpk). Också dessa avstyrktes av statsutskottet (*SU* 1970.84, s 25).

134. Se de likalydande motionerna 1970 I 556 av Ulla Liridstrom m fl (s) och II 648 av Birgitta Dahl m fl (s).

135. *SU* 1970 84, s 24–25. Utskottet framhåll att önskemål om bistånd från kubanskt håll skulle provas på sedvanligt sätt "varvid såväl biståndsbehov som kraven på svensk medverkan i förplanering och resultatvärdering kommer att beaktas". Man fann det "ingalunda uteslutet att ett väsentligt större utvecklingssamarbete med Cuba under kommande år kan bli möjligt och motiverat".

Se också Thord Palmlund, U-debatt, s 108–09, som framhåll att

Av skal som inte rimligen kan vara utått samband med Forenta staternas relationer till Cuba hade Cuba mottagit mindre FN-bistånd än som kunde anses dess berättigade andel. De svenska [multibi] bidragen resulterade i en välkommen möjlighet för det berörda FN-organet att rätta till denna obalans.

136. Se reservationen från Moderata Samlingspartiets representanter i statsutskottet, *SU* 1970 84, s 66–67.

137. Se ovan, texten i anslutning till noterna 62, 64, 65 och 68–71, förutom själva noterna. Se notation 1971 175 av Gosta Bohman m fl (m) och reservationen av partiets inledningar av utrikesutskottet (*UU* 1971 2, s 61–62), med särskild tonvikt på att svenskt bistånd framst borde inriktas på de fattigaste u-landerna. På grundval av detta och eftersom landet fick ett betydande stöd från oststaterna fann de att det föreslagna biståndet till Cuba inte var tillräckligt motiverat. Året därpå framlades två motioner – 1972 436 av Anders Björck (m) med en hemställan om att ökat stöd till Cuba skulle avvisas tills de sakkunniga hade behandlat frågan, och 1972 438 av Gosta Bohman m fl (m).

Partiets medlem i utrikesutskottet Bo Turesson (m), framhåll i en reservation (*UU* 1972 6, s 66–67) att det föreslagna biståndet till Cuba var omotiverat. Se också motion 1973 625 av Gosta Bohman m fl (m) som framhåll att de medel som föreslagits för Cuba borde gå till verkligt

behovande länder, och reservationen av partiets utskottsmedlem (*UU 1973:3*, s 67) som fann Cuba mindre lampligt som mottagarland f r större svenska insatser av l nderkoncentrerad natur. Gösta Bohman m fl (m) framlade liknande motioner de följande åren – 1974:278, med förslag om att det föreslagna stodet till Cuba snarast borde  verforas till verkligt behovande länder, u-landsforskning och de frivilliga organisationernas hjälpinsatser, 1975:246, med förslag om att medlen avsedda för Cuba skulle  verforas till verkligt behovande länder, samt användes för sarskilda insatser för de svaltande, och 1975:176 2000 med förslag om att inga medel skulle utgå till Cuba med hanvisning till landets militära intervention i Angola. Partiet fann det stötande att Cuba var programland för svenskt bistånd, då Cuba tillhörde de länder som hade gynnats av de senaste årens ekonomiska utveckling. Också andra av partiets riksdagsledamöter motionerade – se motionerna 1974:979 av Tage Adolfsson (m), som ville överföra de medel som föreslagits för Cuba till de katastrofdrabbade länderna i Vastafrika, och 1975/76:207, dar Tage Adolfsson (m) ville ha stopp på allt bistånd till Cuba tills landets inblandning i andra länders inre angelagenheter hade upphört. Se också reservationer från partiets representanter i utrikesutskottet – *UU 1974.3*, s 79, *UU 1975.4*, s 116 (som med hänvisning till den starka prisökningen på råsocker fann det stötande att Cuba var svenskt programland och föreslog att biståndet skulle slopas så snart gällande avtal gick ut), och *UU 1975/76 14*, s 110–11 (som hävdade att Sverige inte hade ingått några bindande avtal om bistånd efter den 1 juli 1976 – de indikativa planeringsramarna innebar ingen bindning f r riksdagen). I den sistnämnda reservationen framhöll de att den militära interventionen i Angola – och förekomsten av kubanska styrkor i flera andra afrikanska stater – talade för att Cuba inte kunde komma ifråga för fortsätt och utökat svenskt bistånd.

138. Se *ovan*, not 66 och 67. Utskottet framhöll 1974 att man inte fann några s ksk l för att avbryta de pågående biståndsinsatserna i Cuba, svenskt bistånd skulle inte vara förbehållet endast de fattigaste u-landerna. Aret där på framhöll utskottet bl a att man inte visste om exportinkomsterna i forts tningen skulle komma att få en gynnsam utveckling eller om de amerikanska staterna skulle komma att upphäva handelsblockaden mot Cuba.

139. Se motion 1972:935 av C H Hermansson m fl (vpk) med förslag om 25,5 mkr till Cuba, darav 20 mkr till sjukhusmateriel budgetåret 1972/73. Utrikesutskottet uttalade (*UU 1972:6*, s 20) att en betydande insats på detta område var under förberedande. Senare motionerade partiet inte f r ökat bistånd till Cuba.

140. *Prop. 1972.1*, Bilaga 5, s 52, *Prop. 1973.1*, Bilaga 5, s 33, och *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 70.

141. *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 57.

142. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 70. Fr o m 1975/76 bestod en del av stodet av kreditbistånd.

143. Se motion 1975 729 av Thorbjörn Falldin m fl (c), som föreslog ramen reducerad med 10 mkr och framhöll att det inte fanns någon anledning till nya avtal om industribistånd till Cuba. Partiets medlemmar av utrikesutskottet framhöll i en reservation att Sverige tills vidare inte borde traffa avtal om nya biståndsinsatser på Cuba, utan endast fullfölja ingångna avtal (*UU 1975.4*, s 115).

144. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 55.

145. Se motionerna 1975/76:2000 av Gösta Bohman m fl (m), 1975/76:727 av Thorbjörn Falldin m fl (c), och 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp).

146. Se *UU 1975/76.14*, s 109–10. I reservationen framh lls att enligt de uppgifter SIDA lamnat skulle en ram på 40 mkr vara tillräcklig för att infria ingångna avtal och fullborda påbörjade projekt. Det som framst motiverade en omprovning av biståndet för att ge det en annan karaktär än det rent biståndspolitiska, var Cubas betydande ekonomiska framåtskridande. Man konstaterade dessutom att flera latinamerikanska stater hade återupptagit de handelspolitiska förbindelserna med Cuba.

147. *UU 1975/76:14*, s 39. Utskottet konstaterade vidare att Cubas ekonomi hade f rb trrats under de senaste åren, men att landets exportintakter fortfarande till omkring 415 var beroende av r sockerproduktionen till världsmarknadens kraftigt fluktuerande priser. Det svenska biståndet hade tidigare utgått som gåva, men en tredjedel bestod av krediter under budgetåret 1975/76.

148. *Ibzd.*, s 40. Utskottet hänvisade till att också de norska, h llandska och kanadensiska regeringarna hade avvisat krav om att med anledning av det kubanska stodet till MPLA avbryta biståndet till Cuba.

149. *Idem*

150. Se UU 1972:6, s 18. Man konstaterade att förutsättningarna för mer omfattande insatser i Bangladesh var oklara, då propositionen skrevs. Detta skedde i anslutning till utskottets behandling av motion 1972 934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), i vilken en samlad genomgång av aktuella länder påyrkades innan man tog ställning till en utvidgning av kretsen av programländer. I en reservation höll mittenpartiernas representanter i utrikesutskottet fast vid detta krav, men ville ändå inte motsätta sig att möjligheterna prövades för en utvidgning av samarbetet med de länder propositionen hade nämnt. Bangladesh nämndes emellertid inte uttryckligen (*ibid.*, s 64-65).

151. *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 40. Av biståndet budgetåret 1971/72 var 27,2 mkr direkt återuppbyggnadsbistånd. För de följande åren, se *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 53. Där konstaterades dessutom att en stegvis övergång skedde från återuppbyggnadsarbete till mer reguljärt utvecklingsarbete i Bangladesh, och att det svenska biståndet främst bestod av importstöd.

152. Se motion 1974:657 av Gunnar Helén m fl (fp). Ökningen förutsattes ske på tilläggsstat. Se också reservationen från Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet (UU 1974:3, s 78-79) i vilken de anslöt sig till motionen. Man motiverade detta med att det rådde brist på spannmål på grund av torka och översvämning, samtidigt som det utländska biståndet kraftigt hade skurits ned.

153. UU 1974:3, s 14.

154. Se motion 1975:246 av Gösta Bohman m fl (m), och UU 1974:4, s 19-20.

155. Se motion 1975:729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) med förslag om att öka anslaget med 30 mkr, och 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) med förslag om en ökning med 20 mkr. Centerns och Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet gick samman om en reservation med förslag om 25 mkr i ökning. De framhöll att planeringsramarna för programländerna borde vara realistiska, och att katastrofreserven inte på förhand skulle bindas till vissa programländer (UU 1975:4, s 114-15).

156. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 50. I tillägg till bidraget om 100 mkr hade man reserverat 17 mkr för budgetåret 1975/76, förutom rantor på två utvecklingskrediter. Regeringens förslag för 1976/77 var 100 mkr.

157. Se motion 1975:176.2055 av Per Ahlmark m fl (fp).

158. *Prop. 1968:101*, s 94-95.

159. *Prop. 1969:1*, Bilaga 5, s 18.

160. Se de likalydande motionerna 1969 I:171 av Lars Werner (vpk) och II:182 av C H Hermansson m fl (vpk).

161. *SU 1969:82*, s 13-15. Utskottet fann det opåkallat att införa begreppet huvudmottagarland i samband med den gemensamma nordiska eller internationella aktionen, då detta förde tanken till bilateralt bistånd.

162. *Ibid.*, s 15. Se också reservationen av Moderata Samlingspartiets, Centerns och Folkpartiets representanter i utskottet (*ibid.*, s 46) vilken anslöt sig till detta - den svenska vietnamhjälpen måste få en effektiv inriktning och bli av betydande omfattning. Man framhöll dessutom att den borde ligga över den planeringsram som riksdagen fastställt,

163. *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 42-43.

164. Se bl a de likalydande motionerna 1969 I:99 av Lars Werner (vpk) och II:118 av C H Hermansson m fl (vpk) med förslag om 50 mkr var till FNL och DRV, 1970 de likalydande motionerna I:334 av Lars Werner och II:366 av C H Hermansson, med förslag om att det foreslagna beloppet på 75 mkr omgående skulle utbetalas till DRV, och att PRR i Sydvietnam skulle få ett motsvarande belopp 1970/71 - samt att ingen ranta eller återbetalningsskyldighet borde förekomma. Detta avstyrktes av statsutskottet (SU 1970:84, s 39-40). För liknande förslag, se också motion 1971:672 av C H Hermansson m fl (vpk). I motion 1972:182 av C H Hermansson m fl (vpk), foreslogs att de reserverade medlen för återuppbyggnaden av DRV för åren 1970/71 - 1971/72 skulle utbetalas med rantor under 1972 och att anslaget för 1972/73 skulle ökas till 100 mkr. I motion 1972:80 av C H Hermansson m fl (vpk) foreslogs 100 mkr till PRR. Året därpå foreslogs ökade anslag - 300 mkr till DRV och 150 mkr till PRR - i motionen 1973:628 av C H Hermansson m fl (vpk). Se också ett förslag om 25 mkr till en forskningsfond för Vietnam i motion 1973:72. Den sistnämnda avvisades av utrikesutskottet med hänvisning till att DRV inte hade tagit upp frågan med Sverige (UU 1973:3, s 19). Också för de följande tre åren foreslog C H Hermansson m fl (vpk) 300 mkr till DRV och 150 mkr till PRR - sistnämnda år till Sydvietnams regering, se motionerna 1974:1273, 1975:733 och 1975/76:1133. 1974 upprepade John Takman m fl (vpk) förslaget om 25 mkr till en forskningsfond i Vietnam (motion 1974:1279).

165. Se motionerna 1970 I:554 av Torsten Hansson m fl (s) och II:660 av Evert Svensson m fl (s) med en hemställan om att också det belopp som hade reserverats som återuppbyggnadsbistånd skulle kunna utnyttjas till humanitært bistånd om så var nödvändigt. Se också motion 1971 670 av Mats Hellström m fl (s) med en hemställan om mer bistånd till de av PRR behärskade områdena i Sydvietnam. För det följande året, se motion 1972 932 av Birgitta Dahl m fl (s) med en hemställan om att planerna för fortsatta och utvidgade svenska biståndsinsatser till DRV intensifierades och påskyndades, och motion 1972.931 av Birgitta Dahl m fl (s) med en hemställan om att det humanitära biståndet till bl a FNL/PRR i Sydvietnam snarast möjligt kraftigt utvidgades. I anslutning till den förstnämnda motionen hänvisade utrikesutskottet till ett anförande av utrikesministern den 11 mars 1972, där han annonserade planeringen av ett nytt treårsprogram för DRV med betydande svenska insatser (UU 1972.6, s 19). Se också motion 1973:413 av Mats Hellström och Anna Lisa Lewén-Eliasson (s) med en hemställan om mer återuppbyggnadsbistånd till DRV på grund av den odelaggelse som bombningarna 1972 hade förorsakat. Utrikesutskottet hänvisade i detta sammanhang till ett interpellationssvar från utrikesministern den 21 mars 1973, där han framhöll, att efter det att planeringsramarna för 1973:174 – 1974:175 hade fastställts, blev DRV utsatt för förnyade bombningar som åsamkade civilbefolkningen nytt lidande. Därför skulle regeringen öka planeringsramarna för 1973:174. Detta noterades utskottet med tillfredsställelse (UU 1973.3, s 19). Se också motion 1973.1100 av Birgitta Dahl m fl (s) med en hemställan om att biståndet till PRR, eller till en ny oavhängig regering i Sydvietnam, baserad på fria val, snarast kraftigt skulle ökas. Också i detta sammanhang hänvisade utrikesutskottet till utrikesministerns interpellationssvar den 21 mars, där han påpekade att biståndet till PRR successivt hade ökat i omfattning, och att ytterligare stod övervägdes inom ramen för regeringens aktiva planering av ökat bistånd till återuppbyggnaden i Indokina, där regeringen var beredd att ställa betydande resurser till förfogande. Planeringen var inriktad på direkt bistånd, och endast i mindre utsträckning på bidrag genom enskilda organisationer (UU 1973:3, s 19–20). Hemställan om att biståndet till PRR snarast borde ökas kraftigt gjordes omigen året efter i motion 1974 980 av Birgitta Dahl m fl (s). Utskottet konstaterade i detta sammanhang att möjligheterna till biståndsinsatser i Sydvietnam fortlöpande provades av regeringen med utgångspunkt i de akuta biståndsbehoven och de insatser som andra länder gjorde i de berörda områdena (UU 1974.3, s 16–17).

166. Se *ovan*, not 165. Se också *Prop. 1973. I*, Bilaga 5, s 40–41, i vilken regeringen tillkännagav att man skulle tillmotesgå en anmodan från DRV:s regering om att ställa den reservation som bildats på 150 mkr för återuppbyggnadsstöd till disposition för omedelbara leveranser av sjukhusutrustning, mediciner, tyg, papper och konserverad mjölk, förutom stod till uppförandet av sjukhus, i första hand ett barnsjukhus. Motiveringen för detta var att stora delar av DRV:s produktionsapparat, skolor, sjukhus och bostäder hade odelagts av de amerikanska bombningarna som intensifierades våren 1972. Därtill kom 35 mkr som hade avsatts för humanitära insatser under budgetåret 1972:173. Se också *Prop. 1975. I*, Bilaga 5, s 67–69. De svenska åtagandena för 1973:174 uppgick till 120 mkr och utbetalningarna till 78 mkr, 170 mkr stod till förfogande budgetåret 1974/75 och planeringsramen för 1975:176 var 225 mkr för DRV:s vidkommande. Under 1973:174 gavs 20 mkr till återuppbyggnad av områden i Sydvietnam som kontrollerades av PRR, året därefter uppgick biståndet till 30 mkr och planeringsramen för 1975:176 ökades till 50 mkr.

167. Se motion 1970 II 372 av Allan Åkerlind (m), och motion 1972:436 av Anders Björck (m). Statsutskottet avstyrkte den förstnämnda med hänvisning till att regeringens förslag inte innebar något ställningstagande till de stridande parternas politiska målsättningar och kampmetoder (SU 1970:84, s 39). Utrikesutskottet avstyrkte den sistnämnda med hänvisning till att det var möjligt att uppnå målsättningarna för svenskt bistånd inom alla typer av politiska system (UU 1972 6, s 19).

168. Se motion 1974:979 av Tage Adolffson (m). Den avvisades av utrikesutskottet (UU 1974 3, s 18).

169. Se motionerna 1975 246 av Gosta Bohman m fl (m) och 1975 729 av Thorbjörn Falldin m fl (c). Se också en reservation av Centerns medlemmar av utrikesutskottet (UU 1975 4, s 117), i vilken de framhöll att det belopp SIDA hade föreslagit tillsammans med reserverade medel från krigstiden var tillräckligt för att genomföra skogsindustriprojektet, barnsjukhuset och ett vuxensjukhus enligt planerna. De krävde också att en väsentlig del av tilläggsanslaget skulle tillföras DRV för att lindra det lidande som det långvariga kriget hade orsakat. Se också reservationen från Moderata Samlingspartiets utskottsmedlemmar (*ibid*, s 116), i vilken de framhöll att några basande skal för att frågå SIDA:s bedömning av landramens storlek inte hade framkommit.

170 *Prop 1974.1*, Bilaga 5, s 54. Skogsindustriprojektet bestod av en integrerad massa- och pappersfabrik med en beräknad produktionskapacitet om ca 50 000 ton skriv- och tryckpapper om året, samhällsinvesteringar i bl a kraftverk, vagar, bostäder och sjukhus. Se också utrikesutskottet (*UU 1974 3*, s 15), som understroket att kalkylerna var mycket osakra, och att Sverige kunde komma att få lagga ned betydligt mer än en halv miljard kr

171 *Prop 1975 I*, Bilaga 5, s 68. Kapaciteten angavs ha till 55 000 ton papper årligen. Projektet var lokaliserat till Bai Bang och skulle ge sysselsättning till omkring 5 000 vietnameser. Regeringens kostnadsberäkning stod fast i statsverkspropositionen för 1976 (se *Prop 1975/76.100*, Bilaga 5, s 52. Se också interpellationssvar av statsrådet Gertrud Sigurdson den 28 november 1975 – *UU 1975/76 14*, s 43–44)

172. Se *UU 1974.3*, s 87–88. Man konstaterade att den svenska andelen av investeringskostnaden hade beräknats till 600 mkr i 1973 års penningvarde, men att detta belopp kunde komma att stiga väsentligt på grund av oforutsedda svårigheter under uppbyggnadsskedet och risken för driftsstörningar under inkomningstiden. Man hänvisade till de erfarenheter som större svenska skogsföretag hade gjort i Canada, där förhållandena långt mer liknade dem som råder i Sverige än vad som var fallet i Vietnam

173 Se motion 1975.246 av Gosta Bohman m fl (m). Utrikesutskottet avstyrkte denna med hänvisning till att inget tydde på att det inom ramen för projektet skulle komma att bli fråga om insatser som var oförenliga med svenska biståndspolitiska principer (*UU 1975.4*, s 22). I en reservation framhöll partiets medlemmar av utskottet att avtalet om projektet hade ingåtts i augusti 1974 utan att först underställas riksdagen, trots att beloppet var 250 mkr högre än vad som beräknats i budgetpropositionen samma år. Efter det att avtalet hade ingåtts, hade kriget på nytt flammats upp i området, och DRV låg i krig med Kambodja och Sydvietnam. Prisstegringarna skulle enligt avtalet baras av Sverige, och som påbröd till betydande löpande prisstegringar kom nu nya, som en följd av krigshandlingarna. Förhandlingar borde därför tas upp med sikte på att överföra till nordvietnameserna själva ansvaret för det fortsatta arbetet med projektets genomförande och därmed för ekonomi och finansiering så att Sverige inte drabbas av kostnader utover de i avtalet beräknade. Däriemot skulle det svenska engagemanget snabbare kunna avvecklas, riskerna för en icke överskådlig prisstegring minskas och svenska biståndskrafter användas för andra och mer angelägna uppgifter. Se *UU 1975.4*, s 117–18. Partiet upprepade denna hemställan året därpå, se motion 1975.2000 av Gösta Bohman m fl (m) och reservationen av partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU 1975/76.14*, s 112).

174 Se motion 1975.729 av Thorbjörn Falldin m fl (c). Se också reservationen av partiets medlemmar av utrikesutskottet, *UU 1975 4*, s 118, där man framhöll att särskild omsorg borde ägnas de samhällsinvesteringar som ingick i projektet – skolor, sjukstugor, vågar m m.

175 *UU 1975.4*, s 22–23

176 *SU 1969 82*, s 23

177 Se de likalydande motionerna 1970 I 272 av Gosta Bohman m fl (m) och II 309 av Yngve Holmberg m fl (m), som foreslog att biståndet skulle gå till Nord- och Sydvietnam, och de likalydande motionerna 1970 I 567 av Henrik Åkerlund (m) m fl och II 370 av Gunnar Oskarsson m fl (m), med förslag om att det humanitära och finansiella biståndet skulle delas lika mellan regeringarna i nord och syd.

178. Se de likalydande motionerna 1970 I 450 av Gunnar Helén (fp) och Torsten Bengtson (c) och II 497 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Gustafson (fp)

179 *SU 1970 84*, s 39–40. Utskottet fann inte att propositionens förslag om bistånd till DRV innebar någon underlåtenhet att efterkomma riksdagens beslut om att hjälpen skulle avse hela Vietnam, som hävdades i motionerna I 272 och II 309, och förutsatte att det humanitära bistånd som påbörjats till Sydvietnam skulle fortsätta inom ramen för tillgängliga medel. Man konstaterade emellertid att möjligheterna till att formella humanitært bistånd till Sydvietnam försvårats av det rådande stridslaget. Motionerna I 567 och II 370 med förslag om att dela de medel regeringen beräknat för DRV lika mellan DRV och Saigonregeringen avvisades. Utskottet anslöt sig till regeringens bedömning om att förutsättningarna var goda för en planering av återuppbyggnadsbistånd till DRV.

180. *SU 1970 84*, s 68–69. Moderata Samlingspartiets utskottsmedlemmar framhöll bl a att vissa praktiska problem, bl a i samband med stridshandlingarna, försvårat en exakt uppdelning av

biståndet mellan de två regeringarna, såsom motionerna 1970 I:567 och II:370 föreslog. Man framhöll vidare att biståndet till hela Vietnam var humanitært betingat, och inte innebar att utskottet tog ställning till de stridande parternas politiska mål och kampmetoder. Därför avstyrktes motion II 372 av Allan Åkerlind (m)

181 Se motion 1971:175 av Gösta Bohman m fl (m). Utrikesutskottet konstaterade (*UU* 1971.2, s 18) att statsverkspropositionen inte hade angivit något belopp för insatserna i Sydvietnam, och erinrade om riksdagens beslut av år 1969 av innebörd att biståndet skulle avse både Nord- och Sydvietnam. Utskottet hade erfarit att det inom den beslutade medelstildelningen fanns utrymme för nya humanitära insatser i Sydvietnam, och framhöll att frågan hade aktualiserats i biståndsmyndighetens planering. Se också motion 1972 438 av Gösta Bohman m fl (m) med en hemställan om en mer rättvis fördelning av biståndet mellan Nord- och Sydvietnam. Utrikesutskottet hänvisade till tidigare utlåtanden i detta sammanhang (*UU* 1972.6, s 19). En liknande hemställan framlades året därpå – motion 1973 625 – vilken utrikesutskottet avstyrkte med samma motivering som året dessförinnan (*UU* 1973.3, s 20). Partiets representant i utskottet framlade en reservation, i vilken han fann att skillnaden i omfattning av det humanitära biståndet till syd respektive nord var anmärkningsvärd. Också i Sydvietnam var hjälpbehovet utomordentligt stort. Efter vapenvilan var det desto angelägnare att biståndsmyndigheten slutligen efterkom riksdagens beslut om en rättvis fördelning mellan Nord- och Sydvietnam (*UU* 1973.3, s 67). Året därpå upprepade partiet detta krav – i motion 1974 278 av Gösta Bohman m fl (m), som också krävde att en planering genast borde igångsättas av svenska humanitära och återuppbyggnadsinsatser i Sydvietnam. Utrikesutskottet hänvisade till tidigare års utlåtanden och till uttalanden i prop 1973 I om att det med undantag av UNICEFs insatser inte varit möjligt att organisera något mellanstatligt biståndsprogram med en rättvis fördelning av tillgängliga resurser mellan de olika parterna. Det fanns flera samverkande orsaker till detta. ”De fortsatta striderna i området, tveksamhet hos bl a några av de potentiella mottagarparterna om innebörden av en internationell samordning av biståndet samt tendensen hos vissa av de större internationella organisationerna att föregripa en bredare, samordnad aktion genom ensidiga biståndsinatser till förmån för i första hand Saigonregimen. Det aktiva svenska arbetet för att främja rättvist fördelade, internationella insatser, som grundas på samtliga parters behov, kommer att fortsättas.” (*UU* 1974 3, s 16–17). Beträffande citerade utlåtandet, se *Prop.* 1974.1, Bilaga 5, s 55.

182. Se motion 1975.246 av Gösta Bohman m fl (m) och reservationen av partiets representanter i utrikesutskottet (*UU* 1975 4, s 123). Dessa framhöll att regeringens nya fördelning av katastrofanslaget visade samma obalans – det hade till övervägande delen gått till PRR. Se också motion 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp), med förslag om 5 mkr i katastrofbistånd till Sydvietnam via Frikyrkan Hjalper. Utrikesutskottet anslöt sig till detta (*UU* 1975 4, s 29–30).

183 Se *ovan*, noterna 165–66 och 181. Se också *Prop.* 1974 I, Bilaga 5, s 54.

184 Se *ovan*, noterna 163, 176, 179 och 181. Se också *Prop.* 1974 I, Bilaga 5, s 55.

185. Se bl a *UU* 1971 2, s 18, *UU* 1972 6, s 19, *UU* 1973.3, s 20, och *UU* 1974.3, s 16–17.

186 *Prop.* 1975.1, Bilaga 5, s 68–69. Regeringen framhöll också att det långsiktiga utvecklings-samarbetet hade provats mot bakgrund av de gallande riktlinjerna för lariderfördelningen, med det resultatet att samarbetet med PRR skulle ökas (*ibid.*, s 53).

187 *Prop.* 1975/76:100, Bilaga 5, s 52.

188 *Ibzd.*, s 52–53.

189. *Ibzd.*, s 53–54.

190. Se motion 1975:176 1133 av C H Hermansson m fl (vpk).

191 *UU* 1975/76.14, s 43.

192 *Ibzd.*, s 112.

193. Motion 1970 II 207 av Anders Björck (m).

194. *SU* 1970.84, s 23–24. Statsutskottet konstaterade att det tidigare inte utgått bistånd till Chile, men att diskussioner om eventuella svenska familjeplaneringsinsatser (som inte faller under koncentrationsprincipen) hade inletts. Dessa antogs kunna leda till svenska åtaganden. Därvid kunde man vinna erfarenheter om lampligheten av ytterligare biståndsinatser i landet.

195 *Prop.* 1972 I, Bilaga 5, s 52.

196 *UU* 1972.6, s 17–18. För mittenpartiernas krav, se motion 1972 934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), och reservationen av partiernas representanter i utrikesutskottet (*UU*

1972:6, s 64–65), i vilken de höll fast vid kravet om en samlad bedömning av alternativa mottagarländer, men inte ville motsätta sig den utvidgning av länderkretsen som regeringen hade föreslagit.

197. *Prop. 1973.1*, Bilaga 5, s 43.

198. Se motion 1973:625 av Gösta Bohman m fl (m) och reservationen av partiets representant i utrikesutskottet (*UU 1973.3*, s 66–67). Motionen avstyrktes av utskottet (*ibid.*, s 16), som framhöll att även om det var naturligt att välja särskilt fattiga länder som mottagare, var inte svenskt bistånd förbehållet endast sådana länder.

199. *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 57–58. Se vidare också *Aftonbladet* (s), den 12 september 1973, intervju (Lars Thalén) med statssekreterare Lennart Klackenbergs.

200. Se *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 58, där det framhölls att bidrag hade lämnats till Internationella Rodakorskommitténs och Världskyrkorådets verksamhet bland fångar och flyktingar i Chile och att ett antal forskare från Chile hade fått möjlighet att fortsätta sin verksamhet i Sverige. Se också *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 70–71, som dessutom redovisar svenskt stöd genom UNHCR till flyktingar som befinner sig i andra latinamerikanska länder, samt *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 56. Verksamheten kostade ca 5 mkr 1974/75. Följande år anvisades 9 mkr, vilket belopp föreslogs höjt till 12 mkr för 1976/77. Detta program omfattade emellertid inte uteslutande flyktingar från Chile.

201. *Prop. 1972.1*, Bilaga 5, s 51.

202. *UU 1972:6*, s 17–18. Se också motion 1972:934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), och reservationen från mittenpartiernas representanter i utskottet (*ibid.*, s 64–65), i vilken de höll fast vid kravet om en samlad bedömning av alternativa mottagarländer, men framhöll att de inte ville motsätta sig den aktuella prövning som regeringen hade annonserat.

203. *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 42, räknade med en viss ökning av utvecklingssamarbetet med Sri Lanka. Beträffande mittenpartiernas förslag om att landet skulle bli programland, se motion 1973 1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), och reservationen från mittenpartiernas representanter i utrikesutskottet (*UU 1973.3*, s 67), där förslaget motiverades med biståndsprogrammets omfattning.

204. *UU 1973.3*, s 16–17

205. Se motion 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp) och reservationen från partiets representanter i utrikesutskottet (*UU 1974:3*, s 78), som fann starka skäl för en snabb utbyggnad av det svenska biståndet till Sri Lanka.

206. *UU 1974:3*, s 10–11. Man konstaterade att Sverige redan hade biståndsåtaganden i landet, men att det ännu inte förelåg underlag för att utvidga kretsen av programländer.

207. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 52–53

208. *ibid.*, s 67

209. *Idem.* I motion 1975:246 slöt Gösta Bohman m fl (m) upp kring regeringens medelsram.

210. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 51–52. Av biståndet på 35 mkr 1975/76 var 22,7 mkr importstod, därav 15 mkr svenskt varubistånd – framst kraftpapper.

211. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 52–53. Regeringen hänvisade till att SIDA i sin anslagsframställning hade framhållit att ett vidare utvecklingssamarbete med Guinea-Bissau var under förberedande

212. *ibid.*, s 56.

213. *Idem.*

214. *Idem* samt *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 41. För budgetåret 1975/76 utgick större delen av biståndet i form av importstod – 38 mkr till import huvudsakligen av telekommunikationer, energi- och vattenförsörjning, utbildning, hälsovård och jordbruk. Resterande 2 mkr hade avsatts för stöd till småindustriutveckling. En fjärdedel bestod av varubistånd. 1974/75 utgick 2,5 mkr i katastrofbistånd till Kap Verde, året därpå 3 mkr, förutom 4 000 ton vete och 100 ton fiskkonserver från det svenska katastroflagret.

215. Se motion 1975:246 av Gösta Bohman m fl (m), och reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU 1975 4*, s 119).

216. *UU 1975.4*, s 24.

217. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 53. Regeringen framhöll att landerfordelningen av biståndet hade provats med utgångspunkt i de riktlinjer riksdagen hade fastställt.

218. *ibid.*, s 61–62. Regeringen framhöll att som stöd för dessa ansträngningar kunde svenskt bistånd komma att spela en viktig roll.

219. Ibzd., s 62 och *Prop. 1975/76:100*, s 42–43 Tidigare bistånd till FRELIMO – som startade med stöd till Moçambique Institute i Tanzania – hade utgått dels i form av varor och förnodenheter till sjukstugor, skolor och handel i befriade områden i Moçambique, dels som driftsbidrag till Moçambique Institute och till ett barnlager i södra Tanzania. 1974/75 gick medlen dels till en fortsättning av FRELIMOs program för utbildning, hälsovård och landsbygdsutveckling, dels i form av 32 000 ton vete för att avhjälpa den allvarliga försörjningssituationen i landet. Det fortsatta biståndet var inriktat på att finansiera dels import av jordbruksredskap och fordon, dels en damm- och bevattningsanläggning, dels konsulter inom områdena pappers- och massaindusti, varvsindustri, järnmalmsbearbetning och kommunikationer

220. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 43

221. Idem.

222. Se motion 1975/246 av Gösta Bohman m fl (m)

223. *UU 1975.4*, s 26.

224. *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 49

225. *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 42.

226. *UU 1973:3*, s 67–68.

227. Se motion 1974/657 av Gunnar Helén m fl (fp).

228. *UU 1974.3*, s 11.

229. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 69.

230. Se motionerna 1975/246 av Gösta Bohman m fl (m), med förslag om en ökad ram till 10 mkr, 1975/729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och 1975/730 av Gunnar Helén m fl (fp), med en anmodan om att undersöka möjligheterna till extra katastrofbistånd

231. *UU 1975.4*, s 26–27. Utskottet hänvisade till SIDA:s anslagsframställning där det bl a hette att en ökning av biståndet till Pakistan till en nivå som bättre motsvarade landets storlek och behov borde övervägas, och att Pakistan hade framfört ett flertal förslag till insatser. Utskottets utlåtande hade denna gång formulerats av Moderata Samlingspartiets, Centerns och Folkpartiets representanter. Regeringspartiets utskottsrepresentanter framlade en reservation i vilken de tillstyrkte propositionens förslag (*ibid.*, s 120–21)

232. *Prop. 1975/76.100*, Bilaga 5, s 55.

233. Motion 1975/176 2055 av Per Ahlmark m fl (fp)

234. *UU 1975/76:14*, s 45.

235. Sudan var inkluderat bland huvudmottagarlanderna både i *Prop. 1968.101*, bl a s 136, *SU 1968:128*, s 15, och i *Prop. 1969:1*, Bilaga 5, s 17. Så sent som i *Prop. 1970.1*, Bilaga 5, s 17, nämndes Sudan som koncentrationsland – dock tillsammans med både Lesotho och Swaziland, som inte helt och hållet haft ställning som huvudmottagarländer. 1968 erinrade emellertid statsutskottet om att det inte fanns någon klar definition av begreppet huvudmottagarland "och att det i viss mån synes oklart efter vilka kriterier Sudan kommit att betecknas som huvudmottagarland." (*SU 1968.128*, s 16). Följande år konstaterade regeringen att Sudan bara hade mottagit utvecklingskrediter till sitt vattenförsörjningsprogram och "Fortsatt kreditgivning torde få bli beroende av de resultat som pågående konsultstudier ger och av andra överväganden rörande andamålsenligheten av fortsatt svenskt bistånd." Marian Radetzki (Radetzki, 1972, vol. 2, s 143) inkluderade Sudan bland de ursprungliga huvudmottagarlanderna. Detsamma gjordes av Ernst Michanek 1965 (*ovan*, not 25) och Klas Markensten (*Svensk u-landshjälps dag*, s 130) – Markensten framhöll 1967 att "Även Sudan räknades till en början till huvudmottagarlanderna men torde numera inte vara aktuellt för ytterligare svenskt bistånd." Se f o *ovan*, noterna 12 och 53

236. Se de likalydande motionerna 1969/438 av Ingrid Segerstedt-Wiberg (fp) och II 419 av Per Ahlmark (fp).

237. *SU 1969:82*, s 14.

238. *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 51.

239. Motion 1974/657 av Gunnar Helén m fl (fp)

240. *UU 1974.3*, s 12.

241. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 52.

242. Ibzd., s 63.

243. Motion 1975/246 av Gösta Bohman m fl (m).

244. Motion 1975/729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c)

- 245 Motion 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp)
246 *UU* 1975 4, s 28.
247 *Prop* 1975/76 100, Bilaga 5, s 47
248. Motion 1975/76 2055 av Per Ahlmark m fl (fp)
249 *UU* 1975/76 14, s 41–42
250 *Prop* 1972.1, Bilaga 5, s 47

Biståndet till Lesotho och Swaziland har utgått i form av stöd till projekt i FY-organens regi Om motivering till denna strategi. se bl a Thord Palmlund, "Multibi – eller multi och hi", i *U-debatt*, s 108 Han framhöll att sådana extrabidrag från Sverige bl a använts för att öka FN-biståndet till vissa länder, parade med en svensk önskan om att både identifieras med FN i landet i fråga och att genom ett resurstillskott möjliggöra för FN att spela en mera framträdande roll än som annars vore möjligt

Dessa svenska intressenssynpunkter kunde sammanfalla med en önskan hos FN-organet att lämna ett större bidrag till landets i fråga utveckling än som hittills varit möjligt med dess egna resurser Detta samspel av faktorer var aktuellt när Sverige inledde sitt multibibistånd till Sydafrikas randstater Botswana, Lesotho och Swaziland, ett biståndsprogram som företogs med det klart politiska motivet att bidra till dessa staters ekonomiska självständighet gentemot Sydafrika I linje med Sveriges generella politik gentemot Sydafrika borde detta ske inom FN:s ram

251 Se motion 1973 1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c), och den gemensamma reservationen av mittenpartiernas representanter i utrikesutskottet, *UU* 1973 3, s 68

252 *UU* 1973 3, s 17.

253 Motion 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp) och reservationen från Folkpartiets representanter i utrikesutskottet, i vilken de framhöll att det fanns starka skäl för en snabb utbyggnad av biståndet till dessa länder, och att länderna i fortsättningen skulle ingå i kretsen av programländer för svenskt bistånd (*UU* 1974 3, s 78)

254 *UU* 1974 3, s 10–11

255. *Prop* 1975 I, Bilaga 5, s 62

256 Se motion 1975 246 av Gösta Bohman m fl (m)

257 *UU* 1975.4, s 25–26 (Lesotho) och 28 (Swaziland)

258. Se motion 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp) och reservationen av Folkpartiets representanter i utrikesutskottet, i vilken de framhöll att det var av stor vikt för utvecklingen i södra Afrika att Lesotho och Swaziland inte införlivades med Sydafrika För många afrikaner utgjorde dessa två länder en politisk oas. Just på grund av Sydafrikas starka inflytande borde de två ländernas strävan att öka sitt oberoende få ett mera effektivt stöd från Sverige (*UU* 1975.4, s 123–24).

259. *Prop* 1975/76 100, Bilaga 5, s 47.

260 *Ibzd.*, s 47–48

261. Se motion 1975/76 2055 av Per Ahlmark m fl (fp) och reservationen av partiets representanter i utrikesutskottet (*UU* 1975/76 14, s 113) I motionen förslögs planeringsramen ökad med 2 mkr till vart och ett av länderna, i reservationen med 2,5 mkr.

262 *Prop* 1975 I, Bilaga 5, s 52

263. *Ibzd.*, s 63–64

264 Se motionerna 1975 246 av Gösta Bohman m fl (m), 1975 729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c), med förslag om en planeringsram på 5 mkr för det självständiga Angola, 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp), och 1975 248 av C H Hermansson m fl (vpk) med förslag om 25 mkr i stöd till MPLA, villkorslöst och utan bindningar vad gällde andamål

265. *UU* 1975 4, s 19.

266 *Ibzd.*, s 114. De framhöll vidare att diskussioner om biståndets framtida innehåll och omfattning borde inledas så snart Angola hade blivit självständigt samarbetet förutsattes utformat så att det skulle stimulera en utveckling mot demokrati, ekonomisk och social utveckling och nationellt oberoende.

267 *Prop* 1975/76 100, Bilaga 5, s 46.

268. Se motionerna 1975/76 302 av C H Hermansson m fl (vpk), 1975/76 728 av Åke Gustavsson och Birgitta Dahl (s), med en hemställan om att prioritera katastrofinsatser till MPLAs

regering, 1975/76:2000 av Gösta Bohman m fl (m) med en hemställan om att endast humanitär bistånd skulle utgå så länge krigshandlingarna pågick, och 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp) som hemställde om att omfattande humanitär stöd skulle ges till Angola, i första hand genom Frikyrkan Hjälpere.

269. *UU 1975/76:14*, s 37.

270. *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 55. 1973 hade utrikesutskottet pekat på att bistånd till folket i de av befrielseorelserna behärskade områdena hade förmedlats genom Röda korset och andra hjälpororganisationer. Man fann emellertid att kanalerna för de svenska insatserna i Laos skulle komma i ett nytt läge då krigshandlingarna upphorde (*UU 1973.3*, s 20) 1974 konstaterade utskottet, i anslutning till motion 1974.1274 av C H Hermansson m fl (vpk) med förslag om 50 mkr till Laos' patriotiska front, att svenska biståndsinsatser till Laos fortlöpande provades av regeringen med utgångspunkt i riksdagens uttalande om att beakta de akuta biståndsbehoven, och de insatser som andra länder gjorde.

271. *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 52.

272. *Ibid.*, s 69.

273. Se motion 1975.251 av C H Hermansson m fl (vpk), och *UU 1975.4*, s 25 Motionen avstyrktes med hänvisning till uttalandet i propositionen.

274. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 55. Man påpekade bl a att stora delar av Laos varit utsatta för en långtgående förstörelse, speciellt de nordöstra områdena Omkring 700 000 av landets 3,4 miljoner invånare var flyktingar, för vilka myndigheterna var i fard med att genomföra ett återanpassningsprogram.

275. Se motionerna 1975176 1136 av C H Hermansson m fl (vpk) och 1975176 2000 av Gösta Bohman m fl (m)

276. *UU 1975/76:14*, s 41.

277. *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 55. Utrikesutskottet konstaterade – i anslutning till motion 1974.1272 av C H Hermansson m fl (vpk) med förslag om 50 mkr till Kambodjas nationella enhetsregering (GRUNK) – att biståndet till Kambodja fortlöpande provades av regeringen (*UU 1974:3*, s 16).

278. *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 69.

279. Motion 1975:250 av C H Hermansson m fl (vpk). Den avstyrktes av utrikesutskottet med hänvisning till vad regeringen hade uttalat i budgetpropositionen om möjligheterna att förmedla bistånd (*UU 1975:4*, s 20–21).

280. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 54.

281. Se motion 1975176.2000 av Gösta Bohman m fl (m), och reservationen av partiets representer i utrikesutskottet (*UU 1975/76:14*, s 108–09). I reservationen hette det bl a att då de skroda khmererna kom till makten 1975, drevs hundratusentals människor från storstäderna ut på landsbygden. Sjukhusen tömdes. Aktionen kostade enligt utsago 600 000 människors livet Enligt nyare rapporter – som alla var svåra att bedoma eftersom landet var hermetiskt tillslutet för omvärlden – hade en ny terrorkampanj inletts mot motståndare eller potentiella motståndare till den nya regimen, med tiotusentals offer.

282. *UU 1975/76. M*, s 38.

283. *Prop. 1968 101*, s 94. Se också *SU 1968.128*, s 16.

284. Se bl a *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 37, där det hette att ett ramavtal för personbistånd hade undertecknats. Se också SIDA:s *Petza 1972/73*, s 80 och 141. Det hette bl a (s 80) att det politiska läget i Uganda f n inte var sådant att SIDA:s planeringsarbete kunde bedrivas i den utsträckning som man tidigare hade förutsatt

285. Se de likalydande motionerna 1969 I 440 av Gunvor Stenberg (m) m fl och II:502 av Ove Nordstrandh (m) m fl.

286. *SU 1969:82*, s 13–14.

287. Se de likalydande motionerna 1969 1435 av Sven Nyman m fl (fp) och II:420 av Per Ahlmark och Gabriel Romanus (fp); och *SU 1969.82*, s 13–14 Utskottet hänvisade i detta sammanhang till att insatser redan igångsatts i Latinamerika – förutom biståndet till Cuba hade familjeplaneringsbistånd lämnats till bl a Costa Rica, Guatemala, El Salvador och Trinidad, och undersökningar om förutsättningarna för en utvidgning av detta bistånd pågick. Dessa likalydande motioner samt de likalydande motionerna 1969 I 310 av Ivar Virgin m fl (m) och II:422 av Yngve

Holmberg m fl (m) tog upp förslag om ett omfattande stöd till familjeplanering i Costa Rica. Se i detta sammanhang också *SU 1969:82*, s 21–22, och reservationen s 47–48, där även andra hjälpprogram anbefalldes.

288 *UU 1972 6*, s 64.

289 Se motion 1973 1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c) vilken avstyrktes av utskottet (*UU 1973 3*, s 17), och reservationen av mittenpartiernas representanter i utrikesutskottet (*ibid.*, s 68).

290 Motion 1975 330 av Carl-Erik Lundgren och Åke Gustavsson (s). Se vidare också motion 1973.1101 Motiveringen i denna var emellertid annorlunda: att vinna erfarenheter från bistånd i länder med olika samhällssystem

291 *UU 1975 4*, s 136–37. I motiveringen hette det dessutom att stora delar av indianbefolkningen levde under svåra förhållanden i Andernas bergstrakter eller djungelområdena kring Amazonas Mellan 30 och 40 % av befolkningen var analfabeter. Arbetslösheten var lågt räknat 30 % och undersysselsättningen torde omfatta inemot hälften av befolkningen.

292. *Ibid*, s 27.

293 *Prop. 1975/76. 100*, Bilaga 5, s 47.

294 Se motion 1975176 2055 av Per Ahlmark m fl (fp).

295. *UU 1975/76 14*, s 45

296. Se motion 1975 732 av C H Hermansson m fl (vpk). Året därpå återkom partiet med förslag på 15 mkr till Jemen i katastrofbistånd, se motion 1975176.1137 av C H Hermansson m fl (vpk).

297 *UU 1975 4*, s 30.

298. *Prop 1975/76 100*, Bilaga 5, s 56–57

299. *Ibid*, s 57. Detta tillstyrktes av utrikesutskottet (*UU 1975/76:14*, s 96).

300. Se motionerna 1973:625 av Gösta Bohman m fl (m) och 1973:1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c) I den förstnämnda krävdes dessutom att SIDA fick i uppdrag att planera för vidgade insatser i landet.

301. *UU 1973:3*, s 18.

302. *Ibid*, s 69–70 I motiveringen hette det vidare att landet var ett av jordens fattigaste, och hörde till de länder som fick minst bistånd per invånare. Man erinrade om att SIDA i sin anslagsframställning hade dragit fram som särskilt tillfredsställande att Sverige i FN-organen aktivt stött strävandena att bygga ut biståndet till de fattigaste bland u-landerna SIDA hade förordat att Sverige följde samma linje också i landets bilaterala bistånd. Detta innebar att SIDA skulle öka sitt bistånd till dessa länder och i vart fall inte minska det. Detta gällde enligt SIDA också Etiopien, där de svenska insatserna – speciellt de som avsåg bättre utbildning, hälsovård och iiaringsstandard – verksamt kunnat bidra till att förbättra laget för särskilt fattiga befolkningskikt

303. *Prop. 1974 1*, Bilaga 5, s 47.

304. Se motion 1974 657 av Gösta Bohman m fl (m) och reservationen av partiets representanter i utrikesutskottet, *UU 1974:3*, s 79.

305. *UU 1974:3*, s 13.

306 *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 56–57.

307 Motion 1975 246 av Gösta Bohman m fl (m)

308. *UD 1975:4*, s 24.

309. *Prop 1975/76.100*, Bilaga 5, s 39–40 Budgetåret 1975176 hade avtal om 50 mkr tecknats, förutom en katastrofinsats på 10 mkr.

310 *Prop. 1975 1*, Bilaga 5, s 64–66. Medelramen 1973174 var 135 mkr och utbetalningarna 130 mkr Budgetåret 1974175 var medelramen 175 mkr, som utgick i form av en obunden kredit på 100 mkr, 35 mkr i varubistånd och 40 mkr i projektbistånd. Krediten ökades med 25 mkr, och 20 000 ton svenskt vete levererades som gåva. Båda åren avskrevs dessutom skuldtagarna

311 Se motion 1975.246 av Gösta Bohman m fl (m)

312 Se motionerna 1975 729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) med förslag om en ökning på 30 mkr, och 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) med förslag om en ökning på 20 mkr i förhållande till budgetpropositionen De två partiernas representanter i utrikesutskottet möttes emellertid på mitten och foreslog 25 mkr i en gemensam reservation (*UU 1975.4*, s 119–20).

313. *UU 1975 4*, s 24–25

314. *Ibid.*, s 119–20.
315. Se reservationen av Centerns representanter i utrikesutskottet (*ibid*, s 121)
316. *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 50–51
317. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 58.
318. Se motion 1975.246 av Gösta Bohman m fl (m) och reservationen av partiets representanter i utrikesutskottet (UU 1975 4, s 120)
319. *UU 1975.4*, s 25
320. *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 41–42
321. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 59.
322. Se motion 1975.246 av Gösta Bohman m fl (m) och reservationen av partiets representanter i utrikesutskottet (UU 1975 4, s 121) i vilken de framhåller att några barande skal inte framkommit för att frånga SIDA:s bedömning av planeringsramens storlek
323. Se motion 1975.729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och reservationen av partiets representanter i utrikesutskottet (UU 1975.4, s 121) Det rådande besvarliga laget i Tanzania kunde inte förväntas bli bestående för överskådlig tid. Därför var det enligt reservationen motiverat att göra katastrofinsatser som ett extra stöd nu, och avvakta sakrare underlag för en bedömning av Tanzanias framtida möjligheter.
324. *UU 1975.4*, s 30.
325. *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 4344.
326. *Prop. 1975 I*, Bilaga 5, s 55.
327. Motion 1975 246 av Gösta Bohman m fl (m)
328. Se motionerna 1975 729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp) och *UU 1975 4*, s 12–13
329. *UD 1975.4*, s 113.
330. *Prop. 1975/76. 100*, Bilaga 5, s 44–45 Man hänvisade vidare till att ett avtal om marknadsföring i Sverige av vissa tunisiska varor hade ingåtts mellan det tunisiska exportinstitutet och Importkontoret för u-landsprodukter. Regeringens motivering för detta var förbättringen av den tunisiska ekonomin på 1970-talet, med goda skördar i jordbruket och expansion inom handel och industri i kustområdena. Däremot hade den ekonomiska tillväxten endast i mindre utsträckning medfört förbättringar för redan eftersatta regioner och befolkningsgrupper "Utlandskt kapital attraherades av fördelaktiga investeringsvillkor och landets behov av finansiella överföringar kom i allt större utsträckning att tillfredsställas genom kommersiella krediter "
331. Se motionerna 1975/76 727 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och 1975/76 2035 av Per Ahlmark m fl (fp) och reservationen av Folkpartiets representanter i utrikesutskottet (*UU 1975/76 14*, s 103–04).
332. *UU 1975/76 14*, s 42. Se också s 22–23.
333. För en stillsam indirekt kritik, se Mats Kihlberg, *U-landsbyråkrati och biståndsarbete*, Prisma, Stockholm 1968, i synnerhet avsnittet om Etiopien
- Kritiken har emellertid varit både från och direkt Se tex en rad artiklar i *Kommentar* under 1970-talets början 1970 4–5 (Clas-orjan Spång, "Varför kommer bara Etiopiens överklass att tjäna på en modernisering av jordbruket", Elisabeth Hedborg och Agneta Lind, "Svenskt jordbruksbistånd till Etiopien ökar produktionen och vidgar klyftorna", Leif Dahlberg, "Svenskt bistånd i högerhänder" (bl a med ett angrepp på SIDA-chefen med utgångspunkt i Ernst Michaneks Tiden-artikel, nedan, not 337), "Vilka får bistånd? Om det svenska-etiotiska skolprojektet", "SIDA-administratör om skolprojektet" (intervju med Goran Dahlgren), samt "Fredskårist om skolprojektet" (intervju med Kjell Knutsson). *Kommentar* framhåller följande redaktionellt (s 1–2) bl a att biståndet till Etiopien bör avvecklas, därför att det gynnar inte de fattigaste, ökar uttagningen i Etiopien och förstärker Etiopiens nykoloniala beroende De begränsade biståndsresurserna bör i stället gå till progressiva länder och rörelser, enligt *Kommentar*. Se följande också Anders Sjöberg, "Svenskt jordbruksprojekt stöder jordägarna – Lantarbetarna proletariseras", i *Kommentar*, 1972:5–6 – en mycket skarp recension av Bengt Nekbys bok om CADU-projektet (nedan, not 350).
334. Lennart Berntson & Gunnar Persson, *U-hjälp och imperialism*, Tribuni-serien, Aldus/Bonniers, Stockholm 1968, s 45.
335. *Tiden*, 1968 10, s 607–14
336. *Ibid.*, s 613–14

337. Se Lennart Klackenborg, "U-hjälp och landerval", *Tiden*, 1969 2, s 93–97, Ernst Michanek, "Bistånd och påverkan", *Tiden*, 1969:3, s 154–61, och Gunnar Fredriksson, *Tiden*, 1969:4, s 213–18. Se också Rolf Ekéus, Ethel Ringborg och Ulf Svensson, *Tiden*, 1969 9.

Denna debatt fick ett litet eko i *Rapport*, se bl a Sixten Heppling, "Längtidsperspektiv på u-hjälpen", *Rapport* 1970 4, s 2, samt repliken "U-landernas utveckling – och vår" av R Ekéus, E Ringborg och U Svensson i *Rapport*, 1970 6, s 12–13. Goran Hydén ("Utvecklingsforskning och landerval", *Rapport* 1970-7–8, s 21–22) polemiserar mot tarikegångar i de senares artiklar. Se också Ulf Himmelstrand, "Politik och forskning i utveckling och histånd", *Rapport*, 1970 9, s 9–11, som i tillägg till urvalskriterierna (1) vilja att fora en utvecklingspolitik, som betonar fordelnings- och mobiliseringssynpunkter, samt (2) utsatthet, lade (3) förmåga att tjana som goda exempel i tredje världen, om man lyckas i sin utveckling, Johan Galtung, "Utvecklingshjälp och utvecklingsforskning", *Rapport*, 1970 9, s 12–14, samt Lars Rudebeck, "Ohistoriska 'historiska' paralleller", *Rapport* 1970 9, s 16, 18–19 (dar han argumenterar mot Heppling).

338. Ernst Michanek, *Tiden*, 1969 3. Denna artikel är representativ för SIDA-chefens syn i denna fråga, något som bl a framgår av att den är medtagen i en samling artiklar och tal som utkom 1970; se också ingressen till artikeln dar. Se Ernst Michanek, *Vår insats för u-landerna*, 1970, s 111–122. Se för övrigt också SIDA:s *Petita 1973/74*, s 4.

339. Ernst Michanek, *Tiden*, 1969.3, s 155

340. Lennart Klackenborg, *Tiden*, 1969.2, s 93

341. Ernst ~Michanek, *Tiden*, 1969 3, s 160

342. *Ibzd*, s 161

343. *Ibzd*, s 160

344. *Idem*

345. *Ibtd.*, s 160–61

346. *Ibzd.*, s 161

347. *Idem*

348. *Ibzd*, s 156–58

349. *Ibzd.*, s 156

För en intressant dialog rörande samarbetsprincipen flera är senare, se Ato Tekalign Gedamu, statsråd för planering och utveckling i Etiopien, "The Ethiopian Experience", i *Development Dialogue*, 1974.1, s 31–32. Efter en genomgång av positiva erfarenheter från samarbetet med Sverige, framhåller han att ingenting kunde vara perfekt – "And Swedish aid to Ethiopia leaves something to be desired". Han "would like to believe that the level of Swedish aid to Ethiopia is determined by three criteria" – den svenska ekonomins kapacitet, Etiopiens absorptionsförmåga och biståndets "test of 'performance'". Han tillfogade att

If the aid is deployed in such a way that it produces results, and the results go particularly to the economically vulnerable sections of the population, a fundamental objective of aid could be said to have been achieved. I am not sure that these are the criteria which determine Sweden's aid to Ethiopia.

Obviously, donors should ask questions, questions relating to whether or not the aid they give is being put to good use. To say that is not to suggest, however, that aid should be used as a leverage for imposing ideas on the recipient. There are many ways in which good ideas can travel from one country to another; and . . . from Sweden to Ethiopia, without being attached to aid as a condition. Aid as leverage not merely infringes upon sovereignty but also provides ammunition to certain sections of the community in the aid-receiving country which feels that development is being imposed from outside, and that such development, because it is not the genuine kind, should be stopped . . .

Ernst Michanek framhåller samtidigt ("Aid Policies and their Implementation", *Development Dialogue*, 1974.1, s 40) med hänvisning till CADU att det "was felt by the Ethiopian and Swedish organizers of this integrated effort . . . that one prerequisite was a change in the pattern of the utilization and the disposal of the land, including more favourable and secure conditions for tenants."

It is of particular interest in this case to note that it was on the insistence of competent Ethiopian authorities that Sweden made its further participation in the project after a specified number of years conditional on certain legislative action by the Ethiopian Government. The priority given to such action by that government is clearly demonstrated, but it has been equally apparent that parliamentary and other forces are unwilling to comply .

Senare i artikeln frågade Michanek

To what extent is it futile or self-deceiving to try to influence the priorities of a partner country, as, in effect, any aid from Sweden to one particular project, programme or sector in fact releases resources on the part of the partner country for other projects? Behind this question lies on the one hand certain experiences of Swedish inputs having an obvious leverage in so far as they have drawn out national and budgetary resources that would otherwise have gone elsewhere (an example is in primary schools in Ethiopia); on the other hand, we have the experience and the conviction that certain priorities of partner countries are almost totally beyond the influence of a small country like ours (examples are national security and defence).

I den diskussionen som följde, framhöll Mahbub ul Haq bl a

We know from the experience of the last two decades that all donors have their preferences, some very explicit, some implied, . . . Recipients have also become fairly smart and their aid diplomacy has reached a stage where they shop around the world. They know the Swedish preferences, so they go there if they want help in education or public health or family planning, they go to the World Bank for big projects on power and highways, they go to AID for public works programmes. They have a shopping list, and they shop all over the world . . .

On this whole question of leverage and influence, what I would suggest is this. First, that Sweden should advertise its own preferences. I think the signals are important, Sweden should be prepared to pick up those elements in the recipient countries' programmes that are in accordance with its preferences

For denna diskussion, se *Development Dialogue*, 1974 1, s 46 ff, citat s 48. Se också bidrag av Etiopiens planerings- och utvecklingsminister i denna diskussion (s 49–50)

350. Se Bengt Nekby, *CADU – etiopisk utmaning*, Prisma, Stockholm 1971, s 59–60, 101 samt 115–18. (Nekby, 1971)

351. *Ibid.*, s 59.

352. *Ibid.*, s 115–18

353. *Ibid.*, s 115–16

354. Se Marian Radetzki, "Till vilka länder skall Sverige ge bilateralt bistånd?", i *U-debatt*, 1971, speciellt s 40–42 (Radetzki, 1971). Se även Marian Radetzki, i *Ekonomisk revy* 1970 5, särskilt s 277 ff, samt *ovan*, not 25.

Gunnar Persson ("Fel svar på fel fråga", *U-debatt*, s 54 ff) kommer med en frän kritik av Marian Radetzkis bidrag i samma antologi – och av svensk biståndspolitik. Persson framhöll bl a att

vissa delar av SIDA fungerar som ett extra utskott av Exportforeningen. Och det är också uppenbart att det finns definitiva gränser för det svenska manöverutrymmet, och att dessa gränser satts direkt eller indirekt av USA. Det finns en serie exempel på det, alltifrån anti-kommunismen i de ursprungliga planerna för den svenska u-hjälpen, landervalet . . . vi bör ställa krav . . . på svensk biståndspolitik . . . som innebär, att Sverige skall upphöra att stödja 'biståndsorganisationer' som kontrolleras av USA, t. ex. Världsbanken.

Men också en radikal förändring av landervalet till förmån för socialistiska nationer och nationer som befinner sig i övergångsstadier därför att dessa länder är de enda som kan ge garantier om att biståndet utnyttjas rationellt. Humanitär hjälp kan naturligtvis utgå utan dessa kriterier. Vidare en genomgripande förändring av biståndets utformning, med tonvikt på industriell utbyggnad, framförallt av basindustrier. Slutligen, stod åt den anti-imperialistiska kampen som en viktig förberedelse för kampen mot underutvecklingen

- 355 Radetzki, 1971, s 42
 356 *Idem*.
 357 *Ibzd*, s 40–41
 358. *Ibzd*, s 42
 359. *Idem*.
 360 Se uttalandet av Michanek i detta sammanhang som har återgetts i texten ovan Se också Nekby, 1971, s 59–60, 101 samt 115–18. Se även SIDA:s *Petita 1972/73*, s 49 ff
 361. Se bl a Ernst Michanek, *Tzden*, 1969.3, s 159–60. Se också SIDA:s *Petita 1972/73*, s 50 och 4
 362 *Idem*
 363. Se bl a Nekby, 1971, s 45 och 115; samt Radetzki, 1971, s 40 og 42.
 364 Se bl a Nekby, 1971, s 115–16; och Radetzki, 1971, s 40.
 365 Radetzki, 1971, s 40.
 366. Se bl a Nekby, 1971, s 115–16
 367 Lennart Klackenber, *Tzden*, 1969 2, s 95
 Klackenber hade emellertid inte full uppslutning inom det socialdemokratiska partiet kring denna synpunkt. Se bl a utrikesminister Torsten Nilssons nyansering ("Utrikespolitik och handelspolitik", i *Tzden*, 1969 3, s 141–42) " . . rent allmänt kan sagas att vi inte får vara så snava i vår biståndspolitik, att vi lämnar den övervaldigande majoriteten av de fattiga folken åt sitt ode, därför att vi har olika slags invandringar mot de regimer under vilka de lever. Humanitara skal talar for bistånd overalt dar behovet finns På lång sikt ar det ändå sannolikt att ekonomiska och sociala framsteg ar agnade att försvaga despotiska regimer i u-landerna "
- Rorande tillämpningen av social rattvisa-kriterna vid landervalet, se Lennart Klackenber, i *Development Dialogue*, 1974 1, s 15. Han framhöll att

This has called for intensified analysis of development plans and programmes in the developing countries, an analysis which is by no means easy Non-quantifiable as well as quantifiable factors are involved. It must be an analysis of long-term intentions more than results achieved. But this analysis is fundamental for the kind of decisions that the so-called donor, having to employ limited resources as well as possible in accordance with given objectives, must make. In this sense the social justice objective is selective I do not think it can be otherwise as long as we acknowledge the right of all countries, developed as well as developing, to build their societies according to their own plans and priorities. A pledge to assist in the struggle to change social and economic structures for the benefit of the whole population is necessarily a pledge to emphasize co-operation with countries where such efforts characterize government policy

4. Det bilaterala biståndet

1. Den beskrivning som ges i detta avsnitt bygger på flera källor – och uppgifterna i dessa kan i många fall avvika från varandra I de flesta fall rör det sig emellertid om marginella skillnader Som huvudkällor har använts *Bistånd genom SIDA*, 1970/71, Bilaga 3 och 5, rörande biståndet genom SIDA den 1 juli 1966 samt för de följande fem budgetåren, och uppställningar utarbetade av Statistikgruppen/Kameral inom SIDA (de flesta daterade 1976-12-21) över svenska insatser till de länder SIDA samarbetar med, på grundval av SIDA:s verksamhetsberättelser 1970/71 – 1975/76, rörande biståndet fram till den 1 juli 1971 och för de följande fem budgetåren, samt det totala biståndet genom SIDA fram till 1 juli 1976 Sistnämnda kalla ar nedan omnämnd som tabell 1.3.1.2.8 Har ar det totala biståndet genom SIDA medtaget De procenttal som ar återgivna i texten, bygger på beräkningar som författaren gjort på grundval av dessa källor, dar icke andra källor anges.

2 Dessa beräkningar bygger på data i tabell 1.3.1.2.8 Utgångspunkten ar nettoutgifterna och biståndet inom årsramen. Bidrag till svenska enskilda organisationer och utgifter för projekt- och resultatvärdering – sammanlagt 20,2 mkr – har inte medtagits i beräkningarna

SIDA:s kansli har utarbetat biståndsprogram för programländerna Dessa ar beslutade av SIDA:s styrelse Länderprogrammen, som beretts inom länderbyrån, ar i stort sett likartade först beskrivs

programlandets utvecklingspolitik – målsättningar och resultat, därnäst beskrivs landets behov inom de olika sektorerna, och det svenska biståndets inriktning – dess mål och begränsningar, Landerprogrammen är ganska knappa – i stort sett varierar de mellan 20 och 40 sidor förutom bilagor – och ger därför en översiktlig information om biståndsverksamheten i programlanderna och den ram verksamheten ingår i. Se *Bzständsprogram for Tanzania*, SIDA, Landerbyrån 1974 03 07 Stencil, 35 s samt bilagor (fastställt av SIDA:s styrelse den 5 april 1975); *Bzständsprogram for Indien*, SIDA, Landerbyrån, 1974 03 14. Stencil, 23 s, samt bilagor (fastställt av SIDA:s styrelse 5 april 1974); *Bzständsprogram for Bangladesh*, SIDA 1974 03 25 Stencil, 37 s samt bilagor (fastställt av SIDA:s styrelse den 26 april 1974); *Bzständsprogram for Etiopien*, SIDA, 1974 06 20. Stencil 19 s samt bilagor (fastställt av SIDA:s styrelse den 4 juni 1974); *Bzständsprogram for Kenya*, SIDA, Landerbyrån, 1974 03 08. Stencil, 28 s samt bilagor (fastställt av SIDA:s styrelse den 22 mars 1974); *Bzständsprogram for Tunisien*, SIDA, Landerbyrån, 1974 04 10 Stencil, 31 s samt bilagor (fastställt av SIDA:s styrelse den 31 maj 1974); *Bzständsprogram for Botswana*, SIDA, Landerbyrån, 1974 01 28. Stencil 30 s (fastställt av SIDA:s styrelse den 8 februari 1974); *Bzständsprogram for Zambia*, SIDA, Landerbyrån, 1973 12 14. Stencil, 15 s (fastställt av SIDA:s styrelse den 14 december 1973), samt *Bzständsprogram for Cuba*, SIDA, Landerbyrån, 1974 05 31. Stencil, 16 s samt bilag (fastställt av SIDA:s styrelse den 31 maj 1974).

3. Beräkningar på grundval av data i tabell 1.3.1 2 8 Halsovärd och naringsfrågor hade 1971 en andel på 0,7 %.

4. *Idem*.

5. *Idem* Se även *Bzständgenom SIDA*, 1970171, s 75–76, och 1973174, s 80–83, 85 och 154 Den målsättning som formulerades för 1973/74 var t ex att skaffa vatten till en halv miljon människor på landsbygden, och fram till den 1 juli 1974 skulle programmet ha dragit fram vatten till 1 113 miljon människor. Bland programmets sekundärmål var (1) att förbättra befolkningens halsotillstånd genom ökad användning av bättre vatten, (2) att frigöra arbetskraft till mer produktiv verksamhet an vattenhamning, (3) att förbättra jordbruket och boskapsskötseln samt (4) att skapa förutsättningar för en organiserad bosättning på landsbygden. Mobilisering av befolkningen för att medverka i programmet eftersträvades av regeringen. En utvärdering av verksamheten under 1973174 uppskattade den inhemska befolkningens bidrag till mellan 15 och 50 % av omkostnaderna för de enskilda projekten (se verksamhetsberättelsen 1973174, s 81) Utover detta utgick 1975176 2,2 mkr i stöd till en regional vattenförsörjningsplan.

För utvärdering av vattenförsörjningsprogrammet, se *Water Development-Tanzania. A Critical Review of Research*, BRALUP Research Paper No 12, University College, Dar es Salaam 1970, samt Bo Westman and Fred Hedkvist, *The Impact of the Rural Water Program in Tanzania*, SIDA, Stockholm 1972 Se också Bengt Save-Söderbergh, "Vatten och socialism i Tanzania", i *L-debatt*, s 140 ff. samt Karl Henrik Willén, "Biståndsgivarens ansvar", i *U-debatt*, s 155 ff

6. *Prop 1976/77.100*, Bilaga 6, s 71.

7 Se *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 76 och 1973/74, s 80, 85 och 154 samt tabell 1.3.1 2.8 Projektet var ursprungligen kostnadsberäknat till ca 308 mkr – av detta skulle Tanzania bidra med 89, Världsbanken med 156 och Sverige med 68 mkr Den svenska krediten gavs på IDA-villkor Utover krediten (63 mkr) har fått 11,4 mkr i tilläggsfinansiering samt 3,3 mkr i förinvesteringar, fas II. Svenskt personaltillstånd har också utgått till projektet (2,4 mkr). Det dominerande enskilda projektet under planperioden var kraftverket vid Kidatu vid floden Great Ruaha. Stod har också utgått till undersökningar rörande de ekologiska effekterna av de planerade uppdamningarna av detta vattendrag

8. *Bzständgenom SIDA*, 1970/71, s 76, och 1973174, s 85 och 154 Projektet var en samfinansiering mellan Världsbanken, IDA, USAID och Sverige De två förstnämnda skulle bidra med 36 resp 81 mkr. Den svenska krediten gavs på IDA-villkor

9. *Bzstånd genom SIDA*, 1973174, s 79 och 85. Projektet avser att förbättra och bygga om huvudvagen från hamnstaden Mtwara till Makumbako, samt att anknäta hamnstaden Mbamba Bay vid Lake Nyasa till denna vägförbindelse Enligt tabell 1 3 1 2 8 utbetalades 1974/75 8,0 mkr för vägbyggandet Macombaco – Masasi, samt 2,3 mkr till laridsbyggsvagnar fram t o m 1975/76.

10 *Bzståndgenom SIDA*, 1970171, s 77, och 1973174, s 85 Projektet omfattade ursprungligen 50 bostadsenheter, men ytterligare 6 kunde byggas på grund av att omkostnaderna blev lägre än beräknat

11. *Bistånd genom SIDA*, 1973174, s 80, samt tabell 1.3.1.2.8. Banken kom till som ett resultat av att regeringen hosten 1972 lade om bostadspolitiken i staderna, på så sätt att löntagarna själva på grund av bristande resurser, måste ta ansvaret för byggandet av bostäder, medan samhället skulle stödja verksamheten genom planering, anläggande av infrastruktur, och särskilda bostadslån till låg ränta.

12. Beräkningar gjorda på grundval av tabell 1.3.1 2 8

13. *Idem* För en utvärdering av kornlagringsprojektet, se Marian Radetzki, *The Swedish Grain Storage Venture in Tanzania. A Micro Evaluation*, Institute for International Economic Studies, University of Stockholm, Seminar Paper No. 3, Stockholm 1971. Stencil.

För TRDB, se bl a K E Svendsen, H Westman, R Sörum och L Wohlgemuth, *Tanzanias bank för landsbygdsutveckling – en nordisk utvärdering i sammanfattning*, i *Meddelande från utredningsbyrå* (Resultatvärdering nr 13, Mars 1975), SIDA.

Rörande nordiska kooperationsprojektet, se Rune Forsberg, *En sammanfattning av tre studier om kooperativ i Kenya, Tanzania och Zambia* (Resultatvärdering 26, 1976 06 04), i *Meddelande från utredningsbyrå*, SIDA (stencil).

Se följande Fred Hedkvist, "Utvecklingsplanering i Tanzania", och Anders Forsse, "Regionplanering i Arusha", i *Regionplanering i Tanzania* (Resultatvärdering 36, 1977 02 20), i *Meddelande från utredningsbyrå*, SIDA, rörande kritiska synpunkter på avbrytande av det svenska stödet inom regionplaneringssektorn (bl a som en konsekvens av att det framtida svenska biståndet primärt skall utgå inom sektorerna industri och undervisning). Forsse uttalar sig dessutom starkt kritiskt till den svenska regionplaneringsinsatsen i Arusha (se speciellt s 51 ff)

14. Beräkningar gjorda på grundval av tabell 1.3.1 2 8.

15. Se *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 72–74 och 78, samt 1973174, s 77 och 84. Se också *Evaluation of the Nordic Tanganyika Project at Kibaha in Tanzania* (OECD, Paris 1969, stencil, 145 s) och Anita Francke, *Kibaha Farmers' Training Centre Impact Study 1965/1968*, Research Report No. 25, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1974.

Se också J A Trapman, *An Evaluation of the Poultry Station at the Nordic Tanganyika Project*. A technical aid and economic evaluation of the Kibaha Poultry Station made at the request of the Swedish International Development Authority (SIDA), 1969. Stencil. För en rapport för perioden 1963–67 av projektets direktor, se Bertil Melin, *Nordic Tanganyika Project Kibaha. A Five-Year Report 1963–1967*, 1968. Stencil Se också Christina Rehlen, "Kibaha 10 år", i *Rapport*, 1973.7. Se även *Nordiska Tanganyika Projektet Kibaha*, SIDA, Stockholm 1970, samt "The Nordic Tanganyika Project" i *Sunday News*, Dar es Salaam, Oct. 1, 1967 – Scandinavian Supplement

16. Tabell 1.3.1.2.8.

17. *Idem*

18. *Idem*. Se även *Bistånd genom SIDA*, 1973174, s 78–79, 84 och 154, samt *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 77–79. Krcditbiståndet till NDC skulle användas till att finansiera en garveriindustri, Tanzania Tanneries, som en svensk skinnfabrik åger 25 % av, och till att främja exporten från Tanzania.

19. Tabell 1.3.1 2.8 och beräkningar på grundval av dessa data.

20. *Idem*

21. *Idem* Se även bl a *Bistånd genom SIDA*, 1973174, s 74–75 och 84. Perspektivplanen för hälsovården siktar till att bygga ut antalet halsocentraler från 100 till 300 och antalet bälstationer från ca 1 100 till 2 000. Det svenska biståndet till detta program beräknades 1973 uppgå till 35 mkr under perioden 1972/73 – 1977/78. De totala omkostnaderna för Tanzania Food and Nutrition Centre under perioden 1973–1978 har beräknats till ca 15 mkr. Fram till den 1 juli 1976 uppgick stödet till landsbygds hälsovård och näringsinstitutet till 21,1 resp 2,1 mkr. I övrigt har stöd utgått för en hälsovårdskampanj (2,5 mkr) samt personalbistånd (0,9 mkr)

22. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av dessa uppgifter.

23. *Prop 1976/77* 100, Bilaga 6, s 71

SIDAs styrelse framhöll 1975 (*SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 154) rörande sektorfördelningen att "Överensstämelsen mellan målen för den tanzaniska utvecklingspolitiken och det svenska biståndet och metoderna för resursoverföringen innebär, att en svensk begränsning i fråga om samsamarbetssektorer inte är nödvändig." Prioriteringen vid denna tidpunkt framgår av följande "Det framtida biståndet kommer enligt de tanzaniska önskemålen i ökad utsträckning att utgå inom

undervisnings-, hälso- och industrisektorn samt inom landsbygdsutveckling. Programmen för utbyggnad av landsbygdens vattenförsörjning och hälsovård samt skogsbruk fortsätter." Den koncentration av biståndet till industri och undervisning som Tanzania har begärt 1976 (*SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 180) kommer bl a att omfatta fortsatt stöd till Tanzanias bank för industriutveckling och direkt stöd till vissa större projekt. Företagsledningskontrakt och tekniska samarbetskontrakt med svenska företag och andra former för ett mer aktivt, direkt svenskt deltagande i Tanzanias industriutveckling kan enligt styrelsen komma att prövas. Enligt budgetpropositionen (ovan) har Tanzania föreslagit att de medel som avdelats för undervisningssektorn skall användas bl a för lärarutbildning och skolboksproduktion för primärutbildningens behov samt för handikapputbildning, institut för vuxenutbildning av folkhögskolekaraktär och uppfostrande av en flickskola.

24. Tabell 1 3.1.2 8 – Insatser i Indien. Bidrag till svenska enskilda organisationer och projekt – och resultatvärdering – totalt 8,4 mkr den 1 juli 1976 – har inte inkluderats. Beräkningar på grundval av data i denna källa.

25. *Idem*.

26. *Idem*.

27. *Idem*. Se även *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 39-40, och 1973174, s 56 och 59. Andra familjeplaneringsinsatser uppgick till 3,1 mkr, och mindre insatser i övrigt till 2,4 mkr.

För en resultatvärdering av Indiens familjeplaneringsprogram, se *An Evaluation of the Family Planning Programme of the Government of India*. Prepared for the Government of India by a UN Advisory Mission. UN Commissioner for Technical Co-operation, Department of Economic and Social Affairs, 1969.

28. Tabell 1 3.1 2.8. Enligt *Bistånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, uppgick biståndet till 1965/66 till 4,6 mkr och utgjorde 11,1, 3,1, 14,8, 12,3 resp 12,6 mkr de följande fem åren.

29. Tabell 1.3.1.2.8

30. *Idem*. Se också bl a *Bistånd genom SIDA* 1970171, s 42, 1972173, s 72-73, 1973174, s 55-57 och 59, samt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilaga, tabell 3 1.15. Stodet till spannmålslagringsprojektet (IDA) uppgick till 5,3 mkr, stod för en utredning om skogsbruk (FAO) till 0,3 mkr, och mindre insatser i övrigt 0,6 mkr.

31. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av dessa uppgifter.

32. *Idem*. Se även bl a *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 42, 1972173, s 74, samt 1973174, s 58-59. Dessutom utgick före 1965/66 ytterligare en pappersgåva på 25,3 mkr. Pappersgåvan 1972 inköptes av SIDA i början av året med hänsyn till svensk sysselsättning. Mindre insatser utöver detta uppgick till 1,2 mkr. De sammanlagda svenska åtagandena i samband med yrkesutbildningsinstitutet i Hyderabad – i ILO-regi – uppgick till ca 8 mkr.

Rörande pappersgåvorna till Indien (och Pakistan), se bl a Klas Markensten, *Svensk u-landshjälp idag*, s 113-15. Han anförde på den positiva sidan att undervisningsplanerna lättare kunnat förverkligas med hjälp av dessa och skolböcker har kunnat säljas till låga priser eller utdelas gratis. Barn vars föräldrar har låga inkomster har därmed haft större möjligheter att få tillfredsställande undervisning. Det fanns också negativa effekter. En orsak till det låga utnyttjandet kan vara att papperet inte varit absolut behövt.

De båda landerna har de senaste åren haft tillräcklig inhemsk produktionskapacitet för att kunna vara självförsörjande med papper. I Pakistan tillverkades lampligt papper redan innan de svenska gåvosändningarna började, vilka där närmast fick den effekten att produktionen vid några pappersbruk upphörde. I Indien har importförbud införts för "svenska" papperssorter. De svenska pappersgåvorna har därför de senaste åren förvarrat de inhemska pappersbrukens avsattningsvägrigheter. ... Pappersgåvorna har ... hamnat en onskvard industrialisering i mottagarländerna.

33. Tabell 1.3 1.2.8 Se även *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 42, och Bilaga 2 och 3, samt 1973174, s 59.

34. Tabell 1 3.1.2.8 samt beräkningar på grundval av uppgifter dar

35. *Idem*

36. Se bl a *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 40-41 och 43 samt Bilaga 3, 1972/73 s 74-76, och 1973174, s 58-59. Biståndet uppgick till 0,7 mkr fram till 1965/66, och under de följande åren till

1,3, 3,8, 7,3, 19,6, 54,7, 26,3, 19,1 resp 115,6 mkr. Indiens andel av det svenska biståndsprogrammet inom industrisektorn utgjorde den 1 juli 1966 67,9 %, och 71,1, 81,6, 48,2, 57,2 resp 76,8 % de följande fem budgetåren. Den 1 juli 1971 uppgick industribiståndet till Indien till 87,4 mkr, och utgjorde då 71,1 % av det totala svenska industribiståndet. Under de följande tre åren var Indiens andel av detta 66,3, 24,1 resp 62,3 %. Den 1 juli 1974 uppgick industribiståndet till 248,4 mkr – 58,1 % av det totala svenska biståndet inom denna sektor.

Biståndet bestod huvudsakligen av krediter till finansiering av varuimport, bl a utrustning till olika industriprojekt – inkl en kemisk fabrik, en gruvanläggning, ett atomkraftverk, ett mejeriprojekt, samt indisk-svenska industriföretag (*joint ventures*) – förutom import av råvaror, i synnerhet till dessa *joint ventures*.

37. *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 201–203, *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 50–51, samt *Prop 1976/77:100*, Bilaga 6, s 62–63. I sistnämnda budgetproposition berörde inte regeringen Färdin den framtida inriktningen av biståndet. Man kan tycka att SIDA:s deklarerade vilja att pröva möjligheterna att öka den andel av biståndet, som direkt inrikts på att höja de mest eftersatta gruppernas levnadsnivå (svenskt biståndsmål av högsta prioritet) i det land som dithills hade mottagit mest bilateralt svenskt bistånd, inte var förhastad.

38. *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 21–23, samt Bilaga 3, s 137; 1972173, s 59, 1973174, s 39–43, samt tabell 1.3.1.2.8, insatser i DRV. Bidrag till svenska enskilda organisationer samt projekt- och resultatvärdering, totalt 7,6 mkr, har inte medtagits i beräkningarna. Det humanitära biståndet uppgick till 0,1 mkr 1965/66 och utgjorde 0,1, 0,1, resp 2,0 mkr de följande tre budgetåren

39. Se bl a tabell 1.3.1.2.8. Procentberäkningarna är gjorda på grundval av dessa uppgifter. Se också *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 73–74. I *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 210–12, kritiserades den vietnamesiska insatsen i projektet, samtidigt som man framhöll att projektet åtnjuter en mycket hög prioritet i Vietnam.

Rorande skogsindustriprojektet, se bl a Jan Cedergren, "Bai Bang – en utmaning för svenskt bistånd", *Rapport*, 1975.2, s 2–6.

40. Se bl a tabell 1.3.1.2.8. Se också *Prop 1976/77 100*, Bilaga 6, s 73–74. Se även *Bistånd genom SIDA*, 1972173, s 58, och 1973174, s 40–43

Barnsjukhuset i Hanoi projekterades för en vårdkapacitet på 375 platser förutom kapacitet att ta emot 400 poliklinikbesök per dag. Det skall vara pediatrikt forskningscentrum, utbildningsklinik samt centralsjukhus för barnsjukvården i landet

Sjukhuset i Uong Bi skall få en kapacitet på 320 platser och kunna ta emot besök av 350 patienter per dag. Det skall dessutom bli forsknings- och utbildningscentrum inom yrkesmedicinen.

41. *Idem*

42. Tabell 1.3.1.2.8 och procentberäkningar på grundval av dessa uppgifter. Bidrag till svenska enskilda organisationer och utgifter för projekt- och resultatvärdering – 8,0 mkr totalt – har inte medtagits i beräkningarna

43. *Idem*. Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 197.

44. *Idem*. Procentberäkningen inkluderade inte 5,7 mkr – justeringar av kreditansvar i negativ riktning för Bangladesh. Se också bl a *Bistånd genom SIDA*, 1972173, s 31, 33 och 35, samt 1973174, s 18 och 23. Återuppbyggnadsstödet har bl a bestått av finansiellt bistånd till import av nödvändiga varor, såsom livsmedel, råvaror och reservdelar till industrin, samt leveranser av varor såsom konstgods, papper och pappersmassa, kommunikationsutrustning etc. Under 1972/73 utbetalades t ex 30 mkr och levererades varor för 47,8 mkr, varav varor till pappersindustrin och konstgods- sel utgjorde de största posterna med 17,5 resp 9,3 mkr.

45. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna samt på grundval av uppgifter i *Bistånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3.

46. *Idem*. Dessutom utgick under 1975/76 0,3 mkr för kooperativ utbildning och utveckling samt 0,1 mkr för stöd till skogssektorn. Beträffande rorbrunnsprojektet, se även bl a *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 60–61 och 139, 1972173, s 32 samt 1973174, s 19–20 och 23. Projektet gick ursprungligen ut på att genomföra en första etapp i en utvecklingsplan, som omfattade 10 000 rorbrunnar. Denna etapp omfattade 3 000 rorbrunnar med pumpar för bevattning av 75 000 ha. Enligt de ursprungliga beräkningarna skulle den vara genomförd under 1974, och de totala omkostnaderna uppskattades till 232 mkr. Sverige hade ingått avtal om 31,5 mkr i kreditbistånd.

47. Se tabell 1.3 1.2.8 samt *Bistånd genom SIDA*, 1973174, s 21 och 23.

48. *Idem*. Se också *Prop. 1976/77.100*, Bilaga 6, s 58

49 *Idem*

50. *Prop. 1975/76.100*, Bilaga 5, s 50.

51 *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 196–97. Styrelsen framhåller (s 198) att erfarenheterna tyder på att projektstöd till Bangladesh är en krävande biståndsform. "Under nuvarande förhållanden kan inga snabba resultat eller spridningseffekter förväntas".

52. *Ibid*, s 198. Styrelsen konstaterade att förutsättningarna för en effektiv, långsiktig utvecklingsansträngning "är för närvarande små men kan med tiden vaxa fram."

53. *Prop. 1976/77.100*, Bilaga 6, s 57–58.

54. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna källa. Bidrag till svenska enskilda organisationer och utgifter för projekt- och resultatvärdering – totalt 6 mkr – har inte medtagits i beräkningarna.

55. *Idem*. Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3.

56. *Idem*. Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 52, 1972173, s 86–87, samt 1973174, s 67–70 och 154. Dessutom utgick 0,1 mkr för en ekologisk undersökning under 1975176.

Rörande stödet till hushållsvatten på landsbygden i startfasen, se en kritisk diskussion av Anders Grettev, "Flytande i Kenya?", *U-debatt*, s 147 ff, samt Karl Henrik Willén, *ovan*.

För en självvärdering av vattenförsörjningsprogrammet och de svenska insatserna i förhållande till biståndsmålen, se Ernst Michanek, i *Development Dialogue*, 1974.1, s 41

By insisting on a system for differentiating the fees for water supply from public taps in Kenya, we may have helped some of the poorest people to get access to a supply sooner than they would have expected – and we may have been instrumental in the spread of electric power to some regions that would otherwise have had to wait. At the same time, however, our ideas on the distribution of benefits along lines of equity and social justice may have conflicted with the views of competent national bodies and of international financing agencies like the World Bank, which advocate a system of economic return on investments of this kind

57. Tabell 1.3.1.2.8, samt *Bistånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, och beräkningar på grundval av dessa uppgifter.

Rörande elektrifieringsprogrammet, se bl a en – bitvis kritisk – resultatvärdering av Anders Hjort, *Socio-economic effects of rural electrification in Kenya*, Department of Social Anthropology, University of Stockholm, 1974. Se en sammanfattning, *När elektriciteten kom till byn*, i *Meddelande från utredningsbyrån*, (Resultatvärdering Nr 15, 1975 06 15), SIDA (stencil)

58. Tabell 1.3 1.2.8, samt *Bistånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, och beräkningar på grundval av dessa uppgifter.

Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970171 s 47–49, 1972173, s 81–82, samt 1973174, s 64–65 och 70. Mjolkproduktionsprojektet genomfördes av SIDA i samarbete med Svensk Husdjursköttsel i Hållsta, som under en femårsperiod ansvarade för driften av en central tjurstation utanför Nairobi och genomförandet av ett omfattande informations- och utbildningsprogram. På grund av nedsatta inseminationsavgifter och stigande mjölkpriser har programmet expanderat fortare än beräknat, och tjänsterna utnyttjas av mellan 70 och 80 % av småbrukarna. Programmet har kenyaniserats fortare än beräknat, och vid utgången av 1973174 leddes det uteslutande av kenyansk personal. Se bl a *Seminavelsprojektet i Kenya*. Projektbeskrivning, SIDA, Stockholm 1969. Stencil.

För evalueringar av denna verksamheten, se L D Smith and R von Kaufmann, *An evaluation of the Kenya Artificial Insemination Service*. Institute of Development Studies, University of Nairobi, Nairobi 1971; samt Marian Radetzki, 1972, s 248 ff ("Artificial insemination in Kenya").

Sverige har stött första fasen av boskapsprojektet i samfinansiering med IDA. Biståndet omfattade vattenförsörjning, krediter till slaktdjursproducenter, stöd till grupp rancher och förbättring av betesområden.

SRDP blev 1972 föremål för en resultatvärdering, som på flera punkter reste kritiska invändningar mot projektet. Enligt SIDA:s verksamhetsberättelse 1973174 (s 64) "har man i det svensktodda försöksområdet, Migori, varit mycket framgångsrik vad avser samordning och projektgenomförande på divisions- och distriktsnivå. Däremot har samordningen på den centrala

beslutsnivån fungerat samre ...” Hösten 1973 genomförde SIDA en uppföljande studie av Migo-riprojektet.

Beträffande SRDP, se bl a James W Leach, "Special Rural Development Programme in Kenya" och Carl Gösta Widstrand, "Utvecklingsplanering på lokalplanet – Exemplet Kenya", i Olav Stokke, red, *Utnklingsplanlegging og samfunnsutnkling*, NUIP, Oslo 1975. Se också Robert Chambers, *Managing Rural Development*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1975, samt Rasmus Rasmusson, *Kenyan Rural Development and Azd*, i *Development Studies* – 2172, SIDA, Stockholm 1972.

För en evaluering av det nordiska kooperativa projektet, se *Evaluation of the Nordzc Project for Co-operative Asszstance to Kenya*, Report prepared at the request of the Danish Government by an Evaluation Mission arranged by the OECD Secretariat, OECD, Udenrigsministeriet, København 1969. Se också *Plan for Co-operative Development in Kenya with Nordzc Assistance 1972–77*, Department of Co-operative Development, Nairobi 1972. Se f o också Rune Forsberg, *ovan*, not 13.

I en sammanfattande preliminar rapport (*Eualuatzonof the Nordzc Project for Co-operatzve Asszstance to Kenya*, Paris, 23rd April 1969) konstaterades bl a (s 10) att "The Evaluation Team is satisfied that the overall goals and orientation of the Nordic Project correspond to a priority need of Kenya in the five to ten years to come." Samtidigt framhölls (s 12) att "The omission of initial, detailed investigation into the priority needs and the environmental circumstances in which the Project has to operate and of detailed project planning as well as the absence of clear leadership, have probably caused a delay in getting the education programme started and have probably affected the efficiency of the Nordic advisers at Head Office and in the Districts."

59. Se *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, samt tabell 1.3.1.2.8. I tabellen ingår ett fel för 1974/75 (15,2 mkr), men detta ar inte medtaget i tabellens summa för denna sektor. Beräkningar på grundval av dessa uppgifter.

60. *Idem*. Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 50–51, 1972173, s 83, samt 1973174, s 65–66 och 70. Vid KSTC utbildas lärare i matematik, fysik, kemi, biologi, geografi, trä- och metallslöjd för årskurserna 1–4 i sekundarskolorna. En inhemsk laromedelsproduktion har också startat i anknytning till lärarutbildningen,

För resultatvärderingar av KSTC, se Olga Linné, *A Sociological-Pedagogical Evaluatzon of Kenya Sczence Teachers College*, Vol. 1 & 2, University of Uppsala, Uppsala 1970; Olga Linné, *An Evaluatzon of Kenya Sczence Teachers College*, Research Report no. 10, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1972; samt *An Evaluatzon of Kenya Sczence Teachers College, Phase II 1970–71*, Research Report no 15, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1973. Se även Marksten, 1967, s 94–99.

61. Tabell 1 3 1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter dar. Stöd till radioterapiverksamhet vid Kenyatta National Hospital uppgick till 1,3 mkr och personalbiståndet inom sektorn uppgick till 0,9 mkr

62. *Idem*

63. Se bl a *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 41–12, och *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 64–65

64. *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 172–74

65. Se *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3 (för budgetåren fram t o m 1970171) och tabell 1.3.1.2.8. I bilagan uppgick biståndet den 1 juli 1971 till 64,8 mkr, inte 62,5 mkr som angivits i tabellen. Bidrag till enskilda svenska organisationer och stöd till projekt och resultatvärdering – sammanlagt 10,2 mkr – samt 10,2 mkr i katastrofbistånd under 1975176 har inte medtagits i beräkningen.

För en kort redovisning av svenskt bistånd till Etiopien i inledningsfasen, se *Ethzo-Swedzsh Development Co-operation*, Royal Swedish Embassy, Addis Ababa, May 1966. Stencil. Se också Viveca Halldin Norberg, *Swedes in Haile Selassie's Ethiopia, 1924–1952. A study in early development cooperation*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1977, särskilt s 103 ff (kap. IV och V).

66. Se *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, samt tabell 1.3.1.2.8. Se också bl a *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 31–32 och 37, 1972173, s 67–69, samt 1973174, s 49–51. Under tiden från 1968 fram till den 1 juli 1973 byggdes ca 4 690 klassrum, fördelade på ca 780 skolor, varav 90 % på landsbygden

En resultatvärdering av projektet år 1973 visade att endast två tredjedelar av produktionsmålet hade förverkligats p g a bristande finansiella resurser

För en utvärdering av skolbyggnadsprogrammet, se *Report of the Evaluation Team on the Elementary School Building Programme*, Report of the Expert Team to the Ethiopian and Swedish Governments, Addis Ababa 1973. För en kort beskrivning av byggnadstekniska institutet, se *Etiopisk-svenska byggnadsinstitutet. En projektbeskrivning*, SIDA (David Östensson) Stockholm 1973. Se även Klas Markensten, 1967, s 74–82 samt s 145–46. Se också Krisno Nimpuno och Ettore Nobis, "Planeraren och hans perspektiv. en granskning av några projekt i Kenya och Etiopien", i *U-debatt*, s 168 ff för en kritik av inriktningen av det svenska stödet till detta första svenska biståndsprojekt i inledningsskedet. Se också *ovan*, kap. 3, not 333, bidrag i *Kommentar* 1970 4–5.

67. *Bistånd genom SIDA*, 1970/71, Bilaga 3, s 135, samt tabell 1.3.1.2.8, och beräkningar på grundval av uppgifter där. Enligt förstnamnda kalla uppgick biståndet till 34,5 mkr den 1 juli 1971.

68. *Idem*. Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970/71, s 29–31 och 36, 1972/73, s 65–67, samt 1973/74, s 47–49 och 51. För CADU-projektets vidkommande foreligger en hel serie forskningsrapporter med utvärderingsinslag. Se bl a *Preliminary Report of the Team on the Chilalo Agricultural Development Unit (CADU)*. Report of the Expert Team to the Imperial Ethiopian and Swedish Governments, By Dumont, Gårdlund, Milosavlevic & Gedamu, 1969; *CADU Preliminary Final Report for the Period 1967–70*, CADU Publication No. 43, 1970; Goran Bergman, *Training of Model Farmers*, CADU Publication No. 60, Asella 1970; Goran Bergman, *CADU Evaluation Studies: General Agricultural Survey 1970*, CADU Publication No. 71, Asella 1971, Johan Holmberg, *Master Plan for the Evaluation of CADU*, CADU Publication No. 81; Johan Holmberg, "The Credit Programme of the Chilalo Agricultural Development Unit (CADU) in Ethiopia" och John M Cohen, "The Chilalo Agricultural Development Unit as a Program Intermediary for Foreign Assistance in Ethiopia" i *Small Farmer Credit in Ethiopia* – USAID Spring Review of Small Farmer Credit, Volume VIII, February 1973, No. SR 108. 1973–74 genomfördes en utvärdering av en från CADU och EPID fristående grupp: *Final Report on the Appraisal of CADU and EPID* By the Evaluation Team appointed by the Imperial Ethiopian Government and the Swedish International Development Authority, Addis Ababa, London and Stockholm 1974. För ett sammandrag, se *Sammanfattning av 1974 års utvärderingsrapport om CADU och EPID i Etiopien i Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA 1974. I övrigt hänvisas till B Nekbys bok om CADU (*ovan*).

EPID, som finansieras av den etiopiska staten, FAO och Sverige, har två huvudfunktioner, att samordna verksamheten för de s k "Agricultural Package Programmes" av samma slag som CADU, och att administrera och genomföra de s k "Minimum Package Programme".

Verksamheten är organiserad i flera mini-projektområden över hela landet med rådgivare och modelljordbrukare för demonstration av förbättrade jordbruksmetoder, användning av bättre utsäde, konstgödsel, bättre redskap etc. EPID förmedlar också krediter till bonderna för att göra det möjligt för dem att utnyttja dessa erfarenheter.

För en beskrivning av denna verksamhet och den dominerande berörda problem, se också Michael Ståhl, *Contradictions in Agricultural Development. A Study of Three Minimum Package Projects in Southern Ethiopia*, Research Report no. 14, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1973. Ståhl framhöll bl a (s 56)

To sum up, the philosophy of CADU and the minimum package project seems to rest on an unrealistic postulate. that the rural Ethiopian society is static (i.e. backward, ignorant) and that in this static backwardness the package projects enter as the only dynamic force. Hereby it is ignored that there is another dynamic force at work – the mechanization/commercialization process. Mechanization is now a self-generating process and it counterworks the goals of the package projects aimed at promoting peasant agriculture.

In such a confrontation between different agricultural development strategies the outcome is to a great extent dependent on which party the Government sides with. If the Government in the execution of agricultural policies, identifies with and supports the large scale commercial farmers (and the material in this report suggests that this is the case in Ethiopia) then it is unrealistic to think that efforts to promote the interests of subsistence farmers can be successful as long as their interests are in conflict with those of the commercial farmers.

Se fö också *ovan*, kap 3, not 333, bidrag i *Kommentar* 1970 4–5, särskilt artiklar av Clas-Orjan Spång samt Elisabet Hedborg och Agneta Lind, och *Kommentar* 1972 5–6, artikel av Anders Sjöberg

69. *Bistånd genom SIDA*, 1970/71, Bilaga 3, s 135, samt tabell 1.3.1.2.8, och beräkningar på

grundval av dessa uppgifter. I förstnämnda källa uppgick biståndet den 1 juli 1971 till 41,7 mkr – inklusive stödet för familjeplanering (0,1 mkr enligt sistnämnda källa).

70. *Idem.* Se också bl a *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 2628 och 36, 1972173, s 63–65, samt 1973174, s 46–47 och 51. Stödet till barnsjukhuset i Addis Abeba inleddes redan 1962, och projektet har omfattat kurativ och preventiv verksamhet förutom utbildning och forskning inom områdena barnsjukvård och barnhalsvård. Den pediatrika kliniken mottog ytterligare 2,1 mkr före 1962, ett belopp som inte ingår i översikten. Förutom annan verksamhet arbetade institutet för näringsfrågor under 1973174 aktivt för att lindra torkkatastrofens verkningar, bl a genom att producera och distribuera 800 ton barnmat och 1 200 ton vete med sojatilletsats. Stödet till halsocentralprojektet inleddes 1963 och avsåg att stödja hälsovården i provinserna Illubabor och Wollega och efter hand också Arussi-provinsen.

För en beskrivning av nutritionsprojektet, se *Näringsprojekt i u-land, Det etiopiska näringsinstitutet*, SIDA, Stockholm 1973. För en utvärdering av detta projektet, se *Report of the Evaluation Team on the Ethiopian Nutrition Institute (ENI)*, Report of the Expert Team to the Ethiopian and Swedish Governments (by Fred Sai, Göran Ohlin, Ato Hailu Yemanu, Wen-Pin Chang, Jemal Abdul Keder & Johan Toborn), 1972. För stödet till barnsjukhuset, se *Svensk-etioopiska barnsjukhuset (ESPC) samt pediatrika avdelningen vid Haile Selassie I universitetet (FMPD) i Addis Abeba*. Projektbeskrivning, November 1968, SIDA. Stencil. Också Klas Markensten (*Svensk u-landshjälp* idag, s 85–88) har kommenterat svenskt hälsovårdprojekt i Etiopien.

71. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av dessa uppgifter.

72. *Idem.*

73. *Idem.*

Beträffande verksamheten inom sektorn familjeplanering heter det bl a i SIDA:s verksamhetsberättelse 1970171 (s 26) att insatsen omfattar en gynekolog som tjänstgjort vid modra- och barnavårdskliniker i Addis Abeba. "Tveksamheten från etiopisk sida inför familjeplaneringsarbete har emellertid medfört att gynekologen huvudsakligen varit hänvisad till arbetsuppgifter av allmänmedicinsk natur."

74. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 40.

75. *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 163.

76. *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 60–61.

77. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av dessa uppgifter. Utgifter för projekt- och resultatutvärdering – sammanlagt 2,8 mkr – ingick inte i dessa beräkningar. SIDA:s styrelse framhöll 1975 (*SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 157. Se även 1976, s 182–83) att "Det svenska biståndet styrs av målen i Tunisien fjärde utvecklingsplan som bland annat är full sysselsättning, höjning av levnadsnivån för eftersatta grupper samt regional utjämning."

För en kritisk redovisning av början till och planeringen av biståndet till Tunisien, se Klas Markensten, *Svensk u-landshjälp* idag, s 51 ff. Hans slutsats (s 70–71) 1967 var att mycket pengar hade lagts ned på Tunisienprojektet. "Till vilken nytta? Det är omöjligt att med säkerhet säga något om de slutliga utvecklingseffekterna. Det syns emellertid troligt att projektet, med undantag för hamnen, inte kommer att vara Tunisien till särskilt stor hjälp. Detta måste för en kvalificerad bedömare ha stått klart redan innan projektet kom igång. Även biståndsmyndighetens expertis måste ha insett detta, och frågan är då: varför avvecklades inte projektet redan på ett tidigt stadium?" Se också *ovan*, kap 3, not 12.

78. *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3. Bistånd inom sektorn vatten- och kraftförsörjningen. Enligt denna källa uppgick stödet fram till 1 juli 1971 till 21,3 mkr.

79. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av dess uppgifter.

80. *Idem.* Dessutom utgick 0,3 mkr för experimentverksamhet i samband med bostadsbyggande under 1973/74. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 87–88, 1972173, s 111–112, samt 1973174, s 91–93, 95 och 155. Målsättningen för det statliga vattenförsörjningsprogrammet var att ingen familj skall ha mer än 4 km till närmaste vattentakt. Det statliga vattenverket har ansvaret för vattenförsörjningen i alla orter med mer än 500 invånare, men i praktiken också till många orter med färre invånare. Den första svenska krediten skulle användas till att finansiera en 123 km lång huvudledning från dammen Oueb Kasseb till Tunis, förutom till att förbättra vattenförsörjningen till områdena Sahel och Nabeul-Hammamet. Den andra krediten skulle användas till att förbättra vattenförsörjningen i turistområdena i södra Tunisien – Sahel och Cap Bon-halvon och vissa

industristäder, främst Sfax och Bizerte. Det första delprogrammet var kostnadsberäknat till 152 mkr, varav Världsbanken bidrog med ett lån på 68 mkr (15 milj. dollar), Sverige med 26 mkr och Tunisien med resten. Det andra delprogrammet var kostnadsberäknat till 102 mkr, varav IDA skulle bidra med 48 mkr (10,5 milj. dollar), SIDA med 18,5 mkr och Tunisien med resten. Bostadsbyggnadsprogrammet hade som mål 45 000 bostäder under perioden 1973–76, därav 30 000 billiga bostäder för familjer med en månatlig inkomst på mindre än 250 kr. Det svenska bidraget gick till dessa bostäder. Den ena av krediterna till hamnutbyggnaden i Kelibia – den från 1963 – är inte medtagen i beräkningsunderlaget för denna översikt.

För ett påpekande av ett allmant konvergensproblem i samarbetet mellan Sverige och Tunisien, se Ernst Michanek i *Development Dialogue*, 1974.1, s 42:

The Tunisian Government's present policy gives an apparent priority to growth, and we have had difficulties in accepting projects presented to us for Swedish support. The Tunisians seem to be faced with a dilemma since the World Bank has advised them to concentrate on growth.

On a couple of occasions, projects have been changed on our advice so as also to include particular arrangements for the support of, for example, credits to the very smallest farmers and particular efforts to provide housing units for families in very low income brackets.

81. *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, s 137, samt tabell 1.3.1.2.8, och beräkningar på grundval av uppgifter i dessa källor.

82. *Idem*. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970/71, s 88, 1972173, s 109–111, samt 1973174, s 90–91, 94 och 155. Finansieringen har skett genom Société Nationale d'Investissement (SNI), som efter 1969 har kunnat ge lån både inom den privata och offentliga sektorn till verksamheter som bedömts som livskraftiga. 14,3 mkr av den första krediten hade den 1 juli 1971 utnyttjats till 15 projekt som SIDA hade godkänt – två tredjedelar av beloppet kunde tas ut i lokal valuta. 7,9 mkr av denna kredit användes till projekt inom turistnaringen. De projekt som finansierades inkluderade en jästfabrik i Béja, ett tegelbruk i Djemmal och två hotell i Djerba. Den 1 juli 1973 hade 23,0 mkr av den andra krediten använts, därav en tredjedel inom turistnaringen och 10,7 mkr till statliga investeringsprojekt. De viktigaste projekten var en privatägt hotellrorelse i Sousse och två statliga fabriker i Tabarka och Sfax. Den tredje utvecklingskrediten skall enligt avtalet inte användas till turiständamål.

83. *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, s 136, samt tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av dessa källor.

84. *Idem*. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 85–86, 1972173, s 107–109, samt 1973174, s 89–90 och 94. Fiskeskolan i Kelibia, som har sammanlagt 120 elever, har från läsåret 1968/69 varit inriktad på att utbilda dacks- och maskinofficerare för den tunisiska trålarflottan, skeppare och maskinister för det tunisiska kustfiske och båtbyggare, samt på att ge handledning till skolans tunisiska lärare. Det finns ettåriga och tvååriga linjer både för skeppare och maskinister. Driftsstad till skolan har utgått, och detta omfattade också en trålar som används som skolfartyg. Svenskt personalbistånd – i början svenska, men efterhand franska instruktörer – har också ingått i biståndet. Utöver det nämnda beloppet tillkom ytterligare 2,2 mkr till fiskeskolan från Byggnadsstyrelsen. Det svenska stödet till denna skola, som inleddes 1963, planlades redan 1958 (se *Prop. 1962:100*, s 59).

85. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av dessa uppgifter.

86. *Idem*. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 84–85, 1972173, s 106–107, samt 1973174, s 88–89 och 94. Båda de projekt som har mottagit stöd under flera år administrerades av FAO Skogsodlingsprojektet omfattade upprättandet av ett planeringskontor vid skogsförvaltningen i Tunis, samordningen av den fältpersonal som tillhörde detta. I uppgiften ingick också att utarbeta arbetsrutiner, utbilda fältpersonal och leverera utrustning. Det var kostnadsberäknat till 13 mkr, varav Sverige skulle bidra med 9,0 mkr. Olivodlingsprojektet är kostnadsberäknat till 26 mkr för perioden 1973–1977, varav SIDA skall bidra med 16 mkr och Tunisien med resten. Också två av de övriga projekten – bevattningsrådgivning och boskapsodgning – administrerades av FAO.

Se fö Christian Andersson, *Skogsutveckling i Tunisien*, i *Meddelande från utredningsbyrån* (Resultatvärdering 24, 1976 02 03), SIDA, för en kritisk utvärdering av skogsutvecklingsprojektet – bl a rörande överensstämelsen mellan projektriktningen och riktlinjerna för det svenska biståndet och rörande genomförandet av projektet.

87. Tabell 1.3.1.2.8. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 82–83 och 90, 1972173, s 105–106, samt 1973174, s 94. Mödra- och barnavårdscentralen, som också har förestått familjeplaneringen, hade dessutom mottagit 3,4 mkr från Byggnadsstyrelsen till byggnadskostnader.

88 *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 184. Utanför landramen påbörjades 1975176 ett dylikt samarbete genom det svenska importkontoret IMPODs medverkan i marknadsstudier och marknadsföring avseende tunisisk export till Sverige. Under 1976177 avsattes ett mindre belopp inom landramen för sådana insatser

89. *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 72

90 Tabell 1 3 1.2.8 samt beräkningar på grundval av dessa uppgifter. Bidrag till enskilda svenska organisationer och utgifter för projekt- och resultatvärdering – sammanlagt 0,8 mkr – har inte medtagits i beräkningen.

91 *Idem*.

92. *Idem*. Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 220, samt *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 16, 1972/73, s 52–53, och 1973/74, s 35–37. Avtalet rörande stöd till institutet i Rancho Boyeros omfattar perioden 1971172 – 1976/77. Institutet skall utbilda tekniker och specialarbetare inom fältet industriell elektronik. Det invigdes i oktober 1973 och hade 2 000 elever i mitten av 1974. Institutet i Santa Clara skall utbilda teknisk personal i kyl- och frysteknik samt produktionsteknik. Trots att byggnadsarbetena försenades, startade undervisningen i provisoriska lokaler 1972

93. Tabell 1.3 1 2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 220. Stödet för sjukvårdsutrustning uppgick till 50,0 mkr, stödet för mödra- och barnavård uppgick till 2,3 mkr.

94. *Idem*

95 Se *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 221–23. Rörande kubanska tankar om det framtida samarbetet, se s 28 och 222. Styrelsen förordade att den fortsatta avvecklingen av biståndet sker i mjuk takt.

96 *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 59–60.

97 Tabell 1 3 1 2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Bidrag till svenska enskilda organisationer samt utgifter för projekt- och resultatvärdering – sammanlagt 4,1 mkr – har inte medtagits i beräkningarna

98. *Idem*. Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, s 135.

99. *Idem*. Dessutom utgick 0,2 mkr för mindre insatser. Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 187–88, och *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 94–95, 1972173, s 117–118, samt 1973174, s 100–101 och 105. Den svenska tonvikten på utbyggnaden av den kooperativa verksamheten inom jordbrukssektorn framgår också av att sju svenskar ingick i den grupp som skulle utforma en plan för Kooperationen i Zambia, då Zambias regering drog upp vissa riktlinjer för den kooperativa verksamheten och tillsatte en speciell planeringsgrupp för att utforma Kooperationen efter dessa riktlinjer

Stödet till intensivutvecklingszonerna är koncentrerat till Chipata-distriktet. SIDA konstaterade 1976 att insatsen mötte betydande svårigheter i början, men att den loper tillfredsställande. Lantbruksinstitutet i Mpika blev starkt försenat och kunde tas i bruk först under senare delen av 1976

Rörande svenskt stöd inom kooperationssektorn, se Rune Forsberg, *ovan*, not 13.

100 Tabell 1.3 1 2.8 och beräkningar på grundval av dessa uppgifter

101. *Ibzd*. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1973/74, s 104–05, samt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 187

102 Tabell 1 3 1 2.8, och beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla.

103 *Idem*. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 93–95, 1972173, s 115–20, samt 1973174, s 98–105

104. Se bl a *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 187–88.

105. *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 75, samt *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 45.

106 Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Bidrag till svenska enskilda organisationer och utgifter för projekt- och resultatvärdering – sammanlagt 1,8 mkr – har inte nedtagits i dessa beräkningar. Biståndet till Botswana under samprojektet med Lesotho och Swaziland – 5,8 mkr – har inte heller medtagits i denna översikt

Se fö Gynther Adolphsen, "Den blågula flaggan i Botswana", *Rapport*, 1974.3, s 14–17, samt "Replik" av Ethel Ringborg och "Kontrareplik" av Gynther Adolphsen (s 17–18)

107. Tabell 1 3 1 2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter dar.

108. *Idem.* Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 11–13, 1972173, s 42–44, samt 1973174, s 29–30 och 154. Krediten för finansiering av vägprojektet i samfinansiering med IDA, 20,5 mkr, beviljades 1972. Huvudvägen löper delvis parallellt med järnvagslinjen genom Botswana till Sydafrika. Järnvägen ägs av Rhodesia. Projektet kostnadsberäknades till 32 mkr och IDA lammade en kredit på 10 mkr, resten finansierades av Botswana. Stödet till bostadsbyggnadsprogrammet skulle finansiera uppförandet av 25 bostäder i regi av den statliga Botswana Housing Corporation. Det svenska stödet till vattenförsörjningsprogrammet avtalades 1973. Det omfattar ett område där det sammanlagt bor 150 000 människor – omkring en fjärdedel av landets befolkning.

109. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna källa. Biståndet under samprojekten är inte medtaget. Om detta inkluderats utgick det åren 1966/67 – 1970/71 0,6, 1,8, 2,2, 0,3 resp 1,3 mkr i stöd inom sektorn, sammanlagt 6,3 mkr den 1 juli 1971 (*BzståndgenomSIDA*, 1970171, Bilaga 3, s 136).

110. *Idem.* Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 108, samt 1976, s 118–19.

111. Tabell 1.3.1.2.8, samt beräkningar på grundval av uppgifter i denna källa.

112. Se *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 158–59. Se även *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 39, samt *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 107–108, där målet angavs till "att stödja landets strävanden till att uppnå ekonomiskt och politiskt oberoende i förhållande till Sydafrika och Sydrhodesia samt social och ekonomisk utveckling och utjämning."

113. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna källa. Utgifter för projekt- och resultatvärdering – sammanlagt 0,6 mkr – har inte medtagits i dessa beräkningar

114. *Idem.* Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 143–44, samt 1976, s 206–7.

115. *Idem.* Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, Bilaga 3, s 135

För resultatvärderingar av familjeplaneringsbiståndet till Sri Lanka, se Magnus Stiernborg, *Family Planning in Ceylon: Implementation and Evaluation of the Family Planning Training Given to the Public Health Staff*, University of Stockholm, Stockholm 1969; och Gosta Nycander, *Family Planning in the Field*, SIDA, Stockholm 1971.

116. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna källa

117. *Idem.*

118. Se *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 2067, *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 51–52, samt *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 70.

119. Se *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 165–67; och 1975, s 123–24, samt *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 41, och *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 62. Det svenska biståndet till PAIGC inleddes år 1969 och utgick i form av varor till ett värde av 1 mkr. Den 1 juli 1974 hade sammanlagt 32 mkr anvisats för stöd till PAIGC. Det anvisades 22 mkr för 1974/75 och för de följande två budgetåren 40 mkr vardera. Se också tabell 1.3.1.2.8, för Guinea-Bissau, daterad 1977-03-02.

120. Se bl a *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 13940, 1976, s 176–77, *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 4243, samt *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 6667.

121. Tabell 1.3.1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna källa. Bidrag till svenska enskilda organisationer samt utgifter för projekt- och resultatvärdering – sammanlagt 2,1 mkr – har inte medtagits i beräkningen.

122. *Idem.*

För en beskrivning och resultatvärdering av institutet för industriell teknologi, se Ulla Kann, *Follow-up Study of Graduates from Swedish-Pakistani Institute of Technology*, SIDA, Stockholm 1970

Se också Klas Markensten, *Svensk u-landshjälp idag*, s 119–29, rörande de tre yrkesskolorna i Pakistan, samt *ovan* not 32 rörande pappersgåvorna.

123. Tabell 1.3.1.2.8 samt beräkningar på detta grundval. Se också *BzståndgenomSIDA*, 1970171, s 57–58, samt 1973174, s 158.

För en beskrivning av Pakistans utvecklingssituation i början av 1970-talet, författad av en svensk biståndsarbetare, se Ingar Palmlund, *U-landssituation. Exempel Pakistan*, Prisma, Stockholm 1970. Speciellt befolkningssituationen är översiktligt behandlad (se speciellt s 16–29).

För resultatvärderingar av familjeplaneringsprojekt i Pakistan, se *Report on an Evaluation of the Family Planning Programme of the Government of Pakistan*. Prepared for the Government of Pakistan by a joint UN-WHO Advisory Team, UN Population Division, 1969, samt Roland von Euler, *Mass Communication Experiment: A Study in the Promotion of Family Planning in Pakistan Conducted by the Smeden Pakistan Family Welfare Project*, SIDA, Stockholm 1972

124. Tabell 13.1.2.8 Dessutom har 0,3 mkr utgått till ett semina-
velprojekt, 0,3 mkr för förädling av oljexarter, 0,8 mkr för handelsgod-
sdel (under 1971/72), samt 0,1 mkr till mindre insatser

125. *Idem.* Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970:171, s 67, samt 1973:174, s 155 och 159.

126. Tabell 13.1.2.8 och beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Under 1974/75
utgick dessutom nära 13 mkr som en särskild katastrofinsats i form av svenskt vete.

127. *Prop. 1976/77 100*, Bilaga 6, s 67. Se också *Prop. 1973/76.100*, Bilaga 5, s 55, samt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 21 6 17.

128. Tabell 13.1.2.8, samt beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Bidrag till svenska enskilda organisationer och utgifter för projekt- och resultatvärdering – sammanlagt 1,3 mkr – har inte medtagits i denna beräkning. Mindre insatser inom landsbygdsutveckling uppgick till 0,3 mkr – en andel på 0,5 %. Se också *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 47, samt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 191–92. Syftet med återuppbyggnadsstodet till Sydsudan under 1975/76 var att stärka den regionala förvaltningens förmåga att planera och verkställa utvecklingsarbete genom att förse den med resurser. Insatsen har utformats som en tredelad fond för stipendier, konsulttjänster och varor. Under 1972/73 bidrog dessutom Sverige med 7 mkr till ett program för återinplacering av flyktingar och återuppbyggnad av den krigsharjade regionen i regi av UNHCR. Se i övrigt också *Prop. 1968.101*, s 145.

129. Tabell 13.1.2.8, och beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Se också *Bistånd genom SIDA*, 1972/73, s 47–49, och 1973:174, s 106 07, 154 och 157. Rörande humanitära insatser till förmån för människor i och utanför Chile som drabbats av utvecklingen i landet efter militärkuppen år 1973, se bl a *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 56, samt *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 77. Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 228–30.

130. Tabell 13.1.2.8, samt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3.1.15. Utgifter för projekt- och resultatvärdering, 1,4 mkr, har inte medtagits.

131. *Idem.* Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 164 och 1976, s 193–94, samt *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 48, och *Prop. 1976/77 100*, Bilaga 6, s 75.

132. Se bl a *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 48, och *Prop. 1976/77 100*, Bilaga 6, s 75. *SIDA framhåller (SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 194) att det svenska stödet "utformas så att det kan komma till nytta även om medlemsländerna vart för sig tar över ansvaret för vissa av de nu gemensamma tjänsterna."

133. Tabell 13.1.2.8. Utgifter för projekt- och resultatvärdering, 0,3 mkr, har inte medtagits i detta. Lesotho upplöste 1975 gemenskapen och overtog universitetet för egen del.

134. Tabell 13.1.2.8, samt beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Utgifter för projekt- och resultatvärdering, 0,1 mkr, har inte medtagits.

135. *Prop. 1976/77.100*, Bilaga 6, s 65–66.

136. Tabell 13.1.2.8, samt beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Bidrag till svenska enskilda organisationer och utgifter för projekt- och resultatvärdering – sammanlagt 0,4 mkr – har inte medtagits i beräkningarna. Se också *Bistånd genom SIDA*, 1972:173, s 127. Enligt denna betraktades Swazi National High School, Matsapa, som den viktigaste skolan i sitt slag i Swaziland. Den var den enda som inte stöddes av ett utländskt religiöst samfund. 1970 hade skolan 500 elever.

137. Se *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 47–48, samt *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 70.

138. *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 190–91 (Lesotho) och 192–93 (Swaziland). Lesothos stora beroende av Sydafrika på praktiskt taget alla områden betonades. De svenska insatserna gors, enligt SIDA, i projekt som ökar sysselsättningen och inkomsterna för befolkningens flertal samt i projekt som direkt minskar beroendet av Sydafrika. Det pekades på att det teleprojekt som Sverige stöder bl a kommer att ge Lesotho möjligheter till kontakter med omvärlden utan att som nu gå via Sydafrika. Rörande Swaziland konstaterades att landet genom Moçambiques självständighet 1975 granskar till en fri afrikansk stat. På lång sikt kan detta öppna möjligheter att minska beroendet av Sydafrika.

139. Tabell 13.1.2.8, samt beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Utgifter för projekt- och resultatvärdering, 0,1 mkr, har inte medtagits i beräkningarna. Se också *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3.1.15.

140. Tabell 13.1.2.8, samt beräkningar på grundval av uppgifter i denna kalla. Enligt *Prop.*

1975/76:100, Bilaga 5, s 54, vantas stödet till FAO-projektet pågå t o m år 1978. Sveriges bidrag uppgår totalt till 27,0 mkr under perioden 1968–1978.

141. *Idem*. Interamerikanska utvecklingsbanken har skjutit till ett belopp motsvarande 58 mkr och Brasilien 350 mkr för att genomföra projektet. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970171, s 100, 137 och 140–41, samt 1973174, s 155–56.

142. Tabell 1.3.1.2.8. Se också *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 106, 135 och 142. Beträffande stödet till det skandinaviska undervisningssjukhuset i Sydkorea, se bl a *Prop. 1962:100*, Bilaga 2, s 68–69 och 126.

143. Tabell 1.3.1.2.8. Se också *Bzstånd genom SIDA*, 1970/71, s 103, 136 och 141. Bidrag till svenska enskilda organisationer, 0,9 mkr, har inte medtagits i översikten. De 37 första eleverna vid den treåriga skolan utexaminerades 1967. Senare har också yrkeslararutbildning inkluderats i programmet. Se i övrigt *Prop. 1968:101*, s 11 och 69.

144. Tabell 1.3.1.2.8. Detta är 1,4 mkr mer än det bistånd som redovisas i tabell 4.2, där bistånd för 1974175 inte är medtaget (1,5 mkr i tabell 1.3.1.2.8)

145. *Bistånd genom SIDA*, 1970171, s 121, 137 och 142. Detta stöd bestod av katastrofhjälp efter jordbävningen i Peru.

146. Tabell 1.3.1.2.8, daterad 1977-03-02. Uppgifterna skiljer sig från uppgifterna i tabell 4.2. Enligt *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 151, började svenskt statligt bistånd till PRR 1972173, och omfattade tre insatser gällande importstöd på sammanlagt 61 mkr (11 mkr anvisades 1972173, 20 mkr 1973174 och 30 mkr 1974175) Den 1 juli 1975 uppgick reservationen till 23 mkr, medan 31 mkr utgick under 1974175).

147. Se bl a *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 151, samt 1976, s 213. Se också *Prop. 1975/76 100*, Bilaga 5, s 53–54. Under 1974175 lämnade Sverige ett extra bistånd (utöver landramen) till Sydvietnam på 24 mkr. Av detta gick 12 mkr för direkt bistånd till PRR i form av mediciner och livsmedel, medan 10 mkr lämnades via UNHCR och UNICEF och 1 mkr vardera genom Svenska Röda Korset och Frikyrkan Hjälp. En stor del av det totala biståndet, inklusive katastrofhjälpen, har bundits till upphandling i Sverige, för 1975176 55 mkr.

148. Se bl a *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 55, *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 215–16, samt *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 65. Enligt SIDA levererades 1974175 års bistånd till Haiphong, varifrån varorna fraktades vidare genom mottagarens försorg. Det följande året gick leveranserna via Thailand, där ett thailandskt statligt företag för SIDA:s rakning ombesörjde godsets placering samt vidaretransport till laotiska sidan av Mekongfloden. SIDA (*ibid*) konstaterade att "SIDA har ännu inte haft möjlighet att följa upp de varuleveranser som gjorts. Kontakterna med landets myndigheter har varit få och det är därmed svårt för styrelsen att bedoma vilka förutsättningar som foreligger till ett mera aktivt och långsiktigt utvecklingssamarbete."

149. *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 65. Se också *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 55.

150. Se bl a *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 56–57, och *SIDA om u-samarbetet*. 1976, s 189–90

151. *UU 1975/77:14*, s 37.

152. *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 57.

153. Se bl a *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 168–70, *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 41, samt *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 63–64. I SIDA:s motivering heter det bl a att Kap Verde under lång tid kommer att ha stora biståndsbehov "Dess utvecklingspolitik är inriktad på att höja levnadsstandarden för de fattiga grupperna. Det är därför naturligt att biståndet till Kap Verde bereds på samma sätt som gäller för programländer för svenskt bistånd."

Rörande livsmedelsleveranserna, se även *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 61, där styrelsen för att illustrera svårigheterna med det bundna varubiståndet uppmärksammar den svenska fiskkonserverleveransen. SIDA framhöll att svenska fiskkonserver normalt inte kan konkurrera med Kap Verdes egna produkter – eller med fiskkonserver från t ex Senegal, Marocco och Portugal – vare sig i fråga om pris, smak eller kvalitet. En svensk delegation fick från representanter för landets regering en vädjan om att ersätta de svenska fiskkonserverna med andra livsmedelsleveranser. Detta kunde ej tillgodoses. "Enligt uppgifter som SIDA senare inhamtat är det tveksamt om fisken över huvud taget kommit till avsedd användning." SIDA konstaterade att på Kap Verde finns endast en industri – en liten konserveringsfabrik där produktionen tidvis legat nere efter frigorelsen. Det svenska biståndet kunde ha tagit fasta på denna omständighet – det skulle t ex ha kunnat utgå i form av fiskeredskap, tekniskt bistånd eller andra insatser för att återuppbbygga och utveckla fisket

och konservindustrin samt marknadsföringen för export. Det kunde då ha bidragit till social och ekonomisk utveckling i Kap Verde genom att stimulera sysselsättningen och skapa valutaintäkter.

154. Se bl a *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 47, *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 69, samt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 191.

För en beskrivning av bosättningsprogrammet, se bl a Claes Olsson, *Somalias nomader blir bofasta*, i *Meddelande från utredningsbyrån* (Resultatvärdering 35, 1976 12 15), SIDA.

155. Se bl a *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 56–57.

156. *Idem* Se också *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 68. Då SIDA i anslagsframställningen för 1977/78 med några exempel ville illustrera de svårigheter som det inneburit att söka tillämpa olika mål hos givare och mottagare i samband med det svenska varubiståndet, refererades bl a till filtgåvan till Portugal för flyktingarna från Angola (se *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 61–62). Portugiserna önskade utnyttja de 5 mkr som svenska regeringen beviljat för inköp av filter, skor och textilier från den inhemska textilindustrin som för tillfället var krisdrabbad, och en svensk UD/SIDA-delegation föreslog att varorna skulle köpas i Portugal. Regeringen beslöt emellertid att 3 mkr skulle bindas till upphandling i Sverige. Innebörderna av detta var bl a att SIDA fick betala 27 kr per filt i stället för 16–20 kr som priset var i Portugal, samt utgifter för emballage och frakt. Flyktingarna erhöll ungefär halva antalet filter som de kunde ha fått om filtarna köpts inom landet. SIDA refererade till tidigare erfarenheter av bundet textiltillstånd – tyg för 50 mkr till Vietnam. Då Ola Ullsten (fp) den gången kritiserade leveransen och framhöll att Kina kunde leverera till hälften av priset, försäkrade utrikesministern Krister Wickman att upphandlingen tillkom i en unik situation, och situationen skulle sannolikt inte återuppträffa.

157. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 57, *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 68, samt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 224. Samarbetet inom bostadssektorn avser bostadskooperation, stadsplanering, förvaltning och underhåll av bostäder, byggnadsforskning mm. Inom undervisningsområdet innefattar det vuxenundervisning, yrkesutbildning, dokumentation och kooperativ utbildning. Samarbetet sker formellt inom ramen för en svensk-portugisisk arbetsgrupp med representanter för de båda regeringarna.

158. Se uppgifter rörande svenskt bistånd till befrielserörelser i kap 1. För biståndet under budgetåren 1974/75–1977/78 se bl a *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 165–66, samt Bilagor, tabell 2.1.5 (stod till de enskilda befrielserörelserna under budgetåren 1972/73–1974/75), 1976, s 225–27, samt Bilagor, tabell 3.1.6 (utbetalningar 1975/76), *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 48–49, samt *Prop. 1976/77:100*, Bilaga 6, s 76–77. I *SOU 1977:13*, s 303–05 ges en samlad översyn, fram till 1 januari 1977, över rambelopp för respektive år. Delvis betydande eftersläpningar har förekommit, men ej utbetalda belopp har i regel kunnat reserveras för framtida utbetalningar.

159. *Prop. 1962:100*, s 15–16.

160. *Ibzd.*, s 16.

161. *Ibzd.*, s 127–28. Under mottot "LO-hjälp över gränserna" genomförde Landsorganisationen 1960 en insamling som inbragte 7,5 mkr. En liknande insamling startades i samverkan med Kooperativa Förbundet under 1961. Medlen gick till Fria fackföreningsinternationalens solidaritetsfond, som finansierade och organiserade facklig skolningsverksamhet i Afrika, Asien och Latinamerika. Under 1959–60 bedrev Tjänstemannens centralorganisation en intern insamling ("TCO hjälper") bland sina medlemmar till förmån för Fria fackföreningsinternationalens solidaritetsfond. Denna uppgick till ca 1,2 mkr, varav 750 000 kr gick till fonden. En ny insamling gick till fortsatt stöd åt FFI-skolan i Kampala, upprättande av en ny FFI-skola i Västafrika samt teknisk hjälp för organisering av tjänstemän i u-länderna. Insamlingsaktionen "Utan gränser", som Kooperativa förbundet i samarbete med HSB och Kvinnogillesförbundet påbörjade 1958, fick årligen ett tillskott på ca 0,5 mkr genom medlemmarnas bidrag av sin återbäring. Denna syftade till att finansiera skolningsverksamhet av kooperatorer genom Internationella kooperativa alliansen som med svenska medel och svensk ledning drev ett utbildningscentrum i New Dehli.

Rörande det fackliga engagemanget, se fö kommentar av Gosta Edgren, "Vart tog den fackliga missionen vägen?", i *Rapport*, 1972.8.

162. *Prop. 1962:100*, s 129–30. Sex organisationer – KFUM, KFUK, Women's International Zionist Organization i Sverige, Svenska kommittén för barn- och ungdomsalijah, Lutherska världsförbundets svenska sektion och Vannernas samfund i Sverige – samlade in pengar och kläder, varefter detta inlämnades till respektive organs internationella huvudorganisationer. Under

1960 insamlades ca 5 mkr som till största delen gick till flyktingar i Hongkong, Palestina och Nordafrika. Svenska Roda Korset och Radda Barnens riksförbund bedrev ett omfattande hjälparbete utomlands – under 1960 till en kostnad av nära 4,5 mkr. En tredje grupp utgjordes av tio missionssällskap – Svenska Kyrkans missionsstyrelse, Evangeliska fosterlandsstiftelsen, Kvinnliga missionsarbetare, Metodistkyrkan i Sverige, Missionssällskapet bibeltrogna vänner, Svenska alliansmissionen, Svenska missionsförbundet, Pingstförsamlingarnas mission, Missionssällskapet helgelseförbundet och Örebro missionsförening – för vilka evangelisationsverksamheten utgör den primära arbetsuppgiften. Därjämte bedrivs emellertid socialvård samt sjuk- och hälsovård. Enligt uppgifter från organisationerna själva uppgick deras sammanlagda kostnader i de underutvecklade länderna under 1960 till inemot 18,5 mkr, varav 25 % avsåg humanitärt arbete. Omfattningen av den administrativa verksamheten i Sverige motsvarade i genomsnitt 70 personers arbete, delvis oavlönat, och antalet svenskar verksamma i u-landerna beräknades till 350 personer – inte medräknat den personal som huvudsakligen ägnade sig åt det evangeliska arbetet.

163. *Idem*. Ordförande för arbetsgruppen för humanitärt bistånd var Signe Hoyer.

164. *Ibid.*, s. 64. Föredragande statsrådet framhöll bl a att "Där det kan övertygande göras gallande, att en enskild organisation genom tidigare erfarenhet, goda kontakter med mottagarlandets myndigheter och genom effektivare och billigare administration kan bättre än vad staten genom egna insatser skulle kunna göra initiera, driva eller fullfölja ett humanitärt biståndsprojekt och särskilda skal föreligger att begära statsmakernas stöd, bör bidrag kunna ges ur här ifrågakommande anslag [humanitärt bistånd]. I fall där granskningsinstansen mellan humanitärt och tekniskt bistånd är svårt att göra kan det bli en omdömesfråga under vilken anslagspost ett bidrag utgår." Rörande stödet genom missionssällskapen uttalade regeringen också att det finns "exempel på att svenska missionssällskap är positivt accepterade av ett lands regering som värdefullt stöd i regeringens arbete för social utveckling, bättre undervisning etc., och under sådana omständigheter blir betänkligheterna vid en mindre klar avgränsning [mellan humanitärt bistånd och evangelisationsverksamhet] av föga praktisk betydelse."

165. *Prop. 1968:101*, s. 77 och 137. De största bidragen under treårsperioden 1966/67 – 1968/69 gick till Svenska Baptistsamfundet för yrkesskola i Kongo, Swedish Co-operative Centre för utbyggnad av institut i Indien, Missionssällskapet bibeltrogna vänner för skolor i Etiopien, Svenska Pingstmissionen för gymnasium i Burundi samt Svenska Lutherhjälpen för utrustning till undervisningssjukhus i Tanzania.

166. *Prop. 1969:1*, Bilaga 5, s. 36–37. Stödets amnes- och länderrinriktning under budgetåren 1966/67 och 1967/68 redovisades. Mest gick till undervisning, 6,8 resp. 1,9 mkr, medan 1,7 resp. 1,0 mkr gick till humanitärt bistånd och 0,5 mkr till familjeplanering under 1967/68. Prioritetsländerna Tanzania, Etiopien och Indien mottog mest – sammanlagt 4,5 resp. 1,9 mkr – medan övriga länder mottog 4,0 resp. 1,5 mkr (främst Centralafrikanska republiken, Zaire, Rhodesia samt Burundi).

167. För 1968, se de likalydande motionerna I 36 av Roland Lundberg och Arne Svenungsson (h) samt II 53 av Mårten Werner (h) m fl, med hemställan om att SIDA tillförsäkrades möjligheter att förmedla 30 mkr genom enskilda organisationer såsom missionen, de likalydande motionerna I 851 av Eric Petersson (fp) m fl samt II 1101 av Eric Nelander (fp) m fl, de likalydande motionerna I 865 av Olle Dahlén (fp) och Torsten Bengtson (c) samt II 1119 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Wedén (fp), med hemställan om 2 mkr till frivilliga organisationers fredskårer samt om en liberalisering av villkoren för bidrag till de frivilliga organisationernas verksamhet, de likalydande motionerna 1866 av Yngve Holmberg m fl (h) och II 1118 av Gosta Bohman m fl (h) med hemställan om att stödet till missionens och de humanitära organisationernas verksamhet i u-landerna förbättras samt reglerna för den statliga bidragsgivningen omprövas, motionen II 142 av Matteus Berglund och Yngve Hamrin (fp) med hemställan bl a om ökat stöd till de frivilliga organisationerna inklusive missionen, motionen II 143 av Tore Nilsson (h), samt motionen II 1126 av Mårten Werner (h) m fl med hemställan om att bidrag till enskilda organisationer även kan avse driftskostnader vid biståndsprojekt i u-lander.

För 1969, se de likalydande motionerna I 422 av Ingvar Andersson (m) och II 512 av Mårten Werner och Gunnar Oskarson (m), de likalydande motionerna I 426 av Ingrid Diesen m fl (m) och II 507 av Per Petersson m fl (m) med hemställan om att SIDA tillförsäkras möjligheter att förmedla lagst 12 mkr genom enskilda organisationer, och att bidrag till dessa skulle ha minst samma procentuella ökning som den totala hjälpvolymen; motioner II 76 av David Wiklund (fp)

med hemstallan om en uppmjukning av reglerna för att stimulera de enskilda organisationernas frivilligarbetare i u-landstjänst, och II 493 av Sture Ericson och Lena Hjelm Wallén (s) med hemstallan om utredning och förslag beträffande stödet till folkrorelsernas biståndsarbete

For det foljande året se bl a de likalydande motionerna 1970 I 272 av Gosta Bohman m fl (m) och II 309 av Yngve Holmberg m fl (m) med hemstallan att de tillämpade reglerna måtte omarbetas så att stöd genom missionen och frivilliga organisationer utökades, samt de likalydande motionerna 1550 av Ingvar Andersson m fl (m) och II 501 av Mårten Werner m fl (m) med hemstallan att minst 15 mkr av anslaget för fältverksamhet gick via missionen och andra enskilda organisationer. Se även reservation från Moderata Samlingspartiets utskottsmedlemmar (*SU* 1970 84, s 69–70) som konstaterade att svensk mission hade 1300 personer från hemlandet arbetande i u-landerna och ungefär hälften av dessa var lärare, läkare och annan sjukvårdspersonal, socialarbetare, tekniker och administratörer. Missionen driver eller stöder 2 000 bottenkolor med ca 230 000 elever, 215 mellanskolor med ca 50 000 elever och 40 realskolor och laroverk med ca 18 000 elever. Därtill kom över 2 100 elever vid sjukvårds- och hantverksskolor, 70 sjukhus med ca 95 000 patienter under året samt 17 polikliniker mrd ca 1,1 milj patienter under året samt 17 polikliniker med ca 1,1 milj patienter under året och 72 barnbordsavdelningar med över 21 000 födselar per år och 32 barnhem med ca 1 500 barn. Till denna verksamhet krävs utökat materiellt stöd. I detta syfte borde statens bidragsregler vidgas och bestämmelserna om statsbidrag uppmjukas, möjligheten att införa icke villkorsbundna statsbidrag provas, samt riksdagen uttala sig för en årlig ökning av 25 %

For 1971, se motionen 1971 175 av Gosta Bohman m fl (m) med hemstallan om att de av SIDA tillämpade reglerna för u-landsbistånd genom missionen och frivilliga organisationer måtte omarbetas så att sådant stöd väsentligt ökas; lagst 20 mkr utgå till missionen och övrigt enskilt humanitärt hjälparbete under det följande budgetåret, och medeltilldelningen till detta andamål årligen öka med minst 25 %. Se även reservation av Moderata Samlingspartiets representanter i utrikesutskottet (*UU* 1971.2, s 69–70). Dessa förutsatte dock att endast sådana projekt som uppfyller kriterierna för offentligt bistånd skulle erhålla bidrag. Se också en gemensam reservation av Moderata Samlingspartiets, Centerpartiets och Folkpartiets representanter i utskottet (*ibid*, s 70) med hemstallan om igångsättningsbidrag för enskilda organisationers nya utvecklingsprojekt under projektens fem första år

For 1972, se motionen 1972.319 av Tore Nilsson m fl (m, c, fp) med hemstallan om åtgärder för att stödja de frivilliga hjälporganisationernas information, motionen 1972 438 av Gosta Bohman m fl (m) med hemstallan om ett belopp om lagst 20 mkr, samt motionen 1972.934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c). Se även reservation av Moderata Samlingspartiets representanter i utrikesutskottet (*UU* 1972 6, s 71–72).

For 1973, se motionen 1973 625 av Gosta Bohman m fl (m) med förslag om 23 mkr och motionen 1973 1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c). Se även reservation av Moderata Samlingspartiets resp mittenpartiernas representanter i utrikesutskottet (*UU* 1973.3, s 78 resp s 79)

For 1974, se motionen 1974 278 av Gosta Bohman m fl (m) med förslag om 35 mkr till dessa organisationers verksamhet, och motionen 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp) bl a med förslag om samma belopp som föreslagit av SIDA (35 mkr) för frivilliga organisationers u-landsverksamhet. Utrikesutskottet (*UU* 1974.3, s 56–57) förutsatte att bidrag till enskilda organisationer skulle komma att beviljas i den omfattning som angavs i motionerna, under förutsättning att framställningar inkom som motsvarade bidragskriterierna.

For 1975, se motionen 1975 246 av Gosta Bohman m fl (m) med förslag om 50 mkr till missionen och de humanitära organisationernas biståndsverksamhet, motionen 1975 329 av Sigvard Karlshagen (c) med hemstallan om att undersöka möjligheterna av ökat katastrofbistånd via missionsorganisationerna, motionen 1975 729 av Thorbjörn Falldin m fl (c) med hemstallan om ökat stöd till uppbyggande av fackliga och kooperativa organisationer i u-landerna, motionen 1975 730 av Gunnar Helén m fl (fp), motionen 1975.1145 av Gosta Andersson m fl (c) med hemstallan om en kraftig höjning av stödet till Kooperationen, samt motionen 1975 1164 av Billy Olsson och Per Ahlmark (fp) med begäran om utredning av stöd till organisationer i andra länder via svenska organisationer för facklig, politisk, kooperativ, religiös och annan ideell verksamhet. Se även reservationer av Moderata Samlingspartiets resp Folkpartiets representanter i utrikesutskottet (*UU* 1975 4, s 125–26 resp s 124–25)

För 1976, se motion 1975/76:352 av Mårten Werner (m) med hemstallan om en översyn av reglerna för statliga bidrag till enskilda organisationers verksamhet (dessa borde även avse driftskostnader utöver ett initialskede), motion 1975/76:2000 av Gösta Bohman m fl (m) med förslag om 70 mkr till missionens och de humanitära organisationernas verksamhet (en ökning på 20 mkr), och motion 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp) med förslag om ett förhöjt stöd om 25 mkr till enskilda organisationers biståndsverksamhet och ett ökat stöd om 5 mkr till Kyrkans världsråd. Se även reservation av Moderata Samlingspartiets resp Folkpartiets representanter i utrikesutskottet – *UU 1975/76:14*, s 114–15 resp 115.

För statsutskottets resp utrikesutskottets ställningstagande till dessa motioner, se *SU 1968:128*, s 44–16, *SU 1969:82*, s 25–27, *SU 1970:84*, s 42–43 samt 69–71, *UU 1971:2*, s 39–41 samt 69–70; *UU 1972:6*, s 4143, *UU 1973:3*, s 49–51, *UU 1974:3*, s 5657, samt 63–64, *UU 1975:4*, s 44–47, samt s 97–101, *UU 1975/76:14*, s 54–57, samt 83–85.

168. *SU 1968:128*, s 44–16. Utskottet framhöll vidare att "Det framstår dock som angeläget att provningen inom SIDA av sådana enskilda fredskårsinsatser utformning och värde för mottagarlandet blir lika noggrann som beträffande andra ansökningar från enskilda organisationer och beträffande biståndsinsatser över huvud taget."

169. *SU 1969:82*, s 2627.

170. *SU 1970:84*, s 42–43. Utskottet var väl medvetet om de värdefulla insatser i biståndsarbetet som utförs av missionen och andra enskilda organisationer och hade anledning "tro att bidragsvolymen kommer att visa en fortsatt stigande kurva till följd av ansökningarnas egen barkraft och kvalitet, utan att vare sig bidragsvillkoren som sådana behöver ytterligare uppluckras eller minibelopp för bidragsgivningen anges."

171. *UU 1971:2*, s 40. Principerna konfirmerades på nytt av utrikesutskottet 1973 (*UL 1973:3*, s 50). Då preciserades att bidragen inte är avsedda för insatser som enbart består av rent humanitär hjälp. Insatserna bör vara integrerade med de centrala och lokala myndigheternas planer därför att dessa för eller senare helt skall överta ansvaret för de projekt som enskilda organisationer vill stödja. Inom det statliga utvecklingsarbetet läggs tyngdpunkten vid landsbygdsutveckling, hälsovård och utbildning, så också för stödet genom enskilda organisationer även om bidragen främst gått till utbildning och hälsovård. Inom dessa sektorer torde vuxenundervisning, utbildning av lärare, yrkesutbildning för ungdom, vidgade utbildningsmöjligheter för kvinnor samt förebyggande hälso- och sjukvård ha hög prioritet. Regeringen konstaterade 1974 (*Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 59) att stöd utgick främst inom områdena hälsovård, utbildning, bytveckling, Kooperation och facklig verksamhet.

172. *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 53. Året därpå konstaterade regeringen (*Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 44) att projekt som stöds är väl integrerade i mottagarlandets allmänna utvecklingssträvanden och i dess utvecklingsplanering.

173. Motionen 1972:934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c).

174. *UU 1972:6*, s 42.

175. Motion 1973:1100 av Birgitta Dahl m fl (s)

176. *UU 1973:6*, s 21.

177. *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 59. Se också *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 71, samt *UU 1975:4*, s 46.

178. Idem. Se också *UU 1972:6*, s 42, samt *UU 1971:2*, s 40.

179. *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 71.

180. *UU 1975:4*, s 47 samt motion 1975:1164.

181. *UU 1975:4*, s 46.

182. *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 47. Regeringen framhöll att det är "väsentligt att organisationerna tillförsäkras stor självständighet vid användningen av tilldelade medel. Det är angeläget att folkrörelserna inte fungerar som enbart distributörer av statlig u-lands- och biståndsinformation utan att de ges möjlighet att självständigt framställa eget material kring u-landsproblemen." Se även *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 47, där regeringen betonade vikten av att SIDA "fortsätter och intensifierar sina ansträngningar att via lantorganiseringsorganisationerna och andra folkrörelser få så stor spridning som möjligt av informationen." 1972 framlade SIDA en fyraårsplan för SIDA:s informationsverksamhet (*U-information. Fyraårsplan för SIDA:s informationsverksamhet, 1971/72 – 1974/75*, SIDA, Stockholm 1971) med tonvikt på ett utvidgat samarbete med enskilda organisationer och delegering av informationsansvaret till dessa. De politiskt och fackligt förankrade studieförbunden liksom

löntagarorganisationerna tillades särskild vikt. Regeringen betonade 1972 vikten av att verksamheten ges en u-landscentrerad inriktning. Informationsverksamheten kring svenska biståndsinsatser bör sätta dessa i sammanhang med de avgörande utvecklingsansträngningarna som görs av u-landerna själva. Regeringen utgick från att studieförbunden tillförsäkras stor självständighet vid användningen av tilldelade medel (*Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 57–58).

183. *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 62.

184. Se bl a *UU 1974:3*, s 63–64, där det bl a konstaterades att detta ingick i direktiven för Biståndspolitiska utredningen, samt *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 75–76.

185. Se bl a motion 1974.657 av Gunnar Helén m fl (fp), samt den långa raden av motioner det följande året. motion 1975 75 av Tore Nilsson m fl (in, c, fp), motion 1975.246 av Gosta Bohman m fl (m), motion 1975.730 av Gunnar Helén m fl (fp), motion 1975.737 av Kurt Hugosson och Lennart Bladh (s), motion 1975.1151 av Nils-Eric Gustafsson och Arne Persson (c), motion 1975.1166 av Evert Svensson och Gunnar Gustafsson (s) (med hemstallan att Svenska Ekumeniska namnden och Svenska Missionsrådet i förening måtte raknas till samma kategori som studieförbunden och löntagarorganisationerna vid bedömningen av bidrag från SIDA:s informationsanslag), motion 1975 1169 av Mårten Werner och Wiggo Kornstedt (m), samt motion 1975 1170 av Jan-Erik Wikström (fp) och Olle Eriksson (c) (bl a som 1975.1166)

186. Motionen 1975.176.2000 av Gosta Bohman m fl (m).

187. *UU 1975/76.14*, s 83–85.

188. Se tabell 4.5. Se även *Bistånd genom SIDA 1972/73*, s 139, och bl a *SU 1969.82*, s 26–27, *UU 1971:2*, s 39–40, *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 53–54, *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 58–59, *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 71, *UU 1975.4*, s 46, *Prop. 1975/76.100*, Bilaga 5, s 61, *UU 1975/76.14*, s 55, samt *Prop. 1976/77.100*, Bilaga 6, s 81–82.

189. Under 1972/73 uppgick detta bistånd samt stod till organisationernas informationsverksamhet i Sverige till ca 14 mkr (*Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 58). Katastrofbiståndet uppgick till 7,8 resp 8,4 mkr under 1973/74 resp 1974/75 (*UU 1975.4*, s 44). För stödet till befrielseförelser och flyktingar under 1974/75 och 1975/76 och katastrofbiståndets fördelning på land och organisation under 1975/76 se *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3.1.6 och 3.1.7

190. Se tabell 4.6. Se även *UU 1971:2*, s 39–40, *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 62, *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 76, *Prop. 1975/76.100*, Bilaga 5, s 64, samt *Prop. 1976/77.100*, Bilaga 6, s 86–87. Uppgiften för 1976/77 avser anslag, för 1977/78 regeringens förslag.

191. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 71.

192. *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, s 31–32

193. Se bl a *UU 1975.4*, s 97 samt *UU 1975/76.14*, s 83–85.

194. *Prop. 1975/76.100*, Bilaga 5, s 64, samt tabell 4.6.

195. *Prop. 1976/77.100*, Bilaga 6, s 87

196. *Ibid.*, s 81–82. Regeringens förslag uppgick till 5 mkr mer än vad SIDA foreslog.

197. Se bl a *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 71, samt *Prop. 1976/77.100*, Bilaga 6, s 8

198. Se bl a *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 72, *UU 1975.4*, s 45, *Prop. 1975/76.100*, Bilaga 5, s 61, samt *Prop. 1976/77.100*, Bilaga 6, s 82. För budgetåret 1977/78 anslag regeringen 7–8 mkr för de fackliga organisationernas utbildningsinsatser

199. Se *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 40–44, och 1976, s 4657.

Personalbiståndet diskuterades bl a av Hans Björkman och Torgil Ringmar, "Internationell utbildning och personalbistånd. Två aktuella problem", i *Rapport*, 1970.3, s 25–26, Torgil Ringmar, "Jobbet i centrum" – fem år med Fredskåren, i *Rapport*, 1970.10, s 5–7, Anders Forsse, "Varför har SIDA en fredskår?", i *Rapport*, 1970.10, s 2, och Gunnar Rydstrom, "Behovs utländska experter i Tanzania?", i *Rapport*, 1973.4, s. 23–25. För ett tidigt diskussionsbidrag om experten som utvecklingsbroms, se Göran Hydén, "U-hjälp som utvecklingsbroms", i *Tiden*, 1969.9. Se också Stig Lindholm, *Technical Assistance in the Field – Views of Work, Life and Environment of the Swedish Development Assistance Personnel*, Institute of Education, University of Stockholm, Stockholm 1972. Se även Elisabeth Broberg, *The Associate Expert Programme*, SIDA, Stockholm 1970.

Se också Magnus Stiernborg och Françoise Strömberg, *Svenska biståndsarbetare ser tillbaka på sina erfarenheter i u-land, 1965–1973* (Resultatvärdering nr 31, 1976 08 30); samt Jan Rudengren, *Personalbistånd – en resultatredovisning* (Resultatvärdering 34, 1976 09 30), båda i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA (stencil). Se även Carl Schonmeyer, "Hjälparen" – FN-experten", i *U-debatt*, s 199 ff,

samt Hans Björkman, "Utbildning för u-landsarbete – SIDA, DYRK, UBV eller ...", i *U-debatt*, s 209 K. För en redovisning och diskussion av problemen i samband med rekrytering av biståndspersonal från den privata och offentliga sektorn i Sverige, se Gabor Farago, "Rekrytering av biståndspersonal och den svenska arbetsmarknaden", i *U-hjälps utveckling*⁷, s 187–200 Se också Bo Dan Bergman, "Några tendenser i svenskt personalbistånd", i Wohlgemuth, red, 1976, s 121 ff För en allmän diskussion rörande expertbiståndet, se även Torsten Gårdlund, *Att arbeta i u-land*, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1965, speciellt s 170 ff

200 *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3 2 1 FN-expert rekryteras av SIDA men bekostas av respektive FN-organisation, medan biträdande FN-expert rekryteras och bekostas av SIDA De enskilda organisationernas volontärer rekryteras av respektive organisation men bekostas av SIDA Faltpersonalen fördelade sig med 320 SIDA-anställda på kontrakt, 1 korttidsanställd, 103 fredskårsdeltagare, 28 som personal vid nordiska insatser, 240 FN-anställda faltexperter, 94 biträdande experter hos FN-organ samt 3 volontärer hos FN-organ Sekretariatspersonalen vid FN-organ fördelade sig på 201 experter och 2 biträdande experter

201 *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 42–44.

Se Lars-Olof Edström, "Att överföra, utveckla och bygga kunskap", i Lennart Wohlgemuth, red, 1976, s 111–18, för en problemorienterad översyn och diskussion av kunskapsbyggande

202 *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 46–50

203 *Ibid*, s 50–53. SIDA redovisade de olika formerna för svenskt personalbistånd (s 53–57). Vid Sandoskolan i Kramfors påbörjade biståndsutbildningsnämnden (BUN) år 1972 bistånds- och katastrofutbildning för främst varnpliktiga och vapenfria tjänstepiktiga som är intresserade av och bedoms vara lämpliga för sådana insatser Utbildningen hjälper till att utvidga resursbasen i Sverige Dessutom rekryteras och finansieras biträdande experter i samråd med vissa av FN:s fackorgan – också dessa utgör en resurs för framtida rekrytering Sedan 1965 har en betydande del av det svenska personalbiståndet utgjorts av fredskårsdeltagare – en verksamhet som kompletterar övriga insatser. Det rör sig om personal på mellan-nivå Antalet har minskat under 1970-talet beroende på att en hel del arbetsuppgifter övertagits av inhemsk personal och framställningar om fredskårspersonal för sådana befattningar inte inkommit i samma utsträckning som tidigare Sedan 1969 kan även enskilda organisationer erhålla bidrag genom SIDA för s k volontärverksamhet, och antalet har kontinuerligt ökat De flesta är rekryterade och utsända av missionssammanslutningar, men även organisationer som Afro-Art, Svalorna och Utbildning för Biståndsverksamhet har erhållit bidrag för volontärverksamhet SIDA har också rekryterat ett antal läkare till lägre lön än den som gäller på den svenska arbetsmarknaden för fälttjänst i Tanzania – lönen för dessa barfotalakare är omkring halften av genomsnittet för kontraktsanställd personal (Se bl a *Prop. 1970 162*, rörande upprättande av BUN)

5. Fördelning på sektorer

1. Se *Prop. 1962 100*, s 14–15, 49–50, 126 samt 155–56

För Ernst Michaneks sektorprioritering under första halften av 1960-talet (då han var generalsekreterare i NIB), se hans tal vid "ungdomsriksdagen" i Stockholm den 6 september 1964 ("Din hand krävs med i laget" – sju punkter om vår u-hjälp", i *Vår insats för u-landerna*, s 48–49) Han framhöll att de direkta svenska insatserna koncentrerats på några huvudområden, "och vi bör vara så koncentrerade som möjligt även framgent. *Hälsövärd*, där inbegripet *familjeplanering*, är ett sådant område. *Yrkesutbildning* är ett annat *Jordbrukets* utveckling och livsmedelsproduktion i övrigt måste få en framträdande plats i vår planering för större insatser Direkta insatser för lararutbildning i u-länder bör också prioriteras" Man borde emellertid också undersöka huruvida vissa oprovade områden skulle sarskilt väl lampa sig för svenskt bistånd. "Ett sådant område är *folkbildningen*. Ett annat område där möjligheten av nya svenska insatser bör provas är *bostads- och stadsbyggnadsområdet*."

Se fö kapitel 3 – avsnittet om utformningen av koncentrationsprincipen och val av samarbetsländer på 1960-talet.

2 *Prop. 1962 100*, s 49

3 *Ibzd*, s 50

4 *Prop. 1968 101*, s 11–12.

Se också Ernst Michaneks framställning i samband med SIDA:s petita för 1966167 ("Konsolidering och kraftsamling för ökat svenskt biståndsarbete", i *Vår insats för u-landerna*, s 60 och 64) Han framhåller (s 60) att

Koncentrationsprincipen leder till kravet att begränsa den bilaterala verksamheten till ett *fåtal amnesområden*. För det tekniska biståndets del har de bilaterala insatserna hittills i största utsträckning avsett yrkes- och lärarutbildning, hälsovård med familjeplanering samt livsmedelsförsörjning. Det bilaterala finansiella biståndet har kommit att avse huvudsakligen pappersgävor samt investeringar i bevaknings- och spannmålslagringsanläggningar samt vattenkraftföretag. Projekt utanför dessa områden får det tillsvidare anses osannolikt att biståndsmyndigheten tar upp till prövning. Inom kurs- och stipendiatverksamheten förekommer verksamhet på vissa andra amnesområden. Initiativet ligger härvid hos SIDA. Bilateralt s k anslutningsbistånd till multilaterala projekt ("multi-bi-projekt") kan tankas utanför de prioriterade amnesområdena men bör i regel initieras av FN-organen eller av SIDA.

Michanek framhåller vidare (s 64) att

Amnesmassigt anser SIDA att koncentrationen är lika väsentlig [som landerkoncentrationen]

Det rent bilaterala tekniska biståndet bör begränsas till larar- och yrkesutbildning, livsmedelsförsörjning i vid bevakning och by- och regionutvecklingsarbeten samt hälsovård med särskild tonvikt på familjeplanering. På det finansiella biståndets område har en viss koncentration iakttagits till gåvor av skolbokspapper och lån till byggnads- och anläggningsinvesteringar inom väg- och vattenbyggnadsbranschen. SIDA anser att man också i fråga om denna biståndsform bör hålla sig kvar på hittills beträdda vägar, även om en amnesmassig spridning automatiskt kommer till stånd då Sverige, som man räknar med, snart skall börja stödja regionala utvecklingsbanker och nationella utvecklingsprogram i mera generella former samt ta del i samfinansiering av olika större projekt med världsbankgruppen i Washington

För SIDA-chefens betoning av familjeplaneringsbiståndet något senare, se hans anförande 14 maj 1966 (*ibid.*, s 70–84). I hans reflexioner inför det andra utvecklingsårstiondet 1970 framhåller han i "Nya sju punkter om vår u-landspolitik" som breda mål för svenskt bistånd bl a att man måste koncentrera insatsen "till några väsentliga frågor och amnesområden och att på dessa försöka spela en viktig roll för världsutvecklingen, varvid befolkningsfrågan ges högsta prioritet."

5 *Ibzd.*, s 91

6 *Ibzd.*, s 92

7 *SU 1968.128*, s 14. Utskottet förutsatte att Sverige i de styrande organen för de internationella biståndsprogrammen tar initiativ till och stödjer tillkomsten av effektiva och samordnade biståndsåtgärder, som är ägnade att avvärja katastrofer på försörjningsområdet, åstadkomma en tryggad försörjningsbaser och på sikt frigöra u-landerna från ett alltmer prekärt beroende av livsmedels hjälp utifrån. På livsmedelsförsörjningsområdet kunde Sverige för egen del lämna bistånd som syftar till att utveckla u-landernas egen produktionsformåga "genom att bistå med tekniskt och ekonomiskt kunnande, forskning, konstgodsel, redskap, uppförandet av siloanläggningar, vattenbörning osv." Forskjutningen mot en koncentration av insatserna till amnesområden av mera strategisk betydelse – som befolknings- och livsmedelsförsörjningsområdena "bör präglade biståndsprogrammet även i fortsättningen" (s 15).

8 *Idem*. Regeringen tillade att utvecklingsarbetet innebar en omsesidig påverkan i en andra av förståelse "Den svenska verksamheten för familjeplaneringens framjande har länge bedrivits mot majoritetens önskemål inom de internationella organisationerna, och tidvis har förekommit att bilateralt familjeplaneringssamarbete även inom mottagarlandet mottogs tveksamt hos olika grupper. I sådana fall kan en svensk insats bli ett verksamt stöd åt progressiva krafter."

9 *Idem*. Regeringen tillfogade att nya sektorer kunde bli aktuella efterhand som ökade resurser ställdes till disposition

10 SIDA:s Petita 1972/73, s 10

11. *Idem*. Se också s 11–18

12. SIDA:s Petita 1971/72, s 25–38.

13. *SIDAS Anslagsframställning 1974/75*, s 44.

14. *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 19.

15. *SIDAS Anslagsframställning 1974/75*, s 43.

16. *Ibid.*, s 43–44. Se också kap 6, *infra*.

17. Se *Svensk biståndspolitik profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd*, preliminara utgåvor, daterade september 1973, SIDA, haften (stencil) för Undervisning, Befolkning och familjeplanering, Landsbygdsutveckling, Industri, Förvaltning, Sysselsättning, samt Kvinnan i utvecklingsprocessen. Enligt presentationen var samtidigt liknande haften under utarbetande för Infrastruktur och bostäder, Miljö, Forskning, samt Kooperation. Av dessa utkom haftet om Kooperation i juni 1975. Fram till februari 1976 hade de övriga tre haften inte kommit ut – och haften från 1973 hade inte kommit i reviderade utgåvor.

18. I förordet framhölls att redovisningen "utgör en inbjudan till debatt" riktad till alla och envar.

19. Se bl a *SIDAS Anslagsframställning 1974/75*, s 53. Det hette i detta sammanhang, att bland de faktorer som försvårade genomförandet av effektiva program var:

... bristfällig befolkningsstatistik som underlag för beslut om åtgärder samt planering och utvärdering av programmen; otillräcklig prioritering av familjeplanering – för många ett känsligt område – av rädsla för negativa reaktioner, människornas avsaknad av social och ekonomisk trygghet; avsaknad av effektiva och billiga preventivmedel, otillräcklig kunskap om vad som styr människans fertila beteende.

Se också *UU 1974:3*, s 39–40.

20. *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 20.

För en bild av svensk insats på familjeplaneringsområdet från 1967, se Ernst Michanek, "Swedish foreign aid in family planning", Carl Wahren, "Swedish Assistance in the field of Family Planning", samt Ulf Borell, "Methods and Research in Family Planning in Sweden", i *Swedish Actvitzes in the field of family planning*, SIDA, Stockholm 1967 (offset)

En god översyn ges också av Carl Wahren, "Familjeplanering – SIDA:s roll i ett globalt sammanhang", i *U-debatt*, s 230–48. För "en repetitionskurs" i argumenteringen för och emot familjeplanering, se Ulf Himmelstrand, "Familjeplanering, marxism och fattigdom", i *U-debatt*, s 249 ff. Goran Ohlin konstaterade 1968 ("Befolkningsexplosion och familjeplanering i u-landerna", *U-hjälp i utveckling?*, s 40–41) att förutom insatsen i Ceylon, där huvudtanken har varit familjeplaneringens införlivande i den apparat för mödra- och barnavård som redan existerade och en klinik som sköts i Pakistan, blev de svenska insatserna en stor utsträckning begränsade till att finansiera materiel – jeepar, bussar, kliniker, kondomer – i samband med program vars huvudsakliga utformning ligger i händerna på andra biståndsexperten. Det är i och för sig inget fel i detta. Men det intresse för familjeplaneringsbistånd som föreligger i Sverige är så starkt, att man måste hapna över att så litet görs för att skapa en verklig bas för detta bistånd."

21. Se motion 1971 472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c). De framhöll att Sverige i internationella organisationer i ökad utsträckning borde pladera för ökad familjeplanering även i länder som inte var tätbefolkade, och på allt sätt opinionsmassigt stödja sådana insatser. De framhöll Latinamerika med sin snabba befolkningsökning och de problem den katolska kyrkan skapade som ett särskilt viktigt område för svenska insatser. Se också reservationer från Centerpartiets, Folkpartiets och Moderata Samlingspartiets representanter i utrikesutskottet med anslutning till motionen (*UU 1971:2*, s 68–69)

22. *UU 1971:2*, s 34–35. Utskottet hänvisade till tidigare utlåtanden från statsutskottet – *SU 1968:128* och *SU 1969:82* – i vilka man anslöt sig till den starka svenska satsningen på familjeplanering, och framhöll att några ändringar av de principer som riksdagen hade fastställt inte hade föreslagits.

23. *Prop. 1972 1*, Bilaga 5, s 41–42

24. Motion 1972 934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c).

25. *UU 1972 6*, s 32–33

26. Se bl a motion 1973 1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c) och reservationen av Centerpartiets, Folkpartiets och Moderata Samlingspartiets medlemmar av utskottet med stöd för motionens krav om att familjeplanering skulle förbli ett huvudelement i svensk biståndspolitik,

att sådana insatser inte skulle foras in under koncentrationsprincipen, att bilaterala insatser på detta område även i fortsättningen skulle gå till Malaysia och Sydkorea – och att Sverige skulle verka pådrivande i internationella organ (UU 1973:3, s 74–75). Se också motion 1974:657 av Gunnar Helén m fl (fp), och utrikesutskottets uttalande (UU 1974:3, s 40–41).

27. Se bl a *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 18, där det framhövdes att "Sverige har varit pådrivande när det gällt att ge familjeplaneringen en framträdande roll både inom det bilaterala utvecklingssamarbetet och i internationella organ." Detta underströks också av utrikesutskottet samma år (UU 1974.3, s 39–41), och av regeringen året därpå (*Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 23–24).

28. *Prop 1974 1*, Bilaga 5, s 18.

29 *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 23–24. Regeringen underströk att en förändring av kvinnans situation var av särskild betydelse. Man hänvisade också till FNs befolkningskonferens i Bukarest och FNs extra generalförsamling, som fann att orsaken till u-världens fattigdom inte skulle sökas i hoga födelsetal – dessa var en följd av fattigdomen. Fodelsetalen kan bara sänkas på sikt genom ekonomiska och sociala förändringar, enligt aktionsplanen från befolkningskonferensen.

30. *Svensk biståndspolitisk profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd, Befolkning och familjeplanering*, SIDA, Stockholm, september 1973 (stencil), s 1. I premisserna hette det bl a att USA var den i särklass största biståndsgivaren inom denna sektor, men accepterades inte alltid på detta känsliga område, och att många FN-organ "saknar fortfarande erfarenhet inom befolkningssektorn och deras verksamhet försvåras av administrativa problem".

31 *Ibid*, s 1–2. Det hette bl a, att FN-organen ökade verksamhet hade gjort det möjligt att i viss utsträckning koncentrera den direkta svenska insatsen till ett mindre antal länder än tidigare. Samtidigt hade en ökning skett av insatsens omfattning, något som hade medfört ett bättre utnyttjande av SIDA:s administrativa resurser och lett till ett närmare samarbete med de internationella organen. Det hette vidare att

De egna direkta erfarenheterna utgör en av grundvalarna för SIDA:s samarbete med de internationella organen på befolkningsområdet. Nya biståndsgivare saknar mestadels denna kontakt med fältet. Det är därför väsentligt att SIDA även i fortsättningen har breda direkta kontakter med familjeplaneringsprogrammets realiteter, framgångar likaväl som misslyckanden, i särskilda kulturer. Detta är inte minst viktigt då familjeplaneringen nu accepteras i flertalet ideologiska och politiska system.

Direkta insatser i enskilda länder kan även i fortsättningen behöva göras av SIDA i särskilda fall. Avgörande bör härvid vara att insatsen bedöms kunna göras avsevärt snabbare och effektivare av SIDA än av FNs befolkningsfond UNFPA, IPPF eller andra tänkbara organ.

32 *Ibid*, s 2. Det hette bl a att befolkningsfrågans betydelse för all utvecklingsplanering bör understrykas, och att ett nära samarbete med övriga enheter inom SIDA bör eftersträvas.

Det bör tillse att befolkningsaspekterna uppmärksammas i landprogrammen och vid utformningen av svenska insatser överhuvud. Det finns en stark koppling mellan framjande av familjeplanering och kvinnans frigörelse

33. *Idem*. Det heter att

En inventering av aktuell internationell forskning inom den mänskliga fortplantningens område har utförts i samarbete med WHO. På basis av denna undersökning har en global forskningsstrategi utformats. Ett brett samarbete pågår med WHO och Karolinska institutet i syfte att få fram bättre preventivmedel och metoder.

Forskning på det beteendevetenskapliga området är av största betydelse för planering av familjeplaneringsinsatser. SIDA har medverkat till en första kartläggning av vissa internationella forskningsprojekt. Möjligheterna att få till stånd och stödja ett internationellt forskningsprogram på motivationsområdet undersöks.

34 *Ibid*, s 5. Det hette vidare att i linje med den utvidgning av familjeplaneringsbegreppet som kunde konstateras i flera utvecklingsländer, en motsvarande utvidgning av den svenska målsättningen hade agt rum. Målsättningen var som följer:

a) att genom stöd till forskning, information samt undervisning på alla utbildningsnivåer bidra till en ökad insikt om folkökningens och den ekonomisk-sociala utvecklingens inbördes samman-

hang på det individuella såväl som på det nationella planet och harigenom åstadkomma en förändrad attityd till familjeplanering;

b) att stärka familjeplaneringen och främja dess integration i den allmänna samhällsplaneringen, speciellt i samband med förebyggande hälsovård, nutritionsinsatser och samlevnadsundervisning,

c) att därigenom på sikt främja en balanserad befolkningsutveckling med positiva effekter för familjen liksom inom arbetsmarknad, miljövård och olika centrala samhällssektorer.

35 *Svensk boståndspolitisk profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd, Hälso- och näringsfrågor*, SIDA, Stockholm september 1973 (stencil), s 1. För en bredare presentation, se också s 2–6.

36. *Ibid*, s 2. För en mer detaljerad presentation av principer och mål för stödet från SIDA till hälso- och näringssektorn, se speciellt s 10–12 och 14–16. Det foreslogs bl a följande prioritering

a) insatser som syftar till uppbyggande av ett strukturerat, nivåavvägt, landsomfattande hälsovårdssystem, exempelvis genom utarbetande av hälsoavsnitt i utvecklingsplaner, av perspektivplaner e d;

b) Insatser som syftar till en jämnare fördelning av de nationella hälsovårdsresurserna, t ex genom utbyggnad av hälsovårdens distributionssystem på sådant sätt att folkflertalet kan nås med erforderliga åtgärder och tjänster eller på sådant sätt att eftersatta grupper, t ex storstädernas slumbefolkning eller barn eller modrar, bjuds bättre villkor,

c) insatser som syftar till mobilisering och förbättrat utnyttjande av landets egna resurser, t ex genom utbildnings- och upplysningsansträngningar anpassade till de lokala förutsättningarna och behoven,

d) insatser som syftar till utarbetande av nationella nutritionsprogram och -planer och/eller till upprättande av nationella näringsrådgivande organ;

e) korttidsuppdrag av utrednings- eller undersökningskaraktär i frågor av central betydelse inom sektorn,

f) insatser som syftar till att höja folkbildningen i hälso- och näringsfrågor, t ex kost- och hälsoupplýsningskampanjer.

SIDA-stöd bör därnäst utgå till insatser av följande art

a) planering, programmering och projektering samt byggande av sjukhus,

b) leveranser av sjukvårdsutrustning, läkemedel m m,

c) personalbistånd för andra uppgifter än under föregående punkt

SIDA-stöd bör när särskilda skal talar därför kunna utgå även till insatser av typen upprättande och utrustande av specialinstitutioner, leverans av specialiserad och avancerad utrustning, stipendiering m m.

37 *Idem*.

38. *Prop. 1970. I*, Bilaga 5, s 39.

39. Se motion 1971 681 av Ola Ullsten och Birger Möller (fp)

40. *UU 1971.2*, s 36–37.

41. *Prop. 1974. I*, Bilaga 5, s 18–19. Regeringen pekade bl a på att budgetåret 1972/73 utnyttjades 24 % av det bilaterala biståndsprogrammet (utbetalningar) inom jordbrukssektorn

42 *Prop. 1975. I*, Bilaga 5, s 18–20.

43 Se motion 1975:246 av Gosta Bohman m fl (m) och reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU 1975:4*, s 133–34) Det heter bl a att SIDA tillsammans med de organisationer som har speciell erfarenhet på området – Radda Barnen, Röda korset och UNICEF – borde utarbeta och stödja särskilda fodoamnesprogram för barnen och den undernärda befolkningen i de minst utvecklade landerna. Partiet återkom året därpå med liknande krav i motion 1975:176 2000 av Gosta Bohman m fl (m).

44. Se motion 1975:729 av Thorbjörn Falldin m fl (c).

45 Se inotion 1975:730 av Gunnar Helén i fl (fp), och reservationen av Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU 1975 4*, s 132–33).

46. *UU 1975:4*, s 54.

47 *UU 1975 76 14*, s 24

48 *Svensk boståndspolitisk profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd, Landsbygdsutveckling*, SIDA, september 1973 (stencil), s 5 Det refereras (s 4–6) till 10 punkter, som huvudsakligen formulerades på ett

FAO-symposium 1971, vilket var agnat att belysa SIDA:s strävanden inom detta område, både m h t mål och delmål, tillvagagångssätt och angreppsmetoder, varav detta var punkt 1. I punkt 2 heter det bl a att utvecklingsarbetet borde utformas så att landsbygdsbefolkningen stimuleras till att själv delta i arbetet och ansvaret, i detta sammanhang pekades det på möjligheterna att främja kollektiv verksamhet, så som kooperativ för anskaffning av produktionsmedel, krediter och marknadsföring. I punkterna 3–4 pekades på att planeringen borde omfatta alla faktorer som var nödvändiga för att uppnå en varaktig utvecklingseffekt, och att ett integrerat synsätt behövs anläggas redan från början. "Planeringen bör ta hänsyn till alla viktiga förhållanden i utgångsläget, exempelvis formogenhets- och inkomstfördelningen, rättslaget, sociala faktorer, kulturmönstret, förvaltningens struktur och effektivitet, den privata företagsamheten och – naturligtvis – lantbrukets fysiska villkor." Punkt 10 avslutas med att "Ofta visar sig en genomgripande utvecklingsansträngning till förmån för landsbygdens befolkning kräva åtgärder av social och rättslig natur på högsta politiska nivå, vilkas uteblivande fortlär utvecklingsansträngningen en stor del av dess mening och därmed gör den till ett slöseri med knappa resurser".

49 Se *Svensk biståndspolitik profil, Kooperation*, SIDA 1975 (stencil), s 9 och 13. Också SCC:s självständiga biståndsarbete – under perioden 1958–74 hade 30 mkr samlats in till detta ändamål – sker i nära samarbete med SIDA.

50. *Ibid.*, s 17

51 Se motion 1974/950 av Nils Åsling (c).

52 *UU 1972:6*, s 36–37. Efter en redogörelse för svenskt bistånd inom kooperationssektorn framhöll utskottet att motionens intentioner "i stor och växande utsträckning redan beaktas i det svenska biståndsprogrammet. Samtidigt delar utskottet motionens uppfattning att man bör utreda frågan hur den rika fond av erfarenheter som finns inom de svenska kooperativa organisationerna bäst skall kunna mobiliseras för ökade biståndsinsatser."

53. Se motionerna 1973/1113 av Nils Åsling och Anna-Lisa Nilsson (c) med krav om ökade insatser, och 1973/1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c) med en hemställan om att biståndspolitiska utredningen skulle prova hur erfarenheterna inom de kooperativa organisationerna i Sverige skulle kunna utnyttjas i biståndsarbetet.

54. *UU 1973:3*, s 44–45. Utskottet förutsatte att biståndspolitiska utredningen skulle prova dessa frågor.

55. Se motionerna 1975/729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och 1975/1145 av Gösta Andersson m fl (c)

56. Se *UU 1975:4*, s 45. Utskottet konstaterade att det kooperativa biståndet främst gällt personal inom utbildning och företagsledning men också finansiellt stöd till utbildning. Om biståndet inom sektorn skulle öka skulle tillgång på bl a personal och konsulter, bli en begränsande faktor.

57 Se *Svensk biståndspolitik profil, Kooperation*, s 19. Det heter vidare att

Stod på Kooperationens område måste utformas efter det enskilda mottagarlandets behov och förutsättningar och inlemmas i landets totala utvecklingsansträngningar. Stodet bör omfatta sådan teknik som erfarenhetsmässigt visat sig vara framgångsrik. Såsom mest angelägna områden för bistånd framstår stod till organisatorisk uppbyggnad av Kooperationen, till utbildning samt till kreditförsörjning

Vid beredning av integrerade lantbruksinsatser, kredit-, hantverks- och småindustrinsatser bör Sverige beakta, och göra mottagarländer och internationella organ uppmärksamma på den kooperativa metodens användbarhet.

Sverige bör när så är lämpligt stödja internationella och nationella samordnande organ för kooperativa biståndsinsatser.

58 Se de likalydande motionerna 1969/1.427 av Bengt Gustavsson och Sture Palm (s) och II 499 av Anna-Lisa Lewné-Eliasson m fl (s). Enligt motionerna skulle folkbildningsorganisationerna och de fackliga och kooperativa rörelserna beredas tillfälle att delta i detta utredningsarbete. Denna medverkan borde utvidgas från investeringsgarantier till att också omfatta bidrag till utveckling av statliga företag och i övrigt där det privata kapitalet ej var villigt att göra insatser.

59 *SU 1969:82*, s 11. Man anslöt sig till motionärernas synpunkt att SIDA

bor kunna medverka till projekt på det industriella området även i de fall då sådana projekt visserligen bedöms vara av stor betydelse från utvecklingsstrategisk synpunkt men måhända inte kommer till stånd på grund av att de på kort sikt inte bedöms tillräckliga. Ionsamma. En dylik medverkan kan bl a tankas ta formen av bidrag till konsument- eller producentkooperativ verksamhet eller till uppbyggnad av företag med andra agandeformer.

60. Se de likalydande motionerna 1970:1557 av Yngve Moller m fl (s) och II:498 av Mats Hellstrom m fl (s). Motionarerna framhöll bl a att i den utsträckning mottagarländerna visar intresse därfor, bor SIDA lagga upp ett program for successiv industrialisering, varvid Sverige forutom kapitalbistånd bl a skulle stå till tjänst med expertbistånd for utvecklingen av den statliga och kooperativa industrisektorn. En lamplig samarbetsform for statliga, fackliga och kooperativa organisationer borde efterstravas, vilken skulle gora det mojligt att ta tillvara relevanta erfarenheter, och en konsultorganisation for studier och rådgivning liksom formedling av tjänster och upphandling borde overvagas. Motionarerna framhöll att forutsattningarna for okat industri-bistånd – både från multilaterala och bilaterala organ – hade förbättrats som en följd bl a av att biståndet dittills huvudsakligen hade koncentrerats till uppbyggnad av infrastruktur, utbildning och jordbruk. Med utgångspunkt i en kritisk granskning av Verldsbanksgruppens resp det ovriga FN-systemets policy i detta sammanhang forordade man en relativt starkare svensk satsning på FN-organen i ovrigt än på Verldsbanksorganen, samtidigt som man forordade reformer och en aktivering av FN-organens industrialiseringsengagemang.

61. *SU 1970:84*, s 11. Utskottet konstaterade att Sverige i FN-organen – inte minst inom UNDP och UNIDO – hade engagerat sig for okat distributbistånd. Man konstaterade (s 12) också att en forandring hade skett i Verldsbankens/IDAs kreditgivning inom industriområdet under verksamhetsåret 1968/69 så att den nu hade kommit i jamnhojd med jordbruks- resp kraftforsörjningssektorerna – drygt 20 % i alla tre fallen.

62. *Ibid.*, s 12–13. Utskottet konstaterade att en "an mer prononcerad relativ betoning av industrisektorn" framgick av utvecklingskrediterna under planering, och att SIDA i sin senaste anslagsframställning hade sagt att man avsåg att utvidga sitt stod i olika former till u-landernas industrialisering. Utgångspunkten på detta liksom på andra områden måste vara mottagarlandernas egna behov och prioriteringar.

63. *Prop 1971:1*, Bilaga 5, s 19–20. Det heter bl a att "Sverige lamnar stod till bl. a. nationella utvecklingsbanker, som soker framja uppbyggnaden av den inhemska industrin. Vi har sålunda gett och planerar att ge sådant bistånd i Tanzania och Tunisien och genom den Ostafrikanska utvecklingsbanken. Ett annat exempel ar det svenska biståndet till Demokratiska Republiken Vietnam ...". Man påpekade att SIDA dessutom samtidigt tillhandahöll personella och finansiella resurser vid uppbyggnandet av småindustri.

64. Se bl a motionerna 1971:175 av Gosta Bohman m fl (m) och 1971:472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c).

65. *UU 1971:2*, s 23. Se också s 24 ff.

66. Se bl a reservationen från Moderata Samlingspartiets, Centerpartiets och Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet, *UU 1971:2*, s 63–64. De understrok bl a att "det biståndspolitiska målet borå hållas åtskilt från frågan om stod till olika grenar av svenskt naringsliv".

67. Se *UU 1973:3*, s 71, reservationen från Moderata Samlingspartiets, Centerpartiets och Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet. Se foljande sidor (s 71–74) for deras varderingar med utgångspunkt i *SOU 1972:90*. For liknande synpunkter, se också reservationen från Moderata Samlingspartiets och Folkpartiets utskottsmedlemmar det foljande året, *UU 1974:3*, s 80–81, dar de understrok betydelsen for u-landerna av ett differentierat naringsliv. "En produktionshojning kravs for att skapa de resurser som ar nodvandiga vid anstrangningarna att oka levnadsstandarden i vidaste mening. Harfor behövs inte bara kapital utan också overforande av kunnande på det tekniska, industriella och kommersiella området." Mot denna bakgrund argumenterade de for partiernas motioner om en utvidgning av investeringsgarantisystemet och upprattandet av ett investeringsbolag.

68. *Prop 1974:1*, Bilaga 5, s 22. Regeringen hanvisade till att bl a Landsorganisationen (LO), Kooperativa forbundet (KF), Lantbrukarnas riksförbund (LRF) och Riksbanken hade instamt i utredningens bedomning, medan t ex Sveriges Iridustriförbund och Sveriges Exportråd menade att

det även från biståndspolitiska utgångspunkter fanns goda skäl att upprätta ett svenskt investeringsbolag. Se också *UU 1975/76:14*, s 59.

69 *Ibid.*, s 22–23 Utredningen hade föreslagit att det finansiella ansvaret för eventuella skadefall inom systemet, vilket åvilade biståndsanslagen, skulle överföras till ett annat anslag i budgeten. Se också utrikesutskottet – de socialdemokratiska medlemmarna – som (*UU 1973:3*, s 30) 1973 från *SOU 1972:90* upprepade observationen att "Huvudskälet för de svenska företagens utlandsetablering är utan tvivel önskemålen att bibehålla och utveckla marknaden. I stor utsträckning är alltid utlandsinvesteringarna att betrakta som en förlängning av exportverksamheten."

70 *Industriutveckling och utvecklingsamarbete*, Betänkande av industribiståndsutredningen. Statens offentliga utredningar (*SOU 1972:90*), Utrikesdepartementet, Allmänna Forlaget, Stockholm 1972.

71. *Prop. 1974 I*, Bilaga 5, s 21–22. En ökning av SIDA:s personal skulle enligt regeringen öka verkets möjligheter att lämna bistånd på industriområdet. Den närmare utformningen och inriktningen av industribiståndet i framtiden skulle emellertid, enligt utredningen och regeringen, bli beroende av mottagarlandernas prioriteringar inom givna finansiella ramar.

72 Se nedan, noterna 74–78, och texten till dessa.

73. *SIDA:s Anslagsframställning 1974/75*, s 45–46. Se också *Suensk biståndspolitisk profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd, Industri*, SIDA, Stockholm 1973 (stencil) I sammanfattningen (s 1) heter det bl a.

Statsmakterna har angivit att Sverige bör vara berett att lämna mer bistånd till u-landernas industrialisering. SIDA:s planering kommer härför att ske med uppmärksamhet på FN-strategin för sektorn avseende det andra utvecklingsårtiondet och med beaktande av de förslag som framförs i det betänkande som industribiståndsutredningen nyligen framlagt. Med hänsyn hartill riktar SIDA särskild uppmärksamhet på mottagarlandernas inhemska naturtillgångar och råmaterial, infrastrukturen, exportmöjligheterna, sysselsättningseffekterna samt möjligheterna till produktion som minskar behoven av import. En strävan är att bidra till en balanserad utveckling inom olika industrisektorer och geografiska områden liksom att överföra industriell kunskap i olika former. Samordning sker med stöd till yrkesutbildning och exportframjande åtgärder. Ett svårt problem är att finna och överföra lämplig sakkunskap där den bäst behövs, nämligen på företagsledarnivå, särskilt vad gäller småföretag.

74. Se motion 1974:1271 av Thorbjörn Falldin m fl (c)

75 Se *UU 1974:3*, s 30

76. Se motion 1975:729 av Thorbjörn Falldin m fl (c)

77 Se motion 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) och reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet, *UU 1975:4*, s 128–29

78. *UU 1973:4*, s 56–57.

79 *Ibid.*, s 44–45, citatet s 45. Beskrivningen av problemet och av utformningen av det svenska biståndet inom detta område framgår mer detaljerat i *Svensk biståndspolitisk profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd, Sysselsättning*, SIDA, september 1973, (stencil). Där betonades också, under rekommendationerna, att de problem som var förbundna med denna fråga tedde sig olika i de olika länderna, och att det därför måste bli nödvändigt att tillgripa olika metoder inom varje land. Se speciellt s 11–17

80 *Suensk biståndspolitisk profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd, Undervisning*, SIDA, Stockholm, september 1973 (stencil), s 2 För en ytterligare specificering av de allmänna principerna och huvudmålen för den undervisningsverksamhet som stöds av SIDA, se s 10–12. Där heter det bl a att SIDA speciellt borde vara redo att lämna stöd till undervisningssystemets målsättning, att ge yrkesinriktade kunskaper, att ge grunderna för kommunikation och samarbete i vid bemärkelse, och att bidra till jämlikhet. Vidare heter det – med hänsyn till vilka målgrupper som borde prioriteras – att

Särskilt bör man i planeringen uppmärksamma vuxna som endast har primärskoleunderbyggnad eller inte ens det, barn i första skolåldern, personer som avser att yrkesutbilda sig eller vill förkovra sina yrkeskunskaper och yrkesfärdigheter, lärare och administratörer inom primärskola, yrkesutbildning och yrkesfortbildning, samt utbildningsplanerare. Dessa är nyckelgrupper i utvecklingshansende. Inom de större målgrupperna bör särskilt gynnas socialt, ekonomiskt geografiskt eller på andra sätt eftersatta grupper, till exempel kvinnor. I möjlig utsträckning bör

man undvika speciallosningar, till exempel sarskilda institutioner for kvinnoutbildning; dar integrerade losningar ar omojliga bor dock en sarbehandling kunna komma ifraga som ett forsta steg mot storre jamlikhet.

81. *SU 1970:84*, s 26–27, bl a med hanvisning till *SU 1969.176* och motionerna 1969 I 310 och II:422. Utgangspunkten var två likalydande motioner från Moderata Samlingspartiet 1970, I 272 av Gösta Bohman m fl och II:309 av Yngve Holmberg m fl.

82. Se motion 1971.175 av Gosta Bohman m fl (m). Se utrikesutskottets redogorelse for de svenska insatserna ditills, *UU 1971.2*, s 36. Se också motion 1972:438 av Costa Bohman m fl (m) och reservationen från partiets representant i utrikesutskottet, Bo Turesson (*UU 1972:6*, s 70–71), dar det bl a heter att "Målinriktad forskning kring utvecklingsfrågornas natur och biståndets mål och vågar ar en av de vasentligaste förutsättningarna for att utvecklingssamarbetet skall lyckas. . . . En vasentligt större del av våra biståndsanslag bor gå till utvecklingsforskning "

83. Se motion 1974:278 av Gösta Bohman m fl (m) och reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet, *UU 1974.3*, s 80. Har slöt partiet upp kring utredningens förslag att avsätta 5 % av biståndsanslaget till svensk utvecklingsforskning, exklusive kostnader för forskning i anslutning till biståndsprojekt, som ingick i det bilaterala utvecklingssamarbetet. Partiet instämde vidare i utredningens förslag beträffande de kriterier som borde uppfyllas.

84. *UU 1974.3*, s 27.

85. Se *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 25–37, citat s 31. Regeringen framhöll vidare bl a att ett vasentligt motiv for svenska insatser inom u-landsforskningen "ar att de kan oka vår egen förmåga att förstå underutveckling och utveckling och vår roll i sammanhanget" (s 32). Vid sidan av den sarskilda u-landsforskningen borde Sverige efterstrava en allmän vidgning av forskningen på olika områden så att den mera an hittills beaktar u-landernas behov.

For ett tidigt betonande av ett kraftigt utvidgat stod åt universitet och forskningsinstitut i olika u-länder i syfte att utveckla u-landernas forskningsinstitutioner och forskare, se Sven Brohult, "U-hjälpens innovationsproblem", i *U-hjälpen i utveckling*?, s 168–79, speciellt s 174 ff. Se också Gun-Britt Andersson, "U-landsforskning", i Wohlgemuth, red, 1976, s 103–18.

86. *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 32.

87. *Ibid.*, s 32–33.

For en diskussion av utredningen, se Mats Lundahl och Bo Sodersten, "Forskning for utveckling", i *Ekonomisk Debatt*, 1974 2, s 115–22, svar från Björn Hettne och Karl Eric Knutsson, "Tvarvetenskap eller amnesimperialism i u-landsforskningen?", *Ekonomisk Debatt*, 1974.6, s 373–76, samt replik från Mats Lundahl och Bo Sodersten, "U-landsforskningen. Replik till Hettne och Knutsson", *Ekonomisk Debatt*, 1974.7, s 436–38.

88. Se motion 1975 729 av Thorbjörn Falldin m fl (c) med hemstallan om att ökat stod skall lamnas till forskning om arbetsloshet och undersysselsättning i u-landerna inom ramen av WEP, och om att det svenska stödet till forskning om jordbruksproblem m m i u-landerna for kommande budgetår inte får minskas eller urholkas genom inflation; motion 1975.730 av Gunnar Helén m fl (fp), med förslag om att skapa mojligheter for ett direkt stod till forskning i u-landerna, motion 1975 1147 av Arne Fransson (c) med en hemstallan om prioritering av satsningen på u-landernas energiforsörjning, baserad på de kontinuerliga energikallorna så att det motsvarar kravet om ekologisk balans och u-landernas vilja till en oberoende utveckling; samt motion 1975.1167 av John Takman och C H Hermansson (vpk) med förslag om 5 mkr till en svensk forskningsfond for Vietnam.

89. *UU 1975:4*, s 52. Förslaget om en forskningsfond for Vietnam avvisades på nytt eftersom DRV inte hade framfört något önskemål om en sådan vid förhandlingarna med Sverige (s 52–53).

90. Se motion 1975.246 av Gosta Bohman m fl (m) med förslag om ett ökat anslag (10 mkr), och anslutningen till detta i reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU 1975 4*, s 126–27); och motion 1975/76 2000 av Costa Bohman m fl (m) med förslag om 15 mkr mer i anslag till u-landsforskning, och reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU 1975/76.14*, s 115–16), dar det bl a framhölls att forskningens betydelse for utvecklingssamarbetet hittills inte har fullt uppmärksamats. Man påpekade att "inte endast forskning i Sverige ar av värde utan bidrag till forskningsprojekt, vilka utfors vid universitet och andra institutioner i u-landerna, ar minst lika önskvärda"

91 *Svensk biståndspolitik, profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd, Forvaltning*, SIDA, Stockholm, september 1973 (stencil), s 1. Det heter (s 2) att "Utbildningssyftet blir primärt i förvaltningsbiståndet". I den redogörelse som låg till grund för målsättningen, heter det bl a att "Kravet på sällbara ekonomiska och sociala framsteg [i utvecklingsländerna], reformer och samhällsbyggande på en rad områden förutsätter en administrativ apparat som är utformad för dessa uppgifter. U-landernas förvaltningar har ofta inte anpassats till de nya utvecklingsbehoven".

92 *Prop 1973:1*, Bilaga 5, s 18–19 och 31. Regeringen föreslog en katastrofreserv på 100 mkr av anslaget för 1973/74, och att denna varje år skulle fyllas på till 100 mkr i mån av behov. Katastrofbiståndet ökade från 6 mkr 1969/70 till 22 resp ca 90 mkr de följande två budgetåren.

93 *Prop 1974:1*, Bilaga 5, s 20–21, citat s 21. Katastrofreserven föreslogs ökad till 150 mkr, varav 30 mkr under anslaget till internationella biståndsprogram.

94. *Prop 1975:1*, Bilaga 5, s 22–23.

95. Se bl a *Prop 1973:1*, Bilaga 5, s 18, *Prop 1974:1*, Bilaga 5, s 20, *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 20, och *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s 57–60.

96. Se motion 1975/76:2055 av Per Ahlmark m fl (fp) med förslag om 25 mkr mer i bilateralt katastrofbistånd, och reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU 1975/76:14*, s 118). I reservationen påpekades att regeringens förslag innebar en minskning på 20 mkr i förhållande till föregående år, vilket var svårförståeligt och inte kunde accepteras. Utrikesutskottet framhöll däremot att minskningen bara var skenbar (*UU 1975/76:14*, s 66).

97 *SIDAs Anslagsframställning 1974/75*, s 52. Det hette också att

I SIDAs arbete med landanalyser och biståndsprogram agnas de eftersatta gruppernas problem ökad uppmärksamhet, och i takt med nya forskningsron kan SIDA i samarbete med mottagarländerna och frivilliga organisationer medverka till en sådan utformning av konkreta program och projekt att det utländska biståndet verkligen når de fattigaste fattiga.

98. I SIDAs anslagsfrinställning för 1974/75 hette det bl a (*ibid*, s 50) i detta sammanhang att

Brasilien, som uppvisat en rekordartad snabb ekonomisk tillväxt, har t ex samtidigt erfårit en ytterligare skarpning av den redan förut mycket ojämn inkomstfördelning. I Indien har den ekonomiska tillväxten varit relativt svag, men detta har inte kompenseras genom en social utveckling och inkomstutjämning – tvärtom har inkomstklyftorna ökat. Cuba och Nordvietnam uppvisar en annan bild genom att dessa länder i sin utvecklingsstrategi prioriterat social jämlikhet.

99. *Ibid*, s 51.

100 *Idem*. Det hette i detta sammanhang bl a att

De jordlösa gynnas sällan vid satsningar på ökad livsmedelsproduktion, de som saknar kontanta medel kan oftast ej utnyttja subsidier, krediter, sjuk- och hälsovård, möjligheter till utbildning etc. Många lämnas utanför den ekonomiska och sociala utvecklingen och får t o m sin absoluta och relativa levnadsnivå sankt, genom att de drabbas av prisökningar utan att kunna kompensera sig genom motsvarande inkomstökningar. Eftersatta grupper varderar därför utvecklingsinsatser på ett annat sätt än planerings- och biståndsmyndigheter. För att få med dessa grupper i utvecklingsprocessen krävs dels ökade insikter om orsakerna till deras låga levnadsnivå, dels att man i både reguljära och särskilda utvecklingsprogram tar hänsyn till deras problem och behov.

101 *Ibid*, s 52.

102 *Idem*.

103. Se motion 1971:666 av Karin Andersson (c).

104 *UU 1971:2*, s 37. Av övriga konkreta projekt som hade mottagit svenskt stöd, hänvisades till sekundarskolor i Tunisien (tillsammans med UNESCO), ett samarbete med FN:s ekonomiska kommission för Afrika som var under övervakande, sekreterarskolan i Tanzania och utbildning i kooperativa frågor för kvinnor i Ostafrika.

105. Se motion 1973:1110 av Birger Möller m fl (fp). För utrikesutskottets utlåtande, se *UU 1973:3*, s 51–52. Det heter bl a att utformningen av de svenska insatserna måste "bevakas i gorlig mån att dari inte skall förekomma diskriminering av kvinnor utan att insatserna tvärtom skall bidra till att stärka kvinnans ställning i hemmet och skolan, i arbets- och samhällslivet". Det

framhålls vidare att de samlade svenska insatserna på detta område sedan 1963 uppgick till 71,5 mkr samtidigt som ytterligare projekt i Etiopien, Kenya, Pakistan, Tanzania och Zambia var under beredning. Man hänvisade också till att SIDA hade tillsatt en utredning rörande utvecklingsbiståndets betydelse för kvinnans ställning i u-landerna.

106. Se reservationen från Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet, *UU 1973 3*, s. 79–80. Också dessa framhåll att mottagarlandernas egna behov av resurser därvid bör ange inriktningen

107. *Prop 1975 I*, Bilaga 5, s. 24.

108. Se motion 1975:729 av Thorbjörn Falldin m fl (c)

109. Se motion 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) och reservationen från partiets medlemmar av utrikesutskottet, *UU 1975:4*, s. 135

110. *UU 1975:4*, s. 84–86. Det framhålls bl a att enligt SIDA:s riktlinjer ingick beskrivningar av kvinnans situation i de land- och sektoranalyser som görs i samband med svenska insatser och att SIDA uppmärksammar möjligheterna att lämna finansiellt stöd till svenska organisationer som önskade fördjupa och öka samarbetet avseende kvinnans situation med motsvarande organisationer i u-landerna.

111. *Prop 1975/76:100*, Bilaga 5, s. 16–17.

112. *UU 1975/76:14*, s. 75–76. Utskottet konstaterade att den översyn som gjordes hösten 1975 angående riktlinjernas tillämpning i praktiken hade avslöjat att intentionerna inte hade fullföljts i önskvärd grad. Se motion 1975:176.1130 av Ingegärd Fränkel (fp)

113. Se *Svensk biståndspolitik, profil, Riktlinjer för utvecklingsbistånd, Kvinnan i utvecklingsprocessen*, s. 6. Se också *SIDA:s Anslagsframställning 1974/75*, s. 46–47, för liknande synpunkter. Dessa återges – med indirekt instämmande – av utrikesutskottet närmare två år senare (*UU 1975 4*, s. 85–86) något som ger framställningen i denna biståndspolitiska profil ökad auktoritet. För en senare framställning av svenskt bistånd på detta område – med hänvisning till utvärderingsrapporter – se Karin Himmelstrand, "SIDA, kvinnorna och biståndet", i *Forum för utvecklingsstudier*, 1976 4, NUPI, Oslo.

Se f o också Svea Örnstedt, *Kvinnor i arbete efter yrkesskolan*, En undersökning av hur utbildningen vid yrkesskolan i Hamman-Lif, Tunisien, påverkar kvinnornas ekonomiska och sociala situation, Resultatvärdering 32 (1976 09 23), Gunnel Unge, *Kuttna i Bangladesh* (Kvinnostudie 1, 1975 10 30), Elisa Steenberg, *Kuttna i Kenya* (Kvinnostudier 2, 1976 07 01), Gunnel Horm, *Kuttna i Zambia* (Kvinnostudie 3, 1976 08 30), Agneta Halldén, *Kuttna i Indien* (Kvinnostudie 4, Maj 1977), samt Pia Eresund, *Kuttna i Tanzania* (Maj 1977), alla publicerade i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA (stencil). Se även Anna Wieslander, "Bistånd till kvinnor i u-land", i *C-debatt*, s. 257–70

114. Motion 1971 472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c)

115. *UU 1971 2*, s. 37–38. Utskottet framhåll vidare att Sverige tillsammans med andra i-lander hade förklarat sig berett att positivt övervaga framställningar från u-landerna om bistånd för upprättandet av rapporter om deras nationella miljöproblem inför miljövärdskonferensen i Stockholm 1972, och noterade att "miljövärdsspekten nog beaktas i de svenska biståndsprojekten och vill särskilt betona forskningens betydelse i detta sammanhang".

116. Se motion 1972 934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c)

117. *UU 1972:6*, s. 34

118. Se motionerna 1974 1271 av Thorbjörn Falldin m fl (c), och 1975 729 av Thorbjörn Falldin m fl (c). Se också motion 1975 1159 av Carl-Wilhelm Lothigius (m). Den förstnämnda motionen hemställde om att stödet till utvecklingen av jordbruket i u-landerna måste ske så att förgiftning av jorden, urläkning och erosion motverkades. Detta anslöt sig utrikesutskottet till (*UU 1974 3*, s. 55). I den andra motionen hemställdes om att maximala miljöhänsyn skulle tas vid utformningen av svenska biståndsprojekt i fattiga länder. I den sista motionen hemställdes att alla projekt som handhas av SIDA bör planeras så att ekologiska bedömningar föregår varje u-hjälpsprojekt som innebär ett ingripande i naturen.

119. *UU 1974:3*, s. 53–55. Utskottet återgav en granskningsprotokoll av riksdagens revisorer (nr 10, daterad den 30 november 1973) där det påpekades att flera biståndsinsatser, särskilt de som avser jordbruk, skogsbruk, boskapskötsel och vattenförsörjning, kunde medföra sådana ekologiska effekter att det kunde ifrågasättas om inte det totala utbytet av åtgärder i välförståelse syfte i vissa fall kunde bli negativt. Utskottet förutsatte att SIDA "även framdeles ägnar de ekologiska frågorna stor uppmärksamhet och ges praktiska möjligheter att ytterligare förbättra sina insatser därvidlag".

Harigenom finns utsikter att samla länder på olika valst ndsni v er kring en miljov rdsfr ga, som torde uppfattas som en gemensam angelagenhet av storsta vikt Ett stort upplagt mark-skyddsarbete innebar för övrigt sysselsättningsmöjligheter f r outhiblad, undersysselsatt lands-bygdsbefolkning i u-landerna Styrelsen avser  terkonima med förslag i dessa hanseenden.

121 *Ibzd*, s 48-50.

Se för  cks  *Utveckling och miljö i u-landerna En rapport till FN:s miljökonferens*, Prisma, Stockholm 1972, sarskilt "Forord", av Goran Backstrand, s 7-23.

122 *UU 1975:4*, s 87.

123 *Prop. 1962:100*, s 12 Man hanvisade till statligt stod till garantisystem för krediter eller investeringar i u-landerna, avtal med u-länder om skydd för sådana investeringar, statligt stod till sarskilda kreditinstitut som inrikter sin verksamhet på u-landerna och bundet kreditbistånd.

124 *Idem* Regeringen fann att konkreta åtgärder på detta område måste vagas mot mer direkta biståndsformer, och utvecklingseffekten måste bli avgorande för valet av biståndsform.

125. *Prop 1973:1*, Bilaga 5, s 27, Bilaga 12, s 4-5, *UU 1973:3*, s 3536.

126. Motionerna 1973 625 av Gosta Bohman m fl (m) och 1973.1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fall m (c). Se  cks  motion 1973 1104 av C H Hermansson m fl (vpk) med en hemställan bl a om att Sverige skulle verka för att Limaprogrammets krav skulle uppfyllas vid de forest ende GATT-forhandlingarna. Yrkandena i motion 1101 upprepades året där på i motion 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp).

127 *UU 1973 3*, s 37-38 F r liknande synpunkter, se  cks  *UU 1974 3*, s 33-36 Dar framh lls dessutom att Sveriges handel med u-landerna relativt sett har minskat - 1960 kom 13 % av den svenska importen från u-landerna, andelen har nu sjunkit till 8 %. Det påpekades  cks  att vissa kvantitativa begränsningar tillampas nar det galler importen från u-lander, huvudsakligen inom textilsektorn. "De hinder för importen av u-landsprodukter som sålunda föreligger har arbets-marknadspolitiska och beredskapspolitiska motiv --

128 *UU 1973 3*, s 75-76. Se  cks  reservationen från Folkpartiets medlemmar av utrikesutskot-tet det följande året, *UU 1974 3*, s 82-83

129. *UU 1974.3*, s 34.

130. *Ibzd*, s 83.

131 *Prop 1975/76. 100*, Bilaga 5, s 15

132 *UU 1975:4*, s 60. Man framhöll att tullpreferenserna framst synes gagna de ekonomiskt mer utvecklade u-landerna

133. *Ibzd*, s 60-61 Utrikesutskottet konstaterade att andra hinder för u-landernas export var allvarligare än i-landernas tullar olika krav som i-landerna ställer av hansyn till bl a sakerhet, hygien och miljöeffekter. Dessa icke-tullmassiga handelshinder påverkade speciellt u-landernas möjligheter att komma in på i-landernas marknader. Andra hinder för u-landsexporten  r de direkta importbegr nsningarna i u-landerna för att skydda vissa br nscher från den i allmanhet mycket lågt prissatta importen från u-landerna

134. *Ibzd*, s 61 Utrikesutskottet anslöt sig till ett interpellationssvar av handelsministern den 12 november 1974, dar han bl a framhöll att utvecklingen av den svenska importen från u-landerna avgörs av samma faktorer som den övriga importen den allmänna efterfrågeutvecklingen på den svenska marknaden, så som den formas av inkomstutveckling och varderingar samt genom beslut av enskilda konsumenter och förbrukare. U-landerna bör kunna bearbeta sina egna r var r Sverige verkade traditionellt för fri handel i det internationella varuutbytet, men understrok samtidigt att sarskilda förmåner skulle ges u-landerna dar så är möjligt Alla de storre i-landerna måste medverka till detta "eftersom ett enskilt land - i synnerhet med en så liten marknad som vår - skulle ha svårt att bara det importtryck, som blir resultatet av en ensidig liberalisering"

Trots tullhinder på textil- och konfektionsomr det var det denna import som hade ökat mest från u-landerna "Den snabba utvecklingen har gjort Sverige till den storsta per capita-importoren bland industriländerna av sådana var r och har  cks  tvingat oss att av beredskapsskal och för att uppnå en lugnare utvecklingstakt komma överens med ett fatal länder om en mera balanserad importutveckling. Vi har  cks  sett oss nodgade att införa ett sarskilt stod för tekoindustrin "

Andra faktorer än förekomsten av handelshinder gjorde det svårt för u-landerna att öka sin färdigvaruindustri – framst en ensidig produktionsstruktur, svårigheter att anpassa produkterna till marknadens krav och bristande kunskaper i marknadsföring – vilket importkontoret för u-landsprodukter skulle bistå dem med. Det fanns också behov av att stödja u-landerna att bredda sin egen produktionsstruktur genom finansiellt och tekniskt bistånd (*UU* 1975/4, s 61–63).

För ett tidigt förslag – då oin ett fristående u-landscentrum i svensk eller nordisk regi, med uppgift att främja u-landernas export till Sverige – se Holger Nyström, "Varför kuper vi inte fler u-landsprodukter?", i *U-hjälp i utveckling?*, s 133–54, speciellt s 148 ff

135. *Ibid*, s 63. Utskottet framhöll bl a att för vissa produkter var självförsörjningsgraden nere vid 10 %, och den svenska textil- och konfektionsindustrin hade minskat sin sysselsättning med 10 000-tals arbetstagare under loppet av en tioårsperiod. Utskottet upprepade emellertid sin försäkran från året dessförinnan om att Sverige strävar efter att liberalisera importen från u-landerna, men att arbetsmarknadspolitiska och beredskapspolitiska hänsyn i vissa fall kunde lagga hinder i vägen. "Inga delade meningar råder om önskvärdheten att komma vidare i strävandena att öka u-landernas exportintäkter."

136. *Ibid*, s 63–64.

137 *UU* 1975/76 14, s 60

För en problemriktad presentation av svensk u-landspolitik, med tonvikt på svenska reaktioner rörande kraven om en ny ekonomisk världsordning, se bl a Bengt Svensson, "Swedish Foreign Policy with regard to the Developing Countries", *Current Sweden*, No 158, April 1977, Swedish Institute, Stencil. Publicerades bl a i *Le Monde Diplomatique*, 1977

138. Se motionerna 1975.729 av Thorbjörn Falldin m fl (c) och 1975.730 av Gunnar Helén m fl (fp).

139. För reservationen från Folkpartiets medlemmar av utrikesutskottet, se *UU* 1975.4, s 130–32, citat s 131

140. *Ibid.*, s 131–32. De framhöll att en betydande del av u-landsimporten föll utanför tullpreferenssystemet. En omprovning av detta i syfte att utvidga det tullfria varuområdet borde äga rum.

141. Se motion 1975/176.350 av C H Hermansson m fl (vpk). För utrikesutskottets ställningstagande, se *UU* 1975/76 14, s 60–61.

142. Se t ex *Prop.* 1968.101, s 92–93

143. Framställningen i detta avsnitt bygger till stor del på uppgifter i tabell 5.1. Beskrivningen av biståndets fördelning på sektorer för budgetåret före 1968/69 bygger emellertid på uppgifter i *Bistånd genom SIDA*, 1970/1971, Bilaga 3, s 135–38 och på beräkningar som är baserade på dessa uppgifter. Som framgår av källhanvisningarna, bygger den översikt som ges i kap 4 av hur det bilaterala biståndet till prioritetsskikt och enskilda övriga mottagare fördelades sig på de olika sektorerna, i stort sett på sistnämnda källa och senare verksamhetsberättelser. Biståndets indelning i olika kategorier har emellertid inte varit densamma hela tiden, och också sektorindelning har förändrats något på 1970-talet. Befolkningsfrågor inklusive familjeplanering är t ex skilda från hälsosektorn, och importstodet har blivit en egen post i stället för att fördelas på de övriga sektorerna, beroende på till vilket ändamål importen skulle användas (för 1975/76 inkluderades emellertid återigen enbart stod som ej kunde fördelas på de övriga sektorerna i importstodet). Den nya indelningen ger en klarare bild av varubiståndets omfattning än den gamla, medan den gamla indelningen gav en klarare bild av biståndets sammansättning utifrån användningsområdet.

Trots att vi i kapitel 4 har baserat vår översikt på en kombination av de två indelningsformerna, har vi funnit det ändamålsenligt att basera översikten i detta avsnitt på den nya sektorindelningen och att komplettera med uppgifter baserade på den tidigare indelningen för åren före 1968/69.

Utöver de ovan anförda reservationerna rörande den redovisade sektorfördelningen – där sektordefinitionerna spelar en avgörande roll – tillkommer den vinkling som sker i syfte att tillgodose förväntningar inom den svenska opinionen – och hos statsmakterna. Gösta Edgren och Bertil Odén har illustrerat detta (i *Biståndet som havstång*, Prisma, Stockholm 1972, s 69–71) med hänsyn till biståndsansökningar – de framhöll att "Så snart ett visst projekt haft minsta inslag av exempelvis familjeplanering eller kvinnoutbildning har de rubricerats med dessa för svensk opinion tilltalande beteckningar. Ofta har biståndsmyndigheten hjälpt till vid denna 'forsvenskriig' av målen för verksamheten. Ett ganska typiskt exempel är stödet till den indiska planen för att bygga ut storstadernas mejeriindustri, den s k Operation Flood (*stc*). Både Sverige och Danmark bidrar

till detta program genom importkrediter för inköp av utrustning för mejerierna. När projektet presenteras för de danska finansiärerna läggs huvudvikten på planerade inköp av maskiner i Danmark. De svenska finansiärerna studerar och presenterar projektet som om det främst avsåg att vara ett stöd till de småbönder på landsbygden som i sinom tid kommer att få sälja mjölk till de nya mejerierna."

144. Dessa beräkningar av undervisningsbiståndets fördelning på personal, varor, kontantbidrag och krediter, har gjorts på grundval av data i *bsd* (SIDA: Statistikgruppen/Kameral, daterad 1975-03-06) 1.3 2.3: Bistånd genom SIDA fördelat på sektorer och resursslag, nettoutgifter. Stencil (senare *bsd* 1.3.2.3).

145. Dessa beräkningar av undervisningsbiståndets fördelning på enskilda mottagare har gjorts på grundval av data i *bsd* (SIDA, Statistikgruppen/Kameral, daterad 1975-03-07) 1.3.2.2: Bistånd genom SIDA fördelat på sektorer och länder, nettoutgifter. Stencil (senare *bsd* 1.3.2.2). Det övriga undervisningsbiståndet är fördelat på kurser och seminarier 17,1 procent; privata organisationer 3,3 procent, Afghanistan 0,3 procent; Zambia 0,1 procent, Lesotho 0,1 procent; Chile 0,1 procent, övriga länder 2,6 procent, och diverse annat 3,7 procent.

146. Uppgifterna för budgetåren 1974/75 och 1975/76 är hämtade från *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3.1.16. I denna översikt är importstödet så långt möjligt fördelat på de respektive sektorerna för båda åren. Uppgifterna är inte direkt jämförbara med uppgifterna för de föregående budgetåren

147. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2 3.

148. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2.2.

149. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2.3

150. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1 3.2.2. Det övriga biståndet inom denna sektor fördelade sig med 1,7 procent på Sri Lanka, merparten under 1971/72; 0,3 procent till samprojekt i Botswana-Lesotho-Swaziland; 0,2 procent till Swaziland; och 0,1 procent till både Cuba och Botswana – för samtliga de tre sistnämnda länderna under budgetåret 1973/74. Biståndet till övriga områden – Colombia, Guatemala, Guinea, Indokina, Iran, Jemen, Kongo, Lesotho, Marocko, Peru, Rhodesia, Sierra Leone, Sudan, Uganda och Zaire – utgjorde tillsammans 0,9 procent, och 1,7 procent var inte landerfordelat.

151. Beloppet för 1975/76 inkluderar 11,5 mkr till biståndskontoren, om detta belopp dras ifrån utgör andelen 13,0 procent

152. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2.3.

153. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1 3.2.2. Andra länder än de nämnda – bl.a. Afghanistan, Pakistan, Sudan och Turkiet – mottog tillsammans 5,1 procent av det totala biståndet den 1 juli 1974. För katastrofstödet, se *ovan*, avsnitt om katastrofbistånd. För stöd till befrielseströrelser m.m., se avsnitt om detta i kap. 1 och 4.

154. Beräkningar baserade på data i *bsd* 1.3.2.3.

155. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2.2. Det övriga biståndet inom denna sektor fördelade sig med 0,4 procent på Cuba och Tunisien; 0,3 procent på Turkiet; och 0,1 procent på Etiopien, medan 0,9 procent fördelade sig på övriga områden – Chile, Colombia, Guatemala, Guinea, Indokina, Iran, Jemen, Kongo, Marocko, Peru, Rhodesia, Sierra Leone, Uganda och Zaire – och 1,1 procent inte var landerfordelat

156. Uppgifterna i tabell 5.1 är inte direkt jämförbara – vilket framgår av noterna. Uppgiften för 1975/76 inkluderar importstöd, som inte är inkluderat i uppgifterna för de föregående åren. Dessa uppgifter avviker starkt från de uppgifter som inkluderar importstöd, t.ex. i *Bistånd genom SIDA*, 1970/71, s. 135–38. Dessa avviker å sin sida från uppgifter i *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3 1 16, som också har fördelat importstödet som kunnat hänföras till en viss sektor.

157. *Bistånd genom SIDA*, 1970/71, s. 135–38.

158. *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3.1.16.

159. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1 3.2.3.

160. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2.2. Det övriga industribiståndet fram till 1 juli 1974 fördelade sig med 0,9 procent på Indien, 0,8 procent på både Pakistan och Kenya, 0,4 procent på både Botswana och Bangladesh; 0,2 procent på Chile, 0,1 procent på både Zambia och Etiopien, samt 0,5 procent på andra länder, inklusive Lesotho

161. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1 3.2 3

162. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2.2 Det ovriga biståndet inom denna sektor fördelade sig med 1,3 procent på andra länder, medan 3,2 procent inte var landerfordelat.

163. Enligt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3.1.16, uppgick biståndet till "Offentlig förvaltning och andra tjänster", inklusive bitradande experter inom FN-organen, till 22 resp 18 mkr för 1974/75 och 1975/76 – en procentandel på 1,5 resp 1,1 Dessa uppgifter är emellertid inte direkt jämförbara med de föregående uppgifterna

164. Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2.3.

165 Beräkningar på grundval av data i *bsd* 1.3.2.2. Resten – 5,1 procent – gick till ovriga mottagare.

166 Beräkningar baserade på data i *bsd* 1.3.2.3.

167 Beräkningar baserade på data i *bsd* 1.3.2.2

168. Enligt *SIDA om u-samarbetet*, 1976, Bilagor, tabell 3.1.16. Denna översikt avviker emellertid mycket starkt från uppgifterna i *Bzstnd genom SIDA*, 1970/71, som också inkluderar importstodet. Industribiståndets andel utgjorde som namnts 17,1 procent 1970/71 i den sistnämnda, medan den uppgivits till endast 1 procent i tabell 3.1.16.

6. Bistandsförvaltning

1. *Prop* 1962.100, s 5. Det framhålls också (s 8) att för att uppnå god effekt måste biståndets utformning och inriktning baseras på bl a kunskap om mottagarlandets behov och förutsättningar

2. *Ibid.*, s 8.

3. *Ibid.*, s 15 Man pekade också på behovet av bl a "anpassning till utvecklingsprogram i mottagarländerna och aktivt engagemang från dessa länders sida . . ."

De synpunkter SIDA-chefen har framfört i denna fråga är också av intresse. I sina reflexioner inför det andra utvecklingsåriondet 1970, betonade Ernst Michanek (i *Vår insats för u-landerna*, s 168) att man måste sätta u-landets fattiga folk i centrum för utvecklingsansträngningarna. "Vårt bistånd skall ta sin utgångspunkt i u-landets egen planering, som skots av landets politiskt ansvariga och av dess egna experter, vilkas antal och erfarenhet ökas Endast så kan vårt bidrag till fattiga länder komma att utgöra en del av deras egna utvecklingsansträngningar I vår planering bör vi söka direkt utnyttja de berörda u-ländernas egen expertis" I en redogörelse vid sambudsmötet i UD den 30–31 augusti 1965 framhöll Michanek bl a (*ibid*, s 57–58) att

1. Svensk u-hjälp är en *mellanstatlig angelägenhet*. Vi bedriver inte bistandsverksamhet i strid med önskemålen hos ett mottagarlands regering Detta innebar att det krävs en *officiell framställning* från mottagarlandet till oss, likaval som FN-organen kräver sådana framställningar i sitt biståndsarbete. Men det innebar inte att vi helt lämnar initiativet i biståndssamarbetet till mottagarlandet. Initiativet måste i stor utsträckning ligga hos oss. Vi måste med grundlig kännedom om våra resurser och om mottagarlandets behov planera de insatser vi skall göra Den officiella framställningen får vanligen komma som den formella bekräftelsen på utvecklingslandets önskan om bistånd

2. Biståndsinsatsen skall *przonteras au mottagarlandets myndigheter* Normalt skall den stå i klart samband med uppgifter som finns angivna i landets aktuella, av regeringen godkända utvecklingsplan. Dessa förutsättningar kan inte alltid uppställas formellt då det galler stod till exempelvis missionens skolor eller hälsovårdsinsatser Reglerna har inte heller strikt upprätthållits ifråga om familjeplaneringsarbetet. Men vi måste även i sådana fall veta, att verksamheten åtnjuter myndigheternas stod

Kontrasten till 1970-talets tankande framträder klart genom det följande citatet från Michaneks anförande inför "Rådslag 65" som socialdemokratiska partiet och LO anordnade bland sina medlemmar Vid upptaktskonferensen den 24 januari 1965 framhöll Michanek bl a att "Bistandsförvaltningen måste, har som annorstads, få en chans att ta *initiativet*, att få börja *planera från början* några ordentliga insatser inom ramen för de planer och önskemål som mottagarländerna presenterar". Även har var emellertid utgångspunkten mottagarländernas planer.

4 *Prop. 1968.101*, s 12 I likhet med prop. 1962 100 framhålls också (s86) att för att få god effekt måste biståndets utformning och inriktning baseras på kunskap om mottagarlandets behov och förutsättningar, och att biståndsåtgärderna måste utformas i nära samverkan med mottagarlandet så att verksamheten får prägel av ett omsidesigt samarbete snarare än ensidig hjälp. "Man bör från början syfta till verksamhet, som är väl integrerad i mottagarlandet."

5 *Ibzd.*, s 84–85.

6 *Prop. 1972.1*, Bilaga 5, s 23–24 Samtidigt framhålls att mottagarlandernas ofta begränsade administrativa kapacitet utgjorde ett problem som riskerade urholka principen. Stödet till UNDP motiverades bl a med att UNDP hade beslutat bistå u-landerna med att utifrån deras egna utvecklingsplaner och prioriteringar samordna samtliga FN-insatser i länderprogram. Se också *UU 1972.6*, s 14, för liknande synpunkter.

7 *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 65. Se också *UU 1974.3*, s 61.

8 *Prop. 1971.1*, Bilaga 5, s 19

9 *UU 1972.6*, s 38.

10 *Ibzd.*, s 38–39.

11 Se bl a *Prop. 1975.1*, Bilaga 5, s 32–33, där det står att "Valet av områden som skall E forskningsstöd bör i betydande mån göras beroende av vilka insatser som efterfrågas direkt av u-landerna" Den forskning som stöds skall "i så stor utsträckning som möjligt bedrivas vid u-landsinstitutioner och av u-landsforskare".

12 Se bl a *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 22, där regeringen framhöll att "utformningen och inriktningen av Sveriges industribistånd i framtiden blir . . . beroende av de prioriteringar mottagarlanderna gör inom givna finansiella ramar".

13 Se bl a *UU 1973.3*, s 50, där utrikesutskottet framhöll att stöd genom enskilda organisationer begränsas till projekt som är integrerade med de centrala och lokala myndigheternas planer och "godkänns och valkomnas av myndigheterna i u-landet".

14 Se bl a *UU 1975.4*, s 70, där utrikesutskottet konstaterade att det inte förelåg något principiellt hinder mot leveranser av sådana produkter som föreslogs i motionerna 1975.328, 739, 1158 och 1162, om ett mottagarland skulle uttrycka önskan om detta Det framhålls också att "Mottagarlandernas prioriteringar och förhandlingar inom de internationella organisationerna torde E visa hurvida det är av biståndspolitiska synpunkter motiverat att bygga upp ytterligare lagringskapacitet i Sverige."

15 *Ibzd.*, s 76, där utrikesutskottet i anslutning till anmodanden i flera motioner beträffande utformningen av katastrofbiståndet framhöll att några principiella hinder mot att inkludera de nämnda livsmedlen i biståndet inte förelåg "om de i det enskilda fallet skulle vara lampliga och acceptabla för ifrågakvarande mottagarländer".

16 Se bl a *UU 1973.3*, s 31.

17 Se bl a *ibid.*, s 41, där utrikesutskottet framhöll att mottagarna "bör fritt kunna besluta vilka varor de önskar erhålla". Se motionerna 1974 657 av Gunnar Helén m fl (fp) och 1974 1271 av Thorbjörn Falldin m fl (c) med hemställan om att varubiståndet skulle laggas utanför landerramarna Utrikesutskottet upprepade ånyo att mottagarlanderna fritt borde kunna välja de varor de önskade Utskottet tillfogade emellertid att varubistånd (på gäfv villkor) som inte utnyttjades av en mottagare, på grund av mottagarens prioritering, kunde överföras till andra Se också motionerna 1975 1157 av Wiggo Komstedt (m) och 1975 734 av C H Hermansson m fl (vpk), och utrikesutskottets utlåtande i detta sammanhang (*UU 1975.4*, s 80) där tidigare principer vidhölls

18 Se bl a *UU 1975/76.14*, s 75.

19 Se bl a *Prop. 1973.1*, Bilaga 5, s 16 och 32, *Prop. 1974.1*, Bilaga 5, s 14 och 43, *UU 1973.3*, s 10–12 I utrikesutskottets motivering står det (s 12) bl a att den "har till syfte att låta mottagarlandets regering avgöra hur dessa [svenska biståndsb] resurser bäst skall kunna nyttiggöras för landets utveckling. Därmed kommer biståndets inriktning på sektorer och enskilda projekt att styras av mottagarlandets önskemål och prioriteringar."

I diskussionen om mottagarcentrering har statsmakterna tagit för givet att prioriteringen på mottagarsidan skulle göras av mottagarlandets statsmakter och myndigheter L-O Edström framhöll (i "En biståndsbyråkrats självansökan", *Rapport*, 1973.2, s 23) att formuleringen "utvecklingssamarbetet bygger på u-landernas prioriteringar" antingen är aningslös eller ohederlig Det som avses är enligt Edström "prioriteringar uttryckta av u-landernas centrala planeringsmyndig-

het i ett visst, givet ögonblick." ... "utvecklingssamarbetet är redan och blir i växande grad en fråga för centralbyråkrater och skrivbordsadministratörer i både u-landerna och i-landerna. Mäniskorna det gäller sitter alltså på undantag."

20. *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 16. Först då mottagarlandets egen planering bestämmer samarbetets inriktning kan de bilaterala och multilaterala biståndsgivarnas insatser samordnas med de egna utvecklingsansträngningarna. "Länderprogrammeringen blir på så sätt ett viktigt instrument för att möjliggöra en utveckling i enlighet med u-landets egna önskemål och värderingar. Denna målsättning avspeglas i den planerings- och avtalsteknik som tillämpas i den direkta svenska biståndsgivningen."

Se för Julius Nyerere, "Tanzania och det svenska biståndet", i *Tiden*, 1968:2, där han bl a framhåller att "Sverige har aldrig försökt att frånta oss vårt ansvar för de beslut som skall fattas. Sverige försöker aldrig att underminera den växande känslan av 'self-reliance', utan försöker tvärtom alltid att stärka den. Och Sverige har aldrig vid något tillfälle försökt att tala om för oss hur vi skall bedriva vår politik, varken inrikespolitiskt eller utrikespolitiskt." Det måste emellertid tillfogas att detta framkom i ett tal vid statsminister Erlanders besök i Tanzania i januari 1968 – och ett sådant tal skall normalt fylla många funktioner, där den normetablerande kanske är viktigare än den analytisk deskriptiva funktionen.

21. *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 17

22. Se bl a *UU 1975 4*, s 12, och *UU 1975/76. 14*, s 22–23

23. Se *Prop. 1961:174* och *SU 1961.157*.

För en framställning av biståndsadministrationen fram till 1961, se *Den svenska utvecklingshjälpens administration. Betänkande av utredningen om biståndet till utvecklingsländer mars 1961*. Statens Offentliga Utredningar 1961:22, Stockholm 1961, speciellt kapitel 2. Det heter bl a (s 18) att

För att förstå den svenska biståndsverksamhetens nuvarande organisation eller kanske snarare brist på organisation, måste man kanna till något om dess ursprung. Liksom fallet var med de olika FN-organen har biståndsfrågorna här i Sverige i stort sett kommit att laggas på redan existerande myndigheter och institutioner, vilka tillskapats för helt andra ändamål. De nya arbetsuppgifter som följt harav har emellertid oftast måste lösas utan någon förstärkning av personalen. Att man under sådana förhållanden lyckats så bra som man gjort, kan endast förklaras genom den entusiasm, det intresse och den generositet beträffande sin frid, som enskilda personer visat då det gällt bistånd till utvecklingsländerna.

Rörande samordningen konstaterades bl a (s 19) att utrikesdepartementet

svarar rent allmänt för den politiska bedömningen av biståndsfrågor och förbereder konselj-ärenden, för vilka i regel statsrådet Lindström är föredragande. UD ger vanligen instruktioner till svenska delgater i internationella organ, samordnar dessas arbete, distribuerar rapporter. Den bilaterala biståndsverksamheten och FN:s biståndsprogram faller på UD:s politiska avdelning (tredje byrån) under det att frågor om utvecklingsländerna, vilka kommer upp i OECD, EPA, GATT m. m. hänförs till handelsavdelningens första och andra byråer. Handelsavdelningens tredje byrå svarar för stipendiaterna på atomområdet och för ECE, ECAFE och ECLA.

Rörande biståndsförvaltningens första år, se också Klas Markensten, *Svensk u-landshjälp idag*, s 7–10. Han framhåller bl a att det första praktiska resultat av CK:s verksamhet kom år 1954, då Sverige undertecknade ett avtal med Etiopien om tekniskt bistånd till ett byggnadstekniskt institut. Året därpå slöts ett liknande avtal om en yrkesskola i Pakistan. Den första Sverige-hjälperinsamlingen år 1955 gjordes i CK:s regi. För medlen byggdes ett barnsjukhus i Etiopien. Dessutom startades biståndsverksamhet i Sverige en veterinärkurs med deltagare från Indien och Thailand hölls år 1955 i Stockholm, och 1956 kom CK:s första stipendiaterna till Sverige. Markensten framhåller att den svenska hjälpen fram till år 1962 var av relativt liten omfattning och i administrativt hänseende splittrad. "Till och med år 1962 hade 120 miljoner kronor utbetalats för biståndsändamål, vilket även i pengar räknat var mindre än vad t. ex. missionen under samma tid satsat i u-landerna. Biståndsanslagen uppgick år 1961 till 50 miljoner kronor, 1962 års uppräkning medförde en höjning till 130 miljoner. Efter år 1962 har anslagen årligen höjts med cirka 50 miljoner kronor. År 1967 översteg biståndsanslagen 400 miljoner ...".

24. Klas Markensten (i "Biståndets organisation", i Lennart Wohlgemuth, red, *Bistånd på mottagarens villkor*, Stockholm 1976, s 175), ger följande knappa karakteristik av denna period:

NIB-tiden blev kort och dramatisk. Verksamheten utvidgades och antalet projekt ökade. NIB rekryterade ett antal personer med kanske mer idéer än erfarenhet.

NIB som organisation hade svåra problem, bl a ledningsproblem. Förhållandet mellan ledning hemma och projektcheferna på fältet var konfliktfyllt. Kontakterna med allmänhet och press försämrades hastigt och flera lämnade sin anställning hos nämnden, mer eller mindre i protest mot de rådande förhållandena. Konflikterna kring NIB ledde till att NIBs generalsekreterare fick avgå.

Se f o Arne Sjöberg, *NIB-krasen* (opublicerad uppsats för proseminariet i statskunskap, Uppsala vt 1966) för en sammanfattning av krisens förlopp.

25. Se *Prop. 1965:63* och *SU 1965:125*. SIDA:s verksamhet reglerades redan från början av Kungl. Maj:ts instruktion SFS 1965:666, som den 19.6.1973 ersattes av SFS 1973:687. Denna fastställer bl a att den allmänna verkstadsplan skall tillämpas på styrelsen.

För ett kraftigt pläderande för biståndets koncentration och för reformer av den starka uppsplittningen av den svenska biståndsförvaltningen, se Ernst Michanek, *Vår insats för u-länderna*, särskilt s 22–34.

26. Se *Prop. 1970:1*, Bilaga 5, s 4 och 21–23. Tidigare hade riksdagen yttrat sig för en ökad organisatorisk och anslagsteknisk samordning av biståndet (*SU 1967:53*), och regeringen hade försökt tillämpa administrativa förbättringar (*Prop. 1968:101*). Se vidare särskilt *Prop. 1970:44*, med förslag om upprättandet av bl a en tjänst som statssekreterare i utrikesdepartementet och andra tjänster vid avdelningen för internationellt utvecklingssamarbete. Statsutskottet anslöt sig till detta förslag och dessa premisser, och tillfogade att den nya organisationen borde medföra en klarare och mer ändamålsenlig arbetsfördelning än den existerande mellan departement och verk. Den förstärkta departementsorganisationen skulle förhoppningsvis också möjliggöra en mer effektiv svensk medverkan i ledningen och samordningen av de internationella biståndsprogram som Sverige lämnade växande bidrag till. Däremot skulle den enligt utskottet inte leda till någon minskning av SIDA:s arbetsuppgifter vad avser dess planering av resursanvändningen, landprogrammeringen av insatser eller värderingen av biståndets effekter. Se *SU 1970:85*, s 2–3.

Redan 1967 kritiserades att biståndet administrativt splittrades mellan SIDA och finansdepartementet – se Klas Markensten, *Svensk u-landshjälp idag*, s 19

... problemet är att det svenska tekniska och finansiella biståndet delvis handhas av olika myndigheter. Mest markant är att finansdepartementet och inte SIDA förarbetar och lägger fram anslagsförslag för det bilaterala finansiella biståndet. Detta medför onödigt höga administrationskostnader och fordrar en ständig samordning mellan myndigheterna. Olika regler gäller också för finansiellt och tekniskt bistånd, vilket givetvis försvårar arbetet. Biståndsformerna är i praktiken integrerade och t. ex. en gåva i form av experttjänster eller material kan nu hänföras till både finansiellt och tekniskt bistånd. I många fall kommer därför olika bestämmelser att gälla för samma slags insatser. Den administrativa uppsplittningen av tekniskt och finansiellt bistånd är inte rationell, och det är uppenbarligen inte av rationella skal som den bibehålls.

Markensten påpekade (s 40 ff) dessutom att finansdepartementet hade hand om anslagen till multilateral finansiell hjälp och representerade Sverige i vissa av de internationella organen. UD var överorgan för SIDA och ansvarade för anslagen till multilateralt tekniskt bistånd och administrerade dessutom en del bilateralt bistånd – t ex bidrag till vissa skolor i de nya länderna i södra Afrika. Handelspolitiskt och kommersiellt bistånd sköts av handelsdepartementet och exportkreditnämnden. Ett flertal andra instanser var också inkopplade. Riksbanken hade administrativa uppgifter i samband med den finansiella hjälpen. Jordbruks- och ecklesiastikdepartementen sysslade med viss utsträckning med biståndsfrågor. Dessutom hade FN:s fackorgan förbindelsekommittéer i Sverige, med bl a rekrytering av FN-expert till uppdrag. "Vissa försök har gjorts att koordinera alla dessa myndigheters arbete med biståndet, men de har hittills inte givit något lysande resultat", enligt Markensten, som argumenterade starkt för en mer rationell administration av det svenska biståndet. Detta borde enligt Markensten skötas av SIDA, oavsett om det ges bilateralt eller multilateralt.

27. Se motion 1970 II:1200 av Ola Ullsten (fp) m fl, och särskilt yttrande av mittenpartiernas representanter i statsutskottet (*SU 1970:85*, s 5). Statsutskottet (*SU 1970:85*, s 3-4) avstyrkte motionen, men hänvisade till att den nya avdelningen inom utrikesdepartementet skulle få tjänster med uppgift att bevaka sådana handelspolitiska och kommersiella frågor som har biståndsaspekt, däribland UNCTAD-frågor, vissa GATT- och OECD-frågor liksom frågor rörande internationella råvaruavtal, exportframjande bistånd, exportkreditgivning och investeringsgarantier till u-lander.

28 Se bl a *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 58-61, *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 48, *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 63, och *Prop. 1975/76*, Bilaga 5, s 65. För utformningen av denna organisationsstruktur, se också *Fralsarkramen*, Rapport från samrådsgruppen för omfördelning av arbetsuppgifter (stencil, daterad 1971 09 15). Se för övrigt *Handbok-SIDA-Allman* (HSA 1973-06-28) för särskilda föreskrifter angående organisation, beslutsordning, biståndsproduktion, personaladministration, ekonomisk och allmän administration, och *Metodhandboken, Anvisningar för planering och uppföljning* (APU 1973-12-20) med anvisningar för insatsberedning och insatsförvaltning, och *Handbok för SIDA-byråer* med arbetsprogram för varje enskild byrå inom SIDA. Se också *Handbok för biståndskontor* och Kungl. Maj:ts instruktion för biståndsassaché av 1973 06 29. Regeringen gav 1970 01 23 utrikesministern bemyndigande att tillsätta en ledningsgrupp med uppgift att gå igenom SIDA:s organisation och arbetsformer - med representanter för utrikesdepartementet, finansdepartementet, SIDA och statskontoret - "Ledningsgruppen för översyn av SIDA:s organisation (LÖSO)". Denna framlade ett principförslag till ny organisation för SIDA 1972 05 29. Förslaget byggde på att biståndet skulle styras av landerprogrammen och de finansiella länderramarna. Fyra huvudenheter skulle inrättas - en utredningsenhet, en beredningsenhet, en serviceenhet samt en personal- och ekonomienhet. Förslaget överstämde av utrikesministern till Biståndspolitiska utredningen. En översyn av organisationsstrukturen ingår i direktiven för denna utredning.

Fralsarkransorganisationen fick sitt namn från den grafiska framställningen av strukturen (s 30) där de nio byråerna, A-I (personalbyrå delades från 1973 upp i en rekryteringsbyrå och en personalbyrå), omger en direktion på tre medlemmar förutom generaldirektören. Denna struktur avlöste SIDA:s tidigare linjeorganisation. I förslaget diskuterades och föreslogs en intern funktionsfördelning och samordningsprocedurer mellan landerbyrå, sektorbyråerna och biståndskontoren.

29. Se *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 44-45. Biståndskontoren hade 1971 en stab på 56 personer, varav 14 lokalanställda. De hade som uppgift bl a att svara för SIDA:s kontakter med projekten, för personaladministration och personalvård vad gäller SIDA:s fältpersonal i mottagarlandet, samt för planering och genomförande av den fortbildning av personal som sker på fältet. Chefen för biståndskontoret utsågs vanligtvis till biståndsassaché och underordnades chefen för vederborande utlandsmyndighet, och skulle bistå denne med tex rapporteringen beträffande förhållanden av betydelse för svenskt utvecklingssamarbete med mottagarlandet. Regeringen konstaterade (s 49) att en successiv delegering ägde rum till biståndskontoren av arbetsuppgifter av både operativ och administrativ karaktär. 1971 hade Sverige inga egna biståndskontor i programlanderna Indien och Botswana. För den vidare utvecklingen, se bl a *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 65-66 och 68. SIDA hade dessutom en tjänsteman vid beskickningen i Rom.

30. Se *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 5.

31. Se *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 7

32. *Prop. 1975/76:100*, Bilaga 5, s 68.

33. Se *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 54-55, *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 45, och *Prop. 1974:1*, Bilaga 5, s 59. Enligt *Prop. 1975/76*, Bilaga 5, s 67-68, hade ramen för utsänd personal vid biståndskontoren då ökat till 68, så att SIDA utöver de 25 i personalstaten kunde ha 43 utsända tjänstemän vid biståndskontoren. SIDA föreslog att man skulle få rätt att flytta tjänster mellan hemmamyndigheten och biståndskontoren för att uppnå önskvärd flexibilitet i organisationen. Regeringen sa sig i princip vara villig att gå med på detta, men först sedan frågan om forflyttningsplikt för SIDA:s personal närmare utretts.

34. *Prop. 1975:1*, Bilaga 5, s 79.

35. Se *Analys av SIDA*; Revisionsrapport 1974-10-25, Riksrevisionsverket, s 0:1. Se också s 2:16-18, där det framhålls att fralsarkransorganisationen var en kompromiss mellan företrädare inom SIDA för en renodlad sektororganisation och dem som höll på en renodlad ländersorganisation. "RRV ifrågasätter dock om SIDA:s nya organisation och planeringsteknik framjar en övergång till mer landerorienterat bistånd och om landerprogrammeringsprincipen därigenom har

kunnat komma till uttryck på önskvärt sätt. Organisatoriskt är nämligen länderbyrån jämförbar med sektorbyråerna och vad beträffar insatsberedningen, så sker denna i huvudsak vid sektorbyråerna, vilka i dessa viktiga avseenden kan sägas inta en stark ställning gentemot länderbyrån." Se också s 7.29 där det framhålls att det ibland förefaller som om "land/sektornivåns dokument snarast ger en lägesbeskrivning av en tämligen självständig och kontinuerlig insatssonderande och beredande process som i flertalet fall sköts inom sektorbyråerna"

36. *Ibzd.*, s 0:8. Se också s 2:17 och 7.29, där RRV drar slutsatsen att planeringssystemet borde innehålla betydligt mer av central- och länderbaserad styrning än vad som var fallet. "Idealet vore att en länderbyrå hade ansvaret för biståndets fördelning mellan och inom mottagarländerna och svarade för alla förhandlingar (även de om enskilda insatser) med mottagarländerna. Mellan länderbyrå och sektorbyrå skulle närmast råda en uppdragsgivare/konsult-relation. En annan tankbar variant är att de landervisa planeringsramarnas fördelning inom programländerna omhändersades av en till varje huvudmottagarland kopplad länderbyrå med ansvar för att föra förhandlingarna." Den sistnämnda varianten överensstämde med LÖSOs förslag om landansvariga befattningshavare.

37. *Ibzd.*, s 0:4. RRV konstaterade att fördelningen av biståndet på ämnessektorer sedan några år hade uppvisat en jämn och stabil utveckling, där var och en av de sex huvudsektorerna tog i anspråk 15–20 procent av SIDA:s totala medel för bistånd. Denna fördelning fann RRV påfallande jämn "och utesluter inte formodanden om att den snarare skulle kunna vara en produkt av organisationsstrukturen än baserad på det reella behovet av insatser inom de olika ämnesområdena. Det skulle i så fall strida mot den princip om mottagarcentrering som SIDA hävdar". I SIDA:s svar till RRV (*Riksstyrelsens utredningsrapport "Analys av SIDA"*, brev daterat 1975 02 19) heter det (s 6) att RRVs underlag för en sådan misstanke "förefaller bristfälligt, med relativt godtyckliga sektorgränser och föga hänsyn till utvecklingen över tiden", något som emellertid inte hindrade att SIDA fann att påpekandet av att en sådan risk förelåg kunde vara relevant.

38. *Analys av SIDA*, s 0:4.

39. *Ibzd.*, s 0:1–2. Se också s 2:17–18. RRV fann emellertid att en långtgående administrativ delegering till biståndskontoren kunde vara olycklig om man avsåg skapa en enhetlig svensk biståndspolitik, samt att en sådan delegering förutsatte rekrytering av mer kvalificerad personal vid biståndskontoren.

40. *Ibzd.*, s 0:8 och 2:17–18.

41. *Riksstyrelsens utredningsrapport "Analys av SIDA"*, brev från SIDA till RRV daterat 1975 02 19.

42. Klas Markensten, i Wohlgemuth, red, 1976, s 176.

Se även Klas Markensten, *Svensk utlandshjälp idag*, s 43–46, för liknande synpunkter 9 år tidigare, och en argumentation för en vittgående decentralisering av biståndsadministrationen.

43. I Wohlgemuth, red, 1976, tillade Markensten att motsättningen mellan huvudkontoret och biståndskontoren förstärks av det geografiska avståndet och kommunikationssvårigheterna.

44. *Ibzd.*, s 177. Markensten framhöll att för att Sverige skall få en mer mottagarinriktad biståndsorganisation fördras att biståndet blir mer mottagారిorienterat. "Biståndsorganisationens roll måste vara att som serviceorgan bedriva sin yrkesutövning i mycket nära samarbete med mottagarlandet och på mottagarlandets villkor. Biståndsorganisationen bör vara länderindelad och smidigt anpassad till mottagarländernas önskemål."

45. Se text motion 1975:730 av Gunnar Helén m fl (fp) med förslag om att tilldela SIDA personalresurser utöver regeringens förslag, motiverat bl a med att det annars kunde uppstå risker att organisationen inte blev effektiv och inte hade tillräckliga möjligheter till kontroll. Se också reservationen av Folkpartiets representanter i utrikesutskottet (*UU 1975:4*, s 135). Se också motion 1974:657 av Gunnar Helén m fl (fp).

46. Se bl a *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 49, och *Prop. 1972:1*, Bilaga 5, s 60. Se också *UU 1974:3*, s 60–62 (där det framhålls att den betydande ökningen av biståndets volym kunde motivera en förstärkning av SIDA:s administration, "även om det ingalunda föreligger en självklar proportionalitet mellan biståndsanslagens ökning och behovet av personalförstärkningar"), och *UU 1975:4*, s 90–92. Se för övrigt också SIDA:s brev till RRV (1975 02 19), s 3 för en liknande bedömning.

47. *Prop. 1971:1*, Bilaga 5, s 49.

48. *Prop. 1973:1*, Bilaga 5, s 20–21.

49 *Prop 1975 I*, Bilaga 5, s 39.

50 *Idem*. Det framhålls att det etablerade presentationssattet gav viktig information om biståndets inriktning, och att det var fördelaktigt att bistånd som administrerades på olika sätt redovisades under olika anslag. Folkpartiet knöt an till SIDA:s förslag som gick ut på att medelallokeringen mer konsekvent kunde fördelas på de olika ändamålen. Se motion 11975.730 av Gunnar Helén m fl (fp) och reservationen av partiets medlemmar av utrikesutskottet (*UU 1975-4*, s 111).

51 *Idem*. Dessutom överfördes viss del av kostnaderna för biståndskontoren vid vissa ambassader från anslaget bilateralt utvecklingssamarbete till anslaget för SIDA.

52 *Ibid.*, s 25–27.

53. Se motion 1973 1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c).

54. *UU 1973.3*, s 54. Utskottet betonade att det var speciellt viktigt för beredningen av Sveriges insatser på familjeplaneringens område att den myndighet som innehade sakkunskapen också i fortsättningen fick bereda både det multilaterala och det bilaterala biståndet.

55. Se motion 1974:657 av Gunnar Helén m fl (fp) och 1974-1271 av Thorbjörn Fälldin m fl (c).

56. Motion 1975 246 av Gösta Bohman m fl (m). Se också reservationen av partiets representanter i utrikesutskottet (*UU 1975.4*, s 126).

57. Se motion 1975-730 av Gunnar Helén m fl (fp). För utrikesutskottets tillstyrkan, se *UU 1975.4*, s 52. Regeringspartiets medlemmar (s) av utskottet framlade emellertid en reservation (s 127–28), som tillstyrkte propositionens förslag om att representanter för SIDA, UD och forskningsintressena tillsammans inom det foreslagna beredningsorganet skulle bereda forskningsärendena, och att denna beredning skulle få en organisatorisk självständighet. De avvisade yrkandet i motion 730 – forskningsberedningen och SIDA tilldelades där, var för sig, samma beredningsuppgifter, enligt reservationen.

58. Se motion 1975.729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c).

59. Se bl a ovan, not 54. Se speciellt *UU 1974.3*, s 59–60, i anslutning till motionerna 657 och 1271. Utskottet påminde där om att det enligt grundlagen var regeringen som ingick överenskommelser med annan stat eller mellanfolklig organisation – en förvaltningsmyndighet hade inte denna kompetens utan särskilt bemyndigande från regeringen. Under utskottsbehandlingen hade det framgått att motionernas syfte var att understryka betydelsen av att SIDA deltog i beredningen av ärenden rörande Sveriges medverkan i internationella organisationers biståndsprogram. Utskottet påminde i detta sammanhang om följande uttalande av statsutskottet (*SU 1970.85*, s 3).

Utskottet förutsätter vidare att den sakkunskap som finns företräd i inom SIDA också fortsättningsvis utnyttjas i det multilaterala utvecklingssamarbetet, däribland även vad gäller de svenska förberedelserna för och deltagandet i moten inom de mellanstatliga organisationerna. En fortsatt nära kontakt med och god insikt i de internationella organens planering och löpande verksamhet är av största betydelse även för SIDA och för utformningen av Sveriges bilaterala utvecklingssamarbete som i allt större utsträckning anknyts till och samordnas med de internationella biståndsprogrammen.

Utrikesutskottet underströk vikten av att nära kontakter upprätthålls mellan departement och myndigheter vid handläggningen av ärenden avseende det multilaterala samarbetet. Det hänvisade till prop. 1974.1, där det framhålls att detta skedde bl a inom ramen för den s k multilaterala samrådsgruppen "Harigenom har ett enhetligt uppträdande i de olika organisationerna möjliggjorts, liksom en närmare samordning med det direkta svenska utvecklingssamarbetet." Utskottet framhöll att man borde lägga lika stor vikt vid *samråd* mellan berörda departement och myndigheter, vilket är ett nödvändigt led i utarbetandet av en hållfast svensk biståndspolitik, som vid *samordningen* av de svenska ställningstagandena i olika organ. Ansvaret för samordningen av utrikespolitiken – inbegripet biståndspolitik – är utrikesdepartementets, och utrikesledningen måste hållas informerad om alla kontakter av utrikespolitisk betydelse som svenska myndigheter upprätthåller med utländska eller internationella organ.

Utskottet framhöll i anslutning till detta att det "valkomnar" att SIDA i sin årliga anslagsframställning inkommer med synpunkter på Sveriges medverkan i de internationella biståndsprogrammen. Utskottet menar att en sådan ordning ger riksdagen bättre underlag vid bedömningen av dessa program och att möjligheterna i övrigt till en öppen och realistisk debatt om verksamheten vidgas." Utskottet upprepade detta följande år (*UU 1975 4*, s 92–93).

60. Se bl a *UU* 1975.4, s 92, där det bl a framhålls att UD, SIDA, och Svenska Röda Korset är representerade i katastrofgruppen vars sammantraden förbereds i nära samarbete mellan handläggare inom SIDA och UD, som kontinuerligt utbyter informationer om katastrofläget i berörda länder. Utskottet understrokt vikten av arbetsformer som gjorde det möjligt att raskt inleda insatser utan administrativt dubbelarbete och att genomföra dem effektivt och sakkunnigt, och uttryckte tillit till att SIDA och UD under hand kunde utveckla rutiner som rationellt utnyttjade den kapacitet som fanns inom verk och departement.

61. Se bl a *Prop* 1970 1, Bilaga 5, s 22–23, *Prop*. 1971 1, Bilaga 5, s 21–22, *Prop*. 1972 1, Bilaga 5, s 24–25 (där det understroks att det är "väsentligt att det svenska uppdragandet i de många internationella organisationer som behandlar u-landsproblem grundas på enhetliga riktlinjer").

62. Se *Prop* 1970 1, Bilaga 5, s 21, och följande års statsverks- och budgetpropositioner.

63. *Prop* 1971 1, Bilaga 5, s 18. Regeringen framhöll att SIDA räknade med att insatserna för om budgetåret 1972/73 kunde baseras på sådana program.

64. *Prop*. 1972.1, Bilaga 5, s 37–38.

65. *Ibid*, s 38.

66. *Prop* 1974 1, Bilaga 5, s 32. Se också *Prop* 1974.1, Bilaga 5, s 43.

67. *Idem*. Citatet från *Prop*. 1973 1.

68. *Idem*. I *Prop*. 1974:1 framhålls att länderprogrammeringen från svensk sida möjliggjorde en mer rationell beslutsordning, samtidigt som långsiktigheten i samarbetet gjorde det lättare för mottagaren att mer effektivt planera in de svenska resurserna i de totala utvecklingsansträngningarna. De årliga förhandlingarna forlades, enligt propositionen, till en tidpunkt som bäst passade in i mottagarens eget budgetarbete. Se också s 65, där det påpekades att länderprogrammeringen möjliggjorde en rationalisering av den svenska biståndsförvaltningen.

69. *Prop*. 1974.1, Bilaga 5, s 43.

70. *Prop*. 1973 1, Bilaga 5, s 31–32, och *Prop* 1974.1, Bilaga 5, s 43. Däremot avstyrktes ett förslag om att öka den beloppsmässiga ramen för SIDA:s bemyndigande till att avtala om sådan insats som inte omfattas av samarbetsavtal från max 1 mkr till 5 mkr. För förslaget om detta, se motion 1973.1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c). Utrikesutskottet avstyrkte motionen av formella skäl (*UU* 1973:3, s 54), men de två mittenpartierna och Moderata Samlingspartiet framlade en reservation med stöd för motionen (*ibid*, s 81).

Bertil Odén (i "Landprogrammering – biståndsteknik och biståndsfilosofi", i Wohlgemuth, red, 1976, s 50–51) skisserar de viktigaste etapperna i landprogrammeringsarbetet under en årlig planeringsperiod som följer: I god tid före förhandlingarna om årsavtal överlämnar mottagarlandets regering ett förslag till hur den finansiella ramen för det följande året skall utnyttjas, samt förslag till hur man skall utnyttja den preliminära ramen för vart och ett av de följande två åren. Detta förslag anger fördelningen mellan insatser och resursslag inom den finansiella ramen, och inkluderar redan avtalade insatser, insatser under beredning och förslag till nya insatser. De nya insatserna måste beredas inom och godkännas av SIDA innan svenska resurser kan överföras. Som regel täcker redan avtalade insatser och insatser under beredning utrymmet för det första året, medan möjligheterna att planera in nya inslag främst finns under de två följande åren. Mottagarlandets förslag bereds så inom SIDA, som utarbetar förslag till avtal. SIDA:s förslag skall dessutom innehålla en ekonomisk och social analys av mottagarlandet, inbegripet dess bistandsbehov, en redogörelse för det pågående samarbetet och förslag till hur det framtida biståndet skall inriktas och utformas. På denna grundval fastställer så regeringen anvisningar och utser en delegation för förhandlingar. Dessa resulterar i ett årsavtal, som anger vilken ram som skall gälla för det följande budgetåret och hur pengarna skall fördelas mellan insatser och resursslag. Förhandlingarna ger också möjlighet till att allmänt diskutera utvecklingssamarbetet, och slutsatserna nedtecknas i ett planeringsprotokoll, med sikte på att styra den långsiktiga planeringen av biståndet. Protokollet innehåller också uppgifter om de preliminära ramarna och deras användning för de två sista åren av den treåriga planperioden. När sedan den svenska riksdagen har beslutat om budgeten för det kommande året och planeringsramarna för de totala anslagen för de följande två åren, utfärdar regeringen planeringsbrev och regleringsbrev till SIDA, och därefter börjar ett nytt kretslopp. Mottagarlandet har – efter det att samarbetsavtalet har trätt i kraft – möjligheter att företa resursoverföringar från sådana projekt eller program som har blivit försenade till andra där genomförandet går snabbare än beräknat, inom den totala ramen för budgetåret. Man kan också

ersätta ett resursslag med ett annat – t ex be om personal i stallet för pengar, eller omvänt – något som ger landet större rörelsefrihet vid utnyttjandet av de svenska resurserna.

Också flera andra bidrag i denna antologi beror samarbetsprocedurerna mellan givarland och mottagarland rent generellt, och med utgångspunkt från de svenska procedurerna speciellt. Se bl a Lennart Wohlgemuth, "Biståndet och projektcykeln", Ulla Strom, "Biståndsavtal" (speciellt avsnitten om årsavtal och insatsavtal, s 74–75), Lars Ekengren, "Biståndsformer" (särskilt s 145–51), Gosta Westring, "Upphandling", s 77–95 (speciellt s 85–86 och 94–95), och Klas Markensten, "Biståndets organisation".

Se f o också Lars-Erik Birgegård, *Sammanfattning av Vad styr projekt i u-lander (The Project Selection Process in Developing Countries, A Study of the Public Investment Project Selection Process in Kenya, Zambia and Tanzania)*, The Economic Research Institute at the Stockholm School of Economics, Stockholm 1975), i *Meddelande från utredningsbyrån* (Resultatvärdering 21, 1975 10 03), som bl a framhåller att sökandet efter alternativ är mycket begränsat på alla stadier av processen. De avgörande besluten fattas i inledningsskedet, och dessa beslut reducerar antalet möjliga alternativ och begränsar valfriheten i framtiden.

71. Se *Prop. 1972 I*, Bilaga 5, s 38–39, citerat s 39. Där står (s 38) att programbistånd kan utformas på skilda sätt och ges olika resursinnehåll.

Importprogramstod kan avse finansiering av ett lands importbehov för en viss sektor eller av en viss vara. Stödet till en sektor kan också innefatta lokalkostnadsfinansiering och kan kombineras med personell förstärkning av den ansvariga myndigheten, t ex i form av konsultinsatser för planering. De finansiella resurserna kan ställas till förfogande som kredit eller gåva, i form av pengar eller varor. Som exempel på importprogrambistånd i det svenska biståndet kan namnas krediterna till Indien samt varubiståndet i form av papper och konstgöding till Indien och Pakistan. Importprogrambistånd har alltid dominerat det svenska utvecklingsarbetet med Indien, där kapaciteten att planera och genomföra utvecklingsprojekt är hög, medan bristen på utländsk valuta utgör en flaskhals. Stödet till Tanzania och Kenya för landsbygdens vattenförsörjning är exempel på sektorprogrambistånd.

Awagningen mellan program- och projektbistånd bör liksom hittills bestmmas av önskemålen från de olika länderna samt de resurser som Sverige har att erbjuda. I samband med biståndsanslagens ökning torde dock programbiståndet få ökad betydelse.

För definitioner av begreppen projektbistånd, sektorbistånd och planbistånd, se bl a SIDA:s anslagsframställning för 1973/74, s 10, och för 1977/78, s 42–44.

Se för övrigt också *Prop. 1973.1*, Bilaga 5, s 31, med hänvisning till att SIDA framhåller att icke-andamålsbestamt stöd till genomförande av ett lands utvecklingsplan är den administrativt enklaste biståndsformen för biståndsgivaren. SIDA framhåller vidare att verket under lång tid hade eftersträvat att en ökad del av det svenska biståndet skulle innebära stöd till sektorer eller hela utvecklingsplaner i de länder som mottar svenskt bistånd. I detta sammanhang, se också *nedan*, not 101.

För tidiga bidrag i denna debatt, se f o Borje Ljunggren, "Bistånd på u-landets villkor", *Rapport*, 1971.7, s 14–16, samt Gösta Edgren, "Programbistånd – jomenvisst", *Rapport*, 1971.8, s 27–28.

Se också Karl-Göran Engström, "Program- eller projektbistånd?", *U-debatt*, s 114 ff.

72. *UU 1972:6*, s 14–15. Man konstaterade i detta sammanhang bl a att även programbiståndet anknyter till klart identifierade behov inom vissa utvecklingssektorer, och blir i viss mån projektinriktat, och kan innehålla element av kunskapsöverföring lika val som finansiella resursoverföringar. Men den relativa kostnaden för personal och administration blev mindre.

73. *Ibid.*, s 15

74. Se bl a *UU 1971.2*, s 17. Se också *UU 1972:6*, s 18, där kravet om fyllig och fortlopande information till riksdagen ges en mer generell utformning.

75. Se motion 1973:625 av Gösta Bohman m fl (m) och reservationen av partiets representant i utrikesutskottet (*UU 1973.3*, s 66) där det bl a står att "den nya metodiken för planeringen av det svenska biståndet aktualiserar riksdagens kontroll över u-hjälpens utveckling. Riksdagen måste ges möjlighet att ta del av och granska biståndsprogram av större räckvidd och med mera långsiktig verkan innan formliga avtal ingås. Det är inte godtagbart, om riksdagen blir bunden av omfattande flerårsprogram över vilkas utformning den inte haft något inflytande."

76. *UU* 1973:3, s 12.

77. *Ibzd.*, s 12–13.

78. *Prop* 1974:1, Bilaga 5, s 43.

79. *Prop* 1972:1, Bilaga 5, s 41. Regeringens fullmakter vad galler kreditbiståndet godkändes av riksdagen 1968. efter förslag från regeringen i *Prop* 1968:101 (*ibid.*, s 35–36)

80. *UU* 1972:6, s 40. Se också bl a *Prop* 1975:1, Bilaga 5, s 38.

81. Se motion 1975:246 av Gösta Bohman m fl (m)

82. *UU* 1975:4, s 9–10.

83. Se *UU* 1975:4, s 111–12 De socialdemokratiska utskottsmedlemmarna framhöll bl a att planeringen skedde i enlighet med riksdagsbeslut och att utrikesutskottet fick fortrolig information om planeringen av biståndet till olika länder innan regeringen fattade sitt beslut. De hävdade vidare att metoden var grundläggande för möjligheten till en effektiv planering av biståndet och därmed för mottagarländernas möjligheter att planera sina åtaganden i samarbetet.

Vi ställer krav på att mottagarländerna skall redovisa långsiktiga planer som underlag för samarbetet. Det är då en fråga om elementar solidaritet att Sverige kan ge utfästelser om omfattningen av vårt deltagande i detta samarbete. Det måste vidare ankomma på regeringen eller i förekommande fall SIDA att godkänna de enskilda insatser mottagarlandet föreslår för finansiering inom fastställda landramar. En annan ordning skulle helt oömtämligt möjligheterna till effektiv planering och resursutnyttjande samt strida mot principen om att samarbetsprogrammen skall baseras på mottagarlandets planering

84. Se bl a *UU* 1975/76:14, s 18.

85. *Prop* 1975/76:100, Bilaga 5, s 18

86. Se motion 1975/76:2000 av Gösta Bohman m fl (m). Se också särskilt yttrande av partiets representanter i utrikesutskottet (*UU* 1975/76:14, s 118–19). De konstaterade där att trots att riksdagen 1975, efter lottnings, hade avslagit utrikesutskottets utlåtande med motsvarande krav, hade regeringen likväl i betydande utsträckning tillgodosett utskottets önskemål, vilket bl a framgick av regleringsbrevet till SIDA. De fann därför ingen anledning att framlägga någon reservation

87. *UU* 1975/76:14, s 19

78. *Idem.*

Se motionerna 1975/76:207 av Tage Adolfsson (m) och 1975/76:2000 av Gösta Bohman m fl ch reservationen i anslutning till dessa motioner av partiets medlemmar i utrikesutskottet 75/76:14, s 111). I reservationen heter det att utvecklingssamarbetet visserligen bör bedrivas ikt, så att mottagarländerna kan basera sina planer på kännedom om det ungefärliga kan rakna med i framtiden, men de kubanska mottagarna var säkert redan tidigare val n diskussionen i Sverige rörande biståndet till Cuba, och medvetna om att nya krävdes för att biståndsavtal för tiden efter 1 juli 1976 skulle kunna upprättas ierna 1975/76:727 av Thorbjörn Fälldin m fl (c) och 1975/76:2055 av Per Ahlmark gemensamma reservationen av de två partiernas representanter i utrikesutskottet 09–10). De två partierna avstyrkte de två motionerna från Moderata Samlings-

14, s 39–40.

+0. Utrikesutskottet framhåller också att riksdagen upprepade gånger hade under- r utvecklingsbiståndet måste bedrivas på lång sikt, och att det var en styrka hos det ska biståndet att det haft denna långsiktiga karaktär.

93. Se *Riksrevisionsverkets revisionsrapport "Analys av SIDA"*, brev till RRV från SIDA daterat 1975 02 19, s 4. Styrelsen hänvisade bl a till SU 1970 84, till sitt svar på RRVs granskningsrapport om biståndet till Tanzania, och till sin anslagsframställning inför budgetåret 1975/76. SIDA konstaterade emellertid att detta kunde bjuda på problem i förhållande till de övriga målsättningarna "Att låta mottagarcentreringens princip ta över kan te sig problematiskt då det galler länder, vilkas utvecklingsplanering har delvis andra syften än dem som de svenska statsmakterna anser i första hand bora stödas." Denna precisering från SIDA kom efter det att RRV hade efterlyst en precisering och prioritering. Se *Analys av SIDA*, bl a s 39–10 och 43–4. Man pekar här på konflikten mellan de svenska uttalade biståndsmålen och principen om mottagarcentrering. RRV framhöll bl a att SIDA i sitt yttrande (1974-04-09) över en tidigare revisionsrapport, *SIDA i*

Tanzania, i alltför hög grad hade havdat att principen om mottagarcentrering var överordnad. Enligt RRV borde det betraktas som en viktig restriktion för genomförandet av det svenska biståndspolitiska målet, som var det enda egentliga målet för svenskt bistånd.

94. Brev från SIDA till RRV, daterat 1975 02 19, s 4

95. Dessa argument framfördes av Curt Ström, avdelningschef på SIDA, i "Landprogrammering – ett hinder för utveckling?", i *Rapport*, 1974.3, s 1–2. Han utgick från att ett mottagarcentrerat bistånd skulle innebära att finansministern i mottagarlandet skulle bestämma över dess användning, och hävdade att finansministern inte är de mest progressiva eller experimentellt inställda, vare sig i i-länder eller u-lander. Se vidare också hans preciseringar i "Replik", i *Rapport*, 1974 4, s 25.

96. Se bl a "Landprogrammering – ett stöd för utveckling", av Bertil Odén och Lennart Wohlgemuth i *Rapport* 1974.4, s 22–23. De framhåller bl a: "Att en av biståndsgivarna ska styra politiken eller prioriteringarna [i mottagarlandet] blir en ganska absurd tanke, om utgångspunkten är att det är fråga om en suverän stat. Ännu absurdare blir det när femton olika biståndsgivare har femton olika idéer om vad som är viktigt och vill pressa in just sin idé i programmet. ... Givarlandet kan aldrig ta över ansvaret för utvecklingen i mottagarlandet." För övriga inlägg i debatten med Curt Ström, se också Arne Ström, "Nytänkande i u-lander" och Borje Ljunggren, "Stromkantring", båda i *Rapport*, 1974.4, s 24–25.

97. Se texten Bertil Odén och Lennart Wohlgemuth, *ovan*, s 23. De preciserar emellertid att påverkan skall ske i diskussioner "där biståndet inte används för att pressa igenom speciella svenska fordon" Detta kan väl bara uppfattas som en restriktion som beror på intensiteten i de svenska övertalningarna och kvaliteten (subjektivt bedömd?) på innehållet i påverkningarna. Se också Bertil Odén i Wohlgemuth, red, 1976, s 55.

Curt Ström, *ovan.*, konstaterade å sin sida att något helt obundet bistånd, som obetingat bestäms av mottagarlandet, förekommer inte i verkligheten, bara i statsverkspropositioner och i mindre val genomtänkta tidningsartiklar. Attackplan, elektrisk tortrymateriel och annan polisutrustning är inte ovanliga poster i en u-landsbudget. Men inget u-land tror att SIDA skulle godkänna sådana ändamål i ett landprogram. Därför begär de inte sådant . Tvärtom vill man gärna veta vad givaren kan och onskar bidra med. Varför inte tillmötesgå ett mottagarlands regering på den punkten?"

Se följande intervju med biståndsministern Ola Ullsten (i *Rapport* 1977.3, s 31) där han konfronterades med frågan vem är egentligen mottagare – regeringen eller folket. Är det rimligt att givarlandet fränsäger sig allt ansvar? uttalade att han såg pragmatisk på frågan "Den totala mottagarcentreringen där vi bara gör som u-länderna säger är ohållbar, men lika ohållbart är det att ställa en massa detaljkrav. Det skulle ju bli någon form av biståndsimperialism, något som vi finner helt oacceptabelt. Det måste bli ett givande och tagande."

98. Se *Analys av SIDA*, s 0 6, där det havdas att dessa dokument har alltför få inslag av genuina SIDA-beslut och grunderna för dem. De mest programmatiska dokumenten återspeglar parternas gemensamma uppfattning. Se också s 0 7-8 och 7.20–21 och 27–29 RRV krävde bl a en systematisering av de avgörande analyserna och argumenten bakom de krav eller uppfattningar som biståndsmyndigheten anmände driva vid förhandlingar om t ex ett samarbetsavtal, kopplat till en redovisning av huvudpunkterna i mottagarlandets egen planering. SIDA spelade en aktiv roll på många sätt och hade policy-inflytande på mottagaren enligt RRV. De aktiva SIDA-besluten utgjorde en betydande del av SIDAS verksamhet, och denna linje borde framgå av planeringen. I princip kunde därför SIDAS biståndsplanering bestå av två delar. en planering som leder fram till val av förhandlingslinje, och en planering för verkställande av förhandlingsresultat.

99. *Ibid.*, s 4-3.

100. För exempel på en sådan bindning, se bl a Göran Dahlgren och Bo Westman, "Bundet bistånd", i Wohlgemuth, red, 1976, s 133 ff., speciellt s 164–69. Se vidare också *Utvecklingsbiståndets samhällsekonomiska effekter*, 1972.

101. Se bl a RRVs *Analys av SIDA*, s 4:10–11 och 5.19–20, där det bl a konstateras att "programbistånd på SIDA kan betyda praktiskt taget vad som helst", och att "SIDA i mycket ringa utsträckning hittills använt programbiståndsformer, vilket är anmärkningsvärt med tanke på att flera huvudmottagarländer både onskar och enligt SIDA har förutsättningar att motta ett sådant bistånd". Se också SIDAS svar, s 6 7, där SIDA framhåller att de begrepp verket ville använda var

projektbistånd, sektorbistånd och planbistånd såsom dessa hade definierats i SIDA:s **anslagsframställning** för 1973/74, s 10. SIDA framhåller att "verket successivt övergått alltmer till biståndsformer med lösare andamålsbindning. Projektbistånd utgår i fall mottagarländer uttrycker önskemål därom – och sådana önskemål är i själva verket fler än SIDA kan tillgodose med hänsyn till sin bristande kapacitet."

102. Se bl a brev från SIDA till RRV beträffande "Analys av SIDA", s 4. Se också SIDA:s **anslagsframställningar** för 1975/76, s 16, 1976/77, s 34, och 1977/78, s 38–39.

I den sistnämnda står det bl a

Att biståndet är mottagarcentrerat och planeras på basis av landprogrammering utesluter inte påverkan från Sverige. SIDA:s uppgift är att medverka till att olika mål för biståndsverksamheten uppfylls. Biståndet skall bidra till social och ekonomisk utjämning samt medverka till en samhällsutveckling i demokratisk riktning. SIDA har att söka tillse att vissa för utvecklingen väsentliga områden beaktas, såsom ökad sysselsättning, en rättvis och andamålsenlig fördelning av jorden, framväxten av folkrörelser och kvinnans frigörelse. Biståndet är dessutom underkastat krav på insyn från Sverige. Sällan kan de nämnda kraven samtidigt tillgodoses. Det blir SIDA:s uppgift att i dialog med mottagaren och inom landprogrammeringens ram söka medverka till att de beaktas i rimlig mån

Styrelsen understrokt samtidigt att möjligheterna till påverkan på enskilda områden har visat sig vara begränsade – bl a framjande av miljöskydd, kvinnans frigörelse, utveckling i demokratisk riktning och av folkliga organisationer – och att dialogen sker på grundval av respekt för mottagarens suveränitet

103. För en liknande synpunkt, se Bertil Odén i Wohlgemuth, red, 1976, s 55, där han framhåller att mottagarlandets styrning av biståndets inriktning och innehåll inte innebär att givarlandet "minimerar sin 'inblandning' eller avstår från sitt ansvar. Det innebär däremot att mottagarlandet avgör graden av inblandning och ansvar." Man torde i detta sammanhang kunna skilja mellan avgöranden utan påtryckningar utifrån och avgöranden efter påtryckningar, eller som en följd av foreställningar om möjligheten av sanktioner i form av reducerat bistånd. Rent formellt är det emellertid mottagarlandet som i de flesta normala biståndsförbindelser träffar sådana avgöranden

Se fö också Reginald Herbold Green, *Toward Socialism and Self Reliance*, i Research Report no. 38, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1977, s 45 ff. Green framhåller bl a att "When Tanzanian decision takers wish to make an area a priority one but have no clear concept of how it should be implemented, advice (especially if backed by resources) can result in a new priority. Equally if a priority has been chosen but the means to articulate and implement it are inadequate, advice and resources focusing a new approach to implementation can be critical. Food storage is an example of the first type of potential influence – because it was ill suited to Tanzania's real problem of village level storage, technically dubious and very costly, SIDA's silo project in fact had only the negative influence of postponing priority attention to storage. Rural water illustrates the second point more positively. ... Another area of influence is that in which an advisor or resource provider in fact – no matter how unintentionally – backs a party in an existing Tanzanian dialogue or struggle." (Även i svensk översättning *Mot socialism och självtillit*, i *Meddelande från utredningsbyrå*, SIDA 1976-12-29.)

104. Bertil Odén i Wohlgemuth, red, 1976, s 53.

105. Se bl a en diskussion av dessa förhållanden av Lars Ekengren i Wohlgemuth, red, 1976, s 137 ff. Denna diskussion av biståndets former är knuten till utformningen av det svenska biståndet till huvudmottagarländerna.

106. Se *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 95. SIDA framhåller vidare att den centrala myndigheten i mottagarlandet "har inte alltid erforderlig överblick över samtliga områden inom vilka SIDA och mottagarlandets myndigheter samarbetar. Även kontakterna med fackmyndigheterna är ibland bristfälliga." SIDA fick ibland mindre insyn i mottagarlandernas projekt. För liknande synpunkter med olika exempel, se *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 40–41.

107. *Idem* SIDA framhåller 1975 att landerprogrammeringen främjade mottagarförvaltningarnas utveckling. "Efter ytterligare inarbetning och anpassning till den enskilda mottagarens budgetära

och administrativa system bör landerprogrammeringen visa sig vara instrumentet för ett i verklig mening mottagarcentrerat bistånd.”

108. Se *SIDA om u-samarbetet*, 1975, s 96. Se också s 98, där det i anslutning till det bilaterala biståndets fördelning på länder heter att ”Ytterst blir det fråga om en bedomning av den utvecklingspolitik som länderna för och dennas överensstämmelse med de svenska biståndsmålen.” I *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 41, tillkännages en liknande hållning. Erfarenheterna visade varierande grad av framgång med att samtidigt tillgodose önskemålen om mottagarcentrering och de svenska biståndspolitiska målen. Erfarenheterna ”påverkar besluten om de finansiella ramarna för länderna och i sista hand valet av programländer för det svenska utvecklingsbiståndet”

109. Se *SIDAS Anslagsframställning 1975/76*, s 15–16, där det bl a framhålls att i den mån utvecklingsprogrammet faktiskt inriktas på länder, vilkas politik står i överensstämmelse med (de svenska) biståndspolitiska målen, kan SIDAS roll i princip begränsas till att överföra resurser i enlighet med mottagarens önskemål. SIDA konstaterade att ”Strävan efter ekonomisk utveckling och nationellt självbestämmande kan på det hela taget sägas känneteckna de flesta staters och i varje fall det svenska biståndets mottagarländernas politik. I fråga om social utveckling kan det å andra sidan konstateras, att utvecklingsansträngningarna i de flesta nuvarande och sannolikt tillkommande mottagarländer inte entydigt har den av våra statsmakter uttalanden angivna inriktningen. Om samarbetet med sådana länder inskränks till resursöverföring . enligt mottagarens spontant uttalade önskemål, kan samarbetet alltså inte sägas odiskutabelt innebära stöd åt social rättvisa. Ett ytterligare element krävs i sådana fall.”

Svensk biståndspolitik – inriktning och problemområden

1. *SOU 1977:13*, s 38. Se också s 222–27, särskilt s 225 Biståndspolitiska utredningen knyter denna solidaritet till strävandena mot jämlikhet och jämställdhet mellan grupper och individer inom det svenska samhället.

2. *Ibzd.*, s 38–40 og 234 Se också s 231 där *resurstillväxtmålet* ges en vid tolkning av utredningens resurstillväxt avser inte bara den produktion som registreras i en ökad BNP utan också ökade möjligheter för människor att påverka och disponera resurstillväxten.

3. *Ibzd.*, s 39 och 233–34

4. *Ibzd.*, s 231.

5. *Ibtd.*, s 225.

6. *Ibtd.*, s 232

7. *Ibzd.*, s 235

8. *Ibzd.*, s 226. Det framhålls också (s 227) att ”En ekonomisk utveckling baserad på intern resursmobilisering och obundet externt bistånd får till följd att de många alliansfria staterna i den tredje världen får en ökad politisk betydelse och möjligheterna till ett mer självständigt handlande. Även detta är ett klart utrikespolitiskt intresse för Sverige i en värld som hotas av att bli dominerad av supermakter och jätteföretag Att de små och medelstora staterna i u-världen på detta sätt starkt ligger också i Sveriges intresse som ett litet, alliansfritt land ”

9. *Ibzd.*, s 226–27, citat s 227.

10. Se *ibzd.*, s 173–201.

Se följande betygsättning av K-A Larsson (*ovan*, kap 3, not 71, s 48), som framhåller att trots många exempel på ett nära samarbete mellan svenska kapitalintressen i u-landerna, ”blir helhetsintrycket att svensk biståndspolitik forts relativt oberoende av svenska kapitalintressen ”

11. *SOU 1977 13*, s 226.

12. *Ibzd.*, s 230. Se också s 232. där det bl a heter att ”Ekonomisk och social rättvisa måste vara utvecklingssamarbetets huvudsyfte och präglar såväl biståndets utformning och valet av samlarbetsländer ”

13. *Ibzd.*, s 234

14. *Ibid.*, s 231.

15. Detta galler anslaget forutsattningar. David Wirmark har påpekat (SOL¹ 1977 13, s 331) att planen inte följts till fullo. "Inte ens 1976/77 uppnåddes 1 % målet, eftersom biståndsanslagen detta år – 3 122 milj. kr – endast motsvarade 0,97 % av 1976 års BNP till marknadspris "

16. *Ibid.*, s 221–22

17. Se reservationen av David Wirmark, *zbzd*, s 330–32. Det pekas på att en sådan plan kan utformas på olika sätt: ett nytt etappmål i procent av BNP att uppnås före 1980-talets slut; eller en viss automatik för biståndets ökning varje år, till exempel i form av en viss procentuell höjning eller ett visst påslag i fast penningvärde varje år utöver enprocentnivån. Enligt Wirmark kan hansyn också tas till de effekter som andra engagemang inom u-landspolitikkens ram innebär för den svenska ekonomin

18. *Ibid.*, s 255, Se också s 245–46. Där står att

En huvudlinje i svensk utrikespolitik är att stödja och främja FN som det centrala organet för fred och säkerhet i världen. Om denna utrikespolitiska grundtanke råder en bred enighet i Sverige. Det har vid upprepade tillfällen hävdats att betydande bidrag till FN:s biståndsverksamhet utgör ett led i denna politik. Detta har självfallet fortfarande stor tyngd

Se också s 226.

19. *Ibid.*, s 246.

20. *Ibid.*, s 246 ff. Den går in på argumentet om u-landernas inflytande i de multilaterala organens styrelser och konstaterar att de har rostmajoritet i de "rena" FN-organen, medan stormakterna har majoritet bl a i världsbankgruppen och regionalbankerna IDB och AsDB. Samtidigt nedtonas betydelsen av formella beslutsregler – om u-landernas representanter i UNDPs styrelse drev fram beslut mot i-landernas vilja, skulle bidragsgivningen påverkas. Man sätter också ett frågetecken vid de internationella organens kapacitet och tillgång till expertis, och framhåller att även om detta fortfarande kan gälla för vissa specialområden och länder och områden som Sverige inte samarbetat med, gällde det knappast de svenska huvudmottagarländerna. Argumentet från 1960-talet om FN-organens förmåga till effektiv samordning av biståndet fann utredningen föråldrat – nu var det en accepterad grundprincip att mottagarlandet själv skulle samordna alla resurstillskott utifrån med sina egna resurser. Samtidigt är också, enligt utredningen, några av argumenten för och emot bilateralt bistånd föråldrade – bl a att vissa insatser, som till exempel familjeplanering, inte kan ges av FN, och att Sverige kan komma i en känslig situation om man bidrog med en för stor del av det totala biståndet.

21. *Ibid.*, s 235

22. *Ibid.*, s 250–55. I en reservation (s 333) konstaterar Bertil Måbrink (vpk) bl a att den genomförda analysen av IBRD/IDA visar att dessa organisationers utlåningspolitik inte stämmer med något av de grundläggande svenska biståndspolitiska målen – och att den motverkar tre av dem: stod till nationellt oberoende, stod till social och ekonomisk utjämning och utveckling i demokratisk riktning. Sverige bör därför inte lämna ytterligare bidrag till IDA och utträda ur Världsbanken. Det viktigaste skälet till detta är att bankens faktiska utlåningspolitik förstärker de imperialistiska krafterna. Med hansyn till argumentet om möjligheterna till svensk påverkan framhåller Måbrink att den relevanta frågan var om det svenska IDA-bidraget kan användas så att det bättre uppnår de svenska biståndspolitiska målen. "Svaret på den frågan är obetingat ja "

I ett särskilt yttrande (*ibid.*, s 353–54) framhöll David Wirmark (fp) att utredningens beskrivning av IDAs och Världsbankens verksamhet är alltför negativ. Ett utmärkande drag har varit en strävan att öka stödet till de fattigare befolkningsgrupperna, antalet projekt inriktade på att förbättra levnadsstandarden för eftersatta grupper på landsbygden har stigit kraftigt och under det senaste året har också banken och IDA inlett ett program för stöd till de fattiga i staderna. "Över huvud taget har den förändring som banken och IDA genomgått under senare år skett i den riktning som man från nordiskt håll tidigare forespråkade, . . ." Också Per Petersson (m) instämde i detta i ett särskilt yttrande (*ibid.*, s 355–56), där han understrook IDAs effektivitet. Däremot kom Åke Gustavsson (s) med stark kritik mot IDA i ett annat särskilt yttrande (*ibid.*, s 354–55). Även om politiken i viss utsträckning hade förändrats under senare år i riktning mot de svenska biståndsmålen var det, enligt Gustavsson, inte realistiskt att räkna med att IDAs verksamhet i praktiken skulle kunna närma sig dessa mål särskilt mycket. Ett fortsatt svenskt reformarbete kan

forellas med en sankning av IDA-bidraget, som kraftigt borde sankas. De frigjorda medlen borde, enligt Gustavsson, lännas som bidrag till FN's kapitalfond eller användas i samarbetet med programländerna.

23. Se *ibid.*, bl a s 249–50 och 256–57. Utredningen pekade på att det har havdats att ungefär 1/3 av UNDP's finansiella resurser går åt till att administrera programmet, men tillade att denna siffra inte är helt rättvisande, eftersom en del av verksamheten vid faltkontoren har karaktären av bistånd- och expertrådgivning, och att utrustningsleveranser, konsultganster och stipendier är personalintensiva i jämförelse med tex kreditgivning. Utredningen konstaterade att Sverige i princip har stött flera av de förslag. Kassumrapporten framlade för bättre samordning av FN's olika operativa biståndsgorgan och fonder.

24. *Ibid.*, s 256.

25. *Idem*. Utredningen tillfogade att "Det behöver knappast sagas att denna politik måste kombineras med aktiva svenska åtgärder för att påverka det multilaterala biståndets inriktning."

26. *Ibid.*, s 247 och 254–55.

27. *Ibid.*, s 256.

28. *Ibid.*, s 39–40 och 232–35. Utredningen konstaterar (s 233) att utvecklingspolitikens mål och genomförande utformas i de flesta länder – liksom i Sverige – med hänsyn tagen till en mängd olika politiska och ekonomiska intressen, och olika delar av den politiska och administrativa ledningen kan också vara förespråkare för delvis olikartade utvecklingsstrategier. Detta leder till att utjämningsmålen får en starkare markering på vissa områden än på andra. "Det bör alltså finnas möjligheter för Sverige att samarbeta även med u-länder utanför den grupp länder som mycket klart och målmedvetet satsar på utjämning. En förutsättning är emellertid att det hos mottagaren faktiskt finns fördelningspolitiska ambitioner även om dessa ännu inte helt kunnat omvandlas till praktisk politik. Även hänsyn till de politiska och ekonomiska restriktioner u-ländernas regeringar tvingas arbeta under gör en flexibilitet i tillämpningen av landervalskriterierna motiverad. En utgångspunkt bör emellertid vara att FN-strategins 'reformavsnitt' kan laggas till grund för ett samarbete där båda parter aktivt deltar."

I en reservation (s 332–33) krävde Bertil Måbrink (vpk) en precisering av detta. "Det bör klart sagas ut att det endast galler sådana nya länder som antagit en klart progressiv utvecklingspolitik."

29. *Ibid.*, s 233.

30. För en kritisk granskning av det bundna biståndet, med exempel från dess genomförande, se bl a SIDA om *u-samarbetet*, SIDA's anslagsframställning för 1977/78, s 58–74. Se också bl a utredningarna *Utvecklingsbiståndets samhällsekonomiska effekter*, Rapport från utredningen om det svenska utvecklingsbiståndets samhällsekonomiska effekter till utrikesministern, Stockholm 1972 (offset), *Svenskt varubistånd* (Analys och förslag till riktlinjer av en inom SIDA tillsatt arbetsgrupp där verkets ordförande och generaldirektor ingick), SIDA, Stockholm 1973 (offset), *Varubiståndets effekt på sysselsättning, betalningsbalans och industristruktur i Sverige* budgetåret 1972/73 och 1973/74 (konsultstudie efter uppdrag från SIDA). Se också Carl Hamilton, "Biståndets utformning – samhällsekonomiska verkningar i u-landerna", bilaga 8 till betänkande av biståndspolitiska utredningen (*SOU* 1977 14, s 57–104), samt utredningen, *SOU* 1977 13, s 319–26.

Se också *U-landernas skuldbörda och återbetalningsmöjligheter* – inom SIDA gjord utredning, 1973 II 12, *Meddelande från utredningshyrån* (stencil), s 6, där det framhålls att "Oni ökad gävoandel i det svenska biståndet skulle åtföljas av ökad bindning till svenska varor synes förändringen som helhet ej förmånlig för mottagarländerna."

Se fö artiklar av Dahlgren och Cedergren, *ovan*, kap 1, not 145, samt Klas Markensten, "Sverige binder biståndet", *Rapport*, 1972.4, s 24–25.

Anställda på UD's biståndsavdelning ansåg det i denna frågan vara möjligt att kombinera bundet bistånd av hänsyn till den svenska sysselsättningen med hänsynen till u-landerna – se Thord Palmlund, "Mer och billigare bistånd, kanske", *Rapport*, 1972 1, s 33–34.

31. *SOC* 1977 13, s 319–26. Se reservationer av Bertil Måbrink (vpk) och David Wirmark (fp), s 336–37. Måbrink föreslog att förhandsbindningen avskaffades. Wirmark menade att utredningen borde utnyttja i förslag om avskaffande av förhandsbindningar.

32. *Ibid.*, s 267.

33. *Idem*. Se också s 264–66. Det heter (s 265) att "framför allt bör verksamheten koncentreras till att i internationella organ skapa förståelse för hur viktigt detta område är, samtidigt som

svenska biståndresurser bor finnas tillgängliga för internationella organisationer och nationella regeringar som vill genomföra faktiska aktiviteter på området".

34 *Ibzd*, s 267 Det heter emellertid att "Om i något enskilt fall det skulle bli nödvändigt med avsteg från denna princip bor detta ske genom att Sverige på förhand anger preferens för vissa områden Detta kan ske inom ramen för den fortloppande dialog som äger rum mellan de svenska biståndsmyndigheterna och mottagarlandets representanter "

Se också s 278 där biståndspolitiska utredningen i behandlingen av projekt- och programbistånd konkluderar bl a med att förhållandena i de svenska programlanderna är olika och att de bedriver en utvecklingspolitik som gör det mer eller mindre lätt att uppnå de svenska biståndsmålen "Graden av andamålshindning måste liksom hittills ta hänsyn till dessa förhållanden "

35 *Ibzd*, s 267 Se också utredningens argumentation i anslutning till behandlingen av planeringsmetoder och -perioder (s 289–90). Den anbefaller att regeringens utfästelser om planerings- eller landramar även i fortsättningen bor avse en treårsperiod – ett generellt bemyndigande för en femårsperiod "skulle innebära en oacceptabel bindning av det bilaterala anslaget med små möjligheter att anpassa resursfördelningen till förändrade förutsättningar"

36 För den norska regeringens perspektiv, se *St meld nr 94* (1974–75) Se också *Innst S nr 192* (1975–76) för Stortingets utenrikskomité's reaktion på denna För en kritisk diskussion, se Olav Stokke, "Norges økonomiske samkvem med den tredje verden", i *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1975*, NUPU, Oslo 1976, s 18–42 Se också bidrag i *Forum for utviklingsstudier*, 1975 9–10, Oslo, av Olav Stokke, "Nye linjer i norsk biståndspolitikk", Martin Hushid, "Hovedlinjene i St meld nr 94 (1974–75)", Helge Hveem, "En ny internasjonal økonomisk orden og norsk politikk overfor u-landene" och Arne Arnesen, "FN's 7 ekstraordinære generalforsamling" För en summarisk presentation av nederlandska och norska verksamheter, se också *SOU 1977.13*, kapitel 5

37. Se *SIDA om u-samarbetet*, 1975, särskilt s 1–28, och *SIDA om u-samarbetet*, 1976, särskilt s 1–35

38 *SOU 1977 13*, kap 6, s 173–201 Utredningen konstaterar dock (s 179) att man bara ger exempel på konkreta åtgärder och inte har utarbetat någon katalog över samtliga åtgärder som kan vidtagas Detta kräver en omfattande genomgång av bl a den svenska handels-, sjofarts-, industri-, jordbruks- och arbetsmarknadspolitiken, som man enligt direktiven inte hade till uppgift att göra

39. *Ibzd*, s 179

40. *Ibzd*, s 184–88. Som exempel på produktionsreglering inom det svenska jordbruket pekar utredningen på sockerbetsodlingen i Sverige som skyddas i direkt konkurrens med u-landsproduktionen. Som ett projekt för att främja u-landsimporten hänvisar den till Importkontoret för u-landsprodukter (IMPOD) Det sistnämnda kan mer inriktas på de fattiga länderna genom att uppgifter för programlanderna – samt de 25 minst utvecklade länder (MUL) enligt FN's avgränsning – prioriteras Biståndspolitiska utredningen pekar också på att regleringar på teko-området faktiskt diskriminerar mot u-landsexporten i förhållande till export från EG- och EFTA-länder Man föreslår att denna diskriminering upphävs

41. Biståndspolitiska utredningen framhåller (*ibid*, s 197) att samarbetsavtal med dessa och liknande länder "kan vara av stort intresse för Sverige på grund av möjligheterna att den vägen trygga försörjningen av olja och andra viktiga råvaror De kan också vara av stort intresse för svenska företag eftersom möjligheterna att erhålla kontrakt på dessa länders marknader därigenom underlättas "

42 *Ibzd*, s 198 Detta bor enligt utredningen inte leda till att SIDA's motsvarande verksamhet försväras.

43 *Idem*

44 Se *SIDA om u-samarbetet*, 1976, s 94–104, särskilt s 100 ff Också i Angola har svenska konsulter undersökt förutsättningarna för svenskt engagemang SIDA framhåller också (s 103) att det finns ett starkt intresse från svensk industri att medverka i den mån samarbetet kan ge svenska företag möjligheter till ökad export. Då det gäller industrietableringar är det svårare att uttala sig om svensk industris intresse "Varje etablering innehåller en rad komponenter – kvalificerad personal, utbildning, teknologi, patent- och licensieringsavtal, maskiner, projekt- och företagsledning, investeringskapital m m – vilka i olika kombinationer eller "paket" kan överföras från aktuella svenska företag Hur paketet utformas i varje särskilt fall blir avhängigt av en mängd faktorer, exempelvis mottagarlandets utvecklingsnivå och industripolitik och dess tillgång på personal för företagsledning, komplikationsgraden hos den aktuella produktionsprocessen, tillgång

till investeringskapital samt möjligheterna att överföra kapitalet. Utformningar av det paket som erbjuds bestäms ytterst av vad som är kommersiellt intressant för aktuella svenska företag och vad företagen bedömer vara värt att avdela resurser till." (s 103–04).

45. SOU 1977:13, s 195–96. Utredningen framhöll bl a att "Vi anser det . . . orimligt att Sverige skulle finansiera t. ex. kommersiella stödåtgärder på bekostnad av gjorda utfastelser på biståndsområdet." Statliga stödåtgärder i form av garantier för privata investeringar i u-länder kan enligt utredningen inte primärt motiveras från biståndspolitiska utgångspunkter. Det statliga stöd som behövs får därför bedömas från närings- och exportpolitiska utgångspunkter och finansieras i konkurrens med andra kommersiella stödåtgärder som kan komma i fråga.

46. *Ibid.*, s 199–200.

Kallor och litteratur

A. Officiellt tryck

Riksdagstrycket

1. Riksdagens protokoll

2. Motioner väckta i Riksdagen

FÖRSTA KAMMAREN

1964.

I:465 av Birger Lundström m fl (fp), jfr II:559

I:470 av Ivar Virgin m fl (h), jfr II:556

1966:

I:158 av Lars Werner (k) och Gunnar Adolfsson (k), jfr II:207

I:368 av Torsten Bengtson (c) och Birger Lundström (fp), jfr II:450

1968.

I:36 av Roland Lundberg (h) och Arne Svennungsson (h), jfr II:53

I:157 av Yngve Holmberg m fl (h), jfr II:208

I:213 av Ulla Lindström (s) och Torsten Hansson (s), jfr II:271

I:523 av Lars Werner (vpk), jfr II:563

I:791 av Joel Sörenson (fp), jfr II:1025

I:851 av Eric Peterson (fp) m fl, jfr II:1101

I:863 av Per Ahlmark (fp), jfr II:1125

I:865 av Olle Dahlén (fp) och Torsten Bengtson (c), jfr II:1119

I:866 av Yngve Holmberg m fl (h), jfr II:1118

1969:

I:99 av Lars Werner (vpk), jfr II:118

I:169 av Holge Ottoson (m) m fl, jfr II:183

I:171 av Lars Werner (vpk), jfr II:182

I:305 av Hans Lindblad (fp), jfr II:290

I:310 av Ivar Virgin m fl (m), jfr II:422

I:404 av Lars Werner (vpk), jfr II:465

I:422 av Ingvar Andersson (m), jfr II:512

I:424 av Torsten Bengtson (c) och Olle Dahlén (fp), jfr II:511

I:426 av Ingrid Diesen m fl (m), jfr II:507

I:427 av Bengt Gustavsson (s) och Sture Palm (s), jfr II:499

I:433 av Lisa Mattson (s), jfr II:496

I:435 av Sven Nyman m fl (fp), jfr II:420

I:438 av Ingrid Segerstedt-Wiberg (fp), jfr II:419

I:440 av Gunvor Stenberg (m) m fl, jfr II:502

I:441 av Gunvor Stenberg (m) m fl, jfr II:341

1970:

- I:272 av Gösta Bohman m fl (m), jfr II:309
I:334 av Lars Werner (vpk), jfr II:336
I:450 av Gunnar Helén (fp) och Torsten Bengtson (c), jfr II 497
I:452 av Lars Werner (vpk), jfr II:500
I:453 av Lars Werner (vpk), jfr II:499
I:535 av Jan-Erik Wikström (fp) och Hans Lindblad (fp), jfr II 624
I:550 av Ingvar Andersson m fl (m), jfr II:501
I:554 av Torsten Hansson m fl (s), jfr II:660
I:556 av Ulla Lindström m fl (s), jfr II:648
I:557 av Yngve Möller m fl (s), jfr II:498
I:560 av Holge Ottoson (m) m fl, jfr II:654
I:566 av Jan-Erik Wikström (fp) och Hans Lindblad (fp), jfr II 646
I:567 av Henrik Åkerlund (m), jfr II:370

ANDRA KAMMAREN

1964:

- II:556 av Gunnar Heckscher m fl (h), jfr I:470
II:559 av Bertil Ohlin m fl (fp), jfr I:465

1966:

- II:207 av C H Hermansson m fl (k), jfr I:158
II:450 av Bertil Ohlin (fp) och Gunnar Hedlund (c), jfr I:368
II:456 av Georg Bertil Rubin (fp)

1968:

- II:53 av Mårten Werner (h) m fl, jfr I:36
II:142 av Matteus Berglund (fp) och Yngve Hamrin (fp)
II:143 av Tore Nilsson (h)
II:208 av Gösta Bohman m fl (h), jfr I:157
II:271 av Nancy Eriksson (s) och Evert Svensson (s), jfr I:213
II:563 av C H Hermansson m fl (vpk), jfr I:523
II:1025 av Einar Rimmerfors (fp), jfr I:791
II:1101 av Eric Nelander (fp) m fl, jfr I:851
II:1118 av Gösta Bohman m fl (h), jfr I:866
II:1119 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Wedén (fp), jfr I:865
II:1125 av Ola Ullsten (fp), jfr I:863
II:1126 av Mårten Werner m fl (h)

1969:

- II:76 av David Wiklund (fp)
II:118 av C H Hermansson m fl (vpk), jfr I 99
II:179 av Per Ahlmark (fp)
II:182 av C H Hermansson m fl (vpk), jfr I:171
II:183 av Erik Hovhamrén (m) m fl, jfr I:169
II:290 av Per Ahlmark (fp) och Ola Ullsten (fp), jfr I:305
II:341 av Ove Nordstrandh (m) och Alf Wennerfors (m), jfr I:441
II:419 av Per Ahlmark (fp), jfr I:438
II:420 av Per Ahlmark (fp) och Gabriel Romanus (fp), jfr I:435
II:422 av Yngve Holmberg m fl (m), jfr I:310
II:465 av C H Hermansson m fl (vpk), jfr I:404
II:493 av Sture Ericson (s) och Lena Hjelm-Wallén (s)
II:496 av Mats Hellström m fl (s), jfr I:433
II:499 av Anna Lisa Lewin-Eliasson m fl (s), jfr I:427

II:502 av Ove Nordstrandh (m) m fl, jfr I:440
II:507 av Per Petersson m fl (m), jfr I:426
II:511 av Sven Wedén (fp) och Gunnar Hedlund (c), jfr I:424
II:512 av Mårten Werner (m) och Gunnar Oskarson (m), jfr I:422

1970.

II:207 av Anders Björck (m)
II 309 av Yngve Holinberg m fl (m), jfr I:272
II:366 av C H Hermansson (vpk), jfr I:334
II:370 av Gunnar Oskarson (m), jfr I:567
II:372 av Allan Åkerlind (m)
II:497 av Gunnar Hedlund (c) och Sven Gustafson (fp), jfr I:450
II:498 av Mats Hellström m fl (s), jfr I:557
II:499 av C H Hermansson m fl (vpk), jfr I:453
II 500 av C H Hermansson m fl (vpk), jfr I:452
II 501 av Mårten Werner m fl (m), jfr I:550
II 624 av Per Ahlmark (fp) och Ola Ullsten (fp), jfr I:535
II 646 av Per Ahlmark (fp) och Ola Ullsten (fp), jfr I:566
II:648 av Birgitta Dahl in fl (s), jfr I 556
II 654 av Erik Hovhammar (m) m fl, jfr I.560
II 660 av Evert Svensson m fl (s), jfr I 554
II 1200 av Ola Ullsten (fp) m fl

RIKSMÖTET

1971·

124 av C H Hermansson m fl (vpk)
175 av Gosta Bohman m fl (m)
472 av Gunnar Helén (fp) och Gunnar Hedlund (c)
473 av Carl Göran Regnéll (m) m fl
664 av Per Ahlmark m fl (fp)
666 av Karin Andersson (c)
670 av Mats Hellstrom m fl (s)
671 av C H Hermansson m fl (vpk)
672 av C H Hermansson m fl (vpk)
674 av C H Hermansson m fl (vpk)
681 av Ola Ullsten (fp) och Birger Möller (fp)
683 av David Wirmark (fp) och Per Ahlmark (fp)
685 av Allan Åkerlind (m)

1972·

57 av C H Hermansson m fl (vpk)
80 av C H Hermansson m fl (vpk)
182 av C H Hermansson m fl (vpk)
184 av Allan Åkerlind (m)
215 av Per Ahlmark m fl (fp)
319 av Tore Nilsson (m) m fl
436 av Anders Björck (m)
438 av Gösta Bohman m fl (m)
440 av Britt Mogård (m) och Anders Wijkman (m)
931 av Birgitta Dahl m fl (s)
932 av Birgitta Dahl m fl (s)
934 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Falldin (c)
935 av C H Hermansson m fl (vpk)

936 av C H Hermansson m fl (vpk)

937 av C H Hermansson m fl (vpk)

950 av Nils Åsling (c)

1973:

20 av Mårten Werner (m)

72 av C H Hermansson m fl (vpk)

275 av Per Ahlmark (fp) och Billy Olsson (fp)

278 av C H Hermansson m fl (vpk)

413 av Mats Hellström (s) och Anna Lisa Lewén-Eliasson (s)

414 av C H Hermansson m fl (vpk)

625 av Gösta Bohman m fl (m)

628 av C H Hermansson m fl (vpk)

633 av Allan Akerlind (m)

1100 av Birgitta Dahl m fl (s)

1101 av Gunnar Helén (fp) och Thorbjörn Fälldin (c)

1104 av C H Hermansson m fl (vpk)

1107 av Britt Mogård (m) och Anders Wijkman (m)

1110 av Birger Möller m fl (fp)

1113 av Nils Åsling och Anna-Lisa Nilsson (c)

1974:

61 av C H Hermansson m fl (vpk)

80 av Mårten Werner m fl (m)

278 av Gösta Bohman m fl (m)

398 av C H Hermansson m fl (vpk)

399 av C H Hermansson m fl (vpk)

655 av Per Ahlmark (fp) och Björn Molin (fp)

657 av Gunnar Helén m fl (fp)

658 av C H Hermansson m fl (vpk)

979 av Tage Adolfsson (m)

980 av Birgitta Dahl m fl (s)

1271 av Thorbjörn Fälldin m fl (c)

1272 av C H Hermansson m fl (vpk)

1273 av C H Hermansson m fl (vpk)

1274 av C H Hermansson m fl (vpk)

1276 av Olof Johansson m fl (c)

1279 av John Takman m fl (vpk)

1281 av Allan Akerlind (m)

1975:

75 av Tore Nilsson (m) m fl

246 av Gösta Bohman m fl (m)

248 av C H Hermansson m fl (vpk)

250 av C H Hermansson m fl (vpk)

251 av C H Hermansson m fl (vpk)

329 av Sigvard Karlehagen (c)

330 av Carl-Erik Lundgren (s) och Åke Gustavsson (s)

458 av Åke Gillström m fl (s)

729 av Thorbjörn Fälldin m fl (c)

730 av Gunnar Helén m fl (fp)

731 av C H Hermansson m fl (vpk)

732 av C H Hermansson m fl (vpk)

733 av C H Hermansson m fl (vpk)

734 av C H Hermansson m fl (vpk)

737 av Kurt Hugosson (s) och Lennart Bladh (s)
 738 av Mårten Werner (m) m fl
 739 av Georg Åberg (fp) m fl
 1145 av Gösta Andersson m fl (c)
 1147 av Arne Fransson m fl (c)
 1151 av Nils-Eric Gustafsson (c) och Arne Persson (c)
 1152 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1153 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1154 av Olof Johansson m fl (c)
 1157 av Wiggo Komstedt (m)
 1158 av Thorsten Larson m fl (c)
 1159 av Carl-Wilhelm Lothigius (m)
 1162 av Yngve Nilsson (m) och Hans Nordgren (m)
 1163 av Billy Olsson (fp)
 1164 av Billy Olsson (fp) och Per Ahlmark (fp)
 1165 av Billy Olsson (fp) och Per Ahlmark (fp)
 1166 av Evert Svensson (s) och Gunnar Gustafsson (s)
 1167 av John Takman (vpk) och C H Hermansson (vpk)
 1169 av Mårten Werner (m) och Wiggo Kornstedt (m)
 1170 av Jan-Erik Wikstrom (fp) och Olle Eriksson (c)

1976:

1975/76:207 av Tage Adolfsson (m)
 1975/76:302 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1975/76:350 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1975176.352 av Mårten Werner (m)
 1975/76:727 av Thorbjorn Fälldin m fl (c)
 1975/76:728 av Åke Gustavsson (s) och Birgitta Dahl (s)
 1975/76:730 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1975/76:1130 av Ingegärd Fränkel (fp)
 1975176:1133 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1975176.1134 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1975176 1136 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1975176.1137 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1975/76:1138 av C H Hermansson m fl (vpk)
 1975/76:2000 av Gösta Bohman m fl (m)
 1975176.2055 av Per Ahlmark m fl (fp)

3. Kungl. Maj:ts propositioner

Prop. 1961:174, Kungl. Maj:ts proposition nr 174 år 1961, Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag angående organisationen för handläggning av frågor om tekniskt bistånd till under-utvecklade länder, av 15 september 1961.
 Prop. 1962:100, Kungl. Maj:ts proposition nr 100 år 1962, Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående svenskt utvecklingsbistånd; av den 23 februari 1962.
 Prop. 1964.1, Bilaga 5, Bilaga 5 till statsverkspropositionen 1964, Utrikesdepartementet.
 Prop. 1965.63, Kungl. Maj:ts proposition nr 63 år 1965, Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående det statliga utvecklingsbiståndets administration; av den 5 mars 1965.
 Prop. 1966:1, Bilaga 5, Bilaga 5 till statsverkspropositionen 1966, Utrikesdepartementet
 Prop. 1968.101, Kungl. Maj:ts proposition nr 101 år 1968, Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående långtidsplan för det statliga utvecklingsbiståndet m. m.; av den 15 mars 1968.
 Prop. 1969.1, Bilaga 5, Bilaga 5 till statsverkspropositionen 1969, Utrikesdepartementet
 Prop. 1970.1, Bilaga 5, Bilaga 5 till statsverkspropositionen 1970, Utrikesdepartementet.
 Prop. 1970 44, Kungl. Maj:ts proposition nr 44 år 1970, Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående anslag för budgetåret 1970/71 till utrikesförvaltningen, m m; av den 27 februari 1970

Prop. 1971:1, Bilaga 5, Bilaga 5 till statsverkspropositionen 1971, Utrikesdepartementet.
 Prop. 1972:1, Bilaga 5, Bilaga 5 till statsverkspropositionen 1972, Utrikesdepartementet.
 Prop. 1973:1, Bilaga 5, Bilaga 5 till statsverkspropositionen 1973, Utrikesdepartementet.
 Prop. 1973:1, Bilaga 12, Bilaga 12 till statsverkspropositionen 1973, Handelsdepartementet.
 Prop. 1974:1, Bilaga 5, Bilaga 5 till statsverkspropositionen 1974, Utrikesdepartementet.
 Prop. 1974 100, Bilaga 2, Långtidsbudget för perioden 1974/75–1978/79.
 Prop. 1975 1, Bilaga 5, Bilaga 5 till budgetpropositionen 1975, Utrikesdepartementet.
 Prop. 1975:176.100, Bilaga 5, Bilaga 5 till budgetpropositionen 1976, Utrikesdepartementet.
 Prop. 1976:177:100, Bilaga 6, Bilaga 6 till budgetpropositionen 1977, Utrikesdepartementet

4. Betänkanden

STATSUTSKOTTET

SU 1961:157, Statsutskottets utlåtande nr 157 år 1961, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag angående organisationen för handläggning av frågor om tekniskt bistånd till underutvecklade länder jämte i amnet väckta motioner.
 SU 1964:53, Statsutskottets utlåtande nr 53 år 1964, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts statsverkspropositionen om driftsbudgeten under tredje huvudtiteln gjorda framställningar rörande anslag för budgetåret 1964:165 till internationell biståndsverksamhet jämte i amnet väckta motioner.
 SU 1965:125, Statsutskottets utlåtande nr 125 år 1965, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret 1965:166 på driftbudgeten under tredje huvudtiteln till internationell biståndsverksamhet jämte i amnet väckta motioner.
 SU 1966:45, Statsutskottets utlåtande nr 45 år 1966, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1966:167 till internationell biståndsverksamhet jämte i amnet väckta motioner.
 SU 1967:53, Statsutskottets utlåtande nr 53 år 1967, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1967:168 till internationellt utvecklingsbistånd jämte i amnet väckta motioner.
 SU 1968:128, Statsutskottets utlåtande nr 128 år 1968, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående långtidsplan för det statliga utvecklingsbiståndet m m samt Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare svenska bidrag till internationella utvecklingsfonden (IDA) jämte motioner.
 SU 1969:82, Statsutskottets utlåtande nr 82 år 1969, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts statsverkspropositionen framlagda förslag angående det statliga utvecklingsbiståndet jämte motioner.
 SU 1970:84, Statsutskottets utlåtande nr 84 år 1970, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts statsverkspropositionen framlagda förslag angående det statliga utvecklingsbiståndet jämte motioner.
 SU 1970:85, Statsutskottets utlåtande nr 85 år 1970, Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1970:171 till utrikesförvaltningen m m., jämte motion.

UTRIKESUTSKOTTET

UU 1970:9, Utrikesutskottets utlåtande nr 9 år 1970, Utlåtande i anledning av motioner om vidgat stöd till motståndsrörelser
 UU 1971:2, Utrikesutskottets betänkande nr 2 år 1971, Utrikesutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts statsverkspropositionen framlagda förslag rörande det statliga utvecklingsbiståndet jämte motioner
 UU 1971:15, Utrikesutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående svenska bidrag till Internationella utvecklingsfonden (IDA) jämte motion
 UU 1972:6, Utrikesutskottets betänkande nr 6 år 1972, Utrikesutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts statsverkspropositionen framlagda förslag rörande det statliga utvecklingsbiståndet jämte motioner.

- UU 1973:3, Utrikesutskottets betänkande nr 3 år 1973, Utrikesutskottets betänkande i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen framlagda förslag rörande det statliga utvecklingsbiståndet jämte motioner
- UU 1974:3, Utrikesutskottets betänkande nr 3 år 1974, Utrikesutskottets betänkande i anledning av propositionen 1974 I i vad avser anslag till internationellt utvecklingssamarbete, jämte motioner
- UU 1975:4, Utrikesutskottets betänkande nr 4, Utrikesutskottets betänkande med anledning av prop. 1975:1 i vad avser anslag till internationellt utvecklingssamarbete, jämte motioner.
- UU 1975:176.14, Utrikesutskottets betänkande 1975/76:14 med anledning av prop. 1975/76:100, i vad avser internationellt utvecklingssamarbete m. m., jämte motioner.

Statens offentliga utredningar

- SOU 1961:22, Den svenska utvecklingshjälpens administration. Betänkande avgivet av administrationsutredningen för biståndet till utvecklingsländerna mars 1961, With a review in English, Utrikesdepartementet, Stockholm 1961.
- SOU 1972:90, Industriutveckling och utvecklingssamarbete, Betänkande avgivet av industri- biståndsutredningen, Utrikesdepartementet, Stockholm 1972.
- SOU 1973:41, Forskning för utveckling, Betänkande avgivet av U-landsforskningsutredningen, Utbildningsdepartementet, Stockholm 1973.
- SOU 1977:13, Sveriges samarbete med u-landerna, Huvudbetänkande av biståndspolitiska utredningen, Utrikesdepartementet, Stockholm 1977.
- SOU 1977:14, Sveriges samarbete med u-landerna, Bilagor, Bilaga 5–11 till biståndspolitiska utredningen, Utrikesdepartementet, Stockholm 1977.

Svensk författningssamling

- SFS 1965:660, Kungl. Maj:ts instruktion för exportkreditnämnden; av den 3 december 1965.
- SFS 1973:687, Kungl. Maj:ts instruktion för styrelsen för internationell utveckling, av den 29 juni 1973.

Danmark

- Betænkning nr 565, Betænkning om Danmarks samarbejde med udviklingslandene afgivet af det af regeringen den 2. april 1969 nedsatte udvalg, København 1970.
- Det danske samarbejde med udviklingslandene, 1969. Beretning fra styrelsen for teknisk samarbejde med udviklingslandene*, Udenrigsministeriet, København

Norge

- Innst. S. nr. 75 (1961–62), Innstilling fra utenriks- og konstitusjonskomitéen om Norges hjelpe til utviklingslandene.
- Innst. S. nr 192 (1975–76), Innstilling fra den forsterkede utenriks- og konstitusjonskomité om Norges økonomiske samkvem med utviklingslandene.
- Innstilling fra Utvalget for utredning av spørsmålet om Norges hjelp til utviklingslandene, avgitt 4 mars 1961. Utenriksdepartementet (Bilag til St meld. nr. 23 (1961–62)) (Engen-utvalgets innstilling).
- Innstilling om den videre utbygging av Norges bistand til utviklingslandene, Fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon av 18. mars 1966, Innstillingen avgitt 9. desember 1966. Utenriksdepartementet (Vedlegg til St prop. nr. 109 (1966–67)) (Onarheim-utvalgets innstilling).
- St meld, nr 29 (1971–72), Om enkelte hovedspørsmål vedrørende Norges samarbeid med utviklingslandene, Tilråding fra Utenriksdepartementet av 4. februar 1972, godkjent ved kongelig resolusjon samme dag. Utenriksdepartementet.
- St. meld, nr 61 (1971–72), Årsmelding og regnskap for Direktoratet for utviklingshjelp for 1971,

Tilråding fra Utenriksdepartementet av 24. mars 1972, godkjent ved kongelig resolusjon samme dag. Utenriksdepartementet.
 St. meld. nr. 60 (1972–73), Årsmelding og regnskap for Direktoratet for utviklingshjelp for 1972, Tilråding fra Utenriksdepartementet av 23. mars 1973, godkjent ved kongelig resolusjon samme dag. Utenriksdepartementet.
 St. meld. nr. 94 (1974–75), Norges økonomiske samkvem med utviklingslandene, Tilråding fra Utenriksdepartementet av 25. april 1975, godkjent ved kongelig resolusjon samme dag. Utenriksdepartementet.
 Norges utviklingshjelp – prinsipper og retningslinjer, NORAD, Oslo 1972 (Særtrykk av St. meld. nr. 29 (1971–72))

B. SIDA-publicerat material*

1. Anslagsframställningar och verksamhetsberättelser

Bzstånd genom SIDA 1970/71, Verksamhetsberättelse, SIDA, Stockholm 1972.
Bzstånd genom SIDA 1971/72 Verksamhetsberättelse, SIDA, Stockholm (odaterad).
Bzstånd genom SIDA 1972/73. Verksamhetsberättelse, SIDA, Stockholm 1973.
Bzstånd genom SIDA 1973/74 Verksamhetsberättelse, SIDA, Stockholm 1974.
Petzta 1970/71, SIDA, Stockholm 1969.
Petzta 1971/72, SIDA, Stockholm 1970.
Petzta 1972/73, SIDA, Stockholm 1971.
Petzta 1973/74, SIDA, Stockholm 1972.
SIDAs Anslagsframställning 1974/75 – "en procent till bistånd", SIDA, Stockholm 1973
SIDAs Anslagsframställning Petzta 1975/76, SIDA, Stockholm 1974.
SIDA om u-samarbetet. Anslagsframställning 1976/77, Verksamhetsberättelse, samt Bilagor, SIDA, Stockholm 1975. (SIDA om u-samarbetet, 1975)
SIDA om u-samarbetet Anslagsframställning 1977/78, Verksamhetsberättelse, samt Bilagor, SIDA, Stockholm 1976. (SIDA om u-samarbetet, 1976).

2. Program- och projektbeskrivningarm m

Bergquist, Astrid, "Svenskt bistånd till offren för kolonialism och apartheid i södra Afrika", *Faktablad* (113 f.3–4), februari 1974, SIDA.
Biståndspersonal i tjänst vid utgången av budgetåret 1974/75, fördelat på programländer, antal och kategorier, SIDA, Rekryteringssektionen 1975 07 10.
Bzståndspolztzka utredningen: Direktiv (Utdrag, Statsrådsprotokoll, UD, Stockholm 1972 12 08), SIDA, Stockholm 1973.
Bzståndsprogram for Bangladesh, SIDA 1974 03 25
Biståndsprogram for Botswana, SIDA, 1974 01 28.
Bzståndsprogram for Cuba, SIDA, 1974 05 31.
Bzståndsprogram for Etiopien, SIDA, 1974 06 20
Biståndsprogram for Kenya, SIDA, 1974 03 08.
Btståndsprogram for Indien, SIDA, 1974 03 14
Biståndsprogram for Tanzania, SIDA, 1974 03 07.
Bzståndsprogram for Tunisien, SIDA, 1974 04 10.
Bzståndsprogram for Zambza, SIDA, 1973 12 14.
 Broberg, Elisabeth, *The Associate Expert Programme*, SIDA, Stockholm 1970.
 bsd, SIDA, (Statistikgruppen/Kameral) 1975-03-06, 1975-03-07 och 1975-03-11.
CADU Preliminary final report for theperzod 1967–70, CADU Publication No. 43, 1970
Ethio-Swedish development co-operatron, Royal Swedish Embassy, Addis Ababa, May 1966
Etiopisk-svenska byggnadsinstitutet. En projektbeskrivning, SIDA (David Östensson), Stockholm 1973.

*) Bidrag i Rapport har inkluderats i F Litteratur, nedan

Michanek, Ernst, "Swedish foreign aid in family planning", i *Swedish activities in the field of family planning*, 1967

Möllander, Anders, *Kamp för oberoende. Svenskt stöd till afrikanska befrielserörelser*, FN:s roll, SIDA, Stockholm 1974

Nordiska Tanganyika Projektet Kzbaha, SIDA, Stockholm 1970.

Näringsprojekt i u-land. Det etiopiska näringsinstitutet, SIDA, Stockholm 1973.

Participants in SIDA-supported courses, conferences and fellowship programmes July 1, 1974 – June 30, 1975, SIDA, Undervisningsbyrån, 1975 07 30.

Plan for co-operative development in Kenya with Nordzc Assistance 1972–77, Department of co-operative development, Nairobi 1972.

Samarbete för utveckling, SIDA, Stockholm 1972.

Seminarprojektet i Kenya. Projektbeskrivning, SIDA, Stockholm 1969.

Stipendiathästa 1972 07 01 – 1973 06 30, SIDA, Undervisningsbyrån, 1973 07 31.

Svensk biståndspolitisk profil Riktlinjer för utvecklingsbistånd, SIDA, Stockholm 1973. Preliminär utgåva. Haften om *Undervisning, Befolkning och familjeplanering, Hälso- och näringsfrågor, Landsbygdsutveckling, Industri, Förvaltning, Sysselsättning, och Kvinnan i utvecklingsprocessen*; samt *Kooperation* (juni, 1975).

Svensk-etiopiska barnsjukhuset (ESPC) i Addis Abeba. Projektbeskrivning, November 1968, SIDA

Svenskt Utvecklingssamarbete med 7 länder, SIDA, Stockholm 1968.

Svenskt utvecklingssamarbete. Rapport över statlig biståndsverksamhet 1969/70, SIDA, Stockholm 1970

Swedish activities in the field of family planning, SIDA, Stockholm 1967.

Wahren, Carl, "Swedish assistance in the field of family planning" i *Swedish activities in the field of family planning*, 1967

3. Utrednings- och utvärderingsrapporter

Andersson, Christian, *Skogsutveckling i Tunisien*, i *Meddelande från utredningsbyrån* (Resultatvärdering 24, 1976 02 03), SIDA.

Birgegård, Lars-Erik, *Sammanfattning av Vad styr projekt i u-länder* (Resultatvärdering 21, 1975 10 03), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

Borell, Ulf, "Methods and research in family planning in Sweden", i *Swedish activities in the field of family planning*, 1967.

Dahl, Birgitta, *Resultatvärdering – en felande länk i samhällsbyggandet*, i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA, 23.2.1972

Eresund, Pia, *Kutna i Tanzania*, i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA, maj 1977.

Euler, Roland von, *Mass communication experiment: a study in the promotion of family planning in Pakistan conducted by the Sweden Pakistan Family Welfare Project*, SIDA, Stockholm 1972

Forsberg, Rune, *En sammanfattning av tre studier om Kooperation i Kenya, Tanzania och Zambia* (Resultatvärdering 26, 1976 06 04), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA

Forssé, Anders, "Regionplanering i Arusha", i *Regionplanering i Tanzania* (Resultatvärdering 36, 1977 02 20), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

Försäkrarsaken, Rapport från samrådsgruppen för omfördelning av arbetsuppgifter, SIDA, 1971 09 15.

Green, Reginald Herbold, *Mot socialism och sjalutillit*, i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA 1976 12 29.

Halldén, Agneta, *Kvinnor i Indien* (Kvinnostudie 4, Maj 1977), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA

Hedkvist, Fred, "Utvecklingsplanering i Tanzania", i *Regionplanering i Tanzania* (Resultatvärdering 36, 1977 02 20), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

Horn, Gunnar, *Kvinnor i Zambia* (Kvinnostudie 3, 1976 08 30), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA

Kann, Ulla, *Follow-up Study of Graduates from Swedish-Pakistan Institute of Technology*, SIDA, Stockholm 1970

Larsson, Karl-Anders, *Svensk u-landspolitik Ett försök till marxistisk analys*, i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA, 14 juni 1976

Lundborg, Per, *De svenska biståndsanslagens realvärde 1972/73–1975/76*, i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA, juli 1977.

Melin, Bertil, *Nordzc Tanganyika Project Kzbaha*, SIDA, Stockholm 1968.

Nycander, Gosta, *Famzly Planning in the Field*, SIDA, Stockholm 1971.

Nar elektriciteten kom till byn, i *Meddelande från utredningsbyrån* (Resultatvärdering 15, 1975 06 15), SIDA.

Olsson, Claes, *Somalias nomader blir bofasta*, i *Meddelande från utredningsbyrån* (Resultatvärdering 35, 1976 12 15), SIDA.

Rasmusson, Rasmus, *Kenyan Rural Development and Aid*, i *Development Studies* – 2/72, SIDA, Stockholm 1972.

Rudengren, Jan, *Personalbistånd – en resultatredovisning* (Resultatvärdering 34, 1976 09 30), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

Sammanfattning av 1974 års utvärderingsrapport om CADU och EPID i Etiopien, i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA 1974.

SIDAS svar på Riksrevisionsverkets revisionsrapport "Analys av SIDA": 1975 02 19 (brev).

Stenberg, Elisa, Kuzna i Kenya (Kvinnostudie 2, 1976 07 01) i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

Stiernborg, Magnus, & Strömberg, Francoise, *Svenska biståndsarbetare ser tillbaka på sina erfarenheter i u-land 1965–1973* (Resultatvärdering nr 31, 1976 08 30), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

Svendsen, K E, Westman, H, Sorum R & Wohlgemuth, L, *Tanzanias bank för landsbygdsutveckling – en nordisk utvärdering* i sammanfattning, i *Meddelande från utredningsbyrån* (Resultatvärdering nr 13, Mars 1975), SIDA.

Svenskt varubestånd. Analys och förslag till riktlinjer av en inom SIDA tillsatt arbetsgrupp, SIDA, Stockholm 1973.

Trapman, J A, An Evaluatjon of the Poultry Station at the Nordzc Tanganyika Project, SIDA, 1969

U-informatjon. Fyraårsplan för SIDAS informationsverksamhet, 1971/72–1974/75, SIDA, Stockholm 1971.

U-landernas skuldbörda och återbetalningsmöjligheter – inom SIDA gjord utredning, 1973 11 12, i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

Unge, Gunnel, *Kvinnor i Bangladesh* (Kvinnostudie 1, 1975 10 30) i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

Utgammings- och tillväxtmålnas betydelse för det svenska biståndets inriktning, P M (G Edgren/kj, Eksek, SIDA, 6.4. 1971).

Utvecklingsbiståndets samhällsekonomiska effekter, SIDA, Stockholm 1972.

Westman, Bo, and Hedkvist, Fred, *The Impact of the Rural Water Program in Tanzania*, SIDA, Stockholm 1972

Yttrande från SIDA över revisionsrapporten "SIDA i Tanzania", Stockholm 1974-04-09. (Brev)

Örnstedt, Svea, *Kvinnor i arbete efter yrkesskolan* (Resultatvärdering 32, 1976 09 23), i *Meddelande från utredningsbyrån*, SIDA.

4. Handböcker

Handbok för biståndskontor, SIDA.

Handbok för SIDA-byråer, SIDA.

Handbok-SIDA-Allman (HSA 1973-06-28), SIDA.

Metodhandboken, Anvisningar för planering och uppföljning (APU 1973-12-20), SIDA.

C Övriga utrednings- och utvärderingsrapporter m m

Analys av SIDA, Revisionsrapport 1974-10-25, Riksrevisionsverket.

Bergman, Goran, *CADU Evaluatjon Studies General Agricultural Survey 1970*, CADU Publication No. 71, Asella 1971.

Bergman, Goran, *Training of Model Farmers*, CADU Publication No 60, Asella 1970

Development co-operatjon Efforts and policies of the members of the development assistance commttee, 1968 Revzew, 1970 Revzew, 1971 Revzew, 1972 Revzew, 1973 Revzew og 1974 Review, OECD, Paris

Dumont, Gårdlund, Milosavlevic & Gedamu, *Preliminary Report of the Team on the Chitalo Agrcultural Development Unit (CADU)*, 1969.

- An Evaluatzon of the Famzly Plannzng Programme of the Gournment of India*, UN Commissioner for Technical Co-operation, Department of Economic and Social Affairs, 1969.
- Evaluatzon of the Nordzc Project for Co-operative Asszstance to Kenya*, Paris, 23rd April 1969.
- Evaluatzon of the Nordzc Project for Co-operative Asszstance to Kenya*, Report prepared at the request of the Danish Government by an Evaluation Mission arranged by the OECD Secretariat, OECD, Udenrigsministeriet, Kobenhavn 1969.
- Evaluatzon of the Nordzc Tanganyika Project at Kzbaha in Tanzania*, OECD, Paris 1969.
- Final Report on the Appraisal of CADU and EPID*, By the Evaluation Team appointed by the Imperial Ethiopian Government and the Swedish International Development Authority, Addis Ababa, London and Stockholm 1974.
- Francke, Anita, *Kibaha Farmers' Training Centre. Impact Study 1965/1968*, Research Report 25, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1974.
- Granskning au SIDA's planerings- och uppföljningsverksamhet*, Riksrevisionsverket, 1971-03-31 (Dnr 223).
- Hjort, Anders, *Socio-economic effects of rural electrification in Kenya*, Department of Social Anthropology, University of Stockholm, 1974.
- Holmberg, Johan, *Master Plan for the Evaluatzon of CADU*, CADU Publication 81.
- Jackson, R. G., *A Study of the United Nations' Development System*, Genova 1969.
- Lindholm, Stig, *Technical Asszstance in the Field – Views of Work, Life and Environment of the Swedish Development Asszstance Personnel*, Institute of Education, University of Stockholm, Stockholm 1970.
- Linné, Olga, *An Evaluatzon of Kenya Science Teachers College*, Research Report 10, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1972.
- Linné, Olga, *An Evaluatzon of Kenya Science Teachers College, Phase II 1970–71*, Research Report 15, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1973.
- Linné, Olga, *A Sociological-Pedagogical Evaluatzon of Kenya Science Teachers College*, Vol. 1 & 2, University of Uppsala, Uppsala 1970.
- Radetzki, Marian, *The Swedish Grain Storage Venture in Tanzania*, A Micro Evaluation, Institute for International Economic Studies, University of Stockholm, (Seminar Paper 3), Stockholm 1971.
- Report of the Evaluatzon Team on the Elementary School Building Programme*, Report of the Expert Team to the Ethiopian and Swedish Governments, Addis Ababa 1973.
- Report on an Evaluation of the Famzly Plannzng Programme of the Gournment of Pakistan*, Prepared for the Government of Pakistan by a joint UN–WHO Advisory Team, UN Population Division, 1969.
- Report of the Evaluatzon Team on the Ethiopian Nutrition Institute (ENI)*, Report of the Expert Team to the Ethiopian and Swedish Governments (by Fred Sai, Goran Ohlin, Ato Hailu Yemanu, Wen-Pin Chang, Jemal Abdul Keder, and Johan Toborn), 1972.
- SD 77/70 (Styredokument för möte 9, 1970, i NORADs styre), NORAD.
- Smith, L D, and Kaufmann, R von, *An Evaluatzon of the Kenyan Artificial Insemination Service*, Institute of Development Studies, University of Nairobi, Nairobi 1971.
- Stiernborg, Magnus, *Famzly Plannzng in Ceylon: Implementatzon and Evaluatzon of the Famzly Plannzng Training Given to the Public Health Staff*, University of Stockholm, Stockholm 1969.
- Ståhl, Michael, *Contradictions in Agricultural Development. A Study of Three Minimum Package Projects in Southern Ethiopia*, Research Report 14, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1973.
- Water Development – Tanzania. A Critical Review of Research*, BRALUP Research Paper 12, Dar es Salaam 1970.

D. Periodica

1. Tidningar

- Aftonbladet (s), Stockholm
- Arbetsbladet (s), Gävle
- Arbetet (s), Malmö
- Eskilstuna-Kuriren (liberal), Eskilstuna
- Gefle Dagblad (fp), Gävle
- Sunday News, Dar es Salaam (Tanzania)
- Svenska Dagbladet (m), Stockholm

2. Tidskrifter

Development Dzalogue, Dag Hammarskjöld Foundation, Uppsala
Ekonomisk Debatt, Nationalekonomiska Foreningen, Stockholm
Ekonomska revy, Svenska Bankforeningen, Stockholm
Forum for utviklingsstudier, NUPI, Oslo (Norge)
Internasjonal Politikk, NUPI, Oslo (Norge)
Kommentar, Unga Filosofer, Stockholm
Rapport, SIDA, Stockholm
Tzden, Sveriges Socialdemokratiska Arbetarparti, Stockholm
Ung Center, Organ for Centerns Ungdomsforbund, Falkenberg

3. Pressmeddelanden

Pressemelding, NORAD (PE./IAR/tke, 29/6-70, A/B/C/D)
Pressemelding, NORAD ((A+C), 2/10.70., PE/IAR/rn)
Pressemelding, NORAD (LV/JR/ri, 919.71, Nr. 23 (NTB+C))

E Intervju

Bo Karre, Informationschef på SIDA

F Övrig litteratur

Adolphsen, Gynther, "Den blågula flaggan i Botswana", i *Rapport* 1974 3
Adolphsen, Gynther, "Kontrareplik", i *Rapport*, 1974.3
Andersen, Stig, "UNDP and Country Programming", i *Development Dzalogue*, 1974 1
Andersson, Gun-Britt, "U-landsforskning", i Wohlgemuth, red, 1976
Andreassen, Knut, & Dahl, Birgitta, *Guinea-Bissau Rapport om ett land och en befrielserørelse*, Stockholm 1971.
Andrén, Nils, *Power-Balance and Non-Aligment A Perspective on Swedish Foreign Policy*, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1967.
Arnesen, Arne, "FNs 7 ekstraordinære generalforsamling", i *Forum for utviklingsstudier*, 1975 9-10. Oslo
Berg, Helge, "Swedish Industry and Tied Aid", i *Development Dzalogue*, 1973 1
Bergman, Bo Dan, "Några tendenser i svenskt personalbistånd", i Wohlgemuth, red, 1976
Berntson, Lennart & Persson, Gunnar, *U-hjälp och imperialism*, Tribuneriet, Aldus/Bonniers, Stockholm 1968
Björck, Anders, "Om blott viljan finns .", i *Rapport*, 1973 1
Björckman, Hans, "Utbildning för u-landsarbete – SIDA, DYRK: UBV eller .", i *C-debatt*, 1971
Björckman, Hans, & Ringmar, Torgil, "Internationell utbildning och persöialbistånd Två aktuella problem", i *Rapport*, 1970 3.
Brohult, Sven, "U-hjälps innovationsproblem", i *U-hjälp i utveckling?*, 1969
Backstrand, Goran, "Forord", i *Utveckling och miljo i u-landerna*, 1972.
Cedergren, Jan, "Bai Bang – en utmaning för svenskt bistånd", i *Rapport*, 1975 2
Cedergren, Jan, "Korrumperat bistånd", i *Rapport*, 1973 2.
Chambers, Robert, *Managing Rural Development*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1975
Chidzero, Bernhard, "Commodity Aid and Tied Aid", i *Development Dzalogue*, 1973 1
Cohen, John M, "The Chilalo Agricultural Development Unit as a Program Intermediary for Foreign Assistance in Ethiopia", i *Small Farmer Credit in Ethiopia*, February 1973
Dahl, Birgitta, "Valgorenhet eller samhällsömdaning?" i *Tzden*, 1968 10
Dahlberg, Leif, "Svenskt bistånd i hogerhänder", i *Kommentar*, 1970 415
Dahlgren, Goran, "Varför bundet bistånd?", *Tzden*, 1973 3
Dahlgren, Goran, & Westman, Bo, "Bundet bistånd", i Wohlgemuth, red, 1976
"Discussion", i *Development Dzalogue*, 1974 1, s 46 ff

- Djurfeldt, Goran, & Lindberg, Staffan, "Bistånd och jämlikhet Erfarenheter från byutvecklingsprogrammen", i *U-hjälp i utveckling?*, 1969
- Edgren, Gus, "Growth and equality – the dual aim of Swedish development aid", i *Development Dialogue*, 1972.1
- Edgren, Gosta, "Bistånd är både inrikes- och utrikespolitik", i *U-debatt*, 1971
- Edgren, Gosta, "Programbistånd – jomenvisst!", i *Rapport*, 1971.8.
- Edgren, Gösta, "Vart tog den fackliga missionen vägen?", i *Rapport*, 1972 8
- Edgren, Gosta & Odén, Bertil, *Biståndet som havstång*, Prisma, Stockholm 1972.
- Edstrom, Lars-Olof, "Att överföra, utveckla och bygga kunskap", i Wohlgemuth, red, 1976
- Edstrom, L-O, "En biståndsbyråkrats självrannsakan", i *Rapport*, 1973.2
- Ekgren, Lars, "Biståndsformer", i Wohlgemuth, red. 1976.
- Ekéus, Rolf, Ringborg, Ethel, & Svensson, Ulf, "Svenskt bistånd inför 1970-talet", i *Tiden*, 1969 9
- Ekéus, R, Ringborg, E & Svensson, U, "U-landernas utveckling – och vår", i *Rapport*, 1970 6
- Engelbrigt, Hans H, "Näringslivets engasjement i utvecklingsland", i *Forum for utvecklingsstudier*, 1974 3, NUI, Oslo
- Engstrom, Karl-Goran, "Program- eller projektbistånd?", i *U-debatt*, 1971
- "Facts about Swedish Commodity Aid", i *Development Dialogue*, 1973 1
- Fahlén, Marika, "Världsbanken – en sanning i FN-familjen", i *Rapport*, 1974 5
- Farago, Gabor, "Rekrutering av biståndspersonal och den svenska arbetsmarknaden", i *U-hjälp i utveckling?*, 1969
- Foreign Aid, Selected Readings*, Edited by Bhagwati, Jagdish & Eckaus. Richard S, Penpuin Books, 1970
- Forsse, Anders, "Varför har SIDA en fredskår?", i *Rapport*, 1970 10
- Fredriksson, Gunnar, "U-landsbistånd och demokratis svårigheter". i *Tiden*, 1969 4
- "Fredskårist om skolprojektet", intervju med Kjell Knutsson i *Kommentar*, 1970 415
- Galtung, Johan, "Utvecklingshjälp och utvecklingsforskning", i *Rapport*, 1970 9
- Gedamu, Ato Tekalign, "The Ethiopian Experience", i *Development Dialogue*, 1974 1
- Green, Reginald Herbold, "Toward Socialism and Self Rehanche", i *Research Report* 38, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1977.
- Grettve, Anders, "Flytande i Kenya?", i *U-debatt*, 1971.
- Gulbrandsen, Odd, "Forvarras livsmedelskrisen?", i *U-hjälp i utveckling?*, 1969
- Gustafsson, Bo, *Från kolonialism till socialism*, Clarté, Stockholm 1971 (utkom första gången 1963)
- Gustafsson, Bo, "U-landsbiståndets politiska ekonomi", i *U-hjälp i utveckling?*, 1969
- Gårdlund, Torsten, *Att arbeta i u-land*, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1965
- Halldin Norberg, Viveca, *Swedes in Hazle Selassie's Ethiopia, 1924–1952 a study in early development co-operation*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1977
- Hamilton, Carl, "Biståndets utformning – samhällsekonomiska verkningar i u-landerna", i *SOU* 1977 14
- Hasegawa, Sukehiro, *Japanese Foreign Aid Policy and Practice*, Praeger, New York, Washington, London 1975
- Hedborg, Elisabeth, & Lind, Agneta, "Svenskt jordbruksbistånd till Etiopien ökar produktionen och vidgar klyftorna". i *Kommentar*, 1970 4/5
- Heppling, Sixten, *FN och de fattiga landerna*, Prisma, Stockholm, 1967, 1970
- Heppling, Sixten, "Inledning", i *U-hjälpen under 70-talet*, 1971
- Heppling, Sixten, "Längtidsperspektiv på u-hjälpen", i *Rapport*, 1970 4
- Hettne, Björn, & Knutsson, Karl Eric, "Tvarvetsnskap eller amnesimperialism i u-landsforskningen?", i *Ekonomisk Debatt*, 1974 6
- Himmelstrand, Karin, "SIDA, kvinnorna och biståndet", i *Forum for utvecklingsstudier*, 1976 4 Oslo
- Himmelstrand, Ulf, "Familjeplanering, marxism och fattigdom", i *L-debatt*, 1971
- Himmelstrand, Ulf, "Glöm ej ekonomiskt förtryck", i *Rapport*, 1973 1
- Himmelstrand, Ulf, "Konserverativa debattörer försvarar demokratin i u-landerna", i *Rapport*, 1972 7
- Himmelstrand, Ulf, "Politik och forskning i utveckling och bistånd", i *Rapport* 1970 9
- Holmberg, Johan, "The Credit Programme of the Chilalo Agricultural Development Unit (CADU) in Ethiopia", i *Small Farmer Credit in Ethiopia*, February 1973

- Holmberg, Per, "Kan sociala framsteg matas?", i *Rapport*, 1972.7.
- Huslid, Martin, "Hovedlinjene i St. meld. nr 94 (1974–75)", i *Forum for utviklingsstudier*, 1975-9/10, NUPI, Oslo.
- Hveem, Helge, "En ny internasjonal økonomisk orden og norsk politikk overfor u-landene", i *Forum for utviklingsstudier*, 1975~9110, NUPI, Oslo
- Hydén, Goran, "U-hjelp som utviklingsbroms", i *Tzden*, 1969-9.
- Hydén, Goran, "Utviklingsforskning och länderval", i *Rapport*, 1970.718.
- Kalderén, Lars, "Inledning", i *U-debatt*, 1971
- Kihlberg, Mats, *U-landsbyråkratz och butåndsarbete*, Prisma, Stockholm 1968.
- Klackenberg, Lennart, "Bistånd till utveckling – en regeringspolitisk vinkling", i *Rapport*, 1973.2.
- Klackenberg, Lennart, "Den som inte ar med kan ju inte påverka!", i *Arbetet*, 9 april 1975.
- Klackenberg, Lennart, "Ensidigt Saigon-stod skadar Varldsbanken", i *Arbetet*, 1 okt. 1974.
- Klackenberg, Lennart, "Slå vakt om biståndspolitikern", i *Tzden*, 1973.7. (Klackenberg, 1973)
- Klackenberg, Lennart, "Swedish Development Co-operation. Principles and Policies", i *Development Dialogue*, 1974 1.
- Klackenberg, Lennart, "U-hjelp och länderval", i *Tzden*, 1969:2.
- Kragh, Börje, "Vår u-hjelp – målkonflikter och måluppfyllelse", i *U-hjelp i utveckling?*, 1969
- Karre, Bo, "Riksdagen och utvecklingsarbetet", i *Rapport*, 1970 6.
- Labouret, Henri, "Landsbygdsutveckling – en ny syn på lonsamhet", i *Rapport*, 1974-5.
- Larsson, Janerik, "En orattvis betraktelse?", i *Rapport*, 1973 2
- Leach, James W, "Special Rural Development Programme i Kenya", i Stokke, red, 1975
- Lindstrom, Ulla, "Varldsbankens projektmarknad erbjuder svensk industri stora mojligheter", i *Rapport*, 1974 5
- Ljunggren, Borge, "Bistånd på u-landets villkor", i *Rapport*, 1971 7
- Ljunggren, Borge, "Stromkantring", i *Rapport*, 1974-4.
- Lundahl, Mats, och Sodersten, Bo, "Forskning for utveckling", i *Ekonomisk Debatt*, 1974-2.
- Lundahl, Mats och Sodersten, Bo, "U-landsforskningen. Replik till Hettne och Knutsson", i *Ekonomisk Debatt*, 1974.7
- Markensten, Klas, "Biståndets organisation", i Wohlgemuth, red, 1976
- Markensteri, Klas, *Svensk u-landshjelp idag*, Almqvist & Wiksell, Stockholm 1967
- Markensten, Klas, "Sverige binder biståndet", i *Rapport*, 1972.4
- Mer åt u-latiiderna, Folkpartiets skriftserie 2, Bokforlaget Folk och Samhalle, Stockholm 1968
- Michanek, Ernst, "Aid Policies and their Implementation", i *Development Dzialogue*, 1974.1
- Michanek, Ernst, "Bistånd och påverkan", i *Tzden*, 1969 3.
- Michanek, Ernst, "Cuba och konsekvensen", i *Rapport*, 1976 4
- Michanek, Ernst, "Social rattvisa – fredens grundval", i *Rapport*, 1970 11/12
- Michanek, Ernst, "Tom Selander, SIDA och oredan", i *Suenska Dagbladet*, 10 mars 1968
- Michanek, Ernst, "Varldsbanken – fall for fostrare", i *Rapport*, 1974-5
- Michanek, Ernst, *Vår insats for u-landerna*, Prisma, Stockholm 1972
- Myrdal, Gunnar, *The Challenge of World Poverty*, Pantheon, New York 1970
- Nekby, Bengt, *CADU – etioptisk utmaning*, Prisma, Stockholm 1971
- Nerfin, Marc, "Improving the Multilateral System", i *Development Dzialogue*, 1974 1
- Nilsson, Torsten, "Utrikespolitik och handelspolitik", i *Tzden*, 1969 3.
- Nimpuno, Krisno och Nobis, Ettore, "Planeraren och hans perspektuv en granskning av några projekt i Kenya och Etiopien", i *U-debatt*, 1971
- Norbom, Jon O, "Faglig bistand til fremme av u-landseksport", i *Forum for utvzklzngsstudzer*, 1976.3, NUPI, Oslo
- "The Nordic Tanganyika Project", i *Sunday News*, Scandinavian Supplement, Oct 1, 1967 Dar es Salaam
- Norsk Utenrzkspoltzsk Årbok* 1973, Johan Jorgen Holst, red, NUPI, Oslo 1974
- Norsk Utenrzkspoltzsk Årbok* 1975, Anders C Sjaastad, red, NUPI, Oslo 1976
- Nyerere, Julius, "Tanzania och det svenska biståndet", i *Tzden*, 1968 2
- Nyström, Holger, "Varfor koper vi inte fler u-landsprodukter?", i *U-hjelp i utvecklngen*, 1969
- Odén, Bertil, "Landprogrammering – biståndsteknik och biståndsfilosofi", i Wohlgemuth, red, 1976

- Odén, Bertil, "Resultatvärdering i praktiken", i *Rapport*, 1972:7
- Odén, Bertil, "Sverige och biståndets internationella samordning", i *U-debatt*, 1971.
- Odén, Bertil, & Wohlgemuth, Lennart, "Landprogrammering – ett stöd för utveckling", i *Rapport*, 1974:4
- Ohlin, Goran, "Befolkningsexplosion och familjeplanering i u-landerna", i *U-hjälp i utvecklingen?*, 1969.
- Ohlin, G., "The Evolution of Aid Doctrine", i *Foreign Aid*, 1970.
- Ohlin, Goran, "Varldsbanken är en bank", i *Rapport*, 1974:5.
- Palmlund, Ingar, *U-landsstatuozonen Exemplet Pakistan*, Prisma, Stockholm 1970.
- Palmlund, Thord, "Mer och billigare bistånd, kanske", i *Rapport*, 1972:1.
- Palmlund, Thord, "Multibi – eller multi och bi", i *U-debatt*, 1971.
- Persson, Gunnar, "Fel svar på fel fråga", i *U-debatt*, 1971.
- Radetzki, Marian, *Aid and development*, Institute of International Economic Studies, University of Stockholm, 1972 (Seminar Paper 13 I–II). (Radetzki 1972).
- Radetzki, Marian, *Aims and priorities in the Swedish programme for development cooperation*, Dag Hammarskjöld Foundation, Uppsala 1971. Stencil.
- Radetzki, Marian, "How best to achieve the objectives of Swedish bilateral aid?", i *Development Dialogue*, 1972:1.
- Radetzki, Marian, "The Myth of Commodity Aid", i *Development Dialogue*, 1973 1.
- Radetzki, Marian, "Till vilka länder skall Sverige ge bilateralt bistånd?", i *Ekonomisk revy*, 1970 5.
- Radetzki, Marian, "Till vilka länder skall Sverige ge bilateralt bistånd?", i *U-debatt*, 1971.
- Rapport*, 1977:3. Intervju med Ola Ullsten
- Rehlen, Christina, "Kibaha 10 år", i *Rapport*, 1973:7.
- Ringborg, Ethel, "Replik", i *Rapport*, 1974:3.
- Ringborg, Ethel, Ekéus, Rolf och Svensson, Ulf, "Internationellt samarbete för utveckling", i *U-debatt*, 1971.
- Ringmar, Torgil, "Jobbet i centrum – fem år med Fredskåren", i *Rapport*, 1970 10
- Rudebeck, Lars, *Guinea-Bissau A Study of Political Mobilization*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1974.
- Rudebeck, Lars, "Ohistoriska 'historiska' paralleller", i *Rapport*, 1970:9.
- Rudengren, "Svensk biståndspolitik", i Wohlgemuth, red, 1976.
- Rydström, Gunnar, "Behovs utländska experter i Tanzania?", i *Rapport*, 1973:4
- Rylander, Sten, "Vart går Varldsbanken?", *Rapport*, 1974:5.
- Sanne, Johan, "Grasrotsstudier från tionde våningen", i *Rapport*, 1972 7
- Schönmeier, Carl, "'Hjälparen' – FN-experten", i *U-debatt*, 1971.
- Selander, Tom, "Ernst Michanek, SIDA och oredan", i *Svenska Dagbladet*, 12 mars 1968.
- Selander, Tom, "Oreda bakom biståndskulisserna", i *Svenska Dagbladet*, 9 mars 1968
- Selander, Tom, "Perspektiv på u-hjälpen", i *Svenska Dagbladet*, 5 mars 1968.
- Selander, Tom, "SIDAs fögderi", i *Svenska Dagbladet*, 7 mars 1968
- "SIDA-administratör om skolprojektet", intervju med Goran Dahlgren i *Kommentar*, 1970:4/5
- Sjöberg, Anders, "Svenskt jordbruksprojekt stöder jordagarna – lantarbetarna proletariseras", i *Kommentar*, 1972 5/6
- Sjöberg, Arne, *NIB-krisen*, proseminaret i statskunskap, Uppsala vt 1966 (opublicerat)
- Spång, Clas Örjan, "Varför kommer bara Etiopiens överklass att tjäna på en modernisering av jordbruket?", i *Kommentar*, 1970:4/5.
- Stokke, Olav, *Nigeria. An Introduction to the Politics, Economy and Social Setting of Modern Nigeria*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1970.
- Stokke, Olav, "Norges økonomiske samkvem med den tredje verden", i *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1975*, NUPI, Oslo 1976
- Stokke, Olav, "Norsk støtte til frigjøringsbevegelser", i *Norsk Utenrikspolitisk Årbok 1973*, NUPI, Oslo 1974
- Stokke, Olav, *Norsk Utviklingsbistand*, Nordiska afrikainstitutet, Uppsala 1975 (Stokke, 1975)
- Stokke, Olav, "Nye linjer i norsk bistandspolitik", i *Forum for utviklingsstudier*, 1975:9/10, NUPI, Oslo
- Stokke, Olav, "Utenrikspolitiske virkninger av statlig humanitær hjelp til Nigeria-Biafra", i *Internasjonal Politikk* 1969 3 Oslo.

- Stokke, Olav, "Utviklingsbistand og frigjøringsbevegelser", i *Internasjonal Politikk*, 1970.4 Oslo.
- Stokke, Olav, red, *Utviklingsplanlegging og samfunnsutvikling*, NUPI, Oslo 1975 (Stokke, red, 1975)
- Stokke, Olav, & Widstrand, Carl, eds, *Southern Africa*, Vol 1 & 2, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1973
- Strom, Arne, "Nytankande i u-lander", i *Rapport*, 1974 4
- Ström, Curt, "Landprogrammering—ett hinder for utveckling?" i *Rapport*, 1974 3
- Strom, Curt, "Replik", i *Rapport*, 1974 4
- Strom, Ulla, "Biståndsavtal", i Wohlgemuth, red, 1976
- Stod i t motståndsrörelser, Folkpartiet, Stockholm 1969.
- Svedberg, Peter, "Vår nya biståndspolitik", i *Ekonomisk Debatt*, 1973.6.
- Svensson, Bengt, "Swedish Foreign Policy with regard to the Developing Countries", i *Current Sweden*, No 158, April 1977, the Swedish institute, Stockholm.
- Save-Soderbergh, Bengt, "Vatten och socialism i Tanzania", i *U-debatt*, 1971
- Thorsson, Inga, "Forord", i Thorsson, red, 1972.
- Thorsson, Inga, red, *U-landernas sociala situation. En FN-rapport om Afrika, Asien och Latinamerika*, Prisma, Stockholm 1972 (Thorsson, red, 1972)
- U-debatt. Om mål och metoder i biståndssamarbetet, Rabén & Sjögren, Stockholm 1971
- U-hjälp i utveckling? 14 forskare och samhällsvetare om Sveriges u-landspolitik och utvecklingsbistånd, Wahlström och Widstrand, Stockholm 1969
- U-hjälpen under 70-talet, FN-rapporter om biståndet, redigering och inledning av Sixten Heppling, Rabén & Sjögren, Stockholms 1971.
- "U-landspolitik är inte bara bistånd", i *Tiden*, 1973 3
- Utveckling och miljö i u-landerna En rapport till FN:s miljökonferens, Prisma, Stockholm 1972
- "Vilka får bistånd? Om det svensk-etiopiska skolprojektet", i *Kommentar*, 1970 4/5.
- Wahren, Carl, "Familjeplanering – SIDA:s roll i ett globalt sammanhang", i *U-debatt*, 1971
- Wandel-Petersen, M, *Dansk erhvervsliv og u-landene*, Mellemløkkeligt Samvirke, København 1969
- Weiss, Charles, "Att anpassa teknologi", i *Rapport*, 1974:5.
- White, John, *The Politics of Foreign Aid*, The Bodly Head, London, Sydney, Toronto 1974.
- Widstrand, Carl Gosta, *African Studies in Scandinavia*, paper prepared for the Joint Annual Meeting of the African Studies Association, United States of America and the Committee on African Studies in Canada, Montreal, October 1969
- Widstrand, Carl Gösta, "Med Världsbanken på nya äventyr eller om svårigheten att kopa lok", i *Rapport*, 1974 5
- Widstrand, Carl Gösta, "Utvecklingsplanering på lokalplanet – Exemplet Kenya". i Stokke, red, 1975.
- Widstrand, Carl Gosta & Červenka, Zdenek, *Scandinavian Development Agreements with African Countries*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala 1971
- Wienehall, Lars, "Slå vakt om en progressiv u-hjälp!", i *Ung Center*, 1972.3
- Wieslander, Anna, "Bistånd till kvinnor i u-land", i *L-debatt*, 1971
- Willén, Karl Henrik, "Biståndsgivarens ansvar", i *U-debatt*, 1971
- Willoughby, Christopher R, "Mot nya djärva mål", i *Rapport*, 1974 5.
- Wirmark, David, "Vi bor stödjande länder med olika politiska system", i *Rapport*, 1973 1
- Wohlgemuth, Lennart, "Biståndet och projektcykeln", i Wohlgemuth, red, 1976.
- Wohlgemuth, Lennart, red, *Bistånd på mottagarens villkor*, Stockholm 1976 (Wohlgemuth, red, 1976).
- Åhman, Ingvar, "Vad gör SIDA:s resultatvärderare?", i *Rapport*, 1972 7
- Örje, Rolf, "Biståndsdebattens idéimperialister motverkar ett progressivt bistånd", i *Ung Center*, 1972 4.

Förkortningar

ABF	Arbetarnas Bildningsförbund
ADB	African Development Bank
ADF	African Development Fund
ANC	African National Congress (of South Africa)
ANC-Z	African National Council, Zimbabwe
ARDU	Arussi Rural Development Unit (Etiopien – tidigare CADU)
AsDB	Asian Development Bank
AsDF	Asian Development Fund
BNP	Bruttonationalprodukt
BRALUP	Bureau of Resource Assessment and Land Use Planning (Tanzania)
bsd	Bistånd i siffror och diagram (SIDA)
BUN	Biståndsutbildningsnämnden
c	Centerpartiet (Centern)
CADU	Chilalo Agricultural Development Unit (Etiopien)
CESI	Centre for Social and Economic Information (FN)
CK	Centralkommittén för svenskt tekniskt bistånd
CONCP	Conférence des organisations nationales des colonies portugaises
CUF	Centerns Ungdomsförbund
DAC	Development Assistance Committee (of OECD)
DANIDA	Danish International Development Agency
DRV	Demokratiska Republiken Vietnam
EAC	East African Community
EADB	East African Development Bank
ECA	Economic Commission for Africa
ECAFE	Economic Commission for Asia and the Far East
ECE	Economic Commission for Europe (FN)
ECLA	Economic Commission for Latin America
ECOSOC	United Nations Economic and Social Council
EFTA	European Free Trade Association
EG	Europeiska Gemenskapen
ELF	Eritrean Liberation Front
ENI	Ethiopian Nutrition Institute
EPA	European Productivity Agency (OECD)
EPID	Extension and Project Implementation Department (Addis Abeba)
EPTA	Expanded Programme of Technical Assistance (FN)
ESBU	Elementary School Building Unit (Etiopien)
ESPC	Ethio-Swedish Pediatric Clinic (Addis Abeba)
FAC	Food Aid Convention
FAO	United Nations Food and Agriculture Organization
FAR	Forenade Arabrepublikerna
FFI	Fria Fackföreningsinternationalen
FMPD	Faculty of Medicine Pediatric Department (Etiopien)
FN	Forenta Nationerna
FNL	Front National de Libération (Sydvietnam)
FNLA	Frente Nacional de Libertação de Angola (Angola)
fp	Folkpartiet
FRELIMO	Frente de Libertação de Moçambique (Moçambique)
FS	Frikyrkliga Studieförbundet
FU	Folkuniversitetet
FUNK	Front Uni National du Khmer (Kambodja)
GATT	General Agreement on Tariff and Trade
GRUNK	Gouvernement Royal Uni National du Khmer
h	Högerpartiet (fr t 1969, sedan Moderata Samlingspartiet)

HSB	Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsförening
IBRD	International Bank for Reconstruction and Development
ICRISAT	International Crops Research Institute for the Semi-Arid Tropics
IDA	International Development Association
IDB	Interamerican Development Bank
IFAD	International Fund for Agricultural Development
IILS	International Institute for Labour Studies (ILO)
IKU	Importkontoret för u-landsprodukter
ILCA	International Livestock Centre for Africa
ILO	International Labour Organization
IMPOD	Import Promotion Office for Products from Developing Countries (importkontoret för u-landsprodukter)
IPPF	International Planned Parenthood Federation
ITC	International Trade Centre (of UNCTAD/GATT)
IWGIA	International Work-Group for Indigenous Affairs
k	Sveriges Kommunistiska Parti (till 1967, sedan Vänsterpartiet Kommunisterna)
KFUK	Kristliga Föreningen av Unga Kvinnor
KFUM	Kristliga Föreningen av Unga Män
KSTC	Kenya Science Teachers College (Kenya)
LAMCO	Liberian-American-Swedish Minerals Company
LO	Landsorganisationen
LÖSO	Ledningsgruppen för översyn av SIDA:s organisation
m	Moderata Samlingspartiet (sedan 1969, tidigare Högerpartiet)
MPLA	Movimento Popular de Libertação de Angola (Angola)
MUL	Minst utvecklade länder (enligt FN:s avgränsning)
NBV	Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet
NDC	National Development Corporation (Tanzania)
NEV	Ny ekonomisk världsordning
NIB	Nämnden för internationellt bistånd
NORAD	Norwegian Agency for International Development
NTB	Norsk Telegrambyrå
NUPI	Norsk Utenrikspolitisk Institutt
OAU	Organization of African Unity
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
ORT	Organization for Rehabilitation through Training
PAIGC	Partido Africano de Independência de Guiné e Cabo Verde
PRR	Provisoriska revolutionära regeringen (Sydvietnam)
RRV	Riksrevisionsverket
s	Socialdemokratiska arbetarpartiet
SAC	Sveriges Arbetares Centralorganisation
SAP	Socialdemokratiska arbetarpartiet
SACO	Sveriges Akademikers Centralorganisation
SAREC	Swedish Agency for Research Cooperation with Developing Countries
SIDA	Swedish International Development Authority
skp	Sveriges Kommunistiska Parti (från 1967, sedan Vänsterpartiet Kommunisterna)
SKS	Sveriges Kyrkliga Studieförbund
SNI	Société Nationale d'Investissement
SOU	Statens offentliga utredningar
STABEX	Stabilisering av exportintäkter
SRDP	Special Rural Development Programme (Kenya)
SU	Statsutskottet (Riksdagen)
SV	Studieförbundet Vuxenskolan
SWAPO	South West African People's Organization (Namibia)
TBV	Tjänstemannens Bildningsverksamhet
TCO	Tjänstemannens centralorganisation

TRDB	Tanzania Rural Development Bank
UD	Utrikesdepartementet
UN	United Nations
UNCDF	United Nations Capital Development Fund
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNDA	United Nations Development Authority
UNDP	United Nations Development Programme
UNDRO	United Nations Disaster Relief Office
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNFPA	United Nations Fund for Population Activities
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations (International) Children's (Emergency) Fund
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
UNITAR	United Nations Institute for Training and Research
JNRISD	United Nations Research Institute for Social Development
YRWA	United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East
'TF	United Nations Trust Fund for South Africa
	United States of America
'D	United States Agency for International Development
	Utrikesutskottet (Riksdagen)
	Vansterpartiet Kommunisterna (sedan 1967, tidigare Sveriges Kommunistiska Parti)
	World Employment Programme
	World Food Programme
	World Health Organization
	Zimbabwe African National Union
	Zimbabwe African People's Union

Index*

- ADB 48, 271, 337
 ADF 48, 337
 Addis Abeba 379
 Adolfsson, Gunnar 321
 Adolfsson, Tage 358, 360, 413
 Afghanistan
 – bistånd, allmant 101, 172, 283
 – bistånd, volym och andel 114–115
 – gåvobistånd 118–119
 – sektorfordelning 172–173, 224, 226, 384, 403
 Afrika 15–17, 48, 50, 59, 64, 184, 213, 282, 285, 289, 337
 Afro-Art 390
 Ahlmark, Per 312, 313, 314, 315, 316, 326, 333, 335, 336, 338, 339, 341, 349, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 364, 365, 366, 367, 368, 387, 388, 399, 413
 Algeriet 64, 67, 90, 95, 297
 – biståndsvolym 116
 All India Institute of Medical Sciences 144
 Allenderegimen 43, 86–87, 137, 276–277, 279, 332
 Amazonas 367
 Ambassader
 – biståndspersonal 239–240
 ANC 19, 178, 284, 315, 316, 319
 se även Sydafrika
 Anderna 367
 Andersson, Gosta 387, 395
 Andersson, Ingvar 386, 387
 Andersson, Karin 399
 Angola
 – allmant 14, 18, 72, 75, 82, 96, 276, 358
 – bistånd, allmant 14, 90, 92–93, 174, 177, 178, 283, 309, 311, 315, 318, 335, 358, 365, 366, 419
 – bistånd, volym och andel 114–116, 176
 – gåvobistånd 118–119
 – sektorfordelning 175, 384
 se även MPLA
 se även FNLA
- Ant Sirabé 344
 Arbetarnas Bildningsförbund 184, 185
 ARDU 155
 se även CADU
 Argentina 336
 Arusha 141, 373
 Arussi 153, 379
 AsDB 47, 271, 337, 417
 AsDF 337
 Asella 154
 Asiatiska minoriteter 75
 Asien 47–48, 50, 64, 73, 95, 184, 282, 285, 345
- Bai Bang 84, 86, 145–146, 361, 375
 Bangladesh inkl. Östpakistan före delningen
 – bistånd, allmant 51, 240, 337
 – bistånd, volym och andel 114–115, 121–122, 123, 124, 128–129, 280–281
 – bistånd gm enskilda svenska organ 184
 – gåvobistånd 118–119, 129, 138
 – kreditbistånd 120–121, 129, 136
 – personalbistånd 188–190, 192
 – programland 61, 73, 82–83, 89, 166, 244, 276, 278, 355, 359
 – sektorfordelning 147–149, 222–225, 228, 232, 282, 289, 375–376, 403
 – stipendiatstod 194–196
 Barn och modrar 46
 se även Befolkningsprogram
 se även Halsovård och näringsfrågor
 se även Kvinnoutvecklingsstod
 se även UNICEF
 Basbehov x, 9, 262–263, 294
 Befolkningskonferens, Bukarest, 1974 6, 10
 Befolkningsprogram, familjeplanering, bistånd
 – allmant 9, 33, 34, 42, 46, 51, 64, 65, 66, 67, 78, 117, 169, 172, 197–199, 201–203, 212, 214, 228–230, 271, 280, 283, 287–288, 392–394
 – volym och andel 219–221, 225, 288, 403
 – gm enskilda svenska organ 182
 – Bangladesh 147–148, 225, 376
 – Chile 87
 – Cuba 158
 – DRV 86, 146, 225, 375
 – Etiopien 155
 – Indien 143, 145, 167, 219, 225, 374

* Personnamn som endast angivits som författare till litteraturreferenser har inte tagits med i detta index. För dem hänvisas till Kallor och litteratur (s 421–36). Noter som endast förtydligar texten har inte indexerats

- Kenya 150–151,225
- Malaysia 173, 225
- Pakistan 61, 166,167, 219,225, 282,382
- Sri Lanka 61, 87, 134, 163–164,219,225, 382
- Sydkorea 101, 173,225
- Sydvietnam 174
- Tunisien 156, 158
- Turkiet 172
- se även IPPF och UNFPA
- Befrielseorelsestod xi, xv, 4, 12, 15–20, 24, 26, 28, 72, 110, 124, 178–179, 220, 225, 231, 232, 260–261, 270, 278, 283, 284, 290, 309, 311–320,325, 336, 385
- Beja 380
- Bengtson, Torsten 321, 323, 348, 349, 352, 355, 361, 386
- Ben Salah, Ahmed 346
- Beredningen för internationella biståndsfrågor 179, 237
- Beredningen för studiestöd och humanitärt bistånd till afrikanska flyktingar och nationella befrielseorelser 17–18, 314
- Berglund, Matteus 386
- Bilateralt bistånd
 - allmant xvi, 13, 32, 33, 34, 280–285, 296
 - andel och fördelning ix, xii, xviii, 25, 35–38, 57, 109–196,269,272,328,371–390
 - kriterier 62, 68–77, 350–355
 - motivering 31–34
 - mål 9, 12, 236
 - riktlinjer 61–108, 347–371
- se även Bistånd, förvaltning
- se även Koncentrationsprincipen
- se även Konvergensprincipen
- se även Mottagarcentrering
- se även Mottagarlander
- se även Programlander
- se även Sektorfördelning
- Bilateralt samarbete utanför biståndsanslaget 297–298
- Bissau 165
- Bistånd
 - effektivitet 235
 - former 26, 27, 239
 - förvaltning ix, xix, 27, 35, 235–254, 255, 265,291–293,416,419
 - motiv ix, 1, 2, 300–302
 - motivering ix, x, 1–4, 24, 25, 256,257, 300–304, 416
 - mål ix, x, xi, xii, xv, xviii, xix, 1, 4–30, 55, 235, 248–254, 255, 257–268, 269, 272–280,281,282–283,285–287, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 299, 304–327, 413–416, 416–417
 - tillväxt 110–113
- se även Bilateralt bistånd
- se även Bundet bistånd
- se även Multilateralt bistånd
- se även Multibi-bistånd
- se även Obundet bistånd
- se även Personalbistånd
- Biståndsberedningen 238
- Biståndskontor 186, 188, 190, 191, 220–221, 239–241,408
- Biståndspolitik 33, 3653, 235, 255–299, 328–342,416,420
- Biståndspolitiska utredningen
 - bilateralt bistånd 284
 - bistånd, förvaltning 241
 - bistånd, motivering, mål 10, 256, 259, 261, 262–263, 264–265, 267, 268
 - biståndspolitik 36, 41, 45, 255, 270, 271, 293, 296, 297, 298, 299
 - koncentrationsprincipen 66
 - multilateralt bistånd 55, 57, 270, 271, 272
 - sektorfördelning 290, 291
 - val av mottagarlander 95, 96, 173, 276, 279
 - volymmål 23, 267
- Biståndssamarbete
 - se utvecklingssamarbete
- Bizerte 380
- Björck, Anders 333, 354, 357, 360, 362
- Bohman, Gosta 309, 315, 318, 320, 333, 335, 336, 338, 341, 349, 352, 353, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 386, 387, 388, 389, 394, 396, 398, 401, 410,412,413
- Bladh, Lennart 389
- Boskapsskotselstod
 - Botswana 80, 163
 - Kenya 151, 152
 - Sri Lanka 164
 - Swaziland 171
 - Tunisien 157
- se även Jordbruksstod
- se även Landsbygdsutvecklingsstod
- Bostadsbyggande
 - se Byggnads- och anlaggningsstod
- Botswana
 - bistånd, allmant 14, 67, 240, 311, 365
 - bistånd, volym och andel 114–116, 123, 133–134, 138, 280
 - gåvobistånd 118–119, 133
 - kreditbistånd 120–121, 133
 - personalbistånd 188–190, 191, 192, 285
 - programland 61, 80, 244, 276, 277, 278, 351, 355,356,357

- sektorfordelning 162–163, 170, 222–223, 227, 282, 381–382, 403
- stipendiatstod 194–196
- Botswana Housing Corporation 382
- Bourguiba, Habib 345
- Brasilien – allmant 399
 - bistånd, allmant 47, 172, 283
 - kreditbistånd 120–121, 122, 138
 - sektorfordelning 173, 223, 384
- Bredare utvecklingssamarbete
 - Cuba 76, 81, 82, 159, 297, 354
 - Tunisien 76, 100, 158, 297
- Buenos Aires 51
- BUN 110–111, 390
- Bundet bistånd 252, 255, 279, 289–290
- Burma 64, 101, 337
- Burundi 386
- Byggnads- och anläggningsstod
 - allmant 23C-231
 - volym och andel 220–223, 288, 403
 - Bangladesh 147, 148, 223
 - Botswana 162, 223, 381–382
 - Brasilien 173, 223
 - Etiopien 153–155, 223, 377–379
 - Kenya 150, 152, 223, 376
 - Laos 174, 384
 - Pakistan 166, 167, 223, 282, 383
 - Portugal 177
 - Sudan 168, 223
 - Sydvietnam 174
 - Tunisien 156, 223, 379–380
 - Turkiet 172, 223
 - Zambia 160–161, 223, 381
- se även Energiförsörjningsstod
- se även Kommunikationsstod, transportstod
- se även Vattenförsörjningsstod
- CADU 105, 153, 155, 209, 213, 368, 378
 - se även Chilalo
- Cap Bon 156, 380
- Centerpartiet
 - befolkningsprogram 66
 - befrielseoreldestod 19
 - bilateralt – multilateralt 36
 - bistånd, förvaltning 242
 - bredare utvecklingssamarbete 75
 - IDA 43, 270
 - importstod 218
 - industristod 207
 - investeringsgaranti 66, 206
 - kooperationsstod 205
 - kvinnoutvecklingsstod 214
 - landsbygdsutvecklingsstod 204
 - livsmedelsförsörjningsstod 50
 - miljövårdsstod 215
 - sysselsättningsstod 207, 208
 - val av mottagarländer 72, 74, 97
- Botswana 80
- Cuba 72, 76, 81, 247
- Indien 99
- Pakistan 90
- Sudan 91
- Tanzania 99
- Tunisien 76, 100
- Vietnam 84
- Zambia 79
- se även Mittenpartierna
- se även olika motionärer
- Centralafrikanska republiken 386
- CESI 53, 342
- Ceylon
 - se Sri Lanka
- Chilalo 153–155
 - se även CADU
- Chile
 - allmant 43, 269, 292, 309, 332, 334, 336, 339
 - bistånd, volym och andel 114–116, 123, 124
 - gåvobistånd 118–119, 138
 - kreditbistånd 120–121, 137
 - personalbistånd 192, 196, 285
 - programland 61, 72, 73, 74, 86–87, 276–277, 279, 281, 351, 355, 362–363
 - sektorfordelning 168, 225, 228, 282, 383, 403
- Chipata 381
- Chittagong 149
- CK 237–238, 345, 405
- Colombia 95, 208, 354, 403
- Community development 198, 230, 287
- CONCP 312, 314
- Conference des organisations nationales des colonies portugaises se CONCP
- Costa Rica 95, 354, 366, 367
- Cuba
 - bistånd, allmant xv, 239, 353, 366, 413
 - bistånd, volym och andel 114–115, 123, 124, 132, 280–281, 292, 316
 - bredare utvecklingssamarbete 76, 81, 82, 159, 259, 354
 - gåvobistånd 118–119, 138
 - kreditbistånd 120–121, 132, 138
 - personalbistånd 190, 192, 193, 285
 - programland 61, 70–72, 74, 75, 80–82, 107, 244, 247, 276, 278, 351, 355, 357–358
 - sektorfordelning 158–160, 226, 282, 381, 403
 - stipendiatstod 196
- Cypern 51

- DAC 326,328
- Dahl, Birgitta 315, 317, 319, 360, 365, 388
- Dahlén, Olle 321, 323, 348, 355, 386
- Danmark 35, 60, 336
- Demokratisk samhällsutveckling x, xiv, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 11–12, 24, 26, 249, 258–259, 265, 272, 279, 286, 308–309
- Demokratiska Folkrepubliken Jemen
se Sydjemen
- Det Norske Misjonsselskap 344
- Diesen, Ingrid 386
- Djemmal 380
- Djerba 380
- Dolisie 319
- DRV
– allmant 399
– bistånd, allmant xv, 107, 239, 341, 318, 398
– bistånd, volym och andel 114–115, 117, 121–124, 127, 128, 280–281
– bistånd från enskilda svenska organ 184
– gävbistånd 118–119, 128, 138
– personalbistånd 146, 186, 188–190, 192, 285
– programland 61, 83–86, 107, 224–225, 244, 276–278, 351, 353, 355, 359–362
– sektorfordelning 145–146, 224, 225, 226, 282, 375
– stipendiatstod 193–196, 285
se även Vietnam
- EAC
– bistånd, allmant 283
– bistånd, volym och andel 114–115, 122
– gävbistånd 118–119
– kreditbistånd 120–121, 123
– personalbistånd 190
– sektorfordelning 169–170, 226, 383
- EADB 396
- ECA 12,399
- ECAFE 406
- ECE 303,406
- ECLA 406
- ECOSOC 41,56
- EFTA 96, 177,296, 303, 419
- Eftersatta grupper 10, 11, 25, 26, 42, 212–213, 214, 231, 233, 249, 250, 262, 263, 288, 399
se även Fattigaste människorna, fattigaste landerna
- EG 296,419
- Egypten 116,297
- Ekonomisk och social utjamning x, xiv, xviii, 5, 6, 7–11, 12, 13, 24, 25, 26, 28, 45, 48, 70, 76, 77, 88, 93, 212, 214, 249, 256, 257–258, 263, 265, 270, 272–277, 286–287, 289, 294, 295, 305–308
- Ekonomisk tillväxt x, 4, 5, 6, 7–11, 24, 25, 26, 28, 63, 249, 256, 257, 262, 263, 265,272, 274, 275–277, 279,286, 288,305–208
- El Salvador 366
- ELF 19, 20, 316, 320
- Energiförsörjningsstod
– allmant 139, 286
– volym och andel 220, 222, 230
– Botswana 162
– Kenya 150–152
– Tanzania 139–140
– Tunisien 156, 158
– Turkiet 172
– Zambia 78, 161
se även Byggnads- och anlaggningsstöd
- ENI 154, 379
- Enprocent av BNP
se Volymmål
- Enskilda svenska organisationer
– bistånd från och genom xvii, 109–110, 178, 179–186, 236, 273, 280, 283–284, 285–389
– bidrag hartull 66, 67, 109–110, 179–186, 187
– volym och andel 180–181
– personalbistånd 181, 186, 187, 190
– u-landsinformation 110, 181, 183, 184, 185, 284
se även Facklig verksamhet
se även U-landsrelevant forskning
se även Humanitara svenska organisationer
se även Kooperationsstod
se även Mission
se även Politiska svenska organisationer
se även Volontarorganisationer
se även Vanskapsforeningar
- EPA 406
- EPID 154, 155, 378
- EPTA 36, 237
- Ericson, Sture 387
- Eriksson, Nancy 320
- Enksson, Olle 389
- Eritrea 316
- Erlander, Tage 303, 346, 347
- ESBU 153
- Etiopien
– allmant 59, 60, 292
– bistånd, allmant 237, 344–346, 386, 400, 406
– bistånd, volym och andel 114–115, 123, 130–131, 280, 281
– bistånd gm enskilda svenska organ 184
– gävbistånd 118–119, 130–131, 138
– kreditbistånd 120–121, 130–131

- kritik av utvecklingssamarbete 101–108, 368–371
- personalbistånd 188–190, 192, 285
- programland 58, 61, 64, 97–98, 123, 239, 244, 276–277, 348, 367
- sektorfordelning 153–155, 222–224, 227, 282, 289, 377–379
- stipendiatstod 193–196, 285
- sysselsättningsstod 209
- Evangeliska Fosterlandsstiftelsen 153, 386
- Experter, konsulttjänster 67, 100, 158, 159, 186, 190, 237, 251, 284–285, 296, 297, 298, 390
- se även Personalbistånd
- Exportframjande
 - bistånd, allmant 51, 53, 207, 216–219, 233, 271, 288
 - Afghanistan 173
 - Botswana 163
 - Chile 168
 - Cuba 159
 - Indien 145
 - Keiija 152
 - Pakistan 167
 - Sri Lanka 87, 164
 - Tanzania 141
 - Tunisien 157
- se även ITC
- Exportkreditnamnden 298
- FAC 37, 48, 49, 269, 342
- Facklig biståndsverksamhet 66, 179, 180, 183, 184, 185, 186, 284, 299
- se även LO
- se även TCO
- Familjeplanering, bistånd
 - se Befolkningsprogram, familjeplanering, bistånd
- FAO xiii, 52, 87, 144, 151, 160, 162, 164, 170, 171, 172, 173, 204, 213, 215, 263, 270, 319, 342, 380, 384, 395
- se även Svenska FAO-kommittén
- Fattigaste människorna, fattigaste länderna xiv, 4, 5, 7, 9, 25, 26, 269, 273, 274, 275
 - fattigaste människorna 44, 75, 77, 100, 262, 263, 273, 275
 - fattigaste länderna 10, 42, 45, 46, 48, 70, 71, 72, 74, 75, 77, 81, 88, 270, 271, 273, 277, 278, 296
- se även Eftersatta grupper
- FFI 385
- Filippinerna 47
- Finansdepartementet 238–239
- Fiskestod
 - volym och andel 220, 223
- Guinea-Bissau 165
- Indien 143, 144, 145
- Somalia 177
- Sri Lanka 87, 164
- Tunisien 156–157
- Flyktingstod 12, 15, 17, 18, 19, 20, 34, 50, 51, 67, 87, 91, 96, 137, 144, 168, 177, 178, 179, 193, 212, 220, 225, 231, 260, 315, 316, 319
- se även Befrielseorrelsestod
- se även Humanitart och katastrofbistånd
- se även Södra Afrika
- FN
 - allmant xi, xv, 2–5, 15, 16, 31, 59, 65, 67, 73, 237, 269–270
 - befrielseorrelsestod 17, 19, 20, 46, 178, 309
 - effektivitet 54, 55, 56, 268, 269, 270, 271
 - fredsframjande 55, 263–264, 268, 269, 303
 - generalforsamling 2, 6, 22, 41, 44, 46, 53, 75, 266
 - katastrofbistånd 53
 - utvecklingsstrategi, biståndsverksamhet 9, 13, 22, 39–42, 44–47, 53–57, 74, 80, 149, 186, 187, 190, 202, 214, 219, 243, 257, 263, 266, 268, 271, 276, 309–310, 329–343
 - överensstäm med sv.mål 54, 269, 270–271
 - volymmål 21, 266
- FNs
 - barnfond se UNICEF
 - forskningsinstitut för socialskydd 52
 - jordbruksutvecklingsfond 53
 - kapitalutvecklingsfond se UNCDF
 - katastrofhjälpskontor se UNDRO
 - konferenser se de särskilda konferenserna
 - miljövärdprogram se UNEP
 - organ se de särskilda FN-organen
 - särskilda fond 36, 53, 237
- FNL 19, 85, 312, 317, 319, 359, 360
- se även Sydvietnam
- FNLA 18, 314, 315, 320
- Folk Development Colleges 141
- Folkbildningsförbundet 184, 185
- Folkpartiet
 - befolkningsprogram 66
 - befrielseorrelsestod 16, 19
 - biståndsförvaltning 242
 - bredare utvecklingssamarbete 76
 - humanitart och katastrofbistånd 212
 - IDA 43, 44, 270
 - importstod 217, 218
 - industristod 207, 208
 - investeringsgaranti 65, 206, 257
 - kvinnoutvecklingsstod 213–214

- livsmedelsförsörjningsstöd 49, 50, 204
- oberoende 14
- sysselsättningsstöd 208
- val av mottagarländer 72, 74, 97
- volymmål 22, 23, 267
- Angola 93
- Bangladesh 82
- Botswana 80
- Cuba 72, 74, 76, 81, 247
- Lesotho 92
- Pakistan 90
- Somalia 96
- Sri Lanka 87
- Sudan 91
- Swaziland 92
- Tunisien 76, 100
- Vietnam 84
- Zambia 78-79
- se även olika motionärer
- se även Mittenpartierna

Fränkel, Ingegård 400

Fransson, Arne 341, 398

Fredriksson, Gunnar 103

Fredsframjande xi, 2, 3, 5, 9, 25, 31, 256, 263, 268, 296

se även FN, fredsframjande

FRELIMO 15, 18, 89, 134, 138, 165–166, 177, 178, 278, 284, 312, 314, 318, 319, 353, 364

Fnkyrkan hjälper 86, 175, 184, 315, 317, 318, 362, 366, 384

FUNK 19, 316, 317, 319, 353

Falldin, Thorbjörn 310, 314, 315, 323, 324, 325, 326, 329, 333, 338, 339, 341, 343, 349, 350, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 387, 388, 392, 394, 395, 397, 398, 400, 401, 405, 410, 411, 413

Regeringen Falldin se Regeringen

Forenade Buddhistkyrkorna i Sydvietnam 317, 318

Forvaltningsstod

- allmänt 211, 231, 286, 399
- volym och andel 220, 221, 227, 288, 404
- Botswana 162–163, 227
- Etiopien 155, 227
- Kenya 150, 152, 227
- Lesotho 170, 227
- Swaziland 170–171, 227
- Tanzania 139, 141–142, 227, 373
- Tunisien 156, 158
- Zambia 160–161, 227

GATT 396, 303, 329, 340, 401, 406, 408

se även ITC

se även UNCTAD

Gaza 64

Geijer, Arne 323

Ghana 58, 59, 60, 64, 344

Gillström, Åke 331

GRUNK 19, 94, 317, 366

Guatemala 120, 366, 403

Guinea-Bissau

- bistånd, allmänt 15, 18, 19, 51, 177, 178, 231, 232, 239–240, 260, 284, 312, 318, 335
- bistånd, volym och andel 114–116, 117, 134–135, 138, 280
- gävobistånd 118–119, 134–135, 138
- personalbistånd 188–190
- programland 61, 88–89, 93, 276–278, 314, 354, 363
- sektorfordelning 165, 225, 282, 403

se även PAIGC

Gujrat 167

Gustafsson, Gunnar 389

Gustafsson, Nils-Eric 389

Gustafsson, Sven 323, 349, 352, 361

Gustavsson, Bengt 395

Gustavsson, Åke 315, 365, 367, 417–418

Gävobistånd

- allmänt 26, 113–138, 232, 246, 280
- volym och andel 114–116, 118–119, 138
- Bangladesh 128–129, 138
- Botswana 133–134, 138
- Chile 137, 138
- Cuba 132, 138
- DRV 83, 128, 138, 145
- Etiopien 130–131, 138, 154
- Guinea-Bissau 134–135, 138
- Indien 125–126, 138, 143, 144, 145
- Kenya 129–130, 138, 152
- Moçambique 135–136, 138
- Pakistan 136–137, 138
- Sri Lanka 134–135, 138
- Sudan 138
- Tanzania 124–125, 138, 140
- Tunisien 131–132, 138
- Zambia 132–133, 138
- Befolkningsprogram 225
- Forvaltningsstod 227
- Halsovård och näringsfrågor 226
- Undervisning 222
- se även Humanitart bistånd
- se även Enskilda svenska organisationer

Haiphong 86, 384

Hammar skjold, Dag 31

Hamrin, Yngve 386

Gaberone 162

Gabés 156

- Handel 2, 75, 76, 82, 88, 100, 198, 199, 216–219, 220, 256, 264, 267, 279, 288, 294–297, 303, 401–402, 419
 - se aven Exportframjande
 - se aven Importstod
 - se aven Svenska egenintressen
- Handelsdepartementet 238, 239
- Hanoi 146, 374
- Hansson, Torsten 320, 360
- Harraghe 155
- Heckscher, Gunnar 346
- Hedlund, Gunnar 22, 314, 320, 321, 323, 324, 329, 348, 349, 352, 354, 355, 356, 361, 386, 392, 396, 400
- Helén, Gunnar 22, 310, 314, 315, 316, 318, 320, 323, 324, 325, 326, 329, 333, 336, 338, 339, 341, 343, 349, 350, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 361, 362, 363, 364, 365, 367, 368, 387, 388, 389, 392, 394, 395, 396, 397, 398, 400, 401, 405, 409, 410, 411
- Helgelseförbundet 386
- Hellstrom, Mats 312, 317, 360, 396
- Hermansson, C H 312, 314, 315, 316, 319, 321, 326, 336, 341, 353, 357, 358, 359, 362, 365, 366, 367, 398, 401, 405
- Hjelm Wallén, Lena 387
- Holland
 - se Nederländerna
- Holmberg, Yngve 320, 349, 352, 361, 367, 386, 387, 398
- Hongkong 386
- Hovhammar Erik 348, 349
- HSB 385
- Hugosson, Kurt 389
- Humanitara svenska organisationer 180, 183, 184, 284
 - se aven Enskilda svenska organisationer
- Humanitart och katastrofbistånd
 - allmant x, xiv, 1, 8, 42, 46, 49–53, 64, 65, 67, 78, 109, 117, 169, 172, 211, 212, 231, 236, 242, 261, 263, 278, 280, 283, 289, 399
 - volym och andel 220–221, 224–225, 288, 403
 - gm enskilda svenska organ 179, 185
 - Afghanistan 173
 - Angola 93, 175
 - Bangladesh 82, 147, 149, 224, 277, 278, 375
 - Chile 87, 168, 225
 - DRV 83, 84, 145, 224, 277, 278, 375
 - Guinea-Bissau 88
 - Indien 98, 144, 224, 374
 - Kap Verde 176
 - Kambodja 94
 - Laos 94, 174
 - Pakistan 166, 167
 - Peru 173
 - Portugal 177, 212
 - Somalia 96, 177
 - Sri Lanka 88
 - Sudan 91, 168
 - Sydvietnam 83–86, 174
 - Tunisien 156, 158, 225
 - Turkiet 172
 - Vietnam 83, 85
 - se aven Befrielseörelsestod
 - se aven Flyktinstöd
- Husdjurskötselstöd
 - se Boskapsskötselstod
- Huvudmottagarländer
 - se Programländer
- Hyderabad 374
- Hälsövråd och näringsfrågor, bistånd
 - allmant 9, 46, 51, 64, 66, 198, 199, 203, 204, 214, 228, 229–230, 231, 263, 271, 282, 286, 394
 - volym och andel 219–221, 226–227, 288, 403–404
 - gm enskilda svenska organ 182, 185
 - Angola 175
 - Bangladesh 147–149
 - Cuba 81, 158, 159, 203, 227, 282, 381
 - DRV 145, 146, 227, 375
 - Etiopien 153–155, 203, 227, 377–379
 - Guinea-Bissau 88
 - Indien 143, 144, 145
 - Kenya 150, 151, 152, 203, 227
 - Laos 174
 - Lesotho 170
 - Moçambique 166
 - Portugal 177
 - Sydkorea 58, 60–61, 101, 173
 - Sydvietnam 174
 - Swaziland 171
 - Tanzania 139, 142, 203, 227, 373
 - Tunisien 156, 158, 227
 - Vietnam 86, 203
 - Zambia 160–162, 203, 227
- Höjer, Signe 386
- IBRD
 - se Världsbanken
- ICRISAT 52, 340
- IDA 33, 34, 36, 37, 40, 41, 42–44, 48, 50, 57, 143, 144, 148, 150, 151, 156, 162, 167, 237, 243, 269–270, 329, 332–335, 342, 343, 372, 380, 382, 396, 417–418
- IDB 47, 137, 173, 384, 417
- IFAD 341
- IILS 208

IKU 51, 76, 218, 233

ILCA 52

Illubabor 379

ILO xiii, 37, 87, 144, 157, 158, 163, 164, 170,
171, 208, 213, 237, 262, 270, 294, 342, 374
se även WEP

IMPOD 381, 419

Importstod

- allmant 217–219, 231, 232, 267, 279, 282, 289
 - volym och andel 220–221, 223, 226, 227–228, 288, 404
 - Angola 175
 - Bangladesh 147, 149, 228, 282, 375–376
 - Botswana 282
 - Chile 168, 228, 282
 - Cuba 81, 82, 159, 282
 - DRV 146, 282
 - Etiopien 282
 - Guinea-Bissau 165, 282
 - Indien 98, 142, 143, 144, 145, 228, 282, 374
 - Kap Verde 176
 - Kenya 152, 282
 - Laos 94, 174
 - Moçambique 166
 - Pakistan 167
 - Sri Lanka 88, 163–164, 228, 282, 382
 - Sydvietnam 174
 - Tanzania 139, 142, 228, 282, 373
 - Turkiet 172
 - Vietnam 86
 - Zambia 161–162, 228, 282
- se även Varubistånd

Indien

- bistånd, allmant 338, 350
- bistånd, volym och andel 114–115, 123, 124, 125–126, 128, 130, 280–281
- bistånd gm enskilda svenska organ 184, 386
- gåvobistånd 118–119, 125–126, 128, 138
- kreditbistånd 98, 120–121, 125–126, 138, 145
- personalbistånd 188–190, 191, 192
- programland 58, 61, 64, 98–99, 104, 244, 276, 345, 347, 348, 351, 355, 367–368
- sektorfordelning 142–145, 222, 224–225, 228, 282, 289, 374–375, 403, 412
- stipendiatstod 193–196, 285, 406

Indokina 18, 19, 46, 47, 51, 90, 93, 116, 271,
316–319, 325, 336, 337, 360, 403

Indonesien 47

Industribiståndsutredningen 66, 207, 256

Industristod

- allmänt 14, 23, 34, 46, 75, 198, 199, 200, 204, 206, 208, 214, 215, 217, 231, 233, 236, 286, 288, 291, 298, 395–397
- volym och andel 220–221, 226, 262, 403
- Afghanistan 173, 226
- Bangladesh 147
- Botswana 162–163
- Chile 168
- Cuba 81, 158–159, 226, 298
- DRV 145–146, 157, 226, 375, 396
- EAC 169, 226
- Etiopien 155, 403
- Guinea-Bissau 165, 298
- Indien 144, 374–375
- Kenya 150, 152
- Lesotho 170
- Moçambique 298
- Pakistan 167
- Portugal 177
- Sri Lanka 163–164, 226
- Swaziland 171
- Tanzania 139, 141, 142, 226, 298, 373–374
- Tunisien 156–157, 158, 226, 380
- Vietnam 298
- Zambia 160–161

Institute of Adult Education 141

Institute of Nuclear Agriculture 148

Institutet för utvecklingsforskning, Nairobi
213

International Crops Research Institute for the
Semi-Arid Tropics
se ICRISAT

International Fund for Agricultural Develop-
ment se FN:s jordbruksutvecklingsfond

Internationell ekonomisk utjamning

se Ekonomisk och social utjamning

se Oberoende, politiskt och ekonomiskt

Internationella arbetsorganisationen

se ILO

Internationella institutet för kvinnoutbildning i
"community development", Haifa 213

Internationella kooperativa alliansen 385

Internationella organ och organisationer 13,
15, 17, 18, 19, 20, 32, 34, 39, 40, 41, 50–53,
66, 67, 77, 144, 147, 198, 201–202, 215, 225,
229, 232, 236–238, 241, 242, 261, 268, 269,
272, 278, 283, 284, 291, 294, 339–342
se även FN

Internationella styrelsen för genetiska resur-
ser 52

Investeringsgarantier 66, 206, 207, 216, 236,
256, 298

IPPF 51, 219, 339, 340, 393

- Irak 297, 345
- Iran 208, 297, 345, 403
- Italien 60, 239
- ITC 40, 50, 51, 87, 144, 148, 152, 155, 159, 161, 163, 168, 207, 216–218, 233, 241, 242, 271, 329, 332, 340
- Jacksonstudien 44
- Jarring, Gunnar 346
- Johansson, Barbro 345, 346
- Johansson, Olof 333, 341, 343
- Jordbruksstod
 - allmant 20, 42, 48, 49, 50, 166, 198, 204, 208, 212, 215, 261, 291
 - volym och andel 220, 223
 - Angola 175
 - Bangladesh 148, 149
 - Etiopien 155
 - Kenya 151
 - Laos 94, 174
 - Moçambique 166
 - Pakistan 167
 - Sri Lanka 164
 - Tunisien 157, 158
 - Zambia 160, 162
 - se även Boskapsskotselstod
 - se även FN:s jordbruksutvecklingsfond
 - se även Landsbygdsutvecklingsstod
 - se även Livsmedelsförsörjningsstod
 - se även Skogsbruksstod
- Jordreformer 8, 98, 154, 155, 198, 249, 277
- Kafue 161
- Kairouan 156
- Kalahari 163
- Kambodja 18, 19, 90, 94, 316, 317, 318, 319, 361, 366
 - se även FUNK
 - se även GRUNK
- Kamburu 150
- Kampala 385
- Kanada 337
- Kanye 162
- Kaptai 148
- Kap Verde
 - bistånd, allmant 88, 174, 283, 312, 335, 563
 - bistånd, volym och andel 114–115, 177
 - gävobistånd 118–119
 - sektorfordelning 176, 384–385
 - se även PAIGC
- Kariba 356
- Karleghagen, Sigvard 387
- Karolinska Institutet 51, 393
- Kassumrapporten 418
- Katastrofbistånd
 - se Humanitart och katastrofbistånd
- Kelibia 156, 158, 346, 380
- Kenya
 - allmant 170
 - bistånd, allmant 60, 61, 239, 345
 - bistånd, volym och andel 114–115, 123, 129–130, 280–281
 - bistånd gm enskilda svenska organ 184
 - gävobistånd 118–119, 129–130, 138
 - kreditbistånd 120–121, 129–130
 - personalbistånd 150–151, 186, 188–191, 192, 209, 285
 - programland 58, 61, 64, 99, 107, 244, 276, 348, 355, 368
 - sektorfordelning 149–152, 205, 222–225, 227, 282, 376–377, 400, 403, 412
 - stipendiatstod 193–196, 285
 - sysselsättningsstod 208, 209
- Kenyatta, Jomo 345
- Kenyatta National Hospital 377
- KFUK 385
- KFUM 385
- Kibaha Education Center 61, 139, 141, 345
- Kidatu 140, 141, 372
- Klackenberg, Lennart 3, 103, 107, 371
- Kommunikationsstod, transportstod
 - allmant 48, 236, 286
 - volym och andel 220, 222
 - Angola 174
 - Bangladesh 148
 - Botswana 80, 162, 282
 - EAC 169
 - Etiopien 154
 - Kap Verde 176
 - Kenya 150
 - Lesotho 170
 - Moçambique 166
 - Pakistan 167
 - Tanzania 139–140
 - Zambia 78, 160–161, 282, 381
 - se även Byggnads- och anläggningsstod
- Koncentrationsprincipen ix, xiii, xvi, 12, 25, 58–68, 77, 109–196, 202, 243, 255, 258, 272, 280, 283, 291, 344–350, 371–390
- Konferens för industriell utveckling, Lima, 1974 6
- Kongo 59, 318, 319, 386, 403
- Konsultativa gruppen för internationell jordbruksforskning 37, 52
- Konsultganster
 - se Experter
- Kontantbidrag
 - befolkningsprogram 225, 229

- byggnads- och anlaggningsstöd 223
- humanitart och katastrofbistånd 224
- halsovård och näringsfrågor 226
- importstöd 228
- industristöd 226
- landsbygdsutvecklingsstöd 223
- undervisningsstöd 222
- Konvergensprincipen xv, 76, 102–108, 236, 285, 292–293
- Kooperationsstöd
 - allmant 66, 180, 184, 186, 198, 199, 205–206, 233, 284, 286, 288, 291, 395
 - Botswana 163
 - Etiopien 155
 - Indien 144
 - Kenya 61, 150, 151, 205
 - Portugal 96, 177
 - Sri Lanka 87, 164
 - Swaziland 170–171
 - Tanzania 205
 - Zambia 160–161, 205, 381
- Kooperativa förbundet 179, 385, 396
- Kornstedt, Wiggo 389, 405
- Korpås, Sture 322, 323
- Kreditbistånd
 - allmant 26, 47, 113–138, 245, 266, 280
 - volym och andel 114–116, 120–121
 - Bangladesh 128–129, 148
 - Botswana 133, 162
 - Brasilien 138, 173
 - Chile 137, 168
 - Cuba 132, 138
 - DRV 83
 - EAC 138, 169
 - Etiopien 131, 154
 - Indien 98, 126, 127, 145
 - Kenya 130, 150
 - Pakistan 136, 167
 - Sudan 137, 139, 168
 - Tanzania 124, 125, 140, 141
 - Tunisien 131, 156158
 - Turkiet 138, 172
 - Zambia 133
 - Byggnads- och anlaggningsstöd 223
 - Importstöd 228, 232
 - Industristad 206, 226
 - Landsbygdsutveckling 224
 - Livsmedelsförsörjning 203
 - Undervisning 222
 - Vattenförsörjning 203
- KSTC 149, 151, 377
- Kunskapsöverföring
 - se Industristad
 - se Undervisningsstöd
- Kvinnliga missionsarbetare 386
- Kvinnogillesförbundet 385
- Kvinnokonferens, Mexico City, 1974 6, 213–214
- Kvinnoutvecklingsstöd 25, 34, 42, 157, 161, 198, 199, 203, 212, 213–214, 231, 233, 236, 249, 288, 291, 399–400
- Kyrkornas världsråd 318, 340, 363, 388
- Karre, Bo 345
- Lahore 167
- Lake Nyasa 372
- LAMCO 60
- Landhi 167
- Landprogrammering 13, 27, 45, 50, 54, 56, 109–196, 197–234, 236, 240, 242–247, 24% 254, 270, 291, 293, 411413, 413–416
se även programländer
- Landsbygdsutvecklingsstöd
 - allmant 9, 10, 26, 42, 46, 50, 199, 200, 203–205, 230, 231, 233, 249, 282, 286, 288, 289, 394–395
 - volym och andel 220–221, 223–224, 288, 403
 - gm enskilda svenska organ 182
 - Afghanistan 173, 224
 - Bangladesh 147–149, 224, 375376
 - Botswana 80, 162–163, 170, 282
 - Cuba 158–159
 - Etiopien 153–155, 224, 282, 377–379
 - Guinea-Bissau 88
 - Indien 143–144, 374
 - Kenya 99, 150–152, 224, 282, 376
 - Lesotho 170
 - Moçambique 89, 166
 - Pakistan 166167, 224, 282, 383
 - Sri Lanka 163–164, 382
 - Swaziland 170–171
 - Tanzania 139–152, 153, 224, 282, 373
 - Tunisien 156157, 158, 224, 380
 - Turkiet 172, 224
 - Zambia 79, 160–161, 224, 282, 381
 - se även Jordbruksstöd
 - se även Livsmedelsförsörjningsstöd
 - se även Skogsbruksstöd
 - se även Boskapsskötselstöd
- Lantbrukarnas riksförbund 396
- Laos
 - bistånd, allmant 18, 90, 93–94, 283, 316, 317, 318, 319, 337, 353.366
 - bistånd, volym och andel 114–115, 175
 - gåvobistånd 118–119
 - sektorfördelning 174, 212, 384
- Latinamerika 47, 73, 95, 114–115, 118–119, 184, 185, 212, 366–367

Lesotho

- bistånd, allmant 14, 61, 67, 73, 80, 89, 91–92, 169, 283, 311, 355, 364, 365, 381
- bistånd, volym och andel 114, 115, 171
- gåvobistånd 118–119
- programland 278
- sektorfördelning 170–171, 222, 227, 383, 403

Lewén-Eliasson, Anna Lisa, 360, 395

Libanon 64, 120

Liberia

- bistånd, allmant 58, 60, 61, 64, 67, 101, 172, 283
- bistånd, volym och andel 114–115, 117
- gåvobistånd 118–119
- sektorfördelning 173, 222, 384

Libyen 297

Lindblad, Hans 312, 355

Lindström, Ulla 238, 320, 406

Livsmedelsförsörjningsstöd

- allmant 64, 198, 199, 200, 203, 204, 212, 230, 236, 261, 263, 271, 287, 288, 289, 291, 394–395
- volym och andel 221, 223–224, 288, 403
- från enskilda svenska organ 182
- internationella organ 48–53, 338–339
- Angola 175
- Bangladesh 147–149
- Cuba 159
- Etiopien 154
- Indien 99, 143, 144
- Kap Verde 176
- Kenya 150–151
- Laos 174
- Moçambique 166
- Somalia 177
- Sydvietnam 174
- Tanzania 99, 140
- Zambia 160

se även Jordbruksstöd

se även Landsbygdsutvecklingsstöd

se även Världslivsmedelskonferens, Rom, 1974

LO 179, 180, 184, 385, 396

Lobatse 162

Lothigius, Carl-Wilhelm 400

Lourenço Marques 89

Luapula 160

Lundberg, Roland 386

Lundgren, Carl-Erik 367

Lundström, Birger 321, 346, 348

Lutherhjälpen 183, 386

Lutherska världsförbundets svenska sektion 385

Långsiktspianering

se Landprogrammering

se Planeringsramar

Länderprogrammering

se Landprogrammening

Lontagarorganisationer

se Facklig biståndsverksamhet

Madagaskar 59, 344

Madiba 163

Makumbako 372

Malaysia

- bistånd, allmänt 47, 172, 283
- bistånd, volym och andel 114–115
- gåvobistånd 118–119
- sektorfördelning 173, 225, 350, 384, 393

Marocko 403

Masasi 372

Matsapa 170–171, 383

Mattsson, Lisa 312, 322

Mbamba Bay 372

Mbeya 140

McNamara, Robert 332

Mellanöstern 297

Metodistkyrkan i Sverige 386

Mexico 336

Michanek, Ernst 2, 3, 103–106, 390

Migori 151, 376

Miljövårdskonferens, Stockholm, 1972 210, 215

Miljövårdsstöd 199, 200, 215–216, 231, 233, 288, 400–401

Mission, kyrkliga organisationer 18, 58, 59, 60, 65, 153, 179, 180, 181, 183, 184, 186, 284

Missionssallskapet Bibeltrogna vänner 386

Mittenpartierna

- befolkningsprogram 202
- befrielseörelsestöd 14, 17, 18, 19, 20
- bistånd, förvaltning 239, 241, 242
- enskilda svenska organ 182
- exportfrämjande 216–218
- investeringsgarantier 206, 207
- koncentrationsprincipen 65, 66, 236
- kooperation 205
- miljövärd 215
- val av mottagarländer 69, 72, 73, 74, 75, 95
- volymmål 22, 266
- Angola 93
- Bangladesh 82
- Chile 87
- Cuba 81, 247
- Etiopien 97, 277
- Indien 98
- Lesotho 92

- Pakistan 90
- Sri Lanka 87
- Swaziland 92
- Zambia 78–79
- se även olika motionärer
- se även Centerpartiet
- se även Folkpartiet

Moqambique

- allmant 92, 284, 311, 383
- bistånd, allmant 11, 14, 18, 19, 51, 93, 177, 178, 318, 335, 354
- bistånd, volym och andel 114–115, 116, 122, 124, 134–135, 138
- gåvobistånd 118–119, 134–135, 138
- personalbistånd 188–190
- programland 61, 89, 276–278, 280, 314, 363–364
- sektorfordelning 165–166, 382
- se även FRELIMO

Moqambique Institute 15, 178, 312, 318, 364

Moderata samlingspartiet

- befolkningsprogram 66
- befrielserorelsestod 16, 18, 20
- bistånd, förvaltning 242, 245–247
- IDA 43, 44, 270
- importstod 218
- investeringsgaranti 66, 206, 257
- jordbruksstod 204
- livsmedelsförsörjningsstöd 50
- oberoende 14
- u-landsrelevant forskning 209–210
- val av mottagarlander 70, 71, 72, 74, 97
- volymmål 22, 266
- Angola 93
- Bangladesh 82
- Botswana 80
- Chile 86, 87
- Cuba 12, 74, 81, 247
- Etiopien 97–98, 277
- Guinea-Bissau 88
- Indien 98
- Kambodja 94
- Kenya 99
- Laos 94
- Lesotho 92
- Moqambique 89
- Pakistan 90
- Sudan 91
- Swaziland 92
- Tanzania 99
- Tunisien 100
- Vietnam 83–86
- Zambia 79
- se även olika motionärer

Mogadiscio 177

Mogård, Britt 324

Molin, Björn 356

Mombasa 151

Moshoeshoe High School 170

Moskva 51

Motiv

- se Bistånd, motiv

Motivering

- se Bistånd, motivering

Mottagarcentrering xvii, 4, 13, 25, 28, 29, 31, 41, 45, 56, 109, 191, 197, 200, 210, 221, 233, 234, 235–237, 240, 243, 244, 248–254, 270, 272, 282–283, 285, 288, 289, 290, 291–295, 298, 299, 404–406, 413–416

Mottagarlander

- kriterier xvi–xvii, 68–77, 350–355
- kritik 101–108, 368–371
- utvecklingsplanering 9, 10, 13, 25, 26, 46, 68–77, 88, 200, 235, 236, 250–254, 259, 261, 269, 272–280, 285, 292
- val ix, xiii, xiv, xv, 9, 10, 13, 25, 29, 58–108, 173, 174, 236, 243, 255, 258, 272–280, 292, 344–371, 418
- se även Koncentrationsprincipen
- se även Konvergensprincipen
- se även Mottagarcentrerig
- se även Programlander

Mpika 381

MPLA 18–19, 72, 75, 90, 92–93, 175, 176, 177, 178, 278, 284, 314, 315, 318, 319, 353, 358, 365

- se även Angola

Mtwara 372

Multibi-bistånd 35, 66, 92, 238, 280

Multilaterala samrådsgruppen 56

Multilateralt bistånd

- allmant 31–57, 268–272, 327–343, 417–418
- andel och fördelning ix, xii, xiii, 35–39, 57, 109, 110–113, 268–272, 296, 328
- fördelar 31–34, 236, 327–328
- kanalisering ix, xii, xv, 13, 17, 18, 25, 27, 31–57, 268–271, 327–343, 417–418
- motivering 31–34, 38, 327–328
- mål 9, 12, 236, 278
- vardering 53–57, 272, 342–343
- se även Bistånd, förvaltning
- se även FN och FNs
- se även Mottagarlander, val
- se även Sektorfordelning

Mussoliniregimen 59, 345

Mwanza 141

Myrdal, Alva 345

Myrdal, Gunnar 330, 331

- Måbrink, Bertil 417, 418
 Moller, Birger 394, 399
 Möller, Yngve 396
- Nabeul-Hammamet 380
 Nairobi 151, 170, 376
 Namibia xi, 15, 17, 19, 67, 178, 284, 315, 316, 335
 se även SWAPO
 National Correspondence Institute 140
 Nationalisering av företag 6, 14, 42–43, 98, 155, 165, 270
 NDC 141, 372
 Nederländerna 23, 266, 295, 326, 336, 337
 Nelander, Eric 386
 Neo Lao Hak Sat
 se Laos
 Nepal 64, 101, 337
 NEV
 se Ny ekonomisk världsordning
 New Delhi 51, 385
 NIB 238, 346, 347, 390, 407
 Nigeria 15, 59, 60
 Nilsson; Anna-Lisa 395
 Nilsson, Tore 386, 387, 389
 Nilsson, Torsten 322, 350
 NORAD 344
 Nordafrika 73, 95, 386
 Nordisk biståndsverksamhet 40, 43, 44, 48, 58–61, 139, 140, 141, 151, 166, 173, 186, 190, 192, 265, 273, 290, 295, 344–347
 Nordiska rådet 60
 Nordstrandh, Ove 349, 366
 Nordvietnam
 se DRV
 Norge, norsk biståndsverksamhet 23, 35, 50, 60, 257, 288, 295, 326, 336
 Ny ekonomisk världsordning (NEV) xix, 6, 7, 12, 22, 23, 26, 75, 100, 199, 218, 235, 254, 255, 260–261, 267–268, 288, 294, 295, 296
 Nyerere, Julius 345
 Nyman, Sven 366
 Namnden för internationella expert- och stipendiärenden 237–238
 Namnden för internationella hälsovårdsärenden 237
 Näringsfrågor
 se Hälsovård och näringsfrågor
- OAU** 20, 178, 316, 319, 320, 335
 Oberoende, politiskt och ekonomiskt, xi, xiv, 2, 4, 6, 12–14, 15–19, 24, 26, 28, 75, 77–81, 88–89, 92, 93, 100, 162, 163, 171, 249, 260–262, 265, 272, 274, 278–279, 284, 286, 289, 290, 309–311, 355–366
- Obundet bistånd 248–254, 289, 293, 294
 OECD 7, 67, 172, 219, 303, 352, 406, 408
 Ohlin, Bertil 321, 347, 348
 Okavango 162
 Olsson, Billy 316, 325, 326, 356, 387
Organisationer
 se Enskilda svenska organisationer
 se Internationella organ och organisationer
- Orissa 144
 Oskarsson, Gunnar 361, 386
 Ottoson, Holge 348, 349
 Oueb Kasseb 380
- PAIGC 15, 18, 88–89, 134, 137, 165, 177, 178, 277, 278, 284, 312, 314, 318, 319, 353, 382
 se även Guinea-Bissau
 se även Kap Verde
- Pakistan**
 – sektorfordelning 61, 166–168, 222–225, 282, 345, 350, 374, 382–383, 392, 400, 403, 406, 412
 – stipendiatstöd 193–196
 – bistånd, allmant 47, 51, 239, 337, 341, 346, 347, 355
 – bistånd, volym och andel 114–115, 122, 123, 124, 128–129, 136–137
 – gåvobistånd 118–119, 126, 136, 138
 – kreditbistånd 120–121, 129, 136
 – personbistånd 188–190
 – programland 58, 64, 82, 89, 90, 102, 276, 348, 364
- Palestina 386
 Palm, Sture 395
 Palme, Olof 2, 304
 Regeringen Palme se Regeringen
 Palme-gruppen 2–4, 8, 31, 32, 58, 62, 63, 179
- Papper, pappersbruk, gåvor och stöd
 – Afghanistan 173
 – Bangladesh 147–149
 – DRV 145–146
 – Etiopien 153
 – Indien 144
 – Moçambique 166
 – Pakistan 167
 – Sri Lanka 164
 – Sydvietnam 174
- Personalbistånd**
 – allmant 67, 186–196, 251, 284–285, 389–390
 – volym och andel 220–221
 – befolkningsprogram 225, 229
 – byggnads- och anläggningsstöd 223
 – förvaltningsstöd 227

- hälsovård och näringsfrågor 226
- industristöd 226
- landsbygdsutvecklingsstod 223
- undervisningsstod 222
- gm enskilda svenska organ 181, 186, 189, 190
- landerfordelning xvii, 188-192
- Botswana 162-163, 282, 285
- Cuba 159
- DRV 146, 188-190, 282, 285
- EAC 169
- Etiopien 153, 154, 282, 285
- Kenya 150, 151, 282, 285
- Lesotho 170
- Sri Lanka 164
- Swaziland 171
- Tanzania 140, 141, 142, 282, 285, 390
- Tunisien 100, 158, 285
- Zambia 78, 160-162, 282, 285
- se även Experter, konsulttjänster
- Persson, Arne 389
- Peru
 - bistånd, allmant 52, 90, 95, 172, 277, 279, 283, 310, 354, 367
 - bistånd, volym och andel 114-115
 - gåvobistånd 118-119
 - sektorfordelning 173, 384, 403
- Peterson, Eric 386
- Petersson, Per 386, 417
- Pingstmissionens u-landshjälp 180, 184, 386
- Pioneer Gate 162
- Planeringsramar 23, 113, 242-247, 291, 411-413
 - se även Landprogrammering
- Politiska svenska organisationer 180, 184
- Portugal
 - bistånd, allmant 11, 90, 96, 174, 279, 283, 309, 385
 - bistånd, volym och andel 114-115, 178
 - gåvobistånd 118-119
 - personalbistånd 190
 - sektorfordelning 177, 212, 385
- Portugisiska Guinea
 - se Guinea-Bissau
- Portugisiska kolonier xi, xv, 14, 15, 16, 17, 19, 67, 165, 176, 177, 290, 311, 312, 356,
- Portugisiska Timor 116
- Pnncipe 335
- Prioritetslander
 - se Programlander
- Programbistånd xvi, 26, 29, 73, 108, 240, 244-245, 248-254, 285, 287, 289, 293
- Programforklaringar
 - se Regnngen, programforklaringar
- programländer, prioritetslander, huvudmottagarlander
 - allmant 58-108, 109-168, 256, 272-280, 280-285, 291-293, 297, 298, 344-371, 371-383
 - biståndsandel 113, 117, 121-122
 - prioritering 123-138, 184, 250-254, 279, 280-285
 - sektorfordelning 139-168, 197-234, 289, 371-383, 390-404
 - se även Mottagarlander
- Projektbistånd xvi, 26, 29, 108, 145, 149, 244, 285, 287, 293
- Propositioner
 - 1962:100 1, 2, 4, 7, 8, 12, 21, 33, 61, 63, 197, 201, 216, 228, 235, 238, 256, 258, 260, 261, 268
 - 1968:101 4, 5, 8, 9, 12, 21, 33, 67, 83, 198, 201, 229, 230, 236, 256, 260, 268
 - ovnga
 - se Kallor och litteratur
- PRR 19, 83-86, 278-279, 316, 317, 318, 319, 351, 353, 359, 360, 362, 384
 - se även Sydvietnam
- Rancho Boyeros 159, 381
- RDF
 - se även Regional Development Fund
- Regeringen, intill hösten 1976 regeringen Palme (s), fr o m hösten 1976 regeringen Fall-din (borg)
 - allmant 4, 27
 - ADB 48
 - AsDB 47, 271
 - befrielseerelsestod 17-20, 46
 - bistånd, förvaltning 239, 241, 242
 - bistånd, motivering 256
 - bistånd, mål 4-12, 13, 14, 256-268
 - enskilda svenska organ. 179, 181-186
 - FN 55-56, 243
 - IDB 47
 - investeringsgaranti 207
 - koncentrationsprincipen 58, 64, 65, 77
 - konvergensprincipen 76, 235-236
 - landprogrammering 243-247
 - landsbygdsutvecklingsstod 50, 204
 - hvsmedelsförsörjningsstod 50, 204
 - multilateralt bistånd 33, 37, 38, 40, 41, 55, 268-272
 - ny ekonomisk världsordning 6, 7
 - programforklaringar 197-218, 228-234, 287, 288, 390-402
 - sektorprioritering 197-218, 390-402
 - UNDP 45, 46
 - utvecklingssamarbete 40, 41, 269-270

- val av mottagarlander 68, 69, 77
 - varubistånd 289
 - volymmål 22, 23, 267
 - världsbanken, IDA 42-44, 270
 - Angola 93, 175
 - Bangladesh 82, 149
 - Chile 86
 - Cuba 81, 82, 160
 - EAC 169
 - Etiopien 97-98, 155
 - Guinea-Bissau 88
 - Indien 98
 - Kambodja 94
 - Kap Verde 176
 - Kenya 99
 - Laos 93-94, 174
 - Lesotho 92, 170, 277
 - Moçambique 89, 166
 - Pakistan 90, 167
 - Portugal 96, 177
 - Sri Lanka 87-88, 165
 - Sudan 91
 - Swaziland 92, 171, 277
 - Tanzania 99
 - Tunisien 76, 100, 158
 - Uganda 95
 - Vietnam 83-86
 - Zambia 79, 161-162
- se även Propositioner

Regional Development Fund (RDF) 140
 Regionala utvecklingsbanker 37, 47-48, 271, 336-338

Regnell, Carl Goran 354

Rhodesia 14, 15, 17, 19, 67, 78-79, 80, 161, 165, 178, 260, 278, 311, 313, 315, 316, 350, 356, 357, 382, 386, 403
 se även ZANU
 se även ZAPU

Riksbanken 237, 396, 407

Riksdagen 4, 5, 8, 9, 16, 18, 20, 21, 22, 27, 37-38, 58, 63, 70, 73, 75, 85, 87, 109, 199, 201, 207, 210, 245-247, 260, 266, 283, 289
 se även olika motionärer
 se även Centerpartiet
 se även Folkpartiet
 se även Moderata Samlingspartiet
 se även Socialdemokratiska arbetarepartiet
 se även Vansterpartiet Kommunisterna

Rimmerfors, Einar 32

Romanus, Gabriel 366

RRV 240, 249, 251-252, 408, 413, 414

Rubin, Georg Bertil 321

Råvarutillgångar xv, 13, 78, 100, 296-297

Radda barnen 180, 183, 184, 386, 394

Röda Korset

- Internationella 18, 83, 317, 318, 363, 394
- Svenska 15, 18, 19, 59, 83, 85, 86, 144, 177, 180, 183, 317, 318, 366, 384, 386, 411

Sahel 116, 380

Saigonregnen 43, 48, 83-85, 269, 361, 362

Santa Clara 159, 381

São Paulo 173

São Tomé 335

SAREC 52, 241

SCC

se Swedish Cooperative Centre

Sebele 162

Segerstedt-Wiberg, Ingrid 364

Sektorbistånd xvi, xviii, 14, 26, 27, 285, 293

se även Sektorfordelning

Sektorfordelning

- allmant ix, xvii, xviii, 25, 26, 27, 65, 139-177, 197-234, 240, 258, 282-283, 285-291, 371-385, 390-404, 418-419
- inom programlanderna 139-168, 371-383
- utom programlanderna 168-177, 383-385

Sendoubla 157

Seoul 173

Sfax 156, 380

Shashe River 163

SIDA

- allmant xviii, 4, 9, 24, 27, 28, 97, 110-113, 265
- organisation 238-242, 248, 251, 265
- befrielseerörelsestöd 14
- bilateralt - multilateralt 35, 41
- biståndspolitik 41, 296
- bundet bistånd 289-290
- eftersatta grupper 10, 11, 212-213, 214
- ekonomisk och social utjamning 10, 11
- enskilda svenska organ. 181-185
- FN 54-55
- katastrofbistånd 52
- koncentrationsprincipen 63, 64, 65, 280-281
- landprogrammering 243-244, 253
- mottagarcentrering 249-253
- personalbistånd 186-187
- sektorfordelning 138-177, 283, 371-385
- sektorprofiler 200-201
- sektorprioritering 197-234, 390-404
- statistik 219-220
- stipendiatstöd 193
- u-landsinformation 284
- val av mottagarlander 68, 69, 70, 281
- volymmål 21, 23, 267

- Varldsbanken, IDA 43
- Angola 93
- Bangladesh 83, 148
- Botswana 80, 163
- Cuba 160
- Etiopien 97–98, 101–107, 155
- Guinea-Bissau 88, 165
- Indien 145
- Kap Verde 176
- Kenya 99, 152
- Laos 94
- Lesotho 92, 171
- Pakistan 90
- Sri Lanka 88
- Sudan 91
- Swaziland 92, 171
- Tanzania 99
- Tunisien 75–76, 158
- Vietnam 84

Sierra Leone 64, 101, 403

Sigurdsen, Gertrud 43, 307, 309, 334, 361

Sjukvård

- se Halsovård och näringsfrågor

Skandinavisk biståndsverksamhet

- se Nordisk biståndsverksamhet

Skogsbruksstod

- allmant 199
- volym och andel 220, 223
- Bangladesh 149
- DRV 145–146
- Etiopien 154, 155
- Indien 144
- Tunisien 157, 158
- Turkiet 172
- Zambia 161

Small Industries Development Organization 142

Smithregimen 14

Smittkoppsbekämpning 144, 148

SNI 380

Social utjamning

- se Ekonomisk och social utjamning

Socialdemokratiska arbetarepartiet 9, 14, 18, 19, 22, 74, 75, 80, 81, 82, 83, 95, 100, 182, 206, 246, 267, 277, 279, 341, 350, 351, 364, 410, 413

- se även olika motionärer
- se även Regeringen
- se även Statsutskottet
- se även Utrikesutskottet

Somalia

- bistånd, allmant 90, 96, 283
- bistånd, volym och andel 114–115
- gåvobistånd 118–119
- sektorfordelning 176–177, 385

Sovjetunionen xi, 81, 332

SRDP 151, 376, 377

Sri Lanka

- bistånd, allmant 58, 64, 239, 240, 337, 341
- bistånd, volym och andel 114–115, 116, 117, 124, 134, 135, 280
- gåvobistånd 118–119, 134, 137
- personalbistånd 188–190
- programland 61, 73, 87–88, 276–277, 354, 363
- sektorfordelning 163–165, 222, 225–226, 228, 282, 350, 382, 392, 403
- sysselsättningsstöd 208

STABEX 296

Statsutskottet 4, 5, 6, 15, 16, 22, 36, 63, 65, 68, 69, 70, 73, 78, 80, 83–85, 86, 91, 95, 181, 182, 198, 206, 209, 238, 239

Stenberg, Gunvor 349, 366

Stipendiatstod 163, 168, 193–196, 237, 283, 285, 299

Storbritannien 357

Strång, Gunnar 21, 322, 323

Studieförbund 183, 184, 185, 284

Styrelsen för internationell utveckling

- se SIDA

Sudan

- bistånd, allmant 51, 316, 345, 346
- bistånd, volym och andel 114–115, 117, 122, 124, 137
- gåvobistånd 118–119, 138
- kreditbistånd 120–121, 137, 139
- programland 61, 67, 89, 91, 348, 350, 355, 364–365
- sektorfordelning 168, 223, 383, 403

Svalorna 390

SWAPO 19, 178, 284, 315, 316, 318, 319

- se även Namibia

Swazi National High School 170–171, 383

Swaziland

- bistånd, allmant 14, 61, 67, 73, 80, 89, 91–92, 283, 311, 355, 364, 365, 381
- bistånd, volym och andel 114–115, 116, 122, 172
- gåvobistånd 118–119
- programland 278
- sektorfordelning 170–171, 172, 222, 227, 383, 403

Swedish Bangladesh Institute of Technology 148

Swedish Cooperative Centre 180, 184, 205, 386

Svensk Husdjursskotsel 376

Svenska Alliansmissionen 386

Svenska Baptistsamfundet 180, 184, 386

Svenska egenintressen xi, xv, 2, 23, 59, 256–257, 264, 279–280, 289, 293, 294, 295, 296, 298, 416

Svenska ekumeniska nämnden 183, 389

Svenska FAO-kommittén 237

Svenska FN-förbundet 181, 184

Svenska institutet för kulturellt utbyte med utlandet 237

Svenska kommittén för barn och ungdomsahjaj 385

Svenska kyrkans mission 180, 184, 386

Svenska Missionsförbundet 386

Svenska missionsrådet 389

Svensson, Evert 320, 360, 389

Svenungsson, Arne 386

Sveriges exportråd 396

Sveriges Industriförbund 396

Sveriges Ungdomsorganisationers Landsråd 184

Sydafrika 14, 17, 19, 67, 75, 80, 92, 171, 260, 284, 311, 312, 315, 316, 350, 357, 365, 382, 383

se även ANC

se även Södra Afrika

Sydasien 168

Sydjemen 90, 96, 116, 341, 367, 403

Sydkorea

- bistånd, allmant 64, 172, 283
- bistånd, volym och andel 114–115
- gåvobistånd 118–119
- personalbistånd 190
- sektorfördelning 101, 173, 225, 350, 393
- skandinaviska undervisningssjukhuset 58, 60–61, 173, 384

Sydrhodesia

se Rhodesia

Sydvietnam

- bistånd, allmant 18, 19, 43, 47, 83–86, 278–279, 283, 316, 317, 318, 332, 337, 359–362
- bistånd, volym och andel 114–115, 122
- gåvobistånd 118–119
- sektorfördelning 174, 212, 384

se även FNL

se även PRR

Sydvästra Afrika

se Namibia

Sydostasien 261

Sysselsättningsstod 37, 52, 158, 176, 199, 200, 207, 208–209, 231, 233, 249, 263, 288, 291, 397

Söder om Sahara 48

Södra Afrika

- befrielseörelser
- se Befrielseörelsestod

- flyktningstod
- se Flyktningstod
- gransstater xi, xv, 4, 12, 13, 26, 79, 80, 91–92, 166, 171, 260, 261, 262, 282, 355, 356, 365
- kolonialism och rasförtryck xi, xv, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 67, 79, 80, 162, 178, 179, 185, 260, 261, 278, 284, 290

Sorenson, Joel 321

Tabarka 380

Tabora 141

Takman, John 341, 359, 398

Tan-Zam-vagen 140

Tanzania

- allmant 15, 170, 178
- bistånd, allmant 239, 318, 319, 345, 396, 413
- bistånd, volym och andel 114–115, 123, 124–125, 129, 280–281
- bistånd gm enskilda svenska organ 184, 386
- gåvobistånd 118–119, 124–125, 129, 138
- kreditbistånd 120–121, 124–125
- personalbistånd 140–142, 186, 188–190, 191, 192, 185, 390
- programland 58, 60, 61, 64, 99, 102, 106, 107, 244, 276, 347, 348, 351, 355, 368
- sektorfördelning 139–142, 222–224, 226–228, 282, 371–374, 399, 400, 412
- stipendiatstod 193–196, 285

Tanzania Food and Nutrition Centre 373

Tanzania Housing Bank 140

Tanzania Investment Bank 141

Tanzania Tanneries 373

TCO 179, 180, 385

Thailand, 47, 384, 406

Thorsson, Inga 321, 330, 331

Transportstod

se Kommunikationsstod

TRDB 140, 142, 373

Tnnidad 366

Tunis 380

Tunisien

- bistånd, allmant 239, 345, 346, 396
- bistånd, volym och andel 114–115, 123, 131–132, 280–281
- bredare utvecklingssamarbete 76, 100, 158, 297
- gåvobistånd 118–119, 131–132, 138
- kreditbistånd 120–121, 131–132, 138
- personalbistånd 188–190, 192, 209, 285
- programland 58, 61, 64, 75, 76, 100, 244, 276, 347, 348, 354, 368

- sektorfordelning 156–158, 222–227, 282, 350, 379–381, 399, 403
- stipendiatstöd 194–196
- sysselsättningsstöd 209
- Tunissjon 156
- Turesson, Bo 313, 323, 324, 357, 398
- Turkiet
 - bistånd, allmant 101, 283
 - bistånd, volym och andel 114–115, 117, 122
 - gåvobistånd 118–119
 - kreditbistånd 67, 120–121, 123, 138, 172
 - sektorfordelning 172, 223–224, 383, 403
- Uganda 67, 90, 170, 190, 366, 403
- U-landsanpassad teknologi
 - se Industristöd
 - se Sysselsättningsstöd
- U-landsforskningsutredningen 209
- U-landsinformation 181–185, 284, 298
- U-landsrelevant forskning 37, 50–52, 120, 180–181, 184, 199, 202, 209–210, 212–213, 215, 220, 229, 231, 233, 236, 238, 241, 242, 271, 288, 291, 329, 340–341, 393, 398
- Ullsten, Ola 239, 312, 355, 385, 394, 408, 414
- UNCDF 46, 271
- UNCTAD 6, 40, 41, 50, 207, 216, 296, 329, 340, 349, 408
 - se även GATT
- UNDA 56
- Undervisningsstöd, yrkesutbildningsstöd, kunskapsöverföring
 - allmant 8, 14–17, 20, 42, 46, 52, 64–67, 75, 187, 197–201, 209, 212, 214, 215, 228–230, 263, 282, 286, 287, 288, 397–398
 - volym och andel 219–222, 288, 403
 - från enskilda svenska organ 182, 186
 - Afghanistan 173
 - Angola 74
 - Bangladesh 147–149, 222, 376
 - Botswana 14, 80, 162–163, 170, 222, 382
 - Cuba 81, 158–159, 282, 381
 - DRV 146
 - EAC 169
 - Etiopien 153, 155, 159, 219, 222, 377–379
 - Portugal 96, 177
 - Sri Lanka 163–164, 222
 - Swaziland 170–171, 222
 - Tanzania 61, 139, 141, 142, 159, 222, 373–374
 - Tunisien 76, 100, 156, 157, 158, 219, 222, 380
 - Zambia 79, 160–162, 381
 - Guinea-Bissau 88, 165
 - Indien 143, 144, 145, 219, 222, 374
 - Kenya 150–152, 222, 376, 377
 - Lesotho 170, 222
 - Liberia 173, 219, 222
 - Moçambique 166
 - Pakistan 166–167, 219, 222, 282, 382
- UNDP xiii, 10, 33, 34, 36, 37, 40, 41, 44–46, 50, 51, 52, 57, 170–171, 269–271, 307, 315, 319, 320, 329, 331, 332, 335–336, 342, 343, 352, 396, 405, 417, 418
- UNDRO 53, 177, 212, 341
- UNEP 215
 - se även Miljövårdskonferens, Stockholm, 1972
- UNESCO xiii, 157, 159, 170, 171, 173, 178, 213, 237, 270, 318, 319, 320, 331, 342, 399
- UNFPA xiii, 40, 50, 51, 66, 229, 241, 242, 271, 329, 339, 393
- UNHCR 18, 41, 50, 51, 86, 144, 175, 318, 363, 383, 384
- UNICEF 18, 37, 40, 41, 46–47, 86, 158, 237, 269, 271, 318, 336, 342, 362, 384, 394
- UNIDO 6, 33, 270, 396
- UNITAR 37, 52, 340
- United Nations Capital Development Fund
 - se UNCDF
- United Nations Environmental Programme
 - se UNEP
- United Nations Social Defense Research Institute
 - se FN:s forskningsinstitut för socialskydd
- United Nations Special Fund
 - se FN:s särskilda fond
- University of East Africa 169
- UNRISD 37, 52, 213
- UNRWA 40, 50, 51, 64, 339
- UNTF 312
- Uong Bi 146, 375
- USA xi, 44, 47, 102, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 343, 370, 393
- USAID 372
- Utbildning för Biståndsverksamhet 390
- Utbildningsstöd
 - se Undervisningsstöd
- Utrikesdepartementet 24, 27, 28, 53, 238, 239, 241, 242, 243, 281
- Utrikespolitik 1–4, 13, 37–42, 256, 263–264, 268, 278, 296, 302–304, 329–332, 416
- Utrikesutskottet
 - allmant 4, 27
 - AsDB 47
 - befolkningsprogram 202
 - befrielseerörelsestöd 16, 17, 18, 19, 20
 - bilateralt – multilateralt 36, 38

- biståndsforvaltning 238–239, 241, 242, 245–247,
- bredare utvecklingssamarbete 76
- enskilda svenska organ 182, 183
- exportframjande 217–218
- importstöd 218
- industristöd 206–207, 256–257
- jordbruksstöd 49
- kooperationsstöd 205
- kvinnoutvecklingsstöd 213–214
- landsbygdsutvecklingsstöd 49, 203–205
- miljövårdsstöd 215–216
- mottagarcentrering 236
- sysselsättningsstöd 208
- u-landsrelevant forskning 210
- UNDP 45
- val av mottagarländer 70, 71, 72, 73, 74, 75, 77, 277, 281
- volymmål 22, 23
- världsbanken, IDA 42–43
- Angola 93, 175
- Bangladesh 82
- Botswana 80
- Chile 87
- Cuba 81, 82
- Etiopien 97–98
- Guinea-Bissau 88
- Indien 98
- Kambodja 94
- Kenya 99
- Laos 94
- Lesotho 92
- Moçambique 89
- Pakistan 90
- Peru 95, 279
- Somalia 96
- Sri Lanka 87
- Sudan 91
- Swaziland 92
- Sydjemen 96
- Tanzania 99
- Tunisien 100
- Vietnam 84, 85, 86

Utvecklingsforskning

se U-landsrelevant forskning

Utvecklingssamarbete

- riktlinjer ix, xiii, xv, xviii, xix, 5, 6, 7, 248–254, 280, 291–293, 413–416, 419–420
- begynnelsen 58–61, 344–347
- internationellt 34, 38–41
- problem 292–293
- avveckling 171–173
- utveckling 173–177

se även Koncentrationsprincipen

se även Konvergensprincipen
se även Mottagarcentrering

Val av mottagarländer

se Mottagarländer, val

Varubistånd

- allmänt 236, 279, 289
 - Bangladesh 147–149
 - Botswana 170
 - DRV 83, 145–146
 - Etiopien 154
 - Indien 98, 143–144
 - Kap Verde 176
 - Laos 174
 - Lesotho 170
 - Malaysia 173
 - Pakistan 167
 - Sri Lanka 81, 88, 164
 - Swaziland 170
 - Tanzania 99
 - befolkningsprogram 225, 229
 - byggnads- och anläggningsstöd 223
 - humanitär och katastrofbistånd 20, 224, 289
 - hälsovård och näringsfrågor 227
 - importstöd 228, 232
 - landsbygdsutvecklingsstöd 170, 223
 - livsmedelsförsörjningsstöd 48, 50, 198, 204, 271, 289
 - undervisningsstöd 222
- se även Importstöd

Vattenförsörjningsstöd

- allmänt 9, 10, 34, 46, 48, 138, 203, 214, 282, 286
- volym och andel 220, 222, 230
- Bangladesh 148
- Botswana 80, 162
- Brasilien 47, 173
- Etiopien 154, 155
- Indien 144, 145
- Kap Verde 176
- Kenya 150, 152, 412
- Lesotho 170
- Moçambique 166
- Pakistan 167
- Sudan 91, 168
- Tanzania 139–140
- Tunisien 156, 157, 158
- Turkiet 172

se även Byggnads- och anläggningsstöd

Wedén, Sven 321, 349, 355, 386

Wennerfors, Alf 349

WEP 37, 52, 208, 210, 340, 341

Werner, Lars 312, 314, 316, 321, 357, 359

Werner, Mårten 324, 386, 387, 388, 389
WFP 37, 48, 49, 269, 338, 339, 342
WHO xiii, 37, 50–52, 144, 148, 229, 237, 241,
242, 270, 319, 329, 342, 393
se även U-landsrelevant forskning
Wickman, Krister 385
Vietnam 12, 15, 20, 83–86, 93, 232, 271, 283,
337, 362
se även DRV
se även Sydvietnam
Wijkman, Anders 324
Wiklund, David 386
Wikström, Jan-Erik 312, 355, 389
Virgin, Ivar 346, 366
Wirmark, David 313, 314, 322, 417, 418
Wollega 379
Volontarorganisationer 181, 184, 187, 190
Volymmål xii, xvi, 21–24, 26, 109, 111, 243,
255, 266–268, 280, 291, 320–326, 417
Women's International Zionist Organization
385
World Employment Programme
se WEP
Vannernas samfund i Sverige 385
Vansksforeningar 180, 184
Vansterpartiet Kommunisterna 18, 19, 20,
42, 72, 75, 80, 81, 83, 86, 93, 94, 96, 219, 270,
314, 316
se även olika motionärer
Verldsbanken xiii, 33, 37, 42–44, 48, 52, 67,
95, 140, 150, 154, 156, 169, 237, 269–270,
307, 328, 329, 331, 332–335, 336, 340, 342,
357, 370, 372, 380, 390, 396, 417
Verldshalsoorganisationen
se WHO
Verldslivsmedelskonferens, Rom, 1974 6, 49–
50, 53, 204, 210
Verldssysselsättningsprogram
se WEP
Vastafrika 59, 61, 73, 84, 95, 345, 358, 385
Västra Sahara 116

Zaire 59, 184, 315, 320, 386, 403
Zambia
– bistånd, allmant 14, 239, 311, 319, 345,
357
– bistånd, volym och andel 114–115, 123,
124, 132–133, 280
– bistånd från enskilda svenska organ 184
– gävobistånd 118–119, 132–133, 138
– kreditbistånd 120–121, 132–133
– personalbistånd 188–190, 191, 192, 209,
285
– programland 61, 64, 67, 78–79, 244,
276, 278, 350, 351, 355–356
– sektorfordelning 160–162, 205, 223–224,
227, 228, 282, 381, 400, 403
– stipendiatstöd 194–196, 285
– sysselsättningsstöd 209
ZANU 19, 178, 313, 315, 316, 319
Zanzibar 345
ZAPU 19, 178, 315, 316, 319
Zimbabwe
se Rhodesia
se ZANU
se ZAPU
Zimbabwe African Welfare Trust 313
Akerlund, Henrik 316
Åsling, Nils 395
Återuppbyggnadsstod 82, 83, 85, 86, 147,
158, 168, 278
Örebro missionsforening 386
Östafrika 61, 67, 78, 79, 95, 104, 345, 355, 399
Östafrikanska Gemenskapen
se EAC
Östpakistan
se Bangladesh

Olav Stokke är forskare vid Norsk Utenrikspolitisk Institutt i Oslo. Han avlade magistergraden i statsvetenskap vid Oslo Universitet 1960, kom 1961 till Norsk Utenrikspolitisk Institutt och var 1962–65 forskningsstipendiat, Norges Almenvitenskapelige Forskningsråd. Under tiden 1969–72 var han anställd som forskare vid Nordiska afrikainstitutet.

Vid Norsk Utenrikspolitisk Institutt ansvarar Olav Stokke för koordinering och specialiserad information om tredje världen och utvecklings- och biståndsfrågor, bl a redigerar han Forum for utviklingsstudier. Under tiden 1969–77 var han medlem i den norska biståndsmyndighetens (NORAD) råd och ingår i styrelsen för European Association of Development Research and Training Institutes för perioden 1978–81.

Olav Stokke har en omfattande vetenskaplig produktion bakom sig. I en rad arbeten har han behandlat politik och samhällsförhållanden i Afrika samt biståndspolitiska problem. Nordiska afrikainstitutet har tidigare bl a publicerat böckerna Nigeria. An *Introduction to the Politics, Economy and Social Setting of Modern Nigeria* (1970), *Reporting Africa in African and International Mass Media* (red.) (1971), *Sør-Afrikas dialog-politik: Ekspansjon mot nord* (1973), Norsk *utviklingsbistand* (1975). På Norsk Utenrikspolitisk Institutt har han bl a redigerat antologierna *Utviklingsplanlegging of samfunnsutvikling* (1975), *Sult, Nødhjelp, Utvikling* (1976) og Norge og den tredje verden (1978).

NORDISKA
AFRIKAINSTITUTET
Box 2126, 750 02 Uppsala

ISBN 91-7106-142-8